

MONUMENTA POLONIÆ HISTORICA

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

TOM VI

MONUMENTA POLONIÆ HISTORICA

PRZEŁADANE I DODANE PRZEZ KOMITET HISTORICZNY

AKADEMII WILNIOWEJ W WILNIE

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

WILNO

W DZIAŁACH AKADEMII WILNIOWEJ

W DZIAŁACH BIBLIOTEKI WILNIOWEJ

1898

MONUMENTA POLONIÆ HISTORICA

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

TOM VI

OPRACOWANY

PRZEZ LWOWSKIE GRONO CZŁONKÓW KOMISYI HISTORYCZNEJ

AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

KRAKÓW

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ

1893

MONUMENTA POLONIE HISTORICA

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

TOM VI

OPRACOWAŁ

PROF. DR. JÓZEF LUDWIK GIEŃKA

WYDAŁA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

KRAKÓW

WYDAŁA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

Z DRUKARNI ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH

POD ZARZĄDEM JULIUSZA BIRKENMAIERA

1898

TREŚĆ TOMU VI.

SATURNIN KWIATKOWSKI:

Philippi Callimachi Experientis Historia rerum gestarum in Hungaria et contra Turcos per Vladislaum Poloniae et Hungariae regem	1—162
---	-------

Dr. LUDWIK FINKEL:

Vita et mores Gregorii Sanocei Leopoliensis archiepiscopi. Auctore Philippo Buonacorsi Callimacho	163—216
Vita et mores Sbignei Cardinalis. Auctore Philippo Buonacorsi Callimacho	217—256

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI:

Fontes Olivenses	257—382
1. Exordium ordinis Cruciferorum seu Chronica de Prussia	290—309
2 Chronica Olivensis. Auctore Stanislao abbate Olivensi	310—350
3. Tabulae fundatorum et benefactorum	351—358
4. Epitaphium Dithardi abbatis	359
5. Annales Olivenses	360—382
Brunonis Vita quinque fratrum	383—428
Chronicon monasterii Claratumbensis ordinis Cisterciensis. Auctore Fr. Nicolao de Cracovia	429—480
Miracula s. Iohannis Cantii	481—533
Catalogi episcoporum Vratislaviensium	534—585
Varia e codicibus Vratislaviensibus	586—591
Iohannis Dlugossii Vitae episcoporum Plocensium abbreviatae cum continuatione Laurentii de Wszerecz	592—619
Iohannis Dlugossii Articuli de incorporatione Masoviae	620—627
Articuli Vladislao regi Poloniae a ducibus Masoviae traditi A. D. 1426 et 1428	628—641
Varia	642—644

WILHELM BRUCHNALSKI:

Calendarii Cracoviensis Notae historicae ad annorum dierumque ordinem redactae 645—677

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI:

Annalium Polonorum fragmentum . . . 678—679

WILHELM BRUCHNALSKI:

Index nominum, quae accurrunt in hoc volumine . . . 681—731

TRZECI TOM VI

WILHELM BRUCHNALSKI

Philipps Calixtus: Epistola ad Romanos in Hungaria et contra Turcos per Vladislaus Polonus et Hungaros reges

1—102

Dr. LAURENCE FICKEL

Vita et regni Caroli Bohemae: Epistola ad Philippum Bohemum et Philippum Calixtum

103—216

217—268

Vita et regni Caroli Bohemae: Epistola ad Philippum Bohemum et Philippum Calixtum

Dr. WILHELM BRUCHNALSKI

269—292

293—300

301—302

303—304

305

306—307

308—309

310—311

312—313

314—315

316—317

318—319

320—321

322—323

324—325

326—327

328—329

330—331

332—333

334—335

336—337

338—339

340—341

342—343

Index nominum, quae accurrunt in hoc volumine

PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS

HISTORIA RERUM GESTARUM

IN HUNGARIA ET CONTRA TURCOS

PER VLADISLAUM POLONIÆ ET HUNGARIÆ REGEM

EDIDIT

SATURNINUS KWIATKOWSKI

PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS	175-185
PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS	185-195
PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS	195-205
PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS	205-215

PHILIPPI CALLIMACHI EXPERIENTIS

HISTORIA RERUM GESTARUM

IN HUNGARIA ET CONTRA TURCOS

PER VLADISLAVUM POLONIE ET HUNGARIE REGEM

EDIDIT

SATURNINUS KWIATKOWSKI

Z pomiędzy humanistów obcego pochodzenia, którzy zawadzili o Polskę, dobił się największego znaczenia *Filip Kallimach Buonaccorsi*. Urodzony 2. maja 1437^a r. w San Gemignano, w obwodzie florenckim, wszedł wczesnie w koło humanistów, był członkiem akademii rzymskiej Pomponiusa Laetusa a potrafiwszy ująć ręką papieża Pawła II., który akademików posadził o spis, osiadł po długiej tułaczce w Polsce, gdzie zyskał możnych opiekunów i przyjaciół a nawet dostał się na dwór królewski. Początkowo nauczyciel królewiców a potem zaufany sługa i doradca króla Olbrachta, utrzymał się na swém wysokim, choć nieurzędowym stanowisku, mimo zawiści i napaści aż do końca życia; a jak wielkim był jego wpływ świadczy aż nadto wymownie wspaniały jego pogrzeb (1496), w którym wzięły udział tłumy ludności^b. Znaczenie jego w Polsce opierało się na wpływie politycznym; ale drogę do tego wpływu, do pozyskania możnych przyjaciół i samej rodziny królewskiej, otwarły mu talent pisarski i nauka. Poezye jego znalazły ogólne uznanie, wymowa i biegłość w języku łacińskim kazały mu poruczać dyplomatyczne misye zwłaszcza do państw włoskich, znajomość pisarzy klasycznych wreszcie nie dozwalały wątpić, że z pod pióra jego wyjdą świetne obrazy historyczne. Jak zaś umiał trafić do gustu współczesnym, najlepszym chyba dowodem jest największe z dzieł jego: *Historia rerum gestarum in Hungaria et contra Turcos per Vladislaum Poloniae et Hungariae regem*. Musiało być bardzo poczytném, kiedy mimo spalenia^c się autografu, dzieło zachowało się aż po dzień dzisiejszy i to w kilku nawet odpisach. Są nimi:

^a) Zeissberg: Polnische Geschichtsschreibung 349. ^b) Mathiae de Miechovia: Chronica, Kraków 1521. str. CCCLVIII. — Zeissberg: 379. ^c) Benedictus Brognollus w liście *ex Venetiis XVII. Kalend. Octobris* 1488. pisze do Kallimacha: *Pridie quam tue humanitatis litteras acceperissem, de incendio tuarum rerum ex Anthonio nostro Albertino, is enim prius me convenerat quam Nicolaus, intellexeram*. W dalszym ciągu ubolewa Brognollus nad pożarem, który zniszczył książki Kallimacha a osobliwie *propter amissionem tue Historie, si non est forsitan unde eam repares*. Kodex wenecki 137—141. Jeżeli zaś Załuski Józef Andrzej: Biblioteka historyków, wydał Muczkowski 1832, powiada na str. 28: »Ale ja mam manuskrypt a oryginalny Kallimacha, gdzie różne są lukubracje jego. Do kolekcji oddam go Miclera« — to zapewnienie to nie może zasługiwać na wiarę. W zbiorach Mitzlera nie ma *Historji*.

1. Kodex wenecki, znajdujący się w *Bibliotheca Nazionale di s. Marco Venezia*. Oprawa nowa, napis złożony wytłoczony na grzbiecie opiewa: *Phil. Callimachi Historia rerum Venetarum in Turcas et alia aliorum. Classis X. Kodex CXXV*. Kodex pisany jedną ręką XV. w., papier jednolity ze znakiem wodnym: wola głowa z krzyżem oplecionym węzem; kart numerowanych 288, 8°. Zawiera: K. 1—4. List Macieja Drzewickiego, będący przedmową do dzieła Kallimacha; zaczyna się *Magnifico Patritio et Sapientissimo Senatori Veneto M. Antonio Mauroceno Mathias Dreuitius Polonus, Regis Alberti Secretarius s. p. d. Defuncto paulo ante Casimiro rege nostro...* kończy się *ad publicam inter Venetum et Polonum privata etiam nostra amicitia accesserit. Vale*. K. 4 (b)—71 (b) *P. Callimachi Experientis in Libellum de hiis, que a Venetis tentata sunt Persis ac Tartaris contra Turcos movendis prefatio. Postquam Vladislaus Polonie atque Hungarie rex, qui viribus et auspiciis simul suis, simul ceterorum fidelium maximeque Venetorum quam quo consilio atque ordine quicquam aut gesserit aut dixerit. Narrationis initium. Bello, quod cum Ferrariense missus^a a rege ad Turcam pacem cum illo firmavit in biennium*. K. 73—135 (b). *P. Callimachi Experientis ad Innocentium Pontificem de bello inferendo Turcis oratio*. K. 137—141 (b). *Benedictus Brognollus P. Callimaco Experienti s. p. d. Pridie quam tue humanitatis litteras accepissem Ex Venetiis XVII. Kalendis Octobris 1488*. K. 142—288. Przedmowa do *Historyi* i *Historya* sama; napisy podałem w odnośnych miejscach tekstu i dlatego je tutaj pomijam. Pismo *Historyi* staranne; nagłówki, inicjały i napisy po bokach czerwonym inkaustem. Tu i owdzie dopisał kopista na marginesie kilka lub kilkanaście słów opuszczonych przez omyłkę; w kilku miejscach wyskrobał parę słów a wypisał na tém miejscu inne lub wypełnił je kreską. Ręka XVI. w. czyniła poprawki na wyskrobanych miejscach lub dopisywała po kilka słów na boku; ale dodatki te, powstałe zapewne skutkiem konfrontacyi z innym tekstem, nie są charakterystyczne i nie zmieniają sensu. Tak np. dodano w rozdziale VI. słowo *Sanoceus* po wyrazach *Gregorius vero*, lub dopisano w rozdz. LVI. na boku *ad Sumium*; na wyskrobanych zaś miejscach dopisano litery i słowa, które tu obejmuję nawiasem: w rozdz. VI. *Creslao Cal[utiano] propter illo[rum] tantummodo [postulaciones tantum negocium]*, w rozdz. LXII. *felicitationis sue memores [alacriter pugnam inirent]* i t. d. Nagłówki tak zwanych ksiąg podałem w texcie, tu tylko nadmieniam, że nagłówki II^{iej} i III^{iej} księgi są zapewne późniejszym dodatkiem, czego jednak z pisma *tylko* kilku liter na pewne skonstatować nie można. Ustępów w texcie bardzo mało; częściej czerwone inicjały, znajdujące się zwykle w środku wiersza.

^a) Mowa o Kallimachu.

2. Kodex biblioteki watykańskiej, MS. Reginae Sueciae Nr. 681 w 4^{ce} mniejszej, kart. 98, na pergaminie. Zawiera: K. 1—4 *Benedictus Brognollus* i t. d. list tensam, co w kodexie weneckim. K. 5—7. *P. Callimachi Etrusci ad serenissimum principem Casimirum* i t. d. nagłówek przedmowy do *Historyi*, który podaje w texcie (uwaga 1). K. 7—98 text *Historyi* z nagłówkiem *Initium narrationis*. Cały rękopis pisała ręka XV. w. gotyką; napisy na marginesie cynobrem; inicjały dość ozdobne. Tu i owdzie poprawki textu lub dopiski na marginesie pochodzące z XVI. w. np. w rozdziale XXXIII. przy słowach *copiasque ad Salsum Lapidem traiecit in Bulgariam* dopisano na boku *Slonikamen*. Tytuł *Historyi*: *Philippi Callimachi Libri tres De rebus gestis in Hungaria contra Turcas per Vladislaum Poloniae et Hungariae regem* Nr. 261 dopisała ręka w. XVII. zapewne niemiecka, co wnosić można z kresek nad literą *u*. K. 1 u góry: Nr. 261 N. Pet. 1656, drobnutkiem pismem i tąsamą ręką u dołu: *Volume CCLXI Noⁿ. Petavianum*; K. 98 zaś: 12. Aug. 92 zu Wien per 1 flor. Kodex ten pochodzi z biblioteki królowej szwedzkiej Krystyny ^a.

3. Kodex petersburski w cesarskiej bibliotece publicznej sygn. *Λατ. F. XVII. 43.* oprawiony w deski powleczone skórą; na okładce wyciski z w. XVI., między nimi raz rok 1540, drugi raz rok 1542. a w środku wyraz *Callimachus*. Jestto kodex papierowy, znak wodny papieru: orzeł w koronie z literą *F* na piersiach. Ręka w całym kodexie jedna z XVI w.; wśród pisania czynił kopista poprawki. Papier i pismo świadczą, że kodex ten wyszedł z kancelaryi Górskiego Stanisława; posiada też tesame cechy co tom XIV. Tomicyanów (kodexu Akademickiego) i kodex Paprockiego ^b. Zawiera: K. 1 nieliczb. nadpis: *Serenissimo Principi ac Domino Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniae Magno Duci Lituaniae Domino suo subditus Stanislaus Gorski Canonicus obtulit*. Na téjże karcie u góry ręką XVII. w. *Callimachi Philippi Itali San Geminiani Praeceptoris Principum Regiorum Poloniae Opera* a u dołu inną ręką: *Ex Bibliotheca Żółkiewiana Cancellarii et Suppremi Ducis Exercituum Regni*. Str. 1—21. *Philippi Callimachi de Thedaldis Florentini Attila*. Str. 25. *Phillippi Callimachi Etrusci Hystoria rerum gestarum in Vngaria et contra Thurcos per Wladislaum Pol. et Vng. regem*. Str. 26 niezapisana. Str. 27—32. *Benedictus Brognollus* i t. d. znany list z kodexu weneckiego z datą błędną *anno salutis millesimo quadingentesimo septuagesimo (!) octavo*. Str. 33—36. *Philippi Callimachi ad serenissimum principem Casimirum* i t. d. tytuł przedmowy *Historyi*, który podaje w texcie. Str. 37—170. *Initium narrationis* i t. d. Z późniejszej ręki pochodzą dopisy: str. 33. *Est impressum Cracoviae 1582 in 4°*;

^a) Dudik: *Iter Romanum* I., 189. ^b) Płaszcycki: *Poezye Krzyckiego* w *Ateneum* z r. 1889, str. 533.

str. 85: *Liber 2 dus*; str. 130: *Liber 3 tius* a na str. 170. po ukończeniu textu: *hucusque extat impressum*. Str. 171—6. niezapisane. Str. 177. *Phillippus Kallimachus Thedaldus magnifico et insigni domino Derslao de Ritwani Palatino Sandomiriensi*^a. Str. 199. *Philippi Callimachi Experientis ad Innocentium octavum Pontificem maximum Ianua ortum de bello Turcis inferendo oratio*. Str. 267. i 279. dwa listy do Zbigniewa Oleśnickiego. Str. 293—304. *Consilium Callimachi circa deliberacionem in Hungariam mittendi*. Wreszcie 10 kart niezapisanych i nieliczbowanych. Kodexu tego nie miałem pod ręką, lecz opis jego tudzież porównanie kilkunastu miejsc textu zawdzięczam rzadkiej uprzejmości Prof. Dra *Plaszyckiego* z Petersburga. Porównując ten kodex z kodexem opisanym przez Janockiego^b widzi się, że mają wspólne rysy: obydwie powstały w jednym czasie, pochodzą z kancelaryi Górskiego i należały niegdyś do Żółkiewskich, bo *Janocki* mówi, że kodex, opisany przez niego, otrzymał Andrzej Stanisław Kostka Załuski, biskup krakowski, jako legat testamentarny od królewica Jakóba Sobieskiego, a kodex petersburski ma sygnaturę *Ex bibliotheca Żółkiewiana*. Widocznie dostał się ten kodex prawem spadku po Żółkiewskich w dom Sobieskich a stąd przeszedł do biblioteki Załuskich. Uwagę *Janockiego*, że kodex ten zawierał *opuscula autographa* Kallimacha uważam za błąd takisam, jaki popełnił *Załuski*, o czém wspomniałem wyżej. Nie da się jednak usunąć jedna ważna różnica t. j. że kodex Załuskich miał zawierać *Precepta secreta Ioanni Alberto regi Polonie data* a zatém owe sławne »Rady Kallimachowe«. Musimy więc uważać oba te kodexy za odrębne a podobieństwa wytłumaczyć tём, że kodex petersburski jest prawdopodobnie kopią kodexu Załuskich^c.

4. Kodex biblioteki watykańskiej sygn. M. S. Ottobiniani 2280 8°, kart. 183. Cały papierowy; napisany w XVI. w. przez *Io. Ar. Florentinus*; pochodzi *Ex codicibus Ioannis Angeli ducis ab Oltaemps*. Kart 10—105. *Callimachi Etrusci De rebus Hungaricis* a mianowicie: list Brognollusa, poczem *Historya* w 3 księgach. Obydwóch tych kodexów rzymskich nie miałem pod ręką, lecz opis ich i porównanie kilku miejsc textu otrzymałem z ekspedycyi rzymskiej za łaskawem pośrednictwem Prof. Dra *Smolki*.

5. Kodex wiedeński w bibliotece cesarskiej nadwornej Nr. 3522, 4°, kart liczbowanych ołówkiem 143. Cały papierowy, znak wodny papieru na początkowych arkuszach: korona, na następnych: wola głowa z krzyżem oplecionym wężem; oprawny w pergamin, na grzbiecie wytłoczony napis *Callimachi Opuscula Historica* u dołu zaś *Cod. MS. Historicus*. Zawiera: K. 1. *Cimbriaci poetae protrepticon in Attilam Callimachi. At quid sic properas*

^a) *Bostel*: Nieznany wiersz Kallimacha w Przewodniku nauk. i liter. 1887.

^b) *Janocki*: Specimen catalogi codicum manuscriptorum biblioth. Zaluscianae. Nr. LXXXVII. ^c) *Bostel*: Nieznany wiersz.

*foras abire subscriptore meo tibi Hermolao. K. 1 (b). Quintius Hacinplianus Cimbriacus in Attilae Callimachi auscultationem ad Maximilianum Domini Phrederici Caesaris filium Romanorum Regem Augustum. Falsa est multorum querela Maximiliane et iam dudum Callimachus Cimbriaco longe politior audiendus est. K. 5 (b). Cimbriaci poetae propentichon in Attilam Callimachi. K. 6—18. Attila Callimachi poetae et oratoris regis Poloniae clarissimi. K. 18. Eiusdem ad Lazarinum Arimniensem Venetae militiae ductorem clarissimum. Quantum Callimacho debet rex Attila docti Callimachi fuisse amicum. K. 19. niezapisana. K. 20—35. Gesta Karoli. Gens Merouigorum, de qua Franci reges hos tibi versiculos ad laudem maxime princeps edidit eternam memoriamque tuam Gernardus supplex famulus, qui mente benigna egregium extollit nomen ad astra tuum, hanc prudens gettam novis tu scribere lector Suchardum magni magnificum Karoli. Dodatek stanowi k. 35—46. Non arbitror infructuosum seriem temporum huic operi inserere Lothardus regnavit annos VIII. Adenradus. Jestto kronika wypadków od upadku pysznego anioła i wypędzenia Adama z raju. Dotąd jedna ręka z końca XV. w. K. 47. niezapisana. K. 48—143. P. Callimachi Experientis ad serenissimum principem Poloniae etc. regem i t. d. przedmowa Kallimacha do *Historyi*, potem *Historya* sama w 3 księgach; nagłówki podałem w uwagach do textu. Ta część rękopisu pochodzi z XVI. w. (druga ręka rękopisu). Pismo początkowo staranne, potem coraz szybsze, skrócenia coraz niedbalsze; nawet brak inicjałów na początku trzech ksiąg *Historyi*. Poprawki, przekreślenia i dopiski opuszczonych wyrazów na boku i u dołu stronnice częste a mimoto zostało wiele rażących błędów, które powodują niejasność myśli. Kopista był Niemcem, bo pisze z reguły *a*, nad *u* zaś daje kreski. K. 144—154. zawiera traktat o państwie tureckim z przedmową *Sepenumero animadvertens serenissime ac invictissime princeps Christiane reipublice calamitosam fortunam sed hic prę omnibus regibus gloriosum nomen posteritatis relinquet*. Traktat zaczyna się: *Turcarum gens ante pauca secula kończy vobis non defuturum scitote*. K. 155. niezapisana. K. 156—164. *Nicolai Seci...^a viri doctissimi de familia Otumanorum ad Eneam Senarum Episcopum. Nescio an hoc in loco hisque temporibus tollatur funditus et radicitus extirpetur. Vale. Ex Neapoli vigesima Iulii 1476*. Od k. 144—164. ręka trzecia rękopisu. K. 165—7. niezapisane. K. 168—280. *Incipit prefatio operis subsequentis chronice videlicet, quam Regino quondam abbas Pruniensis composuit*. Sięga od Narodzenia Chrystusa do r. 967. Ta część pochodzi z ręki czwartej rękopisu. K. 281—2. niezapisane. K. 283—337. *P. Callimachi Experientis ad Innocentium Pontificem**

^a) Pierwszy wiersz u góry obcięty nie pozwala odczytać nazwiska.

maximum Ianua ortum atque oriundum de bello Turcis inferendo oratio. Pismo bardzo podobne do ręki trzeciój. Na ostatniej wreszcie stronie rękopisu czytamy: *Liber est reverendissimi patris et domini, domini etc. Ioannis Fabri^a Episcopi Viennensis propriis et non episcopatus pecuniis emptus et post mortem ipsius in bibliothecam collegii sui s. Nicolai ad usum inhabitantium studentum et studiosorum iuxta suam ordinationem collocandus.*

Actum X. Ianuarii anno a Christo nato MDXL.

*Ex singulari mandato et ex ore ipsius
reverendissimi Episcopi*

Christophorus Freyherr.

Historya znalazła ogólne uznanie; ceniono styl klasyczny i wiercono w jej wartość wewnętrzną. Rosnące zaś stale niebezpieczeństwo tureckie, wywołało chęć poznania dawnych wojen tureckich, aby z nich wyciągnąć jakąś naukę, i przyczyniło się też niemało do wziętości dzieła *Kallimacha*. Ukazała się więc *Historya* w druku już z początkiem XVI. w. i doczekała się dzieśięciu wydań.

1. Wydanie augsburskie z 1519 r., m. 4°, p. t. *P. Callimachi Geminianensis Historia de Rege Vladislao seu Clade Varnensi^b. Cum privilegio Imperiali.* Str. 2. przedmowa wydawcy: *Sigismundus Scheufler DD. D. Canonicus Frisingensis suo Aegidio Rem u. i. Doctori Canonico Pataviensi s. d. Cum nuper mi Aegidi ea (ut ferebatur) inter Christianos principes teneret consultatio Datum Frisingae Kalendis Ianuarii MDXIX.* Wydawca oświadcza, że do ogłoszenia *Historyi* skłaniają go narady książąt nad sprawą turecką, sądzi zaś, że dzieło to spełni zadanie »mistrzyni życia«. O rękopisie, z którego drukował, wyraża się tylko ogólnikowo: *... tunc in P. Callimachi Geminianensis Historiam de Vladislao Rege sive Clade Varnensi incidi Ad te autem amicum eruditum et non vulgarem Callimachum non vulgaris notae historicum strenarum nomine mitto detersis, quoad fieri potuit, labeculis, quibus ab inepto et ignaro scriba toto pene corpore aspersus fuerat.* Z dzieł *Kallimacha* wspomina: *Vtinam Libros peregrinationum suarum, Orationem apud Innocentium VIII aliaque ingenii et eruditionis eius monumenta ex bibliothecis Poloniae aut Hungariae^c consequi possimus.* Następują wierszowane przedmowy Sebastjana Rodtalera i Arsacyusa Prunnera, poczem przedmowa *Kallimacha* do *Historyi*, dalej podzielona na dwie księgi *Historya* sama. Na końcu:

^a) Był biskupem wiedeńskim od r. 1530—41. dnia 20. maja. *Potthast*, *Wegweiser*, Supplement 440. ^b) *Graesse*: Trésor de livres rares II dopisuje przy tytule uwagę: 6·30 fl. vente Busch. ^c) Niewątpliwie znajdują się rękopisy dzieł

Kallimacha i na Węgrzech; ale *Catalogus codicum bibl. univ. scientiarum Budapestinensis 1881.* nie wymienia żadnego rękopisu *Historyi*.

Augustae Vindelicorum excusa in officina Sigismundi Grimm Medici atque Marci Vuirsung anno virginiei partus 1519. XXX die mensis Maii. Napisy po bokach textu dodał wydawca lub zawierał je już rękopis, który służył za podstawę druku. Są one zupełnie odmienne od napisów kodexu weneckiego, które podaję w uwagach. Text *Historyi* zaś jest zgodny z tekstem rękopisów a odmianki powstały po największej części zapewne stąd, że wydawca, jak sam przyznaje, poprawiał błędy kopisty. Jednakże czytamy w texcie tym w rozdz. X. i XIX. kilkanaście wyrazów, których nie ma w żadnym kodexie ani też w wydaniu krakowskim. Jeżeli się do tego doda i liczny szereg mniejszych różnic, musi się przyjść do przekonania, że rękopis wydawcy był odrębny od powyżej opisanych rękopisów; dlatego *musiałem uważać wydanie augsburskie za rękopis*. Z wydania augsburskiego powstał:

Kodex bazylejski, znajdujący się w bibl. uniwersyteckiej bazylejskiej sygn. O. III. 7. Dostał się tam 1823. r. wraz z całą biblioteką prof. Remigiusa Faescha^a zmarłego 1666. r., o czym świadczy i pieczętka *Museum Rem. Faesch. Basil.* Kodex papierowy, o 115 kartach, jest dosłowną kopią wydania augsburskiego. Na końcu czerwonym atramentem uwaga: *absolutum scribendo hoc opus 1545 ult. Aug. per Ch. p. H. Basileae.*

2. Wydanie bazylejskie z 1556. r., fol., w zbiorze *Laonici Chalcocondylae Atheniensis: De origine et rebus gestis Turcorum libri decem nuper e graeco in latinum conversi Conrado Clausare Tigurino interprete. Basileae per Ioannem Oporinum.* Na ostatniej kartce: *Basileae ex officinis Ludovici Lucii et Michaelis Martini Stellae anno salutis 1556 mense Martio.* Str. 249—312. *P. Callimachi Experientis De Vladislao Rege sive Clade Varnensi.* Jestto przedruk wydania augsburskiego; wypuszczono tylko przedmowy i napisy na marginesie. Kilka próbek odmian a raczej zepsucia textu lub poprawek przytaczam niżej:

Rozdział	Augsburskie	Bazylejskie
II.	per Poloniam in Hungariam primo	per Pol. et Hung. primo
IV.	Sandinogius	Sandiuogius
VII.	in praetura quidem Cracoviana Ioannes Cisovens	In praetura quidem Cracoviana Ioannes, in Cisovensi Ioannes Cisovens
X.	gentis seu primordio repetissent atque originum communionem tum quod utriusque paene tantundem	gentis suae primordio paene tantundem

^a) *Haenelius Gustavus D.*: Catalogi librorum manuscriptorum, qui in bibliothecis Galliae, Helvetiae, Hispaniae, Lusitaniae, Belgiae, Britanniae asservantur. Lipsk 1829. fasc. II, 656, b.

Rozdział	Augsburskie	Bazylejskie
XIII.	Scamatulieus	Scamatulicus
XIV.	hominem scelestum	hominem scelelestum
XXXVII.	per altiora montium	per altiora moenium
LXII.	vitam deberent	vitam degerent i t. d. i t. d.

3. *Wydanie frankfurckie z 1578, fol.*, w zbiorze: *Chronicorum Turcicorum, in quibus Turcorum origo exponuntur collecta sermoneque latino exposita a Philippo Lonicero. Francoforti ad Moenum 1578, tom II., 1—83.* Jestto dosłowny przedruk wydania bazylejskiego z r. 1556. wraz z błędami (jak wyżej), chociaż można wynaleść i drobne różnice np. w rozdz. XLIII. ma bazyl. *quot ex unica et haud sane* a frankfur. *haud fere*. Zresztą mamy tu napisy na boku, odmienne od napisów wydania augsburskiego, tudzież 10 drzeworytów w texcie np. Warnieńczyk, otoczony dworem, przyjmuje posłów węgierskich ofiarujących mu koronę; oblężenie Belgradu; sceny z wypraw tureckich i t. d.

4. *Wydanie frankfurckie z 1584, 8°.* Jestto tensam zbiór, który przytoczyłem powyżej (pod nr. 3) *Chronicorum Turcicorum* i t. d. *excudebat Ioannes Wechelus impensis Sigismundi Feyerabendii 1584.* Dosłowny przedruk wydania frankfurckiego z r. 1578. tylko bez drzeworytów.

5. *Wydanie krakowskie z 1582, m. 4°, p. t. Philippi Callimachi De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege libri tres Cracoviae in officina Lazari anno Dom. MDLXXXII.* Str. 26 nl. i 180. Na samym czele: *Illustrissimo atque amplissimo viro Andreae Sborovio in Poloniae regno S. R. aulae praefecto Io. Michaelis Bruti in Philippi Callimachi novam Historiae editionem praefatio.* Z przedmowy tej zasługuje na uwagę: *placuit tuo nomini inscriptam Philippi Callimachi Historiam in lucem emittere, cuius exemplar manuscriptum mihi vir illustrissimus P. Sborovius^a Palatinus Cracouiensis frater tuus dono dedit paucis ante diebus... Datum e regia Cracou. CIO.IC.XXCII. V. Idus Februar.* Następuje: *Philippi Callimachi vitae brevis descriptio*, dalej wiersz Jana Vitalis, przedmowa Kallimacha do *Historyi*, potem *Historya* sama podzielona na 3 książki. Text *Historyi* wykazuje cały szereg odmianek, dotyczących w pierwszej linii formy, więc często odmienny szyk wyrazów, dobór słów a nawet konstrukcye. Chociaż nie ulega wątpliwości, że te odmianki są dziełem wydawcy, inne przecież różnice — zaznaczyłem wszystkie w uwagach do textu — dowodzą, że mamy tu do czynienia z odrębnym rękopisem, który był niegdyś własnością Zborowskiego Piotra. Musiałem więc *wydanie krakowskie uważać za rękopis.*

^a) Piotr Zborowski umarł 1581 r.

6. *Wydanie kolońskie z 1589, fol., razem z Martini Cromeri Varmiensis Episcopi: Polonia Coloniae Agrippinae in officina Birckmannica sumptibus Arnoldi Mylii anno MDLXXXIX; w dziale Adiecta str. 628—689. Philippi Callimachi De rebus gestis a Wladislao Polonorum atque Hungarorum rege libri tres.* Jestto dosłowny przedruk wydania krakowskiego z 1582. z opuszczeniem przedmowy Brutusa. Kilka drobnych różnic, często tylko omyłek drukarskich, przytaczam.

Rozdział	1582.	1589.
X.	communem linguam Bossinenses	communem linguam suam Bossinenses.
XIX.	principium Hungarorum	principum Hungarorum
XXVII.	agi de concordia	agi de concordia
	tandem coniuncta Israe	tantundem coniuncta Israe
XXVIII.	vel in primo vel in quocunque alio ordine	vel in primo vel in quocunque alio modo
XXXVIII.	ne caeca eorum temeritas	nec caeca eorum temeritas
XLI.	legatos ad se excivit	legatos se excivit
LV.	quantum ad vires	quantum ab vires
LXI.	nuntiant armari hostes	nuntiant amari hostes i t. d.

7. *Wydanie Bongarsa frankfurckie z 1600, fol., w zbiorze: Rerum Hungaricarum Scriptores varii editi a Iacobo Bongarsio, Francofurti apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium et Ioannem Aubrum MDC. str. 284—354: Philippi Callimachi De rebus gestis a Wladislao i t. d. jak nr. 5.* Dosłowny przedruk wydania krakowskiego, na które się wydawca powołuje. Różnice bardzo drobne np. rozdz. III. wyd. krak. *et Cisovensii Iohanne cum Gregorio Sanoceo* a w wyd. Bongarsa opuszczono niewątpliwie przez prostą pomyłkę słowo: *Sanoceo*.

8. *Wydanie Schwandtnera wiedeńskie z 1746, fol., w zbiorze: Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini cum praefatione Mathiae Belii cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri, impensis Pauli Kravs bibliopolae Vindobonensis MDCCXLVI. Str. 433—518: Philippi Callimachi De rebus a Wladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis libri tres recogniti et emendati.* Sam wydawca oświadcza, że bierze za podstawę wydanie Bongarsa z 1600. r. a zapowiedziane poprawki są nieliczne i polegają częstokroć na przestawieniu wyrazów w napisach jak np. w tytule *Historyi*, przedmowy Brutusa, ksiąg I^{ej}, II^{ej} i III^{ej}. Biografia *Kallimacha* ma tytuł: *Philippi Callimachi vitae brevis descriptio Ioanne Michaeli Bruto, ut videtur, authore.* Inne drobne różnice:

Rozdział	Bongars	Schwandtner
XVI.	nec ne licet in me situm intelligam	et licet hoc in me <i>i t. d.</i>
XVII.	quae aut res aut cogitatio	quae aut cogitatio
XIX.	principium Hungarorum	principum Hungarorum
XX.	in aciem prodirent	in aciem prodirent alacrius
XXVIII.	Quo ad cardinales	Quod ad cardinales
LI.	stipulari posset	stupulari posset <i>i t. d.</i>

9. Wydanie Schwandtnera tyrnawskie z 1765. r., 8°, w zbiorze *Scriptores rerum Hungaricarum* jak nr. 8. *Tyrnaviae, typis collegii academici societatis Iesu MDCLXV. Pars secunda* str. 39—199. Dosłowny przedruk wydania Schwandtnera z r. 1746. Kilka drobnych różnic a raczej omyłek.

Rozdział	1746.	1765.
III.	liberos aut ad servitutem aut ad libidinem rapi	liberos aut ad libidinem rapi
XVIII.	in omnes occasiones fore	in omnes fore
LXIV.	laborantibus auxilio accurrit	laborantibus auxilio occurrit.

10. Wydanie Schwandtnera wiedeńskie 1768, 4°, w zbiorze *Scriptores rerum Hungaricarum* jak nr. 8. *Pars secunda, Vindobonae, typis Ioannis Thomae nob. de Trattneri Caes. Reg. Aulae typographi et bibliopolae MDCLXVIII*, 4°; (tom I. wydano w r. 1766). Str. 28—142. Dosłowny przedruk wydania Schwandtnera z 1765, więc znajdujemy tu drobne różnice wydania z 1765. r., które zaznaczyłem pod l. 9.

Oprócz tych dziesięciu wydań, które sam widziałem, wymieniają bibliografowie jeszcze następujące:

A. Wydanie frankfurckie z 1573. r., 4°, p. t. *De rebus ab Vladislao Poloniae atque Hungariae rege gestis*. Wymienił je najpierw *Grosses Universales Lexicon aller Wissenschaften und Künste, Halle und Leipzig, Verleg. Iohann Heinrich Zedler* 1733, tom V.; zwykle nazywa się olbrzymie to dzieło lexykonem *Ludewiga* (od pierwszego tomu). Na *Ludewiga* powołał się *Haner, Scriptores rerum Hungaricarum* 70 i *Wiszniewski, Historia literatury III.*, 468. Wymienia je nawet *Potthast, Bibliotheca histor. medii aevi* i *Estreicher, Bibliografia XV—XVI* w. tudzież *Bibliografia XV—XVIII* w. Z drugiej strony nie wymieniają tego wydania *Ciampi, Bibliografia* ani ci pisarze, którzy o *Kallimachu* pisali np. *Ign. Jagiello, Filip Kallimach Buonaccorsi (Wizerunki i Roztrząsania naukowe, poczet nowy drugi* 21., Wilno, 1841, str. 70.), *Zeissberg* 387, 3 zaś zastrzega się, że wydania z r. 1573. nie widział wcale. Nie mogąc tego wydania nigdzie odnaleźć, bo nie ma go w bibliotekach lwowskich, krakowskich, wiedeńskich, praskiej i berlińskiej, udałem się do Dra *Wisłockiego* z Krakowa z prośbą o wyjaśnienie. Otrzymałem uprzejmą odpowiedź, że *wyd. frankfurckie z r. 1573. nie istniało*

nigdy a p. *Estreicher*, nie mogąc znaleźć go w swych kartkach, oświadczył, że prawdopodobnie wtrącił tę pozycję w czasie druku, dostrzegłszy ją przypadkowo w *Wiszniewskim*. Zdaniem mojem, kryje się pod tą nazwą wyd. frankfurckie z r. 1578, którego nie zna ani *Ludewig* ani *Haner* ani *Wiszniewski*.

B. Wydanie krakowskie z 1584. r., 4°, wymienia *Haner*, *Zaluski*, *Biblioteka hist.* 28, *Wiszniewski* i *Estreicher*. Lecz już *Haner* sądzi, że *Czwittinger*, *Biblioth.* 30, z którego wziął tę pozycję, położył błędnie r. 1584. zamiast 1581. a *Potthast* stanowczo zaprzeczył istnieniu takiego wydania.

C. Wydanie frankfurckie z 1601. r. w zbiorze *Bongarsa* wymienia *Ludewig*; niewątpliwie omyłka zamiast 1600. r.

D. Wydanie frankfurckie z 1601. r. w zbiorze *Scriptores rerum Persicarum* wymienia *Ludewig*. O ile się zdaje, nie ma takiego zbioru z r. 1601. Natomiast mamy *Rerum Persicarum Historia auctore Petro Bizaro Sentinate*, Frankfurt, *typis Wecheliani apud Claudium Marnium et heredes Ioannis Aubrii MDCL*. Znajdujemy tu *Kallimacha: Ad Innocentium VIII. oratio* i *Libellus de his, quae a Venetis tentata sunt Persis ac Tartaris contra Turcos movendis*. Mowę *Kallimacha* do papieża Innocentego VIII. poprzedza list Mikołaja Gerbelii z dnia 8. marca 1533. r., poczem następuje krótka wiadomość o *Kallimachu* na podstawie *Tritthenema* i tam jest wzmianka o *Historyi*. Może ta wzmianka jest źródłem baśni.

E. Za błąd drukarski uważać należy wiadomość o wydaniu kolońskiem wraz z Kromerem w r. 1598. (*Zeissberg*) i 1584. (*Zaluski*) zamiast 1589, tudzież wydanie frankfurckie w zbiorze Schwandtnera z 1600. r. (*J. Jagiello*) zamiast w zbiorze Bongarsa.

Porównując teksty *Historyi* w kodexach i wydaniach augsburskiem i krakowskiem nabiera się przekonania, że wszystkie pochodzą z jednego i tego samego źródła i nie wykazują *charakterystycznych* różnic. Liczne drobne odmiany, zaznaczone w uwagach do tekstu, dowodzą jednak, że pierwotne źródło rozbiegło się na dwa ramiona: 1) text kodexów weneckiego, petersburskiego i wiedeńskiego; 2) text obydwóch kodexów rzymskich, wydanie augsburskie i krakowskie. W pierwszej grupie najgorszym jest text wiedeński, którego omyłki, (złe odczytanie, opuszczanie wyrazów) należy położyć na karb kopisty. Grupa ta jest tak ściśle ze sobą złączona, iż nic nie stoi na zawadzie przypuszczeniu, że są to kopie jednego i tego samego kodexu i tylko niezręczność kopisty wiedeńskiego spowodowały między nim a dwoma innymi różnice. W drugiej grupie najbardziej zbliżają się do siebie obydwa rękopisy rzymskie; odbiega od nich cokolwiek text wydania augsburskiego a największe wykazuje różnice wydanie krakowskie. Gdy bowiem wyd. augsb. wykazuje tylko w kilku miejscach różnice np. rozdz. X., rozdz. XIX., gdzie dodano kilka lub kilkanaście słów, zawiera wydanie krakowskie liczne poprawki stylistyczne i często amplifikacją tekstu. Mimoto zaliczam wydanie krakowskie do jednej grupy z augsburskiem i kodexami rzymskimi, bo tak poprawki stylistyczne

(np. usuwa zupełnie racjonalnie *quod* tam, gdzie powinno być *ut* lub *accus, cum infinit.*) jak i amplifikacja tekstu, która służy tylko do jaśniejszego wyrażenia myśli, na pierwszy rzut oka niezrozumiałej, pochodzą od wydawcy lub nawet któregoś z czytelników rękopisu Zborowskiego. — Różnica tekstów pod względem pisowni imion własnych polskich (rozd. VII. *Wn*: Camalucensis; *Wd*: Gialocenus; *Aug.* i *Krak.* Lassovianus; rozdz. XXI. *Aug.* i *Krak.* Lassovianus, *Wn.* i *Wd.* Samalucenus i t. d.) może posłużyć tylko do scharakteryzowania kopistów i wydawców, gdyż wskazuje, czy dobrze byli obeznani z polskimi rzeczami i czy mieli z Polską dalsze czy bliższe stosunki.

Powyższe zestawienie wskazuje, który text należało wziąć za podstawę obecnego wydania. Jest nim text kodexu weneckiego, jako najstarszego z tych rękopisów, które miałem na dłuższy czas do użytku. Obok niego posiłkowałem się odpisem kilkunastu miejsc z kodexów rzymskich i petersburskiego a wreszcie uwzględniłem wydania augsburskie i krakowskie.

Pisownia w obecnym wydaniu jest nowożytna; w imionach własnych zatrzymano stare brzmienie.

Uwagi do tekstu są dwojakie. Tuż pod textem są odmianki kodexów i wydań; w pierwszych kilku rozdziałach podano *wszelkie* odmianki, w dalszych tylko ważniejsze. Prócz odmianek znajdują się w tej kategorii uwag napisy na marginesach w kodexie weneckim, według pisowni rękopisu. Dowolność tych napisów w rozmaitych kodexach i wydaniach jest najlepszym dowodem, że dodawali je kopiści i wydawcy; dlatego podaję je tylko z kodexu weneckiego. Wszystkie te uwagi odznaczono drukiem i cyframi. Drugi rodzaj uwag, znaczonych literami, dotyczy treści samej. Obok tekstu wreszcie zaznaczam źródło *Kallimacha*.

Skrócenia są następujące: *Wn.* = kodex wenecki; *Wd.* = kod. wiedeński; *Reg. Suec.* = kod. rzymski *Reginae Sueciae* nr. 681; *Ottob.* = kod. rzymski Ottob. 2280; *Pb.* = kod. petersburski; *Aug.* = wydanie augsburskie z 1519. r.; *Kr.* (*Krak.*) = wyd. krakowskie z 1582. r.; *Ch.* = wydanie z 1556. r.; *L.* = wyd. Lonicera 1578. r.; *Lr.* = wyd. Lonicera z 1584. r.; *Dł.* = Długosza Dzieje, wydanie krakowskie; *K.* (*Kal.*) = Kallimach.

Odpowiedzieć winienem teraz na pytanie, kiedy *Kallimach* napisał *Historię*, pod jakim tytułem i na ile ją podzielił ksiąg.

Chcąc odpowiedzieć na pierwsze pytanie trzeba szukać wskazówek w dziele samym. W przedmowie wystosowanej do Kazimierza Jagiellończyka mówi *Kallimach* o Piotrze z Bnina, biskupie wrocławskim i o zmarłym synu królewskim Kazimierzu św.; w rozdz. VI. zaś o wojewodzie lubelskim i o Grzegorzu z Sanoka, jako byłym arcybiskupie lwowskim. Skoro województwo lubelskie wydzielono z sandomirskiego po r. 1471^a, Grzegorz z Sanoka umarł 1477.

^a) *Kromer*: De origine et rebus gestis Polonor. wyd. bazyl. 625. — *Pawin-ski*: Małopolska III., 12, 3.

a Kazimierz św. 1484, skoro wreszcie Piotr z Bnina został biskupem wrocławskim w 1484^a r., nie mógł *Kallimach* przed r. 1484. napisać *Historyi*. *Terminus ad quem* da się oznaczyć na podstawie listu Benedykta *Brognollusa* z 15. września 1488. r. Jeżeli bowiem w tym dniu odpisuje *Brognollus* na list *Kallimacha*, donoszący mu o spaleniu rękopisu *Historyi*, to oczywista pożar sam musiał zdarzyć się co najmniej na kilka miesięcy przedtém, może nawet z końcem 1487^b r. Musiała zatem *Historia* istnieć już na początku r. 1488. ewentualnie z końcem 1487. r. Jeżeli zapytamy się następnie dlaczego *Kallimach* i *Brognollus* mówią o *Historyi*, chociaż pożar zniszczył całą bibliotekę, to odpowiedź musi wypaść w tym kierunku, że obaj uważają to dzieło za bardzo ważne a zatem stratę za wielką; a dalej, że dzieło to było najświeższym, ledwie co w świat puszczoneym utworem *Kallimacha* i mogłaby zachodzić obawa, iż zostanie zatraconém. Gdy się zgodzimy na powyższe rozumowanie, musimy oznaczyć czas powstania *Historyi* na kilka miesięcy przed pożarem, więc na rok 1487, zwłaszcza, że rok 1486. zajęty był prawie cały legacyami *Kallimacha*. Do tegosamego rezultatu prowadziłyby nas i inna wzmianka, co prawda krucha. W rozdz. LXVIII., mówi autor o kolumnie, którą Turcy postawili pod Warną i dodaje: *quae (columna) hodie quoque visitur*. Jeżeliby można przypuścić, że *Kallimach* widział tę kolumnę osobiście, to przypadłby ten fakt na czas misji dyplomatycznej autora do Konstantynopola a więc w r. 1487. Gdyby zatem wszystkie powyższe przypuszczenia były prawdziwe, należałoby sądzić, że *Historia* powstała w r. 1487.

Tytuł dzieła podają bardzo odmiennie. *Kallimach* sam pod koniec przedmowy, wystosowanej do króla Kazimierza Jagiellończyka, powiada: *ad Historiae huius institutum*; *Brognollus* nazywa dzieło to: *Historia*; *Trittenham*^c, piszący w r. 1490: *Historia Polonica contra Turcum lib. I.*; kodexy wenecki, rzymski *Reg. Suec.* i wiedeński przytaczają tytuł tylko okolicznościowo, w nadpisie przedmowy *Kallimacha*, jako *Res gestae in Hungaria et contra Turcos per Vladislaum Poloniae atque Hungariae regem*; kodex petersburski: *Hystoria rerum gestarum in Vngaria et contra Thurcos per Wladislaum Polonie et Vngarie regem*; kodex rzymski Ottob. ma tytuł ogólny: *De rebus Hungaricis*; wyd. augsburskie: *De Vladislao rege sive clade Varnensi*; wyd. krakowskie: *De rebus a Vladislao rege Polonorum atque Hungarorum gestis libri tres*; *Wapowski*^d: *Historia de bello Varnensi et Vladislai Jagelloniadis interitu*; *Miechowita* w wydaniu z 1519^d r.

^a) *Gams*: Series episcoporum 345. ^b) *Zeissberg*: 384—5 oznaczył powstanie *Historyi* na czas 1484—1488. Pożar miał wybuchnąć 1487 (str. 378), lecz dowodu na tę okoliczność nie podał *Zeissberg*. ^c) *Trittenham*: De scriptoribus ecclesiasticis, Paryż 1512, str. CCVIII. ^d) *Scriptores rerum Polon.* II, 22; (*Miechowita*) 268.

nie podaje tytułu, lecz określa dzieło w ten sposób: *scripsit vitam et successus Wladislai regis Poloniae et Hungariae in Thracia circa lacum Varnensem per Thurcas profligati et perempti*. W XVIII. w. *Braun*^a daje mu tytuł: *Historia imperii et necis ad Varnam caesi Vladislai Jagellonidis Casimiri III. (!) fratris Poloniae et Hungariae regis*; natomiast *Fabricius*^b: *De rege Hungariae Vladislao IV. (!) et clade Varnensi a. 1444*. Na koniec *Grosses Universales Lexicon* przypisuje *Kallimachowi* dwa dzieła dotyczące klęski warneńskiej; jedno *De rebus ab Vladislao Poloniae atque Hungariae rege gestis*, a drugie, odrębne: *De clade Varnensi*, wydane w Bazylei 1556, i w Frankfurcie 1601. w zbiorze *Scriptores rerum Persicarum*; *Fabricius* i *Ciampi* zaś nazywają to drugie dzieło: *Epistola de clade Varnensi*. Przez porównanie tekstu wydania bazylejskiego z 1556. (t. j. *Epistola*) z tekstami innych wydań *Historyi* wykazać łatwo, że jestto jedno i to samo dzieło i że *Epistola* jest przedrukiem wydania augsburskiego z 1519. r.

Rozmyślnie przytoczyłem cały ten długi szereg tytułów, aby wykazać jak są dowolne. Na podstawie słów *Kallimacha*, zawartych w przedmowie, listu *Brognollusa* i świadectwa *Trittenhema* sądzę, że tytuł zaczynał się od słowa *Historia*; dalszy ciąg tytułu zawierał zapewne słowa, znajdujące się w kodexach w tytule przedmowy *Kallimacha* t. j. *res gestae*. Cały zatem tytuł byłby taki, jaki czytamy w kodexie petersburskim t. j. *Historia rerum gestarum* i t. d. Słowa *De clade Varnensi* dodał prawdopodobnie wydawca augsburski, jako rodzaj reklamy, aby zwrócić uwagę czytelnika, że w dziele tém znajdzie opis klęski warneńskiej, która wobec walk tureckich w w. XVI. interesowała żywo szerokie koła.

Pozostaje jeszcze kwestya podziału na księgi. We wszystkich rękopisach pochodzą nagłówki ksiąg z ręki późniejszej. *Trittenhem* mówi wyraźnie, że *Historya* napisana jest w *jednej* księdze; wydanie augsburskie wprowadza podział na dwie księgi t. j. I^a od rozdz. I.—XVIII. a II^a od rozdz. XIX. do końca. Podział ten niewymierny i nie da się uzasadnić treścią, bo na II^a księgę przypada wojna domowa węgierska i dwie wyprawy tureckie. Wydawca krakowski dzieli *Historyę* na trzy księgi t. j. I^a rozdz. I.—XVIII, II^a rozdz. XIX—XL i III^a do końca; druga księga kończy się powrotem króla z pierwszej wyprawy tureckiej a trzecia zawiera opis wypadków, które bezpośrednio poprzedziły lub spowodowały wyprawę pod Warnę, tudzież opis klęski samej.

Niewątpliwie poczynił *Kallimach* ustępy w swém dziele i odznaczył je inicjałami, ale napisał je w *jednej* księdze, jak o tém świadczy

^a) De scriptorum Poloniae et Russiae historicorum in bibl. Brauniana collectorum Catalogus, Kolonia 1723. Ten tytuł *Historyi* przyjął i Potthast; miało go nosić też wyd. kolońskie 1589. ^b) Bibliotheca latina mediae et infimae latinitatis, Hamburg 1734, p. 893.

współczesny Trittenhem^a. Podział na księgi pochodzi od wydawców a skoro w druku ukazała się *Historia* na książki podzielona, wprowadzali czytelnicy rękopisów podział, zwłaszcza wyd. krakowskiego, w kodexy same; dowodem są nagłówki ksiąg rękopisów *Reg. Suec.*, petersburskiego, wiedeńskiego a prawdopodobnie i weneckiego.

Od chwili pojawienia się aż do połowy XIX. w. używała *Historia* rozgłosnej a niezasłużonej sławy. Kiedy zaś *I. Jagiello*^b wypowiedział o niej wcale zdrowy sąd i przyznał *Długoszowi* pierwszeństwo pod względem bogactwa rzeczy, autentyczności świadectw, bezstronności i porządku, zgromił go surowo *Michał Gliszczyński*^c, zapalony wielbiciel *Kallimacha* i niezawsze szczęśliwy tłumacz *Historyi*. Jednakże powagi *Kallimacha* nie uratował. *Zeissberg* bowiem, przeprowadziwszy gruntowne badania, utrzymał sąd *Jagielly*, a *Caro* (*Geschichte* IV, 345, 1) nawet go zaostrzył. O słuszności sądu tego przekonuje naocznie porównanie *Historyi* z *Dziejami Długosza*. Okazuje się, że *Kallimach* znał wprawdzie *Sylviusa* listy (rozdz. XXXV.), że mógł polegać na jakichś opowiadaniach może Grzegorza z Sanoka lub nawet na dziele jego (rozdz. XXXIV. i rozdz. XL. w uwagach rzeczowych) — ale korzystał bardzo obszernie z *Długosza*, choć autora *Dziejów* znać nie chciał. Reszta wiadomości a więc to, co stanowi własność *Kallimacha*, nie rozświetla żadnego faktu historycznego i służy tylko do poznania zapatrywań autora, jego osobistych stosunków, sympatyj lub antypatyj. Ponieważ w uwagach rzeczowych znajdzie czytelnik ocenę prawie każdego rozdziału, dlatego ograniczam się tutaj tylko do ogólnych uwag.

Historia, jako płód epoki humanistycznej, nosi na sobie cechę swego czasu pod każdym względem. Rozpoczyna *Kallimach* rzecz opisem geograficznym i odtąd przez cały ciąg opowiadania dodaje od siebie lub powtarza za drugimi opis położenia jakiegoś miasta, biegu rzeki i wogóle natury kraju. Cechuje to autora jako humanistę, bo oni to „odkryli naturę”^d; ale brak tym opisom ścisłości a często dodaje *Kallimach* jakiś szczegół np. nazwę rzeki (rozdz. LVI.) bez dostarczenia dowodu prawdy. *Kallimach* nie zadowala się nigdy prostym opisaniem faktu, ale starając się o dramatyczne przedstawienie rzeczy zwraca pilną uwagę na psychologiczne pobudki osób działających i kreśli je w licznych i po największej części udatych mowach. Czyni to zapewne pod wpływem *Liviusa* i *Sallustiusa*, lecz niewątpliwie też i pod wpływem epoki humanistycznej; było bowiem czas, kiedy pięknie wypowiedziana mowa

^a) *Zeissberg* 385, 3 sądzi, że Trittenhem się pomylił i przyjmuje bez podania motywów tytuł i podział wydania krak. ^b) Wizerunki i roztrząsania naukowe, poczet nowy drugi, 21, Wilno 1841.

^c) F. Kallimacha Geminiańczyka, O królu Władysławie czyli o klęsce warneńskiej. Warszawa 1854. ^d) *Burckhardt - Geiger*: Die Cultur der Renaissance in Italien w rozdz. Entdeckung der landschaftlichen Schönheit.

stanowiła ważny wypadek a ledwie niekażdy żołdak musiał przemawiać publicznie przy każdej sposobności^a. Opisy oblężenia miast, bitew i klęsk elementarnych, jak głodu i zarazy, były zanadto pięknym polem do popisu stylistycznego, aby je autor zbył tylko kilku słowy. Wśród grozy wojny i natłoku ważnych spraw, nie spuszcza jednak z oka mikrokosmu człowieka^b i raczy czytelnika piękną zresztą tragedią miłosną (rozdz. XXVI.). Że pisarz jest właściwym szafarzem sławy, że w jego ręku spoczywa pamięć lub zapomnienie o osobach i czynach, o tém jest autor zarówno z wszystkimi humanistami^c przekonany jak najmnocniej i zapowiada to nie tylko w przedmowie, ale z prawa tego robi obszerny użytek, gdy przemilcza o jednych osobach a podnosi zasługi innych. Najwięcej charakterystycznym jest konsekwentne przemilczanie Oleśnickich; niewątpliwie wchodzi tu w grę jakaś niechęć ku arcybiskupowi Zbigniewowi, ale obok tego mogły wpłynąć na autora i inne względy. *Kallimach*, tak bliski dworowi królewskiemu, nie chciał może w *Historyi* poświęconej Kazimierzowi Jagiellończykowi, wspominać o kardynale, który popierał zakrojoną na szeroką skalę ale w skutkach nieszczęśliwą politykę węgierską, i który stał w opozycji do króla Kazimierza samego. Kardynał zresztą wraz z rodziną swą nie był miłym Rytwiańskim a o Grzegorzu z Sanoka miał — jeżeli wolno to wywnioskować ze słów *Długosza* z powodu śmierci arcybiskupa lwowskiego — zapewne nie bardzo korzystne wyobrażenie. Dość zatem powodów by o nim milczeć. Zato dwór królewski nie wyczytał w *Historyi* nic, coby go mogło razić. Król Władysław jest samodzielnym i bohaterskim młodzieńcem, przystępnym wszelkim szlacheckim uczuciom. Światło, jakie nań spada, jest nawet za korzystne, bo wiadomo, że z powodu młodego wieku nie był a prawie nie mógł być zupełnie samodzielnym. Grzegorz z Sanoka, dobrodziej i przyjaciel autora, zyskał liczne pochwały; oczywista jednak przeceniał *Kallimach* stanowisko ówczesnego sekretarza królewskiego. Charakterystyczną rzeczą jest, że autor, podnosząc zawsze i wszędzie głęboką wiarę i religijność Grzegorza, nie zawahał się przecież włożyć mu w usta zdań o religii chrześcijańskiej zanadto ryzykownych (rozdz. XLIX.). Rody panów z Rytwian i z Bnina należały do koła protektorów i przyjaciół autora, stąd wspomina o nich bardzo często. Również nie zapominał o swych ziomkach, gdy przeora z Urany wywodzi z Florencyi (rozdz. XV.) ani o własnych swych sercowych sprawach, gdy znalazł miejsce na wzmiankę o „boskiej Fanii” a dziadka jej Leszka Bobrzyckiego przedstawił jako wzór rycerza. Zaiste z wszelką słusnością mógł *Kallimach* sądzić, że od niego, jako od autora, zależy sława ludzka! Wszak nieznany skądinąd Leszek żył odtąd w pamięci ludzkiej a wyjaśnienia *Zeissberga* nie zdołały go wyrugować nawet

^a) *Burckhardt - Geiger*: I., 275—278.
Menschen.

^c) *Ibidem* I., 178.

^b) *Ibidem* II., Entdeckung des

z naukowych rozpraw. Wobec Węgrów jest *Kallimach* umiarkowany; usuwa wszelkie zarzuty *Długosza* (np. w rozdz. XV.) i nie pozwala sobie na tak obelżywe dla nich słowa^a, jak: *O! gens maligna, gens perfida!* Z Hunyadego zdjął słusznie *odium*, rzucone nań przez naszego dziejopisa, i wyznacza mu, zgodnie z prawdą, zaszczytne stanowisko. Do kardynała legata Juliana żywi niechęć; na niego składa wszelkie winy za klęskę warneńską a nawet majestat śmierci nie zdołał autora usposobić przychylniej. Czyż miałby w istocie autor odzwierciedlać uczucia kół sobie bliskich? Zapatrywania religijne *Kallimacha* są w duchu humanistów^b a więc w duchu tolerancyi (rozdz. XXXVI. i XLIII.). Zwolennik zasady »sobór nad papieżem« (rozdz. XXVIII.) a przeciwnik dominującego wpływu kościoła na życie prywatne i publiczne uważa za podstawę państw *res militaris et iustitia* (rozdz. XIV.). Chociaż nie powtarza za *Długoszem*^c opowiadania o karze, jaka spotkała łamiącego post żołnierza, wierzy przecie najzupełniej w pogańskie fatum, przepowiednie przyszłości i prognostyki (rozdz. VI., LV., LVII. i LXVII.). O powstaniu państw ma tylko niejasne wyobrażenie, skoro sądzi, że narody powstały *ex convenarum multitudine casu congregata* (rozdz. XIII.).

Najsłabszą stroną *Historii* jest chronologia; roku nigdzie nie wymienia a wyjątkowo tylko określa dzień i to zawsze fałszywie. Zaniedbanie chronologii sprawia, że autor zestawia odrębne i zupełnie niezależne fakta w stosunku przyczyny do skutku (rozdz. XXV. uw.). Liczbę wojsk, plan i przebieg bitwy zna dokładnie, ale właśnie ta dokładność budzi powątpiewanie i każe przyjmować te wiadomości z zastrzeżeniem.

Ogólny sąd o wartości historycznej dzieła musi być ujemnym; rzeczą to wprost zdrożną powoływać się w pracy naukowej na *Historię Kallimacha*, jako na pierwszorzędne źródło historyczne.

Pod względem formy záto stoi *Historia* dość wysoko. Kunszt historyczny zasługuje na uwagę. Autor umie wysuwać na pierwszy plan rzecz główną a pominąć lub postawić w cieniu drobnostki; przedstawia wypadki według ich wewnętrznego związku, stara się zgłębić motywa działających osób, opowiada żywo, pragmatycznie i przejrzyście. Styl, mimo uchybień, które trzeba choć w części położyć na karb kopistów, jest gładki i ozdobny; widać, że autor nie tylko znał klasyków ale przejął się ich duchem. Dowodem cały sposób pisania tudzież takie szczegóły, że np. nigdy nie podaje daty na sposób średniowieczny, według świąt, ale na sposób rzymski; kościół nazywa *templum*, o mszy św. nie wspomina ale wyraża się *laudes gratesque deo actae* i t. p., *terra* Długoszowe w znaczeniu podziału administracyjnego jest u niego *praetura*.

^a) *Długosz*: *Historia* XII., 646.

^b) *Burckhardt-Geiger*: II., 261.

^c) *Długosz*: *Historia* XII., 666.

i t. d. Styl wykazuje wiele podobieństwa do sposobu pisania *Sallustiusa*, choć nieobcy autorowi ani *Livius* ani *Cycero*.

Jeden jeszcze ale wielce miły obowiązek pozostaje mi do spełnienia: złożyć podziękę tym Panom, którzy mi wydanie *Historyi* ułatwili. W szczególności zaś składam serdeczne podziękowanie *Prof. Dr. Smolce*, za którego pośrednictwem otrzymałem opis kodexów rzymskich; *Prof. Dr. Ptaszyckiemu* za przysłany mi opis kodexu petersburskiego i porównanie kilkunastu miejsc textu; *Dr. Wisłockiemu* za informację w sprawie wydania frankfurckiego; *Dr. W. Czermakowi* wreszcie za poszukiwania w bibliotece berlińskiej.

We Lwowie w marcu 1890.

*Philippi Callimachi Experientis ad serenissimum principem Casimirum Poloniae etc. regem invictissimum praefatio in Res gestas in Hungaria et contra Turcos per fratrem ipsius divum Wladislaum Poloniae atque Hungariae regem inclitum*¹.

Petrum de Bnino^a, Vladislaviensem episcopum, deus nasci, rex invictissime, in regno tuo voluit non solum, ut esset in his, quae ad rem divinam attinent, quoddam priscae sanctitatis specimen vereque religiosorum pontificum imago, sed etiam ut haberes in humanis consiliarium prudentia, fide, constantia, gravitate antiqua praeditum. Is aliquando cum divo Casimiro^b, filio tuo, qui aut omnino nunquam nasci aut perpetuus esse debuit, sermonem cum haberet de rebus a maioribus tuis magno animo excellenterque gestis descendissentque² tandem in mentionem Vladislai, illustrissimi fratris tui, quem sibi Hungari praefecerant post regis Alberti mortem, et simul multa repeterent de varietate fortunae actionumque et consiliorum, quibus Hungariam tenuit usque ad pugnam illam cum Turcis, post quam in terris minime comparuit; visa est ambobus res dignissima, quae litteris mandaretur, utpote³ quae legentium animos praecipua quadam voluptate explere posset propter ancipites varieque memorabiles eventus rerum ac temporum in bellis, quae mira illic casuum vicissitudine aut extrahi⁴ aut confici contigit. Quandoquidem per id tempus viribus suis Hungaria non

¹) *Reg. Suec.*: P. Callimachi Etrusci ad serenissimum principem Casimirum Poloniae et cetera regem invictissimum praefatio *i t. d. jak w texcie*. — *Ottob.* i *Pb.* podobnie jak poprzedni — *Aug.*: P. Callimachi Experientis Geminianensis in Historiam de Vladislao Poloniae et Hungariae Rege sive Clade Varnensi ad Casimirum Regem illius fratrem praefatio. — *Kr.* Philippi Callimachi in libros tres De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege ad Casimirum regem praefatio.

²) *Kr.* descendissetque.

³) *Aug.* ut puta.

⁴) *Aug.* protrahi.

^a) Piotr z Bnina Moszyński był biskupem od r. 1484—1493. *Gams: Series Eprn.* 345. ^b) Kazimierz św. umarł w r. 1484. *Acta Sanctorum, Martii. Vita s. Casimiri auctore Zacharia Ferrerio* p. 350.

secum tantummodo per civilem dissensionem saepe confligit, sed in externos quoque studio religionis nostrae armis¹ sub Vladislao susceptis¹ felicitate pugnandi adeo ceterorum Christianorum ad Turci nomen fractos deiectosque iam pridem animos erexit, ut pauci admodum in tota Europa tunc fuerint, qui ad Christianae rei ac nominis defensionem vel momenti vel consilii aliquid non attulerint. Petierunt igitur a me id negotii assumi et litterarum lucem adhiberi dictis factisque per se quidem splendidis et magnificis, sed quae obli-
vio² paulo post obscurata foret², si scriptorum monumentis non illustrarentur.

Itaque ego, qui scirem meum esse considerare non quantum possim, sed quantum debeam studii, operae facultatisque conferre te³ ac tuis omni vene-
rationis⁴ ac laudum genere celebrandis et, si fieri possit, consecrandis interque immortales ac beatos referendis, quippe quod⁵ ultra etiam quam impudentis votum optare auderet me adeo extuleris atque ornaveris, ut⁶ nec tibi quidem aut domi aut foris augendi mei locum aliquem⁷ reliqueris, id, quod in tuam tuorumque laudem ac gloriam petebatur, pro virili mea facturum me recepi. Nolui enim cum referendi aliquando tibi gratias⁸ facultatem minime sperare possem, videri et⁹ voluntatem defuisse. Licet igitur intellexerim plus mihi imponi, quam quod aptissime ferrem, quoniam¹⁰ in alterutro peccandum erat, subire ineruditi ingenii, quam ingrati animi notam malui. Nam etsi scribendo illustrissimi fratris tui sublima¹¹ facta verbis minime aequa vero, cum virtutis etiam infelices exitus laude non careant, non dubito futuros, quos grati animi mei voluntas moveat, ut quare scripserim potius, quam quomodo considerent. Tu quoque, qui me in re ista videas plus ausum, quam praestare posse spe-
rare, minime dubitare debes non mihi sed fortunae meae adscribendum esse quicquid est, quod in tuam tuorumque gratiam non efficio. Ceterum priusquam explicandorum seriem aggredior cum regionum, de quibus habenda est mentio, tempus pleraque nomina commutarit, quo facilius ubi et a quibus nationibus quidquam¹² gestum sit intelligatur, maxime ad rem pertinere putavi earum terrarum situs veteresque appellationes, quantum diligentia et coniectura con-
sequi potui, nominibus, quibus hodie nuncupantur, accomodare.

¹) *Aug.* i *Kr.* arma movens. ²) *Aug.* oblivione obscura forent.

³) *Aug.* tibi; *Wd.* brak tego slowa. ⁴) *Kr.* veneratione. ⁵) *Kr.* quippe qui.

⁶) *Kr.* ut ne locum quidem tibi; *Aug.* et nec quidem tibi. ⁷) *Aug.* brak.

⁸) *Kr.* gratiam. ⁹) *Kr.* etiam. ¹⁰) *Aug.* quoniam vero. ¹¹) *Tak Wn.*,

zresztą inne: sublimia. ¹²) *Wd.* quicquid; *Kr.* quidque.

Ultimi Europae ad orientem ac septentrionem anguli, quem Sarmatiam dixere, meridionale latus, quantum est inter Tyram Axiacumque^a amnes ad Euxinum mare porrectum et plerisque in locis, maxime circa litus Ponti, etiam ultra Axiacum Podolia¹ nunc appellatur. Inde Russia² est usque ad Borysthenem³, cuius utramque ripam ubique sursum ad caput ipsius obtinet; deinde inter orientem et septentrionem conversa supra Tanais⁴ ortum ad Rhipaeos^b montes porrigitur, a quibus altera demum fronte in Sarmaticum Oceanum^c ultra Chersinicum³ ad Furstam^d fluvium, altera vero in Asiam ad Hyperboreos^e Hippophagosque Sarmatas procurrit⁴. Quicquid vero velut a tergo Russiae, inter ipsam Tanaimque et Maeotidem remanet, Tartari⁵ tenent. Litifania⁶ vero, interiora Sarmatiae ad Venedicos^f Bondinosque montes obtinens, qua meridiem atque orientem spectat⁷, Russiae obtenditur. Eius autem septentrionalia Livonia⁸ excipit ac Prussia et Pomerania⁹; quae regiones a Bondinis Alanisque⁸ montibus

¹) *Na boku* stronnicy w *kod. Wen.*: *Podolia*; ponieważ podaję napisy na boku stronnicy tylko z weneckiego kodexu, więc odtąd opuszczam dodatek: *Kod. wen.* ²) *Na boku*: Russia. ³) *Aug.* Chersonessum zupełnie błędnie, gdyż mowa tu o rzece wpadającej do Bałtyku. ⁴) *Aug.* percurrit. ⁵) *Na boku*: Tartaria - Lytifania. ⁶) *Aug.* i *Krak.* stale: Lithuania. ⁷) *Aug.* spectent. ⁸) *Na boku*: Lithuania - Prussia. ⁹) *Wn.* i *Wd.* brak: et Pomerania.

^a) Tyras (Danaster) = Dniestr; Axiacus dziś Teligul (*Lolling w Müller Ivan: Handbuch der klass. Altertums-Wissenschaft* III., 235). W *Atlasie Sprunera-Menkesa* jest Agalingus rzeka uchodząca do Czarnego morza między Bohem a Dniestrem; Borysthenes = Dniepr; Tanais = Don. ^b) góry w północnej części ziemi, o których wyobrażenia starożytnych są różnorakie. U późniejszych geografów należy rozumieć zachodnie odnogi gór Uralskich. Tak *Cl. Ptolemaeus: Geographia* wyd. Kołńskie 1540., 131. ^c) Bałtyk. ^d) Chesinus (Chersinos) rzeka w Sarmacji europ., dziś albo Parnawa albo Łowat rosyjska. *Pauly: Realencyclopädie*; (*Gliszczyński M.: F. Kallimachi G. O królu Władysławie* 30, 7, sądzi, że jest nią dzisiejsza Dźwina Bałtycka). — Fursta ani podobnej nazwy rzeki nie zdołałem w Sarmacji odszukać. ^e) Hyperborei lud bajeczny; późniejsi poeci i geografowie wyznaczali mu siedziby na zachodnich lub północnych krańcach ziemi. — Hippophagi Sarmatae mieliby siedziby nad Kamą w okolicy dzisiejszego Permu. ^f) część wału Uralsko-Bałtyckiego na granicy Prus wschodnich. ⁸) Alaunus mons u źródeł Desny i Dońca jako część wału Uralsko-Karpackiego. (*Spruner-Menkes: Atlas*).

reliqua Sarmatiae occupant ubique ad oceani litus. Ab occidente vero ad Litifaniam iungitur Masovia¹ circa ripas Istulae fluminis, quae ab ea parte terminus est Sarmatiae. At superiora Istulae ad fontem, tum campos inter montes, qui Sarmatici dicuntur, atque ortum Istulae interiectos, praeterea montes ipsos Sarmaticos Poloni² tenent; quorum regio in finibus utriusque posita tantumdem fere in Germaniam, quantum et³ in Sarmatiam protenditur per ea loca, quae Ombrones⁴, Saboci, Sidones et Visburgi⁵ ab initio incolebant. Ceterum qua Germaniam incurrit, coniungitur Silesiae⁶, quam subinde Moravia⁶ a tergo occidentem versus excipit. Silesiam vero et Moraviam⁷ Quadi⁸ olim et Marcomani tenuere sub rege Morabando⁹, a quo Moraviam mutatis abiectisque quibusdam litteris dictam crediderim. His duabus regionibus Boemia¹⁰ ad aquilonem inter montes, qui Sudetae dicti, et silvam Semanam^b adiacet. Hungaria¹¹ vero, quae Pannonia dicebatur, non ubique, ut olim, Danubium habet ad septentrionem, sed superato flumine hinc in Germaniam, illinc in Iazyges Metanastas^c se extendit versus Carpatum¹² montem, sub quo Scepusium¹³, a Polonia procurrens¹⁴, in fines Hungariae desinit. Reliqua vero Iazygum Metanastarum¹⁵ et adiacentia Tibisco^d amni Hungari Transilvaniam vocant; cui¹⁶ inter Danubium et Carpatum adiuncta est Montana Valachia¹⁷, quae a maioribus Dacia vocabatur. Huic velut a tergo ad occidentem apposita est Bossina¹⁸, quam Rascia et Servia contingunt, illis in locis cum ea sitae, quibus Superior Misia

¹) *Na boku*: Masouia. ²) *Na boku*: Polonia. ³) *Aug.* i *Krak.* brak.

⁴) *Wd.* Ocabrones. ⁵) *Na boku*: Silesia. ⁶) *Kr.* Moraviam. ⁷) *Na boku*:

Morauia. ⁸) *Aug.* quam olim et... ⁹) *Kr.* Morobando. ¹⁰) *Na boku*:

Boemia. ¹¹) *Na boku*: Hungaria. ¹²) *Aug.* i *Krak.* Carpathium, lecz ozna-

czaloby to okolicę wyspy Carpathos między Kretą a Rodusem położonej. ¹³) *Na*

boku: Scepusium. ¹⁴) *Wd.* i *Aug.* praecurrens. ¹⁵) *Na boku*: Transilvania.

¹⁶) *Aug.* i *Kr.* ma szyk słów zmieniony: cui adiuncta est inter Danubium et Car-

pathium. ¹⁷) *Na boku*: Valachia. ¹⁸) *Na boku*: Bossina.

^a) Ombrones, Saboci, Sidones, Visburgi ludy mieszkające na północ Karpat przez Galicyą i Szląsk ku Sudetom (*Kiepert: Wandkarte des röm. Reiches; Ptolemeus 131*). ^b) Semana silva = góry Łużyckie lub Las Turyngski; tutaj

zapewne należy rozumieć Las Turyngski (*Graesse: Orbis latinus*). ^c) Iazyges.

Metanastae między Dunajem a Cisa. ^d) Tibiscus = Cisa.

et Dardania ^a olim continebantur ¹. At Bulgaria ² Inferioris Misiae partem et utrumque latus Haemi montis iugaque ipsa obtinet usque ad Triballos ^b, in quos Bossinae orientale latus desinit. Altera vero Valachia, cui Moldaviae ³ nomen est a flumine hoc tempore, apud antiquos Inferioris Misiae pars fuit; protenditur autem inter Danubium et Tyram ab Ierasso ⁴ amne ^c, Montanae Valachiae termino, usque ad Euxinum. Harum autem regionum fines omnes nationesque eas incolentes atque urbium situs describere supersedi, non quia longum fuisset et laboriosum, sed quia ad historiae huius ⁵ institutum satis, quae dicta sunt, sufficere putavi. Eo tantummodo adiecto: Cracoviam ⁶ scilicet sedem regiam in Polonia, Budam ⁷ in Hungaria, Vilnam vero in Litifania metropolim esse ac principis domicilium ^d.

¹) *Aug. i Kr.* continebatur.

²) *Aug. Ad Bulgariam.* — *Wn. napis na boku:*

Bulgaria.

³) *Na boku:* Moldaue.

⁴) *Aug. Gerasso.*

⁵) *Aug. i Kr.* brak.

⁶) *Na boku:* Cracouia.

⁷) *Na boku:* Buda.

^a) Dardania południowa część Mezyi, u źródeł Morawy. ^b) Triballi lud tracki w zachodniej części Mezyi Dolnej czyli późniejszej Dacia Ripensis aż do Iskeru (dopływu Dunaju). ^c) Ierassus = Hierasus = Seret; *Jung w Müller Iwan: Handbuch* III., 540; — *Gliszczyński: F. Kallimacha, O królu Władysławie* 32, błędnie objaśnia przez Prut. ^d) Pierwsza część przedmowy nosi dwie cechy: uniżoności wobec króla i jego rodziny obok przeświadczenia o ważności usługi, jaką oddaje przez napisanie Historii. Druga część tj. traktat geograficzny jest własnością Kallimacha oczywista w tém znaczeniu, iż nie wziął go z żadnego autora *żywcem*, bo zresztą podane tu wiadomości były wówczas dość znane.

Incipit narratio¹.

I. Sigismundus rex Hungariae, qui ultro ad imperium accitus Boemos quoque sibi postea subiecerat, tanta moderatione annos supra quinquaginta regnavit, quod² cum sine virili prole tandem mortem obiisset, Hungari nemini subesse maluerunt³, quam duci Austriae Alberto, cui iam pridem Sigismundus unicam filiam^a suam matrimonio coniunxerat³. Videbatur leniri posse desiderium mitis et sancti regis, si eius filiam apud se regnare intuerentur. Quae persuasio subinde etiam paene profuit illius nepoti nondum nato. Nam cum Albertus quoque, haud multo post delatum ad se regnum, gravida uxore, vita
Dl.^b 614. excessisset, optimates Hungariae frequentes una cum oratoribus despoti Rasciae^c ac Ciliae^d comite ad reginam Budae agitantem convenere⁴ coeptumque est agi de regni statu constituendo. Et primo quidem non⁵ exaudiebantur praeter voces felicem faustumque partum reginae ominantium asserentiumque minime prius de novo rege referendum, quam illa peperisset. Deberi id Sigismundi

¹) *Reg. Suec.* i *Pb.* Initium narrationis. *Aug.* P. Callimachi Experientis De Vladislao rege sive clade Varnensi lib. I. — *Kr.* P. Callimachi De rebus a Vladislao Rege Polonorum atque Hungarorum gestis liber primus. ²) *Aug.* i *Kr.* ut . . . maluerint.

³) *Aug.* iunxerat. ⁴) *Na boku*: Consultatio Hungarorum et regine de regni statu constituendo post mortem Alberti regis. ⁵) *Kr.* nihil exaudiebatur.

^a) Elżbieta córka cesarza Zygmunta Luxemburczyka. ^b) Przytaczam str. Historyi Długosza według wydania krakowskiego tom IV. Kallimach nie odpisywał go żywcem, lecz wiadomości jego rozwadniał. Co Długosz streścił kilku lub kilkunastu słowy, na to potrzebuje Kallimach nieraz kilkunastu zdań. Aby więc móc odznaczyć ściśle, co wziął z Długosza trzebaby nieraz wykreślić z peryodu słowa poszczególne. Ponieważ trudno zaznaczyć to drukiem samym, umieszczam litery *Dł.* obok dotyczącego wiersza a pod koniec rozdziałów omawiam ważniejsze zmiany wprowadzone przez Kal. ^c) Jerzy Brankowicz. ^d) Fryderyk hr. celejski.

recentibus meritis, qui paterna in omnes caritate regnum¹ tenuisset; non tentandam fortunam temere externis regibus experiendis, cum domi iam² forsitan affuturus³, qui avi sui eos aequabilitate gubernaret. Valuissetque publicus favor et gratissima omnibus Sigismundi memoria, si Iohannes Hunyadianus, ante omnes prioris suaeque aetatis magnos viros rerum militarium civiliumque artium peritia memorabilis, urgentium⁴ periculorum non admonuisset propter Sunderovium⁵ oppidum^a cum universa paene Rascia iam tum a Turcis occupatum sublatumque veluti murum, quo illis obiecto Hungaria satis tuta videbatur. Ea vox quasi frenum a mortui gratificatione curam omnium in praesentes necessitates convertit coepitque⁶ ipsorum animis obversari regni orbitas et Turcorum in dies maiores vires iterque ad se plane illis patefactum. Praeterea in partu reginae, etiam⁷ ut votis omnium correspondisset, dum puer coalesceret, parum momenti fore constabat ad regni curam et tutelam, cum interim virorum animi muliebri regimen aspernarentur propter imbecillitatem plerumque illi insitam sexui; et si curatores Postumo assignarentur, intellegebant regium fastum regiasque cupiditates in paulo ante paribus condicione vel perferre vel explere durissimum fore. Sed et regina non mediocriter animo sollicita haud satis constituebat secum, quidnam maxime in deliberatione tam ancipiti esset expetendum, cum aut filio, si nasceretur, regnum abrogandum aut Turcis prodendum appareret. Sed neque exploratum habebat marem nasciturum vel tam benivola in se ac⁸ suos Hungarorum studia etiam⁹, si difficultas aliqua ingruisset, ad extremum permansura. Diversis igitur diversa probantibus nihil aeque ab omnibus laudabatur, quam si Vladislaus rex Poloniae, paulo ante puberem aetatem ingressus cuiusque indoles ac virtus velut humanum modum supergressa iam tum magno famae consensu celebris erat, viduam reginam uxorem duceret gentis utriusque rerum summae praefuturus: id unicum columnen adversus¹⁰ domi forisque imminentes turbas, si ea affinitate Polonorum robur invictum Hungaricae rei iungeretur. Sed nihil aeque Vladislai assensum remoraturum apparebat, quam nascendorum sibi liberorum incerta successio propter ventrem, quem regina ferebat. Atque ideo non adversante illa in id¹¹

DI. 614.

DI. 614.

¹) Aug. omnes.²) Wd. brak.³) Kr. affuturus esset.⁴) Wd. i Aug.

vigentium.

⁵) Kr. Sinderoviam.⁶) Aug. coepereque.⁷) Aug. et.⁸) Aug. et.⁹) Aug. etsi.¹⁰) Wd. brak.¹¹) Wd. iniit.^a) Dziś Smederevo (Semendria) nad Dunajem.

- DI. 614. consensum, quod ¹ si puer nasceretur, Austriae ac Boemiae praeesset ², liberi
 DI. 617. autem novi regis, si qui procrearentur, in Hungaria regnarent. Eaque condicione
 regnum et coniugium perferri ad Vladislaum placuit ita tamen, ut non ³ prius
 de liberorum successione quicquam ⁴ diceretur, quam ex diverso eius rei mentio
 illata ⁵ foret ⁶.

DI. 615. II. Designati ad id munus omnium consensu episcopus ^b Segniensis ⁴ Ma-
 thico Talancius ⁵, Emericus Marcellus, Iohannes Perenus, Ladislaus Palocius ⁶.
 Quibus Cracoviam venientibus Vladislaus ad mille passus ^c obviam misit fratrem
 suum Casimirum, a quo mutua gratulatione suscepti atque in civitatem inducti
 sunt. Postridie vero in curiam acciti ita ad regem verba fecisse traduntur ⁷:
 Si vicinitas et rerum variae occasiones ac tempora non coniunxissent ⁸ regnum
 nostrum cum tuo multis foederibus officiisque mutuis, virtus tamen et felicitas ⁹
 tua, rex inclite ¹⁰, nobis dignissima visa foret, quae dubiis rebus nostris implo-
 raretur. Cum enim cordi non fuerit deo optimo maximo Albertum apud nos
 regnare, in cuius electione secuti sumus non quod expediret, sed quod a gratis
 animis recens atque eadem acceptissima omnibus Sigismundi memoria exposcebat,

¹) Kr. brak. ²) Aug. brak. ³) Aug. nata. ⁴) Aug. Strigoniensis
 błędnie. ⁵) Aug. Thalautius. ⁶) Kr. Palancius. ⁷) Na boku: Verba
 evocationis Vladislai regis Polonie ad regnandum in Hungaria acciti. ⁸) Kr.
 coniunxisset. ⁹) Wn. i Wd. felicitis. ¹⁰) Wd. inclitissime.

^a) Pominąwszy obfitość słów u Kallimacha są wiadomości jego podane w tym
 rozdziale zupełnie zgodne z Długoszem. Różnica polega na tém, że Kallimach wy-
 chwala króla Władysława i że wysunął rozmyślnie na pierwszy plan Hunyadego,
 którego Długosz widocznie nie lubi. Wzmianka o przywiązaniu Węgrów do cesarza
 Zygmunta znajduje się w kronice *Thurocza* (*Schwandtner: Scriptores, Tyr-
 nawa* 1765., I., 394.) Wspólność to jednak zapewne przypadkowa, bo inne wia-
 domości Kallimacha nie każą przypuszczać, iżby znał tę kronikę. ^b) Długosz
 wymienia nazwiska i godności posłów ściślej: Iohannes Segniensis eps., Mathko de
 Thalonez Slavoniae et Dalmatiae banus, Emericus de Marcellis magister curiae,
 Iohannes maior de Peren et Ladislaus de Paloucz. Według dokumentu Władysława
 i posłów (*Katona: Historia* XIII., I., 23 — *Chmel: Geschte* IV., II., 731 —
Dogiel I. nr. 14). jest Emeryk de M. magister dapiferorum regal. et comes Simigiensis,
 Jan de Peren magister thauernicorum reg. a Władysław de Paloucz magister curie
 reg. ^c) Dług. powiada: extra civitatem.

quod facturi prius fuerant, si salvo officio licuisset, te, qui rex noster sis, universi quorum interest unanimi sententia elegerunt. Omittimus illa prosecui, quod indoles tua vere regia, quod maiorum tuorum decora illos pellexerint, ut crederent te unum tam¹ amplissimis duobus regnis utiliter praeesse posse. Coniuncta est utriusque gentis fortuna et prospera omnia utrisque semper fuisse animadvertimus, nisi cum mala quaequam ratio consilia et res alterius ab altera separavit. Sic olim Gothi, sic Vandali aliaeque gentes paene ignoti² terrarum tractus, sic postea Tartari per Poloniam prius in Hungariam³, deinde in alias etiam regiones irrupere; sic nisi eandem mentem tibi ad suscipiendum regnum, quam nostris ad deferendum⁴ deus dederit, prope est, quod ominari animus horret, ut Turci patefacta sibi Hungaria in vos inde bellum vastitatemque convertant. Dum pro Rascia et Bulgaria, quae duo saepimenta regni nostri erant, lentius paulo quam expediret arma nuper induimus, in discrimen rerum nostrarum venimus et bellum, quod ab alienis finibus propulsare oportuit, in nostris cogimur sustinere. Si nihil ultra peteretur, quam ut succurreres discrimini nostro, utique praestaret aliena defendere quam pati sua in periculum⁵ rapi, nunc quando non sola tutela sed ius et arbitrium opulentissimi regni ad te defertur, quid est quod maximopere a te⁶ deliberandum sit, debeasne cum tam ingenti ac gloriosa⁷ mercede eam dimicationem etiam geminatis viribus suscipere, cui nostris copiis nostrisque armis semper pares fuisse nos scias? Periculum est, arbitramur, ne semiermem et ex fuga pugnantem hostem, quem sine ullis externis auxiliis prope contempsimus, si tu paululum cum tuis anniteris, finibus nostris non submoveas? Nomen, hercule, tuum sine ullis armis ad id suffecerit, vel si molienda vis erit haud difficili⁸ conatu⁹ regni utriusque rem perpetuo stabilieris¹⁰. Neque ideo, quod ultro expeteris, reliqua¹¹ omnia desperata a nobis putes. In maximo multorum ambitu te iudicio, non necessitate praetulimus, qui scires aequae, atque illi, regnum administrare, sed commodius forsitan tueri nos iunctis utriusque regni viribus posses et in primis deberes propter communia utriusque¹² discrimina. Silemus felicitatis cumulum, qui exinde maiestati tuae accedet; quantum verae¹³ gloriae et in

¹) *Kr.* brak.²) *Aug.* ignotos.³) *Aug.* i *Kr.* per Poloniam in Hungariam

primo.

⁴) *Wd.* descrecionem.⁵) *Aug.* periculis.⁶) *Wd.* zamiast *a te*ma *ad.*⁷) *Wd.* ac tam gloriosa.⁸) *Aug.* haud indifficili.⁹) *Wd.*

conictu.

¹⁰) *Aug.* stabiliens.¹¹) *Aug.* relinqui.¹²) *Wn.* utrisque.¹³) *Wd.* vero.

praesens et ad¹ posteros conciliaverit² tibi tam incliti regni publicus³ de virtute tua consensus! Quanta laude effereris, quod tam benigne de te sentientes gratissima voluntate in fidem susceperis, qui⁴, deus omen avertat, si repudiati, in discrimen raperemur. Omittimus quod eadem fortuna res tuas manet; non solum vicinum ac socium regnum in periculo destituisse dicereris⁵, verum etiam evertisse columnen ac propugnaculum⁶ Christiani nominis, cuius maiestas viribus armisque nostris⁷ stetit hactenus staturamque confidimus. Sed et fortunam dicunt volubilem deam nec facile postea comprehendi, si semel oblata contemnitur. Non libet gloriari benignitate⁸ caeli ac terrae, quam regno nostro natura indulsit, neque vicinitas neque magnitudo rerum gestarum illius eam te ignorare permittit. Singula illic sunt eiusmodi, ut magnis periculis etiam bello expeti debeant, nedum sponte oblata suscipi. Atque ut intellegas, quam⁹ simul omnia consentiunt ad felicitatem tuam, id ipsum, quod nos petimus, regina, in qua aliquid momenti in contrarium videri potuit, etiam una nobiscum petit pignusque et stabilimentum tam salubris utrique genti incepti matrimonium suum offert. Ea est ipsius nobilitas et fortuna, ut magnopere probari abs te possit, forma vero et aetas non contemni. Sed neque in tanta deliberatione audienda est mentio de rebus tam caducis et momentaneis neque voluptatis gratia initur matrimonium maxime inter reges, a quibus nihil aliud quaeri solet in¹⁰ uxore¹⁰ quam dignitas, ut quam illustres successores relinquant. Etsi altius attenditur propterea, quod regna non nisi unum capiunt, illarum coniugia maxime sunt expetenda a regibus, quae minus fecunditatis videntur habiturae.¹¹ Tu modo illa, quae alii per ferrum atque¹² ignes assequenda non dubitarent, ultro ad te delata non spernas nec velis esse aut dici minus felix, quam. deus atque homines velint^a.

¹) Wd. in.

²) Wd. conciliamus.

³) Aug. brak.

⁴) Kr. quod.

⁵) Aug. diceris.

⁶) Wd. propugnabilem.

⁷) Wn. i Wd. brak.

⁸) Kr.

de benignitate.

⁹) Aug. quod.

¹⁰) Aug. brak.

¹¹) Aug. habitura.

¹²) Aug. ac.

^a) Cała mowa jest utworem Kallimacha w guście humanistycznym a nie brak nawet wzmianki o dawno minionej przeszłości (*sic Gothi, sic Vandali*). Nie zawiera nieprawdziwych rzeczy i mogłaby być powiedzianą w 1440. r. — w Italii, z wyjątkiem jednak ostatniego ustępu o małżeństwie królów, który może jest zanadto swobodny.

III. Dum¹ haec agerentur peterenturque ab Hungaris aderant et² Turci oratores, quos iam pridem missos prehenderat in via mors Alberti, qua seu DI. 613. vere incompta seu ad tentandum dissimulata peregerant mandata. Offerebat per eam legationem Amorus Turcorum imperator militem ac pecuniam Vla- DI. 613. dislao ad gerendum bellum contra Albertum in Boemia, quae mortuo Sigis- mundo in duas factiones abierat, et una quidem Casimiro Vladislai fratri regnum DI. 585. deferebat, altera propter uxorem successionem Albertum sequebatur. Ceterum foedus in id sanciri petebat, quod³ redacta universa Boemia in potestatem Casimiri Vladislaus ab amicitia et foedere Hungarorum abstinere. Itaque cum defuncto Alberto res integra non esset, oratores per varias simulationes Cra- DI. 614. coviae retinebantur in expectationem, quo res Hungarica post regis mortem inclinaret. Eos, quod ex vultu facile notari potuit, ubi per interpretem, quae postulata erant, cognovere, ingens maeror cepit et subita consternatio animorum. Sed neque eodem sensu a Polonis omnibus accipi prius oculi et facies motusque diversi, deinde etiam verba indicavere. Cum⁴ essent, qui dicerent nihil prae- terquam bellum offerri ab Hungaris; post ceteros omnes frustra imploratos ad se iri; minime id onus assumendum, quod omnes alii⁵ ferri posse desperassent. Sed et malae rationis esse regem suum dimittere, ut peregre regnaret; omnia futura in regno turbarum plena et seditionum, si sine rege agendum foret; neminem unquam censuisse aut navem sine rectore aut exercitum sine duce esse oportere aut unum quempiam duabus navibus duobusque exercitibus uti- liter commodeque praeesse posse. Non esse exploratum homini, quid in dies accidere valeat. Infinita paene, quae absente rege regnum perturbare queant; processuram improborum licentiam in infinitum, bonis vero praesidia⁶ et tute- lam defutura⁷. Sed ut cetera tolerari possent, perpetuum bellum, quod⁸ domi gerendum cum Tartaris, certe nullo modo sine rege aut sustineri aut propul- sari posse. Quorum sententiam Vladislaus, cuius iuvenilis animus abhorrebat DI. 616. ab eo matrimonio, quod cum regno adeundum erat, cum regina grandaeva iam esset⁹, facile sequebatur; aliis multis in contrarium nitentibus inprimisque^a

¹) *Na boku*; Legatio Turci.

²) *Aug.* etiam.

³) *Kr.* ut.

⁴) *Na boku*:

Consultatio Polonorum de suscipienda conditione ab Hungaris oblata.

⁵) *Aug.*

ceteri omnes ferri.

⁶) *Aug.* praesidium.

⁷) *Wł.* i *Kr.* defuturam.

⁸) *Kr.*

brak.

⁹) *Aug.* foret.

^a) Odtąd do końca rozdziału własność Kal., chociaż lakoniczny Dł. dostarczył głównego wątku.

Ostrorogeo¹ Dobrogostio² et Cisovensio Iohanne cum Gregorio Sanoceo³. Hi⁴ divitias viresque regni, quod offerebatur, extollendo, Turcorum vero res depri-
mendo, magno animo condicionem suscipiendam affirmabant. Quae de regis
absentia dicerentur, nihil ad rem attinere; iam pridem assuefactos homines
etiam sine eo agitare, cum saepe⁵ Litifaniam⁶ se recipere solitus esset vici-
nioremque esse Budam Cracoviae quam Vilnam. De his, quae timeri sperarive
possent, facile esse iam tum volente rege statuere. Quod si quid inopinatum
casus afferret, regem futurum in propinquo; coniuncta esse inter se regna ita,
ut non quasi duobus sed tantummodo uni⁶ regno rex esset praefuturus et
eo magis fore in utroque venerabilem, quo utrisque invicem cuique alterius
vis notior esset et auctoritas. Contra furtivas Tartarorum incursiones satis su-
perque indigenas Podoliae ac Russiae sufficere; quod si iustum bellum inferre-
tur, multo facilius fore utriusque regni viribus illud propulsare. Non esse tantae
gloriae occasionem omittendam, ut rex Poloniae etiam in Hungaria regnare
diceretur et unus prae ceteris principibus visus, qui tantum regnum rite regere
ac tueri posset⁷. Nullam condicionem repudiandam, nullum periculum non sub-
eundum pro tam ingenti laude. Non inferri id bellum Hungariae, in quo tan-
tummodo libertas foret amittenda, quanquam quid non audendum subeundum-
que pro libertate; sed agi, ut⁸ degenerarent omnes a moribus institutisque
maiorum, templa⁹ et sacra omnia profanarentur, sepulcra parentum dirui et
ossa dissipari, coniuges vero sororesque et liberos aut ad servitutem aut ad
libidinem rapi intuerentur. Longe praestare tantam immanitatem submovere in
alienis finibus, quam in suis postea sustinere. Nullam unquam aetatem tacitu-
ram immortalem gloriam, quam adipiscerentur, si tam calamitosam necessita-
tem a cervicibus regni inprimis incliti sed et vicini et foederati et quod non
nisi per summum scelus deseri posset propulsassent. Ad haec solam famam eo

¹) *Wd.* Ostrogeo. ²) *Aug.* Dobrogosio. ³) *Wd.* Samoceo. ⁴) *Aug.* brak,
więc byłoby to jedno zdanie. ⁵) *Aug.* i *Kr.* saepe in. ⁶) *Aug.* sed uni tan-
tum; *Kr.* sed tantum uni. ⁷) *Aug.* possit. ⁸) *Aug.* sed magis ne. ⁹) *Aug.*
templaque et.

²) Jestto domysł Kal. zupełnie niewłaściwy, jak o tém przekonuje *Itinera-
rium Władysława III*. Kal. kreśli tu zwyczaj Kazimierza Jag., który często
na Litwie przesiadywał.

inter se vinculo coniunctarum virium duarum invictarum nationum satis futuram ad Turcum Tatarumque intra ¹ fines suos continendos ².

IV. Et iam deducta eo res erat, ut nemine adversante Vladislaus conditionem susciperet, cum renuntiatum est reginam Postumum ex Alberto peperisse ^b. Itaque cum videretur Vladislaus frustra uxorem ducturus, si filii sui ^a ad regni successionem pervenire non possent, ex integro tota res coepta est repudiari. Sed ubi oratores Hungari explicatis omnibus, quae apud suos constituta erant etiam de filio, si nasci contingeret, hanc quoque difficultatem amoverunt, rursus expugnatus est regis animus, ut ³ ad gloriam et amplitudinem tantarum rerum se potius erigeret, quam deprimi pateretur a brevi voluptate, quam ex viridioris uxoris alterius aetate consequi posse arbitraretur. Decreta ⁴ igitur dies sollemnis ^c et templum augustius in arce Cracoviensi, ubi responderetur Hungaris. Ibi cum frequentissimi ex omni ordine ad spectaculum convenissent universique regni procures in suggestu ad id praeparato consederent ⁵, conversus ad oratores Vladislaus ubi protulit ea, quae pro loco et tempore ad grati animi testimonium propter praesens in se beneficium visa sunt attinere, quod bene verteret utrique genti, quibus condicionibus ad se delatum erat ⁶, ius ac ⁷ tutelam Hungarici regni suscipere professus est quantumque humana ope fieri posset daturum se operam dixit, ne tam benigni de se iudicii Hungaros poeniteret; ipsorum iam esse curare, ut quae suorum nomine spopondissent rata permanerent, se in tempore promissis suis affuturum. Sub hanc vocem secutae

¹) Wd. inter. ²) Kr. eius. ³) Wd. brak. ⁴) Na boku: Respondetur Hungaris et conditio ab eis oblata suscipitur. ⁵) Aug. consedissent. ⁶) Aug. i Kr. delata erant. ⁷) Aug. i Kr. et.

^a) Treść ustępu zgodna z Długoszem zawsze jednak z tém zastrzeżeniem, że Dł. skąpy w słowach. Dodał Kal. o niebezpieczeństwie grożącym od Tatarów; Dł. mówi, że doradzają przyjęcia korony: *aliis vero, parti videlicet maiori et saniori*. Kal. zaś wymienił Jana z Czyżowa, którego znaczenie było wówczas wielkie, (porównaj mój: *Wykaz dostojników etc. z czasów Władysława III.*) i Dobrogosta z Ostroroga a to zapewne w tym celu, aby z nimi przemycić swego przyjaciela i opiekuna Grzegorza z Sanoka. ^b) W dniu 22. lutego 1440. r. (Patrz moją rozprawę: *Ostatnie lata Władysł. III.* 13.). ^c) Stało się to dnia 8. marca 1440. r. (*Ostatnie lata Władysł. III.* 14, 1.). — Dł. 617. błędnie *in die dominica Reminiscere*.

- DI. 617. acclamationes felicia omnia utrique genti ominantium et in publica gratulatione laudes deo et grates actae omnibus in templis. Turcis subinde responsum: rerum mutationem, quae mortem Alberti subsecuta esset, eorum legationem irritam reddidisse; ceterum¹ quando et in Hungaria Vladislaus erat regnaturus factam exinde maiorem occasionem foederis amicitiaeque ineundae², si modo ea res cordi foret³ Amorato et si finibus suis contentus pacis consilia complecti vellet. Hungari responso accepto constituere inter se ilico, ut alii apud Vladislaum remanerent, qui eius in Hungariam profectionem stimularent⁴, alii ad
- DI. 618. reginam optimatesque perferrent ea, quae acta erant et decreta. In Polonia mansere episcopus Segniehsis⁵ et Vladislaus⁶, ceteri gratulabundi retro iter ad
- DI. 619. reginam convertere. Visum est Vladislao⁶ mittere cum illis etiam legatos suos, qui tam reginae quam optimatibus publice ac privatim gratias agerent tempusque adventus illuc sui nuntiarent. Decreti igitur ac missi ad eam rem obeundam
- DI. 619. Sandivogius Ostrorogeus et Iohannes Cognespolensis^b scriba regius. Ceterum festinantibus Hungaris, ut quae ad nutum suorum feliciter transacta putabant nuntiando omnes gaudio opplerent, Poloni in via substitere⁷ paulatimque subsequebantur^c.

V. Interea regina⁸ seu quia desperasset marem parere, cum tantarum rerum in spem natum intueretur⁹, crudele nimium et immane videbatur¹⁰,

¹) *Na boku*: Respondetur Turcis. ²) *Wn.* i *Wd.* iucundae. ³) *Kr.* fieret.

⁴) *Aug.* urgerent. ⁵) *Aug.* Strigoniensis. ⁶) *Na boku*: Legatio Vladislai ad reginam optimatesque Hungarie. ⁷) *Wd.* subsistere. ⁸) *Na boku*: Regina institutum, quod erat de Vladislao, mutat redeuntesque ad se oratores carceri mancipat. ⁹) *Aug.* cum natum videret in spem tantarum rerum crudele... ¹⁰) *Aug.* appariturum sensit.

^a) *Sc.* de Pałoucz. ^b) Sędziwoj z Ostroroga był wojewodą poznańskim a Jan z Koniecpola kanclerzem kor. ^c) Dłg. opisuje uroczystą audyencyą dość obszernie, dodaje że biskup Jan wypowiedział mowę *poważną* i *piękną*, że posłowie uklękli przed królem, że król im *pięknie* odpowiedział. Kal. sfingowawszy już jedną mowę posłów węg., poprzestał tu na ogólnikach. Odprawy posłów tureckich nie podał Dł. Charakterystyczném jest téż, że według Dł. król przyjmuje koronę przez wzgląd na wiarę, czego Kal. tak stanowczo nie zaznaczył, dalej że według Dł. odspiewano *Te Deum laudamus per universas ecclesias*, których to wyrazów humanista użyć nie chciał — lecz zmienił je tak, iż mogłyby znaleźć miejsce w każdym klasycznym autorze.

si veluti propter novi mariti caritatem sacratissimorum affectuum oblita mater a debita successione regni filium exclusisset, seu adducta persuasionibus quorundam, qui rei Polonae¹ male affecti erant praesertimque comitis Ciliae, DI. 618. qui tutorem se Postumi fore ac summam rerum obtenturum credebat, sententiam mutaverat atque ideo redeuntes ad se oratores suos in vincula coniecit DI. 618. moxque voluntatem suam immutatam promulgavit². Ea res, prout cuiusque animus³ ad hanc vel ad⁴ illam persuasionem acclinatus accipiebatur, nonnullis indignissime ferentibus tam salutare utrique regno inceptum vel unius mulieris inconstantia vel comitis Ciliae cupiditate in irritum verti et reginae, si persuadendo adduci nequiret, ut conventis staret, afferendam vim censentibus. Apparebat⁵ enim spem profligandi externum bellum in id recidissee, ut si Vladislaus prosequi⁶ perseveraret evocationem suam, regnum domesticis seditionibus lacerare⁷ oporteret; futuros⁸ namque, qui omnia extrema paterentur et facerent prius, quam publicam et communi⁹ consensu datam Vladislao fidem violarent et qui spe melioris fortunae, si res tumultuarentur, in contrarium agerent reginaeque assisterent. Multi etiam divinitus eam mentem reginae datam interpretabantur, quasi deo eam regnorum inter se veluti confusionem improbane, in qua, ut infitiri nequirent¹⁰, quaedam inesse commoda submovendo bello, quod a Turco immineret, maiestas tamen et nomen rei Hungaricae interitura esset actionumque omnium gloria domi atque foris ad Polonos perventura; neminem unum exinde crediturum ab Hungaris peregrinum regem alia ratione accitum, nisi quod sine Polonis subsistere desperassent. Vladislaum quoque propensiore affectu¹¹ erga suos futurum. Satis experiendo compertum prioribus temporibus Hungariam ad retinendam dignitatem suam externa ope non indigere. Denique deum ipsum in partu reginae plane indicasse, quem regem vellet apud eos esse. Haec et plura eiusmodi¹² iactabantur non vulgo solum, verum etiam in conciliis¹³ optimatum. Sed et civitates nonnullae¹⁴ inprimisque Cascovia¹⁵, Bardeionum¹⁶, Lubolia, Crepnicza¹⁷ et ceterae finibus Poloniae obiectae

¹) *Aug.* Polonicae.²) *Aug.* i *Kr.* provulgavit.³) *Na boku*: Cogitationes

Hungarorum post mutatam regine voluntatem.

⁴) *Aug.* i *Kr.* brak.⁵) *Aug.*

cum videretur spes.

⁶) *Kr.* persequi.⁷) *Aug.* lacerari.⁸) *Aug.* appa-

rebat enim fore, qui...

⁹) *Kr.* communem.¹⁰) *Aug.* nequiret.¹¹) *Kr.*

propensione affectum.

¹²) *Wd.* huiusmodi.¹³) *Wd.* i *Aug.* consiliis.¹⁴) *Na boku*: Plereque civitates videntes discordiam procerum ac regine se muniunt in eventum.¹⁵) *Aug.* i *Krak.* Cassovia.¹⁶) *Wd.* Barduonum; *Aug.* Bara-dinum; *Krak.* Bardeiovium.¹⁷) *Aug.* Cremnizia; *Krak.* Cremniza.

iam tum in tanta voluntatum varietate imminentium certaminum discrimina intuentes, ut otiose¹ rei eventum expectarent comportatis² intra moenia omnibus³, quae usui fore credebant seu ferendae obsidioni seu vi⁴ propulsandae, si ingruisset, fossas, muros, propugnacula impigre reficiebant ac firmabant. Quae ut agebantur vulgo ad legatos⁵ Polonos delata⁶, ut retro in patriam iter verterent, adegerunt. Et cum ab⁷ regina impensius revocarentur non ausi sunt se illius fidei committere; quod si fecissent, fama tenuit potuisse facile omnia in integrum re tunc recenti per ipsos restitui^a.

VI. Non solum⁸ reginae⁹ voluntas immutata, sed caedes^b etiam Sigismundi ducis sub idem tempus in Litifania commissa secutaeque illam diversae ibidem factiones et fames, qua deperditis frugibus propter aestatis intemperiem eousque laborabatur, quod¹⁰ promiscue cum pecoribus non humanis cibis sed¹¹ arborum¹² cannarumque radicibus mortales vesci cogebantur¹³, hiems praeterea inusitate constanterque rigens usque ad perniciem iumentorum hominumque, ad extremum lues, qua insolitis alimentis fluida labefactaque¹⁴ corpora vulgo extabescebant, poterant Vladislaum a transcendendo in Hungariam retinere, si modo fatales necessitates evitabiles essent. Itaque tam multis adversis paene invitum retinentibus ille nihilo segnius ad transitum equos, arma militemque praeparabat indicto¹⁵ conventu Sandeciam¹⁶, in quo referretur statuereturque tam de rebus domesticis constituendis, quam de ordine proseguendi¹⁷ susceptam

¹) *Krak.* otiosi. ²) *Wd.* comprobatis inter. ³) *Aug.* moenia eis, quae — *Krak.* moenia ea, quae. ⁴) *Aug.* ad vim propulsandam. ⁵) *Na boku*: Legatio Vladislai ex itinere revertitur re intenta. ⁶) *Aug.* delata eos, ut...
⁷) *Aug.* a. ⁸) *Krak.* solum vero. ⁹) *Na boku*: Constantia Vladislai in proseguendo id, quod suscepit agendum. ¹⁰) *Krak.* ut. ¹¹) *Wn.* i *Wd.* brak.
¹²) *Aug.* arborum corticibus. ¹³) *Krak.* cogebantur. ¹⁴) *Krak.* labefactataque.
¹⁵) *Na boku*: Indicitur in Sandecio conventus, ut ibi referretur statuereturque de agendis tam in Polonia quam in Hungaria. ¹⁶) *Wn.* i *Aug.* in Sandecio. ¹⁷) *Krak.* proseguendi.

^a) Dł. zaznacza, że Elżbieta uwięziła tylko dwóch posłów, bo trzeci Jan de Peren nie przybył do niej. Zmianę zapatrywania królowej przypisuje Niemcom a zwłaszcza Austryakom i hr. Celejskiemu. Kal. wyłuszczył obszernie zapatrywania Węgrów na tę sprawę a to na podstawie słów Dł.: *variae erant nobilium et popularium voluntates*. Jeżeli zaś dodał o zbrojeniach się miast górniczych to szczegół ten wynika z dalszego przebiegu wypadków. ^b) przez ks. Iwana Czartoryskiego.

profectionem. Praecesserant Vladislaum ad locum conventui destinatum mater eius regina Sophia duxque Masoviae Boleslaus et praeter paucos, qui regem sequebantur, universi etiam regni procures et Litifanorum legatio. Itaque ubi rex cum fratre suo Casimiro advenit, Litifani prius auditi¹, qui principatum suum post caedem Sigismundi in tumultu esse dicebant ac diversis factionibus laborare: optimatibus Vladislaum pro principe habendum censentibus, multitudine vero ad Michaellem Sigismundi filium inclinante. Sed et Svidrigalem, qui et ipse ex principum erat progenie, nonnulla oppida occupasse Rutenorumque primores spe novarum rerum quotidie ad illum congregari; praeterea ducis Masoviae copias Droicinum expugnasse. Atque ideo nisi subito succurreretur prope esse, ut factionibus intestinis Litifanorum res ac nomen interiret. De quibus cum sententiae rogarentur², quamplures erant, qui Hungariam omit- tendam suaderent amplexandamque consulendi rebus suis domi occasionem oblatam per inconstantiam reginae; satisfactum esse foederatae ac vicinae nationi tutelam ipsius, cum id efflagitaret, suscipiendo; nunc quando per illam staret, quominus conventa perficeretur, temerarium videri, si neglectis opportunitatibus suis cum periculo alienos etiam invitos servare aggrederentur. Tunc demum fuisse gloriosum Polonis in Hungariam proficisci, quando³ contra Turcos advocabantur, nunc intestinis civilibusque certaminibus immisceri calamitosum et turpe fore. Dimittendos esse ad suos legatos Hungaros; si sensissent illi operae pretium fore coniungi eos⁴ communis regis vinculo et societate cum Polonis, inventuros, quomodo id sine controversia fieret; culpam non servatae in praesens fidei penes ipsos remansuram, interim rem Litifanam stabiliendam. Quorum sententiam laudabat imprimis regina, tum quod aegre filium a se divelli ac peregre regnatum ire patiebatur, tum quod oriunda ortaue Russia⁵ magnopere angebatur patriam suam mutuis seditionibus propter Litifaniae motus periclitari. Vladislaum quoque⁶ et Casimirum sollicitos habebat res Litifana utpote patrius⁷ et avitus principatus; sed et dux Boleslaus, cuius intererat regem non abesse a regno propter susceptam a se contra Litifanos actionem, quam iure decidi cupiebat, multa in eandem sententiam disseruit. Gregorius⁸ vero cum Iohanne

¹) *Na boku*: Legatio Litifanorum. ²) *Na boku*: Sentencie Polonorum de re Hungarica. ³) *Krak.* cum. ⁴) *Krak.* brak. ⁵) *Krak.* ex Russia. ⁶) *Aug.* Vladislaumque. ⁷) *Wd. i Kr.* paternus. ⁸) *Wn.* Gregorius vero Sanoceus, lecz dodatek Sanoceus pochodzi z drugiej, późniejszej ręki.

Cisovensium et Creslao^a Curosvancheo¹ ceterisque, qui iam tum a principio condicionem suscipiendam persuaserant, dicere: Hungaros aut non audiri oportuisse aut pacta implenda; non propter illorum² tantummodo postulationes tantum negotium susceptum, sed quia commune periculum propulsandum; eo³ constanter in incepto persistendum⁴, quo illi iam discordes inter se propriiores essent, ut alieno subderentur imperio. Tutius multo fuisse concordēs simul eos⁵ quam in seditione destituere; si viderent Polonos in incepto perseverantes, deposituros simultates redditurosque in fidem omnes, reginam quoque cessuram viribus, ubi eas adesse sensisset. Si res omitteretur⁶ seditionibus intestinis perituros aut ad alium quempiam se conversuros, cuius postea vel potentia timenda vel imbecillitas maiori et sumptu et discrimine fovenda esset; nihil satius quam etiam per bellum ad institutum pervenire; si tum⁷ demum abstineretur et cupide suscepisse et timide destituisse⁸ apparituros. Ad Litifaniam pacandam Casimirum cum aliquibus⁹ copiis mitti posse; sed et Litifanos moderatius se habituros intellegentes Vladislaum etiam in Hungaria regnare. Ad haec Hungarorum legati¹⁰ parum momenti in regina ad resistendum universorum voluntati asserebant paucosque illi affuturos et eosdem sine auctoritate aut gratia, eos autem, quos penes rei totius arbitrium¹¹, satis intellegere nihil posse utilius utrique regno et imprimis¹² suo inveniri. Non passuros ad nutum unius mulieris summam libertatis salutisque¹³ suae periclitari; habunde prius deliberasse statuisseque, quod optimum videretur. Sed et reginam facile aut salubrioribus¹⁴ consiliis aut vi expugnari posse reducere¹⁵ in sententiam rectam, prosequerentur modo Poloni ea, quae cum summa ratione inchoassent^b.

¹) Wn. i Wd. Calutiano; Krak. Goslubiano. ²) Aug. i Krak. illos tantummodo condicionem susceptam sed... ³) Krak. atque eo. ⁴) Krak. persistendum censuissent, quo... ⁵) Aug. concordēs initio quam... ⁶) Aug. committeretur. ⁷) Krak. tunc. ⁸) Wd. desinuisse. ⁹) Krak. exiguis. ¹⁰) Na boku: Adhortationes legatorum Hungarorum ad prosequendum institutum per Vladislaum. ¹¹) Krak. arbitrium esset. ¹²) Wd. imprimis regno suo. ¹³) Wd. summam libertatisque suae. ¹⁴) Aug. sanioribus. ¹⁵) Wd. reduci posse in.

^a) Jest nim niewątpliwie *Creslaus de Curozwanky* wówczas kasztelan wiślicki a później lubelski (*Wykaz dostojników etc.*). Błędna lekcya *Calutiano* zdaje się dowodzić, że kopista nie był Polakiem. W wyd. krakowskiem starano się oczywiście dziwaczne to nazwisko spolszczyć i tak mamy *Goslubiano*. ^b) Zamordowanie ks. Zygmunta i powstałe stąd na Litwie zamieszki, spór mazowiecko-litewski

VII. Decretum¹ itaque secundum Gregorii sententiam, ut progredieretur in Hungariam Vladislaus, Casimirus vero cum certo numero copiarum in Litifaniam proficisceretur adiunctis ei primariis viris Derslao Ritiflaneo et capitaneo^b Lublinensi², cum Boleslao autem Masoviae duce indutias servari placuit, quamdiu³ a regno Poloniae rex abesset. Ea quae decreta ad cetera quae dicta sunt de necessitate ac commodis susceptae in⁴ praesentia⁴ profectionis pro responso data sunt Litifanis oratoribus. Designati subinde, qui absente rege

Dl. 623^a

Dl. 626.

¹) *Na boku*: Decernitur Vladislai profectio in Hungariam et Casimirus in Litifaniam mittitur. ²) *Wn.*, *Aug.* i *Wd.*: et palatino Lublinensi; *Krak.* Derslao Rithvianio Iastrembecio et palatino Lublinensi. ³) *Aug.* quoddiu. ⁴) *Aug.* i *Krak.* brak.

a wreszcie klęski elementarne kreśli Dł. obszernie. Kal. zbywa to dość krótko, bo sprawy te stoją w dziele jego na drugim planie. Zato obszernie spisuje wszelkie okoliczności przemawiające za podróżą do Węgier i przeciw niej, wylicza nawet kto za podróżą przemawiał. Charakterystyczném jest, że opuścił udział Zbigniewa Oleśnickiego w zjeździe sądeckim a natomiast wysunął Grzegorza, dodając mu dwóch magnatów do pomocy. Zwracam wreszcie uwagę na wiarę w fatalizm: *si modo fatales necessitates evitabiles essent*.

^a) Rozumie się, że Dł. nic o Grzegorzu nie wspomina. ^b) We wszystkich kodexach i wydaniach czytamy *palatino Lublinensi*. Jestto błędem stanowczym, bo województwo lubelskie utworzono dopiero w r. 1471. wydzieliwszy je z województwa sandomirskiego. (*Parwiński: Małopolska* III., 12, 3). Zdaje mi się, że błąd popełnił Kal. sam, który mógł nie wiedzieć, że za Władysława III. wojewody lubelskiego nie było lub też wypisał *Palatino* przez przeoczenie. Dodatek *Iastrembecio* jest zapewne późniejszy a zgodny z prawdą, bo Dzierżek był wnukiem arcybiskupa Wojciecha Jastrzembca. Nie piastował on nigdy godności wojewody lubelskiego, lecz był starostą sandomirskim, w 1453. kasztelanem rospirskim, 1457. wojew. sieradzkim, 1461. wojewodą sandomirskim (Dł. t. V., 124, 147, 246, 321). Pierwszym jak się zdaje wojewodą lubelskim był Kmita z Wiśnicza (*Helcel: Starodawne pomniki* II., 805—6 rok 1474.). Starostą lubelskim w 1440. był Jan ze Szczekocin i o nim to zapewne mowa, zwłaszcza, że Dł. 626 przyłącza go do orszaku Kazimierza. W końcu nadmieniam, że kasztelanem lubelskim był w 1440 Warsius de Ostrow (*Wykaz dostojników*).

veluti vicarii in locis opportunis praeessent ac ius dicerent; in praetura ^a quidem Cracoviana Iohannes Cisovens, in Posnaniensi ¹ Petrus ² de Bnino ^b, in Podolia ³ Theodoricus Buciascanus ⁴. Vladislaus vero, ubi satis constituta provisaeque reliqua apparuere, dimissis ceteris unoquoque ⁵ ad munera sibi commissa cum illis, quos delegerat, ad constitutam expeditionem progreditur; matrem autem ⁶ ac fratrem suum Casimirum ⁷ biduo se proficiscentem prosecutos tertia die ab se dimisit admonito prius fratre, qua ratione quibusve artibus cum Litifanis agitare oporteret. Eduxit vero secum praeter militarem multitudinem viros magnos et magnis praefecturis honoratos, quos consiliorum actionumque omnium ⁸ socios adiutoresque haberet, in primis ⁹: Andream et Iohannem Tancinenses, Dobrogostium et Sandivogium Ostrorogeos, duos Iohannes Tarnovenses ⁹, Vincentium et Svidovam ¹⁰ Sciamatuleos, Lucam Gorensem ¹¹, Nicolaum Lassovianum ¹² et Gregorium Sanoceum. Is ^c postea viginti quinque annos ¹³ praefuit metropoli Leopoliensi; tunc ¹⁴ autem ¹⁴ maxime ingenio florens et doctrina videbatur ad omnia gerenda suadendaque facile idoneus et de quo rex quamplurima ¹⁵ sibi polliceri posset. Ad quae accedebat cum decora corporis proceritate praecipua quaedam animi sanctitas et religio, in quibus adeo eminebat, ut nemo regi deum propitiaturus facilius crederetur; eaque est sibi ¹⁶ inprimis cura delegata. Ceterum ut divina per hunc rex procuraturum rite se credebatur, ita proeliis conserendis haud minus momenti fore putans in viribus Lesconis

¹) Wd. Patasniensi. ²) Krak. Petro; Aug. de Buyno; Wd. de Broquo. ³) Aug. in Podoliensi. ⁴) Wn. Buciaschanus; Aug. Gunascanus. ⁵) Krak. brak; Aug. tylko: quoque. ⁶) Aug. i Krak. brak; Wd. vero. ⁷) Na boku: Vladislaus progrediens ad Hungariam matrem ac fratrem remittit. ⁸) Na boku: Quos Polonos insignes secum Vladislaus eduxit. ⁹) Aug. Tamovianos; Wd. Tarnovios. ¹⁰) Kodexy i wydania: Scidova. ¹¹) Wn. Lutium Goranum; Wd. Lutium Gorensem; Krak. Gorcensem. ¹²) Wn. Camalucenum; Wd. Gialocenum. ¹³) Aug. annis. ¹⁴) Aug. i Krak. sed tunc. ¹⁵) Aug. i Krak. brak: quam. ¹⁶) Krak. illi.

^a) Dł. ma tu *terra*, co oczywista lepiej odpowiada faktycznemu stanowi rzeczy; Kal. użył wyrazu, który dla humanistów był zrozumialszy. ^b) Był kasztelanem gnieźnieńskim od 1435.—1440. ale nigdy nie był *vicarius* czy *locumtenens*. ^c) Cały ten ustęp, piejący pochwałę Grzegorza, jest bardzo zbliżony do podobnego ustępu w *Vita Gregorii* cap. X. (patrz niżej).

Bobritii^a, cuius robur et audacia maximo consensu vulgo laudabatur, ipsum quoque inter praecipuos educendum delegit. Fuit autem Lesco avus divae Fanniae carminibus nostris celebris, si qua tamen ex illis gloria esse potest^b.

VIII. Inter progrediendum autem¹ quotidie catervatim confluebant ad regem alii multi ex Polonia impigri et magni viri, partim ne velut ignavi repudiati viderentur, partim cupiditate ostentandae virtutis in tam nobili expeditione. Ceterum volente unoquoque armis, equis et reliquo apparatu eminere incredibile memoratu est, quam insignis erat exercitus rerum omnium excellentia, cum fere miles quisque egregii² ducis speciem prae se ferret. Fama etiam, ut in magnis conatibus usu venit, omnia augebat copiasque et apparatus bellicum vix tolerabilem reginae, ad quam Dionisius archiepiscopus Ladislausque Garbanus et plerique alii defecerant, nuntiabant. Quae cum edixisset³ arceri Vladislaum omnibus munitis in Hungaria locis, ubi receptum audivit Chesmarcum⁴, sollicita, ut fit in re trepida, cogitationes in partes omnes coepit agitare. Ceterum seu desperans post adeo ingentem belli molem excitam pacis

¹) Aug. vero.

Hungariam.

²) Na boku: Consilia regine ubi intellexit Vladislaum intrasse

³) Krak. edictu iussisset.

⁴) Wn., Aug., Wd. in Chesmarcum.

^a) Nie odgrywał żadnej roli historycznej. Zeissberg 385. Ciekawym jest, że *Przyjaciół ludu*, Leszno, rok XV. t. I. nr. 25, podał portret Leszka Bobrzyckiego.

^b) Cały ten rozdział jest charakterystycznym dla Kal. ze względu na osoby, które wymienia lub pomija milczeniem. Że nie pominął Grzegorza, to już nie może nas dziwić. Dzierzek z Rytwian był jego potężnym opiekunem, więc oczywista nie zapomina o nim; Piotr z Bnina (biskup włocławski) był jego przyjacielem, dlatego przypisał Kal. przodkowi Piotra, kasztelanowi większe znaczenie niż mu się należało; wzmiankę o Leszku Bobrzyckim i Fanii tłumaczy autor sam stosunkiem swym miłosnym. Z pomiędzy całego szeregu panów wymienionych u Dł. 626—8 wybrał tylko niektórych i to niezawsze najznakomitszych. Oleśnickich np. wszystkich pominął a dla Jana ze Szczekocin znalazł miejsce. Może niedaleki będę od prawdy twierdząc, że Kal. przemilczał o osobach nie tylko jemu ale i dworowi królewskiemu niechętnych. Wiadomo np. że panowie ze Szczekocina należeli do owych *iuniores*, których Dł. potępia. Alberta Malskiego wymienić nie mógł, bo urząd jego przeznaczył Piotrowi z Bnina. Z arcybiskupem Oleśnickim musiał zapewne Kal. zostawać w czasie, kiedy pisał *Historię*, na złej stopie; może już nabrał przekonania, że niczego od niego nie uzyska. Dlatego o Oleśnickich w ogóle przemilczał.

- ac¹ foederis audiendam mentionem, seu non inveniens apud se condiciones, quae utrinque honeste suscipi possent, ad sustinendam vim cum suis animum convertit. Inprimisque, cum haud ignoraret susceptas vulgo persuasiones caerimoniasque aliquas in rebus non leve momentum habere sedandis concitandisque
- DI. 628. populorum animis, Vissegradum², ubi praeerat Ladislaus Gara, propere contendit coronam³, qua vetusta religione ac more Hungariae reges initiantur in potestatem suam redactura, ne si eius Vladislaus potiretur veluti rex legitimus
- DI. 628. populos ad se converteret. Itaque non adversante praefecto penetrare, in quo sanctissime asservabatur⁴, cum effregisset illam tantummodo extulit, relictis ceteris induviis, quae ad ritum caerimoniamque coronandorum regum pariter adhiberi consuevere; nec mora cum omnibus, qui palam sibi ac Postumo favebant in⁵ Comarnum se recepit. Alii⁶ vero, quos aut novarum rerum studium aut per legatos data fides Vladislao aut timor, ne bello cogerentur, sollicitos habebat, quanto quisque poterat comitatu quotidie ad illum confluebant. In eaque⁷ festinatione pleraque hostilia commissa sunt diversis in locis contra
- DI. 628. illos, qui reginae affuturi videbantur. Inprimisque Simon Rosgonius⁸ Agriensis episcopus, cum comperisset⁹ in Aperiascio¹⁰ non vigiliarum ordinem, non stationes iustas servari, sed secure ac solute agitari, per occasionem noctu id¹¹ oppidum interceptit, quo subinde firmato munitionibus ac praesidio Chesmarcum venit. Ibi¹² Polonorum animi, quos propter reginae motus demissos labefactosque constabat, rursus erecti sunt et confirmati, cum viderent ad se convenisse magnam partem¹³ ex primoribus Hungarorum, quorum auctoritatem ceteros secuturos aut, si qui adversarentur, minimo negotio cogi posse apparebat. Itaque alacres renovata spe facile ac celeriter incepti perficiendi alteram Litifanorum
- DI. 629. legationem¹⁴, quae illuc usque ad avertendum in Litifaniam Vladislaum sollicita advenerat, dimisere retro ad Casimirum, cui Litifanicae rei cura delegata esset. Etsi plerique, quos non minus discrimina et progrediendi difficultas quam ea,
- DI. 629. quae nuntiabantur a Litifanis movebant, cum Ioanne Tancinensi vel illinc regredi in Poloniam suaderent, sed ne id fieret annitentibus¹⁵ Iohanne

¹) *Aug. i Krak. aut.* ²) *Wd. vestigandum.* ³) *Na boku:* Regina sacram

coronam Hungarie in potestatem suam recipit. ⁴) *Wd. observabatur.* ⁵) *Krak.*

brak. ⁶) *Na boku:* Hungarorum concursus ad Vladislaum. ⁷) *Aug. ea.*

⁸) *Na boku:* Capitur Aperiascium per Agriensem Episcopum. ⁹) *Wd. conspexissent.*

¹⁰) *Aug. in opido Emperiascio.* ¹¹) *Aug. illud interceptit.* ¹²) *Wd. ubi.*

¹³) *Wd. brak.* ¹⁴) *Na boku:* Legatio Litifanorum. ¹⁵) *Aug. i Krak. annitentibus.*

Iaroslaviensi^a et Gregorio Sanoceo tenuit pudor famaeque verecundia. Constitutum¹ itaque, ut relicto² cum valido praesidio ad custodiam Chesmarchi Nicolao Pe- Dl. 630.
reno Budam versus progredierentur utriusque regni copiis simul cóniunctis. Dl. 631.

IX. Inter proficiscendum lente, ut par erat tanto exercitui, visum est mittere, qui regni caput Budam praeeoccuparent, ne regina, si muniendi³ se illic facultas spatiumque daretur, conatus Vladislai ac suorum deinde⁴ aut retardaret aut irritos redderet. Datum est id⁵ negotium Agriensi episcopo et cum eo missi Vincentius Sciamatuleus⁶, Andreas Tancinensis et Lesco Bobritius^b. Eos ubi advenere populus in⁷ urbem ultro admisit ducendisque munitionum operibus manu et cetero omni studio frequens affuit, cum interim praefectus arcis Laurentius Hendrevera deliberabundus, neque adversando neque obsequendo his, quae fiebant, videretur in eam partem inclinaturus, ex qua minus perturbationis in regno crederet excitari. Veniebat ex parte altera Fredericus comes Ciliae⁸ cum quingentis equitibus missus et ipse ab regina eodem consilio praeeoccupandae Budae. Qui ubi a Polonis iam⁹ teneri cognovit nihil ultra tentandum ratus¹⁰ demisso animo statim retro abiit in¹¹ Comarnum. Augebantur semper copiae Vladislai accurrentibus ad eum in itinere Hungaris. Ceterum Dl. 632.
cum pervenisset Aperiascium¹² diemque unam ad quietem indulsisset exercitui, secretarius, quem carissimum habuit, dum in fluviolo¹³ ignobili praepropere Dl. 631.

¹) *Na boku*: Poloni Budam petere constituunt et premittunt, qui occuparent. ²) *Krak.* itaque ut praeposito cum valido; *Wn.* i *Wd.* brak *ut*. ³) *Wd.* movendi. ⁴) *Aug.*, *Wd.* i *Krak.* subinde. ⁵) *Aug.* ideo. ⁶) *Aug.* Sciamatuliensis. ⁷) *Aug.* intra.
⁸) *Na boku*: Comes Cilie, qui a regina Budam occupare mittebatur inventis illic Polonis rediit re non tentata. ⁹) *Krak.* eam. ¹⁰) *Wd.* ratus abii in Comarnum.
¹¹) *Krak.* brak. ¹²) *Aug.* ma stale: Emperiascium; *Krak.* Eperiessum. ¹³) *Wd.* formiolo.

^a) Według Dl. 629 byli za dalszą podróżą Zbigniew biskup krakowski i Sędziwoj z Ostroroga wojewoda poznański. Potwierdza tę wiadomość *Epistola de successibus domini regis Polonie in primo ingressu in regnum Hungarie* w bibliotece kórnickiej, Kodex II., 408. — Dwaj bracia Jan Maior i Jan Gratus Tarnowscy (Jarosławscy) towarzyszą królowi. Dl. 627. — Iohannes de Tarnow heres de Iaroslav (*Liske: Akta grodzkie i ziemskie* III., nr, 108 i. t. XIII. i XIV. po wielokroć razy). Braćmi jego są Rafał i Szpytko (*Wykaz dostojników: Capitaneus Leopold*). ^b) U Dl. zamiast Leszka jest Iohannes Woyniczky de Senno.

- opitulari pergit accipitri cum anate periclitanti, submersus est ^a et prodigiosae magnitudinis grando cum ingenti procella et fragore caeli decidit. Quibus non nihil consternati sunt animi in Polonis, minime referentibus vel id ¹ ad fortunae casus vel hoc ad aeris intemperiem, sed utrumque ² velut in prodigium avertentibus et ³ prout ³ cuiusque vel mens erat vel religio diversis in diversum interpretantibus ⁴. Regina ⁵ vero ubi ad Polonos Budam defecisse intellexit et Vladislaum, qui Agriam iam attigisset, hilari consensu illic a populo expectari, ad ceteras civitates in officio retinendas festinato itinere Albam Regalem se contulit, ubi ⁶ praeerat tunc partium suarum fautor Nicolaus Fristarsky ⁷; ibique suadentibus, qui illam sequebantur, filium suum iam ^b trimestrem in templo consueto regio titulo et corona sollemniter insignitum augustiorem ac veluti sacrosanctum populis civitatibusque ⁸ reddidit, putans futuros plures, qui veri regis ac legitimi Hungariae ⁹ domini partes sequerentur, quam qui contaminare se vellent nota defectionis. Affuere ¹⁰ coronationi eiusmodi ex illis, qui paulo ante Vladislaum accersendum censuerant, archiepiscopus Strigoniensis Iaurinensisque episcopus Benedictus, tum Ciliae comes, Nicolaus Fristarsky, Stephanus Rosgonius et plerique alii omnesque mox cum regina contulere se in ¹¹ Iaurinum. Res ipsa tum etiam auctores magnopere Polonos conturbavit, sed eo ventum erat, unde regredi nisi re perfecta turpitudine non patiebatur. Itaque profectus ¹² ab Agria Vladislaus per commoda intervalla tandem Budam pervenit. Cum appropinquaret factus est ei obviam praefectus arcis Laurentius ¹³ Hendrevera cum liberis duobus et populus effuse ¹⁴, cum ipse instructis aciebus ¹⁵, ne quid subesset insidiarum, ingrederetur ¹⁶. Post mutuam gratulationem visum ¹⁷ ea die

¹) *Aug.* referencium vel illud. ²) *Wd.* utrisque. ³) *Aug.* zamiast et prout ma ut. ⁴) *Wd.* imprecantibus. ⁵) *Na boku*: Consilia regine post Budam a Polonis occupatam. ⁶) *Aug.* i *Krak.* cui. ⁷) *Aug.* Fristarchi; *Krak.* Fristatski. ⁸) *Aug.* i *Krak.* civitatibusque Hungariae. ⁹) *Aug.* i *Krak.* brak. ¹⁰) *Na boku*: Coronatur Postumus et qui affuere coronationi. ¹¹) *Aug.* i *Krak.* brak. ¹²) *Aug.* i *Krak.* movens. ¹³) *Wd.* miejsce próżne na wpisanie imienia, poczem: Gendrevera. ¹⁴) *Krak.* effusus. ¹⁵) *Krak.* copiiis. ¹⁶) *Na boku*: Vladislaus Budam pervenit. ¹⁷) *Aug.* i *Krak.* visum est.

^a) Według Dł. wypadek ten nastąpił 10. maja 1440. w Wisłowie w rzece Arnath. Sekretarzem był Iohannes Senkonis de Sennow de domo Korczak. ^b) U Dł. viz trimestrem.

ab ingressu urbis abstinere placuitque subsistere in Pesta¹. Interim regina per nuntios maria montesque pollicendo Hendrevera² enixe conabatur persuadere, ut in fide atque officio maneret; parumque afuit, quin impetraret magis in gratiam memoriae Sigismundi, quam sponsione ditissimarum condicionum, quas proponebat. Praevaluit tamen in animo bene instituto ea sententia, quae tutior videbatur ad stabiliendum³ fortunam naufragantis regni. Itaque ille Vladislaus⁴ et suos liberaliter in arcem admisit, pro quo beneficio Vladislaus, ut praefecturam, in qua erat, continuaret edixit, satis confidens mansurum ipsum⁵ constantissime in ea parte, ad⁶ quam patriae⁷ incolumitate suadente non impetu animi sed iudicio accesserat. Super omnia insigne fuit spectaculum cum Budam Vladislaus ingrederetur⁸, nam praeter magnificentiam ornamentorum navium⁹, quibus cum instructo exercitu per Danubium transvectus est, maxime eminebant ubique studia procerum regni utriusque certantium inter se officiorum¹⁰ sedulitate ad inducendum¹¹ ipsum quam maxime fieri poterat sollemni ac omni genere ornatus instructissima pompa. Sed et milites cum ducibus suis, qui premissi illuc¹² fuerant, armati obviam prodierant, praeterea sacerdotes cum sacris et religioso apparatu populi promiscue omnis ordinis turba innumerabilis. Procedebat ergo militibus stipatus inter voces gratulantium felicemque et faustum regi sibi ac regno ingressum eiusmodi¹³ exoptantium, subsequebantur proceres regni utriusque pro dignitate ac meritis, ut quisque eminebat, ita ordine antecedentes. Ubi ad templum augustius perventum laudes gratesque deo immortalis actae, subinde in regiam perducto Vladislao populus quidem gratulationem suam in multam noctem produxit variis discursibus per civitatem cum cantu tripudiisque et hilari saltatione; proceres vero, cum crederent suscepti negotii partem maximam transegisse recepta Buda, quieti se dedere mox consultari¹⁴, quibus tandem¹⁵ mediis¹⁶ reliqua sine contentione vel mora perfici possent^a. Dl. 634.

1) *Krak.* ad Pestum. 2) *Krak.* ad stabiliendum naufragans regnum. 3) *Na boku*: Vladislaus in arcem admittitur. 4) *Aug.* eum. 5) *Aug.* in. 6) *Aug.* i *Wd.* primo. 7) *Na boku*: Ingressus Vladislai in Budam. 8) *Wd.* manuum. 9) *Aug.* i *Krak.* officii. 10) *Wd.* indicendum. 11) *Krak.* huc. 12) *Aug.* eius. 13) *Aug.* consulturi. 14) *Aug.* brak. 15) *Krak.* rationibus.

^a) *Dl.* podaje dokładne itinerarium, czego nasz autor nie ma. Natomiast opisuje obszernie wrażenie, jakie śmierć sekretarza królewskiego wywarła i aby lepiej

- DI. 635. X. Ubi Budam¹ teneri a Vladislao² vulgatum est, non solum qui aperte partibus ipsius favebant, sed multi etiam³ alii, qui ad id temporis dissimulaverant, fidem atque obsequium pollicentes cum gratulatione ad eum confluxere. Inprimisque Mathico Talancius, eisdem diebus cura atque opera tonsoris sui elapsus custodia, in qua reginae iussu asservabatur, tum Nicolaus Fristarsky, Stephanus Rosgonius, Iohannes maior Perenus et in quo plurimum in utramque partem momenti Iohannes Hunyadianus, praeterea episcopi Vesprimiensis, Quinqueecclesiensis, Transsilvanensis, Nitriensis, Sirmiensis, Vacciensis Varadiensisque⁴ et Colocensis archiepiscopus. Paucaque⁵ iam⁶ praeter Cascoviam reliquasque civitates, quae cum illa in eventum a principio se communiverant, in regno toto supererant, quae non profiterentur se in fide Vladislai esse ac fore. Venit et a rege Bossinae legatio⁷ apparatu virisque insignis, quae repetito gentis⁸ primordio eosdem cum Polonis auctores generis et communem linguam Bossinenses habere cum dixisset et⁹ ob eam linguae atque¹⁰ originum veluti cognationem regem suum magnopere gaudere propterea, quod coeptis¹¹ Vladislai felicitatem adesse vulgabatur; multa disseruit de commodis, quibus se mutuo propter cognationem vicinitatemque relevare possent ac deberent communicatis viribus et consiliis adversus¹² imminensem Turcorum crudelissimam tyrannidem, foedus¹³ praeterea et amicitiam sanctissime cultam servatamque

¹) *Na boku*: Confluxus Hungarorum ad Vladislaum post receptam Budam. ²) *Aug.* per Vladislaum. ³) *Aug.* brak. ⁴) *Aug.* i *Krak.* bez *que*. ⁵) *Krak.* paucique. ⁶) *Aug.* brak. ⁷) *Na boku*: Legatio regis Bossine ad Vladislaum. ⁸) *Aug.* gentis seu primordio; *Krak.* gentis suae primordio. ⁹) *Aug.* dixisset ob eamque. ¹⁰) *Aug.* et. ¹¹) *Wd.* aptam. ¹²) *Wd.* adversus tum. ¹³) *Aug.* foedusque.

trwogę uwydatnić, dodaje od siebie, że spadł grad i zerwała się burza. Według Dł. stawiał Hedrewara namówiony przez królową pewne warunki, lecz następnie »lepij się namyslił«; Kal. przedstawia ten moment więcej dramatycznie, chce widocznie choć kilku rysami oddać walkę wewnętrzną, jaką stoczyć musiał palatyn przed oddaniem zamku królowi. Decyduje się na ten krok ostatecznie (według Kalimacha) ze względu na dobro ojczyzny, podczas gdy Dł. wyraźnie każe się domyślać, że palatyn widział dla siebie korzyść w uznaniu króla. Ta chęć uchwycenia momentu psychologicznego wybitnie odróżnia humanistów, którzy »odkryli człowieka« (*Burckhardt-Geiger: Die Cultur der Renaissance* II., 24).

inter Bossinae ac Hungariae¹ ad id locorum reges vel iniri vel renovari postulavit. Quibus benigne responsum: incrementa successusque Vladislai merito regi placere tum propter eam, quam repetissent, linguae atque originum communionem² tum quod³ utriusque paene tantundem interesset, ut quam celerrime pacata omni Hungaria contra communes hostes integris viribus expeditio duceretur⁴. Gratiae subinde actae, quod in tempore affuturum se contra Turcos communicando actiones et consilia rex ultro polliceretur et ut sic animatus ad extremum perseveraret adhortationes adhibitae. Foedus denique inter reges ac regna confirmatum. Advenerant⁵ etiam oratores despoti, cuius demissior gratulatio fuit, ut par erat, quippe quod a⁶ principatu suo per Turcos eiectus priorum Hungariae regum^a munificentia alebatur, qui casum tanti viri miserati collocaverant eum in finibus regni assignatis sibi⁷ nonnullorum oppidorum vectigalibus et iurisdictione, quibus haud indecore praesentis fortunae statum ferret et praeteritae desiderium leniret. Itaque ante omnia oratores sui⁸ magno verborum ambitu commemoratis prope eisdem, quae Bossinenses⁹, de cognitione originum ac linguae cum Poloniis purgavere despoti factum¹⁰, quod per nuntios id munus¹¹ aggressus, quod obire ipsum oportebat¹², sed accinctum iam itineri Turcos avertisse, ne coram veniret; ceterum ambigere ipsum speine suae, quae post ademptum sibi principatum abductosque in servitutem liberos tum primum reviviscere incipiebat, an felicitati Vladislai prius magisque gratulandum foret. Accessisse quidem accessurumque in dies benignitate dei ad gloriam dignitatemque Vladislai multum, cum nihilominus in summa gloria summaque dignitate existeret; sibi omnibus paternis¹³ et avitis ornamentis spoliato nec solum domo ac familiari lare sed principatu et patria eiecto¹⁴, extorri, indigo alienaque viventi misericordia tum primum oriri lucem aliquam

Dl. 635.

Dl. 686.

Dl. 635.

¹) *Aug.* Hungariae reges ad id locorum inter se commoda cuiusque ad alterum et subsidiaria connexio propterea foedus et amicitiam inter reges vel iniri... ²) *Krak.* coniunctionem. ³) *Krak.* quia. ⁴) *Krak.* susciperetur. ⁵) *Na boku:* Legatio despoti ad Vladislaum. ⁶) *Krak.* e; *Wd.* de. ⁷) *Krak.* illi. ⁸) *Krak.* eius. ⁹) *Krak.* Bossinensis. ¹⁰) *Wd.* factumque peroportebat; *widocznie* kopista opuścił. ¹¹) *Krak.* munus esset. ¹²) *Aug.* oportuerat. ¹³) *Aug.* i *Krak.* patriis. ¹⁴) *Aug.* i *Krak.* nec solum principatu et patria sed domo et lare eiecto.

^a) *Dl.* liberalitate quoque Vladislai regis.

non solum melioris condicionis sed pristinae etiam¹ dignitatis et² fortunae recuperandae. Id³ felicitatem inceptorum polliceri tum geminatas vires duarum invictarum nationum, quarum neutri ulla praeter alteram disciplina militari et alacritate pugnandi par foret in terris; obversari iam tum oculis suis fugam formidinemque conversas in Turcos agrumque illorum igne, ferro, vastitate infestum, se vero ad maiorum suorum sedem restitutum. Atque ideo ultra omnem humanam laetitiam gaudere sibi, Vladislao autem gratulari, qui tam magnarum actionum gloria non modo praesentis aevi reges sed vetustos omnes esset superaturus; si pristina fortuna adesset oblaturum fuisse se comitem atque adiutorem, nunc quando integrum non esset sibi maiora polliceri voluntarium regis ad omnia periculosa et difficilia obeunda ministrum se offerre ac dedere. Movit tum Vladislaum tum ceteros et fortuna viri et tam submissa oratio. Itaque responsum legatis, ut despotum bono animo esse iuberent, satis multas affuturas occasiones ad mutuam praesentemque⁴ gratulationem; interim cum ratione ab eo factum, quod loca, in quibus regi gratulari posset, ab hostili incursu tuenda sibi in tempore putavisset; perseveraret modo strenue, Vladislaum primo quoque tempore annixurum, ut expectationem spemque de se conceptam adimpleret⁵.

- DI. 635. XI. Interea Strigoniensis archiepiscopus et Ladislaus Gara, qui coronandi Postumi inprimis auctores adiutoresque fuerant, sed desperatis reginae rebus propter successus Vladislai seu rati⁶ per transitionem suam, quam reliquos dignitate inferiores secuturos credi par erat, reginae animos infringi et ad concordiam converti posse, coeperunt cum Vladislao clam per internuntios agere, ut impune ad eum transire liceret acceptaque in id fide Budam properabant. Vladislaus vero, qui sciret magnam esse⁶ talium virorum apud populares suos auctoritatem multumque huc vel illuc movere animos vulgarium pariter et DI. 635. nobilium posse, ubi appropinquasse civitati percepit obviam progressus benigne

¹) Wd. brak, lecz zostawiono miejsce wolne, jakby na wpisanie tego wyrazu.

²) Wd. brak.

³) Aug. ac.

⁴) Aug. paremque.

⁵) Wn., Wd. brak.

⁶) Wd. brak.

^a) Kal. znacznie rozszerzył ten rozdział podając wzmiankę o miastach górniczych tudzież obszerne wywody posłów bośniackich i despoty. Z pomiędzy magnatów węgierskich (Dł. 635) wymienił tylko kilku ale zupełnie słusznie zaznaczył wpływ Hunyadego.

complexos bene de se sperare iussit. Die insequenti¹ cum ex composito utriusque gentis² primores quam magnificentissimo apparatu ad regem convenissent, missi sunt, qui illos in curiam inducerent. Ubi archiepiscopum in hanc sententiam locutum tradunt: Intellego³, rex inclite, purgandum esse, quod in rebus fere omnium maximis consilium ter variasse videmur: primum cum te, qui apud nos regnares accersendum censuimus, deinde cum reginam filium suum coronantem contra te secuti⁴, novissime quando illius partibus omissis nunc ad te revertimur⁵ — ne aut spernendi a te velut imbecillitate animorum laborantes aut cum suspicione accipiendi ceu parum fideles his, ad quos inclinaverimus, existimemur. Non enim sententiam fidemve mutando totiens velut in contrarium acti sumus; sed cum ageretur de conservando augendoque regno nostro idque quantum magnitudo rei postulat nos sollicitos haberet seu nimia cupiditate seu humana ignoratione, quod optimum foret non satis constituebamus atque ideo nunc hoc, nunc illud approbantes minime mutato proposito ad id, quod efficacissimum videbatur, confugimus non studio partium sed caritate patriae, cuius salutem dignitatemque periclitari intuebamur. Nec enim, ut de me fatear, quod de aliis etiam sentio, cum a nobis accitus es regnatum ideo tantum consensi, quod ob virtutem tuam maiorumque tuorum gloriam dignissimus videreris — invitabant⁶ ea quidem, ut consentirem, verum non de ornando augendove te consultatio erat — sed cum post mortem Alberti regnum nostrum in orbitate velut praedae Turcis expositum appareret, invictum regni tui robur inprimis occurrebat, quod per vicinitatem et foedera nobis coniunctum velle deberet, per amplitudinem autem facile posset⁷ nos tueri et conservare. Videbatur et tua tuorumque interesse, ut quae nobis imminebant pericula propulsarentur atque ideo freti viribus et amplitudine regni tui, cum de fide dubitare non possemus, quando in rebus vestris idem exitus, quem in nostris pateremur⁸, foret a vobis exspectandus⁹, unanimi consensu ad te confugimus rati fore, ut in ditione et tutela tua res nostrae domi forisque maxime florerent. Postquam vero regina seu mala ratione seu malo fato percita coepit a communibus consiliis resilire, quamquam et ego et qui illam mecum secuti intellegebamus ad publicas¹⁰ necessitates parum momenti illinc esse, accessimus tamen

1) *Aug.* sequenti.

2) *Wn.* i *Wd.* generis.

3) *Na boku*: Verba Strigoniensis

ad Vladislaum.

4) *Krak.* sumus secuti.

5) *Krak.* revertimur, ut verendum

sit ne...

6) *Aug.* inmutabant.

7) *Aug.* nos posse.

8) *Wn.*, *Krak.*,

Wd. paterimini.

9) *Wd.* exoptandus.

10) *Aug.* publicas etiam.

tum quia nefarium apparebat reginam nostram et eandem Sigismundi regis nostri filiam deserere priusquam patriae periclitatio nos cogeret, tum ut in viam rectam, si fieri posset, revocaretur et tu defectionem nostram veritus tantisper deliberabundus subsisteres, dum iniretur ratio sedandi civiles discordias, quas celer adventus tuus tumultuante adhuc regina videbatur excitaturus. Cruciabamur enim animo intuentes exarsurum bellum intestinum evocatione tua, per quam externum extinguere volueramus, atque ideo omnia prius experiri certi, quam patriam suo se gladio conficientem intueri, tam diu in parte altera perseveravimus, quoad ratio officii¹ erga reginam et gratissima nostris animis memoria Sigismundi caritati patriae non² concessit. Ubi vero ambitione reginam elatiorem vidimus, quam quae adduci posset, ut periculis suorum parceret et in illis angustiis essemus, quod³ aut patriae aut officii iacturam facere oporteret, maluimus boni cives, quam officiosi clientes dici et relicta illa, quae nisi per summas omnium nostrorum calamitates nec regnum assequi nec adeptum tueri posset, rursus ad te conversi sumus, in cuius auctoritate pacem domesticam, in armis vero foris⁴ victoriam intuemur. Idem patriae salutis studium, quod ad te vocandum, quod ad secedendum paulisper nos ad reginam compulit, nunc ad te reducit; debet probari abs te tam propensa constansque in patriam fides nostra, cum intellegas propter illam nos etiam famae subiisse discrimen. Maluissemus quidem, quod⁵ prima consilia nostra processissent et ut sic apud nos regnasses, quod⁶ officiosi erga reginam eiusque parentis memoriam immortalem mansissemus et ut quieti inter nos tua tuorumque auctoritate accedente non solum finibus nostris hostem submovere, verum etiam agrum illi suum infestum reddere potuissemus; nunc quando utrumque assequi non licuit incolumitatem patriae cum felicitate tua sequentes petimus, ut⁷ quemadmodum verecundiae nostrae indulgeri debet, quod aliquandiu cum regina fuimus praesertim, ut conciliaretur⁸ tibi, ita nobis fraudi non sit, quod ab⁹ quieti consilia contempnente salus et pax regni nos abstraxit; in futuro⁹ quales experieris nos habeto. Vladislaus¹⁰ contra: minime daturum fuisse fidem, ut se accederent, nisi bonos fortesque viros iudicasset; satis scire¹¹ tranquillitatem patriae unicuique carissimam esse debere, sed ante omnes illis,

1) *Aug.* quoad non officium. 2) *Aug.* brak. 3) *Krak.* ut. 4) *Aug.* foris positam victoriam. 5) *Krak.* ut. 6) *Wn., Wd., Aug.* quod ut verecundiae.
7) *Krak.* reconciliaretur. 8) *Aug.* quod illa quieti; *Krak.* quod ab ea. 9) *Aug.* in futurum. 10) *Na boku*: Responsum Vladislai. 11) *Wd.* scire se.

qui ab ea ¹ in summis ornamentis summaque dignitate collocati ². Quae egissent omnia sic accipere tanquam pro pace ac firmamento regni gesta essent, non contra se; neque enim quicquam commisisse propter quod hostilem animum adversus se gerere deberent, nisi ³ propterea sibi irasci vellent, quod relicto florentissimo regno suo et omissa cura pacandae Litifaniae, in qua propter caedem principis perpetrata bellum exardesceret, vires animumque suos converterat ⁴ ad tutelam stabilimentumque regni eorum. Quod ad reginam attineret minime reprehendi posse, si ad extremum voluntati illius ⁵ publicam salutem praetulissent, nec enim regibus fidem obligari evertendis regnis, sed conservandis; hortari, ut adessent animis ac viribus parati ⁶ ad cetera, quae superessent expedienda; brevi affuturam tranquillitatem illam, quam optassent, modo ipsi factis et consiliis opportunis orationi suae fidem facerent ⁷.

XII. Regina ⁷ quamvis, ubi suorum fidem labefactari vidit et ad Vladislai felicitatem deficere, male ⁸ animo affecta, tamen dissimulata muliebri trepidatione, ne si quantum metuebat indicasset, reliqui in desperationem adducerentur, Ciliae comitem ad se vocavit communicatoque cum eo consilio

¹) Aug. brak: ab ea. ²) Krak. essent collocati. ³) Wd. non. ⁴) Aug. converteret. ⁵) Wd. eius. ⁶) Aug. brak. ⁷) Na boku: Gesta et consilia regine post defectionem Strigoniensis. ⁸) Aug. malo animo; Krak. male esset animo.

²) Dł. powiada krótko: *licet ad colorandam vafricem suam speciosa verborum tunc uterentur venustate*. Kallimacha nęciła trudność położenia, w jakim się znalazł chwiejny arcybiskup i ułożył prawdziwie mistrzowską mowę. Szczególnie gładko wyłuszczył powody chwiejności. Że arcybiskup (w mowie) siebie nie gani, to przecież zupełnie w porządku, że jednak Kal. powiada (na początku rozdziału) *rati... reginae animos infringi* poczytać mu za zasługę nie można. Błąd to oczywiście umyślny, bo wszakże znał Kal. dalszą akcyę arcybiskupa i bana, lecz poświęcił tu ścisłość historyczną, aby znaleźć pole do popisu. Kilka słów rzuconych (przed przytoczeniem mowy) przez autora ma czytelnika dobrze usposobić dla mowcy i wpoić w niego przekonanie, że wywody płyną z serca. Dł. zaś ma przed oczyma dalsze czyny arcybiskupa i bana i stąd tak niechętnie się wyraża. List żelazny dla bana Władysława i komesa Jana de Korogh sędziego kurji królewskiej tudzież dla innych panów aż do 600 koni na przeciąg 30 dni wydrukował Kovaich: *Supplementum ad vestigia comitiorum I., 492—4*.

- nuntios cum litteris Cascoviam et ad ceteras civitates, quae Vladislaum ac suos sub ipsum belli initium excluserant, circummisit iubens, ut bono essent animo; propere affutura auxilia, quibus tueri ipsae¹ commode se possent et Vladislaus
- DL. 636. facile² toto regno excluderetur. Moxque conducticium militem ex Boemia acci-
vit et consentiente in id episcopo Iaurinum diligentissime communivit colloca-
tisque illic copiis suis, velut in loco opportuno incursionibus faciendis adversus
Vladislaum et suos, cum filio³ transtulit se in⁴ Posonium. Id ubi a Polonis
- DL. 636. compertum misit Vladislaus ex gente utraque numerosum exercitum ad Iauri-
num⁵ obsidendum ducibus Hunyadiano⁶ et Sandivogio Ostrorogeo. Forte ita
evenit, ut comes Ciliae⁷, qui illuc accesserat inspecturus an satis omnia firma
munitaque essent et an constantes consentientesque inter se perseverarent omnes
tuendis reginae partibus, coeptus sit cum aliis, qui illic erant, obsideri super-
venientibus, qui a Vladislao missi fuerant. At ille, ut erat vir acri et elato
ingenio, ante omnia confirmatis suorum animis tolerandae obsidioni factaque
spe affuturi propere subsidii ex Austria et Boemia, ne alicui⁸ deesset occasione
retinendae reginae⁹ in sententia, si forte propter efficaces conatus Vladislai
animus eius demitti coepisset¹⁰, cum videret se cum suis imparem apertae
eruptioni, constituit clam evadere in¹¹ Posonium. Cum paucis igitur silentio
DL. 636. noctis profectus per hostium stationes mox¹² Ravo¹³ superato in insulam, quae¹⁴
non procul a Danubio circumplectitur, quam occultissime se transtulit ratus
illinc¹⁵ commode se elapsurum¹⁶. Qua re ab hostium speculatoribus comperta
missi sunt ilico cum Lescone Bobritio impigri et expediti aliquot milites, qui
insequerentur comprehenderentque fugientem. Sensit et comes patefactam fugam
suam et sequi a tergo hostes itaque diffidens evadendi celeritati, latendo illos
fallere instituit. Edixit ergo suis, quod¹⁶ ab insequentibus se facile capi

¹) Aug. ipsi. ²) Krak. brak. ³) Wd. filio suo. ⁴) Krak. brak. ⁵) Na
boku: Vladislaus mittit Iaurinum obsidendum ubi casu erat Cilie comes. ⁶) Aug.
Ioanne Hunyadiano et Stanislao Ostrorogensi. ⁷) Krak. cui. ⁸) Wn. i Wd.
retinenda regina. ⁹) Wd. posset. ¹⁰) Krak. brak. ¹¹) Aug. i Krak.
moxque. ¹²) Aug. na boku: Ravus dic Rab. ¹³) Krak. quam. ¹⁴) Aug.
illac. ¹⁵) Aug. i Krak. elapsurum ad reginam. ¹⁶) Krak. ut.

^a) Dł. opowiada o schwytaniu hr. Fryderyka a wyżej cytowany list z Kodexu
bibl. Kórnickiej o schwytaniu hr. Ulryka. Kal. mógł znać obok Długosza jakieś listy
a będąc w kłopotcie jak rzecz rozstrzygnąć nie podał imienia.

paterentur subindeque a domino suo, qui in oppido remansisset, missos se cum mandatis ad reginam profiterentur; nec mora in silvam, qua profundissima erat, ipse se immisit. Captis e familiaribus nonnullis cum singulorum asseveratio¹ in unum congruens fere persuaderet, inquisitio a Polonis propemodum omittebatur; tum Saniscia² quidam haud militariter³ rudis eos disciplinali argutia increpuit tanquam desertores sui domini, qui per imprudentiam minime nescitantium eum haud procul in silva foret interfectus. Ad eam vocem bene DI. 637. simulatum mendacium aperuere humani affectus. Itaque instaurata diligentius inquisitione erutisque⁴ hincinde omnibus latebris tandem a Lescone ipso comes inventus est et captus moxque cum ingenti militum gaudio in⁵ exercitum, et⁶ subinde⁶ ad Vladislaum Budam⁷ perductus est. Cum exhiberetur in conspectum non solum utriusque gentis principes convenerant, sed promiscua etiam omnium ordinum multitudo, partim miserantium praesentem viri condicionem memoria pristinae dignitatis, partim asseverantium vere iustum humanarum rerum inspectorem deum esse, qui debitas ab eo perfidiae poenas expetisset. Ille nihil purgans oblitusque insitae ingenio⁸ ferociae submissa et effracta nimium voce ac gestu veniam precatus est. Vladislaus⁹ autem minime duro vultu supplicem allevans: maluissem, inquit, ut fides tua te amicum huc adduxisset quam felicitas mea captivum, idque factum foret procul dubio, si ambitio expugnata animi tui fide et constantia non extorsisset, ut debiti mihi principatus vicarium te potius, quam socium esse velles. Nunc quando fortunam meam prius¹⁰ quam benivolentiam experiri maluisti¹¹ et vana spe beneficii in me tui gratiam¹² corrumpere placuit impugnando iudicium, quod de me feceras, cum unanimi omnium consensu electus sum, qui apud vos regnarem, placide feres, si ego vicissim erga te magis factorum tuorum praesentium, quam electionis, a qua nulla mea culpa defecisti, memor esse cogar¹³. Moxque in custodiam tradi iussit^a. DI. 638.

¹) *Aug.* asseverationi unum. ²) *Aug.* Samscia. ³) *Aug.* haud militaris disciplinae rudis eos astuta argutia; *Krak.* haud rei militaris rudis eos callido commento atque argutia. ⁴) *Krak.* lustratisque. ⁵) *Krak.* ad. ⁶) *Aug.* i *Krak.* subindeque. ⁷) *Na boku*: Capitur Cilie comes et ad regem ducitur. ⁸) *Aug.* et ingenitae. ⁹) *Na boku*: Verba Vladislai ad comitem. ¹⁰) *Aug.* i *Krak.* potius. ¹¹) *Aug.* et experiri et vana spe; *Krak.* experiri et vana spe. ¹²) *Aug.* gratias. ¹³) *Krak.* cogor.

^a) Wymienia tu Kal. Hunyadego, Sędziwoja z Ostroroga (lekcyja wydania augsburskiego: Stanisław z Ostroroga jest także możliwa, bo obaj towarzyszą

XIII. Postridie ^a Vladislaus seu periclitantis civili tumultu Litifaniae discrimen sollicitum haberet, seu paterni ¹ regni desiderium male ferret, seu abhorrens ab immanitate intestini belli, quod gerendum illic videbat, seu cupidus denuo coramque experiri, qua tandem mente Hungari erga se forent, convocatis in arcem omnibus, quorum auctoritas aut publice aut privatim eminebat, huiuscemodi orationem habuit. Satis ² intellegebam, cum me apud vos regnatum vocaretis, non mihi sed necessitatibus vestris id tribui, sed neque id oratores ad me missi dissimulaverunt et plerique ingenue subinde professi estis. Cum tamen benignitate dei maiorumque meorum virtute longe lateque haberem, ubi feliciter regnarem, stabiliendi res vestras curam susceperam, magis ne fidem meam in periculo suo implorantibus vicinis foederatisque deessem, quam quod amplitudini meae necessarium putarem. Sed et quieti simul ³ omnia domi consentientesque inter se voluntates vestras nuntiabatis, quicquid vero laboris ac periculi bellicis actionibus exhaustiendum esset ab eo hoste imminere, cuius impetus frangere ac retundere longe pulcherrimum et gloriosum

¹) *Aug., Wd. i Krak. patrii.*
dimittantur ad Poloniam redire.

²) *Na boku:* Verba Vladislai ad Hungaros, ut
³) *Aug., Wd., Krak. brak.*

królowi), Saniscia czy Samscia i wreszcie Leszka Bobrzyckiego. Dł. wszystkich tych osób na tém miejscu nie wymienia a zamiast Saniscia zupełnie skąd inąd nieznanego wymienia Polaka Windikę, o którym zresztą także nic zgoła więcej nie wiemy; bo gdyby nim był ów bohaterski dzierzawca Glinian, o którym Dł. XII., 682 tak pięknie mówi, byłby niewątpliwie wspomniał o téj okoliczności dziejopis. Dlaczego Kal. przypisał Leszkowi schwytanie hrabiego to rzecz jasna i mówiłem już o tym Leszku wyżej. Zupełnie dowolnie posyła Kal. pod Jawryn Hunyadego i Ostroroga, bo list w Kodexie Kórnickim II., 408 powiada: *campus instructus est et multi Poloni, quibus Iohannes Czapek et Wlostowsky, multi Hungari, quibus episcopus Agriensis capitanei praefecti sunt, in campum missi castrum Rab alias Iaurino, in quo manebat regina circumvallarunt.* O schwytaniu Ulryka celejskiego zaś powiada list krótko: *Dum autem iam se securum crederet casu nostris gentibus obviavit, qui impetu contra eum facto ipsum omnesque suos captivarunt.*

^a) Dł. *feria quarta die s. Petri et Pauli.*

foret apud omnes populos et nationes, quae religionem nostram profiterentur¹. Quae, sine invidia loqui liceat, multo secus² se habent, quippe quod ex vobis multos ab invicem³ video dissidentes et longe maior dimicatio domi proposita apparet, quam⁴ timeri foris potuerit. Itaque distrahitur saepe animus in diversum cum vel desistendum ab incepto vel praebendum me ducem in ea acie, quae propemodum ad parricidium sit armata⁵ considero. Ceterum ex vestra simul et mea re magis esse videtur abstinere, quam per intestinum bellum ad propositam mihi per vos spem pervenire. Occurrit enim iam nunc animo totius belli species. Video vos gentem unam non, ut multae aliae, ex convenarum multitudine casu congregatam, sed unius linguae stirpisque ac propemodum familiae. Circumspicite⁶ vos singulos et universos; adeo estis inter vos iuncti sanguine et affinitatibus, ut verius domus una quam natio dici possitis. Nemo unus ex vobis violari potest, quin eius iniuria paene ad omnes⁷ pertineat atque in illum ipsum, qui intulerit, per quendam veluti circuitum cognationum redeat. Hanc unitatem coniunctionemque sanguinis inter vos, quam vobis semper profuisse, mihi vero imprimis profuturam externo bello submovendo existima-
bam, distrahi in diversum violarique mutuo, non aliud mihi quidem videtur, quam naturam ipsam et quicquid in ea venerabile sanctumque est evertere. Dubius est, ut aiunt, eventus belli, sed blandiamur nobis⁸ et succubituros armis nostris adversarios⁹ concedamus; post fratrum parentumve¹⁰ et ceterorum propinquorum exhaustum sanguinem restat, ut si Turcus lacesierit, adversus illum vos producam¹¹ ante omnia intestinis cladibus debilitatos sed et plerosque cognati aut propinqui cuiusque caede imbutos. Quam spem victoriae mihi proponitis tam nefarie cruentum agmen et suorum strage ac vulneribus consceleratum educenti? Deus meliora velit. Non aetas, non fortuna mea ea¹² est, ut per tam abominandam dimicationem properandum mihi censeam ad spem maioris amplitudinis, nec tempus¹³ nec virtus aut animus deerunt gerendis honestioribus bellis. Nunc antequam mutuis sceleribus coinquinetis manus, dum integrae adhuc regni vires et¹⁴ nondum cruentatis armis inter se conciliari possunt vel ad retinendam simul pristinam dignitatem vel ad patronum concordi

¹) *Krak.* profiteantur. ²) *Aug.* secius. ³) *Krak.* multos inter vos video.

⁴) *Wd.* quanti. ⁵) *Aug.* animata. ⁶) *Aug.* circumspecto. ⁷) *Aug.*

omnem. ⁸) *Krak.* vobis. ⁹) *Wd.* adversarios nostros. ¹⁰) *Krak.* parentumque.

¹¹) *Aug.* nos producamus. ¹²) *Aug.*, *Wd.*, *Krak.* brak. ¹³) *Aug.*

corpus. ¹⁴) *Krak.* et animi.

voto deligendum, tum grato erga vos animo meo dignissimum, tum rebus meis vestrisque conducere arbitror, ut ego, propter quem tumultuari coepistis, retro iter flectam; facile ubi ego afureo in gratiam mutuo redieritis¹ et quod in magnis discriminibus alias saepe fecistis minime difficulter rationem inieritis² publicae salutis expediendae. Quod si ad me rursus confugiendum censueritis tam primae quam secundae evocationis vestrae memor enitar, ut in cessione hac mea nihil aliud a me quaesitum intellegatis, quam salutis vestrae remedium.

DI. 639. Interim assequar, ut haud perpeti potuisse dicar in gratiam meam periclitari foederatum et bene de me meritum regnum et rem Litifanam sic constituam, ut multo liberius, si opportunum duxeritis, incolumitatis vestrae curam denuo subire possim. Verba³ Vladislai cum summa laude moderatissimi animi accepta plerisque etiam lachrimas excussere. Cum vero, ut liberius consultarent, e conspectu abiturus assurgeret, voces undique auditae asseverantium neminem magis interesse oportere quandoquidem eo usque afficeretur rebus ipsorum, ut amplitudinis et gloriae suae videretur oblitus; vel ex eo dignissimum esse, quem regem apud se vellent, quod salutem regni anteferreret cupiditati regnandi. Non tantum sperasse, quando⁴ elegerant; nunc veram in eo fidem regiamque virtutem experti non commissuros, ut prudentes magis⁵ in eligendo, quam constantes in conservando sibi rege fuisse dicerentur. Et iam rursus Vladislaus assederat; cum ceteris haud sane civiliter neque in consultantium morem studia sua effrentibus silentium fecit exaudita vox Hunyadi⁶. Ille peregrini regis evocationem contra imminencia discrimina velut in necessitatem reiciens, ne priusquam Postumus coalesceret aut externo bello aut domesticis seditionibus regnum succumberet, quicquid in eo eligendo actum dictumve esset consilia temporis accomodando deliberate factum. Si quid contra ab aliquo tentatum aut humano errori aut supervacuae fidei erga regiam stirpem ascribendum prius asseveravit; tum satis se scire, inquit, supra muliebrem sexum reginam esse, verum haud facile desciscere⁶ ex toto a naturalibus affectibus. Nata sibi praeter spem virili prole, indulgendum ut matri, si pro filio sollicita foret; si quae saluberrima sibi ac regno essent non prospiceret, tolerandum in femina; non alios ad eam

¹) *Aug.* redibitis. ²) *Wn.*, *Wd.* inietis. ³) *Na boku*: Verba et consultationes Hungarorum ubi rex tacuit. ⁴) *Aug.* quando eum. ⁵) *Aug.* commissuri sint, ut prudentiores; *Krak.* commissuros, ut prudentiores. ⁶) *Wd.* desistere.

^a) *Według Dł. odpowia da Hedrewara.*

convenisse, quam quibus tanti incepti utilitas non tam¹ satis intellecta foret. Quos publicae opportunitatis ratio ad Vladislaum congregasset, exploratam² iam virtutem eius in fide retenturam eosque etiam ipsos, licet haud sane multos, errore iudicandi aut officio erga reginam in diversum abstractos plurimorum consensum revocaturum facileque ubi novi regis tam singulares animi corporisque dotes vulgarentur sese illi dedituros. Longe maxima difficilioraque transacta, teneri iam Budam³, sedem regiam, tum comitem Ciliae, cuius unius spe maxime regina elata ad tumultuandum foret, felicitate publica in potestatem datum; reliqua sine armis, sine caede ac sanguine in ditionem ventura. Non futuros, qui vim potius, quam clementiam regis vellent experiri, praesertim quod longe impares viribus nedum victoriae sed ne tuendi quidem se spem concipere possent. Non facturum regem ex instituto grati animi si adeo⁴ de se bene meritos in eo tumultu destitueret, praesertim quod longe plus periculi ex discessu suo immineret, nam et reginae partes quosdam pertinacius subinde defensuros et quos ratio publicae salutis ab illa abduxisset acrius in proposito permansuros; facile⁵ Turco fore mutuis seditionibus occupatos et a defensore destitutos aggredi et expugnare. Sed ut cum regina in gratiam omnes rediissent, sine duce, sine capite tam gravis belli impetum minime laturus; fieri posse, ut aut taedio aut pudore muliebris dominatus se ad alium quempiam converterent, in cuius potestatem venisse Hungariae regnum Poloni postmodum graviter ferrent. Sed neque honestum regi apud suos alienosve talem redditum fore: nemini verisimile apparitum ob aliam causam tam inclitum regnum omisum, nisi quod aut regere aut tueri posse desperasset. Rogare⁶ per salutem utriusque gentis et regni, ut in proposito perseveraret et bene initam salutem⁷ utriusque nationis constanter expediret. Omnia brevi et quieti sibi et libera fore; qui adessent scire satis paratos iam tum praesentem⁸ denuo regem dicere ac constituere et iureiurando fidem atque obsequium⁹ despondere. Non altius verba quam auctor in animum Vladislai descenderant, propter insitam eminentemque in viro indolem¹⁰. Sed et subsecutae universorum acclamationes flagitantium, ne se in tam discriminosa condicione desereret et cum dicto unanimi

¹) *Aug.* i *Krak.* utilitates nondum.

²) *Aug.* congregasset, eos exploratam.

³) *Wd.* teneri eam fugam(!)

⁴) *Aug.* tam bene de se.

⁵) *Aug.* facile ita.

⁶) *Aug.* rogareque.

⁷) *Aug.* bene initum columen; *Krak.* bene initum solium.

⁸) *Aug.* i *Krak.* praesentem ipsum.

⁹) *Wd.* obscurum(!)

¹⁰) *Krak.* animi

indolem.

- DL. 640—41. consensu committunt deduntque se ac sua omnia illius fidei et auctoritati decernuntque ipsum regem iterum et cooptant. Nec mora ² coepta ¹ est eius ³ coronandi consultatio. Sed occurrebat difficultas vetustae consuetudinis et ad id temporis religiose observatae ³, quod sacra ad eam rem corona in potestate reginae erat, nec placebat committere, ut videretur ad eiusmodi sollemne in qualibet corona tantundem momenti inesse. Itaque cum neque spes foret persuaderi aut cogi subito reginam posse nec vellent caerimoniam coronandorum regum vulgari per novas coronas, ad illam, quae maxime proxima ⁴ sacrae, apparebat confugere constitueruntque ⁵ pro temporis ac rerum necessitate, ut ⁶ DL. 642. ad eam rem uterentur ⁶ corona, qua sancti Stephani primi Hungariae regis caput exornatum ⁷ religiosissime servatur ceu verae virtutis exemplar atque DL. 641—2. incitamentum post ipsum ⁸ regnaturis. In ea disceptatione multa probra iactata in Ladislaum Gara ⁹, cuius maxime permissu regina coronam sacram interceperat, aegreque a vulneribus et caede temperatum intercedente rege propter fidem accedendi se libere obligatam. Captus tamen est et custodiae ¹⁰ traditus cumque rex deprecaretur et fortunae se quam fidei iacturam facere satius diceret vix DL. 643. post triduum, ut liberaretur, impetravit. Amotus est tamen praefectura Viscegradi subrogatusque in eius locum Vincentius ¹¹ Scamutuleus ^b.
- DL. 643. XIV. Reginam ¹² interea cum se orbatam consilio actionesque suas magna ex parte debilitatas videret capto abductoque in custodiam comite Ciliae et labante iam suorum fide post defectionem Strigoniensis, id quod minime in

¹) *Na boku*: Consultatio de Vladislao coronando. ²) *Wd.* regis. ³) *Aug.* servatae. ⁴) *Krak.* propria. ⁵) *Aug.* constituerunt. ⁶) *Krak.* necessitate uti ad eam rem corona. ⁷) *Aug.* exornatum fuit ceu verae... *aż do* regnaturis, *poczém*: religiosissime servatur. ⁸) *Wn.* i *Wd.* eius. ⁹) *Wd.* nie ma: Gara. ¹⁰) *Wd.* in custodiam. ¹¹) *Aug.* Scamatuleus, *Wd.* Scamaduleus, *Krak.* Sciamatuleus. ¹²) *Na boku*: Consilia regine ubi vidit se deseriri a suis et Cilie comitem captum.

^a) Dł. *altera autem die feria quinta crastino Petri et Pauli*. ^b) Obie mowy są i u Dł. Różnica polega w tém, że mowy u Dł. są jędrniejsze, że narada magnatów węgierskich odbyła się w nieobecności króla, że imieniem Węgrów i po naradzie z nimi przemawia palatyn Hedrewara (o Hunyadym nie ma wzmianki) i że wreszcie akcja rozdzielona jest na dwa dni. Kal. chodziło widocznie o piękne przedstawienie rzeczy, o wrażenie, jakie wywołać musi zapał Węgrów, niedozwalających oddalić się królowi i stąd dopuścić się rozmyślnie niedokładności.

tanta muliere suspicandum arbitror, sunt qui insimulent, ad fraudem animum adiecisse propositaque ingenti mercede, si facinus transigeret, adegisse quendam ex suis, quem sibi inprimis¹ fidum² credebat, ut Budam se conferret et Vladislaum quoquo modo veneno³ extingui curaret. Sed cupiditas eadem, quae leve ingenium hominis³ ad partes suscipiendi facinoris adegerat, compulit etiam, ut rem Vladislao aperiret spe cumulationis remunerationis, quam foret pretium, quod pro scelere contempsisse videri volebat. Id seu non crediderit seu credere dissimulaverit, ne si veneno in se grassatam reginam affirmasset, spem omnem reconciliationis in posterum excluderet, Vladislaus hominem exsecratus tanquam scelestum et falsa indicantem e conspectu suo abire iussit; verum primores procerum, ubi nefas, quod attulerat, agnovere⁴ per omnes cruciatus excarnificandum robustissimorumque deinde equorum caudis alligandum⁵ distrahendumque in partes quattuor tradidere^b, iustissimas ab eo poenas exigentes sive vera sive falsa⁶ detulisset^c.

Itum⁷ deinde Albam Regalem, ut Vladislaus coronaretur; quo perlata Dl. 644. iam erat ex Viscegrado arcula, in qua custodiuntur ornamenta ad caerimoniam coronationis religiosa. Quibus in medium prolatis adiecta est, prout conventum statutumque erat, sancti Stephani corona. Proditum memoriae est cum primum Hungaria regni nomen accepit sacram coronam induviasque initiandis regibus religiosas sancto Stephano primo Hungarorum regi a Romano pontifice caelitus monito destinatas servatasque deinde sollemni custodia veluti faustum auspicium futuris regibus eadem, qua ille, regni felicitate coronandis. Ordinem vero ritumque⁸ initiandi illic regem⁹ talem vetusto more servari. Sacrificante, qui in Dl. 644—5. Hungaria summus est pontificum, circumstantibusque omnibus, ad quos regis pertinet nominatio, in templo, quod augustius est in Alba Regali ad altare

¹) *Aug.* cumprimis. ²) *Wd.* firmum. ³) *Krak.* brak. ⁴) *Wd.* cognovere. ⁵) *Wd.* illigandum. ⁶) *Wd.* ficta. ⁷) *Na boku*: Proficiscuntur Hungari ad coronandum Vladislaum. ⁸) *Na boku*: Ritus coronandi reges in Hungaria. ⁹) *Krak.* reges.

^a) *Dl. ferro aut veneno.* Elżbieta chciała rzekomo w ten sposób przeszkodzić koronacyi królewskiej. ^b) *Dl. in quatuor partes partiri*; o rozszarpaniu przez konie nie wspomina. ^c) Sądy *Dl.* i *Kal.* o losie nikczemnego człowieka znacznie się rozbiegają. *Dl.* powiada, że powinien on (donosiciel) sam sobie przypisać winę *si mentitus est*, a *Kal.* nazywa karę słuszną *sive vera sive falsa detulisset*.

- sistitur, qui rex futurus. Statimque a canonicis exuitur, deinde pontifex praecationes sollemnes praeit, quibus regno¹ regique, cuius caput dextera tenet, deum propitiet veniamque et pacem impetret, ut publice ac privatim sibi, oppidis, vicis, civitatibus, populis, nationibus fauste ac feliciter ineat geratque regnum, facultates² fructusque multiplicet, fines et imperium propaget, auctoritatem denique et gloriam augeat³; tum manus eius dorsumque archano oleo perungit et mox vestiri iubet. Ornato deinde sacris induviis crucem inprimis tradit, per quam significari volunt ius apostolicae legationis in designandis episcopis ab ipso initio regibus Hungariae permissum a Romano pontifice, deinde sceptrum pomumque aureum et vexillum, regia insignia, exhibet et uniuscuiusque inter tradendum sacris verbis interpretationem prosecutus, tandem prolatis in medium regni legibus institutisque exigit, ut in verba ipsorum iuret. Ille vero⁴ ubi, in⁵ quae concepit pontifex verba, iuravit, ilico coronatus suggestum ad id praeparatum conscendit et plerosque in equestrem ordinem cooptat, ut intellegatur regnum ab armis auspicandum⁶ nihilque prius maiusve apud reges esse oportere ratione incrementoque⁷ militaris disciplinae; cetera ornare, illam tueri et augeri imperia. In eodem apparatu postea procedit ad templum divis Petro et Paulo consecratum, ibi in tribunal se recipit et controversias aliquot audit et decedit, ut secundum rem militarem iustitiam prae omnibus colendam et sciat et doceat. Tandem sublatus in equum, postquam civitatem lustraverit, progreditur extra portam ad divi Martini aedem turrimque illic altissimam conscendit et quam maxime potest protenso extra turrim brachio ad quattuor mundi partes nudatum ensem porrigit, quasi undique regnum tutaturus aut certe illius fines et dicionem propagaturus. Ubi vero in civitatem rediit sollemnia convivia celebrantur strepuntque publica gratulatione viae ac domus omnes. Quibus omnibus ubi archiepiscopus Vladislaum de more coronavit ritu ac ordine servatis⁸, postridie ex universorum, qui convenerant, sententia constitutum, ut corona sancti Stephani cum sacris induviis reconderetur asservareturque ad futuros reges initiandos, si non contingeret recuperari sacram. Abrogata deinde Postumi coronatio et ne quis eum pro rege duceret⁹ edictum; Agriensi⁹ episcopo, cuius usque ad invidiam auctoritas apud
- DI. 645.
- DI. 647—51.
- DI. 650.
- DI. 646.

¹) *Wd.* reginae. ²) *Wn.*, *Wd.* facultas. ³) *Wn.*, *Wd.* augat. ⁴) *Aug.*, *Krak.* brak. ⁵) *Aug.* in ea, quae. ⁶) *Aug.*, *Krak.* auspicari. ⁷) *Wd.* oportere raturum incrementoque(!); *Krak.* oportere, quam rationem incrementumque. ⁸) *Na boku*: Instituta post coronationem Vladislai. ⁹) *Aug.* ab Agriensi.

Vladislaum eminebat, novum¹ sigillum regni commissum; et ne² qua fraus errorve committi posset veteris sigilli fides exauctorata pronuntiatumque ad populum, ne litteris aliquibus³ praeterquam novo sigillo signatis crederetur, praeterea ut omnes immunitates privilegiaque a prioribus regibus concessa eiusdem sigilli fide confirmarentur. Multorum, qui de regno aut de rege bene meriti, dignitas et condicio adaucta, ceteris spes facta modo se dignos exhiberent, in quos liberalitatem suam rex exerceret. Paulo post cum haud magni discriminis negotium superesset pacandis reliquiis tumultus ab regina concitati satisque sine externa ope virium affuturum constaret, plurimi Polonorum cum bona regis venia retro in patriam abiire. Regina⁴ vero cognita Vladislai coronatione multis dirisque imprecationibus Hungaros exsecrata, quod in re simili longe dispares se Polonis exhibuissent; ab illis namque impuberem regem cum summa fide educatum nec solum intra⁵ paternum regnum cultum sanctissime, verum etiam cum suarum rerum discrimine strenue productum ad possidendum aliena; ipsos vero legitimum dominum paulo ante ab se coronatum, Alberti regis filium et eundem Sigismundi nepotem, per summum scelus paterno et avito regno exturbare peregrinumque apud se praeter ius fasque regnaturum admittere et quia virium plus haberent pro libidine sua tum feminae sibi, tum infanti regi, quos cum maiorum meritis et sexum et aetatem tutari oportuit, insultare; oblitos vindicem deum certe⁶ longe magis quam ipsos posse ac pollere. Submissisque deinde, qui clam circumeundo civitates, quoad fieri posset, populorum in fide manentium animos confirmarent consiliumque suum illis aperirent, in⁷ Austriam commigravit et Frederico⁸ imperatori parvulum suum⁹ sacramque Hungariae coronam commendavit, qui tanquam¹⁰ patruelis curam Postumi et coronam haud gravatim suscepit. Illa¹¹ deinde freta nonnullarum urbium constantia et fide non destitit procerum quoque voluntates clandestinis nuntiis ad se acclinare, cum Australibus vero ac Boemis congregandi exercitum consilia inire, ut quoquo modo Vladislaus Hungaria¹² exturbaretur^a.

Dl. 646.

Dl. 653—54.

Dl. 646.

Dl. 646.

¹) Aug. novum ei. ²) Krak. in. ³) Krak. ullis. ⁴) Na boku: Regine

facta et consilia post coronationem Vladislai. ⁵) Krak. inter. ⁶) Krak. brak.

⁷) Aug. ipsa in. ⁸) Na boku: Postumus et sacra corona Hungarie Frederico comendantur et traduntur. ⁹) Krak. parvulum filium. ¹⁰) Aug., Krak.

utpote. ¹¹) Aug., Krak. ipsa. ¹²) Krak. ex Hungariae regno.

^a) Opis koronacyi zgodny z Dl., tylko Dl. opisuje koronacyą Władysława a Kal. opis generalizuje. Ceremonię kościelną opisuje Dl. dokładniej od Kal., zato

DL. 651. XV. Interea Turcus per occasionem intestini belli Hungariam facile ab se occupari ratus Belgradum¹ oppugnare adoritur et cum parum uno atque altero impetu profecisset obsidendo in potestatem redigere volebat. Id oppidum inter Danubium Savumque, ubi cōmmiscentur, sic est situm in clivo, ut ab utroque amne inferiora eius abluantur: siquidem qua eorum spectat in ripam usque late proneque decurrens² desinit in Danubium, qua austrum excipit, Savus allabitur; reliqua ipsius per clivum extensa muro³ et fossa veluti dividuntur a continenti. Itaque fabricatis navibus, quibus in utroque flumine adhibita custodia tam subsidia quam commeatus arcerentur interciperenturque, Turcus castra sic ex diverso metatus est, ut nemo omnino ab obsessis emitti inducive posset, sibi vero quotiens libuisset murum aggredi ac tentare facultas foret. Nec subinde destitit aut oplere fossas aut machinis quassare muros coaedificatis etiam ligneis turribus e regione propugnaculorum arcis ad defensores e muro exturbandos. Cum interim sui quoque inopia⁴ commeatum afficerentur neque appareret diuturnam moram obsidionis toleraturos, quandoquidem passim in exercitu exaudirentur⁵ querelae fame extabescentium solumque id ne iam tum oppugnatio intermitteretur retinebat, quod desperato suorum auxilio propter intrinseca certamina, quibus regnum agitabatur, minime credibile erat oppidanos dudum⁶ defensuros. Praefectus iam pridem cum valido illic praesidio DL. 651. erat Iohannes Uranus^a, vir audax et rei bellicae peritus, quippe qui⁷ Florentia

¹) *Na boku*: Turcus ad oppugnandum Belgradum accedit.

²) *Aug. i Krak.* devehum.

³) *Aug.* muroque et.

⁴) *Wd.* Sopia(!)

⁵) *Krak.* exaudiebantur.

⁶) *Aug. i Krak.* duitius se.

⁷) *Wn., Aug.* quippe quod.

nie wspomina o pasowaniu rycerzy. Ustępu o znaczeniu i pierwszeństwie stanu rycerskiego nie mógł oczywiście Dł. wypowiedzieć, bo według jego zdania miejsce pierwsze zajmuje kler. Dł. mówi o powrocie Zbigniewa Oleśnickiego i Jana z Tęczyna do Polski, Kal. wyraża się ogólnikowo: *plurimi Polonorum*. Wyrzekania Elżbiety czytamy i u Dł. ale ostrzejsze, bo Węgrzy nazwani tam: *gens maligna, gens perfida*, co Kal. złagodził.

^a) Jan Zowan comes Cetinae et prior Auranae (Urana = Laurana miasto w Krainie, *Graesse, Orbis latinus*) był bratem bana Dalmacyi, Kroacyi i Sławonii, Matka. Według świadectwa *Thurocza* I., 404, pochodził z Raguzy (*Ragusiana de natione ortus*), więc Kal. chyba tylko dla sławy Włoch wyprowadza ród jego z Florencyi a przemilcza o pokrewieństwie z Matkiem banem. (*Huber, Die Kriege*

ortus atque¹ oriundus¹ Tusco ingenio Hungaricam ferociam adiunxerat et constabat² strenue oppidum defendi undique³. Sed cum veluti de porta regni ea in oppugnatione agi omnes sentirent, Vladislaus, cum censuisset Turci conatus retundendos, dum copias colligeret instrueretque⁴, memor expetitae paulo ante ab se amicitiae oblatique sibi sponte in rebus suis difficilibus auxilii, ante omnia per legatos de dissolvenda obsidione agendum putavit. Missi igitur Dobrogostius Ostrorogeus et Lucas^a Gorcensis^b, qui renovata memoria legationis ultro Cracoviam missae petitem foedus atque amicitiam cum asseveratione submittendae opis ad Boemiam expugnandam, si ex usu suo Poloni esse censuissent^c, profiterentur meritum adeo benignae in se voluntatis tam alte in animum Vladislai descendisse, ut bellum, quod inferebatur, non prius armis propulsare voluisset, quam vicissim pacis et benivolentiae mutuae consilia proponeret. Itaque si Turcus abstinere vellet ab infestanda Hungaria, quae deo atque hominibus volentibus iam Vladislai facta esset, facile fore, ut de foedere convenirent, in quo ineundo servandoque daturum Vladislaum operam, ne pacis studio aut officiorum commutatione inferior deprehenderetur. Quod⁷ si arma mallet et vires experiri, annixurum, ne illis etiam quoquo modo vinci⁸ contingeret^b.

¹) *Krak.* brak. ²) *Aug.* constabatque. ³) *Na boku*: Consilium Vladislai ubi auditum est Belgradum oppugnari et legatio ad Turcum. ⁴) *Aug.* instaretque.

⁵) *Wn.* i *Wł.* Lutius Goranus. ⁶) *Aug.* i *Krak.* Polonus esse censuisset.

⁷) *Krak.* qui. ⁸) *Krak.* se vinci.

zwischen Ungarn und den Türken 1440—43. p. 5. — *Teleki: Hunyadiak Kora* X. nr. 69).

^a) Lucas de Gorka subpincerna Posnan. et capitaneus Costrzenensis 1440—42. a następnie palatinus Posnaniensis; Dobrogostius de Ostrorog cast. Camenec. (*Wykaz dostojników i urzędników z czasów Władysława III.*). ^b) Opis geograficznego położenia Belgradu tudzież usiłowań tureckich jest własnością Kal. On też wysłał zupełnie dowolnie Dobrogosta z Ostroroga i Łukasza z Górki do sułtana, bo Dł. wymienia: *Petrus Lancziczki de Lankoszino* a popiera tę wiadomość najzupełniej list kodexu Kórnickiego II., 68 p. 408 pisany przez osobę z otoczenia królewskiego. Dotyczący ustęp brzmi: *Misit igitur dominus noster rex ad dictum imperatorem Petrum Lancziczsky rogans eum, ne terram et regnum suum invaderet, sed secum tanquam cum adoptivo filio regnisque et dominiis suis*

DI. 652. XVI. Turcus ubi ea audivit¹ legatos, quasi subducerentur ab omni occasione iniuriae inter tot² armatos infestosque et commodius, dum deliberaretur, habitarent, in³ Sunderovium perducere commisit certus secum omnia prius experiri et tentare, quam illis responderet. Itaque dedicionis spem prius aggrediens captatis colloquiis maiori quam aliquando ambitu ad defectionem sollicitare coepit. Sed et litterae ingentia defectionis praemia continentes sagittis illigatae a militibus passim supra murum in oppidum excutiebantur. Verum ubi nihil pacati ab aliquo⁴ respondebatur advocata contione: Pax — inquit — cuius ab hoste mentio illata est, detur necne licet in me situm intellegam, placet tamen et sententiam vestram milites cognoscere, quandoquidem id bellum gerimus, in quo cum felicitate humana, cuius ego principatum apud vos teneo, periclitatur etiam religio sanctitasque, quarum tutela et cura ex aequo ad omnes pertinet, quippe quod ut multum fortuna⁵ vivendo distemus⁶, eandem post obitum omnes beatitudinem speramus. Itaque velim cuncta, quae dixero, sic a vobis accipi, ut quae non a mea sed ab universorum publica opportunitate profiscuntur. Nam quod ad me privatim attinet tantum in Asia, tantum in Europa possideo, ut, quod abominor dicere, pars altera minime pudendum regnum videri queat conservandisque meis plus curae, quam operae subigendis alienis fortunam meam fortasse insumere decet. Vestrum magis est videre an sua cuique sufficiant et quam rata⁷ diuturnaue sentiat praeter id, quod cum humanis fortunis sacra et divina omnia sunt a nobis aliquando omittenda, si ultro nunc arma deposuerimus. Petit enim hostis a bello absisti et tum demum de pace conveniendum censet. Omitto indignitatem, quod obsidentibus armatisque obsessi et inermes, fortibus et exercitatis imbelles ac desides pacem pollicentur. Omitto quantum laboris molienda⁸ obsidione construendisque operibus, quantum

¹) Na boku: Consilium Turci audita legatione Vladislai.

²) Wd. iniuriae incertos(!) armatos.

³) Krak. brak.

⁴) Krak. ab ullo.

⁵) Aug. forma.

⁶) Krak. diferrimus sic eandem...

⁷) Krak. rata ea.

⁸) Aug. in molienda.

in pace viveret. Nuncciorum quoque, quos ad eum dominus noster rex misit in arduis negociis dominorum videlicet palatini Odrowansch et Laurencii Zaramba castellani Siradiensis prestolabatur adventus. Quid in hac re sequetur, in manu dei est. Treść legacyi u Dł. o wiele krócej niż u Kal. Na rozmyślnie fałszywie podane miejsce urodzenia Jana, przeora z Urany, zwróciłem już wyżej uwagę.

deducendis fabricandisque¹ navibus sit exhaustum, quae omnia hostis quasi vinctos nos inclusosque iam teneret² deseri iubet. Bulgaria omnis et Rasciae pars maior armis nostris iam pridem paret, in Servia etiam pleraque dicionis nostrae fecimus; quae omnia vel retinenda sunt vel una cum illis cetera quoque in Europa possessa relinquenda. Quicumque, quod plane etiam hostis intellegit, habuerit in potestate oppidum, quod obsidemus, habet non solum quoddam veluti pignus et stabilimentum rerum suarum sed arcem etiam et munimentum efficacissimum alienis subigendis. Scissum est inter se nunc regnum laboratque domesticis seditionibus nec tantum virium adiecit res Polona³ illi coniuncta, quantum detrahunt intestinae factiones; hac⁴ pacis mentione facultas tempusque illis sedandis quaeritur, ut nos integris geminatisque subinde viribus aggrediantur. Si re infecta obsidionem dissolvemus, facile nectendo causas tamdiu de pace non consentient, quoad certaminibus domesticis aut Vladislai felicitas aut Hungarorum voluntas et ratio sanior finem imponet. Quas foederis condiciones demum inter se conciliati et contra nos armati exigent, quando nunc mutuis discordiis periclitantes et armis nostris paene oppressi, tanquam acie vicissent, oppugnationem prius omitti, quam de pace agi aequum censent? Aures iam⁵ nunc obtundunt superbae petitiones de restituendis Bulgaria et Rascia tum⁶ et⁶ ceterarum regionum urbibus labore et periculo nostro expugnatis; quod si facere noluerimus⁷ bellum, quod adversus discordantes inter se mutuisque certaminibus occupatos per occasionem nostram nunc gerimus, inferent nobis non solum unanimes tunc Hungari, sed adiecti etiam illis Poloni. Quod etiam si pacis studio tam pudendas et miseras restituendorum omnium, quae repetent, condiciones suscipere possemus? Numquid contentum suis despotum quieturum postea putamus, cuius animus, certum habeo, elatus coniunctione inter se virium duorum⁸ adeo praepotentium regnorum non solum recuperandis amissis imminet, sed quicquid ubique in Europa nostrum est, iam nunc⁹ sperat¹⁰? Non prius sibi satisfactum putabit, quam adducto contra nos Hungarorum Polonorumque impetu eandem ferro atque igne saevientem in agro nostro vastitatem intueatur, quam a nobis in suum illatam prius vidit. Quod si belli fortuna — omen avertat deus, sed tamen fieri potest — consiliis suis¹¹

¹) *Wn.*, *Wd.* quantum deducendis, quantum fabricandisque.

²) *Krak.* teneat.

³) *Aug.* Polonica.

⁴) *Aug.*; *Wd.* ac.

⁵) *Krak.* brak.

⁶) *Aug.* tum

caeterarum; *Krak.* tum de caeterarum.

⁷) *Aug.* voluerimus.

⁸) *Wd.* suorum.

⁹) *Wn.*, *Wd.* non.

¹⁰) *Krak.* spirat.

¹¹) *Krak.* eius.

affuerit, praeter omnia foeda et indigna, quae ab irato victore timeri debent, pium sanctumque apud eos est dira infandaque in gentem nostram exercere nisi a sacris religionibusque nobis a maioribus nostris traditis desciscamus in novos incredibilesque ritus degenerando; neque ullo¹ sacrificii genere aut obsequio² deum conciliare sibi facilius efficaciusque³ arbitrantur, quam si templa, quae colimus, diruant et profanent, si sacrosanctis archanis et caerimoniis illudant, si numinibus et sacerdotibus nostris insultent. Et unde⁴ omnem rabiem, qua in nos et sacra nostra grassantur, deprehendatis: inter sanctos referunt omnes, qui nobiscum pugnando trucidantur. Non est milites, quod per vanam spem pacis exspectemus, dum colligit unitque⁵ vires, dum se armat is hostis, qui non praedam aut humanam laudem sed immortalitatem ipsam praemium victoriae ponit. Longe plus laboris exhaustum⁶ est quam supersit; foveas tumultuario opere oplevimus et propugnacula ereximus, quae muro imminent, cuius etiam partem machinae solo aequavere, ut semicaptum⁷ iam oppidum esse videatis⁸; et id sane oppidum, per quod omnia nostra tuta pacataque nobis reddantur, hostibus vero sua infesta praedaeque ac populationibus nostris exposita remaneant. Si parumper annitimini, si felicitatis virtutisque vestrae⁹ memores cogitabitis delubra, sacra, religiones ceteraque divina et humana fundare vobis, quando cras hostilis muri fundamenta demoliemini, vincemus milites non in praesens modo, sed in perpetuum. Quod si nihil aliud quam certissimam rerum nostrarum securitatem hoc certamen nobis foret¹⁰ pariturum, satis dignum praemium esset, pro quo pericula omnia subire alacriter mortemque etiam ipsam fortiter lacescere deberemus. Sed ut victoria haec nostra omnia velut saepto quodam et muro nobis munit, sic hostilia ad praedam patefacit et denudat. Hactenus cum natura luctati sumus in confragosis praeruptisque Bulgariae atque Rasciae montibus; fames, sitis, labor, desperatio vincenda fuit. Vicimus non alia mercede illecti, quam ut beatae Hungariae opulentiam aliquando attingeremus. Hinc iam militiae nostrae praemia, hinc gloria initur! Ad portas perventum est, quibus patefactis non saxa inaccessa, non inviae solitudines emetiendae nobis, sed per loca natura ipsa et humano cultu longe amoenissima ingrediemur, hominum iumentorumque omnis generis alimenta passim non

¹) *Aug.* alio. ²) *Wd.* obsequio quod. ³) *Aug.* efficaciusque posse arbitrantur.

⁴) *Aug.* et ut omnem; *Krak.* atque ut omnem. ⁵) *Krak.* undique. ⁶) *Aug.* insumptum. ⁷) *Aug.* semiapertum. ⁸) *Wd.* videatur. ⁹) *Aug.* nostrae.

¹⁰) *Krak.* esset.

ad necessitatem sed ad luxuriam, cum ubertate soli temperies caeli aquarumque habundantia suppeditat. Quicquid alibi operosa cura vix educat, illic sponte sua fert terrae benignitas, ut credi possit naturam colendi agri ceteris regionibus exemplum daturam praecipuo quodam cultu Hungariam excoluisse. Sed neque usquam liberaliorem indulgendis divitiis fuisse constat: aurum enim, quod alii mortales rarissimis in locis laboriosissime effodiunt, Hungari velut quoddam virgulti genus etiam pullulans decerpunt. Vestrum est milites an ad ea omnia perpetuum vobis aditum cras aperire an hostibus ad vestra patefactum relinquere velitis. Memineritis subeundo murum omnem beatissimae fortunae opulentiam sine alio munimento, sine praesidio, sine custode post illum vobis ad praedam expositam; a tergo vero esse liberos, coniuges, lares vestros delubraque et religiones simul et victoriarum vestrarum praemia, quibus nisi in¹ oppidum transcendatis ira et libido, quantum victoribus licet, per omnia dira et nefanda mox sit insultatura. Ego, prout vos pugnantes videro, quam mentem vel ad imperandum vel ad serviendum habeatis, simul quid superbissimis legatorum postulatis respondendum sit, intellegam. Vos interim curate corpora et quae² ex usu sunt³ cum armis expedite, ut simul cum luce cras murum aggrediamur⁴.

XVII. Digressi⁴ milites a contione non secus ac si cum victoria propositam quoque eis praedam iam tenerent; alacres epulati, quod noctis superfluit, ut ad certamen vegetiores assurgerent, quieti dedere. Ubi illuxit ad murum DI. 652. producti malleolos cratesque aequando itineri per fossas, ligno ac cespite coniecto iam pridem tumultuarie oppletas, nec minus scalas ac vectes ceterumque

¹) *Krak.* brak.

²) *Wd.* et ea, quae.

³) *Krak.* sint.

⁴) *Na boku:*

Oppugnatio Belgradi et clades Turcorum.

⁴) Cała mowa jest własnością Kal. Takich mów żołnierskich mamy jeszcze kilka. Autor miał tu na oku zwyczaj włoskich kondotierów, którzy częstokroć zagrzewali żołnierzy mową (*Burckhardt* I., 277), ale nie uwzględnił różnicy zachodzącej między płatnym żołnierstwem i ich wodzem z jednej a monarchą despotycznym i jego poddanymi z drugiej strony. Wysłunięcie na pierwszy plan motywu religijnego i chęci zdobyczy było trafnym pomysłem; reszta dodatków psuje tylko efekt. W ogóle jest rzeczą niepodobną, by sułtan sam we własnej osobie odwoływał się do wojska w sprawie odpowiedzi na żądanie króla polskiego.

oppugnandarum¹ urbium apparatus ferentes procedebant; cum interim qui ex turribus ligneis pugnabant haudquaquam defensores in muro consistere permetterent et crebris sagittis hostem impetendo prope otiosum accessum suis exhiberent². Quod haud sane omnino³ aegre ferebant oppidani; certi enim, fore⁴, ut Turcus vim experiretur, si deditiois spes non succederet. Dum⁵ ille ad defectionem allicit, ipsi partes oppidi ad flumina porrectas contra navalem impetum hominibus propugnaculisque et machinis, ignem aut lapides excutientibus, tacite firmaverant; ex parte vero⁶ altera, quantum muri tormentorum vis aperuerat, rudere simul et gleba strenue prope ad iustam altitudinem coaedificaverant et per noctis silentium pice, oleo, sulfure incendiarioque pulvere, quantum copia fuit, ligna imbuerant, quae temere in fossas provoluta erant; tum⁷ cetera omnia, quae aut res aut cogitatio subiecit, adminicula defensionis providerant paraverantque nec in armis modo et missilibus, sed in obsequiis quoque et parendi studio. Itaque cum eo incautius, quo licentius Turci ad murum properantes constituissent in cratibus, quibus iter substraverant, coorti repente a muro oppidani faculas aliumque multipliciter paratum missilem ignem contorquendo, terrorem ingentem prius, mox haud minorem stragem intulere. Excitato pluribus in locis incendio et uno veluti momento per omnem, quam calcabant, materiam sic propagato, ut neque in eodem vestigio impune perseverare⁸ neque progredi⁸ neque regredi⁸ facultas esset, taetra ibi luctatio formidoque. Nam turres etiam ignem conceperant trepidabaturque in castris, in quae fumum flammamque convolvebat aura, quam matutinis temporibus flumina⁹ exhalant; quae res ab incendio immune¹⁰ oppidum servavit. Ruptis igitur conturbatisque ordinibus quisque salutis suae expediendae intentus circumspectare undique, arma abicere et qua proprius liberiusque effugium in tanto malo apparebat excursare. Sed ignis tam suo quam aerae impetu temere per materiam incendio praeparatam volitans aut fugientes perstrictis in cursu nervis retinebat aut exitum, per quem effugere properabant, praeveniundo occupabat; sed et quibusdam fumus prospectum ad fugam, quibusdam conturbatio etiam mentem abstulerat. Absumebanturque ab igne¹¹, quasi subitum novae rei

¹) *Aug.* excidendarum; *Krak.* excindendarum.

²) *Aug.* exhibebant.

³) *Aug.*

brak. ⁴) *Aug.* certe enim fore existimabant.

⁵) *Aug.* dum itaque.

⁶) *Wd.*

autem.

⁷) *Krak.* tunc.

⁸) *Krak.* perseverandi progrediendi

regrediendi.

⁹) *Wn.* i *Wd.* fulmina.

¹⁰) *Aug.* imminente.

¹¹) *Krak.*

passim ab igne.

discrimen immobiles reddidisset, pauci ex ultimis ordinibus et iidem ambusti debilitatique in castra refugere; ceteros ingenti numero consumpsit incendium cum reliquo totius oppugnationis apparatu. Neque vero a navibus felicius pugnatum; quarum nonnullas vis lapidum tormentis efflata¹ dissipavit, nonnullas ignis implicuit, reliquas fere aut remigum gubernatorumque consternatio aut conatus recipientium se a periclitantibus ad integras naves quam longissime ab oppido naufragas exegit. Ea clade² percussus Turcus, quasi non ope aut consilio humano sed a numine aliquo suis inflicta esset grassanteque etiam fame, supra quam ut³ sine tumultu et⁴ seditione in exercitu ferri iam spes esset, obsidionem dissolvere constituit. Sed et fama erat exercitum satis validum congregatum iam a rege ad Segedinum accursurumque propediem. Tamen ne animandis hostibus signum aliquod trepidationis ostenderet, legatos in castra revocatos minime benigne allocutus est asseverans se tum demum pacis mentionem auditurum, si Vladislaus cessisset ea particula Rasciae, quam tenebat, et Belgradum sibi velut obsidem pignusque foederis vacuum tradidisset. Abscessurum se tum quidem ab obsidione, ut consultandi spatium Vladislao exhiberet; suadere, ut mallet ea condicione in amicitiam recipi, quam negando pauca, quae postulabantur, de summa utriusque regni disceptare; petere se ea, quae iure belli sibi deberentur priusquam Vladislaus foret in Hungariam accitus, nec⁵ potuisse Hungaros id⁶, quod ipsi non habebant, ius in alium transfundere. Si Vladislaus perseveraret malle de alienis contendere, quam sua quiete possidere, affuturum se in tempore et secum una inspectorem vindicemque iustitiae deum. Ea denuntiatione tum etiam quia domi haudquaquam otium ab regina fore apparebat rex⁷ adactus est mittere in Poloniam nuntiatum, quo in statu res Hungarica esset et quae belli moles a Turco immineret petitumque, ut miles et pecunia in stipendium mitteretur. Decretus est ad eam legationem Sanoceus, cuius eloquentia non minus, quam rei necessitas persuadebat facile posse postulata impetrari⁸.

Dl. 653.

¹) *Aug.* afflata; *Krak.* emissa.²) *Na boku*: Responsum Turci ad legationem

regis et dissolutio obsidionis.

³) *Krak.* brak.⁴) *Krak.* atque adeo seditione.⁵) *Krak.* non.⁶) *Krak.* brak.⁷) *Na boku*: Vladislaus in Poloniam mittit

pro auxiliis.

⁸) Szturm opisany według *Dł.* chociaż *Kal.* opis obszerniejszy. Oczywiście, że *Dł.* mówi tylko o Piotrze Łęczyckim tam, gdzie *Kal.* ma *legati*. O wysłaniu

Dł. 654. XVIII. Polonorum primores sub adventum ipsius convenerant ad¹ Corcinum², quos ita allocutus perhibetur. Referre³ vobis, quae in Hungaria feliciter transacta sunt et quam non longe absumus, ut difficilibus omnibus superatis nostra otiose, aliena vero utiliter ac tute⁴ possideamus, intellego esse hominis, qui foret⁵ oblitus, quanta animi magnitudine etiam per omnia discrimina regnum illud obtinendum censueritis, simul putantis apud animum vestrum plus consequendae amplitudinis⁶ commoditatem posse, quam gloriam. Nunc quando adhuc insonant auribus meis magnifica decreta vestra nullius vel laboris vel periculi habendam rationem non modo fortunis sed sanguine etiam ac vita adiunctae rebus vestris Hungariae laudem paciscendam, non dicam prope esse, ut regis vestri virtus et felicitas voti compotes vos⁷ fecerit. Aperiascium interceptum et Budam caput regni obtineri, tum comitem Ciliae, a quo omnes actiones consiliaque reginae inprimis pendebant, captum vinctumque sub custodia esse; a despoto autem et rege Bossinae legationes advenisse petentes amicitiam et obsequium pollicentes; praeterea omnes fere⁸ Hungaros optimates fortunae regiae se dedisse imperata⁹ facturos archiepiscopumque et

¹) *Krak.* brak. ²) *Aug.* Gorcinum. ³) *Na boku*: Verba Sanocei ad Polonos.
⁴) *Aug.* tuto. ⁵) *Krak.* sit. ⁶) *Aug.* i *Krak.*: dignitatis. ⁷) *Wn.*, *Wd.*
res. ⁸) *Aug.*, *Krak.* paene. ⁹) *Aug.* imperataque.

Grzegorza do Polski nie Dł. nie mówi i według niego rozpoczęli Polacy narady nad posilkami, któreby królowi posłać należało, zaraz po powrocie Zbigniewa Oleśnickiego i Jana z Tęczyna do Polski. (Dł. 654). Nie da się wprowadzić zaprzeczyć, że Grzegorz jeździł z Węgier do Polski zapewne w interesach króla, ale zajmował za niskie stanowisko, by mógł być samodzielny posłem na zjazd magnatów. Rachunki miasta Pilzna wreszcie świadczą o podróżach Grzegorza do Polski dopiero w 1444., w poprzednich zaś latach wspominają tylko o kanclerzu, podkanclerzym i t. d. (*Rękopis bibl. Ossol.* Nr. 2083 p. 82, rok 1444. *Item 3 marc. cum 11 gross. pro statione domini vicecancellarii et magistri Gregorii ipsis de Hungaria venientibus...* p. 83. *Item 8 gr. ab equis versus Brzostek magistro Gregorio versus Hungariam* (widocznie szła droga zwykła przez wąwóz dukielski) . . . *item 4 marc. pro expensis et poduodis domine regine et vicecancellarii cum magistro Gregorio de Hungaria et versus Vngariam ipsis venientibus*). Rzekome wieści o gromadzeniu się Węgrów pod Szegedynem celem odsieczy Belgradu są wymysłem Kallimacha.

ceteros, qui in primo tumultu reginam secuti, rursus ad nos defecisse et mox eorum omnium, quorum maxime interest, consensu cum sollemni caerimonia illic quoque regem nostrum coronatum; iam eousque formidabilem omnibus, ut ad primam eius denuntiationem Turcus ab obsidendo Belgrado discesserit, reginam vero desperatis iam pridem rebus trepide cum filio in Austriam profugisse relicto modico praesidio in Iaurino¹ et ipsum a nostris obsideri; pauculas denique² civitates, quae se in eventum munivere, magis vestrum quam reginae nutum respicere et iam minimo conatu illic debellari posse. Ista et alii prosperae fortunae successus iactentur apud illos, quibus non decus, non gloria sed cupiditas bellum suscipere persuaserit. At vobiscum sic agam: pervulgata est non in Europa solum, verum etiam in Asia fama susceptae a vobis conditionis conservandi tuendique Hungariae regnum et tam illi qui inceptis vestris favent, quam qui adversantur suspensio animo sunt in eventum. Vident omnes, qui religionem nostram profitentur, in manu vestra situm esse stabiliturne³ in perpetuum, an paulo post intereat Christianum nomen; contra fore sentiunt profani, ut eorum superstitio aliquando deleatur, ipsi vero Europa omnino exterminentur, si tanta constantia suscepto negotio aderitis⁴, quanta animi magnitudine suscepistis. Nolite committere, ut aut ii timuisse aut illi sperasse frustra videantur. Cum sententiam de hiis, quae rex postulat, dicetis, cogitabitis vos esse velut in theatro humani generis: innumerabiles populos, infinitas nationes vos circumstare expectantes, quam fortunam, quam conditionem sibi, liberis, coniugibus, parentibus rebusque caris aliis, tum aris, templis, religionibus et sacris ab hodierna die repromittant. Et⁵ simul⁵ a decreto, quod feceritis non Hungariae statum sed totius paene terrarum orbis pendere; prout hoc vel illud decernetis, ita his aut illis regionibus et gentibus divina omnia et humana rata esse permansura. Licuerit vobis recusare cum postularemini, nunc haud liberum est non perpeti et facere omnia extrema priusquam ingenti animo susceptam tantarum rerum curam deseratis. Antequam in Hungariam regem vestrum mitteretis consentiens ipsa inter se suis viribus, suis opibus multos annos veluti murus ab aliis Christianis regnis Turcorum impetum submovit. In eius vicem vos successistis et cum ipsius tuendae negotio Christianae quoque reipublicae tuitionem subiistis; pedem referre neque fas est neque

¹) *Krak.* Iaurini.²) *Krak.* denique alias civitates.³) *Aug.* stabiliatur

necne.

⁴) *Krak.* afueritis.⁵) *Aug.* simul cogitabitis; *Krak.* cogitabitis

a decreto.

expedit, quando eo perventum est, ut cum Hungaria etiam universa res Christiana aut prodenda sit aut conservanda. Non vacat referre quam multi pro dignitate patriae vel augenda vel retinenda ultro se morti obtulere, quam multi etiam unius a se servati civis gloriam quam vitam maluerunt. Quod si pro unius aut civitatis maiestate aut civis salute bene impenditur vita estque id gloriosissimum, quanto¹ comparanda est laus, qua vos omnis mortalitas efferrat necesse est, non una civitate, sed multis regionibus ac regnis, non uno cive, sed innumerabilibus gentibus ac nationibus conservatis. Longe, ut sentio, minus praemium vobis proponebatis, cum de mittendo illuc rege ageretur; et tamen cum difficilia multa domi forisque obicerentur, maluistis cum omni² periculo eam, quam tunc videbatis, gloriam quaerere, quam tute³ necessitatibus vestris incumbere. Quod si tantum sperassetis. exiguum, me hercule, tam immortalis gloriae pretium visum foret non sua cuique⁴ salus, sed cum fortunis omnibus liberorum quoque et parentum vel vita vel libertas. Sed deo propitio non capitis, non libertatis a vobis⁵ subeunda dimicatio; paucis militibus et haud magno stipendio tam divinam laudem consequi potestis modo regem vestrum juveritis. Id enim⁶ ab eo expetitur non fortunae suae, non virium, non gratiae, non auctoritatis eorum, qui se sequuntur, diffidentia, sed ut sine civili sanguine aut caede potestati suae illic se tradat, quicquid hominum civitatumve magis adhuc deliberat quam repugnat. Intellegit⁷ quam immortale odium intestina bella sequatur, quantum vel virium vel consilii domesticae factiones, ubi gladium cruentaverint, detrahant ad externas actiones, videt se sola fama subsidiorum vestrorum posse illic debellare et mavult beneficiis vestris integram iam nunc Hungariam debere, quam paulo post armis suis dilaceratam possidere. Sed neque in re vestra est regnum illud sic subigi, ut viribus prius suis conficiatur. Lacesitus est Turcus denuntiatione regis et sic ab obsidione discessit, ut qui mox multiplicatis viribus et numero copiarum sit affuturus; si autem etiam discordans aut iam tum mutuis seditionibus confectum regnum invenerit, maiori conatu repellatis oportebit, quam sint nunc⁸ in potestatem redigendae civitates paucae⁹, quae de se inter reginam regemque deliberantes propriiores sunt, ut illius res profligatas deserant, quam ut huius felicitati adversentur praesertim, quod earum validiores¹⁰ finibus vestris obiectae et illinc

¹) *Aug.* quanti.²) *Aug.* omnium.³) *Krak.* tuto.⁴) *Aug.* i *Krak.*

cuiusque.

⁵) *Aug.* nobis.⁶) *Aug.* i *Krak.* brak.⁷) *Aug.* intelligitque.⁸) *Krak.*

quam opus sit nunc.

⁹) *Krak.* redigere civitates paucas.¹⁰) *Wd.* solidiores.

a rege, hinc a vobis¹ prope circumsessae fiduciam defensionis habere non possunt. Quod si integris membris suis ac viribus regnum id obtinebimus, praeterquam quod vobis¹ securis otiosisque, ut semper antea, et Turci impetus refringi et res Christiana defendi poterit, licebit coniunctis viribus id, quod Christianum nomen ab initio huius expeditionis sibi de vobis¹ polliceri coepit, ultro bellum inferre et dirae gentis nefandam superstitionem non solum Europa² exterminare verum etiam in Asiam persequi ac delere. Proponite nunc vobis ex parte altera regnum celeberrimum ac ditissimum non solum vicinum vobis et foederatum, sed tutelam etiam et munimentum vestrum, addite ipsius in vos recentissimum beneficium, quod regi vestro sponte se subiecerit, coniungite cum illo Italiam, Galliam, Hispaniam, Germaniam, Graeciam reliquasque omnes provincias Christiani nominis, cogitate vobiscum quot in illis nationes³, populi, civitates, urbes, oppida⁴, quae publica, quae privata ornamenta, quot delubra, quot sacra, quot sacerdotia, quae civitatum moenia, quae privatorum aedificia, quam multi principes ac reges maximi, quam innumerabiles illustresque virorum ac feminarum ordines, quae omnia cum rege vestro periclitentur. Ex parte vero⁴ altera sint non multae copiae militum et mediocres pecuniae vestrae, quas rex a vobis postulet, ut suam et eorum, quae dixi, omnium salutem libertatemque expediat. Nonne malitis sine spe aliqua milites ac pecunias tales perire, quam tot tamque insignes res atque homines in discrimen⁵ versari? Quod si non ad periculum aut iacturam expetuntur sed ad societatem partae iam victoriae laudisque tantae, quanta debeatur oportet⁶ tot regionum gentiumque ac civitatum servatoribus⁷? Non videretur ex gravitate ac sapientia vestra nunc tandem prope partam⁸ gloriam omittere, pro qua assequenda necessitatum vestrarum obliti aliena tuenda a⁹ vobis suscepistis. Atque ideo in decernendo iterum atque iterum cogitate velitisne non solum vos et vestra, sed universam quoque rem Christianam in tuto collocare, stipendio ac supplemento exercitus minime multo respectu magnitudinis gloriae, qua immortaliter celebrabimini, conservata cum regno de vobis bene merito universa Europa et quae in ea sunt humanis divinisque rebus omnibus¹⁰, an per ignaviam et avaritiam discedendo ab exspectatione de vobis excitata cum rege vestro socios et

¹) *Aug.* nobis.²) *Aug.* ab Europa.³) *Krak.* nationes sint, quot populi.⁴) *Krak.* brak.⁵) *Krak.* discrimine.⁶) *Aug.* i *Krak.* quanta deberet tot;*Wd.* deberet pro tot.⁷) *Wd.* servationibus.⁸) *Wd.* partam eam gloriam.⁹) *Aug.*, *Krak.* brak.¹⁰) *Krak.* brak.

foederatos in periculo suo nunc destituere et mox tanquam publici Christiani nominis desertores ab omnibus aliis despecti ac derelicti¹, a vobis vero proditi ac desperati cum potentissimo hoste vitae ac libertatis vestrae dimicationem subire?

Ubi ille obticuit mittenda esse auxilia omnes quidem pari asseveratione censuerunt, sed quo numero aut pecunia² aut miles mitteretur, ea fuit disceptatio. Erant enim qui universas regni vires in expeditionem decernerent et pacata Hungaria statim contra Turcum prodeundum dicerent, dum trepidus adhuc imparatusque haesitaret exercitu a Belgrado velut naufragio ingentis tempestatis reducto; ceteri negantes oportere regnum vacuum dimitti propter Tartaros et tumultuantem Litifaniam milites et pecuniam definiebant sed numero minime eodem; nam qui plurimum duodecim, qui minimum duo milia submittenda dicebant. Decretum tandem ut iis, qui sponte vellent, sine fraude esset ad regem privatim proficisci et ut publicitus quinque milia militum cum annuo stipendio mitterentur. Eum numerum satis tunc regi ad pacandam Hungariam³ facile augeri posse, si alia necessitas ingruisset, se vero haudquaquam⁴ exinde regni viribus exhaustis non securos solum ab externis interim certaminibus verum etiam paratos⁵ in omnes occasiones fore^a.

¹) *Wd.* derelicti vitae ac libertatis a vobis. Wtręt powstały przez widoczną omyłkę pisarza. ²) *Na boku*: Decreta a Polonis auxilia mittenda. ³) *Krak.* Hungariam fore facileque. ⁴) *Aug.* haud minus exinde quanquam regni viribus. ⁵) *Aug.* pacatos.

^a) Według Dł. 654 odbyto dwa zjazdy w Nowym Korczynie, jeden tuż po powrocie biskupa Zbigniewa 24. sierpnia, a drugi, na którym Zbigniew z powodu choroby nie był obecny, w dniu 9. września 1440 r. Mowa Kal. oddaje wiernie zapatrywania stronnictwa, które poświęciło króla w interesie chrześcijaństwa. Dwóch tylko niedokładności dopuścił się autor raz, gdy mówi, że Turcy odstąpili od Belgradu skutkiem poselstwa królewskiego — choć przecież poprzednie opowiadanie kłam temu zadaje — a drugi raz, gdy twierdzi, że Węgrzy przed przybyciem Polaków byli zupełnie zgodni i potrafili odpierać ataki Turków. Uchwałę zjazdu Korczyńskiego podał zupełnie dowolnie, bo według Dł. 654 i 662 *fuit conclusum, ut in subsidium Wladislao regi quilibet laneus in terris Cracoviensibus unum fertonem solveret et nobilis quilibet kmethones non habens et sculletus unam marcam. Exempti tamen erant omnes barones et nobiles atque kmethones eorum, qui personaliter in subsidium Wladislao regi erant transituri.*

XIX. Dum¹ haec apud Hungaros Polonosque aguntur regina interim Dt. 659—60. Cascoviano reliquisque populis², qui urbes suas ab initio intestinae dissensionis communiverant in eventum, persuaserat, ut praesidia sua contra Vladislaum admitterent nec minus modo suppliciter rogando, modo maxima quaeque pollicendo principum Hungarorum animos aggressa interdum etiam iurgando, quod immemores pristini³ decoris, quo dudum apud patrem, mox apud se et maritum suum refulsissent, uni Agriensi episcopo a Vladislao posthaberi paterentur, quasi aut nobilitas aut recte facta illius tanti essent⁴, pellexerat, ut archiepiscopus et Ladislaus Gara cum plerisque aliis rursus ad se deficerent. Itaque communicatis consiliis, ut eodem tempore Vladislaum, quem suos in patriam dimisisse sciebant, diversis locis anceps trepidatio circumsisteret, in id conveniunt, quod⁵ regina copiis, quas ex Austria, Moravia et Boemia exciverat, destinatis ad Cascoviam illiusque appendices urbes firmandas exercendasque illinc populationes in eos, qui Vladislaum sequebantur, auctoque⁶ praesidio in Iaurino⁷ ipsa se in⁸ Strigonium⁹ reciperet, Ladislaus autem adiunctis sibi quotcunque ad deficiendum allicere potuisset ex parte altera bellum excitaret et si fortuna suo coepto affuisset se ad Iaurinum reginae copiis coniungeret, ut Budam simul aut expugnarent aut obsiderent. Impigre omnia, ut convenerant¹⁰, transacta. Et bello quidem, quod per Boemos Australesque conducticios ex Cascovia geri volebant, praefectus est Iohannes Iskra¹¹, acerrimi vir ingenii du- Dt. 659. cumque illius temporis militaribus artibus et robore virium facile princeps, raptor¹², largitor¹² et ut bello optimus, ita in pace haud aspernandus. Reliquum

¹) W kodexie weneckim w połowie wiersza napis cynobrem: *II. lib.*, w kodexie petersburskim: *Liber II Idus* w oddzielnym wierszu ale dopisek ten pochodzi z późniejszej ręki. W kodexie wiedeńskim: *Incipit secundus liber*. Wydanie augsburskie zalicza następne rozdziały jeszcze do I-ej księgi; krakowskie zaś ma napis: *Philippi Callimachi De Rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege liber secundus*. (O napisach w kodexach rzymskich nie otrzymałem wskazówek, atoli z napisu na czele Historyi wiemy, że dzieło podzielono na 3. księgi, więc zapewne jest tu napis takisam jak w weneckim lub petersburskim kodexie).

²) *Ottob.* populis civitatum, quae se ab initio in eventum communierant. ³) *Wd.* praesertim.

⁴) *Aug.* essent, ut prae illis solis et patriae communis amor et omnium fides nihili ducenda memoriaque bene meritorum negligenda et abolenda foret, quibus ita eos pellexerat. ⁵) *Krak.* ut. ⁶) *Aug.* adauctoque. ⁷) *Krak.* praesidio Iaurini. ⁸) *Krak.* brak. ⁹) *Na boku*: Strigoniensis et Ladislaus Gara iterum a rege ad reginam defecerunt. ¹⁰) *Krak.* convenerat. ¹¹) *Aug.* Giskra. ¹²) *Aug.* brak.

- DL. 660. autem quod fuit copiarum regina Strigonii se continens in¹ laurinum submitit. Ladislaus² vero³ apud suos criminando indignandoque, quod gratia, quae universis debebatur, uni tantum Agriensi episcopo referretur⁴: non illius tantummodo opibus et auctoritate accitum coronatumque Vladislaum esse plusque in id valuisse gratiam et auctoritatem plerorumque aliorum, qui nobilitate ac fortunis multisque privatis ac publicis ornamentis longe ante illum emerent. Si ad Agriensis nutum spectandum, si ab illius voluntate dependendum, frustra peregrinum regem accersitum, potuisse sine sumptu, sine tanta molitione domi ultro ad eum summam rerum deferri. Quid evitatum in Postumo nisi curatorum inter pares dispar licentia et auctoritas, quam, si utique tolerare oporteret, multo esse officiosius id fieri in gratiam avi patrisque Postumi, quam pro augenda nobilitandaque re Polona⁵. Sed et plura alia⁶ eiusmodi ad invidiam
- DL. 660. regis Agriensisque saepe ac multum vulgo iactando attraxit ad defectionem secum paene universam eam regni partem, quae Dalmatia continetur, tanto populorum consensu, quod in⁷ paucis diebus prope iustum exercitum in armis habuit⁷. Vladislaum tot undique simul⁸ oborta discrimina minime sane pro rerum difficultate conturbavere, sed consilio⁹ singula dimetiens, dum ex Polonia pecunia milesque adveniret, dum vires contraheret, quibus in omnes partes hosti par occurreret, instituit motus, in quibus minus periculi apparebat, in praesens artibus elidere¹⁰ viresque illuc convertere unde maius¹¹ discrimen, si neglegeretur, affore sentiebat. Itaque belli, quod a Cascovia ostendebatur, quia, confici cum voluisset admotis ex parte altera Polonis, in arbitrio suo situm
- DL. 659. credebatur, interea substinendi curam Iohanni Pereno^a praefecto Chesmarchi delegavit assignato ei milite, qui in opportuna praesidia distribueretur. Ipse ne cui se¹² absente¹² novandarum rerum occasionem faceret¹³ propter copias reginae, quae in propinquo erant, simul ut ad omnes suorum opportunitates

¹) *Krak.* brak.²) *Na boku*: Ladislaus Gara ad defectionem incitat Hungaros.³) *Aug.* i *Krak.* igitur.⁴) *Krak.* referretur ad defectionem Hungaros incitabat.

Non illius.

⁵) *Aug.* Polonica.⁶) *Aug.*, *Wd.*, *Krak.* brak.⁷) *Krak.* ut

paucis . . . habuerit.

⁸) *Aug.* brak.⁹) *Na boku*: Consilium et preparatio-

nes Vladislai contra regine machinamenta.

¹⁰) *Krak.* eludere.¹¹) *Aug.*

magis.

¹²) *Krak.* dum abesset.¹³) *Krak.* daret.

^a) Według *DL.* był starostą Keszmarku Nicolaus de Peren a Jan de Peren-
miał zamek Scharusch.

velut in medio intentus esset, Budae se continuit. Adversus autem Ladislaum, in cuius conatu propere ¹ coercendo, antequam aut dux imperio aut tumultuaria turba militibus obsequiis assuesceret, rerum omnium summam plane verti constabat, misit Hunyadianum ², quem praeter singularem peritiam rerum belli- DI. 660. carum manu etiam strenuum ac sermone promptum sciebat, ad eaque accedere naturalem quandam dexteritatem conciliandis sibi animis hominum populorum-que studiis promerendis — ut de concordia prius ageret auctorque illius ³ fieret, si forte citra ferri discrimen cum suis Ladislaus ab instituto se retrahi permetteret. Ceterum ut, si parum persuadendo proficeret ⁴, vires adhibere posset, adiunxit illi Nicolaum Fristarski ⁵ et ad milites, qui sub utroque militabant, DI. 660—1. adiecit curiales suos et quicquid copiarum laurinum ad id locorum magis infestaverat, quam obsedisset ⁶.

XX. Profectus Hunyadianus, ac ⁶ si omnia infesta circa essent, composito agmine itineribusque exploratis ingrediebatur, edicto suis proposito, quod ⁷ quamdiu ab adversa parte spes tota reconciliationis non excluderetur quisque praeda populationibusque abstinendo sedulo operam daret, ut beneficio ad concordiam potius, quam vi ad certamen gentis suae homines provocaret. Non amplius iam quinque milibus passuum aberat ab oppido Batta ^b, penes ⁷ quod ⁸ DI. 661. Ladislaus se cum suis receperat. Tum ⁹ vero impensius circuiens ¹⁰ universos et singulos monendo hortandoque dextra laevaue nec minus a fronte, a ¹¹ tergo aciem firmavit, ne quid per occasionem ex diverso committeretur, quod pacis consilia in irritum verteret; tandem haud amplius quam mille passus ab hoste se munivit in ¹² loco, unde castra opposita minime conspici possent veritus ¹³ humanorum affectuum lubricum ¹³ prospectu suae gentis militum animos remoliturum ¹³. Misit deinde, qui accepta dataque fide Ladislaum ¹⁴ ad colloquium invitarent designato loco, in quo pariter convenirent. Ea postulatio negligenter

¹) *Krak.* prope. ²) *Na boku*: Hunyadianus adversus Ladislaum mittitur. ³) *Krak.* illis. ⁴) *Wd.* perficeret. ⁵) *Aug.* Fristarchi; *Krak.* Fristatski. ⁶) *Krak.* non secus ac si. ⁷) *Krak.* brak. ⁸) *Krak.* quo. ⁹) *Aug.* dum. ¹⁰) *Krak.* circumiens. ¹¹) *Aug.*, *Krak.* et a tergo. ¹²) *Krak.* idoneo. ¹³) *Krak.* veritus ne . . . lubrica vis . . . remolliret. ¹⁴) *Na boku*: Legatio Hunyadiani ad Ladislaum et responsum.

^a) Prawie zbytęcznym juŹ byłoby wspominać, Źe Kal. rozwadnia wiadomości Dła. Pochwała Iskry i Hunyadego są własnością Kal. ^b) Bátaszék na północ od Mohacza (*Huber* 9).

audita superbeque responsum: eo ventum esse, ubi gladio non lingua decertandum¹; satis intellectum antequam arma induerent, quid sibi, quid regno expediret; si nihil ultra quam² eos alloquendos destinasset, inanem laborem regem assumpsisse³. Ea prout referebatur prolatis⁴ ad contionem nuntiis Hunyadianus recitari⁵ fecit et subinde intulit: maluisse se laudem promereri reconciliatarum voluntatum publicae saluti, quam reportare victoriam de hominibus ad interitum patriae obstinatis; nunc quando non facinoris, ad quod accincti starent, conscientia, non periclitantis patriae discrimine, non dei, non hominum verecundia commoverentur, stringendum esse gladium et salutem patriae ferro expediendam non adversus suae gentis homines sed contra immanes parricidas; nec enim corpora, vestitum, ora, habitum suos ab hoste secernere sed mentes, consilia, facta, dicta, quae omnia in illis non hostilia modo, sed etiam parricidalia essent; ac proinde caverent⁶ omnes et singuli, ubi ad manum venissent, ne hebetarentur animi et pugnandi ardor refrigesceret aspectu patrii habitus atque habitudinis in hominibus equisque; vestimenta tantummodo et arma Hungarica apud illos esse, cetera omnia minime a saevissimo hoste differre. Sed et plerumque animis aequioribus adversus externos impetus prodeundum; iustas belli causas multas subesse posse et eorum, qui pro imperio et gloria decertarent, cupiditates longe tolerabiliore: agi enim tunc non de interitu, sed de maiestate populorum; illos non solum sine iusta causa sed contra etiam fidem et iusiurandum suum, non ad augendam dignitatem sed ad exterminandum funditus ac delendum nomen gentis suae arma sumpsisse. Quanto igitur odio stringendum ferrum putarent adversus eos, qui temeritatem paucorum secuti non oppugnatum, sed eversum carissimam patriam per cupiditatem atque ambitionem venirent, tanto⁷ in aciem prodirent eripiendam⁸ ex ultimo discrimine patriam; indicandum⁹ sceleratis hominibus deum perfidiae ultorem esse, fidem denique publice ac privatim Vladislao datam pro salute regni perfidorum sanguine stabiliendam. Haud magni conatus eam rem fore; tumultuariam ac semiërmem turbam ex diverso stare, non¹⁰ ducibus, non ordinibus assuetam nec quicquam aliud in proelium afferentem, quam malae causae conscientiam. Si interrogarentur, quid armis peterent, non habituros, quid

¹) *Krak.* esset decertandum.

²) *Krak.* ultra sibi quam se suosque alloquendos.

³) *Krak.* sumpsisse.

⁴) *Krak.* productis.

⁵) *Na boku*: Verba Hunyadiani

ad suos.

⁶) *Krak.* caverent, ubi.

⁷) *Krak.* tanto ipsi in.

⁸) *Aug.*

ad eripiendam.

⁹) *Aug.* indicandumque.

¹⁰) *Krak.* non illam ducibus.

responderent. Eadem, qua prosiliissent, temeritate, ad primum statim congressum fugam omnes molituros ^a.

XXI. Productis subinde copiis instructisque in hostem aciem direxit. Nec Ladislaus ¹ certamen detractavit sed eadem ferocia, qua pridem ² legatis responderat, castris egressus sequentes se suos, ut quisque primum se offerebat, ita ³ in ordinem collocabat magis temere tumultuantium more, quam ex instituto militari. Itaque armorum quidem genus par utrimque erat, ordo vero et disciplina longe dispar: in altera enim acie omnia instructa provisaeque non ad pugnam modo, sed ad subitos etiam fortunae casus, in altera ⁴ nulla fere species militaris disciplinae. Ceterum hos ira, illos conscientia stimulante magno utrinque ardore concursum et a principio quidem aliquandiu ancipiti fortuna Dl. 661. pugnatum accurrentibus ubique ducibus et suos per omnia spei metusque extrema cohortantibus. Sed cum servatis ordinibus recentes fessis, integri sauciis ab Hunyadiano ubique substituerentur, Ladislaiani aliquandiu extracto certamine, cum sine intermissione pugnarent, vulneribus et lassitudine confecti tandem referre pedem sensim coepere. Quod animadvertens ⁵ Hunyadianus, Nicolao, quem ad fortuitos casus in subsidiis locaverat, signum dedit et totis viribus adortus ⁶ iam tum nutantem aciem, ut pote collectorum temere nec castra nec ducem satis noscitantium quibusque tam ignotum vincendi decus quam fugiendi flagitium esset, in fugam vertit. Multi et in proelio et in fuga caesi, inter quos Dl. 661. plerique auctoritate atque opibus insignes, sed nec pauciores aut inter fugiendum

¹) *Na boku*: Pugna inter Ladislaum et Hunyadianum. ²) *Aug.* prius. ³) *Aug.* ita eum in. ⁴) *Wd.* altera vero. ⁵) *Wd.* ubi animadvertit. ⁶) *Wd.* adoriens.

^a) Cały rozdział z wyjątkiem wiadomości, że bitwa zaszła pod Bataszkiem jest własnością Kal. Autor nasz nie lubi zwykle podawać ani dat ani bliższych oznaczeń odległości, opuszcza te szczegóły nawet tam, gdzie je podał Dl. Tutaj jednak powiada: *iam quinque milibus passuum aberat* a dalej *mille passus ab hoste se munivit*. Nie zdaje mi się, by znalazł te szczegóły w jakimś źródle, przeciwnie sędzę, że podał je dowolnie. Miał zaś na celu wykazać przezorność Hunyadego jako wodza, tudzież plastyczne opisanie bitew, w czym zresztą lubowali się humaniści. Dokument Władysława III. z 8. paźdz. 1441., w którym król wylicza zasługi Hunyadego, osobliwie w czasie tego buntu, powiada, że bitwa zaszła *prope opidum Zeek*. *Codex dipl. patr. Hungariae* t. IV. nr. 242.

- aut in castris capti. Ladislaus¹ vero multis in locis effusam suorum fugam cohibere frustra conatus tandem cum paucis elapsus, cum magis quae vitanda essent, quam quibus fideret, animo succurrerent, nullibi prius se credere ausus
- Dl. 661. est, quam in² Strigonium ad reginam magnis obliquisque itineribus pervenit. Hunyadianus³ vero a⁴ re bona gesta retro, qua venerat, ad Vladislaum cum captivis ac praeda rediit. Ille captivos haud sane duriter increpitos fideique et iurisiurandi admonitos, praeterea cognationis, quae propter communia vetustae originis primordia inter Polonos Croatiaeque⁵ et Dalmatiae cultores esset,
- Dl. 661. quasi contra sanguinem suum arma sumpsissent, in custodiam tradi edixit. Deinde ad laudes et munera, quibus Hunyadianum Nicolaumque affecit digni-
- Dl. 662. tatem etiam adiecit declarato utroque Transilvaniae duce⁶. Ceterum quia in Hunyadiano⁶ maior eminebat⁷ indoles ad res bellicas, ea potissimum oppida, quae Turcis obiecta erant, illi commisit et copiarum, quantum res tunc sinebat, assignavit, ut non solum sua defendere sed per occasionem etiam fines hostium transcendere atque operae pretium facere posset; quod postea saepissime fecit et Turcis quidem magnum de se terrorem incussit, apud suos vero ingentem spem excitavit. Multa tum prudenter tum feliciter a Vladislao constituta, eum⁸ autem⁸ virum⁹ ad id negotium divinitus delegisse eventus tandem indicavit, ut esset, qui rem Christianam prolapsuram sustineret. Post paucos¹⁰ dies captivi
- Dl. 661. omnes liberaliter dimissi plerique etiam viatico aliisque rebus necessariis adiuti, qui grato animo fidelem subinde operam regi¹¹ in multis actionibus praestitere. Cumque pollicerentur ex ea parte, ad quam acie debellatum fuerat, reconcilia-
- Dl. 662. turos se Vladislao quoscunque victoria non attraxisset, missi sunt cum primoribus eorum Nicolaus Lassovianus¹² et Sanoceus^b, ut civitates una circumirent et

¹) *Na boku*: Ladislai fuga. ²) *Aug.*, *Wd.* brak. ³) *Na boku*: Hunyadianus cum victoria regreditur ad Vladislaum. ⁴) *Aug.* brak. ⁵) *Wn.*, *Wd.* Carvaciaeque. ⁶) *Na boku*: Hunyadianus Transilvanie dux declaratur contra Turcos. ⁷) *Wd.* apparebat. ⁸) *Krak.* brak. ⁹) *Krak.* virum quidem. ¹⁰) *Na boku*: Vladislaus captivos Hungaros dimittit. ¹¹) *Krak.* regi multis gerendis rebus praestitere. ¹²) *Wn.*, *Wd.* Samalucenus; *Wn. n. boku*: Mittitur Sanoceus ad Dalmatos et Caruatos.

^a) U Dl. 662 *woyewoda*. ^b) Dl. 662 wymienia tylko Mikołaja Lassowskiego dziekana krakowskiego. Lekcja kod. weneckiego i wiedeńskiego (nr. 12) jest błędna. Nawiasowo dodaję, że w moim spisie osób, występujących w latach 1434—44. w kronikach, aktach sądowych, dokumentach itp. występują Szamotulscy:

populorum animos a regina avertendo ad Vladislaum acclinarent¹. Breve fere omnibus persuasum non alia re magis, quam repetitione communium inter se primordiorum atque sanguinis, nec solum fides sed pecunia etiam impetrata in stipendium militibus, quos ad reprimendos conatus Iscrae conducendos apparebat².

XXII. Non enim aequae feliciter ex parte illa res gerebatur a Iohanne³ Pereno^b, quippe quod Iscra per occasionem magnas plerumque praedas abigebat Dl. 659. Scepusiensemque agrum ferro et igne prope ad vastitatem mulctaverat, nonnulla praeterea oppida interceperat ac diripuerat inter quae Aperiascium, Scharuscium, Clistichium^c, quod aliquandiu obsessum per cuniculos tandem expugnaverat. Id oppidum in monte situm velut specula Cascoviae imminet et pleraeque clades ad id locorum illatae Iscrianis, dum aut praedatum proficiscerentur aut praedas abducentes in³ Cascoviam se reciperent. Non deerat tamen⁴ opportunitatibus suorum Iohannes Perenus et aut per insidias hostium carpebat copias aut in aperto illis occurrens et particularia⁵ certamina committens pro varietate locorum et fortunae interdum victor, interdum etiam victus abibat, nec segnius aut infrequentius quam Iscra in⁶ hostilem agrum praedatum incurrebat. Ceterum cum⁷ per omnia tentamenta ageret de recuperandis amissis oppidis

¹) *Krak.* traducerent.

²) *Na boku*: Gesta ab Iscra ex Cascouia et a regiis, qui

ei erant oppositi.

³) *Krak.* brak.

⁴) *Krak.* tum.

⁵) *Krak.* levia.

⁶) *Krak.* brak.

⁷) *Krak.* cum omnia nec quicquam expertus ageret.

Andrzej, Dobrogost, Jan, Jakób syn Macieja, Piotr, Stanisław, Wincenty i wreszcie Beatrycza.

^a) U *Dł.* mniej słów. Własnością zatem *Kal.* opis przebiegu bitwy. Przy tej sposobności poświęca *Dł.* 661 po raz pierwszy kilka słów Hunyademu ale przebija z nich niechęć. *Exinde Iohannes de Huniad vix antea cognitus nomen quaesivit, homo obscuro loco natus, sed celsioris animi et magnarum rerum cupidus, quem Wladislaus Poloniae et Hungariae rex ex obscuro et inopi clarum atque opulentum effecit.* O Grzegorzu nie wspomina *Dł.*

^b) *Dł.* 659 wysuwa tu na pierwsze miejsce Mikołaja de Peren starostę keszmarskiego, chociaż wspomina i o Janie.

^c) Wszystkie miejscowości, o które walczono z Giskrą, leżą w północnych Węgrzech na Spiżu lub w najbliższych komitatach. Clistichium nazywa *Dł.* Kyschik, jestto zapewne dzisiejsze Kissócz na Spiżu. (*Krones: Geschichte Oesterreichs I.*, 525).

- nullibi fortuna affuit circumactusque est annus¹ irritis conatibus. Regina²
- DI. 661. autem ubi omnes preces adhortationesque consumpsit³ suadendo Ladislao, quod⁴ arma rursus indueret, quia non esset viri non saepius fortunam aggredi et frustrata spe semel statim animos submittere, nullibi⁵ saepius eventum variari quam in bello, ubi minime quaeque dictu maxima momenta excitare solent; tandem agebat, ut instaurando exercitu pecunias sibi crederet; sed
- DI. 661. neque illis impetratis in⁶ laurinum ad suos perrexit nec multo post cum
- DI. 663. renuntiaretur Boemos⁷ de praeficiendo sibi rege agitare, ut in fide Postumi ac
- DI. 661. sua eos retineret, in Austriam commigravit. Quo cum eam Ladislaus sequeretur a Frederico captus est habitusque in custodia, donec petentibus id impensius Hungaris rex eum redemit, quanti Fredericus aestimavit.
- DI. 662. XXIII. Interea subsidia⁷ ex Polonia petita a Vladislao numero et ap-
- DI. 665. paratu insigni advenerant. Itaque principio insequentis anni licet annona graviter laboraretur hiemsque perniciose rigeret, tamen quia festinabat animus ad pacandum regnum undique Vladislaus Cascoviam versus Buda⁸ movit. Cui cum multo inferior multitudine ac robore copiarum Iskra esset nullibi ausus occurrere intra muros se continebat. Itaque oppidis, quae priori anno vel defecerant vel intercepta fuerant, haud difficili conatu in potestatem redactis, instituerat rex proficisci expugnatum Cascoviam ceterasque subinde urbes, quae a⁹ praesidiis reginae tenebantur, ut si quid postea moveretur¹⁰ a Turco paribus illi viribus posset occurrere. Sed veriti Hungari¹¹ locorum¹² propinquitatem praebituram regi occasionem transcendendi in Poloniam vulgata fama, quod¹³ regina de pace cogitaret, quasi temerarium foret bello ea quaerere, quae per concordiam facilius consequi possent, Budam¹⁴ reverti persuasere, dimissa illic

¹) *Krak.* integer annus; *Wd.* annus novus conatibus. ²) *Na boku*: Regina ubi frustra hortatur Ladislaum Garam, ut se iterum armaret et in Austriam proficiscitur, ubi captus a Frederico Ladislaus. (*sic*). ³) *Krak.* consumpserat. ⁴) *Krak.* ut.

⁵) *Krak.* nullibi enim. ⁶) *Krak.* brak. ⁷) *Na boku*: Subsidia petita ex Polonia veniunt et rex contra Iskrum proficiscitur. ⁸) *Aug.* e Buda. ⁹) *Krak.* brak. ¹⁰) *Aug.*, *Krak.* innovaretur. ¹¹) *Na boku*: Hungari timentes, ne rex in Poloniam reverteretur, retrahunt ipsum Budam. ¹²) *Krak.* ne locorum propinquitatem praeberet. ¹³) *Krak.* fama reginam de pace cogitare. ¹⁴) *Krak.* ut Budam reverteretur.

²). *Dł.* wpłata w tém miejscu cały ustęp z dziejów czeskich, dla Kal. była to rzecz podrzędna więc podaje tylko krótką wzmiankę.

copiarum parte ad belli reliquias persequendas. Ab initio cum vulgaretur regia expeditio, timuerat Fredericus, ne expugnatis undique reginae praesidiis et recepta in dicionem omni Hungaria bellum mox in Austriam a rege transferretur propter sacram coronam, quam apud se depositam a regina servabat¹, ferturque de illa restituenda secum agitasse. Sed cum audisset postea dimitti exercitum remque non per regem sed per vicarios gerendam ad Cascoviam, recreatus eiusmodi cogitatione supersedit. Simul et regina² demissos animos extulit rursus et cum antea pacis mentionem utique non aspernaretur, superbe respondit optimatum nuntiis, qui de concordia tractaturi ad illam perrexerant. Sed et pestis, quae in regno grassabatur praesertim Budae, ubi eius mali vis adeo saeviebat contactu et curatione aegrorum vulgante morbos, ut quotidiana tantum funera oculis, desperatio vero et mors omnium animis obversaretur, faciebat illi spem tantisper fore otium a bellicis actionibus³, dum commodè praeparare posset ea, quae⁴ ipsa ex usu ad partium suarum vires instuarandas arbitrabatur. Vladislaus tamen ubi a regina pacem sperni percepit, nihilo segnius edixit, quod Cascovia⁵ oppugnaretur Iohannemque⁶, cui a Galero^a cognomen fuit, cum non exigua peditum atque equitum manu misit, ut se coniungeret cum praefecto Chesmarchi et communicatis viribus et consiliis Isclam subinde, quocumque se recepisset, aut exturbarent aut obsiderent. Iscla vero cum civitates, quae a regina stabant, regia vectigalia volentes iam pridem penderent sibi⁷ et percuteretur moneta in Crepnicza⁸ sub titulo et nomine Postumi, novas copias ex Boemia conductas veteribus suis adiecerat. Non tamen regio exercitui adeo par erat, ut⁹ ad occurrendum in aperto viribus fideret, sed in omnes occasiones Cascoviae intentus exspectabat videre¹⁰, quo se potissimum regii converterent. Inclinataque illuc tota belli mole summa vi utrinque oppugnabatur¹¹ et defendebatur et ab initio quidem eruptiones crebrae fiebant ab Isclianis committebanturque particulares¹² pugnae, in quibus ex utraque parte multi

¹) *Na boku*: Cogitat Fredericus de restituenda corona. ²) *Na boku*: Regina propter reditum Vladislai Budam iterum animatur. ³) *Krak.* rebus. ⁴) *Krak.* quae esse usui ad. ⁵) *Na boku*: Vladislaus edicit Cascoviam oppugnari. ⁶) *Krak.* inde Iohannem. ⁷) *Krak.* illi penderent. ⁸) *Krak.* moneta Cremnicæ. ⁹) *Aug.* ut occurrendi; *Krak.* ut si occurrendum esset viribus. ¹⁰) *Krak.* brak. ¹¹) *Krak.* et oppugnabatur. ¹²) *Krak.* leves.

^a) U *Dł.*: Iohannes Czapek.

cadebant. Sed non tam facile oppidanis, quam regiis erat interfectorum supplementa substituere. Itaque cum numerus apud eos in dies carperetur¹ apparetque haud satis virium tuendis moenibus tandem² in ultimo discrimine affuturum, raro admodum et non nisi magna suadente occasione Iskra cum suis erumpebat. Ad expugnandam igitur urbem³ necessitatibus humanis regii animum adiecere ductisque operibus ac munitionibus circum firmatis inclusos paene otiose⁴ obsidebant. Maior erat intus hominum numerus, quam pro annonae copia. Itaque congestis in publicum omnibus, quae⁵ esui forent, praefecti sunt duo ex praesidiariis et duo item cives, qui cibaria⁶ in singula capita, quantum sustentandae naturae satis videbatur, quotidie expenderent. Contrahebaturque mensurae modus in dies, quo plus temporis et minus alimentorum superesse apparebat, donec cogente fame nec ab immundis quidem animalibus abstinebatur. Intolerabile suapte natura malum etiam desperatio augebat, quod non occurrebat unde affuturam opem aliquam sibi pollicerentur. Itaque cum manasset murmur⁷ oppidanos de traditione⁸ agitare, varia erant praesidiariorum consilia idque tantummodo remorabatur fugam, quod impeditior apparebat, quam ut tuto possent evadere. Quae cum ignorarentur ab regiis, diuturnae obsidionis taedio affectis, urgente iam hieme sine com meatu elabi ab exercitu coeptum est et in ipsius victoriae aditu obsidio⁹ paulatim dissolvebatur; praeterquam quod alia Boemorum praesidia, quae¹⁰ in complicitibus civitatibus erant, crebris incursionibus omnia circumvicina infestabant, ut regiones ab obsidione ad tuendos suos averterent. Nuntiabaturque Chesmarcum oppidum non solum parum strenue defendi ab illorum incursionibus, verum etiam defensionis spectare consilia. Itaque cum regius dux videret etiam iniussu suo militem elapsurum, ut saltem in fide Chesmarcum retineret, dissoluta Cascoviae¹¹ obsidione illuc propere movit. Sed id quoque irritum fuit, nam biduo priusquam eo pervenire potuit¹² Boemi admissi per prodicionem oppidum occupaverant¹³; qua¹⁴ re interfecta regii iter in diversum avertere. Ceterum et si

¹) *Krak.* minueretur. ²) *Krak.* brak. ³) *Na boku:* Cascouia obsidetur.

⁴) *Krak.* otiosi. ⁵) *Krak.* quae apta esui. ⁶) *Na boku:* fames in Cascouia.

⁷) *Krak.* rumor. ⁸) *Krak.* de urbe dedenda agitare. ⁹) *Na boku:* Dissolvitur obsidio Cascouie.

¹⁰) *Krak.* quae iis in civitatibus erant, quae reginae partibus favebant, crebris... ¹¹) *Krak.* ad Cassoviam. ¹²) *Aug.* i *Krak.* nam

pridie quam eo pervenisset. ¹³) *Na boku:* Capitur Chesmarcum a Boemis.

¹⁴) *Aug.* i *Krak.* brak od qua re až do avertere.

praesidii caput¹ Nicolaus Perenus in primo tumultu cum plerisque ex suis Dl. 668.
trepide ex² Chesmarco³ effugerat, tamen retinentibus, qui remanserant⁴,
praesidiariis nonnullas turres, cum appareret, si affuisset auxilium, facile posse
oppidum recuperari. Forte ita evenit, ut Podolinum pervenirent novae copiae,
quae a Polonis regi submittebantur, ducibus Laurentio Zaramba et Nicolao
Scora. Qui⁵ cum a regiis per internuntios⁶ ad Chesmarcum implorarentur
neque dubia res videretur, quin excludere Boemos illinc possent, petitam tamen
ab se opem negaverunt seu timentes iter subinde suum impeditius reddere, si
Boemos provocassent, seu quia priusquam ad regem, quo missi erant, perve-
nissent, minime aequum videbatur aliquo se bellico negotio implicare. Itaque
petitione suorum contempta neminem lacescentes invicemque ipsi ab omnibus
inviolati Budam pervenere⁷.

XXIV. Capto Chesmarco bellum ab ea parte conversum est in⁸ Podo- Dl. 669.
linum, ubi regii praesidii caput⁹ Nicolaus Comorocensis; et utrinque per omnes
conatus artesque bellicas res gerebatur. Ex parte vero altera regina¹⁰, ubi
victoriae suorum famam accepit dissolutamque ad Cascoviam obsidionem, et
ipsa elata ad Presburgum¹¹ movit, quae civitas in fide ipsius perseverabat,
etsi Vladislai praesidium teneret arcem praefecto Stephano Rosgonio; quem
subito regina¹² obsidere coepit faventibus civibus expugnationemque adiuvanti-
bus¹³. Sed cum neque aequum videretur in suos praedas exercere neque, si id
factum foret, pro civili ac militari multitudo suffecturum commeatum appa-
reret, populatores in Tarnoviensem agrum immittebat; indeque¹⁴ omnis generis
quotidianae praedae advehebantur simul, ut commode in¹⁵ Presburgo alerentur

¹) *Krak.* praefectus. ²) *Krak.* brak. ³) *Aug.* manserant. ⁴) *Aug.* quae.

⁵) *Na boku*: Poloni ad regem euntes ad recuperandum Chesmarcum operam suam
negant. ⁶) *Krak.* brak. ⁷) *Krak.* praefectus erat. ⁸) *Na boku*: Regina victoria
suorum audita movet ad Presburgum. ⁹) *Aug.* Posonium. ¹⁰) *Aug.*, *Krak.*

brak. ¹¹) *Aug.* admirantibus. ¹²) *Krak.* indeque praedae omnis generis ad
quotidianum usum necessariae advehebantur. ¹³) *Krak.* brak.

¹⁴) Walki skreślone w tym rozdziale odnoszą się do r. 1441. Kal. opisuje
obszernie głód w Koszycach i zachowanie się Giskry, czego u *Dł.* nie ma. Charakte-
rystyczném jest dla Kal., że nie uwzględnił wiadomości *Długosza* 666 o karze,
jaka spotkała żołnierza, który post złamał, ani też poszedł za zdaniem *Dł.* 668,
że zaraza powstała: *sive ex constellatione coelesti sive etiam corruptione aeris.*

omnes, simul ut Tarnovienses suarum rerum cladibus adacti¹ ab rege deficerent. Quae omnia Rosgonius, per occasionem elapsus Budam², regi exposuit simulque indicavit, quo in discrimine res foret, nisi subito frumentum milesque et apparatus reliquus aut propulsandae aut sustinendae obsidioni necessarius in arcem immitteretur³. Eum securo animo rex esse iussit, omnia in tempore affutura, ipse quam ocissime⁴ ad praesidium reverteretur. Nec mora Andream Tancinensem⁵ cum valida Polonorum Hungarorumque manu Tarnoviam misit⁶ simul suos tuitum ab incursionibus hostilibus, simul Presburgensem agrum vicissim populatum⁷ et ut obsessis inferret per occasionem opem necessariam edixit. Ille impigre mandata exsequens⁸ frumento ac milite cum⁹ machinis missilibusque varii generis in arcem submissis illius potiundae spem omnem reginae videbatur ademisse, sed et crebris populationibus quicquid erat agri Presburgensium¹⁰ adeo mulctavit, ut verius¹¹ obsessos quam obsidentes se¹² sentirent¹³. Crebra inter arcendas populationes utrinque certamina ferebantur cadebantque ex utraque parte multi, donec actos in insidias hostes Andreas tam ingenti clade afflixit, ut parum afuerit, quin urbs quoque per tumultum inter¹⁴ persequendam victoriam ab ipso caperetur. Ea strages reginalibus¹⁵ finem excurrendi fecit. Fossa itaque et muro subinde se tuentes oppugnandae arcis consilia ex¹⁶ integro per omnes artes machinationesque¹⁷ quotidie sollertius agitabant. Sub anni finem aegerrime nutriebantur necessitasque et desperatio prope intolerabili impetu rem geri cogebant. Igitur coaedificatis turribus ambulatoriis omni genere missilium regio a defensione prohibebant et muro, quem crebris tormentorum ictibus die noctuque impetebant, locis aliquot detruncato ac diruto, nitebantur summa vi aut per ruinas aut admotis scalis partem aliquam arcis occupare. Nec ad extremum regii tam acres in se conatus sustinuissent, nisi audito suororum periculo in ipso rigore hiemis rex¹⁸ ex¹⁹ Buda accurrisset cum egregia utriusque gentis manu. Eius adventu et suororum animi erecti et regina adeo

1) *Krak.* coacti. 2) *Krak.* et Budam profectus. 3) *Aug.* mitteretur. 4) *Wd.* citissime. 5) *Na boku*: Vladislaus mittit presidium Presburgensi arcis. 6) *Krak.* misit, qui simul suos ab incursionibus hostilibus tuerentur. 7) *Krak.* populationibus infestum redderent et obsessis per occasionem opem necessariam inferrent. 8) *Krak.* exequutus. 9) *Aug.* tum. 10) *Aug.*, *Krak.* Presburgensis. 11) *Krak.* propius. 12) *Krak.* brak. 13) *Krak.* viderentur. 14) *Aug.* dum prosequitur. 15) *Krak.* adversariis. 16) *Krak.* de. 17) *Wd.* machinasque. 18) *Na boku*: Vladislaus ad Presburgum movet. 19) *Krak.* brak.

consternata, ut copiarum parte illic relictā clam cum ceteris Viennam se receperit. Rex immisso in arcem subsidio tentavit urbem, si forte in potestatem redigere posset; tandem cum diu continuata obsidio intus et extra omnia consumpsisset appareretque in difficiliore anni tempestate non minus discriminis a caeli ac terrae rigore, quam ab hoste affuturum, tumultuario opere instauravit quicquid munitionum hostis circa arcem labefactaverat moxque in¹ Budam rediit².

XXV. Eodem tempore Poloni³, voluntaria manus nulloque stipendio publico adiuta duce Petro Odrovansano, in Hungariam transcensuri, arcebantur a Boemis, qui angustias in montium iugis occupaverant. Itaque illi die frigidissima tum lenta sed iugi pluvia caliginosa atque ob id minime suspecta praemissis impigris robustisque quibusque iuvenibus, a quibus resistentes, si qui forte affuissent, obtruncarentur, per solutas Boemorum custodias nemine omnino adversante saltum superavere. Mox cum adorti essent Caspuscanum, quod oppidum non longe situm est a Bardaiovio⁴, accersente eos rege statim, ut par erat, omisso incepto Budam se receperunt non sine laude atque admiratione Hungarorum et quod multi et quod opulenter instructi sed inprimis, quod indefessi opitulando regi suo viderentur. Vladislaus⁴ ubi omnes et singulos pro cuiusque dignitate ac meritis laudando bene de se sperare iussit, Cascoviam^b misit

¹) *Krak.* brak. ²) *Na boku*: Polonorum voloni ad Vladislaum venientes Boemos eludunt in transitu montium. ³) *Aug.* Baradino. ⁴) *Na boku*: Vladislaus mittit Polonos Casnouam oppugnatum.

^a) Podolin był wówczas w ręku Zbigniewa Oleśnickiego, stąd mówi o Komorowskim *Dł.* 669: *vice et nomine Sbignei cardinalis et episcopi Cracoviensis tenebatur*. Kal. ominał wzmiankę o Zbigniewie nazywając Komorowskiego wodzem załogi królewskiej. Walki o Presburg nastąpiły pod koniec 1441. a król ruszył na północ w okolice Tyrnawy już w grudniu 1441. r., poczem był pod Presburgiem w pierwszej połowie lutego 1442. (*Itinerarium Władysława III., Palacky: Archiv český* III., 21). Długosz opowiada więc o oblężeniu Presburga w dwóch rozdziałach, przedzielonych od siebie wiadomościami o wypadkach w Polsce i o zdobyciu Rosznawy. Kal. dodał od siebie ustęp o pustoszeniu Tyrnowszczyzny przez wojska królowej; wywnioskował wiadomość tę stąd, że król dla obrony tamtejszych okolic wysłał Andrzeja z Tenczyna. ^b) Według *Dł.* oblęgli i zdobyli *castrum Rosznawa*.

oppugnatum, ex quo oppido frequentes et magnae clades in ea regione quotidie inferebantur perseverantibus in fide regis¹. Poloni commissum sibi negotium brevi absolverunt et ut ceteris, qui in praesidiis erant, trepidatio incuteretur, Boemos, qui in manus venerant, ad unum omnes trucidavere. Interea nuntia-

DI. 682. tur Tartaros² praedabundos in Podoliam³ incursuros. Itaque Vladislaus, qui post reginae fugam satis ab ea parte omnia tuta arbitrabatur, bellum vero, quod Iskra inferebat a regionis indigenis strenue propulsari videbat⁴, ne defen-

DI. 672. soribus vacuam barbarorum incursus Poloniam inveniret, Odrovansanum cum suis retro in patriam dimisit. Quibus honoris gratia deducendis ad regni fines

DI. 672. nonnullos proceres Hungaros adiecit. Cum itaque Agriam pervenissent liberaliterque ab episcopo accepti licentius, quam ratio temporis et vicini hostis solertia patiebatur, conviviis hilaritatieque indulgerent, seu quia numero ac viribus fidentes periculum contempnebant, seu quia secundis rebus negligentia familiarior est quam adversis — Telephus, qui ad⁵ id tempus praesidii caput erat in Cascovia⁶, ratus bene gerendae rei sibi oblatam occasionem, cum manu expedita profectus concitatissimo⁷ gradu per silentium noctis⁸ illuc se recepit. Cumque omnes custodias velut in⁹ media pace solutas invenisset, ab ea parte, qua facilius et tutius fieri⁹ posse arbitrabatur, murum nullo usquam obsistente transcendit excitatoque deinde¹⁰ ad terrorem nonnullis in locis incendio canentibusque signis et velut in capta urbe clamore sublato inermes sopitosque adoritur et primo statim impetu domos quamplures ac Polonorum fere omnes currus tumultuarie diripit cumque hostes inter clamorem, caedem, populationem, ignem trepidi ac semisomnes vix arma expedirent, cum ingenti praeda ceterarum rerum sed et iumentorum atque hominum retro abiit. Hungari vero ac Poloni tandem somno¹¹ ac trepidatione discussa, cum simul armati convenissent nec difficile videretur fugientem hostem assequi et abactam praedam recuperare, cursu effusissimo aegre propter impedimenta et lassitudinem properantes insequuntur. Itaque prius multo, quam inclinare sol coeperat in occasum.

¹) *Krak.* regiis.

²) *Na boku*: Poloni propter Tartarorum incursum, qui timebatur, remittuntur in Poloniam.

³) *Wd.* Poloniam.

⁴) *Wn., Aug., Wd.* videret.

⁵) *Aug., Krak.* per.

⁶) *Krak.* praesidio Cassoviae praeerat.

⁷) *Wn.,*

Wd. contentissimo.

⁸) *Krak.* brak.

⁹) *Krak.* rem agi.

¹⁰) *Krak.* brak.

¹¹) *Na boku*: Poloni Telephum insecuntur.

^a) *Według Dł. 672 in solis ortu in civitatem irruit.*

cum instans a tergo exaudiretur hominum simul et equorum fremitus, Telephus, qui suos nocturni itineris celeritate ac labore fatigatos sciret, tum praeda DI. 673. onustos atque impeditos, desperata fuga ad vires se convertit et in quo, propterea quod Leopoliensis palatinus erat, plurimum reponebat seu redimi cogeretur seu permutatio captivorum fieri subinde contingeret, Petrum Odrovonsanum, quem cum aliis¹ captum abducebat, familiari cuidam suo Soloma^a nuncupato, cuius fidem satis, ut arbitrabatur, cognitam perspectamque habebat, in propinquum oppidum perducendum custodiendumque commisit. Nec mora ultima experienda percipiens impedimentis ad² viam praemissis suos monet: Qui a tergo instarent³ tumultuariam manum esse, inermes, incompositos et adhuc⁴ praeteritae noctis inopinato pavore fluctuantes ac trepidos, nonnullos etiam saucios debilitatosque, qui⁵, cum tuendis⁶ se domi vires atque animi defuissent, temere postea prosiliendo arma cepissent, quasi facilius foret in aperto campo res suas pugnando recuperare, quam fuisset clausas intra urbem muro ac⁷ parietibus tueri. Quicquid aut periculi fuerat⁸ aut laboris iam esse exhaustum et celeriter eundo et inopinantes⁹ invadendo. Praedam esse in manibus, quam utique multo facilius foret inter pares vires defendere, quam fuisset rapere. Sed et multos ex hostibus teneri vinctos et eosdem¹⁰ magis strenuos, quos non somnus, non metus, non subitarius tumultus a conserenda manu avertisset; qui supererant vino adhuc somnoque graves aut vulneribus afflictos esse regendisque tantummodo equis vix satis aut animi¹¹ aut virium habere. Quod¹² etiam si paria essent cetera inter tam dispari causa pugnantes, fortiores esse debere, qui sine spe veniae de vita dimicarent, quam illi¹³, quos modicae abacte praedae dolor armavisset. Meminissent eorum, quae in suae gentis praesidiarios paucis ante diebus ad Cascoviam foede ac crudeliter commissa fuerant¹⁴, anniterenturque pugnando acriter virorum fortium exitu vitam relinquere potius, quam capi¹⁵ paterentur per ignaviam et trepidationem, ut veluti pecora per ludibrium postea trucidarentur. Quo maiori impetu in hostem

¹) *Krak.* aliis multis. ²) *Krak.* in. ³) *Na boku*: Verba Telephi ad suos.

⁴) *Aug.* adhuc inopinatae noctis praeteritae. ⁵) *Aug.* quibus. ⁶) *Krak.* ad tuendos. ⁷) *Aug.*, *Krak.* brak. ⁸) *Krak.* ruerit. ⁹) *Wn.*, *Wd.* opinantes.

¹⁰) *Wd.* equidem. ¹¹) *Krak.* animorum. ¹²) *Krak.* qui.

¹³) *Aug.* illos. ¹⁴) *Krak.* fuissent. ¹⁵) *Aug.* se capi.

^a) U *DI. Sloma*.

ferrentur eo minori discrimine partam praedam retenturos multoque incolumiores abituros. Supervenerant iam hostes. Itaque conversus in eos Boemus magnis animis ac viribus impetum, quo in se ferebantur, excipit propulsatque tam acriter, ut neque in equis neque in hominibus praeteriti laboris lassitudo appareret. Suggerebat vires cum veniae desperatio tum retinendae praedae cupiditas, Polonos autem et Hungaros non iactura solum rerum suarum sed verecundia etiam stimulabat turpiter se deprehensos putantes et a paucioribus inter vinum somnumque rebus suis exutos unicamque esse illius abolendae maculae rationem, si vincerent. Pugnatum igitur aliquamdiu ancipiti Marte cumque utrinque multi et vulnerarentur et caderent, tandem lassitudo pervicit, ut Telephiani loco cederent in fugamque verterentur. In qua multi trucidati, multi equorum pedibus obtriti, praeda omnis recuperata, Telephus¹ autem cum plerisque Australibus Boemisque vivus in potestatem venit ductusque est Agriam ac custodiae traditus. At Soloma suorum fortunae ignarus et commissi sibi Odrovonsani cura sollicitus, ut quam celerrime se in tutum reciperet, Nicolai Zuderis^a, quae proxima erat, arcem petiit. Is paulo ante ad reginam defecerat; itaque putans² oblatam sibi occasionem reconciliandi se Vladislao, cuius auctoritati ac³ rebus post reginae in Austriam commigrationem videbat plurimum accessisse, captivum, quem propter generis nobilitatem auctoritatemque inter suos non iniuria magnificandum putabat, paulo post Budam perduxit ad regem atque eo munere defectionis veniam impetravit^b.

¹) *Na boku*: Poloni predam recuperant.

Vladislao restituto.

²) *Na boku*: De Petro Odrouonsano

³) *Krak.* et opibus.

^a) Dł. opowiada o ucieczce Slomy *in castrum Holnoth Iacobi Czuder*.

^b) Dłg. 662—3 pod r. 1440. opowiada o przybyciu do Węgier polskich oddziałów zbrojnych, wysłanych skutkiem uchwały zjazdu korczyńskiego. Po drodze oblęgli Polacy Kapuściany, odstąpili jednak na rozkaz królewski. Pod r. 1442. zaś czytamy (Dł. 671) o przybyciu oddziałów ochotniczych z ziemi krakowskiej i ruskiej a wraz z nimi szedł Piotr Odrowąż. Ci wywalczyli sobie przejścia przez wąwozy, przybyli do Budy, na rozkaz króla zdobyli zamek *Rosznawa*, brali zapewne udział w królewskiej wyprawie z 1442. i powrócili około Wielkiejnocy (Dł. 672) do Polski przez Jagar, gdzie ich napadł Telefus i Odrowąża schwytał. Kal. powiązał te wypadki w jedną całość a nawet szczegóły przedstawił dowolnie. O oblężeniu Rosznawy nie wspomina Kal., lecz każe zdobyć Koszyce, co jest oczywistym błędem, bo

XXVI. In¹ tam praecipiti ac diversa fortunae commutatione nox, casus, trepidatio, impetus multa tulit aut inusitato genere mortis aut rapiendi obsistendique conatu varie memorabilia. Inter quae id ceu² maxime litteris prodendum, ita etiam maxime miserabile. Ex media sorte populi forma et iuventa florens Agriensis suae condicionis atque aetatis iuvenkulam perditte amabat mutuoque felici sorte amabatur. Consueverat vero servatis³ occasionibus se ad eam noctu recipere desideriumque suum non tam fructu amoris satiare, quam novis semper alimentis augere. Cum itaque direptio civitatis apud amores suos ipsum deprehendisset, ratus forsitan discurrentium ad praedam atque caedem tumultum esse ebriorum propterea, quod largius, quam sobrios deceret, pridie⁴ vino indulgere viderat, non statim ad primum clamorem exsiliit. Deinde cum non solum clamor et strepitus armatorum augeretur, sed mulierum quoque eiulatio puerorumque undique ploratus maior, quam pro compotantium rixa et iurgio, discriminis aut⁵ mali gravioris trepidationem incuteret, quo evocabat conturbatio proripere se voluit. Sed retinente amica et ne recta properaret admonente, ne si domesticos quoque alios idem tumultus excivisset casu in eorum aliquem ageretur, per fenestram in vestibulum domus se dimisit. Quem ut foras emitteret illa ex diverso per scalas propere subsecuta ostium reseravit, cum supervenissent iam hostes ex parte altera mox foribus⁶ demolitis irrupturi⁷.

1) *Na boku*: Miserabilis casus duorum amantium. 2) *Aug.*, *Krak.* et. 3) *Krak* observatis. 4) *Krak.* eos pridie. 5) *Krak.* et. 6) *Krak.* fores demoliti
7) *Aug.* irrupuerunt.

miasto to było w ręku Elżbiety i z Koszyc właśnie Telefus wyprawił się na Jagar. Według *Dł.* 682 napadli Tatarzy na Ruś i Podole około Zielonych Świątek (cfr. uwagę do rozdz. XLII.) a Odrowąż i towarzysze wyszli z Budy około Wielkiejnocy. Kal. obie te wiadomości połączył w związku przyczynowym. Nawiasem dodaję, że król odsyłał Polaków, ilekroć nie byli niezbędnie potrzebni, za sprawą Węgrów, którzy bali się wpływu polskiego na króla (*Ostatnie lata Władysława III.*, 44). Mowa Telefusa jest własnością Kalimacha, *Dł.* wspomina tylko *suos perprius paucis adhortatus* i wkłada w usta Telefusa wezwanie do swoich, iżby zwrócili się z całym impetem na Polaków, bo wówczas Węgrzy sami pójdą w rozsypkę. Kal. i tu nie umieścił niekorzystnego dla Węgrów sądu. Co się tyczy formy wreszcie to słowa mowy od *anniterenturque pugnando* aż do *trucidarentur* przypominają żywo *Salustiusa*: *Iugurtha* 86, 21.

Egredientem igitur armati gladiis vulneribusque excipiunt eo etiam acrius, quod ipse cum ferro¹ iam pridem per caecam trepidationem stricto² prosilierat; non tamen statim concidit etsi multis magnisque vulneribus petitus sed acriter se defendens duos prius obtruncavit. Ibi mulier dolore ac desperatione plus quam viriliter elata statuensque³ nolle amanti suo supervivere viribus, quantas amor iraque et desperatio dabat, uni ex militibus, qui exanime corpus circumstabant, gladium extorsit furioseque insultans antequam cohiberi posset plerosque vulneravit, viris ex diverso turpe ducentibus, si ferro cum femina decertarent. Tandem comprehensa ubi ferociae, qua concita debacchabatur, stimulum indicavit gladio, quem ultura amantem arripuerat, pectus suum transfodit et ut super cadaver vita sibi carius occumberet in partem, in qua iacebat, se praecipitem dedit; tanta militarium animorum admiratione, quod⁴ ceteris commilitonibus cum praeda discedentibus, illi, quos ad eam domum fortuna congregaverat, vacui et mirabundi paene in manibus hostium⁵ remanserunt⁶.

DL. 674. XXVII. Similem ac Telephus casum perpassi sunt eisdem diebus Caica⁶ et Comorocensis, quorum ille Brozovitiam, hic Podolinum praesidio tenebat. Nam cum explorando comperissent oppidum Aperiascium neglegenter asservari

¹) *Aug.* ferro intrepide per totam trepidationem. ²) *Krak.* districto. ³) *Krak.* cum nollet. ⁴) *Krak.* ut. ⁵) *Krak.* remanserint. ⁶) *Na boku*: Caica et Comorocensis capiunt Aperiascium.

^a) Miłosna ta tragedia jest własnością Kal., co autora naszego cechuje jako humanistę (*Burckhardt-Geiger: Die Cultur der Renaissance; Entdeckung des Menschen* i t. d.). Oni to bowiem porzuciwszy surowość historyków średniowiecznych zwracają pilną uwagę na *człowieka* i nie zapominają o jego drobnych, sercowych sprawach nawet wówczas, gdy opowiadają wypadki pełne grozy i okrucieństwa. Co się tyczy treści samej, to wprowadzić nie mógłbym dowieść, że podobny wypadek nie zdarzył się wówczas w Jagrze ale zdaje mi się, że mogę wskazać wzór, który mógł zachęcić Kal. do umieszczenia téj historyi. Jest nim nowela miłosna *Sylviusa* (*Opera*, Bazyleja, list 113 i 114 cfr. *Voigt: Die Briefe des Aeneas Sylvius, Archiv für Kunde oesterr. Geschichtsquellen Bd. XVI., 1856.*) z daty Wiedeń 3. lipca 1444. Bohaterami noweli są *Euryalus* (kanclerz Schlick) i *Lucretia* (szlachetna dama z Sieny w Toskanii). Nowela kończy się niewesoło, bo kochanka po odjeździe Euryalusa umiera z rozpaczy, on zaś pocieszył się ostatecznie przy boku pięknej żony z książęcego rodu.

vacuumque esse defensoribus eductis secum ex praesidiariis, quibus praeerant, fortibus expeditisque quibusque militibus quam occultissime silentio noctis illuc se receperunt scalisque muro adnotis velut in suas munitiones nemine repugnante in oppidum penetravere; nec mora ubi clamor primum, deinde caedes non tam excitasset hostem, quam sensibus alienatum nec ad arma discurrere nec providere quicquam sineret, quasi per otium et licentiam omnis generis praeda suos oneravere. Forte die praecedenti quinquaginta Boemi, profecturi DI. 674. ad Isclam^a copias congregantem, ut Richnovam obsideret, substiterant in Aperiastico¹. Ab his, ut fit in re trepida, dum saluti quisque suae non quo debet sed quo maxime potest modo consulit, turris, quae egregie munita erat, dum Poloni oppidum diripiunt, occupata strenue defendebatur. Itaque cum eius expugnatio difficilis appareret timerentque Poloni Isclam, qui in propinquo erat, cum exercitu suis accursurum nec suffecturos se putarent tuendo oppido, quod non totum haberent in potestate, contenti praeda, retro quo venerant abire. Non segnius quam cogitaverant Iscra², ubi ad eum suorum clades perlata est³, praeparato instructoque iam pridem milite illuc accurrit ex improviso, ut assollet, victores oppressurus⁴ in negligentia hilaritatis rei bene gestae. Ceterum cognita festinatione, qua retro praedam agebant, brevi a tergo eos assecutus, non solum quia superior copiarum, sed etiam quia sui⁵ recentes atque integri, facile omnes fudit fugavitque. Nec obluctatio caedesve fuit, nam fessi ac praedae onere laborantes Poloni vix primum clamorem hostis sustinere; capti Caica et Comorocensis cum paucis aliis, quos subita fuga eripere ab hostium manibus minime potuit. Iscra vero, ut erat dux belli acer, sequens⁶ ad Brozoviciam castra movit, capto enim a se praesidii⁷ illius capite⁸ subitae deditionis spem non temere⁹ conceperat. Sed cum invenisset oppidanos ad se tuendum paratiores, quam crediderat, cum suis abiturus re minime tentata apparebat. Verum aut¹⁰ casu aut humana fraude in altera arce, nam illic duae DI. 675. sunt, incendium exortum, compulit defensores ad alteram confugere moxque

¹) *Krak.* Eperiessi (bez in).²) *Na boku*: Accurrit Iscra et Polonos preda exuit.³) *Krak.* brak.⁴) *Krak.* oppressurus solutis negligentia animis ob rei bene gestae hilaritatem.⁵) *Krak.* quia recentes ducebat atque integros.⁶) *Krak.*

persecutus.

⁷) *Na boku*: Capit Brozoviciam Iscra.⁸) *Krak.* praefecto.⁹) *Aug.*, *Krak.* frustra.¹⁰) *Krak.* brak.^a) *Dł.* przeciwnie a Iohanne Giskra in Koschiczo tendentes.

ne quid tale illic¹ quoque contingeret imperium hostis paeno ultro susceperet. Quo ex eventu visum est fortunam² iusta lance partis utriusque gaudium et moerorem adaequare eodem tempore voluisse. Poloni^b deinde novum praesidium submisere in^a Podolinum et Luboliam; Iskra³ vero ab ea victoria oppugnatum Richnovam profectus ex omnibus civitatibus, quae Postumo favebant, excivit auxilia et cum Poloni repugnarent moeniaque acriter defenderent, obsidione expugnaturus, circumfudit exercitum murosque tormentis ac machinis admotis quassare coepit ac diruere. Sed quicquid interdiu solo aequabatur noctu opere tumultuario instaurabant obsessi distractaque est menses⁴ aliquot oppugnatio. Tandem cum urgerent humanae necessitates non minus quam hostis, nec quicquam aliud necessariam deditionem remoraretur, quam quod Agriensis episcopus affuturus cum auxilio ferebatur, cessante illo diutius, quam aut fames aut⁵ impigra expugnatio ferri iam⁶ posset, pacti, ut cum armis rebusque aliis suis incolumes abirent vacuam arcem tradidere; fides Polonis

DI. 676. servata. Post quorum deditionem ilico Agriensis cum exercitu supervenit et se⁶ non procul ab Iskra communivit⁷, quasi mox totis viribus decertaturus. Sed licet per occasionem uterque alter alterius copias plerumque carperet⁸, a generali tamen pugna conferendisque signis abstinebatur⁸; nam et Iskra felicitatem aliquot annorum unius diei fortunae committere nolebat et Agriensis haudquaquam suis fidens, quod maiori ex parte tumultuaria⁹ manus et militaris disciplinae rudis, tutius arbitrabatur¹⁰ cunctando in locis iam pridem vastis¹¹ diuturna obsidione redigere hostem ad inopiam rerum omnium, quam vires experiri. Itaque cum neque levius¹² neque serius, quam speraverat Agriensis, Iskra et sui penuria alimentorum premi inciperent futurumque plane constaret, ut aut nullo modo aut non¹³ nisi cum summo discrimine perseverare in eo loco possent¹³, nulla insigni pugna commissa, rediere in¹⁴ Cascoviam. Nec

¹) *Aug.* illic in ea; *Krak.* tale in ea.

²) *Krak.* brak.

³) *Na boku*: Iskra

Richnouam oppugnat.

⁴) *Aug.*, *Krak.* in menses.

⁵) *Krak.* fames iam aut

accerima oppugnatio; *Aug.* aut iam.

⁶) *Krak.* brak.

⁷) *Krak.* castra com-

munivit.

⁸) *Krak.* carperet, descendere tamen in certamen totis viribus et signa conferre non audebat, nam.

⁹) *Krak.* erat tumultuaria.

¹⁰) *Krak.* credebatur.

¹¹) *Aug.* fessis; *Krak.* vastatis.

¹²) *Aug.* lenius; *Krak.* lentius neque

tardius.

¹³) *Krak.* aut sine summo . . . haud possent.

¹⁴) *Krak.* brak.

a) Podobne wyrażenie u Dł. 675: *parti utriusque fortuna permixta dono partita est.* b) Według Dł. uczynił to Zbigniew Oleśnicki.

multo post coeptum¹ est inter Iscram et Agriensem agi de concordia. Multisque² hinc inde variatis³ prius condicionibus tandem coniuncta Iscrae per matrimonium episcopi nepte⁴ non solum pax sed affinitas etiam inter eos inita est. Id bonane fide factum fuerit vulgo addubitatum, tum quod reginae, ut oportuit, approbatio subinde non accessit, tum quod relaxandis utrinque captivis fidem Boemi violavere⁴. Ceteris enim ad suos dimissis Caicam^b et Comorocensem, de quorum etiam libertate transactum in pace fuerat, retinere. Sed et post concordiam Iscra interceptit oppidum^c, quod in Scepusio a socero suo tenebatur, praedasque et captivos ex illis, qui regi favebant, per occasiones atque insidias abigere perseveravit.

XXVIII. Disceptabatur⁵ per id tempus de sacrorum generali⁶ antistite a Christianis; et erant qui Eugenium in Italia, a collegio cardinalium electum, et qui Felicem in Germania, quem Basiliense concilium designaverat, pro summo pontifice comprobarent sequerenturque. Multi etiam principes regesque et nationes, inter quas Hungari et Poloni⁷ tam ancipitis controversiae finem exspectantes sententiam suam dissimulabant caerimonias interim ritusque, quales a maioribus suis acceperant, religiose obeundis sacris continuando. Cum taque non solum eos, qui ex diverso stabant, sed etiam qui ambigua deliberatione suspensi et studia sua occultantes neutrum alteri praeferiebant, tam Felix, quam Eugenius diversis artibus sollicitaret sibique acclinare⁸ niteretur, ab utroque legatio⁹ diversa eodem tempore venit ad regem. Et Felix quidem fretus vinculo, quo Tridentinus episcopus Alexander a ducibus Masoviae oriundus Vladislao coniunctus erat, illum iam pridem a se cardinalem designatum potissime idoneum duxerat, cui partes suas committeret, ut si parum causa

¹) *Na boku*: Concordia inter Iscram et Agriensem. ²) *Krak.* multique. ³) *Aug.* variatum. ⁴) *Krak.* violare. ⁵) *Na boku*: Scisma. ⁶) *Krak.* summo. ⁷) *Wn., Wd.* inter quas Hungari tam. ⁸) *Krak.* conciliare. ⁹) *Na boku*: Legationes ab Eugenio et a Felice pontificibus maximis ad Vladislaum.

^a) *Dł.* 676 filia Georgii de Wronow. ^b) Według *Dł.* chciał ich puścić wolno Iskra, ale odradził mu biskup jagierski Szymon. Kal. może dlatego pominął tę wiadomość milczeniem, że rzucałaby niekorzystne światło na zgodę węgiersko-polską, która według Kal. była bardzo przykładna. ^c) *Dł.* nazywa je *castrum Podgradze*.

valuisset propter propinquitatem saltem non spernaretur¹. Ab Eugenio autem venerat Iulianus² Caesarinus etiam cardinalis. Et hic quidem urbem Romam non solum divinitus electum locum sed Petri et Pauli aliorumque innumerabilium religionis fundatorum sanguine consecratum, in quo crearetur praesideretque maximus pontificum, sacrosanctum cardinalium collegium, legitimam iugemque successionem, tum de more habitam et ab illis, quorum res esset, electionem, praeterea totius Italiae consensum et Graecorum iudicium voluntatemque pro Eugenio allegabat, nihil aliud ex parte altera esse dicens praeter tumultum perditorum quorundam, quos fortunis suis profligatis abiectaque dei atque hominum verecundia spes novarum rerum sine auctoritate, sine ordine, sine causa velut ad nundinandum sacra congregasset. Ille³ autem ex diverso non locum sed puritatem animorum vitaeque sanctimoniam pertinere ad religionem dicebat; non referre ubi esset dicereturve summus pontifex, sed quis et a quibus; nimis in arcto circumscribi columnen Christianae professionis, si eius caput non nisi Roma et creare possit et capere. Quid futurum, si ea urbs aut possideretur⁴ a barbaris, ut alias contigit, aut omnino deleteretur⁵? Si fortuna loci ad rem, quae tota in animis est, momentum aliquod habere posset, Hyerosolima⁶ sanctiori multo quam Petri et Paulo sanguine consecrata. Illic religionis nostrae verissimum caput immortalitatis nostrae omnia mysteria constituisse, illic summi sacerdotii prima successionis inita et tradita et suscepta non humano aliquo casu, ut in Petro factum et Paulo, quorum hic tanquam reus Romam perductus, ille Simonis magicis vanitatibus attractus, sed voluntate electioneque divina. Quo ad cardinales⁷, non animadvertendos ex titulo ac nomine, quae lascivientis fortunae favor etiam immerito cuique conferre posset; eos etiam si urbem Romam nunquam viderint nunquam titulo cardinalis insigniti sint, tamen veros esse apud deum religionis⁸ cardines et fundamenta, quorum doctrina, vita, mores, actiones denique omnes cum religione consentiunt⁹. Nihil interesse, qua quis sit fortuna et dignitate, deum enim, non quae extra hominem sunt¹⁰, verum animos ipsos intueri atque expendere deque his, quae ad sacra pertinent, non fortunati sed optimi cuiusque iudicium comprobare. Sed neque multum

¹) *Aug.*, *Krak.* aspernaretur. ²) *Na boku*: Verba Iuliani Cesarini cardinalis legati ab Eugenio. ³) *Na boku*: Verba Alexandri cardinalis legati a Felice. ⁴) *Krak.* urbs possideatur . . . deleatur. ⁵) *Wn.*, *Wd.*, *Aug.* Hyerosolimas . . . consecratas. ⁶) *Krak.* quod ad cardinales attineret. ⁷) *Krak.* religionis nostrae. ⁸) *Krak.* consentiant. ⁹) *Krak.* sint.

consuetam caerimoniam eligendi in urbe aut possessionem Romanae sedis ad veram divini vicariatus successionem attinere. Ubicunque honorum coetus convenisset divini spiritus sensum adesse intellegi debere et quae dicta, acta constitutaque illic essent, ut ab eodem spiritu manantia accipienda. Praeterquam quod temerarium etiam periculosum esse prae paucorum¹ obstinatis animis, quos nihil aliud quam mala conscientia contumaces redderet, publico Christianae reipublicae consilio non adhaerere. Non dubitare aut Eugenium aut qui illum sequerentur vel de sua vel de concilii auctoritate, sed intellegere non posse se et in religione eminere et ab illa animoque² et vita abhorrere. Si non nisi pro religione³ solliciti essent nequaquam adversaturos concilio, cuius non alius finis⁴, quam religionis sanctitatem dignitatemque conservare et augere. Vere sanctos pontifices, qui ad id locorum ecclesiae praefuerant⁵, nunquam tantam rationem habituros fuisse de conciliis, nisi intellexissent id, quod ad omnes ex aequo pertinet⁶, omnium iudicio et consensu moderandum longeque altius posse prospici ea, quae verissima salutariaque sunt⁷, quam a paucis Romanis sacerdotibus aut metropolis eiusdem episcopis. Hinc non minus fere quam quattuor evangelistis tributum semper et tribui ab ecclesia quattuor consiliis Niceno scilicet Constantinopolitanoque et Ephesino et Chalcedonensi; in quibus, praeter alia multa divinitus ad decus amplitudinemque religionis constituta, confutatae essent et explosae haereses nefariae ac perniciosissimae, quibus professionis nostrae vera fundamenta subvertebantur, siquidem Niceae Arrii, Constantinopoli Macedonii, Ephesi Nestorii, Chalcedone Euthichis impietates convictae damnataeque. Reliquorum quoque conciliorum subinde omnia decreta suum semper pondus, suam maiestatem tenuisse. Non postulare, qui praesidebant⁸ Basileae, ut de universorum salute deque⁹ vel in primo vel in quocunque alio ordine religionis nostrae emendandis¹⁰ sibi crederetur, quod temerarium esset atque improbum, sed ad disceptationem iudiciumque illorum omnes, quorum interesset, advocare. Quibus saepe iactatis utrinque et a rege ac suis auditis in¹¹ comprobando hoc vel illo summo pontifice neutri legatorum est assensum^a.

¹) *Krak.* perpaucorum.²) *Krak.* animo.³) *Krak.* si pro religione modo.⁴) *Krak.* finis esset.⁵) *Krak.* praefuissent.⁶) *Krak.* pertineret.⁷) *Krak.*

essent.

⁸) *Krak.* praesiderent.⁹) *Krak.* deque singulis emendandis vel.¹⁰) *Krak.* brak.¹¹) *Krak.* in horum altero summo pontifice agnoscendo neutri.

^a) W zapatrywaniach na szyszme znacznie różnią się *Dł.* 667—8 i Kal. Pierwszy z nich jest po stronie Eugeniusza, drugi przytacza tak obszernie argumenta legata

Dl. 677—8.

XXIX. Ceterum quia Iulianus¹ ad ea, quae rem² divinam spectabant, adiecerat intestina certamina, quibus arx et praesidium Christiani nominis Hungaria vastabatur, male affectum³ habere Eugenium ceterosque, qui rem Christianam salvam vellent, suaseratque deponenda arma per concordiam, cuius aequas condiciones inventurum se speraret, si cum bona utriusque partis venia tentare licuisset, ubi planum factum ei nihil omissum a rege esse, quod ad pacem facere videri posset multasque legationes⁴ subinde frustra ad reginam commeasse, concessum est, ut quantum in ea re posset, experiretur. Ille postquam regis animum a quietis consiliis minime abhorrentem vidit profectus ad reginam⁵ cum de utilitate pacis deque incommodis belli discriminibusque disservisset ea, quae putavit ad id, quod intendebat, pertinere, sexus illam condicionisque suae admonuit et quam facile⁶ populorum studia cum fortuna mutarentur. Non esse eius, quae paulo ante experta foret, quid paucorum tumultus posset contra paene universorum consensum, in eo bello perseverare, in quo viribus multo et facultatibus esset inferior. Stare ex parte altera omnem vim Polonorum et cum illis maiorem partem ex Hungaris, quorum opes et auctoritas in regno emereret, hominum armorumque et iumentorum satis esse reparando exercitui, si quid adversi contigisset; partibus autem suis⁷ adesse paucos praeter militem conducticium, cuius fides non ex affectu⁸ sed ex pretio penderet, praeterquam quod inita affinitas inter Isclam et Agriensem merito ei suspecta esse posset. Ea quoque satis firma sibi⁹ et apparata viderentur, in

¹) *Na boku*: Conceditur Iuliano id petente, ut de pace agat cum regina. ²) *Aug.*, *Krak.* ad rem. ³) *Krak.* brak. ⁴) *Krak.* legationes de compositione frustra.
⁵) *Na boku*: Iulianus de pace agit cum regina. ⁶) *Aug.* de facili. ⁷) *Krak.* eius. ⁸) *Krak.* ex animi studio. ⁹) ei firma et.

papieża Feliksa V., że i wątpić nie można, iż stoi przy nauce: *concilium supra papam*. Zdaje się, że poszedł on za *Sylwiuszem*, (*Kollar, Analecta* II. 691—790 *Dialogi de authoritate concilii* i 791—810 list *ad Hartungum de conciliorum et pontificum Romanorum authoritate*) gdzie obszernie wyluszczone argumenta przemawiające za soborem. Jednak Kal. nie korzystał z tych traktatów dosłownie — bo sprawa ta odgrywa w Historii tylko podrzędną rolę — ale przytoczył tylko najdosadniejsze argumenta. Dodać wreszcie należy, że według *Dł.* Władysław skłaniał się ku Eugeniuszowi a Węgrzy złożyli mu obedyencyą, co niezupełnie zgadza się z prawdą, bo i tam panowało wielkie zamieszanie.

unius proelii fortuna pendere¹ vixque sperare posse reparaturam se rursus ad pugnam vires, si semel acie vinceretur. Victurum² quidem Postumum diutissime, sed³ considerare oportere, quam innumerabilibus casibus humana vita subiaceat⁴ et quo minus roboris in ea aetate esset adversus malas⁵ valetudines, eo facilius extinguere solere; magisque timendum, quam subinde sibi, quam adultis⁶ duabus filiabus suis fortunam repromitteret⁷, cum etiam, quos spes et gratificatio Postumi tunc in fide retineret, orbitas regni in contrarium esset aversura. Satius multo praecavere, ne si praematura fata filium regno subduxissent filiae quoque excluderentur, sed⁸ saltem altera illius veluti vice⁹ regnaret. Inter marem et feminam, quoad parentes, nihil interesse praeter sexum. In Vladislao esse illa omnia, per quae quoniam⁹ reginulae utique¹⁰ aliquando coniugandae merito ab ea gener esset expetendus, temporis vero et rerum condicionem utrosque ad affinitatem non solum invitare, verum etiam quadam veluti necessitate movere¹¹. Ad extremum meminisse debere viri patrisque sui, quibus praeter divinos honores cetera omnia cum summa fide tribuisset ea gens, quae periclitatura erat, nisi ad pacem animum adiecisset. Indulgendum fortasse aliquando viris, ut pro tuenda aut augenda dignitate unius populorum multorum salutem in discrimen adducant¹², muliebris certe verecundiae non esse opportunitati ac saluti tot de se bene¹³ meritarum urbium¹⁴ et populorum praeferre incertas spes unius infantuli; famam hominum¹⁵ extimescendam sed et dei immortalis ultionem, si per eam staret, quominus a nefario bello et Christianis rebus maxime periculoso absisteretur. Ad ea regina¹⁶: satis se suas hostisque facultates nosse, inquit, et quantum vel vires vel fortuna posset in bello; non ignorare ceterum minus flagitiosum dolendumque esse resistendo exturbari, quam per ignaviam et vanum metum regno excedere. Iustam esse causam suam neque afuturum vindicem iustitiae deum, filium vero incolumem esse ac deo propitio fore; quod si malum fatum contra spem quicquam afferret, novam rem nova consilia praebituram. Hungarorum quidem merita in se

¹) *Aug.* proelii ancipiti fortuna exposita esse.

²) *Krak.* ut speraret victurum

Postumum.

³) *Krak.* brak.

⁴) *Krak.* subiaceret.

⁵) *Krak.* malam

valitudinem et morborum vim, eo...

⁶) *Krak.* adultis iam.

⁷) *Krak.* spon-

deret.

⁸) *Krak.* cum danda opera esset, ut saltem altera matris veluti loco.

⁹) *Aug.* brak.

¹⁰) *Aug.* utrique.

¹¹) *Aug.* urgere.

¹²) *Krak.* ne addu-

cerent.

¹³) *Wd.* tam bene.

¹⁴) *Krak.* civitatum.

¹⁵) *Krak.* homini.

¹⁶) *Na boku*: Regine responsum.

ac suos ingentia esse, sed quo maiora erant¹, eo magis sibi annitendum, ne cogerentur in dicionem ipsis invisam degenerare; si tamen sine caede ac sanguine id fieri posset, nihil esse quod mallet. Sub haec verba Iulianus collaudato reginae animo et quod muliebriter bellum non expavesceret, si necessario gerendum foret, et quod concordiam, si modo aequa offerretur, non aspernaretur, de pacificationis forma coepit cum ipsa agitare. Ceterum² multis utrinque condicionibus in medium adductis³ ac repudiatis, cum maternum animum aequae adulta filiarum aetas atque infantis cura sollicitum haberet, tandem⁴ adacta est regina, ut consentiret has simul leges et stabilimenta concordiae ad Vladislaum perferri. Ante omnia, quod⁵ alteram reginularum ipse, alteram

DL. 678—9. Casimirus, qui tum Litifaniae praeerat, uxorem duceret et Casimiro quidem expensuram reginam⁶ dotis nomine centum et viginti milia in terra Silesia⁷ cessuramque iam tum illi possessione⁸, reservato sibi redemptionis iure quodocunque commodum fuisset. Quod autem ad Hungariam attineret Vladislaus mox se⁹ regio titulo abdicaret, procurationem ac tutelam usque ad integram Postumi aetatem¹⁰ retineret, ubi ille adolevisset, quod¹⁰ et¹⁰ procurationem dimitteret; quod si citra¹¹ pubertatem aut quandocunque postea sine liberis Postumum decedere contigisset¹², cum regio titulo ius quoque et¹³ arbitrium regni ad Vladislaum reverteretur. Ceterum compensandis impendiis ea in expeditione factis terra Scepusiensis perpetuo iure adiceretur Poloniae regno, Hungari vero sponte¹⁴ ac bona fide antiquarent quamcunque actionem et ius,

DL. 679. quod aut in Podolia^b aut in Valachia habere se crederent^c.

¹) *Krak.* essent.²) *Na boku*: Consensus regine de pace.³) *Aug.*, *Krak.*

adductis prius.

⁴) *Krak.* tandem eo.⁵) *Krak.* uti alteram filiam ipse.⁶) *Krak.* despondere se.⁷) *Aug.* Silesia iure pignoris obstricta.⁸) *Krak.*

possessionem.

⁹) *Aug.*, *Krak.* sese.¹⁰) *Krak.* brak.¹¹) *Aug.* *Krak.*

intra.

¹²) *Krak.* contingeret.¹³) *Aug.* ius atque.¹⁴) *Krak.* sua sponte.^a) *Dł.* ad quintum decimum annum filii sui Ladislai.^b) *Dł.* in Russia.

^c) Według *Dł.* 677 przybył kardynał Julian do Węgier w tym celu, aby 1) pogodzić Elżbietę z Władysławem, 2) pchnąć Węgry na Turka, 3) uzyskać obedyencją dla papieża Juliana. Kal. przedstawia jakoby ostatni z wymienionych celów był jedynym; sprawę pokoju traktuje, według niego, Julian mimochodem, co nie jest prawdą. Argumenta kardynała, którymi chciał skłonić królowę do pokoju, wysnuł Kal. z ogólniej sytuacji i dotychczasowego przebiegu wojny domowej. Warunki

XXX. Accepisset Vladislaus sine dubio condiciones tam sibi quam DI. 679. regno suo commodas et erant ex Hungaris multi, qui aut externum bellum timentes aut intestinum exsecrantes non fortiter sententiam reginae impugnabant. Cum tamen agi appareret de facultatibus¹ atque amplitudine regni, placuit aut per nuntios aut per litteras eorum quoque procerum, qui praesentes non erant, voluntates exquiri. A quibus, ut fit, pro cuiusque ingenio allatae sunt sententiae² non solum variae sed omnino etiam diversae; cum forent³ qui iniquiores quoque condiciones domi perferendas censerent, dummodo foris tuti essent, et qui nullam omnino concordiam habendam dicerent, nisi quam arma constituissent. Itaque quo magis aut timide nimium aut periculose alii censebant, eo postquam recitata⁴ est sententia Hunyadiani maiori assensu omnium accepta est, cum nihil in utramvis partem affectatum contineret. Scribebat enim videri sibi propter imminens a Turco negotium neque repudiandam pacem temere, neque tamen amplexandam cupide. Et si natura sua pax semper bello sit anteferenda neque omnino aliam ab causam gerantur bella, quam ut pace frui liceat, concordiae tantummodo condiciones recte animadvertendas et si iniquae offerentur commodiores exigendas. Quae si impetrarentur nihil satius, quam invicem domi in gratiam redire et depositis intestinis armis pugnare foris; si vero regina perseveraret inire id foedus, in quo sui suorumque habita ratione membra regni non solum ad tempus possidenda externis traderet⁵, verum etiam a corpore suo perpetuo alienaret, omni ope resistendum censere. Non animum, non vires defuturas ad extorquendum⁶ aequam pacem minori etiam sumptu quam foret impendendum pro concordia, quae tunc offerebatur. Itaque Iulianus rursus ad reginam profectus pauca quaedam in prioribus condicionibus DI. 679. commutata retulit. Sed cum neque ea⁷ Hungari probarent, modo hac, modo illa cautione variata, ultro citroque multototiens frustra commeavit. Tandem vero, ut⁸ quod ultimum erat, experiretur, utrinque impetravit, quod⁹ in

¹) *Na boku*: Deliberatio et consultatio Hungarorum de pace. ²) *Krak.* litterae non solum sententia variae. ³) *Krak.* essent. ⁴) *Krak.* cognita. ⁵) *Wd.* ederet. ⁶) *Aug., Krak.* extorquendam. ⁷) *Krak.* illa. ⁸) *Wn., Wd.* vero quod. ⁹) *Krak.* ut laurinum.

Elżbiety podał pobieżnie a nawet fałszywie. Królowa bowiem chciała odstąpić Szląsk tytułem posagu w kwocie 200.000 fl. a Kazimierz miał dostać w posagu 120 000 *florenis in paratis*.

- Iaurinum Vladislaus¹ ad reginam proficisceretur, si forte praesentia et mutuuum colloquium ad concordiam inter eos esset efficacius, quam alienae persuasiones. Ubi simul² convenere, post mutuam admirationem cum in alterius aetate tam tenera procurationi et tutelae tam³ amplissimorum regnorum par indoles emereret, alteram vero praeter⁴ aetatem iam gravem animi magnitudo in periculis maximisque quibusque actionibus explicandis venerabilem redderet, primi congressus, ut par erat, querelas purgationesque mutuas habuere, asseverantibus utrisque ex diverso contra ius fasque⁵ ab altero violari armaque ab⁶ se⁶ assumpta⁷ necessario, non sponte⁸. Tandem cum dies aliquot de concordia colloquendo consumpsissent, sic ab⁹ invicem⁹ discessere, ut conciliatos apparuerit¹⁰ propter ditissima munera, quibus se mutuo benignissime prosecuti sunt discedendo¹¹. Quo¹² tamen ordine arma deponenda essent, non est vulgatum.
- DI. 680. Id plane constitit reginam paulo post Budam¹³ profecturam¹⁴, quod cum fecisset, emissio prius Ciliae comite e custodia, in qua fere ab initio belli servatus fuerat, pax firmata est et expressa. Cuius¹⁵ dum forma discutitur Vladislai virtus ac dexteritas in agendis¹⁶ mire acclinaverat in se reginae animum manavitque murmur¹⁷ datae in id mutuo fidei, quod Vladislaus¹⁸ libere in Hungaria regnaturus foret, si modo aut precario¹⁹ impetraret aut armis extorqueret sacram Hungariae coronam et Postumum a Frederico caesare, qui post Alberti mortem fretus reginae viduitate infantis patrimonio in Austria licentius²⁰, quam ille voluisset²⁰, abutebatur²¹. Ceterum regina ubi in²² Iaurinum²³ rediit, leviter aegrotare coepit ac triduo post torminibus interiit, non sine veneni suspicione
- DI. 680. propter moriendi²⁴ celeritatem. Sed ut de²⁵ veneno addubitatum, ita quantum exterioribus signis licuit deprehendere, id maxime compertum: Vladislaum sci-
- DI. 680. licet aegerrimo²⁶ animo mortem eius tulisse frequenterque asseverasse sublato

1) *Na boku*: Vladislaus ad reginam proficiscitur in Iaurinum. 2) *Aug.*, *Krak.* Postquam convenere. 3) *Krak.* brak. 4) *Wn.* *Wd.*, propter. 5) *Krak.* fasque se. 6) *Krak.* brak. 7) *Krak.* sumpta. 8) *Krak.* sua sponte. 9) *Krak.* brak. 10) *Krak.* appareret idque propter. 11) *Aug.* brak. 12) *Krak.* Qua tamen conditione. 13) *Na boku*: Regina Budam venit. 14) *Aug.* profectam; *Krak.* venturam. 15) *Krak.* De cuius ineundae ratione dum disceptaretur Vladislai. 16) *Krak.* in agendo mire sibi conciliaverat. 17) *Krak.* rumor. 18) *Krak.* Vladislaum . . . regnaturum. 19) *Aug.* precibus; *Wd.* precatione. 20) *Aug.* i *Krak.* brak od *licentius* do *voluisset*. 21) *Krak.* abuti ferrebatur. 22) *Krak.* brak. 23) *Na boku*: Moritur regina. 24) *Aug.* mortis. 25) *Wd.* ne. 26) *Wd.* extremo.

velut obside ac stabilimento pacis, Boemis rerum novarum cupidis non defuturas causas machinandi contra foedus, ut bellum instauraretur. Nec secus accidit; paulo enim post cum oppidis simul omnibus, quae praesidiis eorum tenebantur, ad caesarem defecere rursusque non ex insidiis sed vi aperta coeperunt regiis partibus insultare ^a.

XXXI. Eodem tempore apparatu et numero hominum insignis legatio Dl. 681. venit a Turco ¹ magis, ut fama tenuit, exploratum, quis status esset rerum in Hungaria propter intestinum bellum, de cuius eventu maxime sollicitus erat, quam quod crederet ea quae postulabat impetrare; quandoquidem Hunyadi-
 nus, cui cohibendarum populationum Turci curam commissam fuisse diximus, non solum incurrentis impetum saepe submoverat, sed felicitate etiam ac virtute sua fretus in agrum hostilem populabundus ipse irrumpens occurrentibus sibi Turcis haud sane ignobiles clades intulerat et fortuna sapienter utendo paulatim extorserat, ut non tam vincere quam vinci se posse sentirent. Itaque cum fere eisdem verbis, quibus ad Belgradum legati regii dimissi, tunc etiam offeretur foedus eiusque velut obses postularetur aut Belgradum aut annuum Dl. 681. tributum, — superveniente nuntio ab Hunyadiano, qui asserebat per eos dies cum Turcis bis feliciter ^b pugnatum multosque in proelio captos, plures in fuga trucidatos, inter quos cecidissent duces duo maxime insignes, praeterea signa militaria pleraque illis adempta et cum victoria ingentem quoque praedam a militibus reportatam — haud sane mitius responsum est, quam inflata legatio Dl. 681.

¹) *Na boku*: Legatio Turci.

^a) Przebieg układów ogółem biorąc na podstawie *Dł.* Różnice są: *Dł.* nie wspomina o Hunyady, ale przypisuje odrzucenie warunków niechęci pałatów i magnatów węgierskich; w Jawrynie *pax aequis conditionibus fuit conclusa*; wymienia też dary ofiarowane przez Władysława Elżbiecie, a gdzie *Kal.* mówi *manavitque rumor* czytamy u *Dł. regina . . . significaverat sibi secreto*. Opuścił *Kal.* wszelkie daty podane przez *Dł.*, więc tak datę zjazdu jak datę śmierci królowej, dodał fałszywą zresztą wiadomość o wypuszczeniu na wolność hr. celejskiego, który już oddawna był wolnym (*Ostatnie lata Władysława III.*, 16—17) a wreszcie wyraził się o podróży Elżbiety do Budy tak niedokładnie, że gdybyśmy nie wiedzieli skądinąd, że Elżbiecie stanęła śmierć na przeszkodzie w odwiedzinach króla, moglibyśmy sądzić, iż w istocie do Budy przybyła. ^b) Do tych walk patrz *Huber: Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken 1440—1443.*

exigebat. Inquit enim rex, relaturum se de his quae petebantur ad Hunyad-
 dianum et secundum fortunam, quae aut illi aut Turcis fuerat ¹ proximis diebus,
 DI. 685. per legatos suos ad postulata responsurum ². Ceterum cum post reginae mor-
 tem omnes proceres in fidem Vladislai rediissent nihilque hostile iam in regno
 superesse videretur, praeter Cascoviam ³ cum appendicibus et illic quoque affi-
 nitas inter Is cram et Agriensem inita renovandae concordiae spem faceret
 videreturque caesar, ad quem factio illa defecerat, etiam ut cetera parum essent
 apud eum efficacia, tamen propter quietis ingenio suo ⁴ insitum studium omnino
 DI. 685. pacem bello praelaturus — Iulianus ratus commodum tempus ⁴ suadendae con-
 tra Turcos expeditionis et publice apud regem et privatim apud primores regni
 coepit eam rem agere ⁵. Vladislaum admonebat spei, quam sibi proposuissent
 omnes Christiani principes, ubi eum accitum esse, ut in Hungaria etiam ⁶
 regnaret intellexerunt ⁷, felix faustumque id Christiano nomini visum fore ⁸ et ⁹
 pro felicitate ipsius vota sollemnia ab omnibus nuncupata. Quod pacatum re-
 gnum prope totum iam possideret non minus precationibus aliorum Christianorum
 quam suis armis effectum; dandam esse operam, ut tam ingenti de se expec-
 tationi responderet. Expeti id etiam a religione, quam profiteretur ¹⁰, sed nec
 minus a necessitate ¹¹ status sui et tuitione illorum, quos in fidem susceperat.
 Non posse ab se neglegi ea expeditio ¹² aut salva fide praebita ¹³ Hungaris aut
 incolumi non solum Hungaria sed etiam Polonia, cuius salus ab Hungariae
 salute dependeret. Vindicandam indignitatem postulati ab se tributi in tanta
 status ¹⁴ sui felicitate indicandumque prope negligenter ad id locorum rem
 gestam quidve interesset inter expeditionem, quae tantummodo regiis auspiciis,
 et illam, quae non auspiciis solum sed ducto etiam regio ageretur ¹⁵. De victo-
 ria dubitare non sinere res feliciter ab Hunyadiano gestas cum parva manu ¹⁶
 respectu copiarum, quas ipse foret educturus. Apud Hungaros vero proceres

¹) *Aug.* affuerat; *Krak.* favisset. ²) *Na boku*: Vladislai responsum Turcis datum.

³) *Krak.* eius. ⁴) *Na boku*: Iulianus expeditionem in Turcos suadet. ⁵) *Krak.*

agere et VI. quidem admonebat. ⁶) *Krak.* brak. ⁷) *Krak.* intellexissent.

⁸) *Krak.* iri. ⁹) *Krak.* brak. ¹⁰) *Aug.* profitebatur. ¹¹) *Krak.* necessi-

tate regni praesentis status et illorum quos in fidem susceperat securitate. ¹²) *Aug.*,

Krak. eam expeditionem. ¹³) *Krak.* praestita. ¹⁴) *Krak.* regni. ¹⁵) *Krak.*

susciperetur. ¹⁶) *Krak.* manu, si cum iis copiis conferretur, quas ipse esset
 educturus.

^a) U *Dł.* praeter civitates rebelles et castra per Giskram occupata...

asserebat divinitus contigisse, ut Vladislao regnum committerent; eam mentem coniungendi inter se vires duorum tam¹ potentissimorum regnorum deum eis dedisse², ut imperium finesque suos non solum tuerentur, verum etiam ad Hellespontum et Aegeum usque mare propagarent. Non praetermitterent opportunitatem, cui etiam fatum et fortuna favisset, illata per reginae obitum veluti necessitate imponendi finem seditionibus intestinis. Ad felicitatem publicam expediendam non in praesens modo sed etiam in perpetuum nihil eis deesse posse praeter rectam mentem; non deessent ipsi occasioni suae, quando reliqua omnia ad victoriam ratio, fortuna, fatum habunde accommodassent. Accedebant³ ad haec preces miserabiles et lachrimae despoti, qui non solum regem⁴ orando adibat sed quosque etiam sortis mediocris supplex prensabat rogabatque flendo, ut non omitteretur tempus et facultas ulciscendi calamitates Christianis inflictas et pleraque omni cruciatus genere foeda supplicia de aliis multis per⁵ crudelitatem a Turco sumpta. Indignando⁶ filiorum suorum erutos oculos nefarieque abscissa pudibunda, supra quam humanae aures pati possent miserabiliter deflebat. Ad extremum⁷ memorando quam felix potensque paulo ante imperio, liberis ac ceteris benignae fortunae blandimentis visus esset, qui tunc aliena misericordia aleretur, obtestabatur regem⁸ simul et purpuratos alios⁹, ne se, ne filios, ne Christianum nomen inultum sinerent. Ad Hungariae fines tempestatem iam pervenisse, potius alienae calamitatis vindices se praebere vellent, quam exspectare dum sua quoque simul cum ipsis eodem naufragio obruerentur^a. Dl. 685—6.

XXXII. Non tamen aut huius iustae preces aut Iuliani prudentes asseverationes ultra valere quam, ut qui aberant procures de ea re Budam⁹ accirentur. Ibi maiori ambitu maiorque asseveratione omnia haec repetita Dl. 685.

¹) *Krak. brak.* ²) *Aug. indidisse.* ³) *Na boku*: Despoti ambitus pro expeditione in Turcos suscipienda. ⁴) *Krak. ad regem.* ⁵) *Krak. per summam.*
⁶) *Krak. hinc indignando.* ⁷) *Aug., Krak. ad extremum regi simul et purpuratis aliis memorando.* ⁸) *Krak. brak od regem do alios.* ⁹) *Na boku*:
Conventus Hungarorum ad consultandum de expeditione in Turcos.

^a) Według *Dł.* spowodował przybycie poselstwa tureckiego ban Matko, który czynił nadzieję, że Węgrzy wypełnią żądania tureckie. O wyprawie na Turka zaś myślał król sam a Julian utrwalił go w zamiarze obiecując pomoc ze strony papieża Eugeniusza.

atque etiam aucta, cum ad superiora hortamenta Iulianus adiceret multorum quoque aliorum Christianorum principum auxilia in tempore affutura. Consti-
 Dt. 686. tutum¹ igitur omnium miro consensu, ut veris statim initio rex quam maxime fieri posset numerosum instructumque exercitum educeret moveretque in Bulgariam. Interim vero cum caesare aut de pace aut de foedere transigi placuit et quod² ad publicam Christianorum omnium causam vel advocaretur ipse vel auxilia ab eo expeterentur. Legationes praeterea decretae, quae non solum Polonos sociam coniunctamque iam gentem, sed Prutenos quoque³ et Valachos adirent ad eamque⁴ expeditionem implorarent⁵. Caesar indutias dedit in biennium; quod⁶ vero ad expeditionem Christianis rebus adeo necessariam nec veniret⁷ ipse nec subsidium mittere posset, Boemiae tumultuantem statum in excusationem adduxit. Magister quoque Prussiae allegata⁸ vastitate, qua proximis temporibus continua bella eam provinciam afflixissent, nihil quale⁹ petebatur ab se sperandum renuntiavit. A Polonis et Valachis missae sunt cum semestri stipendio equitum peditumque auxiliares copiae, quas ingens armatorum multitudo subsecuta, quibus domos, coniuges, liberos, patriam ceteraque humanae vitae aut praesidia aut ornamenta propter huiusmodi militiam relinquere non consilium aut merces¹⁰ publica sed privata in deum pietas et studium Christiani nominis simul tuendi simul propagandi persuaserat. Quod genus
 Dt. 687. militum cruce signatum ex aliis quoque nationibus ad famam religiosae expeditionis ingenti numero confluit^a.

Dt. 686. XXXIII. Igitur praemissis supplicibus¹¹ precationibus rebusque divinis dies aliquot per omnia fana sollemni ritu et caerimonia peractis circiter Kalendas Maias rex Buda movit transmissoque per¹² Danubium exercitu parvis itineribus

¹) *Na boku*: Decernitur expeditio. ²) *Krak.* ut. ³) *Krak.* etiam. ⁴) *Krak.* atque ad eam. ⁵) *Krak.* hortarentur. ⁶) *Krak.* quo vero minus in. ⁷) *Aug.*, *Krak.* venire. ⁸) *Krak.* causatus vastitatem. ⁹) *Krak.* tate quale. ¹⁰) *Krak.* stipendium publicum. ¹¹) *Na boku*: Vladislaus progreditur contra Turcos. ¹²) *Krak.* brak.

^a) Sejm ten odbyto w Zielone Świątki 1443. r. (*Ostatnie lata Władysława III.*, 24 i n.). Powody dla których odmówili posiłków cesarz i mistrz zakonu Krzyżackiego dodał Kal. od siebie; podobnie on sam tylko wie o tem, że posiłki polskie i wołoskie przysłano na pół roku i że zebrała się *wielka* liczba krzyżowców.

ingrediebatur suos, qui nondum convenissent, expectabundus. Superato deinde Tibisco rursus ad Danubium se convertit copiasque ad Salsum Lapidem traiecit in Bulgariam. Mox recta progressus est Sophiam oppugnatum, quo in loco despotus cum suis regio exercitui se coniunxit. Urbs ea naturali situ haud sane egregie munita est, sed regis subitus adventus etiam improvisam deprehenderat. Itaque brevi tempore non difficili conatu capta. Ceterum quia plus operae servanda ea insumendum quam capienda insumptum apparebat, direptam prius, militibus¹ rex succendi iussit. Pari subinde facilitate² cum pleraque ignobilia³ oppida expugnasset diripuissetque, non procul a Morava fluvio castra posuit in loco, qui ut non recte collis, ita nec planities queat appellari, sed medius inter utrumque, quantum a colle submittitur, tantum a planitie turgescit⁴.

XXXIV. Illinc⁴ missi equites quingenti simul praedatum trans flumen simul exploratum,⁵ qua tutius et minori cum vexatione progredi exercitus posset. Illi exoriente sole profecti sub meridiem in speculatoriam Turcorum manum invecti, quattuor cum cepissent, cognoscunt duo milia hostium per proximam silvam adventare. Itaque⁶ impares se pugnae intellegentes, qua propius ad flumen iter arbitrabantur, in fugam se vertunt⁷. Nec mora Turci visi a tergo trepidationem simul et fugiendi⁸ studium auxere. Erat inter refugientes et fluvium collis⁹ editior, ex cuius vertice cum pateat longe lateque prospectus in cis Moravam regionem, allabentis tamen fluminis alveus non apparet, visu supra vallem ceu per extensam planitiem longissime in oppositos tumulos procurrente. Itaque cum refugientes ad flumen regii per collem transcendissent et propter altitudinem praeruptae ripae in citeriorem partem ad suos evadere posse desperarent, pars quidem in aquam stratis equorum tenus se immiserat, reliqui vero in extrema margine fluminis substiterant animo, quo sunt illi, qui sine

¹) *Aug., Krak.* a militibus.

²) *Aug., Krak.* felicitate.

³) *Aug., Krak.* igno-

biliora. ⁴) *Aug.* illic.

⁵) *Aug., Krak.* speculatum.

⁶) *Na boku:* Fuga

et trepidatio vicissim Christianorum et Turcorum.

⁷) *Wd.* convertunt.

⁸) *Krak.*

fugandi. ⁹) *Aug.* tellus.

^a) Data *circiter Kal. Maias* jest zupełnie fałszywa. Dłg. wyznacza początek wyprawy na dzień Maryi Magdaleny, lecz myli się także, jak dowodzi *Itinerarium Władysława III.* — Salsus Lapis = Szlankamen (Acumincum). Krytycznym przewodnikiem téj wyprawy jest wspomniana już kilka razy rozprawa *Hubera: Die Kriege i t. d.*

alicuius aut defensionis aut effugii spe mox ab hoste immanissimo trucidari exspectant; nec vanus forsan eorum metus fuisset. Sed rex venatum magno cum numero armatorum casu eis flumen profectus, Turcorum oculis tunc maxime in summitatem adversi collis pervenientium cum occurreret, insidiarum metum illis incussit cum et longius distare et maior appareret multitudo, quam pro modo eorum, quibus a tergo institissent. Quae res fecit, ut cursum paulisper cohiberent. At rex ubi hostes adesse perpendit a venatione in pugnae studium conversus ingenti alacritate suos ad flumen dirigit nec procul aberat. Tum qui illic medii inter hostem ripamque insuperabilem creditam derelicti a se ac desperati iam tum mortis maximam partem in corpus admiserant, conspectu suorum velut ad caelitus demissam opem recreati, animos simul et clamorem extulere versique per acclivum retro commissae fugae pudore stimulante ad montem magno conatu ferebantur. Interim vero rex quoque cum suis ad ripam pervenerat et sine delectu placidioris alicuius¹ descensus per abrupta et praecepitia quaecunque² in flumen prosiliebatur tam caeca omnium festinatione, ut multi vorticibus impliciti ab aquae violentia secundo amne agerentur, multi etiam inter luctandum ab equis excussi armorum pondere pessumdante subito in aliorum conspectu submergerentur. Sed Turci redeuntes contra se Christianos minime exspectavere nec pugna fuit sed vicissim fuga et trepidatio³.

¹) *Krak.* brak.

²) *Krak.* praecipitia omnia ad flumen prosiliebat.

³) O walce téj nie wspomina *Dłg.*, chociaż z listu Hunyadego (*Katona* XIII., I., 251) i samego króla (*Muratori, Scriptores* XVIII., 674) wynika, że w czasie marszu ku Sofii nie brakło utarczek. Kal. mógł zaczerpnąć tę wiadomość z jakiego listu lub może z opowiadań, ewentualnie z dzieła, Grzegorza z Sanoka, jeżeli w ogóle istniało. Ponieważ jednak tak skrupulatny dziejopis jak *Dł.*, — który zresztą stał tak blisko wybitnych osobistości, iż mógł mieć o wszystkich wypadkach dokładną wiadomość — o walce téj nie wspomina, to zapewne dlatego, iż była bez znaczenia. Zdaje mi się nawet, iż król w bitwie téj nie miał udziału; w przeciwnym bowiem razie nie byłby opuścił wzmianki o niej *Dł.*, który był zazdrośnym o Polaków i króla i nawet przyciął Sylwiuszowi (691) za to, że nie wierzył w bohaterskie czyny Władysława. Kal. zaś skorzystał ze sposobności, aby pochlebić dworowi królewskiemu i stąd opowiada utarczkę obszernie wyznaczwszy królowi zaszczytne miejsce.

XXXV. Progressus erat deinde rex trans flumen duorum dierum iter, praemissis speculatoribus¹ itinera simul et numerum hostium consiliaque et actiones² exploratum³. Ex his⁴ igitur⁵ duo trepide nuntiavere⁶ Turcos non longe cum valida manu in insidiis occasionem suam exspectare⁷. Qua re audita Vladislaus statim habito ex omni multitudine delectu cum decem milibus armorum Hunyadianum misit, ut per silentium noctis nil tale opinantes hostes adoriretur. Ille a meridie ad primam vigiliam speculatores subsecutus ubi Turcos haud procul esse comperit, cum luna pernox esset, ad ea loca, per quae maxime fuga patere illis poterat, agmen tacite circumduxit et clamore sublato torpentes sopitosque, utpote nulla cogitatio affuturi certaminis teneret, adoritur primoque statim impetu tantum terrorem vulgo incussit, quod⁸ fugam magis, quam arma pro se quisque spectare coepit⁹. Sed ubi ad effugium praecclusas vias omnes percepere velut in ultimo discrimine per trepidationem alienatis sensibus equorum frena aegre atque arma expediebant, cum ex parte altera Hunyadianus suos adhortaretur, ut inermem adhuc hostem somnoque et inopinato pavore fluctuantem invaderent ac caederent. Frequentes iam pridem victoriae nomen viri apud Turcos non solum celebre verum etiam formidabile reddiderant; itaque a principio quidem cum haudquaquam strenue a trepidantibus hostemque ignorantibus resisteretur, tumultus et caeca conflictatio verius quam pugna fuit. Deinde ubi Hunyadianum adesse percepere suosque ubique ab obviis prosterni integrosque cum sauciis, semianimes cum exspirantibus⁹ varia foedaque pereuntium imagine volutari, ut quemque nox et timor praecipiter¹⁰ agebat, per loca invia vepribusque ac virgultis implicita evadere tentantes facile instans victor consequebatur maiorque longe caedes¹¹ quam pro numero eorum qui vicerunt commissa est: siquidem ad triginta milia Turcorum ea nocte caesa dicuntur et supra quattuor milia capta cum novem signis militaribus. Adeo improvisus hostium impetus iam dudum vinci assuetis omnem sensum abstulerat nec aut multitudinem suorum aut fugantium caedentiumque se paucitatem sentire patiebatur. Sed et castra multa praeda referta in manus

¹) *Krak.* speculatoribus, per quos numerum.

²) *Krak.* incepta.

³) *Aug.*,

Krak. exploraret.

⁴) *Na boku*: Renunciatur Vladislao Turcos adesse, contra quos mittitur Hunyadianus.

⁵) *Krak.* brak.

⁶) *Aug.* renuntiavere.

⁷) *Krak.*

occasionem intercipiendi regis captare.

⁸) *Krak.* ut . . . inciperet.

⁹) *Krak*

cum vegetis et recentibus.

¹⁰) *Aug.* praecipitem; *Krak.* praecipites.

¹¹) *Na*

boku: Turcorum cedes.

victoris venire; quibus direptis incensisque Hunyadianus¹ haud sane² magna suorum facta iactura cum non minori laude eorum, a quibus exspectabatur, quam suo gaudio ad regem rediit³.

XXXVI. Fuit forte inter captivos Mamacus sacerdos doctrina ac religione apud suos clarus, a quo super his, quae in religiosa Musomanorum historia vulgo feruntur aut improba aut obscena cum multa Sanoceus, ut erat morum rituumque peregrinorum vestigator curiosus, exquireret, ille nec sortis suae nec professionis suae oblitus: non licere, inquit, de secta sua vinctum disputare. Ceterum Sanoceo instante, ut vel fateretur vel purgaret religioni suae obiecta probra⁴ propriumque id esse munus sacerdotis asseverante, ille praefatus: Turcos quoque homines esse ab iisdemque principiis, quae mortales alii sua esse⁵ profiterentur, corpus simul atque animam ducere, subintulit; quoniam⁶ in his, quae percipiuntur tractanturque sensibus cum reliquo humano genere consentirent, maxime verisimile esse, ut in illis quoque, quae aut opinio aut intellectus suggerit,⁷ sine probabilibus rationibus minime se^b habeant⁷.

¹) *Na boku*: Victor Hunyadianus ad regem redit. ²) *Krak.* haud satis. ³) *Aug.* obiectas sordes. ⁴) *Krak.* brak. ⁵) *Aug.* et quoniam. ⁶) *Krak.* suggereret. ⁷) *Krak.* se habere.

^a) Obok *Dł.* miał *Kal.* i listy Sylwiusza a mianowicie 44 i 81 (*Opera* wyd. bazyłejskie) przed sobą. Dowodem wiadomość wzięta z listu 44, że Hunyady miał 10.000 jazdy, podczas gdy *Dł.* mówi *aliquot millia*. Korzystał zaś i z listu 81 bo w 44 mówi Sylwiusz, że ubito 2.000 wrogów a w 81 chociaż z przekąsem wspomina, iż król Władysław w listach swoich mówi o 30.000 zabitych. Nie korzystał *Kal.* z listu króla, bo nie byłby napisał, iż Hunyady wziął z sobą 10.000 jazdy, gdy w rzeczywistości miał on 12.000 jazdy i drużynę Uljakiiego (list Hunyadego *Katona* XIII., I., 251) i taką zapewne liczbę wymienił król w swym liście. Zresztą i *Dł.* znał niewątpliwie obydwie te listy Sylwiusza. — Walkę stoczono pod Niszem 3. listopada 1443. r.; opis jej odmalował *Kal.* dowolnie a niezgodnie z wyżej wzmiankowanym listem Hunyadego. ^b) Rozdział ten należy w zupełności

do *Kal.* Ma on na celu wykazać, jak religijnym i pochopnym do dysput religijnych był Grzegorz a oraz zawiera zapatrywanie autora na religię. Pod tym względem odznacza się *Kal.* tolerancją, co zresztą było cechą humanistów (*Burckhardt-Geiger: Die Cultur der Renaissance* II., 261).

XXXVII. Post eam victoriam¹ pleraque Bulgarorum oppida, simul DI. 687.
odio Musomanicae impietatis simul affectu Christianae professionis pellecta, tum
etiam linguae commercio et quod eadem cum Polonis primordia generis habe-
rent, eiectis Turcorum praesidiis, ad regem defecere; nonnulla etiam in ipsa
trepidatione expugnata partim per regiones milites, partim per volones² cruce
signatos, qui ductu Iuliani multa egregia facinora quotidie edebant. Et iam cum
victoria perventum erat sub ipsum Thraciae aditum. Ceterum licet multum bello
quaesitum videretur, non minus amissum credebant in³ vexatione, per quam
copiae illuc pervenerant. Cum enim prope a fonte⁴ Cyabri⁵ amnis, qui a Misis
olim Triballos disternabat, Bulgaria per dorsum Haemi montis in vulturnum
aquilonemque porrigatur, a meridie in Thraciam declinans,⁶ a septentrione
vero in Danubium devexa⁷, media eius regionis inviae rupes ac praerupta
saxa tenent, decliviora autem et si qua in planitiem protensa⁸ sunt, profundis
fere silvis vastisque solitudinibus occupantur. Ideo ager haud sane egregie fru-
gum fertilis, sed neque alendo pecori satis fecundus ac proinde ad cetera
mala⁹, quibus iterum difficultas in ipso iam hiemis initio exercitum multa- DI. 687.
verat, magna hominum iumentorumque vi¹⁰ rigore intolerabili ac lassitudine
absumpta, commeatus etiam inopia maxime urgebat. Et licet pecunia suppe-
teret habunde, non erat unde frumenta coemerentur ex eoque ad famem
desperatio quoque accedebat nec quicquam aliud victum iam malis suis exer-
citum, ne dissolveretur, retinebat, quam crebrae Hunyadiani adhortationes;
cuius asseveratio, quo peritior earum regionum rerumque habebatur, eo veluti
solidiori spe ab omnibus accipiebatur. Ille quicquid malorum exhaustum erat:
frigus, famem, lassitudinem, desperationem repetere¹⁰ rursusque perpetienda

¹) *Na boku*: Oppida Bulgarorum deficiunt ad Vladislaum. ²) *Wd.*, *Krak.* Polo-
nos. ³) *Krak.* in militum vexatione, qua toto itinere conflictati illuc. ⁴) *Na*
boku: Bulgarie situs. ⁵) *Aug.*, *Krak.* declinat. ⁶) *Aug.*, *Krak.* devexa in-
ferioris partem Moesiae occupat, itaque. ⁷) *Krak.* protenduntur. ⁸) *Na boku*:
Difficultates propter quas regii regredi cogitabant. ⁹) *Krak.* vis. ¹⁰) *Krak.*
repetenda.

^a) Ciabrus, Cebrus, Ciambrus dopływ Dunaju z prawego brzegu. (*Cl. Pto-
lemaei, Geographia*, Coloniae 1540. p. 137; *Spruner-Menkes: Atlas Antiquus*).
Dzisiaj nazywa się ta rzeka Zibritz (*Pauly: Realencyclopädie*) a raczěj Zibra
(*Handtke: Generalkarte der Balkanhalbinsel*).

dicere¹, si regrediendum foret tanto hominum iumentorumque vexatione maiori, quanto² regionis naturalem vastitatem bellum quoque³ exhausserat; longe plus solitudinis difficultatumque a tergo relictum, quam emetiendum superesset, si progredi perseverarent; multo etiam praealtiora⁴ montium iuga superata, quam per quae in Thraciam transcendendum: stare eos in limine horrei felicioris iam agri biduoque perventuros non ad amoeniora solum loca sed rerum etiam omnium feraciora, in quibus praeterquam quod reficiendo exercitui habunde omnia superfutura⁵, tantum etiam praedae passim expositum, quantum referre fastidirent⁶. Unicum atque eundem ultimum laborem instare, subinde non bellum fore sed populationem. Meminissent qua alacritate per inacessas cotes et saltus invios etiam invita natura paulo ante properassent; qua virtute nihil actum foret, si victoriam non prosequerentur; caesos quidem ab se ad satietatem hostes, sed facile instauraturos exercitum veriusque irritatos quam victos dici posse, rursus occupaturos ea quae ipsi deseruissent oppida et a patria penatibusque et laribus domesticis⁷ postea propulsandum iterum bellum, quod in agrum hostilem vincendo converterant⁸. Incertum esse an eadem felicitate arma semper assumerent⁹; dum deus ac fortuna coeptis faverent, non temere omittendam debellandi in Europa¹⁰ opportunitatem; praeter id quod felicitatis suae occasione defuisse flagitiosum videretur, deum etiam subinde iratum fore¹⁰. Haec et plura eiusmodi saepe vulgo et in contionibus iactata ab Hunyadiano, interdum etiam a¹¹ despoto, cuius unica spes erat rerum suarum iterum potiundi, si bellum non intermitteretur, succumbentes adversis non solum militum animos sed ducum etiam saepe firmaverant. Cumque illi audirentur, videbatur unusquisque extrema quaeque toleraturus, sed premente subinde fame ceterisque temporis ac locorum difficultatibus rursus in pristinam desperationem recidebant. Vicissentque humanae necessitates, ut contingit saepe, verecundiam, nisi adventus hostium¹² renuntiatus, ne temere dilaberentur cohibuisset; magis ne segregatis¹³ ac dispersis per loca incognita trucidari contingeret, quam spe in tantis malis

¹) *Na boku*: Adhortationes Hunyadiani ad progrediendum.

²) *Krak.* quanto

magis; *Wn.*, *Aug.*, *Wd.* quantum.

³) *Aug.*, *Wd.*, *Krak.* etiam.

⁴) *Aug.*

per altiora; *Krak.* altiora.

⁵) *Krak.* superfutura essent.

⁶) *Aug.* fastidiret.

⁷) *Krak.* brak.

⁸) *Krak.* convertissent.

⁹) *Krak.* sumerent.

¹⁰) *Krak.*

debellandi Europam opportunitatem; ut omitteret, quam flagitiosum iis esset futurum, si felicitati suae atque occasione defuisse viderentur deum iis etiam iratum fore.

¹¹) *Aug.* brak.

¹²) *Na boku*: Nunciatus Turcorum adventus.

¹³) *Krak.*

dissipatis.

insultantibus¹ resistendi. Sed iuvabat etiam utcumque cum suis vitae virtutisque supremum opus obire².

XXXVIII. Itaque ubi mox affuturum hostem cognovere laetari pro se quisque et gratias immortalī deo agere propter oblatam occasionem³ pugnando intereundi. Paulo ante non mortem, sed genus ipsum mortis gravissimum fuisse, cum veluti debilibus⁴ bestiis fame in deserto extabescendum foret⁵; tantoque ardore animorum arma ubique in castris expediebantur, ut facile intellectu foret eos sine ordine, sine imperio, si appropinquasset hostis, erupturos. Interea Hunyadianus, qui cum paucis ad⁶ montem subierat, refert illos⁷ summa iuga insedissee, ut qui non acie dimicaturi venissent, sed regem tantummodo transitu prohibitori; posuisse enim illic castra lapidesque et ligna comportando tumultuario opere aditum ad se undique communire⁸. Nec fefellerat eum coniectura. Namque ubi Amorus suorum cladem acceperat veritus⁹ id, quod futurum fuit, ut¹⁰ bellum in Thraciam et Macedoniam transferretur nisi propere misisset, qui arcerent, accitis ad se copiis, quas in Asia habebat, cum reliquiis paulo ante profligati exercitus sui¹¹ eas coniunxerat destinaveratque¹², ut per nullam occasionem fortunae se committendo, obsessis¹³ montium angustiis¹⁴, nihil aliud quam transitu arcendo Vladislaum sub montibus retinerent; satis superque hiemem famemque et cetera mala¹⁵, quibus hostes vexari constabat, contra illos pugnatura. Sed quem consilii sui exsequendi principem¹⁶ fecerat dux Phrigiae¹⁷ Carambus, vir manu et ingenio promptus, cum ex loco edito animadverteret tumultuantes regiones in exercitu et plerosque diversis in

¹) *Krak.* hostibus insultantibus. ²) *Krak.* occasionem honeste in proelio atque in acie cadendi. ³) *Krak.* enectis. ⁴) *Krak.* esset extabescendum. ⁵) *Krak.* brak. ⁶) *Krak.* hostes. ⁷) *Krak.* communisse. ⁸) *Krak.* ne. ⁹) *Krak.* brak. ¹⁰) *Krak.* coniunxerat eo consilio, ut... ¹¹) *Krak.* insessis. ¹²) *Krak.* angustiis transitu arcendo. ¹³) *Na boku*: Turci postquam regiones temere castris erumpere vident ad pugnam se parant contra illos. ¹⁴) *Krak.* Phrygiae praefectus.

¹⁵) *Dł.* opowiada bardzo lakonicznie pochod królewski, *Kal.* rozszerza znacznie, jużto podając powody poddania się miast Polakom, jużto opisując krainę bułgarską; podnosi wreszcie zasługi Hunyadego i despoty, którzy mieli wojsku dodawać ducha. W obec tego odnoszą się cytaty z *Dł.*, które podają obok tekstu, do kilkunastu tylko a nieraz ledwie kilku słów; np. ostatni cytat (*Dł.* 687) do ustępu *ac proinde* aż do *maxime urgebat*, poczem własność *Kal.*

locis non legitimo imperio sed perturbate ac temere ad pugnam erumpentes alacriusque quam par erat propter loci iniquitatem, per acclivum niti, simul
 DI. 688. se veluti¹ contempni impatiens, simul quia² et loco et numero militum superior victoriam in manibus habere³ ratus, quasi rei bene gestae decus praevaricationis culpam diluturum⁴ mox esset, etiam contra id, quod in mandatis acceperat, pugnare instituit. Itaque explicatis aciebus⁵ signa in hostem deferri iussit. Id ubi rex animadvertit ad suos, quos magis honestae mortis quam victoriae spes temere ad montem agebat, conversus advocatisque Hunyadiano⁶ ac despoto et ceteris primoribus: deus, inquit, deus adest favetque; ille hostibus, cum insidentes montis fauces per otium satiare possent oculos interitu nostrorum fame malisque aliis passim pereuntium, mentem illic manendi abstulit et nunc praecipites in eos agit, qui sic armati prosiliere, ut certamini superesse nolint. Rapiamus occasionem animisque et alacritate, quam nostri ut honeste occumbant extulere, utamur ad victoriam, ad quam nihil efficacius esse solet, quam si sine metu mortis pugnatur. Quo maiori desperatione in hostem ferretur quisque, eo violentius caedet ac prosternet obvios et dum mori non recusat, victor evadit. Nec mora producturus ipse cum despoto,⁷ et Iuliano reliquos in aciem, Hunyadianum misit, qui temere sparsos colligeret et quantum res subita properantiumque ad ultimum discrimen non ardor sed propemodum rabies sineret, provideret ne caeca eorum temeritas plus hosti ad victoriam conferret, quam ipsius aut virtus aut felicitas. Ille propere incompositae multitudinis primos assecutus, ut quemque pleniori gradu ad montem festinare intuebatur, ita⁸ admonendo, ne caeco impetu veluti paratum iugulum hostibus offerret, cuique enim non in sua morte sed in hostium caede laborum periculorumque omnium terminum positum, rogabat, ut se in acie locari pateretur⁹ et si tanquam victurus nollet, saltem in ultionem suae quisque mortis acriter pugnaret¹⁰, non temere, quod pecudum esset, sed ut viros fortes decet¹¹ ex militari disciplina; pertinere ad futuram famam, ne incruentam de se victoriam hosti permitterent. Et cum dicto¹² ordini, qualem casus et tumultus praestare poterat, quemque applicabat, simul benigne retro agebat in proximam

¹) *Krak.* brak.²) *Krak.* se habere.³) *Wn., Wd., Krak.* dilutura.⁴) *Krak.* ordinibus.⁵) *Na boku:* Verba regis ubi vidit Turcos ad pugnam parari.⁶) *Na boku:* Hunyadianus regios revocat ad ordines.⁷) *Krak.* brak.⁸) *Krak.*

paterentur.

⁹) *Krak.* pugnare inducerent animum non.¹⁰) *Krak.* deceret

atque ex.

¹¹) *Krak.* Haec cum diceret simul ordini.

tumulis planitiem, ex qua placidius acclivi¹ colles haud difficillimum ad se adiutum praebituri videbantur. Cum interim rex² quoque cum ceteris copiis accurrisset et Turci nihilo segnius ex superiori loco decurrentes eo iam pervenissent, ut³ missilibus ex intervallo proelium committerent, quorum eo minus quicquam⁴ vani teli⁵ intercidebat, quo densius regionum agmen ardentiorique studio ad excipiendum hostis impetum sursum nitebatur, multi priusquam cominus congredierentur vulnerati. Sed ubi ad manum ventum et gladio⁶ res agi coepta est, ante alios Poloni desperatione atque ira occaecatis animis invadunt hostem ac prosternunt tam obstinato impetu, quod⁷ locis aliquot minime sustineri potuerant⁷ coepitque adversa acies conturbatis ordinibus nutare. Sed accurrens ad omnia discrimina Carambus et plerosque ex suis gladio et vulneribus, alios voce ac maledictis increpitans, quod a lassitudine, inedia frigoribusque enectis per inanem trepidationem vinci⁸ paterentur, certamen redintegravit ordinesque restituit. Identidemque ubi acrius pugnari animadvertibat, circumclamitans caecum scilicet desperatione hostem sponte in vulnera agi, tela tantummodo intendenda ipsum se sua sponte iugulaturum, per omnes militis ducisque optimi conatus tam periculosae sibi pugnae eventum extrahebat⁹; cum interea multi utrinque aut caderent subito aut tam graviter vulnerarentur, ut delapsis in terram vires minime ad consurgendum suppeterent conculcanti- busque equorum pedibus quanto serius¹⁰, tanto miserabilius interirent. Sed maxime insigni atque horribili aspectu patebant vulnera equorum per volones¹¹ cruce signatos inflicta; erant¹² fere pedestre agmen lanceasque gestabant in tantummodo¹² a venatoriis distantes, quod non punctim solum, sed caesim etiam ferro praelato et oblongo infeste utroque modo feriebant. Itaque illi inter equites excursantes per loca modicis virgultis implicita non tantum latera equorum mucronibus aperiebant, sed et¹³ crura plerumque tota a corporibus detruncantes cervicesque altissimis vulneribus incidentes, magna ex parte ad pedestre proelium Turcos redegerant; qui eo genere pugnandi tanto facilius superabantur cedebantque sensim retro, quanto equestribus assueti insultibus

1) *Krak.* acclives.2) *Na boku*: Initium pugne.3) *Wn.*, *Wd.* ubi.4) *Krak.* brak.5) *Krak.* vani ictus intercidebant.6) *Krak.* gladiis.7) *Krak.* ut . . . posset.8) *Aug.*, *Krak.* se vinci.9) *Aug.*, *Krak.* distra-hebat. 10) *Krak.* lentius.11) *Aug.*, *Krak.* Polonos.12) *Krak.* erat *itd.*,

gestabat in eo modo a venatoriis.

13) *Aug.*, *Krak.* brak.

peditum laborem minus ferre consuevere¹. Ceterum ubi equus, a² quo Carambus vehebatur, per ventrem lancea transverberatus, dolore saeviens inter hostes equitem profudit in caput vulgatumque est ducem aut caesum aut certe captum esse, multitudo ad montem conversa, quod reliquum praesidii erat, fugae se commisit insequentibus Christianis et fugientium terga passim caedentibus tanto ardore animorum, ut ad summa usque iuga per omnia aspera atque invia evasuri viderentur. Sed cum plus negotii ab locorum iniquitate, quam ab hostibus futurum appareret et iam dies in noctem inclinaret, quo tempore etiam in plano locisque aequis³ errabunda obluctantium vestigia periclitantur, rex prohibens ulterius⁴ insuperabilibus vim afferri signum receptui suis dedit. Ex adversa autem acie qui caedem effugerant, pavore ac festinatione amentes, per saxa praecipitia rupesque abruptas proiectis armis et manibus cotes innataque illis virgulta prehensantes aegre nitebantur evadebantque ad suos qui munitiones castraque verticibus imposita servabant⁵.

DI. 688. XXXIX. Inter pugnandum⁶ Carambus^b aliique viri multi genere ac factis insignes capti, plures tamen caesi in fuga. Itaque amisso duce et roboris paene quantum fuerat in exercitu cum appareret Turcos minime toleraturos impetum, si ad eos infestum agmen ire pergeret, postero die^c rex sub aditum, quem insederant, castra posuit. Extulerat suorum animos pugna prospera nec minus stimulabat cupiditas transcendendi in loca commoda relevandis⁶ malis,

¹) *Na boku*: Vincuntur Turci. ²) *Krak.* brak. ³) *Krak.* planis aequisque locis. ⁴) *Aug.*, *Krak.* ulterius in loci paene. ⁵) *Na boku*: Carambus princeps exercitus Turcorum capitur. ⁶) *Krak.* levandis.

^a) Kal. rozszerzył opis bitwy raz dlatego, że lubuje się w podobnych opisie a potem, by zwrócić uwagę na króla, Hunyadego i despotę. Zaznacza też zasługi krzyżowców, o których inne źródła prawie milczą. *Dł.* nie podaje imienia wodza tureckiego, którego nazywa *Woyewoda Natoliae* podobnie, jak reszta źródeł. Kal. robi go namiestnikiem frygijskim i nazywa Carambus. Tłumaczenie Chalcocondylasa (*Corpus scriptorum histor. byzant.* t. 44) p. 315 nazywa go: *Chatitis frater Carambes*, chociaż text grecki mówi tylko: *καὶ ὁ τοῦ Χαλίλεω ἀδελφὸς, Πραΐμεω παῖς*. *Bonfini*: *Decades* (wyd. lipskie 1771.) 470 odstępkuje pod tym względem od Kallimacha, bo mówi: *Carambus dux, quem Celepin alii dictum esse volunt*. ^b) *Dł.* nie podaje imienia, lecz: *Woyewoda Natoliae, ductor exercitus*. ^c) *Dł.* *in vigilia Nativitatis Christi* (1443.).

quibus misere affligebantur; exindeque¹ aut victoriae aut necessitati nihil impervium arbitrati contra ardua quaeque² per acclivum obluctabantur nec segnius ab hoste desuper³ missilibus paene obruebantur. Videns itaque rex naturae difficultatem obiectam suis et quod suo ingenti, hostium vero nullo discrimine ad montis vertices⁴ pervenire conabantur, temere effusum agmen in castra reducturus properabat. Moxque praeterquam quod satis in ea expeditione factum⁵ credebat animatis suis vincere et vinci desuetis hiemi⁶ locorumque asperitati cedere instituerat. Ceterum Hunyadianus⁷ obstinatus cuncta prius experiri, quam desistere a proseguenda victoria, cum animadvertisset obliqua montis nuda vepribus et⁸ agendo itineri clementer acclivia, illac evadere in summum iugum posse arbitratus, suos circumegit. Prominebat in abruptum vertex editissimus et Turcis escendentium⁹ sub se montem aspectum adimebat eoque non facile solum sed etiam tute miles ingrediebatur. Quod ubi rex percepit mutata sententia subsequi Hunyadianum coepit cum reliquis copiis. Pervenerat iam prima militum manus in iugum aequae editum atque id, quod insederant Turci, sed in immensum hians saxum progredi ulterius non sinebat. Quo cum Hunyadianus quoque escendisset¹⁰ videretque hiatum propter magnitudinem neque tumultuaria materia impleri posse, neque ponte coniungi, cum haud plus stadiis duobus ab hoste distaret, submitit impigram expeditamque militum manum occupaturam recto itinere aditum in montem, si Turcos paululum submoveri contingeret, confestimque obversis firmatisque in illos machinis haud mediocris magnitudinis lapides contorquebat. Quorum praeter consternationem, quam insuetus horrendusque auribus¹¹ fragor animis incutiebat, vis improvisa minimeque tolerabilis propter lapidum magnitudinem multos in principio obtrivit parumque afuit, quin novae foedaeque stragis subito terrore et clade perculsi omnes locum desererent; quippe quod unius lapidis impetu quamplures saepe diversa specie¹² mortis absumi intuerentur nec mali illius evitandi alia praeterquam fugae ratio succurrebat. Sed Alibeus¹³, post captum Carambum militari

¹) *Na boku*: Vadunt regii castra Turcorum expugnatum.

²) *Wd.* quoque.

³) *Krak.* desuper petiti.

⁴) *Krak.* verticem.

⁵) *Krak.* actum.

⁶) *Aug.*

hiemis.

⁷) *Na boku*: Hunyadianus per obliqua ascensurus ad castra hostium circumducit.

⁸) *Krak.* et ad ascensum clementer.

⁹) *Aug.*, *Krak.* ascendentium.

¹⁰) *Aug.*, *Krak.* ascendisset.

¹¹) *Krak.* brak.

¹²) *Aug.*

diversa specie, diverso genere mortis; *Krak.* saepe diverso genere mortis.

¹³) *Na*

boku: Alibeus dux a Turcis factus post captum Carambum.

- consensu dux a suis creatus, admonens eam pestem vitatu facilem, si fragore audito post eminentes cotes ilico procumberent, non modo ab incepta iam fuga eos retinuit verum etiam ad resistendum animavit. Cum itaque semel atque iterum efflata¹ in se tormentis saxa feliciter elusissent, intrepide inde arcebant deturbabantque regios² enitentes aditum occupare. Quod ubi Vladislaus
- DI. 688. animadvertit³, veluti securis hostibus absistentium⁴ suorum eminus non hominibus sed locis expugnandis conatus omnes irritos fore iam credens⁵, desperataque cominus congrediendi facultate, cum rigor hiemis⁶ et in⁷ quam
- DI. 689. transcendendorum montium spes maxime pellexerat commeatum inopia premeret, ultra quam sustineri iam posset, retro agendi copias rursus consilia coepit agitare. At despotus, cui omnia aequiora toleratuque minus dura apparebant, quam belli eius intermissio⁸, per quod fortunam dignitatemque pristinam recuperaturum se credebat, ignominiosum fore asseverabat, si capto duce debilitatoque hostium exercitu⁹, devictis iam et qui non armis sed ut pavidae ferae cotibus ac speluncis se tegerent, terga verterent; eadem illos cum rerum omnium penuria tum aeris intemperie, qua et regii laborare moxque humanis necessitatibus cessuros, si paululum perseveraretur. Non committendum, ut fluentia luxu Asiana corpora tolerandis difficultatibus superasse viderentur Germanorum Hungarorumque iam tum ab infantia caeli terraeque rigoribus duratos artus. Daturum se pecuniae, quantum foret opus frumentis coemendis, quorum copia circum omnia loca abundarent. Iulianus quoque haud ferme his dissimilia iactando ab instituto regem avertere conabatur. Sed fame ac frigore
- DI. 688. extabescentibus hominibus iumentisque, cum paterentur vulgo graviora utique quam quae ancipitis spei consolatione leniri possent, pervicit in desperatis animis necessitas, ut sit, honesti rationem et converso agmine¹⁰ in planitiem moxque¹¹ collectis impedimentis praemissisque retro qua venerant subsequebantur^a.

¹) *Krak.* emissa.²) *Krak.* qui aditum occupare conabantur.³) *Aug.*

animadvertisset.

⁴) *Aug.* ac insistentium.⁵) *Krak.* crederet, desperata.⁶) *Na boku*: Vladislaus agitat consilia retrocedendi.⁷) *Krak.* ob.⁸) *Na**boku*: Despoti adhortationes pro retinendo rege.⁹) *Krak.* exercitu, qui victi iam

non armis.

¹⁰) *Na boku*: Retrocedit rex bellumque intermittit.¹¹) *Krak.* mox.

^a) Tylko z Kal. czerpiemy wiadomość o usiłowaniach Hunyadego podjętych celem spędzenia Turków z Bałkanu tudzież, że następca Karamba nazywał się Alibej.

XL. Turci vero ubi vinci se posse hostem desperasse percepere, laeti DI. 688—9.
 secum et inflati nova spe iuga montium deseruere subsequendoque abeuntes
 crebris a tergo impressionibus vexabant et licet non magnas, frequentes¹ tamen
 clades inferebant, sed² et plerumque accipiebant. Conversis enim in eos expe-
 ditissimis quibusque manumque conserentibus multi ex illis caedebantur³; etsi
 regionum quoque impetus plerumque frustrabantur⁴ refugientibus statim Turcis,
 qui mox conglobati rursusque infesti aderant, quandoquidem multa praeda
 impedimentisque gravis exercitus minime properare poterat. Silva est densa non
 tam frequenti et procera arbore quam ramosa et ad radicem fruticante, prae-
 terea implicita undique sinuosis quibusdam et stagnanti coeno voraginosi
 anfractibus, quales obsoleti fluviorum meatus, ubi aut humana arte aut vi
 naturae cursum aqua immutavit; eamque ob rem fere tota impervia⁵ et sicubi
 transitum praebet angusta⁶ admodum via et frequentibus commissa ponticulis.
 Ad eam ventum cum esset praemissa cum sarcinis levi armatura, in postremo
 agmine, qui⁷ veluti murus antecedentium terga protegerent, hastatos equites
 collocarunt progrediebanturque ad iter. At Turci quotidiana insultandi consuetu-
 dine supervenientes, cum magna pars equitatus in silvam progressa foret,
 impetum faciunt in ultimos. Quorum clamor praecedentes subito ad se con-
 vertit et ut quemque succurrendi suis studium et festinatio inconsulta rapiebat,
 ita extra viam egit in loca caenosa et palustria. Ex quibus diu luctati in
 pedesque recepti aegerrime cum⁸ se atque equos expedirent, propterea quod
 uliginosa terra hominum iumentorumque vestigia altissime in se recipiens diffi-
 cilius remittebat, datum est Turcis spatium capiendi ex postremis equites circi-
 ter octoginta; sed caeno tandem regii atque uligini expliciti refugientes⁹
 assecuti suos liberavere nec minus sexaginta supra centum ex hostibus captos
 iugulavere ilico, reliquis fuis fugatisque. Multoque difficilior eis cum natura
 loci luctatio fuerat, quam fuit postea pugna in patentibus campis cum hoste
 commissa. Ceterum cum et fames quotidie¹⁰ gravius urgeret et tam frequens
 Turcorum insultus ad cetera mala per lassitudinem tandem paene ad internicio-
 nem exercitum mulctaturus appareret, placuit comportari simul succendique DI. 689—90.
 quicquid erat inter sarcinas, quod exercitui magis tunc oneri esset, quam usui

1) *Na boku*: Consilia et gesta Turcorum ubi regem discedere viderunt. 2) *Wd.* od
sed aż do etsi brak. 3) *Aug*, *Krak.* frustrabatur. 4) *Na boku*: Particularis
 pugna et victoria. 5) *Krak.* angusta est. 6) *Krak.* quod. 7) *Aug.*
brak. 8) *Krak.* refugientesque. 9) *Na boku*: Impedimenta exurantur a regis.

postea futurum, tum iumenta debilia aut supervacua interfici et arma, quae aut ex defunctis militibus aut ex praeda supererant, terrae infodi. Quibus diligenter peractis exercitus subinde, velut ex purgatione supervacuorum ¹ novum quendam vigorem accepisset ², maioribus itineribus, quam ut otiose insultando
 DI. 690. insequi Turcus posset, ad Belgradum ³ se recepit. Ibique ⁴ per quietem et recreationem diebus aliquot consumptis rex unde moverat, Budam contendit. Ubi postquam cognitum est civitati ⁵ appropinquare, procedentibus in sacro ornatu et sollemni caerimonia sacerdotibus, ingenti numero populus omnis generis promiscue effusus cum gratulatione ⁶ reducem salutavit excepitque. Ingrediebatur ipse pedes ex voto templum prius, quam regiam aditurus; praeibant vero captivi insignes cum Carambo, tum militaria signa hostibus adempta cum parte praedae, quae supererat, praeferebantur, subsequentibus militibus ante omnes volonibus ⁷ cruce signatis laudesque et nomen regis militari alacritate in caelum
 DI. 689. ferentibus: ipsum unum esse, qui regias artes virtutesque non nosset solum, verum etiam impleret; ceteros per ignaviam et socordiam aetatem agere in domestico luxu, prodita ac deserta re Christiana, quae tum primum caput attollere incipiens brevi ad pristinum decus amplitudinemque esset perventura. Sed et iuxta regium decus Hunyadiani nomen celebre apud multitudinem audiebatur, cuius maxime ingenio ac virtute in rebus bellicis victoriam adeptam credebant. Ceterum multo insignius futurum fuit spectaculum, si necessitas expediendi exercitum magnam pompae partem non ademisset, spoliis ⁸ multis ultro concrematis in itinere, aliis sub terram relictis. Postquam vero laudes gratesque ob rem bene gestam deo actae, signa tholis suffixa et repetitis egregie factis dictisque cuiusque ex ducibus, pro meritis singuli praemio affecti; mox ut eorum virtus ad posteros quoque testatior redderetur, insignia cuiusque cum titulis in conspectiore parte templi ditissima diligentique pictura effigiata ⁹.

¹) *Krak.* redundantium rerum. ²) *Krak.* cum accepisset. ³) *Na boku*: Rex Belgradum attingit. ⁴) *Krak.* ibique diebus aliquot militi ad quietem datis rex.
⁵) *Krak.* eum civitati. ⁶) *Na boku*: Rex Budam ingreditur. ⁷) *Wn.*, *Wd.* volonis; *Aug.*, *Krak.* Polonis. ⁸) *Krak.* rebus.

⁹) Walki w lesie nie zna *Dłg.* Słowa pochwały dla króla wkłada w usta jakiegoś Niemca: *Fertur crebro quidam miles Almannus* i t. d. (689). Obok króla chwali *Dłg.* legata a o Hunyadym przemilcza. — Zbierając uwagi, dodane do poszczególnych rozdziałów, traktujących o wyprawie z 1443. r., zaznaczam, że

XLI. Vulgatus¹ reditus ac victoria Vladislai² omnium fere Christianorum principum legatos ad se excivit, sed inprimis frequentes convenere ab

¹) W kod. weneckim napis cynobrem: *III. Lib.*; w petersb. *Liber 3 tius* ręką późniejszą; w wiedeń. w środku linii wielkimi literami: *Tercius Liber*; w wyd. augsburskiem: *P. Callimachi Geminianensis de Vladislao Rege seu clade Varnensi. Lib. II.* a w wyd. krakowskiem: *Philipi Callimachi De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum Rege liber tercius.* ²) Krak. zaczyna

tak: Victoria de Turcis virtute Vladislai regis parta omnium.

choć *Kal.* czerpał z *Dł.* jednakże nie szedł za nim niewolniczo. Opowiadanie *Dł.* znacznie rozszerza, wplata nowe nieznane epizody wyprawy i podaje nazwiska wodzów, których u *Dł.* nie znajdujemy. W szczególności zaś podał wbrew swemu zwyczajowi datę rozpoczęcia wyprawy, odmalował żywo utarczkę a raczej obustronną ucieczkę w czasie marszu ku Sofii, podał siłę wojsk Hunyadego pod Niszem, opowiedział obszernie walkę z Karambem (raczej z Czelebim), którego imię sam tylko zna, usiłowania Hunyadego celem sforsowania wąwozów bałkańskich i w końcu zasadzkę chrześcijan na ścigających ich Turków w okolicy lesistój i bagnistój. Obok Karamba wyprowadził też na scenę Alibeja, wspomina o kardynale Julianie, krzyżowcach i Grzegorzu z Sanoka a wreszcie opisuje po kilkakroć okolicę, przez którą szedł król z wojskiem. Jeżeli nawet brał *Kal.* pewne wiadomości z listów Sylwiusza, jak wykazałem wyżej, a ten lub ów szczegół zmyślił lub tylko silniej zaakcentował, aby mógł wykazać cnoty króla, Hunyadego i gorliwość kapłańską Grzegorza (dysputa z Mamakiem) to pozostaje jeszcze wyjaśnić, skąd pochodzi reszta jego wiadomości. Kto tylko badał źródła, dotyczące wyprawy z 1443., ten przekonał się rychło, że wiadomości są strasznie chaotyczne i nie pozostają w zgodzie z geografią. Powody łatwo zrozumieć. Brali udział w wyprawie ludzie rozmaitych stanów, rozmaitego wykształcenia i różnych narodów. Wyprawa zainteresowała wszystkich; każdy chciał coś o niej wiedzieć i skąd mógł chwycił wiadomości. Uczestnicy, począwszy od króla, Hunyadego i kardynała rozsyłali o niej listy, inni opowiadali po swym powrocie tym, co ich chcieli słuchać. Ileżto błędów i bałamuctw popełniono skutkiem złej woli, niewiadomości lub braku pamięci! Już bardzo rychło fałszowano listy jak n. p. ów królowej Zofii w *Fontes rerum Austriacarum t. 42 p. 9.* Mógł więc *Kal.* słyszeć opowiadania n. p. z ust Grzegorza lub innych współczesnych — wszak i Bonfini powołuje się na naocznych świadków — mógł czytać jakieś listy, które mu dostarczyły wątku do opowiadania, mógł wreszcie z dzieła (o ile istniało) Grzegorza z Sanoka korzystać. Że wiele mu pomagała fantazyja własna — nie przeczę, ale trudno przypuścić, by

universa Italia ¹, quam ea tantummodo fiducia tenebat, minime se vexatum iri a Turcis, si eos Poloni et Hungari aut subicerent ² sibi aut certe non absistendo a bello iugiter oppugnarent. Uno omnes ore ac consensu affuisse deum affuturumque asseverabant pio ac iusto bello et quae ad id bellum locorum gesta erant efferentes ad reliqua exsequenda exhortabantur; sed ante alios pontifex DL. 692. maximus Eugenius ³ Venetique et Genuenses cum Philippo Burgundiorum duce. Ii ad laudes partae victoriae adhortationesque novae expeditionis instaurandae adiciebant ⁴ pollicitationes subsidiorum seque ingentem classem ad ⁵ Hellespontum missuros spondebant, per quam Turci ex Asia transmittere seque cum Europaeis coniungere prohiberentur. Qua ratione facillimum fore ⁶ in Europa debellare, in qua pauci admodum superessent hostes et ii trepidi ac perculsi et non nisi vinci assueti; modo paululum rex anniti vellet, exterminari omnino tota Europa impiam exsecrandamque Musumanorum superstitionem posse, re Christiana in perpetuum aucta et stabilita. Iohannem etiam Palaeologum Graecorum imperatorem, cuius fortunam maiestatemque Turci non modo labefecerant, sed paene ⁷ everterant, successus Vladislai extulerant in spem rei dignitatisque suae in integrum restituendae. Missique sunt ab ipso oratores, qui praefati ea, quae facere visa sunt ad tanti eventus gratulationem, divina humanis commiscendo religiosa asseveratione nuntiaverunt visum esse a plerisque Constantinopoli ante portam, quae ad Macedoniam emittit ⁸, equestrem iuvenem candida veste ornatum per speciem laetitiae hac illac excursare eadem hora, ut postea

¹) *Na boku*: Legationes Christianorum principum gratulantur Vladislao propter victoriam. ²) *Aug.* subigerent. ³) *Na boku*: Promissio auxiliorum a Christianis pro renovanda expeditione. ⁴) *Aug.*, *Krak.* adiciebant etiam. ⁵) *Aug.*, *Krak.* in. ⁶) *Krak.* foret. ⁷) *Krak.* paene etiam. ⁸) *Krak.* in Macedoniam fert.

n. p. owe imiona lub walki na Bałkanach i w lesie były skomponowane. Imiona mogą być przekręcone (może z Turchanbeg i Halil pász), nawet mógł niewłaściwie fakta przyczepić do pewnych imion — lecz ostatecznie całego opowiadania może nie zmyślił. Jeżeli się zgodzimy na to, iż czerpał z opowiadań ustnych lub listów, to i błędy łatwo wytłumaczyć bałamuctwem źródeł. Skoro zaś źródła jego były mętne, to oczywista nie może opis *Kal.* posiadać wartości historycznej a tém samém nie można się przy opracowaniach wyprawy z 1443. na nim opierać. — Porównaj *Huber: Die Kriege* etc.

compertum fuerat, qua res a Christianis contra Carambum prospere gerebatur, moxque evanuisse. Id visum omnium animos primo sollicitos habuisse, subinde cognita regis victoria illius nuntium vulgo existimatum; ceterum prudentiores et quos aut vitae sanctimonia aut profundae alicuius disciplinae cognitio peritos futurorum reddidisset, non tam credere Vladislai successum divinitus Graecis nuntiatum, quam eos admonitos temporis et occasionis suae: Turcorum in Europa rem paene profligatam esse¹, in Asia etiam fluctuare, molientibus res novas circumadiacentibus tetrarchis; ideoque non cunctandum ulterius, sed trepidos suaeque imbecillitate ac vi aliena laborantes subito opprimendos. Qua persuasione imperator eorum excitus cum suis quidem armatus ex parte altera affuturus², si modo regi cordi esset primo quoque tempore eam victoriam prosequi, quam deo duce ac comite³ vel exinde adeptum esse constabat, quod divinis etiam nuntiis fuerat⁴ pervulgata. Accedebat⁵ ad haec supplex despoti ambitus et quotidianae preces obtestationesque cum lachrimis, tum instans Iuliani⁶ adhortatio vocesque assiduae ac multo iam efficaciores apud animos Dł. 693. primae expeditionis successu elatos. Quibus ne magno animo rex subito assentiretur Polona res continuat^a.

XLII. Venerat enim eodem quoque tempore legatio a Polonis⁷ gratulatum et ipsa quidem regiae felicitati, ceterum tentare iterum fortunam non prius oportere admonebat, quam cum proceribus Polonis vel in finibus regni consilio inito prius rex illud⁸ expediret, quo⁹ tandem ordine rebus suis domi

¹) *Krak.* brak.²) *Krak.* esset affuturus.³) *Krak.* duce atque auctore.⁴) *Krak.* fuisset.⁵) *Na boku*: Despoti ambitus pro renovanda expeditione.⁶) *Na boku*: Iuliani adhortationes.⁷) *Na boku*: Legatio Polonorum.⁸) *Krak.*

brak.

⁹) *Krak.* qua ratione rebus domi.

^a) O cudowném zjawisku w Konstantynopolu nie opowiada Dł., który zresztą skrzętnie notuje wszelkie cuda. Przyjąć więc należy, że Kal. opowiadanie zmyślił a bodźcem mógł być list ks. medyolańskiego (Dł. 694), w którym książę zaręcza, że miał wiadomość o zwycięstwach królewskich przez objawienie. Kal. wiadomość tę rozszerzył i przeniósł do Konstantynopola. Uwaga Kal.: *ceterum prudentiores* pozwala nam poznać zapatrywania autora na cudowne zjawiska. Dł. nie wspomina o poselstwie Paleologa w tym czasie, ale znacznie później (p. 704); Kal. kazawszy cesarzowi greckiemu już teraz wysłać poselstwo do Węgier opowiada oraz o buncie w Azji, którąto wiadomość zawiera w istocie list cesarza (Dł. 704).

- constitutis ac firmatis externum bellum, regni sui securus, prosequeretur. Non videri rationi consentaneum sollicitum esse quemquam de rebus alienis antequam sua in tuto collocaverit¹. Recensebant² deinde, in qua deformitate Polonia esset, quid licentiae ubique insolesceret, quis in privatis cupiditatibus ardor, quae in publicis opportunitatibus neglegentia, ex quibus³ nactos occasionem Tartaros magnam Russiae ac Podoliae partem depopulatos. Sed et praeterquam quod privatae procerum simultates ad vulnera et caedes iam pervenerant, a finitimis per latrocinia tanquam iusto bello etiam praedas abigi inprimisque a Boleslao duce Opoliae. Ad ea vulgari Casimirum ex Litifania bellum Masoviae propediem illaturum; tot malis succubiturum omnino regnum nisi subito succurreretur⁴. Quae regis animum eo movebant magis, quo verius dici nuntiarique sciebat. Tamen ne regni unius privata necessitas publicae omnium Christianorum rei apud mentem suam praeponderare appareret, prius⁵ collaudato singulorum, quorum legationes aderant, in se officio ac benivolentia nec minus pietate in religionem ac deum immortalem, ceteros omnes oratores sic ab se dimisit, ut
- DI. 693. qui sperare possent facturum ipsum postulata. Polonis vero dixit convocaturum se ilico Budam Hungarorum optimates daturumque enixe operam constitutis omnibus, quae ad pacem bellumve⁶ eius anni attinere viderentur, ut mox ea, quae ipsi petierant, exequeretur⁷.
- DI. 693. XLIII. Constituta⁷ subinde Hungaris conveniendi die, ut si communi
- DI. 697. iterum consensu educenda censeretur in Turcos expeditio, stabiliior quies domi
- DI. 697. relinqui posset⁸. Spondendo in id fidem, quod absoluto conventu ad sua quique

¹) *Krak.* collocasset. ²) *Aug.*, *Krak.* recensebat. ³) *Krak.* his. ⁴) *Krak.* succurreretur affirmabant. ⁵) *Na boku*: Respondetur et dimittuntur a Vladislao legationes. ⁶) *Krak.* bellumque. ⁷) *Na boku*: Conventus Bude frequentatur advocatis etiam Boemis. ⁸) *Krak.* posset, data fide absoluto conventu ad sua quemque inviolatum remissum iri.

^a) *Dł.* kreśli stosunki polskie o wiele obszerniej a zwłaszcza wchodzi w przy- czyny niepokojów od strony Szląska. *Kal.* pomija, bo musiałby powiedzieć, że biskup Zbigniew Oleśnicki kupił księstwo siewierskie, tymczasem postanowił sobie Zbigniewa nie wspominać wcale. Według wszelkiego prawdopodobieństwa napad Tatarów jest tensam, o którym wspomniano w rozdz. XXV. *Dł.* bowiem mówi dwa razy (682 i 692) pod 1442. i 1444. o napadzie Tatarów *circa festum Pentecostes* i każdą razą zapuszczają się pod Lwów; tylko pod 1442. wspomina o Windyce a pod 1444. téj wzmianki brak. Porównaj *Ostatnie lata Władysława III.*, 47 uw. 6.

omnesque inviolati reverterentur, Is cram etiam magistratusque civitatum, quae DI. 693.
ab illo dependebant, placuit per litteras accersiri, licet adversante Iuliano, qui
praesentibus Boemis nihil, quod quidem ad religionem pertineret, rite transigi
posse arbitrabatur. Sed confirmaverat regem in sententia Franco Banus dicens
non esse eius temporis quaerere, quid sentirent vellente Boemi de caerimoniis
institutisque Christianae professionis deque Romani pontificis aut ritu¹ aut
praeceptionibus in sacris tradendis suscipiendisque; aliam esse eorum causam,
quibus satis esset verbotenus de religione disceptare, aliam vero eorum, quo-
rum cum religione simul vita et libertas periclitaretur et manu non lingua
tueri se cogerentur. Si quid in Boemorum mentibus foret aut a sacra salvatoris
nostri historia aut ab eiusdem mysteriis alienum, non defuturas postea emen-
dandi occasiones et tempora illis, quorum interesset. Interea nihil satius² in
adeo ingenti non eius tantum regni sed totius quoque Christiani nominis
opportunitate, quam uti opera quorumcunque et inprimis Boemorum, qui et ad
manum essent et in priori expeditione, quo ad tuendam religionem³, non so-
lum pii, sed etiam obstinati⁴ cogniti essent; nec totidem volones⁵ cruce
signati⁶ ex reliquis omnibus Christianis nationibus occurrissent⁷, quot ex unica
et haud sane numerosa ipsorum gente. Ad extremum adhiberentur necne ad
eiusmodi consultationem magis quam alterius cuiusquam⁸ interesse eorum, qui
illos erant vocaturi; quandoquidem eo blandimento illecti⁹ maiorumque agen-
dorum⁸ gloria incitati, si nihil aliud, saltem domesticam securitatem praestare
possent, sprete vero⁹ praeterquam quod certi hostes etiam irati¹⁰ in regni gre-
mio forent¹¹ remansuri. Igitur postquam omnes convenerant dies aliquot ex- DI. 697.
tracti¹² extinguendo intestino bello, verum ubi nulla iniri ratio potuit eius ex
toto abolendi, consensum est in biennales indutias; quibus durantibus captivos DI. 697.
utrinque dimitti placuit ea condicione, quod¹³ indutiis exactis reverterentur in
vincula et custodiam, si de pace interim non consentiretur¹⁴. Laetis subinde
omnibus, quod datis¹⁵ acceptisque indutiis domi nihil, quod inter suos magno-
pere timeri posset, relictum videbatur, proposita est belli externi consultatio.

¹) *Krak.* ritibus.²) *Aug.* satius videri urgente non eius.³) *Krak.* religio-

nem pertineret.

⁴) *Krak.* constantes.⁵) *Krak.* volonos . . . signatos . . .

accurrisse.

⁶) *Aug.*, *Wd.* cuiusque.⁷) *Aug.* allekti.⁸) *Krak.* geren-

dorum.

⁹) *Krak.* brak.¹⁰) *Aug.* iritati.¹¹) *Krak.* essent.¹²) *Na**boku*: Decreta in conventu Budensi.¹³) *Krak.* ut.¹⁴) *Krak.* conveniret.¹⁵) *Na boku*: Consultatio et decretum de bello Turcico.

Et plerisque aliis sed despoto et Iuliano inprimis instantibus publiceque ac privatim asserentibus praeparari affuturaque in tempore auxilia a pontifice maximo ceterisque principibus Christianis, facile recenti adhuc victoria elatis fidentibusque animis persuasum, ut redintegrandam expeditionem censerent. Apparebat enim accedentibus terra marique tot potentissimorum principum nationumque auxiliis facillime deleri posse eum hostem, quem paulo ante praeter haud sane multos volones cruce signatos¹ suis tantummodo armis ac viribus fudissent fugassentque. In eum itaque sumptum, decretum est extraordinarium tributum subito ab indigenis exigendum quaestoresque ad id designati, bellici² autem apparatus tota cura Hunyadiano delegata. Sed et nuntii constituti³, qui ea, quae apud Hungaros et Vladislaum decreta⁴ erant, ad quos maxime oportebat principes nationesque perferrent⁵.

DI. 698. XLIV. Venerat Budam ad eum conventum Pangratus de Sancto Nicolao⁶, partium quidem Vladislai assertor, sed qui omnem regionem, quae a praeterfluente Vago abluitur, latrocinio infestam tenebat. In quem quia domesticam quietem turbare videbatur publicum plus odium valuit, quam liberi conventus reverentia. Captus enim est a multitudine tumultuosius id efflagitante praecipiterque⁷ in vincula coniectus eodemque impetu subitarium de complicibus sumptum est supplicium. Nec temperatum foret ab Iskra⁸ in tam praepropero ardore animorum contra publicae fidei sanctitatem, nisi Vladislaus, ubi multitudinem vehementius concitatam videns, quam ut monendo hortandoque verecundia aequi bonique cohiberi posset, nonnullos Polonos confestim submisisset, qui per posticum eductum mutatis vestimentis in⁹ Iaurinum perduxere. Quo facto

¹) *Aug. i Krak.* signatos nemine omnino opitulante suis... ²) *Wd.* reliqui.

³) *Krak.* decreti. ⁴) *Krak.* constituta. ⁵) *Krak.* Pancratus Sanctonicolaus.

⁶) *Krak.* praecipiteque impetu in vincula coniectus et subitarium de iis, qui sceleris participes erant, sumptum. ⁷) *Na boku:* Vladislaus Iskra servat ab impetu multitudinis.

⁸) *Krak.* brak.

⁹) Sejm odbył się według *Dł. pro die s. Gregorii*. Kał. dodał od siebie spór między kardynałem a Franko-banem o dopuszczenie czeskich rot bawiących w Węgrzech do narad nad wyprawą turecką. Ban wypowiada niewątpliwie zapatrywania samego autora, które odbiegają znacznie od stanowiska kuryi w sprawie husyckiej a słowa *aliam esse eorum causam, quibus satis esse verbotenus de religione disceptare . . . non lingua...* są docinkiem dla kłótliwych teologów.

rex ab Iskra postea nunquam nominatus est sine reverentia et praefatione servatoris ¹.

DI. 698.

XLV. Rebus igitur sic dispositis ² in Hungaria Vladislaus ³ ad fluctuantem paterni regni statum et molitionem Casimiri in Masovos animum converterat volebatque dum tributa exigenterentur, dum gerendo bello usui futura parabantur ⁴, transcendere in Poloniam factiones intestinas illic quoque sedaturus consultaturusque, quo pacto licentia latrocinantium ex Silesia et Litifanicus motus supprimeretur. Sed et magnopere gestiebat secum post tot tantasque res feliciter ⁵ gestas sese matri ac suis aliis ⁶ ostentare. Ceterum praeter id, quod apparebat, Polonos omnia facturos, ut non nisi quae ad pacem suam facere crederent recte prius constitutis regem a se dimitterent, Hungari etiam veriti, ne aut iuvenilis animus dulcedine quietis in paterno regno remolliretur aut a matre ceterisque necessariis averteretur a periculis in bello Turcico subeundis, despotum et Iulianum tanquam duas machinas ad eam cogitationem expugnandam regemque in Hungaria retinendum admoveere. Illi satis superque ad id per se prompti nec minus ab aliis stimulati hortando rogandoque pervicerunt ⁷, ut Polonis ⁸ rex in praesens per legatos excusaret necessitatem ac magnitudinem suscepti negotii, a quo praeter ⁹ ignominiam proditis illis, quos ad belli societatem exciverat, sine summo etiam periculo abesse non posset, quia ¹⁰ Turcus, cognitis quae a Christianis parabantur, ingentem congregasset exercitum impetiturus ultro Hungariam, nisi sua defendendi necessitas ei prius obiceretur. Quibus adiectum est etiam negotium impetrandi propter novam expeditionem auxilia nec a Polonis solum, verum etiam a Prutenis, a quibus praeterquam ¹¹ quod ex professione sua deberentur, apparebat etiam eo iustius peti, quo a priori bello otiosius abstinerant ¹². Ceterum veluti ¹³ ea postulatio irrita apud Prutenos fuit, ita dilatus regis adventus magno malo Polonis stetit. Cum enim ¹⁴ universorum animi erecti in expectationem ¹⁵ illius quieta secum et civilia agitare coepissent, ubi intellectum est minime ¹⁶ affuturum ¹⁷, ilico veluti ¹⁸

DI. 699.

DI. 699.

DI. 700.

DI. 699.

¹) *Krak.* praefatione honoris, cum vindicem suum servatoremque appellaret. ²) *Krak.* administratis. ³) *Na boku*: Vladislaus cogitat transcendere in Poloniam sed retinetur ab Hungaris.

⁴) *Krak.* pararentur. ⁵) *Krak.* brak. ⁶) *Wd.* perfecterunt. ⁷) *Na boku*: Legatio regis ad Polonos. ⁸) *Krak.* sine insigni nota ignominiae.

⁹) *Krak.* cum quidem. ¹⁰) *Krak.* abstinuissent. ¹¹) *Krak.* uti. ¹²) *Krak.* expeditionem. ¹³) *Krak.* regem minime. ¹⁴) *Na boku*:

Malus Polonie status propter regis absentiam. ¹⁵) *Wd.* velut impuniti esse licentiam; *Krak.* veluti certam impunitatem et licentiam.

impunitiorem licentiam nacti sese ad consuetas artes convertere et praeter id, quod mutuis simultatibus multa inter se foeda committebant facile etiam externorum iniurias tolerabant. Sed ¹ nec minus finitimi eandem ob causam latrocinabantur impudentius ² captique sunt et rebus suis exuti ab illis multi negotiatores honestissimi ³, praedae etiam ex agris propemodum licentius quam si bellum indictum esset abactae. Sed ante omnes insignis fuit rapina ducis Opoliensis interceptis per insidias quam plurimis negotiatoribus Cracoviensibus, dum Vratislaviam ad nundinas proficiscerentur. Quam iniuriam, cum publico sumptu ac viribus vindicanda censeretur, placuit tamen prius ad regem perferre ⁴. Ille ne quid se absente viribus ⁵ tentaretur edixit, sed ut iure res repeterent ⁶ seque
 Dł. 699—700. opportune affuturum, si minime restituerentur ⁷.

XLVI. Dum ea cum Polonis agerentur satisque ad bellum provisa et constituta essent omnia in Hungaria, visum est denuo significare ⁷ Costantino-politano imperatori, ut se cum suis praepararet moturus ex parte altera, ubi Vladislaus ad Thraciae Macedoniaeque fines cum exercitu pervenisset, nec minus admonere etiam fidei ac temporis pontificem maximum ⁸ ceterosque, qui paulo ante obsidendi Hellesponti ultro negotium curamque susceperant. Itaque illi nihil dissimulantes congregata instructaque ad Caietam septuaginta triremium classe miserunt ⁹ ilico Franciscum Albertum ¹⁰ cardinalem Florentinum, ut navigaret ¹¹ in Hellespontum obsessisque illic litoribus opportunis obsisteret ¹¹, ne quid subsidiorum a Turco ex Asia posset accersiri. Ad quam rem summo

¹) *Krak.* Sed et finitimi. ²) *Krak.* impune. ³) *Krak.* homines honestissimi.
⁴) *Krak.* perferri. ⁵) *Krak.* vi. ⁶) *Krak.* repeterentur seque opportune si minus restituerentur affuturum spondit. ⁷) *Na boku*: Legationes ad Christianos principes admonentes promissorum. ⁸) *Krak.* maximum desistebat. ⁹) *Krak.* iusserunt.
¹⁰) *Na boku*: Itali ac Burgundus subsidiariam classem mittunt in Hellespontum. ¹¹) *Krak.* navigare . . . obsistere.

^a) *Dł.* nie mówi, iżby król głównie za namową kardynała i despoty odroczył wyjazd do Polski, lecz wyraża się ogólnikowo *non tam consilio Hungarorum quam prece et obsecratione*. Nie wysłał też król do Polski posłów ale *literae excusatoriae blande conceptae ab Hungaris*. Nie donosi *Dł.* o tym, żeby król prosił Polaków o posiłki a w końcu wyraża się o zakonie niemieckim iż *Veneris Bacchique usus* stępiły zapal wojenny. O rabunku ks. opolskiego podaje natomiast wyczerpujące wiadomości.

studio maturandam, praeter id¹ quod Vladislao data fides et religionis cura intentos faciebat, fama, qua vulgabatur Carmanum² Ciliciae regem cum validissimo exercitu in Pontum et Bithyniam Turcos oppugnatum venire, etiam promptiores fecit, cum viderentur omnia veluti quodam divino nutu ad id praeparari, ut superstitio impia et foeda pessundaretur³.

XLVII. Perculerat et Turci animum⁴ moles instantis a Carmano^b DI. 701. belli, cui sustinendo imparem se fore sciebat, nisi integer illuc se converteret; et videbat dispartitis viribus suis⁴ eodem tempore Polonis atque Hungaris terra, Italis vero etiam mari esse occurrendum. Cum nihil ignoraret eorum, quae contra se summo consensu summoque conatu ab utroque gente parabantur, et proximo etiam bello cum magna suorum clade Vladislai vires ac felicitatem expertus, timebat⁵ magis ex eo, quod intellegebat adeo praevalida subsidia illi affutura. Igitur ne copias suas distrahere in diversum et propemodum sine spe resistendi separatim eas summis discriminibus obicere cogere-
ratur ceterorum animos facile posse ad pacem acclinare, si despoto prius persuaderetur, nuntios ad eum clam submisit, qui veluti de Carambi redemptione agentes per occasionem proponerent sibi⁶ cum libertate filiorum^c pristinae DI. 703. fortunae decus atque amplitudinem, si aequabilis concordiae cum rege DI. 701. ineundae⁷ auctor ipse fieri vellet. Ille se dolo atque astu a perfido hoste tentari primum ratus oratorum verba diffidenter audiebat. Ceterum ubi instando agendoque, ut crederetur extorsere coepitque illius animus ab incerta spe victoriae ad praesentem certamque principatus sui possessionem converti, cum non

¹) *Krak.* praeter Vladislao datam fidem . . . curam, quae principes intentos. ²) *Aug.* Carmanum Ciliciae, Carmaniae regem; *Krak.* vulgabatur Carmaniae regem. ³) *Na boku*: Turcus preparaciones (?) Christianorum cogitat atque agit de pace. ⁴) *Krak.* brak. ⁵) *Krak.* eo timebat magis, quo intelligebat certiora et validiora subsidia. ⁶) *Krak.* illi. ⁷) *Krak.* ineundi.

^a) Wiadomości podane w tym rozdziale są u Dł. porozrzucane. Dodał Kal. od siebie, że kardynał Franciszek dowodził flotą 70 trójwiosłowców — lecz przesadził, bo król pisze tylko o 38 galarach (*Codex epistol. saeculi XV. I. nr. 123*) — i że Karaman był królem cylicyjskim. ^b) Dł. Karaman Thartarorum Caesaris filius.

^c) Dł. wymienia wypuszczenie na wolność synów despoty między warunkami przedłożonymi królowi przez posła tureckiego. Oczywiście jednak musiano ten warunek omówić i w przedwstępnych rokowaniach z Brankowiczem.

- ignoraret filios interim foedo in carcere catenis vinctos et iam pridem crudeliter oculis mulctatos ludibriis quibusque esse expositos et ultra quam paternus animus pati posset diutius indignis atque acerbis omnibus¹ per opprobrium et calamitatem in sorde ac squalore vexari, eaque res non minus quam eversa
- DI. 701. status sui fortuna sollicitum haberet, rem, prout offerebatur, ad Hunyadianum pertulit. Qui etsi pristinae felicitati² viribusque fidebat ad eaque auxiliares etiam copias terra marique accessuras sciebat, tamen³ intestinum bellum in Hungaria non extinctum sed dilatum Fridericumque in propinquo divitiis et auctoritate praepotentem hostem cum⁴ videret reputansque⁵, quam varii inopinatique casus in bello dominantur, ne si quid adversi mala fortuna obiecisset, Vladislaum subinde facili negotio regno eici⁶ contingeret, illatam a Turco
- DI. 701. pacis mentionem haud quaquam aspernandam censuit praesertimque etiam quod despotus per concordiam paene plura assequenda proponebat, quam posset bellum etiam felicissimum repromittere. Sed ante omnia quibus tandem conditionibus re vera pacem firmare vellet a Turco exquirendum putavit. Cumque nuntiata sibi per despotum tam de redimendo Carambo⁷ quam de restituendis
- DI. 702. illis quae bello repetebantur, vera esse comperisset, transegit ante omnia de pretio captivi, pro quo quinquaginta⁸ aureorum milibus acceptis, nihil interim praetermittendo ex his, quae ad acerrimi belli motum praeparanda fuerant, nuntiat⁹ regi, quod quam maxime fieri posset numeroso instructoque exercitu Idibus Iuniis¹⁰ ad Segedinum moveret¹¹: ibi legatos Turci petentes pacem affuturos, offerri quidem ultro condiciones haud aspernandas¹² tempori ac rebus regni; ceterum vim paratam in conspectu multo meliores extorturam. Sollicitus

¹) *Aug.* modis; *Krak.* modis iactatos.

²) *Na boku*: Hunyadianus pacem cum

Turcis suscipiendam putat. ³) *Krak.* tamen cum. ⁴) *Krak.* brak. ⁵) *Krak.*

reputans. ⁶) *Aug.* frui; widocznie miał tu na myśli Władysława Pogrobowca.

⁷) *Krak.* monet regem, ut quam.

⁸) *Na boku*: Hunyadianus regem ad Segedi-

num vocat ad transigendum.

⁹) *Krak.* incommodas.

^a) *Dł.* nie wymienia nazwiska.

^b) *Dł.* septuaginta millibus.

^c) *Dł.*

proxima die Augusti. Obie daty jednak błędne i najlepszym wyjściem byłoby czytać u *Kallimacha*: *idibus Iuliis*, zaczął przemawia list króla z 2. lipca 1444., w którym czytamy: *XV. die presentis mensis in civitatem nostram Varadini gentes nostras convocabimus* (*Palacky. Literar. Reise* 72. Porównaj: *Ostatnie lata Władysława III.* 55, 1).

adhuc secum Vladislaus de statu Poloniae periclitante mentionem pacis laetus audivit, videns¹ facile fore, ut viribus, quas ad externum bellum comparaverat, domi utriusque regni sui res in perpetuum stabiliret, sublatis omnino aut eiectis iniuriarum seditionumque principibus. Sed et ceteri omnes post tot annorum non intermissum bellum concessationem² quietemque aliquam a Turcis desiderabant³. Dl. 702.

XLVIII. Venit itaque rex cum⁴ suis praestituta die in Segedinum, quo despotus Hunyadianusque antecesserant cum Turcis oratoribus. Quorum princeps, graecae nationis homo sed Musomanorum sectam professus, ubi in conspectum regis venere, ita verba fecit⁵. Si commisso inter nos belli discrimine, rex inclite, nunc demum ad petendam pacem veniretur, videri forsitan posset Amorus imperator noster viribus suis diffidere; sed cum multo ante quietia consilia proposuerit tibi, quam manum conserendi aliquando tecum cogitatio quaequam subesse posset⁶ inque meliori fortuna sua iam tum egerit apud te de amicitia ineunda, non debes existimare nova potius aliqua necessitate nunc permotum, quam consilio eodem, quod a principio sibi persuasit te foederis ac pacis mentione provocandum. Nec enim semestri victoria tua credere oportet fractos abiectosque esse animos nostros continua felicitate iam tot annos supra omne fortunae discrimen elatos; quos etiam si nihil aliud erigeret firmaretque, utique vidisse⁷ tuos totiens a nobis effusissime fugatos victosque, reparare subito copias victoribusque subinde⁸ ultro insultare, satis efficax exemplum foret, ne mediocri clade accepta et quae tota nostrorum ducum temeritati queat imputari de fortuna viribusque nostris subito desperaremus. Atque ideo non tanquam necessitati aut desperationi cedentes nos audiendos putes, sed ut qui minime

¹) *Krak.* haud ignarus facile fore, ut iis. ²) *Aug., Krak.* cessationem. ³) *Wd.* atque cum. ⁴) *Na boku*: Verba oratoris Turci ad regem de pace. ⁵) *Krak.* quaequam subisset. ⁶) *Krak.* vidisse nos toties a vobis. ⁷) *Krak.* brak.

⁸) Obok wyżej zaznaczonych różnic między *Kal.* a *Dł.* najważniejszą jest ta, że według *Dł.* skłoniła Hunyadego do zawarcia pokoju chęć posiadania zamków despoty (701) a *Kal.* zwraca z zupełną słuszością uwagę na stan wewnętrznych stosunków węgierskich. W dalszej zaś konsekwencji namówił Hunyady króla — według *Kal.* — aby zgromadził wojsko do Szegedynu i wywarł w ten sposób nacisk na Turków, *Dł.* natomiast nie mógł téj rady Hunyademu przypisać, bo wszakże chciwość powoduje go do zawarcia pokoju pod jakimikolwiek warunkami.

contra alienam felicitatem tendentes modum terminumque nostrae constituimus. Cumque gloriam partae nuper abs te victoriae praesentisque apparatus magnitudinem oculis atque animo metiris, quantum utrique credere oporteat, tibi documento nos simus, totiens prius victores eisdemque, quibus tu modo, humanae felicitatis blandimentis inflati; nullius magis interest casibus se subtrahere, quam cuius felicia initia nondum sortem alteram sunt experta. Paulo ante vix pubescente aetate, cum paterno regno administrando minime satis par credi posses, accitus es ad alterum pariter regendum, praeterquam quod magnitudine sua fortiori aetati intolerabile externis bellis civilibusque factionibus etiam implicitum. Magno animo susceptae a te condicioni adeo successus affuit, ut bello domi statim paene extincto arma in nos converteris et quorum nomen prius vix sustinebatur, facile vinci posse docueris. Quo benignius ausus tuos fortuna confirmavit, eo ne destituat, praecavendum est magis, praesertim quod non qui plurima, sed qui grata¹ et firmissima quaeque possidet iure felix appellatur. Porro quid tibi gratius esse potest aut debet, quam paternum regnum, quid firmitus, quam adiecta illi cum pace nostra Hungaria? Sed blandiaris coeptis tuis et quantumvis de successu stabilitateque fortunae tibi pollicearis, nempe ut despotum in sedem suam restitueres; celeberrima duo tua regna in discrimen servitutis adduxeris, haud sane aequa laborum periculorumque mercede illectus. Quod si id, quod tanta belli mole quaeritur, minime tanti est, ut tam magno discrimine peti debeat? Quantum sentimus non minus tua, quam nostra interest videre, ne de alienis solliciti nostra labefectemus. Concordiae ac pacis multae utrinque dici accipique honestae condiciones possunt, belli unicus futurus exitus: eversio scilicet patriae divinarumque² et humanorum omnium apud eos, qui victi fuerint. Si praeteritorum meminisse placet, habemus et nos, quid arma nobis et vires polliceantur; ceterum cedere casibus, quam obluctari humanae imbecillitati magis convenire censemus. Tuum est reputare cum tuis malitisne capere exemplum instabilitatis fortunae ex rebus nostris, an in vestris eam experiri. — Acclinati³ in eam⁴ sententiam iam dudum animi facile permoti sunt, ut de pace ageretur. Disceptatio maior fuit in condicionibus approbandis agente Turco de reservanda sibi Bulgaria fodinisque argenti cum plerisque oppidis in Servia, Vladislao vero⁵ legitimis dominis restitui singula volente. Tandem in

¹) *Krak.* qui quam gratissima.

²) *Krak.* divinarumque et humanarum rerum

omnium. ³) *Krak.* Inclinati.

⁴) *Na boku:* Tractatur de pace.

⁵) *Krak.* brak.

id conventum¹, quod Bulgaria² tantummodo in ditione Turci remaneret, cetera Di. 703.
omnia quomodocunque ab eo restituerentur illis, quorum iuris fuerant ante
bellum; captivi, qui supererant, utrinque solverentur inprimisque despota filii.
Dies deinde constituta, in qua oppida civitatesque, prout pactum erat, traderentur
paxque in decennium conclusa, non adversante etiam Iuliano³ non tam, Di. 704.
quia⁴ ex animo rem non improbaret, quam quia aut non succurrebat, quid spei
proponeret tot tantisque utilitatibus compensandis, si in praesens neglegerentur,
aut quia in tam praecipiti⁵ consensu omnium clausas mentes admittendae rationi
intuebatur exspectabatque admonendi tempus opportunius. Sed misere interim
cruciabatur⁶ secum⁷ reputans suis maxime factum adhortationibus, ut Veneti- Di. 702.
Burgundusque et pontifex maximus classem ad Helespontum mitterent seque
exinde aut vanitatis aut perfidiae ab illis arguendum videbat, si pax, ut con-
ventum erat⁸, servaretur⁹.

XLIX. Ceterum quam grata⁹ ea pax Hungaris fuerit memoria veterum
cladium sanguinisque effusi recuperandis illis, quae ultro tunc restituebantur,
vel exinde licebit aestimare, quod eius, ut videbatur, auctori Hunyadiano Di. 701.
virtutis et honoris gratia¹⁰ data sunt oppida et loca omnia, quae alendo in
Hungaria despota fuerant prius assignata. Et cum Turci peterent¹¹, quod¹² in
confirmandis pacis condicionibus prolata in medium eucharistia¹³ rex iuraret,

¹) Wd. conventum est; Krak. conventum, ut. ²) Na boku: Forma pacis. ³) Na
boku: Iuliani cogitationes post pacem factam. ⁴) Aug., Wd. quod; Krak. quod
non . . . rem improbaret. ⁵) Krak. constanti. ⁶) Krak. animo cruciabatur.
⁷) Krak. bñak. ⁸) Krak. ut convenerat. ⁹) Na boku: Quam grata pax Hungaris
fuerit. ¹⁰) Krak. ergo. ¹¹) Na boku: Turci petunt iurari super Eucharistiam,
¹²) Krak. ut. ¹³) Krak. sacra Eucharistia.

^a) Własnością Kal. jest mowa posła tureckiego, bo według Dł. *paucis lega-
tionem absolvunt* tj. podali warunki; poczem Dł. ponownie dodaje: *Haec Graecus
et non plura*. Mowę uważam za udalą; poseł turecki żąda pokoju z wielką godno-
ścią, co odpowiada zupełnie ówczesnym stosunkom, gdyż nie tak wyprawa z 1443.
sama, jak raczej stosunki azyatyckie i wewnętrzne państwa tureckiego wywołały
chęć pokoju. Warunki pokoju podał Kal. szczegółowo. Co się zaś tyczy stanowiska
Juliana znalazł Kal. u Dł., że kardynał nie sprzeciwiał się pokojowi lecz milczał;
nie wystarczało mu to, więc szukał powodów i podał je, co dowodzi sztuki
autorskiej.

haud quaquam fortiter contra tendebant, ne si id iurandi genus deprecarentur¹ suspicari posset parum sincero animo transactum de concordia; cuius adeo vehementi studio tenebantur, ut vitarent etiam suspensiones singulas, a² quibus perturbari posse³ apparebat. Sed Gregorius Sanoceus⁴, ubi regis quoque animum a tam improbo facto haud omnino abhorrentem vidit, religioso veluti furore percitus: deus, inquit, deus tam execrabile scelus avertat, ut qui paulo ante contra impios pugnantes omnia tristia difficiliaque perpessi sumus, dum vinceremus, nunc rursus pro religione armati et propemodum victoriam manu tenentes sacrosanctum divini mysterii archanum sub profanorum oculis sponte proferamus. Quid prima, quid hac secunda expeditione a nobis petatum, quid adeo ingentem belli molem ex tam separatis⁵ ab invicem regionibus ab⁶ Italia, a⁶ Burgundia, a⁶ Thracia evocare, quid denuo arma induere, quid hucusque progredi oportuit, si sacra nostra prodenda erant? Minori nostro facinore per ignaviam domi inermes sedendo pati potuimus illa profanari, quam nunc simus armati prodituri. Pudeat nos gratulationum, quibus nuper victores accepti, pudeat laudum, quibus ut Christianae rei servatores prope in caelum modo elati sumus, pudeat denique, obnoxios his⁷ nefariis cogitationibus, nos dignos haberi, aut in quibus totius Europae reges ac principes spes suas collocaverint, aut pro quibus innumerabiles populi et nationes omnibus in templis ad deum supplices⁸ quotidie⁹ ambient pro victoria nostra vota nuncupando! Quanto sanctius prisci Romani, qui capta a Gallis urbe ne sacra sua conspici possent terrae infodere! Nos victores nostra ultro impiis prodere cogitamus¹⁰ commitemusque, ut religiosius ab illis inanes quaedam divinorum persuasiones servatae dicantur, quam a nobis sacrosanctum immortalitatis nostrae pignus ac mysterium. Et publice nos illo facinore contaminabimus, quod si unus quispiam sacrilega audacia perpetraret severissime vindicaremus. Omitto quantum piaculi apud deum contrahemus, qui non modo ab ipsius causa defecerimus, sed ipsum etiam testem ac pignus defectionis nostrae impiis exhibuerimus. Quid de nobis hostes sentire poterunt videntes nos tanti pacem existimasse, ut non minus sacrilege iuraverimus, quam ipsi impudenter postulaverint? Sed ut haec pacis utilitas leviora videri facit: omnia, quae aut in nostra aut aliorum secta

¹) *Aug.* deprecaretur.²) *Krak.* brak.³) *Aug.* eam posse.⁴) *Na**boku*: Sanoceus impio iuramento contradicit.⁵) *Krak.* diversis inter se regio-

nibus.

⁶) *Krak.* brak.⁷) *Krak.* adeo.⁸) *Krak.* supplices manus.

tendant pro victoria.

⁹) *Aug.* brak.¹⁰) *Aug.* cogitabimus.

religiose¹ altius elata sunt, quam quae humanis sensibus attingi possent², caerimoniarum velamento sanctoque archano mortalium animis infunduntur; quae si nuda in medium protrahantur, quia nullo humanae rationis argumento subsistunt et temere asseverari et impudenter peti, ut credantur, apparet. Audivere dudum hostes deum a nobis praesentem coli asservarique in sacrariorum penetralibus; et quia ignorant, quo id pacto contingat, cum de eo cogitant, nihil simile his, quae terrena et momentanea cognoscunt, sed quicquid extra mortalitatis sortem positam putant mentibus eorum occurrit et id quod, quale sit, nesciunt tantae nostrae de eo asseverationi par figurant. Nos hanc ipsorum persuasionem patefactis archanis nostris corrumpemus elatasque ad divina et caelestia de sacris nostris mentes ad caduca et terrena revocabimus specie panis in conspectum exhibita. Qua verum corpus Christi contineri, ut nos quidem scienter³ credamus, efficit divina institutio gratiaque, in qua nati sumus; quibus illi orbat, cum res per se fidem non faciat, restat, ut nos irrideant veluti minime possibilia credamus. Nolite per deum committere, ut aboleatur sacer ille horror, quo ipsorum animi perstringuntur⁴ in bello, cum secum reputant inituros se proelium contra nos, quibus adeo propitius sit deus, ut propemodum videndus coram nobiscum⁵ pariter conversetur⁶. Quantum de nostra deque religionis nostrae maiestate hoc facto minuetur, tantum crescet apud illos audacia; credituros subinde ut ipsis quidem videbitur⁷ ex specie, quam intuebuntur, nos non modo in veri dei tuitione non esse, sed nec in alterius cuiuspiam. Multis modis stabilitati conventorum caveri aliter⁸ potest, quamvis ad fidei pignus regum verbum satis esse deberet aliaeque inter privatos cautiones, aliae inter principes exhibentur. Ad extremum relicturum se profanata castra asserebat, si eo modo iurare⁹ pergeret. — Itaque cum videretur tam vere quam e religionis¹⁰ aequae ipsorum, quos alloquebatur, usu et maiestate dixisse, constitutum est in confirmanda pace proferri¹¹ utrinque medium sacram historiam suam, quod evangelium nostri, alcoranum illi vocant. Quibus ubi suae quisque

¹) *Krak.* religiosa.²) *Krak.* queant.³) *Aug.*, *Krak.* firmiter.⁴) *Aug.*

praestringuntur.

⁵) *Aug.*, *Krak.* nobis.⁶) *Krak.* inter nos versetur.⁷) *Krak.* videbatur.⁸) *Krak.* brak.⁹) *Aug.*, *Krak.* rex iurare.¹⁰) *Na**boku*: Pervicit Sanoceus ne super Eucaristia iuraretur.¹¹) *Krak.* ut quisque

proferret in.

DL. 704. dexteram admovit religiose iuratum est conventa¹ exsecutum iri atque inviolata² permansura³.

L. Hoc maxime modo datis acceptisque pacis condicionibus, cum Turci digressi essent promissa impleturi, venit a Francisco cardinale⁴ nuntius cum litteris, in quibus continebatur Turcum adversus Carmanum cum ingenti copiarum numero traiecisse in Asiam inermiaque et vacua, quae possideret cis Helespontum reliquisse, ab se vero cum classe litoribus ubique occupatis iam tum ademptum hosti facultatem⁵ reportandi exercitum in Europam. Non praetermittendam tantam occasionem prope sine armis aut certamine aliquo exterminandi propellendique ad origines suas diram gentem exsecrandamque superstitionem. Meminisset rex fidei sponsionisque principibus Christianis factae et quam maxime fieri posset properaret⁶ cum promissa expeditione, quando illi quoque, quod suum erat, auxilia praemisissent. Ad ea similibus paene assevera-

DL. 704. tionibus a Graeco⁷ quoque⁸ per litteras significata addebatur etiam, elatum se spe belli maiori conatu a rege⁹ secundum sponsionem renovandi, cum

¹) *Krak.* conventa servata iri et sancta atque.

quo pax firmata.

²) *Na boku.* Forma iuramenti, qui classi preerat in Hellesponto, nunciat Turcos in Asiam traiecisse.

⁴) *Wd.* facultatem omnem. ⁵) *Krak.* properaret suos in promissam expeditionem educere, quando foederati quoque principes. quod suum...

⁶) *Na boku.* Imperator Grecus eadem et plura nunciat.

⁷) *Aug.* quoque imperatore.

⁹) *Krak.* rege, ut pollicitus erat, renovandi.

²) Z całego tego rozdziału tylko wiadomość o zamkach danych Hunyademu i o zaprzysiężeniu pokoju wzięta z *Dł.*, ale znaczenie obu tych faktów zmienił *Kal.* Że *Dł.* uważał darowiznę zamków za okoliczność obciążającą Hunyadego, mówiłem już wyżej. Co się zaś tyczy przysięgi to *Dł.* powiada krótko: *Wladislao rege publice de tenenda cum Turco sub condicionibus compositis pace iuramentum praestante*; *Kal.* natomiast skorzystał z tej sposobności, aby wykazać religijność Grzegorza. Atoli mowie tej zarzucić można, że ksiądz nie mógł mówić w podobny sposób na publicznej sessyi o eucharystyi, jak to czytamy w tekście (*Nos hanc ipsorum persuasionem* i t. d.). W życiorysie Grzegorza z Sanoka *Kal.* opisał zajście to krócej a motywów, które wytknąłem jako niestosowne dla księdza, nie podał. Natomiast zaznaczył, że kardynał nie miał nic do zarzucenia przysiędze i gdy zdanie Grzegorza zwyciężyło, począł go nienawidzieć. (*Vita Gregorii cap. X. i XI.* wydał *Dr. Finkel*, patrz w tym tomie Monumentów niżej). W historii jest takt autora większy, bo tu nie opowiada tak niesmacznych a wprost niemożliwych zajść.

tentaretur a Turco de foedere, non solum repudiasse condicionem, verum etiam hostilia contra illum ultro¹ intulisse et in armis esse cum suis, ut regi sub ipsum montium descensum vel accurreret² vel alibi exspectaret, si id magis ex usu fore videretur. Instandum agendumque, dum distractus hostis³ multiplici bello, dum nuper caesus, fusus fugatusque nondum satis animum viresque collegisset et proximis cladibus afflictus nedum impetum sed nec nomen quidem regium laturus videretur. Omnia per dolum fraudemque ab oratore Turco in foedere transacta. Non committendum, ut gloriosa initia vecordi negligentia foedarentur, sed rapiendam opportunitatem delendae ignominiae religioni nostrae inustae, non uno atque altero oppido, sed multis regionibus Christiani nominis partim direptis partim ab execranda gente sub dicionem suam missis. Turcum adeo festinato⁴ per Helespontum copias traiecisse, ut verius dici posset fugisse bellum, quod a tergo affore sciebat, quam profectum esse⁵ ad propulsandum id, quod ab Asia nuntiabatur. Ad extremum rogabat⁶, ne veluti sub cultro et praedae relinqueretur crudelissimo hosti, qui procul dubio exercitum reportaturus esset in Europam, ubi adventus Vladislai metum deposuisset. Non aliunde magis id discrimen sibi imminere, quam⁷ quod regiae fidei pollicitationibusque crediderat⁸. DI. 705—6. DI. 705. DI. 706.

LI. Recitatis utriusque⁹ litteris⁹ in regis ac procerum conspectu quidam subito quasi languor omnium animos occupavit memoria eorum, quae de se sperare adduxerant¹⁰ principes Christianos, coepitque regis aliorumque velut oculis obversari species gratulationum, quibus tot regum populorumque veluti publico consensu paulo ante tanquam Christiani nominis servatores excepti fuerant¹¹. Et pudebat pigebatque ob praesentem utilitatem perpetuum decus veluti contempsisse secuturamque exinde ignominiam intuebantur; et¹² meminerant obligatam ab se fidem Graecis Latinisque et¹³ ab utrisque implorata auxilia praesto esse audiebant, quae nisi per summum scelus in discrimine, in¹⁴ quod DI. 708.

1) *Krak.* brak. 2) *Krak.* occurreret. 3) *Aug.*, *Krak.* ille. 4) *Aug.* festinanter; *Krak.* festinato itinere. 5) *Krak.* brak. 6) *Aug.* rogabatur. 7) *Krak.* quam e regiis pollicitationibus et fide data, cui credidisset. 8) *Aug.* utrorumque. 9) *Na boku*: Vladislaum et suos penitet pacis suscepte. 10) *Krak.* iussissent. 11) *Krak.* fuissent. 12) *Krak.* et ut. 13) *Krak.* Latinisque, sic ab. 14) *Krak.* quo ipsi pellexissent.

a) *Dł.* ma cały obszerny list Paleologa; *Kal.* podał tylko treść, miejscami dosłownie.

pellexerant, relinquere non poterant. Quibus adeo contrario affectu omnium fere mentes distrahebantur, ut qui paulo ante pacem ultro elegissent, bellum malle appareret. Et videbatur etiam quaedam quasi opportunitas et causa concordiae repudiandae, quandoquidem Turcus ad constitutam diem neque captivos omnes solverat necdum oppidis civitatibusque, quibus oportuit ex foedere, cesserat. Itaque Iulianus¹ apud tam suspensos animos desideriumque inter et paenitentiam initae concordiae fluctuantes occasionem² suam adesse ratus, cum multis magnisque actionibus antea expertus esset Sanoceum³ persuadendi vi et facultate velut habere hominum mentes in potestate, conatus est sibi illum adiungere in negotio pacis improbandae suadendique instaurandum bellum. Quod cum ab eo minime impetraret propterea, quod ille despoti Hunyadianique sententiam probans nec temere dandam fidem hosti et datam minime violandam contendebat, conversus ipse ad circumstantes: a foedere, inquit, de quo cum Turcis transactum videtur, quamquam inane irritumque⁴, mallem abstinuissemus; non quod ius religionemve illius aliquam, si bellum persequeremur⁵, violandum intellegi oporteat, sed quia dandis accipiendisque condicionibus bonam partem temporis proseguendae expeditioni aptissimi frustra consumpsimus. Contradixissem iam tum ab initio, sed acclinationes animos vestros ad concordiam vidi, quam ut crederem⁶ posse oratione mea ad rem gerendam erigi⁷; praeterea sciebam haec omnia, quae vobis hodie nuntiata sunt de facilitate debellandi in Europa Turcis implicitis detentisque bello Asiatico, fore uti paulo post nuntiarentur maluique exspectare donec ea crederetis aliis, quam intempestive praedicendo committere, ut fingi a me et per vanam spem iactari arbitraremini. Nunc quando, ut volui, asseveratio victoriae vestrae ad vos aliunde quam a me pervenit et ita esse, ut describitur⁸, non minus quam optabam, credere vos indicat destituti⁹ incepti paenitentia, non gerendumne sit bellum, quod omnes necessarium intellegitis, si cum decoris¹⁰ prius partis salutem libertatemque vestram retinere vultis, sed liceat nec ne geri post qualemcumque hanc utrinque foederis iactationem¹¹ explicandum a me sentio. Video enim plerosque inanibus fidei ac foederis nominibus suspensos intra se non tam, quid

¹) *Na boku*: Iulianus pacem, ut irritam, improbat abrogatque iusiurandum. ²) *Krak*. occasionem agenda rei adesse. ³) *Krak*. Sanocensem. ⁴) *Krak*. irritumque fore spero.

⁵) *Aug.*, persequeremur; *Krak*. prosequeremur violatam.

⁶) *Krak*. credere possem. ⁷) *Aug.* vos erigi. ⁸) *Krak*. scribitur. ⁹) *Krak*.

brak. ¹⁰) *Aug.* decoribus. ¹¹) *Krak*. transactionem.

facere velint, quam quid¹ aequum sit, deliberantes; quasi verba quaedam inconsulta per spem metumque mutuo iactata nomen sanctitatemque foederis obtineant, cum id demum iure sit foedus, quod ab illis, quorum res est initum², non verborum sponsio sed conventorum expleta fides confirmaverit. Huic neque paciscentium affuit auctoritas, neque pactorum subinde accessit executio, sed nomen tantum foederis et caerimonia temere iactata sunt; quae non prius sancta fiunt³, quam promissa utrinque cum fide absolvantur. Atque ut incipiam ab eo, qui⁴ sponsionis caput esse videtur. Tamdiu forsán liberum regi fuerit⁵ de foederibus ac pace cum Turcis agere, quoad incliti huius regni viribus et felicitate bellum gessit, quoad nulla externa ope adiutus privato sui regni discrimine ac sumptu publicam Christianae rei salutem maiestatemque tutatus est; ubi vero cum aliis quoque Christianis principibus consilia totamque gerendi huius belli rationem communicare placuit, eorundem consensu bellum intermitteri oportuit, quorum opibus auspiciisque geri susceptum erat⁶. Sed ut res tota, non secus atque ante adiunctam sibi aliorum principum manum, regis tantummodo fuisset, nedum foedus cum eiusmodi hominum genere, sed ullius⁷ omnino rei commercium inire non⁸ licuit et initum non tenet iniussu pontificis maximi. Huc adde susceptas ab hoste condiciones minime expletas esse, ex qua re etiam, si nihil aliud, omnia, quae dicta factave dicuntur, inania redderet⁹; tamen quia conventorum fides, quae ab illis ludificata¹⁰ est, minime confirmavit sanctitatem religionemque foederis, intellegendum est ab sponsione sua, si qua ea fuit, non solum absolutum esse¹¹ regem, verum etiam per dolum et simulationem proposita transactaque esse singula ab oratoribus, qui pacem petitem ad vos¹² venerunt. An si hostis initurus fuisset id foedus, quod stabile ac ratum vellet, si eiusmodi postulatio et sponsio fraude omnino vacua futura erat, non habuit quem de pace acturum mitteret alium, quam hominem lingua, genere, moribus et denique praeter simulatam religionem tota vitae ratione ab ipso alienum; qui nihil vere, religiose et sancte a Turcis promittere neque ex diverso stipulari posset, ceterum cuius pacta promissaque omnia, si ex usu videretur, sine verecundia reici atque improbari liberum foret? Sed et pudebat eum tam supplicis actionis simulationem

¹) *Krak.* quod.²) *Aug.* initur.³) *Aug., Krak.* sunt.⁴) *Krak.* quod.⁵) *Krak.* fuerat.⁶) *Krak.* susceptum oportebat.⁷) *Krak.* nullius.⁸) *Krak.* brak.⁹) *Krak.* redderentur.¹⁰) *Aug., Krak.* frustrata.¹¹) *Krak.* brak.¹²) *Aug., Krak.* nos.

explicare per hominem suae gentis cavitque verecundiae, ne quid submisce, ne quid infra vulgatam animi viriumque suarum magnitudinem ageretur a suis et noluit regem gloriari posse, quod¹ supplicanti sibi Turcum aliquando audivisset². Praeterea cum tota actione multa simulanda forent, non alterius artibus facilius decipi nos posse arbitratus est, quam eius, qui nobiscum de religione paulo ante sensisset, ut quae per se non satis fidem facerent, religionis velamento involuta in animum nostrum descenderent. Ceterum si quae placuissent impetrata forent, cogitavit se pactis staturum; sin minus³, ex simulatione concordiae se id saltem commodum percepturum, ut ad gerendum bellum posset sibi interim consulere. Quae ita esse indicat frustratus terminus eorum omnium, quae per foedus ab ipso fieri oportebat. Scio despoti et inprimis Hunyadi tantam esse rerum hostilium peritiam, tantum experimentum, ut nefas sit dicere non omnia ex⁴ vero⁵ sic se habere, ut sit eis persuasum; sed illum cupiditatem simul liberandorum filiorum simul recipiendi amissum⁶ decus et fortunas, hunc vero diffidentiam auxilii a complicibus⁷ belli affuturi adegisse crediderim, ut non tam acriter, quam poterant, animum intenderint⁸ et blandis pollicitis dissimulatam fraudem statim non deprehenderint⁹. Ceterum non debet cuiusquam gratia aut auctoritas apud animum vestrum plus valere, quam veritas, cum intellegatis tali foedere neminem teneri vel ex¹⁰ eo¹¹, quod sine auctoritate ictum vel quod per fraudem ab hoste minime impletis condicionibus sit dissolutum. Sed ut omnia legitime a rege, nihil insidiose ab hoste actum constaret, meminisse debetis sponsionis¹², quam Christianis vocatis admissisque in partem belli paulo prius quam Turcis fecisse¹³ vos constat. Et cum deliberatio vestra illis¹⁴ angustiis inclusa sit, quod¹⁵ data fides minime potest¹⁶ utrinque subsistere sintque alterutri deserendi, neminem dubitare convenit, ita¹⁷ quemque potius servandum esse, ut arctiore coniunctione vos contingit. Porro quid vobis cum hoc genere hominum¹⁸ convenit, a quibus professione, moribus totiusque vitae instituto ac ratione distatis? Quid cum Christianis non coniunctissimum est? Atque ut omittamus communia immortalitatis initia, fana, sacrificia, sepulcra eadem tum caerimonias et sacrorum ritus, quibus animi

¹) *Krak.* brak. ²) *Krak.* audivisse. ³) *Krak.* brak. ⁴) *Wd.* amoenissimum.

⁵) *Krak.* sociis. ⁶) *Aug.*, *Krak.* crediderent . . . deprehenderent.

⁷) *Krak.* brak. ⁸) *Krak.* fidei. ⁹) *Krak.* obstrinxisse. ¹⁰) *Krak.* iis.

¹¹) *Krak.* ut . . . possit. ¹²) *Krak.* quin eo quisque potius vobis sit servandus,

quo arctiore. ¹³) *Wd.* hostium.

vestri multo arctiore necessitudine inter se coniuncti sunt, quam si natura ipsa eisdem parentibus corpora coniunxisset. Nonne qui paulo ante in Hellespontum classem suam inisere pro salute, pro gloria vestra communicando vobiscum vires suscipiendoque belli una gerendi negotium indissolubili omnino vinculo vos sibi devinxere, quodque nisi per aeternam labem atque infamiam ingratorum animorum violare non possitis? Atque ideo cum ex parte altera illi sint, qui ad humana divinaque omnia¹ vobiscum communia addidere recentissimum beneficium submissorum vobis auxiliorum quique, ut nulla nova sponsio intercessisset², tot humanis divinisque propinquitatibus vos contingunt, ut sine inexpressibili scelere deserere nequeant; ex altera vero hostis immanis, perfidus, qui non per bellum tantummodo a vobis discrepat, sed religiones alias cultusque divinos professus, omnia quae vobis sacra sunt, veluti profana contempnat et si possit violet cuique nec dari fides potuit absque nefario crimine nec postquam data creditur, potest sine graviori culpa servari — non debet esse magna deliberatio cum hocne, an cum illis conventa sint exequenda. Si perseveratur in suscepta concordia, praeterquam quod elusi estis frustratis ex parte altera condicionibus, contaminati inexpressibili facinore amissaque gloria priore bello parta sub quotidiana bonorum omnium execratione infamem vitam agetis; si vero, quod per se etiam vanum irritumque est, repudiato impio foedere bene de vobis meritis aderitis eo in discrimine, in quod per vos adductos non ignoratis, ad securitatem, qua subinde vestra possidebitis, cum immortalis gloria non modo ea, de quibus in concordia mentio est, sed cetera omnia, quae a dira gente possidentur in Europa, recuperabitis. De cuius rei facilitate dicerem, nisi perpenderem satis per litteras suas persuasisse vobis Graecum imperatorem et Franciscum cardinalem, quorum auctoritas in eo tanto gravior sit oportet, quo³ propinquiores sunt hosti et iudicant ex re praesenti. Sed et maior trepidatio hostis, quam ut satis ab ipsius oratore dissimularetur, supra omnem orationem stimulare vos debet ad occasionem vestram⁴ capessendam. Quam si praetermittetis, cogemini tandem postea⁵ despecti ac destituti ab omnibus, dubium dedecore an periculo maiore, intra fines vestros eam diminutionem subire, cui vos impares esse implorando externa auxilia iam pridem profiteamini. Ad haec multa de iure pontificio deque illius potestate ac vi praefatus subdidit tandem pontificis se maximi auctoritate id foedus, qualecunque

DI. 708.

¹) *Krak.* omnia, quae.²) *Krak.* intercedat.³) *Aug.*, *Krak.* quanto.⁴) *Aug.* istam.⁵) *Aug.* brak.

esset, rescindere et abrogare regemque et ceteros, quorum interesset¹, a iuramento ac sponsione, quam Turcis fecerant, absolvere².

LII. Adeo a paucis Iuliani oratio non est probata, ut ex contione tota exaudiretur fremitus deposcentium bellum asserentiumque³ succurrendum esse illis, quos in belli societatem attraxissent, quando non aliam ob causam periclitarentur, quam quod simul⁴ armati concurrerant⁵ ad propulsandum⁶ pericula, propter quae Hungari pariter⁷ et Poloni paulo ante coacti fuerant ipsos implorare. Fortunarum potius omnium ac vitae iacturam faciendam, quam fidei fidelibus obligatae; pertinere id non ad famam solum spemque de se apud ceteros Christianos excitatam, sed ad conservationem etiam et tutelam rerum suarum et ut nihil aliud stimulet, satius pro religione honeste occumbere, quam deserta illa ac prodita deo atque hominibus violatis infensisque indecoram vitam extrahere. Decreta⁷ itaque foederis et pacis abrogatio et ut cum Christianis aliis suscepta expeditio continuaretur. Cui sententiae nec despotus quidem aut Hunyadianus tandem fortiter obsistebant, ille invitatus facilitate, quae in debellando apparebat, hic regia sponsione plectus, cum Vladislaus promississet ei Bulgariae regnum post victoriam et litteras, quibus id continebatur, etiam quorundam procerum subscriptione firmatas in fidem dedisset. Decretum

¹) *Krak.* intererat. ²) *Na boku*: Comprobatur Iuliani sententia et fedus abrogatur. ³) *Aug.*, *Krak.* brak. ⁴) *Aug.* concurrerent. ⁵) *Krak.* propulsanda. ⁶) *Aug.*, *Wd.*, *Krak.* simul. ⁷) *Na boku*: Abrogatur pax.

²) *Dł.* zaznacza, że Julian *amplissimis et diuturnis sermonibus* starał się nakłonić do zerwania rozejmu a na str. 714 powiada: *Culpa . . . in Nicolaum Lassoczky Decanum Cracov. . . retorquebatur suscepti contra foedus et ius-iurandum in Turcos belli . . . Kal.* o Lasockim przemilczał, zwałił zaś winę na kardynała, któremu włożył w usta długą mowę. W *Vita Gregorii* opisał Kal. zajście między Grzegorzem a kardynałem. Gdy bowiem Grzegorz twierdził, że przysięga królewska a tém samym i pokój zawarty są ważne, nazwał go kardynał *superstitiosum hominem rerumque divinarum imprudentem ac rudem*, groził więzami, ale nie zastraszył (*Vita Gregorii cap. XI.* patrz w tym tomie Monumentów niżej). Tutaj zaś zmodyfikował *Kal.* znacznie opowiadanie, bo tylko zaznaczył, że Grzegorz był przeciwny zdaniu Juliana i pomagać mu nie chciał w usiłowaniach podjętych celem zerwania pokoju. Argumentom Juliana nic nie można zarzucić; zwracam tylko uwagę na to, w jaki sposób usprawiedliwia kardynał Hunyadego, iż pożył pokój.

igitur, quod erat contra pacem promulgatum, Francisco cardinali ad classem missum simulque Graeco imperatori et principibus ceteris, ad quos initi cum Turco foederis iam pridem fama pervaserat ^a.

LIII. Raro alias Poloni ¹ tam laetum nuntium acceperant, ac ² fuit, intellexisse, quod rex de pace cum Turco transegerat ³. Nam cum Casimirus indicto Dl. 711. Masoviis bello totis Litifanorum viribus Drohicinum oppugnaret Masoviique iunctis paene castris ex diverso in armis starent nec ⁴ tam virium inter utroque discrimen appareret ⁴, quam suspicio erat, si committi proelium contingeret, magnam partem copiarum Casimiri defecturam ad Michaellem Sigismundi Dl. 712. ducis paulo ante interfecti filium, qui apud Boleslaum inter Masovios militabat, ingens spes animos ipsorum ceperat regem ab ea pacificatione in Poloniam subito, id quod maxime cupiebant, profecturum. Anxii enim inter Boleslaum Casimirumque de eventu sperabant interventum regis id bellum dirempturum Dl. 712. et ab armis partes utrinque abscessuras; cum enim tam Litifani quam Masovii sub tutela regis agitent, Polonis neutros vinci expediebat. Itaque ubi dissolutum foedus accepere, iterum consternati animo, ut consilium ^b caperent ad Piotricoviam ⁵ pervenere ⁶. Ubi Vladislaviensis ^c episcopus et Iohannes Pilsanus designati oratores ad Hungariam, qui praemonitum regem pactionis ac fidei etiam hosti servandae suadendo agendoque animarent ad paternum regnum revisendum, in quo multa eo absente perturbata ⁷, sed inprimis sedandum ⁸ bellum, quo a Litifanis Masovia premebatur. Praesenserat Vladislaus Casimiri motum et futurum conventum Polonorum atque ideo, ne quid exinde nuntiaretur sibi, quod parum conducere rebus, quas parabat, utque ⁹ sui cordi se ei esse intellexerent, misit ilico in Poloniam Iohannem Gruscinensem ^d, qui diceret,

¹) *Na boku*: Poloni egre ferunt decretum pacis repudiande.

²) *Krak.*: quam ubi

intellexerunt regem de . . . transegisse.

³) *Krak.* non.

⁴) *Krak.* apparebat.

⁵) *Aug.* Peterkoviam; *Krak.* Petricoviam.

⁶) *Aug.*, *Krak.* convenere.

⁷) *Krak.*

essent perturbata.

⁸) *Krak.* ad sedandum.

⁹) *Krak.* ut quae . . . intelligeret.

^a) Opis wrażenia mowy kardynała dodał *Kal.* od siebie i wspomniał o despo-cie, o którym *Dł.* milczy. Zato ma *Dł.* dosłownie list króla, w którym tenże obie-cuje podjąć wyprawę turecką.

^b) Według *Dł.* zjazd odbył się *pro die s.*

Bartholomei.

^c) Był nim Władysław z Oporowa (*Wykaz dostojników z cza-sów Władysława III.*, 5).

^d) Patrz *Urzędnicy kancelaryjni z czasów*

Władysława III., 41.

- regem nullo modo salva famae verecundia posse susceptam denuo expeditionem
- DI. 711. intermittere statimque¹ moturum ex² Segedino; cogi necessario illis adesse, quos in bellum implorando attraxisset. Ceterum excitis paratisque tot maximorum principum auxiliis victoriam paratam esse de ea gente, quam superiore anno paucis admodum volonibus cruce signatis adiutus fudisset fugassetque et quam nisi hiemis montiumque asperitas nivibus ac speluncis abditam³ victoriae suae abstraxisset⁴ omnino subegisset⁵. Inter redeundum, quod propitio Deo brevi futurum foret⁶, conversurum se iter in Poloniam. Interim viderent ipsi,
- DI. 711. ne quid detrimenti regnum caperet; inprimisque Boleslao duci adessent contra Litifanorum conatus. Ea significatio, quia praeter spem venerat, gratissima Polonis fuit perfecitque, uti rex videretur esse tam sollicitus de quiete et statu
- DI. 713. regni, quam ipsi volebant. Sed intercepta est exinde causa mittendae in Hungariam legationis atque ideo singula, quae regi domi forisque ex usu fore credebant, per epistolas⁷ significare⁷.
- DI. 713—14. LIV. Interea⁸ licet minime servata die Turcus loca omnia, de quibus in foedere cavebatur, praesidiis suis evacuata, iustis dominis restituerat, solutis etiam magno numero captivis dimissisque cum despoti filiis. Vladislaus⁹ autem¹⁰ licet aeger animo, quasi eventum praesagiret, stimulante Iuliano undecimo Kalendas Octobris^b, ut constitutum fuerat, movit ex¹¹ Segedino, sed copiis aliquanto paucioribus, quam anno superiore, nam et volonum minor numerus accurrerat propter vulgatum foedus cum Turcis et multi etiam inter agendum de concordia dimissi Poloni ac Valachi, quos futura pax supervacuos¹² redditura

¹) *Na boku*: Legatio Vladislai ad Polonos. ²) *Krak.* brak. ³) *Aug.* aditum.

⁴) *Krak.* subtraxisset. ⁵) *Wn., Aug., Wd.* subegerat. ⁶) *Krak.* esset.

⁷) *Aug., Krak.* significavere. ⁸) *Na boku*: Turcus restituit ea, de quibus conventum erat. ⁹) *Na boku*: Vladislaus movet contra Turcum. ¹⁰) *Wd.*

vero cum exercitu tametsi aeger. ¹¹) *Krak.* brak. ¹²) *Krak.* parum necessarios.

^a) Do korespondencyi króla z sejmem polskim porównaj: *Ostatnie lata Władysława III.*, 61—2. ^b) Uważam tę datę tylko za odmienne a ściślejsze wyrażenie *Długoszowej: circa vicesimam diem Septembris*. Lecz data ta utrzymać się nie da, bo 21. września był król pod Orszową, więc nie mógł dopiero 21. września wyruszyć z Szegedynu. Lepiej zatem zostać przy dacie *Dł. o k o ło 20. września*. (*Itinerarium* 27, — *Liske: Akta grodz. i ziem.* t. XIII., 605 nr. 7386).

videbatur. Ubi ad Orsavam¹ perventum, pridie Nonas Novembres^a Danubium cum suis traiecit expositoque in Bulgaria exercitu primo ad Florentinum deinde ad Bidinum^b progressus; licet undique circa iter oppida pleraque arcesque Turcorum praesidiis tenerentur, non ad praedam milites discurrere, non hostibus insultare, non bellicae quicquam cladis inferre agris patiebatur. Instituerat² enim minime tempus aut vires suas praeconsumere priusquam coniungeret se cum navalibus copiis ad Helespontum. Atque ideo ne in planis et apertis locis vel invitus pugnare cogeretur, cum duae ad Callipolim viae duce-Dt. 715. rent, altera per extremam Thraciae oram, qua Macedoniae coniungitur, campestris et brevior inter Rhodopem ac Bistoniam^c paludem, qua si progredi voluisset, currus relinquere oportebat propter viae difficultatem in Haemo recta transcendendo; altera vero per inferiora Bulgariae, prius ad solis ortum, deinde prope Pontum ad meridiem per Thraciam, ut obliqua ita longior, sed per quam, licet montanam in plerisque locis et salebrosam, currus tamen aegerrime haud evaderent — maluit illac exercitum circumagere, quam veluti³ se nudare curruum munimentis, quibus saeptus contra hostiles impetus se ac suos facile tueri poterat et quam maxime integris copiis ac³ viribus³ ad³ Callipolim pervenire. Conversus itaque in Pontum inter Danubium atque Haemum haud magnis sed continuis itineribus ad institutum festinabat^d.

¹) *Na boku*: Vladislaus Danubium transit.
brak.

²) *Krak.* constituerat.

³) *Krak.*

^a) Data najzupełniej fałszywa, bo 22. września przeszedł król Dunaj koło Orszowy (*Kod. Kórn.* II., 68 p. 427. W liście z daty 22. września 1444. powiada król: *Atque domino adiuvante hac die vadum Danubii in Bulgariam transivimus...*)

^b) Florentin, Widin nad Dunajem.

^c) *Cl. Ptolemaei Geographia*, Kolonia, 1540., 143: Deinde Rhodope mons supra Nessum inclinatus atque Ebrum annis: in medio horum propemodum ad mare stagnum, quod Bistonis *Βιστωνίς* lacus cognominatur. — Dzisiaj Burugiul (*Lübker: Reallexikon — Sydow: Methodischer Handatlas*).

^d) *Kal.* wyraził się klasyczniej o smutku króla (*licet aeger animo*), gdy *Dł.* opowiada o płaczu i t. d. Według *Kal.* napiera kardynał Julian na króla, by rozpoczął wyprawę, czego u *Dł.* nie ma, bo zwałił winę krzywoprzysięstwa na Mikołaja Lasockiego. Drogi opisuje *Kal.* odmiennie od *Dł.* w szczegółach, ale ogółem biorąc są opisy dość zgodne. Do wyprawy z 1444. najważniejszym źródłem jest list *Andrzeja de Palatio* ogłoszony przez *Prochaskę*.

- DL. 715. LV. Ubi vero ventum est ad Nicopolim Bulgarorum¹ metropolim, cuius urbis pars altera a Danubio abluitur, altera in collem erecta est², quia fama erat totius regionis divitias illuc comportatas, miles cohiberi non potuit, quin per suburbana discurrens ad praedam, etiam in ipsas portas faceret impressionem. Quicquid aedificiorum circumadiacebat direptum incensumque; cum vero portae ac moenia strenue defenderentur, a proseguenda oppugnatione visum³ est abstineri. Ceterum quia, quantum fert regio, uberes circum campi et colles videbantur affatim necessaria suppeditari reficiendis militibus iumentisque, biduum triduumve illic perseverare placuit. In eo loco percensenti suos regi et veluti totius belli apparatus recognoscenti, dum miles non tam se reficit, quam studiose illa⁴ praeparat⁵, quae opportuna fore credebat ad viam iam⁶ et natura sua magis difficilem propter angustias salebrosiores et propter frequentiam praesidiorum hostilium in oppidis castellisque undique imminentibus multo discriminosiorem⁷, occurrit nunquam sine praefatione magni et fortissimi imperatoris nominandus Vladislaus Dracula⁸ Valachiae, quam Montanam vocant, princeps. Qui cum iam pridem pacem a Turco accepisset, factum suum in necessitatem traiecit⁹, quod haud numerosissimae gentis princeps nullaque externa ope adiutus bellum, Christianis simul omnibus intolerabile, sustinuisset magnitudine animi et virtute suorum diutius, quam sperari de tam imparibus viribus posset plusque ab se interim hominum amissum, quam terris suis frequentandis colendisque superesset; cum eventus quotidie admoneret contra hostium multitudinem paucorum suorum virtutem magis admirandam esse, quam efficacem, tandem eo perventum fuisse, non ut in servitutem venire oporteret, quae forsitan tolerabilis modo aequa sit et contigisset antea multis magnisque populis et nationibus, sed ut cum patria et laribus familiaribus, cum altrice terra et caelo relinquenda essent sacra, religiones, arae degenerandumque in obscenos mores ritusque impiarum superstitionum, nisi condicionem accepisset, per quam citra profanationem divinorum humanorumque omnium reliquias
- DL. 716.

¹) *Na boku*: Vladislaus ad Nicopolim. ²) *Aug.* brak. ³) *Aug.*, *Wd.*, *Krak.* iussum est. ⁴) *Krak.* brak. ⁵) *Krak.* praeparat omnia. quae. ⁶) *Krak.* brak. ⁷) *Krak.* multo maioris discriminis. ⁸) *Na boku*: Dracula regi occurrit. ⁹) *Aug.*, *Krak.* reiecit.

Ponieważ jednak przekonałem się, że *Kal.* z listu tego korzystał tylko za pośrednictwem *Dł.*, więc listu Andrzeja wcale nie cytuję obok tekstu *Historyi* jako źródła *Kal.*

suorum servaret in occasionem dignam, in qua tanta virtus periclitaretur. Ad haec cum eorum, qui regem sequebantur, paucitatem animadvertisset, rogare obtestarique coepit, ut retro iter verteret; se malis suis satis superque doctum, quanta¹ foret² Turci potentia, qui ad venationem propemodum plures servos producere solitus esset, quam illic ad bellum armati convenissent. Abstinentum omnino a tam audaci periculosoque incepto communicandaque consilia et rationes, quo pacto res aequis viribus geri posset. Interea nihil salubrius quam in occasionem meliorem eas copias conservare, quae etiam, si sufficerent bello, quod tunc cum hostibus gerendum³, ceteraque omnia votis responderent, tamen eo tempore productae instantis hiemis tempestati et malis omnino essent succubiturae. Audiebantur ea tanquam Dracula non ex animi sui⁴ sententia loqueretur propter foedus, quod illi cum Turcis erat, tamen re ipsa per se fidem faciente moti sunt quamplures; nec tantum suspicio simulatae ab illo rationis, quantum rei veritas urgebat. Ceterum rapiente regem fato ad destinatum propinquumque iam finem Iulianoque ad superioris anni fortunam identidem iactante: nusquam stringendum fore gladium, vacua omnia defensoribus reperi- DL. 717. turos; Amorum cum suis trans Helespontum vix Carmani impetum sustinere neque posse etiam, ut otiosus a bello esset, propter Venetorum Burgundique et pontificis classem suppetias suis redire⁵; Graecum praeterea cum non mediocribus copiis sub ipsis montibus accursurum. Draculae⁶ quidem officium ac sermonem magno assensu omnes commendavere⁷ veluti benignae in se voluntatis testimonium nec mirum de eorum victoria desperare dixerunt⁸ ignorantem, qua praeparatione⁹ quibusque auxiliis freti pergerent¹⁰. Ceterum nullo modo ea sibi, ut diceret, in mentem ventura¹¹ fuisse, si scivisset, quanta classis quantisque Itolorum Burgundorumque copiis instructa, quam multi etiam equites peditesque Graecorum in armis eos praestolarentur. Non regem, non suos adeo inconsideratae audaciae¹², ut bellum, quod conficere non possent, ultro inferrent. Bono esset animo; quantum ad vires attineret satis provisae esse omnia et praeparata; felicitatem vero¹³ deum ipsum, cuius causa ageretur, et praebuisse antea et in praesens¹⁴ praebiturum. Conversus itaque rursus ad regem

1) *Na boku*: Sententia Dracule de progressu Vladislai. 2) *Krak.* esset. 3) *Krak.* gerendum esset. 4) *Krak.* brak. 5) *Aug.*, *Krak.* ferre. 6) *Na boku*: Responsa Dracule data. 7) *Krak.* commendabant. 8) *Aug.*, *Wd.* dixerunt ipsum. 9) *Krak.* quo apparatu. 10) *Krak.* pergerent ire ad bellum. 11) *Krak.* venturum. 12) *Krak.* audaciae esse. 13) *Aug.*, *Krak.* brak. 14) *Krak.* posterum.

Dracula¹: quando, inquit, aut fortuna, quae audentem magna quaeque nusquam hactenus te decepit, aut spes alienae opis, quam ratam velim, aut occulta fatorum necessitas te in diversum trahit a sententia mea, consilium tuum, quod ratione immutare non potui, quantum tempus et improvisa res
 DL. 716. sinit, viribus adiuvabo. Et cum dicto quattuor milia equitum duce filio suo copiis regiis adiecit orans obtestansque immortalem deum, quod² quicquid rex ceterique de belli totius successu animis suis repromitterent, felicissimo eventu
 DL. 716—17. confirmaret. Ad extremum dimissurus³ regem duos ex suis impigerrimos iuvenes regionisque et viarum peritissimos duosque item equos inusitatae admirandaeque pernicitatis in conspectum dedit et vix lachrimis temperans: habes, inquit, ad⁴ quod confugas, si casus aliquis malave sors, quod abhominor dicere, viribus te diffidere coegerit. Malim equidem fore, ut frustra dederim idque⁵ eveniet⁶, si vota et preces meae non vanae erunt, verum si necessitas uti coegerit, saluberrimum munus experieris. Utile sane consilium Dracula attulerat, si tam fideliter auditum servatumque fuisset, quam dabatur. Vulgatum est postea virum ingentis spiritus natumque ad bellicas actiones, ubi apparatus Burgundi Italorumque percepit, varie ac multum secum agitasse inter paenitentiam fidei Turco per foedus datae et religionem eius violandae propter eventum et futuram hominum famam⁷, sive ad tam gloriosam expeditionem cum Vladislao progrediretur sive remaneret. Plusque omnino valitum fuisse apud militare ingenium belli decus quam laudem servatae sponsionis⁸, sed suapte natura ominibus divinationibusque quibuscunque alioquin⁹ obnoxium muliebri vaticinium retinuit. Fecusa⁹, mulier Bulgara, senio quidem confecta sed cognitione futurorum multis experimentis clara, ad vicum Sullonum de eventu¹⁰ ac fine belli ab ipso interrogata, praedixerat regem haud felici eventu pugnaturum plusque momenti contra eum hostem profligati exercitus reliquias habituras foreque subinde, ut res felicius gererentur. Atque ideo in se ac suos vaticinium derivare volens prosperioribusque actionibus superesse, periculo, quod in praesens nuntiabatur¹¹, se subtraxisse, filium vero, cum a se dimitteret,

¹) *Na boku*: Dracula rursus regem monet.

²) *Krak.* ut.

³) *Na boku*: Dracula filium cum quattuor milibus regi adiungit.

⁴) *Krak.* quo.

⁵) *Krak.*

⁶) *Aug.* fortunam.

⁷) *Krak.* fidei.

⁸) *Krak.* brak.

⁹) *Aug.*

¹⁰) *Aug.*

¹¹) *Krak.* nuntiabatur fertur.

magnopere monuisse, ne fortunae obluctaretur temere in acie, si res Christiana inclinaret ^a.

LVI. Convertit ¹ deinde Vladislaus se in Thraciam ingentemque multitudinem fluvialis scaphae ² in Paniso amne compertam incendit. Oritur autem Panisus ^b in monte Haemo et inter Messembriam Odessumque ^b Euxino illabitur. Creditum vero eiusmodi navigia infestandae Hungariae gratia illic a Turcis ^{DI. 717.} praeparatā, ut demissa subinde ³ in Pontum per occasionem tranquilli maris iuxta litus sursum agerentur in Danubium, cuius maxime meridionale ostium haud plus triginta milibus passuum distat ab Odesso. Ab eo incendio, qua placidiorem ascensum Haemus ⁴ ad se dabat, erecturus agmen, quia via utique

¹) *Na boku*: Progreditur Vladislaus versus Traciam. ²) *Krak*. fluvialium scapharum in Paniso. ³) *Krak*: brak. ⁴) *Na boku*: Vladislaus Hemum transcendit.

^a) Ustęp ten rozszerzył znacznie *Kal.* Dodał, że żołnierz przypuszczał szturm do Nikopolis, spodziewając się zagarnąć bogactwa, które z całej okolicy do miasta zniesiono; opisał dłażcego Drakula musiał się poddać Turkom, podał obszerną rozmowę wojewody z królem i wspomniał o wróźce bułgarskiej, czego nie ma ani *Andrzej de Palatio* ani *Dł.* Konsekwentnie też zostaje autor przy swém zdaniu, że kardynał popychał bez przestanku króla do walki, podczas gdy *Dł. 717* mówi: *Iuliani et Iohannis de Huniad altis pollicitacionibus.*—*Köhler G.: Die Schlachten von Nicopoli und Warna* jest tego zdania, że Drakul wziął udział w wyprawie. Wprawdzie i *Michał Beheim (Quellen und Forschungen zur varterländischen Geschichte, Wien, 1849.)* wiersz 625—30 wylicza Drakulę między obecnymi pod Warną, lecz nie można tego wnosić ze słów *Andrzeja de Palatio* (wydał *Dr. Prochaska*) p. 24: *sub urbe Nicopoli illustris Wlad, Waywoda Transalpine Walachie, qui et Dracula dicitur, ex Walachia Danubium traiecit in Bulgariam ibique de quatuor milibus Walachorum paccati regis adauxit exercitum.* *Dł.* musiał mieć co do tego szczegółu obok listu *Andrzeja de Palatio* i inną relacyą ustną lub piśmienną. Nie przywiązuję też żadnej wagi do słów *Kal.*, że pod Nikopolis zatrzymał się król *biduum triduumve*, bo jak już nieraz wykazałem daty *Kal.* są wszędzie błędne. ^b) Panisus jest prawdopodobnie dzisiejsze Pravadi (*Spruner-Ménke: Atlas; Handtke: Generalkarte der Balkanhalbinsel*) choć możnaby myśleć i o rzece Kamczyk (Kamtschik) płynącej na południe od Pravadi. (Por. *G. Köhler: Die Schlachten* etc. 47, 1). Messembria dziś Misivri, Odessos dziś

- angusta et confragosa, divisit copias, ut contra improvisos hostium incursus firmior esset et paratior. Hunyadiano igitur cum auxiliaribus Valachis et tribus Hungarorum milibus praemisso, sequebatur ipse magno intervallo cum cruce signatis reliquaque multitudine, nam currus in medio agi placuerat tam praecedentis quam subsequenter agminis praesidio tutos. Inter progrediendum, ne quid a tergo relinqueretur, quod muniri in locis adeo angustis posset, non-
- DI. 717. nulla oppida hinc inde direpta et prope funditus diruta, vici quamplures incendio deleti. Grassatumque est a militibus licentiose¹ etiam in sacra Bulgarorum Graecorumque, quorum templa veluti profana manu, ferro, igne ceteroque omni scelerum instrumento violabant. Id vero impium, ut certe erat, visum Vladislao; edixit itaque vulgo inquiri ac restitui desiderantibus quicquid religione inviolatum esse oportuerat, nullius magis quam ipsorum interesse asseverans abstinere manus a sacris, pro quibus arma sumpsissent. Multum quidem
- DI. 718. in armis reponendum esse, sed in deo plurimum, qui postmodum in bello non modo opem non laturus foret² contaminatis sacrilegio, sed etiam pro templis, pro aris, pro sacris suis contra staturus, nisi a tam execrabili rapina abstinuissent. Dimissi exinde nonnulli ex captivis Turcis cum litteris³, in quibus spondebatur omnibus, qui ex praesidiis suis elaberentur, liberum fore aut stipendia facere apud regem aut abire, quo mallent. Cuius sponsionis fides⁴ integerrime servata, cum multa loca in deditionem venissent, quae acerrime prius defendebantur, timentibus Turcis, qui in illis erant. aut iniquam servitutem aut mortem cum cruciatu. Qui tamen⁵ Sumium⁶ ac Pesechium⁷ tenebant in rupibus paulo editioribus, freti naturali locorum munitione, maluerunt experiri, quid se tuendo possent, quam⁸ fidei hostium credere. Contra quos, quia propter opportunitatem situs apparebat posse ab hoste facile reditum praecludi, si casus

¹) *Krak.* per summam licentiam. ²) *Krak.* esset. ³) *Krak.* fides est.

⁴) *Krak.* tum. ⁵) *Na boku*: Pezechium Sumiumque oppugnantur. ⁶) *Krak.* quam se.

Varna. (*Lolling* w *Iwan Müller: Handbuch der klass. Altertums-Wissenschaft* III., 232).

^a) Dokument jest u *Dł.* (ewentualnie w liście *Andrzeja de Palatio*). ^b) Do oznaczenia tych miejscowości patrz *Köhler: Die Schlachten* etc. 43—4 w uwagach. Pierwsza z tych miejscowości to dzisiejsza Szumla, co się tyczy Pesechium to zapewne zgodzić się można na wywody *Köhlera*, że jest to dzisiejsze *Pravadi*.

aliquis illac¹ redire coegisset, visum est omnibus oppugnando experiri. Itaque non sine multorum clade, cum difficultas nitendi sursum longe plus negotii quam hostis armato militi exhiberet, utrumque oppidum expugnatum. In ea victoria multorum industria, multorum opera claruit, sed inprimis Tarnovensis Iohannis et Lesconis Bobritii; quorum ille dum portas refringit ad Sumium² duo vulnera accepit, hic Pesechii murum primus ascendit et multis aliis ascendendi opportunitatem praebuit. Traduntur³ ad quinque milia ex hostibus illic interiisse, quorum magnam partem, dum praeda diriperetur, gladius absumpsit, ceteri ad terrorem aliorum e rupibus, per quas se tutos putabant, praecipites acti⁴. Dl. 719.

LVII. Dum haec a rege agerentur, afferuntur Francisci cardinalis litterae⁴ nuntiantes Amorum aut frustratis⁵ arte aut corruptis praetio speculatoribus, qui litora servabant, infra Callipolim, qua fauces Helesponti arctissimae sunt, ingenti multitudo militem reportasse in Europam et coniunxisse suis⁶, qui non procul Isthmo⁷ Thracii Chersonesi haud sane memorabili numero paulo ante se congregaverant. Qua novitate⁸ regis deliberationem immutari oportuit praesertimque⁹, quod plurimi ex suis hortabantur regredi aut saltem in tuto alicubi subsistere, donec certus numerus hostium et quo se primum converterent intellexeretur. Tamen a Pesechio, ubi facile per montana munire tuerique se poterat, rex in planum descendit — adeo est inevitabile, quicquid id est, quod fatum appellatur — deinde obliquam in Rhodopem vallem biduo emensus, ad Pontum rursus sinistrorsum sub Haemum declinavit decimisque castris Cavar-nam assecutus in deditionem accepit; Turci enim, qui illic fuerant in praesidio,

¹) *Krak.* necessario illac.

²) *Aug.* i *Krak.* brak: *ad Sumium*; *Wn.* dopisano te słowa późniejszą ręką poza linią; *Wd.* ma: *ad summum*, co jest widoczną myłką kopisty. Że słowa te są konieczne, wynika z tekstu: *hic Pesechii* i t. d. ³) *Krak.* ferunt.

⁴) *Na boku*: Franciscus cardinalis nunciat Turcos in Europam reportatos. ⁵) *Krak.* elusis. ⁶) *Krak.* cum suis. ⁷) *Aug.*, *Krak.* ab Isthmo.

⁸) *Krak.* Qua re cognita.

⁹) *Krak.* praesertim.

^a) Dodał *Kal.* nazwę rzeki, na której spalono czółna, tudzież, że czółna miano spuścić rzeką na morze a potem do Dunaju, podczas gdy *Dł.* mówi tylko: *ad Danubii flumen suo postea tempore traducendas*; opisał bieg rzeki, podał oddalenie południowego ujścia Dunaju od Warny, porządek marszu i wspomniał zaszczytnie o Janie Tarnowskim i Leszku Bobrzyckim. Natomiast opuścił liczbę czółen (*viginti octo Dł.*).

auditis, quae per eos dies ad Pesechium et Sumium gesta erant, adventum regis minime exspectaverunt. Eodemque modo Macropolis, Callacrium, Galata, Varna et pleraque alia circum litus oppida deserta ab hostibus recepta sunt et Christianorum firmata praesidiis ^a.

LVIII. Haemus initium capit fere a Messembria perpetuoque dorso ad Macedoniam et Superiorem Misiā porrectus diversis in locis ab utroque latere velut cubitos et genua modice extendit. Et primo quidem non admodum longe ab origine sua in dextram reflexus atque in Pontum recurrens paulatim in minora iuga decrescit, donec per colles modice tumentes tandemque evanidos desinat in planitiem. In eo igitur ¹ tractu pro natura loci plurimae ² sunt valles agrestes partim et infecundae, partim pecoribus hominibusque alendis et natura fertiles et accolarum diligentia more suo consitae ac subactae. Earum vero ³ nonnullae undique intra colles clausae, aliae ad mare conversae litoribus excipiuntur. Sed inprimis illa, quae Varnae adiacet, humana cura et quantum fert regio, naturali situ amoena est et spectabilis. Varna ⁴ autem ⁵ ipsa in sinu angusto et haud sane profundo admittendis ferendisque navigiis gravioribus posita est ad litus, inter duo promontoria, in quorum altero Galata, in altero Macropolis sita. Litoralia omnia circa oppidum vineta frugiferaeque aliae arbores tenent. Interiora vallis ad dextram modicis infrequentibusque vicis agrestes tum habitant tum colunt. In sinistra, qua eminet Galata, palustris est sub collibus lacuna, quae ad occasum in alteram usque vallem restagnante unda protenditur. Invitante ⁶ igitur non tam loci opportunitate propterea, quod aquatio lignatioque ac cetera necessaria in promptu militi erant, quam validudine regis, cuius in sinistro crure, qua femori committitur, enatus furunculus

¹) *Krak. brak.* ²) *Krak. plurimae quidem.* ³) *Aug., Krak. brak.* ⁴) *Na boku: Varna.* ⁵) *Aug., Krak. vero.* ⁶) *Na boku: Castra regia ante Varnam, ubi commissa pugna est, in qua rex interiit.*

^a) *Dł. zastanawia się bliżej nad tém, dlaczego pozwoliła flota chrześcijańska przeprowić się Turkom do Europy. Kal. w Vita Gregorii cap. XII. wydał Dr. Finkel (patrz niżej) wskazał wprost na Genuńczyków jako na zdrajców, ale w Historyi wyraża się o tym wypadku z wielką rezerwą. Co do liczby wojska tureckiego podał Dł. 40000 jak ma i Sylvius w liście 52. z 13. grudnia 1444.; jednakże w liście 81. z 28. października 1445. ma Sylvius (wyd. Bazylejskie) centum milia i może dlatego wyraża się Kal. ogólnikowo ingenti multitudine.*

inflammationem doloremque maiorem, quam pro magnitudine tumoris, excitaverat¹, visum est illic subsistere adhibitisque fomentis expectare, donec id ulceris in pus verteret atque exiret, quo sumendis tractandisque in² equo armis subinde rex foret expeditior, si quid violentum in itinere casus attulisset³.

LIX. Interea Turci⁴ ab Isthmo Hadrianopolim profecti, qua hostis ad- DL 721. ventare nuntiabatur, citato agmine obviam prodeunt et septimo tandem die haud amplius quattuor⁵ milibus passuum a castris regiis consedere, Quorum adventum et speculatores nuntiabant et nocturni ignes, quamvis collum inter- DL 721. ventu prospectui eriperentur, tamen sereno caelo, cum luna a coitu modici luminis adhuc esset, noctem⁶ sic ex ea parte inalbabant⁷, ut non propinquitas modo sed etiam multitudo ipsorum indicaretur. Duplicatae igitur vigiliae nocturnaeque stationes toto exercitu edictumque arma⁸ expediri et praeparari. Ubi autem lux appetere visa est, Hunyadianus⁹ Iulianusque et despotus cum ceteris, quorum aut consilium aut auctoritas requirebatur, frequentes ad regem coeunt coeptaque est consulatio super futuro certamine. Iuliano¹⁰ munire¹¹ se intra currus placebat dispositis circum machinis tormentisque, quorum aut fragor terreret aut impetus arceret hostem, si munitionibus insultare voluisset. Nihil prius in aperto aggrediendum, quam praecognitae praetentataeque essent hostium vires; verisimile aiebat¹² maritimas copias, quarum nullus iam usus in classe esset, secuturas a tergo Turcas daturasque operam, quod¹³ aut coniungerent se suis aut distraherent hostem ex parte altera lacescendo. In eoque omne momentum rationemque vincendi reponebat. Quam sententiam Franco banus, Agriensis episcopus et plerique alii ex Hungaris et Polonis sequebantur, rege etiam¹⁴ non tam probante, quam non reprehendente moram dimicationis, quia lenito interim dolore, quo forte ea die gravius, quam unquam alias premebatur, sperabat¹⁵ subinde suis integer adesse posse. Hunyadianus vero et

¹) *Aug.* cum excitasset; *Krak.* excitasset.

²) *Krak.* brak.

³) *Na boku:*

Turci veniunt adversus regem.

⁴) *Krak.* nox . . . inalbescebat.

⁵) *Krak.* ut

arma expedirentur; *brak zaś:* et praeparari.

⁶) *Na boku:* Consilia regis ubi

hostes adesse novit.

⁷) *Na boku:* Sententia Iuliani.

⁸) *Krak.* muniri castra

intra. ⁹) *Krak.* videri.

¹⁰) *Krak.* ut.

¹¹) *Krak.* brak.

¹²) *Krak.*

speraret fore, ut suis integer adesse posset.

^a) Opis Bałkanu i położenia Warny jest własnością *Kal.*

^b) Zapewne

tylko pomyłka zamiast Długoszowego *quinque*.

despotus¹ praeposterum id dicebant. Includi enim vallo non esse inferentium ultro bellum sed ultimum confugium² eorum, qui acie victi sunt³. Quod consilium, si rogaretur, hostis⁴ aliud daturus, quam ut positis armis obsidendos se traderent? Omnium rerum sed inprimis bellorum exitus⁵ a principio auspicari; prout primus congressus foret, ita toto bello aut audaciam aut formidinem hos vel illos in aciem efferre⁶. Atque ideo nullum trepidationis signum aut suis aut hostibus indicandum esse. In celebritate transigendae rei salutem consistere, agendo audendoque id genus hostium terreri non artibus. Quid futurum si clausos munitionibus Turci circumstetissent neque pugnandi copiam subinde⁷ facerent, cum tolerandae illic obsidioni nihil omnino foret praeparatum. Nam quod de navalibus copiis diceretur, ridiculum omnino esse. Quo⁸ enim gentium visum auditumve aliquando mediterranea bella classariis peditibus geri, quorum non alius usus in terra esse posset, quam equitum in mari? Quibusque suas artes, suam⁹ esse disciplinam eaque in re valere quosque plurimum, ad quam studium exercitationemque adhibuissent. Quod si etiam contra institutum et professionem¹⁰ suam de classe descenderent, praeter id¹¹ quod non nisi per longum tempus tam longum terrae spatium pedibus emetiri possent¹², ad terrestre certamen contra equites in peditatu eodemque navalibus armis instructo parvum omnino aut potius nullum usum fore. Atque ideo et serum et vanum quicquid¹³ a classe speraretur, in qua, si quid momenti esse posset terrestribus pugnis committendis, totum impensum in id fuisset¹⁴, ut postquam hostis in Europam transfretaverat¹⁵ saltem circa litora retineretur, dum rex eo pervenisset. Omissa igitur¹⁶ inani spe prodeundum in aciem contra eundem illum hostem, quem ad satietatem superiore anno fugassent cecidissentque¹⁷, qui trepidus confususque animo inceptaret omnia et in nullo persisteret, sed modo in Asiam, modo in Europam temere se transferens ad minimum quemque famae strepitum per sollicitudinem et terrorem se circumferret. Non quam multi ex diverso essent referre, sed quo animo et audacia; quantumlibet innumerabiles in proelium

¹) *Na boku*: Despoti et Hunyadianni sententia. ²) *Krak.* perfugium. ³) *Krak.* essent acie victi. ⁴) *Krak.* hostem aliud daturum. ⁵) *Krak.* exitum. ⁶) *Aug.*, *Krak.* afferre. ⁷) *Krak.* brak. ⁸) *Aug.* ubi. ⁹) *Aug.*, *Krak.* suamque. ¹⁰) *Krak.* institutum et certum suum munus de classe. ¹¹) *Krak.* praeter quam quod vix possent nisi. ¹²) *Krak.* brak. ¹³) *Krak.* e classe subsidii speraretur. ¹⁴) *Krak.* oportuisse. ¹⁵) *Krak.* transfretaret. ¹⁶) *Krak.* brak. ¹⁷) *Krak.* concidissentque.

nihil aliud allaturos, quam victorum¹ conscientiam et formidinem. Non assuefaciendos milites tuendis se vallo et curribus, quae diffidentium armis praesidia sunt² quorumque, ut nullus usus eveniat, inter³ prima adeo expetendum. Tunc quando integrum foret⁴ aut armis hostem invadere aut imbellis multitudinis more saeptis ac munitionibus se includere, flagitiosissimum fore viros fortes plus in curribus et vallo, quam in armis ad se tuendum praesidii credidisse⁵.

Intellegebat Hunyadianus ultimi rem⁶ discriminis esse, quam⁷ suadebat, sed maioris animi viro, quam ut ferre posset obsessorum taedia morasque, dum vinceret, cum eo ventum appareret, ut neque progredi neque regredi nisi victores possent, promptissimam ad victoriam viam aggredi placebat militemque tum proximi anni felicitate tum rebus per eos dies prospere gestis alacrem, antequam casus aliquis animos spemque ipsius refringeret, quam celerrime ad pugnam producere gestiebat. Sed etiam ut vim hostium non sustinuissent integrum fore videbatur, quid vallo et curribus tuendo se possent experiri. Moverat cunctos despoti et Hunyadiani sententia rexque ipse supra dolorem iuveniliter elato animo nullam pugnandi moram ultra laturus videbatur, cum trepide speculatores⁸ nuntiant armari hostes⁹ seque invadendis castris praeparare. Itaque dato Hunyadiano ordinandarum acierum¹⁰ negotio, ceteri ad Dt. 721. suos quisque¹¹ advolant^a.

¹) *Krak.* quam qui victi essent. ²) *Krak.* sint. ³) *Krak.* inprimis adeo sit.

⁴) *Krak.* sit aut vi atque armis. ⁵) *Krak.* positum credidisse; *Aug.* praesidii

posuisse. ⁶) *Aug.* rerum. ⁷) *Aug.* quod. ⁸) *Na boku*: Adventant ad

pugnam Turci. ⁹) *Krak.* hostes atque ad invadenda castra animis praeparari.

¹⁰) *Krak.* instruendi aciem. ¹¹) *Krak.* quisque ordines advolant.

^a) *Kal.* dodał, że siódmego dnia stanął Murad naprzeciw obozu chrześcijańskiego. Jego też własnością jest narada przed bitwą. Niewątpliwie musiała się odbyć narada i niewątpliwie przyjęto zdanie doświadczonego wodza Hunyadego. Więć na podstawie planu bitwy osnuł *Kal.* treść narady; ponieważ chrześcijanie nie schronili się w tabor, nadezłem ubolewa *Dł.* (zgodnie z *Andrzejem de Palatio*), więc *Kal.* wywnioskował, iż Julian był za taborem a Hunyady za ofensywą. Despotę wmieszał zupełnie samowolnie i błędnie, bo Brankowicz nie brał udziału w tej wyprawie a nawet zajął stanowisko wrogie. (*Ostatnie lata Władysława III.*, 63). — *Dł.* dodaje (za *Andrzejem de Palatio*), że Hunyademu poruczono uszykować wojsko, bo król był chory. *Kal.* nie usprawiedliwia tej okoliczności i czyni słusznie, bo rzeczą to naturalną, że bitwą dowodził Hunyady a nie młody król.

LX. Ille vero¹ ante omnia circumspectis locis, per quae aut aperte insultare² aut insidiosè³ erumpere adveniens hostis posset, ne quid discriminis oboriretur per insidias a tergo ex valle, in quam refundi lacunam diximus, inter colles et palustria, fauces⁴, per quas ab ea parte irrumpendum erat, sic praecluserit curribus retroactis, ut facilis⁵ ad eos receptus foret a loco pugnae destinato; a tergo autem minime ulla vis timeri posset obstructo aditu et conversis machinis tormentisque aut exterrendis⁶ hostibus avertendisquè⁷ eminus, aut obterrendis⁸, si cominus insultarent. Deinde aciebus ordinandis mediam val-

DL. 721. lem regi tuendam cum curialibus Polonis atque Hungaris assignavit; at⁹ penes lacum ad paludem, unde minus timoris erat, tum quia palus per⁹ se⁹ impervia, tum quia praerupti montes desuper impendent¹⁰, quinque tantum Hungarorum vexilla collocavit. Dextrum vero latus, qua Varna castris obiecta erat, omni¹¹ cetero robore exercitus firmandum ratus, cum propter accessum, qui inter litus paludemque patet, quicquid laboris ac discriminis erat, venturum

DL. 722. inde appareret, vexillum magnum Hungarorum ducibus Franco bano Agriensi-que episcopo illic potissimum statuit despotumque cum suis ac Iulianum cum cruce signatis eorum¹² ordinibus inseruit. Nec procul a tergo penes currus et munitiones veluti subsidiariam¹³ aciem constituit vexillum divi Ladislai sub Vardiensi episcopo, adiecto ei Lescone Bobritio cum parva manu Polonorum. Sibi autem cum Valachis nullum certum locum designavit¹⁴, ut minime turbatis ordinibus, quocunque res et periculum vocaret, accurreret et nullum destinatum locum tuendo, omnia tueretur².

¹) *Krak.* brak.

²) *Na boku*: Hunyadianus currus atque acies ad pugnam

instruit.

³) *Krak.* clam.

⁴) *Aug.* palustria ab ea parte fauces, per quas

errumpendum. *Krak.* brak ab ea parte, lecz podobnie jak *Aug.* errumpendum.

⁵) *Krak.* facile.

⁶) *Krak.* terrendis.

⁷) *Aug.* deterrendis.

⁸) *Krak.* brak.

⁹) *Aug.* brak.

¹⁰) *Krak.* impenderent.

¹¹) *Krak.* erat, reliquo robore.

¹²) *Aug.*, *Krak.* illorum.

¹³) *Wn.* subsidiarum.

¹⁴) *Aug.* designat.

²) *Kal.* zna wyśmienicie stanowisko wojska chrześcijańskiego i to obudziła tem bardziej nieufność, że wykazać mu można rażący błąd t. j. że despotę wylicza między obecnymi pod Warną. *Vexillum nigrum* nazywa *magnum* i wspomina o Leszku Bobrzyckim. Cały ten ustęp robi takie wrażenie, jak gdyby *Kal.* na podstawie słów *Dł.* i znajomości terenu sam, bez oparcia się na jakichkolwiek źródłach, rozszerzył opis; dlatego nie przywiązuję do niego takiej wagi jak *Köhler*. Nawiasem

LXI. Amorus autem cum peditibus reliquoque equitatu subsequens DI. 722. praemiserat expeditissimorum equitum¹ circiter sex milia, qui a principio minime se apertis locis committentes hostium vires magis inspicerent, quam tentarent. Ostendere² itaque se illi primum ad dexteram in collibus, unde totum exercitum ordinemque facile aestimare possent³. Ceterum seu pugnae avidi seu Christianorum paucitate contempta ex intervallo sagittis hostem irri- DI. 722. tabant; sed cum Franco Agriensisque suos continerent, ne fracto per acclivum primo impetu languidi ad hostem in collem pervenirent, Turci timorem id rati paulatim descendere in aequa inque ipsos ordines impressionem facere coeperunt. Tum Franco, id vero minime ferendum praefatus, hostes scilicet, qui paucis ante diebus suppliciter pacem petendo ad decertandum ferro nullum esse in se momentum confessi forent, qui⁴ superiori anno totiens ex acie fugissent, qui scopulorum niviumque⁵ latebris veluti precariam vitam deberent, ultro victoribus insultare, signum dedit suis, identidem iactans, ut virtutis felicitatisque suae memores alacriter pugnam⁶ inirent⁷. Non sustinuit irruentes Turcus retroque per acclivum⁸ versus celeritate equorum se vulneribus cripiebat. Supervenit interim reliqua equitatus multitudo parsque in desinentem iam vallem se recipit, pars invecta in regiones subeuntes clivum deturbat eos agitque in praeceps. Illi vero⁹ rursus in plano congregati aciem restituunt pugnandoque acriter, quantum hostium ex collibus in aequa descenderat, per¹⁰ vallem ipsam in fugam vertunt atque insequuntur.

LXII. Itaque Varadiensis¹¹, non tam militarium artium quam sacrorum peritus, cum videret terga dari a Turcis, relicta iam pridem statione sua, cum magna militum manu veluti ad partam victoriam accurrit fugientibusque

¹) *Wd.* militum. ²) *Aug.* ostendereque ita se illi primam (*sic*); *Wd.* ostendereque se illi itaque. ³) *Na boku*: Incipitur pugna. ⁴) *Krak.* quique. ⁵) *Krak.* et scopulorum inviis latebris. ⁶) *Aug.*, *Krak.* in aciem prodirent. ⁷) *Wn.* od *alacriter* do *non* napisala późniejsza ręka na wykrohaném miejscu. ⁸) *Krak.* acclivum collem. ⁹) *Krak.* brak. ¹⁰) *Aug.* penes. ¹¹) *Na boku*: Varadiensis imprudentia.

mówiąc niesłusznie zarzuca *Köhler Andrzejowi de Palatio*, że pomylił się pisząc jakoby Frankoban dowodził ludźmi Matka bana, który umarł 1442. Matko żył w 1444., skoro dokument z dnia 30. września 1444. mówi o nim jako żyjącym. (*Teleki: Hunyadiak Kora* X. nr. 69).

instando temere una cum despoto et Agriensi pervenerat ad confertissimum agmen in postremo¹ vallis; unde a multitudine reiecti in sinistram, despotus quidem ad ordines suorum, qui pauci adhuc stabant, se transtulit, Váradiensis² autem eadem locorum inscitia, qua acies turbaverat, per paludes³ ad montes evasurum se ratus in aquam se immisit foedaque equi ac sua luctatione⁴ diu prius in caeno vexatus tandem submersus est. Agriensis vero⁵ ad lacunam circumvectus Galatam petere instituerat, mox tamen mutato consilio ad suos in pugnam rediit nec postea usquam comparuit⁶.

DL. 730. DL. 734. DL. 723. LXIII. Processerat vincendo Turcus iam ad divi Ladislai vexillum, nam despotus cum Franco et Iuliano⁷, superhabundante hostium multitudine a collibus, ultra quam ferri posset, cum suis retro ad munitiones cesserant. Ibi diu ancipiti Marte pugnatum; sed ubi Lesco, qui audendo hortandoque certamen extraxerat, multis vulneribus undique⁸ confossus moribundus ex equo cecidit, haud dubie res Turcorum superior remanserat⁹, nec iam milites tantum, sed currus etiam oppugnabantur. Quorum nonnullos impetu primo eversos, ut diripi rex¹⁰ vidit cum Hunyadiano propere illuc se movit¹¹, ne quod adversae pugnae unicum praesidium suis futurum erat, ab hoste praeriperetur. Eius adventu fortuna subito mutata est. Versi enim in fugam Turci ultra duo^b milia passuum caesi fugatique sunt; tantus erat ardor insequentis a tergo regis. Qui revocante impensius Hunyadiano, tandem omissis fugientibus, rursus Iuliano et Franco laborantibus accurrit¹⁰; redintegraverant enim proelium Turci ex tota illuc valle conversi. Superventu igitur¹¹ regis acrius iterum certamen utrinque

¹) *Krak.* postremam partem.

²) *Na boku*: Varadiensis mors.

³) *Krak.* paludem.

⁴) *Krak.* brak.

⁵) *Na boku*: Oppugnantur regii currus.

⁶) *Krak.*

brak. ⁷) *Krak.* habebatur.

⁸) *Na boku*: Vladislaus direptionem curruum

prohibet vertitque in fugam hostes.

⁹) *Krak.* illuc contendit.

¹⁰) *Krak.*

auxilio accurrit.

¹¹) *Krak.* brak.

^a) Początek walki opisuje *Dł.* krótko i nie mówi, że Franko samowolnie rozpoczął bój. Zapewne *Kal.* nie zaczerpnął tej wiadomości zniskąd, bo gdyby była prawdziwą, to wiedziałby o tym *Andrzej de Palatio*. Błędnie opowiada, że biskup jagierski uciekał do Galaty, bo w istocie zmierzał ku Warnie. Dodał, że sułtan wysłał najpierw około 6000 jazdy i że despota był pod Warną, co jest nieprawdą.

^b) *Dł.* quatuor milia.

exortum¹ variaque adhortatio²; hinc: sacra, religiones, arae, templa cum decoris³ prius partis foedaeque hostium fugae, gratulationes praeterea et laudes a tot principibus nationibusque adeptae, ad extremum Christianae rei spes ab eius diei fortuna pendentes iactabantur. Illinc non tam imperii quam etiam nominis Turcici finis, nisi vincerent, ostendebatur; Asiam et mare illi obiectum ab hostibus teneri, quae in Europa ad id locorum habuissent, in eventu eius pugnae periclitari; non fore, quo reverterentur victi; quacunque declinassent mortem cruciatumque iam pridem praeparatum incursuros. Ad necessitatem pugnandi accedere, quod non tantum viribus ac numero sed causa etiam superiores essent, nam contra ius fasque per⁴ speciem pacis laccessiti⁴; insisterent ergo⁵ acriter, deum, foederis testem, formidinem fugamque et caedem in pacis fideique violatores conversurum. Ceterum non segnioribus animis viribusque pugnantibus militibus, quam duces adhortabantur, magna utrinque caedes edebatur. Sed ingens Turcorum numerus suorum stragem sentiri non sinebat Dl. 723. stetitque diu anceps proelium. Tandem ab illis fuga incepta multo cruentior fuisset, si non a caede ad praedam Christianos avertissent cameli onerarii casu Dl. 724. eis oblatis, qua hostibus instabant, ubi equi etiam odore aspectuque insuetorum animalium consternati haud facile sessoris arbitrio dirigi⁶ patiebantur².

LXIV. Hunyadianum in diversum fortuna suorum abstulerat. Namque undique intentus et laborantibus ubique propere accurrens ad mediam vallem processerat, ubi sinistra acies impressionem hostis vix sustinebat. Ceterum restituto illic proelio de rege sollicitus, cuius iuvenilis animus periculosae audaciae suspicionem faciebat, invenit eum ad Ianizaros⁷ pedestre militum genus Dl. 724. penetrasse ibique pugnam⁸ substitisse. Magna vis non hominum modo sed equorum etiam ceciderat, aliis gladio confossis, aliis detruncatis cruribus ad

¹) *Aug.* cohortum; *Ch.*, *L.* i *Lr.* coortum.

²) *Na boku*: Adhortationes partium

ad suos.

³) *Aug.* decoribus.

⁴) *Krak.* se per . . . laccessitos.

⁵) *Krak.*

brak.

⁶) *Aug.*, *Krak.* se dirigi.

⁷) *Na boku*: Vladislaus inter Ianizaros.

⁸) *Krak.* pugnantem.

²) *Kal.* dodał opis zgonu Leszka Bobrzyckiego i napomnienia wodzów. Zresztą dość zgodny z *Dł.* Zauważyć jeszcze wypadka, że według *Dł.* 723 (podobnie i *A. de Palatio*) król rzucił się sam na Turków: *regis exemplum Iohannes Woyewoda Capitaneus exercitus secutus est*; według *Kal.* zaś król wraz z Hunyadym pospieszył na pomoc.

Dl. 725—726.

terram provolutis; nec iam solum sed cadaverum strages pugnando calcabatur adeoque concitatis animis instabant urgebantque vicissim, ut rabies, non studium vincendi videretur. Perrupit tamen Vladislaus adversam aciem ablatusque inter hostes longe a suis creditus est iam tum aut caesus¹ aut captus. Itaque haud multo post, cum Turci terga iam verterent, Christiani quoque ex diverso, veluti rege amisso, fugae se committunt eodemque² tempore pars utraque cedere inceperat; adeo fortuna cuique sua erat ignota in tam varia frequentique victoriae inclinatione. Sed ubi Ianizari Christianorum motum animadvertere, sistunt ipsi pedem pugnamque instaurant. Hunyadianus autem, qui videret trepidatione ac formidine in suos conversa ubique ordines turbatos foedeque a multis aciem deseriri, concitato equo per confertissimos hostes³ ad regem pervenit patefactaque suorum fuga et pavore, ut retro se ageret obtestabatur minime de rerum summa desperandum dicens, quippe adeo raros in acie perisse, ut iactura vix apparitura foret, si prius quam superstites fugiendo dissiparentur ad munitiones et currus se cum illis reciperet. In vita ipsius non modo regna, quibus praeerat, sed universam quoque Europam Christianumque nomen periclitari. Cum interea nihilominus acriter ille in hostem ferretur caedemque⁴ et fugam, quacunque se verteret⁵, committendo, donec equus⁶ ingenti in latum vulnere accepto praecipitem per armum dextrum effudit, nec mora superirruentibus⁷ Ianizaris telorum multitudine non tam confossus est quam obrutus⁸.

LXV. Substitit paulisper Hunyadianus corpus regium, si fieri posset recuperaturus. Sed cum reliquis effusissime diffugientibus, paucos admodum Valachos, qui remanserant, tam multorum impetum secum minime laturos

¹) Wn, Wd. caesus est.
nus regem a pugna revocat.
ingentem faciendo equus.
venientibus.

²) Krak. atque eodem.

³) Na boku: Hunyadianus

⁴) Krak. caedem.

⁵) Krak. verteret

⁶) Na boku: Vladislai mors.

⁷) Aug. super-

⁸) Dł. 726 powiada o królu: *magnificam mōrtem oppetiit* a 731: *Rex vero Wladislaus postquam bellum nocte diremtum est, nusquam apparuit nec tamen est repertus, qui eum aut capi aut interimi viderit.* Bezspzecznie omawia dwa razy śmierć królewską dlatego, że najpierw podał fakt od siebie a potem wcielił do swego opowiadania słowa *A. de Palatio*. W przeciwieństwie do Dł. opisuje Kal. bliższe szczegóły zgodnie z źródłami tureckimi, bizantyńskimi i Thuroczem (*Schwandner: Scres. Tyrnawá, I., 421.* — Porównaj: *Ostatnie lata Władysława III., 71*).

intellegeret, ubi unum atque alterum conatum irritum¹ vidit haudquaquam nefas ducens superesse aliquem post regis interitum, qui acceptam cladem ulcisci posset ignominiamque eam delere, ad suos retro se recepit indeque, cum post fugam² iam pridem a despoto initam Iulianus, desperatis omnino rebus, ceddendum suaderet, sub ipsum crepusculum per montes in vastam silvam profugit³. Multique alii, quos nulla prius aut trepidatio aut fuga suorum a pugna averterat, subsecuti sunt illum ad deserta et montes; inter quos Franco et Iulianus⁴. Totiens⁵ eo in proelio et fugere et fugare utrinque contigit, ut victoria tandem non sit a victoribus intellecta. Nam Turci, quorum fugam rex a primo congressu fuerat insecutus, trepidationem in civitates circumtulerant, quasi debellato exercitu victor hostis ad eos oppugnandas statim copias foret⁶ admo-
 turus. Et qui pugnare ad noctem usque perseveraverant haud⁷ usquequaque vicisse credentes incertique, quo se Christiani recepissent, dum silentium, quod erat intra currus, insidias credunt, biduo a direptione praedae abstinere⁸.

Dl. 727.

Dl. 729.

Dl. 727.

Dl. 728.

LXVI. In tota⁹ pugna⁹ regis virtus inprimis enituit, utpote in ultimo mortalium operum, quod esset obiturus. Omnia tum constantis ducis tum fortissimi militis munera implevit occursando paventibus, retinendo cedentes atque ubi plurimum laboris¹⁰, spem aliquam semper offerendo consilio, manu, voce, tam hosti insignis quam suis conspicuus. Mortis futurae¹¹ signa praecesserant: dum armaretur delapsa manu armigeri galea et equi, cum inscensuro

Pl. 731—732.

¹) *Aug.*, *Krak.* frustrari; *Wn.* ręką późniejszą na wykrobaném miejscu. ²) *Na boku*: Hunyadi fuga. ³) *Wn.* ręką późniejszą na wykrobaném miejscu.
⁴) *Na boku*: Varia fortuna eius prelii et timor hostis post victoriam. ⁵) *Krak.* toties. ⁶) *Aug.* esset. ⁷) *Krak.* haud se. ⁸) *Aug.* tota ea. ⁹) *Na boku*: Vladislai virtus in pugna. ¹⁰) *Krak.* laboraretur. ¹¹) *Aug.* suae; *Krak.* eius; *Wn.* jak w texcie, lecz późniejszą ręką na wykrobaném miejscu.

^a) *Dł.* zwała wszelkie winy na Hunyadego, któremu zarzuca wielokroć dezer-
 cyą i tchórzostwo (725, 727—8, 733): *Kal.* przeciwnie wykazuje na każdym kroku roztropność i męstwo wodza, każe mu nawet po śmierci króla walczyć o trupa, chociaż ze słów *Chalcocondylasa* 337, który mówi, że Węgrzy chcieli uratować trupa królewskiego, ale nie mogli zwyciężyć Turków, poczem dodaje: καὶ αὐτίκα ἡ φήμη ἀφικομένη ἐπὶ τὸν Χωιάτην wnosić należy, że Hunyady nie był wówczas przy królu. Ucieczkę z pola bitwy wreszcie usprawiedliwia *Kal.* nieodzowną koniecznością, chęcią pomszczenia klęski i namową kardynała Juliana. Nawiasem dodaję, że *Sylvius*: *Europa* (*Opera*, wyd. baz.) mówi, iż Hunyady uciekł z bitwy: *insalutato rege*.

admovebatur, fera insolitaque obluctatio. Praeterea instructis iam aciebus inter
 DI. 722. expectandum hostis adventum sereno tranquilloque caelo atrox subito vento-
 rum vis oborta pleraque vexilla regiumque inprimis dilaceravit et ¹ qua ventu-
 rus hostis longissime ¹ ab hasta efflavit ² ac mox conquievit. Et ³ paulo post
 dimissum conventum, in quo decreta in Turcos secunda expeditio, cum qui
 DI. 691. convenerant se quisque ad praeparandum ⁴ digressi essent, mota ⁵ est adeo
 vehementer terra, ut non privatim tantum aedificiorum partes, ut assolet, de-
 iecerit sed pleraque oppida paene tota in prodigium usque ad solum excus-
 serit, fluviorum etiam quorundam cursus alveosque commutaverit tenueritque
 vulgo fama propter subsecutam frugum caritatem vel semina vel agros exinde
 degenerasse ⁶.

LXVII. Quot vero ⁶ ex utraque acie ceciderint haud facile iniri ⁷
 potuit, nam per vallem perque omnes colles circum frequens ⁸ et varia fuga-
 que ⁹ et caedes fuit. Multi in lacunam et paludem delapsi immersique ¹⁰, multi
 etiam ¹¹ late in silvis vepribusque occisi. Turci regio ¹² corpore invento modicae
 altitudinis columnam ^b, quae hodie quoque visitur, cum inscriptione rei gestae in

¹) *Aug.*, *Krak.* brak od *et do longissime*. ²) *Aug.*, *Krak.* ab hastaque detraxit.

³) *Wd.* sed et. ⁴) *Krak.* ad se praeparandos. ⁵) *Na boku*: Terre motus.

⁶) *Krak.* brak. ⁷) *Aug.* ratio iniri; *Krak.* numerus iniri. ⁸) *Krak.* multi-

plex et varia fuga magis quam caedes. ⁹) *Aug.* fuga. ¹⁰) *Krak.* mersique.

¹¹) *Krak.* brak. ¹²) *Na boku*: Corpus regium.

^a) *Dł.* opowiada w kilku miejscach o męstwie króla; *Kal.* zebrał te szczegóły razem i wydał bardzo pochlebny sąd o Władysławie. *Dł.* opowiada tylko o burzy, która poszarpała wszystkie chorągwie chrześcijańskie prócz proporca św. Jerzego, będącego pod strażą samego króla; trzęsienie ziemi zaś nastąpiło w czerwcu 1443. r. (691). *Kal.*, aby tém większe wywołać wrażenie, połączył te dwa wypadki z wyprawą turecką z 1444.; burza poszarpała, według niego, *inprimis* chorągiew królewską a nawet dodał *Kal.* szczegół o opuszczeniu hełmu królewskiego na ziemię. W ten sposób zaznaczył, że wypadki te zapowiadały bardzo wyraźnie śmierć króla.

^b) *Kal.* dodał wiadomość o kolumnie, którą Turcy wzniesli na miejscu wypadku a ze słów jego *quae hodie quoque visitur* wynikać się zdaje, że sam osobiście oglądał miejsce bitwy. Apostrofa Grzegorza z Sanoka do umierającego kardynała jest tak wstrętne, tak obraża wszelkie ludzkie uczucia, iż dziwić się wypada, że *Kal.* nie czuł tego i nie przemilczał o niej nawet wówczas, gdyby była

eodem loco statuerunt. Hungari vero et qui cum illis deserta petierant, praeter Valachos, locorum inscitia non¹ facile ad Danubium pervenere. Si quos tamen

Dl. 728

¹) *Krak.* inscitia aegre ad.

prawdziwą, a prawdziwą być nie mogła, bo wszakże Grzegorz uciekał przed pościgiem nieprzyjacielskim. W przedstawieniu zresztą téj sceny w *Vita Gregorii* cap. XIII. (patrz w tym tomie niżej) i w *Historyi* zachodzi ta różnica, iż tam zarzuca Grzegorz Julianowi, że nadużył powagi stolicy apostolskiej (*ausus sedem apostolicam perfidiae patronam dicere ac facere*), czego w *Historyi* nie czytamy. Według *Vita* uciekał Grzegorz razem z Hunyadym. Dodał wreszcie *Kal.* domysł, iż Julian został zabity *quia vulgo quasi auctor patronusque perfidiae invisus erat*.

Pozostaje mi jeszcze ocenić całość opisu wyprawy z 1444. r. *Kal.* podaje kilka wiadomości, których nie czytamy u *Dł.*; lecz daty jego są zupełnie fałszywe, a wzmianka o Bobrzyckim i wiadomość o udziale despoty w wyprawie z r. 1444. nie zasługuje na wiarę. Co się tyczy opisu bitwy samej wyraża się *Kal.* tak jasno i plastycznie, iż może powstać pytanie, czy nie korzystał z jakiegoś wiarygodnego źródła. Wydawca sam odpowiedział niegdyś na to pytanie twierdząco a *Köhler* (37, w uwadze i 52) wpadł na myśl, że opis *Kal.* opiera się na opowiadaniu Grzegorza. Miał on znajdować się przy królu i stąd mógł lepiej śledzić przebieg bitwy niż *A. de Palatio*. Na pozór nicby temu przypuszczeniu nie można zarzucić. Wszak Grzegorz był pod Warną, jako sekretarz królewski mógł stać przy Władysławie a zresztą miał on napisać w dwóch księgach dzieło p. t. *Historia de evocatione Vladislai regis ad regnum Hungariae ac eius expeditionibus contra Turcos* (*Vita Gregorii* cap. LIII., patrz w tym tomie niżej), które rozdał między przyjaciół. Lecz cóż pisze tensam *Kal.* o udziale Grzegorza w bitwie warneńskiej w *Vita Gregorii*? Czytamy tam (cap. XIII.): *Gregorius cum reliquis sacerdotibus, quibus nephas esset pugnae interesse, ex mandato regis in proximum collem a principio se receperat . . . repente undique coepta fuga regem quoque ipsum e conspectu abstulit*... Zatem przy królu nie był a czy stał na pagórku, z którego mógł widzieć i ocenić przebieg walki, to także pytanie. Bo przecież *Kal.* jak i inni humaniści nie liczą się ściśle ze słowami i nigdy nie możemy wiedzieć, gdzie kończy się u nich prawda a zaczynają domysły. Dlatego nie podobna przyznać jakiegokolwiek wartości historycznej opisowi *Kal.* — Dwa tylko fakta z całego opisu — o ile różni się od *Dł.* — są prawdziwe, bo poparte innymi źródłami. Po

fortuna illuc egit fame, vigilia, siti, frigore, lassitudine ceterisque malis adeo afflixit, ut saepe doluerint, quod non hosti potius iugulandos se praebuissent. Errantes per solitudinem aut inedia dissolvit aut ad terras hostiles perlatos servitus excepit maiorque multo fuit erroris clades, quam pugnae adversae.

- DI. 730. Iuliano¹ inter fugiendum vis illata seu praedae cupiditate sue quia vulgo quasi auctor patronusque perfidiae invisus erat. Id constat saucium seminudumque in devio saltu exhalantem animam a Sanoceo obequitante inspectum admonitumque, quod² eventus tandem planum fecisset, non fuisse deo cordi ea, quae contra foedus et iusiurandum more magis argutorum hominum, quam ex aequo et bono disputasset, cum execratione relictum. Hunyadianus³ superato Danubio cum paucis per⁴ Valachiam⁴ citatissimo itinere in Hungariam properavit, ne rei male gestae fama seditionem tumultumve aliquem intrinsecum⁵ excitaret aut Friderico et Boemis novandarum⁶ rerum in orbitate regni occasionem simul et consilium suggereret.

¹) *Na boku*: Mors Iuliani.

²) *Krak.* id quod.

³) *Na boku*: Hunyadianus

in Hungariam regreditur.

⁴) *Krak.* brak.

⁵) *Krak.* domi.

⁶) *Aug.* novarum.

pierwsze opis śmierci króla, po drugie wzniesienie kolumny przez Turków na miejscu bitwy; lecz oba były w czasach, w których *Kal.* pisał, już dostatecznie wyjaśnione i znane, więc i pod tym względem nie potrzebował autor korzystać z dzieła Grzegorza.

VITA ET MORES GREGORII SANOC EI

LEOPOLIENSIS ARCHIEPISCOPI

AUCTORE PHILIPPO BUONACORSI CALLIMACHO

WYDAŁ

Dr. LUDWIK FINKEL.

Oryginał. Nie znamy oryginału skreślonego przez Filipa Kallimacha żywota Grzegorza z Sanoka, arcybiskupa lwowskiego. Może spłonął podczas pożaru, którego ofiarą padł w roku 1487. cały dobytek i wiele pism autora ^a; może też pozostaje w ukryciu, z którego nie udało się go po dziś dzień nikomu na światło dzienne wydobyć ^b. Strata tem dotkliwsza, że posiadamy tylko jedną kopię, z połowy XVI. w., czytelną wprawdzie i dobrze zachowaną, ale wielokrotnie błędną tak, że zachodzi kwestya, czy z oryginału była sporządzona. Wszystkie inne kopie, których znamy cztery, są bezpośrednimi lub pośrednimi téj kopii odpisami. Do rekonstrukcyi zatem tekstu w niczem przyczynić się nie mogą.

Jedyna kopia. Kopia ta znajduje się w bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie w rękopisie Nr. 2198 (dawnym 360 a. b.) a dokonana została w r. 1555., jak o tem wyraźnie czytamy na końcu odpisu: „*Finis operis huius anno Domini 1555*”. Rękopis Nr. 2198 jest to książka in 4° stron 348 grubego papieru (ze znakiem wodnym przedstawiającym wieprza) licząca, oprawna współcześnie w skórę koloru brunatnego, z wyciskami z epoki renesansu, którym motywów dostarczyła biblia i mytologia starożytna. Na wierzchniej okładce wybity jest napis: „*Regestrum*”, na drugiej zaś wewnętrznej stronie (na tekturze) czytamy u góry: „*Idantyrsi Scytarum regis posterī Alies et Theres,*

^a) O tym pożarze pisze Kallimach do Marsila Ficina 15. maja 1488.: *Scripta mea absumpta esse incendio, in quo anno preterito omnia mea perdidi*, a do Lactantia Tebalda: *tum mea, quam amicorum scripta*. Zeissberg. H. Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter. Wien 1877. str. 61, 67. Ponieważ jednakże żywot Grzegorza poświęcił Kallimach Oleśnickiemu około r. 1476. i pewnie jeden egzemplarz mu wręczył, więc mógł oryginał u tegoż pozostać. ^b) Że go napisał Kallimach, to prócz wyraźnej wzmianki w rozdz. XXXIV. i w przedmowie, prócz napisu, świadczy Długosz (Hist. pol. ed. Przezdzieckiego V. 654) l. XII. A. 1477. w ustępie o śmierci Grzegorza z Sanoka (»cuius vita a Philippo Calimacho, Italo Florentino, egregie descripta est«).

qui Aliorum civitatem condiderunt, unanimi consensu in ea regnantes. Tandem Alies sine prole decessit; Therae nati sunt Bocus et Deombrotus“. Jest to notatka z Żywota Zbigniewa Oleśnickiego pochodząca (ob. rkp. p. 13, 14; — Żywota cap. III.) skreślona ręką współczesną. Poniżej zaś inną ręką, którą spotykamy także na marginesie rękopisu (ob. p. 108 w rękp., cap. II. i p. 132 w rękp., cap. XIV.): „*Ioannes Broscius possidet*“, własnoręczny podpis, znanego z zagorzałej polemiki z Jezuitami profesora matematyki w akademii krakowskiej, Jana Brzożka (Brzoskiego), którego własnością był manuskrypt w pierwszej połowie XVII. wieku ^a. Pierwsze dwie strony są niezapisane i nienumerowane. Na stronie oznaczonej Nr. 1. u góry nieznana ręką z XVII. wieku niedbale: „*Vitae Sbignaei Cardinalis et Graegorii Sanocaei authore Philippo Callimacho. Ibidem Interregnum po Auguście*“ ^b. Poniżej zaś ręką Brożka następująca nota:

»Et a Cromero fortasse non lecti. Nam libri 28 Historiae suae sub
 »finem sic scribit: sub huius anni principium Gregorius archiepiscopus
 »Leopoliensis, vir in studiis humanitatis et bonarum literarum non me-
 »diocriter versatus, verum libidinosus, cum sanus apud Rohatinum dege-
 »ret, in cubiculo pronis distensis manibus mortuus repertus est: cuius
 »vitam Philippus Callimachus, Florentinus, descripsisse dicitur. Post quem
 »plus quam duobus annis urbs illa caruit episcopo«.

a niżej, oddzielone linią, ale tą samą ręką (Brożka):

»Ioannes Dlugossus post eum nominatus archiepiscopus Leopoliensis.

»Vide Cromerum lib. 29« ^c.

Na str. 3. rozpoczyna się Żywot Zbigniewa Oleśnickiego i sięga do str. 96, który w tymże tomie Monumentów wydajemy. Strony 97—9 niezapisane. Na str. 100 znowu ręką Brożka: „*Gregorius de Sanok | Anno 1433 in decanatu Ioannis de Dąbrowa | ad quatuor tempora sanctae Luciae baccalaureus est factus. | Anno 1439 promotus est in magistrum | Vide librum Facultatis Philosophiae in academia Cracoviensi*“ ^d.

Na str. 101 czytamy naprzód wielkimi głoskami: „*Fannia Suenthoc*“, poczem dopiero dedykacją Zbigniewowi Oleśnickiemu. Pisarz chciał zapewne

^a) Jan Broscius (Brożek, Brzoski) ur. się w roku 1581., nauki pobierał w akademii krakowskiej, gdzie w r. 1610. uzyskał doktorat filozofii i został profesorem matematyki, którą wykładał do r. 1614. Potem podróżował. W r. 1620. otrzymał w Padwie doktorat medycyny. W r. 1625. powrócił. Walczył zacięcie przeciw Jezuitom, co świadczy także dopisek marginesowy do cap. II. Żywota Grzegorza z Sanoka. Umarł w r. 1652. Por. Franke J. N. Jan Brożek, akademik krakowski 1581—1652. Kraków 1884., nakładem Akad. krak. ^b) Następuje jeszcze wyraz przekreślony, jak i poprzedzają dwa wyrazy przekreślone (»Philippi Callimachi«).

^c) Por. Kromera w wyd. kolońskim (1589) p. 425 ^b) 428 ^b) 431 ^b). ^d) Por. cap. II.

pierwotnie umieścić w tem miejscu wiersze Kallimacha do kochanki swój Fanni, których sporo napisał ^a. Od str. 101 do 210 wyraźném, piękném pismem skreślony jest żywot Grzegorza z Sanoka. Ta sama ręka pisała także żywot Zbigniewa Oleśnickiego ^b. Na marginesie, zostawionym na boku, znajdują się (tą samą ręką) większemi literami wypisane niektóre słowa z tekstu dla łatwiejszego oryentowania się. Nadto jest tam kilka dopisków Brzożka i kilka poprawek inną ręką, co w notach, tekstu dotyczących, nie omieszkalem zaznaczyć ^c.

Reszta rękopisu jest dla nas mniejszego znaczenia: strony 211—12 niezapisane; na str. 213: »Roku Pańskiego 1572 w ponyedzialek przed S. Malgo-rzathą o godzinija 18. Najjasnyeiszzy Pan Sigmunth August« i t. d.; poczem następują do str. 319 bardzo starannie przepisane akta pierwszego bezkrólewia; od str. 319 do końca stron niezapisanych i nieliczbowanych 27.

Z jakiego rękopisu w r. 1555. przepisywał kopista Żywot Grzegorza dojść niepodobna: to jednakże pewna, że go albo sam wielokrotnie odczytać nie umiał, albo też była to kopia, zawierająca dość liczne błędy. Za tém ostatniem przypuszczeniem przemawiają kilkakrotne: „*puto legendum*“ (rozdział VIII. XXVII. XVII.), wyrażające odmienną lekcyą danego słowa; także poniekąd ów nadpis *Fannia Suenthoc*, wskazujący, jakoby w rękopisie, z którego kopię sporządzano, znajdowały się także wiersze na cześć kochanki, co oczywiście nie mogło się znaleźć w pierwotném, Zbigniewowi Oleśnickiemu ofiarowaném dziele. Jakkolwiek jednakże rzecz się ma — to pewna, że pisarz XVI. wieku z wyraźnym charakterem pisma nie łączył gruntownej znajomości łaciny. W pisowni nie ma żadnej konsekwencji: te same słowa raz tak raz inaczej pisze; liczne błędy, na które w notach zwracam uwagę, okazują raz niedbalstwo, to znowu nierozumienie tekstu ^d. Dlatego też łacinę modernizuję

^a) Por. notę ^b) dedykacyi. ^b) Por. Wstęp do Żywota Zbigniewa Oleśnickiego, umieszczony na następnych kartach VI. tomu Monumentów. ^c) Oczywiście tylko ilekroć ręka jest odmienną od téj, która pisała tekst. ^d) Na przykład:

Rkp. str. 101 bene. meriti zamiast bene merito

102 a me scribi a te mitti zam. ad te mitti

105 theologii zam. theologiae

110 ad morum zam. ac morum

114 coeperit zam. coeperat

120 imitari zam. initiari

130 et conspectu zam. e conspectu

142 poetandi zam. potandi

155 altaro zam. altari

156 contradictionem zam. contractionem

176 bello zam. bellum suscipere

203 causus zam. casus i t. p.

a błędy w tekście poprawiam. Rękopis ten nazywam w notach do tekstu albo po prostu „*Rkp.*“ albo w przeciwieństwie do kopii najstarszej, także w Krakowie się znajdującą *Krak. I.*

Kopie z kopii. Z téj kopii pochodzą, jak już nadmieniałem, wszystkie następne wprost lub pośrednio. Najstarsza znajduje się także w bibliotece Jagiellońskiej, w rękopisie Nr. 59. Jest to gruby kodeks in folio 574 kart (str. 1148) liczący, w żółtą skórę z wyciskami oprawny; zawiera zaś wiele najrozmaitszych rzeczy, które podaje dokładnie p. Wł. Wisłocki w Katalogu rękopisów biblioteki Jagiellońskiej. Na karcie 159 do 188 włącznie znajduje się w nim kopia żywota Grzegorza z Sanoka, rozpoczynająca się od owego samego *Fannia Suenthoc*, a kończąca słowy: „*Finis operis huius anno 1555*“, chociaż pismo świadczy, że pochodzi z XVII. wieku. Prócz pisma jest dowodem tego późniejszego powstania to, że znajduje się w rękopisie na marginesie strony 101^a) dopisek Brosciusa przeciw Jezuitom, odpisany z rękp. Nr. 2198, jak i nota tegoż przed żywotem Oleśnickiego zamieszczona, ale do żywota Grzegorza się odnosząca, którą powyżej podaliśmy. Nadto znajdują się na marginesie inne dopiski z różnych czasów i różnych rąk^a. Posiadał ten rękopis w wieku XVII. Szymon Starowolski, jak świadczy dopisek na str. 378: „*Hanc epistolam (sc. Cromeri ad St. Grzebski) habui a domino Kuczewski cive et consule Leopoliensi (etc.) Simon Starowolski*“. Tą samą ręką jest wiele

^a) Na k. 191. »Fannia seu Fauniola Świętochna, amica Callimachi, vide infra. Ad quam carmina scripsit Callimachus, ut nos docuit doctissimus Seb. Ciampus 1830, qui editurus est cum ceteris haec carmina«. Na k. 191. niżej inną ręką Titulus ita corrigendus itd. por. notę do dedykacyi. Na k. 191. niżej: »Traductum in polonicum a Luciano Erazmo Ianuszowski ad Gazettam Cracoviensem anno salutis 1802. Traductoris 22 (sic) et bibliothecarii magnifici Hyacinthi Przybylski 47.« a niżej: »Finivi traducere hunc librum ad Gazettam Cracoviensem, Idibus Augustis A^o 1802. Lucianus Erasmus Ianuszowski. Toż na k. 167: Interpretavit in polonicum Lucianus Erasmus Ianuszowski 1802«. (Tłómaczenie to znajduje się w istocie w Gaz. krak. 1802; jest bardzo lichy i podaje rzecz w skróceniu). Na k. 162^b) przy ustępie o prof. Dąbrówce (inną ręką): »Cuius operis autographum penes me reperitur, Iosephus Sierakowski«. »Illique de bello Cruciferis ingesto codicem mstum per Sbigneum de Gora dedicatum 55 plagulis inscriptum Dagoe Finlandiae in Bibliotheca Academiae vidi IS. (Stąd pochodzi wiadomość, podana przez Wiszniewskiego w historii literatury I. 46., o rękopisie traktatu Henryka z Góry, o którym zresztą nic nie wiemy. Por. wyd. traktatu przez O. Balzera w V. tomie Monumenta Poloniae). Na k. 170. po Ebrietas (cap. XVIII.) czytamy: *Vide Pomponii Melae de situ: Pola penes Adriaticum* IS. Inne noty, znowu inną ręką, stanowią dopiski zawierające treść tekstu lub uwagi bez znaczenia. Na k. 165^b) (u mnie cap. XIII.) dodatek: „*Id non concordat cum iis quae Callimachus in Historia Vladislai scripsit*“.

odpisów i dopisków w rękopisie, który być może przez Starowolskiego został sporządzony. Na stronie 531^{a)} znajduje się „*Epistolarum, quae res varias imprimum Polonorum continent, liber opera Valentini Vidavii Gramatopoli collectus a. 1568*“, co wymieniam ze względu na inną kopię, o której poniżej będzie mowa.

Pisarz XVII. wieku, który przepisywał żywot Grzegorza z Sanoka, do błędów poprzedniego kopisty dodał sporą ilość swoich, których nie wymieniam, bo raz są dla nas bez znaczenia a powtórę znamy je z edycji Wiszniewskiego, do której prawie w komplecie weszły, jak to zaraz okaże. — Ten rękopis drugi krakowski nazywam zaś *Krak. II.*

Z niego powstaje odpis z końca XVIII. lub początku XIX. wieku, znajdujący się dawniej w Puławach, obecnie w Krakowie, w bibliotece Muzeum XX. Czartoryskich, pod Nr. 1340. Rękopis ten liczy 115 stron, na 1—39 czytamy: *Gregorii Sanocei Vita*. Że odpis ten pochodzi z *Krak II.*, okazuje porównanie tekstu, również jak zamieszczone od str. 40 do 115 „*Epistolarum . . . Valentini Vidavii Gramatopoli*“ tych samych, które powyżej wymieniliśmy. Odpis to bardzo niedbały i pełny błędów.

Lepszą jest kopia, którą z puławskiego rękopisu począł robić Ciampi w sierpniu r. 1830., ale ją później w Krakowie porównał i uzupełnił. Świadczą o tem dwa dopiski Ciampiego: jeden obok rozdz. XXX. (obok słów: *Quam rem utpote naturae suae adversissimam*)^a na marginesie: „*Quae sequuntur a manuscripto Cracoviensi, cum in Pulaviensi desiderantur, hausi et supplevi*“ a na końcu: „*Copiato da me Sebastiano Ciampi nella Biblioteca del Principe Czartoriski a Pulavia nel mese d'Agosto l'anno 1830 e da me stesso collazionato col Mss., che si conserva nella Biblioteca dell' Università di Cracovia, la prima settimana d'Ottobre dell' anno medesimo*“. Rękopis Ciampiego znajduje się obecnie w bibliotece hr. Przezdzieckich w Warszawie^b. Ciampi wiele błędów poprawił, tekst z nich oczyścił, ale nieraz szedł dalej, niż w takich wypadkach wolno: zmieniał, przerabiał zdania. W końcowem »*Finis huius operis*« rok 1555. zastąpił 1485.

Nadto znam jeszcze jeden odpis sporządzony w Krakowie dla Ossolińskiego, w bibliotece Zakładu narod. im. Ossolińskich pod Nrem 938 się znajdujący.

Nieznany rękopis. W Dzienniku wileńskim z roku 1805. w Nrze 2 na str. 3 w rozprawie: »Rzecz o dziełach elementarnych a szczególnie o dziele Jana Śniadeckiego p. t. *Jeografia Matematyczna*« pisze Tadeusz Czacki w notce: W życiu Grzegorza z Sanoka, które napisał Kallimach a w M. S. biblioteki Akademii krakowskiej znajdującem się, jest tylko mowa, że pierwszy

^{a)} Rękopis Ciampiego jest nienumerowany. Dlatego podaję wedle rozdziału przezemnie uskutecznionego.

^{b)} Hr. Konstanty Przezdziecki z prawdziwą uprzejmością udzielił mi tego odpisu, za co Mu w tem miejscu składam serdeczne dzięki.

Wirgiliusza i innych klasycznych uczył pisarzy. W drugim M. S., którego ułamek miałem z Węgier, te są słowa: „*Ille disserebat de scribendis libris, ex quibus uniformiter ubique magistri docerent, discipuli discerent*“. Ja te wyrazy uważam za myśl rzuconą o dziełach elementarnych«. — Skąd pochodził, z jakiego zbioru, ów rękopis, nigdzie Czacki wyraźnie nie powiada. Udawałem się z zapytaniem do czcigodnego sekretarza węgierskiej Akademii, księdza W. Fráknoi'a, czyby o jakimś manuskrypcie żywota Grzegorza, w Węgrzech się znajdującym, nie wiedział. Z wielką uprzejmością odpisał mi ks. Fráknoi, że chociaż kilkakrotnie w życiu zajmował się żywotem Grzegorza, nawet poszukiwania w bibliotekach węgierskich robił, o manuskrypcie mnie nieznanym nic nie wie.

Wydanie. Żywot Grzegorza z Sanoka wydrukował Michał Wiszniewski w »Pomnikach historyi i literatury polskiej« w tomie IV. w Krakowie 1837 (str. 35—85). Wydanie to dokonane zostało na podstawie odpisu jakiegoś, który Wiszniewski posiadał z rękopisu *Krak. II.* lub jego kopii (prawdopodobnie Czartoryskich). Wykazuje to porównanie tekstu, które podajemy poniżej, jak i własne słowa wydawcy ^a. W I. tomie jego historyi literatury na str. 48 czytamy uwagę o żywocie Zbigniewa Oleśnickiego i Grzegorza z Sanoka: »Rękopism znajduje się w bibliotece krakowskiej i u mnie. Żywot Grzegorza wydałem w IV. tomie pomników«. Później dopiero przekonał się Wiszniewski, że jego rękopis i krakowski są kopią jedyne rękopisu i w tomie III. tejże historyi literatury umieścił notę: »Wydałem tę biografię pierwszy raz z rękopisu jedyne go«. Ale to już na wydany tekst wpływu nie miało. Kopia Wiszniewskiego, nastroszona prawdziwie błędami, dała edycję, która może być chyba wzorem jak wydawać nie należy. Na każdej stronie jest takie mnóstwo błędów, opuszczeń itp., że nawet wyliczać i wskazywać ich nie potrzeba. Zestawienie któregośkolwiek ustępu z edycji Wiszniewskiego z naszą przekona jak nieogłędnie, niedbale, prawie bez korekty drukarskiej ^b puszczał zasłużony skądinąd wydawca pomników historyi i literatury polskiej dziełko Kallimacha w świat.

^a) Na str. 38 wyd. Wiszniewskiego czytamy wprowadzie pod notą Brosciusa (por. cap. II.) te słowa: »Haec manu Ioannis Broscii in codice MS. XVI. saeculi huius operis inveni adnotatum« ale to jest podane w *Krak. II.* Natomiast nota na str. 45 wyd. Wiszniewskiego »Id non concordat cum iis, quae Callimachus in Historiis Vladislai scripsit« znajduje się tylko w *Krak. II.* Gdyby zaś Wiszniewski posiadał obydwie rękopisy krakowskie nie byłby mówił tylko o jednym. ^b) N. p. str. 36 *posteribus*; 37 *diversibus*, *opera* (zam. *opere*); 38 *reditus progredierent* (zam. *progredierentur*); 39 *perfecerat* (zam. *profecerat*); *nunsquam*, *praecipue integritas*; 42 *extimabat* (zam. *existimabat*) i t. d. i t. d. Nadto opuszczone zdania n. p. str. 67 (cap. XXXIV.), 68 (XXXVI.), 82 (LII.).

Miasto dalszego wywodu podaję tutaj zestawienie kilku miejsc wydania Wiszniewskiego z *Krak. II.* i Czart. oczywiście tych miejsc, które w *Krak. I.* są odmiennie wypisane.

Cap.	Krak. I.	Krak II. Wiszn. Czart.
V.	Cytat z Juvenala: Lectus erat Codro Procula minor, urceoli sex Ornamentum abaci, nec non et parvulus infra Cantharus, et recubans sub eodem marmore chiron	Lectus erat Codro <i>procul a minore</i> urceoli sex ornamentum abaci, nec non et <i>paulo</i> infra.
XI.	Cum itaque in ecclesiam Gregorii se(?) recepissent (por. notę do tekstu)	(czytają za Krak II. Czart. Wiszn.) <i>ambo</i> se recepissent
VIII.	qui magis ne temere	qui ne temere magis
XII.	Inter Nisum Hebrumque amnes	intermissum (sic!) Hebrumque amnes
XXVI.	abigunt	<i>ambigunt</i>
XXXII.	pro qualitate morum ac vitae <i>probos</i> quidem	pro qualitate morum ac vitae quidem
XXXVI.	cogamur	conamur
XLI.	Quippe raros illud petere	Quippe raros illud <i>com-</i> petere
XLI.	Nihil enim pontificatu maius esse inter Deum atque homines	Nihil enim pontificatu maius esse inter homines et Deum

i t. d. i t. d. Zresztą liche to pod każdym względem wydanie nawet na szersze omyłek swych omówienie nie zasługuje.

Czas powstania żywota. Czas powstania żywota da się z pewną ścisłością oznaczyć. Kallimach wspomina wyraźnie po dwakroć: w dedykacji Zbigniewowi Oleśnickiemu i w ostatnim rozdziale samego żywota, że arcybiskup lwowski Grzegorz z Sanoka *j e s z c z e* żyje. Musiał więc żywot powstać przed r. 1477., w którym tenże żyć przestał. Zbigniewa Oleśnickiego tytułuje zaś tylko biskupem włocławskim. Biskupem włocławskim był Oleśnicki od r. 1473. do 1480., ale od r. 1472. do 1475. był także podkanclerzym koronnym, którego tytułu już dlatego nie byłby pominął Kallimach, że z okazji jego napisał obszerną gratulacją, która znowu spowodowała prawdopodobnie podkanclerzego do pewnych względów dla ściganego humanisty ^a. Pozostawałby więc tylko rok **1476.**, lub czas z nim graniczący (1475—7.) ^b.

^a) Gratulacja znajduje się w Acta Tomiciana t. I. w dodatkach. Porównaj notę ^e) do tekstu dedykacji dodaną. ^b) Przemawia za tem wzmianka cap. XXVI.

Ocena. Ocenę żywota, jako źródła historycznego, stwierdzenie jego wiarygodności utrudnia okoliczność, że to, co o Grzegorzu z Sanoka wiemy, opiera się prawie wyłącznie na Kallimachu, który przebywając u arcybiskupa lwowskiego zbierał skrzętnie rysy jego charakteru, robił obserwacje nad jego osobą i życiem, słuchał i notował jego wspomnienia i na podstawie tych danych, tych spostrzeżeń i zwierzeń, które się nigdzie nie zachowały, ułożył całe dzieło. Takie zaś spostrzeżenia i zwierzenia, o ile nie mają, jak w tym wypadku, obfitego zasobu szczegółów do kontroli, usuwają się prawie zupełnie krytyce. — Że zaś w ten sposób w istocie powstała biografia Grzegorza, o tem przekonywamy się z całego układu i toku jej anegdotycznego, tego sam autor daje nam wskazówkę w rozdziale XXXIV., w którym opisuje rozmowy swe z Grzegorzem; o tem wspomina w Historii Władysława (cap. LXVIII.) mówiąc, że o śmierci kardynała Juliana wie od Grzegorza z Sanoka.

Pisał zaś Kallimach nie historię człowieka, lecz pochwałę, apologią jego, pisał z wdzięczności i stawiał wzór, godny naśladowania. To nie mogło nie wpłynąć na przedstawienie rzeczy, zwłaszcza, że żył jeszcze ten, którego opisywał. Żywot stał się obrazem bez cięni. Okoliczność ta usposabia nas wprawdzie sceptycznie, ale materiału do krytyki nie daje. Musimy przyjąć ten obraz taki, jaki jest, bo go poprawić nie potrafimy.

Ale ile też niezasłużonej pochwały dostało się Grzegorzowi, ile zdań własnych lub innych humanistów Kallimach w jego usta włożył, ile rysów ludzi wielkich tej epoki dojrzał w swoim obrońcy i przyjacielu — to pewna, że się wypadki, o których mówi, opierają na prawdziwej podstawie, na rzetelnych wspomnieniach arcybiskupa. Co się z nich skontrolować dało, stwierdzonem jest na korzyść opowieści Kallimacha; ani jeden wypadek, przezeń podany, nie okazał się wprost fałszywym. Pobyt Grzegorza w uniwersytecie krakowskim, jego stopnie akademickie, stwierdzają księgi uniwersyteckie; wyprawę pod Warnę Długosz; pobyt u Gary list Zbigniewa Oleśnickiego i Długosza. Gospodarczą działalność arcybiskupa znakomicie objaśniają wydane przez prof. X. Liskego w Aktach Grodzkich i Ziemskich dokumenta i akta sądowe. Poniżej układamy rodzaj regestów^b

o napadzie Tatarów na Dunajów, który miał miejsce w r. 1474. (Długosz Hist. VI. 608 wyd. Przeddzieckiego) i o wieku Grzegorza z Sanoka (cap. LIV.), który w r. 1476. mógł liczyć ledwie lat 70. Czytał żywot zresztą przed napisaniem ustępu o śmierci Grzegorza Jan Długosz, jak to wyżej podałem (Hist. V. 654).

^b) Regesta :

1406? Petrides, cui Sanok patriam fata dedere suam (Dług. IV. 533) de domo Streparum (Dług. IV. 731., AGZ. V. 180. VI. 178.)

1428. Grz. zapisuje się do albumu Uniw. Krak. (Metricae studiosorum pag. 82.)

wiadomości znanych skądinąd o Grzegorz, aby przyszłemu jego biografowi rzecz ułatwić.

- 1433.** Grz. baccalaureus (Muczkowski Statuta 26.)
- 1434.** Wiersz Grz. z S. na śmierć Jagiełły (Dług. IV. 530—1.)
- 1439.** Grz. magister (Muczkowski Statuta 31.)
- 1441.** Wiersz Grz. z S. o śmierci Zofii (Wisz. Hist. lit. III. 371.)
- 1444.** Grz. uchodzi z pod Warny (Dług. IV. 731.)
- 1449.** Zbigniew Oleśnicki i Długosz o Grzegorzu w Węgrzech przebywającym (Cod. Epist. II. 87.)
- 1451.** Magister Gregorius de Sanok in Leop. archiep. (Dług. V. 81.)
- 1452.** 11. X. Grz. w sądzie lwow. (sprawa o bydło) (AGZ. XIV. 350.)
16. XI. W Kąkolnikach. Grz. zatwierdza Mikołaja z Nowego Miasta w posiadaniu prebendy św. Katarzyny na niskim zamku (AGZ. IV. 161—2.)
1. XII. Grz. w obec sądu we Lwowie. Sprawa z Mikołajem Śliwnickim w sprawie obligacyi na Malczycach (AGZ. XIV. 355.)
- 1453.** 13. V. Grz. obecny we Lwowie na sądach (AGZ. XIV. 366.)
26. VII. Grz. nadaje bratu wójtostwo w Stawczanach (AGZ. II. 136.)
7. VIII. Sędziowie lwowscy rozstrzygają spór między kapitułą lw. a spadkob. Wincentego z Uniatycz Grz. obecny (AGZ. III. 138.)
12. VIII. Gerszon żyd zeznaje, że mu Grzegorz arcyb. pożyczył pieniędzy (AGZ. XIV. 383.)
21. VIII. Sędziowie lwowscy rozstrzygają spór między małą Horożaną a Wierzbieżem (AGZ. II. 173.)
20. X. We Lwowie. Sprawa o zbiegów (AGZ. XIV. 388.)
- 1454.** 2. I. „ „ „ (AGZ. XIV. 507.)
4. I. „ Sprawa o chłopów (AGZ. XIV. 397.)
4. I. „ Obecny na sądach (AGZ. XIV. 509.)
11. I. „ „ „ (AGZ. XIV. 398.)
9. II. Grz. wprowadza do Krakowa Elżbietę żonę Każ. Jagiellończyka (Dług. V. 154.)
8. IV. We Lwowie. Sprawa o chłopów (AGZ. XIV. 406.)
25. V. „ Obecny na sądach (AGZ. XIV. 510.)
27. V. „ Sprawa o chłopów (AGZ. XIV. 411.)
7. VI. „ „ „ (AGZ. XIV. 413. 414.)
11. VI. „ „ „ (AGZ. XIV. 414.)
21. VI. „ „ „ (AGZ. XIV. 415.)
26. VI. W Czarnuszowicach zatwierdza uposażenie kościoła w Biłce szlacheckiej przez Hryćka z Pomorzan, woj. podolskiego (AGZ. II. 141—2.)

Znaczenie zaś żywota Grzegorza jako źródła dla dziejów w ogólniejszem znaczeniu podnosi jeszcze jedna okoliczność. W czasie kiedy go Kallimach

-
- 1454.** 2. VII. We Lwowie. Obecny na sądach (AGZ. XIV. 416.)
 5. IX. „ „ „ (AGZ. XIV. 419.)
 20. IX. „ „ „ (AGZ. XIV. 421.)
 13. X. „ „ „ (AGZ. XIV. 423.)
 25. X. „ „ „ (AGZ. XIV. 426.)
 26. X. „ „ „ (AGZ. XIV. 427.)
 26. X. „ Grz. kupuje od Jana Dloto z Porzecza i żony jego
 sołtysostwo w Porzeczu za 26 groszy, sztukę su-
 kna gorlickiego i konia (AGZ. XIV. 427.)
 27. X. „ Obecny na sądach (AGZ. XIV. 428.)
- 1455.** 28. III. Grz. kupuje część wójtostwa w Malczycach (AGZ. II. 142.)
 7. VII. We Lwowie. Obecny na sądach (AGZ. XIV. 451.)
 22. X. W polu byblickiem. Rozgraniczenie Bybła od Bokowa (AGZ. IV.
 162—3.)
 11. XI. We Lwowie. Kupno Malczyc (AGZ. XIV. 460—1.)
 14. XI. „ Grz. z S. staje w sprawie swego chłopca z Rzęsny
 (AGZ. XIV. 462.)
- 1456.** 2. I. „ Grz. kupuje część wójtostwa w Malczycach (AGZ.
 II. 145—6.)
 19. X. Nowy Korczyn. Kaź. Jagiell. pozwala na sejmie dla licznych za-
 sług Grz. i z powodu upadku kościoła jego wykupić wsie Kamie-
 niobród, Czuniów i Zuszyce z rąk tych którym zastawił je Jagiełło
 w r. 1428. (AGZ. II. 154.). Tenże pozwala Grz. z S. kupić drugą
 część Malczyc i wszystkie inne wioski aż do wysokości 100 grzy-
 wien rocznej intraty (AGZ. II. 156.). Tenże poddaje nabyte przez
 Grz. z S. dobra jurydykcyi duchownej (AGZ. II. 159.)
 21. XI. We Lwowie. Grz. jako jeden z naznaczonych w Nowym Korczy-
 nie „obermanów“ podatków obok Andrzeja ze Sprowy
 i Jana z Sienna (AGZ. V. 199.)
- 1457.** 7. I. „ Woźny zaprasza Grzegorza z S. na sądy; tenże wy-
 mawia się ważniejszymi sprawami (AGZ. XVI. 3.)
 1. II. „ Obecny na sądzie (AGZ. XVI. 7.)
 2. III. „ Grz. płaci Fedkowi za dzielnicę w Malczycach (AGZ.
 XVI. 12.)
 14. III. „ Termin sądowy odroczony (AGZ. XVI. 12.)
- 1460.** 31. III. „ Grz. jako świadek (AGZ. IV. 171.)
 5. IV. „ „ „ „ (AGZ. III. 220. IV. 57.)

pisał, nie znał on jeszcze w zupełności kroniki Długosza. Rzecz może nie potrzebowałaby dowodu po porównaniu tego co o powołaniu

-
- 1460.** 5. V. We Lwowie. Kaź. Jagiell. zatwierdza pro parte Gregorii arch. Leop. nadanie Stawczan i Bartoldowej karczmy przez Jagiełłę (AGZ. II. 98.)
12. IX. „ Grz. pożycza Mikołajowi Bieleckiemu 70. zł. węg. i bierze Białę w zastaw (AGZ. II. 164.)
- 1461.** 6. XI. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 422.)
- 1462.** 16. III. „ Grz. jako świadek (AGZ. VII. 100.)
- 1463.** 27. V. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 430.)
20. XII. W Haliczu. Grz. z Sanoka kupuje od St. z Chodcza Bybło za 300 grz. (AGZ. XII. 285.)
20. XII. „ Grz. obecny na sądach w Haliczu (AGZ. XII. 422.)
- 1464.** 2. I. We Lwowie. Genuńczyk Negrone wieś swą Pikułowice ołtarzowi katedralnemu zapisuje (AGZ. II. 177.)
16. IV. Grz. z S. kupuje trzecią część Meduchy (AGZ. II. 181—3.)
- 1465.** 14. I. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 309.)
10. V. We Lwowie. Kaź. Jagiell. pozwała Grz. z S. wykupić Obroszyn z rąk Piotra z Szamotuł (AGZ. II. 185. Dług V. 410.)
21. VI. „ Grz. z Sanoka płaci Piotrowi z Szamotuł 300 grz. za Obroszyn, drugie 300 zapisuje na Rzeczycach i kamienicy arcyb. we Lwowie (AGZ. II. 181—3. 186—7.)
22. VI. We Lwowie. Obecny na sądach (AGZ. XVI. 44.)
- 1466.** 10. III. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 309.)
25. IV. We Lwowie. Krzysztof i Dominik z Lubienia skazani za przeskody, stawiane Grz. w pracy *natłoky* w Lubieniu (AGZ. XVI. 440.)
12. V. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 310.)
23. V. We Lwowie. Grz. z S. płaci Piotrowi z Szamotuł całą sumę (AGZ. II. 187—8.)
28. V. W Haliczu. Grz. z S. nadaje Piotrowi z Dobiejowa i żonie jego dożywocie na wioskach Miedzyhorce i Siemiankowce, kupione od niego (AGZ. V. 210. XII. 311.)
28. V. Grz. z S. kupuje Siemiankowce (AGZ. II. 192—3.)
12. VIII. W Dunajowie *in fortalitis suo* jako komisarz Piusa II. (AGZ. VIII. 174—5.)
- 1469.** 16. I. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 320.)
13. III. }
15. III. } We Lwowie. Świadek w sprawie ceł (AGZ. III. 111—128.)
26. III. „ „ „ (AGZ. IX. 103.)

na tron węgierski i o wyprawach tureckich króla Władysława pisze Kallimach w *Żywocie* a w *Historyi Władysława* na podstawie Długosza, ale ponieważ

-
- 1469.** 27. III. We Lwowie. Świadek w sprawie ceł (AGZ. III. 111—128.)
 29. III.) „ „ „ (AGZ. IV. 187. V. 213.)
 8. IV. Pozwolenie pobierania cła w Dunajowie (AGZ. V. 129—130.)
 8. IV. } We Lwowie. Świadek w sprawie ceł (AGZ. III. 130—1.)
 20. IV. }
 23. IV. Uгода o sadzawkę (AGZ. XII. 325.)
- 1470.** 5. I. We Lwowie. Jan Chodorowski pozwała Grz. wykupić Kuropatniki, Czuniów i Budyłów; wsi swoje z zastawu (AGZ. II. 200.)
 8. I. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 331.)
 4. V. We Lwowie. Obecny na sądach (AGZ. XVI. 454.)
 25. VI. W pobliżu Halicza. Odgraniczenie Bybła od królewskich wiosek (AGZ. II. 201.)
 23. VIII. We Lwowie. Kaź. Jag. ustanawia jarmarki w Dunajowie (AGZ. II. 203.)
- 1471.** 5. II. W Malechowie. Jan Jara z Malechowa poleca Grz. kleryka (AGZ. VI. 141.)
 4. I. We Lwowie. Obecny na sądach (AGZ. XVI. 465.)
 4. I. „ „ Andrzej z Sienna zastawia za 50 grz. Wyspyski Grz. z Sanoka (AGZ. XVI. 466.)
 27. IV. „ „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 470.)
 10. VI. „ „ Grz. z Sanoka przekazuje kanonikom lwowskim diecezji arcybiskupie z łanów lwowskich (AGZ. VI. 147.)
- 1472.** 7. I. W Haliczu. Mikołaj, kan. lwowski, pleban rohatyński wieś swoją Podwinie Grz. z S. zastawia (AGZ. XII. 385.)
 We Lwowie. Grzegorz z S. i St. Chodcza układają przepisy dla jarmarków we Lwowie, które król zatwierdza (AGZ. VI. 157—61.)
 27. IV. We Lwowie. Grzegorz z Sanoka pisze do Kaź. Jagiell. w sprawie Lwowian (AGZ. IX. 105—7.)
 29. IV. „ „ Grz. z S. do Zbigniewa Oleśnickiego w tejże sprawie (AGZ. IX. 107—8.)
 13. VII. W Haliczu. Grz. obecny na sądach (AGZ. XII. 348.)
- 1473.** (b. d.) Elżbieta Gołogórska zastawia Grz. z Sanoka Wycin za 600 grz. (AGZ. II. 229.)
 11. I. W Haliczu. Sprawa o chłopą zbiegłego do Grzegorza (AGZ. XII. 350.)
- 1474.** Odpowiedź Gabryelowi biskupowi agrieńskiemu wierszem (Miechowita lib. IV. cap. 63.)
 3. I. We Lwowie. Grz. z S. i inni poświadczają, że odebrali od rajców lwowskich szkatułkę z dokumentami, oddaną im do przechowania w r. 1454. (AGZ. VI. 177.)

i bez tego jest niezawodne téj ważnéj okoliczności stwierdzenie, więc je tutaj przytaczamy.

Udowodniliśmy powyżéj, że żywot Grzegorza powstał około r. 1476., w każdym razie przed śmiercią arcybiskupa, przed r. 1477., kiedy Zbigniew Oleśnicki był jeszcze biskupem włocławskim. Temu Zbigniewowi poświęcił Kallimach także drugi żywot, jego stryja, Zbigniewa kardynała, ale już jako arcybiskupowi gnieźnieńskiemu i prymasowi. Żywot więc Zbigniewa kardynała napisał dopiero po r. 1480., w którym Oleśnicki na arcybiskupstwo postąpił. W tym zaś żywocie nie znał jeszcze Historyi Długosza Kallimach, jak to obszerniej dowodzimy u wstępu do edycji *Vitae Sbignei Cardinalis*; nie mógł jéj zatem znać na kilka lat przedtém.

Okoliczność ta wydaje mi się dlatego ważną, że: 1) możemy po jéj skonstataowaniu uważać szczupłe wiadomości Kallimacha w Żywocie jako niezależne od Długosza źródło do historyi Władysława; 2) możemy z »Hist. de Vladislao« wyłączyć łatwo to, co (acz je Długosz potwierdza) nie pochodzi z historyi Długoszowéj; raczéj mogło się dostać z żywota do Długosza, bo (jak wiemy) ten ostatni biografię Grzegorza czytał; 3) możemy wreszcie oznaczyć co i ile dowiedział się Kallimach o téj epoce od Grzegorza. O wspólném zatém źródle Długosza i Kallimacha jakoby w zagubioném dziele Grzegorza, powinniśmy myśleć przestać.

-
- 1474.** (b. d.) Grz. z S. broni się w Dunajowie przeciw Tatarom (Dług. V. 608.)
 17. III. We Lwowie. Grz. z Sanoka i inni biskupi robią nadanie cechowi garncarskiemu we Lwowie (AGZ. VII. 132—3.)
- 1475.** 11. IV. „ Grz. z S. kupuje część Podusowa (AGZ. II. 213.)
 21. IV. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 475.)
 8. V. W Haliczu. Obecny na sądzie (AGZ. XII. 367.)
 9. V. „ Nowy układ z Karnkowskim o stawy w Medusze (AGZ. XII. 370.)
 5. X. Obecny w Gwoźdzczu przy fundacyi kościoła (AGZ. VI. 184.)
 3. XI. We Lwowie. Kupuje Czarnuszowce, wykupuje Oleszczyce (AGZ. II. 215—17.)
 6. XI. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 180.)
 20. XI. W Haliczu. Obecny na sądach (AGZ. XII. 377.)
 25. XI. „ „ „ (AGZ. XII. 380.)
 1. XII. We Lwowie. Kupuje część wsi Połuchowa (AGZ. II. 217—19.)
- 1476.** 5. I. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 477.)
 3. II. „ „ „ (AGZ. XVI. 479.)
 10. VI. „ Wadyum składa (AGZ. XVI. 189.)
- 1477.** 3. I. „ Obecny na sądach (AGZ. XVI. 484.)
 29. I. Grz. z Sanoka umiera w Kąkolnikach (Dług. Hist. V. 634.)

Widać zaś z Żywota jak mało wiedział pisząc go Kallimach o wyprawach tureckich. Ciekawą jest także rzeczą, że w Żywocie zakreśla daleko szerszy zakres działania Grzegorzowi niż później w historii; o radach Grzegorza w chwili wezwania króla przez Litwinów do powrotu nie wspomina; o jeździe jego do Polski, aby o pierwszej króla wyprawie donieść, nie pisze, ani o działaniu jego w Węgrzech, ani o rozmowie z Turczyinem (Hist. de Vlad. cap. VIII. XVIII. XXI. XXXVI) Byłoby to poniekąd także dowodem, że obecność jeszcze na tym świecie Grzegorza powstrzymywała pochopne do pochlebstw pióro humanisty, porównywalne jak dowodem wyższości męża, któremu tak piękny pomnik stawiał Kallimach za życia.

Znaczenie w literaturze historycznej biografii Grzegorzowej nie kończy się na tej ocenie jako źródła historycznego. Jest Żywot ten pierwszą, najdawniejszą biografią w literaturze naszej, do której wnosił Kallimach nową, nieznana dotąd gałąź. Szedł w tym za powszechnym prądem humanizmu, który rozwijając bujnie indywidualizm człowieka, pobudziwszy w nim chęć sławy na tej ziemi, zwrócił także baczną uwagę na różniące się cechy charakterów. Wieki średnie tłumiły indywidualny rozwój jednostki, więc się nim także nie zajmowały, chyba tylko o tyle, o ile służył ku czci Boga i kościoła. Biografie świętych, legendą oplecione, nie życie jednostki, ale jej poświęcenie się ideałom średniowiecznego życia, przekazywały pamięci i za godny historii przedmiot poczytywały. Były więc — i liczne żywoty świętych lub historie królów, ale biografii ludzi nie było. Z budzeniem się dopiero humanizmu, naprzód Florencia zaszczerpiła, na obumierającym drzewie średniowiecznej historyografii, opis życia i charakterów, już nie tylko świętych lub władców, ale osobistości niepospolitych. Ponieważ zaś nie odrazu umiano ująć istotę człowieka, całość jego, zajrzeć w głąb duszy ludzkiej, — więc przynajmniej zbierano to, co na tę wewnętrzną stronę jego wskazywało; zwyczaje, powiedzenia, sposób życia, zapatrywania na główne kwestye życia i nauki^a. Taką biografię pierwszy u nas dał Kallimach, cudzoziemiec, zagnany losami nad Wisłę, ale dziwnie szybko obyty z naszymi stosunkami. Napisał rzecz niezmiernie ciekawą i charakterystyczną, odsłonił nam jedną postać XV. wieku w pełni prawdy, bo na osobistej, bystrzej i pilnej polegającej obserwacji. Szkoda, że żywot ten rychło nie dostał się w szersze sfery; byłby niezawodnie wywołał u nas wcześniej biograficzną literaturę, której tak wielki brak.

^a) Obszerniej Eicken H. Geschichte und System der Mittelalterlichen Weltanschauung, Stuttgart 1887. str. 663—671. Burckhardt J. Die Cultur der Renaissance 3. Aufl. v. L. Geiger, Leipzig 1878. II. 47—58. Voigt G. Die Wiederbelebung des Classischen Alterthums 2. Aufl. Berlin 1881. II. 507—8.

VITA ET MORES GREGORII SANOCEI

LEOPOLIENSIS ARCHIEPISCOPI¹

AUCTORE PHILIPPO BUONACORSI CALLIMACHO.

Reverendissimo ² Domino Patrique amplissimo, Sbigneo de Olesznycza ^a, bene merito ³, Episcopo Vladislaviensi, Callimachus ⁴ S. D.

Ea, quae breviter conscripsi de moribus ac vita eius viri, cuius facta, tuendo in me ab hominibus sceleratis, non solum imitatus es, sed propemodum supergressus ^b,

¹) W rkp. nie ma tytułu. Po dedykacyi następuje tytuł skrócony. Uzupełniam go wedle Krak II., gdzie na str. 160 czytamy: Titulus ita corrigendus: *Callimachus in vitam et mores Gregorii Sanocaei arch. leop.* dodając imię i nazwisko rodowe autora i zmieniając wedle modły, używanej w Monumentach.

²) Nad dedykacją czytamy w rkp. „*Fannia Suenthoc*“, imię kochanki Kallimacha. Kopista chciał zapewne odpisywać w tem miejscu wiersze Kallimacha do Fanni, których wiele napisał. Por. Hist. Vlad. cap. VII. i Wiszn. Hist. lit. III. 479.

³) W rkp. *bene meriti*. ⁴) W rkp. *Calimachus*.

^a) Zbigniew Oleśnicki młodszy był biskupem kujawskim (włocławskim) od r. 1473. do 1480.; od r. 1472—5. podkanclerzym koronnym. Por. Wstęp str. 169. ^b) Szczegóły tej obrony nie są wiadome. Prawdopodobnie wszakże odnoszą się te słowa do obrony w sprawie wyroku, który zapadł na Kallimacha w r. 1470. na sejmie w Piotrkowie wskutek oskarżenia przez legata papieskiego (...*prius damnatus quam cognitus*...). Bronił Kallimacha naprzód Dzierśław z Rytwian, wojewoda sandomierski, któremu przesłał obszerny o sprawie swój memoriał (Acta Tomiciana I. Appendix). W nim jeszcze o Oleśnickim nie wspomina. Jednakże w r. 1472. kiedy tenże z scholastyka krakowskiego został podkanclerzym, z okazji czego Kallimach obszerną skreślił gratulacją, mógł zapisać się ścigany humanista w poczet uczniów uniwersytetu krakowskiego i odtąd bezpiecznie w Krakowie przebywać. Już 29. kwietnia 1472. pisał Grzegorz z Sanoka do Zbigniewa: Si quando

a te inprimis legenda existimavi, ut exinde colligas beneficium tuum apud eum hominem collocasse, qui gratissimus esse consueverit et qui vel hoc uno genere officii parem, atque illi, gratiam tibi referre possit ac velit. Sed et dignissimum erat, ut illius tota vivendi ratio tibi cognita foret, cuius particulam optime teneres. Legas itaque grato animo ea, quae summa gratitudo et a me scribi et ad¹ te mitti persuasit. Gratulerisque tibi, quod, ut ceteras omnes actiones tuas ab imperitis popularibusque ingeniis sapientissime seiunxisti, ita in hac una unum omni genere virtutis praeditum, cui te conformares, elegisti. Sed et patriae nationique tuae non mediocriter gaudeas, quod immortalis Dei beneficio tali tanquam viro ornata est, qualem, si aut Graecia aut Italia protulisset, veluti lumen atque ornamentum coluisset.

Quod vero ad omen vitae attinet, quae veluti de mortuo scripta est, cum vivat felicissime^a ille, de quo scribitur, immortalis Deus vertet in melius et, quod sua benignitate dignum est, multos annos id verae virtutis exemplar conservabit. Sed et fieri consuevit, ut vivorum facta sic litteris mandarentur, si modo digna essent, quae posteris innotescerent. Propterea, cum supersit adhuc et in notitia hominum versetur ille, cuius facta describuntur, nulla est licentia fingendi commentandique laudes, quarum vanas² adulationes res ipsa detegeret ac retractaret. Reliquum est, ut quem praeter omnes sapientissime de me sensisse hoc facto tuo confessus es, in ceteris quoque cum commendatione imitari posse intelligas, praesertimque in servitutis meae solatiolo tuendo ac benignissime tractando. Id enim, quod Fanniella³ fuit in exilio meo, id nunc est Drusilla in servitute^b. Illud tristissimum, hoc infimum gradum miserandae fortunae obtinet, utrumque calamitosum, utrumque miseratione dignissimum, ac proinde quocumque genere solatii merito relevandum. Vale.

¹) W rkp. a te.

²) Pierwotnie było w rkp. *nullas*, które przekreśliła i na marginesie napisała ta sama ręka *vanas*.

³) Na marginesie większemi literami: *Fannia*.

Philippum nostrum videris, rogo, ut nunquam sine bonis auspiciis eum intuearis i t. d. Liske X. Akta grodzkie i ziemskie IX. str, 107. Por. także Zeissberga H. Poln. Geschichtschreibung. Leipzig 1873. str. 355 — 8.

^a) Grzegorz z Sanoka, arcybiskup lwowski, umarł 29. stycznia r. 1477. Długosz, Historia V. 654. Por. Zeissberg l. c. 348 nota 4.

^b) O Drusilli jak i o służbie Kallimacha u Oleśnickiego nic zresztą nie wiemy. O Fannieli zob. rozdział LIII. i por. Zeissberga l. c. 355.

Callimachus¹ in vitam Leopoliensis archiepiscopi².

I. Gregorio Sanoceo nobilitas ex utroque parente fuit^b. Natus est in Sarmatia, non procul a fonte Istulae^c, in pago ignobili, in quo infantiam exegit. Puer una cum patre in vicinum oppidum migravit coeptusque est erudiri. Duodecimum annum agens fortunae se commisit, duriora quaeque tolerare paratior, quam paternam acerbitatem, cui ferendae impar cum esset, adversari nefas putabat. Itaque, prout eum ferebat impetus, modo hanc, modo illam civitatem adiens, nusquam perseveravit, donec Cracoviam venit. Ibi aliquamdiu substitit litterisque operam dedit. Mox, cum publica omnia et privata negotia germanica lingua tractari animadvertisset, in Germaniam ultra Albim^d fluvium penetravit, brevique tempore propter versatilem linguam ita externo idiomati se accomodavit, ut exinde dubium fuerit patriumne an peregrinum sermonem concinnius pronunciaret. Quinquennium ea in peregrinatione absumpsit,

¹) W rkp. *Calimachus*.

^a) Życie Grzegorza z Sanoka opisali Wiszniewski M. w Roczniku Towarz. Nauk. krak. z r. 1841 (poczet nowy t. I., ogóln. zbioru XVI. str. 33—52) i w Hist. lit. III. z 36—261; Seredyński Wł. w Przeglądzie polskim z r. 1867. II. str. 107—127; Zeissberg H. Die polnische Geschichtschreibung, Leipzig 1873. str. 344—49. Wszystko co o Grzegorza wiemy, prócz drobnej wzmianki Długosza, opiera się na żywocie Kallimacha. Por. Wstęp str. 170 itd. ^b) Długosz podaje, że był „*de domo Streparum*” (V. 731) tj. Strzeмиńczyków (por. Długosza Insignia seu Clenodia, Opera I. 563). Za szlachectwem przemawia stanowczo pieczęć, której jako arcybiskup używa: na tle czerwonym Strzeмиę. Zachowała się ona w archiwum miejskim lwowskim Nr. 206, 207, 245 (X. Liske, Akta grodzkie i ziemskie t. V. 180—1, t. VI. 178) i dokument którym Grzegorz z Sanoka w r. 1453. nadaje Stawczany „*nobili Paulo Dlugosz de Sanok, germano nostro carissimo*” (X. Liskego, Akta grodzkie i ziemskie II. 137). Ojciec Grzegorza nazywał się Piotr: sam powiada na końcu poematu na śmierć Jagiełły (Długosz, Hist. IV. 533): *Petrides cui Sanok patriam fato dedere suam*; w metryce uniw. krak. zapisał się: *Gregorius Petri de Sanok dedit IIII. gr.* Por. Zeissberg l. c. 345 nota 2. W aktach sanockich, wydanych przez prof. Liskego (t. XI.) nie znajdujemy rodziny Grzegorza. Raz tylko występuje jako sędzia w sądzie magdeburskim Petrus Dlugosz (t. XI. 350). Por. też rozdział XX. ^c) Istula (Vistula) t. j. Wisła. Por. Aeneas Sylvius, De Europa cap. XXIX. ^d) Albis t. j. Elba, Łaba.

quo tempore diversis in civitatibus, cum doctus apprime iam esset, litterario ludo praefuit, perque discipulorum mercedes alimenta vestemque ac cetera humanae vitae necessaria conquisivit, cum interea nihil a domo subveheretur sibi. Sed et peculiarem quaestum in dextra habuit exscribendo¹ libellos, discipulis necessarios, in qua re plurimum excelluit². Nam praeter id quod proprio modo litterarum characteres³ expressit exactissime, cuiuscumque chirographum, cum volebat, facile imitabatur. Quae facultas, si depravato cuiuspiam ingenio contigisset, potuit errores inextricabiles et iacturae plenos inter mortales excitare. — Fuit etiam illi naturalis quidam affectus ad musicam, cui propemodum natus videbatur, siquidem percipiendis disciplinae illiusmodi praeceptionibus ingenio promptissimo erat: ad modulationem vero vocem habebat elegantissimam, quippe solidam et sonoram, et in qua non minus suavitatis esset, quam splendoris. Ea res plurimis in locis magno usui illi cessit et honori. Nam quos in admirationem sui propter litteraturam non adduxisset, musica attrahebat. Sed inprimis redeunti Cracoviam vocis splendor ac modulandi ratio profuit. Namque ad id tempus ea civitas theologiae³ potissimum dedita, obmissis fere ceteris disciplinis liberalibus, musicam inter prima ducebat, cuius maxime opera divinae caerimoniae quam solenniter procurarentur. Itaque in ipso initio reditus sui Gregorio plurimum ab omnibus Cracoviae tribuebatur, quia ea in arte excellebat, cuius praesertim studio civitas teneretur. Ceterum ille mox novam de se admirationem apud omnes excitavit.

II. Coepit enim Buccolicon carmen Virgilii publicitus interpretari, cuius et nomen et auctor ad eam diem extra omnium notitiam ea in regione fuerat^b. Tanto itaque consensu novitas rei ad eum audiendum homines attraxit, ut nemo fuerit, qui modo litteras nosset, qui non ad ipsius auditorium conveniret. Una erat vox

¹) W rkp. *exscribendos*.

²) W rkp. *carachtheres*.

³) W rkp. błędnie *Theologii*.

^a) Biblioteka Jagiellońska posiada rękopis pergaminowy, J. Bocaccia, *Genealogia deorum gentilium*, na którego ostatniej stronie są słowa: »Iste liber est M. Gregorii de Sanoc etc. quadragessimo primo Iacobi«. Zeissberg radby w nim widzieć autograf Grzegorza (l. c. 345).

^b) Czy istotnie Grzegorz pierwszy bukoliki czytał w Krakowie, trudno orzec. Dr. Seredyński w nocie do życia Grzegorza (Prz. polski 1867. II str. 110) stanowczo temu przeczy, twierdząc, że Grzegorz nie wykładał nigdy na wszechnicy a sielanki Wirgilego już przedtem były u nas znane. Dowodu jednakże nie przytacza. Zeissberg l. c. i Szujski J. w dziełku p. t. *Odrodzenie i Reformacya w Polsce* (Kraków 1881.) idą za podaniem Kallimacha.

inter omnes litteratos, tunc primum eis lumen illuxisse, cuius beneficio ad verum iter doctrinae progredierentur, cum antea, deviis erroribus impliciti, citius consenescerent, quam ad laborum suorum fructum aliquem discendo pervenirent. Primus itaque sordem ac squalorem, quem recentiores grammatici discentium ingeniis offuderant, detegere orsus, cultum ac splendorem antiquae orationis Cracoviam induxit¹, tanto omnium favore, ut non modo praeter spem, sed etiam praeter voluntatem suam fuerit mox in disciplinis liberalibus magister declaratus, cum re vera nondum eas artes attigisset, per quas ad id tituli pervenitur², sed circa rhetoricam³ et poesim, cui naturaliter affectus erat, ingenium continuerat et supra quam pateretur illius temporis ac regionis incondita doctrina, in utraque facultate profecerat.

III. Absolutis Buccolicis aggredi Georgica destinaverat, sed accitus a Tarnoviensi domino³ institutum obmisit, cumque id oneris frustra a se deprecari conatus esset, ipsius filios erudiendos recepit^b. In ea cura carmen excudere orsus versiculos nonnullos edidit, inter quos epitaphia, per quae avum patrumque discipulorum suorum defunctos aeternitati commendavit. Quae res, ad ea tempora insolita, sic omnium animos grata quadam novitate pellexit, ut mox rege Vladislao vita functo, non mediocri ambitu optimates regni a Gregorio impetraverint, quod epitaphio regem exornaret^c. Ipse, cum aegre pateretur abesse a consuetudine doctorum hominum, post mensium nonnullorum moram persuasit, ut una cum discipulis Cracoviam mitteretur, ubi propter librorum copiam, litteratorumque hominum frequentiam non solum melius, sed facilius etiam possent erudiri. Dum itaque Cracoviae ageret et discipuli

¹) Na marginesie ręką inną prawdopodobnie Jana Brosciusa (por. Wstęp) te słowa: *Non fuerunt illis temporibus Iesuitae in Polonia, frustra ergo gloriantur a se primum litteras humaniores inductas. Sed Orichovius, Hosius, Cromerus alique viri eruditissimi an classes Calissienses percurrerunt?* ²) W rkp. *rhethoricam*. ³) Na marginesie: *Tarnovius*.

^a) Por. Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in univ. Iagiell. ed. Muczkowski Cracoviae 1849.: w r. 1433. został Grzegorz baccalaureus, 1439. magister (p. 26, 31). Z tego samego albumu filoz. fakultetu pochodzi notatka (prawdopodobnie) Brosciusa, umieszczona w rkp. na str. 100, o czym zob. Wstęp str. 164. ^b) Jan Tarnowski, wojewoda krakowski, miał pięciu synów. Por. Archiwum XX. Sanguszków, Lwów 1888. t. II. str. 156 i nast. Jan Tarnowski nie żył już w r. 1435. (tamże str. 153). ^c) Epitaphium podaje pod r. 1434. Długosz (Hist. IV. 530—33). Powstało ono już po koronacji Władysława (w lipcu t. r.), o której jest wzmianka. Wtedy Grzegorz nie był jeszcze magistrem, jakim się też sam nie nazywa.

propter egregiam nobilitatem suam quotidie apud regulos Wladislaum et Casimirum diversarentur, factum est¹, ut non solum in notitiam regulorum verum etiam in amicitiam venerit, a quibus maxime propter doctrinam et dexteritatem ingenii diligebatur. Sed imprimis erat illis admirationi scriptura ipsius, cuius dignitate et decore capti, prout animus concupierat, modo haec, modo illa sibi exscribenda tradebant.

IV. In eo veluti faventis fortunae cursu, cum par apud omnium ordinum homines propemodum de eo vigeret exspectatio, quam vitae ac² morum elegantia quadam quotidie augere conabatur, confugit ad eum frater³, minor natu, quem propter sordidum ingenium pater, alioquin difficilis, abdicaverat. Nusquam alias visa tanta disparitas animorum: in isto summa modestia, praecipua vitae ac morum integritas, virtutis eximium studium, vitiorum immortale odium; in illo undique luxuria eminebat, vita et mores corruptissimi, nullius virtutis cura, et omni genere vitiorum contaminandi se velut ardor³ immodicus; congruebatque tam pravo ingenio sordida et vilis vestis ac ceteri habitus foeditas squalorque in toto corpore adeo, ut nihil aeque appareret inquinaturum Gregorii splendorem, quam si fratrem agnosceret. Ipse tamen satis certus nihil ad se pertinere, quicquid natura cum fratre egisset, illum, benigne susceptum, pauculos dies apud se habuit. Mox divisa cum eo parte rerum, quas labore et industria sua conquisierat, dimisit asseverans, multo plus tribui pro tempore oportere naturae viribus, quam vanitati blandientis fortunae; hanc levem ac commutabilem, illa stabilia et perpetua esse. Cumque quidam mirari se diceret, quomodo fieri posset, ut iidem parentes tam diversae naturae filios procreassent, inquit: in eodem frutice spina et rosa nascitur.

V. Eodem tempore casu ad manus eius devenere satyrae Iuvenalis, quas cum studiose legeret, in illud incidit:

»Lectus erat Codro Procula minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci, nec non et parvulus infra
Cantharus, et recubans sub eodem marmore Chiron«^b;

¹) Wiszn. zmienia na *accidit*(!)

²) W rkp. błędnie *ad morum*.

³) W rkp. *ardore*.

^a) Por. cap. XXXII. O rodzinie Grzegorza nic nie wiemy. Do brata Grzegorza, Pawła, odnosi się dokument z 26. lipca 1453., którym Grzegorz nadaje mu za zgodą kapituły wójtowstwo we wsi Stawczanach: Liske, Akta grodzkie i ziemskie t. II. 136—8.

^b) D. I. Iuvenalis Satira tertia, wiersz 203—5. Por. Bibliotheca classica latina Parisiis 1823. t. 33—34. D. I. Iuvenalis Sexdecim Satirae rec. N. E. Lemaire, gdzie w objaśnieniach czytamy (str. 207): *Codro pauperi cuidam; Lectus Procula minor*,

Et paulo infra :

»Nil habuit Codrus: quis enim negat? et tamen illud
Perdidit infelix totum nihil et cetera ^a.

Ex quibus ingeniosus iuvenis illico animadvertit doctorem Dambrowka¹, qui tunc in Polonorum historias commentaria scribebat ^a, statim in prooemio ipso, ubi de Codro mentio est ^b, errasse; exposuerat enim, tanquam de Codro Atheniensium rege auctor meminisset; quae sententia maxime abhorrebat ab iis, quae sequuntur. Itaque rem ac iudicium suum detulit ad doctorem, eoque invento tanto de se homini persuasit, ut illius modi errore emendato, ille in posterum cetera, quae scripsisset in eisdem commentariis, priusquam ederet, semper Gregorii iudicio et castigationi subiiceret. Ceterum non ipse solum, sed reliqui etiam omnes² tantum illius ingenio tribuebant, ut quicquid incognitorum librorum ab aliquo inveniretur, ad eum, tanquam cui omnia facilia interpretatu essent, portaretur. — Itaque inter libellos, qui quotidie multi sibi offerebantur, invenit nonnullas Plauti comoedias, quarum lepiditate atque ingenio adeo delectatus est, ut praeter id, quod earum lectioni quotidie operam dabat, coeperit et ad illarum imitationem novam comoediam scribere.

VI. Quam exercitationem interruptit postea, coactus Italiam petere ad impetrandam curam ecclesiae, tunc casu vacantis. Nam qui iampridem ducendae uxori parum se idoneum a. natura sentiret, sacerdotio se mancipare³ instituerat.

¹) Na marginesie: *Doctor Dambrowka*. ²) *etiam omnes* inną późniejszą ręką w miejscu wytartych słów. ³) *mancipare a natura*.

uxore brevior; *abacus*, mensa marmorea, *sex urceoli* seu vasa patoria; *cantharus* poculum capax et ansatum, ex quo vinum in urceola diffundebatur; *sub eodem marmore*, sub mensa marmorea, *Chiron* statua seu columna vel pes mensam sustinens et effigiem Chironis centauri referens.

^a) Tamże wiersz, 208—9. ^b) O ubogim Codrusie wspomina Mistrz Wincenty w Prologus do kroniki, w rozdz. I.: *quia pauper et pannosus*, Por. Monumenta Pol. t. II. str. 249. Wszakże Dombrówka w komentarzach, które wydane są z Vincentii Kadłubkonis Historia Polonica w drugim tomie lipskiej edycji Długosza Hist. Pol. (1711—12.), nie mówi ani o Codrusie, królu ateńskim, ani nie odwołuje się na Juvenalisa, ale wymienia poetę Henryka z XII. wieku, który około 1192. napisał: *De diversitatae fortunae et philosophiae consolatione*. Por. Wizerunki i roztrząsania naukowe, poczet nowy, drugi Wilno 1841. str. 25—102. (o Kallimachu) i Wiszniewskiego Hist. lit. IV. str. 19.

Itaque cum vacaret ecclesia in salinis regiis, quae prope Cracoviam sunt ^a, suadentibus amicis atque id impensius efflagitantibus Bononiam petiit atque inde Florentiam se contulit ad Eugenium Pontificem Maximum ¹, qui Roma pulsus a Florentinis propter ipsorum singularem pietatem in religionem non solum susceptus fuerat, sed quam honorificentissime habebatur ^b. Ibi cum voti compos factus esset, vix, ut regrederetur in patriam, extorsit a quamplurimis, qui suadebant ei remanere in collegio musicorum Pontificis et nolentem propemodum invite retinere procurabant.

VII. Adepta illius ecclesiae possessione, multa, quae negligentia priorum sacerdotum domi atque ruri obsoleta erant, instauravit, coepitque commissum sibi gregem dirigere in semitas Domini verbo et exemplo, sed utro magis, merito dubitari potest. Nam neque in vita quicquid erat, quod non cum summa commendatione possit imitari, neque sermoni, cum populo evangelium interpretaretur, aliquid deerat, quod ad persuadendum esset accomodatum. Ceterum eius animo inerat libertas quaedam naturalis, neque metui neque cupiditati obnoxia, sed honestatem appetens et ab omni turpitudine abhorrens: non secundis rebus extollebatur, non adversis muliebriter succumbebat; denique praeter virtutem vilem turbam rerum cetera ² existimabat. Somni et alimentorum nulla cura, nullus apparatus; negligens verius, quam frugi dici poterat; habitu etiam haudquaquam egregio utebatur sed qui frugalitati vitae congrueret. Facilis ad eum aditus omnibus erat, nec minus ipse facile, quo voluissent amici, circumducebatur. Conveniebant ad eum ex Cracovia propter loci vicinitatem quotidie quamplures docti viri, nec infrequentius ipse civitatem intrabat, recipiebat se ad loca disputantium aut legentium et quod in rebus sentiret, tam libenter proferebat, quam aliorum sententias audiebat.

VIII. Dialecticis ³ raro congregiebatur, superstitiose non ad verae doctrinae usum ea in facultate homines erudiri asseverans, cui tantisper operam dandam putabat,

¹) Na marginesie: *Eugenius Quartus Pontifex Maximus*.
 marginesie: *Dialectica*.

²) W rkp. *coetum*.

³) Na

^a) Zbigniew Oleśnicki w liście do Marcina z Przemyśla z r. 1449. wymienia wyraźnie: *magistrum Gregorium plebanum in Wyeliczka*. Cod. epist. s. XV. Crac. 1877. I. p. 92. ^b) Eugeniusz IV. panował od 3. marca 1431. do 23. lutego 1447. Wypędzony z Rzymu 4. czerwca r. 1434., powrócił dopiero 28. września 1443. Por. Gregorius F. *Gesch. der Stadt Rom im Mittelalter*, tom VII. str. 46—63. Hergenröther J. *Allg. Kirchengesch.* Freiburg. 1877. str. 105—117.

dum circa solidam rerum cognitionem versatur, in reliquis repudiandam¹ esse. Nihil enim in se continere, nisi vigilantium somnia². — Medicinam³ anteponendam ceteris doctrinis ac veluti secundam naturam venerandam censebat. Primam enim illam omnium parentem, naturam corpora tantum creare, istam conservare atque, ubi prima peccare in aliquo coeperit, praesto esse et emendare; ad extremum succurrendo illius imbecillitati multa corpora medicinam reddere diuturna, quae, quantum attinet ad naturam, iam perierant⁴, — et profecto nisi artem illam professioni suae parum congruere iudicasset, obmissis ceteris disciplinis medicinae tantummodo intendisset. — Illos, qui novos grammaticos⁵ legebant obmissis veteribus, similes esse aiebat aegrotis, qui ab omnibus salutaribus abhorrent, contraria vero appetunt et sequuntur. Alexandri praeterea praeceptiones⁶ discentium appellabat labyrinthum, in quem semel immissi per multas⁶ circuitus ambages suamet vestigia flexuoso gressu recalcantes consenescerent, priusquam, unde egrederentur, invenirent. — Poetarum⁷ lectionem tam pueris necessariam quam alimenta dicebat: istis nutriri corpus, illa⁸ ingenium. Eos autem, qui ad alias disciplinas sine adminiculo poetarum accedere conabantur, comparabat volentibus per murum transcendere in civitatem spreta porta, quae pateret. Possibilius esse asseverabat, ut per poesim reliquae omnes disciplinae perciperentur, quam quod imbutus omnibus aliis posset aliquis ad poesim, cum vellet, pervenire; non tamen unquam rhetoricam⁹ ab illa separandam censuit. Sed sic utrique operam pariter impendendam, ut medicus, qui cum exulceratae carni medicamenta apponit, nihil adhibet, quod aut os aut nervum laedere possit, sed aliud curans alterius quoque rationem non obmittit.

¹) W rkp. *reputandum*, co nie daje sensu. Wiszn. poprawia na *repudiandam*; możnaby też położyć *repulsandam*. ²) W rkp. *in somnia*; Wiszn. trafnie opuszcza *in*. ³) Na

marginesie: *Medicina*. ⁴) Wiszn. *perierent*. ⁵) Na marginesie: *Grammatica*.

⁶) W rkp. *multini*, Czart. poprawia na *multos*, Wiszn. na *multum*. ⁷) Na marginesie: *Poetae*. ⁸) W rkp. *illis puto legendum illa*. ⁹) W rkp. *rethoricam*, na margi-

nesie: *Rethorica*.

^a) Najbardziej używaną w XV. wieku w szkołach była gramatyka łacińska: *Alexandri doctrinale*. Ów Alexander Gallus de Villa Dei zakonu św. Franciszka, urodził się w Doli, w wolnym hrabstwie burgundzkim, a napisał gramatykę około r. 1209. Por. Wiszniewskiego Hist. lit. III. 301. i notę 173.

IX. In ebriosum¹, qui consumpto patrimonio venalem aquam circumferebat per urbem, sic iocatus est: si potuisses aquam ferre, nequaquam ferres. — Scortum annosum ac perdivitem² hoc disticho compellavit:

Nunc emit at quondam vendebat basia Doris³,
Non bene quaesitas sic male perdit opes⁴.

Cuidam per laudes efferenti uxoris pulchritudinem: tace, inquit, nam, si credetur tibi, cogeris aliquando turpem maluisse⁵. — Cum videret cuiusdam suburbani agricolae filium sacris initiari⁶: ne araret, inquit, orare instituit⁷. — Accipiebat amicos modico aut nullo apparatu, quod quidam indigne ferens splendidius⁸ se domi prandere dixit. Ille lumen afferri iussit et apposita candela splendorem mensae addidit⁹. — Erat enim praesentis ingenii¹⁰ ad iocos et lepiditates, in quibus exercendis semper modestiae rationem habuit; cumque alios libenter iocis laceraret, non minus aequo animo in se dicta ferebat. Ebriosi filio obiicienti, quod ex paterno instituto vilem coenam¹¹ apposuisset, ait: ego ut pater meus, comedo, tu ut tuus, bibis. — Dicentem iocum in pallium suum, quod sordidis maculis distinctum vicem nebridis¹² in bacchanalibus implere posset, hoc dicto compescuit: facilior est ablutio pallii, quam animi. Erat enim ille multis coinquinatus flagitiis. — Exprobanti cuidam, quod paternam disciplinam ferre non potuisset: ego¹³, inquit, in aliena domo ita vixi,

¹) Na marginesie: *Ebriosus*.

ves putarim legendum.

²) W rkp. *perdivitem*. Na boku też samą ręką: *perdi-*

ves wypisany znacznie większymi głoskami.

⁴) Na marginesie: *uxoris forma*.

⁵) W rkp. *imitari*; trafnie popr. Wiszn.

⁶) Na marginesie: *Sacrificus agricola*.

⁷) W rkp. *splendidus*.

⁸) Na margi-

nesie: *Splendidum convivium*.

⁹) Na marginesie: *vilis coena*.

¹⁰) Na margi-

nesie: *paterna severitas*.

^a) Doris, nimfa morska, żona Nereusa, matka 50 Nereid. — Tu przenośnie.

^b) Jako dowód przytomności umysłu Grzegorza możnaby także przytoczyć i to, co Grz. powiedział sędziom mającym rozgraniczyć Bybło od Bokowa (Liske X. Akta grodzkie i ziemskie t. IV. str. 162—3.) Rozchodziło się o łąkę Głęboką, którą Grzegorz jako własność arcybiskupią deklarował, okazując znaki graniczne i dokument poprzednika, swego Jana, arc. lwowskiego, którym nadał ją Dzierśławowi słudze swemu. Właściciel Bokowa wydobyl dokument ruski, mówiąc, że granica biegła gdzieindziej tylko pale już spróchniały i rozleciały się. Na co Grzegorz: »Domini ecce suam litteram facit invalidam et insufficientem, quia ipse dicit de palis et litera eius nichil de ipsis memoratur.« ^c) Nebris, skóra jelenia, którą bachantki wkładały podczas święta Bachusa.

ut in paterna videar educatus; multi apud patrem sic degunt, ut apud quemvis potius, quam sub paterna disciplina, nutriri appareant. — Claudum maledicum¹ lingua debilitari, non pede oportuisse, ait. — In eum, qui rerum suarum custodiam lusco² commiserat, distichon tale edidit:

Qui videt unoculum cernentem singulo solum,
Non errat lusco credere quicquid habet³. —

Nonnulli improbi et malefici homines, credulos ac simplices elusuri, fingeant se a malo daemone vexari eaque fallacia per civitates⁴ quasi opem implorantes consistebant in templis, ut quandoque⁵ insigniora essent aliqua praecipua religione atque ob id magis, quam cetera frequentarentur. Quo astu non modicas pecunias a miserantibus ementiebantur. Cum itaque in ecclesiam Gregorii abusive se⁶ recepissent, ille per varias captiosasque interrogationes deprehensa quaestuosa fallacia mox verberibus veritatem extorsit humanitusque servavit eos, qui divinam opem eludebant.

X. Interea Vladislaus⁷, qui iam post patrem apud Polonos regnabat, ad regnum Ungariae⁸ accersitur^a. Qui, tum memor consuetudinis, quae dum puer erudiebatur, Gregorio apud se fuisset, tum percitus fama, quae de virtute atque integritate hominis circumferebatur, eum dignissimum iudicavit, quem non solum in humanis rebus consiliorum participem haberet, sed in iis etiam, quae ad religionem et pietatem attinent, conscientiae suae arbitrum deligeret, cuique placandi, conciliandique sibi Deum immortalem per sacrificia caerimoniasque alias maxime curam crederet. Id munus Gregorius, qui secundum Deum regibus illius nutu imperantibus sciret obtemperandum, recepit^b, atque inter initia suscipiendi Pannonici regni gubernacula, cum

¹) Na marginesie: *Claudus maledicus*.
ten wypisany znacznie większemi głoskami.
civitatem.

⁵) W rkp. *queque*.
skrócenia między *b* i *u*. Wiszn. kładzie *ambo se* jak *Krak. II.* i *Czart.*
Vladislaus Rex Poloniae et Ungariae.

²) Na marginesie: *luscus*.

⁴) W rkp. *civitas*, Czart. *civitates*, Wiszn.

⁶) W rkp. *abuse* ze znakiem haczykowatym

⁷) Na marg.

⁸) W rkp. *Ungaris*.

^a) Por. *Callimachi Historia de rege Vladislao seu clade Varnensi* wyd. w tymże tomie Monumentów: zwłaszcza odnośne noty S. Kwiatkowskiego. Ustęp ten w Żywocie Grzegorza jest o tyle ważnym, że pisząc go Kallimach nie znał jeszcze Kroniki Długosza. Por. Wstęp str. 173 itd. ^b) Urząd kapelana królewskiego potwierdza podpis Grzegorza z Sanoka w r. 1472. na liście do Kazimierza Jagiellończyka (*Eiusque V. S. Capellanus*) ogł. przez prof. Liskego w Aktach grodzkich i ziemskich t. IX. 105—7.

pars optimatum ad reginam viduam descivisset, ex magna parte consilio et prudentia sua, quibus modis intestinae simultates sopirentur, invenit. Duxit deinde rex his expeditionem contra Turcos et in prima quidem, cum iam in inferiori Mysia, ultra Cyambrum^a amnem, ad radices Haemi montis¹ castra haberet, postulantis Turcis, conditiones ac pacem decennalem dedit. In qua pacificatione, cum Turci peterent et Iulianus cardinalis² suaderet, quod in solenni sacrificio rex tacta eucharistia iureiurando affirmaret se cum suis foedus servaturum, ne id fieret, Gregorius se opposuit, impiissimum facinus esse asseverans, si sacrosanctum religionis nostrae arcanum³ profanorum oculis subiiceretur, nihil nefarius committi posse, quam adhibere Deum non modo testem, sed intermedium etiam foederis, quod cum inimicis suis iniretur. Regiam fidem regio verbo stare debere; multumque maiestatis integritati regiae detrahi, si sine iuramento ei non credatur. Alias privatorum esse cautiones alias principum et tamen id iuramenti genus a privatis non exigi. Ad extremum abiturum se et prophanata castra relicturum, si rex eo modo iurare perseveraret^b. Pervicit itaque, ut aliter caveretur de fide foederis, quamvis repugnante Iuliano, qui magis ne temere suasisse videretur, in sententia persistebat, quam non intelligeret vera esse, quae a Gregorio dicebantur. Ceterum cardinalis, qui maius scelus putabat inventum esse aliquem, qui opinioni suae adversari auderet, quam iusiurandum, quod ipse obeundum regi impie suadebat, implacabilem adversus Gregorium iram concepit animo, quam evomendi mox fortuna materiam suggessit.

XI. Nam cum de secunda expeditione⁴ ducenda ambitiosissime apud regem ageret, videreturque rex arma iterum sumpturus, si religione promissae fidei solveretur, in qua re Gregorius inexorabilem⁵ se praebebat, et regi aliorum facilitas suspecta erat, non dissimulavit ulterius Iulianus iracundiam adversus Gregorium, sed palam superstitiosum hominem, rerumque divinarum imprudentem ac rudem dicere incepit, ad extremum religionis inimicum, quasi esset impedimento, quominus impii deirentur. Nec defuere minae vinculorum et carceres, si diutius in difficultate perseveraret.

¹) Na marginesie: *Hemus mons.* ²) Na marginesie: *Iulianus Cardinalis.* ³) W rkp. *archanum.*

⁴) Na marginesie: *Secunda expeditio Vladislai.* ⁵) W rkp. *inexorabilem potius puto.*

^a) Cyabrus, Cébrus, Ciambus dopływ Dunaju Zibritz. Por. Hist. de rege Vladislao cap. XXXVII. ^b) Por. Callimachi Hist. de rege Vladislao cap. XLIX., w której podaje Kallimach *te same argumenty* w postaci mowy Grzegorza z Sanoka, którą jakoby miał w Szegedynie. W końcowym ustępie téj mowy są nawet dosłownie zacytowane słowa z Żywota.

Sed neque auctoritati ipsius neque minis Gregorius primo cedebat. Sed, ut non obligandam fidem barbaris, ita, ubi obligata esset, servandam dicere; sanctitatem foederum non verbis sed accipientium intentione constare; ad civilia negotia verborum cautionem pertinere non ad religionem; non qualiter datum, sed qua¹ mente acceptum foedus attendendum; nullum dolum Deum probare affuturumque illis, qui fidem coluissent. Sed cum videret pene omnes in sententiam cardinalis ire nullamque fidem esse posse inter pios et profanos passim asseverare, et iam regis quoque animus inclinaretur, e medio se surripuit. Tum cardinalis, ut aiebat, sedis apostolicae auctoritate² regem non tam iurisiurandi religione solvit, quam periurio implicavit. Ceterum Gregorius iubente rege amicisque id impensius efflagitantibus coactus est ad officium suum redire³.

XII. Rex vero ad poenam pollutae religionis veluti quodam fato accelerans, congregato exercitu. quam maxime potuit numeroso adiunctisque, sibi collecticiis copiis, quae sub cruce gratis militabant, non procul ab eo loco, ubi foedus prius percusserat, Haemum superavit et per mediam Thraciam, ad⁴ dextram inclinans, ubi ad Rodopem^b pervenit, inter Nissum Hebrumque^c amnes magnis itineribus ad mare properabat. Erat ei animus coniungendi copias terrestres cum maritimis, quae in Hellesponto⁴ cum classe ipsum praestolabantur, sed rapientibus in diversum fatis, obmisso ad sinistram Hellesponto, ad Aegaeum exercitum circumagebat. Interea Turci, freti occasione, ingenti mercede conduxere Ianuenses naves⁵ ad reportandum in Europam copias, quas, ut litora tutarentur a christiana classe, quae illuc appulerat, in Asiam transmiserant. Nec mora, nihil talè suspicanti regi prope Bistoniam^d paludem sese obiecere. Ibi commissum infaustum illud proelium, in quo alieno fortasse scelere, sed suo suorumque damno, rex interiit^e.

¹) W rkp. *que*. ²) Na marginesie: *Sedis Apostolicae auctoritate*. ³) Wiszn. trafnie poprawia *ad dextram*; tak samo Ciampi; wszystkie rękopisy *et dextram*. ⁴) Na marginesie: *Maritimae copiae in Hellesponto*. ⁵) Sic, na marginesie: *Genuensium naves*.

^a) Por. Hist. de rege Vladislao cap. LI., w którym jest wzmianka o oporze Grzegorza z Sanoka, o tem, że »wiary zaprzysiężonej nieprzyjacielowi łamać bez świętokradztwa nie można«, ale całe zajście znacznie jest złagodzone ze względu na rodzinę królewską.
^b) Rhodope, góry w Tracji, dzisiejsze Barugiul. Por. Hist. de rege Vlad. cap. LIV. notę.
^c) Nissus, Hebrus rzeki w Tracji. ^d) Bistonia od Bistones, ludu w Tracji; od tego bistonius, tracki. Por. Hist. Vlad. cap. LIV. notę. ^e) Por. Hist. de rege Vladislao cap. LVIII.

XIII. Gregorius cum reliquis sacerdotibus, quibus nefas esset pugnae interesse, ex mandato regis in proximum collem a principio se receperat ibique pro suorum victoria suppliciter ad Deum agebat. Cum vero nonnullos circa regem foedam moliri fugam ipsumque in periculo destituere videret, frustra saepe inermes et bellorum artis rudes sacerdotes animare conatus est, ut sua corpora pro regis salute opposituri descenderent. Accursurusque erat solus, non ut opem ferret — quid enim unus et inermis inter tot armatos poterat — sed cum illo quam honestissime occumberet. Verum repente undique coepta fuga, regem quoque ipsum e¹ conspectu abstulit. Itaque cum et reliqui sacerdotes fugam molirentur, Gregorius quoque magis crudelitatem mortis et membrorum cruciatum² vitans quam de vita sollicitus, ut fit in re trepida, fortuitum iter intravit. Nec procul a loco pugnae nudum vulneribusque ac tabo deformatum cardinalem³ invenit in palustri coeno animam exhalantem⁴, cui obequitando ait: merito tu quidem, sed solus, sic perire debuisti, ausus sedem apostolicam perfidiae patronam dicere ac facere. Sed iam malo tuo expertus es, non verba sed voluntates hominum Deo cordi esse.

XIV. Forte, vir aetatis suae⁴ impigerrimus atque omni honore verborum a posteris memorandus, Ioannes de Hunyad⁵ se ad Danubium eodem itinere recipiebat, quem, utpote regni gubernatorem, profligati exercitus naufragia quaedam sequebantur. Is Gregorio plurimum afficiebatur, tum ob alias virtutes tum ob animi magnitudinem et constantiam, qua ipsum peieraturo regi cardinalique ac ceteris, id suadentibus, viderat adversatum⁶. Nam et ipse pro fide servanda multa et graviter dixerat. Eamque ob causam cum [propter] multitudinem temere confluentium et, ut in re desperata, tumultuantium vix tertia aut quarta die Gregorio navigii copiam futuram appareret⁷, in sua scapha⁸ ipsum recepit et in altera fluminis ripa deposuit^b.

¹) rkp. *et*, Czart. *a*. ²) W rkp. *cruciarum*. ³) Na marginesie: *Iuliani Cardinalis mors*. ⁴) W rkp. *sua* (sic). ⁵) Na marginesie: *Ioannes de Hunyad pater regis Hungariae*. ⁶) Na marg. ręką późniejszą, prawdopodobnie Jana Brosciusa (por. Wstęp) te słowa: *Vide Socolovii orationem pro adoratione Eucharistiae et Philippum Calimachum de bello anni 1444*. Zob. notę ^a) poniżej. ⁷) *appareret* nieosobowo cum acc. cum inf. ⁸) Czart. i Ciampi: „*suam scapham*“.

^a) Por. Hist. de rege Vladislao cap. LXVIII., w którym Kallimach wyraźnie powiada, że wie to od Grzegorza z Sanoka. Wyrazów rzuconych jakoby wtedy Julianowi przez Grzegorza nie powtarza, zdaje się ze względu na łagodzący ton, jaki wogóle przyjął w historii Władysława (Por. Wstęp). ^b) O wyratowaniu się Grzegorza Długosz w ks. XII. (wyd. Przezdzieckiego t. IV. 731) krótko wspomina.

Ceterum, ne fama acceptae cladis regni quietem turbaret, relictis ceteris, inter quos Gregorius, non sine incredibili celeritate cum paucis expeditis nuntium primum et male gestae rei rumorem praevenire instituit. Gregorius vero, qui tam miserabili suorum cladi nefas quodammodo se superesse putaret, primo quidem in patriam redire constituerat. Deinde considerans, quemadmodum sine suarum calamitatum memoria Polonorum oculis obversari non poterat, praesertim reginae, quae sibi maxime in dimittendo a se filio eius salutem commendasset, instituit aliquamdiu abesse, ut medio tempore recens dolor emolliretur, vulneribusque tunc intractabilibus et cruentis aut ratio aut humanarum rerum aliqua vicissitudo succurreret. Itaque in Ungariam rursus se recepit, cuius quidem illuc reditus multis carus fuit, sed imprimis gubernatori, apud quem omnium rerum summa remansit extincto Vladislao. Itaque statim curae ac disciplinae Gregorii filios duos, Ladislaum et Mathiam commisit¹⁾, inter primas ipsorum felicitates ducens, quod eis ab illo viro erudiri contingeret, qui regis mores ac vitam temperare consuevisset. Id negotium propter amplitudinem patris Gregorius libenter suscepit et mira quadam dexteritate ac diligentia pueros illos ita erudiebat, ut tam de moribus, quam de doctrina eorum iam tum optime sperari posset²⁾.

XV. Praeerat tunc in Varodinensi ecclesia omnium episcoporum laudes transgressus doctrina et vitae ac morum elegantia Iohannes Gara, qui postea merito translatus est ad metropolim Strigoniensem³⁾. Is omnibus modis allicere ad se Gregorium studebat, sed non prius id assequi potuit, quam gubernatori persuasisset commodius filios erudiri posse per hominem patriae linguae, quam a peregrino. Factus itaque Gregorii potens praeter alia munera, quibus propemodum ipsum ditavit, offerente se occasione ihico in collegium canonicorum suorum admisit, ut non solum commode, sed cum aliqua etiam dignitate apud se esset. Exinde semper consiliorum participem studiorumque socium et adiutorem habuit; adeoque hominis ingenio et moribus delectabatur, quod non solum mensam sed cubiculum quoque fecerit ei commune. Gregorius ipse statim omnium collegarum favores solita ingenii dexteritate promeruit. Quorum nonnullos, prout vita excessissent, oratione aut epitaphio

¹⁾ Na marg. późniejszą ręką: *Mathiae Corvini praeceptor Gregorius*.

tąsamą ręką: *Iohannes Gara archiepiscopus Strigoniensis*.

²⁾ Na marg.

³⁾ Zeissberg (l. c. str. 347) sądzi, że Grzegorz miał tylko jakiś przedmiot, zdaje się kaligrafią, sobie przydzielony; wychowaniem synów Hunyadego zajmował się Jan Gara, biskup W. Waradynu.

exornavit. Episcopo vero ita obtemperabat, ut inter res maxime adversas numeraverit postea Gregorii ab se separationem ^a.

XVI. Erant ibi eodem tempore duo viri eruditissimi, Paulus Vergerius et Philippus Podachatherus ¹, quorum ob diversam necessitatem — ille Italia, iste Cypro relicta ^b, — contulerant se ad eundem episcopum, veluti ad confugium bonorum omnium ac litteratorum asyllum, quotiens calamitas aliqua ingruisset. His studia et morum similitudo facile Gregorium coniunxit, valuitque ad conciliandam amicitiam in tanta nationum diversitate idem ² erga bonas disciplinas affectus. Sed quamvis in eis par doctrina esset, non eadem scribendi ratio erat: nam Paulus quidem oratione plurimum valebat, Philippus pangendo carmini erat accomodatior. Itaque Gregorium, qui utrique generi scribendi se conformare studebat, prout cuiusque ferebat ingenium, alter versiculis, alter oratione provocabat. Exercitationum vero ipsorum iudex accedebat episcopus, sed et plerumque ipse alicuius partes suscipiebat, eodemque genere exercitationis ingenium excolebat. Nullus locus, nulla mensa, nulla vigilia, nullum tempus sine honesta confabulatione transigebatur, in quocumque sermone prima erat de doctrina ratio. Itaque nihil eo contubernio dignius, nihil sanctius esse poterat: omnes sermones aut de virtute aut ad virtutem instituebantur. Procaces et impurae fabellae dicacitatesque obscoenae, quibus plerique alii velut animum relaxaturi dant operam, illic pro nefario crimine habebantur, tanquam praeludium aditusque aliquis ³ ad facinora; nec putabant fieri posse, ut mens illius pura maneret, cuius lingua et verba essent impurissima. Erat itaque operae pretium intueri episcopum cum tam probis viris de omni virtutum genere certare, illos etiam accuratius elaborare, ut doctiores melioresque in dies fierent, ad quod etsi bona eos natura et institutio ducebat, tamen eo impensius se ipsos stimulabant, quo manifestius intelligebant,

¹) Na marginesie: *Paulus Vergerius, Philippus Podacatherus.*

²) W rkp. *iidem*

³) W rkp. *aditumque aliquem.*

^a) Jan Vitéz z Redny (Gara), biskup W. Waradynu od r. 1447., późniejszy arcybiskup Granu (od 1464.) i kardynał (od 1471.) należy do fundatorów humanizmu w Węgrzech. Por. *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia* ed. Eug. Abel, Budapestini 1880. p. 162 172 174 i Voigt G. *Die Wiederbelebung d. class. Alterthums* II. 319 — 21. Że Grzegorz u niego bawił, świadczą listy Długosza i Zbigniewa Oleśnickiego do Marcina z Przemyśla z r. 1449. Por. *Codex epistolaris saeculi XV.* Crac. 1876. I. 87 92 (także list Długosza w Wiszniewskiego *Hist. lit.* IV. 158 a Oleśnickiego w Zeissberga *H. Kleinere Geschichtsquellen* Wien 1877. str. 26 — 8). O kanonikacie nic nie wiadomo.

^b) Filip Podokatheros, Grek z Cypru: Pier Paolo Vergerio, znany humanista. Por. jak w nocie ^a).

nonnisi per virtutem posse, quem nacti erant, honeste vivendi locum obtinere. Assiduae inter eos disputationes erant variaequae interrogationes, prout res aut locus aut tempus efflagitaret.

XVII. Ex quo factum est, quod cum aliquando episcopus pro facultate sua dicendique copia memoriter et ornate recensisset varietatem fortunae utriusque Pannoniae et qui mortales diversis temporibus eas terras tenuissent, interrogaret Gregorium, quidnam de Polonorum antiquitate sentiret, cuius mentionem nusquam apud veteres scriptores legisset. Ad quem Gregorius: neque ego, quamvis diligens ea in re fuerim, quod pro certo asseverem, comperisse memini¹. Ea enim, quae Vincentius in historiis scripsit de origine nostra, non fabulas modo sed portenta redolent, quippe qui a diluvio antiquitatem nostram fabuletur et nos Scythas asseveret, quibus bellum Alexander intulerit, Romanumque Gracchum apud nos regiae urbis conditorem et affinitatem cum divo Iulio somniet, quae neque locis, neque temporibus, neque rebus gestis aut Romanorum aut Alexandri congruunt, sed similia sunt anilibus fabellis. Praeterea nescio, quam sibi soli cognitam Vandam² reginam, et ab ea flumen ac Vandalos dictos adducit nosque eam vult esse gentem, quasi aut Vandalorum natio non indigena, aut non ex antiquissimis et primis Germaniae³ cultoribus fuerit, aut illic, ubi nos sumus, aliquando habitasse constet inter scriptores. Sed et Mysos, qui ad Tyram amnem incolebant, et Sarmathas Parthos appellat; reliquaue eiusmodi adeo inconsiderate scribit, ut nullius gentis historias aliquando ipsum legisse satis constet. Sic, qui nobis antiquitatem nostram explicare profitetur, maxime eam occultavit vanitate affectatae vetustatis; dum enim nimis longe omnia repetere vult, nihil certum aut verisimile affert.

XVIII. Verum consideranti mihi mores et instituta nostra adducor, ut credam Polonos a Venetorum gente, quae inter Peucinos Sarmatasque Oceano adiacet, originem trahere⁴. Namque domi et militiae pene eisdem, atque illi, rationibus agamus: eadem alacritate cantuque in pugnam descendimus, vincendique in hastatis equitibus spem reponimus. Illi principi superesse aut in acie ipsum relinquere non ferunt; nos probrosum infameque dicimus. Ibi regis imperium legibus et institutis quibusdam moderatur; in nos quoque neque summa neque absoluta est potestas regi. Arbitrium rei domesticae curamque privatae parsimoniae utraque natio feminis committit. Illic nullae urbes; nos, etsi maximae sint, non inhabitamus. Iam vero non iunctas sedes incolere, discretimque, prout loci apricitas persuaserit, agere, domosque

¹) Na marg. *De origine Polonorum*, a niżej inna ręka *Vincentius Cadlubco*. ²) W rkp. *Vandem* ³) W rkp. *germanis*. ⁴) Na marginesie: *Poloni a Venetis orti*.

spatio aliquo ab invicem secernere, crassa et informi materia ædificare, nos atque illi solemus. Sed et eadem habitudo vestis utrisque et plerumque ferarum pellibus tegimen, nec nisi amiculis lineis, quibus inumbrant caput, feminarum habitum a virili tam apud nos, quam apud illos discernes. Dotandarum uxorum et redimendi homicidii quodam pretio eadem utrisque lex. Nullum crimen illi aequae ac furtum detestantur; apud nos levissimum quodque furtum capitale est. Hospitalitatibus et conviviis illi patrimonia impendunt, nos effusissime indulgemus. Eadem utrobique potandi licentia ebrietatisque¹ impunitas et in conviviis de publicis privatisque rebus consultatio. Nam et muneribus gaudere et sudatoria frequentare, saepiusque lavari, ac ferina carne lacteque vesci adeo commune utrisque est, ut aut verum sit, quod arbitror, nos ab illis fluxisse, aut eius gentis nos simus² auctores. Sed vero, si similis est, ipsos sub asperrima parte coeli, in terra informi tristisque aspectu et cultu positos, relicto frigore ac squallore damnatae regionis, benignitatem coeli solique secutos et diversis occasionibus ac temporibus, primo quidem per Sarmatiam se usque ad Tyram^a amnem effudisse, deinde ad Istulam^b; et crescente multitudine per Daciam in Mysiam transcendisse atque in continuato tractu paulatim Dalmatiam atque Illiricum occupasse, donec ab Oceano incipientes in Adriaticum usque sinum continuato incolendi ordine proruperint. Cui opinioni lingua etiam fidem facit, quae omnibus tam longissimum terrarum tractum incolentibus una est, nisi quantum commercia tam diversarum nationum, per quas sese gens illa effudit, commutarint. Quod vero ad nomen attinet, nemo dubitare debet novum id esse ac vernaculum, quippe ab eo vocabulo deductum, quo in lingua nostra campos appellamus³. Nam, qui silvarum montiumque asperitatem cum patria reliquissent, pellecti amoenitate camporum, quos incolerent, sese campestris materna lingua nuncuparunt^c.

XIX. Orto aliquando sermone in coena de Charondae⁴ legibus^d, cum Vergerius sanctionem illam laudaret, qua cautum erat a Charonda⁵, ne quis, cui primum matrimonium feliciter cessisset, secundum iniret; illos vero qui infortunati fuissent

¹) Na marginesie: *Ebrietas*. ²) W rkp. *est . . . sumus*. ³) Na marginesie: *Poloni unde nomen traxerunt*. ⁴) W rkp. *Charunde*. ⁵) Na marginesie: *Charunde leges*; w tekście *Charunda*.

^a) Tyras albo Tyra, Dniestr. ^b) Vistula, Istula. Wisła. ^c) Od pola wywodzi także nazwę Polaków Aeneus Sylvius (Por. Historia Bohemica cap. III.: nam planities Sclavonica lingua Pole nominatur). ^d) Charondas, prawodawca w Sycylii w Katana, około połowy 7. wieku przed Chr.

primis in nuptiis, loco insanorum ducendos, si iterum ea in re fortunam tentarent, Gregorius inquit: nihil aliud id fuisse quam statuere, ut cives alteram partem naturae rerum ignorarent, nam neque his, qui bonas uxores duxissent, licere malarum incommoda experiri, neque eos, quibus mala semel contigisset, ad melioris fortunae conditionem posse pervenire. Addiditque, civilius fuisse intemperatarum uxorum repudia ¹ permittere, quam, ne in intemperatam quis incideret, secundas nuptias inhiberi. Sed et contra eiusdem assertionem improbavit factum ² populi, qui provocante ad se lusco emendaverat Charondae ³ legem, qua cavebatur, ut oculus oculo compensaretur; non eandem habendam esse rationem asseverans de his, qui Deo invisunt ⁴; ac de ceteris luscis ipsos eo ipso constare Deo invisos esse, quod cernendi media vis eis adempta sit, quo uno sensu nihil maius aut praestabilius a natura corpori conferatur. — Interroganti aliquando Podachatero, quidnam in regione Polona viliori esset in pretio, — potio, inquit Gregorius; et cum ille, quid illic carius veniret, quaereret, potionem etiam asseveravit ⁵. Miranti vero, qua ratione id fieri posset: nostri, ait, totis patrimoniis potionem emunt, sic autem bibunt, ut ex omnibus fontibus putes scaturire. Dicenti episcopo: mirum videri potest, quodnam fatum Cyprii hominis vitam cum Sarmata coniunxisset; an ignoras — inquit Gregorius — Venerem cum primum ⁶ ex mari prodiit, in Cyprio consedissee litore, ibique sanctissime cultam, Martem vero in nostra regione natum atque coli; qui dei quam arctissimis amoris vinculis inter se iuncti sint, etiam vulgares sciunt. Et proinde nemo mirari debet, si convenit inter se hominibus earum regionum, quarum dei tam propensissimo affectu se invicem prosequuntur.

XX. Interim cum Gregorii absentia pro morte in patria duceretur, Casimirus, qui fraternum regnum obtinebat, ecclesiam, quam Gregorius in salinis possidebat, alterius sacerdotis curae commisit. Quo nuntio adactus est Gregorius redire in Poloniam, rebus suis consulturus. Afficiebatur enim plurimum illi ecclesiae, tum quod primus gradus liberioris fortunae suae inde inciperet ⁷, tum, quod omnia tirocinia spiritualis vitae in ea obiisset, eamque ob causam suum vere natale solum ibi esse dicebat. In pago enim, ubi natus erat, nudam tantummodo vitam accepisse; in ecclesia vero illa omnes benevivendi rationes assecutum se esse. Atque ideo cum episcopus saepe cum eo egisset, ut opulentioris ecclesiae curam susciperet obmissa illa, nunquam persuadere potuerat. Sed tum praecipue, cum iam Gregorius itineri se accingeret, institit

¹) Wiszn. *repudionem* (1)

²) Wiszn. *decretum*.

³) W rkp. *Charunde*.

⁴) Na

marginesie: *Luscos deo invisos esse*

⁵) Na marginesie: *Quid apud Polonos vilius,*

quid item carius.

⁶) W rkp. *cum primum* dwa razy.

⁷) W rkp. *inceperat*.

offerendo eas commutationis conditiones, quae facile alterius cuiusque animum potuissent inflectere. Ceterum cum sensisset auribus omnia se iactare, ut saltem redeundi ad se necessitatem illi iniungeret, procuravit nonnulla publica negotia, quae apud regem Poloniae tractanda tunc maxime erant, Gregorio committi; videbatur enim sibi medietate sui orbis se futurum illo a se dimisso. Amici quoque, qui aegre a se divelli patiebantur, ambitiosissimis precibus petebant, ut cito reverteretur, quod et Gregorius non minus, quam ipsi, desiderabat; potuitque fortassis ab incepto desistere, nisi occulta fatorum vis etiam invitum ad maiora rapuisset ^a.

XXI. Igitur post annos aliquot orator regni venit in patriam, unde regis magister discesserat; fuitque admirationi primum eius vita, quod praeter cogitationem spemque omnium comparuisset, qui mortuus credebatur; deinde virtus sua et magnitudo animi: illa, quod externorum iudicia sic promeruisset, ut sibi potissimum legationis munus redditum esset; ista, quod non sustinuerat patriam privatus repetere, a qua publica ratio prius ipsum abduxisset. Sed ante omnes regem matremque tam inopinata eius praesentia in se convertit; ille de fratre, haec de filio secum sollicitabatur. Plerique enim a funesta illa pugna, quae ultima mortalium actionum Vladislao regi fuit, recto itinere domum se receperant et, ut turpitudini suae honestatem aliquam pretenderent, non in acie a se relictum regem, sed illius fugae comites se fuisse asseveraverant ¹; ipsumque procul dubio non interiisse, sed aliquo gentium in dissimulatione sui ipsius agitare, tanquam puderet calamitati suorum supervivere, quae ob violatam a se religionem accepta crederetur. Eamque persuasionem Gregorius corrumpere noluit, tum ut pudori eorum parceret, qui sub tali commento latere voluerant, tum quia satius putavit matrem ceterosque necessarios regem sub ea credulitatis vanitate oblivisci, quam extinctum deplorare. Ac proinde sic de vita aut de morte illius loquebatur, quod, utrum mallent, facile sibi ipsis possent polliceri. Interim vero et publica Ungarorum negotia diligentissime agebat et restitui ad possessionem ecclesiae suae procurabat.

XXII. Sed, cum propter accelerationem regis ad intimam Sarmatiae partem, non potuisset, quod petebat, impetrare, coactus est illum sequi. Superaverat rex iam Rubonem amnem, non ² procul aberat a Torunio ³ ^b, cum allatum est nuntium

¹) W rkp. *asseveraverat*.

²) W rkp. *ne*.

³) W rkp. *Toruntio*.

^a) O poselstwie Grzegorza nic skąd inąd nie wiemy. ^b) Por. Długosza Hist. lib. XII. A. 1450. (wyd. Przezdzieckiego V. 74): »Rex Casimirus . . . ex Kalisch per solita loca in Posnaniam, deinde Gnesnam transiit et peragrando partes Maioris Poloniae

interitus archiepiscopi Leopolitani. Sed et illud nuntiabatur, archiepiscopum; dum viveret, ita ecclesiam illam habuisse, ut visus sit omnibus modis operam dare, ne sibi superesset, sed una secum extingueretur. Itaque non tam ecclesiam quam nomen vacare, ecclesiam enim ipsam iam dudum esse desiisse^a. Quae res maxime regis animum exacerbat, tum propter singularem eius pietatem erga immortalem Deum, tum quod ea ecclesia divi parentis sui monumentum esset¹. Convertit ergo statim mentem ad ipsam instaurandam et, ut virum quam optimum illi praeficeret, cogitare incepit. Sed cum non succurreret, qui placeret, ad matrem suam regnique optimates misit², ut quem maxime ad eam rem idoneum sentirent, nominarent. Illi quatuor delectis, annitente regina Gregorium quintum addidere, quamvis adversaretur Sbigneus cardinalis³, qui, veluti iam in externos mores degenerasset, Gregorium aspernabatur. Ceterum rex, qui, nisi quod desperaverat Gregorium munus suscepturum, sine aliqua consultatione ipsum omnibus praetulisset, nactus occasionem ex consilio suorum, ipsum ad se vocavit et quod secum cogitasset quodque sui sibi suaderent, indicavit. Ille, qui toto animo ad reditum in Pannoniam conversus erat, primo se excusare ac legationis suae munus velut impedimentum allegare, omniumque suarum rerum perturbationem illinc secuturam dicere. Sed cum rex nullas excusationes admitteret et fatalis illius ecclesiae instauratio vigeret, conditionem accepit^b.

XXIII. Moxque legationis suae exitu per internuncium Ungaris significato, ad Leopolum iter arripuit. Congregaverat in Hungaria honestis quamplurimis rationibus, sed imprimis ex fructibus canonicatus non parvam summam pecuniarum, ac proinde

¹) Na marginesie: *Ecclesia Leopoliensis Vladislai Jagellonis monumentum.*

marginesie: *Rex matrem regnique optimates de creando archiepiscopo consulit.*

marginesie: *Sbigneus Cardinalis.*

²) Na

³) Na

totam aetatem consumpsit. Tam go pewnie doszła wiadomość o śmierci Jana Odrowąża arcyb. lwowskiego, o czém Długosz. V. 79.

^a) Por. Liske X. Akta grodzkie i ziemskie II. str. 84. Reiffenkugel K. Die Gründung der röm-katol. Bistümer in den Territorien Halicz und Wladimir Wien 1874. (Odbitka z Sitzungsberichte d. Wiener Akad. hist.-phil. Classe.) Stan arcybiskupstwa był w istocie opłakany, jak to wynika z dok. kapituły, ogłoszonych w Aktach grodzkich t. II. Por. także Długosza Hist. V. 79. i poniżej cap. XXIII.

^b) Por. Gams Series episcoporum str. 351. Długosz l. c. p. 81. A. 1451. (Consecratus per Sbigneum Cardinalem die dominica infra Octavas Corporis Christi in ecclesia cathedrali Cracoviensi).

facile habuit archiepiscopalis sedis possessionem aditurus, se ipsum et familiares omnes ad dignitatis honestatem componere. Vulgata erat iamdudum fama electionis suae, sed et virtus probitasque ipsius non silebatur ac proinde magno cum desiderio expectari ab omnibus coeperat. Ceterum venientem maiore alacritate animorum, quam celebritate pompae susceperunt. Rari aderant sacerdotes et illi ipsi calamitates proximi temporis miserabili habitu prae se ferentes; ceteri aut in exilio agebant, aut decesserant, cum interim nullus inde mortuorum loco sufficeretur. Coepit itaque statim Gregorius ex tam tristi aspectu totius rei calamitatem considerare, non tamen adhuc nomen sine re aliqua esse credebat. Sed postquam omnino nihil ibi, quod vel misere nutriretur, esse comperuit, a lacrymis non temperans sortem suam deplorare aggressus est, quod a florentissima vivendi ratione ad miseram difficilemque vitam foret translatus. Et primo quidem relictis omnibus redire ad amicos in Ungariam cogitabat; deinde, ut erat vir pius et religiosus, tota in Deum mentem conversus, instituit, quodcumque oneris sibi impositum erat, fortiter ferre, quasi oblata sibi copiosa materia in Dei vinea se ipsum exercendi.

XXIV. Itaque, temperatis prius rebus domesticis impendiisque ad modum facultatis ordinatis, ut essent, quibus cum de utilitatibus necessitatibusque ecclesiae¹ deliberaret, canonicos, qui exulabant, revocavit, demortuorum loca supplevit, mox aedificandae ecclesiae negotium suscepit. Aderat quotidie divinis caerimoniis, illarumque neglectam aut collapsam disciplinam emendabat tanta severitate², ut aliquando sacerdotem perperam pronunciantem Evangelium, cum bis verba diverso ac oportebat accentu prolata, castigasset, tandem silere iusserit alterique absolvendam lectionem destinaverit, alium vero publice ab altari³ retraxerit exclamans: non licere his, qui pridie essent ebrii, sacrificare. Plerosque, comas paulo uberiores nutriendas, in ipso populi conspectu enormi tonsura⁴ deformabat. Quibusdam etiam, quod in publicis ebriosorum receptaculis consedissent bibendo, per certum dierum numerum sacrificio interdixit.

XXV. Ipse diebus solemnibus ad populum sermonem habebat, nec quicquam denique agere obmittebat, in quo aut cura sua aut officium efflagitaretur. Grata ergo populo erat viri diligentia et sollicitudo in rebus divinis; grata frugalitas et continentia in humanis; gratissima vero adversus omnes, veluti paterna, facilitas. Sed sermones, quos habebat ad populum, maxime studia omnium in ipsum converterant. Nam cum in eo par esset eloquentia et doctrina, praeterea vocis ac corporis

¹) W rkp. *ecclesia*.

²) Na marginesie: *Exempla severitatis in sacerdotes vitiosos et*

ignaros.

³) W rkp. *altaro*.

⁴) W rkp. *tensura*.

maxima dignitas, quae vel in privato sacerdote ad movendum auditores efficacissima fuisset, accederetque ad ea pontificalis maiestas, non humanum sed divinum quippiam videbatur. Itaque mirabili quodam consensu¹ ad eum audiendum homines confluebant. — Sed nec minori studio inter se certabant de conferendis in eum beneficiis, prout cuiusque facultates suppetere adeo, ut qui paulo ante inopiam rerum omnium extimuerat, affluentissima copia versari se sentiret. Eo tenore vitae quinquennium traduxit, cum interim per contractionem² impendiorum omnium, usuras a se ipso exigendo, quasdam villas coemisset³. Mox, cum nutrimentorum ratio satis suppeteret, ad largioris fortunae spem, animum erexit.

XXVI. Relicta igitur civitate, villas circumire coepit et colonos undequaque modis omnibus ad se allicere, quibus primo domos aedificabat aliaque blandimenta offerebat, per quae⁴ agrestium animi, quos maxime commoditas ducit, caperentur. Qua sedulitate in possessiones omnes, quae⁴ ob intemperiem prioris archiepiscopi desertae erant, cultores induxit⁵. Deinde crescentibus facultatibus paulatim alias atque alias villas emere, tum novas locare et piscinas aut absoletas instaurare aut, ubi loci commoditas suasisset, effodere non prius destitit, quam, velut fenus ex se ipso crescens, fructus ecclesiae ad eam summam perduxit, ut cum dignitate futuros pastores ac facile alere posse constaret. Ad extremum locandae civitati animum intendit et, cum locus placuisset iuxta flumen, cui Danubiolo⁵ nomen est^c, primo

¹) W rkp. *quoddam consensit*; na marg. ręką inną, ale współczesną *consensu*. ²) W rkp. *contradictionem* (sic); na marg. późniejszą ręką: *contractionem*. ³) Na marg. inną ręką: *per quae*. ⁴) Na marg. inną ręką: *quae*. ⁵) W rkp. Krak. I. *Dambiolus*. Na marg. *Dambiolus fluvius*; w rkp. Krak. II. *Dambriolo*.

^a) Gospodarcza działalność Grzegorza z Sanoka da się bardzo dokładnie wysledzić z ogłoszonych przez prof. X. Liskego w Aktach grodzkich i ziemskich dokumentów i zapisek sądowych. W t. II. p. 84. mamy wyliczenie wszystkich posiadłości metropolitalnych, które Wład. Jagiełło przenosi na prawo niemieckie; wiele z nich było w r. 1451. w zastawie lub w ruinie. O ile je dźwignął i pomnożył Grzegorz okazuje najlepiej zestawiony przezemnie rodzaj regestów Grzegorza we wstępie. ^b) Działalność ta Grzegorza z Sanoka znajduje także potwierdzenie w księgach sądowych lwowskich i halickich, jak to okazują regesta we Wstępie. ^c) Danubiolus (w rkp. *Dambiolus*) odnosi się oczywiście do wsi Dunajów nad Żółtą Lipą, która jako wieś istnieje już dawno przed Grzegorzem (Por. Liskego Akta III. 221. r. 1386.; II. 51. r. 1404. już wieś arcybiskupia II. 84.; 1430. w dok. Jagiełły wyżej powołanym); odnosi się więc wyrażenie Kallimacha do przemiany wsi

quidem solus illic habitare perseveravit vicorumque atque areae publicae modo designato domos aedificabat, cum, qui in eis¹ habitarent, nondum essent. Ceterum, vulgata iam pridem fama facilitatis ipsius aequitatisque in suos, statim omnes ex adiacentibus civitatibus, quibus aut avaritia aut superbia dominorum infensa erat, ad Gregorium attraxit. Itaque cum iam populus tam frequens convenisset, ut a subitis incursionum casibus se ipsum tueri posse videretur, ad augendos populares animos. et fiduciam Gregorius prius arcem erexit, deinde fossa ingenti argillaceoque opere reliquum urbis ambitum munivit, quod genus sepimenti, ut consuetum in ea regione, ita tutissimum adversus Thauroscythas², a quo uno genere hostium maxime infestatur, quippe qui neque obsidere neque expugnare urbes norint, sed palantes per aperta loca, quicquid hominum iumentorumve casus obtulerit, eadem, qua incurrunt, celeritate abigunt. Maximam praeterea vim omnis generis tormentorum excutientium saxa in arce ac propugnaculis disposuit bipennesque innumerabiles et arcuballistas ac missilia, quibus facile omnis impetus arceretur. Apparebatque iam tuta civitas ab his, quae foris imminerent.

XXVII. Itaque ne domestica licentia interiret, hostium metu sublato, Gregorius leges, quibus inter se domi agitent, conscripsit, et erecto templo unicum efficacissimumque servandarum legum vinculum oculis eorum, religionem obiecit. Sed et ipse festis diebus in sermonibus sacris utilium honestorumque rationem illis explicabat, quoque ordine coalescere civitas et conservari posset, quantumque Deo immortalis civium unanimis consensus ad recte vivendum cordi esset, exponebat. Ad quam rem cum quodam veluti fato eos obsequentissimos haberet, etiam exemplo suo concitabat, quippe quod dominus et pater urbis mansuetudine ac facilitate omnes privatos superaret nec cuiusquam prospera aut adversa putaret a se aliena, sed omnibus aequae aderat et prout res, humanarum necessitatum ratio exigeret, his consulebat, illos iuvabat, istorum iuribus, illorum fortunis subveniebat, aliis gratulabatur, alios consolando recreabat, adeoque crescentis in dies civitatis studio mentem intenderat, ut nunquam potuerit adduci reliquo tempore, quod alibi frequens habitaret. Quae res saepe saluti novae civitati fuit, nec tantum arcis fossaeque ac propugnationum munitio illi profuit, quantum animi magnitudo et ingenium Gregorii.

¹) W rkp. *quibus*.

²) Na marginesie: *Thauroscythae*.

na miasteczko obronne. »In fortalitio nostro« mówi Grzegorz w r. 1466. w dokumencie wydr. w Aktach grodzkich t. VIII. str. 174—5.; »Ipsius oppido« ustanawia jarmarki w Dunajowie w r. 1470. Kazimierz Jagiellończyk (tamże III. 203).

XXVIII. Nam cum populationes Thauroscytharum¹ tam subitae sint, ut prius abigant praedam quam venisse intelligantur, plerosque incautos deprehendunt, alios in ipsa trepidatione nondum paratos ad se tuendum occupant. Quibus casibus Gregorius custodes opposuerat, neque unquam ita imparatus erat cum suis, ut non de imminente periculo agitare videretur. Ceterum, cum hostis affuisset, civium animos erigebat circumeundo munitiones et loca, quae maiori periculo essent obiecta. Tormenta et missilia tum subministrari propugnatoribus curabat, tum ipse subvehebat, verbis denique atque opera omnia munera impigre obibat, quae a praefecto defendendae² civitati exiguntur. Sed, cum tam multa documenta exhiberet ad suorum virtutem excitandam, nihil aequae eos movebat ac aetas et dignitas hominis. Cum enim intuerentur ipsum in tam fessa gravique aetate periculo suorum tam sollicitum agi, ut ex pontificali dignitate sacrosanctum corpus et maiestatem canorum suorum³ vulneribus ac morti obiiceret, quodam veluti mentis impetu rapiebantur ad quaecunque pericula pro ipso suscipienda credebantque se inexpiabili scelere inquinaturos, si parentis sui, si benefactoris, si illius, a quo vivendi honestas rationes accepissent, cuique tam cari essent, salutem non tuerentur etiam cum eorum interitu. Quae pietas civium non semel civitatem servavit, dum vitam conditoris maxime servare conatur.

XXIX. Accedebat Leopolim, prout magnarum solemnitatum ratio exegisset aut caerimoniae, quae sine ipso absolvi non possent, statimque revertebatur asserens, se ad filiam suam properare, cuius aetas et forma, occasionem peccandi accommodata, paterna custodia indigeret. Haec quamvis de se ipso profitebatur ac saepe prae se ferrebat non alia magis ratione illic habitare, quam ne, antequam omnino stabilita esset, dissolveretur civitas, quam inexhausto labore ac diligentia in corpus collegerat; propriiores tamen sunt vero, qui sentiunt ipsum ea simulatione tranquillitati et quieti animi operam dedisse, cuius velut a natura studiosus adeo fuit, quod puer difficiliter patrem reliquerat. Neque subinde aliam ob causam aegerrime tulerat divelli per Vladislaum regem ab ecclesia Salinarum, quam quod inde interrumpi quietem vitae suae intelligebat; cum enim locus ille non a civitate, sed tantum a civitatis strepitu remotus sibi videretur, credebatur Gregorius divinitus sibi degere illic contigisse, ut velut ab amicis semotus tranquillitati posset intendere ac tamen, cum libuisset, inter amicos versaretur. Instituerat ad extremum agere illic vitam. Sed virtus sua, quae ad maiora expetebatur, ipsum prius inde abstraxit, postea felicitas Leopoliensis sedis, quae ab eo instauranda erat. Itaque cum iam absoluta crederet omnia, quae ab se

¹) Na marginesie: *Thauroscytharum celeritas*. ²) W rkp. *dessedende* (sic). ³) Wiszn. słów od *et* do *suorum* nie ma, podobnie i Ciampi; w Krak. II. »matrem canorum«.

exigerentur, quippe qui templi aedificium ad summum perduxisset, in civitate vectigalia vero tam multa forent coempta et reparata ^a, ut nihil deesse appareret aut dignitati aut opulentiae sedis illius, reddiderat animum naturali tranquillitati, et semotus ab omni negotiorum tumultu vivebat nulli rei magis intentus quam lectioni. Nam qui iuvenili aetate historiis maxime et poematibus deditus fuisset, in maturo postea aevo propter professionem maxime theologiam amplexabatur philosophiaeque partem illam, quam ethicen dicunt; studebatque legendi assiduitate compensare tarditatem, qua se ¹ ad sacras literas convertisset, non tamen unquam gentilium scripta ab se abdicavit, sed divinis institutionibus ac disciplinis ex proposito, profanis casu intendebat.

XXX. Ceterum ne aut ea, quae magno labore conquisierat, negligentia deperirent, aut animus suus, quem ab omni perturbatione absolutum volebat, servilibus curis implicaretur, rerum suarum procuratores in locis opportunis designaverat, cum quibus administrationis rationes nunquam subducebat, seu certus integritatis eorum, seu timens cognita fraude destinam sibi animi pacem inquietare. Illud certum est, ipsum saepe usurpare solitum eorum, qui de fide procuratoris dubitarent aut inquirerent: etsi res maxime salvae sunt, tamen animum esse inquietum. Sed quod mirari libeat, cum foris in rebus, etiam caris et magnis, procuratoribus usque ad negligentiam crederet, domi exactissimam rationem habebat minimae ac vilis cuiusque rei, quippe qui plerumque ova, caseolos et poma ceteraque eiusmodi numeraret, neque aliter quam diligenter inspectis dimensisque rebus singulis promptuariae cellae praefecto credebat. Quod quidem vulgus avaritiae tribuebat, ego ascripserim quietis studio: nam qui iuventutem facile corrumpi sciret, ubi sub laxiori disciplina haberetur, videbat futurum, nisi tam arctissima frugalitatis norma paratos ad luxuriam animos coërceret ², ubi per intemperantiam omni genere inquietudinum domus compleretur, quam rem utpote naturae suae adversissimam vitans, non solum frugaliter habebat apud se familiares, verum etiam ad serviendum sibi nullum aliquando admisit, qui disciplinam non toleraturus appareret.

XXXI. Dicebat saepe familiares nutriendos usui, non ostentationi; eos vero vanissimos homines esse, qui ut foris magno cum apparatu servorum incederent, praeter id, quod facultates suas intemperato et insolenti cuique exponerent veluti

¹) W rkp. *quasi*.

²) W rkp. *coherceret*.

^a) Troskliwość o Lwów okazuje list do króla, ogłoszony w Aktach grodzkich i ziemskich w t. IX. 105—7. (z r. 1472.), częste zasiadywanie na sądach itp.

diripiendas, domi tam multa foeda paterentur, ut degentium in honesta servitute multo potior habenda sit conditio, quam eorum, qui tales famulatus per ambitionem alere ac tolerare perseverant. Ipse interrogatus, quare numero, veste ac cetero ornatu inferiorem omnibus episcopis familiam haberet? — quia, inquit, servorum meorum servus esse nec volo nec possum, sed et satius in qualicumque simplicitate contemni puto, quam perpetua simulatione torqueri. Eamque ob causam, etiam postquam per facultates licuisset, nunquam mediocris fortunae modestiam transgressus est aut multitudine ac nobilitate familiae aut splendore indumentorum, quibus vel se vel familiares exornaret, nam mensae ac reliquae rei domesticae frugalitatem, quam in simplici sacerdotio sibi ipsi indixerat, nunquam mutavit, sed usque ad ultimum tempus sub eadem parsimoniae norma perseveravit. Volebat animi bonis et dotibus, non autem fortunae admirari. Eorum vero existimationem parieti caduco innixam putabat, qui laudum suarum veluti fundamentum fortunae opes haberent. Ad religionem et sapientiam pertinere arbitrabatur necessariorum suorum tantisper habere rationem, dum meliores reddi possent, in ceteris probitatem et virtutem omnibus naturae vinculis praeferendam. Qua persuasione fretus, cum iam ad archiepiscopatum evectus esset, semel tantum et paucis admodum diebus visendorum suorum gratia fuit in patria, unde puer abierat.

XXXII. Consanguineos^a vero et necessarios, qui ad eum¹ confugissent, pro qualitate morum ac vitae, probos quidem consueta sibi frugalitate nutriebat, reliquos, ubi semel atque iterum frustra eos monuisset, tanta animi constantia a se dimittebat, ut exinde nunquam in contrariam sententiam flecteretur, passusque est nonnullos, sed inprimis fratrem cum summa omnium rerum egestate in mendicorum receptaculo vitam finire, cum ille² prius in tonstrinis et balneis ac foedissimo quoque ministerio servivisset, ut ab eo, quem sanguinis vinculum non movebat, pudor sordium, in quibus frater versabatur, saltem aliquid facultatum extorqueret. Duri hoc fortasse ac nimium rigidi fuerat instituti, nisi omnia officia, quae frater fratri debet, prius illi praestitisset. Nam eiectum a parente suscepit Cracoviae, cum per aetatem emendari posse crederet, multaque in eum contulerat, quo tempore non paucioribus ipse indigebat. Deinde ad archiepiscopatum evectus, ter illi ad mercaturae usum non exiguo numero pecunias dederat, totiens ille decoxit; apparebatque, quotiens exorari se permisisset, eundem

¹) W rkp. nie ma *eum*; w Krak. II. dodane później u góry; Czart. ma *se*; Ciampi *eum*; taksamo Wiszn. ²) W rkp. *illis*.

^a) Zob. cap. IV.

beneficii sui futurum exitum. Itaque, cum naturae iuribus satisfacisset, non solum stultum, verum etiam impium esse crediderit, si, quae usui atque ornamento ecclesiae debebantur, explendae luxuriae fratris ad extremum exhiberet ^a.

XXXIII. Adversus alienigenas, praesertim Italos, quos aliqua honesta ratio in regnum aut adduxisset aut retineret, propensissima erat humanitate modisque omnibus eos fovebat, tuebatur, erigebat, ornabat et pro viribus nutriebat; cumque a suorum conversatione abhorreret, cum illis familiarissime agebat, mensae ac reliquae vitae comites habebat, iocis ac lepidatibus cum eis certabat. Videbatur, quotiens cum illis fuisset, oblitus instituti sui et rerum humanarum curiosus: quippe qui interrogabat, quid Itali, quid Galli agerent; quis Germaniae status esset, quis¹ Hispaniae; quid ex Africa, quid ex Asia nunciaretur ^a. Ad summam illis omnibus exquirendis erat occupatus, quae aut alio tempore, aut a suae gentis hominibus non solum audire nolebat, sed etiam aspernabatur audita. Hoc ille aut dignitati regni tribuebat, cuius non solum hospitalitatem, verum etiam prudentiam laudari ab extremis nationibus volebat, aut captus studio morum, in quibus maxime Italos imitari placebat, agebatur, ut veluti rursus in vitam rediisset, omnia, quae ab animo suo secreverat, iterum ad se pertinere arbitraretur. Illud constat ipsum nunquam aut labori aut facultatibus pepercisse, ubi aut saluti aut dignitati alicuius peregrini consulendum foret. Sed neque contentiones aut iras optimatum regni aliquando ea in re timuit, aut regiae auctoritati cessit, sed quos in fidem semel receperat, perseveranter etiam cum omni suo periculo ad extremum tuebatur.

XXXIV. Cuius rei testimonium locupletissimum est patrocinium, quod mihi praestitit adversus iniquissimam sententiam, quam homines improbissimi ac nefarii a rege non tam impetraverant, quam per impudentissima mendacia extorserant. Cum enim ad eum, tanquam columnen ac lumen unicum iustitiae³ confugissem, cognita illius decreti abominanda³ impietate, non aliter de mea, quam de sua, salute sollicitus egit usque ad poenitentiam et pudorem illorum, qui contra me stultius an iniquius senserant, nescio; cum interim nullum pietatis humanitatisque officium in me obmitteret tantaque benignitate naufragium meum complecteretur, ut saepenumero non irascerer illis, qui ad eum virum confugiendi necessitatem mihi incusserant. Praeveniebat in plerisque cogitationes meas, allevando calamitatem, qua urgebar, nec quantum in se erat, ut illam sentirem, patiebatur, in multis infra aetatis dignitatisque suae gravitatem,

¹) W rkp. *quid*.

²) W rkp. *institis*.

³) W rkp. *abominanda*.

^a) Por. Hist de Vlad. cap. XXXVI.

mecum comiter agebat deambulando, consedendo, convivia ineundo, vigilando, ac, ne quid deesset ad supremæ humanitatis in me studium, plerumque Fanniolam¹ convivio adhibebat, quam præcipuum infortunii mei solatiolum esse non ignorabat. Adeo plus semper apud eum omnibus in rebus potuit calamitatis meae miseratio, quam suae dignitatis observantia².

XXXV. Ceterum, cum haud gravatim externorum hominum convivia frequentaret ipsosque mensae suae libentissime ac saepe adhiberet et lautissimos quoque superaret apparatu in accipiendo illos, a Polonorum conviviis, quantum licebat, abstinere perseveravit et cum eos invitaret, quod rarissimum erat et nonnisi quando necessitas suaderet, parum a solita frugalitate discedebat. Sed et convivia ipsorum consumptiones appellabat, dicens, non oportere unamquamque turbam, edendi bibendive gratia unum in locum congregatam, convivium nominari, nam tali ratione armentorum gregumque convivia dici posse, quando pascendo in pratis conveniunt; sed eorum coetus hominum tantummodo dignos nomine convivii, quos delectu quodam et iudicio aliqua honestior ratio, quam ventris atque gulæ, ad pariter convivendum congregasset. Interrogatus vero, quare domi libentius quam apud convivas pranderet; domi, inquit, quantum volo et quantum placet, comedo nec plus temporis in mensa absumo, quam naturalis exigit necessitas.

XXXVI. A republica fere abstinuit seu tranquillitatis studio, seu quia parum tutum credebat libere consulere. Illud certum est: cum de recipiendis Prussiae civitatibus, quae a magistro defecerant, consultaretur, ipsum, ut semper alias, vocatum ad conventum publicum, cum a rege sententia super ea re rogaretur, dixisse: »utraque re potius subigi et retineri ego putarim, nam iisdem semper artibus retinetur, quibus initio partum sit. Armis quidem subigi provincias, sed iustitia retineri. Nec tam facile esse nationes in pace regere ac moderari, quam bello redigere in potestatem. Superbum atque iniustum imperium magistri civitatum animos ab eo alienasse, quod nulla alia ratione confugerent ad regem, quam quod mitius iustiusque imperaturum credant. Quod si earum opinioni vellet aut posset se conformare, optimum factu esse et in fidem ipsas recipere et tueri, alioquin non esse suscipiendum gratuitum bellum. Nam fore aliquando ut eadem causa, propter quam a magistro defecissent, a rege quoque alienarentur«. Cum vero de modo gerendi belli ac facultatibus ageretur et multi, prout cuiusque ingenium erat, sententias dixissent, non

¹) Na marginesie: *Fanniola Callimachi solatium*.

²) Zob. Dedykacyą i noty do niéj. Por. Zeissberg l. c. 357—8.

tam effectu quam verbis diversas (quippe numero tantum differentes; ut regi viritim aliquid pecuniae tribueretur, omnes sentiebant), Gregorius inquit: »non prius futurum est, ut rex pro dignitate sua eorumque, quibus imperat, bellum¹ suscipiat et gerat, quam restituatur in possessionem eorum omnium, quae sua sunt in regno universo. Nam, dum licuerit sibi egestatem allegare, prius omnes ad ultimam inopiam redigemur, quam necessitatibus regiarum actionum satisfiat et cum nobis, quod iam demus, non erit, plurimis tamen ipse indigebit. Et proinde ut, quod maiores nostri voluere, regio nomini regiae adsint facultates, quae opportunitatibus quibuscunque emergentibus sufficiant, et non semper in publicis causis ad privatas opes confugere cogatur²; antequam de gerendo bello agatur, deliberandum censeo, quo pacto absolvendo nosmet ipsos a tam frequenti tributorum pensione, regi necessitatem iniungamus, ut per facultates suas publica pericula propulsentur«. Ea vox, ut regi grata, ita Gregorio multos adversos fecit, quorum etiam simultates crediderim magna ex parte ipsum a republica retraxisse³.

XXXVII. Nam reliquo tempore generales conventus vitavit et paucis admodum privatis interfuit. Sed quod optimum in rebus agendis censuisset, nonnunquam regi per epistolas significabat, ut fecisse constat, quo tempore maximo literarum nunciorumque ambitu a rege vocabatur, qui cum mclyto primogenito suo ad recipiendum Bohemiae regnum ipsum mittere instituerat. Nam per aetatem et valetudinem id negotium se deprecatus, regi scripsit: »Immaturum fore puerum regno; neque tam accersiri, ut in Bohemia imperaret, quam peti veluti pignus et obsidem³ Bohemie belli gerendi et propulsandi per Polonos. Expectanda meliora tempora, meliores occasiones. Nam si filio suo id regnum divinitus deberetur, futurum omnino, ut eius gubernacula maturo tempore reciperet, si vero alii cuiquam polliceretur a fato, et tunc et alias in irritum casuras actiones eorum, qui fati se opponerent. Porro tunc demum fatales occasiones tentandas, cum ad eam aetatem pervenisset adolescens, in qua posset agere et consulere«^b.

¹) W rkp. *bello* (!) ²) W rkp. *cogamur*. ³) W rkp. *puto obsidem potius legendum obses*.

^a) O téj mowie Grzegorza Długosz nie wspomina. Był jednakże w r. 1454. podczas ślubu Kazimierza z Elżbietą, a więc i poddania się Prus w Krakowie. Znajdujemy potwierdzenie podania Kallimachowego w *Historii Długosza* (ed. Przezdzieckiego t. V. p. 154.) ^b) Z listów Grzegorza do króla znany jest tylko jeden (Liskego, *Akta grodzkie i ziemskie* t. IX. 105—7.) O radzie w sprawie tronu czeskiego nie wiadomo. Odnosi się ona prawdopodobnie do r. 1467. (Por. Długosza *Hist.* V. 484—6).

XXXVIII. De religione¹ ut piissime sentiebat, ita graviter et severe, ut plurimum loquebatur; raroque et nonnisi cum prudentibus viris de divinis rebus disserendum putabat. Vulgus eo sanctius divinis praeceptis obtemperaturum, quo plura incognita sibi et arcana esse in religione crederet. Nullum enim mysterium adeo sacrum et religiosum ex natura sua, ut sine caerimoniarum velamento possit a quadam veluti vilitate se defendere. — Allegorias², quae in sacra historia adducuntur, non probabat dicens, multum maiestatis in divinis operibus exinde perire, quippe quod, quae per se mirabilia sunt, ubi per allegoriam interpretantur, vilescere incipiunt. Nec tanto strepitu miraculi agitur populus, si dicitur infusam esse animae lucem veritatis, quam si caeco corpori oculos cernendique vim redditam asseveratur. Mirabilius esse septem daemonia quam septem peccata eiecisse. Ceteraque id generis omnia minora per allegoriam fieri et fide sua labefactari, nam dum auditorum animi convertunt³ se ad allegorias, a veritate rei fidem alienant nec tam historiam eam esse credunt, quam commentum aliquod ad inducendam allegoriam.

XXXIX. Sententiam praeterea illam, qua eximitur a grammaticae institutis theologia, non ridiculam modo sed stolidam etiam esse dicebat, quippe quod scriptorum vitia per maiestatem materiae excusaret, quasi ea, quae theologia continet, ipsa scripsisset et suo quodam veluti iure, quae sua forent, prout voluerit, protulisset, et non homines, qui grammaticis rationibus obstricti essent, debuerantque illas eo servare diligentius, quo sublimior puriorque est materia, de qua scribebant. Stultam, quippe si in quotidianis fabellis nefas sit a vero loquendi usu discedere, de ea vero materia, qua nulla dici aut inveniri potest dignior, per inscitiam temere aut incongrue disseratur. Eorum vero vanitatem maxime mirabatur, qui christianae theologiae physicas⁴ rationes accomodarent, quasi aut Dei maiestas⁵ intra illos, qui nobis naturales rerum termini videntur, sit arctanda et non potius a Dei actionibus natura ipsa normam debeat accipere, aut non magis illi debituri simus, si propter nos quippiam ex consueto et naturali ordine rerum commutaverit, quam quod aliquid ita exigente natura fecerit. Illos autem impudentissimos aiebat, qui una atque altera sententiola perantiquorum theologorum⁶ libris emendicata, cum persuadendi praeceptiones artemque ignorent, persuasuri, ad populum de divinis rebus faciunt sermones. Non enim putabat eos aut continuare aut inferre posse, quod intenderent,

¹) Na marginesie: *Religio*.

²) Na marginesie: *Allegoria*.

³) W rkp. pierwotnie

convertant tąsamą ręką poprawione na *convertunt*.

⁴) Na marginesie: *Phisis in*

Theologia.

⁵) W rkp. *multas* przed *maiestas* przekreślone.

⁶) Na marginesie:

praedicatores.

quippe qui non iudicando dicerent, sed aliorum iudicio raperentur, nec magis eius rei, de qua verba facerent, vim et naturam nossent quam unusquisque auditorum. Sed et sine summa oratorum poetarumque cognitione minime dici posse efficaciter sentiebat. Cum enim pleraque in religione pietate sola, non accedente ratione, subsistant, in quibus rapiendus est [auditor] affectibus; verborumque ingenti volubilitate et copia velut impellendus, nequaquam credibiliter aut pie de illis dicturum esse, nisi qui ab oratoribus verba, a poetis vero affectus fuerit mutuatus. Eamque esse causam, quare novorum theologorum sermones languidi sint et ieiuni¹, antiquorum vero, ut Hieronymi, Augustini et ceterorum, efficaces et copiosi. Quod illi tunc demum divinis scripturis se tradidere, cum humanas optime tenerent; isti vero, sine aliquo adminiculo divina adorsi neque rei magnitudinem assequi potuere, neque recte sententias suas hominibus aperire, ignorantes partem illam doctrinae humanae, per quam mortalium animi ad credendum rapiuntur.

XL. Ipse, quotiens sermonem haberet, plus rationi persuadendi quam auctoritati theologorum insistebat, eamque ob causam fiebat, ut semper affectu, quo voluisset, populus duceretur, apparebatque ipsum auditorum animos veluti habere in potestate. Iam vero quando in solemnibus officiis ac mysteriis caerimonias peragebat aut sacrificabat, nemo non ex intimo affectu cordis commovebatur; sed tunc praesertim, cum homicidas Deo reconciliaret atque in templum induceret. Erat enim videre passim, illo suppliciter verborum affectum ac mysterium explicante, tam noxios quam insontes ubertim flere, illos poenitentia maleficiorum, istos miseratione poenitentium. Eorum vero, qui sacris initiarentur, pauci temperare a lacrymis poterant², cum accedentibus ad naturalem maiestatem corporis sui pontificalibus ornamentis, non sine quodam sacro horrore propter vocis magnitudinem ac robur, enunciaret documenta illa³, quae futuris sacerdotibus ipso initiationis tempore per pontificem publice traduntur.

XLI. Difficulter ac raro adducebatur ad consecrandos sacerdotes et, cum id faceret, non sine severissimo iudicio, quos ad eam dignitatem admitteret, eligebat, asseverans impiissimum esse facinus, [quod], si in saeculari militia obeunda delectus habeatur, ad spiritualem vero temere, prout sese quisque ingesserit, admittatur. Multumque a pristina maiestate degenerasse sacerdotium dicebat: quondam⁴ enim fuisse virtutis ornamentum ac praemium, nunc vero miserorum esse confugium, quippe⁵ raros illud petere⁶, nisi qui aut ignominiae turpitudinem aut sui generis sordem sub ipso

¹) Na marginesie: *Novi theologi languidi et ieiuni.*

creatio.

²) W rkp. *illas.*

⁴) W rkp. na marginesie: *quondam.*

⁵) Na mar-

ginesie: *Sacerdotalis dignitatis abusus.*

⁶) Krak. II. *competere.*

latere vellent aut inde urgenti eos egestati succurri. Laudabat vero antiquorum institutum, praesertim Hebraeorum, quod eosdem pontifices regesque habuissent. Nihil enim pontificatu maius esse inter Deum atque homines et proinde nonnisi aut summae virtuti aut summae nobilitati committendum. Contigerat aliquando amicos extorsisse ab eo, ut consecraret ad sacerdotium rudem quempiam et omnino agrestis ingenii, cuius rei poenitentia ductus postea hominem recepit in domum ac erudire perseveravit, donec commode sacrificare posset reliquaque sacerdotis munera obire. Ne¹ tamen rude ingenium, remissa disciplina, in naturalem stuporem recideret ebrietatique ac ceteris malis artibus se manciparet, apud se retinuit et, quoad vixit, humanae vitae omnia necessaria illi affluenter impendit, tanquam in eo nutriendo quotidie penderet erroris sui poenas.

XLII. Ius² raro nisi per vicarium dixit. Cum ipse iudicaret, nonnisi eos, ad quos negotium, de quo agebatur, pertinebat, loqui patiebatur statimque aut partes inter se componebat aut, quid ipse sentiret, pronunciabat. Modos autem, per quos agi controversias institutum est, interdum deceptiones³ appellabat, interdum immunitates in ipso iudicio latrocinandi spoliandique homines; causidicos⁴ autem omnes, tanquam iustitiae perturbatores genusque hominum perniciosissimum, in extremas insulas deportandos. — Conquerebatur, quod non tam facilem⁵, quam vellet, sibi esse liceret in dissolvendis matrimoniis illorum, quibus non bene inter se conveniret⁶, nimiumque severos esse canones ea in causa dicebat, civiliusque Graecorum institutum, quod in facili repudium ponit; multum ex muliebri intemperie ac petulantia periturum, si sentirent uxores in arbitrio virorum esse repudia. Neque vero putabat, illos a Deo coniunctos dici posse, inter quos caritas non esset, ac proinde cessante caritate dissolvenda matrimonia, quasi iam Deo invisae. Sed et stultum et periculosum videri, cogere eos, qui sibi invicem sint invisi, ut pariter habitent ac vivant.

XLIII. Iocabatur etiam interdum illis in rebus, quae ad religionem pertinere viderentur, et importunitatem eorum, qui aut quaererent aut efferrent ab officio suo diversa et abhorrentia, per urbanitates eludebat. Quandoque etiam utilia eodem modo proferebat. Quidam ratiocinando collegerat plures propemodum otiosos dies quam negotiosos esse, eamque rem, si arbitrium penes ipsum foret, emendaturum se ante omnia dicebat et, praeter paucorum sanctorum solemnitates, ceteras exauctoraturum⁷ esse daturumque operam, ne tot vacationibus et feriis homines veluti cogerentur in

¹) W rkp. *nec*. ²) Na marg. *Ius Pontificis*.
 nesie: *Causidici perniciosum genus hominum*.
legendum). ⁶) Na marginesie: *Divortia*.

³) Na marg. *Deceptiones*. ⁴) Na margi-

⁵) W rkp.: *facilis* (*facilem puto melius*

⁷) W rkp. *exacturaturum*.

paupertate ac rerum omnium inopia versari. Ad quem Gregorius: Noli de imminuendo ecclesiarum vectigali agitare; an tu ignoras, quod ex crebris solemnitatibus crebrae sint oblationes? Dicenti autem: Deus in malis exercet bonos, ut verae virtutis colligant robur: male, inquit, de illo sentis, si non aliter, quam athleta corporibus, ipse mentibus suorum firmitatem ingerere potest. — Observantes beati Francisci¹ regulam callidissimos mortalium dicebat, quod sub paupertatis gloria divitias conquaerant et, pecuniarum odium professi, passim eas emendicent. Cum aliter esset animatus illisque maxime afficeretur, neque solum institutum eorum summopere commendaret, verum etiam tueretur ab improbis et quotidianis beneficiis foveret, sed et agentibus contra eos canonicis suis, quasi novis quibusdam et superstitionis caerimoniis populum ad se attraherent, assserentibusque inde fieri, quod aliae ecclesiae parum frequentarentur, dum quisque novarum rerum avidus non tam religione ductus quam gratia spectaculi conflueret illuc, praesertim in Natali Christi exponentibus illis in ecclesia bovem atque asinum et praesepe simulacrum cum puerperio: et vobis — inquit — eadem licent ac, si libet, pastores et oves circumexulantes addite. Quis enim prohibet aut certe prohibere debet homines quacunque ratione ad pietatem et religionem invitari, quam mihi inhibere [non liceat].

XLIV. Eos² qui Reipublicae consulerent, dicebat, oportere omnes actiones suas in religione fundare: nihil efficacius ad regendum vulgus quam persuasiones de rebus divinis, publice susceptas; humanorumque bonorum ad religionem nulla pertinere praeter illa, quae in animo sita sunt. Sed et ad tuendas conservandasque respublicas maiorem vim esse in animo quam in corpore. Amicitias³ illas esse sanctissimas, quas hospitalitas et mensa coniunxisset; firmissimas vero, quas studiorum morumque similitudo. Legum fundamenta non in iustitia collocata, sed in utilitate iuxta populorum opiniones. Nam si ex iustitiae fonte manarent, quum iustitia ipsa una sit atque eadem, cum ratione sibi et constantia perpetuo consentiens, nihilque illi addi ad augendam virtutem, nihil demi, quominus virtus sit, queat; idem semper apud omnes aut iustum esset aut iniustum, quod longe secus est. Nam apud diversas gentes de eodem⁴ crimine aliter statutum scitur et esse tam qui laudent, quam qui puniant furtum. Sed et eandem civitatem alio alioque tempore in una atque eadem re aliter sanxisse; quotidieque leges novas ferri, veteres abrogari. Quae omnia iudicio esse non magis de iustitia in legibus haberi rationem quam de temporis rerumque ac locorum et civium conditione, ac proinde utiles non autem iustas esse dicendas.

¹) Na marginesie: *Franciscani observantes*.

²) Na marginesie: *Consiliarii*.

³) Na

marginesie: *Amicitiae sanctitas*.

⁴) W rkp. *eorum*.

Oratorem¹ vero iurisconsulto ea ratione praeferendum, quod orator, etiam ubi leges non essent, de aequitate et iustitia ageret legesque suscipiendas persuaderet; iurisconsultus, si tollantur leges, non magis prodesse mortalibus posset, quam medicus sine medicina.

XLV. Disciplinarum² eas maxime atque imprimis discendas censebat, quae conservandarum civitatum causa sunt inventae. Mathematicae³ tantisper operam dandam, dum medicinae servit. Eos vero, qui exinde futura praedicare laborant, praeter id quod saepe decipiuntur, torquere mortales aut bonorum desiderio aut malorum metu alterutris denunciatis. Sed et bona, si praedicuntur, minora fieri expectatione ac non tam iucunda, cum ad defessos expectando pervenerint. Mala vero diuturno metu augeri graviusque affligere, cum iam consternatis animis nihil, quod sibi obsistat, inveniant. Nullos⁴ autem magis sui ipsius oblitos esse, quam qui nihil per se inveniundo in aliorum opinionibus tuendis occupati essent, maximeque Aristotelis⁵, pro cuius sententiis conservandis tot iam volumina repleta dicebat, ut mirum videri queat non intelligi ab hominibus, pleraque falsa esse illis in traditionibus, quae, ut conservarentur, tot adminiculis eguere, quandoquidem ea, quae vera sunt, in natura per se subsistunt efficaciusque cognitioni nostrae se ingerunt, quam quae argumentis sint confirmanda. Illis vero, quae in opinione sita sunt, neque innituntur nisi vanitati alicuius dubii praemissi, tanquam satis probatum esset tam stultum plane assentiri, quam sine fundamentis aedificare. Ea, quae a physicis dicuntur de solis lunaeque⁶ ac reliquorum siderum magnitudine, splendore ac defectu et cetera, id genus esse eiusmodi, ut magis non reprehendi possint, quam vera credi. Id autem in eorum inventis tantummodo probandum, quod maxime sensibus nostris ac religioni congruit⁷. In reliquis haudquaquam occupare se oportere, quod nec confirmata nec confutata quicquam conferant ad bene vivendum; illa, quae dicuntur asserendo, bruta carere ratione, hominum dicebat esse inventa⁸, non naturae, omnium quippe initium ab eisdem seminibus et generandi ratione vitamque ab omnibus animantibus aequae tueri ac conservari.

XLVI. Ipse quotiens a theologia vel legendo vel disputando descivisset et ad philosophorum opiniones se convertisset in his, quae ethicae⁹ subsunt, stoicos amplexabatur. In physicis rationibus et his, quae finem¹⁰ spectant, Epicurum praeferibat.

¹) Na marginesie: *Orator praestat iuris consulto.* ²) Na marginesie: *Disciplinae, quae potissimum discendae.* ³) Na marginesie: *Mathematica.* ⁴) Na marginesie: *Philosophiae interpretes.*

⁵) Na marginesie: *Aristotelis traditiones.* ⁶) Na marginesie: *Sol, Luna.* ⁷) W rkp. *congruat.* ⁸) W rkp. *inventa.* ⁹) Na marginesie: *Ethica.* ¹⁰) Na marginesie: *finis.*

Ex illis vero, quae ad confutandas eius viri opiniones conscripta sunt, admodum pauca comprobabat, quinimo vanos censebat omnes, qui ea in re aut fuissent aut essent occupati, quasi aut factu facile sit, quod eius inventa rationi adverse-
rentur, aut necessarium, tanquam stantibus eius traditionibus ceterorum stare non possint, cum longe se aliter utrumque habeat: nam posita mortalitate animorum, nihil contra Epicurum efficax dici aut inveniri, illa vero negata non tam confutari sententias ipsius, quam de medio tolli et submoveri, tanquam aliud agentes ac diversi instituti. Et proinde neque in suo proposito reprehendi illum posse neque ad alienum pertinere, quae senserit; ut enim animus corpusque distant inter se, sic utriusque rationes differre, ac minime possibile esse, ut diversae naturae finis atque institutum idem sit: Epicuro autem corpus, ceteris curae animum fuisse.

XLVII. Certamina¹ hastatorum, in quibus infestis mucronibus concurritur, deridebat, eaque ratione certantes apibus comparabat, quae aculeum habent tantummodo infestum, ceteris omnibus maxime conferant humanae vitae. Sic illos hastis necem intendere, ceterum arma, equum, sellam et reliqua omnia sic disponere, ut nullum vitae periculum timeri queat, magisque illos commendabat, qui iustis armis atque equo ad veram pugnam se exercent; ista enim meditatione discere equitem, insedere equum ac saepius ferire hostem, illa ad casum erudiri et ad leviter ferendum adversarium insuesci, dum quisque occurrenti vulnere cedere cogitat. — Venationes² servile opus et officium appellabat, eos autem ridiculos, qui obmissis artibus, quibus hominibus prodesse debeant in civitate, feras sequerentur in silvis.

XLVIII. Pulchritudinem³, prout bono malove ingenio coniuncta esset, aut ornamentum aut perniciem dicebat. — Nobilitatem quondam vel a sua vel a maiorum virtute hominibus contigisse, nunc vero a divitiis provenire. — Dicenti, malam fortunam ostentandae virtutis occasionem praebere, felicitatem ac virtutem Dei allegavit. — Malum ingenium et ingratum mari comparabat, quod cum ex fluminibus ac fontibus aquarum dulcium vim pene infinitam recipiat in se, nunquam tamen saporem mutat. — Viros prudentes sine eloquentia cytharas sine chordis esse aiebat⁴. — Iudicem avarum praesentaneum ac venale venenum dixit, interdum pauperum calamitatem, quandoque etiam divitum mucronem appellabat. — Garrulae nimium ac dicacis mulieris filio inepto et usque ad stuporem taciturno ait: in matre tua linguam reliquisti. — Sepulturae⁵ quidem curam illos habere oportere, qui honeste vixissent, ceteros haud dignos fuisse, quorum essent aliquando corpora, nedum

¹) Na marginesie: *Certamina*.

²) Na maginesie: *Venatio*.

³) Na marginesie: *Pulchritudo*.

⁴) Na marginesie: *Prudentia sine eloquentia*.

⁵) Na marginesie: *Sepultura*.

monumenta extarent.—Ludicrarum artium¹ magistros, tibicines, parasitos, assentatores et id totum genus hominum, quod per alienam intemperantiam et levitatem suam exercet ac nutrit, aspernabatur neque unquam ad se admittebat dicens, illos, quos eiusmodi oblectant vanitates, suaviter ac veluti dormiendo perire, quippe talibus illecebris deliniti non sentiant sine ulla bonarum rerum cura prius se ad mortem pervenisse, quam vivere intellexerint. Illos etiam maxime homines vitandos monebat, qui per obscoenas dicacitates risum a circumstantibus elicere pro urbanitate ducerent, a sorde enim verborum nutriri impudentiam; ipse si quando cuiuspiam petulantia non temperaret a linguae sordibus, non solum non ridebat, sed rubore etiam suffusus, indignationem pudoremque animi profitebatur. Ridiculos² homines non risu, sed miseratione prosequendos, quod obmissis bonis disciplinis vanissimis actionibus se mancipassent, sed neque audiendos spectandosve aut si omnino vitari non possent, semel tantummodo illis intendendum; abiecta prorsus et iacentia ingenia esse asseverans illa, quae dictis factisque aliquibus ludicris possent plus quam semel sine fastidio interesse.

XLIX. Ebrietatem³ pro ingenii qualitate bona malave differre, ac prout ingenium foret, aut detestandam esse aut tolerandam. Nunquam tamen illi effuse indulgit, sed usque ad hilaritatem cum amicis, praesertim alienigenis, bibebat, idque non nisi raro et cum summam ingenii lassitudinem sentiret; putabat enim ea ratione refocillari. Bibebat libentissime potionem, quae fit ex melle, quam domi sibi excoqui curabat, et cum id fieret, diligentissime circumspiciebat, ut mellis, aquae, ignis et ceterarum rerum modus decoctionis rationi consentiret. Sed et vino, assuefactus in Ungaria, frequenter utebatur, parce tamen et non nisi in prandio. — Mensae⁴ modicus apparatus et sine argento praeter ligulas. Oleribus et leguminibus maxime delectabatur, nec minus avide pulles comedebat et caseum, seu quod iam senio dentes labefacti carnes conterere non poterant, seu frugalitatis studium fecerat earum rerum appetentiam et voluptatem, quas quotidie apponebat. — Ieiuniis⁵ haud frequenter indulgebat, seu macerando corpori senectutem, seu virtuti frugalem mensam sufficere putans. Id pro certo asseveraverim, cum de ieiunio admoneretur, Isaiae illud usurpabat: non tale ieiunium elegi, dicit Dominus. Prandendi coenandique locus aut tempus indiscriminatum, nisi eum aut aeris aut hospitem ratio coëgisset, alias quodcumque et ubicumque appetitus provocabat, seu animi oblectatio suavisset, vel in publico vel in privato comedebat; nec plures quam duo pueri ministrabant. Nulli loco maiorem deberi reverentiam, quam mensae, nullum sanctiorem esse dicebat, quippe ibi mortales

¹) Na marginesie: *Artes Ludicrae*.
nesie: *Ebrietas*.

⁴) Na marginesie: *Mensa*.

²) Na marginesie: *Ridiculi*.

⁶) Na marginesie: *Ieiunium*.

³) Na margi-

inter se vitae communionem inire, qua una re nihil maius aut praestabilius esse potest; ac proinde non quemlibet passim ad mensam recipiendum, nec cuiusquam convivia frequentanda, sed gravissimo iudicio utrobique deligendum, cum quo vitam velis habere communem. Dormiendi nulla erat observantia praeterquam loci, nunquam nisi legendo somnum coepit¹. Erat iuxta lectum candelabrum, ferreis laminis ita circumseptum contra ignis pericula, ut candelas quacunque negligentia vel cadentes vel deturbatas exciperet. Undique in lecto libri ac temere circaiacebant. Cubiculi nulla dispositio aut ornatus, sed confusa omnia mixtaque inter se, in scamnis ac pavimento acervatim arma, codices, edulia, ferramenta, vascula et quicquid est utensilium domesticorum. A qua rerum confusione² satis abhorrens quidam monuit, quod ordinem ac distinctionem adhiberet; ille ait: ad eos, qui venales res habent, eam cautionem pertinere, ut facile, quae desiderentur ab emptoribus, promere possint, se vero nihil habere venale.

L. Modici erat somni semperque ante lucem surgebat, atque orabat; divinis vero lectionibus absolutis, prout sese obtulisset liber, usque ad secundam diei horam legebat aut fabulas, aut historias, aut medicinas, aut rerum naturas. Nulla enim erat lectio, in qua praeter delectationem non inveniret aliquid, quod usui foret. A templo rediens ante prandium, apud quemcunque eum casus³ egisset, consistebat paulisper aut intra domum aut pro foribus, adeoque familiariter omnibus, tam viris quam feminis congregiebatur, ut dederit occasionem plerumque pessimo cuique tam inexhaustam humanitatem suam maligne interpretandi. Fuerintque, qui eam vivendi libertatem aut libidinem aut ingenii vilitatem dicerent, cum natura et disciplina mirabili consensu in eum contulissent, quicquid magnum ingenium reddere potest, ad libidinem vero vires⁴ minime suppeterent non propter senium sed ex naturali debilitate. Cum enim natura eum hominem veluti destinatum⁵ ad virtutem produceret, illius voluptatis sensum ademit, quem sciret omnibus bonis artibus inimicum; eiusmodi autem oblocutiones incredibili animi magnitudine contemnebat, quippe qui optima conscientia sua contentus, tranquillitatem vitae suae popularibus laudibus semper praetulisset. — Eadem, quae ante prandium, erat in meridie quoque lectio, conversatio, consessus, fabulatio familiaris, si per civitatem ambulasset. Cum diceretur sibi, quod exemplo plurimum noceret, nam qui viderent ipsum feminis tam facile palamque congregi, prout sunt ingenia prona ad malum imitandum, ad easdem consuetudines se conferebant:

¹) Na marginesie: *Somnus*.

²) W rkp. *confusa*.

³) W rkp. *causus* (sic).

⁴) W rkp. *viros* (sic!)

⁵) W rkp. *destinato*.

ego — inquit — mihi ipsi vivo, sed neque mala ingenia bono exemplo emendantur, neque bonas mentes flagitiosorum facta corrumpunt.

L.I. Sed ut tanta probitas invenit inter suos, a quo carperetur, ita apud exterarum gentes maximo in honore atque admiratione fuit, ut compertum est ex desiderio sui, quem in Ungaria reliquit. Sed et Boemi miserunt, qui exploraretur, utrum facta eius famae consentirent. Fuitque dissimulatus aliquot dies ipsorum nuntius in Danubio, qui, ubi plura comperisset de hominis virtute ac bonitate, quam quae fama circumferebat, illorum, a quibus mittebatur, verbis ad Pragensem ecclesiam instaurandam eum allicere conatus est cum pollicitatione optimatum, qui bonis ecclesiasticis cessuros se asseverabant. Quam provinciam suscipere noluit, seu propter aetatem corpori diffidens seu, ne id, quod regi suo negaverat, Boemis postea concessisse videretur, seu, quod potius crediderim, quietem senectuti suae destinatae interrumpere cavens; nuntium tamen liberaliter tractavit nec sine muneribus dimisit.

L.II. Sed quod me mirasse libeat: mira quadam novitate naturae sentiebat recreationem fessi ingenii post iracundiam ideoque facile ac quodam consulto modo irascebatur, usque ad obiurgationem familiae, quandoque etiam et in verbera prorumpebat. — In ultima senectute stultitiam finxit, ut suorum consilia exploraret, et dies aliquot ea in simulatione permansit. Balnea et sudatoria raro frequentabat, quod naturae suae quodammodo adversari compererat. Raro aegrotavit, sed graviter et periculose; nunquam tamen medicum accersivit, herbarum succis ac decoctionibus sibi ipsi succurrens, neque unquam sine libello de viribus herbarum iter fecit; adeo persuasum habebat simplicia efficaciora esse in medicinis, quam composita. Conservabat corpus contra aegritudines aut negata sibi venus aut fistula¹, quae per crus dextrum noxios humores e toto corpore educebat, cum enim vigesimum quintum annum ageret vulnus allisione cruris acceperat, quod negligens ac rudis cura in fistulam converterat, quam postea nunquam claudere voluit, dissuadentibus physicis, sed contra omnem tumorem ac dolorem plumbo, aqua et alumine mundissimam semper servavit. — Itineri obeundo nunquam tempus elegit, sed ut casus ferebat, noctu aut die proficiscebatur, etiam in quacunque aeris intemperie.

L.III. Lucubrabat matutino tempore scribebatque ad amicos, nunquamque librario usus est. Carmini aptior erat, sed et prosam inter priscorum novorumque stylum tam cultam scripsit, ut non solum omnes illius aetatis scriptores in regione sua excelleret, sed etiam admirationi esset. Ceterum cum multa scriberet, nihil ex eis in manus aliorum mittebat, seu quod sibi ipsi scribendo non satisfaceret, seu

¹) Na marginesie: *fistula*.

quod, quae scribebat, inferiora dignitate sua videbantur. Historiae tantummodo de evocatione Vladislai regis ad regnum Hungariae ac eius expeditionibus contra Turcos, quam duobus libellis explicavit, amicis quibusdam copiam fecit ^a, nonnullorum etiam epigrammaton, praesertimque eorum, quae contra Fanniam ¹ nostram per lusus iocumque scripsit, cum alias decus atque ornamentum civitatis suae ipsam profiteretur.

LIV. Fuit vero statura ultra iustam hominis mensuram procera et eleganti ^b, colore robusto et carne admodum molli; barba vero capilloque denso ac plano, oculis vivacissimis et claris, ut qui usque ad ultimam senectutem nullo adminiculo ad legendum uteretur, superciliis elevatis ² et spissis, nasoque ad grossitiem fastigato. In manibus peculiare robur habuit firmissimeque tenebat ea, quae semel apprehendisset. Ceterum cum pro corporis magnitudine manus egregia foret, aptissima et tereti proceritate digitorum honestabatur. Venter compositus, crura tenuiora ³, quam pro modo staturae; inter ambulandum ⁴ rarerer adminiculo baculi utebatur, et non nisi lubricitas itinerum cogeret. In membris reliquis firmitas et aptitudo naturalis ad ultimum perseveravit, nullo aut incommodo aut foeditate senectutis deformata.

Non sibi, non alii cuiquam senectus sua gravis aliquando fuit et in paucis admodum humanae vitae necessariis alicuius unquam ministerium desideravit, adeo semper corpus et membra omnia in potestate habuit, usque ad annum septuagessimum, ad quam aetatem prospere et tranquillo admodum cursu, cum haec scriberem, pervenerat; sed, si humanarum necessitatum ratio apud Deum erit, ad utilitatem generis humani ipsum totidem annos in eadem felicitate servabit. Vale ⁵.

¹) Na marginesie: *Fannia*.

²) W rkp. *lavatis*.

³) W rkp. *tenuire*, nad czym

czerwonym atramentem *tenuiora*.

⁴) W rkp. *ambulando* (sic), u góry nad o czerwonym atramentem *um*.

⁵) Pod ostatnim wierszem dopisek kopisty: „*Finis operis huius Anno Domini 1555*“.

^a) Dzieła tego dotąd nie odszukano. Z wierszy prócz wymienionych podaje Miechowita (lib. IV. cap. 63) odpowiedź na paszkwil Gabriela agrieńskiego biskupa w r. 1474.

^b) Por. Hist. de Vlad. cap. VII.

VITA ET MORES SBIGNEI CARDINALIS

AUCTORE PHILIPPO BUONACORSI CALLIMACHO

WYDAŁ

Dr. LUDWIK FINKEL.

Rękopisy. Żywot Zbigniewa Oleśnickiego kardynała nie zachował się, podobnie jak żywot Grzegorza z Sanoka, w oryginale. Posiadamy go także tylko w jednej kopii z XVI. wieku, w tymże samym rękopisie, który szczegółowo opisaliśmy we wstępie do edycji *Vitae Gregorii Sanocei*. Rękopis ten znajduje się w bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie pod Nrem 2198; jest dość sporą książką in 4°, w oprawie renesansowej^a. Od strony 3 do str. 96 włącznie, wpisany w niej jest żywot kardynała Zbigniewa przez tego samego kopistę, który pisał żywot Grzegorza, charakterem wyraźnym i czytelnym, ale częstokroć z błędami w tekście^b. Żywot Oleśnickiego wyprzedza w rękopisie żywot Grzegorza; na marginesach jego nie umieścił Jan Brożek, właściciel

^a) Por. Wstęp do Żywota Grzegorza z Sanoka. ^b) Błędy ważniejsze:

Cap.	I. Rkp. p. 5	vocabili zamiast vocabuli
„	II.	„ 8 solis zam. soli
„	II.	„ 10 gentis zam. gentibus
„	III.	„ 13 conciliatis zam. conciliatus
„	VI.	„ 25 Rogans zam. Nogai (!)
„	VII.	„ 31 illam zam. illa
„	VII.	„ 31 enictere zam. enitere
„	IX.	„ 41 hostis zam. hastis
„	IX.	„ 41 caesum zam. caesim
„	IX.	„ 42 bipeme zam. bipenne
„	XI.	„ 48 imundavit zam. inundavit
„	XI.	„ 48 redi zam. credi
„	XV.	„ 63 eolore zam. colere
„	XXI.	„ pierwsze zdanie zepsute
„	XXII.	„ 83 multam zam. nullam
„	XXIV.	„ 88 transferre zam. transferri i t. d.

rękopisu w wieku XVII., żadnej noty; także słów dla oryentowania się wypisano na nich ledwie kilka. W ogóle, jak na to zasługiwał, żywot kardynała budził mniej interesu niż życie Grzegorza w tym rękopisie, jak i w pierwszej z niego kopii z XVII. wieku, w rękopisie Nr. 59 biblioteki Jagiellońskiej, do którego wpisała go także tasama ręka; która tamże umieściła piękną biografię arcybiskupa lwowskiego. *Vita Sbignei Cardinalis authore Philippo Callimacho* zajmuje w nim str. 219 do 248 włącznie; odznaczone są w niej ołówkiem ustępy odnoszące się w istocie do życia Zbigniewa od wywodów początku Polaków, Wołochów i Litwinów, ale na marginesach żadnych uwag nie ma ^a.

Z późniejszych, nam już współczesnych kopij, znam jedną, dokonaną z rękopisu XVI. wieku przez Teofila Żebrowskiego, znajdującą się obecnie w bibliotece Konstantego hr. Przezdzieckiego w Warszawie, skąd mi łaskawie i chętnie przez właściciela do użytku została udzieloną, za co Mu serdeczne składam dzięki.

Opieram się oczywiście wyłącznie, jak w Żywocie Grzegorza z Sanoka, na pierwszej i jedynej kopii z XVI. wieku; łacinę modernizuję, bo ją już kopista zmieniał bez jakiegokolwiek konsekwencji. Podział na rozdziały pochodzi odemnie.

Żywot Oleśnickiego wydaję z druku po raz pierwszy ^b.

Czas napisania. List, który Kallimach do Zbigniewa II. Oleśnickiego z Lublina 7. maja 1479. ^c napisał, kończy się słowami: »Illa vero, quae ad Sbigneum mortuum attinent, mitte ut *inceptum opus* prosequi valeam, aliter relegares me ad *minutas illas ridiculas* etc. Vale«. Ustęp ten odnosi się niewątpliwie do biografii kardynała: zaczął więc ją pisać Kallimach już w r. 1479. Skończył w r. 1480. lub później, bo w dedykacji tytułuje Oleśnickiego arcybiskupem i prymasem, którym został dopiero w r. 1480., niezbyt później, bo jak to dowodzimy poniżej, Kallimach Historii Długoszowej, do której pełną dłoń czerpał w dziejach Władysława, jeszcze nie znał ^d. Czy Zbigniew Oleśnicki

^a) Por. Wstęp do Żywota Grzegorza z Sanoka. ^b) Nie używał tego żywota, chociaż o nim wiedział, Dzieduszycki M. w dziele p. t. »Zbigniew Oleśnicki przez autora dzieła Piotr Skarga i jego wiek«, Kraków 1853—1854., 2 tomy. Zob. str. 7, gdzie się na sąd Wiszniewskiego (Hist. lit. III., 473, 478) powołuje.

^c) List ten, raczej memoriał, znajduje się wydrukowany w Acta Tomiciana I. Appendix str. 15 z fałszywą datą. Prof. Zeissberg (Poln. Geschichtschreibung str. 364) dowiódł niewątpliwie, że pochodzi z r. 1479. Intitulacja biskupa jest oczywiście fałszywą: Zbigniew Oleśnicki już podkanclerzem w r. 1479. nie był. Por. Lewicki A., Index act. saec. XV. (MM. medii aevi t. XI.) Crac. 1888. ^d) Por. Wstęp S. Kwiatkowskiego do wydania Historiae de Vlad. Rege et clade Varnensi w VI. tomie Monumentów Poloniae.

uczynił zadość prośbie Kallimacha, nie wiadomo; z dziełka wnioskując raczej sądzićby należało, że mu żadnych papierów, odnoszących się do życia stryja, nie posłał^a, zdając go na owe *minutae ridiculae*.

Ocena. Ustępy dziełka Kallimachowego dadzą się podzielić na dwie różne kategorie: na takie, które opowiadają o przodkach Zbigniewa Oleśnickiego lub o nim samym, i na takie, które stoją z właściwym przedmiotem w bardzo luźnym związku, bo dotyczą poglądów autora na początek Polaków, Wołochów i Litwinów. Do pierwszych należą:

Cap. V. O herbie Dębno i protoplascie rodziny.

Cap. VI. O Piotrze de Krampa Oleśnickim i napadzie Tatarów.

Cap. VII. O następach Piotra.

Cap. IX. O Zbigniewie Oleśnickim i wyprawie wołoskiej 1359.

Cap. X. O następach Zbigniewa.

Cap. XI.—XIII. i XVI.—XXVIII. Życie i charakterystyka kardynała Zbigniewa.

Do drugich należą:

Cap. I.—IV. O początku i pierwszych władcach Polaków.

Cap. VIII. O początkach Wołochów.

Cap. XIV.—XV. O początkach Litwinów.

Co do pierwszych, oczywiście ważniejszych, nasuwa się przedewszystkiem pytanie: czy Kallimach znał kreśląc życie kardynała główne źródło do jego biografii, Historyą Długosza, czy z niej czerpał i jak czerpał? Otóż proste przeczytanie pobieżnej biografii Kallimacha, podnoszącej ledwie kilka momentów z pełnego ważnych wypadków i czynów doniosłych życia Zbigniewa, które sekretarz jego tak szczegółowo, z taką miłością wypisał, nadto uporządkowanie ich, chronologicznie fałszywe, przekonywa, że Kallimach wtedy jeszcze Długosza Historyi nie znał. Gdyby ją znał napisałby albo inaczej, albo nie pisałby wcale. Dla humanisty byłaby Długosza Historya źródłem tak

^a) Że papiery takie istniały nie ulega kwestyi. Zbigniew Oleśnicki sam pisał do biskupa chełmskiego prosząc go o udzielenie wypracowanych przez niego pamiętników, bo »zawsze o tem przemyślał, aby współczesne ważniejsze zdarzenia dla potomnych zachować pokoleń i w tym celu bawiąc na dworze Jagiełły i na wiele rzeczy własnymi patrząc oczami każdy szczegół pilnie zapisywał« (Wiszniewski Hist. lit. IV. str. 4—5). Po r. 1431. powołuje się także Długosz na świadectwa Zbigniewa. Por. Długosza I. c. I. 189. Kasper Cichocki pisze w dziele p. t. *Alloquia Osiecensia*, Cracoviae 1615., że w domu Oleśnickich przechowyuje się opis życia Zbigniewa w kształcie rozmowy między trzema osobami; z niego też podaje liczne szczegóły. (Długosza I., 8, 174). Por. także X. Piotrowicza J. »Dyalog o Zbigniewie Oleśnickim, wiersz łaciński z XV. wieku z rękop. bibl. seminarium sandomirskiego« w Archiwum komisji do dziejów literatury i oświaty w Polsce Akad. krakowskiej t. II.

wyczerpującem i tak bez skrupułu byłby zeń brał pełną garścią, jak później to uczynił w historyi Władysława; nie domagałby się pewnie więcej żadnych papierów. Nie byłby zresztą w takim razie opowiadał śmierci Zbigniewa Oleśnickiego, dziada kardynała, w lasach bukowińskich w r. 1359., bo wedle Długosza, wrócił i żył długo jeszcze Zbigniew; nie byłby naprzód sprawę o podkanclerstwo z r. 1420. a potem wybawienie króla przez Oleśnickiego pod Grunwaldem opisywał. Inaczej wypadłaby charakterystyka kardynała po przeczytaniu Długoszowego dzieła: pochlebniej, szerzej i pełniej ^a.

Ale co ważniejsza i bardziej decydująca: znamy źródła Kallimacha, źródła, na których prawie wyłącznie się oparł. Do nich należy przedewszystkiem *Vita Sbignei Cardinalis et Episcopi Cracoviensis*, której fragment znajduje się w rękopisie Nr. 107 biblioteki Jagiellońskiej, w kopii XVII. wieku z napisem: »Vita Sbignei Cardinalis et Episcopi Cracoviensis a Ioanne Dlugosz edita«, a uzupełniony jest ustępem z katalogu biskupów krakowskich pióra Długosza, odnoszącym się do Oleśnickiego. Napis ten należy się oczywiście tylko owemu uzupełnieniu, bo sama Vita nie jest i być nie może dziełem Długosza ^b. Długosz pisze o Piotrze de Krampa pod r. 1259., ale go protoplastą Oleśnickich (ani nawet Oleśnickim z nazwiska) nie czyni; Długosz — jak już nadmieniałem — o śmierci Zbigniewa Oleśnickiego w r. 1359. nic nie wie; Długosz o ukaraniu Jaśka, ojca kardynała, za sprawiedliwy wyrok w sprawie między królem a magistratem krakowskim, nigdzie nie wspomina; charakterystyka Zbigniewa samego wreszcie nie może pochodzić od Długosza, wielbiącego w nim wzór kapłana i człowieka, męża stanu i dygnitarza kościoła ^c.

^a) Porównaj także Dedykacyą Kallimacha, która o braku jakiegokolwiek dzieła o historyi polskiej mówi. ^b) Pomieszczoną jest błędnie Vita w I. tomie Opera omnia Ioannis Dlugossii (Crac. 1887.) na str. 551 do 557, jak to już podniósł dr. A. Semkowicz w recenzji w Kwartalniku historycznym z r. 1888. str. 114—120.

^c) Por. Hist. lib. XII. A. 1455. (t. V. 199)... Erat enim ille velut sidus clarissimum, quo sol noster nunquam vidit fulgentius, neque in posterum est visurus, illustrans non soium Regni Poloniae et ecclesiae Cracoviensis splendorem, sed etiam cardinem Romanae ecclesiae insigniens sua persona et nobilitans. Talisque tunc pontifex, defensor, patronus et pater patriae est ablatu Regno Polonico, qualem (ut auguror) saecula nulla restituent: quo in defendenda fide catholica et libertate ecclesiastica nemo animosior; in pronuntiando et decernendo iusto iudicio, et defendendo paupere et pupillo, nemo constantior; in alendo egeno, peregrino suscipiendo, aere alieno oppresso relevando, nemo profusior: in dilitando honore et amplitudine patriae nemo vigilantior. Zupełnie taksamo w Katalogu biskupów (Opera I. str. 428): Cecidit corona capitis nostrae, Poloniae decus, ecclesiae pugil, consilii maturitas, rerum publicarum disciplina et scientia, et integerrimus nostris temporibus corrigendis rescindendisque vitiis et tortuosis moribus aries et inconcussae fidelitatis rarum et illustre

Między ową *Vitą* zaś a biografią Kallimachową zachodzi bliski, rzucający się po pierwszym przeczytaniu w oczy, stosunek. Jeżeli wydzielimy to co u Kallimacha jest dziełem fantazyi pisarskiej, jego chęci gloryfikacyi rodu Oleśnickich, omówieniem lub upiększeniem rzeczy — to główny szkielet jest w żywocie Zbigniewa, jednym i drugim, zupełnie ten sam.

Oto porównanie:

1. Ustęp *Vitae* o herbie odpowiada V. cap. Callimacha (o cesarzach Valentinianie i Valensie mamy w cap. III.).
2. Ustęp o Piotrze ex vico Krampa odpowiada VI. cap.
3. Ustęp o Zbigniewie i synach jego odpowiada IX. i X. cap.
4. Ustęp o ojcu kardynała (i o Oleśnicy w ust. 5) odpowiada X. cap.
5. Ustęp: Pierwsze lata Zbigniewa, jego postać i t. d. odpowiada XI. cap.
6. Ustęp: Podkanclerstwo, Grunwald, poselstwą, odpowiada XII. i XIII. cap.
- 7—9. Ustęp: Charakterystyka odpowiada XIX.—XXIV. cap.

Braknie we *Vita* o stosunku Zbigniewa do Władysława Warneńczyka i o kardynałstwie (Cap. XVII.—XVIII.) i resztę charakterystyki (XXV.—XXXIII.), ale to tłumaczy się okolicznością, że *Vita* jest tylko fragmentem.

A dalej wyrażenia, nieomal całe zdania w obu żywotach, powtarzają się. Porównajmy naprzykład opis Zbigniewa chłopięciem:

Vita

Kallimach cap. XII.

...fuit puer nobilis et pulcherrimae formae, *gracilis et venustus*, singulòs suae aetatis pueros forma excellens.

Erat puer non solum docilis ingenii, sed arguti etiam ac suavis, et quibuscumque actionibus suis inerat quaedam iocunda venustas ad gratiam omnium promerendam.

a dalej tamże

cap. XXVI.

Staturam habebat iustam, propagatam et rectam, caput spissum et *rotundum*, magnitudine ceterorum

Statura fuit procera, capite *rotundo* et maiusculo, priusque, quam per sacerdotium raderetur, *capillo nigro*

exemplum. Talisque etiam vir, pontifex, patronus, defensor, pater patriae est sublatu regno Polonico, qualem, ut auguror, saecula nulla restituent.

Czyż mógł ten sam człowiek pisać we *Vita* (ustęp 7 str. 555): »Laudis et gloriae plus quam tanto viro conveniebat cupidus adeo, ut frequentius in suam et domus suae gloriam pluribus figmentis apud ignaros uteretur« albo w ustępie 5 (str. 554): »Stultis, deliris, histrionibus et mimis ultra ceteros mortales plus delectabatur; ad Venerem, crapulam et delicias proclivus, famem longam nullatenus ferre poterat«. Toby była sprzeczność zbyt rażąca. Nawet w opisie osoby różni się Długosz (Katalog bisk. krak. I. str. 427) od *Vitae* (ustęp 5 str. 553).

mortalium excedens, caesarie copiosa et circinna *crispatum*, *capillos nigros et subrufos*, barbam copiosam scilicet capillorum, magis tamen subrufam, frontem latam, oculis glaucis et grossis, aures mediocres, *nasum purum*, proportionatum, nullam deformitatem habentem, *in medio tamen aliquantulum acclivum*; rubedo oris semper intensa, quae illum etiam in aegritudine non deserebat.

et crispo, oculos claros et magnos habuit, *nasum a medio acclivum* cum naturali quadam maiestate, quae undique in facie sese efferebat.

Takich zaś ustępów jest bardzo wiele np. (*Vita* ust. 5 str. 554) opis parafii w Oleśnicy — Kallimacha cap. V.; ust. 7 (str. 555) i ust. 9 (str. 556); charakterystyka, której każde zdanie w odmiennéj formie jest u Kallimacha.

Słowem, jasno się okazuje, że albo *Vita* z Kallimacha albo Kallimach z *Vitae* korzystał, albo obydwa żywoty idą z jednego źródła, może od jednego autora. Oznaczenie tego stosunku nie jest jednakże łatwém. Nie jest łatwém, bo naprzód czas powstania *Vitae* nie da się oznaczyć. Czytamy w niej wprowadzie (ustęp 2 str. 551), że Piotr z Krampy żył *ante trecentos annos* a bił się z Tatarami 1259. roku: a więc *Vita* powstałaby dopiero w XVI. wieku około 1559. r.; ale zaraz o kilka wierszy dalej w tymże ustępie (str. 552) pisze autor, że od tego czasu, od czasu haniebnego postępu Piotra (*domus ipsa et familia*) diuque et paene *usque ad nostra tempora ignorata et obscurata mansit*, czego przecież żadną miarą w sto lat po Zbigniewie I. kardynale a Zbigniewie II. prymasie nikt powiedzieć nie mógł. *Vita* powstała więc w XV. wieku: Trecenti anni i rok 1259. nie mógł stać obok siebie. Jakoż w istocie rok ten (a i ustęp o ruskich książętach) jest chyba późniejszym dodatkiem (może już na podstawie Długosza Historyi), bo w Żywocie Oleśnickiego przez Kallimacha nie ma go wcale, co więcej jest błąd jakoby napad Tatarów odbył się w XII. wieku, za czasów cesarza Lotara!

Nie jest zaś *Vita* wyciągiem z żywota Kallimacha, bo wielu ustępów żywota wcale nie ma np. o pobycie Piotra u hana tatarskiego, o boju Zbigniewa z Lucjusem Aprozianem w r. 1359., co by przecież streszczającemu ująć nie mogło; rzeczy przedstawia krócej, zwięźlej, ale także bez chęci gloryfikacyi, która każe Kallimachowi każdy czyn opowiedziany w *Vita* oczyścić, ozdobić i w promieniach wielkiej, narodowej chwały przedstawić^a. Tylko *Vita*

^a) Tak np. Piotr de vico Krampa wstrzymuje Tatarów u Sandomierza, aby tymczasem Bolesław nadciągnął; albo matka kardynała ma sen o przyszłej syna

może być podstawą żywota, skreślonego przez humanistę, nigdy zaś przeciwnie; musiała więc powstać przed rokiem 1480. Ale jakże mogła w obec tego, słusznie ktoś zapyta, pozostać nieznaną Długoszowi, zaufanemu rodziny Oleśnickich przyjacielowi? Ta okoliczność mogłaby chyba nasunąć domysł, że Vita to właśnie owe *minutae ridiculae*, o których wspomina Kallimach w liście do Zbigniewa; wypisy luźne i notatki, sklecone razem, pochodzące od ludzi nie bardzo kardynałowi przychylnych, a przynajmniej nie wielbiących go na podobieństwo Długosza. Przemawiałoby za tem i to, że Oleśnicki jeśli posłał jakieś papiery Kallimachowi, tego, co Vita podaje, chyba polecać mu nie mógł; a więc to miał sprytny humanista skądinąd: to mogą być owe *minutae ridiculae*. Oczywiście jest to tylko domysł; pozostaje zaś jako pewnik: 1. Vita jest jedną z podstaw Żywota Kallimachowego.

Ale Kallimach oprócz bezimiennego żywota zna jeszcze inne źródło, z którego bez zastrzeżeń czerpie. Jest nią biografia Zbigniewa Oleśnickiego, napisana także przez Długosza, ale krótko, prawie niedbale, w Katalogu biskupów krakowskich. Na niej polega to, co Kallimach podał w rozdziałach XVI., XVIII., XX., XXI., XXV., XXVI., XXVII., XXVIII. przeważnie o działalności biskupiej Zbigniewa, jak to obszerniej wskazujemy w notach do odnośnych ustępów. A więc 2. Vita Sbignei Kallimachowa powstała na podstawie bezimienną Vita i katalogu Długoszewego. Wszystko prawie inne — prócz ogólnych rzeczy — jest w niej kombinacją, omówieniem rzeczy, humanistyczną formą.

O drugiej kategorii ustępach Żywota, o tych, które odnoszą się do początku Polaków, Wołochów i Litwinów, możemy powtórzyć tylko to, co Zeissberg trafnie powiedział: Kallimach schodzi w nich na manowce, na które w części już Eneas Sylvius, w zupełności zaś Erazm Stella^a w opracowaniu historii Wschodu się zbłąkali. Dla historii pierwotnej Polski układa Kallimach genealogię narodów, która się tem tylko od ulubionej w średnich wiekach różni, że w miejsce biblijnych wstępują dowolne imiona z klasycznej literatury. Dają one chyba świadectwo czytania się autora i dziwacznych kombinacji jego, jak np. w tym razie dowiadujemy się, że Kallimach czytał nawet Herodota w łacińskim przekładzie Valli (por. rozdz. IV.). Historia nie zyskuje z tych badań nic wcale. Tylko opis bóstw słowiańskich i zwyczajów litewskich,

purpurze kardynalskiej itp. itp. Te różnice usuwają także autorstwo samego Kallimacha, czego zresztą dowodzi także język łaciński, mieszczący w sobie wyrażenia nie odpowiadające Kallimachowi.

^a) Por. *Polonicae Historae Corpus ex. bibl. I. Pistorii t. I. Erasmi Stellae de Borussiae antiquitatibus*.

polegający zapewne na objaśnieniach miejscowych nie jest pozbawionym interesu i zasługuje na uwzględnienie (por. rozdz. IV., XIV. i XV).

Ogółem: żywot kardynała Oleśnickiego stoi pod względem wartości o wiele od żywota Grzegorza z Sanoka niżej. Brakło żywej obserwacji, brakło obfitego źródła humanście; daremnie chciał ze szczupłych danych ulepić kształtną całość, dać obraz piękny i dokładny. — Żywot Oleśnickiego pozostał zbiorem luźnych wiadomości, poprzegradzanych poglądami o początku narodów, które miały rzecz ożywić, w ciągłości utrzymać; możeby nawet współcześnie spełniły to zadanie, gdyby dostały się w szersze sfery, — dzisiaj są tylko balastem.

Nie uważaliśmy więc za stosowne i potrzebne, przy wydaniu takiego żywota kardynała Oleśnickiego, którego czyny stanowią sporą część dziejów Polski, wchodzić w obszerne i szczegółowe opracowanie jego, zwłaszcza wskazywać co i ile pominął Kallimach, jak niedostatecznymi były jego wiadomości pod każdym względem, lub zestawiać w przedmowie — co uczyniliśmy omawiając żywot Grzegorza z Sanoka — skądinąd znane o Oleśnickim rzeczy. Na to potrzebaby napisać książkę.

VITA ET MORES SBIGNEI CARDINALIS

AUCTORE PHILIPPO BUONACORSI CALLIMACHO.

Ad Reverendissimum Dominum Patremque amplissimum Sbigneum De Dembno, benemerentem, Archiepiscopum et Primatem Gnesnensem ^{1 a}

P. Callimachus in vitam et mores Sbignei Cardinalis ^b.

Si una cum illis, qui publice ac privatim in regno vestro diversis temporibus multa memorabilia aut armis aut consilio transegere, adfuisset ^a etiam scriptorum copia, qui accurate omnium domi atque foris clara facinora descripsissent, haud sane cura et labor magnus superesset volenti alicuius viri, sapienter dictis ac factis illustris, notitiam in medium afferre. Nam quae in promptu haberentur, unde excerpti possent ea, quae ex usu ad singulorum cognitionem forent, et familiarum ac maiorum cuiusque iam pridem traditae origines non essent repetendae. Nunc, quia nulla extant apud vos satis certa rerum gestarum monumenta praeter id, quod difficile est, ea de vita et moribus alicuius indagari, quae sola diversorum hominum memoria continentur, non sine laboriosissima inquisitione in tanta caligine vetustatis discutienda sunt, etiam cum familiae origine maiorum omnium decora, ut, cuius vita scribenda suscipitur, plena laus et absoluta cognitio ad posteros deducatur. Ac proinde ad explicandas apud vos vitas illustrium virorum petentibus initia longius, quam id genus scribendi postulet, non solum venia, verum etiam gratia debetur, quippe quod plus operis et laboris, quam pro materia, nec dissimulent nec subterfugiant. Ceterum, si repetisse principia gentis alicuius per occasionem privatae laudis aliquando non

¹⁾ Dedykacya ta wypisana znacznie większemi głoskami.
wotnie było »affugisset«.

²⁾ inną ręką u góry, pier-

^{a)} Zbigniew II. Oleśnicki (młodszy) z biskupa kujawskiego został w r. 1480. arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem. Por. notę ^{a)} na str. 177 (do dedykacji Żywota Grz. z Sanoka). ^{b)} Por. str. 177 notę 1. (do dedykacji Żywota Grzegorza z Sanoka).

indecorum fuit, operae pretium est, antequam aggrediar proprias et singulares laudes divi Sbignei, patruī tui, cuius vitam litteris mandandam suscepi, primordia augustissimae familiae, ab ipsa paene oblivionis obscuritate repetere, quandoquidem ab ea magnitudine originis profecta est, quod licet sub coelesti tua indole nunc ad florentissimum felicitatis suae cursum erecta, omnibus ornamentis humanis ac divinis splendeat, vix tamen sperare potest, ut plus dignitatis posteris relinquat, quam a maioribus suis acceperit.

I. Polonos non esse indigenas, ipsa vocabuli¹ novitas testatur. Sed unde aut quo tempore in Sarmatiam ad ea, quae tenent, loca pervenerint, non satis convenit. Alii, vanitate affectatae vetustatis ordientes a diluvio, ab Asia profectos, volunt²; alii a Polyphemo, Cyclopi et Galateae filio, putant oriundos, assērentes illius tres filios: Celtum, Illyrium, Gallum, Sicilia egressos, gentibus, apud quas imperaverint, nomina reliquisse. Ceterum ex Illyrio natos Achillem, Auctarium, Dardanum, Medum, Taulantium, Terrebum, item Partham, Däertam, Dasaretam, et, a maribus quando alios plures, a feminis Parthenios, Darebios, Dasentas. Porro Auctarium genuisse Pannonium, Paeonium, Scordiscum, eosque a se profectis gentibus dedisse nomen. Ex Paeone etiam Triballum natum, auctorem Triballorum. Eam gentem, attritam fugatamque assiduis bellis per Illyrios et Scordiscos, ad extremum commigrasse ad Getas, a quibus impetrata³ solitudine incolenda consedissee prius in ripis Sani amnis, deinde paulatim⁴ usque ad Hystulam propagatam, nomen quoque velut infaustum cum patria simul immutasse, et, quia in septentrionem profecta erat a meridie, sibi et regioni a propinquo iam polo nomen indidisse. Cuius originis maximum putant argumentum commercium linguae fere cum omnibus gentibus, quae Dalmatiam atque Illyricum habent, quibus ante relictam patriam Triballi non solum vicinitate soli, sed propter originem propemodum etiam sanguine coniuncti erant. Et id esse dicunt, quod Vincentius, historias et gentium nomina confundens, explicare voluit, si scivisset, cum dicit ab Alexandro illatum bellum Polonis, quod impossibile est, quandoquidem Alexander nusquam Danubium transgressus invenitur, sed ad Tribalios usque cum expeditione pervenit, acceptusque a Syrmō eorum⁴ rege muneribus, a bello abstinuit.

¹) W rkp. *vocabili*. Słowa od „Polonos“ znacznie większemi głoskami wypisane.

²) W rkp. pierwotnie *impetranda*. ³) tąsamą ręką u góry wiersza w miejsce pierwotnie napisanego „palanti“. ⁴) W rkp. *Syrneorum*.

^a) Por. Iohannes de Marignola (1338—1362.) *Chronica*, Dobner MM. *Hist. Boemiae Pragae* 1764—86. t. II. str. 79—282.

Sed et Philippum, patrem Alexandri revertentem ab expeditione contra Aletheum, Scytharum regem, iam pridem Triballi praeda exuerant. Quae res, ignorantem temporum et historiarum monumenta, Vincentium, etiam facile potuit in errorem inducere, ut Polonos diceret illos, a quibus postea originem habuere ^a.

II. Alii malunt nonnullos ex Venetis, qui glacialis Oceani litus accolunt, iam pridem coeli ac soli benignitatem secutos, paulatim veluti coloniam deducentes pervenisse usque ad ea loca, quae hodie Polonia nuncupatur. Sed postquam Emericus Amalus, Gottorum rex, domitis Herulis, qui ad Maeotim porrigebantur, in Roxolanos et Venetos conversus, utrosque non solum proelio vicit, sed bello etiam superavit, cum iam usque ad Oceanum cum victoria penetrasset, Venetos, quos¹ taederet, puderetque imperii Gottorum, affatim relictis propriis sedibus ad suos, qui ante bellum migraverant, se recepisse tanto numero, ut non solum frequentandis terris, quas nunc tenent, sufficerent, sed etiam pleraeque coloniae fuerint deducendae, atque inde esse propagationem linguae, quae ab Oceano Septentrionali protenditur ad intimum sinum Adriaticum. Reliquos, promiscue cum Roxolanis mixtos et ex duobus populis, ut ad futura discrimina validiores essent, unum corpus effectum ^b. In ea commixtione utriusque gentis nomen interiisse, mutatisque et abiectis quibusdam litteris, omnes Rutenos appellatos. Ceterum Venetos, qui migrare maluerant, cum venissent a regione, coelo terraque tristi et informi, delectatos amoenitate camporum novae regionis, Polonos se appellasse novo nomine, quod eorum materna lingua campestres significat. Ad hanc probandam opinionem adducunt Venetorum linguam, ad hoc tempus incorruptam, et peculiare litteras, quae, ut argumento sunt illos semper regionis suae fuisse indigenas, ita ostendunt, ab eis profectos esse reliquos, qui commune cum illis habent idioma, quocumque terrarum degunt, cum magna ex parte in linguas alienas degeneraverint et litteras externas susceperint. Illud utique certissimum signum putant deductae a Venetis originis, quod omnium terrarum, quas Poloni et ceteri eiusdem linguae colunt, sub adventum eorum, nomina sunt immutata, quae res plane indicat, ipsos ubique advenas esse, quod de Venetis minime ostendi potest. Nam, licet Roxolanis admixti nomen mutaverint una cum

¹) W rkp. *quod*.

^a) Magistri Vincentii Chronicon Polonorum wyd. A. Bielowski Mon. Pol. Hist. II. ks. I. cap. 9. W żywocie Grzegorza z Sanoka uwagę tę robi Grzegorz (por. cap. XVII.); mógł więc ją słyszeć Kallimach z ust arcybiskupa lwowskiego. ^b) Por. Vita et mores Gregorii Sanocei cap. XVIII.

lingua et moribus, primum quoque solum semper retinere. — Sunt et qui septem fratres enumerent, eorumque nomina accomodent gentibus¹, per quas sparsa est Polonorum lingua diversis in regionibus. Neque astruunt, unde tam numerosa hominum multitudo fratribus illis, ut complecti non potuerint una in regione, sed diversissimas, ab aliisque cultoribus inhabitatas, occupaverint tam subito ac possederint, quasi plane ad implendum multitudinem quidquid terrarum possidere voluissent, veluti fruges e terra homines illis pullulassent. Quodsi soli aut cum paucis profecti assererentur, indigenas et antiquos cultores regionum repellere minime potuere, si hospitaliter ab illis suscepti, linguam et mores, pauci a multis, hospites ab indigenis, potius suscepissent. Ex quo fit, ut divisio illa septem fratrum videatur ignorantium veram originem confugium potius, quam certa rei explicatio. — Sed nec desunt, qui diversa ab istis ponant primordia, inter quae illud imprimis, per quod ex Dalmatia^a oriundi asseverantur coniectura nominis, quod pars Dalmaticae regionis Sclavonia hodie nuncupatur. Et Poloni se Sclavones esse non ignorant, quasi ea regio novis cultoribus nomen dederit, ac non ab eis sit ipsa denominata, cum constet non alios fuisse Sclavones, nisi ultimae ad Boreum Oceanum Sarmatiae indigenas, qui et Veneti et Antes dicti sunt, sed cognitiore vocabulo etiam tum a vetustissimis Sclavones vocabantur. Nec ambigitur eam Dalmatiae partem, quam tenent nunc Sclavones, ubi ab illis occupata fuit, amisso veteri vocabulo a novis incolis novum nomen accepisse. Verum in tanta diversitate, quod certum sit, omnino affirmare difficile est.

III. Id satis liquet, Polonos, ut cetera imperia, ex parvis initiis ad hanc magnitudinem crevisse, neque enim potuerint esse excellenter illustria principia, quae fere ignorantur. Inter coalescendum ex adiacentibus nationibus multi (ut fit), alii aliam ob causam, ad novum populum commigravere, qui postea, crescenti in dies rei Poloniae, partim usui, partim decori fuere. Ceterum, cum sive certo imperio sive legibus agitentur, utpote diversarum gentium convenia multitudo, Alies et Teres, oriundi ab Idanthyrso Scytharum rege, ceteris ex ea familia ob abrogatum suis imperium se ad Paeones recipientibus, consedere non procul a Ceuco amne, qui a Tere postea Tyres est appellatus. Et ab illis quidem, qui Paeonibus se miscuere, cum paulatim

¹) W rkp. *gentis*.

^a) Por. Blondi Decades lib. VIII. Sclavi Histriam et Dalmatiam occupavere, a quibus Sclavonia dicta est. Venerunt autem illi ex regionibus trans Danubium sitis, nec tamen ea loca reliquerunt, sed manserunt eorum reliquiae, Bohemi et Poloni. Także Aeneas Sylvius Hist. Boh. cap. III.

genus usque in Pannoniam propagassent, praeter alios illustres viros longo intervallo, postea originem duxit Gnurus, pater Gratiani cognomento Funarii, qui sub Iuliano Augusto primum tribunus militum fuit, deinde a Ioviniano ad praetoriam dignitatem evectus, seu virtute seu fortuna conciliatus¹, tantam gratiam meruit apud milites, ut mox in eius honorem filius suus Valentianus, propemodum invitus, imperator ab exercitu crearetur. Eoque vita functo nemini parere milites maluerint, quam Valenti, quem Valentianus frater iam tum ab initio in consortem imperii acceperat caesaremque appellaverat². Alies vero cum fratre in loco, quem prius occupaverant, condita civitate, quae nunc quoque a conditoris nomine Alicium nuncupatur, cum aliquandiu pari consensu cum illo regnasset, sine prole decessit. Et There nati sunt Bocus et Deombrotus; a Boco crediderim Bessos et Sobocos in ea regione profuisse. Deombroto, cum cognitione (qualis tunc esse poterat) divini atque humani iuris venerabilis insignisque esset, credi³ par est, deorum aliquem mutandae sedis cupiditatem incussisse, ut Polonorum rem, iam tum viribus praepotentem, legibus ac religione muniret. Verum non traditur, duxeritne adversus eos expeditionem, an pellectus fama, quae circumferebatur de crescente in dies novae gentis magnitudine, rem suam cum illis consociare instituerit.

IV. Id satis compertum est ipsum se Polonis coniunxisse, ac mox ubi per commercium linguae fieri potuit, ita omnes in admirationem sui propter prudentiam attraxisse, ut dignissimus unus passim haberetur, quem summae rerum apud eos praefecerint. Ille, seu quod male suis apud Scythas imperium successisse meminerat et eandem fortunae varietatem timebat, seu ad augendam maiestatem populi, cui se coniunxerat, libertatem efficaciorum ratus, cum regnum ultro ad eum deferretur, persuasit liberos esse oportere ac legibus gubernari. Nec mora, postulantiibus illis, leges praefixit. Sed quod mirari libeat, cum sint qui Anacharsim dicant primum ad Scythas philosophiam ex Graecia reportasse ac mentionem theologiae intulisse, Deombrotus in condendis legibus propemodum Persarum, non Graecorum instituta et mores secutus videtur, adeo, ut longe ante Anacharsim credibile sit, Scythas, qui ad Caspium mare porriguntur, accepisse a Magis ex Perside opiniones, quas de diis³ immortalibus et rerum principiis tunc habebant.

¹) W rkp. *conciliatis*.
pierwotnie *aliis*.

²) W rkp. „*credi*“ w miejsce pierwotnego: „*unde*“.

³) W rkp.

²) Vita Sbignei (Opera Długossii I. 551): »Quod quidem insignes tres caesares Romanos, videlicet Valentianum, Valentinum et Valentem scimus in eadem forma et colore pro armis detulisse«.

Nam ea, quae Herodotus et ceteri Graeci scriptores tradunt de vita et moribus Scytharum, videntur potius excogitata ad augendam apud ceteras nationes famam feritatis bellicosissimae gentis, quam vera esse potuerunt, quasi ius fasque omne ignotum fuerit illis hominibus, qui etiam si per se feri et inculti fuissent, facile tamen mansuetudinem atque humanitatem induissent in Asia, quam supra quingentos annos sub imperio suo tenuere. Itaque, quod totum a Persis manasse appareat, Deombrotus ante omnia persuasit immortalitatem animorum et post certas revolutiones coeli revicturos homines, atque ideo impium esse igni sepelire, sed humanda corpora, facie in orientem versa tanquam luci repetendae intenta. Sepulchra vero iuxta vias et in tumulis editioribus collocanda, sive, ut exinde admoverentur superstites suae mortalitatis, sive, ut animas, veluti peraeagre profectas a corporibus, ad quae mox rediturae essent, indicaret. Epulum quoque exhibendum esse in funere, adhibitis propinquis et consanguineis, tanquam e convivio suorum ad longam ignorantemque peregrinationem dimitterentur morientes. Deorum simulacra effingi vetuit, sive, quod dei effigies ignota, sive, quod subiici oculis mortalium nefas putabat. Preces tamen et sacrificia illis exhibenda, tanquam mentem cogitationesque nostras iuvantibus et nutrientibus, et in sacrificando priores pedes victimae colligandos, sive, ut venerabunda concideret, sive, ut compressa feritate mansuetius sacrificantis ministerium expectaret. Ceterum inter primos deos Vestam, quam Scythae lingua sua *Labiti*, Cererem quam *Apia*, Iovem quem *Iasde* vocant, colendos tradidit. Eos deos magi esse Ignem, Terram, Aerem voluere. Sed Poloni postea paulatim, corruptis Scythicis vocabulis, pro *Labiti Lada*, pro *Apia Miia*, pro *Iasde Iesse* dixerunt. Intulit praeterea divinandi quasdam artes per frondes tiliae trifariam digitis implicatas perque surculos salicis temere in terram proiectos. Quod genus divinationis posteriores deinde ad ludum transtulere. Comas nutriendas censuit, quod ex illis formosi ornentur¹ et decorem suscipiant, deformes vero formidabiliores appareant. Iuventutemque venatu exerceri ad victum quaerendum et ut corpora exinde ad ceteras actiones belli ac pacis agilia robustioraque redderentur. Furtum etiam levissimum capitale esse voluit, ut qui omnia in propatulo nullis claustris, nullis sepimentis asservata possidebant, metu legis contra fures custodirentur. Et cum pecuniae usus incognitus esset, commercia per commutationem rerum instituit. In matrimoniis ineundis aequalitatem maxime sequendam; ad dotem vero satis esse putavit iumenta et plastrum, quo nova nupta veheretur. Ceterum cum praeter lac nullum genus potionis ad ea tempora Poloni nossent, aquam melle temperare monstravit, et quo

¹) W rkp. pierwotnie *imarentur*, poprawione na *ornantur*.

tempore, quibusve ex arboribus succus elici posset, praeterea quibus rebus condiri oporteret, ut ad annuam potionem incorruptus perseveraret. His atque aliis inventis institutisque, cum salubribus tum necessariis, prout tunc res erant, cum Deombrotus, non ut primarius quispiam homo, sed ut numen aliquod, ab omnibus coleretur¹, exacto felicissimo vitae cursu, quintum supra septuagesimum annum agens, naturae concessit. Cui, cum plures liberos genuisset, duo tantummodo superstites fuere: Pausanias et Octomasdes, quorum indoles et paterna gratia tantum apud multitudinem valuit, ut praeter regis nomen nihil illis ad regnandum defuerit.

V. Ab his deinde, per continuas successiones vario fortunae eventu, fluxit familia de Dembno, quam corrupto vocabulo a Deombroto^a cognomen sumpsisse verisimile est, quamquam ignorantes vetustiora putant, id cognominis posterius ortum a quercu praecipuae magnitudinis, penes quam in vico Crampa Scilurus quidam, non solum familiae suae, sed regionis totius facile princeps, inhabitabat. Nam quod ad insigne domus eius attinet, multociens immutatum est, priusquam habitudinem, quam nunc habet, susciperet. Siquidem recentiores ab Idanthyrso scutum rubeum tantummodo pingebant, a cuius dextera superiore parte in sinistram partem inferiorem flexuose fasciola porrigebatur², quam cidarim seu diadema vocant, estque imperii nota apud Scythas ex illa originem suam a regibus testantes. Ubi vero Poloni fidei Christi³ consensere, in sinistra parte scuti supra fasciolam haud sane magna crux apposita est in argumentum professae religionis. Eam crucem posteriores deinde in honorem Christianae fidei paulatim ad hanc magnitudinem et formam, qua nunc pingitur, ampliavere. Diadema vero crispanter sub sinistrum brachium crucis colligere diligenti et aptissima figuratione ita, ut et regiae originis nota dignosceretur et religionis insigne suam maiestatem obtineret. Pictores postea, ignari rerum antiquarum, dum complicationem illam diadematis collectius crispantiusque formare volunt, ita depravavere, ut non satis deprehendi possint, aut quid significet character, quem nunc pingant, aut unde processerit^b. Ceterum Polonis, sub disciplina Deombroti magis libertatem suam tueri, quam aliis auferre intentis, fluxere anni circiter quadrin-

¹) W rkp. pierwotnie *veneraretur*. ²) W rkp. *porrigebantur*. ³) W rkp. większemi literami.

^a) Pomysł wyvodu rodziny Oleśnickich herbu Dębno od »Deombrota« zdaje się być zupełnie utworem Kallimacha, jak cały ustęp o pochodzeniu Polaków przypominający żywo I. ks. Liwiusza. Ani Długosz ani żaden herbarz późniejszy téj kombinacyi nie zna. Por. Dzieduszycki M., Zbigniew Oleśnicki, I., str. 159—60. ^b) Herb Dębno przedstawia krzyż biały na tarczy czerwonej, pod lewem ramieniem mający mały Abdank czyli W.

genti; eaque est causa, ob quam in repetendis originibus Polonorum scriptores totidem ferme annos antiquitatis eorum obmittunt, quippe quod sub legibus praeter annuos magistratus res suas administrantes¹ principes non inveniunt. Et occupatis Polonis in stabiliendis sibi sedibus, quas incolendas ceperant², nullius memorabilis facinoris obeundi occasio esse potuit, per quod tempus, quae fuerint varietates fortunae, quos honores gesserint, quibusque artibus publice ac privatim posteris Deombroti acceptam a maioribus dignitatem iugi successionem conservaverint, usque ad vastitatem, quam Tartari ante annos circiter quadringentos non solum Poloniae, verum etiam Germaniae ac Pannoniae intulere, longum nimis esse explicare. Id unum asseverasse sufficiat, eam familiam sive propter maiorum merita, sive ob quandam maiestatem, naturaliter insitam omnibus, qui ex ea utpote a regis sanguine profecti sunt, semper veluti principatum aliquem tenuisse. Abrogatis deinde paulatim institutis Deombroti coeptum est regnari et mox immutata religio tam cum finitimis quam cum terrigenis³ suis, bellorum causas et materiam Polonis obiecit. Ea commutatio status et rerum quoddam veluti senium posteris Deombroti effuderat. Sed fortuna, praeparans eos ad augustiora rerum initia, paene cum omni stirpe in Scythiam reduxit, ut fatalis familia ornandae rei Polonae divinis atque humanis institutis, veluti renovata origine ac depulso senio, ad pristinam maiestatem subinde reverteretur.

VI. Imperante igitur Romanis Lothario tertio⁴, Scythae, quos Tartaros vulgus vocat, infensi religioni, quam paulo ante Poloni professi erant, ad populandos vastandosque fines eorum haud sane magnam vim armatorum immisere, qui feliciter non contemnenda praeda abacta, ceterorum animos in spem delendae religionis invisae sibi [inducere] paululum anniterentur. Nec mora; indicta expeditione, quam maxime potuere numerosum exercitum, Nogai⁵ et Thelebuga ducibus, contra Polonos miserunt, apud quos tunc regnabat Boleslaus, cui pudici⁶ virtus cognomen fecit. Et primo quidem omnia ex sententia Tartaris cedebant, Polonis ob memoriam recentis populationis nedum impetum, sed ne nomen quidem hostis sustinentibus, donec perventum est in agrum Sandomiriensem; ibi paulisper fuga et formido substitit virtute atque auctoritate Petri de Dembno, qui civitatem atque arcem cum praesidio tenebat. Is, quartus a Sciluro, quem vicum Crampa tenuisse diximus, is, vir impiger, animique

¹) W rkp. *per annuos mag. r. s. administrantium.* ²) W rkp. *cuperant.* ³) W rkp.

originis. ⁴) W rkp. *Rogans* w miejsce pierwotnego Nogai. jak się wódz tatarski nazywał.

⁵) W rkp. *pudice.*

⁶) Lotara III. nie zna historia; Lotar II. panował 1125—1137; za czasu napadu Mongołów panował Fryderyk II.

ingentis, cupiens maiorum suorum laudes adaequare, relicta fratri suo Carolo patria et avita sede, Boleslao duci se coniunxerat, apud quem dictis factisque strenuis ad magnas dignitates honoratasque praefecturas pervenerat. Cum itaque supervenientibus Tartaris cum suis occurrisset, feliciter commissis per occasionem aliquot proeliis, tandem, impar multitudini, vallo et muro se tueri coepit, ut remoratis ad se expugnandum hostibus¹, spatium praeberet Boleslao colligendi exercitum accurrendique cum omni robore Polonorum. Et ne obsidendarum urbium gens ignara et impatiens, desperata expugnatione, discederet, deditionem simulare instituit evocatis per interpretem ducibus ad colloquium, apud quos cum inter cetera mentionem intulisset de his, quae a maioribus acceperat super sua suorumque origine, fidem fecit, se futurum in eorum potestate. Deinde quum aliquot dies in ea simulatione suspensum hostem tenuisset, et nunc has, nunc illas causas dilationis allegaret, nec iam satis persuaderet, nonnullos in civitatem atque arcem hospitaliter admittere coepit; cum vero interim nihil a Boleslao nuntiaretur, praeter quem nulla spes erat aut tolerandae aut submovendae obsidionis, si perseverasset hostis, consilium iniit magis forte quam rationabile. Instituerat enim cum impigerrimo quoque suorum facto globo irrumpere per medias hostium stationes, quae negligenter, utpote in feriis belli, asservabantur, et in tentorio ipso aut duces obtruncare aut pro patria et religione strenue mortem oppetere. Sed sui fidentes iam consuetudini hostium intrandi abeundique ex civitate, propemodum familiariter, liberalius ac maiori numero illos accipiendo, ademerunt praefecto exequendi consilii sui occasionem. Nam barbari opportunius rati per eam licentiam civitatem occupare, quam deditionem expectare, quam utique suspectam diuturna dilatio faciebat, immisere delectos ex suis plerosque, qui per speciem diversarum rerum gerendarum dissimulatis armis in civitatem atque arcem se reciperent, atque, ubi ab exercitu clamor attolleretur, intenti essent ad portas occupandas; cui fraudi exequendae facile prae-buit cum occasione facultatem superiorum dierum consuetudo. Capta urbe, suscepta persuasio de origine Petri tantum apud hostium duces valuit, quod cum suis non ut captivus, sed ut hospes et consanguineus habebatur. Fama tamen tenuit ipsum pugnando interiisse, dum civitas diriperetur. Sed cum ingenti numero ceterorum, qui capti erant, missus est ad² Sitalcem, Tartarorum regem, a quo in gratiam vetustae originis aut in honorem virtutis, quae in maiestate hominis undique eminebat, et libertate donatus est et captivis, quam plurimis ab ipso electis, permissumque est sibi, sive illic vivere sive in Poloniam redire, si vellet. Petrus, seu plectus comitate regia seu ratus frustra in desertam patriam se

¹) W rkp. *hostium*.²) W rkp. *at*.

rediturum, remanere instituit, fuitque in Scythia, quamdiu Tartari perseveravere cum expeditione contra Germanos et Pannones. Illis tandem reversis post annos aliquot, cum ex captivis comperisset statum Poloniae haud omnino poenitendum, impetrata venia a Sitalce, cum omnibus suis ditatus ingentibus muneribus, in patriam iter arripuit; inter redeundum febre correptus interiit, commendatis liberis suis Carolo fratri, quem ex captivitate cum ceteris consanguineis reducebat ².

VII. Ille ubi patriam attigit, vir suoapte ingenio quietus et privatae vitae deditus, ad antiquum suorum domicilium se contulit, ibique, procul ab omni strepitu publicarum actionum, vitam exegit. Eius institutum posteri ¹ quoque sui secuti sero partem aliquam reipublicae attigere, sed per longum spatium annorum in privato otio magis honestam quam claram vitam omnes transigebant ³.

Interea laborante fortuna, ut ad summam dignitatem Polonorum rem ac nomen eveheret, per omnes conatus suos illos agitabat et ut nihil intentatum relinqueret, cum virorum ⁴ momenta esset experta, ad feminas se convertit. Delata igitur ad muliebrem imperium summa rerum, eam licentiam et impunitatem improbo et audaci cuiquam visa est offerre, ut abrogata legum et iuris reverentia, nemo suum quicquam credere auderet, nisi quod vi et armis ab iniuria tueri posset. Ea necessitas primum a domestico otio ad militarem disciplinam nonnullos ex Crampa excivit. Qui non solum privata sua strenue tenuerunt, sed ad restituendam etiam publicam maiestatem imprimis magnum momentum attulere, quasi Deo immortalis minime cordi esset aliam quampiam familiam labantibus rebus ⁵ Polonorum succurrere quam illam, quae ab initio rempublicam ipsorum constituisset. In reddenda igitur pristina dignitate regno, enitere ⁶ rursus coepit Dembnigenarum auctoritas. Nec mora, dignitati accessere divitiae, prout tunc erant tempora, ingentes adeo, ut non minus potentes quam clari passim haberentur. Verum cum divitiis diversa cognomina a diversis suscepta, prout in hoc aut in illo

¹) W rkp. *posteriori*.

²) W rkp. opuszczono oczywiście jakiś ustęp.

³) W rkp.

verorum (sic).

⁴) W rkp. *labantis rerum*.

⁵) W rkp. *enictere*.

⁶) Por. Vita Sbignei (Opera I. Długossii I. 551—2 ustęp 2), rzecz przedstawiona jak u Dług. (Hist. lib. VII. A. 1259. II. str. 373—5), który jednakże o Piotrze nie mówi, jakoby był protoplastą Oleśnickich. W Kallimachu nie mamy podanego roku (1259), chociaż jest w *Vita*, nie ma nic o ruskich książętach, nie o tem, że „*domus ipsa et familia . . . uno illo Petri de Krampa scelere fuscavit*“. Całe zajście przedstawione przez Kallimacha jako podejsście ze strony Tatarów; Piotr z Krampy niemal jako bohater. O pobycie Piotra u hana, jego śmierci podczas powrotu — nie wie *Vita*.

pago quenquam nasci contingebat. Ceterum cum magis ac magis tam auctoritas quam potentia ipsorum quotidie augeretur dictis factisque egregiis et opportunis, inter prima decora, quae ab eo tempore in familiam illam ornamentum et splendorem intulere, numeraverim factum Sbignei de Olyesznycza an illius, cuius mox vitam prosequemur. Quod quale fuerit, antequam repetatur, propter errorem multorum non frustra erit explicasse, quo tempore quamve ob causam missa sit a Romanis colonia in inferiorem Mysiam, quae hodie Valachia nuncupatur.

VIII. Scythae ab ipso initio bellorum ardore ac disciplina eousque floruere, ut merito Mars apud eos natus illicque habitare a ceteris nationibus crederetur. Pauci admodum et haud felici eventu bellum illis intulere. Ipsi diversis temporibus propemodum terrarum orbem victoriis provagati praeter Romanos, qui frangerent aut submoverent impetus suos, non invenere. Cum illis diu multumque luctati, tandem coacti sunt fateri Romanis quoque Martem generis auctorem esse. Primus M. Lucullus, subacta Thracia, Scythis Romana arma monstravit. Deinde vario eventu et bellorum et proeliorum a diversis ducibus contra eos pugnatum. Et Domitianus quidem, praefecto inferiori Mysiae Haelio Hadriano, intra fines suos ipsos continuit. Deinde caesarum ignavia occasionem et audaciam praebuit superandi Danubium irrumpendique in provincias Romanorum. Verum sub Alexandro Mammeae a Pupieno legato in Illyrico fusi fugatique sunt. Moxque a Dexippo Atheniensi ultra Danubium acti, cum Gallienus Augustus expeditionem pararet, cuius fama Dexippo victoriam dedit¹. Gallienus enim, audita hostium fuga, Cleodamum et Athenaeum² Byzantios cum praesidio misit, data eis cura muniendorum oppidorum in ripis Danubii ad arcendas in posterum Scytharum incursiones. Regillianus etiam, antequam circumveniretur, multa proelia feliciter adversus illos commisit. Claudius postea paene attrivit per Aurelianum, qui mox caesar fuit, et finibus Scythicis Saturninum praefecit, translatis Daciae habitatoribus in inferiorem Mysiam, per quam Scythae in Thraciam saepius irrumpebant. Ceterum discerpta Romana res per triginta tyrannos, quamplurimis patriciis, quos publicae indignitatis taedebat pudebatque, migrandi necessitatem intulerat. Inter quos Censorinorum pars in Bithyniam, reliqui in Thraciam et subinde in inferiorem Mysiam se receperant, ubi cognito situ et fertilitate regionis, quae propemodum alendo pecori atque hominibus a natura procreata videretur, persuaserunt senatui populoque Romano mittendam illuc coloniam ad submovendum in perpetuum bellum Scythicum a cervicibus Thraciae Illyricique et Macedoniae. Senatus, etsi ea fere tunc erat publici status perturbatio, ut magis de conservanda incolumi Romana urbe

¹) Na marginesie: „*Imprimis*“.

²) W rkp. *Atheniensem*.

quam de coloniis mittendis cogitandum appareret, motus tamen auctoritate Censorinorum, decrevit primo quoque tempore, quo lux aliqua quietis exoriretur, mittendam legionem unam, bellorum expertam, cum duobus millibus civium, qui nutu et auspicio Censorinorum, locata colonia, in inferiori Mysia habitarent. Nec multo post, cum mira bellorum felicitate Romanum imperium undique restituisset, Probus Augustus militari seditione in Illyrico interficitur, visaque est senatui adesse opportunitas mittendae coloniae ex Probiano exercitu. Scriptis itaque duobus millibus civium, quibus legio una ex militibus Probi adiungeretur, per Illyrios misit ad Censorinos. Fama novae coloniae aliquamdiu motus Scythios compescuit. Deinde non solum propulsantibus, sed egregie etiam inferentibus bellum Romanis datae acceptaeque sunt utrinque paene innumerabiles clades, cum pleraque a caesaribus supplementa et auxilia suis mitterentur. Ad extremum cum iam negligentius iuvare a suis ea colonia coepisset, attrita continuis Scytharum incursionibus facile in Polonorum ditionem ac ius concessit, a quibus postea strenue defendebatur, verum cum imperio suorum nomen quoque immutavit. Nam Poloni, qui eos Italos scirent, lingua sua appellarunt eodem nomine, quo ceteros Italiae indigenas vocant, sed rudi admodum accentu. Mox, ubi Latinae litterae in Poloniam illatae sunt, emollito paulatim vocabulo submitiori accentu Valachos dixerunt. Quod nomen veluti quodam consensu ceterarum gentium ad haec usque tempora in illis perdurat.

IX. Cum igitur per multos annos armis atque auctoritate Polonorum Valachi foris tuti fuissent, seu spe libertatis erecti, seu quietis impatientes domi tumultuari coeperunt, moxque a regno Poloniae palam defecere. Regnabat tunc apud Polonos Casimirus secundus, qui, audita eorum defectione, illico expeditionem paravit. In qua praeter alios magnos et fortes viros, quem consiliorum solium adiutoremque actionum suarum haberet, delegit Sbigneum de Olesznycza, cuius et virtus et felicitas in rebus bellicis per id tempus plurimum eminebat. Nec mora, superato Tyrae amne positisque castris in solo Valachorum, tantum terroris illis incussit, ut parum abfuerit, quin in ipsa trepidatione ad veniam confugerent et se regi restituerent. Sed exsanguis ac trepidus Lucius Arovianus, vir gravitatis antiquae in medium concionabundus prorumpens, ad defendendum se per spem decipiendi hostis animavit. Erat non procul a tumultuario exercitu Valachorum silva frequentibus procerisque arboribus spectabilis, ceterum nullis vepribus aut virgultis implicata. Eas arbores Lucius succidi iubet eo libramento, ut per se starent, sed levi motu impelli ad ruinam possent. Postero die, cum Poloni signa infesta inferrent et sprete Valachorum paucitate procederent acie incompressa magis more tumultuantium per insolentiam, quam progredientium ad iustum proelium, Lucius, qui antequam pugna iniretur, in succisam silvam profugere cogitaverat, mutato consilio fortunam tentare instituit. Itaque cum Valachi

tumulum insiderent, arma expedienda suadet, aciem densissime conglobandam, forti et audaci cuiquam in prima fronte consistendum, ut subeuntes per acclivum Polonos superne impetu facto deturbarent, et si fortuna affuisset, disruptis ordinibus caederent ac fugarent. Prosper (ut fit) eventus rationabile consilium secutus. Nam quum praeter persuasionem Sbignei, qui non nisi ordinata acie exploratisque omnibus, ne qua fraus subesset, signa movenda dicebat, Polonus incautius et interlucenti agmine in acclivum niteretur, Valachorum desuper cum clamore irruentium, adeo impetum non sustinuit, quod subito in fugam conversus esset, nisi Sbigneus, in re trepida minime consternatus, pluribus in locis suos in aciem reduxisset, et impigre, ubi plurimum periculi erat, accurrendo propemodum solus hosti subitam victoriam eripuisset. Instaurata per Sbigneum pugna, reliqui quoque animos collegere, coepitque per se quisque anniti, ut primae trepidationis ignominiam strenue pugnando deleret. Sed et Valachi non minus acriter instabant, accurrente ubique Lucio et iam Polonos victos vociferante. Tantumque momenti in eo viro esse apparebat, ut ab ipso uno penderet utrorumque victoria. Itaque Sbigneus, cum ille inter suos adhortando monendoque obequitaret, concitato equo, per medios hostes in eum irruit. Nec segnius Lucius infesta hasta contra se venienti occurrit, tanto ardore animorum, ut videretur uterque ad certam victoriam properare; fractis hastis¹ fragor et nudati enses ad se omnium oculos attraxere, ita ut in eventum tam feri certaminis a pugna utrimque cessaretur. Lucius, fretus equi agilitate, diversis gyris dextra levaque Sbigneum eludere, nunc fugere nunc instare punctimque et caesim², a tergo, a fronte lacescere, donec ille seu ira seu virtute stimulatus, contorta totis viribus in adversarii caput bipenne³, attonitum ex equo deturbavit. Labante ad terram Lucio, tantus clamor a Polonis exortus, reintegrato proelio, quod diffusi viribus Valachi subito ad dolum se convertunt. Relicto igitur tumulo, quem insederant, paulatim veluti fugientes in proximam silvam se recipiunt, insequentibus effuse Polonis, quos, ubi clipei armorumque a se interfecti ducis potitus, supervenit Sbigneus, septa, identidem clamando, insidias timendas, ab insequendo ulterius frustra revocare conatus est. Ceterum quia magis non probare suorum factum, quam non adiuvere licebat et ipse quoque fugientibus coepit instare. Valachi, postquam Polonos silvam temere ingressos conspexere, proximas arbores ad ruinam compellunt, illae posteriores, aliae alias super aliis cadendo, eaque propagatione ruinae Poloni fere omnes obtriti cum Sbigneo, qui non diu laetatus super spoliis tam insignis victoriae in gentis abiectis ruina crure arboreo⁴ mulctatus est, quasi plane Lucius mortis suae praescius in ultionem suam succidi silvam curasset.

¹) W rkp. *hostis*.²) W rkp. *caesum*.³) W rkp. *bipeme*.⁴) W rkp. *altero*.

Id vero non solum Polonis sed etiam Valachis indignum visum et miserabile, tam strenuum virum, cui paulo ante fortuna belli non solum pepercisset, sed propemodum opimis spoliis decorasset, ne hominis quidem morte absumi^a.

X. Ingens iam tum Dembnigenarum nomen Sbigneus in tam memorabili pugna, caeso hostium duce, maxime illustravit. Ex quo factum est, ut filii sui mox ad magistratus insignes eveherentur, neque enim minus clarus prole quam virtute ac divitiis fuit, quippe quod duodecim filios genuit omnesque ad summam amplitudinem naturali indole atque honestis artibus aspirantes vidit. Inter quos imprimis excelluere primo et secundo genitus, Ioannes et Dobeslaus, iste palatinatu Sendomiriensi insignis, ille, in quo iuris peritia maxime eminebat, praefectura iudicii Cracoviensis terrae venerabilis. Erat enim in Ioanne praeter iustitiae studium, cui natus videbatur, naturalis quaedam liberalitas in sublevandis amicorum necessitatibus. Sed et passim, prout quisque petere auderet aut occasio quaequam invitaret, munifice largiebatur omnia, quae dono digna essent, non sine uxoris reprehensione, quae muliebri parsimonia saepius admonebat parcendum esse facultatibus¹ et filiis prospiciendum in futurum, praesertim postquam Vladislaus rex ex eo, quod contra se pro civitate Cracoviensi sententiam dixerat, Ioannem amoverat a nonnullis procurationibus, ex quibus magna emolumenta percipiebat ad splendorem vitae innatamque liberalitatem exercendam. Ceterum ipse, laudata uxoris pietate, crebro identidem asseverabat,

¹) W rkp. *parcenda esse facultatis*.

^a) Długosz (Hist. l. IX. A. 1359. t. III. p. 277—8) opisawszy klęskę Polaków krótko dodaje: Captus fuit in clade huius modi Sbigneus de Oleschnicza, miles de domo Dambno, Sbignei cardinalis et episcopi Cracoviensis avus, qui in diem mortis claudicare coactus propter tibiaram violationem, quae tunc illi provenerat. O bitwie i pojedynku, o śmierci Zbigniewa nic nie ma. Zbigniew żyje dalej. Inaczéj Vita (Opera Długossii I. 652—3. ustęp 3): »Animose pugnans proelium in locis aliquibus restituit, et pluribus Polonis, quorum nominibus abstineo, fugientibus, *captus ipse* et in pede uno arbore una ruente *truncatus, magno et propriis et hostibus spectaculo fuit*«. Tego Długosz pisać nie mógł. Na czem polegają inne wiadomości Kallimacha (imię wodza wołoskiego, brzmiące jakby wyjęte było z historyi rzymskiej itp.) nie wiadomo; najprawdopodobniéj na fantazyi i kombinacyi. Por. też. A. Czołowskiego rozprawę p. t. Początki Wołoszczyzny i wyprawa Kazimierza Wielkiego r. 1359. (Kwartalnik historyczny 1890. str. 258 i t. d. i osobne odbicie, Lwów 1890.), w której podaje w przekładzie ustęp Kallimacha, ale go także dowodami poprzeć nie może.

frustra malis filiis locupletem hereditatem relinqui, bonis parva quaeque abunde sufficere ^a. In divisione patrimonii cum fratribus iam pridem acceperat in sortem suam, praeter alia, pagum Olesznycza, ubi, prout tunc erat modus aedificandi, egregiam domum construxerat, quam postea, cum Dobrochnam ex insigni Griffonum familia uxorem duceret, per somnum vidit conversam in templum purpureis tegulis cooper-tam inumbratamque a quercu foliis et glandibus aureis conspicua. Quod somnium, cum alii dicerent, portendere uxoris celerem mortem et ex secundis nuptiis divitias ingentes, alii stabile castumque matrimonium cum fecunditate sobolis futurum, et essent etiam, qui non privatim interpretandum, sed ad publici status mutationem referendum censerent, adduxit ipsum in religionem vovendae instaurationis lignei templi a maioribus suis ibidem constructi. Quod votum postea persolvit demolito ligneo aedificio et lapideo quam ornatissime ad maiorem habitudinem cum aureis pinaculis erecto ^b. Sed, veluti res ipsa tandem indicavit, non aliud eiusmodi somnio portendebatur, quam nascituros ex eo matrimonio filios duos, quorum alter religionis futurus splendor, alter perpetua et illustri sobole rempublicam decoraturus. Nam successu temporis nati sunt postea Sbigneus cardinalis et Ioannes Sandomiriensis palatinus, in quo quantum momenti fuerit ad conservandam restituendamque saepe maiestatem Poloni nominis, qualesve filios et quam singularibus virtutibus praeditos reliquerit, alias accurate prosequemur. Nunc, quod ab initio instituimus, Sbignei decora explicemus, ut plane liqueat tam priscos Polonos quam posteriores omnia divinarum humanarumque rerum ornamenta propemodum ab eadem familia suscepisse ¹.

XI. Natus est itaque Sbigneus in oppido Siennes nonis Decembris, anno salutis octuagesimo nono supra mille et trecentos ^{2 c}. Quo anno Hystula ^d, quantum nunquam

¹) Reszta strony 47 niezapisana.
większemi literami.

²) W rkp. ustęp od »Natus« wypisany znacznie

^a) Kallimach bierze wiadomości z Vita (l. c. ustęp 4); Długosz o tem nic nie ma. Vita podaje jakoby żona robiła z tego powodu mężowi wyrzuty, ale jój odrzekł: Tace delira mulier... itd., Kallimach i tego nie przyjmuje, lecz matkę Zbigniewa w idealném przedstawia świetle.

^b) Podaje Vita (l. c. str. 554 ustęp 5) ale nie jako wotum: »aede parochiali in Oleschnicza vetusta et turpiter *demolita* novam ex lateribus coctis et *lapidibus* quadratis aedificavit et testudinavit, et globo *deaurato* super imposito tectura pulcherrima vestivit«.

^c) Kallimach podaje tę datę za Vita (l. c. 553). Długosz nie ma daty urodzenia. Por. Dzieduszyckiego Zbigniew Oleśnicki I. 174.

^d) Histula,
Istula, Wisła.

antea, inundavit¹, et in meridie non procul a sole conspecta est stella diebus plurimis lucere. In natali loco imbutum prius omnibus doctrinis, quae puerili aetati tradi consuevere, parentes Sandomiriam² miserunt et subinde Cracoviam liberalibus artibus operam daturum. Erat puer non solum docilis ingenii, sed arguti etiam ac suavis, et quibuscumque actionibus suis inerat quaedam iocunda venustas ad gratiam omnium promerendam³. Brevi igitur tempore, plus quam per aetatem credi³ posset eruditus, in Germaniam missus est, ut peregrinum idioma una cum liberalibus disciplinis edisceret. Florebat tum maxime omnibus humanis opibus Wratislaviensis⁴ civitas, commendabaturque imprimis morum elegantia et institutorum sanctitate. Ea fama Sbigneum adduxit, ut ad illam potissime se conferret. Ibi non solum linguam Germanicam, sed consuetudines etiam ornatissimae reipublice civiliaque instituta diligenter percepit, quae res postea praeter admirationem, cum iuvenis admodum esset, multum dignitatis sibi, reverso in patriam, apud optimates regni conciliavit. Nam quum immutata rerum ac temporum conditio exigeret, ut in multis corrigerentur leges a Casimiro rege institutae, nemo omnium, qui convenerant in Vartha, vel subtilius vel salubrius, quam Sbigneus ipse, discussit, quae abroganda confirmandave essent, et quae addi legibus illis oporteret, tam pro augenda quam pro conservanda foris regni maiestate, domi vero tum publica tum privata omnium quiete. Quo facto a suis secundus, et sapienter, legum conditor merito nuncupari potuit⁵. Germanica peregrinatio urbiumque et rerum externarum cognitio naturalem animi magnitudinem in Sbigneo auxerunt et a domestica frugalitate abhorrentem reddidere.

XII. Contulit itaque se ad Vladislaum regem, cui postea carus eousque fuit, ut gratia et honore apud illum paene omnes anteiret. Nec mirum: quandoquidem in eo erat cum summa diligentia dexteritas quaedam et prudentia in rebus agendis, per quae efficiebatur, ut nihil frustra aut inutiliter rex illi exequendum committeret. Bonus quisque magnopere ipsum diligere ac laudibus extollere, mali carpere, invidere. Rex nullius alterius opera neque frequentius neque securius uti, nemini liberalius

¹) W rkp. *imundavit*. ²) W rkp. *Sandomirien*. ³) W rkp. *redi*. ⁴) W rkp. na marginesie ręką współczesną w miejsce pierwotnego: *Wladislaviensis*.

⁵) Por. Vita (l. c. 553), gdzie czytamy: fuit puer nobilis et pulcherrimae formae itd. Por. Wstęp i Dzieduszycki l. c. 175 — 5. ^b) Długosz wymienia także (Historia ed. Przewdzieckiego IV. 315) Zbigniewa Oleśnickiego jako obecnego w Warcie, ale o wybitnych jego zasługach około ułożenia Statutu Wartskiego nie mówi; przeciwnie nazywa wszystkich obecnych „*digni iurium conditores*“. Vita o tej zasłudze Zbigniewa nie wspomina.

secreta quaeque impertiri, non sine plurimorum dolore, sed imprimis cancellarii, qui felicitati ac virtuti Sbignei plurimum invidebat gratiamque ipsius apud regem per omnes occasiones corrumpere conabatur. Interea moritur vicecancellarius regni, cui ne Sbigneus sufficeretur, extorsit a rege frater suus Alexander Vitoldus dux, seu divinitus animo ipsius in alium converso, quod ad maiora Sbigneum fata reservabant, seu quia noluit auctoritatem addi magnitudini animi et prudentiae huius, ne voluntatum suarum postea obicem apud fratrem haberet. Eam repulsam Sbigneus, qui et merita sua et ruditatem praelati sibi hominis non ignoraret, haud satis aequo animo tulit, et primo quidem obmissa Reipublicae cura privatim in otio esse cogitavit, deinde ratus adesse occasionem virtutis suae clarius ostentandae post¹ collationem vicecancellarii, hominis nullius eruditionis aut experientiae, in officio perseverare instituit, exinde ubique regi adesse, singulorum negotia suscipere, nullum laborem effugere, calamitosis patrocinari, potentiae cuiusque improbi adversari tanto studio et diligentia, ut unus omnium omnia munera in Republica sustinere et absolvere diceretur. Insignis itaque iam dudum pacis actionibus erat, et haud inutilem bello esse mox fortuna indicavit^a. In ea enim pugna, quae ab ingenti Pruthenorum strage magna est appellata, cum a principio acies Polonorum inclinaret, monendo, adhortandoque, ut quemque noverat, plurimos et confirmavit in ordine et ut acrius reintegrarent proelium, animavit, mox latus regium transfixurum militem ab equo deiecit, cum enim ille infesta hasta in regem alis intentum concitasset equum, Sbigneus impigre accurrens, non solum pectore ac scuto suo regem protexit, sed hostem etiam supinum in terram lancea porrexit. Quo facto non vulgarem laudem gratiamque ingentem tanquam servator regis et victoriae principium meruit. Exinde enim Poloni acrius instare atque hostem submovere, Prutheni, eo veluti auspicio territi, primo sensim cedere, deinde effuse in fugam converti coepere. Post victoriam gratulatus rex Sbigneo, ubi eum servatorem suum nominavit, praeter alia dona etiam militaria insignia, veluti tam egregio facinori debita, obtulit, a quibus ille abstinuit, quia

¹) W rkp. *per*.

^a) Te szczegóły bierze Kallimach wprost z *Vita* (l. c. 554—5). Podane są tam jednakże nazwiska zmarłego podkanclerzego, (Dominus de Skrzinno, decanus Cracoviensis t. j. Piotr Dunin † 1415.) i następcy jego (Johannes Schaffranyecz). Kallimach nazwisk nie podaje. Długosz o interwencji Witolda w tej sprawie, jak o niej całej w ogóle, nie wspomina. Natomiast mówi o działaniu wielkiego księcia litewskiego przeciw zamianowaniu Oleśnickiego biskupem krakowskim w r. 1422 (ed. Przeddzieckiego p. IV. 310).

sacerdotio se mancipare instituerat. Cum igitur pleraque, non minus honorata quam locupletia, sacerdotia paulo post vacare contingeret, rex grati animi ultro illi contulit, ex quibus tam dignitati quam splendori vitae non exiguum incrementum accessit ^a.

XIII. Orator deinde ad Caesarem missus et haud multo post ad Pontificem Maximum, compositis utrobique non minus honeste quam utiliter rebus sibi commissis, et apud suos et apud illos, ad quos iverat, non vulgarem commendationem est assecutus. Ipse, etsi a natura cupidus peregrinationum erat, nullam tamen unquam libentius suscepit, quam peregrinationes ¹ ad Urbem; putabat enim pollutum se bellicis actionibus, expiatione ad sacerdotium indigere. Ceterum non laudem solum optimi et integerrimi oratoris retulit a pontifice, verum etiam ornamenta virtutis. Captus enim pontifex naturali hominis dignitate, augustiorem reddere instituens, apostolici protonotariatus insignibus decoraverat, quae dignitas ad eum diem Polonis incognita, cum primum per Sbigneum afferretur, non sine publica gratulatione suscepta est ^b. Cum Vitoldo duce tam maxima ei fuit a principio dissensio quam postea benivolentia, sed non, ut vulgus putabat, dissensio tota ex vicecancellariatu erat, in quo annitente Vitoldo Sbigneum repulsam passum diximus, verum de amplitudine ac maiestate regni et ducatus secreto inter se contendebant: illo annitente adaequari se

¹) W rkp. na marginesie tą samą ręką „legationes“.

^a) Także wzięte z *Vita* (l. c. 555). W *Vita* jest to samo pomieszczenie dat: po opowiadaniu o podkanclerstwie z r. 1415., dopiero o bitwie pod Grunwaldem z r. 1410. O samym fakcie Długosz IV. 57. Potwierdza go także dyspenza Marcina V., udzielona w r. 1423. za zabicie człowieka Oleśnickiemu. (Wydrukował ją Dzieduszycki M., Zbigniew Oleśnicki I., Dod. II.).

^b) O legacyi do Niemiec i Rzymu *Vita* krótko podaje: „*Missus ad Iohannem vicesimum tertium Romam regius orator in rebus satis grandibus, aliam quoque legationem apud Sigismundum caesarem obiit et ex utraque clarus et gratus evasit*“. Obszerniej o legacyi rzymskiej pisze Długosz (l. c. 123—4), ale o pobycie u Zygmunta nic nie wspomina. O zamianowaniu notaryuszem apostolskim niemaż nic ani w *Vita* ani w Długosza *Historii*. W Katalogu biskupów krakowskich nazywa go jednakże Długosz »protonotarius apostolicus«. Papież Marcin w wyżej cytowanym dokumencie z r. 1423. (Dzieduszycki, Zbigniew Oleśnicki t. I., Dod. II.) nazywa Oleśnickiego *notarius noster*. Dr. R. Maurer w dziełkach: p. t. Urzędnicy kancelaryjni książąt i królów polskich aż do r. 1386 (Brody 1884.) i Urzędnicy kancelaryjni Władysława Jagiełły (Warszawa 1877.), wymienia pierwszego z tytułem *sedis apostolicae protonotarius* Dunina de Skrzyn w r. 1414. (str. 24 Urzędników Jagiełły).

regi titulo atque honore, isto adversante. Ceterum cum ex consuetudine sua rex saepius in Vilnam¹ ad relaxandum animum secederet, Vitoldus, tandem pellectus virtute morumque² elegantia Sbignei, qui frequens cum rege erat, non solum contentionem deposuit, verum etiam sic amandum suscepit, ut nedum ex Polonis, sed ne ex suis quidem alicui fuerit aliquando benevolentius affectus, veluti postea testamentum ipsius indicavit, per quod uxoris ac familiae tutelam totiusque ultimae voluntatis suae executionem Sbigneo imprimis commisit. Sed et uxor, viri sui iudicium secuta, in conservandis postea monumentis rerum suarum et iuribus, Sbignei fidem omnibus consanguineis ac necessariis praetulit. Quoad vixit Vitoldus, post receptum in amicitiam Sbigneum, diversis blandimentis ingentibusque pollicitationibus plerumque conatus est ipsum allicere, ut apud se remaneret. Quam conditionem ne susci-peret, patriae caritas effecit, sentiebat enim fore, ut non posset honeste regni maiestatem tueri, si in ducis clientelam concessisset. Multa, de quibus inter regem ac ducem ambigebatur, cum utriusque approbatione definivit. Sed imprimis persuasit duci, ut ab ambitu mutandi ordinis ac dignitatis abstineret et sub ducis titulo praesset Lytifanis³.

XIV. Res ipsa admonet, quia super eius gentis origine non consentitur, ut, quae a diversis dicuntur, in medium afferantur. Gentem Lytifanam plerique ab

¹) W rkp. *in veluti*. ²) W rkp. *morum*.

³) O sprawie koronacyi Witolda zob. Długosza Hist. (ed. Przezdzieckiego) t. IV. str. 369—416, i Catalogus episc. Crac. 429. Por. także Dzieduszyckiego, Zbigniew Oleśnicki I., 307—342 i Caro Gesch. Polens III., 598—627. — Vita podaje: „Cum Alexandro Witholdo, Lithuaniae duce, pro eo, quod rem publicam regni Poloniae saepius vulnerare nitebatur, graves illi erant et contentiones et simultates aliquanto tempore continuatae: quae tamen ei post Witholdus, prudentia hominis, gravitate et maturitate perspecta, proprio motu facile dissolvit (p. 555), a w drugim miejscu: Unde et Alexandro Witoldo erigere se in regem Lithuaniae et patriam Lithuanicam a regno Poloniae scindere aestuanti resistit, et propositum suum passus non est: quamvis primum illi omnes thesauros se daturum obtulisset, mortemque crudelem minitasset. Qua propter Witholdus coram secretis suis consiliariis frequentius ingeminans, eius constantiam admiratus dicebat: Quam durus est hic, inquit, silex, qui neque donis, ut singuli, quos fregi, neque terroribus potuit a me emolliri ad consensum“. (Ten drugi ustęp napisany może później na podstawie Długosza IV. 412, dlatego nie ma go Kallimach). Na takięj, zdaje się, podstawie usnuł rzecz całą Kallimach.

Italia profectam dicunt, divinantium magis more, quam eorum, qui asseverationes suas certo aliquo argumento confirmandas putant. Probabiliusque coniectari videntur illi, qui a Gallis oriundam credunt. Nam quo tempore Celtarum pars in Italiam transcendit, partem etiam duce Lemonio ^a cum liberis atque uxoribus in Boreum Oceanum profectam dicunt extrema Europae occupasse, eamque regionem primo tenuisse. Quae mox Livonia, corrupto vocabulo, a Lemonio duce, ut credi par est, nominata, Cimbris postea expeditionem ducentibus versus Bosporum, qui ab illis Cimmericus, quasi Cimbricus nuncupatur, Celtas relictis sedibus, quas ceperant in mediterranea Sarmatia, ad ea, quae nunc obtinent loca, se recepisse. Indigenas vero, qui agriculationis propemodum ignari essent, cum viderent in eius studio illos plurimum occupatos, a fructibus terrae, quos generali nuncupatione lingua sua dicebant Litifa, Litifanos vocavisse. Licet sint, qui putent, quasi Lituanos a litore Oceani dictos, quod illinc oriundi arbitrentur. Sed utcumque id nominis acceptum sit, quamvis a Graecis minime ignaris verae originis composito vocabulo ex nominibus antiquae ac novae patriae Celtoscythae pridem dicerentur, usque ad haec tempora perseveravit. Rarissima enim aliarum gentium commercia prope necessariam occasionem praebuere Celtoscytharum nominis abrogandi; mansitque ea nuncupatio, quam retinere illi, quibuscum omnia humana semper habuere communia. Ceterum Gallicae ac non Romanae originis argumentum adducitur ¹ idyoma omnino ab Italo abhorrens, mos praeterea et religio consecrandorum nemorum sine ullis templis ritu Gallorum Druidarum, quae Romanis habentibus deorum aedes et ministeria ² sacrorum diversa sunt. Sed nec caerimonia exurendorum corporum nec ergastula servorum in agris cum plerisque aliis institutis, quibus utebantur prisci Litifani, proficisci a Romanis potuerunt, ad quos sero admodum et cum iam gens illa in Sarmatia esset, pervenerunt. Nam et colendi agri per servos recentior est apud Romanos consuetudo, et regem Numam universamque gentem Corneliam et plerosque alios viros claros Romae ³ humatos legimus. Quod facit argumentum omne aliud genus sepulturae, tum novum tum peregrinum esse. Ad extremum more ac consuetudine militandi minime cum Romana disciplina conveniunt.

XV. Sed, ut pluribus signis opinionem suam tuentur, qui Gallicam potius quam Romanam originem probant, ita non desunt argumenta illis, qui a Bosporanis

¹) W rkp. „ad adducitur“. ²) W rkp. *immisteria*. ³) W rkp. *Rhome*.

^a) Caesar De bello Gallico lib. VII. cap. LXXV. wspomina o plemieniu celtyckiem Lemovices; z tego może utworzono nazwę wodza Lemonius.

profectos aiunt, cum totius agenda vitae ratione, qua Bosporani degunt, prisci etiam Litifani inter se agitent. Eadem utrisque populis licentia fuit ducendi uxores promiscue consanguineas et alienas; eadem dandi, per viros non accipiendi dotes consuetudo; eadem in exhibendis recipiendisque muneribus hilaritas, par hospitalitas, nec minus similis negligentia educandorum liberorum sine ullis deliciis sub eodem tugurio promiscue cum pecoribus. Lavacris sudatorii ceterisque rebus, quae ad munditiam curamque corporis pertinent, tam Litifanos a principio caruisse constat, quam nunc quoque carent Bosporani. Aedificandi materia, tam his quam illis crassa et informis, habitudo aedificiorum maxime rotunda et in conum fastigata, extat scriptum¹, relicto desuper foramine accipiendo lumini et ad fumum emittendum sine ulla contignatione aut discreto receptaculo; ignis in medio tugurii, circa quem accubitus ac discubitus sine loci alicuius electione aut observantia, neque ullius rei domesticae ordo aut disciplina. Vestis praeterea fluitans; idemque viris ac feminis habitus. Sed et multa carne ac pullis a primordio vescebantur, et lac equinum praecipuam potionem habebant, quae omnia Bosporanam arguunt originem. Accedit ad haec, quod ab initio nullum praecipuum numen habuere, sed Bosporanorum ritu, quidquid colere² coepissent, pro deo ducebant; hinc est quod lucos, lapides, solitudines, lacus et diversa animalia coluisse comperimus, sed ante omnia serpentem, quem Gyvotem lingua sua dicunt, cuius religionem utique non temere ipsorum animos occupasse crediderim. Nam et Phoenices³, antiquae theologiae peritissimi, cetera animalia crassae admodum ac paene terrestres substantiae, serpentem spiritualissimum maximeque igneae ac divinae naturae putaverunt, quod spiritu solo mira celeritate feratur, sine alarum pedumve adminiculo, tumque quod imbecillitatem ac senectutem exuat et perpetuo, velut ex se ipso renascens, nisi vis aliunde accesserit, vix a natura conficiatur. Persae quoque, tanquam diis maximis, immolabant serpentibus et Aegyptii⁴ simulacro mundi serpentem implicabant, significantes spiritum illum, quo mundum et cetera, quae in eo sunt, animari et moveri putaverunt. In Graecorum praeterea sacrificiis serpens in spiram revolutus adhibebatur. Et Pherecydes Scyros⁵ de deo Ophione^b, quem serpentem dicere possimus, librum conscripsit. Ad extremum nec Romani a serpentum veneratione abstinuere, quippe Aesculapium^c in serpentis effigie

¹) W rkp. *scriptum*. ²) W rkp. *colore*. ³) W rkp. *Phanices*. ⁴) W rkp. *Aegypti*. ⁵) W rkp. *Syrus*.

^a) Pherecydes z wyspy Scyros, nauczyciel Pytagorasa, słynny filozof. ^b) Ophion, zwierzę mytyczne w Sardynii, wspomniane w Pliniusza ks. XXVIII. rozdz. 42. ^c) Aesculapius, syn Apolina, wynalazca sztuki lekarskiej.

coluere. Itaque, etsi nunc promptum sit recensere, quomodo serpentum adoratio Litifanos attigerit, tamen ferendi sunt, si in eadem superstitione fuere, qua tot sapientissimas nationes conflictatas scimus. Sed, ut ad institutum revertar, de origine, deque ipsorum religione, cum tot probabilia argumenta et coniecturae in diversum rapiant, assensum cuique, quod verisimilius putaverit sentiendum, relinquimus ^a.

XVI. Cum ex consuetudine sua rex ageret apud Vitoldum in secessu Litifaniae, archiepiscopus Gnesnensis domi interiit; ad eius sedem cum transferri placeret episcopum Cracoviensem, coeptum est consultari de successione episcopi, cum multi essent competitores et magno ambitu alii sua, alii suorum merita in rempublicam allegarent, alii largitione contenderent. Nonnulli etiam omnibus ceterorum meritis largitionibusque nobilitatem suam ea in re praeferendam putarent. Et primo quidem multorum auctoritas in tam vehementi ambitu regis animum suspensum tenebat. Deinde annitente cum uxore Vitoldo inclinari coepit in Sbigneum, qui splendore generis, singularitate virtutum, dignitate ac numero meritorum in regem ac familiam suam reliquos non modo aequabat, sed longe anteibat. Imprimisque regi commendabatur memoria vitae, nuper a se acceptae. Cum itaque in secretiori cubiculo una cum Vitoldo decrevisset ceteris omnibus Sbigneum praeferre, rex ad eum venit, atque, ubi episcopum ipsum salutavit, medium inter se ac fratrem in curiam duxit non sine invidia, quorum spes et ambitus in irritum ceciderant. Agebat tunc Sbigneus annum trigesimum tertium^b: aetas, quae imprimis, ut videbatur, tantae dignitati immatura, spem fecerat competitoribus impetrandi^c. Ingens auctoritas cum pontificatu merito illi accessit, qua semper usus est ad bonorum patrocinium. Et cum maxime

¹) W rkp. na marginesie: „† *imprimis*“, ale w tekście nigdzie krzyżyka nie ma.

^a) Ustęp ten o Litwinach polega niewątpliwie w części na wiadomościach zaczerpniętych w Polsce; jest też o wiele dokładniejszy od rozdziału *De Lithuaniae regione* Aeneasza Sylwiusza w dziele *Cosmographia* (Opera Aeneae Sylvii Frankf. et Lipsiae 1607. I. 274, także w Pistorii Corpus hist. Poloniae I.). ^b) Długosz w *Catalogus episcoporum Cracoviensium* (Opera I. 424): „*trigesimum tertium agens annum*“. ^c) Znowu zupełne pomieszczenie dat: Mikołaj arcybiskup gnieźnieński zmarł 1422. r. W roku 1423. Wojciech Jastrzębiec został arcybiskupem a Zbigniew Oleśnicki biskupem krakowskim. (Por. Długosza Hist. IV. 309 — 12). Sprawa zaś koronacyi Witolda przypada na lata 1429 — 1430. Wedle Długosza Witold zamianowaniu Zbigniewa stanowczo się sprzeciwiał. *Vita* jest fragmentem i o dalszych losach Zbigniewa nic nie ma; Kallimach posiadał zapewne całą *Vitę*.

possit ulcisci aemulos, contemnere generosius putavit, nulli rei magis intentus¹, quam conservandis augendisque facultatibus et dignitati pontificatus sui. In ea cura multas et graves controversias suscepit. Nam et regi et Chelmensi episcopo, volenti sedem suam in Lublinum transferre, cum derogatione auctoritatis facultatumque Cracoviensis ecclesiae, ne fieret, se opposuit ac pervicit². Praeterea cum ceterorum sacerdotum ac pontificum possessiones distribuerentur per regem inter nobiles Cuiaviae Dobri-nensesque, quorum villas Pruteni ferro atque igne vastaverant, sua omnia rege in contrarium nitente ab eiusmodi distributione immunia Sbigneus conservavit³. Sed neque minus liberalis in coemendis adiiciendisque⁴ proventibus ecclesiae erat, quam diligens in conservandis. Nam et ducatum Severiensem^c et pleraque alia coemit. Multa etiam, per ignaviam aliorum pontificum a diversis possessa, recuperavit, praesertim decimas in Lublinensi agro^d. Deserta vero, cultoribus inductis aut circumseptis fluviorum meatibus, in usum piscinarum ad magnas necessariasque utilitates redegit; obsoleta et mox peritura sic instauravit, ut multo felicior ecclesia eo pontifice, quam ipse pontificatu diceretur. Sacerdotum numerum multiplicavit, diligentiamque ipsorum in divinis ministeriis attentiores reddidit, mulctatis plerisque aut desidibus aut contumacibus. Sacrorum solennia multo augustiora effecit, additis quibusdam sanctioribus magisque religiosis caerimoniis. Et ut esset, qui populum solennibus diebus erudiret ad Dei cultum sermonemque haberet in ecclesia, certum scholarium ad id officium constituit ex vectigalibus suis. Emolumenta etiam vicariorum auxit, ut, securi ab omni humana necessitate, otiose residerent in templo ad examen purgationemque conscientiarum. Sed et canonicorum collegio quasdam decimas ex suis assignavit, ut, si religio parum efficax esset ad divinorum studium, utilitas saltem incitaret. Et quia in sacrificiis peragendis caerimonias non minus ornatas quam religiosas esse volebat, aureum calicem magnitudinis egregiae, mitramque multis variisque gemmis et margaritis tum distinctam tum preciosam, vestes praeterea, non illitas sed propemodum auro contextas, ingenti precio coemit et ad divinorum usum consecravit. Et ne sanctitas quoque deesset, argenteis partim, partim aureis vasculis inclusit sanctorum reliquias,

¹) W rkp. „*intetus*“.

²) W rkp. *adiicientibusque*.

^a) Por. Długosza Catalogus episc. crac. (Opera I., 424) Hist. IV. 330—31.

^b) Por. Długosza Catalogus (l. c. 424). Obszerniej Historia IV. 464.

^c) Por. Długosza Catalogus (l. c. 425). Dzieduszyckiego M., Zbigniew Oleśnicki II., 163—172

i dokumenty w dodatkach.

^d) Por. Długosza Catalogus l. c. 425.

quae veluti caritatis erga Deum immortalem incitamentum exponuntur ad populum in solennioribus celebritatibus ^a.

XVII. Interea Vladislaus rex patri successerat, cui, cum propter aetatem ordinando stabiliendoque regno non solum consilio, verum etiam opibus iuvandus esset, Sbigneus ita se exhibuit, ut neque oblitus innatae sibi caritatis erga regnum dici posset, neque immemor dignitatis ab illius parente acceptae. Quantum vero novo regi pietas Sbignei et officia in se grata fuerint quantumque sapientiae atque auctoritati illius tribuerit, mox indicavit. Nam cum ab Ungaris accersiretur, ut apud eos quoque regnaret, potissime Sbigneum elegit, quem ad id regnum suscipiendum consiliorum actionumque omnium socium adiutoremque haberet. Quo iudicio decus ac vitam suam conservasse videri potest, siquidem propter seditiones, quae multae ac periculosae vivente adhuc regina in Ungaria erant, saepe ab initio suscipiendi regni in varia discrimina adductus est interdum vitae, interdum dignitatis. Quae omnia Sbigneus ratione vicit, cum periculo etiam quandoque propulsavit, quasi parum sibi fecisse videretur servato patre in Prussia, nisi et filium quoque servasset in Ungaria. Cum iam diligentia et consilio Sbignei omnia tuta in Ungaria apparerent, nunciareturque regi per absentiam suam Poloniam non omnino quietam esse, ad eam ordinandam Sbigneum misit. In quo mittendo apud clementissimum regem plus valuit caritas, qua regnum Poloniae, utpote paternum et hereditarium, prosequabatur, quam metus periculorum, in quibus sine eo viro remanere se, veluti praesidiis omnibus destitutum, non ignorabat. Sub reditum Sbignei statim omnia parata sunt in Polonia non secus, ac si rex ipse affuisset, tantum maiestatis et consilii erat in eo viro. Multa oppignoraverat rex in profectione sua ad Ungariam, de quibus eximendis Sbigneus et cogitabat et frequenter per literas nuntiosque apud regem agebat. Et iam rex magna vi auri et argenti collecta, cudendi nummi in Polonia curam Sbigneo delegare instituerat, volebatque ex ea pecunia subinde regia bona per illum eximi. Quam cogitationem non opportuna mors regis interrupit ^b.

XVIII. Ceterum Sbignei fama iamdudum Poloniam Ungariamque pervagata, cum et Italiam quoque attigisset, Martinum quintum, pontificem maximum, excitavit, ut solennibus litteris laudes illius complexus praescriberet ceteris, quid de tanto viro esset sentiendum. Et cum paene sub nativitatem Sbignei exorta scissura inter Urbanum

^a) Por. prawie dosłownie w Długosza Catalogus (l. c. 425) i testament Zbigniewa wydrukowany przez Dzieduszyckiego M. w dziele: »Zbigniew Oleśnicki« t. II. Do. L.

^b) Por. obszerniej w Długosza Hist. IV. 626 — 29, 658 i 695.

sextum et Clementem septimum, etiam tum duraret, capitaque factionum essent Eugenius quartus et Felix quintus, uterque intelligens, magnum momentum partibus suis accessurum, si Sbigneum alliceret, cuius auctoritatem in adhaerendo consilio Gnesnensem archiepiscopum sequi constabat, tam hunc quam illum cardinalem creavit. Pulchrum erat Sbigneo post emendata civilia instituta servatumque alterum clipeo in Prussia, alterumque ingenio in Ungaria regem, post auctum pontificatum et caerimoniam disciplinamque sacrorum instauratam, allatum quoque in Poloniam ex urbe honorem ac notitiam protonotariatus, id quoque ornamenti ecclesiae suae ac regno addere, tertiamque inter homines a Deo immortalī dignitatem in regnum inducere, ut nihil posteris relinqueretur, quod aliunde aut expetere aut sperare possent ad maiestatem suam augendam. Et erant, qui occasionem capessendam suaderent; imprimisque archiepiscopus paratus ipse suscipere. Plus tamen apud bene institutum animum valuit religio quam ambitio, maluitque renuendo mereri eum honorem, quam occupare minus legitime, ut sibi videbatur, in tanta perturbatione Christianae reipublicae. Ea modestia effecit, mox sedato schismate, ut dignitas, quam factiose suscipere recusaverat, indubitato¹ et cum ratione ad eum deferretur. Manaverat iampridem fama in Poloniam, Nicolaum quintum pontificem maximum, velle adscire Sbigneum in sacrosanctum collegium cardinalium, agebantque multi apud regem, ut se, ne id fieret, opponeret, futurum enim, ut reverentia Sbignei, quae tunc vix tolerabilis erat, nullo modo sustineri posset, regiumque ipsum fastigium illius maiestati succubiturum. Moverat regem tum dignitatis nomen, per se maximum et eo maius, quo res ipsa suis incognita, tum auctoritas suadentium; sed et regno suo tam singulare ornamentum adiici placebat, atque ideo agere coepit, non tam ut² omnino Sbigneo, quam ut archiepiscopo conferretur. Sed pervicit omnia cum Sbignei vulgata etiam Romae magnitudo, tum fatalis felicitas Dembnigenarum familiae, ut cum reliquis eam quoque dignitatem regnum illi deberet. Ubi vero allata sunt Sbigneo cardinalatus insignia, iam non ut mortalis, sed ut numen aliquod conspiciebatur, tantum accesserat naturali hominis maiestati ex amplissima et antea Polonis incognita dignitate. Ipse, cum tam multum ab omnibus sibi tribui non ignoraret, nihil ex solita facilitate aut consuetudine immutavit, sed ad extremum usque tempus perseveravit in suscepto ab initio capessendae reipublicae studio mansuetudinis et pietatis, dando, sublevando, ignoscendo, miserorumque omnium necessitatibus subveniando³.

¹) W rkp. *ind'o*. ²) W rkp. *nec zamiast ut*

³) Eugeniusz IV. zamianował Zbigniewa kardynałem 18. grudnia 1439.; Felix V. zaś w r. 1440. Obie nominacye przyjął Zbigniew Oleśnicki, jak dzisiaj niewątpliwie

XIX. Erat enim a natura mitis et tractabilis, et qui iram aut ignoraret aut sic compesceret, ut in eo non sentiretur. Ab omni factione et similitudine abhorrebat, nisi quas aut publica maiestas aut pontificatus sui amplitudo inire aut propulsare suasisset. Et multorum contentiones et machinamenta omnino despiciebat, aut studio tranquillitatis, cui deditus imprimis erat, aut quia indecorum putabat cum illis contendere, quos dignitate omnique humana ope longe infra se positos videret. Et cum fieri non potest, ut cuiuscunque mortalis actiones ab omnibus comprobentur, et pleraque non tam ex natura rei, quam ex opinione hominum iudicantur, si quando contigit, ut eius factum dictumve aliquod ab amicis reprehenderetur, clementer tulit, et rationes, quibus id quod arguebatur excusarent, afferebat. Quae si ab amicis laudabantur, in sententia persistebat, sin minus, ad illorum rationes se accomodabat ^a. In suscipiendis, gerendis, deponendisque bellis publicis, cum sententiam diceret, semper honesta utilibus praeferebat. In reliquis etiam publicis consultationibus non nisi ampla, excelsa et magnitudini suae congruentia sentiebat. Nullius unquam periculi vis aut humanae necessitatis difficultas animum ipsius inflexit, ut a recto declinaret, sed et cautionem tantam et perspicaciam dignitati consiliorum suorum semper adhibuit, quod licet excelsissimi esset animi, tamen in consulendo prudentior, quam magnificentior habebatur, quippe quod ingenio praesenti et acri, subito discursu cuiuscunque rei exitum deprehendebat. Sed imprimis admirabile erat in iudicandis naturis hominum, ubi semel quemquam aspexisset, sic eius mores, vitam, cogitationes denique cuiusque referebat, ut non ratione coniectari, sed divinitus praedicere putaretur, persuadente id fama creditae iam pridem divinationis in matre, tanquam ab illa hereditarium vaticinium acceperet ^b.

XX. Iusticiae ¹ studiosus fuit eo usque, ut natus illi videretur, eam prae omnibus virtutibus colendam putabat, veluti divinarum humanarumque rerum

¹) W rkp. *iusticius*.

wiemy; (Por. Caro Gesch. Polens IV. 327; Grossé L., Stosunki Polski z Soborem Bazylijskim, Warszawa 1885. str. 99 i ekskurs str. 171—3) chociaż drugą dopiero po pewnej zwłoce. O Mikołaju V. por. Długosza Catalogus episc. Crac. (Opera I. 424) Hist. V. str. 49—50 i 62.

^a) Charakterystyka ta jest zupełnie odmienna od Długoszowej. *Vita* (l. c. 556) podobnie: *Avisamenta, correctiones et reprehensiones amicorum, etsi cum acerbitate audiverit, plus quam tamen patienti animo tulit, nec contra reprehensores suos infensum se praestitit.* ^b) Por. *Vita* l. c. 555, 556—7: *In coniectura perspicacissimus*

conservatricem. Quoties per occasionem licebat, graviter et accurate de necessaria ipsius in Republica conservatione disserebat. Nunquam haud regis iracundiam aut alterius cuiusquam expavit ^a, quominus, quae sentiret in causis iustis, efferret; ubi pro iustitia contra iniuriam fuerat acriter aliquid asseverandum, magno et fidenti animo loquebatur oppressorumque partes tuebatur. Et plerumque in absolutis consultationibus, non dissimulata causa, ubi partes iustitiae tueri non posset, curia excessit. Ipse, cum domi ex officio iudicaret, aequissimis auribus litigantes audiebat, multa utrinque interrogando exquirebat, ex quibus, quod verissimum esset in causis, eliceret, neque tam iubendo quam persuadendo sententiam proferebat. In matrimoniis rescindendis non ita difficilis, ut curiosus erat discutiendo veras ac necessarias repudii causas. Defunctorum ultimas voluntates maxime sanctas esse oportere dicebat, afferre enim solatium morientibus scire, quae statuissent, omnia rata fore, atque ideo severissime ius dixit, cum de abrogandis testamentis ageretur; sanctionibus institutisque publicis tantum tribuebat, ut non magis de vita sua quam de illorum conservatione ac reverentia sollicitus videretur ^b.

XXI. Patriae ¹ vero eo usque afficiebatur, quod nunquam dubitavit privatis opibus suis necessitates publicas allevare. Et cum a natura, citra tamen sordes, lucri appetens esset, cum de patriae ² commodis ageretur, liberalitate omnes superabat, munifice in eam semper conferendo non pro modo facultatum suarum, sed pro animi magnitudine, quantum ratio conservandae publicae dignitatis exegisset; suos etiam pietate eximia et non minori liberalitate prosequabatur. Si quidem quam primum virtutum suarum emolumentum aliquod percipere contigit, totum in affines et consanguineos convertit, quos postea crescentibus opibus et fortuna paene omnes munificentia

¹) W rkp. *prima*.

²) W rkp. *propria*.

naturas hominum, mores, virtutes et iniquitates facile cognoscebat, facile de illis faciebat iudicium... in rempublicam tamen propriam liberalem se et munificum frequenter ostendebat. In rebus singulis augur verus, quod illi ex matre asserebatur fuisse hereditarium...

^a) Por. Długosz, Catalogus episc. Crac. (Opera I.): „Nunquam faciem regis, cuius favore immenso in pontificem creverat, expavit. ^b) Vita (l. c. 555—6):

In administranda iustitia iustus et rectus, nullam virtutem aequae iuxta iustitiam diligebat.

sua ditavit. Egenis, praesertim virginibus, quae ingenuis parentibus ortae essent, multa et magna erogabat ad submovendas infamiae ac turpitudinis necessitates ^a.

XXII. Religionis acerrimus et custos et vindex erat; nullum¹, nisi serium, sermonem de ea admisit; superstitiose sentientes scrutantesque de divinis rebus et detestabatur et severe mulctabat, nullos insaniores existimans, quam qui obmisso publico tam multarum gentium et populorum consensu, privatim sibi excogitarent, quid de Deo foret sentiendum. In sacerdotibus omnia crimina severius quam in ceteris animadvertenda putavit; volebatque eos non modo culpa sed etiam suspicione vacuos esse. Adeoque fuit ea in re scrupulosus, quod in quosdam propter habitum cultumque corporis paulo immundiores, in alios propter solam sermonis licentiam animadvertit. Ea severitate episcopatum suum imprimis universumque subinde regnum immune servavit a pravis opinionibus impiisque erroribus, qui finitimarum gentium religionem corruperant. Theologorum, quos doctos sciebat, sermones libenter audivit, quamquam illud frequenter usurpabat, sanctius magisque pium esse religionem colere, quam super ea inquirere. In caerimoniis sacris diligens et accuratus erat, ceterosque ad eandem diligentiam interdum poena cogebat, interdum comitate sermonis alliciebat. Nunquam, nisi quando necessario cogeretur, per vicarium egit illa, quibus opera et praesentia ipsius debebatur. Ceterum cum sciret nihil efficacius, quam exempla invitare homines ad pietatem cultumque Dei immortalis, accivit in regnum Ioannem Capistranum, cuius fama imprimis inclyta et sancta erat, ut si qui essent, quos cura et diligentia sua non induxisset ad religionem, laudatissimi viri sanctitas et miracula incitarent. Ea cogitatio haud vana fuit, nam paene innumerabiles sub adventum illius rebus humanis renunciantes divinis se mancipare. Sed ne fervor, excitatus in mentibus hominum per praesentiam Capistrani, subinde illo discendente frigesceret, Sbigneus egit, ut ex probatoribus discipulis nonnullos relinqueret, veluti memoriam ipsius conservatores, quique verbo et exemplo recidentem erga Deum caritatis ardorem quotidie inflammarent. Quo facto, cum religionis caerimoniae ornamentaque iampridem Sbigneo deberentur, id quod solum restabat, sanctitas quoque deberi coepit ^b.

¹) W rkp. *multam*.

^a) O wspomaganiiu krewnych pisze także Długosz w Katalogu biskupów krakowskich (Opera ed. Przędzieckiego I. p. 428). Por. Dzieduszyckiego Zbigniew Oleśnicki, II. str. 476—485. ^b) Por. Długosza Hist. V. 92, 148, 188.

XXIII. Domesticae disciplinae rationem severe habuit, in qua, cum omnia componi. ad amplitudinem dignitatis suae vellet, non ferebat tamen, quae religionis modestiam excessissent. Atque ideo, cum familiam splendide vestiret, cavebat, ut moribus esset ornatior, et quicquid per vestem professioni suae demptum apparebat, virtute ac modestia vitae rependi volebat. Convivia splendidissimo apparatu exhibuit, eaque in re mores ac tempora detestabatur, per quae non licebat sibi non excedere frugalitatem sacerdotii in convivando. Auri et argenti [tantum] ad conviviorum usum, quantum nemo episcoporum, habuit, sed et gemmata pleraque pocula, et mantilia serico auroque intexta. Ceterum tamen maxime omnem modum excedebat, cum peregrinos invitabat, quorum consuetudine maxime delectabatur et prout ipsorum conditio exigebat, alios domi alios foris liberalitate sua nutrieat. Cum enim esset usque ad reprehensionem gloriae cupidus, maxime pertinere putabat ad laudem suam in eos munificentiam exercere, qui ad exterarum nationes illam essent perlaturi. Sed et plerisque aliis artibus, tam apud suos quam apud alienigenas famam gloriamque nominis sui propagare studebat, fingendo etiam plerumque multa, per quae generis ac maiorum suorum origines dictaque et facta redderet augustiora ^a. Ex familiaribus eos imprimis dilexit, qui frugatiores erant. Nam etsi liberaliter multa erogabat, non minus attente prospiciebat, ne munificentiae suae facultates aliquando deessent. Ac proinde cum donandi modum in aliquibus excessisset, rerum suarum procuratores de frugalitate admonebat, veluti domestico favore recuperaturus illa, quae foris munificenter distribuisset. Ea cura effecit, ut, quod difficilimum videtur, in eo liberalitas et divitiae semper emerent.

XXIV. Doctorum hominum conversatione imprimis delectabatur ^b. Eaque fuit causa, propter quam, cum facultas et occasio assequendi Gnesnensem archiepiscopatum bis daretur, minime transferri ¹ voluit ^c; videbatur enim sibi ex domicilio bonarum artium et doctrinae veluti ad quandam agrestem, incultamque solitudinem vocari. Et cum plerique ex iis, qui divitias inter prima ducunt, persuadere conarentur, affirmabat supervacuas divitias futuras, si usus earum tolleretur, quod profecto fieret, si vivendum foret in illis locis, in quibus non adessent, in quos liberalitas posset exerceri.

¹) W rkp. *transfere*.

^a) *Vita* (l. c. 555): *Laudis et gloriae, plus quam tanto viro conveniebat, cupidus adeo, ut frequentius in suam et domus suae gloriam pluribus figmentis apud ignaros uteretur*. Zdaje się, że cały ten rozdział wzięty jest stamtąd, ale inne ustępy nie dochowały się w bezimiennym żywocie.

^b) *Vita* (l. c. 556): „*Virorum*

^c) Długosza Hist. V. 57.

Commoda et dignitatem eorum, qui liberalibus artibus operam dabant, diligentissime semper iuvit et auxit. Aedificia, in quibus habitarent, tum vetera instauravit, tum nova construxit. Universitatem¹ studentium nunquam nisi lumen atque ornamentum regni nominabat. Cum Cracoviae ageret, quotidie doctissimum quemque mensae suae adhibebat materiamque disserendi de rebus gravibus ac subtilibus suggerebat audiens, quae dicerentur, cum attentione summa et voluptate. Multa impendebat in alendo scholasticos, quorum vitae etiam in futurum prospexit, coemptis possessionibus, ex quibus etiam nunc alitur universum collegium, cura atque impensa sua aedificatum^{2 2}. In scribendo, iuvenis cum esset, diligens et accuratus erat nitebaturque inventione ac cultu orationis ceteros anteire. Coepit exinde librariis dictare, ad extremum brevibus innuebat potius quam explicaret ea, quae scribi ad amicos vellet, maximeque afficiebatur illi, qui verba et sententias voluntati suae sapienter accomodasset^b. Ruthenorum litteras, scripsit et legit non inconcinne, eaque re inter cetera maxime Vitoldum sibi conciliaverat^c. Historiarum lectioni plurimum intendebat, a ceteris ferme abstinuit^d.

XXV. In sermone comis et urbanus adeo, ut cum voluptate audiretur. Prospera et quae ex animi sui sententia succedebant, non aequae moderate ac constanter tulit atque adversa, in quibus excelsissimum infractumque semper animum habuit, et cum laetitia immoderate efferretur, nullo metu perturbabatur, sed semper sibi constabat intrepidus. Memoria fuit tenacissima, ut nullius rei usque ad ultimam senectutem videretur oblitus, praeterquam iniuriarum, quas facile condonabat. Caloris, frigoris ceterarumque humanarum necessitatum pacientissimus^e, praeterquam vigiliae et inediae, neutram vero facile toleravit, quippe cuius corpus crassum^f et humectum nisi multo³ somno et non minori cibo contra aegritudinem foveri non posset. Vini a natura cupidus adeo, ut neque medicis ab illius usu, tanquam pernicioso, interdicentibus obtemperaverit. Non tamen immodice bibebat, sed continenter et parce, ut qui naturae, non autem gulae ea in re obsequeretur. Versabatur cum voluptate in locis

¹) Na marg. tąsamą ręką: „*Iudicium Sbignei de academia Cracoviensi*“.

²) W rkp.

na marginesie: „† *Hierusalem*“.

³) W rkp. *multo feno*.

^a) Por. Długosza Catalogus (l. c. 426).

^b) *Vita* (l. c. 555): *In scribendis*

litteris diligentiam primum, deinde taedium et nauseam ostendebat etc.

^c) *Vita*

inaczéj (l. c. 556—7): *Neque Ruthenicis, neque Hebraeas litteras scivit, neque Graecas, sed tantummodo Latinas*.

^d) Tak sam zaś: *Raro aliis studiis, quam historiarum, interdum divinarum, interdum humanarum utebatur*.

^e) Dosłownie

w *Vita* (l. c. 557).

^f) Długosza Catalogus (p. 427): *sed corpus crassum habens*.

umbrosis et apricis propter amoenitatem arborum fontiumque scaturigines. Histrionia et ridiculis hominibus plus, quam per professionem liceret, delectabatur ^a. Habuitque in deliciis catellum, qui postea, cum aliquando in nocte a parvo, ut fit, initio per negligentiam servorum exortum incendium grassaretur et iam cubiculi parietes circumplexum paene omne effugium claudisset, ubi profundissimo sopore resolutum dominum latratu excitare non potuit, aures mordicitus ¹ attrahens ab instanti exitio liberavit, ut id quoque seu ludibrium seu conditionis humanae documentum fortuna redderet ², illum scilicet, cui religio sanctimoniam, regnum cum plerisque dignitatibus leges, reges vero maximi vitam debebant, ipsum suam catulo debere ^{3b}

XXVI. Statura fuit procera, capite rotundo et maiusculo, priusque quam per sacerdotium raderetur, capillo nigro et crispo, oculos claros et magnos habuit, nasum a medio acclivum cum naturali quadam maiestate, quae undique in facie sese efferebat. In membris omnibus robur et firmitas praecipua, quae tamen propter crassitudinem tandem nulli agilitati posset accomodari ^c. Quietem a natura dilexit, sed eam in senectute, cum iam sextum et sexagesimum annum ageret, moles corporis propemodum inusitata necessariam sibi effecerat, propter quam, sive quod honorum aliarumque rerum omnium satietas ipsum cepisset, ante mortem cogitavit de resignando nepoti episcopatu volebatque in otio privatim sibi ac religioni vivere. Quam cogitationem mors interrupit.

XXVII. Mortuus est autem Calendis Aprilis Sendomiriae, cum incidisset ex cruditate in febriculam et tantum diem unum leviter admodum et citra omnem mortis suspicionem aegrotasset, ut videatur, comes totius vitae suae, felicitas, a morte quoque non abfuisse. Sed et tempore illo mortuus est, ut dubitari non possit Deum immortalem bene meritum de rebus humanis spiritum tunc maxime ad se vocare voluisse, cum per quadragesimale ieiunium praeparatus expiatusque ⁴ esset ab omni terrena labe. Accedit quod et pridie, quam moreretur, quasi cygnus, exequias suas cantu celebrans pro salute defunctorum solenniter sacrificaverat. Signa mortis praecesserant: aedes cathedralis Cracoviae illis diebus de coelo leviter tacta et collapsus apex ex pontificali mitra in die palmarum, quando solennia sacra peragebat, triduo antequam moreretur ^d. Corpus Cracoviam illatum, ubi tanta frequentia et moerore

¹) W rkp. *qui aures mordicus*.

²) W rkp. *vederet*.

³) W rkp. *debentem*.

⁴) W rkp. *praeparatum expiatumque*.

^a) Por. *Vita* p. 554 i Dzieduszyckiego, Zbigniew Oleśnicki II. 485. ^b) O téj anegdotce nie spotykamy nigdzie wzmianki.

^c) Dosłownie taksamo *Vita* p. 553.

^d) Por. Długosza *Catalogus* p. 427—28.

omnium ordinum funus frequentatum, ut neque a pluribus neque maiori luctu publici omnium parentis exequiae prosequi potuerint. In quibus tantum impensum est, ut omnium funerum ad hanc usque diem pompam excesserint. Conditum est ante aram augustiorem in ecclesia maiori sub lamina orichalci, quae confusam ipsius umbram potius, quam lineamenta servat.

XXVIII. Opera ipsius extant extra Cracoviam diversis in locis hospitia, receptaculaque mendicorum et templa insignia tum propter structuram tum propter ornamenta et vestes divinis ministeriis consecratas, quibus accedunt etiam habitationes sacerdotum, emolumentaue, quibus commode nutriantur, ut est ecclesia in loco nobili suscitatione Petri a mortuis impetrata per sanctum Stanislaum et item collegiata in novo Sandecio, praeterea in multis aliis oppidulis episcopalibus ^a. Sed imprimis est insigne monasterium et arx in Pyandiciovio¹, Romanis omnibus aedificiis structura et magnificentia operis comparanda; Cracoviae curia episcopalis quanta est, Bernardinorumque ecclesia et collegium Ierusalem cum bibliotheca in usum scholasticorum ^b. Sed et post mortem ipsius, prout in testamento legaverat, multa aedificata sunt ex pecuniis, quas reliquit ^c, quae civitatem tum exornant tum commodiorem reddunt habitantibus ².

Servator sobolesque clara regum,
Cui leges, sacra, templa, dignitates,
Et quicquid facit, ornat et tuetur,
Pacem progenies Polona debet,
Lumen pontificum omnium, sub isto
Sbigneus iacet aere, cardinalis ³.

¹) W rkp. *Prandicionio*.
Finis. Τελος.

²) W rkp. *habitantibus. Finis*.

³) W rkp. na końcu:

^a) Długosza Catalogus p. 426.
(Catalogus episc. Crac. p. 428).

^b) l. c. 428.

^c) O czem wspomina Długosz

FONTES OLIVENSES

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

W XVI wieku zebrano w Oliwie w jedną całość cały szereg źródeł odnoszących się do historii klasztoru cysterskiego w Oliwie, oraz do dziejów Pomorza i Prus krzyżackich, które są nie małej wagi także dla historii Polski. Kolekcji tej nadano tytuł nie bardzo szczęśliwy: *Annalium primae monasterii B. M. de Oliva foundationis tomus primus, collectus partim ex antiquissimis eiusdem ecclesiae Olivensis tabulis, partim vetustissimis Mss. codicibus per venerabiles patres monasterii B. M. de Colbacz et fratres Olivenses conscriptis, qui vel ipsimet haec fieri oculis conspexere vel ab iis, qui illustris ducis Swantopolci contemporanei fuere, sese audisse contestati sunt.* W zbiorze tym mieszczą się:

- 1) *Tabulae fundatorum et benefactorum*;
- 2) *Chronica Olivensis*, do której wcielono
- 3) *Exordium ordinis cruciferorum seu Chronica de Prussia*;
- 4) *Annales Olivenses* czyli późniejsza kronika oliwska od r. 1356—1545.
- 5) *Epitaphium domini Dithardi abbatis Olivensis*.

Tabulae wydrukował prof. T. Hirsch w pierwszym tomie *Scriptores rerum Prussicarum* str. 727—731; *Kronikę oliwską* wraz z *Exordium ordinis cruciferorum* wydał tenże uczony tamże str. 669—726 poprzedziwszy tekst obszernym wstępem na str. 649—668 a po raz drugi w piątym tomie tegoż dzieła na str. 591—624; w tymże tomie na str. 624—644 ogłosił także »*Annales Olivenses*« czyli późniejszą kronikę oliwską (*Die mittlere Chronik von Oliva*) oraz *Epitaphium Dithardi abbatis*.

A. Rękopisy.

W pierwszym wydaniu posługiwał się prof. Hirsch 4 rękopisami; z nich najdawniejszy, bo z XV wieku pochodzący tekst znajduje się w Rzymie w bibliotece książąt Chigi w rękopisie, który Aleksander Przezdziecki w swem dziełku: *Wiadomości bibliograficzne o rękopismach* itd. str. 87 opisał. Tytuł tego tekstu jest: »*Cronica, quomodo domini cruciferi exorti sunt et quomodo per Polonos contra Prutenos fuerunt suscepti et qualiter postmodum, spretis*

Polonis, maxima prelia cum ipsis commiserunt et a Polonis prostati sunt, tandemque pacem inter se firmaverunt et qualiter se regi Polonie et omnibus successoribus obligaverunt«. Tekst ten nie ma początku kroniki oliwskiej, lecz zaczyna się od tak zwanego *Exordium* temi słowy: Anno Domini 1090 de partibus Allemanie Conradus archiepiscopus etc. i urywa się na słowach: in fide neofitus (*Exordium* rozdz. 15)^a; bezpośrednio z tym fragmentem łączy się drugi ułamek zawierający koniec *Exordium* od słów: »Eodem anno inferiores Pruteni« do słów »usque ad tempora ducis Mistivugii« (*Exordium* rozdz. 33—34). Odpis otrzymał Hirsch od prof. Rankiego, który jednak o wiele jest gorszym od kopii, którą roku 1876 dla ś. p. Augusta Bielowskiego sporządził A. Rogalski. Hirsch oznacza ten tekst literą A. a my tutaj jego znaki zatrzymujemy.

W kodeksie papierowym z XV wieku biblioteki getyńskiej (Mss. theol. vol. 5621) znajduje się historia zakonu krzyżackiego opierająca się przeważnie na Długoszu i innych polskich autorach, mająca tytuł: »De origine cruciferorum ordinis B. M. hospitalis Almanorum et quomodo in Poloniam et Prussiam sunt suscepti et de bellis eorundem«, której początek aż do słów »quartus frater Hermannus de Salcza« zgadza się z kodeksem chiżyńskim (F).

Trzeci tekst (B.) mieści się w rękopisie in 4° archiwum królewieckiego pod l. 613 b. i ma napis: »Annalium primae monasterii B. M. de Oliva foundationis tomus primus, collectus partim ex antiquissimis eiusdem ecclesiae Olivensis tabulis, partim vetustissimis Mss. codicibus per venerabiles patres monasterii B. M. de Colbacz et fratres Olivenses conscriptis, qui vel ipsimet haec fieri oculis cōspexere vel ab iis, qui illustris ducis Swantopolci contemporanei fuere, sese audisse contestati sunt« (str. 1—105); kończy się zaś temi słowy: »Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab A. D. 1170 usque ad annum 1545 actitata, tum etiam de magistris generalibus cruciferorum, qui tunc coaevi fuere, nec non aliis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contigere«. Na str. 106 jest spis opatów doprowadzony przez pisarza rękopisu do Dawida Konarskiego (1584—1616), a potem przez innych aż do księcia Józefa Wilhelma Hohenzollern, ostatniego opata oliwskiego. Kodeks ten zawiera na str. 1—105: 1) Tabulae fundatorum et benefactorum. 2) Kronikę oliwską starszą. 3) Kronikę oliwską późniejszą 1356—1545 czyli Annales Olivenses.

W temże archiwum jest inny jeszcze kwartant (C.) z XVII wieku (l. 613 c), który na stronicach 88 to samo podaje co B. Pisarz tego kodeksu zamyka swą pracę również spisem opatów doprowadzonym do Konarskiego, poczem inni go kontynuowali aż do czasów Rybińskiego (1740—1782). Kodeks

^a) Że A. nie jest samodzielnym rękopisem *Exordium*, jak Hirsch niegdyś przypuszczał, lecz fragmentem kroniki oliwskiej, wynika z słów A. D. 1090, które nie należą do pierwotnego tekstu; lecz przez autora kroniki wsunięte zostały do tekstu.

ten jest uszkodzony, brak w nim tekstu od słów: »redierit integritatem« tj. końca tabula II aż do słów: »Hiis ita peractis facte« tj. całego początku kroniki (rozdz. 1) i Exordium (rozdz. 1—22).

Gdy w zeszłym wieku C. było jeszcze mniej uszkodzonym aniżeli dziś, sporządzono z niego odpis (D.), który się obecnie znajduje w Berlinie i ma lukę w tekście tylko od słów: »sed Christianis« aż do słów: »Hiis ita peractis facte« (Exordium rozdz. 3—22).

Już po wydaniu I tomu »Scriptores rer. Pr.« odkryto inny kompletny rękopis in 4°, pochodzący z XVII wieku, który obejmując kart 80 znajduje się od r. 1864 w bibliotece uniwersyteckiej w Gryfii (G.)^a. Tytuł całości jest ten sam co w B., tylko że tu dodano: Scriptus A. D. 1611; na k. 1—13 znajdują się Tabulae; na kartach 15—50 mieści się kronika oliwska a po niej aż do k. 73 następują Annales czyli późniejsza kronika (1356—1545). Karta 75 zawiera katalog opatów do Dawida Konarskiego, poczem w różnych czasach dodawano jeszcze pięciu następców aż do Kęsowskiego.

Nareszcie odkrył znany u nas prof. dr. Zeissberg w r. 1871 w bibliotece Pawlikowskiego we Lwowie kodeks in 4° z XV wieku, który na str. 41 zawiera cały tekst kroniki opata Stanisława znacznymi jednak ustępami rozszerzony. O tym rękopisie i o różnicach tekstu pomiędzy nim a pierwszym wydaniem podał Zeissberg wiadomość w *Alt-Pr. Monatsschrift* 1871 t. VIII str. 577 etc. »Ueber eine Handschrift. zur älteren Geschichte Preussens und Lieflands«. Na tymże rękopisie (L.) z uwzględnieniem rękopisów chyżyńskiego i getingskiego opiera prof. Hirsch swe nowe wydanie w V tomie Script. r. Pr. a wyjątkowo tylko posiłkuje się tekstem gryfijskim. Wydanie to jednak nie we wszystkim nas zadowala, bo wydawca nie zdawszy sobie należytej sprawy z stosunku rękopisów pomiędzy sobą, pozbawił się jednego z najlepszych środków krytyki w ocenianiu tekstu rękopisów późniejszych.

To są rękopisy, które dotychczas były znane; jestem w tem szczęśliwym położeniu, że do tej liczby mogę dodać jeszcze trzy, które odkryłem w bibliotece dzikowskiej JE. b. marszałka krajowego Jana hr. Tarnowskiego, w bibliotece kórnickiej dawniej Działyńskich, obecnie Władysł. hr. Zamoyskiego, oraz w księgozbiorze hr. Wiktora Baworowskiego we Lwowie.

Dzikowski rękopis (Dz.) jest to foliant liczący 182 kart, którego treść szczegółowo opisałem w V tomie Monumentów Pol. hist. str. 502—503. Jak w innych rękopisach XVII wieku, tak i w niniejszym kodeksie kronikę oliwską (k. 79—103) poprzedzają »Tabulae fundatorum et benefactorum« (k. 74—78), a po niej bezpośrednio następują Annales czyli t. z. późniejsza kronika oliwska na k. 103—114. Na czele tekstu znajduje się tensam tytuł co w B. z podobnym jak w G. dodatkiem: »Scriptus A. D. 1622«. Poczem na k. 114—115 mieści

^a) Perlbach, »Die ältere Chronik« etc. 69—72.

się: »catalogus nominum abbatum monasterii b. M. de Oliva« pisany jedną ręką, t. j. ręką kopisty aż do Dawida Konarskiego; następnych 7 dopisała inna ręka w roku 1683, a inny znów pisarz doprowadził szereg opatów aż do Józefa Hiacynta Rybińskiego i to około roku 1740.

Rękopis ten odznacza się tem, że liczne posiada poprawki tekstowe, widać że ktoś światlejszy od kopisty go kolacyonował, oraz od innej znów ręki pochodzące objaśnienia rzeczowe i notatki, które rozrzucone przeważnie po marginesach, stanowią razem zebrane dosyć spory rocznik, obejmujący lata 1153—1577, w którym autor często powołuje się na numera dokumentów oliwskich. Rocznik ten jednak nie ma nic wspólnego z annałami, które się w królewieckich kodeksach znajdują.

Kórnicki rękopis (I, E, 65) jest również foliantem, liczącym 123, 156 i 126 stronic; pisało go wiele rąk w XVIII wieku, pomiędzy którymi góruje ręka ks. Schwengla, przeora kartuskiego w pobliżu Oliwy, zaszczytnie znanego zbieracza i szperacza, któremu historia pruska zawdzięcza niejedno. W początku tego wieku był w posiadaniu p. Walentego Wolskiego, który w swej majątności Niestempowo pod Gdańskiem piękną zebrał bibliotekę. Po rozproszeniu jej najcenniejsze książki i rękopisy nabył od antykwaryuszów Jan hr. Działyński, a pomiędzy nimi i rękopis niniejszy. Tytuł jego jest następujący: *Relationes de episcopis Culmensibus, privilegia Varmiensia, Prussia christiana diplomatica seu specificatio privilegiorum etc. Prussiam occidentalem concernentium, notitia de monasteriis Olivensi Cisterciensi, Cartusiae Berezanae, Cartusiae Gedanensis, ex collectione A. R. D. Georgii Schwengel prioris Cartusiae Gedanensis. Manuscripta ut plurimum incompleta et non finita.*

Kodeks składa się z trzech części i zawiera następujące przedmioty:

I.

Episcopi Culmenses — do roku 1530. str. 1—68; końca brak, bo tekst urywa się we środku. Jest to praca oryginalna Schwengla.

Transumptum privilegiorum civitatis Mehlsack in Varmia ex Latino in Germanicum translatum (1313—1412.). str. 69—78. Przywileje te roku 1666 spalone, odnowił roku 1667 biskup Tomasz Ujejski.

Diplomata Brunsbergensia 1527—1751. str. 78—119.

II.

Prussia christiana diplomatica. str. 1—18, 22—24.

Privilegia Zukoviensia 1360, 1570. str. 19—21.

Prima tabula fundatorum. str. 25—30.

Secunda tabula benefactorum. str. 30—33.

De prima fundatione monasterii Olivae S. O. Cisterciensis in Prussia. str. 33—60. Na str. 36—37 po »Tertium castrum habuit quidam nobilis Pruthenus« jest luka; dalszy ciąg zaczyna się dopiero od słów: »fuerunt treugae«.

Series abbatum Olivensium. str. 61—70.

Series abbatum Olivensium integra do roku 1756. str. 70—72.

Chartularium ecclesiae Culmensis str. 145—148, 151—152, 154—156.

Nomina abbatum monasterii Olivensis a fundatione 1170, quorum ordo et qualiter sequebantur, specificatur. str. 149—151.

Connotatio canonorum cathedrae Vladislaviensis 1755. str. 153.

W tej części brak str. 73—144.

III.

Origo Cartusiae Berezanae. str. 1—5.

Litterae foundationis 1650. str. 6—17.

Priores et rectores domus Berezanae fuerunt ab anno 1648. str. 19—22.

Brak końca.

Petrus Beyer prior Carthusiae Gedanensis. str. 23—30.

Schema conventus Paradisi Mariae 1589—1766. str. 30—123.

Index praecipuarum rerum in hoc libro continentium (str. 125—126) pochodzi z innego rękopisu.

Pisma zatem nas interesujące mieszczą się w części II na str. 25—70.

Na czele Tabulae nie ma żadnego tytułu, jak w innych rękopisach późniejszych; na końcu zaś jest notatka nieco odmiennej formy: »Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab A. D. 1170 usque ad annum 1545 acti-cata, de variis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contingere in rebus ecclesiasticis«. Nie jest to jednak przypadek, że wyrazów w innych rękopisach się znajdujących »tum etiam de magistris generalibus cruciferorum, qui protunc coevi fuere« tutaj brak, albowiem tych ustępów o historii krzyżackiej, które Hirsch w swem wydaniu późniejszej kroniki drobniejszym pismem drukował, tutaj nie ma.

Trzeci tekst (Ba.) znajduje się w *Acta privata* referendarza wyższego sądu krajowego Lucasa, który około roku 1820 z polecenia naczelnego prezesa pruskiego Schoena klasztor polskie zwiedzał. Odpis dla Lucasa sporządzony z rękopisu in 4°, z nowszych czasów pochodzącego, ma tę samą przerwę w tekście co C., ale tekst cały urywa się na słowach: »vastavit terram usque in Kalys« (Kr. Ol. rozdz. 35). Oprócz tamtej luki jest jeszcze inna większa od słów: »dictus Vuechtewange« do: »Eodem tempore quidam infelix frater« (Kr. Ol. rozdz. 15—34).

Gdy się w rękopisach powyżej opisanych rozpatrzymy, znajdziemy wnet, że cały ich szereg ma oprócz kroniki oliwskiej, na czele Tabulae, a na końcu Annales czyli kronikę późniejszą, dochodzącą do roku 1545. Stąd wynika samo

przez się, że wszystkie te teksty XVII i XVIII wieku wypłynęły z egzemplarza, w którym krótko zapewne po roku 1545 owe trzy pomniki razem połączono. Do tej kategorii zatem należą B., C., D., Ba., K., Dz. i G., czyli rękopisy królewieckie, berliński, lwowski Baworowskiego, kórnicki, dzikowski i gryfijski. Wspólnego tego pochodzenia dowodzi między innymi i ta okoliczność, że bardzo wielki szereg błędów i nonsensów, których nawet Hirsch w pierwszym wydaniu nie potrafił wszędzie usunąć, jest wszystkim tym rękopisom wspólny, podczas gdy A., F. i L. mają albo tekst poprawny, albo lekcye odmienne. Nie uważam za potrzebne ich tutaj powtórzyć, gdyż Hirsch je umieścił pod tekstem pierwszego wydania, a Perlbach i Fuchs w swoich rozprawach ciekawsze zebrali i zestawili. Różnic prawie żadnych pomiędzy nimi nie ma, gdyż niektóre, przez Perlbacha na podstawie pierwszego wydania zestawione, znachodzą się tylko w B., które jest kopią błędną z G., we wszystkich innych jest tekst zgodny.

Z nich tylko 3 mają tekst kompletny, tj. B., Dz. i G. G. pisano w r. 1611 a Dz. w roku 1622; możnaby zatem sądzić, że Dz. jest kopią z G. Temu się jednak sprzeciwia okoliczność, że w G. brakuje ustępu: »et cives ac milites predictos, qui fovebant causam marchionis, parte ex altera« (rozdz. 12), podczas gdy Dz. go ma. Wynika to także z tej okoliczności, że Dz., przepisując G., nie zrobiłoby tych błędów, które w G. inna ręka poprawiła. Stąd wnoszę, że Dz. i G. są prawie współczesne kopie jednego źródła i zostały przepisane pod dozorem jednego i tego samego człowieka, który je przeglądając niektóre rażące błędy poprawił. Te poprawki przynajmniej, które Perlbach z G. przytacza, znajdują się także w Dz. nad linią n. p. »nuncius Hermanni gravis«, co sensu żadnego nie ma, poprawiono tu i tam na »inimicus humani generis«, »viros ipsis dissensionem« na »virus ipsis dissensionum« (Kr. Ol. rozdz. 20). Jeżeli Perlbach zaś sądzi, że w G. poprawiono niektóre lepsze lekcye na gorsze, to stało się to dlatego, że w rękopisie, według którego poprawiono, znajdowały się właśnie te lekcye w tekście, czego także Dz. dowodzi, w którym one mieszczą się w samym tekście.

Jeżeli poprawki robiono według rękopisu, z którego tekst przepisano, sądzić należy, że był bardzo niewyraźnie pisany, że mógł dać powód do takich bałamuctw, jak »nuncius Hermanni gravis«, co tylko jest mylnem odczytaniem skróconego »inimicus humani generis«.

Już Perlbach przypuścił, że B. jest kopią z G., a pomimo uwag Fuchsa zupełnie na to się zgadzamy; dowodzi tego przedewszystkiem ustęp powyżej przytoczony, opuszczony w G., który i w B. się nie znajduje, podczas gdy wszystkie inne rękopisy go mają. Że zaś B. jest kopią najgorszą, wynika stąd, że tu i owdzie samowolnie coś zmienia, jak n. p. »ipsis pro beneficiis vitam donet aeternam« zamiast: »ipsis pro nobis impensis beneficiis vitam retribuat sempiternam«, co wszystkie inne teksty mają.

Rękopis C. nie różni się niczem ważnem od G. i Dz.; jak powyżej mówiliśmy, brak w niem końca Tabulae i początku kroniki oliwskiej aż do słów: »fuerunt treugae«. Karty, zawierające te ustępy, wydarto. Tę samą przerwę ma także Ba. W końcu zeszłego wieku, gdy D. z niego przepisano, było jeszcze więcej kart, bo D. ma tylko lukę od słów: »sed Christianis« począwszy. Taką samą przerwę co D. ma także K., który to kodeks w tem miejscu zostawił pół stronicy niezapisanej na znak, że natrafił w swem źródle na lukę,

W C. i D. nie ma ustępu o następach Przemysława Wielkopolskiego na Pomorzu od słów: »Hoc ergo taliter« aż do słów: »fuerat consecutum (Kr. Ol. rozdz. 7). I tego ustępu nie mają ani K. i Ba.

Jeżeli jeszcze uwzględnimy, że D. (a zatem i C.) po »domino Christiano ordinis Cisterciensis« (Exordium rozdz. 4) samo jedno ma dodatek »professo Olivensi«, który się także w K. znajduje, że nawet w szyku wyrazów, gdzie takowy od B. i Dz. się różni, C. i D. zgadzają się z K., to nie możemy o tem wątpić, że również K. jak i D. są kopiami z C. Ba. zaś jest kopią tylko pośrednią z C. i pochodzi z egzemplarza niedokończonego i uszkodzonego, który jak D. i K. bezpośrednio wypłynął z C.

Ponieważ w C., K. i D., również jak w G., Dz. i B., po kronice oliwskiej następują Annales z lat 1356—1545, więc niewątpliwie wypłynęło C. z tegosamego źródła co G. i Dz., ale nieco wcześniej od tamtych, bo Annales czyli t. z. kronika średnia oliwska nie zawierają w K. — a więc jak z wydania Hirscha domyślać się można, także w C., — ustępów o historii krzyżackiej przez Hirscha mniejszem pismem wydrukowanych, podczas gdy G. i Dz. takowe już mają; ostatnie zatem zostały później z źródła XVI wieku wypisane i to wtedy, gdy nieznany autor wspomniane roczniki owymi ustępami powiększył. Fakt ten jednak co do kroniki oliwskiej, o którą nam teraz chodzi, jest bez znaczenia, bo tak C. jak i G. i Dz. wypłynęły prawdopodobnie bezpośrednio z rękopisu, około roku 1545 ułożonego.

Zanim się dalej posuniemy, aby wykazać, w jakim stosunku tekst kroniki oliwskiej z r. 1545, który nam się przechował w C., Dz. i G. stoi z architypem autora, musimy jeszcze nieco bliżej przypatrzyć się tekstom L., A. i F., które z XV wieku pochodzą; z nich tylko kodeks Pawlikowskiego (L.) obejmuje w całości kronikę oliwską, albowiem A. zawiera tylko ułamek większy, F. zaś fragment bardzo mały.

Wszystkie te rękopisy, a mianowicie L. odznaczają się większą poprawnością tekstu, bo wszystkie błędy, które tak bardzo szpecą późniejsze teksty, tutaj nie zachodzą. Nadto różni się L. od wszystkich późniejszych rękopisów tem, że o kilka ustępów, i to dość znacznych jest bogatsze; w drugim wydaniu Hirscha zajmują kilka stronic. Brak ich w późniejszych rękopisach tłumaczy Hirsch niedbałością kopistów, którzy je niiby opuścili. Mojem zdaniem jednak ma się rzecz nieco inaczej; wszystkie owe ustępy a mianowicie rozdziały 23, 39, oraz 67—74 są późniejszymi dodatkami, którymi autor swą pracę pomnożył

po wykończeniu jej w takim kształcie, jaki mają późniejsze rękopisy; rozdz. 23 i 39 zawierają drobne przyczynki do historii klasztornej, które wyjął z dokumentów później dopiero dostrzeżonych a rozdz. 67—74 mieszczą w sobie relacją zagraniczną o morowem powietrzu, którą później dopiero w Oliwie odebrano i którą autor w całości wsunął do swego dzieła tak samo, jak to uczynił z *Exordium*. Że tak rzeczywiście było, na to wskazuje początek rozdz. 75, w którym pierwotnie znajdował się rok: »Item anno gracie MCCCL«, co zmienił w L. na »Et in isto anno gracie« dla tego, że w końcowym ustępie relacji zagranicznej już ów rok był wymieniony. Końca zaś rozdz. 26, oraz rozdz. 27—33 nie można uważać za dodatek późniejszy, lecz trzeba przypuścić, że w jednym z kodeksów, z których kolekcya źródeł oliwskich w XVI w. czerpała, jedna karta była wydarta i to karta mniej więcej tego formatu co L., albowiem dalszy ciąg kroniki, który opowiada o śmierci Wielkiego mistrza Wernera, wymaga koniecznie relacji o obiorze tegoż i o śmierci Karola z Trewiru, co się wszystko mieści w rozdz. 27, którego nie ma

Ale autor przeglądając swój rękopis nie ograniczał się na samem dodawaniu tu i owdzie nowych szczegółów, lecz wygładzał zarazem styl w całym swem dziełku; za takie poprawki uważamy następujące lekcye, które właściwie późniejsze rękopisy różnią się od L. (oraz (A. i F.)), wyliczymy jednak dla charakterystyki tutaj tylko wybitniejsze:

L. (A. i F.)		Późniejsze rękopisy.
Kr. Ol. 1	sumunt continuum incrementum	faciunt continuum incrementum
Ex. 1	Anno Domini MCXC de partibus	De partibus... Rok mieści się na marginesie
„	necessaria ministrarunt	necessaria praebuerunt
„	humane consolacionis cura	humana consolatione ac cura
Ex. 5	quod appellavit	quod appellatur
„ „	et de hoc	de quo
„ 8	eum agitare	currere eum
„ 11	VII	VI
„ 15	et isti	qui
„ „	edificavit Scharndo	aedificaverunt Sch.
„ 21	b. Barbare martiris	b. Barbarae virginis
„ 26	...Henricus de Wida, qui adduxit secum advocatum de Wida. Iste cum peregrinis secum adductis et aliis	...Henricus de Wida. Iste cum peregrinis secum adductis et advocato de Wida et aliis.

L. (A. i F.)

Późniejsze rękopisy.

Ex. 28	sine rationabilis cause motivo-	sine rationalis motionis causa
„ „	ipsius alia	suis talia
„ „	defensor strennuus	fuit insuper defensor strennuus
„ 31	que circa alios facta fuerant	quae circa annos praeteritos gesta fuerant
„ 32	recessum	discessum
Kr. Ol. 5	Similiter praedictus Zamborius timore	Dux vero praedictus Zamborius secundus terrore
„ „ „	pietatem vertit in impietatis spinam et eleemosinam, quam	pietatem vertit in impietatem, eleemosinam in spinam, quam
„ „ „	iniqua ductus penitencia	nunc alio spiritu primum
„ „ 8	omnimoda tranquillitate	concordia et tranquillitate
„ „ 8	quod heu moderni principes non faciunt, sed hostiliter spoliant et dissipant, cultum divinum, quem antiqui principes summo studio auxerunt, crudeliter minuentes.	nie ma.
„ „ 9	lacus, borras	bona
„ „ „	detrimento	damno
„ „ „	de captura	pro captione
„ „ 20	Quod cernens humani generis persecutor, apostata veritatis	Quod cernens inimicus humani generis, persecutor et apostata veritatis
„ „ „	comitibus	principibus
„ „ 22	e converso	e contrario
„ „ „	prelibatus	prefatus
„ „ 25	impressiones	pressuras
„ „ „	Credo tamen, quod id de convencia magistri factum non fuit	nie ma.
„ „ 26	que quondam in Soppod pertinebant et partem hereditatis Iamnow, que Goliczow dicitur.	et alia quam plura.
„ „ 34	reverendum caput magistri	reverendum dominum magistrum
„ „ 35	devote	decenter

	L. (A. i F.)	Późniejsze rękopisy.
Kr. Ol. 35	non est	deest
„ „ 40	quia vicina fuit metis Polonie et timebatur cotidie insultus fu- rum Polonie, durante adhuc discordia inter Polonos et do- minos nostros	quia vicinus fuit metus Polono- rum, durante adhuc discordia inter Polonos et dominos no- stros et timebantur quotidie insultus furum Polonorum
„ „ 41	determinatam	destinatam
„ „ 43	per Polonorum instabilitatem et fidei raritatem irritatum	per Polonos irritatum
„ „ 48	et tota postea ordinatio	contra rei ipsius ordinationem
„ „ 51	graciarum accionibus	gratificatione
„ „ 54	quia reges imponebant sibi	quia imponebatur sibi
„ „ 63	eodem tempore	eodem anno
„ „ 75	Et in isto anno gracie	Item anno gratiae MCCCL.

Liczne przykłady tu przytoczone, wyjęte z *Exordium* i z kroniki oliwskiej, które uważać można tylko za samodzielne poprawki autora — a jest odmian drobniejszych i wyrazów inaczej uszykowanych jeszcze bardzo wiele — przekonują, że w kodeksie lwowskim posiadamy tekst nieco późniejszy od tekstu, który C., G. i Dz. reprezentują. Stąd wynika, że rozróżnić należy dwie redakcje, jedną wcześniejszą a drugą późniejszą. Pierwsza była wykończona około r. 1350 i z niej zdjęto już wówczas kopią, z której wypłynął tekst z r. 1545. Parę lat później, zebrawszy nieco świeżych materyałów do historii klasztoru, i morowego powietrza, postanowił takowe wcielić do swego dzieła, a odczytując je przy tej sposobności powtórnie, poprawił tu i owdzie tekst lub według potrzeby rozszerzył go, a mniejsze ustępy dodane umieścił zapewne na marginesach, większe zaś na osobnych kartach, które do kodeksu przyszył. W taki sposób powstała, jak sobie wyobrażam, druga redakcja; gdyby ją bowiem był drugi raz przepisał, byłoby niewątpliwie wiele więcej zmian i w stylu i w układzie, aniżeli to obecnie ma miejsce.

Nad stosunkiem tekstów A. i F. zastanowił się gruntownie dr. Perlbach w swojej rozprawie: *Über die Ergebnisse der Lemberger Handschrift für die ältere Chronik von Oliva* (*Alt Pr. Monatsschrift* 1872, VIII, p. 20 itd.) i dochodzi do rezultatu, na którym tylko zgodzić się możemy, że A. i F., jak warianty pokazują, bliżej są spokrewnione z L., aniżeli z C., G. i Dz., albowiem największa część lepszych lekcji A. i F. znajdują się także w L.; wszystkie zaś ważniejsze lekcje tekstu F. i największą część tychże tekstu A. posiada i L. Wykazawszy to przykładami wnosi, że tylko F. bezpośrednio może być wypisanem z L., choć drobność ułamka stanowczego wyroku nie

pozwała. A. zaś jest kopią niezależną od L.; o tem sami także przekonaliśmy się kolacyonując jeden tekst z drugim. A. i F. zatem należą również jak L. do drugiej redakcyi.

Genealogia więc rękopisów kroniki oliwskiej jest taka: Pierwotnie istniały dwie redakcyje; odpisem pierwszej redakcyi, niewątpliwie tylko pośrednim, był tekst, który około r. 1545 połączono z *Tabulae* i z późniejszą kroniką oliwską. Z tego zaś rękopisu wypłynęły naprzód C., potem G. i Dz.; kopiami C. są D. i K., oraz pośrednio Ba.; kopią G. jest B.

Kopiami drugiej redakcyi — trudno jednak orzec, czy bezpośredniemi — są L., które ze wszystkich ma tekst najpoprawniejszy, i A.; za wyjątek z L. można uważać F.

Stąd zaś wynika dla krytyki tekstu L. ten ważny szczegół, że lekcyje, które C., Dz., G. i A. wspólnie mają, musiały się znajdować już w samym oryginale, a jeżeli L. ich nie ma, należy w takim razie skonstatować zepsucie tekstu w L., n. p. jeżeli L. ma *Volkerus*, A. zaś i C., Dz. i G. *Volberus*, jeżeli L. ma *ad tempora predicti Suantopolci*, wszystkie inne zaś *ad tempora ducis Mistivugii*, to wątpić nie można, że *Volkerus* i *predicti Suantopolci* są poprawkami kopisty lub kogoś innego, ale że tych wyrazów w samym oryginale nigdy nie było; dlatego też Hirsch źle zrobił, że je do tekstu drugiego wydania przejął.

B. Autor kroniki oliwskiej.

Najważniejszem dziełem w rękopisach powyżej opisanych się mieszczącym jest kronika oliwska t. z. starsza, której autor dotychczas nie był znany. Wszyscy, którzy się tą kroniką zajmowali, zgadzają się w tem, że jej autorem był albo opat albo przeor albo któryś z dygnitarzy wyższych klasztornych. Hirsch w pierwszym wydaniu naszej kroniki przypuszcza, że nim był może przeor oliwski Gerhard z Braunsvalde, który około roku 1337 był rzecznikiem klasztoru w sprawie spornej z Wielkim mistrzem Dytrykiem z Altenburga. Perlbach zaś w swojej rozprawie: *Die ältere Chronik von Oliva* domyśla się, że autorem kroniki może był notaryusz klasztorny.

Według naszego zdania autorem kroniki jest sam opat oliwski Stanisław, co wnoszę z następujących okoliczności: autor jako członek konwentu oliwskiego zna naturalnie z imienia opatów i dygnitarzy oliwskich, oraz sąsiedniego Peplina; z opatów oliwskich XIV wieku wymienia Rudygiera (1290. 1310) i Alexandra (1313. 1320), z peplińskich Jordana 1323—1329 i Eberharda 1331—1354. Zastanawia zatem, że w czasach, gdzie opat oliwski bardzo często osobisty bierze udział w sporach klasztoru z Wielkimi mistrzami, autor nigdy jego imienia nie podaje, choć opatów peplińskich, występujących razem z nim, po imieniu przytacza. Niepodobna przypuścić, aby go nie znał. Możemy iść nawet o jeden krok dalej twierdząc, że umyślnie nie wypisał imienia opata, że w rękopisie, gdzie o nim była mowa, zostawił wolne

miejsce, czego ślad przechował się w kodeksie Pawlikowskiego (L.) na str. 30 »in quam ordinationem cum amaritudine cordium consensus fuit per abbatem... et conventum«, oraz na str. 33 »et ad hoc defendendum seniores monasterii cum... abbate adierunt magistros« etc.

Ponieważ opuszczenie imienia opata polegać nie może na nieświadomości autora ani na chęci skrzywdzenia tegoż właśnie opata, który tak silnie i gorąco walczył za dobro klasztoru, zatem zjawisko to dziwne tylko tem wytłumaczyć można, że właśnie opat jest autorem kroniki, który mówiąc o sobie, dla zbytniej skromności nie położył swego imienia ani razu, lecz zostawił w autografie dla niego wolne miejsce. Tym opatem, który w owych czasach rządził klasztorem, był właśnie Stanisław; piastował godność opacką prawdopodobnie od r. 1330 do r. 1356; w tymże roku zrezygnował a miejsce jego zajął Wessel; dnia 5 Listopada 1356 spotykamy go ostatni raz w dokumentach oliwskich jako »antiquus abbas«; według nekrologu oliwskiego umarł dnia 7 Listopada, niewiadomo jednak w którym roku.

Opat Stanisław był niewątpliwie Polakiem z Pomorza czyli Pomorzaninem; dowodzi tego imię jego i poprawna na owe czasy pisownia polskich imion i nazwisk. Skoro Stanisław pomimo otoczenia przeważnie niemieckiego w klasztorze, doszedł do najwyższej godności, to jest to dowód niezwykłych jego zdolności i przymiotów serca; jest to także dowód, że dostatecznie posiadał język niemiecki, którym mówili Krzyżacy i zakonnicy cysterscy, którzy po większej części byli Niemcami. Ponieważ w owych czasach poczucie narodowe nie odgrywa jeszcze żadnej roli w życiu publicznem, byłoby to zapoznaniem ówczesnych stosunków wymagać od niego szczegółowych jakichś sympatyj dla Polski i dla Polaków; takowych nie ma w jego dziele; on był zwolennikiem każdego rządu jako od Boga danego i gorącemi słowami wychwalał tak samo dobroć książąt rodowitych pomorskich i polskich, jako też czeskich i zakonu krzyżackiego; ich przyjaciele są jego przyjaciółmi, nieprzyjaciele ich są również jego nieprzyjaciółmi. Raz tylko jeden wyraził żal — i to na Krzyżaków: Sub cuius (Wenczesłai) umbra regnum Polonie in omnibus partibus suis gavisum fuit pacis omnimoda tranquillitate. Iste gloriorus rex clerum multum dilexit et honoravit, monasteria fundavit et defensionis clypeo ab incursionibus malorum defendit et protexit, quod heu! moderni principes non faciunt, sed hostiliter spoliant et dissipant, cultum divinum, quem antiqui principes summo studio auxerunt, crudeliter minuentes. (Rozdz. 8).

Choć w tym ustępie bardzo ostrożnie się wyraża, nie może być jednak wątpliwem, że na myśli ma zakon niemiecki, o czem łatwo każdy się przekona, kto z uwagą kronikę czytając baczność swą zwróci na zatargi zakonu z klasztorem.

C. Kronika oliwska opata Stanisława a *Exordium ordinis cruciferorum*.

Kronika opata Stanisława, opowiada krótko i treściwie dzieje klasztoru oliwskiego od założenia jego aż do pożaru, który roku 1350 zniszczył wszystkie zabudowania klasztorne i wylicza potem jeszcze dary, którymi wspierano nawiedzony nieszczęściem klasztor. Oprócz dziejów ściśle klasztornych opowiada też kronika także dzieje zakonu niemieckiego od jego założenia aż do r. 1256, czyli podaje, jak sama się wyraża: *exordium ordinis cruciferorum*^a. To *Exordium* stało się od dawna przedmiotem sporu krytycznego pomiędzy uczonymi niemieckimi, którego pomimo licznych rozpraw nie można uważać za rozstrzygnięty, a jeżeli kwestyą tutaj na nowo podejmujemy, to nie dlatego, że wiele posiadamy nowych dowodów *pro* i *contra* — prawie wszystkie już były użyte, choć nawiasowo — lecz dlatego, że dotąd głównie walczono argumentami, które jak podobieństwo słów i zdań, tudzież anachronizmy kwestyi nie rozstrzygają, bo służyć mogą każdej z partyi spierających się za dowód; my zaś kładziemy nacisk główny na te argumenta, na które mniejszą zwracano uwagę, choć mojem zdaniem one dopiero należyście wyjaśnią kwestyą, skąd podobieństwo tekstów powstało i czy anachronizmy są dowodem interpolacji, lub czy wskazują na późniejszego autora.

Naprzód jednak musimy się obeznać z samą istotą sporu:

Hirsch w przedmowie do pierwszego wydania tejże kroniki w I tomie *Scriptores rerum Prussicarum* przedstawia nam rezultaty swoich dochodzeń w ten sposób: rozbiór niniejszy okazuje, że przypuszczenie, jakoby autor *Exordium* korzystał z Dusburga, który roku 1326 swe *Chronicon terrae Prussiae* skończył, nie jest uzasadnione, że raczej Dusburg co do formy, treści i tendencji swego dzieła powinien być uważanym za autora późniejszego, który owo opowiadanie, będące najważniejszym jego źródłem, w swój sposób przerobił lub na podstawie innych źródeł i kwoli swoich tendencji poprawił i rozszerzył. Zaprzeczyć wprawdzie nie można, że tekst, który dziś znamy, nie we wszystkim zgadza się z tym, który Dusburg miał przed sobą, ani że kronikarz oliwski, gdy roku 1350 owo *Exordium* przyłączył do swego dzieła, zmian nie porobił. Zmiany te jednak ograniczają się na 6—7 miejscach, w których bądź wiadomości o klasztorze oliwskim wtrącił do tekstu, bądź go rozszerzył uwagą o potomstwie Prusaka Pipina i charakterystyką księcia Świętopelka. Wyłączwszy te wtręty, co bez naruszenia myśli da się uskutecznić, poznamy w tej tak prostej i żadnymi tendencjami nieowianej pracy, w tej

^a) Napis »Cronica de Prussia«, który jedynie ma L. na czele kroniki, może się odnieść tylko do *Exordium*, gdyż po za niem dzieje pruskie tylko nawiasowo są uwzględnione.

najdawniejszej kronice, dzieło człowieka, który nie uprzedzony ani sprawą hierarchiczną ani interesami zakonu niemieckiego — nie był zapewne ani członkiem konwentu oliwskiego, ani zakonu krzyżackiego — pismo swoje około roku 1256 układał, a uwagę jego końcową: »tota Prussia fidem suscepit, in qua manet constanter« należy w ten sposób objaśnić, że albo pracę swą przed nowem powstaniem w roku 1260 ukończył, albo przed tym rokiem Prusy opuścił ^a.

Zdanie to Hirscha nie u wszystkich znalazło uznanie. Rethwisch n. p. w swej dysertacji doktorskiej: *Die Berufung des deutschen Ordens gegen die Preussen 1868* mniema, że *Exordium* nie mogło powstać przed rokiem 1283; za nim idzie Didolff: *De republica ordinis Teutonici Borussia 1870*, a Lorenz: *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter 1870* uważa je za utwór z początku XIV wieku pochodzący. Autorowie ci mają również jak Hirsch, *Exordium* za dzieło samodzielne, lecz z czasów nieco późniejszych pochodzące, czem po części zburzyli podwalinę hipotezy Hirscha opierającej się na tem, że *Exordium* tylko przed rokiem 1260 mogło być napisane ^b. Wręcz przeciwne zajął stanowisko dr. M. Perlbach w swojej rozprawie doktorskiej: *Die ältere Chronik von Oliva. Göttingen 1871*. Przyjmując całą kronikę wraz z *Exordium* za samodzielną pracę autora około 1348—1350 piszącego, zniewolony jest przypuścić, że *Exordium* jest kompilacją przez tegoż ułożoną i to głównie na podstawie Mikołaja z Jarocina, tu i owdzie zaś korzystającą także z Piotra z Dusburga ^c. Że nie wszystkie dodatki poety, powiada Perlbach, nasz kronikarz przejął do swego dzieła, nie sprzeciwia się temu przypuszczeniu, ponieważ odnośne ustępy kroniki oliwskiej zawierają tylko szkic historii krzyżackiej, który krótko i zwięzłe to oddaje, co Piotr z Dusburga i Mikołaj z Jarocina szeroko opowiadają. Ale, dodaje Perlbach, kronika oliwska nie opiera się na samym Mikołaju z Jarocina (i Piotrze z Dusburga) ^d. Nadmieniliśmy kilka razy, mówi on, że zawiera niektóre wiadomości odmienne od tamtych pisarzy, które niekiedy nie są bez znaczenia. Z nich wskazują jedne niewątpliwie na stare, od Dusburga niezależne źródła; drugie zaś wiadomości pozornie dokładne nie są wpływem źródeł odrębnych, lecz wynikiem kombinacji lub nieporozumienia autora.

Z całego wywodu swego wnosi autor, że tylko mała częśćka *Exordium* opiera się na źródłach dawniejszych, że większa część różnic, zachodzących pomiędzy niem a Dusburgiem, da się wyjaśnić dziełem Jarocińskiego, które jego główną jest podstawą ^e.

^a) Script rer. Pruss. I, 663. ^b) Ob. Perlbach: Die ältere Chronik von Oliva, str. 5—6; oraz Fuchs: Peter von Dusburg und Chronicon Olivense w Alt. Pr. Mon. tom XXI, str. 195. ^c) Tenże str. 59. ^d) Str. 66. ^e) Str. 66.

Wspomniany powyżej profesor Hirsch pisząc recenzję o pracach Zeissberga: *Ueber eine Handschrift zur älteren Geschichte Preussens und Livlands*^a i Perlbacha: *Ueber die Ergebnisse der Lemberger Handschrift für die Chronik von Oliva*^b zmienia swoje zdanie poprzednie i upatruje w *Exordium* kompilacją z jakiegoś dzieła rymowanego, które było źródłem i Dusburga i Jarocińskiego, o czym Perlbach już wspomniał; zarazem zaprzecza, jakoby Jarociński był źródłem do głównej części kroniki oliwskiej, na jej początek jednak wpływ pewien uważa za możebny.

Lotar Weber we wstępie do swego dzieła *Preussen vor 500 Jahren*, Gdańsk 1878, przypuszcza również z pierwszą hipotezą Hirscha, że *Exordium* powstało przed rokiem 1260, ale wysnuwa wniosek dalszy, że później ją interpolowano.

Hipotezę pierwotną Hirscha, że *Exordium* jest samodzielną pracą, starszą od Dusburga i Jarocińskiego, podjął na nowo w roku 1884 dr. Walter Fuchs w obszernej swej rozprawie: *Peter von Dusburg und das Chronicon Olivense*, umieszczonej w *Altpreussische Monatsschrift* t. XXI, str. 193—260 i 431—484.

Porównując tekst *Exordium* z kroniką Piotra z Dusburgu, dochodzi Fuchs do rezultatu, że pomiędzy jednym pismem a drugim istnieje ścisły związek; z upewnień pisarza *Exordium*, że Prusacy dotrzyмали do dziś dnia wiary zakonowi i kościołowi — ostatnie zdarzenia przez niego opowiedziane odnoszą się do roku 1256 — wnosi, że *Exordium* powstało przed rokiem 1260, w którym długotrwałe wybuchło powstanie Prusaków przeciw Krzyżakom; ponieważ dalej przez cały ciąg *Exordium* istnieje zgodność dosłowna w wyrażeniach i zdaniach pomiędzy niem a Dusburgiem, ponieważ przy ich rozbiórze okazało się, że tekst *Exordium* i fakta przez nie opowiedziane są pierwotniejsze, ponieważ Dusburg i Jarociński tekst *Exordium* nie zawsze rozumieli i wskutek tego mylnie tłumaczyli, stąd wynika, że *Exordium* należy uważać za jedno z dwóch głównych źródeł, z których Dusburg i Jarociński korzystali, przedstawiając początkowe dzieje zakonu.

Jeszcze w roku 1884 wystąpił Perlbach w *Alt-Preussische Monatsschrift* t. XXI, str. 621—636 (*Der alte preussische Chronist in der Chronik von Oliva*), z repliką przeciw Fuchsowi, w której zbija wywody tegoż dostarczające często powód do zaczepki, utrzymując w całości tezę swą r. 1871 postawioną; przyznaje jednak (str. 632), że związek między *Exordium* a kroniką Dusburga ściślejszym jest, aniżeli przedtem przypuścił.

Na replikę Perlbacha odpowiedział r. 1886 Fuchs w swej rozprawie: *Zu Peter von Dusburg und das Chronicon Olivense*^c. Broniąc swego zdania

^a) Alt. Pr. Mon. VIII, 580 i t. d.

^b) Tamże t. IX, str. 18—40.

^c) Tamże XXIII, str. 405—434.

i streszczając dawniejsze argumenta, pozostaje przy swoich dawniejszych twierdzeniach.

Kwestya zatem poruszona nie została roztrzygnięta, albowiem Perlbach nie przekonał Fuchsa, ani Fuchs Perlbacha.

Z góry jednak skonstatować musimy, że Perlbach przeprowadził ścisły dowód, że pomiędzy kroniką Jarocińskiego a *Exordium* istnieje związek tak bliski, iż słuszenie upoważnia do wniosku, że jeden drugiego znał, że jeden z drugiego czerpał; chodzi tylko o to, kto z kogo.

Przyznać musimy także, że i Fuchs licznymi przykładami ściśle dowiódł, że pomiędzy tekstami *Exordium* a Piotra z Dusburga jest tak ściśle pokrewieństwo, że równie słuszenie stąd wniesć można, że jeden drugiego znał, że jeden z drugiego czerpał, kwestya tylko, jak poprzednio, kto kogo wypisał.

Przyznają wszyscy, Perlbacha niewyjawszy, że połączenie *Exordium* z kroniką oliwską jest nienaturalne i że tak rzeknę, narzucone. Zważywszy, powiada Perlbach, że kronika oliwska bez *Exordium* jest dla siebie dziełem kompletnem, stanowiącem zamkniętą w sobie całość, nie można nie uważać, że *Exordium* pierwotnie do niej nie należało, że historią krzyżacką wcielono do niej dopiero po jej napisaniu. Dalej przypuszcza Perlbach, że autor kroniki zapewne odrębny zeszyt pergaminowy włączył do pierwotnego rękopisu, oznaczając w nim znakiem jakimś miejsce, gdzie tekst nowy miał być wsunięty.

I rzeczywiście tak jest; tekst kroniki bez *Exordium* stanowi stylistycznie i co do treści ściśle z sobą połączoną całość, podczas gdy dzisiaj miejsce następujące bezpośrednio po *Exordium*, nie łączyłoby się wcale z niem, gdyby nie powtórzenie kilku wierszy kroniki, poprzedzających samo *Exordium*, które w dodatku mylnie przyczepiono do imienia Mściwoja II, choć się odnoszą do Mściwoja I.

Początek *Exordium* jest ściśle oznaczony słowami: »Predicti primi ducis tempore ordo cruciferorum tale sumpsit exordium. De partibus Alemanie (lub A. D. 1090 de partibus Alemanie«). *Exordium* prowadzi dzieje zakonu niemieckiego od założenia jego do r. 1256, a kończy słowami: »et sic Deo ordinante et cooperante, qui vult omnes salvos fieri et neminem perire, infra XXX annos — *Exordium* liczy od r. 1226 — qui fluxerunt a die, quo fratres suscepunt terram Culmensensem a duce Conrado, ut predictum est, usque ad conversionem iam dictorum Prutenorum tota Prusia fidem suscepit, in qua manet constanter et laudabile de die in diem suscipit incrementum«.

Jeżeli we wszystkich rękopisach pierwszej i drugiej redakcyi po tych wyrazach następuje pod napisem »Hic nota« notatka o śmierci Otokara czeskiego w roku 1278, która tylko tyle łączy się z *Exordium*, że w rozdziałach 31—32 opowiedziano o jego wyprawie do Sambii, to każdy nieuprzedzony przyznać musi, że ktoś ją podał później po napisaniu już całości, jak to nieraz bywa na końcu rękopisów; autor bowiem *Exordium*, gdyby żył i pisał po śmierci tegoż króla, czy to w XIII, czy to w XIV w., byłby tę wiadomość włączył

do samego tekstu w miejscu właściwym (rozdz. 32), coby się bez przymusu dało uskutečnić, n. p.: »et valedicens fratribus, cum suis ad propria remeavit, [ubi supervixit XXII annis et occisus fuit in bello a rege Romanorum Rudolfo in Austria A. D. 1278].

Stąd można wniesć, że opat Stanisław nie jest autorem *Exordium*, lecz że miał przed sobą pracę przez kogoś innego napisaną, która zapewne długo już krążyła po świecie, skoro nawet dodatku na końcu się doczekała.

Że zaś autorem był człowiek, żyjący jeszcze w XIII wieku i piszący przed rokiem 1260, wynika nie tylko z ustępu końcowego *Exordium* powyżej przytoczonego, lecz w ogóle z radości, z którą wszędzie notuje, że Prusacy co dopiero podbici i ochrzczeni w nowej wierze robią postępy i wiernie się jej trzymają do dziś dnia (in presentem diem) n. p. »De quorum conversione et adhesione multum gavisi fuerunt Christiani« (rozdz. 14) albo »et ubi prius exercebantur ritus paganorum, ibi ad laudem Dei ceperunt sonare »Gloriam in excelsis Deo« organa Christianorum« (rozdz. 17) albo »et ideo de necessitate, qui remanserant residui, errores suos et ritus dimiserunt et *veraciter ac irrefragabiliter* iugo fidei se totos subdiderunt. Postea terre predictorum Prutenorum subiecte fratribus permanserunt usque in *presentem* diem et fides catholica *exemplo Christianorum et metu fratrum* in Prutenis cepit *de die in diem magis ac magis* crescere ac florere« (rozdz. 28).

Z tych wszystkich ustępów widać, na co poprzednicy moi już zwrócili uwagę, że autor nie zna jeszcze powstania Prusaków roku 1260 wybuchłego, a r. 1285 dopiero doszczętnie zgniecone, które postawiło państwo krzyżackie nad przepaścią i zakwestyonowało wszelkie jego zdobycze. Że Prusacy r. 1251 podbici Zakonowi zostali wierni do dnia dzisiejszego, to mogło interesować kogoś, który żył przed rokiem 1260; że zaś wiara katolicka z dnia na dzień coraz bardziej zaczyna się u Prusaków wzmacniać i rozwijać, i to wskutek przykładu chrześcian i postrachu, który wzniecił Zakon, nie szczędzący ani krwi ani płci ani wieku niewiernych, to pisać mógł tylko człowiek współcześnie żyjący i na wszystko własnymi oczyma patrzący. Około r. 1350, gdy opat Stanisław pisał, wszyscy Prusacy od dawna już byli chrześcijanami; nie było już obawy odszczepieństwa; chrześcijaństwo zatem nie zaczęło się dopiero z dnia na dzień rozwijać pod wpływem strachu przed Zakonem, lecz było już silnie ugruntowane. W ustach człowieka piszącego w środku XIV wieku wszystkie te ustępy byłyby niezrozumiałe i bez celu; autor zaś żyjący w końcu XIII lub w początku XIV wieku nie byłby mógł ich w ogóle pisać, bo jemu musiały stać przed oczyma wypadki ostatniego powstania, w którym wszyscy Prusacy odpadli od Zakonu i od wiary chrześcijańskiej.

Przypatrzmy się teraz bliżej samemu tekstowi *Exordium*, jak on się nam przedstawia. *Exordium* pomówiwszy o pierwszych czterech mistrzach krzyżackich, opowiada, że »Christianorum terre, Culmensis videlicet, Lubaviensis, Masoviensis et Cuiaviensis« doznawały w owym czasie napadów

i spustoszeń ze strony Prusaków. Potem następuje wiadomość o Oliwie: »Circa idem tempus ductus fuit conventus Olivensis per Prutenos Pomeranos de Oliva in Gdanczk et ibi fuit martirizatus« (rozdz. 3). Jeżeli *Exordium* zaś bezpośrednio dalej pisze: »Quod cum cerneret dux Conradus earundem terrarum dominus et resistere non valeret« (rozdz. 4), to widać zaraz, że wiadomość o Oliwie jest wtrętem tu wcale nienależącym, który przerywa sens; Konrad bowiem był panem ziemi chełmińskiej i lubawskiej, Mazowsza i Kujaw, ale Pomorze gdańskie do niego wcale nie należało, a losy Oliwy z pewnością nic go nie obchodziły. Jak ta wiadomość o Oliwie jest wtrętem, tak i inna z roku 1252, mieszcząca się pomiędzy latami 1246 a 1247 (rozdz. 25), przerywa opowiadanie i uważać ją należy również za wtręt późniejszy. To samo ma miejsce z długim ustępem, zaczynającym się od słów: »Tunc Deus altissimus« (rozdz. 28), który traktuje o zawarciu pokoju między Świętopełkiem a Zakonem za pośrednictwem archidyakona Jakóba leodyjskiego, staje w obronie charakteru tegoż księcia i podaje rok śmierci jego; tenże jest również wtrętem, bo rozdziela dwa zdania koniecznie do siebie należące, bo ustęp »Postea terre predictorum Prutenorum« powyżej przytoczony nie ma zgoła nic wspólnego z opowieścią o Świętopełku, lecz jest zakończeniem ustępu, który się kończy słowami: »et veraciter ac irrefragabiliter iugo fidei se subdiderunt«.

Jeżeli zważymy na to, że w wszystkich tu wykazanych wtrętach mowa jest o Oliwie, to nasunie się mimowoli myśl, że i dwie wiadomości o spustoszeniu Oliwy, stojące bezpośrednio przed ową zapiską z r. 1252 (rozdz. 25) również należą do wtrętów a to tembardziej, że oczywiście nie do dwóch, lecz do jednego zdarzenia się odnoszą.

Od kogo pochodzą te wtręty? czy od autora kroniki oliwskiej opata Stanisława? Już powyżej nadmieniliśmy, że całe *Exordium* zostało mechanicznie tylko wsunięte do tekstu, przedtem już istniejącego, tak że i dziś ustęp o Świętopełku »inter hos magis illustris Svantopolcus fuit... se et sua viriliter defendendo« (rozdz. 1) łączy się bezpośrednio z ustępem po *Exordium* następującym: »Iste pro tempore dominis terre Pruzie plurimum infestus fuisse narratur — ut predictum est, jest późniejszym dodatkiem autora, odnoszącym się do później dodanego *Exordium* — sed ante finem suum in concordiam cum ipsis rediit et filium suum Mistvoium in obsidem ipsis posuit ad maioris concordie fulcimentum« (rozdz. 2).

To było wszystko, co autor o politycznych dziejach Świętopełka wiedział, a choć to wszystko *Exordium* szczegółowo opisuje, to jednak nic nie zmieniający zostawił tekst takim, jakim był pierwotnie, a tylko słowa jego o śmierci Świętopełka przypominają »Exordium«.

Exordium (rozdz. 28) *Kronika* (rozdz. 3)

et plenus bonis operibus quievit in Domino A. D. 1266 et sepultus est in sepulchro patrum suorum in Oliva.

plenus bonis operibus migravit ad Dominum et sepultus est in sepulchro progenitorum suorum in Oliva.

Być może, że opat Stanisław później ułożył te wyrazy na wzór *Exordium*.

Autor zatem znał, zanim otrzymał *Exordium*, tylko genealogią książąt pomorskich i darowizny ich dla klasztoru, a z życia księcia Świętopełka tylko tyle, ile około r. 1350 każdy człowiek wiedzieć mógł z opowieści ludzkiej, że walczył z Zakonem, zawarł pokój i syna Mściwoja temuż dał za zakładnika. O losach klasztoru nic mu nie było wiadomo; wiadomości zatem o Oliwie i o Pomorzu znajdujące się w *Exordium* nie od niego pochodzą, lecz są wcześniejszymi od niego wtętami. Że się już przed rokiem 1326 w *Exordium* znajdowały, zobaczmy później.

Exordium zatem nie przechowało się w kształcie pierwotnym; są w nim bowiem wtęty, których kilka sens i porządek chronologiczny przerywa i które wskutek tego jako takie łatwo oznaczyć się dadzą. Ale tekst jego uległ jeszcze innym zmianom, na które już Weber zwrócił ogólnikowo uwagę; widzieliśmy bowiem, że opat Stanisław w drugiej redakcyi swej kroniki przerobił jej tekst pod względem stylistycznym, nie wyjąwszy *Exordium*. Nie ulega więc wątpliwości, że kodeksy pierwszej redakcyi zawierają co do *Exordium* tekst pierwotniejszy aniżeli A., L. i F.

Wnioski, któreśmy wyprowadzili dotychczas bez uwzględnienia zarzutów i wywodów Perlbacha, ale po rozważeniu rękopiśmiennego materiału, pozwalają przypuścić, że *Exordium* jest rzeczywiście samodzielną pracą jakiegoś autora XIII wieku; jeżeli tak jest, powinny się znajdować ślady jej w późniejszych autorach XIV w., a mianowicie w Dusburgu. Nie mówię jednak tu o słownem podobieństwie pomiędzy *Exordium* a Dusburgiem, które, jak tego dowodzi Perlbach, inaczej tłómaczyć można. Mnie chodzi tutaj o takie miejsca, które Dusburg cytuje jako źródło swoje, z którego korzystał; i rzeczywiście takie się znajdują n. p.:

Dusburg III. 7.

Referunt quidam, quod, dum fratres habitabant in dicta arbore, *Prutheni* habebant supra *Thorun* in littore *Wisele* castrum dictum *Rogow* et infra in descensu aliud circa locum illum, ubi nunc situm est castrum antiquum. Fuit etiam in medio horum quidam nobilis de Pomezania *Pippinus*, qui circa stagnum, quod a nomine suo dicitur stagnum *Pippini*, habitabat in quodam propugnaculo cum multis infidelibus latrocinia exercens...

Exordium rozdz. 7—8.

Eodem tempore *Pruteni* construxerunt castrum quoddam *Rogov* nomine iuxta *Wislam* ultra *Thorun* et aliud inferius *Thorun*, ubi nunc est *Antiquum Culmen*. Tercium castrum habuit quidam nobilis *Prutenus*, sed Christianis multum infestus, *Pipinus* nomine, in quodam lacu, qui hodierna die dicitur *lacus Pippini*. De hiis castris multa mala quasi cotidie patiebantur Christiani.

Tandem *fratres cum castrensibus de Rogow* in bello conveniunt et sicut Deo placuit, plures ex eis occiderunt et capitaneum captum deduxerunt, qui capitaneus, ut mortem evaderet, obtulit eis castrum suum et in processu temporis, dum castrenses de alio castro inebriati in quadam potacione iacerent, duxit illuc fratres cum exercitu, qui potenter intrantes, occisis omnibus et captis, castrum in cinerem redegerunt. Non longe postea *Pippinum sororium suum tradidit* in manus fratrum.

Następstwo zdań i zgodność wyrażeń jest widoczna a gdzie Dusburg innych używa wyrazów, parafrazuje tylko słowa swego źródła; dodatkiem jego jest tylko: »dum inebriati in quadam potacione iacerent«.

Śmierć okrutną Pipina opowiada Dusburg odmiennie, nie chcąc, aby taka plama została na Zakonie: natomiast każe Prusakom w ten sposób zamęczyć rycerza i tam też korzysta z dalszego ciągu rozdziału *Exordium*:

III. 66.

Prutheni ligaverunt eum vivum per manus ad arborem et *excisum umbilicum ventris* sui, cui adherebat viscus, *affixerunt arbori*, quo facto plagis multis *compulerunt eum*, ut *circuiret arborem*, quousque omnia viscera ipsius arbori adheserunt et sic

III. 9.

Postquam hec castra... essent edificata... ut aliqui existimant pro certo, magister et fratres... secrete venerunt *navigio* ad insulam de *Quidino*... et ibi anno Domini 1233 *erexerunt*... castrum, vocantes illud *Insulam s. Marie*.

Contigit autem quadam vice cooperante Deo, quod *cruciferi cum Prutenis de primo castro* (t. j. Rogów) conveniunt ad pugnam et omnes occiderunt excepto capitaneo, qui pro redimenda vita castrum tradidit et cruciferis adhesit; et in brevi, ipso duce, castrum inferius per cruciferos fuit captum et insuper *Pipinum sororium suum* cruciferis tradidit, quem, deleto castro suo, taliter peremerunt.

ventrem namque ipsius circa umbilicum *aperire* fecerunt et *umbilicum arbori affixerunt* et per circuitum arboris currere eum *preceperunt*, quousque *penitus evisceratus fuit* et sic

Rozdz. 9.

Hoc facto, *descenderunt fratres* pariter cum peregrinis et *construxerunt* in quodam loco, qui dicitur *Quezin*, castrum, quod *appellarunt Insulam s. Marie*, anno Domini 1233.

I tutaj nie może ulegać wątpliwości, że owi »aliqui« to nasze *Exordium*.

III. 16.

Rozdz. 12.

Aliqui referunt, quod idem castrum (Elbingum) postea ab infidelibus fuerit expugnatum et tunc ad eum locum, ubi nunc situm est, translatum et circa ipsum civitas collocata.

quod (Elbingum castrum) postea per paganos fuit expugnatum et iterato in loco, ubi nunc situm est, cum civitate fuit per Christianos reparatum.

I tutaj jest widocznem, że Dusburg *Exordium* tylko przerabia.

III. 27.

Rozdz. 17.

Ut ergo fratres futura pericula precaverent... edificaverunt in terra Natangie... Crucebergk, in terra Bartensi tria castra Bartenstein, Wisenburgh et Resel. Quidam dicunt, quod in terra Warmia Brunsberg et Helisberg etc.

Ad maiorem autem cautelam fratres in predictarum gencium terris edificaverunt plura castra utpote in Natangia Cruyceburc, in terra Bartensi Wysilburc et Resil et Bartensteyn, in Warmia Brunysberg et Heylsberg etc.

Dusburg miał tutaj przed sobą dwie relacye dość jednobrzmiące, z których jedna tylko miała wzmiankę o Warmii, dlatego »quidam dicunt«, a temże źródłem jest właśnie *Exordium*.

To są miejsca, w których Dusburg jako swoje źródło cytuje *Exordium*, że zaś nie tylko w tych ustępach z niego korzysta, lecz że całe *Exordium* jest jednym z najgłówniejszych jego źródeł, to wynika niewątpliwie z rozprawy Fuchsa, który odnośnie rozdziału *Exordium* zestawivszy i porównawszy z Dusburgiem wykazał, że prawie wszędzie jest tożsamość opowiadania i wielka ilość dosłownych wyrażen powtarzających się tu i tam.

Jeżeli według dotychczasowych rezultatów nie może być już wątpliwem, że Dusburg miał przed sobą *Exordium*, to należy jeszcze zastanowić się nad kwestyą, czy Dusburg korzystał z rękopisu oliwskiego, t. j. z tekstu, który nam dziś znana kronika oliwska przechowała, czy z jakiego innego.

Dusburg, który kronikę swą, uważaną słusnie za oficjalną, roku 1326 wielkiemu mistrzowi Wernerowi z Orselu przedłożył, dokonał niewątpliwie dzieła wielkiej wagi i znaczenia, które jednak nie jest wcale wolne od tendencyjnych przekręcen i opuszczen na korzyść Zakonu a na niekorzyść przede-wszystkiem państwa polskiego. Dzieło Dusburga zawiera tak wielką ilość szczegółów, że, jak śmiało powiedzieć można, autor bez pomocy władzy zakonnej nigdy nie byłby tyle ich zebrał. Rząd bezwątpienia dostarczył mu i notatek i świadków dawnych zdarzen i postarał się dla niego o wszystkie

odszukać się dające pisma. Rzecz naturalna, że i w klasztorach się o to pytano, bo tam najprędzej takowych można było się spodziewać. Oliwa zatem dostarczyła mojemu zdaniem *Exordium* i to w takim stanie, w jakim obecnie je znamy. Wynika to stąd, że Dusburg z niektórych ustępów, wykazanych przez nas jako wtrętów, korzysta, jak n. p. z ustępu mówiącego o Świętopełku; o kłesce Pomorzan miał inną obszerniejszą relację. Jeżeli zaś opuszcza wzmianki o Oliwie, to dla tego, że nie miały dla niego znaczenia; zresztą i inne wiadomości *Exordium* nie zawsze uwzględnia. Rękopis oliwski przez długi czas nie został zwrócony klasztorowi i dla tego i Mikołaj z Jarocina miał sposobność wypożyczyć z niego niektóre szczegóły przez Dusburga opuszczone. Już opat Stanisław był napisał całą swą kronikę, gdy — może za jego staraniem — klasztorowi zwrócono jego własność i ta okoliczność była niewątpliwie przyczyną, że układając swoją kronikę, z *Exordium* nie korzystał, nie wcielił go organicznie do swego dzieła, lecz przyczepił je tylko luźnie do niego, jak to wszyscy odrazu spostrzegli. Że zaś jego wiedza cała o stosunkach i dziejach zakonu ograniczała się wyłącznie na samem *Exordium*, tego dowodzą jasno słowa jego na końcu *Exordium* dodane: »et infra illos annos et aliquot plures, t. j. od roku 1256 lub od roku 1278, w którym umarł Przemyśl Otokar — diversi provinciales magistri prefuerunt terre Prusie usque ad tempora ducis Mistvugii«, świadczące o tem, że nic więcej nie wiedział nad to, co każdy mógł wiedzieć, mianowicie, że na czele zakonu w Prusiech stali w owym czasie mistrze prowincjonalni.

Zagadkowe słowa w rękopisach bezpośrednio łączące się z wyrazami: »ducis Mistvugii«, zamiast których równie nieszczęśliwie L. postawiło: »predicti Svantopolci« a mianowicie: »qui post se quatuor reliquit filios Svantopolcum, Samborium, Wardzlaum, Raciborium. Inter hos magis illustris Svantopolcus fuit. Erat enim vir bellicosus et adversus omnes sibi infestos victoriosus, qui se victrici manu excussit a iugo principum Polonie se et sua viriliter defendendo« tłumaczą uczeni dotychczas jako niezręczne połączenie *Exordium* z właściwą opowieścią autora. Słowa te bowiem stoją z małemi zmianami w ostatnim ustępie przed *Exordium* i odnoszą się do Mściwoja I; na końcu zaś są przyczepione do jego wnuka Mściwoja II, który umarł bezdzietnym.

Ponieważ autor kroniki oliwskiej, choć nie jest uczonym, jednak jest rozumnym człowiekiem, który dobrze zna genealogią książąt pomorskich i wie, że Mściwoj II potomstwa po sobie nie zostawił, trudno go zatem o taką nieдорęczność posądzić, a zdanie owo trzeba w inny sposób tłumaczyć. Klucz do zagadki leży w poprawce, który drugi ustęp zawiera; według pierwszego bowiem Mściwoj I ma trzech synów Świętopełka, Sambora i Racibora, według drugiego zaś czterech Świętopełka, Sambora, Warcisława i Racibora. Ja tłumaczę sobie tę rzecz w ten sposób: już po wcieleniu *Exordium* w osobnym zeszycie do pierwotnej swej pracy i oznaczeniu jego miejsca znakiem jakimś po słowach »se et sua viriliter defendendo«, otrzymał autor dokładniejszą

wiadomość o synach Mściwoja I; w skutek tego powtórzył ustęp wymieniony w formie nieco inaczej zredagowanej poniżej owego znaku, jeżeli znak i ów pierwotny ustęp skończyły stronicę, w przeciwnym razie zaś na marginesie a na brzegu wzdłuż wierszy, które przerobił, położył kropki na znak, że wiersze te opuścić a niżej położone na ich miejscu postawić należy. Na to jednak kopiści nie zwrócili uwagi, lecz wypisali ustęp przeznaczony na zagłędę, który tym sposobem pozostał na swoim pierwotnym miejscu, potem idąc według wskazówki autora przepisali *Exordium* a skończywszy je, natrafili w głównym tekście na ową poprawkę, którą również skopiowali, a w ten sposób przyczepił się ustęp mówiący o Mściwoju I i jego synach do imienia Mściwoja II.

W wywodzie poprzednim starałem się przedstawić stosunek *Exordium* do kroniki oliwskiej na podstawie samego tekstu, a wtręty uwzględniłem tylko o tyle, o ile to z tekstu wynika; wtręty te jako późniejsze dodatki zawierają naturalnym sposobem wiadomości odnoszące się do późniejszych czasów, a te anachronizmy, również jak niektóre ustępy, które wspólne są *Exordium* i Mikołajowi z Jarocina, choć ich nie ma Dusburg, który jest głównym źródłem Mikołaja, spowodowały dr. Perlbacha do postawienia i dowodzenia hipotezy, że *Exordium* nie jest żadnem dziełem oryginalnem autora żyjącego przed rokiem 1260; lecz że to jest kompilacya, którą autor kroniki oliwskiej, t. j. opat Stanisław dokonał z Jarocińskiego, uwzględniając tu i owdzie Dusburga i mając pod ręką jeszcze niektóre inne źródła, z których czerpał. Hipoteza ta jest zupełnie naturalna ze stanowiska Perlbacha, ale czy jest możebna? czy argumenta jego rzeczywiście tego dowodzą, czego dowieść mają?

Przedewszystkiem zdaje mi się być rzeczą nieprawdopodobną, aby autor chcąc sporządzić sobie łacińską kompilacyą i mając pod ręką autora piszącego po łacinie, zadawał sobie trud tłumaczenia dzieła po niemiecku napisanego, t. j. Jarocińskiego, podczas gdy mógł sobie skrócić po prostu Dusburga, który mniej więcej to samo zawiera co tamten; z Dusburgiem jest bez porównania większe podobieństwo słowne tekstu *Exordium*, aniżeli z Mikołajem z Jarocina, a więc autor tłumacząc i skracając Jarocińskiego dziwnym sposobem bardzo często zdołał nie tylko używać tych samych zwrotów co Dusburg, ale nawet trafić w szyk zdań jego. Nie zdaje mi się to bardzo prawdopodobnem, ale spierać się o to trudno. Szkoda, że Perlbach z skróconego przekładu Jarocińskiego, zrobionego w XV wieku dla Długosza, nie przytoczył nam niektórych wyjątków, bo gdyby się pokazało, że i ten tłumacz posługiwał się wyrazami kroniki oliwskiej i Dusburga, wtedy miałby Perlbach niepośledni argument na poparcie swej hipotezy. Wątpię jednak, aby to mogło mieć miejsce. Jeżeli zatem, jak nam się zdaje, ściślejszy jest związek pomiędzy *Exordium* a Dusburgiem, aniżeli z niem a Jarocińskim, czy więc *Exordium* czerpało z Dusburga i posiłkowało się Jarocińskim? Przeciw temu przemawiają względy dość poważne. Autor, który według myśli Perlbacha tylko dla tego układa króciuchną

historią Zakonu, że mu przy rządach Świętopelka o nim wspomnieć wypadło i który swoje parę stronic ledwie obejmujące pismo bez należytego połączenia go z całością w tekst wsuwa, który nawet nie dbał o to, aby sobie z owych źródeł wynotować nazwiska późniejszych mistrzów w Prusiech rządzących i tylko tyle wie, że ich było kilku, taki autor trzymałby się ślepo albo Dusburga albo Jarocińskiego, szedłby bez krytyki za opowieścią jednego albo drugiego i nie usunąłby starannie wszystkich notatek, które Dusburg czerpał z innych znanych nam źródeł. Tymczasem zgodność tekstów Dusburga i *Exordium* nie jest zupełna; gdzie *Exordium* mówi o okrucieństwach Zakonu n. p. co do śmierci Pipina, gdzie mówi o ucieczce rycerzy lub gani nierozważne ich postępowanie, tam Dusburg, którego dziś zapewne nikt nie zechce bronić od zarzutu tendencyjności, rzecz w innem, dla zakonu korzystniejszem przedstawia świetle. Jaki więc powód mógł mieć autor, aby zohydzić Zakon, inaczej tego bowiem nazwać nie można? Autor kroniki oliwskiej, ks. opat Stanisław, zawsze lojalnie o Zakonie się wyraża, zawsze w nim szanuje swoich panów, a choć z urodzenia jest Polakiem pomorskim, nie żywi żadnych sympatii dla polityki książąt i królów polskich. Przedstawienie jednak *Exordium* jest wiele naturalniejsze od Dusburga i dlatego samego już nie może być Dusburg źródłem *Exordium*, lecz raczej *Exordium* źródłem Dusburga.

Oprócz tego ma *Exordium* niektóre wiadomości więcej, aniżeli Dusburg i Jarociński, co Perlbach tylko w ten sposób tłumaczyć może, że przypuszcza, jakoby autor kroniki oliwskiej miał pod ręką jeszcze inne źródła. Ale poza obrębem *Exordium*, a więc w właściwej pracy opata Stanisława oprócz dokumentów klasztornych nie widać żadnych źródeł pisanych, z którychby był korzystał, a o czasach od roku 1256 do wkroczenia Zakonu do Pomorza autor o dziejach Zakonu wcale nie wspomina, choć Dusburg swoje dzieło doprowadził do roku 1326 a Jarociński dzieje po roku 1256 w wielu tysiącach rymów opiewa.

Według Perlbacha zna kronika oliwska Jarocińskiego i z niego wypisze kilka ustępów, których w Dusburgu nie znajdujemy. Przypatrzmy się więc ważniejszym z nich. Ks. Otto Brunświcki n. p. przybył do Prus, jak *Exordium* w rozdz. 15 się wyraża, »cum tota curia sua, cum canibus venaticis et avibus et venatoribus«. Dusburg tego ustępu nie ma, ma go zaś Jarociński. Jeden więc musiał czerpać z drugiego. *Exordium* jest według Perlbacha kompilacją króciuchną ad hoc zrobioną, aby czytelnikowi dać tylko pogląd na początkowe dzieje Zakonu; co autora zatem psy gończe, sokoły i łowczy mogli obchodzić, jeżeli przerabia Jarocińskiego; jeżeli zaś Dusburga, wcale rozumieć nie można, po co miałby się uciekać do Jarocińskiego, aby ten szczegół dla historii w ogóle i dla kompilacji tak mało znaczący z niego wypisać, skoro wiele innych ważniejszych opuszcza. Dla poety ten szczegół mógł mieć wartość; że Jarociński, znalazłszy go, z niego szeroko korzysta, to jest rzecz zrozumiała. Domysłem jest niczem nie udowodnionym, jeżeli Perlbach przypuszcza, że

Jarociński o tych szczegółach dowiedział się od Ludera z Brunświku, wielkiego mistrza Zakonu. Być to mogło, ale dowodu na to nie ma. Natomiast zrozumiałą jest ta wiadomość mało znacząca w opowiadaniu świadka współczesnego, bo okoliczność, że książę Otto na wyprawę krzyżową przeciw poganom wybrał się z psami gończymi, sokołami i sieciami, jakby na polowanie, nie mogła ująć uwagi współczesnych i musiała wywołać w nich różne uczucia; jedni zapewne z tego się śmieli, drudzy oryginalny ten pomysł podziwiali.

Drugim ustępem większym, który tylko Jarociński i *Exordium* mają, są słowa tyle razy już omawiane, do tegoż księcia się odnoszące, które w rozdz. 16 *Exordium* brzmią jak następuje: »Anno ergo finito, dux devotus, dimissis armis et expensis multis cum canibus venaticis et retibus ad feras capiendas et duobus venatoribus, fratribus in Balga existentibus valedicens, omnibus cum suis ad propria remeavit«, gdzie Dusburg krótko się wyraża: »completeque anno et voto peregrinationis sue cum gaudio ad propria est reversus«.

Jarociński ma te same wyrażenia co *Exordium*, ma także z Dusburga »cum gaudio«. Ostatni ustęp mianowicie jest ciekawy: »dimissis... duobus venatoribus, fratribus in Balga existentibus valedicens, omnibus cum suis ad propria remeavit«. Sens jest tak jasny, że nikt nie będzie wątpliwym, jak to zdanie tłumaczyć należy, jeżeli je tylko czyta z uwagą. Natomiast pisze Jarociński (w. 5505—5508): »und sîner vûzjegêre zwêne... dî beide brudre wurdin sint in dem dûtschen ordin«, a i te słowa są tak jasne, że nie pozwalają dwojakiej interpretacji; pomimo to każdy z nich co innego twierdzi. Gdyby ks. opat Stanisław miał te słowa Jarocińskiego tłumaczyć, nie mógłby tego inaczej dokonać jak tylko pisząc: »dimissis... duobus venatoribus, qui facti sunt fratres ordinis«, albo »qui postea extiterunt fratres ordinis«. Dlatego byłoby niedorzecznością posądzać opata Stanisława, jakoby mógł pisać i rozumieć: »dimissis... duobus venatoribus fratribus in Balga existentibus, valedicens omnibus, cum suis ad propria remeavit«, bo wiedział dobrze, że książę Otto rok cały bawił w Baldze, że zatem przyzwoitość wymagała, pożegnać się właśnie z rycerzami zakonnymi baldzkimi, których gościem był przez czas tak długi. Tekst zatem Jarocińskiego nie może być powodem nieporozumienia, bo jak nadmieniliśmy, słowa jego nie pozwalają żadnej odmiennej interpretacji. A więc źródłem nieporozumienia są słowa *Exordium*? Tak w samej rzeczy jest; jeżeli bowiem przypuszczamy, że Jarociński, wypisując to miejsce *Exordium*, opuścił przez niebaczność wyraz »valedicens«, to otrzymamy tekst taki, jaki on w swych wierszach oddaje: »dimissis... duobus venatoribus fratribus in Balga existentibus, omnibus cum suis ad propria remeavit«. W parafrazie Jarocińskiego brak rzeczywiście tego »valedicens«; on zatem ten wyraz przeoczył, wskutek czego w jego źródle powstał inny sens, który on dosłownie oddał po niemiecku. *Exordium* zatem nie czerpało z Jarocińskiego, lecz Jarociński z *Exordium*. Ten jeden dowód zdaje mi się być wystarczającym.

Przyjmując z Perlbachem za pewne, że *Exordium* jest kompilacją autora kroniki oliwskiej, nie możemy żadną miarą jej celu zrozumieć; nie pojmujemy także, dlaczego ją miał zamknąć rokiem 1256 i nadać jej zakończenie takie, jakie ma rzeczywiście, a na próżno pytamy się, dlaczego jej nie doprowadził do roku 1309, w którym Oliwa dostaje się pod panowanie Zakonu; czemu w ogóle Dusburg i Jarociński oraz wszystkie inne źródła, z których według Perlbacha czerpał, z rokiem 1256 autora opuszczają, na to hipoteza Perlbacha nie daje żadnej odpowiedzi.

Przypatrzmy się teraz innym obiektyom przez Perlbacha przeciw *Exordium* i jego autorowi, przed rokiem 1260 żyjącemu, wytoczonym. Zarzuca mu brak informacji, oraz wiadomości niedokładne lub wręcz fałszywe: »er ist recht häufig gar nicht, sondern auch mitunter seltsam unterrichtet; er erzählt Dinge, die nicht ganz im Einklange mit unserer sonstigen Kenntniss stehen«. Czy zarzut ten słuszny? Czy autor współczesny musi o wszystkim nie tylko wiedzieć, ale być jak najlepiej poinformowanym? Byłoby dobrze, gdyby tak było; ale zwykle tak nie jest; zależy to po części od stanowiska, jakie zajmuje; czy sam bierze udział w dziejach przez siebie opisanych, czy spisuje wszystko współcześnie, czy dopiero po latach z pamięci; nareszcie odgrywa w tem niemałą rolę jego zmysł spostrzegawczy i krytyczny. Od tego wszystkiego zależy większa lub mniejsza wartość opowiadania. O autorze *Exordium* nie wiemy oprócz tego, że członkiem zakonu niemieckiego nie był — Krzyżaków nazywa »cruciferi, domini«, a nie jak Dusburg i Jarociński »fratres« — stąd zaś wynika, że stoi zdala od spraw Zakonu, że o nich tylko tyle wiedział, ile kto ciekawy mógł się dowiedzieć; dlatego też niedokładności jego i pomyłki mnie przynajmniej wcale nie rażą; anachronizmy zaś, na które Perlbach wskazuje, znajdują się w ustępach, któreśmy na podstawie tekstu, którego sens i chronologią przerywają, jako wtręty wykazali.

O dwóch szczegółowych zarzutach tutaj jeszcze wspomnę. Niewątpliwą racyą ma Perlbach, że Krystyan według dokumentów był *episcopus Prussiae*, a nie *episcopus Culmensis*. Czy jednak w życiu publicznem i prywatnem wszystko się mówi i pisze według stylu urzędowego? Zapewne że nie. Krystyan miał swą rezydencją w Chełmnie i dla tego autor słusznie mógł go nazywać biskupem chełmińskim, jak i biskup kujawski nazywa się włocławskim, a biskup mazowiecki plockim. Późniejsi biskupi chełmińscy byli biskupami ziem chełmińskiej i lubawskiej, ale i Krystyan w nich rządził; dla tego nie dziwię się wcale, że autor *Exordium* nazywa go w roku 1256—1260 tak, jak 50 lat później go nazywano. Ta sama uwaga odnosi się do wyrażenia *magister provincialis*, którego w środku XIII wieku dokumenta jeszcze nie używają, bo mówią *magister*, *praeceptor* lub *provisor*. Wyrażenia takie, zanim uzyskały obywatelstwo w dokumentach, musiały być przecież w mowie potocznej dawniej już używane.

Co się zaś tyczy okoliczności, że według autora *Exordium* roku 1256 „*tota Prusia fide suscepit*“, że tegoż roku komendor królewiecki „*omnes reliquos Prutenos fidei subiugavit*“, co jak Perlbach zauważa, sprzeciwia się faktowi przez Dusburga podanemu, w który dotychczas wszyscy wierzyli, że dopiero w latach 1274—1283 trzy wschodnie ziemie pruskie, sudawska czyli jadźwingowska, załawska i nadrawska zostały ujarzmione, to zauważyć należy, że za czasów Dusburga niewątpliwie rozumiano przez Prusy zupełnie co innego, jak około roku 1256. Jadźwingowie czyli Sudowianie mówili innym dyalektem od Prusaków a Zaława i Nadrawa były prawdopodobnie ziemiami litewskimi z ludnością nie gęstą. Ale nie o to chodziło, jak mi się zdaje, autorowi; on opowiada fakt, o którym Dusburg milczy, że komendor królewiecki podbił wszystkich Prusaków przedtem niezwalczonych, t. j. Sudowian, Nadrawian i Załawian i że ci zostali chrześcianami; że to z ich strony był wybieg tylko, jak to nieraz się stało, to pokazało wielkie powstanie roku 1260 wybuchłe. Dla tego sędzę, że *Exordium* o tym wypadku lepsze posiada wiadomości, aniżeli Dusburg i Jarociński.

Zostają zatem właściwie tylko dwie wiadomości, które pozornie nie dadzą się pogodzić z wiedzą naszą dotychczasową, t. j. wzmianka o Lochsted, który to zamek według roczników pelplińskich roku 1270 dopiero wystawiono, oraz wzmianka o wnukach i prawnukach Matona Prusaka.

Jeżeli, jak wykazaliśmy, *Exordium* jest źródłem Dusburga i Mikołaja z Jarocina i dziełem przed r. 1260 powstałym, wzmianka o Lochstedzie, której nie można uważać za interpolacją, jest niewątpliwie dowodem albo mylności daty przez roczniki podanej albo że ustęp ten inaczej należy tłómaczyć, jak dotąd. To ostatnie ma tutaj miejsce. Wzmianka bowiem *Exordium* (rozdz 29) „*commendator de Kirsburg... processit ante castrum, quod erat edificatum, ubi nunc Louchstete situm est*“, nie mówi wcale o zamku krzyżackim tegoż nazwiska, lecz o zamku przez Prusaków wystawionym, tudzież nie opowiada, że na tem miejscu dziś stoi zamek krzyżacki Louchstete nazwany, lecz wspomina tylko o tem, że obecnie tam jest miejscowość Louchstete zwana. Zdanie moje popiera i Dusburg który III, 112 tak mówi: *Infra apostasiam secundam... castrum Wiclansort, quod dicitur Locstete a nomine cuiusdam Sambite dicti Laucstiete, qui ibidem morabatur, edificarunt*; gdzie zaś miejscowość jakaś dwie ma nazwy, krajowa zwykle jest starszą, a w tym wypadku wyrugowała nawet nazwę niemiecką. Prusak zaś Laukstiete musiał tam mieszkać już przed wybudowaniem zamku krzyżackiego, skoro ta miejscowość nosi jego nazwisko a przypuścić nawet można, że właśnie Laukstiete był tym Prusakiem, który wystawił ów gród, przeciw któremu komendor kiszporski wyruszył. Nazwa zatem Loucstete mogła być znaną już w owym czasie, gdy autor *Exordium* pisał.

Co się zaś tyczy wnuków i prawnuków Matona, zwanego Hermanem, to autor kroniki oliwskiej ich znać nie mógł, bo za jego czasów Gonty, t. j.

posiadłość roku 1260 Matonowi nadana, była już w ręku innej rodziny a ostatni męski potomek Matona Jcduta z Gont, syn Gunta, już r. 1328 mieszkał w Lipowie w ziemi saskiej pod Dąbrownem. Przypuszczam zatem, że i to jest wtret tegoż samego autora, od którego i inne interpolacje pochodzą, a które w rękopisie już istniały, gdy Dusburg z niego korzystał.

Zanim rzecz swą skończę, wspomnę jeszcze o liczbach przesadnych, które niektórych w *Exordium* rażą, jak np. wojsko 60-tysięczne, które miało towarzyszyć królowi Otokarowi czeskiemu. Prości ludzie owych wieków, którzy się rachunków w szkole nie uczyli, byli jak dzieci, które bez zastanowienia każdą mnogość liczą na tysiące. Ale i w światlejszych kołach takie przesady się zdarzają, że tylko wspomnę o bulli papieża Grzegorza II z dnia 23 stycznia r. 1223, w której podaje, że według relacji mu przesłanych przez biskupów mazowieckiego i kujawskiego Prusacy zniszczyli 10.000 wsi pogranicznych, zabili 20.000 ludzi i przeszło 5000 uprowadzili w niewolę. Cała Polska ówczesna może nie miała tyle osad, ile Prusacy w pasie nadgranicznym mieli spustoszyć a liczba zabitych i jeńców nie stoi w żadnym stosunku do ilości zburzonych wsi. Z liczb przesadnych zatem żadnych wniosków ani pro ani contra wyprowadzać nie można.

D. Autor *Exordium ordinis Cruciferorum*.

Autor *Exordium* był zapewne Polakiem; z polskimi stosunkami jest dosyć dobrze obeznany; nazwy miejscowe przytacza przeważnie w formie polskiej, n. p. Wisła, Thorun, Quezin, t. j. Kwidzyn, Pogorania, Pogorani t. j. Pogórzanie, Pomerani (Pomorani) t. j. Pomorzanie — z form »Pogorzanie i Pomorzanie« usłyszanych z ust mazurskich powstały niemieckie nazwy »Pomesania i Pogesania« — Litwini, Radin (Radzyn), Mistwuyus-Mściwoj, Kirsburg, u Dusburga Cristburgk. Znana mu była także, jak się zdaje, *vita minor* s. Stanisłai, którą przypomina następujące zdanie:

Exordium.

In illo tempore Cristianorum terre... ab insultibus Prutenorum molestabantur, depopulabantur, et cremabantur et mares occidebantur, mulieres et virgines dehonestabantur et in servitute perpetua ducebantur captive.

Vita minor.

senes et iuvenes gladio iugulabantur, virgines et vidue ac marite violabantur et in captivitate cum ignominia ducebantur.

Ponieważ autor z topografią całych Prus dobrze jest obeznany, przypuścić należy, że prawdopodobnie był dominikanem, który wędrując po całym kraju głosił słowo Boże podbitym Prusakom; a że roku 1227 Świętopełk w Gdańsku

klasztor tegoż zakonu założył, być więc może, że do tegoż konwentu należał. Ponieważ z Gdańska do Oliwy wcale nie daleko, a pomiędzy sąsiednimi klasztorami zwykle bywają przyjacielskie stosunki, więc łatwo zdarzyć się mogło, że odpis kroniki krzyżackiej z Gdańska dostał się do klasztoru oliwskiego.

E. Rezultaty.

Skoro, jak wykazaliśmy, *Exordium* jest dziełem odrębnym od kroniki oliwskiej, do której je wsunięto bez należytego połączenia z całością, skoro dalej jest źródłem Dusburga i Jarocińskiego i zarazem najdawniejszym pomnikiem historografii pruskiej, to należy je z więzów dotychczasowych wyswobodzić i oddzielnie od kroniki opata Stanisława wydrukować, bo tylko w takim razie indywidualność *Exordium* wybitnie wystąpi a korzystający z niego już nie będzie samem połączeniem jego z kroniką oliwską w błąd wprowadzony, jakoby miał do czynienia z utworem XIV wieku. Dla tego też umieścimy *Exordium* na pierwszym miejscu.

Ponieważ rękopisy, w których znajdują się *Exordium* i kronika oliwska, przedstawiają dwie redakcje, które się niemało różnią od siebie, zatem obowiązkiem jest wydawcy zająć w obec nich jasne stanowisko.

Exordium jest dla siebie pracą samodzielną, która jednak po wcieleniu do kroniki oliwskiej uległa zmianom stylistycznym porobionym przez ks. opata Stanisława. Zmiany te mogą być bardzo cenne i usprawiedliwione, ale wydawcy *Exordium* nie może chodzić o tekst przez ks. Stanisława poprawiony, lecz o tekst taki, który najbardziej przybliżony jest do oryginału autora. Ztąd wynika, że dla *Exordium* nie może być podstawą główną rękopis biblioteki Pawlikowskiego we Lwowie (L.), bo podaje tekst zmieniony, lecz powinny nią być rękopisy przedstawiające pierwszą redakcję, które niestety wszystkie z późnych czasów pochodząc, posiadają tekst bardzo błędny. Trudność ztąd dla wydawcy wynikająca usuwa porównanie tekstów obydwóch redakcji, które uwidoczni nie tylko zmiany przez ks. Stanisława porobione, lecz także błędy, które się do późniejszych rękopisów wkradły, niestety jednak niezupełnie. Wiele miejsc bowiem jest takich, co do których jest wątpliwość, czy w L. zachodzi zmiana czyli w drugich rękopisach błąd; w takich razach staraliśmy się wyjaśnić sobie rzecz, skreślając wątpliwe wyrazy w skróceniach a jeżeli skrócony wyraz ukazał się takim, że mógł spowodować pomyłkę w odczytaniu, wtedy trzymaliśmy się tekstu L., z którego jako najdawniejszego przejęliśmy także pisownią. Interpolacje drukujemy kursywą.

Odwrotny stosunek zachodzi co do kroniki oliwskiej opata Stanisława; tekst, który się w L., A., i F. przechował, jest ostatniem opracowaniem autora a więc posiada kształt i formę taką, jaką autor właśnie chciał przekazać potomności, dla tego też podstawą wydania kroniki oliwskiej jest L. w połączeniu z A. i F. a późniejsze rękopisy, z których warianty na dole podajemy,

mogły służyć nam tylko za środek w poprawieniu tekstu, gdzie L. błędne posiada lekcyje lub pojedyncze wyrazy opuszcza.

Ponieważ teksty K. i Dz. niczem ważnem się nie różnią od tekstów G. i C., jak porównanie tychże z drukiem Hirscha i z cytatai Perlbacha i Fuchsa wykazało, sądziliśmy, że bez ujmy dla rzeczy możemy ostatnich nie-uwzględnić, aby niepotrzebnym balastem nie powiększyć działu odmianek, albowiem K. i Dz. w połączeniu z L., A. i F. zupełnie wystarczają, aby ułożyć tekst poprawny *Exordium* i objaśnić wątpliwe miejsca kroniki oliwskiej.

Exordium i kronikę oliwską podzieliliśmy na rozdziały, które bądź co bądź ułatwiają cytaty i dla tego są potrzebne, choć rękopisy ich nie znają.

F. *Tabulae fundatorum et benefactorum.*

Tabulae znajdują się we wszystkich rękopisach późniejszych a więc w B., D., G., Dz. i K. w komplecie, w C. i Ba fragmentarycznie.

Hirsch w swoim wydaniu *Tabulae* korzystał z B., C. i D., oraz z rękopisu petersburskiego (P) i rękopisu biblioteki Oelrichsa.

Przy układaniu tekstu posilkowaliśmy się rękopisami Dz. i K., które w zupełności B., C., D. i G. zastępują, dalej uwzględniliśmy odmianki z P. a gdzie potrzeba była, także druk Hirscha.

Kiedy powstały *Tabulae*? Hirsch przypuszcza, że najwcześniej r. 1525, prawdopodobniej zaś po roku 1545 i to z tego powodu, że w końcowym ustępie *Tabulae* znajdują się słowa: Post multa ergo mala, post gravissimas hominum caedes, post agrorum depopulationes flebilemque totius terrae desolationem, które się także pod r. 1464 w *Annales Olivenses* powtarzają, z czego wnosi, że autor *Tabulae* korzystał z *Annales*, które dochodząc do r. 1545 po tym roku dopiero mogły powstać. Wniosek ten jest pozornie słuszny, ale nie zgadza się z rezultatami, które wynikły z badania rękopisów. Badanie to okazało, że około r. 1545 powstał zbiór źródeł oliwskich, na których czele były *Tabulae* a na końcu owe roczniki, w tym kształcie, w którym je podaje K., to jest bez dodatków odnoszących się do historii gdańskiej i krzyżackiej; później dopiero dodano owe ustępy, które się tylko w rękopisach Dz., G. itp. mieszczą.

W tych późniejszych dodatkach znachodzi się także owo zdanie z r. 1464, na podstawie którego Hirsch sądzi, że *Tabulae* najwcześniej r. 1525 powstać mogły, albowiem w dalszym ciągu tam mowa o »duces« pruskich. Skoro zaś *Tabulae*, jak to z opisu rękopisów wynika, już istniały, gdy tych dodatków jeszcze nie było, więc z nich czerpać nie mogły; prędzej można przypuścić, że odwrotny stosunek ma miejsce, że autor dodatków wyjął te słowa z *Tabulae*, albo że *Tabulae* i dodatki czerpały z wspólnego źródła, co także byłoby możliwem.

Jeżeli zatem owe słowa przez Hirscha przywiedzione tego nie dowodzą, co im tenże przypisuje, to upada także rok 1525, po którym *Tabulae* powstać miały. Wolno nam zatem z treści pisma wyszukać inną datę. Znajduję ją w ostatniem zdaniu *Tabulae*: »Hic serenissimus rex (Casimirus) cleri fautor et religionis monasterio Olivensi omnes hereditates, libertates et iura, quas antea iusto titulo possederat, confirmavit«, z którego wnoszę, że właśnie za panowania Kazimierza Jagiellończyka po r. 1467 ozdobiono ganki klasztorne obrazami fundatorów i dobrodziejów, pod którymi położono odpowiednie napisy, z których pracę niniejszą ułożono. Utwierdza nas w tem przekonaniu jeszcze okoliczność, że petersburski rękopis ma jeszcze dodatek, którego inne rękopisy nie mają: »nec non dedit nobis ornatum glaucum, quo utimur diebus sabbatis ad missas b. virginis Mariae«. Ten dopisek zdaje mi się wskazywać na to, że podarowanie ornatu nastąpiło już po ułożeniu *Tabulae*. Wskazuje na to i ten fakt, że w tymże rękopisie szereg portretów zamyka Stefan Batory i jego małżonka, których obrazy jednak były bez podpisu; gdyby *Tabulae* były później powstały, byłaby w nich zapewne wzmianka także o królu Aleksandrze, który r. 1505, oraz o Zygmuncie starym, który r. 1512, zatwierdził przywileje klasztorne.

Układając *Tabulae* korzystano przeważnie z *Exordium* i z kroniki opata Stanisława, miano jednak obok tego i wiersze o Świętopelku, które niewątpliwie pochodzą jeszcze z XIII wieku i niegdyś się mieściły na tablicach zawieszonych w kaplicy, w której zwłoki księcia spoczywały. Końcowe wiadomości o Husytach, o wojnie prusko-polskiej i o Kazimierzu są zapewne już własnem dziełem autora.

G. Annales Olivenses.

(Die mittlere Chronik von Oliva).

Annales Olivenses obejmujące lata 1356—1545, które Hirsch i inni mniej właściwie nazywają »die mittlere Chronik von Oliva«, przechowały się w tych samych rękopisach, w których *Tabulae*, z wyjątkiem Ba., który to rękopis jest niekompletny. Jak już przy opisie rękopisów nadmieniliśmy, *Annales* przedstawiają dwie redakcyje; w K. a więc i w C. przechował się ich tekst pierwotny, uwzględniający tylko dzieje klasztorne a pozaklasztorne o tyle, o ile dotyczą albo samego klasztoru albo kwestyi religijnych a przedewszystkiem reformacyi, której przeciwnikiem jest autor. Dla tego też czytamy na końcu następującą uwagę: Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab anno Domini 1170 usque ad annum 1545 actitata de variis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contingere in rebus ecclesiasticis«.

W nieco późniejszym czasie znalazł się ktoś, któremu te roczniki wydawały się zanadto suchymi i który je dla tego rozszerzył dodając liczne wiadomości zaczerpnięte głównie z źródeł gdańskich a odnoszące się do historii miasta Gdańska, oraz do dziejów Zakonu i Polski. Źródła te, które nas tu

mniej obchodzą jako dodatki do pierwotnych roczników nie należące, wymienia Hirsch w swoim wydaniu. W skutek tych dodatków zaszły niektóre mało znaczące zmiany w tekście pierwotnym, w którym zazwyczaj zastąpiono »Anno n. p. 1389« frazesem »Eodem anno«, jeżeli w poprzedzającym dodatku ten sam rok już był wymieniony. Tekst rozszerzony zawierają rękopisy G., Dz. itp., w których stosownie do zmian zaszłych także zakończenie jest nieco odmienne od C. i K., albowiem brzmi: »Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab anno Domini 1170 usque ad annum 1545 actitata, *tum etiam de magistris generalibus cruciferorum, qui tunc coevi fuere, nec non aliis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contigere*«.

Z tego wszystkiego wynika, że rękopisy K. i C. zawierają tekst pierwotniejszy od Dz. i G., że zatem one powinny być podstawą wydawnictwa.

Stosownie do tego braliśmy za podstawę K. i posilkowaliśmy się Dz. i wydaniem Hirscha, który z wszystkich innych rękopisów korzystał.

Jeżeli inne wydawnictwa Hirscha na zupełną pochwałę zasługują, to *Annales* przez niego wydane niebardzo nas zadowalają, albowiem w nich panuje nie tylko zamieszanie w przypiskach, ale i tekst nie jest należycie skolacyonowany.

Hirsch przypuszcza, że autorem całych roczników jest człowiek żyjący krótko po roku 1545. Zdanie to jest błędne, albowiem z całą stanowczością rozróżnić można dwóch autorów. Jeden z nich żył w ostatniej ćwierci XV wieku, drugi około środka XVI wieku. Pierwszy mianowicie tem się wyróżnia, że od r. 1454 począwszy szczegółowo opisuje, co każdy opat po swojej śmierci pozostawił, które szczegóły zapewne wyjął z ich testamentów lub z protokołów po ich śmierci spisanych.

Takie wiadomości znajdujemy pod r. 1454, 1464, i 1488 a rządy opata Mikołaja Muskendorfa i wszystko, co tenże dla klasztoru uczynił, opisuje tak obszernie i z taką znajomością wewnętrznych stosunków klasztoru, oraz swarów osobistych pomiędzy zakonnikami panujących, że wątpić o tem nie można, że autor za czasów tegoż opata już był członkiem konwentu oliwskiego; dla tegoż opata jest z wielkiem uwielbieniem, wie jak wyglądał i jakiego był usposobienia.

Z anekdotki, którą opowiada o życzliwości tegoż opata dla młodszych zakonników: »Sedeatis penes me; adhuc habebitis abbatem, a quo remote sedebitis«, do której od siebie dodaje: »Quod experimento postea didicerunt«, wynika niewątpliwie, że autor żył jeszcze za jego następcy Mikołaja Ungera 1488—1493, którego przyjacielem nie był.

Unger bowiem jako przeor intrygował przeciw swemu opatowi i chciał go tej godności pozbawić za pomocą swoich adherentów; gdy tę kwestyę już urzędownie traktowano, znalazł się pomiędzy »mediocres fratres« śmiałek jakiś imieniem Jan, który po łacinie rzekłszy: »Columbam habemus, accipitrem et milvum non quaeramus«, przechylił zdanie wszystkich znów na stronę opata

Mikołaja Muskendorfa. Jeżeli zaś autor dodaje: »Prior autem dictus — t. j. Unger — et rostro et unguibus lacerabat eundem fratrem in vindictam sententiae istiusmodi prolatae«, to jest to szczegół tak prywatnej natury a zarazem tak charakterystyczny, że przypuścić należy, że to autor o sobie mówi; żaden inny nie byłby zapewne o tem nawet wspomniał a mało kto może o tem wiedział. Nie wątpimy zatem, że autorem pierwszej części jest właśnie ów braciszek Jan. Jan przeżył jeszcze opata Ungera i doczekał się obioru jego następcy Michała Gedaue, o czym pod rokiem 1493 wspomina. Co następuje: »Qui obiit 1498. Circa haec tempora abbates et fratres Olivenses multas et magnas ab episcopis Vladislaviensibus sibi succedentibus molestias sunt perpassi propter decimas, quas nullo iure exigebant«, jest już tak ogólnikowo wyrażone, że trudno przypuścić, aby to pisał autor współczesny. Dla tego też sądzimy, że od tych wyrazów zaczyna się praca drugiego autora, który swą uwagę już zwraca na zupełnie inne przedmioty aniżeli Jan.

Jan miał co do dawniejszych czasów przed sobą notatki o obiorach i śmierci opatów, korzystał także z dokumentów i nagrobków, oraz z zapisek sąsiedniego klasztoru żeńskiego w Żarnowcu; jedno z tych źródeł żarnowieckich, które się odnosi do najścia Husytów, ogłosiłem z oryginału w V tomie Monumentów str. 910 — 912.

Z podobnych źródeł jak Jan, korzystał i drugi autor, lecz o wiele więcej od niego uwzględnia Gdańsk mianowicie od czasu, gdzie reformacya w tem mieście znalazła zwolenników.

Dopełniacz roczników oliwskich korzystał przeważnie z źródeł gdańskich i krzyżackich, miał jednak pod ręką i relacyą polską o wojnie wielkiego mistrza Alberta Brandeburskiego z królem Zygmuntem i o jego z Polską stosunkach, którą pod rokiem 1511 umieścił i która pod wielu względami jest bardzo ciekawa.

H. Epitaphium Dithardi abbatis.

W kościele oliwskim istnieje według Hirscha dziś jeszcze grobowiec Ditharda opata, który, postawiony w XVII wieku, zawiera nagrobek złożony z wierszy, przypominających swoim układem tak dalece wiersze o Świętopelku, że nie może ulegać wątpliwości, że i one są utworem XIII wieku. Oprócz tekstu wydrukowanego w *Scriptores rerum Prussicarum* t. V. str. 644 miałem pod ręką odpis, który się znajduje w K. na str. 149.

* * *

Źródła oliwskie umieszczamy w następującym porządku:

- I. Exordium ordinis Cruciferorum seu Chronica de Prussia.
- II. Chronica Olivensis. Auctore Stanislao abbate.
- III. Tabulae fundatorum et benefactorum.
- IV. Epitaphium Dithardi abbatis.
- V. Annales Olivenses.

I.
EXORDIUM ORDINIS CRUCIFERORUM
SEU
CHRONICA DE PRUSSIA¹

Exordium ordinis dominorum de Prusia anno Domini 1190³.

1. De² partibus Alemanie^a Conradus archiepiscopus Maguntinensis⁴, Conradus episcopus Herbipolensis⁵, Volberus⁶ episcopus Pathoviensis⁷, Gardolfus⁸ episcopus [Halverstadensis et episcopus]⁹ Czicensis^{10 b} et cum illis¹¹ principes nobiles dux¹² Fredericus¹³ de Svevia¹⁴, dux Henricus de Brunswik¹⁵,

¹) Opat Stanisław łącząc kronikę pruską z swoim dziełem nadał jej napis: Predicti [Dz. dodaje Mystwini] primi ducis tempore ordo cruciferorum tale sumpsit exordium. L., Dz. i K. ²) Anno Domini M^oCXC de partibus etc. L., A. i F. ³) L. nie ma.

⁴) Moguntinensis. Dz. i K. ⁵) Erbipolensis. A. i F. ⁶) Volkerus. L. i F.; Volberus. A.; Volborus. Dz. i K. ⁷) Pachomensis. Dz. i K.; Pachoniensis. A. ⁸) Bardolphus. A. ⁹) Wyrazy te były już opuszczone w rękopisie, który miał opat Stanisław.

¹⁰) Szicensis. Dz. i K.; Cicensis. A., F.

¹¹) hiis, his. L., A. i F. ¹²) Nie ma Dz. i K. ¹³) Fridericus. Dz. i K.

¹⁴) Swenza. Dz. i K.; Swenia. A. ¹⁵) Brunsbig. A.; Brunczwig. F.

^a) Cały ten rozdział polega na »Narratio de primordiis ordinis Theutonici (Perlbach: Die Statuten des deutschen Ordens str. 159—160), skąd także wypisano imiona książąt i biskupów, którzy jednak nie brali udziału w oblężeniu Akonu z wyjątkiem księcia szwabskiego Fryderyka, zmarłego tamże dnia 20 Stycznia r. 1191, lecz byli uczestnikami wyprawy krzyżowej w latach 1197—1198. ^b) Był nim Bertold.

dux Fredericus¹ de Austria cum aliis sex^a principibus de Alemania² et multis nobilibus comitibus et militibus ac aliis fidelibus civitatem Accon³, quam quondam Christiani ceperant et possederant⁴, sed⁵ propter paganorum frequentes insultus perdiderant, vallaverunt et atrociter oppugnaverunt⁶ et tandem Omnipotentis⁷ cooperante manu ceperunt et in possessionem⁸ Christianorum (12 Lipca 1191) reduxerunt. Eo tempore multi Christiani ibidem⁹ visi fuerunt¹⁰ miserabiliter in campo sub divo¹¹ absque victu et omni humana consolacione ac¹² cura infirmari, quod advertentes quidam honesti cives de Luybic et de Brema, misericordia moti, fecerunt hospitale sub velo navis sue et collegerunt quoscunque (1190) infirmos Christianos peregrinos et ipsis de rebus suis necessaria¹³ prebuerunt¹⁴ pro possibilitate sua larga manu. Quod cernentes predicti principes et alii nobiles, exemplo predictorum civium excitati¹⁵, petiverunt idem hospitale in honorem¹⁶ beate virginis Marie per dominum apostolicum confirmari, quod factum fuit immediate¹⁷ et datus fuit fratribus eiusdem hospitalis¹⁸ per dominum papam^b ordo¹⁹ fratrum hospitalis sancti Iohannis²⁰ et milicia²¹ fratrum militum templi; habitus autem album pallium cum nigra cruce²².

1199
19 Lut.

Hic sumpse-
runt habitum
album cum
nigra cruce²³.

2. Primus magister ordinis dictus fuit frater Henricus Walbote^c; secundus frater Otto^{24 d}; tercius frater Hermannus Bart^e; quartus frater Hermannus de

¹) Fridericus. K. ²) Alemanie. L. i F.; Almanie princi[pi]bus. A. ³) Accaron, Ackaron. L., A. i F. ⁴) possiderent. A. i F. ⁵) et. K. ⁶) vallaverunt... oppugnaverunt. Dz. i K. ⁷) Omnipotente. Dz. i K. ⁸) Dz. poprawia »potestatem«. ⁹) ibidem m. Chr. L., A. i F. ¹⁰) sunt. F. ¹¹) dio. Dz. i K. ¹²) humane consolacionis cura. L., A. i F. ¹³) nie ma A. i F. ¹⁴) ministraverunt. L., A. i F. ¹⁵) moti et excitati. Dz. ¹⁶) honore. L., A. i F. ¹⁷) non immerite. Dz.; non immerito. K.; nieczytelnie A. ¹⁸) hosp. s. Iacobi. K. ¹⁹) habitus (ordo). A. i F. ²⁰) Iacobi. Dz. i K. ²¹) milicie. F. ²²) cruce nigra. L., A. i F. ²³) cruce nigra. L., A. i F. ²⁴) W L. dodał kopista na marginesie »de Kerpen«.

^a) Według wspomnianej »De primordiis ord. Theut. narratio« byli nimi: Henricus dux Brabancie, qui tunc capitaneus erat exercitus, Hermannus palatinus comes Saxonie et lanthgravius Thuringie, Cunradus marchio de Landesberch, Theodericus marchio Missenensis, Albertus marchio Brandenburchensis, Henricus de Chaledin mareschalcus imperii. ^b) Inocenty III. ^c) Henryk Walpot 1190—1200. ^d) Otto von Kerpen 1200—1206. ^e) Herman Bart 1206—1210.

Zalcza^{1 f}. Istorum magistrorum tempore ordo tam egregie fructificavit, quod ad². . . militum numerum³ fratres pervenerant. Augmentum tale divina gracia maxime per quartum magistrum operante, cui tantam Deus contulit graciā, quod apud omnes erat graciosus, maxime apud cesarem Fredericum⁴ illius temporis et apud dominum papam Honorium tertium⁵, quos sepe discordantes sua prudencia ad concordiam reformavit et ob amorem eius idem papa ordini multas gracias contulit et libertates; dedit eciam hanc libertatem ordinis magistro, quod in digitis suis annulo⁶ uti potest⁶ et predictus imperator contulit ei usum signi sui in galea, vexillo et clipeo et plures alias dignitates.

Hic conventus
de Olyva est
trucidatus¹⁵.

1224.

3. In illo tempore Christianorum terre, Culmensis videlicet, Lubaviensis, Masoviensis et Cuiaviensis ab insultibus Prutenorum molestabantur⁷, depopulabantur⁸ et cremabantur et mares⁹ occidebantur, mulieres et virgines dehonestabantur et in servitutem perpetuam ducebantur captive. *Circa idem¹⁰ tempus ductus fuit conventus Olyvensis anno Domini¹¹ MCC.XXIII° per Prutenos Pomeranos¹² de Oliva in Gdanczk¹³ et ibi fuit martirizatus¹⁴.*

4. Quod cum cerneret dux Conradus earundem terrarum dominus et resistere non valeret insultibus et miseriis huiusmodi, quas vidit¹⁶ pati sub suo regimine populum christianum, de consilio suorum militum vocavit quosdam religiosos milites, qui dicebantur milites Christi¹⁷ et tradidit illis¹⁸ castrum Dobryn^{19 a}, ut se opponerent insultibus paganorum. Iam enim terre²⁰ Culmensis

1) Salcza. A. i F. W tem miejscu urywa się tekst F. 2) W L. następuje po »ad« liczba »sexacenta«, której nie było w pierwotnym rękopisie, gdyż redakcja I i A. jej nie mają a Dusburg inną zupełnie podaje; »sexacenta« jest zatem wtrętem albo kopisty albo kogoś innego. 3) ordinem. A. 4) Fridericum. Dz. i K. 5) annulis. L. i A. 6) potest uti. L. i A. 7) demolestabantur. A. 8) depreliabantur. A. 9) matres. Dz. i K. 10) id. Dz. i K. 11) nie mają Dz. i K. 12) Pomezanos. L. i A. Ob. str. 284. 13) Gdantzk. Dz. i K.; Gdanck. A. 14) »ab eisdem« dodają L. i A., nie mają Dz. i K. 15) trucidatus est. L. 16) quos videret. Dz. i K. 17) Nie mają Dz. i K. 18) ipsis. Dz. 19) Dobin K. 20) terra. Dz., K. i A.

a) Herman de Salza 1210 — 1239. b) Fryderyk był cesarzem 1215 — 1250 a Honoryusz III papieżem 1216 — 1227. c) Dokument wystawiony dla rycerzy Chrystusowych przez księcia Konrada nosi datę dnia 4 Lipca r. 1228. Treść jego jednak nie sprzeciwia się powyższemu podaniu autora, bo książkę podaje do wiadomości, quod . . . contuli . . . castrum Dobrin . . . absolvi . . . mówi zatem o rzeczach

et Lubaviensis erant omnino desolate; sed isti fratres nihil perfecerunt¹ nec resistere Prutenorum insaniis potuerunt et idcirco dictus² princeps, habito³ saniori consilio cum domino Christiano⁴ ordinis Cisterciensis⁵, primo Culmensi episcopo et aliis⁶ episcopis et nobilibus in ducatu suo et⁷ audita fama fratrum de domo Theutonica, misit nuncios ad fratrem Hermannum de Zalcza eorundem⁸ fratrum magistrum, suppliciter petens, ut de ordine suo aliquos fratres ad terras suas dirigeret ad dictorum Prutenorum seviciam refrenandam, promittens se firmiter¹⁰ benefacturum¹¹ ordini et fratribus, quos decerneret¹² ad se dirigendos. Habita ergo deliberacione et maturo consilio, missus fuit frater¹³ Conradus de Landisberg¹⁴ cum alio fratre versus Cuiaviam ad predictum ducem, qui statim de consilio militum suorum et episcoporum et pleno consensu ducisse et filiorum suorum¹⁵ Boleslai, Cazimiri¹⁶ et Semoviti¹⁷ concessit¹⁸ eis et ordini eorum anno Domini M^oCCXXVI terram Culmensensem et Lubaviensem¹⁸ iure hereditario perpetuo libere possidendam, ut se¹⁹ murum opponerent pro defensione christianitatis contra paganos memoratos.

Hic fratres
domo Theo-
nica veni-
unt in Prussian

1226.

5. Predictus ergo frater Conradus auxilio ducis in litore Wisle²⁰ ex²¹ opposito, ubi nunc civitas Thorun²² sita est, in quodam monte presidium fecit, quod appellatur²³ Vogilsank^b ²⁴, de quo²⁵ exercere cepit²⁶ inimicicias contra

¹) profecerunt. L. ²) iam dictus. A. ³) Nie mają Dz. i K. ⁴) A. dodaje »de Oliva«. ⁵) K. dodaje »professo Olivensi«. ⁶) Nie ma A. ⁷) Ma tylko L.; »et« zatem było już opuszczone w rękopisie, który miał X. opat Stanisław. ⁸) Tempore huius ducis domini ac fratres domus Theotonicorum venerunt in Prussian. L. ⁹) Saltza eorum. A. ¹⁰) firmiter se. L. i A. ¹¹) benefactorem. Dz. i K. ¹²) cerneret. A. ¹³) Nie ma A. ¹⁴) Landsberg. Dz. i K.; Landesbergk. A. ¹⁵) scilicet. Dz. i K. ¹⁶) Casmiri. Dz., Casimiri. K. ¹⁷) Semonici. Dz. i K. ¹⁸) Lybaviensem. L. ¹⁹) sibi. Dz. i K. ²⁰) Histule. A. ²¹) L. nie ma. ²²) Thorn. Dz. i K. tak zawsze. ²³) appellavit. L. i A. ²⁴) Vogel-sang. Dz., K. i A. i tak potem. ²⁵) et de hoc. L. i A. ²⁶) cepit exercere. A.

nie obecnie, lecz przedtem już dokonanych. Ob. Philippi: Preussisches Urkundenbuch nr. 67.

^a) Dokumentu o tej donacyi nie ma; przywilej zaś cesarza Fryderyka z r. 1226, którego podstawą właśnie jest owa donacya, nie jest zupełnie wolnym od zarzutów. ^b) Na przeciwko Torunia na lewym brzegu Wisły leżą do dziś

ruiny jakiegoś zamku, który się Dybowo nazywał. Dybowo zatem i Vogelsang byłyby jedno i to samo.

(1230) Prutenos. Postquam autem¹ predicto magistro fratri Hermannō de Zalcza² factum innotuit, misit eis fratrem Hermannum dictum Balke³ cum aliis quinque fratribus et armigeris pluribus. Qui cum pariter convenissent in Vogilsank⁴, de consilio predicti ducis et militum eius castrum Nesso⁵ construxerunt et ab hoc castro fere⁷ per quinque annos bella cum Prutenis quasi cotidie commiserunt.

Castrum Nesso⁵ construitur⁶.

1231.

6. Postea anno Domini M^oCCXXXI cum predicto duce Conrado et aliis fidelibus peregrinis frater Hermannus Balke provincialis magister et sui fratres transierunt Wislam ad partem Culmensem et iuxta ripam Wisle⁸ super unam frondosam quercum edificaverunt⁹ propugnacula et circumfoderunt eam, eandem municionem Thorun¹⁰ appellantes et oppidum eiusdem nominis ibidem fecerunt; sed postea in brevi¹¹ ab eo loco castrum cum oppido¹² ad locum, ubi nunc stat Thorun, transtulerunt.

Castrum Thorun cum oppido eiusdem nominis construitur.

7. Eodem tempore Pruteni construxerunt castrum quoddam Rogov¹³ b nomine iuxta Wislam¹⁴ ultra Thorun¹⁵ et aliud¹⁶ inferius Thorun¹⁷, ubi nunc est Antiquum Culmen¹⁸. Tercium castrum habuit quidam nobilis Prutenus¹⁹, sed Christianis multum infestus, Pipinus nomine, in quodam lacu, qui hodierna die²⁰ dicitur lacus Pipini^c; de hiis castris multa mala quasi cotidie paciebantur Christiani.

8. Contigit²¹ autem quadam vice cooperante Deo, quod cruciferi cum Prutenis de primo castro convenerunt ad pugnam²² et omnes occiderunt, excepto capitaneo, qui pro redimenda vita castrum tradidit et cruciferis adhesit et in brevi, ipso duce, castrum inferius per cruciferos fuit captum et insuper

¹) Nie ma A. ²) Saltcza. A. ³) Balcke. Dz. i K. zawsze. ⁴) Ob. str. 293.

⁵) Nessaw. L. ⁶) K. nie ma tego napisu. ⁷) se. A. ⁸) Histule. A.

⁹) aedificaverunt. K. ¹⁰) Thorunii. A. tak zawsze. ¹¹) A. nie ma »in brevi«.

¹²) opido. L. ¹³) Roggow. Dz. i K.; Rogon, L. i A.; było zatem pierwotnie »Rogou«.

¹⁴) Histulam. A. ¹⁵) Thorn. A. ¹⁶) apud. Dz. i K. ¹⁷) Thorn. A.

¹⁸) Culmense. Dz. i K.; czy może w pierwotnym rękopisie było »antiquum castrum Culmense«?

¹⁹) Na tym wyrazie urywa się tekst K. ²⁰) Nie ma A. ²¹) Contingit. A. ²²) pugnam. L.

^a) Nieszawa na lewym brzegu Wisły poniżej Podgórza i Dybowa. Konrad nadał Zakonowi castrum, quod dicitur Nissoue, cum hiis quatuor villis Ozcholino Nissoue, Nissoueca, Occola r. 1230. Pr. Urkb. nr. 76. ^b) Dziś Rogowo.

^c) Dziś Pigrza między Toruniem a Unisławiem.

Pipinum sororium suum cruciferis¹ tradidit, quem deleto² castro suo³ Pipinus miserabiliter interimitur.⁴ taliter⁴ peremerunt: ventrem namque⁵ ipsius circa umbilicum aperire⁶ fecerunt et umbilicum⁷ arbori affixerunt et per circuitum arboris currere eum⁸ preceperunt, quousque penitus evisceratus fuit et sic, qui multos Christianos impie necaverat, crudeliter fuit et miserabiliter interemptus. Iste⁹ Pipinus reliquit filium unum¹⁰ post se, qui dictus fuit Matha, sed factus Christianus, appellatus fuit Hermannus. Hic omnino devotus et bonus, fuit constans in fide; *qui reliquit post se fideles¹¹ filios et filias, nepotes et neptas¹² et pronepotes et proneptas¹³, qui hodierna die veri sunt Dei amatores et christiane fidei professores.*

9. Postea venerunt multi nobiles zelo fidei ducti versus Prusiam¹⁴ et adunati cum fratribus construxerunt Culmen¹⁵ castrum et civitatem anno Domini M^o CCXXXII. Hoc facto descenderunt fratres pariter cum peregrinis et construxerunt in quodam loco, qui dicitur Quezin¹⁶, castrum, quod appellaverunt¹⁸ Insulam sancte Marie^a, anno Domini M^o CCXXXIII. Postea venit versus Pruziam peregrinando nobilis homo burcgravius¹⁹ de Maydenburc²⁰ dictus²¹ »cum parva manu«, cum comitatu non paucio²² militum et armigerorum et mansit in Culmen²³ per unum annum. Hic transtulit Insulam beate Marie a loco primo ad²⁴ locum, in quo nunc est sita.

Castrum Culmen constructur.
1232.

Marienwerder construitur¹⁷.
1233.

1233.

10. Adhuc dicto burcgravio²⁵ manente in Culmen²⁶ venerunt omnes fere²⁷ principes Polonie, videlicet Mazovie, Cuiavie, Cracovie et²⁸ Vratislavie et Svantopolcus dux Pomeranie una²⁹ cum fratre, cum multa milicia versus Culmensensem terram ad Insulam sancte Marie^b et eam melius firmaverunt et

1) Nie ma A. 2) delato. Dz. 3) Nie ma. Dz. 4) totaliter. A. 5) Nie mają L. i A. 6) aperiri. L. 7) et umbilicum nie ma L. 8) eum agitare. L. i A.; currere vi. Dz. i wszystkie inne teksty; vi zdaje się powstało z niewyraźnego »eu«. 9) Ille. Dz. 10) unum filium. L. i A. 11) Nie ma. Dz. 12) neptes. Dz., nepotas. A. 13) proneptes. Dz., pronepotas. A. 14) Prussiam. Dz. i A. i tak zawsze. 15) Culmense. A. 16) Quezyn. A.; Quetzyn. Dz. 17) Napisu tego nie ma L. 18) appellarunt. A. 19) burcgravius. L. 20) Meydenborg. A., Magdeburg. Dz. 21) Nie ma L. 22) parvo. Dz. 23) Culmine. L. 24) in. A. 25) burggravius. A.; burgravius. Dz. 26) Culmine. L. 27) omnes ferme. Dz.; fere omnes. L. i A. 28) Nie ma Dz. 29) Nie mają L. i A.

a) Dziś Kwidzyn po niem. Marienwerder. b) Dokument Henryka księcia szląskiego i krakowskiego ma wprowadzie »actum prope Quedinam in stationibus

facta hyeme¹ totus peregrinorum exercitus cum fratribus intraverunt territorium, quod Resin² dicitur et vastaverunt illud totum³ et quoscunque poterant, occiderunt; tunc occurrerunt⁴ illis⁵ Prutenorum maxima multitudo ad bellandum⁶ expedita et invocato Dei auxilio Christiani congressi fuerunt cum (1234 w jesieni) eis^a et tunc dux Svantopolcus cum suis precluserit eis opportunitatem⁷ fugiendi et occisa ibi fuerunt⁸ V millia Prutenorum cum ingenti gaudio Christianorum et sine omni lesione Christianorum.

Castrum Radim¹¹ constructum (1234).

11. Hiis ergo cum laude Dei sic patratis⁹, frater Hermannus predictus cum auxilio peregrinorum anno Domini MCCXXXIII edificaverunt Radim¹⁰ castrum.

Eodem tempore IIII° Nonas Ianuarii a Prutenis Warmiensibus Olyva combusta fuit et VI¹² conversi et XXXIV^{or} servi igne et gladio miserabiliter martirizati sunt¹³. Tunc etiam contigit¹⁵ in¹⁶ eodem tempore, quod (około 1236) nobilis marchio Misnensis Heynricus¹⁷ nomine venit in Prusiam et adduxit¹⁸ secum Dos¹⁹ nobiles cum multis aliis armigeris et apparatu multo²⁰. Iste nobilis dominus totam terram Pomeranie^{21 b} vastavit, omnia Prutenorum fortalicia²², que multa erant, incineravit et omnes Prutenos, quos in ipsis reperit²³, gladiis²⁴ strangulavit et hoc tam diu et tociens²⁵ factum fuit²⁶, quod residui Pomerani^{27 b} colla sua iugo fidei submiserunt et erroribus posttergatis²⁸

-
- 1) yeme. L. 2) Reszen. Dz.; Ressyn. A. 3) Zamiast illud totum ma Dz. id territorium. 4) occurrit. Dz. 5) eis. L. i A. 6) bellum. A.
 7) oport. L. 8) occisi sunt ibidem. A.; occisa fuerunt ibidem. L. 9) peractis. A.
 10) Radinum. L. i A. 11) Raddinum. L. 12) VII. L. i A.; VI zaś ma Dz. i tabula fundatorum. 13) fuerunt. L. 14) Hic Oliva combusta fuit. L.
 15) contingit. A. 16) Nie ma Dz. 17) Mnisnensis Hermannus. Dz.; Henricus. A. 18) duxit. A. 19) duos. Dz. 20) magno. A. 21) Pomezanie. L.
 22) fortalia. Dz. 23) repperit. L.; cepit. A. 24) gladio. A. 25) toties. Dz.
 26) est. A. 27) Pomezani. L.; Pomezanii. A. 28) postergatis. L. i A.; postrogatis. Dz.

anno . . . 1235«, ale w tekście samym mówi książę »cum in Prusiam ad expeditionem euntes fuisset prope de Quedina constituti«, stąd wynika, że sprawa była omawiana pod Kwidzynem, ale urzędownie spisana dopiero roku 1235, przy czem jednak zatrzymano miejsce pierwotnej umowy, choć rok położono inny. Dokument ten zatem nie świadczy przeciw opowiadanu autora.

a) Nad rzeką Dzierżgón po niem. Sirgune.
 pruskie a więc Pomezania, Pomezani.

b) To jest tutaj Pomorze

summam veritatem, que Christus est, cognoverunt. Predictus eciam¹ marchio duas naves edificavit in auxilium cruciferis, quas eis cum parte militum suorum reliquit et completa peregrinatione sua ad propria remeavit.

12. Predictus vero magister, onustatis navibus et necessariis omnibus² pro novi castri edificacione sumptis, cum peregrinis, quos marchio reliquerat, et aliis fidelibus descendit versus Pogoraniam³ et Elbingum⁴ castrum edificavit anno Domini M^oCCXXXVII, quod postea per paganos fuit expugnatum⁵ et iterato in loco, ubi nunc situm est, cum civitate fuit per Christianos reparatum. Ab hoc castro cruciferi cum peregrinis Pogoranos impugnaverunt⁶ viriliter et frequenter. Contigit⁷ autem una vice, quod Pogorani cum magna⁸ exercitus multitudine vastaverunt⁹ Christianos, magister autem cum paucis fiduciam habens in Deo, fuit eos insecutus et cum iam cum eis congredi vellet¹⁰, Pogorani terga verterunt fugiendo et ex omnibus hiis¹¹ unus solus detentus fuit, qui cum videret exercitum dominorum esse parcum, quesivit¹², ubi plures essent et cum didicisset plures non fuisse, miratus¹³ valde dixit: Et¹⁴ nos vidimus totum campum plenum armatis viris arma similia armis vestris habentibus et idcirco perterriti fugimus. Similiter omnes Pogorani, qui evaserant¹⁵, loquebantur et propter hoc miraculum et propter manum¹⁷ Dei validam, quam contra¹⁸ se fuerant experti in multis bellis, curvaverunt¹⁹ cervices suas et capita sua fidei catholice submiserunt.

Castrum Elbingen⁴ constructur (1237).

Viso miraculo Pogorani dominis terre se subiugaverunt¹⁵.

13. Postea alie gentes videlicet²⁰ Warmi²¹, Natangi²², Barti cruciferos et coniunctos eis Christianos infestaverunt. Idcirco predictus magister misit aliquos fratres cum artificibus et currificibus²³ pluribus descendere²⁴ navigio in recenti mari et experiri convenientem pro faciendo²⁵ castro locum versus predictos paganos. Postquam autem venissent ad litus Warmienses terre, viderunt castrum unum Prutenorum situm, ubi nunc est Balga et ibi applicuerunt et licet pauci essent, tamen cum indiscrecione, non sano²⁶ potiti consilio²⁷,

(1238)

Castrum Balga construitur.

1) autem. Dz. 2) omnibus necessariis. L. i A. 3) Pogoianiam, Pogoiani itp. L. i A. tak zawsze. 4) Elbing. Dz. 5) expugnatum. L. 6) impugnaverunt. L. 7) contingit. A. 8) magistri. Dz. 9) vastarunt. A. 10) nosset. A. 11) his omnibus. A. 12) qui sunt. A. 13) minatus. A. 14) Nie maja L. i A. 15) submiserunt. L. 16) Nie ma A. 17) misericordiam. Dz. 18) erga. L. 19) servaverunt. Dz. 20) scilicet. A. 21) Warmienses. Dz. 22) Natangi. Dz. 23) crucificibus. A.; terrificibus. Dz. 24) descendentes. A. 25) edificando. A. 26) vano. Dz. 27) concilio. L.

spoliare et cremare terram presumpserunt. Postquam autem incole terre eos tam paucos esse perceperunt, cucurrerunt¹ ad arma sua et irruentes in eos, omnes occiderunt, exceptis hiis, qui remanserant² circa naves; qui statim visa ruina suorum³ fugerunt et magistro malum nuncium retulerunt. Quo audito, magister et omnes fratres suorum casum lamentabiliter deflexerunt et congregato exercitu magno, navigando descenderunt per mare recens et applicuerunt prope Balgam et festinanter exeuntes castrum vallaverunt et viriliter impugnaverunt⁴. Castellanus vero eiusdem castri videns virtutem Christianorum et desperans se resistere posse, coniunxit se clam Christianis et cooperatus est⁵ eis in inpugnando⁶ castrum⁷ ita, quod ex hoc captum fuit. Tunc in vindictam sanguinis⁸ Christianorum, quem⁹ prius effuderant, omnes gladiis¹⁰ percussi miserabiliter perierunt. Idem castrum retinuerunt cruciferi et multas victorias contra eiusdem terre incolas futuro tempore obtinuerunt. Hoc autem factum fuit anno Domini M^oCC^oXXXIX.

1239.

14. Postea capitaneus terre Warmiensis Piops nomine congregata omni multitudine, quam habere poterat, obsedit castrum et volebat esse primus in pugnando¹¹ et fuit primus in corruendo¹²; nam statim in primo insultu sagitta traiectus fuit. Quo facto totus exercitus movit castra¹³ et recessit. Postea multi incole terre Warmiensis considerantes manum Dei validam, conversi sunt ad fidem et dimissis erroribus¹⁴ et hereditatibus suis, Christianis adheserunt. De quorum conversione et adhesione multum gavisi fuerunt Christiani. Et statim in fine pontis positi trans paludem fratres edificaverunt molendinum et firmaverunt illud¹⁵ et duos fratres¹⁶ cum armigeris ad custodiendum molendinum ibi posuerunt, quod tamen in brevi postea captum fuit et combustum a Prutenis et fratres cum armigeris occisi fuerunt miserabiliter ab eisdem.

Multi incole
Warmienses
conversi sunt
ad fidem.

15. Illo in¹⁷ tempore erat in Warmia una generacio valde potens, que dicebatur Bogetini, qui¹⁸ simul congregati edificaverunt castrum forte in campo, qui dicitur Portegal et aliud propugnaculum edificaverunt¹⁹ Scharndo²⁰; de istis duabus municionibus multum fatigati fuerunt²¹ fratres sic, quod vix

¹) concurrerunt. Dz. ²) manserant. A.; remanserunt. Dz. ³) Nie ma L.

⁴) impugnarunt. Dz.; impugnaverunt. L. ⁵) Nie ma Dz. ⁶) imperugnando. A.

⁷) castro. Dz. ⁸) sangwis. A. ⁹) quam. A. ¹⁰) gladio. A. ¹¹) pungnando. L.

¹²) trucidando. Dz.; interuendo. A. ¹³) castrum. Dz. ¹⁴) lerconibus. A.

¹⁵) id. Dz. ¹⁶) fratres duos. L. ¹⁷) Nie maja L. i A. ¹⁸) et isti. L. i A.

¹⁹) edificavit. L. i A. ²⁰) Schrando. Dz. ²¹) fuerant. A.

poterant egredi ante¹ valvam castr² Balge et hoc tam diu duravit, quod fratres decreverunt postponere Balgam et inde³ recedere et cum hoc⁴ facere unanimiter⁵ decrevissent, venit eis insperate⁶, tamquam a Deo missus consolator et redemptor, nobilis dux Otto de Brunswig⁷, quasi cum tota curia sua, cum canibus venaticis¹⁰ et avibus et venatoribus ac magno exercitu, qui secrete in castro Balga¹¹ mansit cum suis et prudenti consilio unum de nobilioribus Prutenis Pomande nomine multis corrupit muneribus, qui adhuc erat¹² in fide neofitus¹³, qui simulans se apostatasse¹⁴ a fide, venit ad suos terrigenas consulens, quod pociores¹⁵ de Warmia, de Natangia, de Bartensi terra congregarentur et insuper omnes, qui valerent ad bella et simul omnes vallarent Balgam, assecurans eos de castr¹⁶ certa capcione. Quod factum fuit et cum ante castrum extendissent tentoria sua, dux Otto cum suis et cum fratribus, aperta valva irruerunt in hostes viriliter et omnes prostraverunt et gloriam Deo, qui¹⁷ in manus ipsorum tradidit impios, decantaverunt. Habito hoc bello dux Otto circumvallavit predictas municiones et expugnavit¹⁸ eas et omnes, quos in ipsis reperit, rebus et vita privavit.

Dux Otto⁶
de Brunswyg⁹
venit ad partes
Prusie (1240).

16. Perseveravit autem predictus dux in Balga per anni circulum et in tantum¹⁹ cotidianis bellis incolas terrarum predictarum debilitavit, quod quo divertere²⁰ possent, ut salvarentur, consilio²¹ invenire nullo²² potuerunt. Anno ergo finito, dux devotus, dimissis armis et expensis multis cum²³ canibus venaticis²⁴ et retibus ad feras capiendas et duobus venatoribus, fratribus in Balga existentibus valedicens, omnibus cum suis ad propria remeavit.

(1241)

17. Postquam abiisset²⁵ predictus dux, Warmienses²⁶, Natangenses²⁷ et Bartenses²⁸ iam adeo erant diminuti et prostrati, quod nulla racione amplius resistere poterant et ideo positis pignoribus natorum²⁹ suorum

Warmienses,
Natangenses et
Barthenses²⁸
baptizantur.

1) ad. Dz. 2) Nie ma A. 3) iterum. Dz. 4) Nie ma Dz. 5) unanimiter facere. Dz.; ale B. ma szyk wyrazów jak w tekście. 6) insperatus. A.
7) Brunswik. L. 8) Nobilis Otto dux. Dz.; ale B. ma jak L. 9) Brunswyck. L.
10) venaticiis. A. 11) Balge. A. 12) erat adhuc. L. i A. 13) Tu się urywa tekst A. 14) apostotasse. L. 15) procures. Dz. 16) tertia. Dz. 17) quod. Dz.
18) expugnavit. L. 19) Zamiast »in tantum« ma Dz. »multum«. co jest mylnem rozwiązaniem skróconego »in tantum«. 20) duriter. Dz. 21) nullo. L.
22) consilio. L.; Dz. nie ma. 23) et. L. 24) venaticiis. L. 25) abisset. L.
26) Warmiensis. L. 27) Natangenses. L. 28) Bartagenses. L. 29) notorum. Dz.

Plura castra
construuntur.

ad maiorem certificationem, signaculum et lavachrum fidei, videlicet sacrum¹ baptismum² susceperunt et ammodo Deo et fratribus se servituros³ promiserunt. Ad maiorem autem cautelam fratres in predictarum gencium terris edificaverunt plura castra, utpote in Natangia Cruyceburc^{4 a}, in terra Bartensi Wysilburc^{5 b} et Resil^{6 c} et Bartensteyn^d, in Warmia Brunysberg^{7 e} et Heylsberg^f et alia plura et locaverunt in eis viros bellatores, qui ea tenerent et custodirent et ex illa⁸ hora ceperunt multiplicari incolentes terram Prusie Christiani, qui venerunt de partibus diversis Alemanie⁹ et edificaverunt villas et civitates et ubi prius exercebantur ritus paganorum, ibi ad laudem Dei ceperunt sonare »Gloriam in excelsis Deo«¹⁰ organa Christianorum.

Fratres¹⁴ de
Lyvoniam et¹⁵
de Prusia sub
uno ordine
esse elegerunt.

18. Eodem in¹¹ tempore magister ordinis fratrum militum Christi in Livonia, frater Volquinus¹² misit ad fratrem Hermannum de Zalcza magistrum¹³ ordinis de domo Theutonica petens instanter, ut procuraret et peteret licenciam sibi et fratribus suis intrandi ordinem suum ita, quod amborum esset ordo unus et regula una et uni subessent magistro, quod ad petitionem predicti fratris Hermanni papa permisit et unum, ut predictum est, ordinem amborum esse confirmavit.

(1236) 19. In¹⁶ eodem tempore frater Volquinus fuit cum L^a fratribus et multis peregrinis per Litwynos interfectus¹⁷, in locum cuius missus fuit in Livoniam pro magistro frater Hermannus Balke, qui fuerat¹⁸ provincialis magister in Prusia, loco cuius in Prusia factus fuit provincialis magister frater¹⁹ Poppo, qui VII annis rexit hoc²⁰ officium competenter et postea factus fuit generalis²¹ magister ordinis universi^g.

1) sacrum videlicet. L. 2) baptisma. L. 3) servitores. Dz. 4) Cruytzberg. Dz.
5) Wisselborg. Dz. 6) Resin. L. i Dz. 7) Brunsberg. Dz. 8) Zamiast »ex
illa« ma Dz. »prima«, co powstało z mylnego odczytania skrócenia ia = illa, biorąc
je za Ia = prima. 9) Almaniae. Dz. tak zawsze. 10) Gloria in excelsis. L.
11) In eodem. L. 12) Wolckwinus. Dz. tak zawsze. 13) Nie ma L. 14) Hic
fratres. L. 15) et fratres. L. 16) Nie ma Dz. 17) missus. Dz. 18) fuit. L.
19) Nie ma Dz. 20) hoc rexit. L. 21) conventualis. Dz.

a) Kreuzburg na południe od Królewca. b) Miejscowość dziś nieznana.
c) Dziś Reszel na Warmii. d) Po polsku Bartoszyce albo Barsztyn. e) Po
polsku Braniewo albo Brunsberk. f) Po polsku Liebark. g) Popo
był mistrzem kraju pruskiego w latach 1241 i 1244—1247 lub 1248; wielkim
mistrzem zaś Zakonu został r. 1253.

20. Hiis peractis, ut prescriptum¹ est, Deus, cuius providencia in sui dispositione non fallitur, ad punicionem malorum et ad maiorem illuminacionem et purgacionem bonorum gravissimam discordiam inter ducem Suantopolcum de Pomerania et fratres de Prusia oriri permisit, propter quod idem dux castra sua in litore Wysle sita firmavit et descendentes² navigio homines fratrum frequenter impedivit et³ hoc tempore creacionis domini Innocentii pape IIII^{ti} factum fuit *sub anno Domini M^o CCXLIII^o a*, qui misit ad partes Prusie dominum Guilhelmu^m⁴ Mutinensem episcopu^m^b, qui postea factus papa dictus fuit Alexander IIII^{us}. Hic divisit terram Prusie⁵ in quatuor episcopatus^c. (1241 24 Stycz.) Tam gravis erat adversus fratres de Prusia predicti ducis cordis adversitas, quod nec predicti domini legati auctoritas et ammonicio⁷ potuit ipsam⁸ mitigare. Quod cernentes Pruteni novelli in fide, omnes pene⁹ duci adhererunt et simul cum eo adunati inferiorem partem terre¹⁰ Prusie devastaverunt et omnes municiones ceperunt et destruxerunt, excepto Elbingo et Balga et similiter superiores partes Prusie videlicet Pomeraniam¹¹ et Culmensem terram spoliis et incendiis vastaverunt et omnes municiones destruxerunt excepto Thorun, Culmen¹² et Radino.

Hic facta est discordia inter ducem Swantopolcum et fratres² de Prusia.

21. Hiis malis¹³ fratres resistere non poterant illa vice, sed unus frater dictus Theodricus¹⁴ de Bernheym assumptis ad se aliis quatuor fratribus et viginti tribus armigeris in vigilia¹⁵ beate Barbare virginis¹⁶ castrum¹⁷ ducis (3 Grudnia 1242)

¹) scriptum. Dz.

²) dominos. L.

³) descendens. Dz.

⁴) Nie ma Dz.

⁵) Wilhelmum. Dz.

⁶) Nie ma Dz.

⁷) admonitio. Dz.

⁸) ipsum. Dz.; ipsam

potuit. L.

⁹) pene omnes. L.

¹⁰) Nie ma Dz.

¹¹) Pomezaniam. L.

¹²) Cul-

mine. L.

¹³) multi. Dz.

¹⁴) Theodoricus. Dz.

¹⁵) feria. Dz.

¹⁶) martiris. L.

¹⁷) Nie ma L.

^a) Rok 1243 nie odnosi się do elekcyi Inocentego IV, lecz do podziału Prus na biskupstwa. Sądzę zatem, że data ta nie należy do pierwotnego tekstu, lecz że ją na marginesie dodano na oznaczenie bliższe zdania: Hic divisit terram Prusie in quatuor episcopatus. Data ta jednak była już w tekście, gdy Dusburg z niego korzystał.

^b) Wilhelm, biskup mutineński, był legatem w Prusiech w latach 1239—1242; umarł r. 1251; Aleksander IV zaś został papieżem r. 1254.

^c) Ob. Pr. Urkb. nr. 142 i 143. Wilhelm wystawił swój dokument opisujący granice dyecezyi pruskich w Anagni.

Caput beate
Barbare virginis
reperitur.

Suantopolci dictum Sertowicz^{1 a} nocturno tempore cepit² et multos in eodem castro occidit et captivavit ibidem. L. nobiles mulieres exceptis parvulis et inter alia spolia et res invenerunt thesaurum incomparabilem, caput videlicet beate Barbare virginis, quod cum sollemnitate magna et gaudio in Culmen detulerunt, ubi hodierna die manet et multa signa meritis beate virginis ibidem facta et adhuc cotidie fieri dinoscuntur. Hoc castrum dux Svantopolcus, licet auxilio Prutenorum multum instaret impugnando³, tamen non⁴ potuit expugnare, sed cum exercitu suo terram Culmensensem vastavit non sine gravi ruina suorum.

(1243) 22. Postea venit fratribus⁵ in auxilium⁶ dux Cuiavie^b et dux Kalisiensis, qui pariter cum fratribus vallaverunt castrum⁷ Nakil, quod eis traditum fuit salvis rebus et vita illorum, qui castrum tenuerunt et postea per totam Pome-
(1243) raniam discurrentes hostiliter omnia vastaverunt. Hiis ita peractis facte fuerunt⁸ treuge inter predictum ducem et fratres de Prusia, mediante domino legato predicto^c ita, quod idem dux filium suum Mistwuyum⁹ dedit obsidem fratribus et quod deinceps deberet inter eos¹⁰ firma concordia permanere, sed forte mutatis condicionibus concordia post unum¹¹ annum in discordiam fuit permutata.

Hic¹² Sudovien-
ses¹⁴ terram
Culmensensem
vastaverunt.
(1244)

23. [Quod videntes]^{12 d} Pruteni inferiorum parcium et eciam Sudovienses¹⁵ cum exercitu magno terram Culmensensem¹⁶ totam vastaverunt et postea circa

- 1) Sertowicz castrum. L. 2) cepit tempore. L. 3) impugnando. L. 4) non tamen. L. 5) cum fratribus. Dz. 6) in auxilium nie ma Dz. 7) castrum et. Dz.
8) Od tego wyrazu zaczyna się na nowo tekst w K. 9) Mistwigium. Dz. i K.
10) inter eos nie mają Dz. i K. 11) Nie mają Dz. i K. 12) Quia omnes. L., Dz. i K. 13) Nie ma L. 14) Sudenses. Dz.; K. nie ma żadnego napisu.
15) Sudomenses. Dz. i K. 16) Culmensensem terram. L.

a) Dziś Sartawice na lewym brzegu Wisły poniżej Świecia. b) Kazimierz, książę kujawski, zawarł przymierze z Zakonem przeciw Świętopełkowi dnia 28 Sierpnia r. 1243. Pr. Urkb. nr. 145. c) Wyjazd Wilhelma, wówczas biskupa sabińskiego, zapowiedział papież r. 1244; Wilhelm jednak nie przybył do Prus, lecz zamiast niego Henryk, kapelan papieski, r. 1245. d) Rękopisy mają »quia omnes«, ponieważ jednak zdanie zaczynające się od »quia« żadną miarą nie łączy się z poprzedniem a skoro je oddzielimy od niego punktem, brak znów głównego zdania, przeto przypuścić należy, że albo po »quia« opuszczono jakieś zdanie, albo że skrócone »quia omnes« źle odczytano. Ostatnie przypuszczenie zdaje nam się najprawdopodobniejszym i dlatego poprawiamy »quod videntes«. Wskutek tego bitwa

paludem, que protenditur usque ad lacum, qui¹ dicitur Rensin^{2 3}, fratres cum quadringentis viris illos⁴, qui primo paludem transierant⁴, invaserunt et multos occiderunt et divisi hinc inde⁵ per mericam⁶ fugientes sequebantur. Cernentes autem alii Pruteni, qui nondum paludem transierant, quod fratres dispersi essent hinc inde et pauci remansissent cum vexillo, irruerunt in fratres et omnes occiderunt et alios insequentes particulatim⁷ peremerunt et sic in illa⁸ die occisi fuerunt CCCC viri, exceptis X⁹, qui evaserunt fugiendo. 15 Czerwca. Ex hac cede multe facte fuerunt vidue in Culmen¹⁰, sed ne civitas¹¹ destituta viris¹² in manus hostium devolveretur, mulieres servos suos duxerunt in maritos.

24. Postea collegit exercitum Svantopolcus dux et rediit in terram Culmensem et quod non vastaverant Pruteni, ipse cum suis penitus¹⁴ devastavit, sed non impune, quia fratres collecto exercitu commiserunt cum eo ante Culmen et victus ducis exercitus¹⁵ fugit et cecidit et ipse cum paucis vix evasit. Deinde fratres filium ducis Svantopolci, quem pro obside obligatum habebant, versus Austriam direxerunt¹⁶ et dux Austrie misit eis in auxilium¹⁷ XXX¹⁸ (1244) sagittarios expeditos. Ista concertacio per treugas interpositas fuit iterum pro tempore sequestrata, in quibus treugis dux Svantopolcus collecto exercitu Cuiviam devastavit et multa spolia inde tulit¹⁹ et fratribus iterum manifeste (1244) contradixit, si non redderent sibi filium suum Mistwugium²⁰ et statim edificavit

Svantopolcus iterum vastavit terram Culmensem¹³.

¹) que. L. ²) Reusin. L. ³) primos. Dz. i K. Ob. str. 300. ⁴) transierunt. Dz. ⁵) Nie ma L. ⁶) miricam hinc inde. L. ⁷) perturbati. Dz. i K.
⁸) Zamiast »sic in illa« mają Dz. i K. »tertia«, co także jest mylnem odczytaniem skróconego »illa«. ⁹) Nie mają Dz. i K. ¹⁰) Culmine. L. ¹¹) civitas iure. L.
¹²) Nie ma. L. ¹³) L. nie ma tego napisu. ¹⁴) penitus cum suis. L.
¹⁵) exercitus ducis. L. ¹⁶) duxerunt. Dz. i K. ¹⁷) in auxilium nie mają Dz. i K.
¹⁸) XXXC. L. ¹⁹) Zamiast »inde tulit« mają Dz. i K. »intulit«.
²⁰) Mistwigium. Dz. i K. tak zawsze.

pod Rządzm przesunie się do r. 1244, ale i Dusburg to miejsce tak zrozumiał, gdy mówi III, 40: »post contractam pacem revoluto anno«. Rok bitwy wogóle jest niepewny, albowiem Annales Thorunenses podają r. 1242; Lohmeyer Geschichte von Ost und West. Preussen przyjmuje r. 1243.

^a) Dziś Rządź, po niem. Rondsee na południe od Grudziądza.

castrum Czancir^{1 2} et ex hoc eis et eorum hominibus in Wysla descenditibus et ascenditibus molestus multum fuit. Tunc fratres reddiderunt castrum Sartowicz Czamborio³ fratri suo.

25. Insuper dux predictus edificavit castrum, quod Suecza nominatur. Hanc edificacionem magister cum auxilio ducis Cazimiri de Cuiavia et aliorum peregrinorum impedire nitebatur, sed non potuit, sed aliud castrum edificavit iuxta Culmen in monte, qui dicitur mons butiri, volens precavere, ne dux illum locum⁴ occuparet. Deinde non post longum tempus magister predictus cum auxilio exercitus, quem sibi⁵ dux Austrie miserat et aliorum peregrinorum Pomeraniam cremavit et per omnia devastavit; quod factum fuit anno Domini M^oCCXLVI⁶ et tunc similiter Olyva monasterium cum omnibus grangiis suis⁷ penitus fuit⁸ devastata.

Hic omnia horrea et grangie concremantur et monasterium depauperatur¹⁰. (1247)

Item anno Domini M^oCCXLVII omnia horrea et grangie ablatis inde⁹ equis et pecoribus fuerunt penitus concremata per fratres de Prussia et exercitum eorum et monasterium Olivense ad extremam fuit deductum paupertatem.

25 Stycz. 1252.

Hic iterum immerito devastatur Oliva¹⁰.

Preterea anno Domini M^oCCLII in conversione beati Pauli a predictis fratribus et eorum hominibus multitudo Pomeranorum non pauca fuit interfecta et Olyva iterum rebus omnibus fuit spoliata¹¹. Tunc iterum interposita fuit pax inter ducem et fratres pro tempore^b.

(1247)

26. Postea factus fuit magister in Prusia¹² frater Henricus de Wida¹³. Iste cum peregrinis secum adductis et advocato de Wida¹⁴ et aliis castrum Prutenorum situm in loco, qui dicitur Antiquum Kirsburg¹⁵, in nocte Christi cepit et omnes, quos ibi reperit, occidit et castrum in honorem Christi Kirsburg appellavit.

Castrum Cristburg constructur¹⁷. 25 Grud.

Marchio Alland venit in Prusiam¹⁸.

27. Eodem eiam tempore venit¹⁶ in Prusiam marchio dictus Allant¹⁹ et tunc²⁰ transposita fuit civitas Culmensis ad locum, in quo nunc est sita. Castrum

¹) Czancir. Dz. i K. ²) Samborio. Dz. i K. ³) Nie mają L. i K. ⁴) Nie ma L.
⁵) Nie mają Dz. i K. ⁶) Wszystkie rękopisy mają mylnie MCCXLIII. ⁷) Nie ma L. ⁸) fuit penitus. L. ⁹) abbatis in. Dz. i K. ¹⁰) Napisu tego nie ma L.
¹¹) spoliata fuit. Dz. ¹²) in Prusia magister. L. ¹³) Wida, qui adduxit secum advocatum de Wida. L. ¹⁴) »et advocato de Wida« nie ma L.; Dz. . K. mają advocatum. ¹⁵) Kirsberg. Dz. i K. tak zawsze. ¹⁶) Venit eiam eodem tempore. L. ¹⁷) Nie ma L.
¹⁸) Napisu nie ma L. ¹⁹) Atlant. Dz. i K. ²⁰) Nie mają Dz. i K.

^a) Czancir, Zantir, Santirium, czy po polsku Cięcierz? — leżał na Żuławach malborskich. ^b) Pr. Urkb. nr. 194.

eciam predictum Kirsburg Pruteni destruxerunt¹, sed fratres iterum² auxilio predictorum nobilium reedificaverunt, ubi nunc stat et melius firmaverunt anno Domini M^oCC.XLVIII³. Postea congregato exercitu fratres de Kirsburg descenderunt versus terram Natangorum et illam spoliis et incendiis vastaverunt. Quibus Natangi cum exercitu occurrerunt et bello eos invaserunt et invaluerunt contra eos, fratres vero cesserunt ad villam, que dicitur Crucke⁴ ^a (29 Listop.) et ibi de auxilio Dei⁵ desperantes se hostibus subdiderunt absque defensione; qui una die ibi occiderunt LIIII^{or} fratres et alios multos Christianos. Et hoc factum fuit anno Domini M^oCC.XLIX⁶. 1248.

28. Anno vero⁷ Domini M^oCC.L marchio de Brandenburg venit in Prusiam⁸ et sequenti anno episcopus de Merseburg¹⁰ et comes de Svarczenburg¹¹ venerunt et adduxerunt multos bene expeditos, qui una cum fratribus cremaverunt et occiderunt per totam predictarum gencium terram multos utriusque sexus¹² et tam crebro eos vastacionibus fatigabant, quod nullum haberent diverticulum nec locum, ad quem possent fugere et ideo de necessitate, qui remanserant residui, errores suos et ritus dimiserunt et veraciter ac irrefragabiliter iugo fidei se totos subdiderunt. 1249.

Tunc Deus altissimus, qui, cum iratus fuerit, misericordie recordatur, volens, ut de cetero bella et omnes controversie inter predictum ducem et fratres sopirentur, per reverendum virum Leodiensem archidiaconum¹⁴, Iacobum nomine, legatum sedis apostolice, qui postea factus papa Urbanus IIII^{us} est vocatus, concordiam et compositionem inter ipsos fecit efficacem, que postea usque¹⁵ ad finem vite predicti principis non fuit imminuta¹⁶ et licet prefatus¹⁷ princeps talia, ut prescriptum¹⁸ est, contra fratres et ordinem fecerit, estimo tamen ipsum sine racionalis motionis causa¹⁹ talia non fecisse, precipue cum fratres antiqui monachi (1250) Marchio de Brandenburg⁹, comes de Swartzeburg et episcopus de Merseburg¹¹ venerunt in Prusiam. (1251)

Hic facta est concordia inter Suantopolcum et fratres¹³. (1248 24 List.)

(1261—1264)

1) destruxerant. L. 2) iterato. L. 3) 1258. Dz. i K. 4) Trucke. L.
5) Nie mają Dz. i K. 6) W Dz. było pierwotnie 1247, co poprawiono na 1257; K. zaś ma 1248. 7) Zamiast »Anno vero« ma L. »Postea anno«. 8) in Prusiam
nie ma L. 9) Brandenburg. L. 10) Mersburg. Dz. i K. 11) Schwartzburg. Dz. i K.; L. ma: episcopus de Merseburg et comes de Swartzeburg. 12) sexus
utriusque. L. 13) Tego napisu nie ma L. 14) archidiaconem. L. 15) Nie ma L.
16) immutata. L. 17) predictus. L. 18) scriptum. Dz. i K. 19) racionalis
cause motiva. L.

a) Dziś Krücken, wieś położona na południe od miasta Kreuzburg.

Virtutes
Suantopolci⁹.

Olyvenses ipsius contemporanei, qui vitam ipsius optime nōverunt¹, de virtutibus suis talia² reliquerunt in scriptis: quod fuit misericors et amator Dei et servorum eius³, maxime religiosorum; fuit eciam iustus iudex primo viduarum et orphanorum, deinde aliorum; fuit insuper⁴ strennuus defensor⁵ terrarum suarum et hominum, clemens iudex nec severus ultor iniuriarum in personam suam illatarum². Hic erat cum predictis fratribus in discordia fere per XI^m annos et post ultimam concordiam vixit pluribus annis in predictis virtutibus, serviens Deo et plenus bonis operibus quievit in Domino anno Domini M^o CC. LXVI et sepultus est in sepulchro patrum suorum in Olyva.

1266.

Postea terre predictorum Prutenorum subiecte fratribus permanserunt usque in presentem diem et fides catholica exemplo Christianorum et metu fratrum in Prutenis cepit de die in diem magis ac magis crescere ac⁶ florere.

Hic Zambienes
impugnantur⁹.

29. Posthec⁷ converterunt se fratres ad impugnandum⁸ et expugnandum Zambienes et frater Henricus dictus Starge commendator de Kirsburg assumptis secum fratribus et exercitu copioso processit ante castrum, quod erat edificatum, ubi nunc Louchstete^{10 b} situm est et totum in circuitu territorium vastavit et cremavit usque ad villam, que dicitur Germow^{11 c}. Quibus Zambienes congregati occurrerunt et tam valide eis restiterunt, quod exercitus fratrum terga vertit fugiendo, sed solus commendator predictus post terga fugientium manens hostes viriliter retardavit, quousque exercitus suus fuit ab hostibus per longum spacium elongatus et iam de effugio erat¹² bene securus, tunc solus commendator a Prutenis circumseptus se defendit viriliter et multos prostravit, cui frater suus uterinus succurrit¹³ et ambo post longam defensionem a gladiis Prutenorum ceciderunt.

Castrum
Louchstete¹⁰
construitur.

30. Postquam autem¹⁴ castrum Balga bene esset firmatum, Zambienes scire volebant, qualem vitam ducerent fratres et ad hoc investigandum unum¹⁵

¹) cognoverunt. L. ²) ipsius alia. L. ³) Dei et. L. ⁴) fuit insuper nie ma L. ⁵) defensor strennuus. L. ⁶) et. L. ⁷) Postea. L. ⁸) pugnandum. Dz. i K. ⁹) Napisu nie ma L. ¹⁰) Lockstete, Lockstede. Dz. i K. ¹¹) Germow dicitur. L.; Germo. Dz. i K. ¹²) Nie ma K. ¹³) successit. Dz. i K. ¹⁴) Nie ma L. ¹⁵) virum. Dz. i K.

^a) Autor korzysta tu z wiersza o Świętopelku, który się mieści w Prima tabula fundatorum. ^b) Dziś Lochstädt pod Fiszhużą w Sambii. ^c) Dziś Germau na północ od Fiszhuży.

de pocioribus¹ ex sua gente miserunt versus Balgam, qui petita securitate et accepta castrum fuit intrare permissus et cum fratres audirent causam ipsius adventus², omnem modum vivendi ordinis ipsorum in choro, in dormitorio et³ refectorio ei ostenderunt, de quo multum admiratus fuit Prutenus ille et aliquantulum edificatus et postquam vidisset et inter cetera considerasset fratres in refectorio olus comedere, quod apud eos non erat in usu, reversus ad suos cepit vitam fratrum commendare ex hoc, quod Deo suo reverenter et devote servirent et disciplinanter⁴ pariter viverent et idcirco Deus eorum eos vinci non permetteret et subiunxit, quod victus eis deficere non posset, quia⁵ graminibus sicut irrationabilia animalia pro cibis uterentur.

31. Hiis non obstantibus, que circa annos preteritos gesta⁶ fuerant et que predictus Prutens de vita fratrum commendabilia retulerat, Zambiensis in suo errore pertinaciter remanebant; unde⁷ Deus, qui eos voluit vere fidei lumen agnoscere, transmisit in Prusiam nobilem regem Bohemie Otakorum⁸, qui habuit Ottonem marchionem de Brandenburg et ducem Austrie et marchionem Moravie⁹ et episcopum Moravie Brunonem in suo comitatu, anno Domini M^oCCLIIII et multos alios nobiles de Reno, de Mysna¹⁰ et de aliis partibus comites et duces¹¹, milites et clientes¹², qui estimati fuerunt supra LX milia¹³. Hii omnes versus Balgam descenderunt et¹⁴ abinde versus Zambiam in Medovense¹⁵ b territorium, et multos ibidem de Zambis¹⁶ occiderunt et per unam diem et noctem totum illud¹⁷ territorium vastaverunt et postea territorium Ruydoviense¹⁸ c ceperunt ibidem et in tantum¹⁹ eos afflixerunt incendiis et spoliis, quod tum²⁰ immensis supplicationibus gratiam sibi fieri postulabant et

Otachorus⁸
Bohemie rex⁹
venit in
Prusiam

1254.

¹) potentioribus. Dz. i K. ²) adventus ipsius. L. ³) in. L. ⁴) disciplinante. L.
⁵) quod. Dz. i K. ⁶) zamiast »annos preteritos gesta« ma L. »alios facta«.
⁷) verum. Dz. i K. ⁸) Othocarum, Othocarus. Dz. i K.
⁹) rex Bohemie. L. ¹⁰) Misnia. Dz. i K. ¹¹) Nie ma. L. ¹²) »milites et clientes« nie mają Dz. i K.
¹³) 50000. Dz. i K. ¹⁴) Nie ma K. ¹⁵) Medroviense. Dz.; Medroviense, quod vastaverunt, qui. K.
¹⁶) Zambis. Dz. i K. ¹⁷) id. Dz. i K. ¹⁸) Ruiomense. K.; Ruidomense. Dz. ¹⁹) multum. Dz. i K. ²⁰) quod tam. L.; quod cum. Dz. i K.

a) Otokar, król czeski, był wówczas sam księciem austrijackim i margrabią morawskim. Sam przybył do Prus w początku roku 1255, i tylko kilka tygodni tu zabawił, wojsko jego zaś wcześniej przybyło. b) Dziś Medenau między Królewcem a Fiszhuzą.
c) Dziś Rudau między Królewcem a Kranz.

(1255) ne residui gentis¹ eorum² populi perirent, filios suos in obsides regi offerebant promittentes firmiter se velle³ fieri Christianos et de cetero subesse fratribus et nunquam a fide se recessuros iuramentis⁴ et aliis, quibuscunque modis poterant, firmaverunt, quod rex benigne suscepit et dans eis manum

Hic Sambienses
sive Sami
baptisantur⁷.

securitatis iussit⁵ eos quantocius baptizari.

(1255) 32. Postmodo⁶ rex cum exercitu suo versus territoria Quednov^a, Waldov^{8 b}, Tapio^{9 c} se vertit¹⁰ et ne similiter vastarentur et occiderentur, qui in hiis territoriis morabantur, timore perculsi pueros suos obsides obtulerunt promittentes se velle secundum preceptum regis fratribus humiliter obedire et iugum fidei catholice perseveranter et veraciter baiulare. Hoc facto rex obsides predictos fratribus presentavit et inde¹¹ rediit ad montem et ad locum, ubi nunc¹² situm est castrum Kungisberc¹³ et precepit ibi castrum edificari et ad hoc edificandum munera dedit larga¹⁴ secundum decenciam regalis magnificencie¹⁵ et honoris et valedicens fratribus, cum suis ad propria remeavit. Post cuius discessum¹⁶ fratres collecto exercitu, preparatis omnibus necessariis ad novi castri edificacionem, ad montem et locum, ut rex disposuerat, perrexerunt et castrum ibidem construxerunt, quod ad memoriam et gloriam regis predicti Kungisberc appellaverunt. Et hec edificatio facta fuit anno Domini 1255. M^o CCLV. Postea in brevi castrum fuit transpositum ad locum¹⁷, ubi nunc est situm.

Castrum Kungisberg¹³ constructur.

(1255) 33. Eodem¹⁸ vero¹⁹ anno inferiores Pruteni, qui dicuntur Schalbini²⁰, Nadrowini²¹, Sudovini²² conversionem Zambiensium ad fidem graviter ferentes, congregato exercitu copioso, potenter terram Zambiensium²³ vastare ceperunt incendiis et spoliis et de communi consilio²⁴ in loco, qui Wyłow^{25 d} dicitur,

Castrum Wyłow constructur.

1) gentes. Dz. i K. 2) ipsorum. L. 3) Nie mają Dz. i K. 4) iurantes. Dz. i K. 5) et iussit. Dz. i K. 6) Postea. L., postmodum. K. 7) Napisu tego nie mają Dz. i K. 8) Waldow. Dz. i K. 9) capto. Dz. i K. 10) convertit. L. 11) iterum. Dz. i K. 12) Nie ma L. 13) Konigsberg, Königsberg. Dz. i K. tak zawsze. 14) larga dedit. L. 15) munificentiae. K. 16) recessum. L. 17) »ad locum« nie mają Dz. i K. 18) Odtąd zaczyna się znowu tekst A. 19) Nie mają A. i L. 20) Schawyn. A. 21) Nadrowyni. L.; Nadrovenses. A. 22) Sydower. L.; Sudaw. A. 23) Nie mają Dz. i K. 24) concilio. L. 25) Wylab. A.

a) Dziś Quednau w pobliżu Królewca. b) Dziś Waldau nad Przegołą na wschód od Królewca. c) Dziś Tapiewo (Tapiau) nad Przegołą. d) Iława nad Przegołą.

edificaverunt firmum castrum et commiserunt illud¹ servandum uni Pruteno Kirske dicto et filio suo et pluribus aliis et abierunt unusquisque in domum suam. Postea inspirante Deo Kirsconi et filio suo² gratiam, dimissis omnibus suis erroribus, ambo ad fratres, ut Christiani fierent, cum castro confugerunt³ et ita castrum, quod erat fratribus factum⁴ in obstaculum, versum fuit eis in presidium mira Dei bonitate taliter disponente.

34. Postea commendator de Kungisberc⁵, duce Pruteno Kirske, cum exercitu intravit territorium, quod Wonsdorf⁶ dicitur, et vastavit illud⁷ et castrum, quod Capostete⁸ dicitur, cepit et cremavit et ibidem multos occidit. Sequenti anno iterum commendator territorium idem potenter intravit et alias municiones expugnavit⁹ et cremavit et per consequens¹⁰ auxilio Dei omnes reliquos Prutenos fidei¹¹ subiugavit et sic Deo ordinante et cooperante, qui vult omnes salvos fieri et neminem perire, infra¹² XXX annos, qui fluxerunt a die, quo fratres susceperunt terram Culmensem a duce Conrado, ut predictum est, usque ad conversionem iam dictorum Prutenorum tota Prusia fidem suscepit, in qua manet constanter et laudabile de die in diem suscipit incrementum. (1256)

Hic Pruteni
ad fidem sunt
conversi.

Hic¹³ nota. Postquam rex Otakorus¹⁴ Bohemie¹⁵ recessit de Kungisberch, supervixit XXII annis et occisus fuit¹⁶ in bello a rege Romanorum Rudolfo in Austria anno Domini M^o CCLXXVIII^o et infra illos annos et aliquot¹⁷ plures diversi provinciales magistri prefuerunt terre Prusie usque ad tempora ducis Mistvugii¹⁸.

Rex Bohemie
Othocarus in
bello occiditur¹⁹.

1) id. Dz.; ad. K. 2) Nie ma L. 3) confugiunt. Dz. i K. 4) factum est fratribus. A.
5) Konigesberg. A. tak zawsze. 6) Wusdorff. A.; Wansdorf. Dz. i K.
7) illud vastavit. A. 8) Capostote. A. 9) expugnavit. L.
10) pergens. Dz. i K. 11) sibi. Dz. i K. 12) intra. K. 13) Hoc. Dz. i K.
14) Otacarus. A.; Othocarus. Dz. i K. 15) Bohemiam. L. 16) Nie ma. A.
17) aliquod. L. 18) predicti Svantopolci. L.; Mistuwugii. A.; Mistwigii. Dz. i K.
19) Napisu nie ma L.

2) Ziemia Wonsdorff leżała nad dolną Łyną na południe od Rawy.

II.

CHRONICA OLIVENSIS

AUCTORE STANISLAO, ABBATE OLIVENSI.

Quomodo Oliva
sit fundata.

Primus funda-
tor monasterii
Olive, quod
fundatum est
anno Domini
M^oCLXX.

Donaciones du-
cum Pomeranie
anno Domini
M^oCLXXVIII.

1. Ut hominum maliciis, que ubique pullulant et sumunt¹ continuum incrementum, prudenti consilio occurratur, opere precium fore credo, ut preteritorum memoria, quorum ratio, teste poeta, scire futura facit, firmiter scripture commendetur, quia sepius contingit propter lubricam hominum memoriam hoc, quod transactum dudum fuerat et quod in rem transierat² iudicatam, in veritatis et iusticie obnubilacionem fallaciter refricari. Volo ergo notum esse, quod primus monasterii Olyvensis³ fundator creditur fuisse So-
beslaus⁴, cuius memoria non [satis] bene potest⁵ haberi. Hic post se reliquit duos filios⁷ Mistwugium⁸ et Zamborium⁹, quorum corpora in monasterio Olyvensi requiescunt; qui ambo magnifice monasterium¹⁰ libertatibus et possessionibus dotaverunt. Nam dux Zamborius¹¹ contulit hereditatem, que prius Olyva dicebatur et nunc dicitur, item Zalcowitz, Clambui¹², Starcov¹³, Stanne¹⁴, Gransov¹⁵, Zinzimis¹⁶, Iuschkov¹⁷; item decimam de tabernis Gdancz¹⁸, decimam thelonei, decimam de¹⁹ Redzk, decimam de Mersina²⁰, decimum piscem

¹) faciunt. Dz. i K. ²) transeat. Dz. i K. ³) Dz. i K. zawsze Olivensis, Oliva.

⁴) Subislaus dux. Dz. i K. ⁵) Nie ma L. ⁶) non potest bene. Dz. i K.

⁷) filios scilicet. Dz. i K. ⁸) Dz. i K. zawsze Mistwigium. ⁹) Samborium.

Dz. i K. ¹⁰) monasterium magnifice. Dz. i K. ¹¹) Samborium. Dz. i K.

¹²) Clarubin. K.; Dz. poprawia »Clambowi«. ¹³) Stercow. Dz. ¹⁴) Dz. poprawia Stanowe.

¹⁵) Gransowi. Dz. ¹⁶) Zinzinus. L.; Zintzimis. K.; Zintzimicz. Dz.

¹⁷) Luskow. Dz. i K. ¹⁸) Gdantzg. Dz.; Gdantz k. K. ¹⁹) Nie ma K.

²⁰) Mensina. L.; mensura. Dz. i K.

de Barczicza¹, decimam de omnibus pecoribus suis². Item filius eius³ So-
 beslaus^{3 b} contulit monasterio Romnam⁴, Zarnowicz⁵, Wadziczam⁶, Hostri-
 czam⁷ et Scowernic⁸. Post horum mortem successit in ducatu Pomeranie
 dux Mistwugius, frater Zamborii⁹, qui contulit^c monasterio Puyczk, Schmel-
 nam¹⁰ et Tristiciam¹¹. Qui post se quatuor reliquit filios¹² Swantopolcum¹³,
 Samborium¹⁴, Wardzlaum¹⁵ et Racziborium¹⁶. Inter hos magis illustris Swanto-
 polcus^d fuit¹⁷. Erat enim vir bellicosus et adversus¹⁸ omnes sibi infestos

(1215)
 Successores du-
 cum Pomeranie
 et heredes
 eorum.

- 1) Harczioza. Dz. i K. 2) suus. K. 3) Subislaus. Dz. i K.; Dz. dodaje »iunior«.
 4) Rumnam. Dz.; Ronnam. K. 5) Zarnowitz. Dz. i K. 6) Wadzizam. L.; Wo-
 dzerezam. Dz. 7) Hostircam. K. 8) Scowernicow. Dz.; Scowernitz. K. 9) Sam-
 borium. Dz. i K. 10) Schelnam. K.; Chimelnam. Dz. 11) Tristicium. L. 12) filios
 scilicet. Dz. i K. 13) Swantopoltum. L. 14) Zamborium. Dz. i K. 15) War-
 tislauum. Dz. i K. 16) Ratziborium. Dz. i K. 17) fuit Swantopolcus. Dz. i K.
 18) ad. L.

a) Ob. Pommerellisches Urkundenbuch wydane przez Dra M. Perlbacha nr. 6. Miejscowości Sałkowice, Kłębowo, Stanowo i Zinzimis dzisiaj nieznane. Starkowo, po niem. Starkhof w powiecie kartuskim. Grężowo dziś po niem. Grenzlau między Oliwą a Chwaszczynem (Quaschin). Juschkow zapewne Juszki (mylnie Jaški), po niem. Gischkau w powiecie gdańskim. Redzk prawdopodobnie jakiś zameczek dziś nieznany nad rzeką Rada po niem. Reda. Mrzezin (Mersina) po niem. Bresin w powiecie wejrowskim. Barczyca nazywało się jedno z ujść Wisły elbląskiej wpadające do zatoki fryskiej. Dokument z r. 1178, z którego autor te nazwy przytacza, jest prawdopodobnie podrobiony. b) Mowa tu o podrobionym dokumencie Subisława z r. 1215 (Pom. Urkb. nr. 17): Romna jest Rumia po niem. Rahmel w powiecie wejrowskim. Żarnowiec z byłym klasztorem żeńskim w tymże powiecie. Hostricza jest Ostrzyce w powiecie kartuskim niedaleko Chmielna. Scowernic dziś po polsku Skowarcz, po niem. Schönwarling w powiecie gdańskim nad koleją z Gdańska do Tczewa prowadzącą. Wadzicza w dokumentach Wadin i Wasin, pomyłona zatem z Wadzina, była miejscowością położoną nad jeziorem Wadźno lub Wodźno pod Dzierżążnem niedaleko Chmielna i Kartuz. c) Ob. Pommerellisches Urkundenbuch nr. 18. Puck po niem. Putzig, miasteczko nad zatoką pucką w powiecie wejrowskim. Schmelna jest Chmielno w powiecie kartuskim a Tristicia jest przekładem łacińskim nazwy wsi Smętowo położonej wśrodku między Chmielnem a Ostrzycami. d) Autor przedstawia niedokładnie tak historię założenia jako też wyposażenia klasztoru oliwskiego. Dokładniejszą wiadomość podaje

victoriosus, qui se victrici manu excussit a iugo principum Polonie se et sua viriliter defendendo ¹.

2. Iste pro tempore dominis terre Pruzie ² plurimum infestus fuisse ³ narratur, — ut predictum est ⁴, — sed ⁵ ante finem suum in concordiam cum ipsis rediit et filium suum Mistwoium in obsidem ipsis posuit ad maioris concordie fulcimentum. Hic monasterio Olivensi multa impendit opera pietatis ipsum libertatibus et possessionibus liberaliter extollendo, ut cultus divinus non

¹) Zamiast »Qui post se . . . viriliter defendendo« było pierwotnie według L., Dz. i K. Hic reliquit post se tres filios Suantopolcum, Zamborium et Radzborium [Ratiborium. Dz. i K.]. Inter hos magis illustris Suantopolcus fuit. Erat enim vir bellicosus et adversus omnes infestos sibi victoriosus, qui se victrici manu excussit a iugo principum Polonie se et sua viriliter defendendo. Po tym ustępie następuje we wszystkich rękopisach kronika pruska, którą na str. 290 itd. z osobna wydrukowaliśmy. ²) Dz. i K. zawsze »Prussia, Prussie« itd. ³) Nie ma L. ⁴) »ut predictum est« odnosi się do kroniki pruskiej. ⁵) sed tamen. Dz. i K.

książę Świętopełk w autentycznym dokumencie z r. 1220, którego słowa tutaj przytaczam: Ego Swantopolcus princeps de Gdanize . . . scire volo, patrem meum nomine Mistwi in sua infirmitate monachis nostris, quos Dei pietas collocavit in loco, qui dicitur Oliva, constructo in mea propria possessione, que mihi de paterna hereditate evenit, villam, que Uscov (t. j. Juszki = Juszków) vocatur, pro remedio anime sue contulisse. Quo defuncto villam, quam predictis monachis pater meus contulerat, ego recepi, cambium cum eis faciens de eorum voluntate, villam aliam eis, que Bargneuiz dicitur, conferens. Ergo ut presens carta in omni parte roboretur et locus in Oliva suis in possessionibus nullum in posterum impedimentum patiatur, primum significandum est . . . quoniam bone memorie Samborius monachis eisdem villam scilicet Puzk contulit. Sed quoniam propter forum ibi habendum id stare non potuit, villam eandem ad petitionem eorum recepit, villam aliam, que Starin nuncupatur, eis tribuens. Mortuo enim Samborio frater pro fratre pater meus scilicet Mistwi cepit regnare, qui tres villas sancte Marie in Oliva pro se suisque dedit, quarum ista sunt nomina: Cimeln, Tristitza, tertia vero dicitur Uscov, quam dimittentes monachi villam, que Bargnewitz vocatur, a me cambio, ut prefati sumus, receperunt. Villarum quoque, quas pie memorie Sobezlaus filius Samborii iam sepius nominato loco contulit, nomina hec sunt: Starina, Rumina, Sarnovitz, Wadina, Wostritza. Nec quoque tegendum est silentio, quoniam bone memorie Sulis villam scilicet Ruminam, Unislaus Warsov, Henricus Govina loco predicto contulerunt etc.

soluturum, sed permansurum¹ perpetuo inibi consequeretur augmentum. Hic commutavit a monasterio Putzk², pro quo reddidit Staryn³, et Iuskow, loco cuius dedit Barnewitz⁴ in restaurum^a. Commutacio Putzk.

3. Frater vero ipsius dux Zamborius⁵ dedit monasterio Ginewam⁶ cum XV villis et insulis in Wisla, prout in antiquis privilegiis monasterii est expressum^b. Idem dedit⁷ Radestow⁸ et antiquum Raykow^c. (1229)
(1224)

Preterea dux Swantopoleus dedit dimidiam Oxiviam⁹ cum villis ad ipsam pertinentibus et curiam Most cum insula eiusdem nominis et libertatem piscandi monasterio et monasterii hominibus a Kochava¹⁰ usque ad Radam et multa alia bona contulit^d, que in originalibus monasterii privilegiis sunt expressa. Postquam autem pervenit¹¹ ad senectutem bonam, plenus bonis operibus migravit ad Dominum et sepultus est in sepulchro progenitorum suorum in Oliva. Dux donat monasterio dimidiam terram Oxivie.
(1224)
(1266)

4. Iste post se duos reliquit filios Mystvugium seniore et Wardslaum¹² iuniorem, quem Pomerani primo in dominum habere voluerunt et ideo auxilio eorum Wardzlaus fratrem cepit et in Redzk eum tenuit vinculatum. Postea vero¹³ pociores¹⁴ milites Mystwugium liberaverunt¹⁵ et fidelem sibi¹⁶ tunc et deinceps assistenciam¹⁷ facientes, Wardzlaus persequendo de terra Pomerania fugaverunt; qui fugiens in Elbingum ad tempus ibi mansit et recedens inde¹⁸ peregre mortuus est, in Pomeraniam non reversus. (Swantopoleus reliquit duos filios post se).
Dux Wardzlaus peregre mortuus est. (1271)

¹) soluturus, sed permansurus. Dz. i K. ²) Puitzk. Dz. i K. ³) Sterin. Dz. i K.

⁴) Sarnowitz. L.; Zarnowitz. Dz. i K. ⁵) Samborius. Dz. i K.; Zambriosus. L.

⁶) Gniewam. Dz.; Gmewam. L. i K.; Dz. i K. tak zawsze piszą; L. zaś wszędzie indziej Ginewa. ⁷) Nie ma. K. ⁸) Radescow. Dz.; Radeskow. K. ⁹) Oxivam. Dz. i K.

¹⁰) Kochana. Dz.; Kochanna. K. ¹¹) venit. Dz. i K. ¹²) Wartislaum. Dz. i K. tak zawsze.

¹³) Nie mają Dz. i K. ¹⁴) potentiores. Dz. i K. ¹⁵) librarunt. Dz. i K.

¹⁶) ipsi. Dz. i K. ¹⁷) astantiam. Dz. i K. ¹⁸) iterum. Dz. i K.

^a) Ob. przypisek ^d) na str. 311 i 312. Starin dziś Starzyn niedaleko Żarnowca; Barniewice, dawniej Bargniewice nieco na zachód od Oliwy w pow. kartuskim. ^b) Przywilej Sambora (Pom. Urkb. nr. 39), nadaje »terram Gymeu cum tota Wansca in villis, pratis, pascuis, silvis, nemoribus« etc., lecz liczby wsi nie wymienia ani pojedynczych włości nie wylicza. Ginewa to Gniew, po niem. Mewe, dziś miasto nad Wisłą. ^c) Ob. Pom. Urkb. nr. 28. Radostowo po niem. Rathsstube leży w powiecie starogardzkim; tamże niedaleko Peplina leżą i Rajkowy. ^d) Ob. Pom. Urkb. nr. 25. Oksywia po niem. Oxhöft w powiecie wejrowskim; tamże Mosty

(Dux Samborius II spoliavit monasterium prius large donatum bonis)

Dux Zamborius excommunicatur. (1266)

Dux Mistwigijs Pomeraniam pacifice gubernavit.

5. Similiter predictus Zamborius¹ patruus ducis Mistwugii timore² Dei posttergato³ pietatem vertit in impietatis spinam et elemosinam⁴, quam⁵ larga manu fecerat monasterio dando Ginewam cum hereditatibus prenarratis et ipsum dominum⁶ Ihesum Christum earundem hereditatum voluntarie fecerat possessorem, iniqua ductus penitencia⁷ ausu temerario nisus est spoliare. Qui spirituali gladio excommunicationis⁸ videlicet sententia⁹ per dominum Firmannum¹⁰ episcopum sedis apostolice legatum percussus^a a temeritate sua compulsus est resilire. Tandem persecucione sui patruelis domini Mystwugii, quem sibi Deus¹¹ adversarium suscitavit, fugit de terra, quem ad tempus cruciferi in Thorun¹² collegerunt. Qui postea se simulans velle pro spacio Wyslam transire, ascenso equo, quem sibi filia sua ducissa Cuiavie preordinaverat, fugit et peregre apud filiam est defunctus

6. Post hec dominus¹³ Mistwigijs ducatum totius Pomeranie progenitorum suorum pacifice gubernavit. Dominus¹³ autem Swantopolcus pater ipsius¹⁴ quandam compositionem, quam facere debebat cum dominis cruciferis¹⁵ de Prusia, reliquerat imperfectam, pro qua dux Mystwigijs per eosdem dominos fuerat¹⁶ impetitus¹⁷. Qui pacem querens et diligens, cum aliam viam habere non posset, obtinuit precibus et minis¹⁸ a conventu Olyvensi, quod sibi Ginewam cum villis prenarratis et insulis tradiderunt et eas eisdem dominis contulit¹⁹, ut sic omnis²⁰ inter eos controversia sopiretur^b. Monasterio vero reddidit

¹) Dux vero praedictus Zamborius secundus. Dz. i K. ²) terrore. Dz. i K. ³) poster-gato. L., Dz. i K. ⁴) in impietatem, elemosinam in spinam. Dz. i K. ⁵) quam iam. Dz. i K. ⁶) dominum nempe. Dz. i K. ⁷) Zamiast »iniqua ductus penitencia« maja Dz. i K. »nunc alio spiritu ductus primum«. ⁸) Nie ma Dz., excommunicatus. K. ⁹) sententia excommunicationis. Dz. ¹⁰) Hermannum. Dz. i K. ¹¹) dominus. Dz. i K. ¹²) Thoren. Dz. i K. ¹³) dux. Dz. i K. ¹⁴) eius. Dz. ¹⁵) crucigeris. Dz. ¹⁶) fuit. Dz. i K. ¹⁷) impeditus. Dz. i K. ¹⁸) muneribus. Dz. i K. ¹⁹) contulerunt. Dz. i K. ²⁰) Nie maja Dz. i K.

po niem. Brück; Kochowa dziś nieznana; Rada rzeka dziś Reda w powiecie wejrowskim pod Puckiem. Porównać należy jeszcze podrobione dokumenta nr. 51 i 52 z roku 1235.

^a) Exkomunikowany został przez legata papieskiego Gwidona kardynała dnia 20. Marca 1266. Ob. Pom. Urkb. nr. 212. ^b) Ob. Pom. Urkb. nr. 336 i 337 z r. 1282, oraz 351 i 352 z r. 1283.

pro restauro multum inequali¹ XV villas Podole², Bysseker³ cum pratis (1283)
circa Wislam sitis inter rivulum Striz⁴ et rivulum, qui Bela struga⁵ diceba-
tur, que in Bysseker⁶ ex antiquo pertinebant et ceteras villas cum toto lacu
Warsno, excepta parte domini episcopi, prout in privilegio super hoc confecto
plenius est expressum^c.

7. Mystvugium vero, quia⁷ illegitime vixit et sponsam Christi sanctimo- (Mistwigius pri-
nialem de cenobio⁸ Stolpensi, Sulcam⁹ nomine^d, suo commercio adaptavit, vatus legitima
Deus privavit sui seminis legitimo successore tamquam indignum, licet in aliis successione.)
esset competenter¹⁰ dignus et ideo¹¹ tempore vite sue designavit^e sibi succes- (1282)
sorem dominum Primislium¹² ducem Polonie, cui milites Pomeranie vivente
Mystvugio omagium¹³ prestiterunt. Tandem defuncto Mystvugio anno Domini (1294)
M^oCC.XCV^f VIII Kalendas Ianuarii et in Olyva sepulto, predictus dux 25 Grudn.
Premislius¹⁴ in Gdanczk¹⁵ veniens et ducatum totius Pomeranie¹⁶ suscipiens
civitatem Gdanczk plancis¹⁷ munire procuravit¹⁸. Qui post hec coronam regni
Polonie ab¹⁹ apostolica sede consecutus²⁰, uno anno supervixit et captus per (1295.)
satellites Woldemiri marchionis de Brandeburk occisus est in ulcionem sancte
Lukardis coniugis sue, quam ipse male suspectam habens, fecerat iugulari. (1296.)
Hoc²¹ ergo taliter sublato, ducatus Pomeranie nullum habuit legitimum succes-
sorem, sed milites primo vocaverunt²² ducem Cuiavie Lestkonem²³, qui ad

¹) inaequaliter. Dz. i K. ²) Podale. Dz. i K. ³) Pisseck. Dz. i K. ⁴) Striss.
Dz. i K. ⁵) Balastinga. Dz. i K. ⁶) Bisseck. Dz. i K. ⁷) quod. Dz. i K.
⁸) scenobio. L. ⁹) Fulcam. L., Dz. i K. ¹⁰) competenter esset. K. ¹¹) illo.
Dz. i K. ¹²) Primislaum. K. ¹³) homagium. Dz. i K. ¹⁴) Primislius Dz.
zawsze; Primislaus. K. zawsze. ¹⁵) Dz. zawsze Gdantzk lub Gdantzg.; K. zawsze
Gdansk. ¹⁶) Pomeraniae totius. Dz. i K. ¹⁷) plantis. L. ¹⁸) procurat. Dz. i K.
¹⁹) a. L. ²⁰) consecutus est et. Dz. i K. ²¹) Hoc ergo . . . fuerat consecutum
nie ma K. ²²) voluerunt. Dz. ²³) Leszkonem. Dz.

^a) Ob. Pom. Urkb. nr. 353 i 354. Podole dziś nieznane; Bysseker niewątpli-
wie Biesikierz dziś po niem. Pitzkendorf niedaleko Gdańska. Lacus Warsno t.j. jezioro
warzeńskie czyli tuchomskie niedaleko Oliwy w powiecie kartuskim. ^b) Nazywała
się Sulisława. ^c) Pom. Urkb. nr. 333. ^d) Mściwoj umarł dnia 25. Gru-
dnia r. 1294. Kronika podaje rok 1295, gdyż wówczas rok zaczynał się właśnie od
Bożego narodzenia. Dokumenta Mściwoja z r. 1295 są według Perlbacha wszystkie
fałszywe.

tempus ducatum tenuit. Postea illum¹ de Rugia², qui similiter brevi tempore Pomeranie tenuit principatum. Isti tamen duo boni fuerunt monasterio, confirmantes^b ei omnes possessiones et libertates, quas ante ipsorum tempora ex donacione defunctorum principum fuerat consecutum³.

Iste pius rex confirmavit monasterio omnes suas possessiones.

(1300)

8. Interea rex Bohemie Wenczeslaus³ secundus, dominus et princeps religiosus et pius, regina, quam habuerat⁴, defuncta, unicam filiam regis Premislii predicti superstitem duxit in uxorem et coronam totius regni Polonie obtinuit et ducem Vlodislaum⁵ cum ducissa exilio relegavit et ducatum Pomeranie obtinuit et possedit extunc toto tempore vite sue. Sub cuius umbra regnum Polonie in omnibus partibus suis gavisum fuit pacis omnimoda⁶ tranquillitate. Iste gloriosus rex clerum multum dilexit et honoravit, monasteria fundavit et defensionis clypeo ab incursionibus malorum defendit et protexit, quod⁷ heu moderni principes non faciunt, sed hostiliter spoliant et dissipant, cultum divinum, quem antiqui principes summo studio auxerunt, crudeliter minuentes.

(Prior eremi cum fratribus suis successit ordini Cisterciensium in Oliva). (1303)

(1303)

9. Huius regis tempore frater Boreslaus⁸ prior heremi⁹ in Swornogatz¹⁰ cum fratribus suis in Olyvam se transtulerunt et habitum ordinis Cisterciensis¹¹ assumpserunt. Dictus quoque¹² rex omnes possessiones, lacus, borras¹³ et omnia alia, que defuncti principes ad eandem heremum¹⁴ perpetuo dederant,

(1305)

Olyvensi monasterio ex certa sciencia confirmavit et hereditatem Iamnow¹⁵ cum omnibus per circuitum terminis suis monasterio contulit et confirmavit^c et empcionem fundi molendini in Irsegnyn¹⁶ ratificavit^d et confirmavit et multa

¹) unum. Dz.; nad »illum« jest w L. znak skrócenia; Hirsch domyśla się, że pierwotnie w rękopisie stało »Wislaum«. ²) assecutum. Dz. ³) Wenczelaus L.; Wenceslaus. Dz. i K. zawsze.

⁴) habuit. Dz. i K. ⁵) Wladislaum. Dz. i K.

⁶) Zamiast »omnimoda« mają Dz. i K. »concordia et«. ⁷) Ustępu »quod heu ...

crudeliter minuentes« nie mają Dz. i K. ⁸) Bozeslaus. Dz. ⁹) eremi. K.

¹⁰) Swarnogata. Dz. i K. ¹¹) Cisterciensis ordinis. Dz. i K. ¹²) Nie mają

Dz. i K. ¹³) Zamiast »lacus, borras« mają Dz. i K. »bona«. ¹⁴) heredita-

tem. Dz. i K. ¹⁵) Iaminow. Dz. i K. ¹⁶) Iszegrin. Dz.; Irsegrühn. K.

^a) Wisław książę rujański. ^b) Ob. confirmacją dóbr i praw oliwskich przez Przemysława z r. 1295 w Pom. Urkb. nr. 528, 531 i 532, confirmacją zaś przez Leszka r. 1296 uczynioną tamże nr. 541. ^c) Pom. Urkb. 610 i 611. —

Jamno leży w powiecie kartuskim; Swornigac zaś w powiecie chojnickim. ^d) Nie był to jednak Wacław II, lecz III. Ob. Pom. Urkb. nr. 643. Rzgryn (Irsegrin), po niemiecku, jak się zdaje, Neumühle nad Spęgawką pod Swaróżynem niedaleko Tczewa.

alia bona contulit monasterio Olyvensi, propter quod merito ab omnibus personis monasterii pro anime ipsius salute est Deus iugiter exorandus. Ipse eciam hereditates Langow¹ et Gransyn², quas Swencza³ palatinus et filii sui dominus Petrus de Polnow et Iohannes et Laurencius monasterio contulerunt^a, ratificavit et libere possidendas confirmavit^b. Item absolvit monasterium ab impetitione civium Gdanensium⁴ pro prato, quod situm fuit inter Striz⁵ et Bealastrugam⁶ c id est album rivulum⁷, quod pertinebat ad villam Byssekir⁸, ipsis silentium perpetuo imponendo. (1302) (1303)

Item istius regis nobilis tempore Albertus monoculus⁹ rex Romanorum cum valido exercitu Bohemiam intravit et ad tempus¹⁰ in ea stetit, sed nichil proficiens, protegente Deo pium regem, confusus recessit non sine multo exercitus sui detrimento¹¹. (1304)

10. Defluxo ergo huius regis pii et boni vite curriculo¹² ac utroque regno tam Bohemie quam Polonie laudabiliter gubernato quievit anno Domini M^o CCCV XI¹³ Kal. Iulii¹⁴ in Domino¹⁵, relinquens post se cum benedictione²¹ Czerw. 1305. preconium magne laudis. Cui successit in regno filius eius Wenczeslaus III^{us}, qui uno solo anno post mortem patris regnavit et in Olmuncz¹⁶, cum esset iturus cum exercitu suo versus Kracoviam, a quodam infideli milite suo fuit miserabiliter interemptus anno Domini M^o CCC^o. VI° pridie Nonas Augusti. Iste dum viveret¹⁷, patris vestigia sequi volens omnes hereditates, iura et libertates, quas pater suus et alii principes monasterio dederant, confirmavit^d. 5 Sierp. 1306. Wenczeslaus rex et filius alterius regis Wenzeslai confirmat monasterio suas libertates. (1306)

11. Tunc Pomerani, expulsis Bohemis, vocaverunt concorditer¹⁸ ducem Wladislaum predictum, qui recepto omagio¹⁹ et fidelitatis iuramento a militibus (Wladislaus in ducem eligitur).

¹) Langenow. Dz.; Langnow. K. ²) Grisin. Dz. i K. ³) Swenca. Dz. i K.

⁴) Gedanensium. Dz. i K. ⁵) Striss. Dz. i K. ⁶) Bealanstrugam. Dz.; Balastrugam. K. ⁷) rivum. Dz. i K. ⁸) Bisserken. Dz. i K. ⁹) monoderus. Dz. i K.

¹⁰) tempora. Dz. i K. ¹¹) damno. Dz. i K. ¹²) circulo. Dz. i K.

¹³) IX. Dz. ¹⁴) Iunii. K. ¹⁵) quievit in Domino anno etc. Dz. i K.

¹⁶) Olmutz. Dz. i K. ¹⁷) Zamiast »dum viveret« mają Dz. i K. »ferventer.

¹⁸) unanimiter. Dz. i K. ¹⁹) homagio. Dz. i K.

^a) Ob. Pom. Urkb. nr. 603. ^b) Ob. Pom. Urkb. nr. 611. Łęgowo po niem. Langenau w powiecie Gdańskim nad koleją prowadzącą z Tczewa do Gdańska. Grażyn (Gransyn) dziś po niem. Rosenberg w pobliżu Łęgowa i Kłodawy. ^c) Strumyki Strzyż i Białastruga między Gdańskiem a Oliwą. ^d) Ob. Pom. Urkb. nr. 635.

(1306) videlicet Petro de Polnow, Ieskone¹ de Slawa et Laurencio de Ruynwalde²
 (1299) et aliis militibus universis dux tocius Pomeranie proclamatur³. Hic monasterio
 Olyvensi cepit esse protector et dominus graciosus, qui omnes possessiones,
 (1298) iura et libertates monasterii non solum confirmavit⁴, verum eciam⁴ liberaliter
 augmentavit et ab impeticione et impugnacione, quam fecit Waysilus⁵ Pru-
 tenus cum filiis suis monasterio pro Radestow⁶, visis et auditis privilegiis,
 monasterium liberavit ipsos abiudicando et silentium eis perpetuo imponendo
 anno Domini M^oCCXCIX^b.

Dux Woldomi-
 rus in Pomerania[m] vocatur.
 (1308)

12. Postquam⁷ autem disposuerat de municionibus terre pro sue⁸
 beneplacito voluntatis, cum Kracoviam redire vellet, monuerunt eum pro qua-
 dam peccunie summa, quam expenderant, dominus Swencza palatinus et filii
 eius memorati medio⁹ tempore, quo Pomerania principe destituta erat, et ipsi
 terram gubernaverant universam, quam cum dominus¹⁰ dux Wladislaus eis
 solvere recusaret, ipsi cum aliis pluribus¹¹ militibus marchionem de Brandenburg
 dominum Woldimirum ad suscipiendum ducatum Pomeranie vocaverunt¹², qui
 missis suis militibus civitatem Gedanensem¹³ tenuit cum auxilio civium et mili-
 tum predictorum et fuit cotidianus conflictus et altercacio¹⁴ inter milites inclusos
 in castro videlicet Woycech et¹⁵ Woyslaum¹⁶ et Boguzaum¹⁷, qui tenebant
 castrum ad manum ducis Wladislai, ex una parte et cives ac¹⁸ milites pre-
 dictos, qui fovebant causam marchionis parte ex altera¹⁹ et multa spolia et
 mala fiebant in terra propter principum discordiam et unitatis²⁰ militum²¹
 scissionem. Tandem inclusi in castro videntes se non habere ullum²² redempto-
 rem, miserunt ad dominos terre Pruzie petentes, ut ferrent ipsis²³ auxilium

¹) Leskone. Dz. i K. ²) Ruywalde. Dz.; Ruymwalde. K. ³) proclamatus.
 Dz. i K. ⁴) Zamiast »verum etiam« mają Dz. i K. »sed et« ⁵) Waysilius.
 Dz. i K. ⁶) Radescov. Dz. i K. ⁷) Na marginesie inną ręką: Hic nota, quod
 Oliva iam steterat annis C et LXVI ante ingressum dominorum in Pomeraniam.
⁸) suo. Dz. i K. ⁹) eo. Dz. i K. ¹⁰) Nie mają Dz. i K. ¹¹) plurimis. Dz.
¹²) Woldemirum vocaverunt ad suscipiendum ducatum Pomeraniae. Dz. i K. ¹³) Ga-
 danensem. L. ¹⁴) alteratio. K. ¹⁵) Nie mają Dz. i K. ¹⁶) Woyslau.
 Dz. i K. ¹⁷) Boguzan. Dz.; Boguran. K. ¹⁸) et. Dz. i K. ¹⁹) altera ex
 parte. Dz. i K. ²⁰) unicum. Dz. i K. ²¹) militum terrae. Dz. i K. ²²) se
 nullum habere. K. ²³) fieret eis. Dz. i K.

^a) Ob. Pom. Urkb. nr. 574. ^b) Data mylna; ob. Pom. Urkb, nr. 561
 i 563; sprawa toczyła się nie o Radostowo, lecz o Rajkowy.

contra civitatem et marchionistas¹ et continuo missus fuit frater Guntherus de Swarczburk² cum Prutenis, qui una cum hiis, qui erant in castro, Pomeranis crebris insultibus eos, qui erant in civitate, molestabant. Castrum et civitas Gdantzk molestatur

13. Quidam vero ex civibus presumptuosi dominos terre Prusie ludibriis et subsannacionibus incompositis³ provocabant in tantum, quod⁴ domini exacerbati cum exercitu valido civitatem obsederunt et eam ferocibus animis⁵ oppugnnaverunt. Videntes autem cives, quod diucius potencie dominorum resistere non valerent nec ullum possent habere redemptorem, civitatem traderunt, quam domini cum suo exercitu intrantes omnes milites Pomeranos⁶, quos in ea reppererunt, iusserunt trucidari. Et dominus Rudingerus⁷ abbas Olyvensis pietate motus se dedit periculo et inter iacula et gladios trucidandorum, quatenus⁸ permissus fuit, confessionem recepit et trucidatos duci fecit⁹ in Olyvam et sepeliri in cimiterio¹⁰ beati¹¹ Iacobi ante claustrum. (ok. 14 List.)
1308.

14. Postea domini cruciferi¹² superbiam civium humiliare volentes, municionem civitatis penitus destruxerunt et servato pro tempore castro Gdanensi¹³, anno Domini M^oCCCIX a marchione Woldimiro¹⁴, quem estimabant melius ius habere, totam terram Pomeranie usque ad terminos terre Stolpensis emerunt^a et peccuniam in Novo¹⁵ Kalis pro ipsa appenderunt coram multis honestis militibus tam Pomeranis quam marchionitis; quibus eciam presentibus in predicta civitate anno Domini M^oCCGX¹⁶ dictus dominus marchio monasterio Olivensi hereditatem Pomisk¹⁷ cum LXX^a mansis et mirica¹⁸ et lacubus (Municiones civitatis Gdantzk destruuntur).
1309.
(13 Wrześ.)
1310.
(13 Czerwca)
1310.
Marchio dat monasterio hereditatem Pomisk.
(1310)

¹) marchionem. Dz. i K. ²) Schwartzberg. Dz.; Swartzberg. K. ³) impositis. Dz. i K. ⁴) Zamiast »in tantum, quod« mają Dz. i K. »interim«. ⁵) ferocius armis. Dz. i K. ⁶) Zamiast »milites Pomeranos« mają Dz. i K. »milites terrae Pomeraniae«. ⁷) Rudigerus. Dz. i K. ⁸) quantum. L. ⁹) iussit. Dz. ¹⁰) coemeterio. Dz. i K. ¹¹) sancti. Dz. i K. ¹²) cruciferi (crucigeri Dz.) anno Domini MCCCIX. Dz. i K.; za to potem daty tej nie mają. ¹³) Gdanensi. Dz. i K. ¹⁴) Woldemiro. Dz. i K. ¹⁵) Nova. Dz. i K. ¹⁶) M^oCCGX eodem tempore. L., Dz. i K. Rok: A. D. 1310 jest niewątpliwie poprawką autora zamiast »eodem tempore«, co się odnosiło do r. 1309; lecz autor zapomniał te wyrazy wykreślić, wskutek czego i tekst pierwotny i poprawka razem pozostały w rękopisie. ¹⁷) Pomisko. Dz. ¹⁸) merica. Dz. i K.

^a) Ob. Pom. Urkb. nr. 676 i 685 — 686. Sprzedaż nastąpiła ostatecznie w Słupsku (Stolpe) i tamże także wypłata.

dedit, prout in privilegio ^a marchionis super hoc confecto plenius continetur, in restaurum dampni, quod progenitores sui fecerant monasterio ^b, quando tempore ducis Swantopolci terram Pomeranie conabantur subiugare et dictus dux in monasterio cum militibus suis conclusus eis strennue resistebat.

Sedes magistri
in castrum
sancte Marie
transfertur.
(1309)

15. Medio tempore, quo predicta agebantur, translata fuit sedes principalis ¹ ordinis dominorum in castrum sancte Marie et intravit generalis magister ordinis Pruziam cum magnis reliquiis ², dictus Vuechtewange ³, qui brevi tempore supervixit. Post quem electus fuit in magistrum frater Karolus de Trevery ⁴ vir prudens, religiosus et honestus.

Rex Letwinorum
devastat
terram domino-
rum cum suo
magno dis-
pendio. (1311)

In hoc eciam tempore intravit rex Letwinorum ⁵ nomine Vyten terram Pruzie et vastabat eam per XVIII dies et magnam multitudinem fidelium tulit de terra nullam ⁶ passus repugnanciam; qui de tanta prosperitate confisus rediit iterato et congregata magna preda hominum, dum abiret, insecuti fuerunt eum ⁷ domini cum fidelibus Christianis et occiderunt pene totum exercitum suum ⁸, sed ⁹ ipse cum paucis vix evasit. Christiani vero per gratiam Dei omnes salvi cum laudibus et graciaram actionibus captivos omnes reduxerunt. Postea fere per XXXVI annos nil ¹⁰ notabilis mali in terra factum est per Letwinos ¹¹.

Imperator Hin-
ricus veneno
moritur
anno Domini
M. CCC. XIII.

16. Circa idem eciam tempus ¹² vixit Henricus de Luczlnburk ¹³ imperator, quem quidam de ordine predicatorum confessor suus post suscepcionem ¹⁴ sacre communionis veneno sub unguibus occultato in ablucione digitorum, quam

¹) provincialis. Dz. i K. ²) cum magistris reliquis. Dz. i K. ³) Vnechtewange. L., Dz. i K. ⁴) Dz. poprawił »Treveris«; Treven. K. ⁵) Litwinorum. Dz.; Litwanorum K. ⁶) magnam. Dz. i K. ⁷) eum fuerunt. K. ⁸) eius. Dz. i K. ⁹) et. Dz. i K. ¹⁰) miraculum. Dz. i K. ¹¹) Litwinos. Dz. i K. ¹²) Circa id tempus. Dz. i K. ¹³) Lutzenburg. Dz.; Lutzlnburg. K. ¹⁴) Zamiast »post suscepcionem« mają Dz. i K. »penitus in suscepcone«.

^a) Ob. Pom. Urkb. nr. 695. Pomejsk pod Bytowem niedaleko granicy zachodnio-pruskiej. ^b) Annales Colbacenses Mon. Ger. Scri. t. XIX str. 715: 1271: marchiones Olivam maxime dampnaverunt et totam terram Danceke devastaverunt. Ob. Perlbach: Ältere Chronik von Oliva, str. 114. Wtedy jednak Świętopełk już nie żył, co nie wiele zaważy u autora, który o dawniejszych czasach tylko bardzo niedokładne ma wiadomości. Hirsch odnosi ten fakt do roku 1251—1252, w którym to czasie margrabia braniborski był w Prusiech i Oliwa została spustoszona.

sibi sumendam dedit, interemit¹. Post quem duo fuerunt electi in discordia, dux videlicet Austrie Fredericus² et dux Bavarie Ludevicus³; vicit tamen dux Bavarie et imperium tenuit⁴ multis annis. Quem dominus papa Iohannes XXII^{us} confirmare noluit toto tempore vite sue, quia⁵ in discordia electus fuerat et quia⁶ unum infelicem monachum de ordine minorum⁶ Romam veniens antipapam⁷ fecit et ab eo se fecit⁸ coronari. Qui tamen antipapa⁹ ad se reversus veniam a dicto domino papa Iohanne petivit humiliter et impetravit.

Fridericus Austrie et Ludovicus Bavarie duces fuerunt electi in imperatores et Ludovicus vicit.

17. Sciendum eciam, quod eodem anno tempore dicti¹⁰ magistri Karoli de Treveri¹¹ castrum Kirsmemil¹² edificatum fuit, ad cuius edificacionem cum pergerent navigio Insulenses, frater Reynico magister piscature de Scarpovia¹³, vir religiosus et bonus, cum sua navi et omnibus secum existentibus¹⁴ et alie multe naves cum hominibus, orta in mari valida tempestate, perierunt¹⁵. Magister iste fuit omnibus¹⁶ pius et bonus et specialiter¹⁶ monasterio Olivensi graciosus. Ipse enim confirmavit omnia privilegia, libertates, iura¹⁷, possessiones, quas ex donacione antiquorum regum et principum monasterium fuerat¹⁸ consecutum et graciose permisit, quod hereditas Sobentzicz¹⁹^b fuit pro clauastro Sarnowitz²⁰ comparata et eam suo privilegio confirmavit.

Castrum Kirsmemil est constructum. (1313).

(Miedzy 8—24 Kwiet.)

Magister Karolus confirmavit monasterio de Oliva omnia sua privilegia. (1312)

18. Pro libertate eciam piscandi in recenti mari, quam monasterium habuit ex donacione fundatorum suorum, ut in originalibus privilegiis continetur, quam temporibus ipsorum numquam aliquis abbas²¹ potuit obtinere, licet dominus Rudinger²² abbas et forte predecessores²³ sui ipsos in singulis generalibus capitulis eorum²⁴ frequencius ammonerent²⁵, et pro tractu in

¹) digitorum interemit, quam etc. Dz. i K. ²) Fridericus. K. ³) Ludovicus.

Dz. i K. ⁴) tenuit imperium. K. ⁵) quod. Dz. i K. ⁶) eorundem. Dz. i K.

⁷) venire ante papam. Dz. i K. ⁸) fecit se. Dz. i K. ⁹) ante papam. Dz. i K.

¹⁰) domini. Dz. i K. ¹¹) Treven. Dz. i K. zawsze. ¹²) Kirsmeil, poprawiono na Kirsmemil. Dz.

¹³) Scarponia. Dz. i K. ¹⁴) exeuntibus. Dz. i K.

¹⁵) omnibus fuit. K. ¹⁶) Nie mają Dz. i K. ¹⁷) iura, libertates. Dz. i K.

¹⁸) fuit. Dz. i K. ¹⁹) Sobentziz poprawiono na Sobovitz. Dz.; Sobenziz. K.

²⁰) Zarnowitz. Dz. i K. ²¹) abbas (et forte praedecessores sui ipsos in singulis generalibus capitulis eorum frequentius admonuerunt). K. ²²) Rudigerus. Dz. i K.

²³) predecessoris. L. ²⁴) suis. K. ²⁵) ammoneret. L.; admonuerunt. Dz.; admonuerint. K.

^a) Obacz 30 Dokumenta katedry plockiej. Wydał dr. Kętrzyński. Nr. 26.

^b) Sobieńczyce czyli Sobieńcze w powiecie wejrowskim.

Curie Succotzin
et Grebyn mo-
nasterio assigna-
bantur (25 Stycz.
1317).

Wysla inter Ganczkam et Barsitzam^{1 a}, de quo modicam utilitatem habuit² monasterium, ipse motus zelo iusticie, sollemni³ ordinacione facta in castro sancte Marie de consensu pociorum⁴ preceptorum ordinis sui cum domino Allexandro protunc abbate et senioribus monasterii, dimidiam hereditatem Sydow^b et dimidiam Succoczin^c cum tota palude circa Clodavam^d usque ad terminos Rosinberg^{e e} in latitudine et usque ad Motlavam in longitudine, prout fossato est distinctum, ubi nunc locata est curia Grebyn, pro commutacione dedit, de qua commutacione monasterium profecit⁶, quia⁷ non solum dictam curiam, sed eciam curiam⁸ Succoczin⁹ et insuper XX mansos in palude ad villam Langow¹⁰ pertinentes est adeptum¹¹.

(1316
11 Sierpnia).

19. Temporibus eciam ipsius dedit dominus¹² Allexander abbas Henrico Beyerse¹³ dicto pro alia dimidietate Sydow sculteciam in Scowernik¹⁴ cum IIII^{or} mansis liberis et taberna et cuidam honesto viro Martino nomine, qui habuit aliam dimidietatem Succotzin¹⁵, dedit Smollin^f circa Barnowitz pro sua dimidietate de consensu fratris David, qui eo tempore fuit in Gdanczk commendator¹⁶. Qui quidem gravis erat monasterio in principio¹⁷ impediendo ipsum in captura sturionum, sed postea fuit mutatus¹⁸ in alium virum monasterio satis graciosum, cuius tempore magister prelibatus personaliter¹⁹ cum militibus terre intravit mare navigio et signum in litore versus orientem in Neria^g fieri

In Neria signum
in litore ponitur.

- ¹) Gantzcam et Bursizcam. Dz. i K. ²) habuit utilitatem. Dz. i K. ³) solenni. Dz. i K. ⁴) potentiorum. Dz. i K. ⁵) Rosenberg. Dz. i K. ⁶) perfecit monasterium. Dz. i K. ⁷) quod. Dz. i K. ⁸) omnia. Dz. i K. ⁹) Succczyn. K. ¹⁰) Langnow. Dz. i K. ¹¹) adeptus. Dz.; adeptus. K. ¹²) Nie mają. Dz. i K. ¹³) Boyerse. Dz. i K. ¹⁴) Schowernick. Dz. i K. ¹⁵) Succoczyn. Dz. i K. ¹⁶) fuit commendator in Gdantzk. Dz. i K. ¹⁷) pravo. Dz. i K. ¹⁸) mutatus fuit. K. ¹⁹) personatim. Dz. i K.

^a) Barczyca i Gaska, odnogi Wisły, uchodzące do zatoki fryjskiej. ^b) Żydowo; na terytoryum tej wsi dziś nieistniejącej powstała wieś klasztorna Grabiny (curia Grebyn) w pow. gdańskim. ^c) Dziś Zuchcin w pow. gdańskim. ^d) Kłodawa w pow. gdańskim. ^e) Rosenberg po polsku Grażyn, która to wieś graniczyła jak i Rosenberg z Łęgowem i Kleszczewem. ^f) Smółdzin w powiecie kartuskim. ^g) Po polsku Nerzeja.

fecit, precipiens, ut non vicinius illo signo ad Wyslam monasterii recia locarentur usque ad adventum domini Colbacensis¹, promittens firmiter se velle bonam et utilem² ordinacionem cum ipso facere pro ecclesia de captura³ sturionum, quod tunc utique factum fuisset, si dominus Colbacensis⁴ tempore suo in⁵ propria persona monasterium visitasset. Ipse enim erat zelator iusticie nec avare⁶ sibi usurpare voluit aliena⁷ et ideo tempore suo Dominus benedixit ordini, qui crevit in divitiis et honore.

20. Quod cernens⁸ humani generis⁹ persecutor¹⁰, apostata veritatis, dyabolus et¹¹ ordinis invidens incremento, quorundam preceptorum¹² provocavit animos, virus¹³ ipsis dissensionis¹⁴ ab unitatis vinculo propinando. Qui predictum magistrum pro regimine magisterii ordinis insufficientem affirmantes exegerunt ab eo, ut officium cum sigillo et annulo voluntarie resignaret, quod tamen plerisque preceptoribus non placebat¹⁵. Attamen vir prudens et maturus, volens sibi et ordinis honori consulere, insignia magisterii sui gratanter¹⁶ resignavit¹⁷ petens, ut eum ad conventum Treverensem, cui pater suus domos suas sollemnes et omnia, que habuit, propter Deum tradiderat, redire permitterent cum quiete. Quod facere annuerunt et destitutis quibusdam commendatoribus et aliis pro ipsorum voluntate institutis et David¹⁸ commendatore destituto et pro eo¹⁹ illo de Lutirberk²⁰ instituto, ipsum abire versus Treverim, ut pecierat, permiserunt. Quem, cum venisset ad patres Reni, preceptores ordinis in Alemania cum regibus et comitibus²¹, qui eius experti fuerunt morum honestatem, nominaverunt et habere voluerunt ordinis magistrum generalem et dominus papa Iohannes XXII^{us} ipsum quasi familiariter sibi²² notum et dilectum in magistrum ordinis confirmavit. Ad cuius eciam obedienciam omnes, qui talia contra ipsum egerant, humiliter redierunt, quos ipse benigne suscepit et omnia in eum per ipsos commissa clementer dimisit et indulisit.

Magister
attemptatur,
ut officium
suum resignet.

Magister insi-
gnia sua cum
officio suo re-
signavit (1317)

Magister in
Treverim ire
permittitur.

1) Colbatensis. L. 2) se firmiter bonam et utilem velle. Dz. i K. 3) pro
captione. Dz. i K. 4) Colbatensis. L. 5) Nie ma. K. 6) avaritiam. Dz. i K.
7) Nie maja Dz. i K. 8) cernens inimicus. Dz. 9) Zamiast »humani gene-
ris« ma K. »nuntius Hermanus gravis«. 10) persecutor et. Dz. i K. 11) Nie maja
Dz. i K. 12) fratrum. Dz. i K. 13) animosos viros. K.; w Dz. to poprawiono.
14) dissensionum. Dz.; dissensionem. K. 15) placuit. Dz. i K. 16) constanter.
Dz. i K. 17) resignare. Dz. i K. 18) et dato. Dz. i K. 19) Nie
ma K. 20) Luseborg. Dz.; Luseberg. K. 21) principibus. Dz. i K. 22) sibi
familiariter. Dz. i K.

(1319) 21. Deus tamen, qui etiam malis bene utitur, omnia, que circa ipsum facta fuerant, convertit ad ordinis utilitatem et honorem. Ordo enim illo tempore multum infamatus fuit per archiepiscopum Rigensem et archiepiscopum Gnisnensem¹ et alios plures ita, quod dominus papa predictus et tota Romana curia ordinem execrabantur in tantum², quod de ordinis delezione multum timebatur, quod per prudentiam dicti³ magistri totum fuit sopitum et ordo in gratiam domini pape et tocius Romane curie et in bonam famam fuit laudabiliter restitutus.

Contencio inter monasterium et illos de Succovia per dictum magistrum sopitur.

(1316 16 Wrześ.) 22. Ipsius etiam tempore, dum adhuc in Prusia regimini magisterii presideret⁴, orta fuit inter dominum Alexandrum abbatem Olive et conventum ex una parte et prepositum et moniales de Sucovia^{5 a} parte ex altera⁶ gravis contencio pro terminis inter Swymerow^{7 b} et claustrum et pro quodam prato in Modla^c. Quod cum ad eius audienciam pervenisset, descendit in Gdanczk propria in persona et vocatis ad se utrisque⁸ partibus una fere tota⁹ die laboravit, ordinationem facere volens pacis perpetue inter partes, quod etiam¹⁰ fecit isto modo: Conventus Olivensis tenebatur conventui monialium in Sucovia singulis annis solvere tres marcas denariorum ex quadam ordinatione facta tempore ducis¹¹ Mistvugii^d pro decima hereditatum in Oxivia¹² sitarum pertinen-
(1289) cium in Olivam; a¹³ solucione harum trium marcarum conventus Olivensis deberet esse perpetue¹⁴ absolutus; et insuper hereditatem Swimerow cum terminis suis et cum prato¹⁵, pro quo erat contencio, deberet conventus Olivensis libere possidere et sorores de Succow deberent Plabanow cum molendino et Serisno¹⁶ et Wadsino^{17 e}, que pertinebant in¹⁸ Olivam, e converso¹⁹

¹) Gnesnensem. Dz. i K. ²) exercebant interim. Dz. i K. . ³) praedicti. Dz. i K.

⁴) regimine presideret magisterii. Dz. i K. ⁵) Dz. i K. mają zawsze »Sukow«.

⁶) altera ex parte. Dz. i K. ⁷) Schwimerow. Dz. i K. ⁸) utriusque K.

⁹) uno ferè toto. Dz. i K. ¹⁰) et. Dz. i K. ¹¹) ducis scilicet. Dz. i K.

¹²) Oxuvia. Dz. i K. ¹³) et. Dz. i K. ¹⁴) perpetuo. Dz. i K. ¹⁵) et pro

prato. Dz. i K. ¹⁶) Seroismo. Dz.; Serismo. K. ¹⁷) Wadzmo. Dz. i K. ¹⁸) ad.

Dz. i K. ¹⁹) e contrario. Dz. i K.

^a) Żukowo w powiecie kartuskim. ^b) Świemirowo al. Siemirowo po niem. Schmierau w powiecie wejrowskim. ^c) Pratum Modla czyli jak r. 1342 piszą Modka leżało iuxta Zaspam niedaleko od Oliwy. ^d) Pom. Urkb. nr. 449 i 450. ^e) Plebanowo nie istnieje już; Dzierżąno i Wadźno w powiecie kartuskim.

hereditarie ac libere possidere et abbas¹ Olyvensis deberet eis² addere insuper XX marcas una tantum vice. Et hec ordinacio³ fuit per utramque partem acceptata et literis confirmata. Propter⁴ hec et similia bona studia, quibus ad commoda sibi subditorum fuit intentus magister prelibatus⁵, memoria ipsius apud Deum et homines debet esse⁶ merito immortalis.

23. Locum⁷ ipsius in Pruzia tenuit frater Henricus de Wildenberg^a, qui fuit pro tempore magister provincialis. Hic erat vir religiosus et honestus. Sub quo Heinricus Rennekeu et fratres sui impetiverunt monasterium pro Brust^b circa Radestow. Que impeticio sopita fuit^c per conservatores monasterii domini Iordanum prepositum Warmiensem, qui postea factus fuit episcopus et dominum Hermannum prepositum Culmensem ex parte monasterii et dominum Bertoldum tunc canonicum ecclesie Pomisaniensis, postea episcopum ibidem et dominum Iordanum tunc abbatem in Polplin hoc modo, quod sibi date fuerunt ex ipsorum ordinacione XXVII marce et ipse privilegio, quod habuit, resignavit coram magistro provinciali et fratre Henrico dicto de Buchholcz commendatore de Ginewa in domo ipsius commendatoris presente cellerario Olyvensi; quod ibidem fuit omnino laniatum ita, quod de cetero nullus de cognacione vel posteritate sua potest monasterium pro illa hereditate impetere vel turbare.

24. Magister eciam Karolus in suum magisterium restitutus omnes commendatores per⁸ predictos preceptores destitutos in officia sua restituit cum honore et tunc post fratrem Ottonem de Luttirberk⁹, qui fuerat medio¹⁰ tempore commendator in Gdanczk, qui monasterio tempore suo¹¹ fuit competenter graciosus, rediit frater David in Gdanczk et remansit¹² commendator usque ad finem vite sue et mortuus in Gdanczk iacet in Olyva ante capitulum tumultatus.

¹) abbasque. K. ²) Nie mają Dz. i K. ³) praepositio. Dz. ⁴) praepositi. Dz. i K. ⁵) praefatus. Dz. i K. ⁶) esse debet. K. ⁷) Ustępu »Locum . . . impetere vel turbare« nie mają Dz. i K. ⁸) Nie mają Dz. i K. ⁹) Luttunberk. L.; Lutterbergk. Dz. i K. ¹⁰) in eo. Dz.; eo. K. ¹¹) suo tempore. K. ¹²) mansit. Dz. i K.

^a) Imię jego było Fryderyk a nie Henryk. ^b) Brzuszc w powiecie starogardzkim niedaleko Tczewa. ^c) Notae Olivenses: Eodem anno (1323) inter Henricum et monasterium actio de Brust, ubi arbitrorum iudicio exsolutae sunt adversariis infra annum 27 marcae; factum id dominica infra epiphaniam.

(1317—24)

Monasterium
multas patitur
passiones
propter Swor-
mogatz.

25. Medio eciam tempore, quo vixit magister Karolus et frater Henricus de Wildenberg¹ erat² magister provincialis³ in Pruzia, multas passum fuit⁴ monasterium impressiones⁵ precipue in Swornegatz⁶ ob iniquas⁷ protestaciones vicinorum circumsedencium, volencium quibusdam filiis Belial complacere, qui multas iniurias fecerunt monasterio ibidem in terminis, in mirica⁸, in mellificiis, in clausuris, in lacubus. Fratres eciam ibidem existentes⁹ fuerunt sepius¹⁰ impediti et per quosdam latrunculos, qui latrocinia exercebant versus Poloniam, fuerunt sepius vestibus et omnibus, que habebant, denudati et hoc fieri¹⁰ hii, quorum intererat prohibere, non prohibebant. Credo¹¹ tamen, quod id de connivencia magistri factum non fuit.

(1322—1328)

26. Similiter quidam commendator frater Iohannes nomine, qui quondam fuerat¹² magister piscature in Kunigisberk¹³, post mortem fratris David monasterio fuit infestus in multis, primo in captura sturionum recia ecclesie¹⁴ aliquociens¹⁵ incidendo; item violenter abstulit quedam prata¹⁶ in Neria¹⁷, que quondam in Soppod pertinebant et partem hereditatis lamnow, que Goliczow^a dicitur. Pro¹⁸ huiusmodi iniuriis licet dominus abbas illius temporis in Olyva multas querelas et ammoniciones faceret magistro provinciali dicto et aliis pocioribus preceptoribus, nichil tamen in contrarium pro iusticia ecclesie fuit factum.

Magister Caro-
lus moritur.
(1324)

(1320)

27. Contigit interea, quod magister Karolus humane condicionis exsolvit debitum moriendo et dux Kracovie Wlodislaus predictus per archiepiscopum Gnesnensem coronam regni Polonie impetravit et obtinuit. Defuncto vero magistro Karolo et in Treveri ante altare in capella fratrum sepulto, preceptores Alamanie ad electionem futuri magistri versus Prusiam perrexerunt et in castro

¹) Wildenberg. Dz. i K. ²) esset. L., Dz. i K. ³) Nie mają Dz. i K. ⁴) est. Dz. i K. ⁵) pressuras. Dz. i K. ⁶) Schwarnegatz. Dz. i K. ⁷) antiquas. Dz. i K. ⁸) Dz. i K. nie mają »in mirica«. ⁹) exeuntes. Dz. i K. ¹⁰) Nie mają Dz. i K. ¹¹) »Credo . . . non fuit« nie mają Dz. i K. ¹²) erat, Dz. i K. ¹³) Königsberg. Dz.; Königsberg. K. ¹⁴) Nie ma K. ¹⁵) aliquoties. Dz. i K. ¹⁶) prata ecclesiae. Dz. i K. ¹⁷) Zamiast »Neria, que . . . dicitur« mają Dz. i K. »Neria et alia quam plura«. ¹⁸) Ustępów od »Pro huiusmodi« począwszy aż do »non potuit recuperare« na str. 328 nie mają Dz. i K.

^a) Dziś Golicewo czyli Golczewo pod Jamnem w powiecie kartuskim nad granicą Pomeranii.

sancte Marie concorditer cum preceptoribus Pruzie elegerunt religiosum virum fratrem Wernerum de Orzla in magistrum ordinis generalem et remansit principalis sedes ordinis usque ad presens tempus castro in eodem.

Magister Wernerus eligitur.
(1324)

28. Et extunc rex Polonie predictus contracta amicicia cum rege Litwinorum Vyten nomine, cuius filiam filius regis Polonie duxit in uxorem, incepit impetere terram Pomeranie et terram Culmensem et terram Michiloviensem¹ primo iudicio spirituali, impetratis iudicibus domino Geroslao archiepiscopo Gnesnensi, abbate de Tyncia et abbate de Mogilna^{2 a}, a quibus domini cruciferi tamquam suspectis iudicibus, missis suis procuratoribus, appellaverunt.

Terra Culmensis per regem impetitur.
(1319—1321)

29. Postea ordinatum fuit per dictum archiepiscopum, quod dominus Iohannes papa XXII^{us} misit legatos versus Poloniam, ut denarium beati Petri exigent in Pomerania et terra Culmensi, qui numquam antea datus fuerat ibidem et hoc factum fuit ad talem cautelam, ut ex hoc probaretur, terram Culmensem et Pomeraniam iure subesse debere regno Polonie tamquam partes suo toti, a quo iterum fuit ad curiam appellatum. Nichilominus tamen interdictum positum fuit in terra Culmensi et Pomeranie, quod stetit fere per XIII annos propter denarium beati Petri.

Denarius sancti Petri exigitur.
(1320)

Interdictum XIII annorum.
(1321—1332).

30. Orta ergo fuit discordia inter regem Polonie et dominos cruciferos et Wancko dux Masovie adhesit dominis Pruzie ipsos adiuvando contra regem Polonie, propter quod rex terram ipsius spoliari fecit et vastari. In cuius ulcionem transierunt domini cruciferi Wyslami cum eodem duce et exercitu et partem terre Cuiaviensis vastaverunt et tunc factus fuit conflictus cum Polonis et occisus fuit commendator Thorunensis^b.

Discordia inter regem Polonie et ducem Masovie.
(1327—1328)

(1328)

31. Post hec in proximo sequenti anno rex Bohemie Iohannes de Luczylnberc filius Henrici quondam imperatoris cum exercitu suo et multi alii nobiles peregrinationis causa per regnum regis Polonie, ipso invito, versus Pruziam transierunt, propter quod rex Polonie adunavit sibi exercitum, quantum potuit, et magistro Wernero cum rege et aliis nobilibus eorumque exercitibus in terra Litwinorum existentibus, ipse dolose terram Culmensem intravit et eam in parte magna devastavit. Postquam vero magister cum rege et aliis nobilibus, expugnato castro Bystin, Pruziam redierunt, cum eodem exercitu

Terra Culmensis absentibus dominis per regem Polonie devastatur.
(1329)

Castrum Bistyn expugnatur.

¹) Michioniensem. L. ²) Mogl'dua. L.

^a) Ówczesnym opatem tynieckim był Michał a mogilnickim Mikołaj. ^b) Nazywał się Hugo von Almenhausen.

Drywanczam ^a transierunt et terram Dobrinensem expugnaverunt, quam domini cruciferi postea annis pluribus tenuerunt.

(1329)

Polonorum rex
intrat terram
Culmensem cum
dolo. (1330)

32. Postquam autem rex Bohemie et alii nobiles ad propria redierunt, congregavit rex Polonie exercitum magnum de regno suo et Ungaria et venit anno sequenti, transiens per Masoviam ¹ et terram Dobrinensem, sperans se posse transire per Drywanczam et intrare terram Culmensem oportune; sed magister, congregato omni exercitu suo, festinavit occupare vada Drywancze, ne transirent, et iacuerunt illi duo exercitus dominorum videlicet et regis e regione, dividente eos fluvio Drywancza, istis de parte dominorum transire nolentibus nec illos ad se transire permittentibus. Tandem pars exercitus castra sua incendit et quod alium vadum querere vellent, simulavit et domini cum exercitu suo verum putantes mutaverunt eciam castra sua et per ripam Drywancze illis ex opposito ascenderunt. Mox alia pars exercitus regis, in qua ipse rex erat, de loco, in quo se occultaverant, surrexerunt et circa molendinum Luybz ^b transierunt et idem molendinum ceperunt. Tunc alia pars regis exercitus rediit et una nocte omnes Drywanczam transierunt, quod cernentes domini et exercitum regis validiorem scientes mandaverunt ², ut singuli ad municiones confugerent et eas defensarent.

Terra Culmen-
sis spoliatur.

33. Porro rex cum exercitu suo remansit in terra per aliquot ³ septimanas et totam terram Culmensem spoliavit et cremavit, exceptis municionibus, quarum nullam capere potuit, licet totis viribus aliquas impugnaret. Tandem cum nichil amplius possent, ad propria redierunt cum spolio copioso. Terra autem Culmensis incendia in ea facta propter lignorum defectum diu non potuit recuperare.

Magister Werne-
rus occiditur.
(1330)

18 Listop.

34. Eodem tempore quidam infelix frater de ordine dominorum nomine Iohannes Stille ⁴ correctionis impaciens, quam sibi pro excessibus suis ordinatus et devotus magister iniunxerat ordinate, in castro sancte Marie in vigilia beate Elyzabeth ⁵ vesperis sollemniter ⁶ decantatis, dum ⁷ dominus ⁸ magister more consueto ⁹, antecedentibus eum famulis suis, exiret ecclesiam, ille miser maligno

¹) Masoniam. L.²) mandaverat. L.³) aliquod. L.⁴) Stitte. K.⁵) in vigilia s. Elisabeth in castro s. Mariae. Dz. i K.⁶) sollemniter. Dz. i K.⁷) cum. Dz. i K.⁸) Nie ma L.⁹) consueto more. K.^a) Rzeka Drwęca.^b) Lubicz nad Drwęcą niedaleko Torunia.

plenus¹ spiritu reverendum caput magistri² in ambitu ante fores ecclesie cultello atrociter penetravit et eum, ut firmiter credo, effecit martirem³ coram⁴ Deo, propter quod totus ille fratrum reverendorum conventus in castro sancte Marie et omnes in tota terra tam religiosi quam seculares in luctum et lamentum miserabile sunt conversi. Et ille miser, qui tantum scelus perpetravit, inclusus in carcere per eum, cuius voluntatem adimplevit, videlicet iniquum dyabolum, collo fracto, fuit absque penitencia⁵ suffocatus.

35. Corpore vero magistri cum lamentis et fletibus a reverendis viris protunc preceptoribus in Merginwerdir⁶ in katedrali ecclesia devote⁷ et sollemniter⁸, ut decuit, tumulto, convocatis de Allemania⁹ et Lyvoniam et de aliis partibus preceptoribus, electus fuit in magistrum frater Luderus dux de Brunswyk¹⁰, natus de nobili prosapia antiquorum imperatorum, Saxonie quondam ducum. Qui statim factus magister nuntios ad diversas partes Allemanie destinavit larga promittens stipendia omnibus, qui se in¹¹ Pruziam transferre vellent ipsis in auxilium contra ordinis inimicos. Convenit ergo ad eum magna multitudo cum apparatu bellico virorum nobilium et congregato magno exercitu, transmisit cum eo¹² fratrem Ottonem de Lutirberk¹³ commendatorum provincialem ducem exercitus in terram Polonie, quam longe lateque, captis multis municionibus et crematis, devastavit et castrum Nakil, de quo multa commitebantur latrocinia, captum penitus destruxit¹⁴ et pro voluntate sua vastavit terram usque in Kalys et tunc multa ecclesiarum incendia et multa alia facta enormia fuerunt perpetrata, que domini non poterant propter multitudinem exercitus prohibere et cum redirent cum exercitu suo domini et inordinate ac divisim incederent¹⁵, rex Polonie, congregato exercitu suo, terga eorum sequebatur captans oportunitatem bellum cum ipsis committendi et quia, ubi non est¹⁶ providencia ordinati regiminis¹⁷, a paucis bene ordinatis sepe vincitur multitudo, sicut contigit¹⁸ illa¹⁹ vice.

Frater Luderus
eligitur. (1331)

Bellum enorme
committitur in
terra Koaviensi.
(1331)

¹) Nie ma Dz.

²) Zamiast »caput magistri« mają Dz. i K. »dominum magi-

strum«.

³) morientem. Dz. i K.

⁴) in. K.

⁵) pinna. Dz.

⁶) Margenwerder. Dz.; Margenveder. K.

⁷) decenter. Dz. i K.

⁸) solenniter.

Dz. i K.

⁹) Alemania. Dz. i K. tak zawsze.

¹⁰) Brunswich. Dz. i K.

¹¹) Nie ma L.

¹²) eis. Dz. i K.

¹³) Lutirberch. Dz. i K.

¹⁴) destruxe-

runt. Dz. i K.

¹⁵) incenderent. Dz.

¹⁶) »non est« nie mają Dz. i K.

¹⁷) regiminis deest. Dz. i K.

¹⁸) contingit. K.

¹⁹) prima. Dz. i K.

Multi preceptores in dicto bello gladio corruerunt. (1331 17 Wrześ.)

Multi de exercitu regis et plures de dominis nostris occiduntur.

Corpora occisorum sepeliuntur.

36. Commendator enim provincialis, qui erat dux exercitus, cum maiori¹ parte exercitus festinavit Brist^{2 a} civitatem vallare et minor³ pars exercitus cum vexillo magistri sequebatur a remotis, quam partem rex cum exercitu suo tam equitum quam peditum ordinate impugnavit circumquaque et per utrumque exercitum atrocissime fuit pungnatum et ceciderunt ex utraque parte⁴ multi, ex parte dominorum domini⁵ reverendi magnus commendator frater Otto de Bonsdorf⁶, frater Hermannus commendator de Elbingo, frater Albertus commendator in Gdanczk et alii multi de ordine dominorum viri sapientes et honesti et multi nobiles de partibus alienis, de parte eciam regis multi nobiles corruerunt et iste conflictus duravit, usque dum primi, qui precesserant, turmatim et interpolate redirent. Tunc rex fatigatus cum exercitu suo fugit et filius eius cum eo et in illa fuga multi fuerunt occisi tam equites quam pedites et obtinuerunt domini, licet cum magno exercitus sui⁷ detrimento, victoriam et triumphum. Fugientibus ergo bellatoribus regis dominorum exercitus⁸ rediit versus Thorun⁹. Dominus vero Mathias episcopus Wladislaviensis corpora occisorum in eodem campo conflictus fecit sepeliri et edificari ibidem capellam procuravit.

(1332)

37. Sequenti anno magister Luderus transmisit magnum exercitum cum apparatu multo et machinis versus Cuiaviam et expugnavit Bryst¹⁰ et¹¹ Wladislaviam¹² cum tota Cuiavia, que post hec aliquot annis domino magistro subiecta fuit¹³ et ei obedienter deservivit. Rex vero Polonie congregato exercitu per terram Masoviensem pergens transire Drywanczam¹⁴ et terram Culmensem capere nitebatur, quod cernens predictus magister cum omni, qua potuit, multitudine exercitus sibi occurrere festinavit et transito fluvio conclusit exercitum regis inter duos lacus sic, quod nullum effugium habere potuissent, sed habuissent necesse aut mori aut pungnare. Quod cernentes plerique honesti domini, ne fieret multa sanguinis effusio inter ambos exercitus, se interposuerunt pro concordia laborando et aspirante Deo, mentes dominorum tunc

Mediatores interponunt se utrisque partibus.

¹) maiore. Dz. i K.

²) Bresk. Dz.

³) maior. Dz. i K.

⁴) Nie mają

Dz. i K.

⁵) Nie ma K.

⁶) Ronsdorf. Dz.; Ronstörff. K.

⁷) sui exer-

citus. Dz.

⁸) Nie mają Dz. i K.

⁹) Thorn. Dz. i K.

¹⁰) Brest. Dz.

¹¹) L. nie ma et Wlad... domino.

¹²) Wladen. Dz. i K.

¹³) fuit

subiecta. Dz.

¹⁴) Drywantzam. Dz. i K.

^a) Brześć kujawski.

in exercitu principalium existencium fuerunt ad concordiam subito inclinate et habito federe ex utraque parte¹, ambo exercitus illesi ad propria redierunt. Stetit ergo negocium inter ambas partes sub quadam paciencia pro² tempore et Deus, qui est auctor pacis, disponens omnia, prout sue beneplacitum est voluntati³, regem Wlodesslaum⁴ et alios auctores discordie per mortem transtulit ab hac luce et successit filius patri in regno⁵, qui⁶ arma non movit adversus dominos de Pruzia et fuit requies amplius a bellis versus Poloniam usque ad obitum magistri Luderii.

Rex Polonie
moritur et filius
eius regnat.
(1333)

(1335)

38. Iste magister secundum⁷ stematis sui generositatem fuit in moribus generosus et precipue in hoc, quod se omni clero et specialiter religiosis exhibuit⁸ graciosum, de quo experientia me sepius fecit certum, cum coram eo aliqua⁹ monasterii negocia placitarem, ad partem monasterii defendendam ipsum sensi proniorem, quod patuit in hoc, cum in lacu Lupavsko¹⁰ a Wyslaus¹¹ miles de Mikrow¹² b niteretur monasterium impedire, ad eiusdem magistri fuit iudicium¹³ appellatum illo tempore, dum¹⁴ domini haberent terram Stolpensem et frater Ulricus de Hugwitz¹⁵ esset commendator in Stolpa^c; ipse totum lacum adiudicavit monasterio et illum adiudicavit¹⁶ audito privilegio marchionis^d. Cum eodem tamen milite et filiis suis propter bonum pacis compromissum¹⁷ fuit in arbitros videlicet in dominum Nicolaum Ezibonem¹⁸ militem et dominum¹⁹ Michaellem de Wolkow^e militem ex parte sua et in dominum Paulum antiquum abbatem²⁰ et fratrem Iohannem de castro sancte Marie ex parte monasterii, qui taliter ordinaverunt²¹, quod XL²² marce Slavice²³ denariorum eis darentur²⁴

Magister
commendatur.

De lacu
Lupavsko.

(1329. 1334)

1) Nie mają Dz. i K. 2) sub. K. 3) pro suo beneplacito et voluntate. Dz. i K.
4) Wladislaum. Dz. i K. 5) Zamiast »in regno« ma Dz. »magnus« a K. »mergo«.
6) qui »pacis cupidus« dodaje Dz. 7) Nie ma L. 8) se exhibuit. Dz. i K.
9) aliquot. Dz.; aliquod. K. 10) Lupansko L.; Lubausko. Dz. i K. 11) Woyslau.
Dz. i K. 12) Mykron. Dz. i K. 13) iudicium fuit. Dz. i K. 14) cum.
Dz. i K. 15) Hugewitz. Dz. 16) Zamiast »illum adiudicavit« mają Dz. i K.
»iterum abiudicavit«. 17) commissum. L., Dz. i K. 18) Etziboi. Dz. i K.
19) L. nie ma »dominum ... sua et«. 20) Albertum. K.; w Dz. poprawiono
»abbatem«. 21) ordinavit. K. 22) LX. Dz. i K. 23) Slaviales. Dz.; Sla-
vitz. K. 24) darentur eis. K.

a) Jezioro lupowskie na północ od Bytowa. b) Dziś Michorowo w powiecie
słupskim. c) Dziś po polsku Słupsk. d) Ob. Pom. Urkb. nr. 695 z r. 1310.
e) Dziś Ulkowy, po niem. Uhlkau niedaleko Tczewa.

una vice et ipsi de cetero et eorum successores numquam deberent super illo ¹ lacu quacunque actione monasterium molestare; parti ² tamen lacus ³, que othnoga ⁴ dicitur, renunctiatum fuit ex parte monasterii ita, quod si idem miles cum filiis suis posset ⁵ obtinere, per monasterium non deberent impediri.

(1331—1335) **39.** Similiter ⁶ tempore magistri predicti Dominicus de Swarosyn ^{7 a} impetivit molendinum Hirsegnyn coram fratre Henrico de Scheninghen ^b advocato Dyrsoviensi ⁸, sed Henricus de Swarósyn patruus eius, qui monasterio fundum molendini cum adiacente silva vendiderat coram eodem advocato et iudicibus terre Sweczensis et Dyrsoviensis Iohanne et Michaele de Alnes et aliis honestis militibus in provinciali iudicio, quod celebratum fuit in curia Lyebenhoff ^c, emit idem molendinum monasterio rationabiliter et iuste et impositum fuit dicto Dominico silentium et monasterio fuit molendinum adiudicatum.

Molendinum in Hirsegnyn impetitur.
Hereditas Sworinogatz commutatur.
(1333 2 Wrześ.) **40.** Idem eciam magister, auditis querelis plurimis de iniuriis et incommodis monasterio et fratribus illatis ⁹ in Sworinogatz ¹⁰, petivit ¹¹, ut commutatio pro eadem heremo reciperetur a conventu, ad quod conventus fratrum illius temporis tunc consensit ¹², tum quia longe distabat a monasterio et modica fuit utilitas, quam habuit conventus ab ea, tum quia vicina fuit metis Polonie ¹³ et timebatur cotidie insultus furum Polonie ¹⁴, durante adhuc discordia inter Polonos et dominos nostros et propter alia impedimenta superius exarata. Dedit ergo monasterio magister predictus ¹⁵ duas hereditates in
(1333 2 Czerw.)

¹) isto. Dz. i K. ²) partem. Dz. i K. ³) laci. L. ⁴) othuoga. L., Dz. i K.

⁵) possit. Dz. i K. ⁶) Dz. i K. nie mają ustępu od »Similiter . . . molendinum

adiudicatum«. ⁷) Swatosyn. L. ⁸) Dyrsoniensi. L. ⁹) allatis. Dz. i K.

¹⁰) Swormogatz. Dz. i K. ¹¹) petiit. Dz. i K. ¹²) concessit. Dz. i K. ¹³) quia

vicinus fuit metus Polonorum. Dz. i K.; Dz. i K. dodają po Polonorum »durante adhuc...

et dominos nostros«, co w L. dopiero trochę później następuje. ¹⁴) Polonorum.

Dz.; furum przekreślono; K. nie ma »et timebatur . . . furum Polonie«. ¹⁵) ma-

gister praedictus monasterio. Dz. i K.

^a) Swarożyn między Tczewem a Starogardem; w pobliżu Swarożyna leżał Rzggnin dziś może Neumühle. ^b) Według Voigta Namen-Codex der deutschen

Ordensbeamten nie Henryk, lecz Konrad von Scheningen był wójtem tczewskim 1332—1335; jego poprzednik był Henryk v. Rynstetten. ^c) Zajączkowo, po

niem. Liebenhof, w powiecie starogardzkim.

territorio Putzensi sitas videlicet Darsollub^{1 a} continentem L mansos et Domatow^{2 b} continentem centum mansos³ et L iugera pro pratis in palude, ubi⁴ Rada effluit de lacu Retdze⁵ et insuper reddidit monasterio dominium ac proprietatem super hereditatem Smollyn^c circa Barnowytz, que a monasterio ad eos per commutationem, ut prescriptum est, fuerat⁶ devoluta, prout in privilegio magistri super hoc confecto et⁷ monasterio dato lucide continetur.

(1316)
11. Sierpnia.

41. Iste magister fuit vir beneficus et beningnus, diligens et promovens cultum Dei. Hoc enim sibi quasi⁸ naturale fuit a progenitoribus suis, qui multa monasteria ordinis Cysterciensis et aliorum ordinum fundaverunt et cultum Dei ampliare studuerunt et ecclesiam Dei quassatam tribulacionum fluctibus sepius strennue defenderunt. Postquam ergo cursum vite ad metam sibi determinatam⁹ a Deo perduxit, plenus bonis operibus est defunctus et cum honore apud canonicos in Kunigisberg¹⁰ in katedrali ecclesia est sepultus.

Magister Ludericus moritur.
(1335)

42. Post hunc electus fuit in magistrum frater Theodericus¹¹ de Aldenburk vir prudens et industrius. Cuius tempore venit dux Bavarie, non ille occupator imperii, sed alter bonus, cum quo magister Theodericus perrexit adversus¹² Litwinos et edificaverunt castrum in terra Litwinorum prope Wellyn¹³, quod ob memoriam dicti¹⁴ ducis Beyrsburk¹⁵ fuit appellatum. Iste eciam magister pontem edificavit per¹⁶ Nogatum.

Magister Theodericus eligitur.
(1335)

(1337)

43. Iste eciam tempore suo castrum Gdanzc et castrum Swetze muniri de latere procuravit nec aliquas¹⁷ gwerras habuit cum Polonis tempore suo, quia¹⁸ rex Bohemie cum aliis nobilibus una vice venit peregrinacionis pretextu in Pruziam, sicut pluries antea fecerat et reversus a Litwinis treugas fecit inter regem et magistrum et utrisque partibus ipso procurante in Wlatislawia convenientibus, cum auxilio Dei et nobilium secum existencium¹⁹ eos concordavit. Et illa concordia²⁰ osculo pacis, quod sibi partes invicem²¹ dederunt et

Castra firmari iubentur (1337).

(1337)

Concordia per regem Bohemie celebratur cum osculo pacis.

1) Darselub. Dz. i K. 2) Dametaw. Dz. i K. 3) Dz. i K. nie mają »continentem centum mansos.« 4) Nie ma L. 5) Redtz. Dz.; Retz. K. 6) fuit. Dz. i K. 7) in. Dz. i K. 8) quam. Dz. i K. 9) destinatam. Dz. i K. 10) Kunig z znakiem skrócenia. L.; in Konigsberg apud canonicos. Dz. i K. 11) Theodericus. Dz. i K. zawsze. 12) versus. L. 13) Willun. Dz. i K. 14) Nie mają Dz. i K. 15) Bayrsburg. K. 16) Nie ma K. 17) aliquis. Dz. 18) quod. Dz. i K. 19) exeuntium. Dz. i K. 20) ista discordia. Dz. i K. 21) invicem partes. Dz. i K.

a) Dziś Darzłubie w powiecie wejrowskim niedaleko Pucka. b) Dziś Domatowo w tymże powiecie. c) Ob. przyp. f) na str. 322.

Concordia in-
fringitur per
Polonos.

iuramento fuit sollemniter confirmata ita, quod numquam violari deberet, si ¹ illud ² rex Ungarie ratificaret et suis litteris approbaret. Hoc tamen fuit postea per Polonorum instabilitatem et fidei raritatem irritatum ³.

44. Iste cum factus fuisset magister et monitus esset per abbatem et seniores Olyve de pluribus iniuriis monasterio illatis in captura sturionum, in iudiciis et hereditatibus et hereditatum terminis et in lacubus, quas ⁴ monasterium pluribus annis ⁵ temporibus predecessorum ipsius passum fuisset et adhuc pateretur, quod dignaretur ad hoc remedium oportunum adhibere, respondit, quod omnia impedimenta monasterii sibi darentur in scripto; ipse omnia vellet pro utilitate ecclesie secundum Deum et iusticiam decidere ⁶ bono fine. Fuerunt ergo XII impedimenta signata ⁷ et sibi in Gdanczk in presencia pociorum ⁸ preceptorum presentata et cum hec agerentur, venit insperate magister Iohannes de Colbatz ⁹ sacre theologie doctor, adhuc monachus Colbacensis existens ¹⁰, in Olyvam, quem ad talia placita specialiter ¹¹ esse vocatum firmiter magister asserebat.

Placita habita
per multos ho-
nestos inter ma-
gistrum et mo-
nasterium.

45. Venit ergo magister cum preceptoribus in Olyvam et postquam pransus fuisset ibi et audivisset privilegia monasterii, ivit cum preceptoribus suis et cum domino ¹² Eberhardo abbate de Poplyn ¹³ et cum domino Iordano quondam abbate ibidem et cum magistro Iohanne predicto et cum abbate de Olyva et aliis multis ¹⁴ ad portum Wysle et ascensis navibus simul ¹⁵ ascenderunt ad locum, ubi Stricz ¹⁶ influit in Wyslam et ibidem habitis interlocutoriis ¹⁷ compromisit magister in duos arbitros ex parte sua, in dominum Nicolaum Pollicem plebanum de Brunsberk ¹⁸ et in ¹⁹ magistrum Iacobum de Lubeschitz; ex parte vero monasterii compromissum fuit in dominum Iohannem prepositum Warmiensem, conservatorem privilegiorum monasterii Olivensis et in magistrum Nicolaum de Sandomiria cantorem ibidem; taliter dicente magistro generali, quod non solum articulos monasterii, qui erant XII, sed eciam quicquid ²⁰ haberet ipse contra monasterium, ipsi deberent discutere et iudicare.

¹) sed. Dz. i K. ²) idem. Dz. i K. ³) Hoc fuit postea (postea fuit. Dz.) per Polonos irritatum. Dz. i K. ⁴) quos. Dz. i K. ⁵) pluriura annorum. K. ⁶) descidere L.; descindere. Dz. i K. ⁷) significata. Dz. i K. ⁸) procerum. Dz. i K. ⁹) Colbas. Dz. i K. ¹⁰) exiens. Dz. i K. ¹¹) spiritualiter. Dz. i K. ¹²) Nie mają. Dz. i K. ¹³) Polplin. Dz.; Pelplin. K. ¹⁴) multis aliis. Dz. i K. ¹⁵) similiter. Dz. i K. ¹⁶) Striss. Dz. i K. ¹⁷) interluctoriis. L. ¹⁸) Brunsberg. Dz. i K. ¹⁹) Nie mają. Dz. i K. ²⁰) quidquid. K.

46. Assignatus ergo fuit terminus abbati et senioribus monasterii¹ veniendi cum privilegiis in Elbingum et cum illuc privilegia sub magno periculo² per seniores et abbatem fuissent adducta et per arbitros visa et perlecta, magister scripsit contra monasterium XVI impetitiones. Impetivit enim omnia, que non erant expresse et nominatim in privilegiis exarata, utpote circa³ Radebow: Staradczyn⁴, Stochow Sarow, Bresnow⁵ et silvam adiacentem, dimidium Succoczyn⁶, dimidium Sydow^b; Nantz⁷ circa claustrum^c; circa Staryn^d silvam Olutz, item partem silve comparatam ab heredibus ville Polkow^e; circa Sarnowitz silvam Prosnow^f, et iudicium in via⁸ regia et Golyczow⁹ circa Iamnow^g etc.¹⁰.

47. Ad istas impetitiones reprobandas fuit alter terminus assignatus in Elbingo, ad quem abbas cum senioribus domus et cum domino Eberhardo abbate in Poplyn¹¹ et cum domino Iordano quondam ibidem abbate iterum cum privilegiis non sine grandi periculo perrexerunt et ibi magister impetitiones addidit plures et inter cetera omne dampnum, quod factum fuit in minori insula per Wislam, cum per impetum et inundacionem transcenderat et rupit aggerem in parte illa, que¹² ad monasterium pertinebat et dampnum sibi illatum specialiter estimabat super III milia et quingentas marcas excepto villanorum dampno et ad hoc probandum et alia premissa vocaverat de insula multos et milites Pomeranie, qui omnes contra ecclesiam et contra¹³ ipsorum conscientias ipsi magistro placencia testimonia protulerunt et ludibrio habiti¹³ fuerunt abbas cum senioribus et fuit ipsis ad complacenciam magistri a quibusdam¹⁴ Pomeranie¹⁵ militibus minus¹⁶ fidelibus graviter et iniuste insultatum.

Dampnum per inundaciones in insulam Wisle factum a monasterio repetitur.

¹) Nie mają Dz. i K. ²) sub magistro praedicto. Dz. i K. ³) terra. L. ⁴) Stanadczyn. L. i Dz. Stanadczim. K. ⁵) Steznow. Dz. i K. ⁶) Succotzin. Dz. i K. ⁷) Nantz albo Nantem. L.; nautam. Dz. i K. ⁸) villa. L. ⁹) Soliczow. Dz. i K. ¹⁰) Nie mają Dz. i K. ¹¹) Polplyn. Dz.; Pelplin. K. ¹²) qui. Dz. i K. ¹³) Nie mają Dz. i K. ¹⁴) quibus. K. ¹⁵) Pomeranis. Dz. i K. ¹⁶) minus a. Dz.

^a) Staradczyn to Starzęcin, Bresnow to Brzezno pod Radostowem w powiecie starogardzkim; Stochowo i Żarowo dziś nieznane; Succoczyn dziś Zuchcin. ^b) Żydowo dziś Grabiny (Grebin) w powiecie gdańskim. ^c) Nantz może Nautz t. j. Nawiec na południe od Oliwy. ^d) Staryn niedaleko Pucka. ^e) Dziś Polchowo niedaleko Pucka. ^f) Dziś nieznane. ^g) Golicewo i Jamno w powiecie kartuskim nad granicą Pomeranii.

Ordinatio inter
magistrum et
monasterium in-
cipitur a dicto
magistro, sed
minime tracta-
tur.

(1337)

Omnes heredita-
tes monasterii
per magistrum
confirmantur.

48. Post hanc autem tempestatem rediit aliqualis serenitas et aliqualer magis sereno animo magister fecit legi privilegia et examinari per omnes sensus, nichil¹ tamen fuit tunc nec contra monasterium nec pro monasterio per predictos arbitros diffinitum², sed ipsi fideliter suaserunt, ut dominus magister rogaretur, quod duobus dominis de ordine suo et duobus fratribus de Olyva committeretur arbitrium, quod tamen vix³ a magistro fuit obtentum. Commisit ergo magister ex parte sui ordinis religiosus viris fratri Ludolfo Kunig⁴ tunc magno⁵ thesaurario et fratri Henrico Ruteno tunc magno commendatori⁶, ex parte vero monasterio commissum fuit fratri Gerhardo de Bronswalde⁷ tunc priori⁸ et fratri Iohanni de castro sancte Marie. Et isti quatuor, habito inter se colloquio diligenti, ordinaverunt, quod dominus magister renunciare deberet omnibus impelicionibus supradictis et similiter abbas et seniores ex parte conventus renunciare deberent suis impelicionibus supradictis et tota postea ordinacio⁹ a gracia magistri deberet dependere. In quam ordinationem cum amaritudine cordium consensus fuit per abbatem . . . et conventum. Timebant enim, si non consentirent, propter magistri austeritatem¹⁰ monasterium posse incurrere dampnum irrecurabile¹¹ et iacturam¹². Magister ergo pro captura sturionum sub Neria et pro libertate piscandi in¹³ Wisla^a et aliis superius exaratis confirmavit omnes hereditates monasterii nominatim, quas defuncti . . . reges et principes monasterio libere et liberaliter donaverunt et omnes hereditates, quas absque licencia eorum, quorum intererat dare, fratres comparaverunt privatim et secrete. Et tunc¹⁴ deputatus fuit per magistrum frater Ysidorus cum alio fratre Bernardo de Bethym ad limitandum omnes hereditates monasterii et ad conscribendum metas per circuitum. Quibus omnibus expeditis et ccnscriptis, magister generalis¹⁵ eas nulla racione, nisi¹⁶ primo predicta composicio et ordinacio confirmata esset et ratificata a¹⁷ nostro capitulo generali^b, confirmare voluit¹⁸.

¹) nil. Dz. i K. ²) definitum. Dz. i K. ³) vix tamen. Dz. i K. ⁴) Köning Dz. i K. ⁵) Nie ma L. ⁶) commendatore. L. i Dz. ⁷) Brunswalde. Dz. i K. ⁸) praeceptor. Dz. i K. ⁹) Zamiast »et tota postea ordinatio« mają Dz. i K. »et contra ipsius ordinationem«. ¹⁰) auctoritatem. Dz. i K. ¹¹) Nie mają Dz. i K. ¹²) iacturam irrecurabilem. Dz. i K. ¹³) et in. Dz. i K. ¹⁴) Nie mają Dz. i K. ¹⁵) mag. gen. nie ma K. ¹⁶) ratione confirmare voluit nec. Dz. i K. ¹⁷) nisi a. Dz. i K. ¹⁸) »confirmare voluit« nie mają Dz. i K.

a) Notae Olivenses: Anno 1337 in octava assumptionis b. virginis ordinatio pacta de piscatione in Wisla. Vide priv. 237. To jest dnia 31 Marca 1337. b) To nastąpiło r. 1341.

49. Oportuit ergo abbatem adire capitulum generale pro confirmatione compositionis eiusmodi obtinenda. Sed medio¹ tempore, quo abbas erat in capitulo generali, venit in Pruziam marchio Moravie, Karolus filius Iohannis de Luczylnburk² regis Bohemie. Cui³, cum moram traheret in Thorun⁴, magister generalis occurrit et ibidem infirmatus est⁵ et postea una nocte⁶ circa medium noctis misit magister magnum commendatorem cum aliis fratribus pro dicto marchione et indutus vestibus suis, sedendo in lecto commendavit ei suppliciter ordinem suum et fratres ordinis rogans, ut ordinem et fratres⁷ diligeret et foveret ac in quantum posset, promoveret et hoc facto valedicens marchioni recollegit se in lectum suum⁸ et illa⁹ nocte extremum vite sue clausit diem. Cuius corpus (1341) cum devocione et multorum gemitu deductum fuit in castrum sancte Marie et in capella sancte Anne in cripta¹⁰, quam ipse fieri ordinaverat, fuit tumulatum.

50. Postea congregatis preceptoribus Alemanie et Lyvonie et Pruzie¹¹ celebratum fuit capitulum in castro sancte Marie et electus fuit concorditer frater Ludolfus¹² cognomento Kunyng¹³, qui prius fuerat¹⁴ thesaurarius ordinis, (1342) deinde magnus commendator et in omnibus se prudenter rexerat et honeste et absque macula in ordine suo custodierat famam suam.

51. Iste factus magister ordinationem cum monasterio factam per suum predecessorem confirmavit, limitaciones factas ratificavit et omnes libertates monasterii in aurifodinis et argentifodinis et aliis metallis expresse cum aliis ecclesie iuribus suo¹⁵ et ordinis sui privilegio ex certa sciencia ratificavit¹⁶, acceptavit, gratificavit et perpetuo confirmavit^a et insuper toto tempore magisterii sui monasterium dilexit, promovit, quantum debuit, et protexit. Et inter cetera, que providenter egit pro commodo terrarum suarum et incolarum earundem¹⁷, bona opera pacem cum rege Polonie in Cuiavia¹⁸ prope Wladislaviam in quodam prato, presentibus honorabilibus viris domino . . .^b archiepiscopo Gnesnensi, domino . . . episcopo Coyaviensi¹⁹, domino . . . episcopo Posnaniensi, (1342 31 Paźdz.)

Ordinacio a magistro Theoderico incepta per magistrum Ludolphum confirmatur. (1343 23. Lipca)

¹) meo. Dz. i K. ²) Lutzburg. Dz. i K. ³) Qui. Dz. i K. ⁴) Thorn. Dz.; Thoren. K. ⁵) Nie ma L. ⁶) post unam noctem. Dz. i K. ⁷) fratres et ordinem. Dz. i K. ⁸) lecto suo. Dz. i K. ⁹) prima. Dz. i K. ¹⁰) gripta. L. ¹¹) de Alemania et Livonia et Prusia. Dz. i K. ¹²) Rudolphus. Dz. ¹³) Koning. Dz; Koenigk. K. ¹⁴) fuit. Dz. ¹⁵) sui. Dz. i K. ¹⁶) ratificavit et. Dz. i K. ¹⁷) eorundem. Dz. i K. ¹⁸) Cuiaviam. Dz. i K. ¹⁹) Cuiaviensi. Dz. i K.

^a) Ob. Cod. dipl. Pol. II, 2 nr. 491. ^b) Arcybiskupem gnieźnieńskim był wtenczas Jarosław, biskupem kujawskim Maciej, poznańskim Jan Łodzia a mazowieckim Klemens Pierzchała.

domino . . . episcopo Masoviensi, domino episcopo Hermanno Warmiensi et abbatibus . . . ordinis nostri et aliorum ordinum et aliis multis prelati et ducibus, perpetuo duraturam ordinavit, que per amborum videlicet regis et magistri iuramenta¹ fuit stabilita et firmata, que adusque stat et manet immutata; propter quod omnibus pacis amatoribus² in amborum dictorum dominorum terris leticia cum graciaram actionibus omnipotenti Deo³ non modica fuit orta.

Multi reges et principes contra Letwinos vadunt, sed minime proficiunt. (1344—1345)

52. Postquam autem aliquot annis magister magisterium suum rexerat⁴ gloriose, venerunt ad partes Pruzie magni et nobiles principes videlicet Iohannes de Luczilnburk⁵ rex Bohemie, rex Ungarie⁶, marchio Moravie, comes de Hollandia⁷ et alii quam plures ad impugnandum terras et gentem Litwynorum, quos magister gratanter⁸ suscepit et prout decuit, honoravit et congregata magna multitudine bene⁹ expeditorum virorum de terra sua, una cum predictis regibus et comitibus intravit terram Litwinorum et presumens de fortitudine exercitus premisit literas ad magistrum Livonie significans sibi¹⁰, quod insultum Litwinorum non timeret, cum ipse intraturus esset cum tam valida manu terram ipsorum, quod firma spes esset sibi de ipsorum¹¹ subiectione vel omni-
moda¹² delecione. Propter quod magister Lyvonie animatus cum tota potencia sua ivit ad impugnandas gentes Bartones¹³, Eystones¹⁴ et Osolienses, que illo tempore a fide apostataverunt¹⁵ et omnes christianos milites dominos suos, colonos et alios quoscunque, qui non erant de gente et lingua¹⁶ eorum, promiscui sexus, senes et iuvenes, religiosos et seculares una die et una hora, sicut preordinaverant¹⁷, occiderunt et ibidem in monasterio nostri ordinis Pades¹⁸

Magister Lyvonie impugnat gentiles.

Monachi et conversi occiduntur.

XVIII monachos et quam plures conversos occiderunt.

53. Audientes autem Litwini¹⁹ exercitum de Pruzia tam validum super²⁰ se venire, congregaverunt omne robur suum et medio²¹ tempore, quo eorum terra vastaretur, ipsi vastare terram Sambiensem²² et alias Christianorum terras disponebant. Quod cum innotuisset magistro et regibus ac principibus predictis, de communi consilio²³ decreverunt potius defendere Christianos quam vastare

¹) iuramento. K.

²) auctoribus. Dz. i K.

³) cum gratificatione Deo omnipotenti. Dz. i K.

⁴) rexerat et. Dz.

⁵) Luczelburg. Dz.; Lutzburg. K.

⁶) Ungariae et. Dz. i K.

⁷) Hollen. Dz. i K.

⁸) gratulanter. Dz. i K.

⁹) bonorum. Dz. i K.

¹⁰) illi. K.

¹¹) eorum. Dz. i K.

¹²) omni modo. Dz.

¹³) Daccones. Dz. i K.

¹⁴) Eyscones. Dz. i K.

¹⁵) apostotaverant. Dz.

¹⁶) lingua. L.

¹⁷) preordinaverat. L.

¹⁸) ordinis nostri Padis. Dz. i K.

¹⁹) Litwani. Dz.

²⁰) Zamiasz »super« mają Dz. i K. »similiter contra«.

²¹) in

eo. Dz.; meo. K.

²²) Sambiensium. Dz. i K.

²³) concilio. L.

paganos et cum festinacōne redierunt sperantes se cum Litwinis¹ esse² congressuros. Quod audientes Litwini¹ converterunt se versus Lyvoniam et invenerunt terram totaliter immunitam³ et vastaverunt eam Christianis multis interfectis, sed⁴ pluribus utriusque sexus ad terras suas in miserabilem servitutem deductis.

Litwini vastaverunt terram Lyvonie.

54. Propter⁵ hunc inopinatum eventum in christianitate Deo⁶ permitte factum et propter regum et principum predictorum⁷ cassum laborem magister in immensam incidit tristitiam et cordis dolorem; nec mirum, quia reges imponebant sibi⁸, quod ex industria ipsius et voluntate frustrati essent spe sua, quam habebant, cum paganis congregiendi et detrahebant sibi manifeste⁹ non solum reges et alii nobiles, sed etiam fratres sui et propter nimiam turbacionem, quasi alienatus a¹⁰ mente, incedebat et qui erat quondam elegantis eloquencie et ex toto in affabilitate¹¹ benignus, turbatus¹² raro loquebatur ad interrogata respondendo. Et hoc perpendentes viri religiosi, magnus commendator, thesaurarius, hospitalarius et trappiarius famulis magistri et camerariis mandaverunt, ut eum diligenter custodirent, ne in melancolia tali¹³ aliquid mali inferret sibi ipsi. Quorum unus curiosius eum custodire volens sepius in mane vel in vespere eum, cum esset in oracionibus suis, impedivit. Quod magister egre tulit et cum cessare nollet, una vice commotus magister ipsum cultello suo graviter vulneravit.

Frater Ludolphus pius magister cepit deliris fieri.

Magister plenus dolore et cordis mesticia irritatur et servum suum vulnerat.

55. Quod cernentes preceptores predicti rogaverunt eum, ut maneret in Engelsberk¹⁴ sine sollicitudine et omni cura¹⁵ et alium consentiret regere vices suas; si forte Deus eum¹⁶ visitaret et sibi redderet sanam mentem. Quod ipse annuit fieri et constitutus fuit vicemagister¹⁷ frater Henricus Thusmer¹⁸, qui se honeste rexerat in ordine multis annis et contra Litwynos semper fuit puginator strenuus et virilis.

Magister resignat et in Engelsberg mittitur.

(1345)

56. Postea¹⁹ elapso anno vel amplius preceptores de partibus Alemanie et Livonie convenerunt in castrum sancte Marie et in capitulo predictus magister cessit voluntarie a magisterio²⁰ et insignia magisterii libens resignavit et tunc

¹) Litwanos, Litwani. Dz. ²) »esse» nie ma K. ³) totaliter terram immutatam. Dz.; terram totaliter immutatam. K. ⁴) secum. Dz. i K. ⁵) Post. Dz. i K.

⁶) Domino. Dz. i K. ⁷) Nie mają Dz. i K. ⁸) quia imponebatur sibi.

Dz. i K. ⁹) maiestate. Dz. i K. ¹⁰) Nie mają Dz. i K. ¹¹) ex tota ineffabilitate. Dz. i K.

¹²) Nie mają Dz. i K. ¹³) melancolia taliter. Dz. i K.

¹⁴) Engelsberg. Dz. i K. ¹⁵) sine omni sollicitudine et cura. Dz. i K. ¹⁶) eum Deus. K.

¹⁷) in vicemagistrum. Dz.; in vice magistri. K. ¹⁸) Thusmer. K.; Thusemer. Dz.

¹⁹) Post. Dz. i K. ²⁰) »a magisterio» nie mają Dz. i K.

Frater Hinricus
Dusmer in ma-
gistrum eligitur
(13 Grud. 1345)

Magister Ludol-
phus, de quo
prius, moritur.
(1348)

electus fuit predictus frater Henricus Thusmer¹ concorditer in magistrum. Predictus vero antiquus magister, recuperata omni ratione et eloquencia, in Engilsberch² commendator permansit usque ad obitum suum et in Insula sancte Marie requiescit tumulatus.

Curia plebani de
Gdantzk per
commendatorem
transfertur.

Curia domo-
rum terre circa
Stritz constru-
itur.

57. Predictus ergo³ magister postquam electus fuerat, officium magisterii sui incepit⁴ regere laudabiliter et modeste. In cuius principio magisterii commendator Gdanensis⁵ frater Gerardus⁶ de Stegyn a plebano de Gdanczk, domino Henrico de Lapide dicto, recepit⁷ villam Wrest⁸ cum agris suis, que pertinebat ad parrochiam ab antiquo, et de consilio quorundam fratrum suorum transtulit curiam pecorum, que erat prius⁹ sita ante castrum Gdanczk, et locavit eam iuxta⁹ rivulum Striz¹⁰ in preiudicium et gravamen monasterii nostri, ut auferre posset prata sita inter Striz¹⁰ et inter antiquum alveum eiusdem rivuli usque in Wislam et ad hoc defendendum seniores monasterii cum . . . abbate adierunt magistrum et alios preceptores principales videlicet fratrem Wynricum¹¹ magnum commendatorem, fratrem Hermannum Kudorff hospitalarium, fratrem Iohannem thesaurarium et . . . trappiarium^b ostendendo et probando, quod eadem prata essent monasterio data in commutatione¹² pro terra Ginewensi¹³ et nulla ratione esset possibile, quod eadem prata a monasterio iuste possent auferri nisi¹⁴ violenter. Quo audito magister cum prescriptis preceptoribus adiudicaverunt non debere turbari monasterium in possessione pratorum predictorum et extunc dictus commendator cessavit ab impetitione et ab iniqua intencione, qua fuerat per alios informatus.

Clodava aqua
per novum mea-
tum ducitur.

(1347)

58. Idem eciam magister de consensu et voluntate conventus aquam Clodavam per transversum hereditatis nostre Langow¹⁵ per fossatum duxit super suum¹⁶ molendinum in magno Grebbyn¹⁷ et litera sua patente cum sigillo pendente cavit monasterio, quod huiusmodi ductio aque non deberet in aliquo metis dicte ville, prout scripture sunt in maiori privilegio generalis magistri, preiudicare.

¹) Thusemer. Dz.; Thusyner. K. ²) Engelsberg. Dz. i K.; Engilberch L. ³) vero. Dz.

⁴) coepit. Dz. i K. ⁵) Gedanensis. Dz. i K. ⁶) Gerhardus. Dz. i K. ⁷) Nie

ma L. ⁸) primo. Dz. i K. ⁹) ad. Dz. i K. ¹⁰) Striss. Dz. i K.

¹¹) Henricum. Dz. i K. ¹²) commutationem. Dz. i K. ¹³) Gniewensi. Dz. i K.

¹⁴) nec. Dz. i K. ¹⁵) Langenow. Dz. i K. ¹⁶) situm. Dz. i K. ¹⁷) in

magno vado Greben. Dz. i K.

^a) Dziś Wrzeszcz, po niem. Langfuhr pod Gdańskiem.

^b) Wielkim

szatnym zakonu był wówczas Konrad von Bruningsheim 1344—1347.

59. Istius eciam magistri tempore anno videlicet incarnationis Domini M^oCCCXLVI rex Litwinorum minatus fuit se velle intrare terram Sambiensem ad depopulandum¹ eam, quod magister volens prohibere, cum exercitu valido iacuit in finibus terre custodiens die noctuque terram ab insultu Litwinorum. Tandem magister cum exercitu suo affecti tedio redierunt sperantes Litwinos retrocessisse, sed Litwini latitantes, ut perceperunt exercitum magistri esse solutum, insultum fecerunt in terram et illatis magnis² dampnis plura milia hominum³ christianorum promiscui sexus captiva in terram suam deduxerunt in miserabilem servitutem et postea idem rex Litwinorum per ducem exercitus sui, fratrem suum Kynstot dictum, anno Domini M^oCCC^oXLVIII circa festum beati Mychaelis cum exercitu magno intravit territorium Wylowense⁴ et civitatem cremavit et totum illud⁵ territorium devastavit trahens moram per aliquot dies et illesus cum suis ad propria rediit.

1346

Magister generalis et rex Litwinorum.

(1347)

60. Post hec proximo anno sequenti⁶ circa epyphaniam dominus⁷ magister collecto exercitu suorum hominum et hospitem, qui tunc de Anglia et Francia venerant, XL milium, in vigilia conversionis sancti Pauli fecit insultum in terram Litwinorum et per novem dies continuos eam vastavit et occidit omnes, quos repperit, tam senes quam iuvenes utriusque sexus et cum redire cum suis ad propria vellet, rex Litwinorum cum predicto exercitus sui duce et cum Rutenis fuit ipsum⁸ insecutus festinanter et in terris suis commiserunt⁹ cum exercitu christiano et¹⁰ ceciderunt in conflictu illo¹¹ de parte Christianorum frater Gerhardus de Stegyn predictus commendator Gdanensis¹², et advocatus episcopi Sambiensis, commendator Golubensis¹³ et alii fratres sex et quingenta viri seculares nominati; de parte vero Litwinorum et Rutenorum corruerunt XVIII milia et Christiani triumphatores cum adiutorio¹⁴ Dei gaudentes¹⁵ ad propria redierunt. Et in hoc¹⁶ conflictu beata Maria virgo¹⁷ protexit visibiliter Christianos, quia vexillum hospitem, in quo erat ymago virginis gloriose depicta, et¹⁸ in oculis et ante oculos erat omnium pungnantium fidelium in

(1348 około 6 Stycznia).

Domini terre committunt bellum cum Litwinis et multi occisi sunt, sed eciam de dominis nostris multi gladio corruerunt (24 Stycz).

(1348 2 Lut.)

¹) depopulandam. Dz. ²) Nie mają Dz. i K. ³) Nie ma K. ⁴) Wilowenense. Dz. i K.

⁵) id. Dz. i K. ⁶) Nie mają Dz. i K. ⁷) Domini. K. ⁸) ipse. Dz. i K.

⁹) commiserat. Dz. i K. ¹⁰) bellum et. Dz. i K. ¹¹) primo. Dz. i K. ¹²) Gdanensis. Dz. i K. ¹³) Solubensis. Dz.; Sulubensis. K. ¹⁴) adiutori. K.

¹⁵) gaudentes. K. ¹⁶) Nie mają Dz. i K. ¹⁷) Nie ma Dz.; beatissima virgo Maria. K. ¹⁸) Nie mają Dz. i K.

^a) Wielawa przy ujściu rzeki Łyny (Alle) do Przegoły.

omni loco et in hoc potissime¹ auxilium beate virginis potest² perpendi, quod glacies in quodam fluvio profundo Strawa³ rupta fuit sub paganis et submersi fuerunt tot inimici crucis, quod Christiani super⁴ eorum cadavera sicco pede⁵ transierunt, et per glaciem aliquociens⁶ cum impetu transiverunt⁷, eiusdem tamen⁸ fluvii glacie integra permanente.

61. Preterea tempore magistri predicti multa mala et miserabilia sunt acta, nam fere per totum mundum, Deo permittente, propter malicias hominum sediciones et prelia agebantur. In illo enim tempore Turcorum⁹ infidelis et pessima gens in insulis Roddys maximam stragem et depopulationem fecit in populo christiano.

1348

Frater Stephanus Armenus, Nycenensis archiepiscopus.

62. Item eodem anno videlicet M^oCCC^oXLVIII venit in partes Pomeranie venerabilis pater dominus Stephanus Armenus¹⁰, Nycenensis archiepiscopus et quidam abbas de ordine sancti Basilii, Kyriacus¹¹ nomine, qui ambo veraciter retulerunt, quod preteritis annis duobus predicta gens pessima Turcorum intravit cum magna multitudine Armeniam et interfecti fuerunt per Turcos ibidem DC milia¹² Christianorum promiscui sexus et residui Christiani, qui remanserunt, facti sunt tributarii eorundem. Idem eciam archiepiscopus in domo nostra calices et ornatum benedixit et ordines celebrando in Gdanczk quosdam fratres nostros ordinavit et ecclesias plures in Pomerania consecravat. Vidimus eciam, quod idem dominus in celebratione misse et in signis et in articulis fidei secundum modum et fidem Romane ecclesie nobiscum totaliter concordavit.

Ludovicus Bavarus male moritur (1347 11 Paźdz.)

63. Item eodem tempore¹³ Lodowicus¹⁴ Bavarus, qui se contra Romanam ecclesiam et dominum papam Iohannem XXII pro imperatore gesserat multis annis, dum ad venacionem pergeret, equus, cui insidebat, cespitare cepit, a quo ipse lapsus collum fregit.

Terre motus inauditus (1348 25 Stycz.)

Eodem eciam anno in conversione beati Pauli factus fuit terre motus circa horam vesperarum in¹⁵ Karintia et¹⁶ XXII castra corruerunt et civitas Villach corruit et XXXII ville ex casu moncium in flumen fuerunt¹⁷ ab eodem

¹) potissimum. K.

²) potuit. Dz. i K.

³) Strava profundo. Dz. i K.

⁴) supra. Dz. i K.

⁵) christiani pede sicco etc. K.

⁶) aliquovis. Dz. i K.

⁷) transierunt. Dz.

⁸) tam. K.

⁹) Dz. i K. zawsze »Turcarum itp«.

¹⁰) Amenus. K.

¹¹) Curiacus. Dz.; Ciriacus. K.

¹²) X milia. Dz. i K.

¹³) anno. Dz. i K.

¹⁴) Ludovicus. Dz. i K.

¹⁵) et in. Dz. i K.

¹⁶) Nie

mają Dz. i K.

¹⁷) ceciderunt et. Dz. i K.

³) Niemcy nazywają rzekę Strawę »Strebe«.

flumine intumescante suffocate¹ et homines multi oppressi fuerunt² et ecclesie plurime corruerunt.

64. Eiusdem eciam magistri tempore anno Domini M^oCCCXLVI rex Anglie dudum inchoatam gwerram cum rege Francie pro regno Francie, sed per treugas interpositas aliquot annis intermissam³, resumere volens transivit navigio cum exercitu suo et venit in Normaniam et cepit civitates ac castra. Rex autem Francie, qui habuit in auxilium regem Bohemie Iohannem de Luczlnburk⁴ et Karolum filium eius, marchionem Moravie, recenter electum in imperatorem de consensu domini pape contra Bavarum, item regem Maioricarum, regem Navarre⁵, regem Arrogonie et omnes duces et comites regni sui, quorum exercitus se extendebat, ut dicebatur, ad cencies centum milia, predicto regi et exercitui suo occurrit et commisit cum eo et ab hora diei prima usque ad quartam horam noctis utrique exercitus atrociter punnaverunt et vertit terga rex Francie fugiendo et cecidit in bello rex Bohemie predictus de milicia et probitate per totum orbem commendabilis et famosus; item rex Maioricarum, rex Navarre, comites et duces circiter quinquaginta, militum XX milia et aliorum armatorum XL milia; de exercitu vero regis Anglie XVI milia sagittariorum et decem milites. Utinam isti omnes pro celesti regno et pro defensione fidei katholice essent ab infidelibus sui sanguinis unda⁶ rubricati, magna profecto esset exultacio civium supernorum, sed quia pro regno terreno et transitorio facta est tantorum et tam multorum nobilium et simplicium effusio sanguinis, timendum est, quod ex hoc facta sit⁷ exultacio civium infernorum.

1346
Bellum per regem Anglie committitur.

Multi nobiles tam reges quam comites et milites in bello corruerunt.

65. Dicebatur eciam vulgari fama de predicabili liberalitate et clemencia regis Anglie, quod, postquam adeptus esset triumphum, captivos, qui erant de partibus Almanie, liberos et aliquos munifice⁸ remuneratos ad propria redire permisit et mortem regis Bohemie deflevit cum luctu non modico et lamento.

Rex Anglie deplorat mortem regis Bohemie.

Contigit eciam eisdem⁹ temporibus, quod rex Cicilie¹⁰ Andreas frater regis Ungarie, de quo superius facta est mencio, dolo regine uxoris sue fuit in suo dormitorio iugulatus et extra fenestram iactatus pependit suspensus in uno clavo et mane sic pendens fuit inventus, quod rex Ungarie frater ipsius graviter¹¹ ultus fuit, multa mala regno Sicilie cum iniqua regina sua inferendo.

Rex Cicilie iugulatur. (1345)

(1348)

¹) suffocatae sunt. Dz. i K.

²) fuere. K.

³) intermissas. Dz. i K.

⁴) Lu-

tzelburg. Dz. i K.

⁵) Armenie. L.; Averniae. Dz. i K.

⁶) Nie ma K.

⁷) Nie ma Dz.

⁸) Nie mają Dz. i K.

⁹) iisdem. K.

¹⁰) Siciliae.

Dz. i K.

¹¹) Nie ma K.

Woldemirus
marchio rediit.
(1348)

66. Eodem eciam tempore Woldemirus marchio Brandenburgensis¹, qui per XXIX annos putabatur esse mortuus et in Choryn² sepultus, rediit et se per tot annos in forma pauperis peregrini et heremite³ penitenciam egisse dixit pro eo, quod cognatam sibi proximam⁴ in secundo videlicet gradu duxerat in uxorem. Quo autem modo vel qua simulacione alter in persona ipsius mortuus et sepultus fuerit⁵, nondum ad nos pervenerat certus rumor. Hoc tamen certum est, quod per multa memorialia⁶ et secreta, que egerat, quibusdam nobilibus et civitatibus nota, probavit sue persone veritatem et ob hoc plures civitates in marchia et plures nobiles⁷, utpote dux Saxonie, dux Magnipolensis et episcopus Magdeburgensis sibi fidem⁸ apponebant, per quorum auxilium magnam sibi partem marchie subiugavit⁹ et de die in diem¹⁰ usque ad presens tempus¹¹ potencia sua¹² crescit et Ludovici filii Bavari quondam imperatoris, qui sibi in marchionatu successerat, minuitur et decrescit.

Comes Hollandie
a Frisonibus
occiditur (1345).

Circa idem eciam tempus nobilis comes . . . Hollandie, qui ob honorem virginis gloriose Marie partes Pruzie sepius visitaverat pro fide catholica ad impugnandum Litwinos, fuit a Frisonibus¹³ occisus in bello.

1347

Pestilencie terribiles
et multa alia.

67. Item anno Domini M^oCCCXLVII in autumpno circa maiorem Indiam in quadam provincia ex crassa densitate nubium sive ex coagulacione in aere malorum vaporum vel verius ex permissione divina contigerunt pestilencie terribiles, que operuerunt totam illam patriam tribus diebus; primo quidem die pluit ranas, secunda die audita fuerunt tonitrua horribilia et ceciderunt fulgura et chorusaciones mixte cum mire magnitudinis grandinibus, que occiderunt quasi omnes homines a maiori usque ad minimum; tertia die de celo descendit ignis denso et fetido fumo mixtus, qui totum residuum tam hominum quam aliorum animalium consumpsit et omnes civitates et castra illarum parcium combussit et ex illa infectione per fetidum flatum venti ex parte plage meridionalis venientis totum litus maris et omnes vicine terre infecte sunt et iam pervenit circa partes maritimas ira Dei per hunc modum, ut quidam suspicantur. Nam (31 Grudn. 1347) pridie mensis Ianuarii applicuerunt tres galeyde ad portum Ianuensem de partibus orientalibus horribiliter infecte, diversis speciebus et ceteris rebus multum

¹) Brandenburgensis. Dz. ²) Thoryn. Dz. i K. ³) eremita. Dz. i K. ⁴) cognatam suam proaviam. Dz. i K. ⁵) fuit. Dz. i K. ⁶) memorialia. Dz. i K.
⁷) nobilium. Dz. i K. ⁸) fideliter. L. ⁹) subiugabat. K. ¹⁰) et quotidie. Dz. i K. ¹¹) ad presens in dies. Dz. i K. ¹²) Nie mają Dz. i K.
¹³) Frisonis. Dz. i K.

honuste. Quod cum viderunt Ianuenses, quod certi homines ab hiis sine remedio interficerentur, expulsi sunt de portu illo cum ignitis sagittis et diversis ingeniis, quia nemo eos tangere audebat nec mercator aliqua cum eis tractare poterat, qui non immediate moreretur. Et sic disperse fugientes de portu in portum pervenit una ex dictis galeydis in Marsyliam. Ex cuius adventu simili modo infiniti homines non caventes sibi subito mortui sunt. Fuit ergo dicta galeyda expulsa per Marsilienses, que postea cum aliis duabus simili mente¹ ad oceanum mare versus Hyspaniam processerunt et per consequens ad ceteras partes inferiores pervenerunt, ut mercacionem suam expedirent. Hee autem galeyde tantam infectionem reliquerunt per totum iter suum, maxime tamen in civitatibus et locis maritimis², primo in Grecia, deinde in Cicilia et postea in Ytalia, specialiter tamen in Tuscia et subsequenter in Marsilia et sic per consequens per totam linguam occiduam, quod longum et terribile est non solum credere, sed eciam enarrare.

68. Morbus huius infectionis triplex est, ut dicitur; primo quod homines paciuntur in pulmone, a quo procedit anhelitus, quem qui corruptum habet vel in modico contaminatum, nullo modo evadere potest nec vivere ultra duos dies aut plus. Fuit enim facta anathomia³ per medicos in multis civitatibus Ytalie et eciam in Avinione ex iussu et precepto domini pape, ut sciretur origo morbi huius et fuerunt aperta et incisa⁴ multa corpora mortuorum et compertum est, quod homines, qui sic subito moriuntur, pulmonem habent infectum et subito spuunt sanguinem et ex hoc sequitur, quod morbus ille est valde contagiosus, quia, ubi unus talis est, omnes, qui eum vident in sua infirmitate vel visitant vel aliqua secum tractant vel talem mortuum ad sepeliendum portant, subito eum secuntur sine remedio aliquo. Est enim alius morbus ad presens cum predicto concurrens, videlicet quod quedam apostemata subito nascuntur subtus brachium utrumque, propter que homines sine mora suffocantur. Est eciam tercius morbus, quod homines scilicet utriusque sexus paciuntur in yngwine, propter quod similiter subito moriuntur. Quam ob rem invalescentibus predictis morbis ad hoc pervenit, quod pre timore huiusmodi contagii nec medici visitant infirmos nec pater visitat filium nec mater filiam et e converso nec frater fratrem nec filius patrem et e converso nec amicus amicum nec notus notum nec quantocunque alteri coniunctus sit sanguine, nisi secum subito velit mori; et ideo innumerabilis multitudo hominum mortua est carnali

Triplex morbus
infectionis.

Morbi huius
experientia.

Alia species
morbi.

¹) Hirsch czyta »more«.

²) maritinis. L.

³) anothomia. L.

⁴) incisa. L.

affectacione dicta et eciam pietate et caritate mota, que, si tales non visitasset, ad tempus forte evasisset.

Pestilencia
magna.

14 Marc. 1348.

69. Ex hac ergo epydimia seu pestilencia, ut dicitur, in Avinione mortua magna multitudo hominum est ita, quod vix tertia pars estimabatur vivere et fuerunt clausa infra portas Avinionenses ultra VII milia domorum, in quibus nullus inhabitat, sed omnes mortui sunt; in suburbio ¹ quasi nullus remansit; unde pro cimiterio emptus fuit per dominum papam quidam campus prope Dominam nostram de miraculis et ² consecratus, in quo a XIII die mensis Marcii XI milia corporum sunt sepulta preter cimiterium sancti Anthonii et religiosorum et multa alia, que sunt in Avinione. Similiter in Marsilia porte omnes clausae sunt exceptis duabus, quia in eadem de quinque partibus quatuor partes hominum mortue sunt; nec iuvat fugere, quia fugiendo ad aerem salubriorem citius moriebantur. Propter tantam ergo mortalitatem et mortis horrorem ³ homines non audent cum illo, cuius consanguineus vel consanguinea mortuus est, loqui, quia hoc frequenter videtur, quod in generatione una, in qua unus moritur, quasi omnes consanguinei eum sequuntur. Et ex hoc opinantur homines, quod vix decimus homo remanere debeat super terram et in unaquaque generatione nisi duo homines.

25 Stycznia —
25 Kwietnia
1348.

1351 17 Kwiet.

Letanie contra
pestilenciam.

70. Dicitur eciam, quod iam in universo in tribus mensibus videlicet a XXV° die Ianuarii usque nunc sepulta sunt in Avinione LXII milia corporum mortuorum. Papa vero circa medium mensis Marcii considerans hoc durum periculum imminens, matura super hoc deliberacione habita, omnes confessos et contritos, quos hoc morbo contingebat mori usque ad festum pasche anni Domini MCCCLI, absolvit plenissime, quantum clavis se extendit ecclesie. Et hanc absolucionem eodem modo dedit dominis terre Pruzie. Statuit eciam illis diebus quasdam certis vicibus in ebdomada cum letaniis devotissimas processiones, ad quas interdum in Avinione de tota patria vicina concurrerunt hominum CC milia, inter quos utriusque sexus multi nudis pedibus, multi cum ciliciis, multi aspersi cineribus ⁴ cum luctibus et fletibus incedentes et capillos trahentes cum acerrimis flagellis usque ad sanguinis effusionem se percuciebant. Quibusdam ex illis processionibus papa personaliter interfuit, sed tunc fiebant intra ambitum pallacii sui.

Flagellatores

71. Et propter horrorem mortis subitanee, quam infiniti homines per huiusmodi epydimiam incurrerunt, multi comites et milites ac alii nobiles et

¹) subordio. L.

²) in quo et. L.

³) errorem. L.

⁴) crinibus. L.

cives et villani gravem a se ipsis penitenciam publicam assumpserunt signantes se in pectoribus et in dorsis rubea cruce et ambulaverunt de civitate ad civitatem, de villa ad villam, de ecclesia ad ecclesiam pede¹ gregatim, ducenti vel tricenti simul in una fraternitate, et habebat quilibet flagellum nodosum, in quibus nodis erant quatuor aculei et ter in die flagellabant se isto modo: depositis primo vestibus omnibus solummodo unam vestem lineam rotundam retinebat quilibet, qua tegebatur a lumbis usque ad talos; a lumbis vero usque ad caput erant nudi et ambulabant in circuitu ordinate cum devoto cantu de passione Domini composito et flagellabant se ad utramque partem sine intermissione usque ad sanguinis magnam effusionem et ad terram cadendo in longas venias et pectora tundendo, provocabant ad fletum omnes intuentes; et ut dixi, hoc ter faciebant in die et quilibet ipsorum in nocte flexis genibus tam diu se ipsum flagellavit usque ad spacium VII »Pater noster«. Et istam penitenciam faciebant per XXXIII dies et dimidium; sicut Dominus noster Ihesus Christus ab incarnatione sua usque ad passionem XXXIII annis et dimidio laboravit in hoc mundo pro salute nostra predicando et docendo, sic ipsi diem pro anno penituerunt. Et licet multi devoti et boni homines in devotione magna hoc facerent, tamen quia ipsi sibi solis talem penitenciam imponebant, dominus papa prohibuit, ne de cetero talis penitencia fiat.

Flagellatores se propter pestilenciam castigant.

(20 Paźdz. 1349)

72. Predicta ergo pestilencia, que circuivit pene omnes regiones calidas, proch dolor, ad clima nostrum iam pervenit et iam fere in tota Pruzia et Pomerania innumerabiles viros ac mulieres consumpsit et hodierna die consumere non cessat. Et quod est miserabilius, istis epydimiis et pestilenciis immiscuit se odium Iudeorum et confecto turpi veneno miserunt illud per nuntios suos Iudeos occultos et per malos Christianos, quos ad hoc faciendum peccunia corruperunt, per totam Germaniam et Poloniam, ut inficerent fontes et flumina, de quibus Christiani deberent coquere cibos suos et antequam hoc notum factum fuit, multi Christiani de tali veneno perierunt et propter hoc omnes Iudei in tota Germania et Almania et fere in tota Polonia sunt deleti, alii gladiis occisi, alii in igne cremati et alii in aquis suffocati; et multi mali Christiani, qui in hoc deprehensi fuerunt et qui confitendo fatebantur manifeste, quod, postquam receperant a Iudeis peccunias, Iudei per quedam dyabolica verba, que ipsis in aures susurraverunt, adeo ipsos dementaverunt et in odium Christianorum

Pestilencia venit in Prusiam.

¹) pedes. L.

accenderunt, quod, si potuissent, uno actu totam christianitatem libenter delevissent.

73. Huius pestilencie causam astrologi dicunt esse Saturnum et Martem, qui se aspectu inimico respiciunt et in partes inferiores venenatas infectiones influunt, sed verius potest dici, quod Deus omnipotens, qui est creator, motor et rector omnium planetarum, quem non solum pagani peccantes in legem naturalem et Iudei peccantes in legem Moysi, sed etiam Christiani peccantes non solum in legem nature et morum, sed etiam in legem ewangelii vivendo turpiter cotidie provocant, ut omnino iam proculdubio tempus muliebre, de quo beata Hildegardis dudum prophetaverat, probetur advenisse. Quia doctrina apostolorum despicitur et ardens iusticia refriguit in populo christiano et omnes homines fere muliebriter vivunt, quod patet in deformi et truncato habitu vestium, in quo nichil aliud queritur, nisi vanitas et libidinis incentivum et idcirco iam proch dolor! iam consumata est infelicitas hominum miserorum, quia turpia non solum delectant, sed etiam placent et iuxta Senecam desinit esse locus remedio, quia, que quondam vicia fuerunt, modo sunt mores et idcirco Deus, qui est iustus et longanimis, iusto iudicio plagat mundum et licet lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira, tarditatem tamen supplicii gravitate compensat et utinam innocentes peccata nocentum non luerent.

Dominus Clemens papa VI instituit annum gracie.

74. Ex hac pestilencia communi per totum mundum motus dominus papa Clemens VI^{us} gratiam et indulgenciam ac remissionem omnium peccatorum omnibus visitantibus limina apostolorum Petri et Pauli Rome et facientibus ibi moram per quindenam, quam dominus papa Bonifacius VIII^{us} a in centesimo anno instituit, abbreviavit et in quinquagesimo eam statuit. Idcirco ab omnibus partibus mundi isto anno videlicet ab incarnatione Domini M^oCCC^oL^o tantus fuit concursus in urbe nobilium et ignobilium, clericorum et laycorum, secularium et religiosorum, mulierum, virginum, monialium, quantus a tempore apostolorum Petri et Pauli usque ad tempus istud umquam fuit.

1350

1350 26 Marca. Oliva quasi cum omnibus suis officinis combusta est.

75. Et in isto¹ anno gracie² in annunciacione beate virginis, in qua³ tunc fuit parasceve Domini^b, Deus nos famulos suos, fratres et monachos in

¹) Zamiast »Et in isto« mają Dz. i K. »Item«.

²) anno gratiae MCCCL. Dz. i K.

³) quo. L.

a) 1294—1303.

b) Zaszła tu pomyłka w oznaczeniu czasu. Zwiastowanie Najśw. Panny przypada na dzień 25 marca, wielki piątek zaś na dzień 26; ostatnie oznaczenie uważam za pewniejsze, bo się łatwiej pamięta.

Olyva, sicut voluit, purgavit, castigavit et afflixit, nam in illa die omnibus ordinate quoad divinum¹ officium celebratis, cum conventus more debito in refectorio pane et aqua [se] reficeret, coci volentes caminum coquine conventus a fuligine purgare, magna pondera straminum in camino incenderunt, de quo refectorium, dormitorium et ecclesia, campanile cum campanis, pistrinum, molendinum, brasiatorium², fabrica, sutrinum et porta, totaliter omnia fuerunt concremata³ ita, quod soli parietes ecclesie et⁴ dormitorii et refectorii remanserunt⁵. Et credo, quod pius et misericors Deus, qui percutit et sanat, mortificat et vivificat, qui etiam flagellat omnem filium, quem recipit, hoc incendium miserabile in domo sua fieri⁶ permisit, ut nos ab aliquibus nostris occultis mundaret et multos honestos homines⁷, viros et⁸ mulieres, ad compassionem et ad opera pietatis nobis impendenda provocaret; sicut etiam factum est.

76. Nam magister generalis frater Henricus Dusmer^{9a} et frater Wynricus magnus commendator nobis cum LXX marcis Prutenicalibus¹⁰ subvenerunt; dominus Gosvynus abbas Colbacensis, visitator noster, cum suo sancto conventu nobis subvenit cum centum marcis Slavicalibus¹¹; dominus Eberhardus¹² abbas Polplynensis¹³ cum quatuor siliginis lastis¹⁴ et CC mensuris ordeï¹⁵ et cum tertia dimidia sexagena asserum nobis subvenit; item dominus Iohannes ecclesie Warmiensis dedit nobis X marcas; dominus Mathias episcopus Wladislaviensis, dyocesanus noster¹⁶, nobis cum X marcis subvenit, dominus Iacobus episcopus Colmensis¹⁷ cum VI marcis, dominus Iacobus episcopus Sambiensis cum XII marcis; dominus Arnoldus episcopus Pomizaniensis¹⁸ concessit nobis centum marcas post annum persolvendas; dominus Iohannes Institor prepositus¹⁹ et alii canonici Insulenses cum decem marcis nobis subvenerunt et alii quam plures²⁰ domini nostri commendatores et alii officiales, preceptores nobis gracie satis subvenerunt de licencia magistri predicti et alii multi boni homines,

Elemosine sunt
largite monaste-
rio post incen-
dium.

¹) Nie mają Dz. i K. ²) braxatorium. K. ³) cremata. L. ⁴) Nie mają Dz. i K.
⁵) remanserint. K. ⁶) Nie mają Dz. i K. ⁷) homines honestos. K. ⁸) ac. Dz.
i K. ⁹) Tusemer. Dz.; Dusiner. K. ¹⁰) Prutenorum. Dz. i K. ¹¹) Slavicalium. L.,
Dz. i K. ¹²) Gerhardus. Dz. i K. ¹³) Pelplinensis. K. ¹⁴) lastas. L.; lastis siliginis.
Dz. i K. ¹⁵) hordei. Dz. i K. ¹⁶) dioecesis nostrae. Dz. i K. ¹⁷) Cul-
mensis. Dz. i K. ¹⁸) Pomisanorum. Dz. i K. ¹⁹) Nie mają Dz. i K. ²⁰) plu-
rimi. Dz. i K.

^a) Wielki mistrz Henryk Dusemer umarł dnia 14 września 1351, po nim nastąpił Winryk z Kniprode.

urbani et villani utriusque sexus, nobis misericorditer subvenerunt; pro quibus
Graciarum actio. omnibus ¹ nos fratres Olyvenses presentes tenebimur instanter et similiter futuri,
qui post nos venturi sunt, tenebuntur fideliter exorare, ut Deus omnipotens ²,
qui est omnium bonorum retributor piissimus, ipsis pro nobis impensis bene-
ficiis vitam retribuat sempiternam.

¹) Nie mają Dz. i K.

²) optimus. Dz. i K.

III.

A.

TABULA PRIMA FUNDATORUM

Docente nos Seneca didicimus larga beneficiorum impendia continuas iugesque actiones exigere gratiarum. Quia vero clarissimi quondam Pomoraniae¹ duces domum hanc in honorem sui et omnium conditoris de propriis suis facultatibus erexerunt atque, ut in ea cultus divinus perpetuum consequeretur vigorem, ipsam iuxta ducalem magnificentiam liberaliter dotaverunt, per haec nimirum et Altissimo complacere et sui memoriam in posteros relinquere cupientes. Ne igitur nos, qui eiusmodi sustentamur beneficiis, velut ingrati, tantorum collatorum inveniamur immemores, factorum notitiam gemino quodam obiecto, picturae videlicet et scripturae, fratribus nostris dulcissimis² tam praesentibus quam secuturis dignum duximus intimare.

Noverint itaque³ universi filii domus huius, quod illustris princeps dux Kr. Ol. Pomoranorum Subislaus senior primus monasterii in Oliva fundator extitit anno Domini millesimo centesimo septuagesimo. Qui paucis supervivens annis in 1170 senectute bona moritur et in ipsa, quam fundaverat, Oliva sepelitur. De hoc principe nichil aliud in chronicis invenitur; traditur tamen primus inter duces Pomoraniae fidem catholicam suscepisse. Hic moriens duos post se filios reliquit scilicet Samborium et Mistvinum. Samborius ergo tanquam senior patri in ducatu successit cum filio suo Subislao iuniore. Qui ambo monasterium Olivense possessionibus magnifice dotaverunt. Tandem vocante Domino defuncti sunt eorumque corpora sub spe resurrectionis futurae in hoc tumultu requiescunt. Defuncto autem Samborio suscepit ducatum Pomoraniae frater eius germanus dux Mistvinus princeps pacificus et devotus, qui monasterium hoc benigno prosecutus favore, notabilibus

¹) Pomoraniae itp. tak zawsze P. i często D.; Dz. i K. mają Pomerania itp. ²) dilectis. P. i D. ³) igitur. P.

- Exordium 1. illud possessionibus et libertatibus cumulavit. Huius principis ¹ tempore anno scilicet
 1190 MCXC exordium sumpsit ordo fratrum de domo Theutonica in obsidione civitatis
 Acconensis. Post haec is devotus dux, expleto ducatus sui tempore, plenus
 bonis operibus ultimum clausit diem et sepultus est in Oliva in sepulchro patris
 1220 sui anno Domini MCCXX. Hic reliquit post se quatuor filios scilicet Swantopol-
 cum, Samborium, Ratiborium et Wartislaum, inter quos illustrior extitit Suantopolcus.
 Kr. Ol. 1. Erat enim vir bellicosus et adversus omnes sibi infestos victoriosus, qui eciam
 Kr. Ol. 1. se victrici manu de sub iugo principum Poloniae excussit se et sua viriliter defen-
 dendo. Iste fuit monasterii huius fautor piissimus et dominus graciosus, multa
 Exordium 28. ei impendens opera pietatis. De huius benignissimi principis virtutibus antiqui
 monachi Olivenses, patres nostri, eius contemporanei, qui vitam ipsius ² optime
 noverant, talia nobis reliquerunt in scriptis: quod scilicet fuit homo misericors,
 amator Dei et servorum eius, maxime autem religiosorum. Fuit etiam pius protector
 primo viduarum et orphanorum, deinde aliorum. Fuit ³ insuper strenuus defensor
 terrarum suarum et hominum, clemens iudex nec severus ultor iniuriarum personae
 suae propriae illatarum. Unde et metricè sic scribitur de eodem:

Dux Swantopolcus persolvit debita mortis,
 Ingenuus, sapiens ac ad certamina fortis
 Atque Dei cultor, fidei defensor et ultor,
 Veri zelator, magnus cleri venerator,
 Osor iniquorum, vehemens corrosor eorum.
 Iuste censebat, oppressis subveniebat,
 Sicut debebat, oppressores reprimebat.
 Causas cunctarum primo tractans viduarum,
 Iuri causarum post intendens reliquarum.
 Terram defendit propriam mira probitate,
 Nullum suspendit, quia plenus erat pietate;
 Sed delinquentes et contra ius ⁴ facientes
 Carcere claudendo, spoliando bonis, capiendo
 Sic castigavit, nullum vita spoliavit,
 Imo prodentes hunc tradere qui voluerunt,
 Non nece damnavit aliquos, sicut meruerunt.

¹) principis fratris. Dz. i K. ²) eius. K. ³) affuit. P. ⁴) vim. Dz. i K.
 Schwengel zaś Ad hist. eccles. Pomeraniae apparatus pauper. str. 308 ma »ius«.

Huius ducis temporibus anno scilicet Domini MCCXXIII Pruteni Pogazani¹ 1224 irruentes in Pomoraniam, totam eam vastaverunt² incendiis et rapinis. Inter quae mala etiam conventus fratrum de Oliva usque in³ Gdantzig per eosdem Exordium 3. ductus est ibique trucidatus pro fide et nomine Iesu Christi. Unde ad ipsorum Prutenorum saevitiam refrenandam vocati sunt fratres de domo Theutonica in Exordium 4. Prussiam anno Domini MCCXXVI. Quibus in persecutione gentilium Prutenorum 1226 dux Swantopolcus fidelis cooperator extitit et adiutor ita, ut collecto in unum Exordium 10. exercitu ipsi fratres et dominus Swantopolcus cum aliis peregrinis magnam Pru- (1233) tenorum multitudinem prostraverint anno Domini MCCXXXIV. Circa idem Exordium 11. tempus anno scilicet MCCXXXIV⁴ combusta est iterum Oliva a Prutenis War- 1234 miensibus et sex conversi cum triginta quatuor servis igne et gladio sunt miserabi- liter interempti ipso die circumcisionis Domini. Postea vero circa annum Domini 1 Stycznia. MCCXLIII tempore videlicet coronationis⁵ domini Innocentii papae quarti, humani 1243 Exordium 20. generis persecutor, apostata veritatis, pacis et concordiae inimicus diabolus gravissi- Kr. Ol. 20. mam inter ducem Swantopolcum et fratres de Prussia excitavit permittente Domino Exordium 28. discordiam, quae fere ad undecim annos stetit, in qua quidem discordia dux praedictus fratribus de Prussia intulit damna multa, sed multo plura ipse vice versa pertulit ab eisdem. In hac igitur tempestate Oliva iterum ac iterum cum Exordium 25. omnibus suis grangiis et horreis concrematur ablatisque inde equis et pecoribus universis ad extremam deducitur paupertatem.

Hoc etiam tempore domini cruciferi⁶ castrum ducis, quod Sartowitz dicebatur, Exordium 21. in nocte sanctae Barbarae occupantes, omnibus illic repertis occisis, pretiosas 3 Grudnia 1242 reliquias, caput videlicet gloriosae eiusdem virginis sanctae Barbarae inter caetera spolia invenerunt secumque in Culmen cum solennitate et ingenti gaudio detulerunt.

Anno insuper MCCLII ipso die conversionis sancti Pauli multitudo non 1252 25 Stycznia. Exordium 25. pauca Pomoranorum fuit per dominos de Prussia et eorum homines interfecta et Exordium 28. Oliva iterum rebus omnibus spoliata. Tandem miserante Altissimo inter ducem et fratres praedictos per reverendum virum dominum Iacobum archidiaconum Leodiensem⁶, sedis apostolicae legatum, qui postea factus papa dictus est Urbanus quartus, pax et concordia firmata est, quae postea inconcussa semper permansit, in qua concordia et pace dux Swantopolcus pluribus annis supervixit⁷ et serviens Deo in operibus

¹) Pogani. K. ²) vastarunt. Dz. ³) ad. Dz. ⁴) Hirsch ma CCXXXVI; CCXXIV. K. ⁵) crucigeri. K. ⁶) Leodicensem. Dz. ⁷) supervixit annis. Dz.

⁸) Koronacya odbyła się dnia 28. Czerwca 1241. Cronica de Prussia ma »tempore creationis«.

1266
11 Stycznia.

misericordiae servitio grato, decessit fine beato anno Domini MCCLXVI III Idus¹ Ianuarii et sepultus est in sepulchro patrum suorum in Oliva, ob cuius merita scribuntur talia metra:

1266

11 Stycznia.

Sexaginta sex annis et mille ducentis
Virginis a partu fluxis Christum parientis
Swantopolcus obit dux inclitus et miserator
In miseros et ob id iustorum sorte² fruatur³.
Hic Gdantzig⁴ moritur et in Oliva sepelitur,
Par sibi⁵ non oritur, simili Gdantzig⁶ non redimitur.
Dum ruit hoc sidus, terno Iani fuit Idus.
Urbis in ecclesiam⁷ Gdanensis⁸ fertur honeste
Presbyterique canunt missae solernia maeste⁹;
Fertur et ad fratres, qui magnopere venerantur,
Corpus, ubi missae devotae concelebrantur;
Hinc ad Burgenses perducitur ac in eorum
Ecclesia missas canit ordo presbyterorum,
Fletus miscetur, quo sexus uterque repletur;
Slavi, Theutonici flent, fletus ubique videtur;
Flent iuvenes pariterque senes, cuncti lachrimantur,
Qui longe corpus extra portam comitantur,
Quod gestaverunt Slavi, qui nobiliores
Extiterunt¹⁰ e¹¹ militibus simul et probiores.
Tandem ponentes corpus flendo redierunt.
Hinc Olivenses illud venerando tulerunt.
Pulchra fit ad portam processio, cuncta moventur;
Conveniunt cuncti, sicut de iure tenentur,
Suscipiunt, pulsant, plorant, cantant, in eorum
Ecclesia ponunt, ubi conventus monachorum
Insistit precibus sex noctibus atque diebus
Continuis, Domino missas ex maerore canendo.

¹) Idus III. Dz. i K. ²) sorte iustorum. K. ³) fruatur. P. ⁴) in Gdanck.
Hirsch. ⁵) sed. Dz. i K. ⁶) Hirsch. Gdanck. ⁷) ecclesia. Dz. ⁸) Geda-
nensis. K. ⁹) maestae. Dz. ¹⁰) Extiterant. Hirsch. ¹¹) de. Hirsch.

Abbates bini praesto sunt, qui celebrarunt
 Illius exequias corpusque suum tumularunt,
 Cui ergo¹ propitia, pia sis cum prole Maria.
 Amen.

Dux Suantopolcus moriens duos filios reliquit superstites Mistwinum seniore et Wratislaum iuniorem. Hunc Pomorani primo in dominum habere voluerunt² et ideo auxilio ipsorum Wratislaus³ fratrem suum cepit et in Redzk⁴ eum tenuit vinculatum⁵. Postea vero potentiores⁶ milites Mistwinum⁷ liberaverunt⁸, fidelem⁹ ipsi tunc¹⁰ ac deinceps assistenciam facientes, Wratislaum autem persequentes de terra Pomoraniae fugaverunt. Qui fugiens in Elbingum¹¹ peregre ibidem mortuus est, in Pomoraniam non reversus. Sicque dominus Mistwinus hereditatem progenitorum suorum, ducatum videlicet totius Pomoraniae pacifice gubernavit et fuit monasterio Olivensi beneficus et multum favorosus, libertates eidem et gratias plurimas conferendo. Hunc ducem Mistwinum, quia illegitime vixerat et sponsam Christi sanctimoniam de coenobio Stolpensi, Sulcam¹² nomine, suo matrimonio adoptaverat, Deus privavit sui seminis legitimo successore tanquam indignum, quamvis alias esset competenter dignus; et ideo tempore vitae suae iam senex designavit¹³ suum successorem dominum Primislium¹⁴ ducem Poloniae, cui milites Pomoraniae, vivente adhuc domino¹⁵ Mistwino, homagium praestiterunt. Tandem dux Mistwinus in senectute bona moritur et in Oliva in sepulchro progenitorum suorum¹⁶ sepelitur anno Domini MCCXCV¹⁷ VIII Calendas¹⁸ Ianuarii.

Kr. Ol. 4.

Kr. Ol. 6.

Kr. Ol. 7.

1294 25 Grud.

Horum itaque illustrium principum fundatorum, dotatorum¹⁹, fautorum ac protectorum nostrorum celebris in hoc loco memoria sequenti die post dedicationem²⁰ ecclesiae²¹ agitur annuatim et ut pro eorum animabus dominum sedulo deprecemur, perpetuos nos cognoscimus debitores.

* * *

¹) rogo. Hirsch. ²) noluerunt. K. ³) Warcislaus. Hirsch zawsze. ⁴) Redz. Dz. i K. ⁵) vinctum. K. ⁶) potiores. P. ⁷) Mistwini. K. ⁸) liberaverunt et. Dz. i K. ⁹) fidem. Dz. ¹⁰) extunc. P. ¹¹) Elbingam. K. ¹²) Rękop. Fulcam. ¹³) designavit sibi. Hirsch. ¹⁴) Premislium. Hirsch. ¹⁵) suo domino. K. ¹⁶) suorum, ducum Pomoraniae. P. ¹⁷) MCCXCVII. P. ¹⁸) Kalendis. K. ¹⁹) Nie ma Hirsch. ²⁰) aedificationem. K.; D. dodaje XXIV mensis Octobris. ²¹) P. nie ma »sequenti — ecclesiae«.

SECUNDA TABULA BENEFACTORUM.

- Kr. Ol. 7. Primislius¹ dux regni Poloniae in Gdantzig² veniens et³ ducatum totius Pomoraniae sibi per ducem Mistwinum resignatum suscipiens⁴, ipsam civitatem Gdantzig plancis muniri procuravit⁵. Qui post haec⁶ coronam regni Poloniae a sede apostolica consecutus, uno tantum anno supervixit captusque per satellites Wolde-
mirii⁷ marchionis de Brandenburg⁸ occisus est in ultionem sanctae Lucardis coniugis suae, quam ipse male suspectam habens fecerat iugulari. Iste fuit monasterio huic dominus gratosus, nam omnes possessiones, quas habuit ex donatione priorum principum, ei suis privilegiis confirmavit.
- Kr. Ol. 8. Quo sic de medio sublato, Bohemiae rex Wenceslaus secundus, dominus et princeps religiosus, unicam filiam Primislīi⁹ superstitem duxit uxorem et cum ea totum Poloniae regnum obtinuit; Wladislaum insuper ducem, qui sibi ducatum Pomoraniae post Primislium¹⁰ usurpaverat, una cum sua ducissa exilio relegavit, sicque Pomoraniā pacifice possedit extunc toto vitae tempore¹¹ suae. Iste gloriosus rex clerum multum dilexit et honoravit, monasteria fundavit ac defensionis clypeo a malorum incursibus¹² protexit. Qui etiam libertates et haereditates omnes¹³ per antecedentes principes monasterio Olivensi collatas benigne confirmavit, plura de magnificentia regia superaddens. Utroque ergo regno, Bohemiae scilicet et Poloniae, aliquot annis laudabiliter gubernato debitum solvit mortis anno Domini MCCCXV
21 Czerwca 1305 XI Kal. Iulii relinquens post se cum benedictione praeconium magnae laudis. Cui successit in regno filius eius¹⁴ Venceslaus tertius. Hic autem uno solum anno regnavit post patrem, nam cum iturus esset Cracoviam cum exercitu, a quodam infideli milite in Olmutz¹⁵ est miserabiliter interemptus anno Domini MCCCXVI pridie
5 Sierpnia 1306 Nonas Augusti.
- Kr. Ol. 11. Tunc Pomorani expulsis Bohemis concorditer vocaverunt ducem Wladislaum praedictum, qui recepto homagio et fidelitatis iuramento a militibus universis dux totius
Kr. Ol. 27. Pomoraniae proclamatur. Hic postea per archiepiscopum Gnesnensem coronam regni

1) Premislius. Hirsch zawsze; Primislaus K. 2) Hirsch zawsze Gdanzk. 3) ut. P.
4) susciperet. P. 5) procurat. Dz. i K. 6) Nie ma Hirsch. 7) Woldemari.
Hirsch zawsze. 8) Brandenburg. Hirsch. 9) Primislai. Dz. i K. 10) Pri-
mislaum. Dz. 11) tempore vitae. Hirsch. 12) ab incursibus. Dz. i K.
13) omnes libertates et haereditates. Hirsch. 14) Nie ma Dz. 15) Olomutz. Dz.

Poloniae a sede apostolica petivit et impetravit. Iste coepit monasterio ¹ Olivensi Kr. Ol. 11. esse protector et dominus graciosus omnesque libertates, iura ac possessiones eius non solum confirmavit, verum etiam liberaliter augmentavit ².

Cum autem dispositis munitionibus terrae pro suae ³ beneplacito voluntatis Kr. Ol. 12. Cracoviam rediret, Swencza ⁴ palatinus cum filiis suis et pluribus aliis militibus marchionem de Brandenburg dominum Woldemirum ad suscipiendum ducatum Pomoraniae vocaverunt. Qui missis militibus suis civitatem Gedanensem tenuit cum auxilio civium et militum praedictorum. Alii vero milites castrum tenuerunt ad manus ducis Wladislai eratque quotidianus conflictus inter eos. Tandem hi, qui in castro erant ⁵, cernentes se adversus partem alteram praevalere non posse nec eis aliunde superesse auxilium, miserunt ad dominos terrae Prussiae ipsorum adiutorium postulantes. Qui cum exercitu valido venientes civitatem Gdantzic obsederunt civiumque Kr. Ol. 13. incompositis provocati ludibriis eam ferocibus animis expugnantes ceperunt. Quam ingressi inter caeteros occisos iusserunt XVI milites Pomoraniae ⁶ trucidari ⁷. Quos dominus Rudigerus abbas Olivensis pietate motus ad Olivam fecit duci et ibidem sepeliri in coemeterio sancti Iacobi ante claustrum anno Domini MCCCIX ¹³⁰⁹ 4 Stycznia. Kr. Ol. 14. pridie Nonas Ianuarii. Postea domini cruciferi civium superbiam humiliare volentes, munitionem civitatis penitus destruxerunt et a marchione Woldimiro, quem tunc existimabant potius ius habere, Pomorania ⁸ usque ad terrae Stolpensis terminos emerunt, pecuniam in Nova Kalis pro eadem appendentes coram multis honestis militibus tam Pomoranis quam a marchionibus ⁹ anno Domini MCCCX ¹⁰. 1310

Et extunc domini cruciferi terram Pomoraniae emptionis titulo multo tempore possederunt, succedentibus sibi vicissim quamplurimis ¹¹ magistris generalibus viris utique religiosis, prudentibus et honestis, per quorum prudentiam terrae ditioni eorum subiectae non modice profecerunt; cultus etiam divinus recepit ibidem non parvum ipsis auctoribus incrementum. Monasterio quoque ¹² Olivensi benefici semper erant ac benignissimi protectores. Inter quos praecipuus extitit magnificus dominus et ¹³ princeps magister Winricus Kniprode, qui licet in omnes sibi subditos pius esset et bonus et ad commoda terrarum

¹) monasterii. P.

²) W P. dodała późniejsza ręka: Huius tempore marchiones Brandenburgenses multa loca Pomerelliae suae ditionis fecerunt; Gedanum etiam sub suam potestatem redigere studuerunt; a quo tamen rex Wladislaus eos impedivit opera cruciferorum Pruthenicorum, qui sub specie defensionis civitatem illam sibi retinere.

³) suo. Hirsch.

⁴) Swenka. Dz. i K.

⁵) conclusi erant. P.

⁶) Nie ma K.

⁷) trucidare. Dz. i K.

⁸) Pomeraniae. Dz. i K.

⁹) marchionis. P.

¹⁰) MCCCXII. P.

¹¹) pluribus. Hirsch.

¹²) Nie ma P. i Hirsch.

suarum semper intentus, speciali tamen benignitate et favore domum nostram prosequabatur, ob quod ipsius memoria merito debet esse apud Deum et homines immortalis.

Kr. Ol. 28.

Interea praedictus rex¹ Wladislaus alias Loket² dolens se iure ac dominio terrae Pomoraniae sic privatum, eam diversimode repetere nitebatur, adeo ut contracta cum rege Litwanorum Witen nomine amicitia, dominos cruciferos nonnunquam etiam⁴ proeliis impeteret⁵, licet incassum et non sine gravi detrimento suorum exercituum et terrarum. Interim⁶ nempe anno gratiae MCCCL in annuntiatione beatae virginis, in quam tunc incidit parasceve Domini, cum conventus more debito in refectorio pane et aqua [se] reficeret, coci caminum a fuligine purgare volentes magnam straminis copiam suppositam incenderunt, unde tantus evasit ignis, qui totum monasterium celeriter consumpsit et nil⁷ nisi solos ecclesiae, dormitorii et refectorii parietes reliquit. Deus vero⁸, qui percutit et mortificat, iterum sanavit et vivificavit provocando ad pietatis opera magistrum generalem, episcopos et abbates aliosque utriusque sexus non paucos saeculares, qui largitionibus suis effecere⁹, ut monasterium citius ad pristinam redierit integritatem. Quibus omnibus ut Deus pro impensis beneficiis vitam retribuat sempiternam, nos et posterī sedulo¹⁰ orare tenemur.

1350
26 Marca
Kr. Ol. 75.

Kr. Ol. 76.

Porro anno Domini MCCCCXXXIII die IV Decembris monasterium Olivense ab haereticis Hussitis, qui ex Bohemia venerunt, combustum et destructum est.

1433
4 Grudnia.

Elapsis vero deinde paucis annis¹¹ inter dominos terrae et subditos eorum quaedam exortae sunt simultates, quarum occasione saevissima bella intestina¹² surrexerunt et multo tempore duraverunt. Post multa ergo mala, post gravissimas hominum caedes, post agrorum depopulationes flebilemque totius terrae desolationem tandem pace reddita et inita concordia, Pomorania domini Casimiri¹³ regis Poloniae subiicitur ditioni. Hic serenissimus rex cleri fautor et religionis monasterio Olivensi omnes haereditates, libertates et iura, quas antea¹⁴ iusto titulo possederat¹⁵, confirmavit [nec non dedit nobis ornatum glaucum, quo utimur diebus sabbatis ad missam beatae virginis Mariae¹⁶.]

An. Ol. 1464.

1467

¹) Rex Poloniae. P. ²) Lokek. Dz. i K.; Lotek. Hirsch. ³) iuncta. P. i Hirsch.

⁴) Nie ma P. ⁵) impeterit. K. ⁶) »Interim . . . combustum et destructum est« nie ma P. ⁷) nihil. K. ⁸) Nie ma K. ⁹) effecerunt. Hirsch.

¹⁰) Zamiast »sedulo« ma K. »nostri«. ¹¹) vero pluribus annis. P. i Hirsch.

¹²) Nie ma P. i Hirsch. ¹³) Casimiri domini. K. ¹⁴) ante. Dz. i K.

¹⁵) possederant. K. ¹⁶) Co w klamrach, nie mają Dz. i K.

IV.

EPITAPHIUM DITHARDI ABBATIS.

EGO AUTEM SICUT OLIVA FRUCTIFERA IN DOMO DOMINI.

Praefuit hic primus, qui vita non fuit imus,
Abbas Dithardus¹, redolens ut florida nardus,
Sobrius et largus, sensu fuit insuper Argus,
Carne fuit castus, devitans daemonis astus,
Ipsum seduxit, seductos ipse reduxit,
Per solidos mores dans nosse vias meliores.
Curavit rebus, quo noctibus atque diebus
Fratrum grex Christo claustro serviret in isto.
Vestitu tantum monachatum non fore sanctum
Semper praedixit, dum vivus corpore vixit.
Idcirco in coelis laudes canit iste² fidelis,
Cuius in hac fossa servantur corporis ossa
Inclusa hoc muro, sed resurrectura futuro
Tempore, ventura vita non post moritura.
Laude tua, Christe, benedictus sit locus iste,
Quem benedixisti, tua gratia dum dedit isti
Dithardo¹ flores virtutum, res et honores.
O lux praediva, cunctos fratres in Oliva
Sub Christi dextra praeserves intus et extra.
Hic venerare patres cum Bernardo Benedictum,
Per quos indictum vitae genus ordini³ patres.

¹) Dithardus. K.

²) ipse. Hirsch.

³) ordine. K.

V.

ANNALES OLIVENSES.

Anno¹ 1356 electus est in abbatem monasterii de Oliva dominus Wesselus.

Anno 1360 prata quaedam ad mare et fluvium Rade sita, de quibus controversia vertebatur inter monasterium Olivense et Cyborium Czyborowicz² de Selestrin^{3a} nec non dominum Stephanum de Blandzkow^{4b} monasterio adiudicata sunt sententia arbitri Badonis plebani in Hollandia.

2 Lipca

Anno 1361 secunda Iulii obiit supremum diem dominus Wesselus abbas Olivae.

Anno 1371 electus est concordibus votis in abbatem Olivae dominus Albertus Roden.

3 Sierpnia

Anno 1378 tertia Augusti in humanis esse desiit dominus Albertus abbas Olivae, vir religiosa pietate insignis, hic sepultus est ad gradum presbyterii sub lapide magno, cui hi versus inscripti leguntur:

3 Sierpnia
1378

Mille trecenteno semel octo septuageno
Stephani dum colitur invencio, quippe moritur
Albertus gratus abbas Roden⁵ vocitatus.
Vivat ut in coelis, rogitet⁶ quisque fidelis.

Anno Domini 1379 assumptus est in magistrum Conradus Zolner de Rottenstein vir strenuus. Hic multa cum suis fratribus praeclara gesta edidit contra paganos, nimirum Kaystut⁷, Algart, Iagellum, Witholdum et Strigalum.

Anno 1379⁸ electus est in abbatem Olivae dominus Siffridus, qui obiit anno 1387⁹.

¹) Dz. ma wszędzie Anno Domini. ²) et Cyborium ac Curbowicz. Dz. i K.

³) Celestrin. Dz. i K. ⁴) Blantzkow. Dz. ⁵) Rodem. Dz. ⁶) rogitet rogo.
Dz. i K. ⁷) Raystut. Dz. ⁸) Eodem anno. Dz. ⁹) K. dodaje »1. Decembris«.

^a) Zapewne Żelistrzewo po niem. Sellistrau w powiecie wejrowskim. ^b) Bładzikowo w tymże powiecie.

Anno Domini 1380 reverendi patres Carthusiani prima vice Prussiam¹ feliciter appulerunt².

Anno Domini 1383 Witoldus a carcere liber redditus est opera uxoris suae, (1382) quae illum habitu muliebri, quo vestiebatur, induit ac in locum ipsius virili vestitu custodes fallens in carcere mansit.

Anno 1388 assumptus est in antistitem fratrum Olivensium dominus Nicolaus Runge — alibi scribitur electus anno 1389 — Hoc abbatiale³ officium moderante, renovata et dedicata fuit ecclesia Zarnovicensium.

Anno Domini 1389 vitae munere perfunctus est Conradus Zolner magister (1390) generalis, cuius exuviae Marienburgi terrae traditae sunt; rexit octo annos.

Anno 1389⁴ destructa est antiqua ecclesia⁴ Zarnovicensis.

Item eodem anno 1389 assumptus est in magistrum generalem Conradus (1391) Wallenrode⁵ vicesimus primus ordinis sui in Prussia moderator. Hic fuit magnus osor religiosorum virorum⁶ ac sacerdotum finivitque vitam anno 1393 morte satis miserabili ac periculosa, sepultus Marienburgi in ecclesia sanctae Annae, rexit 3 annis.

Anno 1393 officio magistri generalis dignatus est Conradus de Iungingen, vir mansuetudine, pietate, castitate et clementia etiam in hostes praecipuus, quam ob causam multas a suis adversitates et contradictiones pati debuit dicebaturque magis idoneus pro monachatu quam pro magisterio⁷ generali.

Anno 1394 in humanis desiit esse dominus Nicolaus Runge abbas Olivae.

Anno 1395 impositum est abbatiale onus communi fratrum consensu domino Nicolao.

Anno 1399 assumptus est ad abbatialem dignitatem Olivae dominus Nicolaus Praester.

Anno 1405 electus est in abbatem Olivae dominus Iacobus. Hic pro augmentatione emolumenti corporalis fratrum 70 marcas annuales conventus pro provisione assignavit ex pecunia, quam dominus Albertus restaurando refectorio quondam deputaverat et ad usuram quodammodo exposuerat. Hic etiam scandalum, quod pluribus saecularibus offerebatur ex esu carnum ab his, qui in plena corporis valetudine et sanitate constituti fuere, abstulit et amputavit.

¹) in Prussiam. K.

²) abbate. K.

³) Eodem anno. Dz.

⁴) ecclesia

antiqua. K.

⁵) Walpoth. Dz.

⁶) Nie ma Hirsch.

⁷) magistro.

Hirsch.

^a) Mowa tu o klasztorze kartuzkim w Kartuzach pod Gdańskiem, założonym przez Gabryela z Rusocina.

Anno Domini 1407 Conradus de Iungingen, posteaquam 14¹ annis officium magistri generalis strenue administrasset, vitam cum morte, imo cum vita perenni commutavit, sepultus Marienburgi in ecclesia sanctae Annae.

Anno Domini 1407 creatus est in magistrum generalem Ulricus de Iungingen, vir bellicosus, a praedecessoribus suis degener, amicorum hostis, ibat enim contra suos et expugnabat eos ac terras nonnullorum vi belli sibi usurpabat et arces demoliebatur. Contra hunc anno 1410 venit Iagello rex Poloniae et Witholdus magnus dux Lituaniae in magna pugnatorum copia in Prussiam, quibus occurrit magister eosque acie directa in Tannenberg^a aggressus est, a quibus victus est et occisus in eodem loco; caesa sunt utrinque tunc² temporis ad centum millia armatorum. Rexit tribus annis et Marienburgi sepultus.

Eodem anno subortae fuere discordiae inter commendatorem Gedanensem et communitatem ac senatum civitatis eiusdem, quae tamen ita sopitae sunt utrinque, ut perpetua oblivione oblitterarentur.

Anno Domini 1410³ electus est in magistrum generalem Henricus de Plauen. Hic cladem praedecessori suo a Polonis illatam ulcisci volens, auxiliares manus a regibus et principibus expetiit, sed a suis officio privatus est ductusque in Engelsburgum^{4b} ibidem⁵ septem annos in vinculis egit; rexit triennio, sepultus est Marienburgi.

(1413) Anno Domini 1410 in magistrum generalem assumptus est Michael Kochmeister de Sternberg⁶. Contra hunc descendit Iagello rex Poloniae et Witholdus magnus dux Lithuaniae, sed rebus infectis redire coacti fuere. Rexit novem annis, postea se officio abdicavit. Obiit Gedani sepultusque Mariaeburgi.

7 Kwietnia Anno Domini 1411 magister generalis fecit invitari ad arcem Gedanensem per Henricum de Plauen dominum Conradum Letzkaw, dominum Arnoldum Hecht, dominum Bartholomaeum Grosse⁸ consules civitatis Gedanensis, quos ibidem interfecit feria III dominicae passionis; sepulti sunt Gedani in templo parochiali ante sacellum sanctae Hedwigis sub magno lapide.

18 Czerwca Anno⁹ 1412 Gedani exusta est igni platea vulgo dicta Beutlergasz usque ad curiam. Anno 1416 in sacrosancto corporis Christi festo concitatus fuit tumultus Gedani a domino Dorbeke¹⁰ propter consulem Gedanensem, qui suspectus erat dicebaturque secreta senatus revelare crucigeris.

¹) Dz. poprawia tę liczbę na 12. ²) tum. Hirsch. ³) 1409. Dz. ⁴) Engelburgum. Hirsch. ⁵) ibi. Hirsch. ⁶) Stenberg. Dz. ⁷) Grose. Hirsch. ⁸) Inna ręka dodaje w Dz. »prandio peracto«. ⁹) Odtąd Dz. i inne rękopisy opuszczają »Domini«. ¹⁰) Dz. dodaje »Gerardo« Dorbeke.

^a) Dziś po polsku Sztymbark w powiecie ostródzkim. ^b) Po polsku Pokrzywno, w powiecie grudziądzkim.

Anno 1419 electus est in magistrum generalem Paulus de Rosdorf¹ ex familia Kernterorum. Fuit hic vir probus, eruditione praecipuus, eloquentia celebris; hunc Poloni spiritu sancto afflatum praedicabant; amabat vero imprimis promissorum fidem verborumque honestatem. Huius tempore fuit quidam Carthusianus doctrina insignis, qui crucigeris admonitiunculam ex sacris literis compilatam in scriptis obtulit consulens, quomodo malis et afflictis rebus suis occurrere possent. Hoc regente a provinciis, civitatibus et rege contra crucigeros pactum initum et coniuratum est.

Anno 1424 dominica tertia post pascha concremata fuere horrea Gedanensia post locum, ubi naves exonerari solitum est, vulgo Lastadia dictum, in quo loco etiam quaecunque cremabilia reperta igni consumpta sunt. 6 Maja

Anno 1427 Gedanenses lastam salis 120 marcis venibant. Eodem anno sal navibus Lubeka allatum fuit ac postmodum 24 marcis lasta constabat.

Anno 1429 proditione dediderunt Hollandi Gedanensium naves ad littus consistentes eorumque ad 24 onerarias acceperunt. (1438)

Anno 1430 prima die Aprilis Vistula perfracta ripa in insulam (Werder) proruperat perveneratque usque in Mottlaw, Gedanum et horea ibidem aquarum vi oppleverat. 1 Kwietnia

Anno 1432 concordibus votis et unanimi fratrum consensu ad abbatialem dignitatem Olivae evectus est dominus Bernardus².

Anno 1433 in festo sancti Aegidii abbatis venerant Hussitani haeretici oppugnaturi Gedanum, cumque undique eorum licentiosa malitia grassaretur, etiam Olivense monasterium igni traditum concremarunt. Abbas vero dominus Bernardus — quo regente scelus tam nefarium commissum — cum fratribus se Gedanum contulerat, in granario monasterii degere coactus, ubi fratres periculi ac loci angustis³ pressi rebusque ad victum necessariis destituti, ordinis statuta in cantu, lectionibus, meditationibus, orationibus caeterisque religiosi instituti exercitiis servare minime valuerunt. 1 Września

Eodem anno sorores de Zarnowicz ob incursus eorundem haereticorum⁴ in monasterio non tuto se consistere posse advertentes⁴, fugae praesidio Gedanum venerunt ac in platea sancti spiritus in unam domum congregatae, ibidem 14 hebdomadas egerunt loci inopia afflictas, inter quas cum 34 numero

¹) Russdorf. K ²) Schwengel dodaje w K.: In actis Carthusianis legitur iam ad annum 1418 ad clavum sedisse. ³) angustia. Dz. ⁴) Zamiast »animadvertentes«.

⁵) Ob. Notae Zarnovicenses w V. tomie Monumentów str. 910—911.

essent, 7 tantummodo incolumes remansere. Priorissa vero Barbara Ardensele e vita cessit, quam secuta mox Catharina portaria, harum terra¹ terrae reddita est Olivae. Porro cum reliquae sorores, sopitis iam periculis, monasterium repetere disposuissent et discessum Gedano paravissent, soror quaedam nomine Margaretha Stades exilii malis confecta in taberna Rede vitae finem fecit, sepulta Olivae. Reliquae vero sorores vix longe post pristinae incolumitati restitutae vires pristinas recuperarunt².

Eodem tempore Iohannes Melsag³ provisor earundem virginum, cum victualia caeteraque necessaria virginibus Gedanum adveheret, ab haereticis captus fuit cum quatuor famulis, quorum opera usus fuerat in advehendis necessariis; victualia sibi hostes usurparunt, illum autem vinctum 14 diebus detinuerunt, qui cum pinguis et corpulentus vinculis constringeretur, postea captivitatis malis afflictus fameque et inedia attenuatus vincula exuit et detraxit ac fugae praesidio salvatus est⁴.

Anno 1439 domini crucigeri — cum variis antehac dissidiis et discordiis abinvicem discreparent — percusso foedere amicitiae leges iniere, Paulo de Rosdorf⁴ magisterii functionem protunc⁵ obeunte.

(1441)

Anno 1440 abiit e vita Paulus de Rosdorf⁴ magister generalis, postquam 19 annis ordinem moderatus esset sepultusque est Marienburgi.

Eodem anno magisterii celsitudinem adeptus est Conradus de Erlichhausen vir bonus ac probus. Hoc regente foedus supradictum sigilli munimine roboratum, fuit Marienburgi dominica Iudica.

13 Marca
1440

Eodem anno fuere magnae dissidia Marienburgi. Magister generalis repente se in carpentum dedit Gedanumque concitus venit; porro non latuit civem quendam Gedanensem adventus hic tacitus statimque vocata communitate expositum est, quomodo consules quondam Gedanenses in arce miserabiliter trucidati et enecati fuere; tum inito simul pacto unus pro alio se mortem oppetiturum iureiurando firmavit. Altero die simulatque illuxit, misit magister invitatum ad arcem senatum, vel ut ipsi eundem ad ecclesiam sancti spiritus invitarent, petitum. Quo cum convenissent, cives armati ante portam custodiam agebant veriti, ne malum priori consimile ipsos maneret.

Anno 1441 post mutuas tractationes rex Poloniae Wladislaus et magister generalis in verba pacis iurarunt⁶.

¹) tertia. K. ²) recuperaverunt. Hirsch. ³) Melsack. K. ⁴) Rasdorf. Dz.

⁵) tunc. Dz. ⁶) iuraverunt. Hirsch.

^a) Ob. Notae Zarnov. w V. tomie Monumentów str. 911.

Anno 1442 dominica festum beatae Margarethae immediate praecedente combusta est Gedani platea vulgo dicta Tregergasz.

8 Lipca

Anno 1443 in festo sanctorum Philippi et Iacobi ingens nivium copia Gedani descendit multisque stuporem simul ac terrorem incussit.

1 Maja

Eodem anno acceperunt Gedanenses ad 26 naves onerarias, Hollandis talionem eisdem² reddentes.

Anno 1446 invitatus rex Torunium² a magistro generali ibique sacrosancti perceptione utrinque foedus firmarunt.

Anno 1449 fulgur turrim quandam percussit et exussit in arce Gedanensi.

Anno 1450 pestifera lues Gedani mirum in modum grassabatur.

Eodem anno subtractus est ab hac luce Conradus de Erlichhausen magister generalis, cuius corpus Marienburgi sepulturae traditum est.

Item eodem anno magisterii fastigia conscendit Ludovicus de Erlichhausen. Huius temporibus Prussia a crucigeris defectionem fecit; et Marienburgum ab ordinis militibus venditum est Gedanensibus postea cum reliquis provinciis, civitatibus, arcibus ad regis Poloniae ditionem.

Anno 1452 causa et negotium foederis inter dominos crucigeros et subditos coram Caesarea Maiestate ventilabatur. Eodem tempore provinciae et civitates Caesaream Maiestatem adierunt propter memoratum foedus.

Anno 1454 ortum est gravissimum bellum inter dominos crucigeros et subditos eorum. Eodem anno prodita et destructa est arx Gedanensis in die sanctae Scholasticae.

10 Lutego

Anno 1454³ feria sexta ante festum sanctae Mariae Magdalенаe reverendus dominus Nicolaus abbas Olivae ultro abbatialem dignitatem resignavit domino Henrico Koning canonice electo. Testatur id privilegium admodum reverendi domini Matthiae abbatis Novicampi, qui una cum venerabili Ioanne Wilkim⁴ ex commissione domini Iohannis abbatis Dobranensis huic rei interfuit. Porro statum domus suae dictus dominus Nicolaus reliquit per modum inferius annotatum: primo in prompta pecunia, auro et moneta [octingentas]⁵ et 50 marcas antiquae monetae, item 200 marcas civibus Gedanensibus concessas. Item in debitis extorquendis de censu residuo et pecuniis villanis concessis 700 et 18 marcas minus una marca monetae eiusdem. Item 60 calices in monasterio, in grangiis et in civitate reservatos. Item 9 scyphos minores et

19 Lipca

¹⁾ eis. Hirsch. ²⁾ Thoruniam. Dz. ³⁾ Item eodem anno. Dz. ⁴⁾ Willim. Dz. i K.

⁵⁾ w K. wolne miejsce; w Dz. liczbę dopisano.

tres maiores, proprie »Koppe« dictos pro mensa abbatis. Item duo vasa argentea pro distribuendis speciebus. Item unam credentiam cum linguis viperarum; item duas tattas, proprie »schalen«¹⁾; item viginti cochlearia argentea; item 80 lastas siliginis in civitate in granario; item 9 lastas et 3 modios avenae villanis concessas; item 15 lastas salis in civitate.

Eodem anno denuntiaverunt civitates, equites, famuli se renuntiare obsequiis crucigerorum. Eodem tempore legati regi Casimiro fidelitatem iureiurando sponderunt.

Anno 1455 destructa fuit Gedani civitas recens dicta, vulgo »Iungestadt«²⁾ cautumque fuit, ne quisquam de caetero ibi aedificare praesumeret.

2 Lutego

Anno eodem post festum purificationis beatae Mariae virginis durissimum ingruerat frigus ita, ut etiam mare congelaretur usque Helam. Porro hebdomada sancta eruperat Vistula defluxeratque in hortos Gedanensium.

Anno 1460 Poloni castrametati sunt Olivae, prostratis militibus stipendiariis crucigerorum, commisso proelio ante Prust.

Eodem anno Gedanenses castra locaverunt apud sanctum Adalbertum, ubi dominus Conradus a Dolen, dominus Niderhof³⁾, dominus Albertus Hagen^{b)} alique quam plurimi civium gladio feriente vita excesserunt.

Anno 1462 appulerant⁵⁾ Franciscus Rugenege⁶⁾ cum Gasparo Noschwitz Gedanum positisque castris apud sanctum Albertum, perforato aggere fluvii Radun, octo diebus aquis Gedanenses privaverunt.

14 Stycznia

Eodem anno in festo sancti Felicis Franciscus Rugenege incenderat Gedani Szidlitz^{c)} et hortos, in autumno vero exusserat propugnaculum, quod ante Prust^{d)} exaedificatum erat.

Anno 1463 occisus est Franciscus Rugenege penes Zarnowicz, quo tempore etiam Gedanenses illos, qui de Balge⁷⁾ fuere, in ore gladii percusserunt.

13 Lipca

Eodem anno in festo sanctae Margarethae palam factum est, quod civitas Gedanensis proditione deberet dedi hostibus, quo die Kesemark⁸⁾ cum sex complicibus

15 Lipca

suis capite truncatus fuit, post quem feria 4° Gregorius Koch cum quinque asseclis

¹⁾ schaaen. K. ²⁾ 18. Dz. ³⁾ Iungegass. Dz. ⁴⁾ Nuderhof. Dz. ⁵⁾ appulerat. Hirsch. ⁶⁾ Dz. zawsze Rugenge. ⁷⁾ Belge. Hirsch. ⁸⁾ W Dz. dodano »Iohannes Kesemark senator«.

^{a)} Nazywał się Meydeborg. ^{b)} Nazywał się nie Albertus Hagen, lecz Abtshagen. ^{c)} Szydlice. ^{d)} Pruszcz po niem. dziś Praust niedaleko Gdańska. ^{e)} Feria IV przypada na dzień 13 Lipca; Hirsch zatem czyta na podstawie Lindaua Feria VI, t. j. 15 Lipca.

suis plexus est. In festo etiam sancti Dominici adhuc 4 gladio percussi sunt et in festo beatæ virginis assumptæ sex decollati.

4 Sierpnia

15 Sierpnia

Eodem anno poterant educere crucigeri 100.000 et 6100 hominum pugnatorum — si unum tantummodo hominem a decem subditis postulassent — 20000 equitum, peditum 25000; porro crucigeri fuere 700, a famulatu vero ipsorum erant 1500.

Eodem anno conflagraverat Gedani platea vulgo dicta »Fischergasz« et alia »Tobisgasz«¹ vocata; ignis vero fuit suppositus in foro piscium.

Item eodem anno amicitiae foedera inierunt rex Poloniae et Bernardus de Czyneberg.

Anno 1464 feria quarta festum sancti Michaelis praeunte expugnaverunt et obtinuerunt Gedanenses Putzk, medio anno et 14 diebus in expugnatione expensis.

26 Września

Anno 1464² iacta sunt fundamenta monasterii Carmelitani Gedani in veteri civitate in loco, ubi antea³ ecclesia in honorem sancti Georgii exstructa fuit.

Eodem anno saeviebat mirum in modum pestis Gedani fueruntque sepulta 5000 hominum ante festum sancti Michaelis apud sanctam Gertrudem, a festo autem sancti Michaelis usque ad festum sanctorum Simonis et Iudae⁴ 800 homines.

29 Września

28 Października

Eo quoque tempore expeditio fiebat contra Turcam.

Anno 1464⁵ post celebratas domini Henrici abbatis Olivae carnis exuvias evectus est ad abbatialem dignitatem dominus Paulus, cui resignata sunt de substantia domus praefatae, quae sequuntur in infra annotatis: primo in prompta pecunia 300 marcae et 22; item de bursa 29 marcae minus 4 scotis, in debitis persolvendis XIII C marcae et 4 marcae; calices 40⁶, patenae 31; monstrantia argentea deaurata; crux magna pretiosa, thuribulum novum argenteum; item 4 parvae cruces et 10 parvae monstrantiae argenteae; item monile magnum argenteum deauratum, scyphus argenteus, 2 ampullae argenteae, 2 oscularia argentea, curvatura baculi pastoralis, paternoster de corallis, 9 pocula argentea, item 26⁷ cochlearia argentea, 5 lastae siliginis, 6 salis. In pignoribus scyphus et duae tattae, cingulus argenteus deauratus impignoratus pro 100 marcis; item 5 cochlearia argentea pro 4 marcis, item paternoster de corallis pro 20 marcis; item cingulus argenteus cum pera et vitro argenteo parvo ac 2 furcis argenteis caeterisque clenodiis pro 50 marcis; item paternoster

¹) Tobiszasz. Hirsch.

²) Eodem anno. Dz.

³) ante. Dz.

⁴) Tak po-

prawia Hirsch według roczników duńskich zamiast »ad festum s. Iacobi« rękopisów.

⁵) Item eodem anno. Dz.

⁶) 60. K., w Dz. poprawiono »40«.

⁷) 16. K.

de corallis pro 4 marcis; in debitis sublevandis XII C marcae a consulatu Gedanensi; a gubernatore IV C marcae, 100 marcae annualis census de castro Gedanensi; item de censu residuo et villanis concessio ¹ II C 72 marcae. Fuit dictus dominus ² Henricus pius pater fratrumque amantissimus; hic personis penuria vestitus ³ laborantibus tunicas, caligas, tibialia, calceamenta corpori suo detracta dabat.

Eodem anno legatus regis Poloniae composuit rem hactenus varie agitatam cum Polonis et crucigeris; Regiomontum cum caeteris fuit crucigeris datum sicque finem accepit saevissimum bellum inter dominos crucigeros et ⁴ subditos eorum ⁵; nam post multa mala, post gravissimas hominum caedes, post agrorum depopulationes flebilemque totius terrae desolationem, post 13 annos in communi clade et strage expensos tandem Pomerellia tota et maior pars Prussiae cum celeberrimo castro Mariaeburg — quod usque hodie regibus Poloniae subest — regiae ditioni subiicitur. Porro magister magnus crucigerorum, rebus non pro voto suo currentibus, Regiomontum secessit ibique sedem suam posuit et per pacis condiciones eam Prussiae partem obtinuit, qua usque hodie duces Prussiae potiuntur. Utrunque in hoc bello tantae impensae et strages hominum facta, ut rex Casimirus 85000 militum stipendiariorum iacturam fecerit praeter milites voluntarios, qui innumerabiles periire. Magnus magister perdidit 69300 militum praeter rusticos. Gedanenses amiserunt ex civibus et rusticis villanis suis 1982, ex stipendiariis 14839 praeter voluntarios. Elbingenses amiserunt 1091. Ex parvis vero civitatibus et villis 90000 in hoc bello perierunt, ita ut summa utrinque caesorum 263022 fuerit. Ante hoc bellum dum crucigeri rerum potirentur, numerabantur 21000 villarum, post bellum tantum 3013 remansere, quo tempore etiam 1019 ecclesiae destructae et demolitae fuere. Rex Casimirus exposuit in hoc bello 192 ⁶ tonnas auri, tonnam 100000 computando, magnus magister 114 ⁷ tonnas auri, Gedanenses 469896 florenos et ⁸ 20 grossos, Elbingenses 56966 florenos et ⁸ 20 grossos, Torunenses ⁹ 127333 florenos et ⁸ 10 grossos, parvae civitates 313333 florenos et 10 grossos ¹⁰. Cumque fama tam occisorum quam expensarum ad regem Casimirum pervenisset, dixisse fertur, totam Prussiam cum Pomerellia tantum non valere nec respondere sanguini profuso ¹¹ et expensis, quas in eam rem fieri oportuit.

¹) concessa. Dz. i K.

²) Nie ma K.

³) vestium. K.

⁴) ac. Hirsch.

⁵) ipsorum. Hirsch.

⁶) Hirsch: 192000.

⁷) Hirsch: 114000.

⁸) Nie ma

Hirsch. ⁹) Turonenses. Dz.

¹⁰) parvae . . . 10 grossos. nie ma Hirsch.

¹¹) perfuso. Dz.

Anno 1466 post multa fuit composita ac publice proclamata pax inter Prussiam, magistrum generalem et civitates.

Anno 1467 Ludovicus Erlichhausen, posteaquam 17 annos in regimine sedisset, cessit e vita.

Anno 1467¹ Casimirus rex Poloniae ad petitionem domini Pauli abbatis Olivae totiusque conventus ratificavit, confirmavit monasteriorum Olivae et Zarnowicz omnia et singula iura, privilegia et munimenta per eos habita a quibuscunque regibus, principibus vel etiam ordine cruciferorum²; item dictorum monasteriorum bona, haereditates, villas, census, redditus, piscaturas, possessiones quascunque sub quibuscunque formis et tenoribus concessa et concessas.

Item eodem anno magistri generalis officio dignatus est Henricus Reuse de Plawen 29 ordinis sui moderator. Hic primo praefuit ordini duobus annis cum dimidio uti praefectus, postea electus in magistrum generalem rexit 11 septimanis, sepultus Regiomonti.

Anno 1470 adeptus est magistri generalis dignitatem Henricus de Richtenberg vir austerus. Hic episcopum Samlandensem captum fame in arce Tapia enecavit.

Eodem anno postridie festum sancti Laurentii venerat Casimirus rex Poloniae 11 Sierpnia
Gedanum haesitque ibi usque ad festum nativitatis beatae Mariae virginis; duxerat 8 Września
secum 2000 equitum armis optime instructorum.

Anno 1469 dominus Paulus abbas Olivae ob aetatis decrepitae iniurias abbatialem dignitatem per liberam resignationem in manus reverendi domini Ioannis abbatis Colbacensis posuit, qui instituta electione electores ordinavit et nominavit; hi vota sua in reverendum dominum Nicolaum³ episcopum Calipoliensem eiusdem monasterii professum transfuderunt et concorditer in abbatem suum elegerunt in festo 11000 virginum, quem reverendus dominus 21 Paźdz.
abbas Colbacensis auctoritate capituli generalis ac paterna approbavit et confirmavit. Fuit idem dominus Nicolaus abbas Novicampi, ubi laudabiliter praefuit.

Anno⁴ 1474 sabbatho ante Invocavit subtractus est ab hac luce dominus 26 Lutego
Nicolaus abbas Olivae iacetque sepultus ante altare magnum sub lapide magno.

Anno 1474⁵ proventus est ad abbatialem dignitatem dominus Nicolaus Musskendorf: erat hic brevis staturae, simplex et rectus ac laudabilis vitae; ab aemulis quidem suis in tantum est contemptui habitus, ut etiam simia

¹) Eodem anno. Dz.

²) Crucigerorum. Dz.

³) Nie ma Hirsch.

⁴) A. D.

Hirsch.

⁵) Eodem anno. Dz.

vocaretur; nunquam cameram suam occludebat sive refectionis tempore sive alio, excepta hora dormitionis; hunc multi saepenumero variis lacescebant iniuriis, nunquam tamen ex aliquo vindictam expetiit. Et haec in regimine suo fecit: primo invenit aeris alieni ad 700 marcas persolvendi, quod fideliter exsolvit; item dominus Paulus tempore guerraee acceperat mutuo a quodam cive Gedanensi nomine Pechwinckel¹ 100 marcas ad annualem censum, pro quibus 100 marcis magister cerevisiae annuatim pendebat 8 marcas ex cellario conventus; quod capitale simul cum usura ipse solvit. Item pro fratre Michaele Dakau converso, grangiaro Grebinensi, persolvit 600 et 50 marcas excepto eo, quod nobis insciis pro eo solvit; item pro aliis grangiaris multa persolvit², iam enim pro uno 60, pro alio iterum 60, rursum 80, nunc 70, 30, iam 10, 12, 7, 4 marcas solvit. Item post electionem suam fecit reparari laterificium; item novum tectum fecit poni super dormitorium sacerdotum. Item dormitorium conversorum ex integro tegere curavit novis lateribus fecitque ponere novum solarium ibidem. Item tecta monasterii restauravit, nimirum tectum inferioris ecclesiae super testitudines; item tectum refectorii; item cameras infirmitorii respicientes hortum, quae antea tegebantur tecto arundineo, in quibus etiam curavit fieri 6 caminos novos et omnes reformavit novis fenestris; item stabulum abbatis, quod quondam exustum erat, reaedificavit; item tectum domus abbatialis et coquinae restaurari fecit; item novum caminum in coquina abbatis et fornacem subterraneam in refectorio hiemali fieri curavit; item tectum coquinae conventus, braxatorii³, pistrini melioravit; item tectum molendini, quod arundineum fuit, deiecit et de novis tegulis aliud reponi iussit. Item aedificavit horreum ante coquinam conventus; item aliud in Radostow^a pro 300 marcis; ibidem etiam granarium, quod tempore guerraee destructum fuit, restauravit. Item totum allodium intra muros aedificavit Olivae, quod quondam extra muros erat exustum. Item curiam totam in Tuchem^b scilicet refectorium, cameram abbatis, domum pro piscatoribus, horreum, stabulum, sepes extruxit; item in lacu cistam pro piscibus reservandis; item cistam anguillariam in fluvio. Item in Ponte^c aedificavit horreum, pro tertia parte granarium et coquinam. Item in antiquo oppido Gedani curavit aedificari circa

¹) Pedzwinckel. Dz. i K.

²) »item pro aliis . . . persolvit« nie ma Hirsch.

³) braxatorium. Dz.

^a) Radostowo, po niem. Rathsstube w powiecie starogardzkim.

^b) Tuchom.

^c) Mosty, po niem. Brück.

forum piscium domunculas, quae ante multos annos combustae erant et de unaquaque domo protunc recipiebant singulis annis 10 marcas census levis monetae¹ II C 40 marcas. Item quandam villulam quondam habuerant² in terra Pomeraniae dictam Gitze, quam duo fratres nobiles scilicet Petrus et Lucas Tessen tempore domini Nicolai Muskendorf cum consilio visitoris domini Ioannis Stiklem ac consensu conventus pro 200 marcis levis monetae emerunt et de villa eadem solebant recipere annuatim 10 marcas levis monetae; illi vero, qui repetendi census causa eo mittebantur, dimidietatem in itinere consumeabant, aliquando etiam tertiam partem vix reportabant. Igitur ne talis census de monasterio periret, dominus Nicolaus pro 200 marcis emit unam domum in veteri oppido Gedani viciniorem curiae nostrae, de qua domo pendebantur 8 marcae annuatim. Et alia multa bona fecit, pro quibus illi Deus requiem tribuat sempiternam.

Hic idem dominus Nicolaus, cum pro more invitasset fratres iuniores ad mensam, et illi prae verecundia putarent se indignos sessionis penes illum, dicere solebat: »Sedeatis penes me; adhuc habebitis abbatem, a quo remote sedebitis«. Quod experimento postea didicerunt.

Tempore domini Martini visitoris fuit facta una conglobatio conventus in cella novitiorum. In illo tempore duae partes in conventu erant: una id est seniores partes domini abbatis Nicolai tuebantur, alia id est iuniores priori Nicolao Unger adhaerebant. Pugnavit igitur prior contra abbatem, sed non abbas contra priorem. Et quia dominus Nicolaus Muskendorf abbas pius erat, non privavit priorem officio et hac vice mentita est iniquitas sibi, sed altera vice praevaluit contra venerabilem patrem; instigante enim illo depositus est. Eodem quoque tempore, quo dominus Martinus visitatorem agebat, convenerat conventus ad cellam novitiorum, ubi interrogavit Nicolaus Unger prior iuniores fratres, num dominus Nicolaus Muskendorf absolvendus ab officio abbatiali esset, omnes — posuerat enim prior verbum in ore eorum³ — absolvendum dicebant; cum vero verbum ad mediocres fratres devenisset et alter quidem deponendum, alter non asseveraret, quidam frater nomine Ioannes lingua Latina dixit: »Columbam habemus, accipitrem et milvum non quaeramus«. Quod seniores ut audierunt, abbatem in regimine servandum iudicaverunt, quod et factum est. Prior autem dictus et rostro et unguibus lacerabat eundem⁴ fratrem in vindictam sententiae istiusmodi prolatae.

¹) Zdaje się, że tutaj coś opuszczono.

²) habuerunt. Dz.

³) ipsorum Dz.

⁴) eundem lacerabat. Dz.

7 Czerwca

Anno 1477 [sabbatho]¹ infra octavas corporis Christi Casimirus rex Poloniae ad informationem illustris principis domini Henrici Theuthonicorum in Prussia principis et consilarii sui, magnifico Ottoni de² Machwicz palatino Pomeraniae mandavit, quatenus privilegia, iura fratrum de Oliva manuteneret et defenderet contra quosdam pisces Gedanenses et Pucenses nec non et alios homines iuribus monasterii derogantes, qui se de proventibus et piscatura littorum maris intra limites bonorum monasterii consistentium ingerebant et ipsum littus pro suis usibus et utilitatibus usurpabant in monasterii praeiudicium et gravamen, districte praecipiens, ne ullam imposterum fratribus in dictis iuribus usuque littorum maris iniuriam inferri et irrogari permetteret. Extat hac de re ipsius Casimiri privilegium fol. 204.

(1477)

Anno 1478 excessit e vita Henricus Rechenberger magister generalis, posteaquam in regimine fuisset decem³ annis. Eodem anno electus est in magistrum generalem Martinus Truckses.

5 Listopada

Anno 1480 quinta Novembris obiit dominus Nicolaus presbyter in Gdanczk, benefactor huius monasterii. Hic 700 marcas contulit monasterio⁴.

13 Lipca

Anno 1484 in festo sanctae Margarethae coepit pestilentia satis valde grassari Gedani.

Anno 1487 exstructus est in ecclesia sancti Dominici Gedani⁵ fornix.

Eodem anno capitulum generale pacem et concordiam inter ordinis monasteria cupiens, monasteria partium⁶ Prussiae videlicet de Oliva et Pölplin⁷ ab omni superioritate, visitatione, reformatione et correctione abbatum regni Poloniae quacunque etiam auctoritate fungentium penitus segregavit et exclusit tum ob viarum distantiam tum ob linguarum ac morum diversitatem inter Polonos et ipsos; sed voluit ac decrevit, ut de caetero commissario ordinis de partibus stagnalibus subiicerentur, inhibendo singulis et omnibus etc. Eodem quoque tempore reverendus dominus Ioannes abbas Cistercii literis ad dominum abbatem Clarae tumbae datis vetuit, ne fratres monasteriorum praedictorum

¹) Tak według dokumentu; rękopisy nie mają »sabbatho«.

²) Ottheae. Dz.

³) w Dz. poprawiono na »7«.

⁴) Ustęp z r. 1483, który tu następuje u Hirscha, nie znajduje się w tekście ani w Dz. ani w K.; wiadomość tę jednak w formie inaczey zredagowanej pomieściła w Dz. ta ręka na marginesie, której zawdzięczamy nie tylko poprawki tekstu, lecz także liczne notatki historyczne na brzegach rękopisu pomieszczone. Ustęp wspomniany wyjęty jest zapewne z G., gdzie niewątpliwie ta sama ręka, co w Dz. go położyła. Różność zaś redakcyi jest dowodem, że do pierwotnego tekstu nie należał; dlatego go też tutaj opuszczamy.

⁵) Dz. nie ma.

⁶) partis. Dz.

⁷) Polplin. Dz.

ad studia Cracoviensia mitti cogerentur, sed ad locum in Alemannia situm studiis operam navaturi amandarentur.

Anno 1488 dictus dominus Nicolaus Muskendorf abbatialis dignitatis resignationem fecit, cui de omnium consensu ac beneplacito provisionem competentem iuxta dicti monasterii qualitates benevole ac dignative ad vitam suam duraturam fratres — cum consensu et voluntate admodum reverendi domini abbatis Colbacensis — fecerunt in hunc, qui sequitur, modum: imprimis 10 marcas monetae huius patriae annuatim, singulis diebus stophum¹ medonis nec non ligna cremabilia cum luminibus, ad haec iuvenem ad famulandum sub expensis monasterii singulis annis procurabunt; item ut idem dominus Nicolaus omnibus vitae suae diebus mensam abbatis frequentaret.

Anno 1488 ad abbatialem dignitatem communi consensu fratrum Olivensium proventus est dominus Nicolaus Unger — alias Praester² — feria tertia post 2 Września festum sancti Aegidii. Hic unum latus tecti ecclesiae, quod respicit aquilonem, meliorare fecit, item unum latus tecti dormitorii sacerdotum, quod respicit curiam abbatis. Reliquit vero post se 100 marcas, item 20 lastas siliginis, 18 lastas salis grossioris, unam lastam minoris; item in victualibus scilicet piscibus, halecibus, butyro satis reliquit.

Anno 1489 miserat rex Poloniae exercitum copiosum in Prussiam cum episcopo Warmiensi Nicolao de Tungen contra crucigeros, qui uno anno et die moratus est in provincia. (1478)

Eodem anno vitae finem fecit Martinus Trukses magister generalis trigesimus primus, cum rexisset 11 annis. Huic eodem tempore successit Ioannes de Tiffen vir bonus. Hic fidelitatem regi Poloniae Ioanni Alberto iureiurando firmavit, postea conscripto exercitu cum dicto rege eidem suppetias laturus in Walachiam perrexit, ubi multa incommoda in fortunis et militibus perpressus, tandem ipsemet caesus occubuit; exuviae carnis illius Mariaeburgum adductae sunt ibique terrae mandatae. (1489)

Anno 1490 recepit rex Poloniae crucigeros humiliatos in gratiam.

Anno 1493 admodum reverendus dominus Iohannes abbas Colbacensis visitavit cum domino abbate Pölplinensi³ monasterium Olivense, ubi inter caetera, quae egit, etiam cessionem spontaneam domini Nicolai Unger de

¹) stopham. K. ²) Pomimo to, że wszystkie teksty mają »alias Praester«, sądzę, że wyrazy te należy uważać za glossę pierwotnie marginesową, którą kopiści wciągnęli do tekstu, albowiem Mikołaj Praester został opatem r. 1399; lecz absolutnej pewności nie ma. ³) Polplinensi. Dz.

abbatiali officio recepit eique tanquam bene merito secundum tenorem statutorum papalium auctoritate supradicta in inferius annotatis duxit providendum: In primis assignavit ei cellam et domum supra se deputatam, quam ei dominus abbas commodius assignare poterit, deinde capellanium unum¹ habere voluit et iuvenem unum¹ respicientem sub expensis monasterii, mensam quoque domini abbatis, cum domi esset, cum vero extra, duplicem praebendam et capellano unam de coquina conventus per iuvenem ei servientem tollendam, singulisque diebus unum stophum medonis; voluit etiam eidem propter indigentias relevandas 20 marcas levis monetae annualium reddituum de communi bursa porrigi cum lignis et luminibus sufficientibus; voluit etiam eundem liberum esse ab omnibus oneribus et officiis conventualibus faciendis tam intus quam foris eumque ut seniore dominum et tanquam abbatem sponte cedentem ac bene meritum haberi voluit, praecipiens eum ab omnibus venerari.

19 Paźdz.

Anno 1493² sabbato post festum sancti Lucae electus est dominus Michael Gedaue in abbatem Olivae, *qui obiit 1498³*.

* * *

Circa haec tempora abbates et fratres Olivenses multas et magnas ab episcopis Wladislaviensibus sibi succedentibus molestias sunt perpassi propter decimas, quas nullo iure exigebant.

Anno Domini 1495. Circa hunc annum et deinceps fuit quidam Gregorius Materne, qui Gedanensibus igni, gladio, insidiis valde molestus fuit; hic consules, senatores, cives Gedanenses, si extra civitatem pedem efferre contigisset, captos miris afflixit modis; unde Gedanenses publice praemia proponebant, quicumque hunc vivum aut mortuum Gedanum adduceret, pro vivo quidem 150 marcas, pro mortuo vero 100 marcas assignantes.

Anno 1498 electus est in magistrum generalem Fridericus dux Saxoniae; hic noluit subiici regibus Poloniae, sed profectus in suam patriam ibidem cessit e vita, postquam 12 annos et 13 hebdomadas rexisset; sepultus est Misniae.

Anno 1499 abbatiali dignitate electione fratrum Olivensium dignatus est dominus Petrus Smitzingius⁴, qui anno sequenti ab electione⁵ officio privatus est propter quandam feminam a praedio Radestow profugam scelerisque ream, quam ille a factore Subcoviensi tanquam subditam repetebat; quod ubi innotuit episcopo Wladislaviensi Creslao, multis eum molestiis affecit ansamque depositionis praebuit.

Anno 1500 die 24 Februarii concordibus votis et unanimi consensu fratrum Olivensium in abbatem electus est dominus Georgius Krow⁶. Quo

¹) eum. Dz. i K. ²) Eodem anno. Dz. ³) 26 Iulii. K. To jest jednak niewątpliwie dodatek ks. Schwengla. ⁴) Smithingius. Dz. ⁵) electione 1500. K. ⁶) Krakow. Dz.

regente dominus Creslaus episcopus Wladislaviensis splendore natalium illustris, opibus ac principum caeterorumque magnatum favore tumidus, in inferendis monasterio Olivensi molestiis, iniuriis et damnis antecessores suos superabat. Conabatur enim fratres subiicere ac subdere iurisdictioni suae viis et modis indebitis evocans eos ad suum tribunal sub censuris ecclesiasticis; multa quoque irrationabilia et indebita contra illos moliebatur, villas illorum¹ occupabat, agros nonnullos sibi usurpabat. In abbatem etiam ac conventum eo odium et indignatio illius processerat, ut multiplici patientia eum vincere frustra nitentes et impietati resistere non valentes, eius feritati cedere monasteriumque et eius bona derelinquere cogitarent, prout revera reliquissent, nisi tantis malis modum posuisset sanctissimus dominus noster Bonifacius IX^a pontifex summus, cui abbas cum conventu supplicem libellum porrexerat, ne impietatem porro bacchari grassarique pateretur, supplicans. Instituit quoque dominus abbas processum in curia Romana contra memoratum episcopum de damnis, iniuriis ac molestiis monasterio per illum illatis resarciendis et refundendis.

Eodem anno fluvius Radun effracto aggere defluserat multaque damna praecipue vero muro civitatis Gedanensis intulit.

Item eodem anno concitata fuit magna tempestas in mari fuitque exitio 30 navibus.

Anno Domini 1502 perfecta est fornix ecclesiae beatae Mariae virginis Gedani.

Anno 1503 feria quinta² post festum sancti Francisci corruit pars ecclesiae sancti Francisci Gedani, quae quinque columnis sustentabatur.

5 Paźdz.

Eodem anno venerant Gedanum sex religiosi (Kedelbrüder)³, qui caligas et calceos non habebant in usu, carniū esum aut cuiusquam cibi cocti non admittebant, vinum non bibebant. Hi Gedani 32 instituto suo adhaerentes habitu⁴ induerunt et in diversas mundi partes miserunt⁵.

Anno 1504 subtractus est ab hac luce dominus Georgius Krokow⁶ abbas Olivae 10 Maii.

Anno 1504⁷ praesente domino Ioanne abbate Colbacensi protunc visitatore et commissario partium stagnalium, electus est in abbatem communibus omnium votis dominus Georgius Stolzefut⁸, quem memoratus dominus Colbacensis abbas auctoritate capituli generalis nec non et paterna confirmavit et approbavit.

10 Maja

¹) eorum. Hirsch.

²) quarta. Dz. i K.

³) Kittelbrüder. K.

⁴) Hic Gedani . . .

habitum. Hirsch.

⁵) iverunt. Hirsch.

⁶) Krakow. Dz.

⁷) Eodem anno. Dz.

⁸) Stolzefus. K.; Stolzenfot. Hirsch.

^a) Bonifacyusz IX był papieżem w latach 1389 — 1404; roku zaś 1500 siedział na stolicy papieskiej Alexander VI (1492 — 1503).

Item eodem anno venerat Alexander rex Poloniae cum regina Gedanum, cui Gedanenses fidem iureiurando firmarunt; locatus fuit in praetorio.

Anno 1505 reverendus dominus Gregorius abbas Olivae de seniorum suorum consensu ac deliberatione matura suscepit egregium virum dominum Stephanum Fàlko, medicinae doctorem et Sacrae Regiae¹ Maiestatis Poloniae approbatum physicum, ipsius et uxoris eius legitimae affectu devotionis exigente, in confratrem et ratione haereditatis Strepaw² in districtu Dirsaviensi³ sitae, quam monasterio uterque dedit, donavit et resignavit coram testibus et notario cum omni iure et dominio, quo ipse eandem a Sacra Regia Maiestate nactus est; quam cum omnibus suis pertinentiis etiam cum lacu Glebokie⁴ et aliis receperunt tenendam eo iure, quo ipse possedit, hac tamen conditione, ut concederetur dicto domino Stephano libera mansio intra septa monasterii et mensa domini abbatis toties, quoties vocaretur, deinde ut quotidie duos usuales panes cum singulis ferculis et cibariis quotidianis de coquina domini abbatis, si praesens adesset, si vero absens, crudam reciperet provisionem et in capite cuiuslibet mensis daretur ei una tonna cerevisiae, una tonna potus conventualis de meliori, quolibet anno unus porcus saginatus additis duobus modiis pisorum, una virga lignorum fagi, alia pini, feno et stramine pro uno equo et duabus vaccis durante vita amborum. Ipse vero dominus Stephanus in arduis monasterii negotiis legalitatis suae fidem se exhibiturum promisit sub monasterii expensis et in dandis ac communicandis consiliis operam.

1 Września

Eodem anno feria 2 in festo sancti Aegidii Alexander rex Poloniae, supplicante domino Gregorio abbate Olivensi fratribusque eiusdem monasterii, approbavit, ratificavit, roboravit, confirmavit privilegium confirmationum iurium, privilegiorum per divum olim Casimirum genitorem suum monasteriis Olivae et Zarnowicz factum sub anno Domini 1467.

Anno 1509 venit episcopus Wladislaviensis Gedanum exivitque cum Gedanensibus ad montem, qui est in ditione episcopali situs, propter fines revindendos. Hic exigebat a Gedanensibus⁴ montem laterificium, molendinum nec non et⁵ medietatem civitatis antiquae ac decimas a subditis citavitque Gedanenses ad iudicia terrestria Marienburgum⁶.

¹) et reverendae M. Hirsch.

²) Dirsoviensi. Dz.

³) Glebokie. Dz.

⁴) a Ged. nie ma Hirsch.
Hirsch.

⁵) Nie ma Hirsch.

⁶) Mariaeburgum.

^a) Trzepowo czyli Strzepowo, po niem. Strippau w powiecie kościerskim.

Eodem anno 19 Aprilis Christophorus Koleder¹ presbyter Pomesaniensis² 19 Kwietnia dioecesis pia mente ob animae suae salutem proximorumque, quorum eleemosynis victitabat, legavit et donavit monasterio Olivensi 50 marcas nec non et duas domunculas in antiquiori oppido Gedanensi, quarum una in platea vulgo Frauengasz dicta, alia in Dischlergasz³ sitae sunt; hic vitae et beneficiorum suorum meritis exigentibus votisque suis postulantibus sepulturae traditur Olivae.

Anno 1510 Georgius Stenberg bonarum artium magister ob remedium salutis animae suae atque parentum suorum, volens etiam speciali obsequio devotionis monasterium Olivense prosequi, deliberato animo, libere et pure propter Deum dedit et tradidit in prompta pecunia monasterii Olivensis abbati et fratribus 300 marcas Prutenicales levis monetae, ea tamen conditione, ut monasterii eiusdem abbas pro tempore existens et conventus singulis annis ad quaevis festa paschalia ei obligati essent in 20 et una marca, de quolibet centenario 7 levis monetae pro interesse, toto vitae suae tempore nec non et matris illius; post consummatum vero cursum vitae illorum praefatum monasterium Olivense esset penitus absolutum ab omni solutione tam interesse quam capitalis summae supradictarum 300 marcarum. Hic dominus Georgius una cum matre sua ac marito illius Ludeke⁴ Holchssadel die solis, 9 mensis Iulii⁵ 7 Lipca in capella divi Bernardi solenniter et publice in confraternitatem dictorum fratrum Olivae cum pleno participio omnium bonorum operum tam in vita quam in morte est assumptus.

Anno 1511 Fridericus magister generalis cessit e vita, postquam 13 annis regimen tenuisset.

Eodem anno electus est in summum Prussiae militiae magistrum Albertus marchio de Brandenburg. Hic ad exemplum antecessorum suorum regi Poloniae avunculo suo subiici et parere noluit; sed postquam multa non obscura indicia hostilis infestique animi in illum monstrasset, tandem etiam bellum in eundem regem ac regnum Poloniae moliri, tormenta bellica praeparare, milites conscribere, urbes etiam et oppida Prussiae ad defectionem sollicitare, auxiliares copias equitum et peditum cum tormentis bellicis nec non magnis ad diruenda moenia bombardis ex

¹) Roleder. Hirsch.

²) Pomeraniensis. K.

³) Discnergasz. Hirsch.; Tischler-

gasz. K. ⁴) Iudeke. Dz. i K.

⁵) Dzień 9 Lipca r. 1510 nie przypada na Niedzielę, dies solis, lecz na wtorek; na tę niedzielę zaś przypadają według kalendarza rzymskiego »Nonae«, co widać, autor mylnie rozwiązał.

Germania accersere coepit. Quod ubi regi innotuit, haud mora se in Prussiam contulit et Torunium applicuit, quo regni procures terraeque Prussiae magnates et civitatum legati convenere celebrique conventu in dictum marchionem Albertum magistrum generalem bellum omnium ordinum suffragiis est decretum. Qui postquam arma in se expediri cognovit, Brunsbergam insperato ac subito ingressu interceptit et oppidanos in verba sua iurare coegit. Rex quoque milite conscripto ducem in hosticum egredi Torunio iussit, qui cruciferici ordinis terras populabatur civitatesque ac oppida partim vi, partim deditione capiebat. Porro principes Germaniae, qui sanguinis et amicitiae vinculo Alberto obstricti erant, militem conscripsere copiasque pedestres et equestres terra marique in Prussiam misere; sub quo tempore quidam praefectus e regiis militibus Germanos non paucos apud Prusmarum¹ profligavit et aliquot nobiles viros cepit. Princeps quoque Masoviae eosdem ad Pisiam^a insigni proelio superavit et arces aliquot expugnavit. Copiarum vero regiarum dux civitates aliquot interim in regiam potestatem redegit et Brandeburgo expugnato Regiomontum oppugnavit. Albertus autem toties profligatus et animo fractus motaque pertaesus arma ad regem Torunium² supplex venit praestiturus fidelitatis et obedientiae iuramentum, quod fecisset, ni commendator Regiomontanus supervenisset, qui de adventu militum ex Germania nunciavit et magistrum belli desiderio ardentem a sententia revocavit. Rex autem hominis inconstantiam aversatus, eundem per contemptum abire permisit. Qui receptis Germanicis auxiliis Heilsbergam^b et Reseliam^c frustra oppugnavit, Melsacum vero nocturna impugnatione cepit et Wormittam^d corrupto militum praefecto deditione accepit. Post haec validus Germanorum exercitus cruciferis³ contra regem Poloniae venit et apud Franckfordiam ad Oderam amnem transmisit, cumque Poloniae fines attigisset, a Polonis irrequietis irruptionibus turbabatur, perimebatur, captivabatur. Erant id temporis in regno duo milites Hierosolymitani, viri fortissimi et stupenda audacia, qui Germanos sive pabulantes sive aquantes sive iter agentes cruenta caede aliquot equitum turmis infestarunt et captivos quam plures in testimonium fortitudinis et audaciae suae regi transmiserunt. His attriti malis Germani in Prussiam quantocius properarunt, cuius limites ingressi a Polonico equitatu proelio excepti sunt et insigniter caesi, sed et in alio prope loco multi

¹) Prusmarum. Dz.

²) Toruniam. Dz.

³) crucigeris. Dz.

^a) Rzeką Pisz w Prusach Wschodnich, nad którą leży miasto Pisz czyli Iohannisburg: ^b) Licbark na Warmii. ^c) Reszel na Warmii. ^d) Orneta po niem. Wormditt na Warmii.

illorum trucidati et captivati sunt. Post haec Poloni ad oppidum Kamien^{a)} reficiendorum equorum gratia concessere, quos Germani subito insperatoque impetu opprimere parabant, sed Poloni ante ipsum ferme congressum praemoniti impares et imparati post anceps aliquamdiu certamen, amissis nonnullis equitibus, in pacatum venere; oppidum a Germanis direptum¹.

Albertus vero comparato numeroso exercitu, Heilsbergam oppugnavit, sed re infecta Gedanum versus exercitum direxit illoque obsesso animos civium ad deditionem sollicitavit, sed votis suis frustratus bellica tormenta adversus urbis moenia expedire coepit. Poloni vero nihil istis territi urbeque egressi Germanos aggressi sunt caesisque quam plurimis, nonnullis etiam captis, victores redierunt. At Sigismundus rex facto ex omni exercitu delectu, aliquot bellatorum millia ad persequendos Germanos misit, qui recuperata Stargardia^{b)} et Dersavia^{c)} hostem armis infestabant, ad quorum adventum Germanicus exercitus perterritus Pomeraniam versus abiit. Quod ubi Poloni acceperunt, persequi eos coeperunt in tantumque in caedibus ipsorum grassati sunt, ut totum iter a Gedano usque ad Lembergum^{d)} Germanicis stratum cadaveribus foeteret. Albertus interim Elbingam oppugnavit et posteaquam² a spe potiundae illius decidisset, inducias a rege petiit et obtinuit. Duravit hoc bellum sesquialtero anno variante fortuna.

Per idem tempus maxima civitatis Gedanensis pars stolidi ac nefaria impietate Lutheranam haeresim suscepit. Ipse quoque Albertus Prussiae militiae magister eandam Lutheranam blasphemiam professus est habituque cruciferico abiecto, ad regem Cracoviam venit ibique titulo magisterii abrogato, in ducem Regiomontanum — quem ducatum in pacis compositione pro se suisque virilis sexus liberis feudaliter obtinuit — a rege Sigismundo creatus est et se suosque successores in fide ac potestate regum Poloniae futuros aeternis temporibus astrinxit tandemque votifragas nuptias celebravit.

Anno 1512 feria 3 post festum sancti Petri ad vincula Sigismundus rex Poloniae humiliter a domino Gregorio abbate Olivensi et toto conventu requisitus innovavit, confirmavit privilegioque roboravit compositionem factam anno Domini 1281 inter monasterium Olivense et Succoviense de bonis Oxivae^{e)}. 3 Sierpnia

¹⁾ diruptum. Dz. ²⁾ postquam. Hirsch.

^{a)} Kamień po niem. Kamin w powiecie złotowskim. ^{b)} Starogard miasto.

^{c)} Tczew miasto nad Wisłą. ^{d)} Lębork po niemiecku Lauenburg w Pomeranii.

^{e)} Oksywia po niem. Oxhöft w powiecie wejrowskim.

25 Grudnia

Anno 1516 in nocte natalis Domini fuit quidam religiosus 16 annorum apud Carmelitas Gedani¹ in choro, qui in insaniam versus et a daemone arreptus, trahebatur per brachia in ecclesia; ubicunque apprehensus fuit a daemonio, adurebatur locus ille et foetidissimum foetorem edebat, porro dorsum eius totum fuit ad modum nigri carbonis combustum.

Eodem anno coepit Martinus Lutherus apostata pestiferum suae haereseos virus evomere ac contra indulgentias et pontificem insolentissime ac impudentissime — ut² ipse impudicissimus fuit — latrare.

Eodem anno hospitatus est magister Albertus marchio de Brandenburg Olivae.

Anno 1519 exstructa est munitio lignea ante Mindam³ dicta Blockhauss.

Anno 1521 descenderat maxima pluvia cum grandine dicebaturque Gedanum iam perituum.

13 Lipca

Anno 1522 in festo sanctae Margarethae a prandiis Iacobus Finkenblok⁴ diaboli venator non postremus prima vice Lutheranae sectae venenum publice propinavit in monte Hagelsberg dicto; fuit⁵ haec prima nefarii hominis et Lutheri administri concio Gedani habita.

Anno 1524, ubi Lutheranae haeresis pestifera dogmata Regiomonti pullulassent, expulsi et exturbati fuere religiosi sancti Francisci ex dicta civitate et altaria omnia dictorum monasteriorum intra tres noctes — pro dolor — contracta, comminuta vasa sacra nec non ornamenta direpta, discerpta et distracta.

14 Stycznia

Eodem anno posteaquam Gedanenses idem venenum iam satis — licet in brevi — imbibissent, in festo sancti Felicis ipsi infelices, senatus cum alia eiusdem sectae faece, sustulerunt, rapuerunt — o scelus — ex omnibus monasteriis argentum, aurum, vasa sacra, vestes officio ecclesiastico deputatas. Vide, quale fuerit principium.

Item eodem anno spoliatum est Carthusiense monasterium a nobilibus Pomeranis, priore nomine Ioanne Konitzer⁶ cum duobus aliis religiosis magnis affecto tormentis insuper et igni adusto.

22 Stycznia

Anno 1525 dominica ante conversionem sancti Pauli orti sunt tumultus inter Gedanenses catholicos et haereticos Lutheranos ita, ut etiam ad arma utrinque fere⁶ ventum esset, attamen non perventum tandemque lis sopita.

¹) Dz. nie ma.²) uti. Hirsch.³) Tak K.; de Kanblok. Dz.⁴) Hirsch:

fuitque.

⁵) Tak K.; Kreutzer. Dz.⁶) ferme. Dz.^a) Wisłoujście.

Eodem tempore fuit Gedani senatus depositus et novus electus. Sequenti die post omnium monasteriorum religiosi fuere Gedano¹ propulsi; qui tamen Gedani manere gestiebant, ad patres Carmelitas deducebantur.

Eodem anno rursum subortae fuere turbae Gedani inter senatum et plebem; postea expositum fuit patibulum cum gladio proclamatumque: si quis contra verbum Dei ac senatum staret, mox poenas daturum.

Anno 1526 feria 2 post Reminiscere fuit rursum Gedani missa catholico ritu cantata in ecclesia. 26 Lutego

Eodem anno venerat rex Poloniae cum septem episcopis Gedanum.

Item eodem anno post festum sancti Gregorii interdictum est omnibus praedicantiis², ne tam pestiferae haeresis semina dispergerent. 12 Marca

Item tertia³ die Maii aliquot praedicantii fuere necati⁴ a Gedanensibus. 3 Maja

Anno eodem feria 5 ante pentecosten restituta sunt vasa argentea et aurea religiosis Gedani degentibus. Aliquot diebus post decreto regio mandatum est, omnes caeremonias antiquo more in ecclesiis peragi. 17 Maja

Eodem anno praecepit rex 5 praedicantios ferro vinciri et abduci Gedano.

Item eodem anno iussit episcopus quendam civem — Nattler — apud ecclesiam sanctae Catharinae iam a decem hebdomadis sepultum effodi et in monte Hagelsberg dicto per uxorem eius sepeliri; erat enim Lutheranae sectae sectator.

Item eodem anno consecrata et renovata fuit ecclesia sanctae Catharinae, dumque caeremonias in consecrationibus adhiberi solitas quidam risu eluderent, carceri mancipantur.

Eodem tempore decretum regium ursit, quatenus omnes Martini Lutheri libri marsalco suo deferrentur sub gravi mulcta.

Eodem anno discessit rex Gedano duxitque secum quendam Knaden praedicantium Lutheranum nec non et alios multos instigantibus episcopis; siluitque tum temporis⁵ Lutherana haeresis.

Eodem anno fuere plurimi civium Gedanensium capite detruncati, multi etiam fuga sibi consuluerunt, nonnulli etiam, qui Lutheranam sectam pertinacius tuebantur, ob tumultus concitados in exilium missi.

Anno 1528⁶ subtractus est ex hac vita dominus Gregorius Stolczefut abbas Olivae, cui eodem anno subrogatus fuit dominus Laurentius.

¹) Gedani. K.

²) K. zawsze »praedicauii.

³) die tertia. K.

⁴) creati.

Dz. i K.

⁵) tempore. K.

⁶) 1529. K.

12 Marca

Anno 1529 die 12 Martii visa est Gedani pellucida stella in medio lunae vesperi circa horam sextam.

Anno 1537 obiit dominus Laurentius abbas Olivae. Eodem anno electus est dominus¹ Bartholomaeus in abbatem.

Anno 1544 venerant aliquot episcopi Gedanum; horum unus dominus Bernardus Maczeiowski² protunc antistes Plocensis concionem habuit, alter vero dominus episcopus Vladislaviensis missam solenni ritu celebravit. His, postquam debitum Deo devotionis pensum persolvissent, successit Pancratius haereticus Lutheranus, delaturus et ipse cacodaemoni suum obsequium, qui abunde satis haereseos suae venena impuro ore in populum evomit.

Anno 1545 cessit e vivis dominus Bartholomeus abbas Olivae, cui successit eodem anno dominus Adrianus.

20 Maja

Eodem anno 20 Maii quidam Casparus³ Pugil et Wolfgangus Muskenbeke Gedanenses hostili et violenta manu fratrem quendam Olivensem nomine Georgium Sylvanum, qui Gedanum pro censu emonendo ablegatus erat, in via publica prope Gedanum aggressi sunt, quem vulneribus saucium pecuniaque spoliatum in loca quaedam abdita ducebant, qui e manibus eorum⁴ prolapsus fugae praesidio salvatus est. Latrones vero illi facto tam nefario non contenti, insuper et literas minarum plenas scripserunt domino abbati, ausu temerario urgentes, sibi de salvo conductu provideri ac compositionem super latrocinio patrato iniri. Hac iniuria dominus abbas ac conventus totus provocatus cum consilio generosorum domini Georgii a Baysen palatini Marienburgensis⁵, domini Achatii Czema castellani Gedanensis, domini⁶ Ioannis a Werden proconsulis Gedanensis et⁷ capitanei Novensis, quos monasterium hoc in tutores ac defensores speciales Sacrae Regiae Maiestatis benignitate habuit, supplicem libellum regi Poloniae Sigismundo obtulit, commissarios ab eodem tanto faciori decernendo et iudicando postulans. Fuere propter hoc scelus capite plexi Sluchoviae sicarii illi.

Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab anno Domini 1170 usque ad annum 1545 actitata de variis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contingere in rebus ecclesiasticis⁸.

¹) Nie ma Dz. ²) Maczeiewski. Dz. ³) Caspar. Hirsch. ⁴) illorum. Hirsch.
⁵) Mariaeburgensis. Dz. ⁶) et domini. K. ⁷) ac. K. ⁸) Dz. zaś ma: Haec de his, quae Olivae aut in vicinia illius ab anno Domini 1170 usque ad annum 1545 actitata, tum etiam de magistris generalibus Cruciferorum, qui protunc coaevi fuere, nec nbn aliis notabilibus et scitu dignis, quae circa eadem tempora contingere.

BRUNONIS VITA QUINQUE FRATRUM.

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Dr. Ed. Reinhard Kade z Skwierzyna w Meklemburgii odkrył w rękopisie, będącym własnością jego rodziny, dzieło św. Brunona, nas bardzo interesujące, bo opisujące śmierć męczeńską t. zw. pięciu braci Polaków. O swoim odkryciu podał Dr. Kade krótką wiadomość w »Neues Archiv« VIII, str. 365—367, a obszerniej o niem pisał w swojej rozprawie doktorskiej: *De Brunonis Querfurtensis Vita quinque fratrum Poloniae nuper reperta*. Lipsk, 1883; tekst zaś sam z obszerną przedmową i dokładnym opisem rękopisu wydał w »Monumenta Germaniae historica. Scriptores«, T. XV, str. 709—738.

Rękopis przez niego odkryty jest kwartantem o 166 kartach, który powstał z trzech oddzielnych zbiorów w XV wieku razem oprawionych.

Pierwsza część, zawierająca »Legendarium« czyli »Passionale«, została spisana około r. 1204 — rok ten mieści się w inicjale na k. 22. — i to przez kilka rąk. W tej pierwszej części na k. 21—49' znajduje się wydana przez Kadego »Vita quinque fratrum«. Notatki tu i owdzie dodane, a odnoszące się do Magdeburga, pozwalają wnosić, że pierwotny rękopis, z którego niniejszy został przepisany, znajdował się niegdyś w Magdeburgu.

Druga część, obejmująca karty 111—130, pochodzi z XV wieku, a część III czyli karty 131—166 z wieku XIV, z wyjątkiem jednak ostatniej stronicy, którą zapisała ręka późniejsza.

Na podstawie *Vita quinque fratrum*, w niniejszym rękopisie się mieszczącej, Kade przeprowadził dowód ścisły, że św. Bruno, który dnia 14 Lutego (16 Kal. Martii) r. 1009 poniósł śmierć męczeńską, jest tejże autorem; że żywot ten, również jak list jego do króla Henryka, powstały w drugiej połowie r. 1008 i to w Polsce, jak o tem świadczą jego słowa, w których donosi, co sam na miejscu słyszał lub widział¹. Czy zaś Bruno także napisał żywot

¹) Ob. rozdz. 9, 12, 13, 21. Według Kadego, bawił św. Bruno już r. 1003 w Niemczech, a r. 1004 wyświęcony jako biskup missyjny, opuścił kraj. Do r. 1007 bawił

św. Wojciecha, wydany pod jego imieniem, jest dla mnie przynajmniej rzeczą bardzo wątpliwą, choć żadnej wątpliwości nie ulega, jak to już Kade wykazał, że tekst żywota doskonale mu był znany.

Zasługą jest także Dra Kadego, że dobitnie wykazał, że wiadomość naszych lepszych roczników, podających r. 1003 jako datę śmierci owych pięciu męczenników, jest zupełnie uzasadniona, że zatem nie dłużej jak dwa lata w Polsce pobawili. Nadmienić jeszcze należy, że dzień śmierci podany przez żywot t. j. 11 Listopada, nie zgadza się z tradycją polską, przechowaną w mszałach rękopiśmiennych, która podaje dzień 12 Listopada. Przyczyna tej różnicy może być rozmaita; najprawdopodobniejszą zaś zdaje mi się być następująca: morderstwo zostało dokonane w nocy z dnia 10 na 11 Listopada; czy przed północą czy później, tego zapewne mordercy sami nie wiedzieli; Bruno przypuszcza, że po 12tej w nocy, a więc dnia 11 Listopada. Jeżeli współcześni zaś przypuszczali, że to się stało przed 12tą, a więc »in vigilia s. Martini«, a biskup Unger dopiero trzeciego dnia t. j. 12go otrzymał o niem wiadomość, to wciągając ich imiona do nekrologu, zapisał je według powszechnego zwyczaju pod dniem 12 Listopada t. j. pod dniem, w którym otrzymał wiadomość, a nie pod dniem, w którym śmierć nastąpiła. Tłumaczyć można tę różnicę jeszcze i w ten sposób przekonywający: Mówiono Brunonowi, że śmierć śś. męczenników nastąpiła w dzień św. Marcina; Bruno sądził, że to św. Marcin, arcybiskup turoński, którego święto przypada na dzień 11 Listopada i stósownie do tego ułożył swoją chronologię, podczas gdy duchowieństwo, które go poinformowało, miało na myśli Marcina papieża, a więc dzień 12 Listopada.

Św. Bruno był serdecznym przyjacielem pustelników Benedykta i Jana, którzy za jego namową z Włoch się udali do Polski, gdzie się z nimi miał połączyć, otrzymawszy dla siebie i dla nich od papieża pozwolenie głoszenia ewangelii poganom. Zanim jednak zdołał to uczynić, zaskoczyła tamtych w dzień św. Marcina r. 1003 śmierć męczeńska. Pięć lat później stanął Bruno na ziemi polskiej i tu napisał ich żywot i opisał ich śmierć, wystawiając im swem dziełem pomnik, który dla naszych dziejów wewnętrznych nie jest bez znaczenia; pisał zaś Bruno żywot swych przyjaciół i ich trzech towarzyszy polskich, gotując się na drogę do Prusaków, wśród których niedługo potem. dnia 14 Lutego, sam dopiął celu swego życia t. j. korony męczeńskiej. Mając to na względzie, zrozumiemy, dlaczego praca jego pod względem stylu i treści nie jest wszędzie w równej mierze wykończona i wygładzona; daje to się spostrzedz mianowicie w ostatniej połowie, zwłaszcza w opisie cudów przez śś. Benedykta i Jana zdziałanych, tak, że żadnej wątpliwości ulegać nie może,

w Węgrzech, poczem udał się do Włodzimierza Wielkiego, kniazia kijowskiego, skąd po krótkim pobycie przeniósł się do kraju Pieczyngów, a ztamąd przybył do Polski w połowie r. 1008.

że już nie miał czasu ich na swój sposób szeroko opowiedzieć; wskazuje na to także okoliczność, że autor się tu i owdzie powtarza, jak n. p. w rozdz. 13 i 32; niekiedy zaś przerobił tekst nie wykreśliwszy zdań pierwotnych, wskutek czego powstały bałamuctwa, gdy kopista jedno i drugie przepisał. Gdyby mu danem było dzieło swoje wykończyć przed śmiercią, byłby z pewnością usunął wykazane usterki i całość obrobił w sposób jednolity.

Z tego wszystkiego wypływa także, że rękopis Kadego jest prawdopodobnie kopią brulionu Brunona, który w oryginale lub kopii się dostał był do Magdeburga.

Nie mając pod ręką rękopisu, zniewoleni byliśmy korzystać z tekstu wydanego przez Kadego, który, za co firma Mon. Germ. hist. nam ręczy, może być uważanym za wierną kopię tekstu rękopiśmiennego. Styl Brunona jest bardzo zawiły i niezawsze jasny; dziwić się zatem nie można, że jedyny rękopis, który posiadamy, nie jest wolny od błędów. Wydawca, oraz Wattenbach i Holder-Egger tu i owdzie zwrócili już uwagę na miejsca zepsute i zaproponowali czasem poprawki, rzadko jednak wcielono je do tekstu.

Ponieważ jednak większa część błędów i myłek jest tego rodzaju, że kopiście je przypisać należy, więc staraliśmy się tekst z nich oczyścić. Gdzie z uwag wydawcy, Wattenbacha i Holder-Eggera korzystamy, zaznaczamy to w uwagach, gdzie zaś samodzielnie uczyniliśmy poprawki tekstu, uwidoczniliśmy to w odmiankach, wymieniając jaką lekcją ma rękopis i wydawca niemiecki.

Waryanty podajemy według tekstu Monumentów Germ. hist., opuszczamy jednak błędy w rękopisie samym już poprawione, gdyż wyliczenie ich nie ma celu; co innego byłoby, gdybyśmy mieli przed sobą nie kopię, lecz autograf autora; w takim razie każda poprawka zawiera nieraz cenną wskazówkę i powinna być w wydaniu uwzględniona.

Zatrzymaliśmy także w naszym wydaniu uwagi i objaśnienia Kadego, odnoszące się do cytatów w dziele Brunona przytoczonych; natomiast opuściliśmy je wszędzie, gdzie wyrażenia Brunona przypominają tylko jakiegoś autora. Samo się bowiem przez się rozumie, że Bruno jako gorliwy duchowny i zakonnik, doskonale zna pismo święte i dlatego nic dziwnego, że frazesami biblijnymi się posiłkuje. Zwroty zaś, przypominające klasyków łacińskich, jeszcze same przez się nie są dowodem, aby z zamięłowaniem w nich się rozczytywał, lecz raczej, że pochodzą z frazeologii szkolnej, służącej do nauki języka łacińskiego; stąd też tłumaczy się wielkie nieraz podobieństwo stylu u różnych autorów.

Miejscowości, w której święci znaleźli śmierć męczeńską, Bruno nie wymienia; Kade domyśla się, że to Międzyrzecz w Wielkopolsce, a za nim idzie Abraham. Zdanie takie byłoby słusznem, gdyby rzeczą było pewną, że w Polsce tylko jeden klasztor wówczas istniał. Ale tak nie jest, bo było ich więcej. Jeżeli zaś w księgach kościelnych pamięć męczenników przechowała się do

końca XIV wieku, jeżeli i roczniki o nich wspominają, jeżeli jedne podają dzień ich śmierci, a drugie rok prawdziwy, to przypuścić należy, że śmierć ich nie przeszła niespostrzeżenie w społeczeństwie polskim. Waham się dlatego odrzucić tradycją krajową w rocznikach przechowaną, że męczeństwo miało miejsce w Kazimierzu. Późniejsi wprowadzając znając tylko miasto Kazimierz pod Koninem nad Wartą, odnieśli śmierć męczenników mylnie do tej miejscowości, która leży w archidiecezyi gnieźnieńskiej, podczas gdy według Brunona klasztor ich znajdował się w dyecezyi poznańskiej. Już w V tomie Monumentów str. 878—880 wykazałem, że w pobliżu Poznania istniał Kazimierz niedaleko traktu prowadzącego od zachodu do Poznania. Położenie tej wsi jest tego rodzaju, że i do niej przybyć mogło wojsko niemieckie, jak o tem Bruno wspomina¹. Międzyrzecz zawdzięczał swe ocalenie królowi Henrykowi, który tam zamieszkał; Kazimierz cudom śś. męczenników, a skoro Bruno nie o pobycie tamże króla nie nadmienia, należy przypuścić, że tylko pojedyncze oddziały szukając żywności do tego miejsca dotarły, podczas gdy król w głównym obozie pod Poznaniem przebywał.

Ale Bruno sam mówi wyraźnie o miejscowości w pobliżu Poznania położonej a nie o odległym Międzyrzeczu, jak to Kade przypuszcza, który stąd, że biskup Unger dopiero trzeciego dnia o morderstwie został uwiadomiony, wnosi, że klasztor o 3 dni drogi był odległym od Poznania, zapominając, że biskup z klerykami i zakonnikami jeszcze tegoż samego dnia, t. j. 13 Listopada² — a więc krótko po odbiorze wiadomości — już jest na miejscu, gdzie trumny przyspasabia, groby każe wykopać i uroczyscie świętych chowa. Drogi, którą posłaniec według Kadego w trzech dniach przebył, biskup z licznym orszakiem kleryków i zakonnic nie mógł odbyć w kilku godzinach, jak to rzeczywiście miało miejsce. Stąd zaś wynika, że Bruno nie mówi o Międzyrzeczu, lecz o miejscowości tuż pod Poznaniem położonej, a tą miejscowością jest właśnie Kazimierz, wskazany nam przez tradycję.

Vita niniejszą znał, jak się zdaje, Piotr Damiani i z niej korzystał w swym Żywocie św. Romualda; nieznaną zaś była Kosmasowi, kanonikowi praskiemu, który śmierć męczeńską pięciu pustelników obszernie opisuje. Kosmas ma, co się tyczy dawnej Polski, niebardzo dokładne wiadomości i nie-liczne. Jeżeli zaś owo zdarzenie bardzo obszernie opisuje, to niewątpliwie nie na podstawie tradycji, która przechować się mogła w Polsce, ale nie w Czechach, lecz na podstawie pisma, które miał przed sobą. Tem pismem jednak

¹) Rozdz. 16 i 17.

²) Rozdz. 13, a mianowicie słowa: *Quorum bis bina in uno monumento secundum ordinem posita ea die sepulta sunt, qua redemptio nostra filius Dei, in sepulchro requievit* t. j. w sobotę, a więc w sobotę po św. Marcinie, czyli dnia 13 Listopada, a więc *quia tandem tercio die hoc potuit episcopo terrae nunciari* w tym samym dniu, w którym biskup o śmierci męczenników otrzymał wiadomość.

nie była Vita przez Brunona napisana, lecz dzieło inne samodzielne. Z licznych wierszy w jego opowieści się znajdujących i z szczątków takowych wnosić można, że źródło jego było wierszowane, że zatem je tylko przerobił i skrócił.

Nie jest prawdopodobnem, aby ten poemat o śmierci męczenników powstał w Czechach, gdyż tylko uprowadzenie zwłok ich czyli ich translacya do Bolesławia i późniejsze cuda mogły Czechowi nastręczyć wątek do opowieści, bo łączą się ściśle z dziejami czeskiemi, śmierć ich zaszła jednak daleko od Czech na polskiej ziemi, a z dziejami czeskiemi nie ma w ogóle nic wspólnego.

Że zaś przedstawienie zdarzeń w gruncie rzeczy zgadza się z opisem Brunona, przypuścić należy, że owo źródło Kosmasa powstało w Polsce kilkanaście lat po r. 1003, oraz że roku 1038 wraz z zwłokami świętych zostało przewiezione do Czech, gdzie Kosmas je znalazł i z niego korzystał.

Żywot świętych przez Brunona napisany jest w najwyższym stopniu wyidealizowany; koloryt zaś opowieści Kosmasa jest więcej realistyczny. Bruno jako osoba obracająca się w najwyższych sferach i czerpający z najlepszych źródeł, jest wszędzie dobrze poinformowany, autor naszego źródła mniej dokładne ma wiadomości, bo przedstawia nam rzeczy zapewne według wieści, które wśród ludu i kleru wówczas krążyły.

Dwa błędy w opowieści Kosmasa się znajdujące, rok 1004 i dux Mesco, należy przypisać temuż autorowi, bo źródło, zdaje się, podało tylko dzień śmierci i to zgodnie z Brunonem »III Idus Novembris« t. j. 11 Listopada i księcia polskiego imiennie nie wymieniło, rok i imię dodał Kosmas, a jedno i drugie fałszywie.

Sądząc, że legenda przez Kosmasa przechowana pomimo Brunona nie traci na znaczeniu jako źródło i jako zabytek naszej najdawniejszej literatury, choć przerobioną została, dlatego pozwalam sobie na tem miejscu zwrócić na nią uwagę.

Legenda o pięciu męczennikach przechowana w rękopisach średniowiecznych, zawiera wszędzie tekst Kosmasa z tą różnicą jednak, że tu i owdzie wtrącono do niej wzmiankę o miejscowości, w której żywota dokonali, t. j. o Kazimierzu.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM VEL PASSIONEM SANCTORUM BENEDICTI ET IOHANNIS SOCIORUMQUE SUORUM
EDITA A BRUNONE EPISCOPO, QUI ET BONIFACIUS
DICITUR.

Adiuva, Deus, ut magna parvus ingenio narrare valeam; surgat verbum, ratio et sensus; loquens loquatur os meum sancta sanctorum, qui post album cor et opus bonum acceperunt purpureae passionis aureum finem! Nec nunc damnes, Ihesu bone, quod iusticiam istorum nominare audeo, qui occidentium me scelerum stercore mortuus canis dudum feteo et in peccatorum meorum crasso luto, heu me! sordida sus delectabiliter iaceo. Si pauper ingenio, nullus in actu, male bona dico, ignoscite, queso, iudices, quorum quadam extrema karitate ductus, hoc presumo. Monstrum ego dissidentium morum si canere nequeo optima, vel latrare volo. Damnatio est, videns et sciens sancta ut silentio preteream. Et certe, dum intingimus, quae loquimur, in calamo mentis, interim non mala cogitare nec operari vacat. Interdum minus iuvat bona dicere; semper autem dictare plurimum iuvat. Si asinus loquitur potencias et misericordias Domini, cur homines non loquantur, quos per prophetam in spiritu parvulus puer minat, monens salutem habentibus sollicitudinem recte vivendi?

Misimus prelocutionis spem; eamus iam ad rem! Nunc opus est digito Dei. Veniat verbum de caelo, auxilium a Domino, qui fecit caelum et terram, plasmans una manu peccatorem et sanctum. Iube mihi, Domine, benedicere, iube et benefacere! Da et adiuva, restitutor innocentiae, ut bene dicam et bene agam, et custodi in finem valde misero mihi peccatori, Redemptor eterne mundi, meliorem vitam! Exaltare cornu salutis, Deus noster! Tu super me adtende! Fac et festina! Auxiliator hominum, benigne Ihesu, dic, Deus meus, iuva, misericordia mea! Ita dic: „Complens complebo opera mea, perverse peccator, circa te, ne timeas plus iusto! Post certas hyemes ego, desiderata redemptio, tua vita comite venio ad te“. Ergo, quia in manibus nunc est candida et odorifera vita sanctorum martyrum, succurre tuo more tu propter bonitatem tuam, Domine, succurre ad utraque, semper salutare Dei,

qui omnipotens es! Da vires bene loquendi, o utinam et bene operandi! neque irrideant me inimici mei edificare cepisse, cum me viderint in multitudine misericordiae et veritate salutis tuae, pie Galilee, ad calcem pervenisse. Itaque Petrus apostolus tuus et martyres loquantur pro me. Salvator magne, in periculo maris miserans miserere propter te! Fac finem angustiae meae! Dic animae meae: »Salus tua ego sum«.

Ps. 84, 3

INCIPIT PASSIO SANCTORUM BENEDICTI ET IOHANNIS AC SOCIORUM EORUNDEM.

1. Quem res loquitur bene venisse, sanctus iste de Benevento venit; quem finis canit bene isse et bene vixisse, Benedictus ab infanzia Christo philosophari cepit. Habens bonum ingenium, sacras litteras didicit; habens castos mores, puericiam feliciter explevit. Cum necdum adultus fuisset, sollicitudo parentum erravit, et dum expectare amantibus longum videtur, quod in sua potestate non erat, ab episcopo terrae presbiter ordinatur. In qua ordinatione cum oblata esset pecunia, per congruam penitentiam ipse post satisfecit; qui non solum inter canonicos laudabiliter vixit, sed Dei spiritu tactus, seculum cum suis pompis dereliquit toto animo. Adhuc in adolescentiae annis albae continentiae manus dedit, servans virginitatem nimio zelo, cuius noverat esse singulare premium caelo. Cum autem Deo placuit, ut monachus esse deberet, ad monasterium Sancti Salvatoris in periculo maris situm regulam matrem invenit, cuius duro imperio et amaro servicio eo libens colla subdidit, quo hanc nutricem Dei servorum magna dulcedine sequente cognovit. Exinde inter monachos admirabili vita micans, ita intra paucos annos crescere potuit, ut etiam per consensum de abbate heremiticam vitam singulari cella ducere non prohiberetur, quamvis indomitus fervor, quem in eo Spiritus sanctus accendere cepit, infirmitatem fratrum et tepidam conversationem pati non dimitteret et desertum¹ petere coegisset. Ergo dimissa terra nativitatis suae, montem² illum adiit, de quo dictum est in carminibus gentilium:

Vides ut alta Senacteis stet candida nive?

Hor. Carm.
I 8, 1.

¹) Wattenbach poprawia »[propter] desertum«. Tekst jednak rękopisu jest jasny. jeżeli »desertum« uważamy za podmiot; przedmiotem zależnym od »petere« są w takim razie te same wyrazy, które zależą od »pati«, a więc »infirmitatem fratrum et tepidam conversationem«. ²) Nad »montem — gentilium« napisano 7 liter t. j. Si-rapti czyli według klasycznej łaciny »Soracte«.

ubi etiam quondam pius Silvester^a, dum vim persecutionis fugeret, lectionibus vacando latitabat. Post, vocante bono nuncio, cum leticiâ rediturus et extra spem magnam Romam cum rege Constantino baptizaturus intravit. Eo monte, ceu recordari possum ipso dicente, districtam vitam et austeram abstinenciam tribus ferme annis ita duxit Benedictus, ut pene eum nulla temptatio preteriret; quem postea ipse laudare solebat abbas suus et cum clementia et amore revocare curavit. Cui etiam non longe a monasterio cellam posuit, in qua cum quadam dulcedine, quam dat suis amatoribus sine invidia Deus, eandem heremiticam¹ vitam levius et gloriosius egit.

2. Erat autem in Monte Cassino quidam nobilis senex nomine Iohannes, qui cum duce Veneticorum^b desideranti monachicam vitam meliora
 977 delectatus, regna terrarum cum divitiis proiecit, monachicum vero habitum
 997 tanta perfectione assumpsit, ut sub spiritali patre^c militans ab ipso incio
 heremiticam vitam assumeret. Sed patre monasterii mortuo, cum dux Veneticorum habitum, quem accepit, in Dei servicio terminasset, ille supradictus
 senex Iohannes iuxta iam dictum montem ita, ut gloriosus habebatur in virtutibus, solitariam vitam tenere satis egregie perseveravit. Huius sacro collegio sepius iungi Benedictus iste consuevit et, ne in suo arbitrio erraret, vivere in cella non stulte cogitavit. Senex vero Iohannes humilitatem custodiens, dum salutem doceret, vite consilia et caelestia verba, quae sibi dabat, de discretionem et perfectionem magistri Romaldi^{2d} descendere fatebatur, dicens: „Hic“, inquit, „Romaldus³ primus nostrorum temporum non propria presumptione, sed secundum Collationes patrum heremitarum per pulchra sublimia humilitate magna vivit et, quae est recta via, nos instruxit“. Exarsit iuvenis Benedictus, dum sepe Iohannes magistrum Romaldum laudaret, et mirabatur, quod, qui magister in hac vita esse potuit, se habere magistrum fateretur. Hic tamen Romaldus bonae erat etatis et in illa provincia mirae et inauditate virtutis, non post multos dies quem pietate nulli secundus rex Otto ultimus vi ab heremo traxit et in Classi abbatem posuit. Videns sibi quietem et puritatem defecisse, hic ipse Romaldus pastorem virgam in conspectu imperatoris

¹) Rkp. heremicam.
 Romualdus.

²) Rkp. Romali.

³) Tak pisze stale rękopis zamiast

^a) Papież Sylwester I.

^b) Petrus Urseolus.

^c) Guarinus, abbas

Coxanensis.

^d) Jest to św. Romuald, którego żywot napisał Piotr Damiani. Ob. Mon. Germ. hist. SS, IV. p. 829—846.

proiecit, hoc faciens, ne forsitan se perderet, qui alium lucrari non potuit; et ab his, qui se familiarius cognoverant, longius secedere temptavit, ut in amico secreto saltem se solum salvaret, qui propter inquietudinem secularium in illo monasterio nullum lucrum animarum facere meruit.* Nec mora; unde fons et origo regularium monachorum surrexit, ad Cassinum similis fugienti venit. Cui ad sui causam non parva occasio veniendi hec erat, ut longo tempore non visum Iohannem collegam presentia visitaret et colloquio animaret. Cuius inter cetera bona hec singularis virtus agnita est, ut nec ipse loqui nec audire posset verba detractionis loquentem. Ut fama venit Romaldum, patrem rationabilium heremitarum, qui cum lege vivunt, venisse, quasi cui bona fortuna se sponte obtulit, de loco suo Benedictus simpliciter Romaldum querere, ascenso equo, festinavit. Quo invento, ab eius latere amplius avelli non potuit, eo arcius diligens eum, quo, quibus parcere non novit, de suis viciis increpare eum et castigare severissime ex industria procurabat. Gratulatur Benedictus tandem se invenisse magistrum, nil credens iustum, nil sanctum, nisi quod ille diceret, mortificans cum imperio voluntates et ambulans cum desiderio iuxta monita asperi preceptoris. Hunc Benedictum ita laudavit magister Romaldus, ut in ieiuniis et vigiliis quasi saxum esse affirmaret; et propter innocentiam obediencie et castitatem morum, in quibus teste Deo delectabiliter ambulavit, merito eum mihi et omnibus mirabiliter predixit. Mox ut autumnus venit, qui morbos generare solet, abbas Romaldus sic gravem infirmitatem incurrit, ut vix mortem declinaret, cui, donec recuperaretur, invicta bonitate inter ceteros servientes Benedictus ad voluntatem servivit. Inde, ut sanitas rediit, recolligens iter, egram Romam intravit. In cuius fido servicio humilitatis et obediencie aurem flos ipse, vir desideriorum, Benedictus coniunxit. Nam cui gratia perfectionis adhesit, quomodo abeuntem senem dimittere posset? Qui, pro cuius inexploto desiderio omne durum et amarum non sensit, Dei amore totis ossibus arsit. Cum ergo Romam veniret et de sancto Adalberto, ad quem orationis causa perrexit, Otto imperator, religionis amator ex studio, reverteretur, falso gaudio, sed magno tripudio Quiritum receptus est. Eius vero ingressum ingens tempestas secuta est et, quae misero presagio malum, quod futurum erat, prenunciavere, insolenti inundatione repentina pluvia et maiore periculo horrida tonitrua surrexere. Ergo abbas Romaldus; qui, cum ad multa loca quasi vagus vadat, semper tamen filios congregat in digito Dei, ablatis duobus, quorum amor tetigit viscera cesaris, quorum unus vocabatur

1000

W Marcu
r. 1000
1 Listopada

15 Lutego
— 25 Marca
1001

Matth. 24, 28

Benignus, alter Thomas, cum leticia grandi ad auream¹ heremum Deo servire regressus est. Ceperunt florere in illa heremo studia christianae philosophiae et, descendente Spiritu sancto, virescere corda fratrum ac in timore Dei folia virtutum et poma sanctitatis producere. Movet invidiam diabolus quieti servorum Dei, quia Roma, cui prope stat hec heremus, dedignata non sic promerentem benignum cesarem Ottonem, dum repudiaret, pro verecundia Ravennam petere coegit. Sed, ne heremum visitaret, quomodo bonus cesar se abstinere posset, in cuius mente contemptus seculi multos dies iacebat, et amor Dei plus quam in aliquo monacho virtutem habebat? Nunc media nocte, nunc clara die solitarios visitare venit; hoc tamen in Dei silentio et, quod spirituales res crescere facit, sub fidei silentio preciosum animal ita egit, ut, extra quos ipse tali labore² dignos socios iudicavit, quamvis iter regis difficile lateat, nemo facile hoc in palacio sciret. Sed secundum illud: »Ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilae«, non valentem et volentem³ latere regem sequuntur⁴ populi. Turbata est valde vita contemplativa; et dum ille ad nos, aut nos vocamur ad illum, ad nihilum redacta heremus perdidit ordinem suum, sicut et tunc ipse Romam et olim Roma perdidit mundum. Erat autem sponsio regis, ut, quae non amans sine fructu possedit, pro desiderio Ihesu Christi regno et divitiis sponte careret; et quia adversa, quae ad salutem dirigere solent homines, instabant, coram certis testibus in conspectu Dei et angelorum mentem⁵, quam dudum habuit, verbis patefecit, ut in ore duorum et trium testium stet omne verbum: „Ex hac hora promitto Deo et sanctis eius: post tres annos, intra quos imperii mei errata corrigam, meliori me⁶ regnum dimittam et, expensa pecunia, quam mihi mater pro hereditate reliquit, tota anima nudus sequar Christum“. Unus adstantium, quem senectus et longa virtus fari coegit, voce duorum discipulorum abbas Romaldus respondit: „In hac voluntate permanes, o rex, et, si incerta vita hominis hoc tempus non dabit tibi, tu tamen ante oculos eius factum habes, qui scit⁷, quae ventura sunt et qui exterius opera iudicat interius secundum hominum corda. Huius rei gratia fratres ex heremo, qui essent ferventes spiritu, in Slavoniam dirigere gloriosus cesar cogitavit, ut, ubi pulchra silva secretum daret, in christiana terra iuxta terminum paganorum monasterium construerent, essentque tripla commoda querentibus viam Domini, hoc est noviter venientibus de seculo

¹) Rkp. aureum.

²) Rkp. i Kade labori.

³) Rkp. i Kade non volentem.

⁴) Rkp. sequitur.

⁵) Rkp. mente.

⁶) Rkp. meo.

⁷) Rkp. fecit.

desiderabile cenobium, maturis vero et Deum vivum sicientibus aurea solitudo, cupientibus dissolvi et esse cum Christo euangelium paganorum. Interim, ut duplum bonum esset hic, ubi tertium esse non potuit, in inicio de nostra heremo ad salutem plurimorum sancta voluntate cenobium construere aggressus est, quamvis pro peccatis nostris hoc opus in contrariam partem laberetur, dum — ut in fine apparet — et heremum perdidit et monasterium non fecit. Plerique videntes, quae fiebant, avariciam patris Romaldi esse dicebant et scandalizabantur in eo, nescientes pensare eius caelestem animum, qui et in bono opere salutem imperatoris intendebat et in monasterii utilitate animarum lucrum aucupabat. Qui Romaldus, cum esset vir contemplator et vere servus Dei, hoc mirabile in suis moribus habuit, quod displicere hominibus per studium querebat, tunc se magnum existimans et virtutem suam custodire se posse cogitans, cum salvo animo talem rem egit, unde infamiam, opprobria et detractiones hominum in se convertere posset. Huius recta cogitatio, cum iuvenem Benedictum adeo dilexisset propter eius perfectionem et pulcherrimas virtutes, tam nobis in heremo quam in novo monasterio, quod cesar cepit edificare, abbatem ponere sua sententia decrevit. Romaldus enim, custos humilitatis, ne plus corporum abbas esse videretur quam animarum, quem certantium fratrum cohors necessarium habuit, cum hoc ipse nollet, quod fratres volebant, ut esset illorum abbas, abbatem ponere¹ necesse habebat. Neminem vero ad hoc opus — ut in discernendis personis spiritus Dei ipsi inerat — meliorem invenit quam Benedictum, de quo dictum est: „In cuius pectore cogitationes caeli civitatem posuerunt, in cuius moribus virtutes regnum Dei tenuerunt“. Cui rei cum leti fratres consentirent, ut eis Benedictus constitueretur abbas, ipse pro custodia humilitatis nil de se presumens, dixit: „Valde durum est, ut ille animas iudicandas suscipiat, qui suam ipsius custodire nescit. Illi ad animas regendas et aliorum actiones corrigendas procedere debent, quos et morum gravitas et etatis maturitas et diuturna sanctitas atque temperata discretio idoneos reddit“. Ac per me^a indignum, qui illius amplexibus, ut caelestia discerem, una cella adherere iussus sum, monuit imperatorem, ne se fieri abbatem pateretur. Ita irrita vota patris Romaldi fecit voluntas puerilis Benedicti, et alius quidem abbas consecratur, tantum similis Benedicto, quantum argento [arena]² et lutum adpropinquat auro. Post palam facta culpa, cum

¹) Rkp. penere. ²) Że »arena« należy dodać na podstawie Lib. Sap. 7, 9, na to już zwrócił uwagę p. Kade.

^a) To jest autor Bruno.

1001

surrexisset ira magistri, in conventu nudus flagellatur tam ille, qui in hac parte pro humilitate erravit, quam ego, qui hoc libenter monui imperatorem, ne Benedictus fieret abbas. Ego autem, quem pro privilegio amoris „frater meus“ appellare solebat, inter horas beato Benedicto suggerebam, ut in Sclavoniae¹ partes causa euangelizandi perrexisset, asserens, me ipsum in hoc opus esse paratum. „Infestus“, inquit, „locus et inimica palus hec est. A minimo usque ad summum quis iam hic non infirmatur? et ita, ut proprie Dei signum sit, in tanta infirmitate ne quis moriatur. Qualia, queso, in cella opera manus eius faciunt, cuius pedes, cum venerit dominica, sacram communionem in ecclesia querere non poterunt? Qualem sane lectionis fructum capiunt vel qualem orationem sensus eius mittunt, cuius egra membra de lecto se levare nequeunt? Iam nec ieiunium secum habet, quem infirmitas in potestate tenet; ceteris expers virtutibus, si se illa armarit, quae tunc necesse est, solam patientiam habebit. Quin potius, antequam sine causa moriamur in hac palude, eamus illuc, ubi utrumque agamus. Nunc, cum voluntas fert, philosophantes in heremo non timeamus mori, ut, cum res postulat, euangelizantes paganis non timeamus mori pro Christo. Ne dicas: „,,Superbia est peccatoribus querere martyrium““, cum etiam multi non baptizati, fornicatores et idolatrae perceperint gratiam hanc, maxime cum nos in hac parte non queramus sanctitatem, sed remissionem peccatorum, quoniam in baptismo lavantur, in martyrio vero omnia extinguuntur“². His et huiusmodi verbis illectus hoc cepit velle vir ille valde benedictus; cuius itineris gratia ad ceteram humilitatem noluit abbas fieri, in quo ordine, si stabile opus esset, cenobitis et heremitis talis ille multum prodesse posset. Ergo toto illo anno, quo non semel turbati et multum de palude infirmi facti, stetere fratres in illa heremo, ubi rex Otto, homo bonae voluntatis, suo sancto precioso Christi martyri Adalberto rotundum oratorium columnis marmoreis pulcherrime construxit, in cuius opere centum libras expendit.

3. Volens autem cesar vindicare iniuriam suam in superbia Romanorum — quod iter utinam numquam cepisset, in quo contra sanctum Petrum multum peccavit! — quia in via erat, dedicationem huius basilicae in manu multorum episcoporum honorifice fecit. Ibi cum nil preter solitum sequens populus heremum adimpleret, suae linguae duobus alumnis, quorum laqueos et scandala, quia cari erant corde, ferre non poterat, non absque tristitia patris Romaldi

¹) Rkp. Scavonie.

²) Rkp. extinguuntur

ad secretiorem heremum, ubi, ablata populi frequentia et inquietudine parentum, sub suo discipulo militarent, vix abeundi licentiam impetravit; quamvis nec ipsi iuvenes nec rex bono animo, qui licentiam acquisivit, nec discipulus, imperfecto amore qui nos recepit, hoc peccatum impune peccarent. Ita relicta [est] heremus¹, cum eum² discipuli perdunt, et ipse discipulos magister Romaldus perdidit; quem via maris, ut ibi gigneret novos filios, in patriam Hystriam portavit. Forte infirmus iuxta paludem, quae solet evomere periculosas et fortes febres, qui horum omnium nil sapuit, longe intra silvam sedebat ad focum in frontispicio cellae vir Dei Benedictus. Quem quasi dimidium animae meae aggressus sum, qui, quamvis occasionem haberem, quae infirmis animis haud parum nocet, magno meo vicio magistrum reliqui. Agnita re, vir sanctus inquit: „Magnum saltum fecisti, frater meus. Et, cum duo unus homo esse debeamus, hoc me nesciente fecisti, quod magistrum reliqueras, cum, eo perduto, talem non liceat invenire. Et quamvis durum sit mihi magistrum relinquere, te abeunte utique ego hic non stabo“. Reticuit Benedictus; et post parum voce quieta: „Da mihi“, inquit, „calceos, et abeamus hinc“. Et iterum dixit: „Numquid de communi desiderio, de antiqua illa voluntate aliquid remansit? Ubi est regis nobile decretum et in confessione Christi absconditum consilium, quia pro amore aeternae vitae omnia sponte dimittere coram angelis Dei promisit? Que quia libenter tenere voluit, in die mortis etiam invitus homo amittit. Ubi est relinquere regnum sapienti et, deposito regio honore, ad sanctam civitatem Ierusalem monachum velle fieri et in abdita heremo, quam nescit via nec homo, velle philosophari?“ Respondi ego filius negligentiae, quem, qualis eram, ipse Benedictus multum amavit: „Imperator hoc nimium vult, ut precedas ante eum in regionem Sclavorum; in ea, quam nosti, adhuc stat sententia sua. Nec dubites, quin vita comite ego te sequar, quem, donec videam, quo sua res se vertat, nunc in hac terra egra voluntas imperatoris tenet“. His verbis de silva ad ecclesiam regressi, invenimus imperatorem de prandio surrexisse, qui ad offensum propter separationem discipulorum magistrum solita humilitate introivit; et bonum Iohannem et, quantum apparet oculis hominum, meliorem Benedictum in Sclavoniam mittere preter³ spem facile impetravit. Iste Iohannes, solo capite minor Benedicto, ultra ceteros heremi incolas maior fervore Dei et altior humilitate excrevit, homo tranquillus et temperatis moribus, ita ut aliquis

¹) Kade poprawia »Ita relicta heremo«. ²) Byłoby może lepiej i stosowniej czytać »eam«.

³) Rkp. i Kade mają »propter«, co już Holder-Egger proponował zamienić na »praeter«.

1001 eum vix irascentem videret; vanae gloriae proprius hostis, gravitatem morum hilari facie celans, docta sapientia et innata patientia annos vincens, talem gloriam habens de uno oculo ceco, quem olim amiserat cecantibus variolis, quasi qui tres haberet pro uno. A puero meliora eligens, voluptatem pro hoste tenuit, laborem non fugiens, contra carnem et sanguinem magnum certamen inivit. Conversatus in monasterio sine querela, inter fratres incultos animos domuit, inconpositos mores proiecit. Abbati suo acceptissimus, hoc quod egit, humilitate condivit, benignus et paciens Dei et proximi didicit fervere pulchra caritate. Ita in brevi adolevit et, postquam in consuetudinem venit, omne amarum, omne difficile libenter pati dilexit pro Ihesu Christi amore secundum Philip. 1, 21 illud apostoli: ›Mihi vivere Christus est et mori lucrum‹, et secundum psalmistam: ›Pax multa diligentibus Ihesum¹, et non est illis scandalum‹, et iterum: ›Cor² meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum‹.

Ps. 118, 165
ib. 83, 3

4. Ergo defluo amne Ravennam venit onerata carina portans iuxta regium latus bonos et malos, populum monachorum. Ibi magno studio et amore Christi viam Benedicti et Iohannis preparans imperator³, omnibus necessariis rite ordinatis, sanctos par fratres, quibus nullus similis remansit, ultra Alpes in Sclavoniam direxit. Tunc — quod sine lacrimis promere non possum — dum nox adesset, adhuc in crepusculo lucis, quia eum artius amavi, cum eo dolens amplius ambulare caelestia cepi; fateor, mihi misero dulce colloquium erat. Nec tacendum, quia me, quem „frater meus“ pro signo amoris appellare solebat, prophetans, quod pro meis peccatis futurum erat, „domine episcopo“ multocius eadem karitate vocabat. Et hoc non negligenter, valde metuendum est, quia, cum sicut virtus culpam, sic sepe culpa soleat generare virtutem, quod me spiritus vagationis cogitare vel suadere iussit, illum spiritus sanctitatis, me relicto, in Sclavoniam⁴ direxit secundum illud psalmiste: ›Longe a peccatoribus salus‹.

Ps. 118, 155

5. Cuius Benedicti in visu noctis, quando solet sopor occupare homines, episcopus, qui eum presbiterum consecravit, ita ut inundaret, multo oleo venerabile caput visus est unxisse. Et iterum visus est, nescio a quo, calicem salutarem accepisse et uno tractu totum ebibisse. Que duo desiderabilia unus versus canit: ›Inpinguasti in oleo caput meum, et calix tuus⁴ inebrians quam

Ps. 22, 5.

¹) Vulgata ma zamiast Ihesum ›legem tuam‹. ²) Rkp. cori. ³) Rkp. Scavoniam.

⁴) Vulgata ma ›meus‹.

⁵) Cesarz Otto.

preclarus est¹. Et, cum essent ventura, prophetiam et rerum salutem simul² pro nihilo computans, hic beatus Benedictus nullis se credebat cogitationibus, quia homo Deo dignus per Spiritum sanctum doctus fuit spem ponere in solo Domino, qui ex nihilo fecit omnia, quae creavit in salutari suo. Sed qui in eius amplexibus ex diversa parte sanctis osculis morabar, per totam viam, qua cum eo miser gradiebar, inter cetera multa, quae extrema visio loqui precepit, hec una sententia adherebat in ore mei pectoris — cui utinam nunc „dominus meus“ clamare dignus essem! — tunc: „Dulcissime“, inquit, „frater meus, rogo te per communem spem, Ihesum Christum, virginis filium, memento, quod me tecum et te mecum habere nosti. Cum oras aut psallis, semper precare et obsecra Deum vivum, ut, quod dedit ambobus, desiderium unum perficiat propter nomen suum, nec prius moriamur, quam et tu et ego peccator videamus in misericordia Dei felicem diem, scilicet fuso sanguine per rationem, in digito Dei remissionem omnium peccatorum. Non longe ab eo scriptum est: Ille in nomine Ihesu petit, qui animae suae salutem querit“. Hoc pignus amoris ego peccator sancto reliqui, hoc iniungens et inculcans sanctis auribus eius, quomodocumque mundus vertat se, pone sequi procul dubio promisi. Inter hec admonet, ut linguam Sclavonicam discerem; hoc solum beatus Benedictus diligenter commendans admonebat et iterum admonuit, ne sine licentia apostolica venirem. Tali soliloquio rapitur ab oculis meis dominus meus Benedictus, ultra numquam vita laboriosa a me videndus; et eunt gemino sidere accipere regnum Dei et nobilem fortunam in terra Sclavorum vir Dei Benedictus, qui ardet amore Ihesu ut lingua³ in igne, cui una et simplex in eternam vitam intentio solo et puro amore sapientiae Dei, et missus a Deo homo Iohannes, qui, quamvis non talem sanctum haberet in amore Christi fervorem, tamen gravis erat, sensibus paciens, moribus se cito non mutans et se ipsum in potestate habens, minoris ingenii circa res interiores, maioris circa res exteriores; bono animo et tardo incepto, non tamen desinens, nisi perfecto; quantum ad mores optimos pertinet, vere famulus Dei.

6. Ergo ultra Alpes longo anfractu viam secantes, ubi indulgentes tanto labori viae finem fecerunt, sicut et multas⁴ tales pertransierunt, ignotae linguae provinciam Polanorum, invento seniore, cui nomen Bolizlao erat — quod interpretatum „maior gloriae“ sonat — intraverunt; qui cum solus ex omnibus

¹) Rkp. i Kade salute similia; że to miejsce zepsute, na to zwrócił uwagę już Kade.

²) Kade lingua; lingua=ligna. ³) Rkp. i Kade multos; domysleć się trzeba jednak „vias“.

nostri evi raram avem martyrem Adalbertum et in predicationem mittere occisumque in suo regno collocare meruisset, secundum consuetudinem gratissimo animo et magno desiderio servos Dei suscepit: exhibensque illis omnem humanitatem, in quieta heremo, qualem huic vitae congruum locum ipsi invenerunt, divite voluntate edificavit et vitae necessaria sine labore ministravit.

1001/2 7. Eadem tempestate supervenientis hiemis cum cesar cum ¹ viribus regni et electo exercitu virorum fortium contra Romuleam urbem non dextro omine
1002 seculare iter ageret, moritur sine filiis, eheu! Otto pius; mortuus est, dum minus putatur, magnus imperator in angusto castello. Cum plura bona fecisset, hac in parte erravit ut homo, quia oblitus est Dominum dicentem: »Mihi
Rom. 12, 19 vindicta ², et ego retribuam«, non dedit honorem Deo et, qui 'clavem gerit alti caeli, eius precioso apostolo Petro, secundum illud: »Honora dominum tuum sanctum, Israel«. Nam, cum sola Roma ei placeret, et ante omnes Romanum populum pecunia et honore dilexisset, ibi semper stare, hanc renovare ad decorem secundum pristinam dignitatem ioco puerili in cassum cogitavit. Nec
Ps. 93, 11 longe queras exemplum, sed in psalmista invenies: »Cogitationes hominum vanae sunt«. Peccatum regis hoc fuit. Terram suae nativitatis, delectabilem Germaniam, iam nec videre voluit; tantus sibi amor habitare Italiam fuit, ubi mille languoribus, mille mortibus seva clades armata currit. Cadunt circa latus eius capellanus, episcopus, comes; serviens quam plurimus moritur, miles non unus et populus optimus; furit gladius sanguine nobilium multo ³ sudans, morte karorum cor cesaris atrocissime vulnerans. Non iuvat imperium nec egrae divitiae nec exercitus ille, quem ingentem frustra congregavit; hasta et acutus gladius non eruerunt eum de manu mortis, quae sola nescit honorare reges. Erat autem bonus cesar in non recto itinere, cogitans destruere ingentes muros maximae Romae; cuius cives quamvis sibi pro bonis mala fecissent, ipsa Roma tamen a Deo datum apostolorum domicilium erat. Nec sic nativa terra et desiderabilis Germania ad amorem ei venit; verum Romulea tellus, morte suorum karorum pasta, adultera pulchritudine adhuc melius placet. Enimvero more regum antiquorum et paganorum, qui suam voluntatem difficile relinquit, inveteratae Romae mortuum decorem renovare supervacuo labore insistit. Legit et non intellexit; solet enim amor transeuntium rerum cecare mentes hominum; quia, qui mentiri non potuit, cum esset plenus Spiritu sancto, omnium iustorum sanctissimus pater Benedictus per prophetiam interrogatus ita respondit: »Roma

¹) Rkp. i Kade in. ²) Rkp. i Kade vindictam; Vulgata zaś ma »vindicta«. ³) Rkp. multa.

non erit capta a gentibus, sed in semet ipsa marcescet^a. Postposita veridica sententia, frivolo conamine ire cepit, qui et tunc eam novando illuminare et paulo post destruendo capere varia cogitatione vanissime concupivit. Nec longum ingrati Romani beneficiis a cesare illis persepe exhibitis, obliti montem pecuniarum, quas frustra — amans, sed non amantes — plena manu quasi fudit in abissum, indignantes volentem extra preeuntium regum consueta sedulo stare apud illos, pietate plenum cesarem cum suis linguaticis prope occiderunt. Quod quia clemens Deus adhuc noluit, a miseria¹ dilectae Romae cum verecundia expulerunt; et quia furor baculariorum² nimia insolencia surrexit, vix incolumi³ vita ad nobile castellum Sancti Petri humiliatus cesar⁴ exivit. Hunc dolorem alta mente repositum heu! pro peccatis tunc ulcisci venit, quando eum hora, qua non putavit, pro pena delicti mors armata invenit. Nam quod plerumque in illis potestatibus quibuslibet licet — vel potius hoc putatur licere, quod non licet — comminatus est iurans et vehementer affirmans, non se posse cessare a periculo proposito, donec videret obprobrium civitatis, et fieret ultio de inimicis suis. Et dum ira, quam mundus dat, festinat, quam autem Deo promisit, conversio tardat, contra honorem boni imperatoris et bonum differendo perdidit et malum irritatus opere sola cogitatione adimplevit, sicut dictum est: „Homo cogitat, Deus ordinat“, et: „Ve homini, qui vult bonum et cicius non facit, quia mox perdit illud“; quamvis mortis amaritudo, quae non suo tempore venit, satis acerbe piavit, quicquid pueriliter in hoc deliquit. Similiter conversionis firmissima meditatio coram cunctis maioribus, quorum gemino agmine plena domus erat, cum iaceret in extremis, pura confessio suorum scelerum delicta iuventutis purgarunt et super nivem animam dealbaverunt, secundum illud: „Penitencia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo vitae spiritu peniteat admissa⁵, et publica lamentatione peccata prodantur“. Nam et lacrimarum spissas guttas in terram proiecit omnesque secum flere coegit coram collectis sanctorum reliquiis, quibus intererat, in qua Ihesus Dei filius passus est, vivificae crucis magnum lignum. Cum timore et exultatione carnem et sanguinem Domini accepit, quoniam⁶ ex hora tantae infirmitatis, quasi ex qua tota salus pendet, cotidie sacram eucharistiam sumere devota

1001
w Grudniu

1002

¹) Rkp. i Kade miserae.

²) Rkp. i Kade bacularium.

³) Rkp. i Kade incolumi.

lume; ob. na str.400 „incolumi Roma“.

⁴) Rkp. i Kade humiliato cesare.

⁵) Rkp. i Kade amissa.

⁶) Rkp. i Kade quam.

^a) Gregorii M. Dial. II, rozdz. 15.

1002

mente curavit. Post, cum numquam in articulo mortis ingenium perderet, suavi anhelitu, ut orbaret plurimos sauciaretque sodalium animos, sub misericordia semper sperata Salvatoris expiravit. Eheu mors amara! mors immatura, quae in universa terra sat florum collegit tunc temporis nec unum pulchriorem accepit. Cuius formosa persona, species digna imperio, ita obsessa est maculis, ut, qui se videntes saciare non potuerat et qui pascebat oculos videntium se, omnem priorem amisit decorem, ut non amaret aliquis eum tunc, sed etiam horreret. Ita, incolumi Roma, dum ipse pro pena criminis illesus non exiret, raptus in caelum, ne malicia mutaret intellectum illius, adhuc in lumine iuventutis mortem subiit temporalem, quia utique, ut talem haberet regem, noster hic reus non dignus erat mundus. Quem si vivere liceret in adultam etatem, ubi Pitagorica littera monstrat dextrum ramum, si non fefellit opinio, qualem hominum oculi meliorem non viderunt, rectus et exoptatissimus imperator esset. Sed multo melius quod voluit et permisit Deus, cuius iudicia, cum sint semper sancta, nobis, qui sumus peccatores, merito sunt incerta. Dicunt autem, qui presentes fuere, quod tanta suavitate moriens emisisset spiritum, ut nihil differret, nisi quasi dormiens exhalaret. Ex qua tranquilla vocatione secundum sententias sanctorum doctorum ad beatam requiem et lucem viventium animas fidelium intrare, amota dubietate, fiducialiter credimus. Quem etsi pena purgatorio interrogat, tam ex eius operibus quam ex bono desiderio, quod habebat, libentissime collegimus, quia Otto vivus, Otto eternus in paradiso Dei est humilis servus sanctorum et, qui numquam peccaverunt, vere filius angelorum. Quamquam nil virtutis in conspectu Dei plus putetur habere, utpote¹ delicioso adolescente uxore non fruente, quamvis lubrica caro in aliquam vanitatem eum traxisset, vigiliae tamen, saccus et ieiunium, quibus pollebat, munda elemosina, sana lectio et dulcis oratio, quibus latebat, semper ad misericordiam Redemptoris sursum levabant. At cum nil valet, sicut scriptum est, »unus edificans, alter destruens«, »unus orans, alter maledicens«: vera mente — quod negare non est salubre — sicut et qui placere plus Deo desiderant et infirmi non possunt, copiosa vanitate multum erravit; hoc tamen non nocuit, eo quod sibi in omni re displicuit, secundum hoc: „Non parvus accessus ad beatitudinem Dei cognitio infelicitatis suae“. Et divina clemencia suam infirmitatem confortante, meliora volebat, qui etiam tria maxima bona, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium toto

Eccle.
34, 28, 29.

¹) Rkp. i Kade. utpute.

desiderio ardebat. Non enim parva spiritualia aut pedetemptim minutimque caeleste iter carpere deliberabat, qui summam potestatem et maximam gloriam tam subita mutatione relinquere magno animo cogitabat; quamvis, ut sepe sibi obiectum est, quam ipse virtutem putabat, valde Deo displicens vicium erat, quod humana fragilitate alienum, non suum officium agebat, dimittens legem et iusticiam, quam pauperibus et regno ministrare positus erat, et prope, quantum ad rem pertinet, raro regalia fecit et quae ad se pertinebant, minus; semper monachorum spiritualia querebat; humilitas autem maxima in eo erat, tuta fides et munere larga manus, quod nemo sana mente plurimum profuisse negat; hoc seculum mente et amore non habitavit et in magno amore Dei, quasi non haberet hic manentem civitatem, futuram toto desiderio inquisivit. Huc accedit, oculis hominum imperatorem esse, intus vero in corde ante oculos Creatoris presentem monachum portavit; ita voluptuosis rebus, quae in interitum hominem trahunt, auro, argento, regno et regalibus deliciis frustra suprasedit similis ei, qui proiecit. Videtur autem in morte eius compleri vaticinium Cymanae Sibillae, quae de Salvatoris adventu, de redemptione et iudicio temporali cum plura vera cecinisset, inter Romana fata, ubi de regibus loquitur, de isto cesare Ottone ita loquitur: Rex in purpura natus ante portam civitatis in terra moritur non sua. Quod est simile rei veritatis, quia rébellante terra et clausa civitate mors intonuit imperatoris. Hic est Otto, monachorum pater, episcoporum mater, humilitatis et clemenciae filius, religionis et karae fidei albus famulus, dives bonae voluntatis et pauper cum fine virtutis, sine differentia prodigus in terrena utilitate, vincens peccata de iuvene carne, karitate caelestium sprete patria, dulce decus aureae Romae, invisum funus brevi ira Dei supra se, longo luctu hominum post se, certa salute animae suae melius vivens in Christo Ihesu.

8. Sanctorum autem virorum Benedicti et Iohannis, pro cuius amore et salute tantae peregrinationis laborem summere, ut ferit aures audita mors cesaris, infinita angustia accrevit cordibus eorum. Cuius inter cetera bona hec nobilis consuetudo erat, quamvis pro iuventute viros vanos vel saeculares adamaret, plus adamare solebat homines bonos et amare quemque, quanto meliorem noverat, studebat, si laicus, si clericus, maxime si servus Dei erat. Cuius mortem nullus maiore luctu planxit quam Bolizlao, cui multa bona pre ceteris facere rex puer frustra in desiderio habebat, scilicet apud quem sancti viri Benedictus et Iohannes in heremo stetere. Qui supradictus Bolizlao, si fidem habet, ante omnes maiorem memoriam animae eius in corde tenet.

1002

9. Post obitum vero imperatoris in sua viscera conversus christianus mundus, ad prelia et opiniones preliorum exestuavit in potestate, sicut mare in tempestate, quod numquam plus fuit, peccatorum nostrorum exigentibus meritis, quam est hodie; et sedentibus in pace omnibus paganis impugnantibusque impune christianos, ceperunt pugnare inter se christiana regna iniquo odio, sevo et infatigabili prelio. Sed vulnus super vulnus, super magnam tristitiam hec maior tristitia mihi accrevit, quod propter dispendia pacis et nullam requiem bellorum non patuit mihi via eundi Romam, acquirere licentiam euangelizare paganis. Mirantur ergo iam sepius supradicti sancti, quam ob rem accepta licentia, non venirem. Increpatur negligentia, cur moram facerem, cur non timens incurrerem mendacium, hoc inverecunda fronte ita firme promitterem, quod implere negligerem; hoc sepius dicentes, se eo loci venire nec cogitasse, nisi ego suasissem et animum imperatoris talia implere fecissem; sua terra¹ plures et pulchras solitudines esse, in quibus solitariam vitam ducere possent; non ea causa talem laborem subisse, ut ignota terra in heremo stare delectasset, verum, quod magna bona creat, [ut] euangelizare paganis angelicum quesissent commodum, intrare horrisonum paganismum; maxime flos iuventutis Benedictus, qui vim pati regnum caelorum nimio fervore melioris vitae coegit, valde volens omne bonum. Non maiorem laborem mundus armis pugnando habuit, quam ipsi sancti curarum alternationibus cogitando habuerunt — quamvis ibi inter mundanos vanitas et superbia, hic autem in cordibus sanctorum Deus et veritas causa fuere, — hoc solum timentes, ne, priusquam in Dei servicio legitime militarent, per nullas magnas tribulationes, per quas oportet intrare in regnum caelorum, ingloriam et inutilem vitam finirent; „sicut conversionem imperatoris mors media crudeliter interfecit, quae opera bona claudit, ita nos, quibus vita superstes est, ne dormiamus, admonet“. Sic loquuntur² affectusque movebant gaudentium animorum. Omnibus vero votis, ut testatur discipulus eorum, qui adhuc vivit, adventum meum expectare ceperunt, qui apostolici oris venerabilem licentiam ferre debui, et cuius excitatio nobiles spiritus detulit eo loci. Me autem reum criminis et immundum conversationis, ne venire dignus essem, multa peccata tenuerunt, eo quod mala mea et plura mala, et bona mea infirma et mixta viciis fuerunt,

Prov. 11, 21. iuxta illud: »Manus ad manum non erit innocens malus«. Et psalmista:

Ps. 10, 5. »Inquinatae sunt viae illius in omni tempore«. Et quamvis tunc, ubi in heremo

¹) Abl. loci.

²) Rkp. loquuntur.

steti in Latina terra, parum boni fecissem, locum tamen cito dimittere recte timebam, iuxta illud: „In quocumque loco sederis, cito ne dimittas“. Quamvis etiam nec unam salutem invenisset mecum iocans diabolus, tunc aliis promittebam; sed tamen nunc desiderium monet, ne sedeam, nunc miseria tenet, ne eam, valde timens timenda, ne inganniret me diabolica cogitatio, si maiora sperans cellam dimitterem — et vacuus viam reliqui — et, quas quesivi, nihil diviciarum invenirem in manibus meis, sicut scriptum est: »Sunt viae, quae videntur hominibus rectae«, quarum finis usque ad profundum inferni dimergit, 1002
Prov. 16, 25,
26. et secundum illud: »Vir in laboribus laborat sibi et vim facit perdicionis suae«.

10. Accidit interea, ut una die, qui consilium querere et fratres visitare ambulavit, quidam spiritu ductus ad meam cellam veniret mihique¹ inter illa, quae interrogare venit, indignum facinus miserabili querimonia narraret: „Nuper“, inquit, „in Arimino² insurrexere totus populus contra unum nobilem virum, quem nosti, monachum Rothulfum, eo quod velut homo sapiens secundum seculum adiuvit Leonem episcopum de palacio, qui contendens pro fidelitate regis et suo questu multam pecuniam adquisivit in illo comitatu. Non profuit arrepta fuga pervenisse intra sancta sanctorum; ceci ira, pleni demone, non solum inter confessionem, sed de ipso altari sancti Gaudencii latitantem foras traxere, et non contenti simpliciter interficere, primum manus et brachia amputarunt, post pedes et crura frustatim, ut canes solent, totum corpus dilaniaverunt“. Ad hec ego ultra quam credi potest conterritus: „Heu me!“ inquo, „nonne alio die sedimus ad unam mensam, et nil minus cogitantes quam mori, uno pane, uno pisce pasti sumus? Mihi quoque multum ad cor carus erat, quamvis contra legem secularibus negociis militaret; et quia eadem karitate me dilexit, inventa occasione, Deo eum lucrari cogitabam. Quid facimus, frater? Vere »milicia et vita hominis super terram«. Ecce hodie qui nobiscum sunt et vivunt, tolluntur de medio; et nec sic expavescimus et, quasi numquam sit relinquens nos, misere amamus hanc non stantem vitam cum amara dulcedine pereuntium rerum“. Illo autem abeunte qui ista retulit de monacho occiso, stimulare me talis cogitatio cepit: „Ultra quid stas?“ inquo. „Iam nullas necte moras, arripe viam; Salvatorem euangelizando melius morieris in pagana terra, quam hic aliqua die sine fructu in hac infirma palude“. Iterum ergo negligens, quem impia mora turbavit, hoc responsum dedi animo meo, quo novis cogitationibus respondere mihi vir sanctissimus iste Benedictus in usu

Iob 7, 1.

¹) Rkp. i Kade. eique.²) Rkp. i Kade. Armenia.

1002 habebat: Non tibi credo, cantans illud de propheta: »Expecta, reexpecta,
 Is. 28, 10, 13. modicum ibi, modicum ibi«. Non post multos tamen dies animatus salutaribus
 preceptis abbatis mei, cupido animo et tardo crure Romam veni, ubi ab ore
 apostolici papae^a euangelizandi licentiam impetravi. Et post multos labores de
 grandi via maris et terrae Reinesburch veni, quae antiquo nomine vocabatur
 Radix-bona. Ibi tum, quia bella non parcebant et via plena erat hostium,
 a regione Sclavorum, ubi sancti par fratres adventum meum multa molestia
 expectabant, equum¹ itineris deflexi, et de promissionis fallacia et de peccato
 fraternae deceptionis nec memoriae umbra in corde meo remansit. Et dimissis
 Pruzis, quo propter novum sanctum Adalbertum occisum iustior me causa
 duxisset, Nigris Ungris, quo tunc versus in partes orientis navim conscendi,
 sinistro opere et infirmo humero euangelium portare cepi, hec dicens in corde
 Ps. 131, 4, 5. meo: Non »dederō somnum oculis meis« nec »requiem timporibus meis, donec
 inveniam« Christum; cui vita hominis, dies et nox, tota vacare debet; cui
 propter nocturnos timores, qui hominis dulcem salutem furantur, plus quia
 valet cor, tota mens et album opus semper cum adiutorio Dei ardere debet.
 Non enim scio, si post modicum tollat me Factor meus. Vere, sicut scriptum
 Ps. 21, 2. est: „Longe a salute mea“, quia iam prope erat, quod servos suos viriliter ago-
 nisantes dominus Deus clemens remunerari voluit, et me canem ad sanctos
 et me porcum ad margaritas venire dignum non erat, non iniuria, quia nolui
 venire ad eos, qui me expectaverunt cum tanta tribulatione, tot dies, tot
 noctes, cum sanctis sanctus, cum electis electus, quin potius esse ut miser et
 miserabilis sarabaita in propria voluntate et spinosus hypocrita in vana gloria,
 Prov. 5, 9. dedi »alienis honorem meum et annos meos crudeli«; dumque mihi est voluptas
 pro lege et placet errare post mundum in desideriis meis, qui preparatus sum
 multis dominis servire, ne me inveniret querenda salus Dei, abii vagus in
 Ps. 17, 27.
 Iob 24, 20. viam cordis mei, iuxta illud: »Cum perverso perverteris«; et iterum: »Dulcedo
 illius vermis, et obliviscatur eum misericordia eius«, quod est iuxta perverso-
 rum merita periculosum. At² non sic ille caelicola Benedictus, tenax veri et
 memor promissi, acceptis decem libris argenti, quibus tam forte iter explere
 posset, me, qui ad eum venire nolui, per se divina bonitate tactus visitare
 venit. Unus autem illorum, quem novicius fervor in heremum duxit, qui in
 servicio caelesti et in sana doctrina locum custodire debuit, id est iam sepe

¹) Rkp. equm.²) Rkp. ac.^a) Sylwester II.

supradictus Iohannes, sedebat domi, minus fervens desiderio euangelizandi, plus paciens. Non enim se ligabat talibus causis, qui tranquilla et equa mente, quicquid evenit, ferre solebat, expectans voluntatem de celo et miserans illam sanctam beati Benedicti inquietudinem, quam vulnerata karitate anima eius in multo dolore et currente sudore per viscera misericordiae gerebat. Vix, credo, inter electos Dei, de fervore Ihesu Christi umquam talem et numquam maiorem aliquis potest videre, quam hic Benedictus fuit, de quo agitur; qui nulli placere in vita sua querens nisi domino Deo, numquam habebat requiem, priusquam, in se quantum erat, devotissime compleret, quod, quamvis durum et asperum esset, placere sciebat in oculis Dei secundum illud: »Non enim facio animam meam preciosiorem quam me«. Ita et tunc nocte ac die hec erat sola eius cogitatio, quomodo euangelizandi licentiam acquireret aut, acquisita licentia, me inventum visitasset. Huius rei gratia illa beati Benedicti sancta precordia plena tribulationis et angustiae, sine misericordia doloris, sine mensura temporis traxere gemitus et suspiria. Et cum ille alter sanctus, id est beatus Iohannes, divinis iudiciis humiliter flectens colla, sapientia morum omnia patienter sufferret et dono Dei domitum animum facile refrenare posset, ut, quia non potuit esse quod voluit, vellet quod esse posset, hic solus Benedictus fluctuabat et impaciens temporis luctando et male vivendo secum pugnavit, ne fraudaretur a sancto desiderio et ne in purpurea spe perderet auream rem, propter quam patriam dimisit, ubi pluribus prodesse posset, et ignotae linguae terram inter montes, flumina et valles exulando ingenti labore intravit, iamque Sclavonicam linguam intelligere et satis bene loqui paratum habebat; et in quo consilio ambo erant, decrevit sibi tondere totum caput, vestem sumere virilem, qualem seculares gerunt, ut paganorum oculos aspectu mulceret, nedum¹ novitate vestium primo cursu exhorrerent, nec ad se venire aliquibus locum dedissent, et, quod ita esse potuit, habitu corporis nec veste diversus, eo facilius locum predicationis invenire sicque [eos]² cum occasione et, qua ubique necesse est, cum discretionem ad viam salutis dirigere posset.

11. Ergo de loco suo, ubi tunc in vasta heremo pulcher agricola proficiens sedebat, post me, toto desiderio animi quem querere volebat, leto incepto raptam viam secat, donec, dimissis post tergum Polanicis terris, lace-rae Boemiae contiguos fines tetigit maximamque urbem huius regionis quondam nobilem Pragam novus hospes subiit. Hac civitate, quem, dum importunis

¹) Kade czyta: ne, dum.

²) Tak poprawił tekst już Kade.

935 secularibus caelestia amat, ut insontem ovem diverso servicio funestus frater
 occidit, multa misericordia signorum suam sanctitatem loquens rex eius terrae
 Wentizlavus martyr iacet. Hac etiam in urbe, qualem nunc invenire nusquam
 fas est, episcopus prefuit preciosum animal, quem, quia audire noluit iniusticia
 989 impiorum, sacrilegis moribus in fugam verterunt et in aurea Roma, quam hor-
 990 tum sancti Petri desiderantes peregrini appellant, monachicum habitum sumere
 992 pium Adalbertum coegerunt. Rursus contra suam voluntatem pro utilitate
 pastoris reverti coactum, cum promissa morum correctio nulla sequeretur, bo-
 nam fugam arripere secunda vice coegit, donec tercio vexato¹ malis illorum
 994/5 operibus, ad eius maiorem leticiam: „Nolumus te episcopum“ palam vocibus
 996 dixere. Sed „quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum“, iustum
 Rom. 8, 28 Adalbertum non contristavit, quicquid ei acciderat. Dum Christum paganorum
 997 auribus ingerit, interficitur septem vulneribus ad novam gratiam et multam
 gloriam modernorum temporum episcopus et melior monachus, pulchro loquente
 vultu vir angelicus, desiderabili martyrio preciosus ille Adalbertus. Post cuius
 felicem triumphum, qui ex ore sana monentis et sancte viventis verba episcopi
 non hauserunt, nunc mutuis dextris sua corpora laniantes, se invicem occi-
 dunt, et ex illa hora, qua eius insontes fratres capite truncarunt, in sua vis-
 cera irato ferro parcere nec sciunt nec queunt. Tandem sero penitentes, quia,
 quem volentes nunc habere non possunt, tunc nolentes ceu contrarium operi-
 bus suis profugum fecerunt; sicque mali christiani non sponte sancto bona mi-
 nistravere, dum suo pastori paganos adire licentiam dedere, ubi predicando
 portans vitam eternam, accepit ab eis mortem temporaneam, de qua canitur
 Ps. 115, 15 in laude iustorum: „Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius“. Ad
 hanc tunc sontem Boemiam et suam dirutam metropolim cum iustus iste
 Benedictus intraret, voluit pedester viam arripere, ut, quia ubique viam bella
 non dabant, eo facilius, [et] quo sine equo esset, laboriosius ad me, quem
 1002/3 dulce et vere diligebat, perveniret. Erat autem hiems magna bellorum et totis
 lacertis movebatur, et propterea iter erat invium, ut nec ipsis nunciis, quibus
 antiquissimo iure securitas eundi sancitur, aperta via nisi cum periculo pateret.
 Hac de causa, qui primo in hoc opus argentum letus Bolizlao dux dedit, ne
 moveret pedem beatus Benedictus in tam sevo discrimine dissidentium rerum
 et incideret in hostem, magno conamine eum impedire studebat; et ca-
 rere tam iusto homine timor fuit. Cogitur enim amans talia sperare, qui ante

¹) Rkp. i Kade vexatum.

contristare sanctum quam se frustrare tanto patrono cencies potuit. Itaque videns Benedictus intercisum iter, quod dilectio mei pulchra ratione imperabat — nil preter solitum — multum tristis esse cepit, testatus, quantum de me curasset, quem, quia visere non licuit, amarissime flevit. In luctu deducens divisiones aquarum, humectat tristem vultum largo flumine ob considerata opera sua, quorum culpa in talem rerum angustiam deveniret, ut nec diu expectatum desiderium domum veniret, nec hoc ipsi foras querere liceret; merito se talia pati, inquit, qui incautus fuit, nil in futurum prospexit, ut¹ relicta terra, ubi plures lucrari posset, querens quod non invenit, sua propria perdidisset et nil prodesset; quod bona intentione ad illam regionem venit, ubi nullo amore sequentium fratrum labor suus appareret, et quod hostes haberet, et habere bonum desiderium prope iaceret, secundum illud: „Si recte offeras et non recte discernas, peccasti“; et iterum: „Velle mihi adiacet, perficere autem bonum non invenio“; et: „Cepisse multorum est, ad calcem autem pervenisse paucorum“. Nunc irascitur seniori Bolizlao, qui illum dimittere nolens, qui nulla timeret, bellorum et hostium supervacuam occasionem obiecit; nunc notat culpam meam, qui, cum prope essem et promissionis debitum reddere possem — quod verum erat — tunc temporis eum videre nolui. Nam sicut semper peccatoribus invisus est aspectus sanctorum, quomodo² magistrum caelestem videre vellem, qui contemptus, soluto freno post meam voluntatem velocius equo cucurri? Qui sic³ decrevi interesse spiritualibus officiis, ut tamen non carerem secularibus commodis, sic ut ambiguo servicio colerem Ihesu Christi amorem, ut tamen odio non haberem decipientem mundum, secundum illud: „Senatorem perdidisti, monachum non fecisti“; et iterum: „Ve peccatori ingredienti terram duabus viis“, et: „Nemo potest gaudere cum seculo et regnare cum Christo“.

Rom. 7, 18.

Eccl. 2, 14,

12. Ergo sanctus Benedictus multifariis doloribus querelam cordis eiciens, cum sat ploraret, nimia tristitia affligens cor suum, quia opera sua effectum non habuerunt, vacuus ad fratrem Iohannem redit. Unum vero fratrem, qui caelestium amore delectatus tunc sub illorum magisterio in heremo militavit, nunc vero eidem sacro loco abbas studio spiritualis disciplinae preest — quia huius fratris iter dux Bolizlao non prohibuit — ad unam consolationem in tanto tedio caelestium incendiorum pro acquirenda apostolica licentia, que

1003

¹) Rkp. i Kade et.²) Rkp. quando; poprawkę powyższą proponuje K.³) Rkp. i Kade si; poprawkę powyższą proponował już Holder-Egger.

1003 est mundi domina et mater ecclesiarum. Romam transmisit, hoc iniungens et
 superponens ad eius sollicitam obedienciam, ne preteriret vocare me, cuius
 instinctu has Slavonicas terras visitaverat, et me invento, si haberem licen-
 tiam, de magna via cito veniret, si non haberem, peteret a me aliquem so-
 cium itineris Romam eundi pro acquirenda licentia, ut ceptum iter perageret.
 Et quia, sicut de certis breve est amanti, ita de incertis longum sperare
 timenti, ut recens dolor suae magnitudinem amaritudinis plus temperaret,
 Nov. 1. quando veniat missus, diem mittens prescribit, scilicet aut in memoria omnium
 Nov. 11. sanctorum redeundi primas inducias, aut in festo sancti Martyni postremas
 haberet, oblitus, credo, propter instantem necessitatem et vim dolorum, quia
 secundum regulam, qua vixit, nihil monachus definire debeat, [quod] sacra
 Collatio patrum imperio dixit. Rapti viam discipulus a beato Benedicto missus
 de rudi heremo et, quia me nusquam vagum invenit, pro cuius ignavia longum
 desiderium in tribulationem venit, apostolicae iussionis ut ille licitum quereret,
 recte Romam tetendit.

13. Ipse vero Benedictus, ubi recreat amarum animum, reversus ad
 dulce desiderium, more solito vitam agebat, accingens se ut vir amaritudine
 presentium, omni autem desiderabili et precioso solatio sequencium bonorum.
 Cui inter multa bona unum solum bonum, inter tot pulchras beatitudines,
 quae animos mortalium capiunt et accensos in vanum currere cogunt; una
 sola beatitudo, videlicet timor Domini sanctus animum eius cum potestate
 possedit, sciens in media tribulatione invocare Deum vivum, obponens contra
 damnandum cupiditatis appetitum abrenunciationis perfectum contemptum mundi;
 et¹ cui preter se nulla debetur possessio in terra, nil, quod non est Deus,
 concupiscere in terra novit, habens ante oculos memoriam gloriosae aeterni-
 tatis, quae est vita sapientis, noctem quoque manentis sine fine supplicii bea-
 titudinemque regni futuri semper mente revolvens, quam gignit dux itineris
 ad caelum, aurea discretio et meditatio omnium virtutum. Tota illa estate
 Nov. 1. usque ad ingenuum festum omnium sanctorum sederunt firma mente in oratione
 Luc. 24, 49. et ieiunio, expectantes illud apostolicum: »donec virtute induamini ex alto«. Tanta
 autem erat concordia sanctorum illorum fratrum, ut quicquid unus
 vellet, alter etiam nolens vellet in cella, in opere, in veste, in vita, in ora-
 tione; quomodo unus volebat, alter nec parum discrepare propter amorem
 fraternitatis et periculum voluntatis curabat. Una mente tam in prosperis nihil

¹) Rkp. i Kade ut.

nisi Deum diligere scientes, tam mores quam vitam componunt, quam orationibus, quibus mundam animam ornant, sicut scriptum est: »Erat omnibus cor unum et anima una«, et secundum psalmistam: »Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum«. Ubi ergo frustra expectatus, ad Romam et post me missus frater ad destinatum diem non venit, sancti fratres Benedictus et Iohannes, qui nil amant huius seculi, pro salute animae iterum turbantur, secundum illud: »Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem«. Et propter nimium amorem ad salvam felicitatem caelestis Imperatoris non pensantes humanarum rerum incertum exitum, increpant moras karae legationis iam duplo dampno duorum fratrum, mei et alterius post me missi, quos nesciunt si in hac carne umquam videre debent; quod et accidit. Accusant peccatum suum pro causa damni missi fratris, invocant divinam misericordiam pro remeatione sui et mei, scientes loqui: »Quoniam tu es patientia mea, Deus meus«, misericordia mea. Laborantes itaque amaro tedio servi Christi, hec inter se laudabili querimonia conferre ceperunt: „Si enim homines laborant ob pereuntium rerum commoda, cur nos libentissime non laboramus pro adipiscenda rerum caelestium veritate?“ Hec querela, hec collatio sacra in vexatione spiritus illorum numquam remissionem fecit, quociens se castis corporibus videre, quociens ad loquendum convenire, qui sinceris affectibus animorum semper simul fuere, quare ego prior non venissem, ut eis promissum habui, nec post me missus cum diu optata licentia veniret: „Quantum tempus“, inquit, „huius rei gratia in vanum consumsimus, Sclavonicae linguae idioma superfluo sudore paravimus, ut¹ incognitis paganis melior pateat ingressus ad salutem; parcentes rasorio, dimissae barbae misericordiam nobis fecimus, qui totum caput radere parati sumus. Cum, manente bona intentione, nil noceat vestis mutata, indumenta similia ad ritum gentilium indifferenter sumere statuimus, credentes in pagano populo, dum socium esse credit, quem discordare a suo ritu non videt, sic locum predicationis, sic rationale martyrium nobis patere, nec interesse, qua occasione quis ad bonum deducatur et ad salutaria dirigatur. Ecce quam nihil proficimus, quia apostolici verbi sacra licentia, cuius arbitrio tota pendet harum rerum cogitatio, non dignatur ad nos peccatores venire. Vere, »quia non in finem oblivio erit pauperis, paciencia pauperum non peribit in finem«. Erant autem sub magisterio alii duo carnales fratres, unus nomine Ysaac, alter

1003

Act. 4, 32.

Ps. 132, 1

Sap. 9, 15

Ps. 70, 5.

Ps. 9, 19.

¹) Rkp. et.

- 1003 Matheus, in heremo sedentes; et qua pulchra similitudine nobilium patrum purpurea proles prodiit de Latina terra, de Sclavonica dualitas surrexit; horum duorum fratrum sorores in monasterio inter numerum virginum Deo militarunt. Ipsi vero, cum essent fratres secundum carnem, meliores fratres secundum spiritum esse ceperunt. Interea impii quidam latrones decem libras, quas dantem seniore Bolizlaum¹ dedisse noverunt, auferre sacrilego consilio spiravere, ut in densis tenebris, dum nox amica sceleris occultum facinus adiuuaret, omnes Dei servos in illa silva occiderent et pecuniam, quam apud illos inveniri stulte cogitarunt, inter se cum licentia dividerent. Hoc perversis latronibus perverse cogitantibus accidit, poscente ratione festi diei, ut sancta vigilia largitantis² et boni Martyni ritu christiano per orbem terrarum memoriale Dei, nocturnas, cantare et salutare Dei, missam, celebrare illi sancti monachi, amatores videlicet veri et inconcussi boni, confluxissent; hoc ipso vespere — sicut serviens ille testimonium fert, qui pro eorum servicio illa vespera in villam³ ambulavit — tantum tedii, tantum meroris tunc in ipsa vespera de supradictis causis habuere, quantum non amplius umquam. Canunt antiquorum⁴ elegos solita et superflua querela: „Frustra sua derelicta, sub alio sole alienam terram intrasse, cum multo sudore ignotam linguam parasse, quibus, ut intrarent cum Christi armis conturbare profundum paganismum, nulla vestigia venientium fratrum, nulla signa apostolicae obedientiae venire dignarentur, iuxta hoc: »Numquid obliviscetur misereri Deus aut continebit⁵ in ira sua misericordias suas?“ Gerentes salutarem tristitiam et cordi⁶ insitum dolorem, non eo quod molles et desides nil, sicut nos miseri, utilis laboris fecerint, sed quod non tantum, quantum accinctis et perfectis viris convenit, in spiritualium lucrorum iocundo studio ad voluntatem certare suffecerint, secundum illud: »Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus« ut delectaret videre legitimum cursum bonorum cursorum currentium, quare locum non haberent predicando suscitare ad vitam christianitatis mortuos paganos; putantes tanto plus misericordiae invenire in conspectu Christi, quanto plus propter eius amorem inventarum animarum ei advexissent; sub qua munda occasione, cuius donum est omne bonum, si calicem salutaris dignatio Dei offerret, libenter sumentes, non tam peccatum hominum quam lucrum volentes animarum

¹) Rkp. Bolizaum.²) Rkp. largidantis.³) Rkp. i Kade villa.⁴) Rkp. i Kade antiquum.⁵) Rkp. contin. Holder-Egger radzi czytać continebit,

podczas gdy Kade drukuje »continet«.

⁶) Rkp. i Kade corde.

ardenter volebant, tanto acceptiores Christo regi esse cupientes, quanto pro eius amore nullo¹ parcant labori. Sed o altitudo diviciarum sapientiae et scientiae et misericordiae Dei! Illi nescientes quod futurum erat, propter tardum nuncium pusillanimitate defecerunt et pre angustia spiritus gemeabant, quibus, etiamsi tunc acquisita apostolica licentia adesset, necdum tamen felix martyrium tam prope foret, cuius inestimabili ardore cor eorum ardebat; sed bonus Deus eis nescientibus ipse paravit, qui ex hominum malis multa bona facit et, desiderium animae eorum ut tribuat, quemadmodum pollicitus est petentibus in nomine suo, numquam mentitur sanctis suis, secundum illud: »Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet et non tardabit«; et iterum: »Numquid mater potest oblivisci, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui«; et rursum: »Modicum dereliqui te et in miserationibus multis congregabo te«, dicit dominus Deus, spes sanctorum et turris fortitudinis eorum, qui fecit valde bona, optimus in omnibus operibus, maxime pulcher, rubicundus, mirabilis Deus in sanctis suis. Ergo intempesta nocte quiescentibus illis, cum altum fessa membra carperent soporem, venerunt impii anhela malicia et cassa nequitia, quibus ad novum facinus cor salit, iecur hiat, labia tremunt, nares flant, precordia sanguinem trahunt, ora colorem² mutant, pedes festinant, et dentes sonant, vox repressa silet, stulta ira ardet, tenens arma manus sudat, rapax inventi avaricia ridet. Aderant facili bello canes ad sanguinem, lupi ad predam; volentes nocere, coacti prodesse, frustra querentes sibi bonum, in conspectu Dei magnum malum fecerunt; venerunt nocentes, ut fur nocte, corporibus innocentum sine causa claudere diem vitae. Et quidem pecuniam pro magna via agenda Benedictus accepit, sed mox, ut impeditum iter vidit, qui numquam in animo suo reliquit avari spem nummi, absque retractatione principi reddere procuravit. Mali autem christiani, dum, de qua dicitur: »Hec est oculus eorum in universa terra«, pecuniam invenire credunt, quod iam pagani pro religione tarde solent, iustos libenter occidere facili mente nec timent nec tardant, contra illud: »Nolite sperare in iniquitate, et diviciae si adfluant, nolite cor adponere«. Unus autem ex profana multitudine, que ad miserum facinus preciosae mortis expiravit, quasi dux itineris, maiorem partem pecuniae sperans, qui eos bene cognovit et alia hora in eorum servicio ministrare iussus fuit, ante eos cum occultato gladio armatus intravit. Prius vero quam intraret, ne ad novum scelus

1003

Habac. 2, 3.

Es. 49, 15.

ib. 54, 7.

Ps. 61, 11.

¹) Tak Rkp.²) Kade calorem.

1003 sacrilegum cor expavesceret, benedicente Satana, duos calices ebibit, et portans in sinistra candelam et hastam in dextra, repente ante evigilantes sanctos terribili facie funestus carnifex stetit.

Elevaverunt se usque ad medium corpus sedentes parum suavi lecto fratres, et, quia necessitas frangit legem, et frangere silentium maior causa hospitum licentiam donat, sicut semper in ore et corde illorum Christus erat: „Ceperunt“, inquit ipse carnifex, qui percussit eos, postea penitens, „nescio quid inter se ad aurem susurrare“ — quod utique persolvendo capitulo monachorum conveniens versus erat: »Preciosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius«, quoniam illorum preciosa mors instabat, et pro instanti periculo nostra existimatione »Confiteor Deo« esse potuit. — „Ast ego“, inquit carnifex penitendo hec narrans, „mortua mente stupefactus sto; volo occidere et expavesco nefas“. Postquam quod voluere susurratum habuere, Iohannes, filius patientiae, qui plus bene sciens linguam amborum voce supervenientibus responsa dare solebat, cito per martyrium sanctificandus, loqui cepit, dicens: „Amice, ad quod venisti, et quid vult novi armatus populus iste?“ Attonitus percussor, qui nunc bona malefecisse valde penitet, respondit: „Dominus terrae Bolizlao misit nos sine misericordia ligare vos“. Subridens illa sancta facies dixit: „Numquam senior bonus, qui propter Deum multum nos amat, talia precepit. Quid frustra mentiris fili?“ Carnifex respondit: „Verum occidere vos volumus. Ecce causa, pro qua venimus“. Et sanctus Iohannes ait: „Deus vos adiuvet et nos!“ Ad illud verbum pallidus parricida statim evaginavit gladium crudelem et percussit duobus vulneribus illud sanctum corpus, quod in vita, quamvis non sit gloriosum, cecantibus variolis unum oculum, gesserat tertium vulnus. Consequenter et superiore parte preciosam margaritam, felicem Benedictum, dum ad alios festinat, uno magno ictu percussit in media fronte, ita ut altus cruor angulares parietes leto flumine purpuraret et, ut est hodie videndum, circumquaque saliendo pulchris maculis domum coloraret. Non autem frustra erat, quod proximi ad mortem, de qua scriptum est: Num. 23, 10. »Moriatur anima mea morte iustorum«, plus solito tristitiam habebant, si redemptione nostra, ipsa salus, sancta misericordia, Deus propinquans ad passionem, quam inestimabili caritate in salutem hominum pro perditis inclite celebravit, suis dilectis sequacibus tedere et mestum se esse fateretur. Verbum in principio, in cuius manu est anima omnis viventis, cum eum vicit clemencia, Marc. 14, 34. ut ferret nostra crimina: »Tristis est«, inquit, »anima mea usque ad mortem«. Et ut certa ammittantur¹: qui novo martyrio misera tempora beavit, sanctus

¹) Rkp. i Kade amittantur; Holder-Egger proponuje jak w tekście.

Israelita, vere bonus Adelbertus, cum audire et occidere dedignati Pruzy eum a finibus expellerent suis, pro infortunio illo cepit infinita tristitia laborare et, quare, ne eos lucrari posset, imprudenter veniret, se ipsum increpare. Testimonio illorum, qui secum fuere, numquam mestos animos deiecit, donec post tergum venientes¹ non sponte sua maliciam² iubente Deo verterunt ei in optimam partem. Sic et nunc, quorum paulo ante ultra mensuram tristitia excrevit, dum sanctus amator fidelis hominum Deus habundantia pietatis dare solet, supra quod petimus aut intelligimus, foris querendum domi dedit desiderio animae eorum optatum martyrium; quod cum precipitatione incaute invenire, sicuti est periculo plenum, ita cum orationibus querere est sanctum et salutare. Unus autem Ysaac nomine ex duobus, qui de Sclavonica terra et lingua in sacra professione beatos magistros Benedictum et Iohannem sectati sunt, ut erat ordine tercius, homo corpore robusto, non suaviter expérgefactus: „Aduva Deus, adiuva Deus!“ voce super vocem ingeminat nobilem clamorem secundum hoc: »Turris fortissima nomen Domini; ad ipsum fugiet iustus et salvabitur«. Prov. 18, 10. Et cum quasi ad orationem surgere vellet, in mediis cruribus iratum ensem et, sicut scriptum est: »Ubi amor ibi oculus, ubi dolor ibi manus«, cum quasi pellem pro pelle manus elevaret, non parcentem alteram plagam in religiosis³ manibus accepit. Ipse vero Ysaac desiderabilem finem expectatae mortis, iubente Christo, qui est salus omnium in se credentium, domum advenisse admirans, quia deponit per martyrium, quod homo portat, supercrescentium peccatorum magnum pondus, testatur leticiam cordis huiusmodi verbis: „Bene“, inquit, „nobis, qui tam bonam noctem et sic felicem horam, quam numquam pro nostris meritis meruimus, sola misericordia Salvatoris invenimus“, iuxta illud: »Exultabit cor meum in salutari tuo; cantabo Domino, qui bona tribuit mihi«. Ps. 12, 6. Et rursum dixit: „Benedicat vobis Dominus, quia bene nobis facitis“, secundum illud: »Benedicite persequentes vos et ignoscite illis; non enim sciunt quid faciunt«. Rom. 12, 14
Luc. 23, 34. Hoc cum dixisset Ysaac, tercio iugulatus expiravit. Inpii autem, cum illos se benedicere audirent, quibus male facere hoc solo animo venerunt, tanta bonitate, benigna illa et tranquilla patientia confusi, more suo post tempus tedere et penitere ceperunt, ita ut dicerent: „Ve nobis! quid operis egimus, qui tales homines, qui gaudent occidi et inusitato more hominum interfectorem suum benedicunt, occidere venimus? Sed iam aliter

¹) Rkp. i Kade venire.²) Rkp. malicia.³) Rkp. i Kade inreligiosis. Po-

prawkę powyższą proponował już Holder-Egger.

1003 nequimus nunc agere, nisi ut omnes occidamus; ne palam fiant scelera nostra, et digna pena inveniat nos auctores, perficiendum est quod cepimus“. Nam quod proprium miseriae hominis, quia expectans ab alto Deus; non enim in conspectu eius tantummodo transitoriam corporum vindictam expavescebant, animarum vero sequentem intolerabilem penam nec parum pensabant, de qua

Hebr. 10, 31. dicitur: »Horrendum est incidere in manus Dei« omnipotentis. Porro Matheus, novitate rei percussus, frustra se foras in fugam dedit; qui venit iuxta ecclesiam confossus lanceis, ubi quasi ad orationem iacet prostratus toto corpore ad terram. Cristinus autem, coquus¹ illorum, cuius frater illa vespera in villam

Luc. 17, 34. ambulavit, secundum illud: »Unus assumetur, et unus relinquetur«, defendens se cum ligno, quos occisos nescit, fratres frustra in adiutorium vocat, quia corpore mortui non audiebant. Qui supradictus Cristinus, sicut interfectorum servicio amabilis et grata persona inhesit, super quatuor occisos sanctos impio vulnere quintus interfectus accrevit magno illius beneficio, de cuius quinto vulnere in latere salutis, per quae remittuntur peccata hominibus, exivit sanguis et aqua; qui vult dare bonus novissimo sicut et primo; per cuius misericordiam unusquisque salvatur, non propter proprium meritum. De hoc vero, quod cogitaverunt invenire pecuniam, ad maiorem tristitiam nil inventientes, diviserunt inter se ferro parati, scisso missatico paramento, quod sancti viri cum optimis libris, quorum nil tetigerunt, de Latina terra dono imperatoris secum adduxerunt; pallium de altari tulerunt, in quo erant reliquiae, et totum cereo panno involutum iuxta parietes ecclesiae incensum igne apponunt, ut, tota ecclesia ardente, omnes mansiunculae in parvo claustro cum sacris corporibus ad cinerem comburerentur, et non dicatur: „Latrones aut viri sanguinum“, sed: „Casu accidente ipsi sibi hoc fecere“. At aliter Deus, aliter homo cogitat. Æcclesia non arsit; corpora sanctorum in pace sepulta sunt, et auctores mali, iubente Deo, latere non possunt, frustra neminem vivum relinquentes. Sera tandem penitentia ducti, ceperunt fugere maiore impetu quam venire, qui ad cumulum damnationis malae conscientiae ex hora, qua occisis sanctis foras egressi sunt, dulcem melodiam et vocem cantantium intus sonantem audierunt. Cui rei verum et forte testimonium reddunt; nam in illo monasterio, quae possunt, necessaria libenter servire parati sunt. Ita non bene preliato duello, impii fugam fecerunt; et martyrum animae, quorum egregia vita insperata salute bonum finem fecit, innocentes et recte² aeterno et vero Deo

1) Rkp. coqus.

2) Rkp. i Kade recti.

Ihesu Christo presentate¹ erant. Omnes autem aliter quam ad somnum iacerent, in illa occisione mutati sunt, quamvis excepto puero Christino, nemo reluctari operam dedit, sed de morte preciosa gaudium erat singulis in Spiritu sancto. Matheus, maliciam fugiens, iuxta ecclesiam iacuit; Christinus, innocentiam defendens, in medio foro iacebat; Ysaac, ad novam causam surgens et tercio uno ense prostratus in longum, veniam petebat; Iohannes, de lecto in terram procumbens, imitatur modum super genua orantis. Solus Benedictus, divae cohortis primicerius, sicut dormiens iacebat, gloriose moriens spiritum Domino reddidit, ita ut, peracto scelere, cum venirent ipsi occisores videre, mirantes, si adhuc viverent, qui in Dei carminibus indesinenter voces deintus sonare audiebant, sanctus ille Benedictus cucullam capiti imposuisset et mutato latere ad parietem converteret, qui cum illis omnibus mortuus erat. Unus autem carnificum, qui aperto hostio intus prosilivit, timens infectum facinus, et illis viventibus evenire periculum prodicionis, nam et gelida membra manu palrans et vagis oculis pallida ora inspiciens, numquam nec tenuem auram de flante spiritu invenit; nimirum quia, in cuius virtute magnus sanctus Ariopagita Dionisius, canentibus angelorum melodiis, amputatum caput propriis manibus portavit, in eius misericordia pusillus iste sanctus Benedictus post mortem mutare latus et, ne a regula detectum caput discreparet, cucullam roseo capiti ponere potuit. Surgente purpureo die super egros mortales usque ad altam horam, qua clausam curtem² viderunt, nullus ex venientibus villanis adpropiare ausus est, donec, admirantibus cunctis, quid intra fecissent, quorum nec unus temporis spacio egressus est, quidam, traiectionis per spinosam sepem errantium oculorum spiculis, in medio curtis videbat Christini cadaver iacens. Hic erat innocentum innocens minister; puer eorum necessitati gratanter servire solebat, quem propter fidem et karitatem sanctorum fratrum clemens Deus ad plena gaudia simul coronari permisit. Nec mora, ad ingens spectaculum certatim festinant stupefacti villani; nec tamen presumunt inlota manu et incesto corde tangere corpora sanctorum, nisi nunciantes ubique peccatum noctis in lucem producant; et quia tandem tercio die hoc potuit episcopo terrae nunciari, clericorum et sanctimonialium, utpote³ in rudi christianismo, ad sanctorum innocentum felices exequias satis convenere et, unde silva sat dabat, preparatis ligneis sarcophagis, intus in ecclesia, quantumvis⁴

1003

Nov. 11.

Nov. 13

¹) Rkp. i Kade presentati.²) Rkp. curtam.³) Rkp. i Kade utpute.⁴) Rkp. i Kade quantum bis.

1005 quatuor divorum¹ hominum locus capere posset, iuxta preceptum episcopi grandem fossam fecerunt. Senex vero Vungerus episcopus, dives de bona voluntate, cum ad sanctum locum pervenisset, salutare hostias et officium orationis cum clericis superimplevit, ad sanctorum corpora manibus et corde suplex intravit. Et tunc e quibus preciosa gemma, aureum sidus et dulce decus ceterorum, ille dux Benedictus, cuius cum Deo luctans fervor numquam dimisit, donec quos martyrio baptizavit, omnes manus² Domini benedixit, secus principalem³ angulum, in dextra parte introeuntibus domum, aversus in latere ad parietem iacebat, in quam partem, peracto martyrio, felix mortuus cum magna delectatione⁴ se vertebat. Cuius nobile caput meridiem, venerabiles pedes aquilonem respexere, quarum parcium de diverso vento in Canticis canticorum ita scriptum est: »Surge aquilo et veni auster, perfla ortum meum, et fluent aromata illius«; hoc est: „Recede, diabole, et veni, sancte Spiritus, reple animam meam, ut appareant suave olentes virtutes eius“! Ceteris autem cum eo occisis situm corporis casus aut oratio variavit; et quod super aurum optimum, caput eius electum non solum rubeos parietes coloravit, sed etiam

Cant. 4, 16. sancti viri cucullum plenum sanguine invenerunt, secundum illud: »Lavit in vino stolam suam et in sanguine pallium suum«. Porro episcopus cum orationibus et antiphonis, ut oportet, in timore Dei sanctorum corpora usque ad locum sepulchri prosecutus est. Quorum bis bina⁵ in uno monumento secundum

Gen. 49, 11. ordinem posita ea die sepulta sunt. qua redemptio nostra, filius Dei, in sepulchro requievit, postquam passione sua perditum mundum redemit et sua morte mortem nostram salutare Dei occidit. Medio autem loco florem iuventutis nobilem Benedictum et pullum glorie egregium Iohannem, dictante iusticia, posuere, quibus alios duos in fine circa latera iungunt, quos sancti servicii novos et albi martyrii dignos alumnos gratia Dei fecit, apte secundum illud: „Virtutes medium locum tenent, discipulis autem omnis laus in fine canitur“. Puerum vero Christinum, ministrum sanctorum, quia talem sanctitatem non habuit et cum ligno se defendere voluit, foras in claustro posuere, secundum illud: „Non iungas bovem cum asino“, hoc est: „sapientem cum stulto“. Quem supradictum Christinum non longe post de illo sepulchro educentes, ita ut sicut vivus omnino nil fetoris emisisset, totum integrum invenere. Tanta autem pluvia in revelatione eius corporis repente secuta est, ut extra solitum

¹) Rkp. i Kade duum.²) Rkp. i Kade manu.³) Rkp. principale.⁴) Rkp. delectione.⁵) Rkp. i Kade bini.

inundaret, et seculares, qui in claustro laborabant, de labore fugerent; quem monachi suis manibus tractare digni, sicut nec vita, ita nec sepulchro separatum, intra ecclesiam¹ suorum seniorum ordini apposuere, secundum [illud]:

»Non est distinctio Iudei et Greci«; servus ac liber, omnes in Christo unum Rom. 10, 12
sumus. Apertis autem tumulis sanctorum monachorum cum ministrum apponerent, post tantum tempus nullum corporibus cognatum fetorem sanctorum dulces carnes emisere, quem² peccatorum putres carnes etiam prima die densa nebula ministrare solent.

14. Nec tacendum: extrema nocte quando fecerunt vigilias, cum duo pueri salubrem psalmodiam cecinissent, qui cum fratre medius iacet, sanctus Iohannes convertit se in aliud latus. Alius puer pre timore exterritus, foras se in fugam dedit, alter vero, qui nunc in monachico habitu eiusdem ecclesiae diaconus est^a, partem angelorum videns, psalmos canendo perseveravit; ita contigit, ut, quod prior Benedictus in occisione egit, in aliud latus se vertendo in lecto, hoc Iohannes perageret in sepulchro. Multa autem signa et celestia beneficia pro meritis sanctorum dat ibi larga Divinitas, quorum facta ibi congregatione hoc primum fuit.

15. Sabbato quodam post factum mandatum, quod divinam caritatem in memoriam reducere animabus monachorum solet, in conspectu omnium fratrum, quam nemo hominum ibi posuit, clara luce candela ardere visa est ad tumultum eorum. Quod et post diverso tempore multociens visum est, ut evidenter appareret, in qua luce ante faciem gloriae Dei et gaudio caelestium animae illorum clarescunt, qui vivere in terra viventium oculis mortalium cum luce testantur. Et si forte parum adusitatum videtur, quod de ardente candela factum est, adhuc referam aliud miraculum de lumine sanctorum; cuius rei prope tot testes sunt, quot iuxta stans villa homines habet.

16. Cum illam villam regis Saxonum exercitus magnus et validus ascenderet, et quin³ tota provincia periclitaretur, nemo fere dubitaret, in medio noctis, qui longa luce per totam curtem aspexit et integra hora manens stetit, videtur super illam ecclesiam quasi circulus ingens et splendidus. 1005

17. Similiter volvente anno ab octavo die martyrii eorum visa similis res Nov. 18.
lato lumine super ipsam ecclesiam lucens in vacuo aere, ut ex priore signo eorum protectione protectam terram homines intelligerent, quam sine effectu

¹) Rkp. ecclesia.

²) Rkp. que.

³) Rkp. quia.

^a) Stefan. Ob. rozdz. 19.

cogitatae perdicionis illesam reliquit exercitus regis, ex posteriore autem signo luminis testimonium eorum sanctitatis claresceret, quorum patrocinia, si devoto animo querantur, de illo monasterio, ubi sub pauperie¹ mundae sepulturae caelestis thesaurus iacet, cum misericordia super totam terram venire non dubitantur.

18. Alia hora, qui iuxta ecclesiam erant dormientes monachus et laicus, ambo exterriti, audierunt inter multam lucem et timorem voces cantantium, et vox legentis audita est euangelium Dei vivi, cuius finis est: »Intra in gaudium Domini tui«.

Matth. 25, 21.

19. Erat unus, qui nunc illi ecclesiae diaconus servit; qui cum, longa infirmitate arida ossa excoquente, ligatis ossibus ad ecclesiam non posset venire, nocte, cum caperet somnum, venerunt ad alium fratrem, trahentes secum splendorem caelestem, sidereos vultus, pius Benedictus et felix Iohannes: „Increpa“, inquiunt, „fratrem Stephanum, quare tot dies ad ecclesiam non venit. Quare piger iacet et lectum artius amat? Surgat et cum fratribus ad opus Dei vadat“! Cui hec visio nocte apparuit, sequenti die illum ambulantiem vidit, qui altero die ex diuturna infirmitate prope mortuus erat. Eratque mirum vigilantem, quia sic cito salutem dederunt dormienti, cum ad vocem iussionis clementium medicorum celeri sanitate domum orationis intraret, quasi numquam perderet faciles vires laboriosi corporis. Ubi aperte loquendo apparet, quam presentem salutaris misericordiae vultum omni eorum necessitati apportet, qui in suorum servorum honore, facto monachorum, die ac nocte Deo serviunt, secundum illud: »Querite primum regnum Dei, et hec omnia adicientur vobis«, hoc est: „quaecumque vobis necessaria sunt“.

Matth. 6, 33.

20. Nam quanti demoniaci et quot modis per eorum digna merita sint liberati, gratias Deo! nec certa scientia pre multitudine, nec certus numerus est.

21. De catenis autem ferreis et ligneis compedibus nunc sano, nunc fracto ferro et, ubicumque est, soluto qualicumque vinculo, quantos illi per suam bonitatem liberant, nos pro nostra pigricia dicere piget, ut liquido appareat, quantam² curam illi immortales habeant, quibus sine tristitia dati³ celerem salutem prestant, specialius autem eorum curam gerant, qui sibi comminus serviunt aut, cum sint infirmæ consciencie, ad maiorem animae suae salutem, quod Deus novos sanctos coronavit, valde gaudent, secundum illud:

Luc. 7, 47.

¹) Rkp. paupere.

²) Rkp. quanta.

³) Miejsce zepsute; należałoby może czytać: qui sine tristitia beati.

»Dimissa sunt illi peccata multa, quoniam dilexit multum«. Frater autem ille, viventibus adhuc in hac terra sanctis, et ab eis missus ad apostolicam sedem, quando cum licentia venit, iam feliciter invenit rem peractam, scilicet per martyrium eos evolasse ad caelum; quamvis ego, quem Benedictus iste pro sua bonitate et nimia caritate „frater meus“ appellare solebat, dudum, eis nescientibus, apostolicam licentiam accepissem. Cum autem misericordia Redemptoris talia circa sanctos esset¹ operata, iterum rediens frater ille Romam cum martyrium eorum ibi nunciaret, ipso interrogante, papa^a procul dubio iussit eos in loco sanctorum martyrum haberi et honorari. Cum autem me gyrovagum nusquam vidisset, — *cum propter hoc ipsum interrogare et martyrium eorum renunciare rursum Romeus esse cepisset*² — quia discordia magna cum rege Saxonum erat, dum timetur, ne in damnum sui imperii illorum cursus foret, cum satis bono Vungero episcopo in itinere comprehenditur, et missus Parthenopolim, in monasterio sub diligenti custodia tenetur. Inter vagas quoque umbras noctis angustians homo cum dulcem caperet somnum, apparuerunt sibi sancti viri velut geminum sidus Iohannes et Benedictus, valde increpantes, cur staret, qui sine voluntate et in horrida reclusione ibi plures dies mansit: „Unum“, inquit, duorum, quem dimisisti in monasterio, perdidisti; si citius non venis, alterum eris perditurus“. Intellexit frater, quod non bene esset de loco sancto, ubi duos clericos posuit, qui, donec ipse rediret,

¹) Rkp. esse.

²) Według zdania »Cum autem misericordia« poseł przez Jana i Benedykta wysłany, powrócił po ich śmierci do Rzymu z wiadomością o ich męczeństwie, wskutek czego papież Jan XVIII. kazał ich ogłosić za świętych, jak Bruno przypuszcza. Następne zdanie zaś powtarzając tę samą okoliczność, że tensam poseł z wiadomością o ich śmierci męczeńskiej. powtórnie wybiera się do Rzymu, donosi w dalszym ciągu, że nie dotarł do Rzymu, lecz w drodze został przez ludzi królewskich wzięty do niewoli i w Magdeburgu uwięziony, skąd uciekwszy szczęśliwie powrócił do domu. Jedno zdanie obok drugiego jest w tej formie niemożliwe. Dlatego też przypuszczam, że Bruno w swym autografie przy wyrazach »iterum rediens frater ille Romam cum martyrium eorum ibi nunciaret, ipso interrogante«, napisał na marginesie inny zwrot »cum propter hoc ipsum interrogare et martyrium eorum renunciare [volens] rursum Romeus esse cepisset« — którym może chciał zastąpić tamten, lecz nie zdecydował się, bo zwrotu w tekście nie wykreślił. Wskutek tego przepisywacz zwrot marginesowy umieścił w miejscu niewłaściwym i zdanie całe pobałamucił. Po opuszczeniu wtrętu bowiem, otrzymamy sens taki, że ów poseł z biskupem Ungerem w drodze z Rzymu do Polski został uwięziony.

^a) Jan XVIII.

diligenti studio ibi servirent; et non dubitans, se celitus adiuvari, cui a sanctis dictum est, ut cito veniret, arrepta fuga, captans nocturna silencia, inter medium densorum hostium sine querela domum sanus venit, secundum illud de

Tob. 5, 15. Raphaele: »Ego eum ducam et reducam sanum«.

22. Unus igitur ex duobus domi relictis clericis, ut fit sepe hoc tempore, Matth. 24, 12. de quo dictum est: Erunt homines se ipsos amantes, et »refrigescet caritas multorum«, levitate percussi animi captivus ductus, quia amor parentum eum vicit, sacrum locum sine timore reliquit. Et cum iam leto animo ad patrios lares propinquare cepisset, cruentis faucibus hians lupo obliqua via contra se furendo et currendo venit, cuius horrore sanguis fugit, vox hesit, gressus sunt ligati, omnia membra tremuere, stetere come, et errantes pedes nutare ceperunt. Vicinum interitum attonitis visis¹ cernens, iam sua voluntate tunc staret, unde paulo ante fugere dulce habebat, ea videlicet mente, qua homines, qui timent tonitruum, vel quibus improvisa mors nulli parcens curvo anfractu incumbit, mallent bona, quae non fecere, meliora fecisse et, quos non subierunt², maiores labores pro amore Dei subisse libenter vellent; quamvis iam sero divisa mente hec et ima sorte promittunt. Tandem puer bono magistro lupo et prosperrima adversitate doctus, intus in archano cordis, ubi omnem hominem pensat videns Deus³, si de manu bestiae et sanguineo ore ingentis monstri inlesus exiret, unde fugitivus fuit, [quod] amplius numquam egrederetur, — *sine deliberatione visae melioris rei ad felicia limina sanctorum martyrum letabundus remeavit*⁴, — non semel appellatis suorum patronorum⁵ propiciis nominibus, tota devotione promisit. Parcunt, qui amant, qui periculo prodesse, non occidere sciunt: maiori cursu, quam veniret, redeuntem lupo⁶ a suo servo ut mireris, imperia martyrum sentientem, inrationabile animal, secundum illud: »Si Deus pro nobis, quis contra nos?« et:

Rom. 8, 31.

Dic, ubi sunt, natura⁷, tuae post talia leges?

¹) Zamiast »visibus« = »oculis«.

²) Rkp. subigerunt.

³) Czasownik

na końcu zdania »tota devotione promisit«.

⁴) Zdanie gwiazdkami oznaczone,

musiało pierwotnie stać po »tota devotione promisit« i zakończyć opowiadanie, dlatego już »letabundus remeavit«. Później jednak zmienił autor ten ustęp dodając między wierszami i na marginesie, co teraz od »Parcunt« począwszy następuje; wyrazy zaś »sine deliberatione . . . letabundus remeavit« zapomniał przekreślić, i wskutek tego przerywają i bałamuca obecnie to zdanie.

⁵) Rkp. patronum.

⁶) Kade

czyta: redeuntem [reddunt] lupo; dopełnienie mojem zdaniem niepotrzebne, gdyż accusativus zależnym jest od ut mireris.

⁷) Rkp. i Kade naturae; natura proponuje Wattenbach.

Nec mora, qui fuga lapsus ad reversum patrem culpam emendare revertitur, sicut maior de adiutorio sanctorum gaudet, sic iunior, ereptus de lupo, de suo reditu sanctorum tale miraculum narrat. „Dum“, inquit, „ad dulces parentes fugerem et nil minus quam hoc sperarem, media via mihi valde securo eunti rapax lupo occurrit; et cum iam prope perditionem vitae meae stare exanimis non dubitassem, clamavi ex toto corde ad patrocinia sanctorum, amoto dubio, me reversurum; et sic salva facta est vita et anima mea“. Sic uno tempore diverso ordine convenit gaudium, cum filius sanus redditur patri in gloriam gratiae Filii Dei vivi, non longe ab eo quod scriptum est: »Omnes cognoscent me a minimo usque ad summum«: et: Sicut anima patris, ita et filii mei¹ est.

23. Sepultis igitur sanctis, presbiter, qui ibi dimissus est hora operis Dei missas facere, domo, qua occisi sunt, cum suis pueris manducare et bibere et in leticia humana noctem ducere cepit. Tunc quasi tonitruum caeli aut terrae-motus in circuitu domus ingenti fragore tonans sonitus venit. Primum quorum cor labefecit, et sanguis in precordia fugit, parum repressa voce, iocantes pueri silentium tenere; mox pro nihilo ducentes oblitum timorem, utpote² sequentes peccantem presbiterum, ad suam voluntatem rediere; et ecce, quasi indignante Deo impiam audaciam non timentium, inebriando se lasciviam sequi, verba vana et risum moventia loqui, ubi paulo ante propter letos exitus terrestrium rerum angeli verba caelestia cecinere, repentino impetu prior percussio redit, quae periculoso crepitu terribilem penam minatur; insuper, quasi quae non posset sufferre contumeliam eorum, qui non timerent falsam in ea facere vanitatem, ubi Deus complevit suam veritatem, ipsa domus a terra se elevavit, et ima deserens et in aera vacua parietes alta suspendens, recedere minabatur. Hoc primum signum sanctitatis eorum post sepulturam fuit.

24. Alia die dominica homo novicius Moyses, presbiter vetulus, euntibus ex more fratribus ad pacem quia ordinem confudit, qui accedere non sapuit, custos ecclesiae stans iuxta sanctorum sepulchrum, de eius incontinentia subrisit, qui proprie morbus esse solet indisciplinatorum fratrum. Mox acri dolore confixus, quasi acuto ferro in corde percussus, revolutis cruribus, cepit retrorsum labi, putansque suo cuitello vulnerari, dum circuit et nil periculi se habere sentit, tandem fatente gemitu reversus ad sanum sensum, intellexit se peccasse Domino in presencia sanctorum; quia utique, cum sit diabolicum

¹) Rkp. mea.

²) Rkp. utpute.

irridere, monachum¹ facile ridere omni loco grave peccatum est, maxime cum orat quis aut psallit in conspectu angelorum coram domino Deo, qui cum de caelo ad terram humanum genus salvare descenderet, sepe, quia flevit, nusquam, quia risit, [ut] scriptum est.

25. Quidam frater Andreas — post preciosam eorum mortem compunxit Dominus cor eius, ut, abiecta propria voluntate, ad ipsorum monasterium confugeret, quod, consecrato abbate, dominus terrae feliciter edificare cepit — ibi integro anno veste laicali simpliciter ambulans, cum in sacro loco morari cor ardens haberet, quadam nocte in cella sibi deputata somnum capiens, quasi ablato coopertorio aliquis eum vigilare fecisset, subito exilivit aperta fenestra; cum lata lux tota claustra inluminaret, magnam hanc visionem videre promeruit. Stetere sancti fratres et paulo post ambulare cepere: beatus Iohannes ante humilem Benedictum portans magnum lumen in dextera manu et in sinistro brachio quasi librum, et in medio digito pependit thuribulum ingens, unde scandens vapor aromate plurimo tota claustra adimplevit. Intran ecclesiam, sonante aperto hostio. Ille autem Andreas, qui claves habuit, oblatos² sibi a magistro et magistrum cum ipsis intrare credidit; ex visione vehementer expavit. Dumque querens³ circa se eos inveniret, alio timore plus timere cepit, et abscondens sub densis vestimentis tremencia membra, proiecit se in somnum. Venere iterum splendido vultu et candido, ut nix, amictu germana caritas fratrum alloqui dormientem, eodem lumine et aromate, quo apparuere vigilanti; quem primo ad abbatem mittunt; post, monente Benedicto, ad ipsum seniore[m] his verbis sermocinari iubent: „Iam“, inquiunt, „satis apparuimus etiam et secularibus viris in multis signis et portentis; quare non creditis nobis? Homines nunc ferreo, nunc ligneo, nunc rupto, nunc sano vinculo per Dei potentiam et misericordiam liberavimus, et, si non reverentia Dei, tamen causa novitatis liberos dimittere in primitivis signis oporteret, quos ille⁴ in dira custodia tenet, scilicet⁵ viros, qui, quamvis non bono animo, occisis nobis hec bona dedere, illis [non]⁶ nocere, uxores et filios cum substantia eorum non disperdere, sed, ut possint habere penitentiam et vitam, convertere⁶ eos

¹) Kade daje inną interpunkcyą: irridere monachum, facile etc. ²) Rkp. i Kade:

oblato. ³) Rkp. querens eos circa se eos. ⁴) Rkp. similiter. — Kade czyta

»tenet. Similiter«. ⁵) Kade pisze: [non] illis. ⁶) Kade pisze: et vitam

convertere.

²) To jest Bolesław.

in aeternum Dei servitium ad sanctum locum [oporteret]. Nos in tuam gloriam voluntate huc venimus et in tua terra superhabundantem misericordiam benigni Salvatoris invenimus; omni etiam humilitate necessaria nostra nobis in carne ambulanti-
bus ministrasti; comple bonum, quod cepisti, in finem; fac, quod diximus, in libertate catenatorum et in misericordia nostrorum homicidarum. Si in aliis locis facis, hoc sit in tua providentia; ut autem loco, quo in dominica noster erit conventus, iuxta cellam factam fiat ecclesia, sit nostrae petitionis iniuncta obedientia. Si nostrae voluntati honorem servaveris, scias, te in vita eo maiorem consequi gratiam apud Deum, quo, qui pro te cum amore intercedimus, viciniore sumus ante eum⁴. His dictis, somnus discessit ab oculis eius, et illi in ecclesiam et ab ecclesia utique in caelum. Ne putaret, se causa dicere ludicri, quem minus iam credere vidit, talia seniori innotescere abbas non permisit, secundum illud: »Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor«. Ps. 13, 5.

26. Alia autem hora, cum iam monachus factus esset ipse frater Andreas et quadam die per necessitatem loci terram foderet, clara die ad instar tonitruum magnus sonitus factus est, et subito iuxta eum ambulantes vivi sancti apparuerunt. Qui cum, relicto rastro, pre timore semivivus ante pedes eorum staret, increpatus, cur iussum non faceret, eisdem verbis, quae audierat in somnis, pretermisso abbate, iterum mittitur ad supradictum seniore[m] Bolizlaum. Hoc ne negligat, valde admonetur; qui, ut ipse interrogatus confitetur, extra quod auribus audivit, nil omnino novit. Et cum loqui vellet, qui, quo loco stat, insueta anastasi nescit, sanctae manus obiectae vetant, ne loquatur, utique quia »non est speciosa laus in ore peccatoris«, et valde nocens est, ut vir Eccli. 15, 9.
pollutis¹ labiis loquatur cum spiritibus sanctis. Dicunt ei iterum: „Aperiat ecclesia; si fratres volunt canere missam, nos audimus“. Nesciens iste homo, ubi essent, quos putat audire post tergum loquentes, cum se retorqueret, vidit ambulantes quosdam hospites, qui ob hoc ibi venerunt, ut missam audirent; vix in se redit; et visis supradictis secularibus hospitibus, sancti viri nusquam comparuerunt. Festinus inde, seclasis ianuis, ecclesiam intrat et, quorum quasi pedum retro altare ambulantium audivit, toto corpore ad sanctorum corpora pronus incumbit. Post hanc terribilem visionem presbiter Cristophorus albis se induit et, quia more solito suavissimus odor non solum ecclesiam, sed etiam tota claustra adimplevit, cum magno Dei timore sacrae missae

¹) Rkp. pollutus.

solemnia compunctus peregit. Qui ad hoc fatebatur, pre spisso fumo aromatum intercipi halitum et multum laborare intercepto spiritu, donec missam finiret. Rursum quasi tonitruo magno sonante aperiri piramidem de sepulchro sanctorum, ita ut levaret se tectum, vidit.

27. Quadam die cum fratres ad mensam refectionis hora sederent, relictus est frater in ecclesia nomine Paulus, qui genuflexiones faceret; qui et hanc ipsam visionem videre promeruit, quam supradictus custos ecclesiae viderat Andreas, secundum hoc, quod de invisibili Deo scriptum est: »Cum simplicibus sermocinatio eius«.

28. Similiter, ut bonitas Dei hominibus manifestaret, quam accepta erat vita eorum in conspectu suo, unde opera manuum facere manus sanctorum consueverunt, iuncus et corbes, ubi omnia ardebant, in medio igne posita inconbusta apparuerunt, iuxta illud: »Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas«.

29. Ungrorum de terra veniens quidam novicius^a bonae qualitatis secundum multiplex obedire et magnae puritatis secundum simplex vivere, intempesta nocte vidit lucem magnam velut sol totam ecclesiam illuminantem audivitque suavissimam vocem et subtilem cantantium Osanna pium. Simul etiam tantum odorem, ut per tota claustra aromatizans fumus discurreret, de plena ecclesia exeuntem aspexit et aspiciendo se peccatorem talia percepisse, ita ut se absconderet, ingenti pavore expavit. Hoc autem omnes fratres, maxime qui primus hoc loco stetit, utilis frater Antonius et, de quo dictum est^b, simplex Paulus cum lacrimarum inundatione testantur. „Nunc“, inquiunt, „quia multi venimus, non est talis gratia apud nos; tunc autem quasi in paradiso nec manducare nec bibere, quantum incedere ac manere in sancto loco sola delectatio et desiderium erat. Timiama autem“, inquiunt, „opere peccati iam non videmus“. Tunc die ac nocte sine intermissione ubique suavissimo odore, ita ut videri posset, spissus fumus aromatum non solum in ecclesia, sed et per tota claustra discurrebat.

30. Homo quidam duro ferro inclusus cum magna necessitate positus periclitabatur; qui non parum refrigerii interim obliviscentibus dolorem prestat afflictis, apta ad suum officium nocte dulcis sopor eum oppressit. Visitatur celitus et increpatur, cur non surgeret; qui apparuere duo quasi unus, cito surgat et post se veniat, sancti fratres iusserunt. Quo ingemiscente, cum se

^a) Antoni.

^b) Ob. rozdz. 27.

non posse dicit, inclinantes se sancti viri, ferrum tetigere, quod ad lenem tactum caelestium digitorum stare nescit, et sanae catenae, quae longe resiliunt, cum potestate foras exierunt. Fugit somnus ab oculis eius; ille liber movet currentes pedes, ubi manifesto corpore videt precedentes sanctos. Quem, sicut¹ in caelo, cum orant pro hominum salute, ita nunc in terra cum solvunt de corporea necessitate, ante se ambo boni mittunt et, ut [in] monasterium eorum, ubi gratias agat, nemine sequente, securus vadat, letam obedientiam iniungunt, secundum illud: »Dominus inluminatio mea et salus mea; quem timebo?«

Ps. 26, 1.

31. Notandum, quod, quociens signa facientes hominum oculis se manifestarunt, relictis tribus, duo tantum semper apparuere, utique quia, quam solam genuit gratia Dei, de ceterorum tota gloria bene viventium et melius desiderantium horum duorum caput² est meritum. Martyrizati sunt autem sancti, qua die bonus Menna, loquens Grece inaudita mirabilia, martvrium subiit, et Martinus, confessor Domini preciosus, gemma sacerdotum, qui innumeris signis et beneficiis Galliae perhibet³ sine improprio merita sua, Ihesum Christum, vitam angelorum, amatorem hominum, quem in terra parte vestivit, in caelo totum accepit. Ea die, qua magno et inaudito triumpho ascendit mirabilis Deus in caelum⁴, quando terrae captivitatem captivam duxit, missa pace leta angelorum et, quae iam non moritur, redempta salute perditorum hominum, ipsa die, qua calicem salutaris, solam spem vacuae miseriae, corpus et sanguinem redemptio redemptis tradidit, et in qua Creator caeli et terrae pedes discipulorum lavit, relinquens exemplum mundaе caritatis multo privilegio celſae humilitatis: hac die in caritate Dei passi sunt

Nov. 11.

Duo cum tribus et tres non sine duobus.

32. Isti sunt duo fratres Iohannes et Benedictus spiritu et veritate, quibus stat virtus non in quantitate temporis, sed in mensura fervoris; multa mortificatione se cum viciis et concupiscentiis stetere parum in monasterio et plus in heremo. Pares obedientia et humilitate, dispares patientia et caritate; etate iuvenes, mente senes; uno studio aeternorum colentes preciosam fraternitatem; odio mundi et diviciarum custodes virtutum; gerentes⁴ salutarem tristitiam et

¹) Rkp. i Kade sicut nos.

²) Rkp. i Kade »in caput«.

³) Rkp. i Kade pa-

riter: Holder-Egger proponuje aperit.

⁴) Ob. rozdz. 13 na str. 410, gdzie ten

ustęp prawie dosłownie się powtarza.

⁵) To jest w czwartek.

cordi insitum dolorem, non eo quod molles et desides nil, sicut nos vere miseri, utilis laboris fecerint, sed quod non tantum, quantum accinctis et perfectis viris convenit, spiritualibus causis ad Mariae optimam partem certaverint. Timentes, hoc esse iusticiam Ihesu et iram Dei, quoniam¹ secundum illud: 1. Cor. 4, 9. »Spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus«, ut delectaret videre, legitime certandi locum non habuerint, qui volentes et currentes bonum cursum Rom. 9, 16. invenire digni non fuerint, sicut scriptum est: »Non volentis neque currentis, sed miserentis Dei est«. Volebant suscitare ad vitam christianitatis mortuos paganos, putantes tanto plus misericordiae² invenire in conspectu imperatoris, quantum in eius servitium, pro quarum amore non pepercit unigenito Filio, plus inventarum animarum advexissent. Sub qua munda³ occasione, cuius donum est omne bonum, si calicem salutaris dignatio Dei offerret, libenter sumentes, non tam peccatum hominum quam lucrum animarum ardentem volebant, tanto acceptiores suo Regi, quanto⁴ pro eius nomine nullo⁵ parcunt labori. Cum maiorem tristitiam haberent, insperata salute venit Deus, et illis⁶, qui quiescentibus fessis animabus brevi labore ingemunt⁷ nolentes sine fine eternum quiescere, dum inhumana voluntate ferro non parcunt, inquieti hospites nescientes adduxerunt cum parva amaritudine tanta dulcia, quae nec numerum nec finem habent, quae malis omnem absentiam, bonis omnem presentiam dabunt. At, ut nihil deesset gratiae Dei et ut nihil ex omnibus, quae illorum erant, vacaret ad gloriam eorum, novicii discipuli adhuc et coquus⁸ eorum cum ipsis omnes innocentes occisi, qui nullo questu⁹ et lucro huius seculi, sed in servicio Dei tota intentione steterunt, cum suis senioribus diu optatum acquisierunt; ita, quod foris ingenti labore temptabant, domi in propriis sedibus ad ritum optantis sponte advenit; et non laborantibus in via, sed pausantibus in lecto larga manu celestis gratia affluxit. Vere, quia misericordiae Domini multae nimis, cuius gratiae sunt mores boni super milia auri et argenti, cuius »iudicia iustificata in semet ipsis« canuntur in carminibus Ps. 18, 10, 11. angelorum »desiderabilia super aurum multum et dulciora super mel et favum«. Ambo christicolae hec in vita desideraverunt; ambo caelicolae cum suis omnibus desiderantes in morte perceperunt; ambobus senectus non diuturna nec numero annorum computata, sed etas senectutis vita immaculata. Horum prior

¹) Rkp. i Kade quoniam non.²) Rkp. i Kade misericordiam. Ob. rozdz. 13.³) Rkp. in unda.⁴) Rkp. i Kade quantum. Ob. rozdz. 13.⁵) Tak w rękopisie.⁶) Rkp. i Kade illi.⁷) Rkp. i Kade ingerunt, co sensu nie daje.⁸) Rkp. coqus.

Benedictus, maliciam quasi venenum execratus, numquam detraxit nec detraxere permisit. Sive culpabilis sive non, ut obiecta culpa frater se defenderet, egre ferre solebat. Contentionem autem sicut nec facere, ita etiam numquam audire potuit, iuxta illud: »Ubi contentio et zelus inter vos est, nonne carnales estis?«^{1. Cor. 3, 3.} et iterum: »Servum Dei non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes«^{2. Tim. 2, 24}. Cum vita sanctorum narratur, hoc singulare verbum in ore Benedicti erat: „Bene hic fecit sua; videamus, quomodo faciamus nostra, quia unusquisque onus suum portabit“. Similiter in adversis et prosperis monasticae conversationis, quae est vita caelestis super terram, quicquid evenit, et quando de Latina terra ultra montes accipere regnum Dei ambulavit, loquens semper de psalmista: »Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius«,^{Ps. 110, 2.} hoc proverbium veritatis in memoriam nobis reliquit. Hoc quoque aliter Iohannes dixit: „Cum nil domino Deo placeat nisi puritas, nequaquam nobis imperitis tanta dampnatio est, si vagamur in psalmis, quantum doctis est, qui possunt et intelligere nolunt, iuxta illud: Sciens et non faciens, iudicium est illi“. Et hanc brevem regulam a magistro Romaldo accepit, quam custodire in vita ipse multum sollicitus fuit: „Sede in cella quasi in paradiso: proice post tergum de memoria totum mundum, cautus ad cogitationes, quasi bonus piscator ad pisces. Una via est in psalmis; hanc ne dimittas. Si non potes omnia, qui venisti fervore novicio, nunc in hoc, nunc illo loco psallere in spiritu et intelligere mente stude, et cum ceperis vagari legendo, ne desistas, sed festina intelligendo emendare; pone te ante omnia in presentia Dei cum timore et tremore, quasi qui stat in conspectu imperatoris; destrue te totum et sede quasi pullus, contentus ad gratiam Dei, qui¹, nisi mater donet, nec sapit nec habet quod comedat“. Hic denique prior Benedictus, miles in monasterio, maior in heremo, plus temporis quam alter frater, id est Iohannes, militare Deo cepit ferventi desiderio, preteritorum laborum stipendiis fratrem sine invidia vincens, quamvis autem Iohannes maiorem patientiam haberet, nunc inter fortunas mundi, cuius nulla cura est, nunc inter adversa et prospera spiritualis vitae auream utique mediocritatem plus possideret². Ille utique Benedictus rerum spiritualium erat; iste autem Iohannes pulchre loquens temperatis moribus fit affabilis et homo conveniens erat. Ille quoque Benedictus, in qua tota lex pendet et prophetae, maiore caritate Deum dilexit et proximum; iste vero

¹) Rkp. i Kade quia, zmianę na qui proponował już Holder-Egger; qui odnosi się do pullus. ²) Rkp. possiderae.

Is. 11, 2.

Iohannes molli animo et stabili opere amplius vultus in diversa non mutavit. Ambo boni; qualis peior, sat optimus ipse erat; uterque, Benedictus et Iohannes, martyrio consummatus, in brevi explevit tempora multa; placita enim Deo erat anima eius. Iohannes namque nutricius patientiae et sanctae spei; Benedictus vere benedictus, et iste bene natus Iohannes, eo quod recte timeant Dominum; mansueti et humiles corde, habitare in se fecerunt Spiritum sanctum, cuius verba sunt, sicut os Domini locutum est: »Super quem requiescet spiritus meus«, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos? Ita, quia caritate se non separaverunt, humiles ambulaverunt, veritatem fecerunt, bene vixerunt, melius finierunt; sibi alleluia habuerunt, nobis kyrieleyson dimiserunt, prestante, qui propter se bona creavit, vivo Deo, et qui nostra mala suo sanguine redemit, Ihesu Christo, filio Dei, qui nos recte loqui docet et bene vivere facit, Spiritu¹ sancto Dei, sicut erat, est et venturus est, semel Salutem loquens, ter Rex gloriae noster Deus! per immortalia secula desiderabilium seculorum. Amen.

¹) Rkp. i Kade spiritui.

CHRONICON MONASTERII CLARATUMBENSIS

ORDINIS CISTERCIENSIS

AUCTORE FRATRE NICOLAO DE CRACOVIA

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Podczas gdy Śląsk i Pomorze już dosyć wcześnie posiadały kroniki klasztorne, właściwa Polska zdobyła się na takowe dopiero w XVI wieku. Najdawniejszą dotychczas znaną jest właśnie kronika klasztoru cysterskiego w Mogile, czyli Clara Tumba pod Krakowem, którą obecnie wydajemy. Autorem jej był Mikołaj z Krakowa, który mając lat 15 w roku 1452 wstąpił do klasztoru mogińskiego za rządów opata Tomasza (rozdz. 21.). Był krewnym opata Piotra z Biecha (1460—1474), albowiem brat tegoż był jego ojcem. Jako brat-ciszek podróżował po Wirtembergii i Bawarii, gdzie w niektórych klasztorach cysterskich, jak w Maulbron, Raitenhaslach i Waldsassen znalazł gościnne przyjęcie (rozdz. 26.). Czy dostąpił w klasztorze wyższych godności, niewiadomo, bo sam o tem nie wspomina. W późnym już wieku, mając około 68 lat, zabrał się do prac literackich, bo oprócz kroniki niniejszej, ułożył jeszcze »Liber monasterii Clarae Tumbae, in quo privilegia, donationes, approbationes summorum pontificum, regum, ducum etc. continentur¹.

Kiedy umarł, nie wiadomo; zdaje się jednak, że albo jeszcze r. 1505, albo w początkach r. 1506 życie zakończył.

Mikołaj zaczął pisać swą kronikę roku 1504 (rozdz. 2.) i doprowadził ją do r. 1505. Pisarskich zdolności nie posiadał, łaciną władał słabo i niezręcznie, używając ciągle jednych i tychsamych frazesów; ale i nad materiałem swoim nie panował, bo nie miał zmysłu krytycznego i najprostsze rzeczy sprawiają mu nieraz nieprzewidywane trudności². Całość pracy jego jest więc w najwyższym stopniu niedołężna i nieudolna, ale zawsze jest to jedyne źródło, z którego wiadomości o dziejach klasztoru czerpać możemy, o ile się nie mieszczą w dokumentach dotąd wydanych.

¹) Diplomata monasterii Clarae Tumbae prope Cracoviam. str. III. ²) Ob. rozdz. 13.

Mikołaj, zabierając się do swojej kroniki, korzystał przede wszystkim z dokumentów klasztornych, z których, jak już nadmieniliśmy, sporządził kopiaryusz, ale nie podając nigdzie dat, stworzył nieraz chaos, mianowicie tam, gdzie było kilku opatów jednego imienia, których dokumenta pomieszał, zarazem zmniejszył tym sposobem znaczenie i wartość zapisek, które się odnoszą do nieznanych lub zaginionych przywilejów.

Oprócz dokumentów, miał przed sobą przynajmniej dwa katalogi opatów, oraz nekrolog klasztorny. Katalogi te jednak nie były zupełnie dokładne, bo nie zawierały wszystkich opatów, jak to z rozdziału 16 wynika. Kombinując je, nie zawsze należycie z tego zadania się wywiązał. Spis opatów mogińskich, umieszczony w Długosza Liber beneficiorum III., str. 435—436, nie był autorowi naszemu znany. Na podstawie lat podanych w katalogach obliczał Mikołaj rok początku rządu i rok śmierci każdego opata, a jego obliczenia są, wyjąwszy kilku opatów XIV wieku, w zgodzie z dokumentami.

Najciekawszym źródłem są dla nas drobne zapiski, które znalazł w rozmaitych rękopisach, oraz nagrobki, z których kilka przytacza.

Od roku 1452, w którym wstąpił do klasztoru, opowiada już jako świadek współczesny i ta część, choć nie wolna od bałamuctw, ma zawsze pewną wartość i to nawet dla dziejów polskich.

Przykładem jego nieporadności i nieudolności jest mianowicie wiek XIV, w którym pomimo dokumentów, które znał i pomimo katalogów, które miał przed sobą, jednego z opatów opuścił, wskutek czego rządy innych źle obliczył.

Następstwo opatów XIV wieku podają dokumenta, Długosz i Mikołaj w ten sposób:

Dokumenta	Długosz	Mikołaj
1324. 1329 Stefan	9½ lat	Stefan 10 lat (1319—1329)
1333. 1356 Jan I	—	Mikołaj I 3½ lat (1329—1331)
1356. 1375 Mikołaj I	16 lat	Jan I 17 lat (1331—1348)
1376. 1389 Piotr Lipko	14 lat	Mikołaj II 21 lat (1348—1370)
1390. 1402 Mikołaj II	26 lat	Piotr Lipko 27 lat (1370—1398)
1406. 1414 Jan II Stechir	22 lat	Jan II Stechir 26 lat (1398—1424)

Z tego zestawienia wynika, że w Długoszowym katalogu następuje po Stefanie Jan, w Mikołajowym zaś Mikołaj I; po Mikołaju I zaś następuje u Długosza Piotr Lipko a potem Mikołaj II, podczas gdy w kronice Mikołaja Piotr Lipko jest następcą Mikołaja II. Jak to sobie więc wytłumaczyć?

Wyjaśnienie podaje tak Długosz jak i Mikołaj.

W katalogu Długosza jest Mikołaj Ederer (1436—1440) »quartus« tegoż imienia, pomimo, że poprzednio wyliczył tylko dwóch Mikołajów; w spisie jego opuszczono zatem jednego Mikołaja.

Mikołaj zaś, mówiąc o opacie Mikołaju I, podaje »abbas Nicolaus primus nomine, sed undecimus in ordine — u Długosza jest on dwunastym z rzędu — abbacie Claretumbe huius domus alme, rexitque et sedit annis tribus cum

dimidio, sed secundum quod alibi reperi scriptum, decem annis. Stąd zaś wynika, że Mikołaj pomieszał dwóch Mikołajów, z których jeden $3\frac{1}{2}$, drugi zaś lat 10 rządził klasztorem, że zatem znalazł wiadomość o czterech opatach, mających imię Mikołaja, których istnienie i Długosz nam poświadcza.

Gdy obydwie katalogi porównamy, wątpić nie możemy, że spis Długosza opuścił Mikołaja I, który po Stefanie nastąpił i $3\frac{1}{2}$ roku rządził i to od roku 1329 do roku 1333, albowiem Stefan umarł prawdopodobnie dnia 10 października roku 1329 — w kwietniu tegoż roku jeszcze żył, a dnia 5 czerwca roku 1333 rządził już jego następca Jan.

Mikołaj zaś opuścił opata Mikołaja III, który był następcą Piotra Lipka. Piotr Lipko zachodzi w dokumentach z lat 1376—1389 i umarł dnia 14 września (1389); jego następca Mikołaj III urzęduje już roku 1390 dnia 13 grudnia i żyje jeszcze roku 1402.

Następstwo opatów zatem od Stefana począwszy jest takie:

Stefan 1319—1329 † 10 października.

Mikołaj I 1329—1333.

Jan I 1333—1356 † 18 maja.

Mikołaj II 1356—1375.

Piotr Lipko 1375—1389 † 14 września.

Mikołaj III 1389—1402.

Jan II Stechir 1402—1424.

Kronika braciszka Mikołaja z Krakowa przechowała się dotychczas w oryginale, w rękopisie przez autora samego pisanym i znajduje się obecnie w bibliotece ks. Czartoryskich w Krakowie pod l. 3061. Jest to foliant papierowy z początku XVI wieku, w oprawie nowej, do której użyto szczątków oprawy dawnej. Kart liczy 64. Dawniej była w posiadaniu Aleksandra hr. Przeździeckiego, który ją nabył po śp. Muczkowskim w Krakowie.

Po każdym żywocie dodano w XVII wieku wiersze na cześć opata pióra Mateusza Kwaśniewskiego; na marginesach znajdują się tu i owdzie uwagi późniejsze i notatki historyczne, wyjęte po części z kroniki Miechowity.

Autor kroniki ozdobił swój rękopism wizerunkami wcale ładnymi wszystkich opatów od początku aż do roku 1505, które zawsze po dwa na jednej stronie się inieszczą. Obrazki te dowodzą, że Mikołaj z Krakowa był niewątpliwie lepszym malarzem aniżeli historykiem. Na karcie 63 umieściła inna ręka obrazy opatów Erazma Ciołka i Andrzeja Szpota, a na karcie 64 znajduje się notatka o śmierci Pawła Sadlińskiego, przeora mogińskiego i łódzkiego, zaszłej r. 1617. Po karcie 2 powinna nastąpić k. 13—15, a po k. 12 następuje k. 17, a potem dopiero 13.

Pomiędzy pojedynczymi żywotami pomieścił autor wyciągi z bull papieskich, z listów biskupich i arcybiskupich i t. p., które jednak w takiej formie nic ciekawego nie zawierają.

Chronicon monasterii Clarae Tumbae ordinis Cisterciensis, o którym kodeks mogiński w wstępie pod l. 2 wspomina, może być tylko kopią kroniki Mikołaja, albowiem format i liczba stron nie zgadzają się z autografem, który mamy przed sobą. Gdzie ten kodeks się obecnie znajduje, nie wiadomo, bo w bibliotece klasztoru mogińskiego nie widziałem go; być może, że się go przechowuje w archiwum, w którym nie byłem, gdyż podczas mego krótkiego pobytu w Mogile, archiwaryusza nie było w domu, a archiwum samo zamknięte. Z wspomnianej kopii korzystali już wydawcy Monografii o Mogile i Kodeksu mogińskiego, tudzież K. Hoszowski w swojej pracy: *Obraz życia i załug opatów mogińskich*. Kraków 1867. Opracowaniem kroniki Mikołajowej są późniejsze kroniki mogińskie, które się mieszczą w rękopisach l. 3062 i 3652 biblioteki ks. Czartoryskich.

Ogłaszamy tekst Mikołaja tak, jak w autografie jego się mieści, z wszystkimi błędami konstrukcyi zdań a poprawiliśmy tylko te błędy, które uważać należy za »lapsus calami«, za skutek nieuwagi. Ponieważ nad każdym rozdziałem mieści się tytuł trojaki, przeto opuściliśmy pierwsze dwa, gdyż trzeci i tak wszystko, co tamte zawiera.

CHRONICON MONASTERII CLARATUMBENSIS

ORDINIS CISTERCIENSIS

AUCTORE FRATRE NICOLAO DE CRACOVIA.

1. Incipit prologus in opus sequens de venerabilibus patribus abbatum Claretumbensium, que acta sunt temporibus vite eorum.

Pensanti michi ac diu deliberanti discurrenteque me ad tempora elapsa secundum continenciam plerique scripturarum mortalium per quosdam patres priores de venerabilibus patribus et dominiis huius alme domus abbatibus Claretumbensibus editarum, in quibus diversa facta salubria tam in spiritualibus quam in temporalibus ex vita eorum clarent, non immerito ex hoc eis debetur graciaram accio et salubris eorum recordacio, ne in oblivionem tradantur mortalium et eorum salubris memoria obliviscatur, in quibus eciam posteris indictus est vivendi et conversandi modus, in disciplina utique regule salutaris nostri legislatoris sancti Benedicti proficuus, que a Deo sunt leges date et per caritatem in cordibus eorum scripte. Nam ipsa gesta antiquorum patrum salubria ab humana faciliter laberentur memoria, nisi scripto roborarentur et commendarentur in Dei ecclesia, ideo prudens adinvenit antiquitas fidelium, ut acta hominum scriptis fidelibus posteris ad memoriam reducantur. Ex hoc revera Deo est acceptabile et hominibus est proficuum et salubre, ut ad noticiam fidelium suorum litteris commendetur et scriptis, cum omnipotens Deus in terra peragit ipse per homines, quod prefixis temporibus fieri disposuit, aliquod¹ opus mirabile, quod sine ipso fieri non potest, sed sine quo nichil fieri potest. Hinc est, quod admirari satis non sufficio, quod tam per longum tempus acta venerabilium ipsorum patrum abbatum Claretumbensium in scriptis posteris salubriter non sunt collecta et in unum laudabiliter redacta, imo nec memoria eorum iam habetur digna in Dei ecclesia, precipue horum,

¹) aliquot.

quorum hoc monasterium et alma domus Claretumbensis sumpsit religionis huius sancte exordium Cysterciënsis, inquam, ordinis, per quos eciam patres in multis est fulcitum et sustentatum tam in divinis quam in humanis rebus. Cum tamen in multis monasteriis nostri ordinis, ut michi est compertum et cognitum, eorum preciosa mors pro commemoratione legitur in martirilogio seu in regula, qua die de hoc mundo transierunt ad eternum sine dubio patrem celestem eorum, sicque appositi sunt in numero sanctorum; revolvens igitur plura scripta de eis in pluribus locis inventa, diversa diversimode legi non in unum concordancia de hiis patribus almis, qui hoc monasterium Claretumbense rexerunt et decoraverunt in factis et actis eorum et permaxime illud mirabile videtur, quod saltem in libro mortuorum sic nuncupato eo, quod in eodem omnibus dominicis diebus recitantur fideles, qui huic monasterio subvenerunt, ubi precipue et hii preclari viri debuissent annotari, horum, inquam, venerabilium patrum abbatum huius alme domus, cum aliquociens quesivissem ibidem et in eodem libro revolvissem folia, non inveni nisi quindecim annotatos et scriptos, quorum utique venerabilis memoria, ut dignum est, cum ceteris Christicolis recitari et legi deberet¹, sicut est consuetudo laudabilis, diebus dominicis, ut et oracio fieret pro eis cum eisdem salubris. Sicque septem precipui patres abbates in eodem mortuorum libro sunt dimissi et in scriptis non sunt redacti. Cur hoc aut qua de causa hoc contigit, non possum aliter divinari, nisi aut negligencie aut ingratitude asscribo², que est secundum dictum beati patris nostri Bernhardi ventus urens et fontem pietatis exsiccans Dei. Hoc igitur me movente, hunc laborem qualemcumque ex caritate fraterna subii, ut horum venerabilium patrum huius monasterii almeque domus Claretumbe abbatum in sequentibus, quantum michi Deus inspiravit, scriberem proposuerimque eorum acta et gesta tam in privilegiis quam in aliis rebus, exemplaribus divinis et humanis, ex Dei adiutorio, ad que pervenire potui, ex diversis scriptis, que vidi et legi, colligendo, simpliciter annotare. Acta tamen eorum omnia et gesta, ad que minime ad integrum veraciter potui pervenire, ad effectum integrum non potui deducere, quibusvè temporibus de hoc mundo decesserunt, quibusve in regimine prefuerunt, propter exemplaria incorrecta et minus autentica me nichil certum posuisse affirmo. Spero tamen, quod Deus omnipotens suscitabit aliquem spiritum alicuius magis sapientis et in hiis melius sencientis post me, qui melius proficiet hoc opus qualecumque a me inceptum ad laudem

¹) deberent.²) asscribi.

et honorem sui sancti nominis venerabiliumque patrum suorum ob memoriam et salutarem recordacionem. Ideoque misi spacium in locis ad hoc in sequentibus deputatis, ut si quis plura voluerit ponere, que sibi Deus inspiraverit, addereque et scribere, in eisdem locis aut alicubi alibi, ubi et in quibus sibi Deus dederit, scribat et addat ad laudem sui sacri nominis patrumque suorum ob memoriam. Cui sit honor et gloria per infinita secula. Amen.

2. Incipiunt tempora ab anno incarnationis dominice millesimo ducentesimo primo, in quo anno nostre salutis facta est abbacia Claretumbensis alias Mogila, usque ad annum millesimum quingentesimum quartum, in quo anno cepit sedere et presidere in regimine, ad quod electus fuit concorditer, dominus Iohannes XXIII abbas Claretumbe, de Cracovia nacione. De qua fundacione prima habentur hec metra:

Anno milleno ducentenoque viceno
Antistes Ivo tactus spiramine divo
Fundavit Claretumbam Polonice Mogilam,
Cui Deus vitam cum sanctis prestat eternam.

Nunc igitur incipiendo a prima fundacione anno Domini, ut supra, in quibus temporibus prae fuerunt venerabiles patres in regimine huius domus alme nec non domini abbates viginti quatuor usque ad me fratrem Nicolaum fratrem eorum minimum, hoc opus eorum quaecunque describentem¹, qui hanc domum almam Claretumbam rexerunt alias eciam Polonice Mogilam nuncupatam a quadam villa de prope eidem monasterio adiacente, a qua² et nomen accepit. Qui et per eundem cursum annorum tempore vite eorum multa ex eorum industria, spiritu sancto eos regente et gubernante, huic monasterio bona prestiterunt et adauxerunt, assistente eis gratia divina. Insuper eciam summorum pontificum privilegiorum seu bullarum³ ab ipsa eciam prima fundacione huius domus alme ordini Cysterciensi concessarum tituli sunt positi⁴; episcoporum denique ac aliorum prelatorum diversi status tam spiritualium quam secularium huic monasterio favorabiliter impensarum ex mera gratia Dei provisioneque divina eis infundendo gratiam spiritus sancti, accendendo corda eorum, dona carismatum tribuendo, ut, qui tribuerunt pro salute animarum eorum temporalia bona, reciperent pro eis eterna gaudia premiaque beata. Primo igitur ab eius exordio prime fundacionis huius alme domus iniciando

¹) describentis.

²) quo.

³) privilegia seu bullae.

⁴) Opuszczamy je w naszym wydaniu.

seu incipiendo, que facta est anno superius annotato per reverendum dominum Ivonem Cracoviensem episcopum de bonis suis paternis, prefuit dominus Petrus abbas de Lubensi monasterio assumptus una cum venerabili conventu fratrum aliquorum de ibidem existencium. Qui propter fundacionem ecclesie nondum expletam primo habitaverunt in curia Caczie^a per eundem episcopum Ivonem
 1223 principalem fundatorem monasterio donata¹ prope villam Prandoczyn a Prandotha quondam episcopo Cracoviensi sic nuncupatam. Qui et eandem ob remedium anime sue monasterio donavit nec non ecclesiam huius alme domus Claretumbensis dedicavit et plures decimas eidem contulit et ex hoc omnes episcopi Cracovienses principales sunt huius alme domus fundatores. Qui etiam et plures subsequentes huic alme domui contulerunt decimas ob respectum animarum suarum remedio, prout in sequentibus melius patebit, ipsi stipendia temporalia offerentes monasterio, ut pro eis reciperent per orationes fratrum ibidem Deo serviencium premia eterna in futuro. Post igitur consummacionem ecclesie et dedicacionem eiusdem venerabilis dominus Petrus abbas primus una cum fratribus prefatis, cum habitassent in curia Caczie praefata tribus annis
 1225 elapsisque eis et assumptis secum fratribus suis, venit ad monasterium iam Deo dicatum et ibi habitare cepit in nomine Domini in novella plantacione fidei, in religione utique sancta sub regula beati patris Benedicti Cysterciensis ordinis sancti. Quibus et fratribus novellis Deus omnipotens adiungere et adiuvere dignatus est quam plures in brevi et usque ad hoc tempus non cessat adiuvere et congregare fratres in servicio suo sancto sibi servientes die ac nocte, cui utique servire, regnare est. Benedixitque Deus omnipotens illi sancte novelle plantacioni et multiplicavit inter sanctos fidei sue fundatores ac celestis discipline censores, in multisque milibus fratrum in postea et usque nunc in hoc tempus sua sancta benediccione sublimavit et benedixit. Hec igitur omnia non sine divino moderamine gesta^a fuisse constat, hanc utique domum sibi eligere, in qua cum omnibus Christicolis ei, ut dignissimum est, serviretur in sancta religione. Inspiciamus ergo, quod a Deo donatum est nobis in presenti tempore et oblatam gratiam nullatenus in vanum tempore opportuno nostre salutis recipiamus, ut et in futuro cum Deo regnemus in regno suo in eternum. Gratique simus eis, qui in vinea Domini laborantes nobis nunc subsequentibus et in tempore isto presentibus plura bona reliquerunt et gratias eis agamus,

¹) donatam. ^a) gestum.

^a) Kod. Mog. nr. 2.

ne aliquando ingratos respuat et inspiciat nos Deus, qui semper vult honorare servos suos, qui sibi servierunt in hac sancta congregacione die ac nocte et nobis exemplum reliquerunt ad serviendum Deo viventi et regnanti in secula seculorum. Amen. Sed hec omnia patebunt lucidius in sequentibus ea inspicientibus et legentibus, cui Deus dedit gratiam suam, ubi clarius elucescet, quam multiplex fructus tam de capite quam de membris, procurante Deo, nobis processit, ut et nos cum eis salvi essemus.

3. Sequitur de regimine domini Petri primi abbatis Claretumbe, que per ipsum facta et acta sunt infra sedecim annos tempore vite sue, cum privilegiis summi ipsius pontificis etiam a prima huius alme domus Claretumbe fundacione ordini Cysterciensi concessis¹, cum titulis eorum descriptis. 1221—1236

Igitur anno Domini millesimo ducentesimo² primo huius alme domus primus abbas, dominus Petrus Claretumbensis cepit presidere et regere in hac alma domo in regimine abbacie. Hic igitur primum emit Zrazowa^a et Trusczyn^b pro quinquaginta marcis puri argenti. Item circa hunc etiam abbatem leccionale de tempore, de quo legitur in vigiliis, comparatur temporibus suis. Item circa hunc eciam dominum Petrum datum est primum privilegium ducis Heinrici de Slesia de strosa non solvenda super Prandoczyn^c. Item huius eciam temporibus datur primum privilegium primorum fundatorum videlicet Magni Prandothe et suorum successorum et affinium^d. Hii³ tamen donaciones per Ivonem episcopum, fundatorem primum, factas monasterio Claretumbe revocare volebant et auferre, sed spiritu sancto, qui, ubi vult, spirat, deinde instincti malam ipsorum voluntatem verterant in oppositam qualitatem et monasterium in pace reliquerunt per spiritus sancti inspiracionem. Item huius etiam temporibus datum est privilegium super villa Trusszinow^e pro quinquaginta marcis puri argenti comparata. Qui et alia multa bona sine dubio ipsius tempore duracionis in suo regimine monasterio fecit, que mihi non sunt cognita nec alicubi reperi vel legi scripta. Si tamen aliquis reperiret post mortem meam ipsius facta, hic scriberet seu annotaret michi minus nota. Propterea hoc misi spacium sequens [ad] ea scribenda, cui Deus gratiam dederit ad scribendum. Hic igitur dominus Petrus abbas rexit hoc monasterium Claretumbe seditque in prelacione 1231 1230. 1228 1235 1231 1228

¹) concessarum.

²) Inna ręka dodała XX.

³) Hic.

^a) K. M. nr. 10 i 11.

^b) K. M. nr. 8.

^c) K. M. nr. 13.

^d) K. M. nr. 12.

^e) K. M. nr. 8.

regiminis sue abbacie XVI annis et deficiens mortuus est in senectute bona anno Domini MCCXXXVI.

1236

1236—1244

4. Secuntur igitur tempora peracta per cursum VIII annorum temporibus domini abbatis secundi nomine Heynrici Claretumbe.

1239

Igitur anno Domini millesimo CCXXXVI huius alme domus secundus abbas Heynricus cepit presidere in regimine abbacie Claretumbe, qui et prefuit annis VIII. Huius igitur in tempore donatur monasterio Claretumbensi Sandowicze^a a monasterio Andrzejewiensi duo miliaria iacens¹, satis villa bona et notabilis et in optimo et ameno loco constituta. Item tunc eciam datur Trysky, quod michi est incognitum. Item huius eciam temporibus donatur privilegium venerabilis

1236

patris domini Wyszlai episcopi Cracoviensis super Micolowicz^b cum decima ibidem. Item circa hunc eciam donatur privilegium libertatis, quod optinuit

1243

dominus Prandotha episcopus a duce Boleslao Polonie super Prandoczyn et Sandowicz^c. Item huius eciam temporibus datur privilegium monasterio super

1238

una sorte in Czyrzyn Truskiewicz^d nuncupata² et nobis cum castoribus de Dlubina assignata³, et est privilegium ducis Heynrici Cracoviensis et Slesie.

Tandem cum et hic dominus abbas Heynricus VIII annis prefuisset et ipse deficiens in senectute bona anno suo octavo in regimine mortuus est anno

1244

Domini MCCXLIV. Hic non est scriptus in libro mortuorum.

1244—1250

5. Sequuntur tempora peracta per cursum sex annorum temporibus domini Gerhardi Claretumbensis abbatis tercii.

1244

Igitur anno Domini MCCXLIV cepit presidere dominus abbas Gerhardus huius alme domus abbas tercius in regimine Claretumbensis abbacie, qui et sedit annis sex. Huius igitur tempore donantur decime in Czyrzyn per dominum Prandotham episcopum Cracoviensem^e. Item huius eciam temporibus fit confirmatio omnium aliarum nostrarum decimarum et sortis de Colowicz per domi-

1244

num Prandotham episcopum Cracoviensem facta et macelli Cracoviensis^e. In hoc privilegio notabili domini Prandothe Cracoviensis episcopi est notandum de decimarum confirmatione et nota. Tandem cum eciam hic dominus abbas

1250

Gerhardus sex annis rexisset, hic eciam deficiens solvit debitum universe carnis mortuusque est anno Domini MCC quinquagesimo. Hic eciam non est scriptus in libro mortuorum. De hoc eciam abbate nichil amplius legi et reperi, si

¹) iacente. ²) nuncupato. ³) assignato.

^a) K. M. nr. 17. ^b) K. M. nr. 14. ^c) K. M. nr. 18. ^d) K. M. nr. 15.

^e) K. M. nr. 20.

tamen aliquis postea plura sciret, hic in sequenti ea scriberet in spacio hic dimisso, sicut et alibi in spaciis ad hoc dimissis.

6. Sequuntur tempora peracta per cursum XVI annorum temporibus domini Alexandri Claretumbensis abbatis IV. 1250—1266

Igitur anno Domini MCC quinquagesimo cepit presidere in regimine abbacie Claretumbensis dominus Alexander, huius alme domus abbas quartus, qui et praefuit et sedit annis XVI. Huius igitur tempore comparatur et emitur Czyrzyn pro viginti tribus marcis puri argenti^a, quod confirmavit privilegio suo dux Boleslaus Polonie. Item huius eciam temporibus datur privilegium super recognicione capituli Cracoviensis super empcone et resignacione super Czyrzyn pro XXXIII marcis comparato^b. Item aliud privilegium impetratur et datur super recognicione resignacioneque super Czyrzyn pro XXIII marcis argenti comparato. Item aliud privilegium datur super una sorte in Czyrzyn per dominos Gerhardum et Alexandrum abbates^c Claretumbe iudicialiter acquisita. Sicque facta fuit confirmacio eiusdem per ducem Boleslaum Polonie. Tandem cum eciam hic dominus abbas Alexander Claretumbensis rexisset XVI annis, deficiens mortuus est, appositusque est ad patres suos anno Domini MCCLXVI. Hic eciam non est annotatus in mortuorum libro. Item huius eciam temporibus canonisatus est beatus martir Christi Stanislaus Cracoviensis episcopus, huius regni Polonie patronus, ab Innocencio supraposito quarto, anno Domini MCC quinquagesimo IV. 1250 1250 1250 1266 1254

7. Sequuntur tempora peracta per cursum undecim annorum tempore domini Hartlippi Claretumbensis abbatis quinti. 1266—1277

Igitur anno Domini MCCLXVI cepit presidere et regere dominus abbas Hartlippus huius alme domus abbas quintus in regimine abbacie Claretumbensis. Qui prefuit et rexit annis XI. Cuius et temporibus donantur decime in Dopschicze et Winnari per dominum Prandotham episcopum Cracoviensem^d in consecratione ecclesie maioris Claretumbe. Item hic eciam in eadem consecratione datur libertas per ducem Boleslaum ducem Polonie^e omnium hereditatum domus Claretumbe. Item huius eciam temporibus donatur privilegium ducis Boleslai super Mogila, Caczicze, Prandoczyn, Micolowicz, Bogiczyn et duo macella carnum Cracovie, que a primeva fundacione possedimus libera pro lumine 1266 1266 5 Maja 1273

^a) K. M. nr. 24. ^b) K. M. nr. 25. ^c) K. M. nr. 22. ^d) K. M. nr. 28.
Dokument Prandoty został wystawiony 14 maja a więc nie »in consecratione ecclesiae«, jak kronika pisze. ^e) R. 1266 K. M. nr. 27.

1266 ecclesie^a. Item circa hunc eciam abbatem donatur privilegium ducis Boleslai
 exempcionis et libertatis omnium hereditatum domus Claretumbe generale
 omnibus villis deserviens et precipue tempore belli [ab expedicionibus] extra
 terram et municione castrorum^b. Item hiis eciam temporibus donatur privile-
 1268 gium super scultecia Dambrowka, que fuerat quibusdam scultetis per ducem
 Wladislaum Opoliensem assignata. Item huius eciam temporibus datur privile-
 gium ducis Boleslai ducisque Cracoviensis et Sandomiriensis super monasterium
 Heynrichow^c, quod homines de Wrosznicza et Glewow, que nos iam habemus,
 sunt exempti a strosa et quod nec powos ducant nec stan solvant. Sicque
 cum et hic dominus Hartlippus abbas Claretumbensis rexisset et sedisset XI
 annis et tempore deficiens morteque preventus omnis carnis debito obdormivit
 1277 in Domino et appositus est ad patres suos anno Domini MCCLXXVII. Nec
 hic est annotatus seu scriptus in libro mortuorum.

8. Sequuntur tempora peracta per cursum sex annorum temporibus do-
 1277—1283 mini Hermanni Claretumbensis abbatis sexti.

1277 Igitur anno Domini MCCLXXVII cepit presidere et regere dominus abbas
 Hermannus huius alme domus abbas sextus in regimine Claretumbensis abbacie.
 Qui et prefuit et rexit annis sex. Hic abbas Claretumbe comparavit librum
 »nocturnale cantuale« per manus fratris Ludovici scriptum. Item circa hunc
 abbatem innovantur libertates privilegiorum per ducem Polonie Boleslaum.
 Item huius eciam temporibus locatur ius Theuthonicum in Prandoczyn, Ka-
 czycze etc. cum absolucione universarum¹ exactionum eciam, que de novo
 emergerint et ut de decem mansis unus tantum eciam temporibus ad bellum
 expediatur et ut a potestate universorum iudicum sunt exempti et est privile-
 1278 gium ducis Boleslai regis Polonie^d. Item circa hunc eciam abbatem datur pri-
 vilegium seu donatur ducis Boleslai Cracoviensis Sandomiriensisque super eo,
 1276 quod homines seu Kmethones in Caczicz habitantes absoluti sunt a recepcione
 prewod^e. Tandem et hic dominus Hermannus abbas Claretumbensis, cum re-
 xisset et presidisset seu prefuisset annis sex in regimine suo, et ipse appositus
 1283 est ad patres suos mortuusque est anno Domini MCCLXXXIII. Nec iste est
 scriptus seu annotatus in mortuorum libro.

¹) universorum.

^a) K. M. nr. 32. ^b) K. M. nr. 27. ^c) K. M. nr. 31. ^d) K. M. nr. 34.

^e) K. M. nr. 33.

9. Sequuntur tempora peracta per cursum octo annorum temporibus domini Engilberti Claretumbensis abbatis VII.

1283—1290

Igitur anno Domini MCC octuagesimo tercio cepit presidere et regere dominus Engilbertus abbas Claretumbensis septimus huius alme domus in regimine abbacie sue, preseditque et rexit seu prefuit annis VIII. Item huius abbatis Engilberti tempore innovantur et confirmantur libertates omnium hereditatum per ducem Leskonem Polonie^a. Item huius eciam tempore datur silva Rycow pro sex mansis in Spitkowicze per ducem Oppoliensem Przemislaum^b. Item hic eciam abbas Engilbertus¹ fecit contractum cum scultetis in Prandoczyn^c. Item huius eciam temporibus datur privilegium super decima in Czirzyn et confirmacio decime eiusdem per eundem dominum abbatem Engilbertum Claretumbe obtenta^a, pro qua dominus episcopus Prandotha aliam decimam in Sciborowicz³ magistro Petro canonico tunc et prebendario assignavit^d. Item circa hunc eciam datur privilegium primum et originale super Dambrowkam et est privilegium libertatis super tres mansos in Dambrowka ducis Kazimiri Bythomensis. Item huius eciam temporibus datur privilegium ducis Leschonis Cracoviensis super villam Sprowa et Raskow^e, que ab eo iure Theuthonico sunt locate. Sicque et hic dominus abbas Engilbertus Claretumbensis, cum prefuisset annis octo, et ipse obdormivit in Domino sepultusque est et appositus ad patres suos anno Domini MCC nonagesimo. Nec hic est scriptus in mortuorum libro.

1286

1284

1283

1288

1288

1290

10. Sequuntur tempora peracta per cursum quatuordecim annorum temporibus domini Theoderici Claretumbensis abbatis octavi.

1290—1304

Igitur anno Domini MCC nonagesimo cepit presidere in regimine abbacie dominus abbas Theodericus, huius alme domus Claretumbe abbas octavus, in quo regimine sedit et prefuit annis XIV. Cuius temporibus innovantur privilegia super Ryczow per Meskonem ducem Teschinensem. Item huius eciam temporibus datur privilegium super Ryczow ducis Teschinensis super donacione silve in Ryczow inter Lanczan, Zayancze, Bachowicz et Spitkowicz, et ut in omnibus sint exempti habitatores ibidem^f. Item hiis eciam temporibus donatur aliud privilegium super Ryczow valde utile super donacionem silve cum omni exempcione et libertate^g. Item huius eciam temporibus donatur et datur privilegium Wenczeslai regis Bohemie ducisque Cracovie et Sandomirie de

1290

1302

1304

1291

¹) Engilbertum. ²) obtentam. ³) Sabosowicz.

^a) K. M. nr. 21. ^b) K. M. nr. 36. ^c) K. M. nr. 35. ^d) K. M. nr. 37.

^e) K. M. nr. 38. ^f) K. M. nr. 45. ^g) Kod. Mog. nr. 46.

eo, quomodo conventus fratrum in Caczicze translatus est in Mogilam seu Claratumbam prope Cracoviam et quomodo per comitem Wyslaum idem conventus fratrum Cysterciensium de Lubensi cenobio est evocatus et nota hoc privilegium omni acceptione dignum^a. Item circa hunc eciam abbatem donatur
1294 privilegium eiusdem domini Wenczeslai regis Bohemie et ducis Cracovie super monasterium Heinrichow, super Wrosznicza, quod iam pertinet ad Claratumbam monasterium et Glowam maiorem et minorem locandi iure Theuthonico^b. Item
1294 huius eciam temporibus datur privilegium regis Bohemie et ducis Cracovie, eiusdem Wenczeslai super monasterium Claretumbe, super Mogilam, Czyrzyn, totum Dzyslawicze, Prandoczyn, Clemenczicz cum appendiciis suis, Sandowicz, Micolowicz et Dambrowam, Bogucino et Ribitwi locandi iure Theutonico^c. Item
1293 huius eciam abbatis temporibus datur privilegium eiusdem regis Bohemie Wenczeslai ducisque Cracovie et Sandomirie et marchionis Moravie super eo, quod ipse rex homines ipsius ville Wrozynick recipit pro sua proteccione speciali^d. Sicque cum et hic dominus Theodericus abbas Claretumbensis rexisset et sedisset annis XIII, et ipse deficiens mortuus est et appositus est ad patres
1304 suos anno Domini M^oCCC^oIV. Nec hic est scriptus seu annotatus in libro mortuorum.

11. Sequuntur tempora peracta per cursum quindecim annorum temporibus domini Cristanni abbatis Claretumbensis noni.
1304—1319

1304 Igitur anno Domini M^oCCCIV suffectus est et electus dominus abbas Cristannus, huius alme domus Claretumbensis abbas nonus, qui prefuit in regimine abbacie sue quindecim annis. Igitur circa hunc dominum abbatem donatur monasterio biblia maior per venerabilem dominum Iohannem episcopum
1317 Cracoviensem, qui et iacet circa summum altare in sinistra manu tumultatus. Hic passus relegacionem per Wratislavienses et ad civitatem Cracoviam sepeliri cum episcopis non permissus in summa ecclesia ipsa kathedrali^e. Causa autem huius me latet. Item circa hunc eciam abbatem privilegia super Ryczov innovantur. Item huius eciam temporibus datur privilegium Oswencimensis ducis super Socenhaw, quod Hanconi de Prandoczyn sit assignata alias Segodowicz^f.
1312 Item circa hunc eciam datur privilegium primum et originale in Bochna super

^a) K. M. nr. 4. ^b) K. M. nr. 43. ^c) K. M. nr. 42. Dzyslawicze nazywają się w dokumencie Ubizlavice. ^d) K. M. nr. 41. ^e) Późniejsza ręka przekreśliła ustęp o biskupie Janie od »Qui et iacet« począwszy, dopisując na marginesie »falsum«.
^f) K. M. nr. 49.

quatuor macella in Bochna in magno sale per advocatum iure hereditario donata^a. Item huius eciam temporibus datur privilegium domini Iohannis episcopi Cracoviensis super decima in Scrynka, Camik et Rudnik^b. Item circa hunc eciam factum est privilegium et transsumptum seu transscriptum et exemplar publicum super tria privilegia bullarum apostolicarum ordini nostro concessarum: primum domini Innocencii pape IV, in quo continetur, quod non possumus vocari ad synodos, nisi pro fide et ad capitula vel forum penitenciale eciam ratione delicti de mandato sedis apostolice speciali. Secundum privilegium domini Gregorii pape VIII, in quo habetur, ne de hiis, que nobis donantur, in vita demus porcionem capellanis. Tercium privilegium est privilegium seu bulla originalis domini Urbani VI, quomodo tenemur ad prestacionem aliquarum¹ collectarum, subsidiorum et aliarum exactionum nobis a sede apostolica vel legatis eiusdem imponendarum. Item temporibus eciam huius abbatis datur privilegium ducis Wladislai Cracovie, Sandomirieque, Syradie, Lancicie, Cuavieque super villas Wroczynicz et Glewow maiorem et minorem locandi iure Theuthonico^c. Et hic igitur dominus Cristannus abbas Claretumbensis² IX cum rexisset et sedisset annis XV et ipse deficiens rebus excessit humanis, mortuusque appositus est ad patres suos anno Domini MCCCXIX. 1243—1254 1187 1378—1389 1319

12. Secuntur tempora peracta per cursum decem annorum temporibus domini Stephani^d abbatis Claretumbe decimi. 1319—1329

Igitur anno Domini M^oCCCXIX preficitur dominus abbas Stephanus huius alme domus Claretumbe decimus, rexitque et sedit annis decem. Iste emit Wosniky^e et Segodowicz. Item huius eciam tempore donatur Dambrowka^f circa Bytom, que enervata erat ad integrum, sed et adhuc usque ad hoc tempus cum magnis laboribus in bonis illis laboratur pro aliquali instauratione usque ad presentem annum Domini MCCCC quintum^g. Item circa hunc eciam abbatem confirmantur decime in Dobschicze^h, prout patet in privilegiis per me, fratrem Nicolaum, rescriptis. Item huius eciam temporibus datur privilegium 1519 1324 1505 1321 1328

¹) aliquorum. ²) Claretumbensi.

^a) K. M. nr. 47. ^b) K. M. nr. 44; wydawcy czytali: Dat. Cracoviae... A. D. MCCC, XI Kal. Augusti; nasz autor zaś czytał: A. D. MCCCXI, Kal. Augusti.

^c) K. M. nr. 50. ^d) Na rycinie, przedstawiającej opata Stefana zanotowano: »primus Polonus«. Stefan zatem był według tradycyi klasztornej pierwszym opatem polskim. ^e) K. M. nr. 53. ^f) K. M. str. 34. ^g) K. M. str. III.

^h) K. M. str. 22.

ducis Osswencimensis super empcone Woszniky^a. Item hic eciam abbas
 Stephanus optinuit privilegium seu instrumentum resignacionis Wosznyki per
 ducem Osswencimensem factum. Item huius eciam temporibus datum est privi-
 legium super Dambrowkam, quod dominus Wladislaus dux Bythomiensis sibi
 et conventui cum omni iure et libertate donavit. Item circa hunc eciam datur
 1324 privilegium primum et originale super Neczecza in Plaszow in^b Langam perti-
 1324 nentem. Item circa eundem datum est privilegium seu littera cambii duarum
 sorcium hereditatum de Pracow et Langa^c. Item huius eciam temporibus
 1321 donatur privilegium seu instrumentum super decima plebani in Dobschicze^d de
 duobus laneis monasterio semper tribuenda¹. Item huius eciam temporibus
 1325 datur privilegium domini Nankeri episcopi Cracoviensis super decimas in Ru-
 dnik, Kamik, Crzynka et commutacionis decime ibidem in Zawada^e. Item
 1329 huius eciam temporibus datur privilegium seu instrumentum super iure patro-
 1334 natus super ecclesia in Wosznik^f et Wadowicz^g et in eodem continetur bulla
 sanctissimi in Christo patris et domini domini Iohannis pape^h de appellacione
 fratrum de Claratumba ad eundem papam super ecclesia ut supra. Item circa
 hunc eciam datur privilegium seu instrumentum super concordia inter abbates
 1329 de Tyncia et Claratumba, quod ius patronatus in Wosznik et quicquid est ex
 ista parte Scawe, videlicet sortes et cetera, ad monasterium Thynciense perti-
 nebitⁱ. Hic igitur dominus Stephanus abbas Claretumbe decimus a Deo vo-
 1329 catus et ipse deficiens est mortuus anno Domini M^oCCCXXIX.

1329—1333 13. Sequuntur tempora peracta per cursum undecim annorum sive trium
 cum dimidio temporibus domini Nicolai abbatis Claretumbe XI.

1329 Igitur anno Domini M^oCCC^o vicesimo nono prefectus est dominus abbas
 Nicolaus primus nomine, sed undecimus in ordine abbacie Claretumbe huius
 domus alme, rexitque et sedit annis tribus cum dimidio, sed secundum, quod
 alibi reperi scriptum, decem annis et sic certus non fui, cui adherere parti
 et fidem adhibere debui, exemplaria namque minus correcta habens, in diversis
 diversa legi, sicut et in aliis minus correctis, cui adherere parti debui, nescivi,
 correctorem hic optans benevolum, cui aliter Deus inspiraverit ad corrigendum.
 Igitur hic dominus Nicolaus abbas Claretumbe temporibus suis emit sex mansos

¹) tribuendum.

^a) K. M. nr. 56. ^b) K. M. nr. 54. ^c) K. M. nr. 52. ^d) K. M. str. 22.

^e) K. M. nr. 53. ^f) K. M. str. 44. ^g) K. M. str. 45. ^h) Jan XXII, 1316—1334.

ⁱ) K. M. str. 44.

in Prandoczyn pro XLII marcis latorum grossorum. Item huius eciam temporibus ecclesie Prandoczyn^a et Woszniky^b monasterio Claretumbe incorporantur. 1329
 Item circa hunc eciam abbatem datur privilegium seu iustrumentum super sententia arbitrari seu laudis inter monasterium Claretumbe et de Drogyna plebanum super decima in Dobschicze^c. Item huius eciam temporibus factum est privilegium et instrumentum seu transsumptum ordinis nostri domini Clementis pape cum decreto. Item huius eciam temporibus factum est et datur privilegium regis Kazimiri super fluvio aque Dlubna^d, qui fluit super monasterium nostrum et de concordia facta cum preposito S. Floriani^e. Item circa hunc eciam abbatem 1367
 factum est privilegium regis Kazimiri suprapositi super domos Cracovie^f et areas, quod sunt incorporate¹ monasterio Claretumbe et ad que sunt obligate 1369
 et ad que non etc. In istis tamen privilegiis suprapositis eciam non fui certus, utrum circa hunc abbatem Nicolaum primum vel circa alium sequentem eum, hoc est secundum, eiusdem nominis Nicolai II facta seu data sunt privilegia supraposita propter informacionem minus autenticam^g. Igitur et hic dominus Nicolaus abbas Claretumbe XI cum rexisset et sedisset annis X et ipse deficiens rebus excessit humanis mortuusque appositus est ad patres suos anno Domini M^oCCCXXXI. (1333)

14. Sequuntur tempora peracta per cursum XVII annorum temporibus domini Iohannis abbatis Claretumbe primi. 1333—1356

Igitur anno Domini MCCCXXXI preficitur dominus Iohannes abbas primus, huius alme domus Claretumbe XII, rexitque et sedit annis XVII. Iste abbas Iohannes emit sculteciam in Prandoczyn pro quadringentis X marcis^h. 1334
 Item idem emit partem in Dzislawicze pro centum marcis latorum grossorumⁱ. 1348
 Item idem emit novem partes in Dzislawicze pro quingentis quinquaginta marcis latorum grossorum et pro duabus sortibus in Geboltow et hec omnia fecit cum consensu regio et confirmacione ipsius^k. Item idem iure contendit cum duce Osswencimensi usque ad interdictum tocius terre^l. Item hic eciam agit pro 1345
 decimis circa Dobschicze; item idem optinuit ius Theuthonicum super 1355

¹) Rkp. incorporati.

^a) Na marginesie uwaga: falsum est. ^b) K. M. str. 44. ^c) Na marginesie uwaga: Nicolaus II. Ob. K. M. str. 22. ^d) Na marginesie uwaga: falsum.

^e) K. M. nr. 32. ^f) Na marginesie uwaga: falsum. Ob. K. M. nr. 84. ^g) Całe to zdanie w rękopisie przekreślono. ^h) K. M. nr. 59. ⁱ) K. M. nr. 66.

^k) R. 1348—1361. K. M. str. 54—57. ^l) K. M. nr. 71.

1334 Dzislawicze^a. Item idem optinuit sententiam et confirmacionem super quinque ma-
 cella in Bochna a rege Kazimiro^b, quarum quatuor fuerunt donata per Gerla-
 cum advocatum Bochnensem. Item hiis eciam temporibus dominus Iohannes
 1343 episcopus Cracoviensis restituit nobis decimas circa Dobschicze, factum domini
 Nankeri episcopi Cracoviensis. Item huius eciam temporibus donatur privilegium
 1346 seu instrumentum et copia privilegii super silva inter Lanczan et Spitkowicz
 in Ryczow^c. Item hiis eciam temporibus datur privilegium super concordia
 super Woszyk et ratificacione concordie inter ducem Osswencimensem et do-
 mum de Mogila seu Claratumba^d. Item hic eciam optinet privilegium domini
 1345 Iohannis episcopi Cracoviensis pro excommunicacione factum propter heredita-
 tem Woszyk contra ducem eo, quod fratres nostri fuerunt expulsi de Wo-
 szniki^e. Item hiis eciam temporibus datur privilegium aliud secundum domini
 Iohannis episcopi Cracoviensis suprapositi, quod propter Woszniki excommuni-
 cacio facta fuit et interdiccio terre Osswencimensis et Zathoriensis supraposite¹
 propter occupacionem violentam ville Woszniky. Item huius eciam temporibus
 datur privilegium ducis Osswencimensis seu arestacio quedam de hereditate
 Woszniky, ut reemere non possit. Item circa hunc eciam datur privilegium
 1334 domini Kazimiri regis Polonie, quod nobis adiudicatum est super quinque
 macella in Bochna^f. Item huius eciam temporibus datur privilegium primum
 et originale domini Kazimiri regis Polonie super quarta parte molendini sub
 castro Cracoviensi per dominum Casper Krügelers pie² memorie pro quadrin-
 gentis marcis latorum grossorum comparati et nobis donati. Item circa eundem
 donatur privilegium secundum Kazimiri regis Polonie super quarta parte mo-
 lendini sub castro Cracoviensi ante valvam. Item circa hunc eciam datur
 privilegium originale domini Iohannis episcopi Cracoviensis super decimas in
 Dobschicze. Item circa eundem factum est instrumentum seu transsumptum
 1334 super decimas in Dobschicze et Crzynka etc^g. Item huius eciam temporibus
 1384 factum est privilegium domini Iohannis episcopi Cracoviensis^h super eo, quod
 ecclesia in Wadowicz iure parochiali pertinet ad ecclesiam in Wosznik tanquam
 ad matrem. Item circa hunc eciam factum est privilegium et transsumptum
 seu instrumentum ordinis nostri domini pape Innocencii IVⁱ de indulgencia

¹) supposite. ²) prime.

^a) K. M. nr. 63. ^b) K. M. nr. 58. ^c) K. M. nr. 36. ^d) K. M.
 nr. 64. ^e) K. M. nr. 63. ^f) K. M. nr. 58. ^g) K. M. str. 43—44. ^h) K. M.
 str. 45. ⁱ) Innocenty IV, 1243—1254, zapewne ma to być Innocenty VI, 1352—1362.

contra decretalem facta¹ contra exemptos, quod non possumus trahi etiam ratione delicti vel alia causa ad curias prelatorum. Item huius etiam temporibus datur privilegium domini Kazimiri^a regis Polonie super sculteciam in Prandoczyn pro quadringentis et decem marcis grossorum empta sive comparata et perpetuo per eum facta est libera et exempta ab ipsius regis servicio. Item circa hunc etiam datur privilegium regis Kazimiri et confirmacio privilegii quondam ducis Lesckonis super villas Mogila, Pracze, Czirzin, Prandoczyn, Kaczicz, Sandowicz, Wroszniczi, Glebow locandi iure Theuthonico et super duobus macellis carniū Cracovie^b. Item huius etiam temporibus datur privilegium regis Kazimiri super eo, quod kmethones de Mogila a labore regio sunt liberi^c. Item circa eundem factum est privilegium eiusdem regis Kazimiri super eo, quod kmethones nostri sunt liberi et exempti, quod in nullo iudicio nisi coram rege evocati tenentur comparere etc^d. Et hic igitur dominus Iohannes abbas deficiens, mortuus est appositusque est ad patres suos anno Domini millesimo CCC quadragesimo octavo.

1334

1336

1353

1356

(† 1356)

Circa hunc dominum abbatem Iohannem XII consecrata fuit ecclesia sancti Bartholomei una cum cimiterio, que noviter fuit edificata per venerabilem episcopum Scodrinensem, qui et tunc dedit indulgenciam pro eadem ecclesia devote eam visitantibus^e.

1347

15. Sequuntur tempora peracta per cursum XXI annorum temporibus domini Nicolai abbatis Claretumbe secundo in nomine, sed XIII in ordine abbacie.

1356—1375

Igitur anno Domini MCCCXLVIII prefectus est dominus Nicolaus abbas secundus huius alme domus Claretumbe rexitque et sedit XXI annis. Iste igitur dominus Nicolaus abbas Claretumbe emit temporibus suis partes Moniakowicze et Barlog pro quadringentis decem marcis Pragensibus cum consensu et confirmatione domini regis Polonie Kazimiri^f. Item idem redemit Wosznyk, Segodowicz a Iohanne duce Osswencimensi pro septuaginta marcis latorum grossorum^g. Item huius temporibus empta est pars Dzislawicz pro XX marcis Pragensibus, item circa eundem^a alia pars ibidem pro XXX marcis latorum grossorum^h. Item huius temporibus hec omnia opera ipsius et antecessoris sui confirmata sunt per dominum regem Polonie Kazimirum. Item super totam

1356

1359

1361

¹) factam. ^a) eodem.

^a) K. M. nr. 60. ^b) K. M. nr. 61. ^c) K. M. nr. 69. ^d) K. M. nr. 72.

^e) K. M. nr. 65. ^f) K. M. nr. 75 itd. ^g) K. M. nr. 75. ^h) K. M. str. 57.

hereditatem sunt XIII privilegia cum maiestatibus regalibus, cum appendiciis sigil-
 1362 lorum maiorum. Item circa hunc eciam dominum Nicolaum agitur pro domo
 et area in platea scropharum^a. Item huius eciam temporibus donatur unum
 1364 macellum per consules in Bochna^b. Item sex grossi dantur ibidem. Item huius
 1364 eciam temporibus unum macellum emitur ibidem^b. Item hic eciam Nicolaus
 1357 abbas Claretumbe optinet sententiam super decimam in Vinari^c. Item huius
 eciam temporibus donatur privilegium regis Kazimiri super Moniakowicze cu-
 1361 iusdam commutationis facte olim inter quosdam dominos^d. Item hic eciam
 optinet privilegium de quadam controversia pro Moniakowicze. Item hic eciam
 1359 dominus Nicolaus optinuit privilegium ducis Osszwencimensis^e super Woszyk
 et Scotenow, ne aliquod servitium duci exhibendum sit, sicut ab antea fuit.
 Item circa hunc eciam datur privilegium super Opatkowicze et vendicione ac
 empcone et resignacione eiusdem. Item huius eciam temporibus datur privile-
 gium primum et originale super Canthorowicze super eo, quod Canthorowicze
 fuit in quadraginta marcis obligatum^f. Item circa hunc datur eciam privilegium,
 quod in Bochna habemus sex latos grossos singulis annis ad festum S. Martini
 confessoris Christi. Item circa eundem datur privilegium super uno macello in
 1373 Bochna per nos comparato, de quo decem lapides de sepo annuatim solvuntur^g.
 Item huius eciam temporibus datur privilegium super una domo Cracovie in
 1362 platea cognomento vulgariter Sewgasze hoc est platea scropharum^h. Item circa
 eundem datur privilegium super una hereditate penes curiam nostram Cracovie
 1369 per eundem abbatem Nicolaum comparataⁱ. Item huius eciam temporibus datur
 1370 privilegium super domo seu area retro curiam nostram Cracovie situata¹, ab
 eodem abbate comparata^k. Et hic igitur dominus Nicolaus abbas Claretumbe
 cum rexisset et sedisset annis XXI, et ipse deficiens rebus excessit humanis
 († 1375) mortuusque appositus est ad patres suos anno Domini MCCCLXX.

1375—1389 16. Sequuntur tempora peracta per cursum XXVII annorum temporibus
 domini Petri II cognomento Lipko abbatis Claretumbe XIII.

(1375) Igitur anno Domini MCCCLXX preficitur dominus Petrus secundus cogno-
 mento Lipko, abbas XIII huius alme domus Claretumbe rexitque et sedit

¹) situatam.

^a) K. M. nr. 78. ^b) K. M. nr. 79. ^c) K. M. str. 22. ^d) K. M.
 str. 62. ^e) K. M. nr. 76. ^f) Ob. K. M. nr. 100. ^g) K. M. nr. 87.
^h) Ob. K. M. nr. 78. ⁱ) K. M. nr. 84. ^k) K. M. nr. 85.

XXVII annis. Igitur hic dominus Petrus abbas emit partem temporibus suis Moniakowicze et Barlog pro CCC octuaginta marcis Pragensibus grossorum numeri Polonialis currentis¹ et spadone² XX marcarum³. Item circa hunc eciam abbatem scriptus est liber pulcher, qui intitulatur »Horologium sapiencie« anno ipsius primo per manus fratris Iohannis Wartynberg nec non quinque libri »De consideracione beati Bernhardi ad Eugenium papam«, eciam liber pulcher, ubi pupugit eundem papam et quemlibet eius successorem stilo satis pulchro et notabili. Item et circa eundem scriptum est »Omeliare adventuale« seu »de adventu Domini«, prout in eodem libro invenitur in fine annotatum et si ibi non inspexissem, imo et hunc abbatem annotare inter abbates alios dimissem. Qui et in exemplari fuit dimissus, ubi et in eodem libro, ut supra, invenitur in fine libri promemorale sic scriptum et dignum duxi hic eciam annotandum: »In nomine, inquit, Domini, Amen. Quoniam omnium habere noticiam potius est divinitatis, quam humanitatis, ideo prudens adinvenit antiquitas acta hominum scriptis fidelibus perhennari. Notum igitur sit tam futuris, quam presentibus hanc paginam inspecturis, quod favente divina clemencia dominus Petrus divina miseracione abbas cenobii in Claratumba pro refrigerio sempiterno prefate ecclesie, que consecrata est in honore sancte Marie Dei genitricis sanctique Wenczeslai martiris, hunc comparavit librum per manus fratris Iohannis Wartinberg scriptum³ anno Domini MCCC octuagesimo, IV idus Septembris etc. Ast, Petre, gracie tue datur liber iste«.

1375

1376

1380
10 Września

Hoc ibi. Item huius eciam temporibus donatur privilegium regine Ungarie et Polonie Elizabeth super una parte hereditatis in Moniakowicz et parte Barlog molendini pro CCCLXXX marcis grossorum et spadone XX marcis comparata^b. Item hic eciam dominus Petrus emit partem in Barlog et prata emit pro CCCIV marcis Pragensibus. Item huius eciam temporibus donatur privilegium super granicies in campo etc. et via per prata in Barlog. Item circa hunc eciam datur privilegium de quadam controversia inter Preczslau de Opatkowicz et Sandonem de Zygortowicz. Item huius eciam temporibus datur privilegium super Opatkowicze de obligatione eiusdem ville nobili viro Petrasio. Item hiis eciam temporibus donantur plura privilegia super Opatkowicze^c. Item hic eciam deficiunt plura privilegia, circa hunc dominum Petrum data super villam

1376

1383

¹) currente. ²) spadonem. ³) scriptus.

^a) K. M. nr. 89. Cały ten ustęp w rękopisie przekreślono. ^b) K. M. nr. 90.

^c) K. M. nr. 96.

1383. 1384 Opatkowicze emptam¹. Plura eciam privilegia circa hunc abbatem sunt data, pri-
 mum originale super Stronszow^a, secundum de confirmacione eiusdem^b, tercium
 1389 [de confirmacione]^c in omnibus per regem Polonie Wladislaum libertatum^c. Item
 circa eundem datur privilegium super Langam a domino Conrado abbate Co-
 1389 provnicensi^d pro quadringentis et septuaginta V marcis grossorum Pragensium
 et media area Cracovie comparata. Item huius eciam temporibus donatur
 privilegium super quibusdam limitibus Wisle Rybitwi originale per eundem
 comparatum. Item circa eundem aliud privilegium super Rybitwi per eundem
 1380 abbatem Petrum pro CCCLX marcis comparatum et emptum grossorum lato-
 1382 rum^e. Item huius eciam temporibus facta est confirmacio regis Lodowici^f super
 Rybitwi de eo, quod tota villa in ius Theuthonicum est translata^g. Item huius
 eciam temporibus datur privilegium super eo, quod piscatores de naula non
 tenentur nisi coram nobis respondere. Item circa eundem datur privilegium
 1385 super Rybitwi super eo, quod quidam nomine Paska villam Rybitwi a nobis
 voluit racione propinquitatis exbrigare, qui in solucione deficiens villam tandem
 compulsus dimisit^h. Item huius temporibus datur privilegium super duas sortes
 in Canthorowicze; item privilegium secundum de eodem, quod in quingentis
 marcis fuit Hanconi de Chelmⁱ obligatum. Item circa hunc eciam datur privi-
 legium primum et originale Wladislai regis Polonie super Wictorowicze pro
 1386 CCC marcis per eundem abbatem comparatum^h. Item huius eciam temporibus
 1389 datur privilegium regis Wladislai et confirmacio eiusdem regis super Wictoro-
 wicze per eundem abbatem CCC marcis grossorum comparatumⁱ. Item huius
 1378 eciam temporibus datur privilegium super commutatione duarum curiarum pro
 quinque macellis, que sunt et debent esse libere ab omni exaccione^k. Item
 circa hunc eciam datur privilegium super VIII grossos in Bochna. Item huius
 eciam temporibus datur privilegium super XII mensuris minuti salis de We-
 liczka per dominum Wladislaum regem Polonie monasterio Claretumbe an-
 nuatim collati^l.

Item circa hunc eciam factum est privilegium seu instrumentum super
 decima in Wadowicz, Wosznik et Muchars. Item huius eciam temporibus datur
 1381 privilegium regis Ludowici, quod kmethones seu vagiones omnes et singuli

¹) emptam. ²) ea. ³) translatum. ⁴) Chelin. ⁵) collatum.

^a) K. M. nr. 96. ^b) K. M. str. 80. ^c) K. M. str. 80. ^d) K. M.
 nr. 100. ^e) K. M. nr. 94. ^f) K. M. nr. 94. ^g) K. M. str. 78. ^h) K. M.
 nr. 98. ⁱ) K. M. str. 83. ^k) K. M. nr. 91.

sunt exempti ab omnibus exactionibus, serviciis, solucionibus, collectis et sep, angariis et preangariis, quibuscumque nominibus censeantur, exceptis aliquibus, ut in privilegio eodem continetur, in quibus subsidium caritativum regi prestabunt^a. Item circa hunc etiam dominum Petrum erectum est candelabrum in medio choro ante summum altare satis preciosum et alia duo, in quibus succenduntur in precipuis festivitātibus lumina, in maiori quinque, in aliis per unum lumen ad honorem Dei omnipotentis ardencia¹ in maioribus festivitātibus necnon in omnibus festivitātibus patrone nostre, beatissime virginis Marie et aliorum sanctorum, in quibus solet sermo in capitulo fieri, anno Domini MCCCLXXXII constructum. Item circa hunc etiam factum est privilegium super hereditate Slanczyn, quomodo cuidam femine est indebitata pro centum quinquaginta marcis, que postmodum fuit monasterio donata, sed et postea, per dominum Petrum abbatem tertium circa me temporibus meis fuit vendita. Item huius etiam temporibus datur privilegium domini Wladislai regis Polonie super vendicione partis² ville Sprowa per Petraschium pro ducentis marcis grossorum Pragensium Polonici numeri, XLVIII grossos pro marca qualibet computando, nobili viro Ieschoni de Sprowa etc. Et hic igitur dominus Petrus II abbas Claretumbe, quartus decimusque in regimine huius domus alme, obdormivit in Domino, rebusque excessit humanis et appositus est ad patres suos anno Domini MCCC nonagesimo octavo.

1382

1461—1474

(† 1389)

Circa hunc dominum Petrum abbatem Claretumbensem secundum pre- fuerunt Rome plures apostolici in ecclesia Dei multum nocivi scismatici, perplures plerique partibus faventes ecclesiamque Dei graviter scindentes et non modicum eam perturbantes, in qua tunc periclitabatur navicula beati Petri apostoli, dum unusquisque trahebat eam ad partem suam, ubi volebat.

17. Secuntur tempora peracta per cursum XXVI annorum temporibus domini Iohannis secundib, cognomento Stechir, nobilis genere, de armis trium tubarum, abbatis Claretumbe XV.

1402—1424

Igitur anno Domini M^oCCC nonagesimo VIII prefectus est dominus Iohannes secundus electusque in abbatem huius alme domus Claretumbe XV rexitque et sedit XXVI annis. Hic igitur dominus Iohannes abbas Claretumbe secundus nomine, sed XV in regimine abbacie, cognomento Stechir, de armis trium

¹) ardencium. ²) partem.

^a) K. M. nr. 93. ^b) Opuszczono tu rządy opata Mikołaja III, który kłasztorem zawiadował od r. 1389 do r. 1402. Ob. przedmowę str. 430—431.

tubarum, qui et alias dicebatur Ruthenus, nobilis genere. Hic, inquam, contraxit temporibus suis multa debita maxime in legacione regie maiestatis
 1415 sepissime, unde et in quadam legacione ad curiam Romanam eundo, in eadem legacione existens in curia Romana impetravit infulam^a sibi et suis successoribus, abbatibus monasterii Claretumbe. Item huius eciam temporibus donatur privilegium de prato quodam, quod iacet inter Ianusschowicz et molendinum
 1407 in Caczicze eo, quod pratum in Ianusschowicz monasterio est adiudicatum et sculteto de Lipczka Wola silencium impositum^b. Item hic eciam dominus abbas optinet privilegium absolucionis a citacione pro paracione metarum et submersione molendini per elevacionem molendini in Barlog. Item circa hunc eciam datur privilegium super molendino in Woszniky super ripam Scawa situato. Item huius eciam temporibus datur privilegium ducis Teschinensis eo, quod pratum Velopole nobis est restitutum et quod gramina domino duci, si aliquando rogaremur, non debeamus denegare. Item huius eciam temporibus datur privilegium seu confirmacio donacionis ville in Dambrowka cum restitutione kmethonum, qui liberati fuerant appellati et nobis in nullo subiecti. Item circa hunc eciam emitur scultecia in Dambrowka pro centum IX marcis latorum grossorum. Item huius eciam temporibus datur privilegium super eo, quod villa Rybithwi nobis est adiudicata. Item circa hunc eciam datur nobis privilegium
 1348 seu donatur primum et originale domini Kazimiri regis Polonie de Sdzyslawicz super resignacione Wlodzimiri, cuius pars pro centum marcis grossorum est comparata^c. Item huius eciam temporibus donantur XI privilegia domini
 1353 Kazimiri regis Polonie super Sdzyslawicze. In nono autem privilegio fit mencio
 1355 commutacionis olim facte de Gebeltow^d pro sorte in Sdzyslawicze, in XI locatur ius Theutonicum super eandem villam^e. Item circa hunc eciam datur
 1404 privilegium super eo, quod Canthorowicze est emptum pro quadringentis marcis grossorum et¹ comparata^f. Super hoc sunt duo privilegia domini Wladislai
 1405 regis Polonie super eo, quod Canthorowicze est emptum^g et quod ab omnibus
 1407 donacionibus, contribucionibus, exaccionibus, laboribus, equitaturis, ducturis et quibusvis solucionibus regalibus est absoluta^h. Item huius eciam temporibus datur privilegium seu instrumentum super ortum in Bochna cuidam fratri

¹) est.

^a) K. M. nr. 119. ^b) K. M. str. 59. ^c) Jan I. K. M. nr. 66. ^d) K. M. str. 56. ^e) Jan I. K. M. nr. 71. ^f) K. M. nr. 110. ^g) K. M. str. 94.
^h) K. M. nr. 112.

nomine Iacobi sibi iure hereditario succedentem¹ in Claratumba professo. Item circa eundem datur privilegium super duo macella in Bochna nobis 1410
partim vendita et resignata^a. Item huius eciam temporibus datum est privilegium super decem lapidibus fusi sepi in Bochna, quod ad festum sancti Martini singulis annis debet solvi. Item circa eundem datur privilegium super quendam ortum in Bochna, de quo singulis annis super festum sancti Martini una marca pecunie communis solvitur^{2b}. Item huius eciam temporibus datur privilegium super VIII grossos in Bochna per eundem comparatos^c. Item circa hunc eciam 1413
datur privilegium regis Wladislai super IV bancos in Weliczka salis annuatim 1414
nobis per eundem regem collatos^{3d}. Item huius eciam temporibus datur privilegium super molendinis sub castro Cracoviensi ante valvam et in Borcow^e 1417
per dominum Casper Krügelers pie memorie pro quadringentis marcis latorum grossorum comparatis et nobis donatis, de quo habentur hec metra in quodam missali scripta, quod et ipse donavit monasterio et est in Czaczicz pro fratribus ibi pro tempore existentibus et in eodem missali missas legentibus seu divina celebrantibus:

Omnibus sit notum, quod anno Domini actum
Scribitur, quo mille quadringenti duo denique, 1420
Olim concivis ortus parentibus ab honestis
Cracovie consul omni sit cruciamine procul.
Casper hic dictus, cognomento Krügelers vocatus
Divino nutu eiusque animatus instinctu,
Thesaurum condidit ipsum, qui semper beabit,
Tollere quem fures nec queunt rodere mures,
Conferens cenobio Claratumba ab ante vocato
Censum annualem viginti tres marcas valentem,
Addens missale, calicem, electum ornatum.
Auctor honestatis, fons divine bonitatis
Det sibi vere Deum sine fine videre
Angelicosque choros divina laude sonoros,
Cum quibus in Deum referat sempiternum tropheum.

¹) succedente. ²) solvuntur. ³) collatum.

^a) K. M. nr. 114. ^b) K. M. str. 99. ^c) K. M. nr. 116. ^d) K. M.
nr. 118. ^e) K. M. nr. 120.

Hos inter cetus vivat sine tempore letus.

Hoc nobis det munus, qui regnat trinus et unus.

Item huius eciam temporibus datur privilegium super medietate quarte
 1417 partis¹ metrete in molendinis sub castro per nos tum pecunia domini Nicolai
 supparii pie memorie pro centum quinquaginta sex marcarum grossorum com-
 parata^a. Item circa eundem datur privilegium seu confirmacio privilegiorum
 1420 suprascriptorum super molendino sub castro Cracoviensi^b. Item huius eciam
 temporibus datur privilegium domini Wladislai regis Polonie super eo, ut decima
 1386 lingnorum annuatim ad castrum Cracoviense non solvatur^c. Item circa hunc
 eciam datum est privilegium seu instrumentum super decimam contra plebanum
 factum in Dobschicze. Item huius eciam temporibus datur privilegium regis
 1407 Wladislai super villam Opatkowicze, que villa locata est de iure Polonico in
 ius Theutonicum, in quo eciam omnes kmethones absoluti sunt ab omni iurisdic-
 tione et potestate quorumcumque dignitariorum etc^d. Hic igitur dominus Iohannes
 8 Lipca abbas Claretumbe secundus in die sancti Kiliani consilium habens cum senio-
 ribus et quia in consilio eodem non fuit factum secundum eius placitum,
 contradicentibus senioribus, de consilio ex inpaciencia surgens, subitanea morte
 occubuit sicque obdormivit in Domino anno regiminis sui XXVI, Domini autem
 1424 anno salutis nostre M^oCCCCXXIV sicque et ipse appositus est ad patres suos.
 Requiescat in pace.

18. Sequuntur tempora peracta per cursum novem annorum temporibus
 1424—1436 domini Pauli cognomine Paichbirner, abbatis Claretumbe sexti decimi.

1424 Igitur anno Domini MCCCCXXIV incepit regere post eleccionem suam
 sedereque in regimine dominus Paulus, huius alme domus Claretumbe XVI abbas
 et sedit annis XI cum medio, alibi tamen reperi IX annis. Hic igitur dominus abbas
 Paulus cognomento Paychbirner fuit homo clarissimus virtute, de Cracovia natus,
 zelator ordinis et discipline institutor et reformator. Hic, inquam, deposuit
 proprietatem et singularitates, quas ex usu et, ut verius dicam, abusu ab
 antiquo fratres inter se habebant. Itaque hic eciam propter prioris abbatis
 domini Iohannis debita contracta piscinam magnam edificavit versus Cracoviam,
 ex qua omnia debita gracia Dei eum adiuvante in brevi solvit. Item circa
 hunc eciam venerabilem abbatem Paulum frater Nicolaus cognomento Briger
 multos et preclaros libros ac notabiles scripsit, videlicet quatuor »Speculi

¹) parte.

^a) K. M. nr. 120. ^b) K. M. str. 102. ^c) K. M. nr. 97. ^d) K. M. nr. 113.

historialis• libros et duos perutiles videlicet »Catholicon• et »Summam confessorum•. Quem tamen librum circa dominum Nicolaum sequentem abbatem tertium finivit et sic circa eundem etiam in pace quievit. Item huius etiam temporibus datur privilegium et confirmacio domini regis Wladislai Polonie super duo privilegia super octo grossos in Bochna^a. Item circa hunc etiam datur privilegium seu littera consulum civitatis Cracovie, quomodo cum eodem abbate concordati sunt de graniciebus et de ponte lapidis ac cum aliis, quomodo domus brasiatoria, macella et mercimonia ab exactione civitatis sunt libera^b. Item huius etiam temporibus datur privilegium seu instrumentum super sententia diffinitiva contra plebanum de Dobschicze, qui de duobus suis mansis nobis solvere decimam neglexit^c. Item circa hunc etiam factum est privilegium et instrumentum seu processus incorporationis ecclesiarum in Wadowicz et Prandoczyn per dominum Nicolaum abbatem de Bresko^d. Item huius etiam temporibus datur privilegium nobilis viri, domini Szegotha super prato, quod contulit nobis seu assignavit nobis in Wadowicz, ad ecclesiam pertinente¹. Item circa hunc etiam donatur privilegium illustrissimi ducis Kazmiri Osswensimensis super confirmacione privilegii super pratum ecclesie in Wadowicze^e. Item huius etiam temporibus factum est privilegium seu transsumptum venerabilis patris ac domini Sbignei cardinalis ac episcopi Cracoviensis super incorporacione et confirmacione ecclesie sancti Bartholomei^f per loci ordinarium facta et de decimis ad eandem spectantibus nec non de cura animarum in Mogila et in Czyrzyn. Item circa hunc etiam factum est privilegium domino Petro Odrowansz^g super eo, quod idem de Sprowa palatinus Leopoliensis emit Slanczyn pro trecentis marcis et pro suis posteris legitimis, sibi succedentibus. Item huius etiam temporibus datur privilegium super eo, quod strenuus dominus Iohannes de Sprowa^h vendidit Sprowam cum omni iure et toto dominio magnifico domino Petro Odrowansz ibidem de Sprowa palatino Leopoliensi et eius posteris legitimis. Que omnia venerunt hodie de malo regimine ad manum regis Polonie. Hic igitur etiam venerabilis abbas Paulus Paychbirner in die translacionis sancti Benedicti abbatis diem suum clausit ultimum, rebusque excessit humanis, mortuusque appositus est ad patres suos anno Domini M^oCCCCXXXVI.

¹) pertinentem.

^a) K. M. str. 98. ^b) K. M. str. 108. ^c) K. M. str. 22. ^d) K. M. nr. 125.

^e) K. M. nr. 126. ^f) K. M. str. 23. ^g) K. M. nr. 128. ^h) K. M. nr. 129.

Nicolaus IV
1436—1440

19. Sequuntur tempora peracta per cursum quatuor annorum temporibus domini Nicolai, cognomento Ederer, abbatis Claretumbe septimi decimi, de Cracovia exorti. Nicolaus, tercius nomine, sed septimus decimus in ordine abbacie.

1436 Igitur hic dominus Nicolaus abbas XVII huius alme domus Claretumbe cepit presidere anno Domini M^oCCCCXXXVI et post eleccionem suam sedit quatuor annis in regimine sedis sue; in quibus suis temporibus licet brevibus plura bona monasterio sunt adaucta. Hic igitur dominus Nicolaus Cracoviensis
1439 emit domum Grzyffinyky circa curiam monasterii^a. Item huius eciam tempo-
1399 ribus donatur privilegium super granicies in Prandoczyn, Orlow, Wanzyrow etc^b. Item circa hunc eciam dominum Nicolaum pars Moniakowicz et Barlog pro CCCCC marcis Pragenses sunt empti et per regem Wladislaum Polonie privilegiata^c. Item huius eciam temporibus datur privilegium pro media piscina et medio molendino in Dambrowka et sunt XX marce grossorum sculteto assignate¹. Item circa hunc eciam facta est concordia super Dambrowkam, quod, quicquid piscina domini² Przeslai non perfundit, uti deberet et super hoc habetur privilegium Bolkonis ducis Teschinensis Theutonicale. Item huius eciam temporibus donatur privilegium super limitibus et graniciebus
1395 inter Sandowicze et villam adiacentem Lubezkawolam^d. Item circa hunc eciam factum est privilegium, quod granicie in Sandowicz nobis sunt adjudicate et iusto modo sipate. Item huius eciam temporibus datur privilegium seu littera domini abbatis et conventus de Copriwnicia super resignacione Lang
1389 pro CCCXC marcis grossorum Pragensium comparata^e. Item circa eundem
1391 Lang emitur pro CCCCLXXV marcis et datum est privilegium seu instrumentum conventus de Copriwnicia^f per nos ab eis comparatum. Item huius eciam
1391 temporibus datur privilegium seu instrumentum conventus de Copriwnicia super Lang pro media parte aree penes aream monialium de Stanatki pro CCCCLXXV marcis grossorum Cracoviensium comparata^g. Item huius eciam temporibus datur privilegium super mediam partem³ Neczecze et rubeti Ostrow olim conventui Copriwnicensi assignatam et per nos postmodum a dicto conventu comparatam et in Langam pertinentem. Item circa eundem donatur privilegium domini regis

¹) assignata. ²) de. ³) media parte.

^a) K. M. str. 117. ^b) Mikołaj III. K. M. nr. 105. ^c) Wiadomość ta odnosi się zapewne do opata Mikołaja III, 1389—1402. ^d) Mikołaj III. K. M. nr. 104. ^e) Mikołaj III. K. M. nr. 100. ^f) Mikołaj III. K. M. nr. 102. ^g) Mikołaj III. K. M. nr. 103.

Polonie Wladislai super Langam, quam idem pro CCCCLXXV marcis grossorum comparavit^a. Item huius eciam temporibus datur privilegium seu instrumentum super duos laneos decime domini plebani in Dopschicze^b, quod se sub censuris ecclesiasticis submitit, quod nollet, [ut] in antea, decimam suorum duorum laneorum impedire. Item huius eciam temporibus factum est privilegium et instrumentum seu transsumptum duarum bullarum videlicet Bonifacii^c et Martini^d, summorum apostolicorum super incorporacione duarum ecclesiarum de Prandoczyn et Wosznik et de taxa monasterii videlicet quinquaginta marcarum. Item circa hunc eciam factum est privilegium seu bulla sanctissimi synodi Baziliensis, in quo committitur episcopo Cracoviensi, ut taxet monasterium nostrum Claretumbe^e. Item hiis eciam temporibus datum et factum est privilegium sive processus iudicis delegati, venerabilis patris et domini Sbignei cardinalis episcopique Cracoviensis super taxa monasterii, que veraciter redacta est ad quantitatem septuaginta marcarum monete currentis Cracoviensis^f. Hic igitur venerabilis dominus Nicolaus abbas Claretumbe tercius, cum rexisset et sedisset annis quatuor, et ipse deficiens rebus excessit humanis obiitque in octava ascensionis Domini in Cracovia mortuusque et ipse appositus est ad patres suos anno Domini M^oCCCC^oXL^o.

20. Sequuntur tempora peracta per cursum quatuor annorum temporibus domini Dominici abbatis Claretumbe octavi decimi, similiter de Cracovia nacione, consobrini domini Pauli abbatis Claretumbe antepositi.

Igitur anno Domini MCCCCXL electus est dominus Dominicus in abbatem postque eleccionem suam sedit in regimine, ut antecessor ipsius, solummodo annis IV, consobrinus, ut supra. Huius igitur tempore multe monasterii ville et signanter Caciczze Prandoczynque sunt limitate cum vicinis suis et regia maiestate per fratrem Vilhelmum tunc conversum huius monasterii Claretumbe professum, qui eciam specialiter et singulariter diligebatur a regia maiestate. Item huius eciam temporibus floruit in studio Cracoviensi doctor ordinis notabilis, imo et ab omnibus doctoribus Cracoviensibus amabilis propter suam scienciam singularem et ab ipsis non modicum pensabilis, qui eciam doctor item et hunc abbatem Dominicum promovit ad abbatatum suum. Hic enim doctor Iacobus nomine de monasterio Paradisi ad Cracoviense studium missus et ex monasterio Claretumbensi in multis adiutus et sustentatus nec

^a) Mikołaj III. K. M. str. 86. ^b) K. M. str. 23. ^c) R. 1400. K. M. nr. 106.

^d) R. 1430. K. M. nr. 125. ^e) K. M. str. 112. ^f) K. M. str. 112—113.

non ad doctoratum ipsum promotus, in eodemque monasterio nostro Claretumbe postea professus, vir utique admodum litteratus et sapiencia multa preditus, multos edidit ac preclaros tractatus, libros satis autenticos et multum perutiles, tam pro religiosis, quam aliis personis nec non per dominum apostolicum approbatos et de suavi stilo laudatos. Tandem hic inimico humani generis procurante et instigante ex invidia, qua semper preclaros viros solet persequi, de ordine Cyster-ciensi et de Claratumba monasterio se transtulit ad ordinem Carthusiensem circa Erfordiam, qui inibi professus, postea dolore intrinseco percussus, circa suam mortem, quod se transtulerat ad eundem ordinem et priorem dereliquit, et circa mortem aliis dissuadens, ut nullus suum locum, in quo vocatus esset, desereret, sed in vocacione sua, qua vocatus esset, permaneret, sicque inibi mortuus in senectute bona appositusque est ad patres suos in ordine Carthusiensi. Item huius eciam domini Dominici abbatis temporibus donatur privilegium seu instrumentum donacionis et confirmacionis Dambrowcze tempore synodi generalis Basiliensis durante et auctorisante. Item circa hunc eciam datur privilegium seu instrumentum ratificacionis seu confirmacionis domini Sbignei cardinalis et episcopi Cracoviensis super concordia facta inter eundem abbatem Dominicum et Mathiam plebanum de Drogina, quod nos tollemus decimas manipulares et sibi dabimus duas marcas communis monete et VIII mensuras siliginis. Item huius eciam temporibus donatur nobis privilegium venerabilis patris et domini Sbignei cardinalis et episcopi Cracoviensis super eo, quod indulget nobis duo sacramenta videlicet parvulos baptizare et matrimonia solemnizare et cetera sacramenta ecclesie in ecclesia sancti Bartholomei et in aliis curiarum nostrarum ecclesiis populo Dei ministrare^a. Item huius eciam temporibus caristia pecudum maxima vigeat ita, quod sicut yemps fuit incepta a festo sancti Martini continuando per instantissima frigora et nives, que et duravit usque post conductum pasche. Item eciam circa eundem eodem tempore et eodem anno serenissimus princeps et dominus Wladislaus rex Polonie est electus in regem Ungarie et Sigismundus dux Litphanie per suos camerarios interemptus fraudulenter et occisus. Item eo eciam tempore viguit magna pestilencia circumquaque a festo sancti Iacobi usque ad festum sancti Martini. Igitur et hic dominus abbas Claretumbe Dominicus diem suum clausit extremum, mortuusque et ipse appositus est ad patres suos anno Domini MCCCCXLIV.

^a) K. M. nr. 132.

21. Secuntur tempora peracta per cursum XVII annorum temporibus domini Thome abbatis Claretumbe XIX. Hic eciam abbas extitit de Cracovia oriundus. 1444—1460

Igitur anno Domini MCCCCXLIV electus est dominus Thomas in abbatem Claretumbensem post eleccionemque suam sedit in regimine decem et VII annos in hac alma domo Claretumbensi. Hic igitur dominus Thomas abbas Claretumbe extitit vir columbine simplicitatis, mansuetus, modestus honestisque moribus nec non omni morum honestate choruscus, prout et ego noticiam eius habens expertus sum, qui et circa eundem professus sum ordinem hunc sacrum Cysterciensem, qui et ei reddo veridicum testimonium, prout et ante me et circa me, qui eum noverunt, profert de eo patrum meorum veridica relacio. Qui et propter suam columbinam simplicitatem et humilitatem in conciliis et convencionibus diversis patrum fuit in omnibus honoratus amabilisque et venerabilis habitus, monasterioque multum proficiuus, quia, quanto fuit humilior et in caritate fraterna fervencior, tanto magis fuit Deo et bonis hominibus acceptior. Et quoniam homines iustos probat temptacio tribulacionis, ideo suis in temporibus, Deo permittente, prima vice fuit combustum Claretumbe monasterium iam pro maiori parte antiquitate ruinosum, ut ex sua perturbatione homo iustus et devotus magis magisque premiaretur et ex Dei gracia omnes eum diligentes per eos monasterio succurreretur. Nam infra duos annos incinerata per Dei voluntatem in statum pristinum omnia fuerunt restaurata et meliorata, cuius eciam adiuvamentum fuit maxime inter ceteros adiutores dominus Thomas Zarwechtir civis Cracoviensis, qui eum intime diligebat et eum, quantum potuit, in consiliis et aliis operibus bonis diversimodo adiuvit. Item huius eciam temporibus post hoc feria secunda penthecostes fere media pars Cracovie fuit combusta, exeunte igne ab eodem supradicto cive Cracoviensi, Thoma Zarwechtir nomine. Item huius eciam temporibus propter huius viri ipsius domini Thome abbatis Claretumbensis simplicitatem et humilitatem multa bona huic monasterio Claretumbe sunt adaucta: et primo temporibus ipsius datur privilegium de concordia inter ducem Wenczeslaum Zathoriensem et eundem dominum Thomam abbatem propter Wosnyk et Szegodowicz^a. Item circa hunc eciam datur privilegium ducis Wenczeslai Zathoriensis^b super omnes libertates in Woszniky et Szegodowicze, in quo eciam continetur ius supremum per eundem ibidem comparatum, quod emit ab eodem duce pro centum marcis

1447

26 Maja
1455

1448

1449

^a) K. M. nr. 133.^b) K. M. nr. 134.

latorum grossorum. In quo privilegio eciam continetur, quod promittit idem dux se defensare bona nostra, sicut ipsius propria. Item idem dominus Thomas abbas emit mediam villam Poluschaw in districtu Zathoriensi pro centum XX marcis grossorum latorum, super quo sunt duo privilegia ducis Wenczeslai Osswencimensis et Zathoriensis data et confirmata^a. Item huius eciam temporibus datur privilegium super Stronysschow, quod idem dominus Thomas redemit Stronysschow in LX marcis cum IV, que fuit alienata a monasterio. Item circa eundem datur aliud privilegium super eandem villam Stronysschow^b nobis iudicialiter resignatam, quia fuerat alienata¹ a monasterio per longa tempora. Item huius eciam temporibus datur privilegium ultimum super Sdysslawicze super eo, quod granicies facte sunt inter Sdysslawicze et Mysterwicze^c. Item circa hunc eciam datur privilegium super confirmacione et innovacione consensus regis Wladislai^d super empcone ville Canthorowicze. Item huius eciam temporibus datur privilegium et confirmacio seu innovacio per regem Kazimirum privilegiorum regum duorum nomine Wladislai, unius fratris sui, quod Canthorowicze ab omnibus exaccionibus, laboribus, equitaturis et ducturis et quibusvisolucionibus regalibus est libera et absoluta^e. Item circa eundem factum est privilegium seu instrumentum et sententia arbitralis seu laudum inter monasterium et plebanum de Plesschow occasione duorum sacramentorum baptismi et matrimonii latorum pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini domini Nicolai pape quinti^f anno eiusdem septimo. Item huius eciam temporibus datur privilegium venerabilis patris domini Thome^g episcopi Cracoviensis, in quo concedit nobis duo sacramenta, videlicet baptismi et matrimonii copule tociens, quotiens requirit necessitas administrare. Item circa hunc eciam donatur privilegium sanctissimi in Christo patris et domini domini Pii pape secundi^h, in quo concedit nobis administrare duo sacramenta, videlicet baptismi et matrimonii laicorum in ecclesia sancti Bartholomei contra voluntatem plebani de Plesschow, in quo confirmat concessionem domini Sbignei cardinalis et episcopi Cracoviensis in penultimo anno ante ipsius mortemⁱ. Item huius eciam temporibus factum est privilegium et instrumentum seu transsumptum super taxa monasterii, que veraciter redacta est ad quantitatem septuaginta marcarum monete currentis,

¹) resignata.

^a) R. 1450. K. M. nr. 135 i r. 1453. K. M. str. 124. ^b) K. M. str. 80. ^c) K. M. str. 57. ^d) R. 1442. K. M. str. 95. ^e) K. M. str. 95—96. ^f) Mikołaj V, 1447—1455. ^g) K. M. str. 119. ^h) K. M. str. 119. ⁱ) Pius II, 1458—1464.

in quo continetur processus venerabilis patris et domini Sbignei cardinalis et
 1439
 episcopi Cracoviensis^a. Item circa hunc eciam datur privilegium consulum
 civitatis Cracovie super macellum Sigismundi carniū, scilicet [quod] unam
 marcam annuatim solvere tenetur. Item huius eciam domini Thome abbatis
 1443
 temporibus fuit terre motus magnus ita, quod eciam infra sextam stantes
 fratres territi de ecclesia fugierunt pre nimio timore et terrore. Item huius
 eciam temporibus datur privilegium super eo, quod dominus Andreas Odrowanszs
 1456
 fundator monasterii dedit monasterio medietatem ville Slanczyn^b et quomodo
 pro illa medietate data fuit villa Sprowa in obligacionem nobis et post totaliter
 data et donata est nobis. Item circa hunc eciam datur privilegium domini
 1467
 Iohannis supradicti Andree fratris Odrowanszs de eodem clenodio et fundato-
 rum^c super donacione testamentaria super partem ville Sprowa, que est nobis
 per ipsum donata pro summa quadringentarum marcarum in vim execucionis
 testamenti fratris ipsius germani Andree quondam palatini Leopoliensis. Horum
 enim duorum fratrum Andree et Iohannis Odrowanszs¹ fuit quondam pater
 eorum Petrus palatinus et capitaneus Leopoliensis, qui multa bona omnes hii
 tres fecerunt monasterio huic Claretumbe omni tempore vite eorum tanquam
 fundatores et patroni huius domus alme. Hic enim dominus Petrus Odrowanszs
 huius eciam abbatis Thome temporibus bellicose occubuit fraudulencia magna
 1450
 ab ipsis fraudulentissimis Walachis, occisus ab eis, ut patet in tabula metrica
 circa sepulchrum eorum, ubi omnes requiescunt in uno sepulchro marmoreo,
 ante altare eorum pendente²; in quo sepulchro postea et filii sunt sepulti
 Andreas et Iohannes, de quibus extant eciam metra hec:

Pater cum filiis hic iacent sepulti in imis;
 Temporibus in istis non fuit similis eis
 Ex Odrowanszs armis, huius domus patronis.
 Horum pater Petrus de sanguine nobili natus,
 Andream Iohannemque hoc nobilitavit genus,
 Extat tunc temporis militibus strennuis, fidis
 Et Russie grati omnes fuere palatini.
 Ut sint beati, orent omnes hic regulati
 Sub regula sancti hic viventes Benedicti
 Ordinis Cystercii hic fratres sub iugo Christi.

¹) Odrowaszus. ²) pendens.

^a K. M. str. 112—113. ^b) K. M. nr. 138. ^c) R. 1467. K. M. nr. 143.

Tuam ad dextram cum sanctis nos iube sisti,
Cum veneris omnes iudicare in fine secli.

12 Maja
1460

Igitur et hic venerabilis dominus Thomas abbas Claretumbe dum in senectute bona et laudabili infirmaretur et gravaretur de die in diem novem diebus, cessit abbatatui, resignavitque salubriter abbatatum ante suam mortem. Sicque anno gracie MCCCC sexagesimo migravit post hoc ex hoc seculo, appositusque est ad patres suos, in capituloque sepultus cum eisdem die sequenti dedicacionis ecclesie Claretumbe, cuius memoria apud posteros sit in benediccione, ausencia vero sua sit in exemplum eorum in recordacione operum bonorum fratres suos diligencium et pro eo orantium. Amen.

1452

Item tempore huius abbatis domini Thome XIX et tempore Nicolai^a apostolici sanctissimi V, anno LII, anno, inquam, salutifere incarnationis dominice MCCCC quinquagesimo secundo ego frater Nicolaus de Cracovia oriundus, annorum quindecim, intravi hanc sanctam Cysterciensis ordinis religionem ad monasterium hoc Claratumbam, qui et duo volumina, hec et alia plura, scripsi ad laudem omnipotentis Dei nec non abbatum ante me et circa memoriam temporibus in istis existencium et hoc monasterium sacrum regencium venerandam, inquam, eorum memoriam, prout potui, componendo, movente me causa non modica, prout patet in prologorum principiis annotata et scripta. Hic dico et cum beato Thoma de Aquino probo, quod ingressus religionis est secundus baptismus, nam secundum quod dicit idem precipuus doctor 2^a 2° q. c. LXXXIX, articulo III in solucione ultimi argumenti racionabiliter inquit, dici potest, quod per ingressum religionis aliquis consequatur remissionem omnium peccatorum, si enim aliquibus elemosinis factis homo potest statim satisfacere de peccatis suis — Danielis VII: Peccata tua elemosinis redime — multo magis in satisfaccione pro omnibus peccatis sufficiat, quod aliquis se totaliter divinis obsequiis manciparet per religionis ingressum, que excedit omne genus satisfaccionis, ut habetur in decretis XXXIII q. 2°, unde beatus Thomas ibi allegat, quod in vitis patrum legitur, dicens, quod eandem gratiam consequuntur religionem ingredienti, quam consequuntur baptisati. Bonum est igitur et sanctum, ut in religionem homo ingrediens omnipotenti Deo pro satisfaccione offerat peccatorum suorum, que fecit in seculo.

1460—1474

22. Sequuntur tempora peracta per cursum quatuordecim annorum temporibus domini Petri tercii abbatis Claretumbe, cognomento Hyrsberg, vigesimi,

^a) Mikołaj V, 1447—1455.

de Byecz nacione, licet aliqui dicunt et opinantur, eum non fuisse de Byecz, sed veraciter fuit de eadem civitate, quod ego multociens audivi ab eius ore, unde et eius fratrem habuit mater mea in maritum, que et ista affirmabat, unde et meus propinquus erat et patruus nomine Nicolaus.

Igitur anno Domini MCCCC sexagesimo post resignacionem domini Thome abbatis Claretumbe abbacie sue electus fuit dominus Petrus tercius abbas Claretumbe in die sancti Floriani gloriosi martyris Christi de prioratu in abbatatum, post eleccionemque suam sedit feliciter in regimine huius alme domus Claretumbe annis XIV. Hic igitur dominus Petrus tercius, abbas Claretumbe fuit nativus de Byecz, elegantis stature, affabilisque omnibus fratribus suis tamque eciam communi populo, quam magnatibus principibusque dilectus, maxime tamen regie maiestati quondam Kazimiro regi Polonie, qui eum dilexit intime, multumque fuit et inter alios prelatos ei inclinatus, dilexitque eum propter suam sapienciam et prudenciam. Item hunc eciam abbatem propter suam sapienciam et ingeniositatem prudencie sue universitas Cracoviensis doctoresque collegiati eum intendebant ad doctoratum promovere; quem eciam honorem sibi exhibitum propter suam humilitatem fugit et promoveri noluit. Item hic eciam fratres suos dilexit et in honore eos habuit nec in aliquo eos, ut fieri solet, contempsit, sed unicuique omni anno eis necessaria sufficienter tribuit tam in tunicis quam in aliis rebus corpori necessariis, in vestitu, inquā, et amictu. Nec fuit acceptor personarum, ideo et acceprior fuit ab omnibus fratribus suis, semper enim fuit facie letabunda et amabili omnibus ipsis tam amicis, quam inimicis. Detractores Deo odibiles nec non delatores fratrum tanquam venenum fugit et a se repulit et in hoc possum sibi dare verum testimonium, quod ego aliquādo per me expertus sum. Nam cum sibi aliquis de fratribus in presencia mei et aliorum multorum in faciem exprobrasset, ille ut verus paciens et non se, sicut hodie fit, vindicans nec sibi in furore suo respondit nec aliquod ei verbum turbulentum dicere voluit, ne eum plus irritaret, sed post recessum suum adhuc eum coram familia excusavit nec post memor illius in aliquo fuit. O vere virum discretum et omni acceptione dignum! Sed de hiis satis. Item huius eciam temporibus monasterium Claretumbe fuit secundo combustum in vigilia sancte Marie Magdalene, ipso existente tunc Cracovie. Qui audito tunc monasterii dampno¹ fratribus condoluit veniensque ad eos de civitate, fratres suos videns tristes, consolatos eos in Domino habuit,

1460

4 Maja

21 Lipca
1473

¹) dampnum.

ut fortes essent animo, nullumque propter hoc dampnum emittere voluit, spem suam ponens in Domino. Imo quod eciam mirabile est, nec eis ex hoc aliquid subtraxit, sed, sicut semper, eis necessaria omnia sufficienter tribuit, eos induendo, pascendo, sicut pastor bonus, defendendo eciam bona monasterii audacter coram regia maiestate, me eciam audiente, aliquando dicendo ad regiam maiestatem: »Si deberes me martirisare, sicut quondam fuit martirisatus sanctus Stanislaus, non dimittam monasterium defendere et tueri«, ita quod eciam rex Kazimirus ex ira et passione habuit ad eum respondere et dicere: »Ausus es michi talia ad faciem loqui«. Sicque a regia maiestate discessit. Quid plura? de eo poterint ingeniosiores et sapienciores maiora loqui, qui eum una mecum noverunt, quam ego omnium minimus. Item huius eciam temporibus antiphonaria magna, libri cantuales tam nocturnales quam diurnales sunt comparata, conscriptaque in magnis supratibus per fratrem Georgium de Sambor huius monasterii Claretumbe professum, pluresque alii libri per eum sunt comparati, sicut Glosa magistri Nicolai de Lyra super totam bibliam, nec non Addiciones magistri Pauli, Burgensis episcopi. Item circa hunc eciam dominum Petrum abbatem ecclesia sancti Bartholomei de novo fuit erecta —

ok. 1465 satis solempnis ecclesia, prout hodie cernitur et videtur et intus satis honeste decorata per quendam fratrem, nomine Nicolaum, pictorem et illuminatorem, qui et multos libros, precipue cantuales nocturnales illuminavit et decoravit. Item hic eciam multa debita contraxit post combustionem monasterii propter restauracionem eiusdem. Item hic eciam Sprovam villam, de qua se scribunt

1476 fundatores nostri, maturo consilio vendidit et Opatkowicz comparavit^a, aliis

1462 tamen hoc videtur contrarium. Item huius eciam temporibus facta est renovacio^b privilegii antiqui, in quo continebatur, quod de genealogia et de domo Odrowanszs sunt fundatores monasterii. Item circa hunc eciam istis temporibus datur privilegium super Canthorowicze, quomodo exempti sumus a laboribus

1463 per Kazimirum regem Polonie iudicialiter donatis et confirmacio duorum regum antecessorum suorum^c. Item circa hunc eciam datur privilegium et confirmacio super VIII grossos in zuppa Bochnensi septimanatim per eundem regem Kazimirum nobis donatum nec non per dominum Petr: n abbatem impetratum.

1462 Item huius eciam temporibus datur privilegium seu instrumentum super sententia arbitralis concordie facta inter monasterium et plebanum de Pyetrkowicze, pro

^a) Uczynił to jego następca Marcin Matyspasek. K. M. nr. 146.
nr. 140.

^c) K. M. nr. 152.

^b) K. M.

decima facta^a. Item circa hunc eciā abbatem factum est privilegium satis solempne longissimumque et instrumentum seu sententia diffinitiva venerabilis doctoris Dambrowcze^b inter abbatem de Claratumba et plebanum de Plesschow pro ecclesia sancti Bartholomei contra eundem plebanum. Item huius eciā temporibus factum est privilegium regis Kazimiri et confirmacio super quinque privilegia, que eciā sunt in eodem longo privilegio inserta, super molendinis sub castro Cracoviensi duarum metretarum etc. Item circa hunc eciā abbatem diffinicio fuit in generali capitulo edita de gloriosa antiphona »Salve regina« et de inclinacione eiusdem virginis gloriose, nominis Marie. Cuius tenor hic sequitur et est talis:

1465

Anno Domini M^oCCCCLXIII statutum capituli generalis pro glorioso nomine Maria et Salve.

1463

Gloriosissimam Dei matrem et virginem, tocius ordinis nostri advocatam et patronam, condignis laudibus nostra fragilitas efferre non sufficit, cuius dignitas inestimabilis et precium inappreciable censetur in patre nostro Bernhardo dicente beatissimo: »nullus locus in celo celsior nec in terris dignior utere virginali, ex qua Deus simul et homo prodiit«. Quod quidem attendentes huius sacri nostri ordinis primi fundatores et architecti, tante virginis ardentissimo zelo succensi, in eius¹ laudem, reverenciam et honorem olim statuerunt et religiosissima devocione observaverunt, ut quocienscunque tam sancte virginis nomen gloriosissimum tam in divinis laudibus quam aliis proferretur vel pronunciaretur ad instar cultus angelici per Gabrielem archangelum nove sue salutacionis in ortu accuratissime impensi et exhibiti, omnes humiliter et devote² inclinaverunt. Que tam sacra et devota patrum religio per incuriam et ignoranciam aut negligenciam iam diu in dissuetudinem abiit. Unde fortassis sic et evenit, ut tam sacratissima virgo, a qua tam copiosa spiritualium carismatum dona noster sacer ordo suscepit, nostris ingratitudebus et incuriis irritata, tanta in devia, sicut hodie proh dolor! videmus, non immerito nos labi permittit. Hiis itaque meditationibus sanctis et devotis affectibus excitatum, presens capitulum generale hoc diffinitione perpetua statuit, ordinat et diffiniit, ut quocienscunque in laudibus divinis, predicationibus, sermonibus vel alias dulce nomen ipsius virginis Marie proferetur, omnes et singule regulares persone ordinis in honorem et reverenciam ipsius

¹) cuius. ²) devoti.

^a) K. M. nr. 139. ^b) K. M. str. 120.

devote inclinent. Propterea ad ulteriorem gracie porcionem impetrandam et ut ipsa virgo piissima ab unigenito filio suo, singulis noctibus in pace in id ipsum nos dormire et requiescere, pro sua pietate nobis impetrare dignetur, hac eadem perpetua sancione ordinat et diffinit et in singulis monasteriis universi, dum in completorio dicitur: »Custodi nos Domine ut pupillam oculi«, certa campana pulsetur, ad cuius pulsum omnes et singule regulares persone ad ecclesiam veniant et devotissimum iocundissimumque ipsius misericordissime canticum videlicet »Salve regina«, omnes pariter congregati, exultantibus animis alacrique spiritu, devotissime decantent et persolvant sicque iuxta regulam omnes simul compleant. Et hanc diffinicionem vult et precipit idem capitulum per omnes et singulos abbates et procuratores hic presentes deportare et quam primum ad propriam redierint, suis conventibus et vicinis monasteriis ordinis utriusque sexus publicari, intimari et facere observari. In Cystercio actum et datum anno quo supra.

Et stat hec diffinicio applicata retro stallum abbatis in Cystercio gloriose.

15 Sierpnia

Item circa hunc eciam abbatem in assumptione gloriosissime virginis Marie coronatus est^a dominus Wladislaus primogenitus regis Polonie filius in regem

1471

Bohemie et Ungarie anno Domini M^oCCCCLXXI, anno vero eiusdem domini abbatis in regimine existentis XI; postea eciam hic rex Bohemie Ungarieque in tercium regnum fuit electus, in regem Polonie per magnates, sed per po-

1501

pulum communem fuit cassatum et frater ipsius, dux Litphanie, Alexander electus et in regem coronatus. Item huius eciam temporibus datum est privilegium in articulo mortis per summum apostolicum Sixtum papam quintum, sed quia iam illud habetur rescriptum in Collectaneo, ideo hic illud scribere obmisi, nichilominus tamen illud ponam seu scribam inter alia privilegia eiusdem apostolici domini Sixti, ubi videbo spacium adesse scribendi. Notandum tamen, quod illud privilegium fuit datum ultimo anno videlicet XIV regiminis domini Petri abbatis Claretumbe, in quo anno et mortuus fuit et diem ultimum suum huius mortalis vite clausit in vigilia sancti Bartholomei anno Domini

1474

23 Sierpnia

M^oCCCCLXXIV, cuius eciam mortem precipue regia maiestas luxit, sed et multi alii prelati audientes eius mortem, lacrimando luxerunt et fleverunt, sed et fratres in eius sepultura a fletu se minime continere potuerunt, unde et ipse cantus lugubris fuit pre fletu et singultu sepe interceptus et dimissus pre singultu et lacrimis eorum, mortem patris ipsorum dolencium et flencium,

^a) Według Długosza koronacya odbyła się dnia 21 Sierpnia.

sicque cum tristitia magna appositus est et ipse ad patres suos in capituloque sepultus sub lapide primo circa fenestram, ubi abbates solent sedere et presidere, cuius anima requiescat cum omnibus fidelibus defunctis in pace. Amen.

23. Secuntur tempora peracta per cursum tredecim annorum temporibus domini Martini, cognomento Matispazske, de Cracovia nacione, abbatis Claretumbe vigesimi primi. 1474—1488

Igitur anno Domini M^oCCCC^oLXXIV^o incepit regere post eleccionem suam in regimine abbacie dominus Martinus, abbas huius alme domus vicesimus primus, cognomine Matispazske, seditque in regimine et rexit annis XIII. Hic dominus Martinus fuit homo insignis ingenio et eloquio magneque litterature, ut quidam ante me eum descripsit et posuit. »Item hic, ut idem inquit, fratres suos prudenter et laudabiliter gubernavit. Nam magis extitit serus, quam austerus. Unde cum, inquit, idem huiuscemodi nature dotibus floreret, plurima edificia reedificavit. Item hic eciam, inquam, ecclesiam lateribus textit. Hic clipeis muros monasterii decoravit. Hic denique et dealbatorium sua industria construxit«. Et addit: »Sunt autem plurima alia, que gracia brevitatis obmitto, et quia michi sunt nota omnia ista, non reprehendo ea«. Quoniam et ego ipse eciam ipsius noticiam habui, sicut et aliquis tempore ipsius, que si aliqua hic ponerem reprehendendo, ne forte minus discretus in hiis scriptis meis iudicarer. Sed hec omnia Deo committo sicut et cetera, cui patent omnia secreta¹. Item hic eciam dominus Martinus pulcherrimam, ut hodie videtur, preciosissimam infulam comparavit. Hanc tamen infulam de antiqua infula modicum addendo aliqua preciosa de margaritis eam decoravit. Item hic eciam in villa Ryczowie ecclesiam satis pulchram e fundo erexit, sed quia intendebat resignare abbatatui et cedere et ibi post resignacionem suam, ut notum fuit, elegerat habitationem suam usque ad mortem. Sed nichilominus ibidem preventus morte Deo tradidit animam suam. Item circa hunc eciam dominum Martinum abbatem erectum est et constructum altare satis pulchrum ad sinistram partem lucibuli magni versus capellam prioris, ubi prior solet legere missam, per magnificum dominum Iacobum de Dambno castellanum et capitaneum Cracoviensem et in honorem sancti Stanislai martiris Christi et sancti Petri confessoris, Tharanthasiensis episcopi, qui fuit ordinis nostri, consecratum, nec non aliorum plurimorum sanctorum. Ad quod quidem altare idem dominus castellanus titulo dotacionis monasterio Claretumbe sculteciam

1474

¹) Et addit . . . secreta przekreślono w rękopisie.

1481 suam in villa Pobyednik^a iure hereditario ad ipsum pertinentem et spectantem liberaliter et solempniter cum omni iure et dominio et proprietate perpetualiter donavit, dedit et incorporavit, sic tamen, quod idem dominus abbas Martinus cum suo conventu toto conformi consensu submiserunt se ad trium missarum officia, videlicet dominicis diebus de sancta Trinitate, feriis quartis pro defunctis, sabbatis de assumptione beate Marie virginis septimanatim et in defectu quibuscunque aliis diebus in septimana supplendum nec non in singulis eciam quatuor temporibus annuis ad [officia] misse pro defunctis cum duobus ministris et officio defunctorum in ordine consueto decantari pro ipsius domini castellani suorumque parentum nec non omnium consanguineorum suorum [salute] perpetuis temporibus agenda, salva tamen condicione, quod si posteris obligacio eiusmodi onerosa videretur et eam tenere detrectarent, quod dicta scultecia per ipsos resignata ad sepe dicti domini castellani¹ proximiores redeat. Hec omnia sunt facta cum consensu generalis capituli, prout in privilegiis omnia clarius et expressius continentur², anno Domini M^oCCCC octuagesimo primo. Quo eciam anno^b idem dominus magnificus Iacobus castellanus et capitaneus Cracoviensis de hoc mundo excessit solvitque debitum universe carnis diemque suum clausit extremum, mortuusque sepultus est honorifice cum magno honore in monasterio nostro Claretumbe non longe ab altari, quod ipse edificavit et erexit, circa lucibulum magnum, ubi et titulus continetur superscriptionis seu exsculpcionis super eius sepulchro, de quo eciam secuntur hec metra seu versus:

Domini Petri tempore abbatis Claretumbe
 Surrexit Iacobus nomine fundator clarus,
 Non infimus patronus huius alme domus,
 Successit palatinis Russie patronis,
 Dambzensky cognomen habens, fidus, in armis
 Non minor ipsis, imo prelatus et ipsis.
 Hic ex prosapia Odrowanszs, familia pia,
 Regi et hic Polonie verna, capitaneusque
 Castellanus et miles extitit huius terre.
 Nobilitas dederat virtutis amorem³ magnum

¹) dictum dominum castellanum. Ob. K. M. str. 136. ²) continetur. ³) amore.

^a) K. M. nr. 148.

^b) Według nagrobka poniżej podanego zmarł Jakób Dębieński roku 1490.

Et gradibus summis fuit hic¹ et principe dignus².
 Nunc Deo spiritum reddidit debitum, hic sepultum
 Tempore Martini abbatis Claretumbe
 Funus ipsius anno milleno quadringenteno
 Et nonageno Ianuarii mense die quindeno.
 Theotocos³ Dei indulge ei regnaque celi
 Ad patres nostros quantocius tribuas fideli.
 Confidit hic⁴ de te, terris dum viveret ipse.
 Zelatrix veri, prompta adiutrix, succurre ei.
 Nam domus ac ordinis huius tu summa patrona,
 Maria, omnium sanctorum sanctissima pia,
 Patronum nostrum duc precibus ad celica dona
 Et nos post nostrum exitum ad sempiterna bona. Amen.

1490
15 Stycznia

Hic igitur dominus Martinus abbas Claretumbe XX primus anno gracie millesimo CCCC octuagesimo octavo existens Ryczowie in quadragesima excessit e vita sabbato ante annunciacionis beate Marie virginis reportatusque ad monasterium sepultus est in capitulo in medio trium sepulchrorum, super quibus lapides iacent, sicque appositus est ad patres suos, ubi et ipse requiescat in sancta pace, quousque et sibi lucebit perpetua lux, una cum suo corpore cum omnibus sanctis perpetuo regnaturus. Amen.

22 Marca
1488

24. Sequuntur tempora peracta per cursum quatuor annorum temporibus domini Bartholomei abbatis Claretumbe, de Kazimiria nacione, filius lamificis, abbatis vigesimi secundi, Remir cognomento. Hic fuit homo senex iam sexagenarius, cum fuit in abbatatum electus anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo.

1488—1493

Igitur anno Domini M^oCCCCLXXXVIII incepit sedere et regere in regimine huius alme domus Claretumbe dominus Bartholomeus abbas vigesimus secundus, seditque in regimine et rexit annis solummodo quatuor. Hic igitur dominus abbas Bartholomeus fuit homo senex in senioque in abbatem electus. Homo, inquam, hic erat sexagenarius, bonus in spiritualibus et ipse devotus et super omnia apprime misericors. Item hic eciam extitit pius et benignus fratribus suis, largus utpote tanquam eorum ministrator in temporalibus et non dominus. In bonis enim monasterii largus ipsis fratribus suis, qui et ipse unus erat ex illis secundum illud dictum sapientis: »Rectorem te constituerunt, esto in illis sicut

1488

1488

¹) hoc.

²) dignum.

³) Theotos.

⁴) hoc.

unus ex illis. Item hic eciam ipsa bona monasterii a Deo principaliter, deinde ab hominibus bonis et Deo devotis pro animabus in elemosina sancta eorum data et concessa¹⁾, fratribus large distribuens ea, que Christifideles distribuerunt et dederunt pro eorum animabus salvandis. Item licet et hic dilexit aurum, tamen illud, ut spero, non pro commodo suo, sed monasterii necessitate distribuendum et in futurum fideliter servandum. Item circa ipsum suis in temporibus per magnificum dominum Iacobum de Dambno alias Dembyenszky Cracoviensem capitaneum nec non castellanum, fundatorem huius monasterii, scultecia in Pobyednyk monasterio fuit incorporata nec non argentum et aurum in morte testamentaliter donatum et legatum, in utensilibus sibi datum pro servicio, quo²⁾ deservivit apud reges tam Polonie quam Bohemie nec non Ungarie.

Item pro eodem eciam auro et argento, quod idem magnificus dominus legaverat monasterio census in suppis, cum consensu omnium fratrum singulis annis XL florenj dantur, ad quelibet quatuor tempora decem floreni. Hec omnia ex sua industria idem abbas Bartholomeus et ingeniositate procuravit in perpetuum utique duraturum. Item super hoc eciam temporibus suis datum est privilegium per regem Polonie Kazimirum et per eundem confirmatum. Item hic eciam dominus Bartholomeus abbas ex industria sua, quomodo³⁾ scivit benivole cum hominibus conversare, molendini pars, que iacet circa Slunitz, per dominam Gazalinam⁴⁾ est monasterio donata, que fuit femina devota, iacetque ante crucis altare tumulata, obiitque in vigilia sanctorum apostolorum Petri et Pauli. Item huius eciam temporibus erecta est et constructa capella satis pulchra extra ecclesiam nostram maiorem versus Cracoviam in sinistra parte eundo ad ecclesiam maiorem. Que capella in honorem sancti Bernardi confessoris Christi est dedicata sancteque Sophie nec non in honorem sanctorum quatuordecim auxiliatorum Christi martirum, moventibus⁴⁾ eundem abbatem causis non modicis et permaxime propter concursum populi, maxime feminei sexus in die sanctorum Bernardi et Bartholomei, quibus non licet monasterium et ecclesiam maiorem ingredi secundum instituta ordinis Cysterciensis, ut ibidem in capella ipsa persolverent Deo et sancto Bernardo confessori eius vota sua. Hoc igitur ob respectum⁵⁾ idem abbas Bartholomeus tanquam vir discretus sua ingeniositate et industria maturo cum consilio suorum seniorum fuit usus, propter murmur detraccionemque et susurrum feminei sexus, ut ipse compesceret

1489
28 Czerwca

20 i 24 Sierpnia

¹⁾ datis et concessis.

²⁾ qua.

³⁾ quo.

⁴⁾ movente.

⁵⁾ respectu.

^{a)} K. M. nr. 150.

taliam, quod non admittebantur ad ecclesiam maiorem ingredi ex tali civitate famosa Cracoviensi tempore supradicto et alias per circulum anni concursum et occursum, ut eadem capella erigeretur et maxime in honore sancti Bernardi consecraretur paxque fratribus de cetero daretur. Ideo laudabiliter est constructa sic, quod concursus feminarum iam sua vota Deo et sanctis suis devocius et laudabilius sine murmuracione ibidem in oracione sua exequerentur et indulgencias quam plurimas ordini concessas eciam in eadem capella merebantur. Item circa hunc eciam abbatem Kazimirus rex Polonie clausit diem suum extremum, cui successit filius suus Iohannes Albertus¹ in regnum ipsius et in regem Polonie coronatus, qui in suis factis, sicut et pater, quasi nullum habuit fortunium, quocunque se vertit, imo multa milia Christianorum a paganis et Thartaris fuerunt ducti captivi successive de terra, Russie tempore ipsius et Podolie, quousque crux fuit data per apostolicum etc., prout patebit circa sequentem abbatem, ubi hec fuerunt facta. Hic igitur dominus Bartholomeus postquam sedit et prefuit in regimine quatuor annis, deficiens et ipse in senectute bona fuit mortuus, appositusque est ad patres suos in capituloque sepultus sub lapide primo eundo ad capitulum versus hostium, anno gracie M^oCCCC nonagesimo tercio, feria 3 penthecostes, cuius eciam anima requiescat in pace sancta cum omnibus fidelibus.

1492

1493
28 Maja

25. Sequuntur tempora peracta per cursum undecim annorum temporibus domini Iohannis vicesimi tercii abbatis Claretumbensis — tercius quidem nomine, sed vigesimus tercius in regimine abbacie, de Rathibor oriundus, cognomento Taczel — doctoris utriusque iuris etc.

1493—1503

Igitur anno domini M^o[CCCC] nonagesimo tercio electus fuit Iohannes doctor in abbatem cepitque presidere in regimine huius alme domus Claretumbe, abbas XXIII. Hic fuit vir discretus et maturis moribus, tenens illud dictum sancte regule »ne quid nimis«, in iudiciis suis iudicandis magis compassionem, quam vindictam exercendo in fratribus suspectusque suam fragilitatem humanam medium semper tenuit secundum illud dictum: »medium tenere beati«, non inproperando fratribus, sed humiliter eciam aliquando excusando, pro tempore eciam multa dissimulans propter bonum pacis, susurronibus et detractoribus aures suas non accomodando, in expertis non nimis credulus ad procedendum secundum illud: »non omni spiritui credas«. Sepissime cum infirmis infirmabatur secundum illud dictum apostoli: »factus sum infirmis infirmus«, credendo eis,

1493

¹) Alberti.

1494

quod in se experiebatur. Hic igitur post electionem suam existens Cracovie, non multo post combusta fuit fere media pars Cracovie una cum curia monasterii et omnia circumiacencia braseatoria nec non et domus ad monasterium pertinentes¹. Sed Deus omnipotens, in cuius prudentia cuncta sunt posita, in brevi suscitavit et infudit spiritum bonum in cor cuiusdam famosi doctoris in medicinis cognomento Mathia de Gorka alias Slyzases, huius abbatis Iohannis favorabilem et amicum dilectum, qui ad instanciam eius audiens dampnum monasterii et petitionem contulit tunc monasterio et dedit gracie ob remedium anime sue mille florenos in auro, de quibus non modica domorum combustorum fuerunt restaurata edificia et constructa in platea scropharum sic nominata, nec non curia monasterii in Cracovia pro parte eiam edificata. Qui et post excessum ipsius et mortem fuit in ecclesia nostra maiori sepultus et iacet ante altare crucis tumulatus, cui Deus det pro stipendio terreno eterna premia in celis.

1494

Item huius abbatis eiam temporibus multa milia christianorum de terra Russie et Podolie per Thartaros captivi sunt ducti utriusque sexus, tam mulieres, quam viri. Quo eiam in tempore fuit timor et tremor luctusque magnus in tota terra Polonie exortus eo, quod non habuerunt defensorem et protectorem, iusticieque inhabitatorem in terra formidolosa, ita quod eiam clamor et ululatus magnus ipsius miserie huius terre et maxime Russie et Podolie pervenit usque ad sedem dignitatis apostolice. Qui bonus pastor condolens de ovibus sibi creditis, cepit curam habere de eis ita miserabiliter perditis et captivis ductis deditque crucem super inimicos ipsos crucis Christi omnibusque fidelibus Christianis vere penitentibus, contra eos euntibus et pugnantibus remissionem omnium suorum peccaminum indulgenciasque non paucas tam pro pugnantibus quam eiam pro eis orantibus, ubi eiam tunc fuerunt congregati fideles Christi — multa milia Cruciferorum — cruce signati tam secularium, quam spiritualium ac religiosorum sacerdotum, ut famabatur a fide dignis relatoribus, quasi fere triginta milia cruciferorum, qui et animositate magna animati salutis sue spemque suam in adiutorium Dei omnipotentis habentes, omnes uno animo iam pugnaturi in hostes et inimicos Dei irruere voluerunt; sed proch dolor! per inimicum humani generis retracti, per quosdam magnates et nobiles huius regni, qui fuerunt pecunia, ipsa mammona iniquitatis corrupti et decepti, cassatum fuit opus bonum et laude dignum per consilium malignancium inimicorum² huius regni, qui servos Dei deceperunt et ipsi decepti fuerunt,

¹) pertinencia.²) inimicos.

sicque cessavit opus Dei per inimicos eius. Sed dum reversi fuerunt cruce signati tristes, postea permittente iusto iudicio Dei, ipsi mali consiliarii una cum stipendiariis regeque Polonie, dum spem suam posuerunt in homine, Deum protectorem omnium amiserunt, sicque in terra Walachie prostrati mala morte perierunt et vitam perdiderunt, rege Polonie cum paucis vix evadente.

1497

Acta sunt hec anno Domini M^o quingentesimo. Item eodem anno circa hunc eciam abbatem dominum Iohannem datum est privilegium contra Mogilenses kmethones^a, qui longo tempore contra eundem abbatem coram regia maiestate de gravamine laborum suorum querulantes multa proposuerunt, volentes subterfugere antiquos labores et non valentes, muneribus suis regem pulsantes, aliosque a latere suo honorantes et ex hoc sibi malum cumulantes in consilioque eorum deficientes, qui et munera ipsa regi et magnatibus oblata perdiderunt et gravamina, que allegabant, non amiserunt, in quibus se non posse sufficere in tantis laboribus monasterii se sinistre excusantes. Quibus et merito impositum in eodem privilegio est perpetuum silentium, prout patet in eodem contra eos dato. Item hic eciam dominus abbas Iohannes et doctor, ex fama ipsius doctoratus fuit benivole ex longo tempore invitatus per patres abbates ad capitulum generale et maxime ab ipso domino Cystercii. Qui tandem per se ivit ad ipsum capitulum generale ipso anno iubileo, quo celebravit dominus Nicolaus papa quintus^b annum iubileum, ad impretandum et suis annum iubileum, in quo eciam capitulo generali satis honeste inter alios abbates fuit susceptus et honoratus. Item tunc eciam in capitulo generali fuit diffinicio facta, eo presente, anno Domini M^o quingentesimo de capitulo generali celebrando propter varias causas dominum Cystercii et alios abbates moventes¹ eo, quod ab antiquo semper fuit capitulum generale celebratum circa festum exaltacionis sancte Crucis, quod tunc fuit transpositum in dies rogacionum ante festum ascensionis Domini, si tum melius et congruencius ad talia sacratissima festa ipsi viderint, maxime a remotis partibus existentes, qui non possunt ad talia festa in domibus propriis interesse. Item eodem anno, qui tunc extitit Rome annus iubileus, idem dominus Iohannes abbas Claretumbe portavit tunc secum de capitulo generali annum iubileum omnibus personis ordinis datum, Romeque impetratum

1500

1500

14 Września

1500

¹) movencium.

^a) K. M. nr. 157. ^b) Mikołaj V, 1447—1455; roku 1500 był papieżem Aleksander VI, 1492—1503.

- a sanctissimo papa Nicolao quinto^a anno suo quarto^b. Item huius eciam temporibus rex Polonie Iohannes Albertus a Deo vocatus diem suum extremum clausit, cui successit frater eius Alexander Litphanie dux rite electus et canonicus ab omnibus — ex regali semine regis Polonie filius magnificus — et in regem Polonie coronatus anno Domini M^o quingentesimo primo. Item huius eciam temporibus frater Alexandri supradicti regis Polonie, Fridericus nomine, electus fuit in episcopum Cracoviensem, postea et cardinalis factus nec non et archiepiscopus Gnesznensis, qui fuerunt filii Kazimiri regis Polonie. Hic igitur dominus Fridericus cardinalis et episcopus Cracoviensis, vix septem annis^c in cardinalatu vivens, vir utique humilis et devotus clausit et ipse extremum suum diem in castroque Cracoviensi sepultus. Item circa eundem eciam dominum Iohannem abbatem Claretumbe exemptum est ius supremum in villa Polusscha vulgariter nuncupata alias Media villa et per dominum Ianusium^d ducem Osswencimensem et dominum Zathoriensem monasterio Claretumbensi asscriptum per privilegiumque eius monasterio appropriatum et quod scultetus eiusdem ville, qui pro tempore fuerit, cum suis successoribus monasterio Claretumbe tenetur, sicut ab antea, servire, sicut duci servivit ac eidem famulari tenebitur in perpetuum. Tandem et hic abbas Claretumbe dominus Iohannes doctor Cracoviensis, cum sedisset in regimine annis XI, deficiens et ipse in senectute bona clausit extremum diem suum in conceptionis die beatissime virginis Marie, que et sibi apud filium suum dilectum impetret regnum celorum sicque et hic appositus est ad patres suos in capituloque sepultus anno gracie MCCCCC tercio.
26. Sequuntur tempora peracta per cursum.... annorum temporibus domini Iohannis vigesimi quarti abbatis Claretumbe: quartus quidem abbas nomine Iohannes, sed XXIII in regimine abbacie, de Cracovia oriundus, cognomento Weynrich, aurifabri filius.
- Igitur anno Domini M^oCCCCC quarto incepit regere post eleccionem suam et sedere in regimine huius alme domus Claretumbe dominus Iohannes abbas XXIII, nacione de Cracovia, qui et electus fuit dominica infra octavam Epiphaniarum Domini. Hic fuit per longa tempora busarius, homo expertus in temporalibus; concorditer namque fuit electus, licet in eius eleccione quidam minus expertus volens resistere Dei voluntati, sine cuius nutu et voluntate nichil fit, aliquialiter restitit, videns tamen, quod non potuit prevalere, tandem

^a) Ob. str. 473 przyp. ^b).

^b) I ten rok nie jest w zgodzie z chronologią.

^c) I ta data fałszywa.

^d) K. M. nr. 158.

et ipse quasi coactus consensit. Qui tamen postea doluit, nam fere omnia vota in eum ceciderunt, precipue seniorum et partis sanioris, exceptis paucis. Hic igitur post electionem suam sapienter resecavit superfluum panem quorundam dominantium plus, quam famulancium et sibi et fratribus serviencium antecessoris sui [cliencium], — clientes inutiliter et sine fructu servientes et ex hoc monasterium non modicum in suis superfluitatibus gravantes onerosique in mammona iniquitatis et superfluitatis eorum. Item hic etiam dominus Iohannes abbas multa debita, que antecessor suus cum certis fratribus contraxit et non solvit, hic, inquam, cum summa maturitate ac discrecione precipua, auxiliante bonorum hominum cum adiuvamine, cum quibus scivit sua ingeniositate componere, in brevi solvit. Item circa hunc etiam abbatem anno suo secundo regiminis erecta est testitudo ecclesie maioris, consecrata in honore sancti Wenczeslai Christi martiris sanctique Bernardi Christi confessoris, versus Cracoviam circa capellam etiam de novo constructam. Que testitudo minabatur casum, sicut iam de facto paulatim particulatim ceciderat, quam iussit¹ idem abbas ab invicem cum discrecione precipua disiungere, ne totaliter daret casum tempore non suo inprovisae et multos offendisset, si Deus omnipotens non preservasset et ipsius abbatis provisio matura non obstitisset. Hec testitudo sumptibus fuit erecta et restaurata magnis et clipeus ipse, qui iam de facto declinaverat versus Cracoviam propter ipsius ponderositatem, cum certis ferramentis ad hoc adaptatis fuit artificiose sustentatus et ad statum forciolem firmitus reductus et restauratus.

1505

Item huius etiam temporibus anno suo secundo hoc est anno Domini M^oCCCCC quinto facta est manus Domini valida super quedam monasteria satis notabilia ordinis nostri Cysterciensis, quod utique fuit manifestissimum Dei flagellum in eo, quod partibus in illis, ubi erant sita monasteria illa, fuit guerra magna et prelia inter duces et alios magnates exorta, ita quod inter hec mala famosissimum ac solempnissimum monasterium Mulebrunne alias in vulgari Maulbrun^a, corona totius ordinis, cenobium utique firmissimum, fuit obsessum et captum sicque aliquantulum destructum fratresque in ibidem expulsi, ipse etiam abbas captus et vinculatus. Tuncque et ipsum etiam monasterium nomine Raythenhasloch^b Bavarie situm non longe a Burhawszyn, satis solempne nec non Waltszassen^c etiam monasterium ditissimum,

1505

¹) misit.

^a) Maulbronn w Wirtembergii.

^b) Raitenhaslach w górnej Bawaryi.

^c) Waldsassen w Bawaryi niedaleko czeskiej granicy i miasta Chabu.

ista omnia fuerunt annihilata et totaliter combusta et omnia bona monasteriorum destructa et alia plura, que non devenerunt ad noticiam nostram, ubi etiam aliquando fui refocillatus in bonis eorum. Hec omnia mala venerunt tunc super monasteria, permittente Deo illa, sine quo nichil fit aut fieri potest in hac terra, in cuius potestate et nutu omnia sunt posita; cui dicere seu cogitare fragilitate humana, cur ita faciat, nemo scit iudicium Dei occultum super genus humanum; cui etiam dicere, cur hoc faciat, est ei contraire et imperscrutabile iudicium Dei omnipotentis iudicare, qui novit omnia, antequam fiant. Et si a paganis et infidelibus hec facta fuissent mala et disturbia, minus esset formidolosum; nunc autem ab ipsis Christicolis et Deum unum et vivum colentibus, in fide catholica confirmatis, hec mala peracta, nimis est dolorosum et in ammiracione mirabili ammirandum. Sed cui hec sunt asscribenda, nisi humane superbie et dominorum contra Deum pugnancium et in hac terra miserabili et mortali se exaltantium, qui nichil propter Deum volunt pati? sed si non satisfecerint, timendum est, quod patientur ibi in futuro seculo inexplicabilem penam secundum illud sapientis: »Potentes potenter tormenta patientur«, qui Dei servitium, in quo servi Dei famulantur, annihilant et destruunt opus Dei, et verendum est, quod Deus avertat a suis servientibus sibi, quod ipsis servis Dei nunc contigit, quorum mala deplangimus seu dolose dolemus; hoc etiam ne nobis, permittente Deo, contingat, cottidie formidamus, si non in melius vitam nostram emendemus et quid ex hoc pensandum est, nisi manifestissimum signum prenosticumque, extremi iudicii appropinquacio, secundum illud dictum salvatoris nostri: »Cum, inquit, videritis prelia« etc. Nam cum filii Israel servierunt Deo, semper habitavit Deus et fuit cum eis, cum autem recesserunt ab eo, tradidit eos in manus inimicorum suorum, ideo exorandus esset omnipotens Deus a fidelibus suis, ut hec mala ipsis non contingerent in brevi, quod aliis contigisse cernimus in presenti. Facta autem sunt

1505 hec mala anno Domini M^oCCCCC^o quinto. Ut enim Deus gloriosus ante iudicium extremum res rerumque naturas instituit, sic suos effectus efficiunt et efficient, si non fuerit eius ira mitigata a populo christiano, scilicet placata per oraciones et bonorum operum operationes suorum fidelium die ac nocte sibi serviencium.

1505

Nam eodem etiam anno ex relatione veridica nonnullorum de partibus Italie ac Romanorum veniencium auditum est — in terra nostra auditus utique terribilis et formidolosus, — quomodo in ipsorum terris et maxime circa civitatem Bononiensem factus est terre motus horribillis et horrendus, ita quod etiam plura edificia tunc tam ecclesiarum quam domorum

inibi existencium fuit ruina et casus grandis et dolorosus ita, quod eciam tunc multa milia hominum perierunt tam ex terre motu, quam eciam ex fame et peste ante carnisprivium, que eciam ibi viguit. Dicit namque in quadam omelia beatus papa Gregorius: »Appropinquante«, inquit, »mundi termino, quante percussiones preveniant, dominus ac redemptor noster innotescit, cum ait: Erunt signa in sole et luna etc. et subdit: ut, si Deum metuere in tranquillitate nolumus, vicinum eius iudicium vel percussionibus attriti timeamus«. Et si hoc hic vir Dei ante nongentos et XI annos, qui iam post eius mortem^a usque ad presentem annum fluxerunt, tunc dixit, quid hodie, si viveret presenti anno, nunc diceret, ubi iam mundi terminus in ianuis patet et licet Dominus noster Iesus Christus noluit nos et discipulos suos certificare de fine huius mundi, cum dixit ad eos: »Non est vestrum nosse tempora vel momenta« etc., nichilominus tamen ex quibusdam veridicis coniecturis et dictis potest perpendi eius in brevi huius mundi finis, sicut patet ex iam dictis et adhuc infra scriptis. Nam sicut quidam vir solemnis ante plures annos, doctus utique ac litteratus, scripsit cuidam abbati Claretumbensi mirabilia eciam facta temporibus suis, inter cetera eidem sic scribit novitates factas, que eciam hic in presenti inserere dignum duxi, in hec verba: »Prudeas, inquit, ac circumspecte domine et pater meus quam longe venerande. Perendie certas scripseram novitates Dominationi Vestre, que in partibus aguntur Italie, nunc autem quasdam recenter evulsas novitates presentibus inserere concepi per modum prophecie, que reperta est¹ Ierosolimis in capella sepulchri domini nostri Iesu Christi in quodam muro antiquissimo.

5 Lutego

Cum fuerint anni transacti mille quingenti

Et decies terni post partum virginis alme,

Tunc antichristus nascetur demone plenus.

Ex hoc habemus, quod ab anno presenti, anno salutifere incarnationis Domini MCCCC quinto, restant adhuc viginti quinque anni usque ad ortum antichristi. Sequitur prout supra ex scriptis ad eundem abbatem suprapositis: »Audite, inquit, verbum Domini, principes Sodomorum, auribus percipite legem Dei vestri, populus Gomorre. Ve, Ve, Ve tibi, Italia, que quamvis idola non colis, graviora tamen omnibus idolatris operaris et nunc ecce veniet ad te servus meus B. d. ff. S. ab aquilone, homo magnus et fortis, magnoque

1505

¹) sunt.

^a) I ta rachuba jest mylna, albowiem św. Grzegorz umarł r. 604 a nie r. 594.

illustrium comitatu armigerorum et quasi infinito tumultu magnoque strepitu et non modica cede, violento ense Liguriam possidebit, Mediolanam intrabit invito principe et Papienses magnum recipient honorem; Brisciam Italie cremabit igne crudelissimo; Pergamum mire osculabitur, marchio Montisferrati¹ morietur et universa eius castra ruent. Mantuam male tractabunt et in parte destruetur Ferraria et domus marchionis et ipse marchio peribunt in eternum propter publicum usum, cum sunt usque in presens incorrigibiles. Mutina et Regium succumbent, Roma declinabit vires et Romanorum rex possidebit eam nec ultra ab eo declinabit, Lepuscula marina seu olim domina maris feliciter succumbet et demum submergetur et peribit in eternum cum memoria. Ancona primo pactum iniet cum ipso rege, quam ipse rex Romanorum a tributo et a iugo, quo constricta tenetur, absolvet. Due sorores cum probro² efficientur concubine ipsi regi et in ecclesia erit maximum scisma et carebit ecclesiastico duce et deficient sacra in ea ad tempus non modicum et tunc multi prelati efficientur heretici. Cisena et Ariminum mutabunt dominium et tota marchia similiter Romaniola feliciter succumbet³. Novaria et Angleria, Varisium et Cume egrotabunt crudelissima peste et multi tunc morientur; sed unus pius medicus surget et multos sanabit de pestilencia; universi usurarii tam ecclesiastici quam laici divino iudicio mala morte morientur multique notarii et procuratores dimittent officia sua et ad Deum convertentur. Et nunc ecce carmen et lugubres⁴ lamentaciones et Ve super te, Tussia, quia ceteris omnibus gravius deliquisti, graviora paciens adeo, quod matres vescentur carnibus filiarum suarum et patres comedent carnes filiorum suorum et nulla erit eis misericordia, quoniam gravius ceteris omnibus peccaverunt, sed nec disciplinam recipere voluerunt, ideo unusquisque carnem brachii sui vorabit pre nimia magnitudine famis, quia extendit manus. Hoc ille ut supra.

Nichil enim magni in hoc mundo evenire dicunt philosophi, quin illud in causis celestibus sit presignatum. Radices enim sunt futurorum celi configuraciones, que sunt accidencia in hoc mundo eveniencium prenosticorum, licet Deus omnipotens aliquando immutet per oraciones suorum fidelium, cum ipse sit immutabilis, prout eciam pro parte tactum est supra. Et ideo ut eciam plerique astrorum magistri eodem anno in astrologia posuerunt sua, quod ex quadam mirabili coniuncione anni MCCCCIV facta ipsius Saturni et Iovis, que significabat diluvium Noe significare, eciam testantur

1504

¹) morum ferrati.²) probro.³) succumbent.⁴) lugubre.

super nova secta ventura, que erit secta falsitatis et mendacii dicuntque hanc coniunctionem significare super adventum antichristi, Iudeorum messie. Nam anno presenti, qui est annus Domini MCCCCC quintus, prenosticaverunt de quodam mirabili homine, qui exurget ante antichristum, qui prophetisabit ea, que futura sunt et qui mirabilia miraculosa facta operabitur et illa presertim erunt in rebus aquosis et ipsa aqua illum transmutando, super ea incedendo et similia similiter, substantiam seu divicias et thesauros hominibus indicando, regionem magnam in se ipso simulando, iudicia inter homines faciendo eaque pervertendo, episcopos et ecclesie prelatos, iurisperitos, causarum procuratores, sacerdotes, religiosos et hos, qui legem predicant, sua discrecione et astucia seducet, ex quibus omnibus, ut testatur beatus papa Gregorius in quadam omelia: »Alia iam facta mirabilia miraculosa iam cernimus, alia ex proximo ventura formidamus, gentem, ut idem inquit, super gentem exurgere earumque pressuram terris insistere, plus in nostris iam tribulacionibus cernimus quam in codicibus legimus«. Hec ille. Et si illis in temporibus hec dixit beatus Gregorius, quid hodie diceret seu poneret in dictis suis, mundo iam in fine seculorum constituto et vergente in occasum eterne destruccionis. Et quamvis hec suprascripta ex relacione aliquorum sunt extracta, in quibus, si fides eis est adhibenda, lectori discreto et intelligenti committo, sicut et hec pauca sequencia, temporibus eciam in istis in auribus multorum ventilata anno Domini M.CCCCC quinto: narrationes utique varie et mirabiles de antichristo iam nato ante triginta annos in Babilonia. Tunc sequeretur in hac fabula, quod iam esset antichristus triginta annorum et tam diu regnasset, quod est contra scripturam sanctam, maxime contra ewangelium et Daniele prophetam, quem et allegat in suo ewangelio beatus ewangelista Matheus: »cum, inquit, videritis abhominacionem desolacionis, que dicta est a Daniele propheta« etc. In quo tempore desolacionis et tribulacionis erit tempus breve, quia non durabit ultra tres annos cum dimidio, ut habetur in eodem propheta Daniel XII, ubi dicitur, quod durabit »tempus per tempora et dimidium tempus«^a. Causa autem huius brevitatis subditur, cum dicitur in eodem ewangelio: »et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi«, ne ex tribulacionis magnitudine cadant electi Dei a veritate. Si igitur antichristus esset iam triginta annorum, ut ad presens

1505

1505

^a) W Danielu XII, 7 brzmi tekst: quia in tempus et tempora et dimidium temporis.

ventilatur, et tam longo tempore regnasset, misisset utique iam satellites suos ad subiugandum universum mundum, quod minime est factum et ergo est falsum et magis fides est adhibenda ad superiora respiciendumque est ad ea, que reperta fuerunt Ierosolimis in capella sepulchri Domini et cetera. Et si ita volumus sequi errores multorum et dubitative dubitare de antichristi adventu personali, dico secundum apostolum, quod multi iam sunt vel fuerunt, qui regnaverunt ab inicio figuraliter scindentes et conturbantes ecclesiam Dei, imo et regnabunt usque ad ultimum antichristum, sed de istis confabulacionibus antichristi ad presens sunt dicta satis propter simplices; omnia enim futura sunt a Deo disposita determinatis temporibus ventura, que nobis sunt occulta et ideo vanum est contendere verbis vel scriptis etc. superfluis; ad nichilum enim utile est, nisi ad subversionem et derisionem audiencium vel legencium infirmorum hominum. Prophana enim et vaniloquia secundum apostolum scribentem ad Thimotheum vitare debemus. Cetera igitur talia relinquimus hiis, qui in scripturis sanctis habent exercitatos sensus in talibus.

Hec scripta hic posita ad scribendum me movit ipsa destruccio monasteriorum suprapositorum terreque motus in Italia factus nec non pestilencia et
1505 fames in hoc anno Domini MCCCCCV facta, que omnia sunt signa iudicii extremi venturi antedecencia iram omnipotentis Dei.

MIRACULA S. IOHANNIS CANTII.

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Dnia 24 Grudnia roku 1473 zakończył w sędziwym wieku swój żywot doczesny Jan Kanty, doktor i profesor św. teologii w uniwersytecie krakowskim; pochowano go w kościele św. Anny, gdzie niebawem przy grobie jego zaczęły dziać się cuda. Cuda te spowodowały już r. 1475 proboszcza tegoż kościoła, Matyasza z Kościenia, zająć się spisywaniem ich wobec świadków wiarogodnych i rozgłaszaniem ich ludowi z ambony. Pracę jego, którą prowadził przez wiele lat aż do dnia 26 Listopada r. 1483, przechował nam w oryginale rękopis biblioteki jagiellońskiej nr. 105, który oprawiony w deski dębowe liczy kart papierowych 25.

Na k. 1' znajduje się notatka ręką XVII wieku skreślona: *Ex libris historiarum regni Poloniae excellentissimi domini Matthiae de Miechovia artium et medicinae doctoris et canonici Cracoviensis vita b. Canthii s. theol. professoris ordinarii in gymnasio Cracoviensi excerpta*. K. 2—25 zawierają cuda św. Jana z Kęt. Papier inny aniżeli k. 1. Karta druga zaczyna się od słów: »signo manus« t. j. od zakończenia cudu 11go, z czego wynika, że w autografie Matyasza brak na początku jednej karty.

Po k. 11 brak znów jednej karty, która obejmowała cuda 67—69.

Po karcie 24 brak również, jak się zdaje, karty, wynika to z notatki tam umieszczonej: *Hic cathalogus minor 4 alia miracula habet ad invocationem s. Annae facta A. D. 1526*.

Na karcie 13 czyli raczej cedule znajduje się cud r. 1518 działy (cud 127); na k. 21 relacya Jakóba z Błogiego (de Blogye) z r. 1480 (cud 85), a na karcie 25 cud z r. 1617 własnoręcznie spisany przez Łukasza Regeliusza z Zagórza, wikaryusza, altarystę i zakrystyana lelowskiego.

Ręką Matyasza spisane są karty 2—12', 14—17, 17'—19' t. j. doliczywszy karty wydarte, cuda 1—83 wraz z przedmową, oraz cuda 86—92.

Wszystkie inne cuda zostały spisane albo przez notaryuszy, albo przez proboszczy od św. Anny, albo nareszcie przez ludzi, którzy sami na sobie

cudów doświadczyli, wskutek tego nieomal każdy cud inną został spisany ręką i rzadko się zdarza, że jedna ręka spisała dwa lub trzy cuda jak n. p. 99—101, 105—106 i 109, 107—108, 111—112, 114—115, 118—119, 122—123, 124—126 oraz 128—130.

Wszystkie cuda są współcześnie t. j. krótko po ich dokonaniu spisane. Każdą nową rękę oddzielamy w tekście kreską od następującej. Pod cudem 123 napisała późniejsza ręka: *Hic finivit Miechovita suam de beato Cantio historiam*, która notatka na nieporozumieniu polega.

Rękopis sam częściowo mocno ucierpiał od wilgoci tak, że niektóre ustępy tylko z trudnością dają się odczytać.

Ponieważ autograf jest uszkodzony, należy poszukać dla miejsc brakujących innej podstawy wydawnictwa. Znajdujemy ją w rękopisie tejże biblioteki jagiellońskiej nr. 141. Jest to foliant oprawny w pergamin, liczący str. 112, który na str. 1—88 zawiera: *Processus de pia memoriae Iohannis Cantii sacrae theologiae doctoris, professoris almae academiae Cracoviensis, vita, sanctimonia, miraculis et beneficiis ipsius meritis et intercessione Christifidelibus in eorum necessitatibus divinitus elargitis, autoritate ordinaria ad informandam curiam Romanam fabricatus atque observatus*. Jest to oryginał z r. 1628. W tym to procesie mieści się na str. 13—31: *Vita eximii viri Iohannis Cantii sac. theol. doctoris et in Cracoviensi Academia professoris tum ex Ms. collegii maioris et ecclesiae s. Annae — in qua sacrum eius depositum quiescit — in archivo eiusdem asservato, tum ex Matthia de Miechovia rerum Polonicarum historiographo et ex aliis recentioribus fide dignis, qui gesta vitae eius celebrarunt, pro beatificatione illius consequenda collecta et descripta studio et opera M. Adami Opatovii s. th. professoris, ad s. Annam decani*. Pismo z XVII wieku. Jest to znane dzieło Adama Opatowskiego, wydrukowane r. 1628 pod tymże tytułem w Krakowie.

Str. 31—64: *Ex libro antiquo in ecclesia s. Annae asservato miracula et testimonia sanctitatis manifestissima consequentia vitam beati Ioannis Cantii s. theol. doctoris, collegae maioris collegii in Academia Cracoviensi anno Domini 1473 24 Decembris in vigilia nativitatis Domini defuncti et in templo s. Annae honestissime sepulti*.

Spis ten, obejmujący 130 cudów do r. 1617, nie jest kopią autografu, który powyżej opisaliśmy, lecz kopią odpisu już w XVI wieku sporządzonego, o którym poniżej pomówimy. Pierwszych 70 cudów dość wiernie przepisano; resztę podano tylko w skróceniu.

Na str. 91—112 mieści się pisana w XVI wieku *Vita sancti doctoris Ioannis Cantii per dominum Matthiam decretorum doctorem, apud s. Annae Cracoviae plebanum, anno dominicae incarnationis 1475*. Ustęp ten zawiera cudów 1—70 i jest wiernym odpisem samego autografu; późniejsza jednak ręka poprawiła w wielu miejscach niezgrabności stylu i łaciny, które to poprawki przeszły do odpisu mieszczącego się na str. 31—64.

Z odpisu tego tu wypisaliśmy cuda 1—11 wraz z wstępem autora, oraz cuda 67—69.

Na samym końcu znajduje się notatka z XVII wieku: *Inscriptio reverendi patris Ioannis de Kanty facta est anno 1413 in rectoratu secundo reverendi doctoris decretorum Stanislai de Scarbimiria.*

Rękopis in folio nr. 139, t. XI, opisany przez Dra Wł. Wisłockiego w swym Katalogu rękopisów biblioteki uniwersytetu jagiellońskiego, nie zawiera nic takiego, coby się nam przydać mogło, albowiem cuda tam umieszczone są szeroką i dowolną przeróbką dawniejszych.

Wobec uprzedzenia panującego w pewnych kołach przeciw ogłaszaniu cudów, pozwalamy sobie zwrócić uwagę na okoliczność, że właśnie cuda wyjaśniają nam to, czego ani w dokumentach ani w kronikach nie znajdujemy, rzucają bowiem jasne światło na stan oświaty w naszym kraju i zapoznają nas z rodzinnem życiem domowem warstw wyższych i niższych naszego społeczeństwa. Bez nich o wielu rzeczach codziennego życia w dawnej Polsce nie byśmy nie wiedzieli, bo pamiątek z owych epok nie posiadamy; znamy od biedy dzieje nasze polityczne, lecz bez cudów nie znalibyśmy różnych obyczajów i zwyczajów naszego ludu i narodu w wiekach średnich, a autor, któryby się chciał historią medycyny w Polsce zajmować, znajdzie w nich bogate bardzo źródło o chorobach u nas panujących i o sposobie ich leczenia.

• Jak cuda św. Jana z Kęt, tak i cuda bł. Szymona z Lipnicy przechowały się w oryginalnym rękopisie z XV wieku, który dziś jest w posiadaniu ks. Czesława Bogdalskiego, członka zakonu św. Bernarda w Krakowie. Żałuję bardzo, że ani rękopisu ani opracowanego tekstu tychże dla Monumentów od niego uzyskać nie zdołałem.

VITA SANCTI DOCTORIS IOANNIS CANTII PER DOMIMUM
MATTHIAM DECRETORUM DOCTOREM APUD SANCTE
ANNE CRACOVIE PLEBANUM, ANNO DOMINICE
INCARNACIONIS 1475.

Etsi iuxta constitutionem Alexandri pape III¹, ut habetur de reliquiis et veneracione sanctorum, non licet aliquem, eciamsi per eum miracula fierent, pro sancto absque autoritate Romane ecclesie venerari, opera tamen Dei revelare honorificum est, ut dixit Raphael — Thobias 12² — ideo ego Matthias, licet indignus decretorum doctor, ad sanctam Annam plebanus in Cracovia, de anno incarnationis Domini 1475, timens taciturnitatis pena mulctari cum Isaia dicente cap. 6³: Ve michi, quia tacui, videlicet divina opera misericordie eius, que propheta regius iubet confiteri dicens: Confiteantur Domino misericordie eius et mirabilia eius filiis hominum ps. 76⁴, decrevi pro memoriali terminare et pro futuris consignare presentibusque revelare ea mira misericordie divine, que per merita olim venerabilis et egregii viri magistri Ioannis de Canthy, sacre theologie professoris, dignata est in diversis personis diversis egritudinibus et tribulacionibus oppressis operari, que ex ore earundem, ab ipsis sacramento recepto, coram testibus fidedignis didici et specialiter fui requisitus et petitus, ut ea publice in sermone ad populum vulgarem alias sancto facto revelarem.

1475.

3. Lipca.

1. Et primo feria secunda proxima post festum visitacionis beate virginis Marie domina N. dicta Zarogowska morbum gutturis seu squinanciam passa et nepotulum, quem primum de filia natum habuit nimis infirmum, votum faciens cum signis cere et mappe ad sepulcrum prefati patris, videlicet domini

¹) Aleksander III, 1159 — 1181.

²) XII, 7.

³) VI, 5.

⁴) Pomyłka;

miejsce to znajduje się w psalmie CVI, 8.

doctoris Ioannis de Kanthy et ibidem et in se et in eodem puero est curata pariter ac consolata.

2. Item eodem tempore Barbara mulier maritata, dicta Strzessowa, in lapidea principum de Mazovia morans, in pede gravissimas corrosiones seu torsiones pariter et oculorum dolorem paciens, votum faciens visitare ad prefati patris sepulcrum, in utroque membro est sanata.

3. Item sanctimonialis ad sanctum Andream N. in pedibus similiter habendo gravem infirmitatem, votum faciens ad sepulcrum dicti patris sancti Ioannis Canty, presbiterum missam legi ad id procurans, signis pedum de cera appensis, plene est curata et hoc feria tertia sequenti.

4 Lipca.

4. Item feria quinta intra octavas eiusdem festivitatis quedam mulier de platea sancti Stephani, cuius puerulus gravibus caloribus torquebatur ita, quod de vita eius spes non habebatur, votum faciens ad sepulcrum prefatum cum missa et signo pueri de cera, mox est curatus.

6 Lipca.

5. Item eodem die mulier quedam de Cazimiria nomine Zydkowa gravem diu oculorum sustinens infirmitatem, cernens, quod Deus misericordiam suam ostendit tam fidelibus sicut perfidis, facto voto de visitando sepulcro eiusdem patris, est sanata et in illius curacionis signum reliquit ibi circulum de cera cum signo duorum oculorum [et] panniculum purpurae videlicet, quo oculos velabat.

6 Lipca.

6. Item eodem die mulier de Cazimiria gravem paciens infirmitatem in pede videlicet corrosiones et torsiones, facto voto, est curata et signo pedis de cera ibi relicto, gracias Deo agens rediit consolata.

6 Lipca.

7. Item sabato octava Iulii Ursula de Cracovia in platea fratrum Minorum, relicta olim Eustachii notarii civitatis eiusdem, sub iuramento retulit, quod ipso die sancti Ioannis baptiste gravissimam et subitam incurrens pedis infirmitatem et inflaturam sic, quod nec e loco movere se poterat, facto voto ad sepulcrum prefati patris cum cera signum pedis representante, est curata. Presentibus venerabilibus magistris Martino de Cazimiria et Andrea de Labissyno ad hoc specialiter vocatis et requisitis et aliis fidedignis collegiatis.

8 Lipca.

8. Item die Martis 11 Iulii mulier Anna Morava de Cazimiria [per totam] hiemem et veris spacia usque ad dies mensis prefati gravissimam in toto corpore paciens infirmitatem et in lecto usque ad id tempus decumbens, auditis mirabilibus misericordie Dei, que fierent per merita huius patris venerandi, postquam vovit eiusdem sepulcrum visitare et missam legi, statim cepit melius habere ita, quod in brevi tempore surgens de lecto cepit ipsum sepulchrum cum devocione maiore et reverencia frequentare.

11 Lipca.

24 Czerwca.

9. Item Dorothea in sutorum Cracoviensium platea duabus septimanis gravi infirmitate languens, eciam se ipsam aliquando non senciebat, viribus tamen aliquantulis resumptis, votum fecit visitare sepulcrum pii patris cum candela et missa per proprium sacerdotem ad laudem omnipotentis Dei legenda, mox voto facto, est plene sanata.

10. Item Anna olim relicta vicezupparii dicti Kynth gravem paciens dolorem oculorum, quos nec pre nimio dolore poterat aperire nec aliquantulum videbat, postquam vovit sepulcrum venerandi patris visitare, statim sensit notabilem relevacionem sic, quod poterat bene videre.

11. Item Magdalena dicta Winarska in oculis dolorem paciens et in manu torturam gravem et corrosionem, facto voto de visitando sepulcro benigni patris cum globiculis de cera ad modum oculorum factis et signo manus de cera circa ipsum sepulcrum appensis, in utroque membrorum de gracia Dei est plene curata.

6 Stycznia

12. Item relicta olim Ieronimi Morsthy in platea Visliciensi Cracovie in nocte quadam infirmitatem in pectoralibus senciens ita, quod tedium magnum ex ea habuit, nec respirare potuit et quasi iam de vita desperans, cum per filiam est exhortata, ut memor esset sui et committeret se divine misericordie et meritis et precibus sancti patris; postquam promisit visitare sepulcrum sue sanctitatis cum cera personam muliebrem representante, mox est curata de divina pietate et hec eadem mulier iam tercio fuit curata per merita ipsius patris venerandi; primo a gravissimo dolore capitis post festa epiphaniarum anno quo supra; secundo a gravissimo pedis dolore et inflatura, propter quem eciam unguis a digito maiori eiusdem pedis cecidit et isti mulieri primum factus fuit quidam instinctus divinitus de sanctitate praefati patris; cum enim post mortem eius, fere medio anno revoluta, in capite senciens magnam debilitatem, taliter, qualiter poterat, veniens ad ecclesiam sancte Anne ad secundas vespervas ipso die beatorum Petri et Pauli apostolorum de anno Domini 1474 circa altaria ob indulgenciam merendam geniculasset, flexit et circa tumulum praefati patris et postquam oravit duo »Pater noster«, statim mirabiliter in ipso capite fuit alleviata et domum rediit de Dei misericordia consolata.

29 Czerwca
1474

16 Lipca

13. Item die dominica, que fuit XVII Iulii ¹, Petrus dictus Schocha de Regali ponte quatuor septimanis in lecto decumbens nec aliquid manducare valens, iam nimium viribus debilitatus, quasi de vita desperans, postquam votum

¹) Na niedzielę przypada w r. 1475 dzień 16 Lipca.

vovit visitare sepulcrum dicti patris, a medio noctis revigilans, invenit se sanum et missam legi peciit, ceram caput cum pectore humano representantem appendit in signum sue curacionis; uxor sua consolata pro uno Ave Maria precabatur.

14. Item mulier quedam nomine Schelangowa de Castrensi platea puerulum habens fere quinque annorum, quem calculus singulis diebus graviter scindebat, mater, que pre fletibus et clamoribus non minorem molestiam sustinebat, Martis XVIII Iulii, puero paciente et lugente pre dolore, flexis genibus votum fecit visitare sepulcrum venerandi patris cum lumine et missa legenda; voto emisso, statim puer flere cessavit et divina clemencia ab infirmitate est sanatus. Pro Ave...

18 Lipca

15. Item mulier, uxor Georgii Rothgisser de Castrensi platea, diversis infirmitatibus pregravata, primo videlicet dolore capitis, [qui] demum de capite ad oculos descendit, postmodum squinancia et ultimo febribus, postquam venit visitare sepulcrum prefati patris venerandi, ab omnibus est liberata, sed non fecit publicare; ideo alia die acrioribus febribus ab hora tertia usque ad XI est conquassata et recognoscens timensque, quod forte propter vicium ingratitude sic est plagata, fecit votum cum missa legenda ad altare circa sepulcrum pii patris et dedit a se memoriale, petens hanc gratiam, quam recepit a Deo, videlicet secundam liberacionem publicare; petit pro »ave« etc.

16. Item Saturni XXII mensis Iulii Henricus quidam Theotunicus in Welycza in zuppa serviens, infirmabatur gravem dolorem paciens in capite; iam quasi de vita desperans confessus et sacramentis procuratus, reminiscens, quod multa bona multis per merita huius viri venerandi prestantur¹, votum fecit visitare eius sepulcrum cum capite humano de cera et constatim convaluit.

22 Lipca

17. Eodem die Iacobus mensifex² de platea seu ex opposito monasterii sancte Trinitatis habentes cum uxore filiolum quasi triennem, valde infirmum et iam fere agonizantem nec aliquid manducare aut bibere valentem, votum facientes cum eodem puero visitare ad sepulcrum pii patris cum missa et cera, in eo sunt consolati, quia sanum et incolumem eum rehabuerunt, quem iam manducantem et bibentem narraverunt.

22 Lipca

18. Eodem die mulier quedam de parochia sancti Stephani de suburbio plus quam per annum infirmitate gravi in ventre infirmata, utpote molam

22 Lipca

¹) W tekście »prestat« skrócone; należy zatem poprawić »prestantur« albo dodać »Deus«.

²) Nad wierszem dodano »alias armarius, stolarz«.

habuit, nullum appetitum ad comedendum habens et de die in die in corpore marcescens, consilia multa a medicis et aliis remedia plura percipiens, nichil proficiebat, sed plus deterius habebat. Postquam votum fecit visitare sepulcrum venerabilis patris cum missa et candela, cepit melius et habere et per quatuor septimanas continuando visitationem ad ecclesiam sancte Anne, iam dicebat, se curatam Dei misericordia et appetitum ad comedendum et corpulenciam acquirere per merita patris huius venerandi.

23 Lipca 19. Die dominico sequenti videlicet 23 mensis Iulii mulier quedam de Cleparz per quinque septimanas dolorem gravissimum paciens oculorum ita, quod nichil videre potuit; facto autem voto, statim vidit et curata est de visitatione sepulchri ad sanctam Annam venerabilis patris doctoris etc.

23 Lipca 20. Item eodem die post predicationem narravit michi mulier quedam de Mislynycze dolorem in manu et pede diu paciens; postquam fecit votum visitare sepulcrum pii patris, in utroque membrorum est curata et dixit, quod in itinere nullum, maxime in pede, sensit dolorem.

21 Maja 23 Lipca 21. Item puella quedam de Prandnyk furiam seu amenciam incurrerat a festo sancte Trinitatis usque ad dominicam post Alexii, que fuit 23 mensis Iulii; molestias plurimas ab ea propinqui perpassi, quia percuciebat, frater suus germanus votum cum ea in Czanstochowa fecit, sed nichil ei profuit; cumque ecclesias alias videlicet sancte Katherine in Kazimiria et quamplures in Cracovia visitaret cum eadem et nichil profecisset, audiens, quod Deus misericordiam suam faceret cum multis oppressis variis infirmitatibus, qui ecclesiam sancte Anne in Cracovia ad sepulcrum prefati patris visitarent, quum cito fecit votum cum eadem sorore sic furiosa dictam ecclesiam visitare et illud implevit, statim de Dei clemencia fuit plene sanata.

22. Item Iohannes quidam de eadem villa, videlicet Prandnyk, infantem habens valde infirmum sic, quod quatuor diebus continuis nec alimentum a matre recipiebat sic, quod iam de vita eius desperabant, moti autem ex precedenti miraculo, quod Deus operatus est in puella vicina furiosa, fecerunt votum cum missa et candela visitare sepulcrum pii patris et statim puerulus melius cepit habere.

23 Lipca 23. Item eadem dominica vidua quedam paupercula de Czyryny habens tres pueros et unam vaccam, de qua se cum pueris nutrieat; postquam ipsa vacca infirmata, iam inflata, moritura nichil comedebat, illa cum fletu, flexis genibus venit visitare sepulcrum pii patris cum oblatione viva, statim vacca sana surrexit et comedere cepit.

24. Item simile accidit in villa Thanie in curia; postquam iam due vacce mortue fuissent et tertia similiter ad mortem infirmaretur, mulier ibidem serviens votum fecit pariformiter cum oblacione viva de visitando sepulcro prefati patris venerandi et in continenti vacca est curata.

25. Item persona quedam monialibus ad sanctam Agnetem extra muros Cracovie morantibus deserviens a feria tertia sancte¹ pasce usque ad XII Iulii gravissimum dolorem in capite et in oculis paciens sic, quod nichil videre poterat, immo a pluribus fuit desperata, quod aliquando videre potuisset; quodam die eidem nec totaliter dormienti nec vigilianti apparuit quidam vir venerandus, clarus, quasi doctor, eamque sic est allocutus: Si ecclesiam sancte Anne visitaveris et sepulcrum meum, curaberis. Et post illam visionem fuit mirabiliter tam in capite quam in oculis alleviata. Successu temporis cum votum facere differret nec cuiquam visionem illam revelaret, ad pristinum dolorem recidivavit; demum votum fecit cum missa et candela sepulcrum ipsius patris visitare; quo completo, in utroque, videlicet capite et oculis, est de divina misericordia curata. Hec narravit ipsa persona michi, audiente doctore Stanislao de Zator.

28 Marca
12 Lipca

26. Item persona quedam muliebris de parochia beate Marie virginis in Cracovia diversas febrium species ultra octo septimanas graviter passa ita, quod ex debilitate personas notas sibi non cognoscebat. Una die de mane rogabat magistrum Iohannem de Canthy, ut pro ipsa ad Dominum intercederet, statimque post hoc obdormivit et in illa debilitate apparuit ei vir senex et clarus, significans ei nomen suum dixitque: Surge et vade, audi missam ad sanctam Mariam; post hoc ibis ad sepulcrum meum in ecclesia sancte Anne et ibidem orabis quindecim »Pater noster« et totidem »Ave Maria« ob memoriam passionis Christi et rehabebis sanitatem. Que fecit sic et subito de divina misericordia est sanata. Commisitque eidem idem pater in eadem visione, ut hoc manifestaret plebi in publico, subiungens, quod quicumque in necessitate aut dolore ipsum invocaverit, consolacionem reportabit. Hoc michi in cedula porrectum est de cathedra descendenti dominica 16 Iulii.

16 Lipca

27. Item Lune ultima Iulii magister Andreas de Gorra in bursa pauperum tunc morans, per quindenam acutissimos calores cum febribus, ultimate fluxum sanguinis paciens, in tantum debilitatus et fere de vita desperans, confessionem utcunque faciens, pre debilitate vix loquens, expedita confessione, petivit

31 Lipca

¹) W tekście »sancti« skrócone.

confessorem, ut pro ipso votum faceret ad sepulcrum venerandi huius doctoris per eum, dum convalesceret, adimplendum. Quod sacerdos dum fecit, statim eadem die notabiliter et supernaturaliter fuit alleviatus, a caloribus refrigeratus, fluxu sanguinis Dei misericordia penitus restricto et tertia die, videlicet die Iovis tertia Augusti venit ad ecclesiam sancte Anne, ut sanus ambulans et Altissimo gratias agens, qui non nisi meritis huius pii patris dignatus est eum ab hiis infirmitatibus liberare et petivit hanc gratiam pro Deo publicare.

3 Sierpnia

5 Sierpnia

28. Item die Saturni V mensis Augusti Georgius Rothgisser in castrensi platea morans, per aliquot annos gravem in intestinis dolorem paciens, a quo aliqua arte medicine non poterat relevari. Dum votum fecit visitare sepulcrum pii patris cum missa et candela, statim sensit alleviacionem, sed dum votum implere celerius neglexisset, gravius recidivavit et se senciens ob ingratitude sic punctum, statim procuravit missam legi cum candela et post de divina clemencia plene est curatus et petivit publicari.

9 Sierpnia

29. Item die Mercurii nona Augusti alias circiter in vigilia sancti Laurentii mulier quedam, uxor Nicolai pileatoris de platea, que vocatur Vislna, per integram septimanam gravissimum dolorem capitis et dencium paciens ita, quod nec illa septimana aliquid de aliquo cibo gustare poterat et in capite pre nimio dolore inflaturam seu tumorem passa taliter, quod amenciam incurrere timebat. Postquam votum fecit visitare sepulcrum pii patris cum signo capitis de cera et missa, statim eodem die fuit sanata sic, quod comedere poterat de Dei misericordia et petivit publicari, pro uno »Ave« supplicans ad populum.

9 Sierpnia

22 Lipca

6 Sierpnia

30. Item eodem die: Mulier quedam de eodem artificio in festo beate Marie Magdalene infortuito¹ eventu corruens manum fregit et eam movere non valens pre nimio dolore, inflatura et tumore, dominica die, que fuit sexta Augusti, utcunque poterat, veniens ad ecclesiam sancte Anne, genibus flexis ad corpus Christi fide firma, devocione sincera Dominum precatur, quatenus per suam piissimam misericordiam et merita huius venerandi patris eam a clauditate et per consequens [a] mendicitate, cum pauper esset, alias una manu victum sibi querere minime potuisset, liberare dignaretur et ad sepulcrum eius signum manus de cera appendere vovit; mira res, nondum ab oracione surrexit et iam dolorem et omnem tumorem de manu recessisse divina clemencia persensit; petiit publicari.

¹) W tekście mylnie »infortuitu«.

31. Item Iovis X mensis Augusti alias tunc ipso die sancti Laurencii 10 Sierpnia mulier quedam de Wyelyczka filiam habens octo annorum vel citra, que per novem septimanas febribus magnis, iam quotidianis, iam terciana, quassabatur; postquam fecit votum cum eadem puella visitare ecclesiam sancte Anne et sepulcrum pii patris, de gracia Dei statim fuit liberata.

32. Item Veneris XI mensis Augusti mulier quedam dicta Cuklanka de 11 Sierpnia piſcaria in suburbio alias circa plateam cerdonum per tres septimanas singulis diebus acutissimos calores paciens, quibus in tantum fuit debilitata, quod eciam quatuor diebus nichil manducavit nec bibit. Votum faciens cum missa et candelâ, de gracia Dei liberata fuit, sed cum votum implere procrastinaret, multo deterius recidivavit et cum ob ingratitudinem sentiret, se sic divinitus flagellari et acrius, votum secundo fecit in genibus et manibus serpendo venire ad ecclesiam sancte Anne et ad sepulcrum pii patris et quod voverat, adimplere. Quod dum fecit, plene divina clemencia est liberata; petivit publicari.

33. Item dominica die, que fuit XIII mensis Augusti, Petrus quidam 13 Sierpnia sutor de parochia sancte Anne gravem dolorem capitis multis septimanis passus et feria tertia, quae fuit VIII Augusti, in nocte in tantum dolor fuit intensus, 8 Sierpnia quod iam putabat, sibi oculos de capite dolore evellendos, mortis periculum iam imminere. Surgens de strato suo, utcunque poterat, genibus flexis, votum fecit visitare ecclesiam sancte Anne et nudis pedibus et ad sepulcrum signum de cera cum candela applicare¹, ut eum divina misericordia meritis huius venerandi patris de tanto dolore liberaret; a quo, dum adhuc flecteret, dolore mirabiliter est liberatus. Petivit pro honore Dei publicari, ut Deus glorificetur.

34. Item die Mercurii XVI Augusti honesta domina Margareth[a] dicta 16 Sierpnia Scrzydłowa, morans in platea sancte Anne in Cracovia, veniens ad secristiam ecclesie sancte Anne post missarum solennia, mediante iuramento, deposuit, quomodo, dum esset in Nova civitate dicta Scortzyn, ipso die invencionis 8 Sierpnia sancti Stephani in presencia sui et aliorum plurium fidedignorum quidam eques dum equum calcaribus stimulasset, equus utroque pede recalcitrans quendam adolescentem Ruthenum non baptisatum sic, ut prefertur, utroque pede posteriori ad pectus ex adverso precordiorum vehementer percussit ita, quod predictus adolescens mox cecidit tamquam mortuus et plusquam per quatuor horas iacuit ab omnibus circumstantibus, quorum plus quam quinquaginta persone ibidem tunc affuere, mortuus ex signis, videlicet pallore funeris,

¹) Inna ręka zmieniła ten wyraz na »applicaret«.

infrigidacione corporis, carencia motus venarum et omnis anhelitus cessacione iudicabatur. Quidam autem ex circumstantibus dixerunt ad predictam dominam Margaretham: Rogamus, facias votum cum eo ad istum virum venerandum in Cracovia, ut forte Deus per eius merita dignaretur eum vite restituere pristinae. Quorum exhortacionibus predicta domina tanquam piis consenciendo, flexis genibus cum fide sincera et lacrimis fecit votum cum percusso scismatico visitare ecclesiam sancte Anne et sepulcrum pii patris cum missa, candela et signo cordis de cera facto. Quo emisso, mox ille mortuus manum utramque ad modum crucis extendit et oculis apertis et se erigens surrexit per divinam clemenciam nichilque loquebatur usque ad occasum solis. Fuit idem adolescens, ut referebat, tredecim annorum. Post eodem vespere sanus ambulavit, comedit et bibit, nullam punccionem aut lesionem in pectoralibus penitus senciendo, acsi nunquam lesus seu percussus fuisset, asserendo, et die tertia, videlicet Saturni, quinta Augusti idem Ruthenus cum prefata domina Scrzydlowa Cracoviam veniens, sanus sepulcrum venerabilis patris solus visitavit, sed secundo cum ipsa domina, videlicet cum cereo et signo cordis de cera ipso die, quo supra, in principio miraculi votum soluturus ipsum sepulcrum visitavit, dum hec ipsa domina, facto iuramento super cruce deaurata presente magistro Martino de Gotkow publico notario ad hoc specialiter vocato, narravit, presentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus viris magistris Iohanne de Oswan-
¹ baccalaureo in decretis de minori collegio, collegiatis, Micolao de Costen et Nicolao de Zarnowyecz presbiteris et vicariis eiusdem ecclesie ad hoc specialiter vocatis et rogatis in testimonium premissorum.

5 Sierpnia

24 Sierpnia

19 Sierpnia

35. Item Iovis XXIV Augusti — tunc fuit festum beati Bartholomei — honesta Ursula de Wyelyczka filia Racziborsky de Cleparz, habens infantem de medio anno, dum vir suus die Saturni XIX mensis Augusti propter sanitatem faceret fomentacionem in semicupio², idem infans porrectus eidem ad lavandum vel forte potius ad delectandum cum eodem. Acciditque, quod pater quandam³ debilitatem vehementem et subitam incidit sic, quod quasi sui et infantis, quem tenebat, oblitus, eundem infantem misit de manibus in lavacrum, in quo fomentabatur et solus se erexit et sedebat in margine⁴ semicupii nichil memorans de infante. Veniensque mater et puerum in manibus viri non

¹) Nazwisko opuszczono w tekście.
 wannie.

²) W tekście »quadam«.

³) Nad »semicupio« napisał autor »alias
⁴) W tekście »margine«

videns, putans, quod eum ad dormiendum in lectum posuisset et ad experientium ivit ad lectum ad videndum puerum, si dormiret. Quem non inveniens in lecto, concita regressa est ad maritum adhuc ibidem sedentem, de puero sciscitatura, quem invenit in lavacro iam submersum pedibus modicum de aqua apparentibus sursum et capite in fundo iacentem; quem eripiens iam lividum, modicas spumas spumantem cum magno merore pariterque terrore super terram posuit et, ut Deus eam a timore pariter et dolore dignaretur liberare, recolens multorum hominum consolaciones, quas ob merita pii patris in eorum angustiis a Deo reportarunt, fecit votum, genibus flexis, cum oblacione viva, candela et missa pariter et cera formam pueri representante sepulcrum prefati patris venerandi cum eodem puerulo, si eam Deus in eius revivificatione consolaretur, visitare. Quo emisso, puerulus cepit mox plorare et deinceps sanus extitit et prefato festo beati Bartholomei per matrem cum duabus mulieribus eam associantibus ad ecclesiam sancte Anne est sanus et recens portatus et ad sepulcrum iuxta votum factum cum premissis pignoribus relictis oblatus. Hec iuramento medio omnes prefate tres mulieres deposuerunt, presentibus venerabilibus viris, magistris Clemente de Gambicze, Iohanne de Pylcza et Mathia de Schidlow collegiatis collegii artistarum in testimonium horum ad sacristiam specialiter vocatis et premissa diligenter auscultantibus etc.

24 Sierpnia

36. Item die Lune quarta Septembris mulier quedam venit ex parte alterius mulieris de Cleparz cognomine Serwathczyna, que parturiens seu in partu laborans peperit infantem exanimem, qui plus quam duabus horis iacuit fere mortuus nec vocem ploratus inicio sui in mundum ingressus contra naturam emittens nec signum aliquod vitalitatis ostendens; mulieres ibi tunc presentes postquam votum fideliter de visitando sepulcro prefati patris venerandi cum lumine et missa fecerunt, ut Deus per suam clemenciam et merita viri preclari animam, que utique per matrem inesse corpori pregnantem senciebatur, non permetteret sine sacri baptismatis regeneratione interire. Infantulus masculus mox clamare more solito cepit plorando »a a« et postmodum baptisatus vixit et vivit, Altissimi misericordia cooperante; pro uno »Ave«.

4 Września

37. Item die dominico X Septembris adolescens quidam de Wangercze monialium de Stanądky veniens personaliter ad me post sermonem ad populum factum exposuit, quomodo ex infirmitate gravi frenesim incurrerat, quem et ego solus vidi precedenti dominico videlicet tertia Septembris ad ecclesiam sancte Anne adductum et insanientem et postquam per se votum fecit de visitando sepulcro piissimi patris cum oblacione viva et missa, Dei gracia a frenesi

10 Września

3 Września

et capitis insania est liberatus et michi in manus memoriale porrigens pro duabus missis ad altare sive circa sepulcrum legendis precabatur.

38. Item mulier quedam nomine Margaretha de Sandecz fere per duos annos languebat; audiens autem gratiam miraculorum crebrescere per merita huius viri venerandi, votum vovit ecclesiam sancte Anne et sepulcrum prefati patris cum missa et candela visitare, si sanitatem pristinam eius meritis sibi Deus restitueret. Quo facto, plene est Dei misericordia curata.

39. Item quidam homo de Scala gutturis morbum, squinanciam passus per quatuor dies nec aliquid deglutire quantumcunque sorbile nec verbum ullum loqui valens, voto facto in corde contrito, si Deus eum a morte absque confessione meritis huius venerabilis viri preservaret, subito est divina misericordia liberatus.

40. Item de Crosna quidam puerulum quinque ebdomadarum habentes unicum et de eo multum gratulantes, qui infirmatus gravi infirmitate iam mortuus putabatur, cum in toto corpore iam palleret et frigeret nec in pectore et ore aliquod vite spiraculum appareret, ipsi parentes plurimum dolentes, genibus flexis, cum devocione et lacrimis votum fecerunt, pueruli figuram de cera ad sepulcrum cum missa et candela appendendam. In eo per Dei misericordiam sunt consolati, nam post votum emissum infantulus cepit oscitare et deinde se cum fletu, tanquam de sompno expergefactus, movere omni cessante infirmitate. Publicata in ambone talia predicta die dominico, octava mensis

8 Października Octobris; pro »Ave« petitum cum memoriali.

1476.

41. Item anno Domini 1476 prepositus de Swerzynez infirmabatur; gravi infirmitate fuit fere per sex septimanas oppressus ita, quod nec cibum nec potum sumere potuerat nec iam aliqua spes etiam per medicos de eius vita habebatur. Et quam primum quedam virgo sanctimonialis fecit votum pro eo, quod, postquam convalesceret, ipse ecclesiam sancte Anne et sepulcrum venerabilis patris visitaret, statim eodem [die] de gracia Dei cepit melius habere et manducare ac bibere et post in brevi idem prepositus veniens ad prefatam ecclesiam, votum solvendo missam legit de sancta Trinitate.

42. Item quidam sacerdos, plebanus de Poramba, nomine Stanislaus similiter magna infirmitate pregravatus, lecto diu decumbebat et dum mulier quedam pro eo votum fecit, quod, si Deo placeret, sibi adhuc vitam prorogare, quam cito posset, ecclesiam sancte Anne et sepulcrum venerandi patris visitare, illuc deberet ire et candelam bonam offerre; qui, voto facto, mox convaluit

et in brevi votum complevit, ipsam ecclesiam propria in persona visitando et postea per vicarium suum misit ceram ponderis II talentorum pro candela.

43. Item sacerdos quidam, nobilis genere, Pavsky, iam canus totus, in bonis paternis morans, qui ante ex matrimonio legitimo duos filios generavit, laborans longa pedum egritudine per annos plures et anno presenti sepius et gravius, et ipsius ibidem duo filii similiter gravi infirmitate detenti; patre se cum eisdem ad sepulcrum prefati patris venerandi votum faciente visitaturum, Dei gracia pater in pedibus et filii de infirmitatibus optime convaluerunt et vota propriis in personis exsolverunt.

44. Item iuvenis quidam de Podlantzany nobilis per annum febribus ex offensa intestinorum gravissime conquassatus et iam pene viribus destitutus mortique vicinus; avia ipsius votum faciens pro eo et cum eo visitare sepulcrum prefati patris, si Deus eum de sua speciali gracia meritis predilecti patris nostri sanitati restitueret pristinae; quo voto emisso, mox febris¹ cessavit; de dieque in diem melius habens cum eadem avia per XX miliaria venit, ceram offerens pariter et pecuniam ad laudem Dei omnipotentis.

45. Item mulier quedam de Cracovia in platea Vislensi de parochia beate virginis Marie circa parturicionem inexpertarum obstetricum adminiculo offensa, gravem et continuum fluxum paciebatur fere per quinque annos ita, quod, quantumcunque modicellum et temperate potum sumeret, in duplo plus de ipsa fluebat. Cumque nullo medicorum aut aliquarum expertarum mulierum suffragio in ipso fluxu poterat relevari, immo tedio virique odio pregravata, continua mesticia pressa, votum fecit visitare ecclesiam sancte Anne et sepulcrum venerabilis patris Canthi cum missa et candela, si eam Deus meritis eius ab hac molesta passione liberaret. Quod cum fecisset, mox perfluvium cessavit, sed mulier ingrata beneficii votum implere non curavit et ita ex post gravius recidivavit. Que veniens ad confessorem discretum, dum super hoc arguta absolutionem de eo, nisi votum impleret, non accepit; quod dum explevit, Dei misericordia a sua passione plenissime fuit curata et a Deo multum consolata.

46. Item mulier quedam Anna nomine de Cracovia in parvo mercimonio, plus quam per medium annum excecata fuit sic, quod nichil videbat; oculi enim eius penitus fuerunt clausi; dum semel ivisset ex devocione de Rupella, cepit intra se cum deliberacione cogitare, ut, si Deus sui per merita huius venerandi patris dignaretur misereri, ei visum vice versa restituendo, vellet

¹) W tekście »fabris«.

ecclesiam sancte Anne et sepulcrum venerabilis doctoris Canthi cum missa legenda visitare. Hac expleta cogitatione, miro modo mox oculi eius sunt in via aperti ita, quod clare et optime videns cum magno gaudio domum revenit. Sed dum in solvendo, quod proposuerat, negligens foret et ingrata, contra eadem cecitate divinitus est punita. Unde ingratitude suam confitens, secundo votum fecit et illud dum effectualiter implevit, per Dei clemenciam plene in oculis est curata et in visu restaurata. XVII Februarii coram me et notario

17 Lutego

publico magistro Martino de Gothkow publice confitens et dicens clara voce: Veraciter credo et confiteor, quia hic venerandus pater est sanctus et magni meriti apud Deum et magnus miserorum consolator, qui in me misera, iam de visu desperata, suam misericordiam dignatus est declarare.

47. Item religiosus quidam ordinis predicatorum de monasterio in Oswanczym sub sacramento coram me et venerabili magistro Stanislao de Zawada, sacre theologie professore, in eclesia sancte Anne petens licenciam divina peragendi exposuit, quod, dum ad mandatum prioris prefati monasterii parentes suos tempore yemali visitare volentis secum in vehiculo post oppidum Coschycze equitaret et cum de quodam monte in ipso vehiculo descendere debebant, prior predictus timens de periculo vie iussit eundem fratrem equos ascendere, ut caucius vehiculum duceretur et ipse mandatis obediens, descendens de vehiculo, priore equos per funiculum frenis alligatum tenente, equus, cum eum ascendere monachus volebat, eum acriter pedibus ad pectoralia percussit ita, quod ille frater percussus subtus vehiculum cecidit et equi de monte cucurrerunt, quos prior funiculo in vehiculo sedens non valebat refrenare; et ille pauper frater sub vehiculo ultra quam per medium iugeris fuit tractus et in illo tractu pes in duobus locis ei est fractus, videlicet circa talos in iunctura ita, quod pedis digiti circa plantam apparuerunt, et in tibia crus penitus fuit fractum sic, quod ossa per cutem videbantur; et nisi bona sorte ex adverso itineris quidam equitasset, qui equos precipiter currentes de monte retinuit, sub vehiculo ipse frater fuisset extinctus. Quem idem homo ex opposito vie veniens, equis stabilitis, de sub vehiculo extrahens, iumento suo superponens in oppidum predictum reportavit semivivum et apud cyrologum reliquit curandum. Apud quem dum per decem septimanas iaceret, medicina ipsius nichil operante, deterius habuit¹⁾; nam per duas septimanas gravissimas corrosiones passus, in tantum fuit debilitatus, quod nec de aliquo cibo quicquam potuerat

¹⁾ W tekście mylnie »haberet«.

gustare et sic per omnes, qui eum videbant, filius mortis dicebatur. Quidam concivis oppidi predicti veniens ad religiosum illum, consilium salubre dedit eidem dicens: Ex quo vicinus es mortis et non est medicina mundi, qua tibi homo subvenire posset, fac votum de visitanda ecclesia sancte Anne et sepulcro venerabilis viri doctoris Iohannis de Canthi, qui est egregius medicus desperatorum. Quia ego pedem michi securi quasi penitus abscideram et multas operas in curando adhibens, dum nichil profecissem, audita fama et beneficiis, que Deus per hunc sanctum operari dignatur, quam cito votum feci eius visitare sepulcrum, statim cepi melius habere et in brevi plenam in ipso pede sic graviter secto recepi sanitatem. Hiis auditis, religiosus ille, viribus in animo aliquantulum confortatis, ut potuit, erectus dominicam oracionem dixit, vovens, ut, si Deus omnipotens per suam misericordiam et huius venerandi patris merita gloriosa ipsum vite restitueret et pristinae sanitati, a clauditate eum preservando, vellet gratissime sepulcrum eius visitare, missam de sancta Trinitate officiare, signa iuxta modulum sue paupertatis de cera pedis una cum corulo seu baculo appodiamenti relinquere et ibidem applicare; statim ex emisso voto ardor pedis sic in bino confracti, rosio et omnis dolor mirabiliter conquievit, quod infra unam septimanam, digitis pedum in locum suum regressis, ossibus tibie reintegratis et consolidatis, sine aliquo appodiamiento ambulare potuit.

48. Item idem religiosus post festa pasce veniens referebat, quomodo 14 Kwietnia aliquot septimanis ante festum pasce dolor oculorum gravissimus ipsum invaserat sic, quod guttas sanguinis quater de ipsis fluxisse dicebat et postquam fecit votum iterum de visitando sepulcro prefati patris venerandi cum missa, mox dolor intensissimus in oculis remissus est et ex post in brevi penitus cessavit; qui licenciam missam dicendi petens petiit hec pro honore Dei in publico sermone populo denunciare et ego oculos eius sanos vidi, solum in sinistro rubedo modica in angulo adhuc apparebat. Fatebaturque idem religiosus: Vere vir iste sanctus est et magnus apud Deum in gracia sanitatum, quod promitto, ubicunque me contigerit verbum Dei predicare, de beneficiis michi a Deo per ipsum impensis populo enarrare.

49. Item Nicolaus de Malagoscza dum tempore yemali de convivio nupciarum cuiusdam nobilis cum aliis multis utriusque sexus hominibus per fluvium Vislam congelatum equitaret et canem valtrem¹ in corda secum duceret, casu infausto

¹) Valter, veltter t. j. chart.

glacies sub ipso fracta est. Qui cum equo et cane per impetum aque fluentis de loco fracte glaciei tractus, sub glacie integra, in aqua non apparens, hinc inde fluctuabat, de vita iam penitus desperans, domine vero nobiles, que de eadem comitiva fuerant, secure equitantes et usque ad ripam fluvii venientes, alios expectantes comites periculumque hominis in vita fere desperati videntes, de vehiculis descendentes, genibus flexis, fecerunt votum pro eodem Nicolao, ut, si Dominus de sua misericordi omnipotencia eum a subita morte et periculo submersionis liberaret, ecclesiam¹ sancte Anne et sepulcrum prefati patris deberet propria in persona cum oblacione et missa visitare. Qui post hoc statim mirabiliter cum equo et cane ad foramen fracte glaciei veniens de fluvio, acsi eum aliquid de aqua potenter eiecisset, vivus exiliit et illesus. Qui dum votum veniens Cracoviam exolvisset, sed ipsum beneficium ei a Deo exhibitum tacendo non enodavit, dum de hospicio equum ascendens sanum sanus recedere vellet, equus sub ipso corruens, infirmus efficitur et ille in negociis, pro quibus disponendis fuerat missus, celerius ad dominum suum redire volens, de alio equo sibi sano providens, ipsum similiter ascendens, de loco equus non vult movere, quem calcaribus dum fortiter² stimulasset ac iterum pungere voluisset, equo immobili existente, calcaria ambo de calcibus seu plantis, que utique firma et bona extiterunt, in terram invenit cecidisse et solus infirmitate occupatus, in hospicio coactus est remanere. Qui in crastinum ad se veniens intellexit, quod divina clemencia opus mirifice liberacionis a submersione habere voluit in eo publicatum; qui in eodem crastino ad ipsam ecclesiam regrediens, ipsum opus divine miseracionis in eo perpetratum et sue simplicitatis vel potius ingratitudinis eiusque punicionis publice est confessus. Post aliquot vero dies in persona propria convalescens et in equo proprio sano effecto de Cracovia recessit, divinam maiestatem glorificans, que in eo hec mira meritis huius viri dignata est operari.

50. Matrona quedam de Cracovia in hospitali spiritus sancti degens, per biennium usu pedum et manuum penitus destituta sic, quod nec de lecto descendere nec indumentum aliquod super se manibus propriis induere poterat, sed tantum manibus aliorum de lecto et ad lectum ferebatur et induebatur, de miris divine misericordie, que per merita prefati venerandi patris renovantur et continuantur, audiens, fidem et spem in eadem divina misericordia figens,

¹) W Rkp. »quod ecclesiam.«

²) Po »fortiter« nastąpiło w tekście pierwotnie »pupugisset seu stimulasset«; »pupugisset« autor przekreślił sam, ale o »seu« zapomniał.

firmiter vovit in se cogitans, quod felix esset, si propria in persona sepulcrum prefati venerandi patris posset videre, quod libenter faceret cum missa et candelâ; mox hiis in animo firmatis, sanam tam in pedibus quam manibus se invenit et die Saturni sexta mensis Iulii propria in persona ad ipsam ecclesiam sancte Anne et sepulcrum veniens sine aliquo duce vel portitore, hoc beneficium divine pietatis sibi impensum confessa est et cum magno gaudio coram me, presente domino Swenthoslao presbitero, cui missam dedit legere, publicavit.

6 Lipca

51. Veneris XIX Iulii Anna de suburbio Cracoviensi, coniunx cuiusdam lutifiguli cognomine Hersch confessa est, quod precedenti proxima feria quinta, que fuit XVIII mensis eiusdem, dum Cracoviam surgens ivisset ad forum ollas vendere, habens puerum tenerum de medio anno vel citra, quem in cunabulis dormientem dimisit sanum et recentem, marito committens, ut ad puerum haberet respectum, ei ollas laboranti, qui labori suo intentus non habebat, ut debebat, ad infantulum dormientem diligenciam; circa quem alius puer quinque annorum ambulans et pulvillo seu cussino cooperire volens, posuit super caput et os pueri cussinum ita, quod forte respirare non valens penitus expiravit. Mater vero de foro rediens prope meridiem, ad puerum veniens, eum suffocatum et totum in frigidatum invenit in cunabulis, adhuc cussino super capite iacente. Turbati admodum parentes, quid facere debeant, ignorant; postmodum ad se reversi, genibus flexis, preces fundunt cum lacrimis; divinam implorantes clemenciam, votum emittunt, ut, si eos a periculo et anxietate illa dignaretur liberare, vellent cum puerulo extincto ecclesiam sancte Anne et sepulcrum prefati patris venerandi cum oblatione viva, cereo et missa visitare. Post spacium fere duarum horarum pulsus cordis in pectore pueruli cepit apparere et ex post puer, divina clemencia favente, revixit, nec tamen illa die de alimento matris aliquid sumpsit, nisi circa medium noctis diei sequentis. Hac ipsa die, qua supra, cum puero vivo venit ad ecclesiam predictam et sepulcrum venerandi patris visitando, osculando, missam legi faciendo, de consolacione omnipotenti Deo gratias agens, ista michi, presente venerabili magistro Stanislao de Zavada sacre theologie professore, in ecclesia referebat, hanc gratiam petens publicari.

19 Lipca

18 Lipca

52. Dominico die XXVIII Iulii Martinus de Cleparz in platea longa morans, dum de atrio superiori cum socio magnum saccum lane fere XIV lapides¹ ponderantem per gradum deponeret, ipso saccum in principio tenente et

28 Lipca

¹) W tekście »lapides«.

precedente, socio vero subsequente, socius non caute aut debiliter saccum tenens, misit super Martinum eundem et ipsum de gradu precipitavit et pedem totaliter corruens in cruce fregit et usque per duos homines ad suum hospicium est portatus et pedis fracti nullum usum habens, nimium dolorem paciens, manutergio ad collum ligatum pedem portabat corulis duobus per annum cum medio, se uticunque sustentando in uno pede reptabat, fractum solum fomentationibus et pinguedine reficiebat, ne in dolore aresceret, nullam spem de eius reintegracione habendo. Auditis tamen diversis beneficiis, que divina misericordia in diversis tribulatis dignatur per merita venerabilis patris operari, poplice flexo, votum fecit ecclesiam sancte Anne et sepulcrum prefati patris visitare, si eum a clauditate et mendicitate meritis suis dignaretur liberare. Qui, voto emisso, surgens cepit more solito cum corulis appodiantibus ire et ecce, divina favente clemencia, illi baculi, quibus sustentabatur, miro modo de manibus eius ceciderunt et in pede integraliter et plene est curatus et mox sine aliquo appodiamine in utroque pede letus gradiebatur et votum exolvens eosdem baculos attulit ad sepulcrum appendendos in signum sue liberacionis et consolacionis; Deo gratias agens hec referebat, hoc miraculum in eo meritis huius viri misericorditer operatum ipsum petiit populo publicari.

53. Item de Bochnya homo quidam in longa infirmitate decumbens, iam penitus de vita desperans ex quodam signo interiori pro certo recepto in quadam nocte, quod crastina die esset moriturus, fecit corpus suum lavare et camisia se ad sepeliendum induere, ne post mortem circa ipsum fieret difficultas in induendo; sacramentis tamen prius ecclesiasticis per ipsum perceptis, dumque sic, iam omnibus seculi huius vanitatibus obmissis, de morte et quid post eam esset pro factis suis recepturus, cogitaret, venit ad eum vox dicens: Si adhuc vis vivere, votum fac ad ecclesiam sancte Anne et ibi plenam consequeris ad meum sepulcrum sanitatem. Quod et factum est, postquam votum fecit et illud, ut potuit, adimplevit.

27 Września

54. Veneris XXVII Septembris alias ipso die translacionis sancti Stanislai Gregorius de villa Mydlnyk una cum coniuge sua unicam filiolum triennem vel citra habentes, per negligentem custodiam de domo egressam, in fluvio Rudawa submersam, totaliter mortuam invenientes, aliquamdiu in aqua iacentem cum magno merore receperunt. Quid facturi sint, hesitant perterriti; interea mentibus eorum turbatis incidit inspiracio salutaris, ut ad sepulcrum venerandi doctoris corpore in ecclesia sancte Anne quiescentis, cuius iam plurima audierant preclara beneficia, que mira Dei pietas per eius merita innumeris tribulatis

dignata est ostendere, votum facerent cum oblatione viva, missa et candelâ. Mira res, quia mirabilis Deus in sanctis suis! quàm primum unanimi corde et voce votum emiserunt, poplicibus flexis lacrimisque fuis, extunc puellula, cuius corpusculum infriguerat et aqua repletum fuerat, cepit quasi post sompnum corporis oscitare et demum apertis oculis lacrimari. Que die et festo, quo supra, ad ecclesiam prefatam et ad sepulcrum sancti viri infra predicationem in presencia multitudinis populorum per predictos suos parentes cum hostiis vivis viva est portata. Deum glorificantes et venerandum patrem, magnum mestorum consolatorem, publice confitentes, qui me, peracto sermone, humiliter pecierunt, ut hanc gratiam divine misericordie cum ipsis factam populo revelarem, quod et feci quasi sub eodem contextu sermonis, quem feceram de beatissimo martire, nostro patrono Stanislao pontifice glorioso, aliqua miracula de vita sua enarrando.

55. Eodem die et hora, quibus supra, me de ambone descendere volente, 27 Września finito sermone, quidam oppidanus de Scarbimirz retulit, quomodo uxor sua puerum iam duorum annorum in lecto ad noctem posuerat sanum, sed revigilans eundem reperit mortuum et oppressum aut lectisterniis suffocatum, pro quo dum fecit votum ad ecclesiam sancte Anne ad sepulcrum venerandi patris domini Iohannis doctoris prefati cum missa et candelâ, mox recepit cum magna consolacione et graciâ accione divine clemencie redivivum. Quod peccit mirum deifice bonitatis per me tunc publicari et publicavi, populo altis suspiriis et vocibus cum lacrimis, hiis auditis; Deum glorificante.

56. Margaretha de oppido Pylcza pre nimio oculorum dolore per novem septimanas nichil videns et manus contractas habens, dum sincero corde votum fecit, quod vellet propria in persona ecclesiam sancte Anne et sepulcrum sancti doctoris Iohannis visitare, quamprimum paululum posset videre; quo emisso, mox oculos clare videntes et manus sanas et ad omnem usum earum aptas a Deo recepit consolata. Que veniens signa manuum et oculorum de cera ad prefati venerabilis patris sepulcrum appendit, michi hoc sub sacramento referendo et pro publicatione pro honore Dei me petendo.

57. In die beate Hedwigis Albertus de oppido Dobschycze paralisi tactus, 15 Października XXIII septimanis motu progressivo et loquela ex hac privatus, in lecto, ut truncus aridus, volutabatur. Intra se utcunque potuit, votum corde supplici fecit, ut, si divine placeret voluntati per merita huius pii patris eum pristinae restituere sanitati, vellet, quam cito posset ambulare, pedester ecclesiam sancte Anne in Cracovia et sepulcrum felicitis memorie domini Iohannis de Canthi

doctoris egregii cum signo notabili cere visitare. Post cuius quidem conceptus plenam deliberacionem in continenti convaluit et gressu non impedito linguaque soluta gradiebatur ac loquebatur et veniens, votum implendo, signum hominis de cera aliquot talentorum ad sepulcrum venerabilis patris suspendendo, confitebatur coram me, presente venerabili viro magistro Stanislao de Zawada sacre theologie professore, divina potencia per merita sancti Iohannis mirabiliter se esse curatum. Quicquid opportunum fuerat, narrando et manum sinistram, in cuius brachio et tota corporis medietate fuerat tactus, movendo digitis et aliis artubus ostendebat; sepulcrum ipsius pii patris utraque manu amplexando, deosculando fuis lacrimis in animo contrito gratitudinem exhibebat et divinam clemenciam pro tanto beneficio sanitatis sibi impenso meritis huius viri publice collaudabat, quod oculi nostri viderunt et manus contrectaverunt. Martis XV Octobris alias in natali sancte Hedvigis electe gloriose, protunc ecclesia sancte Anne populo repleta, quia primus iubilaeus fuit ibi scilicet in maiori ecclesia celebratus.

1477.

14 Stycznia

58. Martis XIV Ianuarii mulier quedam de Elcusch XVI septimanis gravem dolorem pedum paciens, eorum usu fuerat destituta, votum amicis pro ea facientibus, ipsa consenciente, ut, si misericors Deus per merita huius patris venerandi eam pristinae dignaretur restituere sanitati, vellet propria in persona ecclesiam sancte Anne et sepulcrum ipsius pii patris cum missa visitare, mox fuit curata et gradiendi plene potestati restituta.

28 Stycznia

59. Iohannes dictus Poczask tabernator in via magna Proschowiensi ville Luborzycza, dum calculum in renibus gravissime passus fuisset ita, quod XI septimanis pre dolore ambulare non posset et Cracovie ante in medicinis plura consumpsisset nec tamen in aliquo profecisset, de consilio et suasu cuiusdam studentis de bursa Ierusalem ad propria repatriantis et casu apud eundem tabernatorem pernoctantis voto emisso, quod vellet ecclesiam sancte Anne pedester visitare et a cancello per cimiterium et ecclesiam sepulcrum venerabilis doctoris Iohannis de Canthi genibus et manibus reptando adire, missam cum candela per se comparata legi disponendo ad laudem Dei omnipotentis, si eum a tanta passione per ipsius suffragia dignaretur liberare. Post cuius quidem voti emissionem de virga virili sine gravi passione materia durissima, que etiam ferro scindi non poterat, cum quadam sanie effluxit et sic tam in pedibus quam in renibus plene est curatus. 28¹ Ianuarii die Martis.

¹) Można czytać i 24, gdyż ósemka z dołu otwarta; ale dzień 24 przypada r. 1477 na piątek, dzień 28 zaś na wtorek t. j. dies Martis.

7 Maja

60. Mercurii VII Maii relictæ quedam nomine Margaretha de oppido dicto Grebow habens unicam filiam XVIII vel citra annorum, quæ maximum in pede paciebatur dolorem, qui primo a genu usque ad talos ad modum trabis fuerat inflatus ad modumque ticionis denigratus; itaque prefata per septimanas 19 nullatenus per se poterat ambulare solum, quod per duos homines de lecto ferebatur. Dolor nichilominus diutius intendebatur usque ad illius rupturam inflature, de qua per multa foramina cum sanie turpissima crines ad instar luporum crinium et diversorum brutorum effluebant, in tantumque intensus fuerat, quod ossa tibie confregerat, quæ similiter per ipsas aperturas exhibant. Sicque per decem septimanas in lecto decumbens de se nichil sentiebat, immo sepius dentibus præ nimio dolore stridebat, aliquando vero per aliquot horas tanquam exanimis iacebat, solumque modicus motus corculi vitam parvulam inexistentem ostendebat¹. Adhibebantur ante varia medicamenta, diversa mittebantur ad diversorum limina vota sanctorum; ex quibus cum nichil proficeret, sed iam filia mortis fieret, mater et vidua miserabilis cum filia sic misera, audiens multos mestos per merita venerabilis viri doctoris Iohannis de Canthi in tribulationibus fore consolatos, vovit venire ad eius sepulcrum cum prefata filia, si Altissimus precibus et meritis huius sancti ipsam vite huic et pristinae dignaretur reddere sanitati. Mira res, quia mirabilis Dominus hoc singulari miraculo voluit huius venerandi patris sanctitatem singulariter declarare. Nam eodem die, quo votum cum plena fide est emissum, puella surrexit de lecto, velud mortua de sepulcro, et in utraque pede per se sine aliquo appodiamiento gradiebatur et de die in diem confortabatur et in brevi cum matre venit Cracoviam, votum explendo et Deo gratias immensas pro tanto beneficio referendo. Mater vero ad maius testimonium miraculose curationis ossa tibie confracta, ad longitudinem unius digiti et aliquantulum spissa, panniculo involuta ostendebat in sacristia in presencia magistri Martini de . . .² et Iohannis campanatoris, quæ omnia oculi viderunt nostri et manus contrectaverunt et ipsam puellam, an ista ita forent, verba nostra examinaverunt et ipsa ossa ibidem sunt relictæ in testimonium premissorum.

29 Czerwca

61. Item dominico die penultima Iunii mulier quedam de Nigra villa iuxta suburbium Cracoviense cum matre veniens dicebat, quod quatuor annis oppressa dolore prevalido oculorum nichil videbat et in cecitate finire vitam suam desperabat. Spe tamen aliquantulum resumpta, votum fecit visitare

¹) W tekście »ostendebant«.²) Nazwisko w tekście opuszczono.

sepulcrum sancti viri cum missa et candela tante longitudinis, quante fuit sua statura, si Deus omnipotens per merita huius viri eam adhuc in oculis corporalibus dignaretur illuminare. Post cuius quidem voti emissionem mira Dei clemencia mox cepit in ipsis oculis melius habere et hoc narrans die, quo supra, hora quasi terciarum, affirmabat se clare videre, petens hec in ambone coram multitudine populi infra predicationem publicari et uno »Ave Maria« beatam virginem salutari, quod et libens feci Dei pro honore.

30 Czerwca

62. Item die Lune ultima mensis Iunii mulier quedam Margaretha de Cracovia, dicta Rzanczyna, in tugurio, ubi penestice vendunt butirum, pedem habens dolorosum circa talos et ita inflatum, quod cum aliquo calciamento¹ non poterat calciare, sanie fluentem per unius anni spacium. Postquam votum fecit de visitando sepulcro venerabilis patris domini doctoris de Canthi Iohannis cum oblacione viva, in continenti fluxus pedis cum dolore cessavit et tumore decrescente, divina gracia per merita huius viri suffragante et fide prefate mulieris promerente, prout publice coram me et familia in domo habitationis mee die, qua supra, hora terciarum, fatebatur se plene sanatam.

20 Lipca

63. Dominico die XX mensis Iulii Helena mulier de Cracovia veniens ad ecclesiam sanctissime Anne, portans in manibus imaginem de cera muliebrem et eandem ad sepulcrum venerandi patris doctoris Iohannis de Canthi appendens, confitebatur publice, quod quindecim annis ceca fuit nec aliquam aliquando videndi spem habebat. Audiens tamen frequentiam miraculorum a fidedignis, que divina clemencia per merita prefati patris in personis quantumcunque tribulatis dignatur operari, cepit credere et in spe crescere, et votum vovit eius sanctitatis sepulcrum per aliquantulum tempus, utcunque posset, visitare, quatenus eam in tam inveterata tribulacione dignaretur similiter consolari. Et quia divine bonitatis manus non abbreviata nec sexum in corpore nec etatem discernit in tempore, sed quantum spei quis audet in illa ponere, tantum meretur accipere, ideo prefata mulier vota sua complendo et visitacionem sepulcri sancti patris continuando firma fide et spe secuta, quod postulabat, est consecuta, videlicet claram in oculis corporalibus illuminacionem; sub iuramento et consciencia propria deponens, quod non aliunde, nisi valde miraculose, ab omnipotenti Deo per merita sanctitatis huius viri est illuminata, coram magistro Martino de Ckothkowycze et aliis testibus per eum ad hoc tanquam notarium publicum petitis et rogatis.

¹) W tekście »caliamento«.

64. Item eodem die Bartholomeus de suburbio Cracoviensi dicto Kawyori 20 Lipca fere per integrum annum paciebatur febrem erraticam et capitis dolorem gravissimum cum aliis infirmitatibus per eum inexplicabilibus, quibus fatigatus una noccium¹, cum iam esset quasi in extremis, visum est sibi, quod vocem cuiusdam clamantis audivisset: Fac votum ad ecclesiam meam cum missa et per merita illius viri, qui ibidem quiescit, sanaberis. Qui quasi de sompno expergefactus, ad se tandem rediens votum, ut vocem sibi dicentem audivit, fecit, et mox ab illa febre et aliis egritudinibus, divina favente clemencia, est penitus liberatus. In sacristia hec coram me publice confitens et pro Deo summe petens per me illud coram populi multitudine in sermone publicari et pro uno »ave Maria« populum fidelem adhortari.

65. Die Saturni XXVI mensis Iulii alias ipso die sanctissime Anne mulier 26 Lipca quedam de sub castro Czeslyna nuncupata, [que] viginti quatuor septimanis febribus quassabatur, ad ecclesiam beati Bernardini veniens, genibus flexis, divinam precabatur maiestatem, ut sui per merita eiusdem sancti misereri dignaretur. Super quam tunc ibidem quedam mirabilis debilitas irruit, in qua sibi apparebat, quod testudo templi eam cadens oppressisset; que de templo tanquam amens exivit, se ipsam non senciens et qualiter domum regressa fuisset, penitus non percipiens, in lectum se posuit, in quo iacens tanquam semiviva per aliquot dies et noctes non manducavit neque bibit. Una nocte visum est sibi, quod quedam honestissima domina veniens ad eius lectum sic eam est allocuta: Quousque tu in hoc grabato decumbes? Surge et vade ad ecclesiam meam et per merita novi sancti doctoris Iohannis plenam consequeris sanitatem, sed beneficium istud stude per predicatorem coram populi multitudine publicare. Que in crastino sana surrexit et votum faciens, adimplevit ei sic commissam.

66. Gregorii relicta de Clepars habens neptem, que quatuor annis non ambulavit, veniens ad ecclesiam sancte Anne cum predicta puellula fere quadrienni, flectens ad sepulcrum venerandi patris, fecit puerum sepulcrum, ut videbat ab aliis hominibus fieri, osculari, sed sola non est osculata, hesitans et in se dicens: Tamen iste non est canonizatus, quomodo ergo sit sanctus? Puellula tunc cepit aliquantulum cespitando ambulare, sed post hoc cito desiit et in gravissimam oculorum infirmitatem incidit per aliquot septimanas ita, quod clamoribus et fletu nedum aviam, sed etiam domum alios

¹) W tekście »nocium«.

inhabitantes et vicinos molestabat. Aliquantulum tamen in fide predicta mulier succrescens de sanctitate predicti viri, fecit votum cum predicto puero pedes de cera et signa¹ scilicet oculorum ad sepulcrum sue sanctitatis appendenda et missa legenda, ut per merita ipsius divina misericordia dignaretur eam in ipsa infantula consolari; quod dum explevit, tam in oculis quam in pedibus mirabiliter est sanata et paupercula avia in nepte consolata. Et nos experientiam volentes habere, fecimus puellulam in sacristia ambulare et videbamus per ecclesiam ipsam transire sine tibulacione, presentibus venerabilibus magistris Martino de Cothcowycze, Martino de . . . ², Iohanne de . . . ² campanatore ipsius ecclesie.

67. Item Martha de Niessechowicze nobilis genere quatuor annis dolorem oculorum gravem paciebatur et ex proluxa egritudine iam minime videbat. Fecit votum visitare ecclesiam sancte Anne et sepulcrum venerabilis domini doctoris Ioannis de Canthy, ut Deus, meritis et precibus sue sanctissime avie scilicet sancte Anne et huius pii patris intervenientibus, ei oculos vice versa instauraret. Post cuius quidem voti emissionem plene est curata.

26 Sierpnia

68. Item die Martis 26 mensis Augusti Ioannes terrigena de Silesia novem annis dolorem magnum in pede habuit et in ventre graves corrosiones, similiter et uxor sua Anna eiusdem condicionis diu diversis infirmitatibus fuit fatigata. Audientes de miraculis, que divina bonitas per merita huius patris sancti Ioannis de Canthy dignatur in diversis afflictis operari, non desperantes in longitudine et diversitate infirmitatum, sed in fide et spe bene firmati, fecerunt votum propriis in personis ecclesiam sanctissime Anne et sepulcrum prefati venerandi patris visitare cum appensione cere et missa legenda ad sepulcrum. Post cuius voti complecionem ambo, Deo favente, sunt sanati et cum gratiarum accione redierunt ad propria consolati.

30 Sierpnia

69. Item penultima mensis Augusti mulier quedam de parochia sancte Marie viginti septimanis dolorem oculorum paciebatur et decem septimanis penitus non videbat. Votum fecit iuxta paupertatem suam visitare templum sancte Anne, in quo audierat multa beneficia per singularem Dei gratiam multos accepisse ad sepulcrum sancti patris Ioannis de Canthy doctoris sacre theologie et collegiati, si Deus omnipotens per merita eiusdem sancti patris eam ad pristinam sanitatem restituere dignaretur. Que postquam votum sic

¹) W tekście »signo«.

²) Nazwisko opuszczono w tekście.

factum complevit et in eodem templo missam legi ad sepulcrum sancti patris [procuravit] et signa globulorum de cera obtulit, Domino cooperante, ibidem consolata et plene curata est.

1478.

12 Maja

70. Die Martis XII mensis Maii, que tunc fuit tertia feria pentecostes, adolescentulus quidam Andreas nomine, XV annorum, familiaris admodum carus generosi Cristofori Schaffranecz¹ de Peschkowaskala, timore nimie afflictionis sibi imminentis a domino ex eo, quod aviculas sibi commissas ad nutriendum et pabulandum, videlicet psytacum et merulam, in quibus dominus suus delectabatur, per suam negligenciam mortificaverat, eas non bene pabulando studiose in domini tunc absencia, quia propter easdem sepius ipse Andreas molestias percussionum a domino sustinebat. Qui dominus id comperiens, iratus fecit virgas asperas afferri pro eodem adolescentulo affligendo, ipso recluso in cubiculo suo, de cuius fenestra idem iuvenis se precipitavit super rupem, super quam turris est fundata, in qua ipsum cubiculum extat, tante altitudinis, videlicet nonaginta brachiorum, vulgariter *sanzene* magni viri et quam primum cecidit de tanta altitudine super duram et nudam petram, expiravit et id cognoscens dominus suus cum familia, mox de castro nimium territus ac turbatus descendit ad locum collisionis et ipsum Andream mortuum et totum inflatum inveniens, statim, flexis genibus, inquit: O mi sancte Iohannes de Canthi, tibi eum committo. Et post hoc fidem habens plenam in meritis eiusdem preclari patris, cuius merita et miracula plura iam cognoverat et presertim in eo, quod similiter quedam puella eciam metu percussionum de eadem turri se precipitaverat, licet de inferiori loco, attamen eciam mortua fuerat, sed dum amici votum pro ea fecissent ad visitandum sepulcrum prefati patris, revixerat, accessit ad corpus defuncti et eo elevato cum merore, post pusillum tempus cepit eum movere seu agitare. Qui, apertis oculis, oscitabat, quasi de sompno fuisset excitatus; deinde eum interrogando, si quid doleret? respondit: Nichil doleo, solum modicam punccionem in latere sencio. Et surgens, sicut plene sanus, transit cum eis ad castrum; dominus autem, quantum fuit turbatus, multo plus est consolatus, divinam magnificans potenciam in meritis venerandi patris nostri, in crastino cum cera, quantamcunque habere potuit,

¹) Zdaje się, że to ten sam Szafraniec Krzysztof, o którym Paprocki (wydanie Turrowskiego) w Herbarzu rycerstwa polskiego na str. 109 opowiada.

in castro de ea facta imagine satis notabili, et cum zona seu filo nonaginta brachia continente, ipsius mensura altitudinis, una cum ipso adolescentulo ad sepulcrum sue sanctitatis per suum familiarem transmisit, rogans ista notificari similiter et notari. Que dicta et narrata sunt pariter et signa premissa ostensa in presencia honorabilium magistri Iohannis de Osvaczym collegiati de minori collegio, Stanislai de Proschowycze et Symonis de Xansch [de] maiori, sacerdotum ad sanctam Annam vicariorum.

21 Maja

71. Iovis XXI mensis Maii, in quam tunc venerat festum corporis Christi, homo quidam nomine Siffler de Prandnyk frenesim pessimam inciderat ita, quod seviendo in homines, graviter quoscunque percuciebat. Cuius amencie et vesanie amici compacientes, pro eo votum fecerunt ad ecclesiam sancte Anne de visitando sepulcro venerabilis viri domini doctoris de Canthi dive memorie cum candela tante longitudinis, quante stature fuerat predictus freneticus, et cum missa legenda, si dominus Deus per merita sua dignaretur eum pristine restituere rationi et sanitati. Post cuius quidem voti emissionem ipse mox est curatus et per se ad ecclesiam prefatam veniens cum ipsa candela petiit sibi missam legi et illud divine misericordie beneficium in eo ostensum per merita huius venerandi patris populo publicari dominica videlicet die, que fuit ultima mensis Maii, licet pallidus adhuc, tamen plene compos rationis ac ab ipsa frenesi, quam per decem dies passus fuerat, penitus alienus.

31 Maja

72. Mulier quedam nomine¹ de Cracovia in platea nuncupata sutorum parochie sancti Stephani moram faciens cum viro suo nomine¹ alias Sequer vitam am[a]ram ducens, multas percussionum et confusionum molestias sepius perpressa ab eodem, qui tanquam vasculo infirmiori non condescendens, sed magis ac magis percussionibus, terroribus, minis ac clamoribus invalescens in propriam uxorem, XXIV mensis Maii, que tunc fuit dominica infra octavas corporis Christi, eandem acriter percuciendo, reclusit in camera, ab extra sera cameram claudendo infra missarum solennia et solus furibundus abscessit nec regressus ad prandia, nisi hora vespertina; et interim infelix mulier tedio misere vite ac persuasu milleartificis magistri ducta, laqueo, quem precedenti sabbato sibi preparaverat, se ad trabem satis alte suspendit ac iugulavit. Tandem cum non appareret eorum uterque coniugum, quedam inquilina iuxta eorum cameram forte cameram habens, vicinorum cameram² preteriens, horrore quodam inceperat concuti et casu, ut Deo placuit, per

24 Maja

¹) Nazwisko opuszczono w tekście.²) W tekście »cameriam«.

cancellum cameram inspiciens, vidit infaustam mulierem pendentem et iugulatam; perterrita clamore valido clamavit et hospitem domus cum inquilinis convocavit; qui ad clamorem confluentes, mox ostium camere repercusserunt et cordam canapeam novam, multum fortem, qua se misera mulier strangulaverat, in qua tribus horis vel citra pendebat¹, precidentes, ipsam iam mortuam, totam lividam ac frigidam invenerunt. Tandem quedam matrone genua flectentes, votum fecerunt ad ecclesiam sancte Anne ad sepulcrum venerandi patris pro ea et cum ea, si Dominus misericordiam secum facere dignaretur et eam pristina redderet vite, saltem pro penitencia suscipienda, ne pars sua sit in stagno² sulfure ardenti cum Iuda pessimo mercatore, statim cepit mulier pedes movere et demum, spiritu reassumpto, erexit se, licet plurimum debilis ita, quod per duas mulieres eodem die hora XXII vel citra, videlicet infra canticum »Salve«, quod tali hora in hiis partibus et tempore solet decantari, ad ecclesiam prefatam sancte Anne et ad sepulcrum prefati piissimi patris adduxerint³. O mirum ac stupendum divine misericordie preconium in desperata ac misera persona pii patris meritis ostensum, qui⁴, dum hic vixerat, egenorum, miserorum, orphanorum ac desperatorum magnus fuerat consolator; Deus pater misericordiarum et Deus tocius consolacionis merita sua lacius declarans, animam iam eviterne sine spe salutis dampnandam ab inferis revocans, corpori restituit et penitencie spacium dedit et concessit. Presente multitudine plebis tunc ad »Salve« concurrente et corda eadem, qua fuit ingulata, tribus diebus pendebat ad sepulcrum et demum inter alia miraculorum signa est appensa.

73. Item Mercurii V mensis Augusti Nicolaus Nicolai puerulus triennis in fenestra camere volens flabellum attingere, sua indiscrecione et casu infortuito cecidit de eadem super licostratum ad altitudinem⁵ XL vel ultra cubitorum sita et vehementer collisus, dentibus evulsis, facie tota deformata et toto corpore concusso, de terra seu eodem licostrato mortuus est receptus et mater cum aliis matronis mesta multum, flexis genibus, votum fecerunt ad ecclesiam sancte Anne, in cuius parochia degebant, visitare sepulcrum patris venerandi Iohannis de Canthi cum missa et candela tante longitudinis, quante fuit ipse puer, ut et ipsius parentes Deus per merita huius a peccato et molestia

5 Sierpnia

¹) Zdanie »in qua . . . pendebat« autor później na górnym marginesie dopisał, ale przez nieuwagę dał odsyłacz do wyrazu »invenerunt«. ²) W tekście mylnie »stango«.

³) Autor widocznie zapomniał o początku zdania »quod per duas mulieres«. ⁴) W tekście »qui, quia, dum«. ⁵) Autor powtarza tutaj po raz drugi »eadem camera«, co zaciemnia zupełnie sens.

9 Sierpnia preservaret. Quo voto facto, puer mox revixit et quarto die videlicet dominica in vigilia beati Laurencii ad templum est portatus sanus, licet facie deformata et livida adhuc. Cuius rei experienciam et certitudinem habere volentes, domum accessimus et ipsam cameram, in qua altitudine est sita, conspicientes, hospite vocato et aliis in domo existentibus, reperimus in rei veritate sic fore. Presente Samuele¹ de Gnezne notario publico ad hoc specialiter vocato et requisito et testibus Stanislao de Proschowycze presbitero ad sanctam Annam, tunc vicario Cracoviensi et Nicolao¹ de Poznania, Mathia Lyssek hospite domus prefate et Micosch civibus de Cracovia ad premissa.

74. Item eadem mulier peperat ante duas septimanas huius lapsus pueri masculum mortuum, in quo plus, quam per duas horas, nulla signa vitalitatis apparebant et dum matrone ibi circa partum existentes, flexis genibus, votum fecerunt cum candela tante longitudinis, quante ille puer fuit, et cum missa ad sepulcrum venerabilis patris nostri, domini Iohannis de Canthi, puer prefatus mox revixit et sacrum baptismum recepit et hucusque recens supervixit, quando videlicet ista [facta sunt], que in proxime precedenti miraculo narrabantur; in eadem domo, hora eadem videlicet vesperarum et coram notario prefato et testibus primo prenomatis.

9 Sierpnia 75. Item eadem die, hora terciarum in ecclesia prefata sancte Anne mulier quedam nomine Katherina de oppido Czudecz per XX miliaria distante a Cracovia, Cracoviensis diocesis, per medium annum gravissimas rosiones in manu dextra paciebatur in tantum, quod fere omnes noctes insompnes pro dolore ducebat et manus ipsa arida facta fuerat, extenuata et ad modum ticionis denigrata. Cum audierat de miraculis et diversis beneficiis, que divina clemencia in variis personis defectuosis in sanitate per merita huius venerandi patris veraciter dignatur operari, pro festo beati Stanislai de Maio dum ultimus annus iubilaeus Cracovie in castro celebrabatur, ad ecclesiam sancte Anne veniens, circa sepulcrum prefati patris, genibus flexis, in animo contrito oratione cum lacrimis ad Dominum fusa, votum fecit, ut, si per merita ipsius sancti patris ei manum sic aridam pristina redderet sanitati, quod usum ipsius ad laborandum, ut prius, haberet, id, quod ipsa manu elaboraret primum, pro missa et candelis vellet tribuere et in fide firma et spe certa illa intencione per verba expressa, ipsam manum aridam posuit super eius sepulcrum et quam cito hoc fecit, mox corrosio omnis et dolor in ipsa cessavit et curata

8 Maja

¹) Nazwisko opuszczono w tekście.

est plenissime in manu eadem, quam oculis nostris sanam et tantam, ut alia eius manus fuit, exhibuit et ostendit, confitendo se venisse ad persolvendum votum cum pecunia ipsa manu sanata nendo elaborata, michi in manus pro missis data et candelis, licet alias cum viro suo nomine Swenthoslao in possessionibus, domo, agris et pecoribus aliisque rebus abundaret.

76. Mulier quedam de Wyeliczka per biennium sanguinis fluxum paciebatur et multa in diversis medicinis consumpserat; in viribus et pecuniis sic extenuata, postquam sensit humana opera sibi nil prodesse, ad nostri patris patrocinium se convertit flagitando et eiusdam sepulcrum propria in persona votum vovit visitandi. Quod dum complevit, a sua passione plene est curata et perfecte consolata. Relacio Stanislai presbiteri de Proschowieze tunc vicarii ad sanctam Annam, cui hec ipsa propria in persona narravit et petivit pro Deo publicari.

77. Item mulier quedam de Cracovia, uxor opificis cannalium seu aqueductuum subterraneorum¹ videlicet rurmystra, septem annis in pedibus et in capite et oculis dolorem gravem perpressa et longis infirmitatibus fatigata, cedebat animam eius vite sue; nichilominus de divina misericordia non desperans et sanctorum merita apud eum copiosa fore credens audiensque, quod beneficia et mira opera in tribulatis et multipliciter anxiatibus huius incliti patris non cessant nec decrescunt, sed ad laudem et gloriam Domini nostri Ihesu Christi et incremento profectuque ecclesie sue sanctissime avie, videlicet matris sue beatissime, genitricis Anne diutius continuantur ac renovantur, spe multum confortata vovit ipsam ecclesiam sancte Anne, utcunque posset, et sepulcrum venerandi patris visitare, missam cum candela legi ordinare. Post cuius quidem voti complecionem de omnibus expressis doloribus, videlicet pedum, oculorum et capitis, divina cooperante gracia, perfecte est liberata, petens hec in ipsa divina beneficia tam mirabiliter ostensa populo predicari.

78. Item die Mercurii XII mensis Augusti Stanislaus dictus Rosombersky, 12 Sierpnia negociator in platea Slavcoviensi, civis Cracoviensis, circa edificacionem vel refeccionem domus sue faciens ad laboratores incautam diligenciam, cannali maximo desuper cadente, ad dorsum est percussus et oppressus sic, quod quasi mortuus de loco est per alios domum receptus. De cuius morte subitanea quidam presbiter Nicolaus, ad sanctum Marcum predicator, metuens, qui eius tam infauste et grandi oppressioni interfuerat, flexis mox genibus, votum fecit

¹) W tekście »subterrenaorum«.

pro eodem, ut, si Dominus per suam misericordiam eum a morte subita preservaret, deberet ipse Stanislaus ecclesiam sancte Anne et sepulcrum benedicti patris nostri visitare. Quod votum post duas septimanas, quibus in lecto fuit, sic a morte preservatus complevit cum missa et candela tante longitudinis, quante solus est, Deo gracias agens de liberatione immensa¹.

25 Sierpnia

79. Martis XXV Augusti Iohannes Zydek civis de Bochnia veniens cum Katherina uxore sua legitima et duobus filiis puerilis etatis cum quatuor candelis ad ecclesiam sancte Anne, dedit et ordinavit legi in ipsa ecclesia quatuor missas ad laudem et honorem omnipotentis Dei, qui secum quadruplicem magnam misericordiam fecit recenter per merita venerabilis patris nostri, domini doctoris Iohannis de Canthi, duplicem in predictis duobus filiis, qui infirmabantur usque ad mortem et per aliquot dies, loquela amissa nec cibo nec potu sumpto, fere exanimis iacebant, iam de vita penitus presenti desperati. Pro quibus dum votum pater cum matre satis anxii, ut prefertur, ad ecclesiam sancte Anne et sepulcrum visitandi cum ipsis, si convaluerint, votum emiserunt, mox quasi redivivi pristinae sunt restituti sanitati. Terciam, quod predicta Katherina uxor prefati Iohannis, dum ante medium annum fetum, videlicet masculum enixa fuisset, ut dicebat, mortuum, qui per aliquantum tempus iacuit tanquam inanimatus dumque matrone ibi existentes preces devotas ad Dominum suppliciter fudissent pro anima, ne periret sine gracia baptismali, sed meritis huius magni suffragatoris corpusculo redderetur, statim puer more solito vocem primam emisit incipiens a ploratu et fonte sacri baptismatis purificatus, per medium annum supervixit. Quartam, quod mater prefati Iohannis gravissima infirmitate similiter oppressa, iam agoni approperans, per quatuor dies, loquela perdita, semimortua iacebat, de vita omnino desperata; pro qua similiter dum votum factum fuit ad ecclesiam sancte Anne cum missa et candela, abs mora convaluit et in brevi plene se sanatam per merita venerandi patris nostri fore fatebatur. Hec in domo mea et in ecclesie sacristia uterque coniugum, puta, ipse Iohannes Zydek et Katherina in presencia dominorum presbyterorum Stanislai de Proschowicze vicarii et Stanislai de Rusza ibidem tunc graciali[s] sunt confessi mediante iuramento.

26 Sierpnia

80. Mercurii XXVI Augusti quedam mulier nomine Clara dicta Conynska de Cracovia, fere sexagenaria, bene possessionata, quia in pannicidio mercimonium habens diversos pannos vendere solebat, satis religiosa et timorata,

¹) Wyraz to nie zupełnie wyraźny.

unicum habens filium presbiterum nomine Martinum, in oratorio sancte Marie Magdalene altaristam et lectorem, per duodecim ebdomadas in gutture et super lingua pustulos seu morbillos¹ rubeos paciens, nedum dolore non modico, sed et tedio oppressa fuit, sed non minus esurie, cum sanum stomachum haberet, cruciebatur. Cum nec masticandi nec deglucendi pre morbositate instrumentorum naturalium sibi facultas adesset, nam similam unius obuli per tres ebdomadas non potuit comedere; auditis tamen variis consolacionibus, quas² divina misericordia in multis afflictis per merita huius venerandi patris dignatur operari, resumpta spe, veniens ad ecclesiam sancte Anne flexisque genibus iuxta sepulcrum ipsius ac oracionibus in corde contrito ad Deum fuis, menti sue incidit, [quod], si ipsam linguam sic morbillis rubeis acutis ad instar fragoris³ obsessam super sepulcrum poneret, optatam perciperet sanitatem. Quem instinctum dum non in se extinxit, sed ad effectum produxit, ipso die sancti Iacobi nudam linguam super effigiem seu signum faciei sculpte super lapide sepulcri sancti patris cum fide ponens, in instanti ipsam linguam mirabiliter sensit refrigeratam et antequam de ipsa ecclesia egrederetur, multum in dolore alleviatam et ad diem terciam tam in lingua quam in gutture ab ipsis morbis plenissime divinitus curatam. Prenarrans hec presbiteris, videlicet Stanislao de Proschowycze vicario et Iohanni de Cracovia graciali ad ecclesiam eandem, petens pie pro Deo hoc beneficium populo publicari et missam eidem domino Iohanni, cui ante, dum vicarius ad omnes sanctos fuit, annis multis confitebatur⁴ sua peccata, eadem die missam legere dedit ad laudem omnipotentis Dei, cui laus et gloria in secula seculorum.

23 Sierpnia

81. Item in die sancti Stanislai in autumpno mulier quedam de Russia nomine Zophia, prope Leopolim de villa dicta Zymnavoda, id est frigida aqua, condicione nobilis, tribus annis infirma variis infirmitatibus et languoribus incognoscibilibus, aphisicis et incurabilibus oppressa, postquam iam fere omnia sua in medicinis consumpsisset, quasi semiviva existens, in extasi vidit quendam virum venerandum, senem, secus lectum eius stantem et eam taliter alloquentem: Si cupis sana fieri, fac votum Cracoviam ad ecclesiam sancte Anne ad sepulcrum meum. Que ad se rediens et plurima mira Dei beneficia audiens, que in diversis tribulatis divina operatur clemencia per sui famuli merita, votum fecit de visitacione sepulcri sancti patris propria in persona, si eam

27 Września

¹) Tak poprawiam, w tekście »morbuloſ«.²) W tekście »que«.³) W tekście

po »fragoris« wolne miejsce na jeden lub dwa wyrazy.

⁴) W tekście »confetebatur«.

Deus consolari in optata sanitate dignaretur. Post cuius voti emissionem mox cepit convalescere et de die in diem melius habere sic, quod in brevi tempore plenissime de omnibus suis passionibus est liberata et perfecte curata. Que voto satisfaciens venit Cracoviam et hoc in sacristia¹ coram me et aliis sacerdotibus sub iuramento enarravit.

82. Item Petrus quidam de Kavyori tribus septimanis gravissimo pedum dolore pregravatus ita, quod nec aliquo appodiamiento sustentatus se poterat de lecto movere, nisi aliorum humeris et manibus portatus interdum de loco ad locum moveretur, quodam instinctu cogitavit votum facere ad sepulcrum patris venerandi, ut, ipsius meritis suffragantibus, miseratio divina gressum et usum pedum solitum ei redderet. Et voto facto cum missa et signo pedali de cera ad sepulcrum sue sanctitatis legenda et appendendo, statim convaluit et in brevi eciam sine alicuius baculi sustentamento recto gressu et concito ambulabat.

1479.

2 Maja

83. Die dominica secunda Maii mulier quedam nomine Helena de Woynycz oppido Cracoviensis dyocesis plus quam per triennium clauda sic, quod solum portaretur manibus alienis de lecto et e converso reponeretur, votum faciens, quod vellet propria in persona visitare sepulcrum sancti patris, si aliquando, ut prius, posset ambulare. Post istius voti emissionem cum missa legenda mox est curata, Dei gracia favente et cito de illa longa egritudine surgens, mariti licenciam et consensum de voto persolvendo petebat, qui difficilem de assensu se reddens, deinde dicebat, quod vix per unam septimanam post tantam infirmitatem posset Cracoviam venire. Que tamen spem firmam habens in Dei misericordia et sancti patris assistencia, tertia die venit Cracoviam sicut alia mulier bene sana et forte melius et sine aliqua lassitudine in ipsis pedibus gradiebatur; hec veniens in domo mea enarravit, presentibus honorabilibus Iohanne de Costen magistro arcium, rectore ad sanctam Annam scholarum, Poznaniensis dyocesis et Symone presbitero, actu vicario eiusdem ecclesie Cracoviensis dyocesis, clericis ad premissa in testimonium vocatis.

7 Czerwca

84. Item Lune VIII^a Iunii Nicolaus Obranczka cognomine, de Pyotrkovia pellifex, morbo paralitico tactus pariter et epilentico, loquela penitus amissa et

¹⁾ W tekście »sacristia«.
a siódmy na poniedziałek.

²⁾ Roku 1479 przypada dzień 8 czerwca na wtorek

motu corporali per integram septimanam, tanquam mortuus, in garbato destitutus, immobilis decumbebat. Pro quo dum amici votum fecerunt, ad sepulcri altare missam legendam pro eo facere cum candela et oblacione promittentes, in brevi post votum factum convaluit et plene ab utraque gravissima infirmitate, Dei gracia et patris nostri sancti doctoris Iohannis meritis suffragantibus, est sanatus.

1480.

85. Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono ego Iohannes Iacobi de Blogye clericus Gneznensis diocesis tam ingenti corrosione, dolore unius manus videlicet, autum[n]o per octodecim septimanas fui afflictus, ut fere per illud totum tempus vigiles deduxi noctes neque huiusmodi corrosiones et dolores nullo potuerunt restringi medicamine, quamvis varia, usus consilio phisicorum, adhibueram. Videns tamen me nullo posse iuvare medicamine, ad venerabilem patrem magistrum Iohannem de Canthi sarcophagumque suum in ecclesia sancte Anne positum me cum missa et offerenda transferre pollicitus eram, ut per sua pia suffragia ab huiusmodi doloribus intolerabilibus possem liberari. Quo voto facto, quodam singulari miraculo dolor de die in diem successive desinere [cepit] et infra unam septimanam esse desiit; quo per divinam clemenciam suffragiaque prefati venerabilis patris magistri Iohannis de Canthi semoto et penitus extincto et mitigato, votum implere neglexi et non implevi, sed illud intra me distuli eo usque, ut me in presbiterum ordinare procurassem. Anno immediate sequente videlicet 1480 tempore quadragesime ordinatus sum in presbiterum, habui divina, votum tamen iterum implere neglexi, recessi ex Cracovia. Post recessum dolore et corrosione priori cepi paulatim impediri et torqueri. Reveni Cracoviam pro festo sancte Margarethe eiusdem anni et neque me curante votum impleri, subito dolor ingentissimus cum importabili corrosione viceversa me invasit. Deveni ad me ipsum, me reddens culpabilem de negligentia, voti non complecione, intra me offerens missam per me legendam¹ circa sarcophagum prefati venerabilis olim magistri Iohannis de Canthi et statim dolor quodam singulari miraculo tepescere cepit; veni ad ecclesiam sancte Anne, missam legi die dominico in crastino sancte Magdalene, que fuit vicesima tertia mensis Iulii, ad laudem Dei omnipotentis, ad suffragia prefati patris pia reccurrens, ut per eadem divina maiestas dolorem illum a me semoveret, factum est, quod, nondum missa finita, me miserum peccatorem dolor reliquit et eo usque

1479

13 Lipca

23 Lipca

¹) W tekscie »per se lecturum«.

non defatigavit neque defatigat, non meis meritis indignis, sed prefati venerabilis patris magistri olim Iohannis de Canthi suffragiis et intercessionibus. Quod miraculum intra me statui venerando patri domino Mathie rectori eiusdem ecclesie sancte Anne detegere et sub iuramento et consciencia mea detego et dico, ut sua paternitas populo vulgari et aliis in ambona immensa suffragia eiusdem venerabilis patris de Canthi narret et pronunciet. Datum Cracovie die

9 Października lune nona mensis Octobris 1480. Idem manu propria.

1482.

4 Marca

86. Lune¹ quarta mensis Marcii Barbara puella XIII annorum, Iohannis filia sub bursa pauperum Cracovie in cellario morantis, per biennium gravissimum oculorum dolorem passa, iam penitus nil videbat; sed dum votum cum ipsa ad sepulcrum doctoris sancti emiserunt, mox dolor conquievit et de die in diem melius videbat. Dolore omnino cessante et claris oculis optime videns isto die venit ad ecclesiam sancte Anne ac prefati sancti patris sepulcrum omnipotenti Deo gratias actura, qui eam per merita sancti viri sic mirabiliter dignatus est illuminare et consolari.

3 Maja

87. Veneris III mensis Maii Mathias de Kawyory gravissimum oculorum et capitis dolorem paciens, pre intenso dolore in tota facie fuit inflatus sic, quod nedum pre dolore oculorum, verum eciam pre inflatura faciei² nichil poterat videre. Postquam votum emisit visitare sancti patris sepulcrum cum cera faciem humanam representante, ad sepulcrum sanctitatis sue appendenda, extunc cepit convalere et in brevi ab utroque periculo, videlicet tam oculorum quam inflature plene est per Dei clemenciam curatus. Homo L^{ta} vel circiter annos habens.

8 Maja

2 Maja

88. Mercurii VIII Maii Nicolaus Martini de Lublin Cracoviensis dyocesis, adolescens XX annorum vel ultra, incidens gravem infirmitatem, in eadem de quanto ulterius, de tanto deterius habebat sic, quod in vigilia invencionis sancte crucis de anno Domini 1479 hora prandii veraciter a pluribus mortuus dicebatur et totus in corpore lividus et frigidus apparebat. Mater vero eius nimium de morte filii cum vidua adolescentis defuncti, per Ihesum nostrum salvatorem de morte suscitati, plenam habens in Domino fiduciam et meritis ac sanctitate huius sancti patris nostri Iohannis, flexis genibus, fecit votum, ut, si divina misericordia eam cum vidua prefata dignaretur consolari, eiusdem

¹⁾ Tu zaczyna się znów ręka Matyasza.

²⁾ W tekście »facie«.

sepulcrum ipse defunctus, si redivivum eum susciperet, deberet visitare. Qui a prefata hora, videlicet prandiorum seu nona usque ad horam vesperorum sine omni sensu iacebat et iam vicinorum copia ad eum ferendum ad tumultuandum conveniebat, sed clementissimus pater, qui pupillum et viduam non despiciet, motus misericordia et fletum matris anxie audiens, adolescentem ac mortuum, ut creditur, cum ado[le]scente, qui de civitate efferebatur mortuus, mirabiliter suscitavit meritis huius sancti patris, cunctis, qui illuc convenerant, stupentibus et timore percussis de subita adolescentis suscitacione. Qui exposit in brevi convalescens, voto matris satisfaciens, propria in persona Cracoviam veniens et sepulcrum prefati patris visitans, gratiam sibi a Domino factam et tantum beneficium in eo ostensum nulli publicando plus ex simplicitate ignorantie, quam temeritate ingratitude et arrogancie de Cracovia recessit. Postea non minori verbera in brevi fuit cinctus, nam intendens clericari et librum pro dicendis horis canonicis seu viaticum per se sibi scribens, amens est effectus et nimis furiens multa incommoda hominibus inferebat; ideo cathenis et manicis ferreis vinctus in arcta camera plus quam per medium annum servabatur. At mater misera prioris beneficii non immemor, quod obduerat in sanitate a Deo per merita beati patris Iohannis de Canthi, similiter secundo votum fecit, ut, si eam Dominus ex sua pietate meritis eiusdem sancti viri in filio sic furienti consolari dignaretur, sibi usum rationis pristinum restituendo, vellet cum eo sue sanctitatis limina propria in persona iterum visitare. Post cuius quidem voti emissionem idem adolescens cepit successive ad usum rationis venire et non post multum tempus plene rationis compos effectus, cum ipsa matre iterum secundo sepulcrum venerabilis patris Iohannis visitavit et gratias divine agens bonitati sub iuramento et cum matre hoc duplex beneficium in eo mirabiliter meritis sancti Iohannis operatum enarravit coram multis et in sermonibus seu predicationibus petiit publice enarrari, presentibus tunc venerabilibus et discretis magistris Stanislao de Zawada sacre theologie professore, Vincencio de¹⁾, Iohanne de Osswaczym, qui ipso die sancti Stanislai predicando hoc publicavit, magistris in artibus et aliis multis testibus in sacristia²⁾ tunc existentibus fidedignis ad premissa. Matthias propria manu.

8 Maja

89. Die Iovis XVIII mensis Iulii, tunc die sancti Arnolphi, generosus Nicolaus de Dobrzykow terre Plocensis iudex, assistens et sanus per omnia existens hominibus et kmethonibus propriis in campo laborantibus, inopinate tactus

18 Lipca

¹⁾ Nazwisko opuszczono w rękopisie.

²⁾ W tekście »sacristia«.

13 Maja 1483

fuit in lingua paralisi sic, quod penitus loquelam amiserat et per totum corpus horripilationem invasus, memoriam habens sui, rediit domum et in continenti ivit ad ecclesiam ibidem in Dobrzykow et stans coram signo divine passionis in corde vovit propria in persona Cracoviam venire ad ecclesiam sancte Anne et ad sepulcrum venerabilis doctoris Iohannis de Canthi, quem in vita bene noverat, dum tunc studens Cracovie fuerat, et ad ecclesiam beati Stanislai in Rupella visitare, si eum divina clemencia per merita horum sanctorum ab illo morbo liberaret. Qui mox, voto emisso ibidem, fuit curatus ita, quod confessionem coram proprio sacerdote fecit, licet non plene loqui poterat, nichilominus tamen eadem die iam post meridiem plenam loquelam recepit, quam iudicio medicorum nec via naturali aptus fuerat recuperare. Hec per se idem sub consciencia in ecclesia sancte Anne votum persolvens et Deum glorificans, optime et perfecte loquens 1483 die Martis XIII mensis Mai coram me enarravit, petens beneficium notari pariter et populo in sermone publicari, pro quo Deus sit benedictus.

1483.

22 Września

90. Die Lune XXII mensis Septembris, tunc die sancti Mauricii, nobilis Katherina coniux nobilis Michaelis de Raysko circa Oswanczym habentes filiam octo annorum, que tempore pestis, que vigeat 1482, incidit infirmitatem, in qua iacuit duodecim septimanis, habens duo apostemata in gutture, propter que per duas septimanas nec cibum nec potum poterat sumere et nec loqui ullum verbum. Et sic iacebat semiviva, oculis sanguinolentis clausis. Tempore quodam mater anxietate plena, iam filiam velut mortuam, de eius vita penitus desperans, deflendo ab eius aspectu ad partem recessit et in merore sedendo quasi dormitavit et in illa potius extasi quam dormitacione apparuerunt ei venerande due persone, una quidem sacerdotalis senex et alia domina venerabilis; senex ille eam sic est allocutus interrogando: Dormisne an non? Illa respondente: Non dormio, ait ei: Noli flere filiam, quia nichil ei erit; tantum fac votum cum ea ad doctorem Canthi cum cera et missa et ad sanctam Hedwigim, ut oculi eius non destruantur, cum candela tue altitudinis longa. Et statim visio disparuit et puella matrem clamavit, postulans sibi bibere dari et exinde bibens cepit loqui et manducare et de die in diem melius convalescere. Mater predictum votum implere differebat et tandem in quandam infirmitatem incidit, cui in debilitate idem precise venerandus senex apparuit in simili, qua prius, forma, ipsam de negligencia arguens et dicens: Et tu adhuc

promissa non implesti; surge et quanto celerius comple, ne de ingratitude corripiaris et revela hec, in quibus Deus dignatus est consolari. Que veniens in ecclesiam sancte Anne anno, mense et die, quibus supra, hora terciarum post missarum solennia, ut gesta sunt, plebano revelavit coram Petro campanatore, benedicens pro beneficio consolacionis dominum Deum, qui per merita venerabilis sancti doctoris Canthii in filio et propria persona taliter eam una cum marito dignatus est consolari.

91. Die Mercurii XIX mensis Novembris Stanislaus Carbo actu presbiter, 19 Listopada
arciu baccalarius, prepositus hospitalis in Tharnow, post missam per ipsum
in ecclesia sancte Anne celebratam sub consciencia et bona fide confessus est,
quod in festo visitacionis beate virginis Marie fuit paralisi in parte seu manu 2 Lipca
sinistra tactus, in lingua et tota corporis medietate usu membrorum destitutus
et per quatuor septimanas in eadem infirmitate fuit detentus, sed sano fretus
consilio votum vovit Domino sepulcrum doctoris Iohannis de Canthi propria
visitare in persona, quem, dum in humanis adhuc agebat, in moribus et vita
bene noverat, si per eius merita ipsum pristine dignaretur restituere sanitati.
Post cuius voti emissionem cepit de die in diem melius habere et sic ad plenam
pervenit desideratam sanitatem, qua fruitur iam ad annum tertium post tactam
infirmitatem, divina clemencia ordinante, cui laus sit et gloria per secula
seculorum. Amen. Presente magistro Vincencio de Lwow in sacristia¹ et Petro
campanatore.

92. Die Mercurii XXVI mensis Novembris Anna monacha seu monialis 26 Listopada
de Stanąthky infirmitatem gravem inciderat, in qua per quatuor ebdomadas
decumbebat, de vita penitus desperata; nam et medicus de ea desperans, eam
ad curandum recipere nolebat. Abbatissa vero eiusdem monasterii, que eam
tanquam pro choro utilem diligebat, confisa in Domino et meritis sanctitatis
doctoris Iohannis de Canthi, ad sepulcrum ipsius, si divine placeret pietati
adhuc eam in hac vita conservare ipsam, propria in persona visitare devovit.
Que in brevi cepit convalescere et ultimate ad plenam pervenit sanitatem et
usque anno tercio post illam infirmitatem ipsa Anna sanctimonialis votum com-
plevit, cum alias commode id implere nequibat et hec die et mense, quibus
supra, in ecclesia sancte Anne personaliter constituta referebat, presente ma-
gistro Stanislao de Brzezini sacre theologie professore, canonico sancti Floriani
et Petro campanatore eiusdem ecclesie.

¹) W tekście »sacristia«.

1487.

2 Maja 93. Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo, secunda vero die Maii Iohannes Bombardista de Leopole veniens cum filio quinque annorum, quem mortuum iacentem ultra tres horas, iam lotum et in aggere¹ iacentem et feretro ad sepulturam aptatum... cuius pueri nomen fuit Georgius; pro cuius funere Minores de observancia cum cruce dum venerant, mulier quedam dixerat: Faciatis votum cum eo ad ecclesiam sancte Anne Cracovie ad sepulcrum venerabilis doctoris Iohannis de Kanthy. Quod dum fecerunt, puer immediate revixit et post modicum tempus petiit sibi dari bibere. Qui cum patre suo post annum ad prefatam ecclesiam et ad sepulcrum beati viri ob consolacionem sancte trinitatis missam petivit sibi legi, quam audiendo cum eodem puero, osculato sepulcro, gracias Deo agentes, consolati recesserunt, presentibus ibidem venerabilibus et honorabilibus et discretis viris domino doctore sacrorum canonum, prefate ecclesie rectore et magistro Iohanne de Kosthen sacrorum canonum baccalario et Simone protunc vicario ibidem existente de Kszyasz et aliis quam plurimis ibidem protunc astantibus ad hoc convenientibus et coram me notario publico Iohanne de Rdzydze legitime instituto et protunc me suscepto a vicario ecclesie cathedralis Cracoviensis, sub signo meo inscripto.

(signum notarii)²

1489.

5 Lipca 94. Anno Domini millesimo quadringentesimo octogesimo nono die dominico, quinta Iulii veniens famosus et honestus vir Nicolaus civis de Koprzywnicza publice professus est et confessus gravem dolorem se passum in manu dextra fere a medio anno, cui nec medicine nec aliqua cura humana potuit succurrere. Magno dolore astrictus ivit ad ecclesiam sue civitatis, flectens coram crucifixo, plorans et invocans divinum adiutorium pro sui curacione. Ipso sic orante, venit in cor suum et animum, ut voveret venire ad sepulcrum egregii doctoris et almi Iohannis de Caŧhy in ecclesia sancte Anne tumultati. Mox, eo cogitante et vovente, dolor a manu eius totaliter discessit. In cuius signum et testimonium ceram appendit circa prefatum sepulcrum eodem die dominico, quo supra, me notario publico tunc presente, videlicet Mathia de Slupcza meo sub signo.

¹) W tekście »ajere«.²) W znaku notaryusza czyta się wyraz: »Barba«.

95. Anno Domini millesimo quadringentesimo octogesimo¹ nono mulier Elizabeth de oppido Valbram [habens] puerum unius anni Iohannem, quem in cunis in alveo posuit in mensa², sola ivit ecclesiam. Qui casu de mensa cecidit cum alveo³. Qui puer sub alveo iacebat spacio unius hore. Veniente matre invenit puerum mortuum cum pede confracto; qui iacuit immobilis, non habens in se spiritum usque ad sero. Que mox ut votum effundit coram populo ad tumbam ecclesie sancte Anne venerabilis viri doctoris Iohannis de Canti, mox et sine dilacione puer, qui mortuus fuerat, revixit. Hec eadem mulier narravit veridice, puerum portando vivum et sanum, presentibus Stanislao servitore⁴ alme universitatis et Bartholomeo de Znyenya doctore iuris canonici, tunc plebano eiusdem sancte Anne et baccalario Nicolao de Costen et pluribus fidedignis. In cuius testimonium signum meum consuetum subscripsi. Camisiam remansit.

(signum notarii)

1491.

96. Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo mulier nobilis Dorothea Vosczyńska de Slezja venit in ecclesiam sancte Anne die Iovis XXI Aprilis ex mandato et iussu et ammonicione trina venerabilis viri doctoris Iohannis de Cathy. Coram testibus infrascriptis veridice deposuit, quod de anno Domini 1490, quando suus filius Mathias septem habens annos, gravem inciderat infirmitatem ita, quod de vita sua desperabatur, eadem mater illa, qua potuit, meliori devociónem vovit et spondit eundem cum oblacionibus ad sepulcrum predicti viri venerabilis. Mox ut votum emisit, parvulus de gravi infirmitate, acsi nunquam infirmaretur, incolumis surrexit. Quam predictus sanctus doctor tribus vicibus visibiliter ammonuit, ut hoc beneficium sanitatis non celaret, sed pro laude Dei manifestaret. Presentibus ibidem testibus ad hoc vocatis, videlicet venerabili viro magistro Bartholomeo de Sz[n]yena doctore iuris canonici, plebano nunc existente, honorabili domino Iacobo de Wolborz vicario ibidem et discreto Simone de Rogoszno servitore eiusdem ecclesie et Mathia de Posznaniania et coram me Mathia de Geburg notario, publica tanta persona atentica, in cuius testimonium meum

(signum)

¹) W tekście mylnie »nonagesimo«. ²) W tekście »in mensa posuit« po raz drugi.

³) W tekście »cum alveo de mensa« po raz drugi. ⁴) W tekście słowo to niewyraźne.

97. Sophia de Szandecz pregnata incedens, senciens partum uteri sui periclitari et mori in utero, vovit illa, qua potuit, devocione venire ad sepulcrum venerabilis viri doctoris Iohannis de Kanthi. Mox emissio voto, ut ei videbatur, puer revixit in utero, quem vivum peperit. Postea venit ad sepulcrum eiusdem et hec predicta narravit, existentibus ibidem Bartholomeo plebano eiusdem ecclesia de Szneya iuris canonici doctore et domino Nicolao de Gwrony et domino Iacobo de Wolborz ad premissa vocatis, in presencia me notario publico Stanislao de Fulby anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo primo.

(signum notarii)¹.

1492.

98. Mulier Katherina cognomine Szythova de platea castrensi, cuius manus valde intumuerat, qua nec movere nec cultellum nec aliquod instrumentum sumere poterat nec pre nimio dolore comedere nec dormire poterat, mox ut votum emisit ad sepulcrum beati viri, quasi in momento oculi dolor cessavit et tumor decrevit. In cuius signum sabato ante rogacionum anno Domini 1492 manum ceream ad sepulcrum appendit et missam legere peciit.

26 Maja

10 Lipca

99. Item Andreas servus fabri de castro Nyepolomycze veniens ad ecclesiam sancte Anne feria III post octavas visitacionis confessus est, se gravissimam infirmitatem pati, in qua et sensum et rationem amiserat ita, quod nec loqui nec confiteri poterat, mox, ut suus hospes eum vovit ad sepulcrum beati doctoris Iohannis de Canti, rationem et loquelam recepit et venit ad ecclesiam sancte Anne, presentibus fratribus duobus sancti Francisci et domino Alexio sacerdote.

100. Mulier de Kazimiria Zophia nomine multis temporibus gravissimis febribus estuabat, mox, ut votum emisit ad sepulcrum venerabilis patris doctoris Iohannis de Canthy, perfectam sanitatem recepit.

101. Item anno Domini 1492 mulier Katherina Brachowa de Mystrzowycze confessa est, se longo tempore infirmitatem oculorum pati ita, ut venerat ad cecitatem omnimodam. Que iam ceca existens per aliquot septimanas, mox, ut votum emisit ad sepulcrum venerabilis viri, perfectam sanitatem oculorum

¹) Na znaku napis: »Sta. Jo. de ff«.

recepit. Presentibus ibidem venerabili viro magistro Bartholomeo de Szneya [doctore] iuris canonici et honorabili Iacobo vicario de Wolborz¹ et pluribus aliis fidedignis tunc interessentibus.

102. Item feria III ante Stanislai in autumnno Ieronimus puerulus etate 25 Września octo annorum, filius magnifici Mathie de Bnyn palatini Poznaniensis, gravi infirmitate oppressus, iam positus in agonia, mox, ut votum emisierunt pro eo parentes ad tumultum beati doctoris Kanthy, divina voluntate priori vite et sanitati est restitutus. In signum cuius, ut ipse puerulus ponderabat, tres lapides cere obtulerunt in honorem Dei et sancte Anne et huius viri beati, presente nobili viro Bernhardo de Karszy et Laurencio de magna Opatow informatore suo et pluribus aliis fidedignis et doctore magistro Bartholomeo de Snynya protunc plebano et coram Simone de Slethow notario publico autoritate apostolica et imperiali etc. Hec acta sunt anno Christi 1492 vigesima quinta die Octobris. 25 Października

1493.

103. Mathias civis de Lublyn gravi oppressus infirmitate, iam in agone laborabat ita, quod candela in manibus eius tenebatur et volebat iam tradere spiritum, duabus septimanis continuis nec loquebatur nec cibum sumebat. Quidam sacerdos et alii sui consanguinei videntes, quod nullo modo naturaliter vivere potuisset, unanimi voto voverunt predictum Mathiam ad sepulcrum beati viri doctoris Iohannis de Kanthy; post emissum votum mox sudare cepit et statim cibum affectabat et comedit et sanus surrexit. Qui per multa tempora distulit votum implere, eciam monitus per predictum sacerdotem et alios ipsum voventes, respondebat eis: Vos vovisti, vos implete! Statim percussus divina ulcione iterum, totus in corpore constrictus nec se ad terram inclinare poterat nec manus elevare nec in longum protrahere, nisi auxilio sui socii. Qui videns se ulcione Dei percussum, in corde ingemuit et votum implere proposuit, mox, divina clemencia favente, iterum sanus factus est et venit ad sepulcrum beati viri feria II post conductum pasche alias in crastina sancti Thiburcii et Valeriani, presentibus ibidem honorabilibus viris domino Nicolao de Margonino et domino Petro de Kwyeczychow ad premissa vocatis anno Domini 1493. 15 Kwietnia

¹) Nazwisko to nie bardzo wyraźne.

10 Kwietnia

104. Anno Christi 1493 feria secunda in vigilia sancti Stanislai, cuius festivitas celebratur infra octavas pasche¹, Bernhardus molendinator de Wszocze veniens ad sanctam Annam, complens votum suum circa sepulcrum beati Iohannis Kanthy, fidedignus et probus adduxit secum suam filiam nomine Agnetam. Mirabile dictu. Eadem puella incidens in decursum rotarum molendini, de cuius vita nulla penitus fuit existimacio aut certitudo, quoniam preceps fluvius interfluit nomine Byala, a Lelow fluens ad molendinum predictum, ubi, si aliquando aliquid cadit aut cattus aut canis, nullo modo vitam potest retinere, quoniam ex decursu aque et vehemencia rotarum omnia in brevi discerpta fiunt. Ipse confidens in oracionibus beati Kanthi cum noverca Katherina eiusdem pueri, puer impositus ad fornacem nullo modo per integram horam et plus in vita fuit, tandem ad preces beati Canthi restitutus est pristinae sanitati mox idem puer. Hec acta et contingencia post festum Iacobi anno Christi 1491 et dum hec narrata sunt michi per Bernhardum molendinatorem, interfuerunt viri honesti et fidedigni ad testimonium huius miraculi, videlicet Alexius lector missarum ad sanctam Annam, magister Nicolaus de Cra[covia], Petrus sacristianus eiusdem ecclesie et Valentinus de Maszosze etc.

25 Lipca

14 Września

105. Anno Domini 1493 sabbato in festo exaltacionis sancte crucis nobilis Nicolaus Czyeschyanowszky veniens ad ecclesiam sancte Anne, confessus est et veridice deposuit coram plebano eiusdem ecclesie, magistro Bartholomeo de Szneya, doctore iuris canonici, quomodo feria tertia duabus septimanis ante festum predictum, eo quiescente in habitacione seu camera cum sua sponsa in lectis divisus, puer in alta domo, filius ipsorum plorabat; qui monuit predictam suam sponsam, ut iret ad puerum et eum quietaret; que surgens abiit et venit ad puerum et stans circa puerum repente cepit egrotari et statim cecidit in terram nec fuerant aliqua signa vite. Ille nobilis predictus, visa uxore mortua, invocato Dei nomine, exclamavit illa, qua potuit, devocione, ad doctorem, sanctum magistrum Iohannem de Kanthy: Dominus sancte doctor, tibi servio longo tempore, suscita michi uxorem meam et ego voto voveo, ut

27 Sierpnia

¹) Data całkowicie niezrozumiała; główna uroczystość św. Stanisława przypada na dzień 8 Maja; w takim razie jednak nie może być mowy o »octavae paschae«; jeżeli zaś autor mówi o dniu śmierci t. j. o 11 Kwietnia, który roku 1493 leży wśród oktawy Wielkanocnej, w takim razie feria secunda czyli poniedziałek nie może być wilią, bo przypada na dzień 8 Kwietnia a obchód śmierci na czwartek.

veniat ad sepulchrum tuum; mox surrexit sana; presentibus ibidem Simone de Rogosno tunc campanatore et Iohanne de Szadech.

106. Item eodem anno nobilis quidam de Szydlowycz habens unicum filium, qui per medium annum infirmans nec potuit bibere aut comedere; tamen semper clamabat: Da michi comedere. Positi in desperatione vite ipsius, confugerunt ad gratiam Dei, voverunt puerum ad ecclesiam predictam et sepulcrum beati Kanthy, mox puer sanus factus est; presentibus ibidem domino Iohanne vicario de Robczycze et Simone de Rogosno tunc campanatore ecclesie eiusdem et Iohanne de Szadecz.

107. Anno Domini 1494 sabbato¹ in die Innocentum Margaretha Szhu-kowska filiam suam Katherinam gravem infirmitatem pectoris per totum annum patientem ita, quod respirare non poterat, spopondit ad sepulcrum beati viri, mox post votum emissum sanitatem pristinam recepit. In signum cuius obtulit pectus cereum et candelam in longitudine eiusdem filie sue Katherine.

28 Grudnia
1493

108. Andreas civis de Szadomiria gravi infirmitate occupatus, qui ultra medium annum in infirmitate gravi decumbens, sermonem iam clauserat et loqui non poterat nec homines noscere poterat, quem amici sui et cognati voverunt ad ecclesiam sancte Anne ad sepulcrum beati doctoris; quem mox Deus omnipotens per merita beati doctoris priori sanitati restituit et loquere. Qui in die beati Iohannis ewangeliste complens votum, ad ecclesiam sancte Anne venerat anno Domini 1494.

27 Grudnia
1493

1494.

109. Mathias² Wylkowycz de Wyelyczka septem annis nec minimam lucem videns, sed totaliter cecus sedens in angulo quasi in sacco, non habens aliquam spem, ut aliquando videret. Post septimum annum fere in octavo dum quasi soporaret, quidam duo viri in vestitu albo venerunt ad eum et dixerunt: Si vis³ habere lumen oculorum, vade ad sanctam Annam in Cracoviam

¹) Dowód to, że w końcu XV wieku liczono nowy rok od 25 Grudnia; w roku bowiem 1493 przypada dzień śś. Niewinnych na sobotę, w roku zaś 1494 na niedzielę; dowodzą tego także daty wcześniejsze cudów potem następujących.

²) Taż ręka co w 105

i 106. ³) W tekście »visum«.

19 Sierpnia

ad sepulcrum beati doctoris Kanthy et lumen recipies. Qui dixit: Nescio ecclesiam. Dixerunt ei: Vade in Cracoviam, homines tibi dicent et illinc ducent. Qui mox evigilans, illa, qua potuit, devocione votum vovit venire et mox oculi eius sunt aperti et vidit plene et venit feria tertia ante assumptionis Marie et dedit ad votivam unum grossum et duos denarios ad candelas anno Domini 1494, presentibus domino Iohanne de Paczanow eiusdem ecclesie vicario et Iohanne de Szadecz et plebano eiusdem ecclesie Bartholomeo de Szneya decretorum doctore.

28 Października

110. Item Margaretha virgo de Cracovia duodecim annis passa est impulsu, impedimenta, percussiones multas et plagas varias a demonio ambulabatque per loca multorum sanctorum, ut per eorum merita posset liberari a predicto demonio et ab impulsu ipsius nec sic liberari potuit. Uno temporum quidam vir honestus, ipsa vigilante, sibi apparuit dixitque: Vigilas annon? Que respondit: Vigilo. Dixitque vir ad eam: Si vis liberari a predicto demonio, vadas ad sepulcrum doctoris beati Kanthi cum vivo offertorio et liberaberis. Mox, ut fecit, liberata est et venit feria tertia in festo Simonis et Iude apostolorum, que in crastino manifestavit miraculum in presencia venerabilium virorum magistri Bartholomei doctoris iuris canonici, plebani ad sanctam Annam et venerabilis magistri Blasii de Kazimiria et Iohannis presbyteri, tunc vicarii eiusdem ecclesie, anno Domini 1494.

1495.

12 Maja

111. Item Iacobus de Skarbymyria sartor, Kulka, gravi infirmitate oppressus, in pede sinistro habens morbum gravem, qui habebat tria foramina in se; qui iacuit XII septimanis desperans de sanitate pedis; ex suasu bonorum hominum vovit votum ad sepulcrum beati viri Iohannis doctoris Kanthi, beneficium sanitatis in pede sensit et obtinuit et venit feria III post Stanislai alias in festo Nerei Achillei¹ et missam procuravit legi 1495.

112. Anno Domini 1495 Katherina puella, servilis cuiusdam Martini mercatoris in platea sancte Anne in lapidea doctoris medicine Regula, casu cecidit de lapidea ad domum vicinam ad licostratum alias na pruk; inventa est mortua. Quam idem Martinus mercator vovit ad sepulcrum venerabilis

¹) W tekście „Achei“.

doctoris Canthi; post votum emissum revixit et sana facta est et venit et votum implevit sabbato ad vincla Petri, presente ibi domino Iohanne vicario de Paczanow et hospite mercature et aliis plurimis etc. 1 Sierpnia

1496.

113. Anno Domini 1496 Gallus filius Stanislai Naroszny de Radymno gravi infirmitate oppressus, de cuius sanitate dubitabatur; mox parentes¹ votum emiserunt, ut ad sepulcrum beati viri promiserunt transire cum eodem. Qui in continenti, quam cito votum fuerat, sanitatem pristinam, divina volente clemencia, recepit et feria quarta in vigilia ascensionis Domini sanus et incolumis venit se offerens et voto suo satisfaciens, presentibus ibidem et adolescentem videntibus venerabili viro magistro Bartholomeo et decretorum doctore, plebano tunc existente et Andrea servitore ecclesie et Iohanne presbitero et pluribus aliis fidedignis. 11 Maja

1498.

114. Anno Domini 1498 feria tertia ante Marcelli alias in vigilia Antonii mulier civis de Pylcza Edvigis nomine, que pedibus ambulare [non] potuit nec ad eos surgere, non senciens totam medietatem corporis, ducta in vehiculo², quia tunc fuerunt multe nives; ante ostium sancte Anne que de vehiculo² deposita, utcunque potuit, serpendo manibus, trahens post se pedes et medietatem corporis insensibilem, usque ad sepulcrum venerabilis viri Iohannis de Canthi. Que, ut potuit, Deum exorabat, ut devocius potuit cum lacrimis, mox surrexit sana ad suos pedes et regressa est sana in domum suam absque vehiculo²; presentibus Ioanne de Crobya publico notario, Paulo muratore et aliis. 12 Czerwca

115. Item quidam nobilis feria secunda in die Agate veniens, protestatus est coram sacerdotibus, quod omnes nos, qui fugimus in conflictu Turcarum³ Tartharorum, dummodo nos commisimus sanctitati sue, omnes illesi evasimus et cum rebus nostris ita, quod unus crinis [non] cecidit de nobis et petivit sibi legi votivam iuxta sepulcrum, in presencia existente me notario eodem ut supra. 5 Lutego

¹) W tekście »parantes«.

²) W tekście »vegiculo«.

³) Dwa wyrazy nieczytelne. Według rękopisu 141 stało tu zapewne »Valachorum atque«.

8 Maja 116. Anno Domini 1498 Gregorius civis, lanifex de Tarnow, duas ancillas proprias duxit in ecclesiam sancte Anne in die sancti Stanislai, quarum una Margarita, que¹ a nativitate sua quinque annis non loquebatur, que¹, dum promissa fuit ad sepulcrum venerabilis viri Iohannis de Canti, ad sepulcrum eius loquelam recepit. Et altera Edwigis filia eiusdem paciebatur febrem quatuor annis; similiter promissa, mox sanitatem recepit; et iuvenem Mathiam, qui peste infectus infirmabatur, mox sanitatem recepit. Presentibus ibidem domino Martino vicario de Bochnia et magistro Bartholomeo de Sznyeno doctore iuris canonici; in cuius signum missa lecta est ad honorem Dei et mei notarii publici rogati interesse.

1499.

12 Kwietnia 117. Anno Domini 1499 feria sexta ante Tiburcii et Valeriani quidam sacerdos N. venit ad plebanum sancte Anne, magistrum Bartholomeum de Sznenya doctorem iuris canonici et confessus est, se non vidisse uno oculo nichil penitus per unum et ultra annum et nec in pede ambulavisse; postquam emisit votum veniendi ad [sepulcrum] venerabilis doctoris Ioannis de Canti, mox post votum emissum visum² oculorum [et] sanitatem pedis [recepit], in cuius testimonium [signum] pedis et alia faciei et oculorum attulit, presentibus tunc multis fidelibus hoc videntibus, in ecclesia existentibus, ad divina convenientibus.

1500.

4 Kwietnia 118. Anno Domini 1500 Saturni quarta mensis Aprilis famosus Clemens Opoczka de Cracovia magna infirmitate insperate preventus, per quendam morbum subitum magnum occupatus; qui vocavit medicos, ut cura in aliqua parte succurr[er]ent eius infirmitati, qui nec infirmitatem nec morbum poterant cognoscere et in eius cura defecerunt et iam in ianuis mortis³ laborabat. Commissus tamen mente sua ad sepulcrum venerabilis viri doctoris Iohannis de Canthi voto, quo potuit cum devocione, mox morbus una cum infirmitate evanuit, mirantibus et stupentibus astantibus et videntibus, eius infirmitate mox curata, et Deum laudantibus.

¹) W tekście znak skrócenia za »quod«. ²) W tekście »emissum« z lekka przekreślone, poczem następuje »evisum«. ³) W tekście »mortis iam«.

119. Eodem die iuvenis Adam duodecim annorum de Cracovia, qui satis 4 Kwietnia
 longo tempore frenesim magnam et dolorem capitis paciebatur nec potuit curari
 aliqua medicina; videntes parentes¹, quia medicina humana non prodesset, voto
 et devocione, qua poterant, iuvenem promiserunt ad sepulcrum venerabilis viri,
 mox integram sanitatem divino adiutorio recepit, presentibus multis et fidedignis.

1504.

120. Anno Domini 1504 feria sexta alias in die sancti Francisci mulier 4 Października
 Katherina de Sandomiria febres acutas paciebatur alias tercianam et fluxum
 sanguinis. Postquam emisit votum ad venerabilem doctorem Canti, statim et
 febres et fluxus sanguinis cessaverunt.

1509.

121. Anno Domini 1509 die dominico post festum sancti Martini quedam 18 Listopada
 mulier nomine Agnes de Cazimiria paciebatur magnam infirmitatem seu con-
 tractum in manu dextera, quod nec levare poterat manum per medium annum;
 et sic votum fecit ad ecclesiam sancte Anne visitare sepulcrum beati Kanti et
 dolor cessavit et fuit sana et dicta mulier votum non complevit; in octo diebus
 dextera manus recidivavit in pristinam infirmitatem et dolorem magnum pacie-
 batur et secundo solenniter votum promisit visitare dictam ecclesiam et
 sepulcrum venerabilis viri Ioannis Canti et statim dolor cessavit et mane votum
 complevit et visitavit ecclesiam sancte Anne et sepulcrum beati viri; faciendo
 missam legere ad honorem sancte Anne, sana exivit.

Ego Laurencius de Ambronicze clericus Strigoniensis diocesis, lector mis-
 sarum ad sanctam Annam, publicus auctoritate imperiali notarius ad hoc
 specialiter vocatus, sic fieri audiui ex ore dicte mulieris, ut premittitur, pre-
 sentibus ibidem honorabilibus viris dominis Petro plebano ad sanctam Annam
 et vicario Mar[tino] Baran et Andrea de Russia etc.

1510.

122. Anno Domini 1510 die dominico infra octavas ascensionis Domini 12 Maja
 venit quedam mulier nomine Anna de Szydlow cum filio suo 12 annorum,

¹) W tekście »parantes«.

qui filius paciebatur contractum et infirmitatem magnam ultra medium annum nec potuit ambulare. Post[quam]¹ dicta Anna filium suum vovit et promisit visitare ecclesiam sancte Anne Craco[vie et] beatum virum Iohannem de Kanty et sepulcrum eius, immediate convaluit [et] restitutus est dictus iuvenis pristina sanitati; et complevit votum cum iu[vene] cum promisso voto, videlicet missa de sancta Trinitate et cera per [ipsam] promissa. Sit laus Deo et sancte Anne et beato Canti, presentibus [viris] honorabilibus domino Petro plebano ad sanctam Annam et Laurencio publico imperiali autoritate notario et Iohanne vicario et altero Iacobo ad speciale miraculum vocatis².

8 Czerwca

123. Quedam mulier nomine Elizabet eodem anno infra octavas corporis Christi feria secunda votum fecit ad beatum virum Iohannem de Canti; oppressa gravi infirmitate ad unum pedem, infra spacium unius anni ambulare non potuit. Postquam votum complevit promissum, statim incepit ambulare et visitavit sepulcrum beati Canti, missam et ceram obtulit iuxta votum promissum. Presentibus ibidem honorabilibus dominis vicariis ecclesie sancte Anne Cracovie et Laurencio publico imperiali autoritate notario.

1514.

124. Anno Domini 1514 quidam vir de piscaria alias de suburbio Cracoviensi vespere iratus contra uxorem arripuit corulum, volens percutere uxorem. Que uxor puerum tenellum arripuit in manus suas, ut tutior esset ab illa percussione. Ille vero immemor pre ira pueri, percussit per scapulas mulierem et in verticem puerum valde percussit, volens percutere uxorem et statim mortuus est puer. Pater merore consternatus, confugit ad ecclesiam dive Anne et tota nocte eiulans ac lacrimans tota devocione meritis sancte Anne commendavit puerum, circumiens ecclesiam eandem. In crastino missam ad honorem sancte Anne impetravit et eam exaudivit. Venit in domum et vivum ac sanum puerum reperit et magnas gracias Deo et sancte Anne egit.

7 Stycznia

125. Anno Domini millesimo quingentesimo quarto decimo septima mensis Ianuarii veniens egregius vir, dominus Michael Parisiensis, professor sacre theologie et protunc rector alme universitatis Cracoviensis nec non ordinarius etc., cum quodam sacerdote M. preposito hospitalis in Rad[om] retulerunt signum quoddam mirabile dictu, quod videlicet quatuor fures erant capti, qui confessi

¹) Brzeg rękopisu przy tym cudzie uszkodzony.

²) W tekście mylnie »vocaturis«.

erant eidem preposito; inter quos unus erat innocens videlicet a culpa illa et pena; quem adhortatus est, ut suam fiduciam in domino Deo poneret et in venerabili Ioanne de Canti, cuius ossa sepulta quiescunt in edibus dive Anne Cracovie glebaque corporis eius tegitur pulvere [et], si et in quantum per eius merita liberatus fuisset, eundem visitasset locum. Promisit omnem spem ponendam in eundem virum venerabilem. Nimirum cum essent omnes quatuor latrones morti addicti et funibus ligati, ducti ad patibulum, vinctis post tergum manibus, fune forti in collo existente lictoreque ducente. Et ipse corde et ore implorabat venerabilis viri Ioannis de Canti presidium et auxilium — Domino annuente, qui mirabilis in sanctis suis fore predicatur — quod et sensit, nam funes in manibus et in collo repente sunt rupti et fracti; ipse vero cum Dei auxilio et meritis venerabilis viri ecclesiam petiit ac fugit et liberatus est ab ignominiosa illa morte evasitque patrocinio venerabilis viri et coram me Stanislao de Lovicz baccalario sacre theologie, protunc concionatore et lectore in edibus dive Anne, relatum est, ut Christifidelibus intimare hec magnalia Dei minime desisterem, pro quo dominus Deus sit benedictus in secula. Multi sunt testes huius miraculi, coram quibus idem miraculum fuit declaratum et postea per me indignum est publicatum sub venerabili ac egregio viro Petro de Cracovia Lubarth professore pagine sacre, plebano ad sanctam Annam in Cracovia nec non suffraganeo Plocensi et canonico, existente protunc in curia Romana etc.

126. Eodem anno, quo supra, de parochia sancte Anne quedam domina, sutoris uxor de platea pistorum, pressa nimio dolore et indicibili dencium ita, ut aliquot noctes insomnes duxisset, postquam vero convertit se ad patrocinia et suffragia venerabilis viri Ioannis de Canthy votoque emisso cum missa et cera visitandi sepulcrum eius, divino auxilio favente, mox alleviamentum et sanitatem persensit meritis eiusdem beati viri et michi predicatori maritus suus die dominico, quo legitur evangelium de leproso, post octavas epiphaniarum hec 15 Stycznia narravit et publicari in ambone petiit. Idem qui supra.

1518.

127. Novissimis diebus anno presenti 1518 quidam adolescens eger ex morbo pestilentico, qui guttur eius obsederat ac in pectus descendens, eundem iam ex acutissima febre agonizantem et desperatum totaliter reliquerat, cum primum ad sepulcrum beati Canthii devotus esset per eum, qui curam eius

habuerat, ac super hoc meritum sancte Anne implorasset, eodem die cum admiracione omnium sanitati redditus surrexit et in testimonium collate sibi gratie hanc tabellam affixit.

1519.

- 16 Sierpnia** 128. Anno salutis 1519 in crastino assumcionis gloriosissime virginis Marie quidam Stanislaus civis Cracoviensis dictus Gorsky, tabernator in platea castrensi protunc manens, gravi infirmitate et letali infirmatus ita, ut persensit
- 9 Sierpnia** mortem sibi appropinquantem, nam feria tertia ante assumcionis beate virginis incidit in infirmitatem et nihil comedit per hos dies nisi parum perfusionis et potus, quem immediate evomuit mutatum in colicam citrinam et glaucam,
- 12 Sierpnia** nihil potuit retinere usque ad feriam VI sequentem et iacebat iam pene mortuus, nihil loquens; venit sibi in mentem sancta Anna, cui mente et toto corde cepit se, prout potuit, commendare; mirabile dictu, mox cepit bene loqui et expressius et manifestius votum emisit ac fecit cum missa, candela ac publica concione se venturum ad edes dive Anne Cracovie, ubi personaliter venit, vota complens sanus gracia Dei et adiutorio ac oracione sanctissime Anne et me Stanislaum viceplebanum ac predicatorem peciit, ut missam eidem legerem et hoc miraculum populo nunciarem et miraculis aliis inscriberem, quod et feci; presentibus ibidem in zacristia honorabilibus dominis Stanislao zacristiano ibidem, Iacobo sacerdote de Pyotrkow lectore missarum ibidem et campanatore Stanislao ceterisque fidedignis.
- 25 Lipca** 129. Eodem anno, quo supra, ante festum sancte Anne ipso die sancti Iacobi venit quedam domina, cuius maritus valde infirmabatur, qui manebant apud dominum Nicolaum Zatorsky pannicidam; nam is infirmus notarius suus
- 22 Lipca** fuit, qui superduxit uxorem; feria sexta iam agonizabat et omnia signa mortis in eo erant nota, loquela amissa, sudor verticis et frigidati pedes; pectore laborabat ita, quod femine religiose a sancta Trinitate circa eum considentes dicebant eum omnino moriturum¹ eo, quod signa mortis pretendebantur in eo.
- 23 Lipca** Sabbato, sic agonizante, mane uxor ipsius, flexis genibus, oravit ista verba coram omnibus: O sancta Anna, remaneas mihi adhuc hunc maritum meum, tibi eum et me ipsam orphanam committo. Mox matrem suam mulier misit cum missa ad sanctam Annam, ut legeretur pro eodem infirmo. Mirabile dictu,

¹) Wyraz ten w rękopisie nie jest wyraźnym.

antequam missa completa fuisset et antequam illa mater uxoris venit de ecclesia sancte Anne, maritus infirmus quasi de somno revigilavit, voce sana uxorem vocavit, manu sudores de cervice tergens dixit: O uxor charissima! Iam fui mortuus et vidi mirabilia palacia nobis post hanc vitam parata; sancta Anna mettercia ipsa mihi adhuc impetravit vitam presentem propter te, quia metsecunda et gravida ambulas; cum ipsa, mulier, nullatenus semel te¹ commenda. Quod postea plenius ita esse cognovit et sic duplex miraculum est factum, quia maritum suum sanum rehabuit et gravidam se perfecte fore invenit et binum gaudium incurrit. Ego, de quo supra, post testimonium manu propria coram eisdem.

130. Eodem anno puer XII annorum de Casimiria citra vel ultra, submersus in aqua et aliquot horas — 3 — fuit sub aquis, antequam a piscatoribus inventus, et mortuus iacuit usque ad sequens sabbatum. Mater plorans et eiulans, eundem suum natum sancte Anne recommendavit et pro vita restituenda votum emisit visitandi ecclesiam sancte Anne Cracovie. Mox puer a mortuis resurrexit et vivus in ecclesia sancte Anne fuit et post in cimiterio sancte² iuxta domum plebanalem sedebat mendicans, quem multi tam spirituales quam seculares utriusque sexus viderunt.

¹) Rkp. se. ²) Po »sancte« następuje w tekście »quem«, co widać tylko z pospiechu tu się dostało.

KATALOGI BISKUPÓW WROCŁAWSKICH

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Skąpo płyną źródła historyczne do dziejów biskupstw w Polsce; Kraków tylko i Wrocław stanowią wyjątek, bo oprócz żywotów Długoszowych posiadają aż kilka katalogów czyli list biskupich. Krakowskie wydaliśmy w trzecim tomie Monumentów. Z licznych katalogów wrocławskich wszystkie już były ogłoszone drukiem z wyjątkiem jednego, który poniżej wydajemy. Znane były dotychczas następujące katalogi:

1. Najdawniejszym, bo z drugiej połowy XIII wieku pochodzącym jest katalog henrykowski obejmujący biskupów od Jeronima począwszy aż do Tomasza I (1232—1268). Wydał go Stenzel w *Liber foundationis claustris s. Mariae virginis in Heinrichow*. Wrocław, 1854, str. 123—127.

2. *Series episcoporum Wratislaviensium*, zawierająca listę biskupów od Jeronima począwszy aż do Przecława z Pogorzeli (1341—1376) została wydana z rękopisu biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu IV. fol. 175 przez Dra Alberta Kafflera w pierwszym tomie *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens* str. 213—225. Tekst sam pochodzi jeszcze z XIV wieku.

3. Katalog krzesoborski (Jeronim — Piotr II, 1447—1456) niedrukowany dotychczas znajduje się w *Diplomatarium Grussaviense* (D. 176 archiwum państwowego w Wrocławiu). Odpis tekstu pochodzącego z drugiej połowy XV wieku zawdzięczam uprzejmości prof. Dra Grünhagena, za co mu tutaj składam szczere podziękowanie.

4. Katalog katedry wrocławskiej, obejmujący biskupów od Jeronima począwszy aż do Jodoka z Rozemberku (1456—1468), został wydany z t. z. *Liber niger* biblioteki kapitulnej wrocławskiej przez Stenzla w *Scriptores rerum Silesiacarum* II, str. 133—134. Tekst pochodzi z XV wieku a katalog ten nazywamy dla krótkości Stenzlowskim.

5. Katalog lubiąski zawierający spis biskupów od Jeronima aż do Henryka z Wierzbna (1301—1319) wydał Wattenbach z rękopisu XV wieku w *Monumenta Lubensia* str. 10—13.

6. Katalog glogowski obejmujący biskupów od Jeronima aż do Nankera (1327—1341) i Konrada aż do Jana IV obranego r. 1482, wydał z rękopisu XVI wieku Dr. Herman Markgraf wraz z *Annales Glogovienses* w X tomie *Scriptores rerum Silesiacarum* str. 2—4.

7. *De institutione ecclesiae Wratislaviensis* (1052—1382) z kontynuacją sięgającą do Jakóba de Salza wydał ostatni raz prof. Węclewski w III tomie *Mon. Pol. hist.* str. 545—578.

8. *Sigismundi Rosiczii Chronica et numerus episcoporum Wratislaviensium* (1051—1468) wydano z bardzo późnych rękopisów w XII tomie *Scriptores rerum Silesiacarum* str. 31—36. Lepszy o wiele tekst z kontynuacją doprowadzoną do r. 1482 mieści się w rękopisie biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu I. Q. 171 k. 110—113. Jest to niewątpliwie autograf kontynuatora.

9. *Iohannis Dlugossii Catalogus episcoporum Wratislaviensium* (966—1468) został na nowo wydany w *Iohannis Dlugossii Senioris, canonici Cracoviensis, opera omnia cura Alexandri Przezdziecki edita*. Tom I, str. 439—477.

Katalog zaś znajdujący się w rękopisie biblioteki uniwersyteckiej wrocławskiej IV. Q. 62 k. 191—191 spisany w XV wieku, jest niewątpliwie wyciągiem zrobionym z *»Institutio ecclesiae Wratislaviensis«*, co już stąd wynika, że taż sama ręka skróciła tam także kronikę książąt polskich (k. 191'—194); wskazuje na to i styl, który nieomal wszędzie dosłownie zgadza się z *»Institutio«* i tychsamyh wyrażen używa co tamta jak n. p. *sciendum est* i t. p.

Wydawcy tych katalogów nie zastanowili się dotąd krytycznie nad nimi, choć nieraz wskazywano na pewne pokrewieństwo jednego z drugim a jednak jest to kwestya bardzo ważna, która mimowoli nęci badacza, bo rozwiązanie jej powinno nam wyjaśnić nie tylko wzajemny stosunek katalogów do siebie i ich wzrost powolny przez kontynuacye, lecz także wykazać, jaką wartość przypisać należy datom w nich przechowanym, z których wielka część odnosi się jeszcze do XI i XII wieku t. j. do tej epoki dziejów polskich, gdzie każda data jeszcze ma szczegółowe znaczenie, bo rzuca, skoro uzasadniona, nieraz światło niespodziewane na ciemne dzieje owych wieków.

Tej pracy mozolnej podjęliśmy się w nadziei, że się nam uda w tym chaosie różnych dat znaleźć drogę, któraby je objaśniła, że się nam uda zbadać dzieje tych katalogów i dotrzeć aż do najdawniejszych źródeł a nadzieja nas nie zawiodła i wynagrodziła nas sownie za trud niemały i za czas tym badaniom poświęcony.

Katalogi powyżej wyliczone dzielą się na dwie grupy: na katalogi samodzielne czyli pierwotne, do których należą 1—6, i na kompilacye opierające się na katalogach pierwszej grupy; do nich należą *Institutio* i katalogi Rożyca i jego kontynuatora oraz Długosz.

Kompilacye te mają dla naszych poszukiwań tylko poboczne znaczenie; z nich bowiem można wnioskować, jaki tekst znajdował się w rękopisach, z których korzystały, i czy się różnił lub nie od rękopisów dotąd przechowanych.

Katalogi samodzielne lub na pozór przynajmniej samodzielne, dzielą się na dwie familie; do pierwszej należy katalog henrykowski, do drugiej wszystkie inne. Katalog henrykowski różni się od nich już na pierwszy rzut oka tem, że założenie czyli raczej restauracyą biskupstwa wrocławskiego odnosi do roku 1046, podczas gdy inne do r. 1051 lub 1052, oraz tem, że dwóch wątpliwych biskupów, Magnusa i Franka, nie zna.

Druga familia zaś rozpada się na dwa oddziały stosownie do tego, czy w swych szeregach mieszczą albo Franka tylko albo Franka i Magnusa; do pierwszego oddziału zatem należą katalog krzesoborski, Series i katalog Stenzlowski, do drugiego zaś katalogi lubiąski i głogowski.

I.

Familia pierwsza: Katalog henrykowski.

Wydany przez Stenzla r. 1854 *Liber foundationis claustris sanctae Mariae virginis in Heinrichow*, zawiera na str. 124—126 katalog biskupów wrocławskich, pisany jeszcze w XIII wieku krótko po śmierci biskupa Tomasza I 1232—1268. Pisarz objaśnia cel swej pracy na str. 123 temi słowy: *Quia claustrum de Heinrichow in dyocesi Wratislaviensi est situm vel fundatum et quorundam patrum, eiusdem videlicet dyocesis episcoporum donatione gloriosissime sublimatum, dignum est, ut nos dicti claustris primi monachi benefactorum nostrorum successoribus nostris scribendo memoriam commendemus. Ut ergo ad Dei omnipotentis sanctique Iohannis Baptiste honorem loco in isto divine laudationis gloria tempore futuro magis magisque cottidie multiplicetur et venerande matri nostre ecclesie Wratislaviensi honorifica semper proveniant incrementa, volumus huius dyocesis reverendorum patrum episcoporum scribendo nomina enucliare, quatinus successores nostri benefactorum suorum ex hoc scripto nomina cognoscentes pro ipsis devotione ardentissima semper studeant orare.*

Klasztor henrykowski został założony r. 1227 za czasów biskupa Wawrzyńca; pisarz zaś katalogu należał do »dicti claustris primi monachi«, przybył zatem albo jako młodzieniec r. 1227 do Henrykowa albo był przynajmniej jednym z pierwszych, którzy po założeniu klasztoru do niego wstąpili; z pochodzenia był zapewne Niemcem, jak większa część zakonników klasztorów cysterskich w Polsce.

Z dziejami nowej swojej ojczyzny nie był bardzo obeznany, skoro twierdzi, że Jeronim był pierwszym biskupem »in initio conversionis ad fidem Christi«; nie wiedział zatem nic o tem, że Polska już 80 lat przed Jeronimem przyjęła chrześcijaństwo i że Wrocław r. 1000 już miał własnego biskupa; niewiadomo mu było, że rozruchy wybuchłe po śmierci Mieszka II i napad czeski w roku 1038 zburzyły pierwotny porządek, który przywrócił kilka lat później dopiero Kazimierz. Nie można zatem przypuścić, aby ów zakonnik robił studia nad dziejami Polski i Szląska, by skrzętnie zbierał materyały do

swego katalogu, bo inaczej znalazłby trochę lepiej ich historią, lecz prawdopodobniejszem zdaje się być zdanie, że otrzymawszy katalog gotowy przepisał go tylko. Opierając się na takim przypuszczeniu, możemy sobie wytłumaczyć, dlaczego według niego Jeronim był pierwszym biskupem »in initio conversionis ad fidem Christi«. Wyczytując bowiem imię jego na pierwszym miejscu, sądził, że erekcja biskupstwa przez Kazimierza a zaprowadzenie chrześcijaństwa były zdarzeniami współczesnymi.

Jeżeli tak jest, jak przypuszczamy — późniejsze nasze badania to potwierdzą — w takim razie należy sądzić, że zakonnik henrykowski przepisał swoje źródło, od siebie dodał tylko wiadomości odnoszące się do henrykowskiego klasztoru. Że katalog, który miał przed sobą, obejmował biskupów od Jeronima począwszy aż do Wawrzyńca, to wnoszę stąd, że autor podając zwykłą zapiskę: »Duodecimus episcopus Laurentius ordinatus est anno Domini 1207. Obiit anno Domini 1232«, do niej nawiązuje swoją opowieść o założeniu klasztoru henrykowskiego: Huius domini Laurentii episcopi tempore fundatum est claustrum nostrum de Heinrichow anno Domini 1227 etc., oraz że mówiąc o biskupie Tomaszu I sobie współczesnym, już nie trzyma się ściśle stylizacji poprzednich zapisek, za wzór której służyć może wzmianka o Wawrzyńcu powyżej podana, lecz pisze: »Prescripto domino Laurentio successit in episcopatu vir nobilis sancte memorie magister Thomas. Hic ordinatus est anno Domini 1232. Obiit anno Domini 1268 in nocte Cantianorum«. Stąd wynika, mojem zdaniem, że tylko wstęp, napis i wiadomości o Henrykowie i biskupie Tomaszu są dziełem zakonnika henrykowskiego, że cały katalog aż do Wawrzyńca jest pracą obcą, którą tylko dosłownie przepisał.

Czy zaś ten katalog był dziełem jednolitem, od początku do końca należącym do jednego autora, nie da się tutaj jeszcze rozstrzygnąć. Okoliczność tylko, że w zapisce o Cypryanie mówi się »assumptus est de episcopatu Lubucensi« zamiast zwykłego dotąd »ordinatus est«, zdaje się wskazywać, że w tem miejscu zaczyna się kontynuacja.

Nadmienić jeszcze należy, że autorowi katalogu znany był rocznik kamieniecki, z którego wypisał notatkę o przeniesieniu biskupa Roberta z Wrocławia do Krakowa i wiadomość o męczeństwie św. Stanisława, jak tego dowodzi mianowicie tekst pierwszej zapiski:

Katalog.

Iste translatus est in episcopatum Cracoviensem et idem dicitur consecrasse ecclesias sancti Wenczlai in Cracovia.

Rocznik kamieniecki.

Rubertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesias sancti Wenczlai consecravit.

II.

Familia druga.

A.

Series, katalogi Stenzlowski i krzesoborski.

Series, katalogi Stenzlowski i krzesoborski pochodzą z wspólnego źródła. Tego dowodzą następujące okoliczności:

Według wszystkich trzech był Jeronim »nobilis Romanus«, który relikwie świętych z sobą przywiózł do Wrocławia; wszystkie trzy kładą po Żyroławie II biskupa pierwszej rodziny nieznanego, którego »Swanko, Swancko lub Swantko« nazywają i równie podają jako rok śmierci Cypryana mylną datę 1202, która powstała z źle odczytanego »Millesimo ducentesimo sexto«, gdyż »sexto« a skrócone »secundo« są bardzo podobne do siebie.

Stąd wynika samo przez się, że ich wspólne źródło sięgało przynajmniej do r. 1206.

Gdy się jednak w tych trzech katalogach uważnie rozpatrzymy, łatwo się przekonamy, że bliższem jest pokrewieństwo pomiędzy katalogiem krzesoborskim a Series aniżeli pomiędzy nim a katalogiem Stenzlowskim.

Ponieważ katalog krzesoborski pochodzi z drugiej połowy XV wieku i dochodzi do r. 1447, zatem on nie może być źródłem Series, której ostatnia wiadomość odnosi się do r. 1382, a której rękopism pochodzi z końca XIV wieku. Ale i odwrotny stosunek nie może mieć miejsca; Series nie może być źródłem katalogu krzesoborskiego, albowiem zgoda pomiędzy obudwoma tekstami nie sięga aż do samego końca; ostatnia obydwom wspólna wiadomość ściąga się do Przecława z Pogorzeli:

Katalog krzesoborski.

Item *Preczczelaus de Pogrella* episcopus Wratislaviensis *XLIX electus in civitate Nisa tempore expulsionis cleri in die sancti Gothardi absens in studio Bononiensi per triginta voces in ecclesia sancti Iacobi* concorditer anno Domini *MCCCXLI* et *consecratus rediit de Bononia* (ma być »de Avinione«)

Dalszy ciąg zaś kroczy już odrębnymi torami:
anno revoluto in Othimach in vigilia penthecostes. Obiit anno Domini *MCCCLXXVI* in vigilia palmarum.

Series.

Preczlaus de Pogrella XIX episcopus ordinatus est anno Domini *MCCCXLII electus in ecclesia sancti Iacobi in Nysa per triginta voces tempore expulsionis cleri absens in studio Bononiensi, consecratus et confirmatus rediit de Avinionia*

et susceptus est cum magno gaudio. Hic fecit concordiam cum Karolo tunc imperatore et multum augmentavit episcopatum. Obiit anno Domini *MCCCLXXVI VII die mensis Aprilis.*

Wspólne źródło zatem obudwóch sięga do r. 1342, czyli innemi słowy, do tegoż roku oba katalogi stanowią jeden, który przy przepisywaniu doznał drobnych zmian, dopełnień lub opuszczeń. Nie twierdzimy jednak bynajmniej, aby katalog krzesoborski i Series korzystały z jednego i tegożsamego rękopisu; prawdopodobniejszem jest raczej przypuszczenie, że miały przed sobą różne odpisy tegoż źródła.

Skróceniem umyślnem jest w katalogu krzesoborskim wiadomość o przywiezieniu relikwii przez Jeronimā »qui et attulit de Roma reliquias sanctorum«, podczas gdy Series ma: Qui et attulit reliquias secum scilicet caput sancti Vincencii levite et martiris et caput sancti Canciani martiris et brachia sanctorum Clementis, Georgii et Sebastiani martirum; że ta obszerniejsza wiadomość znajdowała się w źródle wspólnem, wynika już stąd, że i katalog Stenzlowski ją posiada.

Coś podobnego da się powiedzieć o notatce odnoszącej się do Tomasza I »qui edificavit chorum cum duce usque ad tectum«, której Series znów nie ma. Series opuściła ją przez niebaczość, albowiem tęsamą wiadomość zawiera także katalog Stenzlowski: »Hic edificavit chorum Wratislaviensem cum duce Heynrico usque ad tectum«.

Katalog krzesoborski wypisawszy pierwotne źródło, otrzymał dwie kontynuacje; pierwsza obejmuje końcowe wiadomości o Przecławie z Pogorzeli i o przeniesieniu Węcesława z Lubusza do Wrocławia; drugi kontynuator dodał wiadomości o Konradzie i o konsekracyi Piotra Nowaka; skreślił zaś krótkie swe notatki, które od poprzednich zapisek tem się różnią, że nie mówi »ordinatus« lub »consecratus«, lecz »coronatus«, zapewne około r. 1447, w którym Nowak został biskupem.

W Series zaś dodał po wypisaniu źródła przepisywacz, który około r. 1382 pisał, wiadomość końcową o Przecławie i notatkę o przeniesieniu Węcesława z Lubusza na biskupstwo wrocławskie.

Źródło wspólne było, jak widać, już katalogiem niezupełnie prostym, lecz obejmowało już liczne zapiski i dodatki historyczne.

Katalog Stenzlowski okazuje w wielu miejscach bliższe pokrewieństwo z Series aniżeli z katalogiem krzesoborskim i zdawaćby się mogło, jakoby Series była jego źródłem; temu się jednak sprzeciwia okoliczność, że w niektórych miejscach tekst jego bardziej zbliża się do katalogu krzesoborskiego, jak tego dowodzi następująca zapiska.

Katalog krzesoborski	Katalog Stenzlowski	Series
et capitulo <i>dedit omnes decimas in districtu Byczynensi et fertones in XVII villis circa Aureum montem, Lemberg, Hyrsberg.</i>	Hic eiam <i>dedit omnes decimas in districtu Biczynensi et fertones in villis circa Aureum montem et Lemberg</i> pro refeccionibus dominis canonicis; tunc valentes huiusmodi decime CCC marcas.	Hic dedit capitulo Wratislaviensi pro cottidianis refeccionibus decimas in XII villis circa Aureum montem et Lemberg et Hyrsberg et in districtibus Bytinensi et Cruczburg.

Katalog Stenzlowski nie mógł żadną miarą w tem miejscu korzystać z Series pomimo to, że niektóre wyrażenia tylko w nim i w Series zachodzą; nie korzystał także w ogóle z katalogu krzesoborskiego, bo różnice pomiędzy nimi są znaczne; stąd zaś wynika, że czerpał z tegosamego źródła co tamte, oraz że żaden z trzech katalogów nie jest wiernym odpisem źródła, lecz że wszystkie nawzajem się dopełniają. Katalog Stenzlowski swobodniej od tamtych czerpał z niego, skoro z przydłuższej zapiski o Przecławie wyjął tylko słowa »electus est absens in studio Bononiensi«. Dalsza wiadomość o tym biskupie: »Hic episcopus emit pro ecclesia Wratislaviensi ducatum Grotkoviensem et multa alia bona operatus est pro ecclesia Wratislaviensi« jest już jego własnością.

Jak w dwóch innych, tak i w Stenzlowskim katalogu kontynuacja następuje wśród zapiski o Przecławie; kiedy ona powstała, niewiadomo. Z opisu Stenzla wiemy, że wiadomość o śmierci Jodoka (1468) od innej ręki aniżeli tekst cały pochodzi; jest zatem dalszym dodatkiem; z Różyca zaś, który z Stenzlowskiego katalogu korzystał, wniesć możemy, że w rękopisie w jego posiadaniu będącym nie znajdował się wybór Jodoka. Czy zaś tekst od Przecława do Piotra Nowaka od jednego autora pochodzi lub od kilku, nie da się dziś już żadną miarą rozstrzygnąć.

O biskupie nazwanym »Swanko« pomówimy poniżej.

B.

Katalogi lubiąski i głogowski.

Drugi oddział odznacza się tem, że nie tylko ma biskupa Świętka, którego może słusznie nazywa Frankiem, lecz że posiada jeszcze jednego biskupa imieniem Magnus, który od r. 1141—1146 miał rządzić dyecezyą wrocławską. Głównymi jego reprezentantami są katalogi lubiąski i głogowski.

Z uwagi znajdującej się w katalogu lubiąskim bezpośrednio po wzmiance o śmierci Roberta r. 1140 zaszłej: »Nota, quod secundum cronicas dicitur quidam episcopus fuisse in Wratislavia nomine Magnus ante Ianicum, quod etiam monstrant ibi sex anni vacantes tempore Wladislai patris Boleslai curvi. Iste ergo fuit unus in numero«, należy wniesć, że właśnie katalog lubiąski tegoż biskupa wprowadził do historyi. Autor bowiem, jak to już Stenzel wykazał, znalazł w kronice polskiej następującą wiadomość: Habuit autem iste Vladislaus filium ex concubina, qui... dictus est Zbignewus. Hic de consilio profugarum ex consensu episcopi Magni Wratislaviensis... Cui (Vladislao) dum filius eius Boleslaus successisset, qui dictus est Curvus¹⁾... i ta spowodowała go umieścić Magnusa w szeregu biskupów wrocławskich.

¹⁾ Mon. Pol. hist. III. str. 625—626.

Wiadomość ta jednak jest pomyłką, bo wszystkie inne źródła, dawniejsze i późniejsze, znają tylko komesa Magnusa, który był kasztelanem a nie biskupem wrocławskim. Ale autor popełnił przy tej sposobności jeszcze drugi błąd, pomieszał bowiem Władysława Hermana z Władysławem II a Bolesława Krzywoustego z Bolesławem Wysokim i w ten sposób doszedł do rezultatu, że ów biskup Magnus istniał w latach 1141—1146. Skoro więc w katalogu lubińskim Robert był szóstym biskupem, to Janik — ponieważ Magnus »fuit unus in numero« — jest u niego z rzędu ósmym.

Jeżeli zatem katalog głogowski pisze: Anno Domini 1141 ordinatus est septimus episcopus Wratislaviensis Magnus tempore Wladislai; obiit anno 1146, to tę wiadomość, na co już wyrazy »tempore Wladislai« wskazują, mógł zaczerpnąć tylko z katalogu lubińskiego; katalog lubiński jest więc jego źródłem, z którego autor katalogu głogowskiego korzystał; od siebie dodał tylko krótką wiadomość o biskupie Nankierze (1327—1341). Potem nastąpiła dłuższa przerwa i dopiero w XV wieku znalazł się znów duchowny, który rozpoczęty katalog dalej prowadził. O bezpośrednich następcach Nankiera nie miał żadnych wiadomości, wiedział tylko, że ich było dwóch lub kilku — tak rozumiem »duo aliqui desunt«, gdzie niewątpliwie pomiędzy »duo« a »aliqui« opuszczono »vel«. Rzec swoją zaczął od Konrada, ale że rok ordynacyi tegoż nie był mu wiadomy, przeto napisał: Anno Domini Millesimo quadringentesimo... chcąc później datę dopełnić, gdy się o niej czegoś pewnego dowie. Kopiści zaś zmienili tę datę niepełną na rok mylny 1400 zamiast 1417. Ostatnia wiadomość tegoż autora odnosi się do roku 1490, w roczniku zaś głogowskim doprowadził rzecz swoją do r. 1493. Pisał zatem około tego czasu. Autor był niewątpliwie duchownym głogowskim; dowodzą tego jego Annales Glogovienses, w których nasz katalog się mieści, dowodzą tego także wiadomości o Głogowie w kontynuacyi naszego katalogu zawarte, bo wszystko go interesuje, co się do Głogowa odnosi. Stąd wniesć można, że wiadomość o założeniu kościoła Najśw. Panny w Głogowie za biskupa Imisława tylko temuż kontynuatorowi przypisać należy.

Inne drobne różnice tekstu zachodzące w katalogu głogowskim, również jak wiadomość o męczeństwie ś. Stanisława, są zapewne dziełem pierwszego kontynuatora żyjącego w XIV wieku.

Trudniejszym zadaniem jest wyjaśnienie ustępów, którymi katalog lubiński różni się od głogowskiego, choć, jak widzieliśmy, pierwszy jest źródłem bezpośredniem drugiego. Tak n. p. nie ma katalog głogowski wiadomości o »officium Laudunense« zaprowadzonem przez biskupa Waltera, o cofnięciu przez Iaroslawa dziesięcin nadanych klasztorowi lubińskiemu przez Żyrosława II, o przyczynie śmierci Wawrzyńca i t. p., również nie podaje dat dziennych śmierci różnych biskupów, które posiada katalog lubiński.

Czy te daty i wiadomości istniały w katalogu lubińskim wówczas, gdy z niego korzystał katalog głogowski tj. pierwszy kontynuator żyjący w XIV wieku?

Tyle jest pewna, że *Cronica principum Polonorum*, która podając na końcu t. z. »*Institutio ecclesiae Wratislaviensis*« korzystała z katalogu lubiąskiego, zna już wszystkie te wiadomości, o które tutaj chodzi, z wyjątkiem zapiski o śmierci biskupa Wawrzyńca, która jednak znana była Długoszowi wypisującemu katalog lubiąski. Stąd naturalny wniosek, że, skoro autor kroniki książąt polskich piszący w XIV wieku po r. 1382, znał już owe wiadomości, one istnieć musiały także już w XIV wieku, że zatem katalog głogowski umyślnie je opuścił.

Katalog lubiąski sięga do roku 1319 t. j. do śmierci Henryka z Wierzbna; czy jest on dziełem jednolitem jednego autora?

Gdy zwrócimy uwagę na to, że katalog od Waltera począwszy, starannie podaje dzień śmierci każdego biskupa aż do Tomasza I, u następnych zaś je opuszcza, to mimowoli nasuwa się myśl, że wiadomości o ostatnich trzech biskupach pochodzą od innego, mniej dbałego autora. Domysł ten potwierdza inna okoliczność.

Katalog donosząc, że Tomasz II »*multa adversa usque ad mortem sustinuit a principibus*« załącza wiadomość, że podobnego losu doznał i Tomasz I. Gdyby ta zapiska była własnością pierwszego autora, byłby ją niezawodnie umieścił pod Tomaszem I, dokąd ona należy, jak to i katalog głogowski i *Institutio* uczyniły. Z tego powodu sędzę, że ta wiadomość, również jak i notatka o Tomaszu II, w której jest wzmianka o jego śmierci, do kontynuatora należą, który je dołączył do katalogu po śmierci Henryka z Wierzbna. Pierwszemu zaś autorowi przypisujemy początek o Tomaszu II: »*Huic successit filius sororis eius Thomas II decimus sextus episcopus Wratislaviensis anno Domini 1270*«, oraz dalsze zdanie »*Et vacaverat... per sexennium*«.

Rozpatrując dni śmierci dodane biskupom od Waltera począwszy, jakich kontynuator już nie zapisuje, łatwo się przekonamy, że w ścisłym są związku z klasztorem lubiąskim; za Waltera bowiem »*conventus primus huc in Lubens adductus*«. Wiadomość ta zasługuje zupełnie na wiarę, choć dokument r. 1175 wystawiony przez Bolesława Wysokiego pozornie temu się sprzeciwia; książęta bowiem zakładający klasztory nie wystawiali zapewne dokumentu fundacyjnego w chwili, gdy sprowadzeni zakonnicy stanęli na miejscu, lecz wtedy, kiedy się już jako tako urządziwszy dali dowód, że sprostują zadaniu na nich złożonemu. Dlatego też Cystersi mogli przybyć do Szląska jeszcze za Waltera, który umarł r. 1169, pomimo to, że dokument fundacyjny pochodzi z czasów Żyrosława.

Z założeniem klasztoru powstaje nekrolog; w nim zapisują zakonnicy śmierć własnych braciszków, dobroczyńców i często także biskupów dyecezalnych, w Lubiążu zaczęli naturalnie od Waltera; że w późniejszych odpisach i przeróbkach nekrologu lubiąskiego poumieszczano także dowolnie, jak to Wattenbach już wykazał, i biskupów poprzednich, to nikogo zadziwić nie może, bo tego rodzaju pobożnych fałszerstw nieraz się dopuszczano; że zaś Robert I w nich

się mieści pod właściwą datą, da się łatwo tem wyjaśnić, że dzień jego śmierci podają tak inne nekrologi jak i Długosz. Stąd wnieść można, że datyienne dodane biskupom od Waltera do Tomasza I wypisano z pierwotnego nekrologu lubiąskiego i że to uczynił pierwszy autor żyjący około r. 1270. Jemu też zawdzięczamy niewątpliwie wszystkie inne wiadomości o Lubiążu, mieszczące się pod rubryką biskupów Waltera, Jarosława i Tomasza, również jak i inne zapiski znajdujące się w tymże katalogu. Stąd zaś wynikałoby, że pierwszy autor był zakonikiem lubiąskim i że katalog w tym kształcie, jak go posiadamy, powstał w Lubiążu około r. 1270 i że tamże w XIV wieku otrzymał krótką kontynuacyą.

Już powyżej przytoczyliśmy notatkę mówiącą o biskupie Magnusie a ułożonej na podstawie kroniki polskiej, która komesa Magnusa zamieniła przez pomyłkę jakąś w biskupa wrocławskiego. Na tej kronice opiera się jeszcze inna wiadomość umieszczona w zapisce o biskupie Franku: »Hic videtur falli chorus Wratislaviensis, quia Franco episcopus in cronica dicitur fuisse ante Magnum«. Jest to uwaga pod pewnym względem słuszną, albowiem w kronice o kilka wierszy przed Magnusem jest mowa o biskupie Franku¹ »instigante Francone episcopo«, o którym jednak niewiadomo, jakim był biskupem, choć wiemy, że żył około r. 1086. Autor kroniki polskiej żył i pisał około r. 1300 a więc zawsze później od autora głównego katalogu lubiąskiego; od niego więc te zapiski pochodzić nie mogą, natomiast mogą one być dziełem kontynuatora żyjącego w XIV wieku, bo nie sądzę, aby ktoś późniejszy je dodał; okazując zainteresowanie się przedmiotem, byłby niewątpliwie katalog dalej prowadził.

Kontynuator więc katalogu wprowadził do niego w XIV wieku Magnusa, w pierwotnym katalogu nie było go jeszcze, ale był już Franko, którego katalog henrykowski jeszcze nie zna.

Franko nie może być wtrętem kontynuatora, jak nim jest Magnus; poświadcza on to sam, mówiąc: »Hic videtur falli chorus Wratislaviensis, quia Franco episcopus in cronica dicitur fuisse ante Magnum«. Chorus znaczy chór i presbyteryum; mówiąc: »Hic videtur falli chorus Wratislaviensis« kontynuator ma niewątpliwie na myśli chór lub presbyteryum kościoła katedralnego w Wrocławiu i znajdujący się tam lub stamtąd pochodzący katalog biskupów, w którym Franko już się znajdował.

Tym katalogiem katedralnym, do którego kontynuator się odwołuje, nie może być katalog, w którym uczynił swą uwagę, bo znajdował się wówczas w posiadaniu klasztoru lubiąskiego; nie mogę także przypuścić, aby kontynuator, który się co do biskupów swego czasu ograniczał na bardzo krótkich notatkach, robił studia w Wrocławiu przeglądając tamtejsze katalogi, bo w takim razie byłby coś lepszego napisał. Pozostaje zatem tylko przypuszczenie, że obok katalogu lubiąskiego opracowanego przez głównego autora

¹) Mon. Pol. hist. III, str. 625.

miał przed sobą jeszcze tekst, który tamtemu służył za źródło. Ten tekst był niewątpliwie kopią katalogu katedralnego a pochodzenie jego musiało być na czele wyrażone samym tytułem: *Catalogus chori Wratislaviensis*. Franko zatem znajdował się w wrocławskich katalogach już w drugiej połowie XIII wieku a więc bardzo wcześnie. Ta okoliczność sama przez się nie pozwala tej wiadomości zupełnie odrzucić, choć pozornie panuje pomiędzy nią a innemi świadectwami sprzeczność. Katalog bowiem henrykowski, najdawniejszy z wszystkich, nie zna go wcale a oryginalny dokument Żyrośława z r. 1185 jest dowodem, że tenże rzeczywiście i po r. 1181 swą dyecezyą rządził. Nie może tu wchodzić w rachubę wiadomość Długosza, który podaje: »Hic (Franczko sive Franciscus) duas villas, quas episcopatus suus Wratislaviensis in Cracoviensi diocesi habuit, videlicet Groszkowicze et Szdanow cum praedictarum villarum duabus decimis manipularibus, quae etiam ad episcopum Wratislaviensem pertinebant, cum monasterio Myechoviensi cambivit pro villis et decimis etiam duabus¹, albowiem w źródle jego t. j. w albumie miechowskim biskupa nie wymieniono imiennie; imię przez niego dodane jest tylko jego domysłem, który tutaj niczego nie dowodzi.

Aby dwie tak sprzeczne wiadomości pogodzić, jest tylko jedno przypuszczenie możliwem, że r. 1170 kapituła wrocławska podzielona była na dwie partye, z których każda swego własnego kandydata postawiła i biskupem obrała i że na podstawie tego faktu lub wiadomości o nim w pierwotnym katalogu wpisano obok Żyrośława i imię Franka. Kiedy to się stało, zobaczymy poniżej.

III.

Wspólne źródło rodziny drugiej.

Skoro Magnus jest wtrętem kontynuatora XIV wieku, upada główna różnica dzieląca oddział drugi od pierwszego a katalog lubiąski musiał wypłynąć także z tegosamego źródła, co katalogi pierwszego oddziału.

Katalogi pierwszego oddziału mają źródło wspólne sięgające do r. 1342; ponieważ katalog lubiąski już w XIII wieku otrzymał kontynuacyą, źródło, z którego on i tamte wypłynęły, mogło także dochodzić najwyżej do r. 1270, w którym to czasie katalog lubiąski otrzymał kontynuacyą.

W tem źródle wspólnem mogły się znajdować tylko te wiadomości, które wszystkim katalogom całej rodziny drugiej są wspólne. Wiadomości więc o przywiezieniu relikwii do Wrocławia, również jak wiersz stojący na czele katalogu lubiąskiego w niem się jeszcze nie znajdowały. Pierwsza wiadomość została dodana dopiero po roku 1270, drugą zawdzięczamy autorowi lubiąskiemu piszącemu około r. 1270. Źródło to było bardzo krótkie:

¹) Ioannis Długossii Opera omnia I, str. 458.

A. D. 1051 ordinatus est Ieronimus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1062.

A. D. 1062 ordinatus est Iohannes episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1072.

A. D. 1074 ordinatus est Petrus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1111.

A. D. 1112 ordinatus est Sirozlaus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1120.

A. D. 1120 ordinatus est Haymo episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1126.

A. D. 1127 ordinatus est Robertus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1140.

A. D. 1146 ordinatus est Ianik episcopus Wratislaviensis. Qui translatus fuit in archiepiscopum.

A. D. 1148 ordinatus est Walterus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1169.

A. D. 1170 ordinatus est Syroslaus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1180.

A. D. 1181 ordinatus est Franco episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1198.

A. D. 1199 ordinatus est Iaroslaus episcopus Wratislaviensis; obiit A. D. 1201.

Tak daleko, zdaje się, sięgało wspólne źródło drugiej familii; o Cypryanie bowiem używają już obydwie oddziały zupełnie odrębnych wyrażań, co nie może być przypadkiem n. p.

Katalog lubiąski.

Huic successit decimus tercius dominus Ciprianus *Lubusensis episcopus, qui prius fuerat abbas albi ordinis ad S. Vincentium in Wratislavia*. Qui obiit anno Domini 1207 11 Kal. Decembris.

Pierwszy oddział (Series).

Cyprianus duodecimus episcopus *assumptus est de ecclesia Lubicensi, ubi erat episcopus, anno Domini 1201; obiit anno Domini MCC secundo (zamiast sexto).*

Że to niezależne od siebie już kontynuacje, na to wskazuje także data śmierci, która w obydwóch oddziałach jest różna; roku ordynacyi zaś katalog lubiąski wcale nie podaje.

IV.

Katalog pierwotny.

Mamy zatem dwa katalogi dawne, które są źródłami wszystkich dziś jeszcze istniejących katalogów; obydwie pochodzą jeszcze z XIII wieku; są to: źródło katalogu henrykowskiego, które nazwiemy B. i katalog wspólny familii drugiej, który oznaczamy literą C.

O katalogu B., który sięga do śmierci Wawrzyńca zaszłej w r. 1232, mówiliśmy już przedtem i przy tej sposobności wyraziliśmy przypuszczenie, że nie jest dziełem jednolitem jednego autora, lecz że zapiski obejmujące biskupów Cypryana i Wawrzyńca należą do kontynuacji. Zdanie to uzyska potwierdzenie, jeżeli się okaże, że B. i wspólny katalog rodziny drugiej C. sięgający do roku 1201 wypłynęły z jednego źródła.

Obydwa katalogi B. i C., nie są bynajmniej identyczne; zachowują bowiem pomimo wielu podobieństw te różnice, które stanowią charakterystykę obydwu rodzin katalogów.

Zachodzi zatem kwestya, czy B. i C. pomimo podobieństwa nie są katalogami samodzielnymi, powstałymi prawie współcześnie, a jednak niezależnie od siebie, czyli pomimo różnic nie czerpały z wspólnego źródła, które w takim razie sięgać mogło tylko do r. 1201 t. j. tak daleko jak C.

Kwestyą tę rozstrzygnie na korzyść drugiej alternatywy okoliczność, że według C. pomiędzy Robertem a Janikiem jest luka niczem dotąd nie objaśniona, obejmująca lat sześć. W tem sześcioleciu jednak rządziła diecezyą wrocławską dwóch biskupów, Robert i Konrad, których w katalogach opuszczono, jak poniżej wykażemy. I w B. brak tych dwóch biskupów, choć przerwę katalog zatarł rozciągając rządy Janika do roku 1141. Skoro tak jest, to nie może ulegać żadnej wątpliwości, że B. i C. czerpały z źródła wspólnego, w którym ta luka już istniała; źródło to pierwotne oznaczamy literą A. W tem prazródle A. mogło się mieścić tylko to, co B. i C. wspólnie posiadają; to zaś, czem się B. i C. różnią, może być dziełem tylko autorów opracowujących B. i C. i nie znajdowało się w A. Jeżeli zatem B. i C., jedno z drugim, porównujemy, dochodzimy do następujących rezultatów:

Rok ordynacji Jeronima nie znajdował się w prazródle A., bo B. podaje 1046 a C. 1051. Inaczej ma się sprawa z rokiem śmierci, którym według B. jest r. MLXIII a według C. MLXII. Aby sprzeczność tych dat wyjaśnić, musimy się uciec do innego źródła; jest nim rocznik kapitulny krakowski.

Rocznik ten powstał w drugiej połowie XIII wieku i przechował się w oryginale. Nie jest to dzieło autora piszącego według tradycji, lecz jest to kompilacja, do składu której weszła wielka część najdawniejszych roczników. Wystarczy, gdy nadmienię, że kompilator miał przed sobą roczniki niemieckie, które z zaprowadzeniem chrześcijaństwa przybyły do Polski i tutaj otrzymały kontynuację sięgającą do r. 1028. Z powodu właśnie, że kompilator z dawnych korzystał źródeł, zasługują jego wiadomości o biskupach wrocławskich na szczególną uwagę, gdyż niewątpliwie z jakiegoś starego rocznika kapituły wrocławskiej wypłynęły.

Rocznik ten wrocławski był bardzo krótki, jak sądzimy, bo dziś naturalnie wiedzieć nie możemy, które wiadomości dziejowe do historii książąt polskich się odnoszące z niego przeszły do kompilacji XIII wieku. Zapiski rocznika kapitulnego, które się do biskupów wrocławskich ściągają, są następujące:

1065 Ieronimus episcopus Vratislaviensis obiit.

1074 Ordinatio Petri episcopi Vratislaviensis.

1110 Petrus episcopus Vratislaviensis obiit.

1126 Heymo episcopus Vratislaviensis obiit. Robertus successit.

Ponieważ rocznik kapitulny o śmierci Roberta nie wspomina ani o przeniesieniu go na stolicę krakowską — ma bowiem tylko wiadomość: »1142 Radost episcopus Cracoviensis obiit. Robertus succedit« i »1143 Robertus episcopus Cracoviensis obiit. Matheus succedit« — przeto przypuścić się godzi, że źródło wrocławskie dalej jak do r. 1126, względnie 1127, nie sięgało.

Według rocznika kapitulnego umarł Jeronim roku 1065 (MLXV), według rocznika kamienieckiego nawet dopiero r. 1067, a skoro katalog henrykowski w zgodzie z rocznikiem tamtym podaje, że następcą Jeronima Jan r. 1066 został ordynowany, nie mógł w A. stać MLXIII, lecz inny, późniejszy rok a więc prawdopodobnie MLXVI, co pisarz henrykowski nieuważnie przeczytał jako MLXIII; podobne pomyłki przytrafiają mu się częściej.

Skoro r. 1066 uważamy za uzasadniony a r. 1063 za pomyłkę późniejszą, to się nasuwa pytanie, dlaczego C. podaje r. 1062 a nie r. 1066. Otóż na to odpowiadamy przypuszczeniem, że V w liczbie MLXVI, która za czasów B. była jeszcze czytelna, za C. już była niewyraźna; kreska boczna zatarła się, wskutek czego C. czytało MLXII zamiast MLVI.

Rok ordynacji Jana również nie mieścił się w A., bo B. ma 1066, C. zaś 1062: obydwie daty wyprowadzono z roku śmierci poprzednika, o którym co dopiero mówiliśmy; natomiast znajdował się w A. rok śmierci jego 1072. Przy następnych biskupach Piotrze, Żyroslawie, Hajmonie czyli Imisławie i Robercie znajdował się wszędzie w A. rok ordynacji i rok śmierci, bo B. i C. podają te same daty. Jeżeli zaś katalog henrykowski jako datę śmierci Piotra przytacza r. MCII a ordynację Żyroslawa odnosi do r. MCXII, to się niewątpliwie zakonnik henrykowski znów pomylił pisząc MCII zamiast MCXI.

Ostatnie zapiski podające dokładne już i zgodne wiadomości o ordynacji i śmierci biskupów, pochodzą w A. niewątpliwie od człowieka współczesnego, który po r. 1140 przestał pisać, albowiem następne wiadomości wielce od nich się różnią i wskazują na autora już w XIII wieku piszącego, który o najbliższych następcach Roberta nie posiadał żadnych dokładnych i pewnych relacji.

Rok 1140 znajdował się już w pierwotnem źródle, ale tamże nie była jeszcze wiadomość o przeniesieniu Roberta z Wrocławia do Krakowa i nie mogła tam być, skoro A. donosi, że Robert umarł r. 1140 biskupem wrocławskim; posiada ją tylko katalog henrykowski, do którego się ona dostała z rocznika kamienieckiego, jak to przedtem już wykazaliśmy.

Przeniesienie atoli jakiegoś Roberta, biskupa wrocławskiego, na biskupstwo krakowskie jest faktem poświadczonym przez liczne źródła, które, jak katalogi biskupów krakowskich i roczniki polskie, to zdarzenie odnoszą do czasów nieco późniejszych:

Katalog II: Radost 1117 25 annos; umarł zatem 1142.

„ „ Robertus 1143 2 annos; umarł zatem 1144.

Katalog III: Robertus. Hic primum fuit episcopus Wratislaviensis, deinde mortuo Radost, assumptus est in episcopum Cracoviensem anno Domini 1142 seditque annis duobus et anno 1144 moritur.

Rocznik kapitulny: 1142 Radost episcopus Cracoviensis obiit. Robertus succedit. 1143 Robertus episcopus Cracoviensis obiit. Matheus succedit.

Rocznik lubiński: 1143 Robertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ibi obiit.

1144 Matheus in episcopum Cracoviensem ordinatus presedit 23 annos.

Według pierwotnego katalogu biskupów wrocławskich, śmierć Roberta nastąpiła r. 1140; według roczników i katalogów polskich, których wiarogodności nie zarzucić nie można, Robert 1143 został przeniesiony do Krakowa, gdzie roku następnego umarł.

Ponieważ pomyłka po jednej i drugiej stronie jest wykluczona a katalog pierwotny wrocławski podając rok śmierci Roberta temsamem twierdzi stanowczo, że umarł biskupem wrocławskim, więc wiadomość o przeniesieniu Roberta nie może się odnieść do Roberta zmarłego r. 1140, lecz do następcy jego tegożsamego imienia, którego w katalogu wrocławskim opuszczono.

Że zaś po śmierci Roberta I rzeczywiście opuszczono biskupa Roberta II, na to posiadamy następujący dowód ścisły:

Nekrolog klasztoru ś. Wincentego pod Wrocławiem podaje pod dniem 12 Kwietnia śmierć Roberta biskupa a wszyscy odnoszą ją do biskupa Roberta krakowskiego, co jednak jest mylnem, albowiem nekrolog lubiński zaznacza tegoż dnia śmierć: Roberti episcopi Wratislaviensis¹ a nekrolog czeski pod dniem 13 Kwietnia: Robertus episcopus Wratislaviensis².

Jeżeli wiadomość nekrologu klasztoru ś. Wincentego bez trudności dałaby się odnieść do Roberta, biskupa krakowskiego, to znów zapiski nekrologów lubińskiego i czeskiego do niego żadną miarą ściągać się nie mogą, bo gdyby o nim myślały, pisałyby: Robertus episcopus Cracoviensis, bo umarł biskupem krakowskim a nie wrocławskim a wieść przeniesiona mogła mówić tylko o śmierci biskupa krakowskiego, przyczem było dla każdego rzeczą obojętną, że nieboszczyk przedtem był biskupem wrocławskim. Skoro zaś nekrologi polskie i czeskie mienia go być biskupem wrocławskim, więc rzeczywiście umarł biskupem wrocławskim, a w takim razie ta wiadomość może się odnieść tylko do Roberta I, który według wszystkich katalogów wrocławskich rzeczywiście r. 1140 umarł jako biskup wrocławski.

¹) Mon. Pol. hist. V, str. 619.
Boemicum).

²) Dobner: Mon. hist. Boemiae T. III. (Necrologium

Dzień śmierci Roberta, biskupa krakowskiego, nie jest znany. Ale oprócz Roberta II opuszczono w A. jeszcze i jego następcę.

Rocznik lubiński podaje pod r. 1145: »Dedicatum est altare in Lubin sancte Marie a Conrado episcopo«.

Lubin leży na południe od Poznania w diecezyi poznańskiej; że tu nie ma mowy o biskupie poznańskim, wynika już stąd, że nim wówczas był Boguchwał, który według tegoż rocznika umarł r. 1146. Skoro Konrad nie był biskupem diecezjalnym, musiał niewątpliwie godność biskupią piastować w jednej z pobliskich diecezyi. W Krakowie jednak rządził wówczas Mateusz, w Kujawach Werner, który żył jeszcze r. 1148; w Płocku był biskupem Aleksander 1129—1156 a w Lubuszu Bernard 1133—1147. Pozostaje tylko Wrocław, gdzie według katalogów po roku 1140 stolica biskupia przez sześć lat niby wakowała, co dostrzegł już katalog lubiński »quod etiam monstrant ibi sex anni vacantes tempore Wladislai patris Boleslai Curvi — ma być Alti.

Że zaś biskup Konrad nie tylko w Lubinie, ale i Wrocławiu dobrze był znanym, wynika stąd, że tak nekrolog lubiński jakoteż nekrolog klasztoru ś. Wincentego pod Wrocławiem śmierć jego zapisały pod dniem 2 Marca. Jeżeli wydawca niemiecki nekrologu ostatniego w Konradzie domyśla się biskupa kamieńskiego, to na to odpowiedzieć można tylko to, że ani nekrolog lubiński ani wrocławski nie zawierają żadnych wiadomości odnoszących się do Kamienia, że wiadomość nadeszła z Kamienia do Lubina i Wrocławia różniłaby się niezawodnie znacznie w dacie dziennej. Jeżeli zatem Robert II r. 1143 został przeniesiony do Krakowa, to pomiędzy nim a Janikiem zostaje jeszcze luka, którą właśnie Konrad wybornie wypełnia. Sądzę więc, że i Konrad był biskupem wrocławskim.

Skoro rok 1140 jest uzasadniony, skoro po nim opuszczono aż dwóch biskupów, należy przypuścić, że kontynuator pierwotnego katalogu nie był współczesnym, lecz że co najmniej kilkadziesiąt lat później żył, co nam wytłumaczy także tę okoliczność, że o znanych już sobie biskupach dawniejszych tylko bardzo niedokładne posiadał wiadomości.

Rok ordynacyi Janika nie był znany kontynuatorowi, bo B. podaje r. 1141 a C. 1146; wiedział jednak, że został przeniesiony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, lecz niewiedomo mu było, w którym roku to się stało, bo według B. nastąpił po nim Walter r. 1146 a według C. r. 1148; ale wszystkie te daty są niedokładne, albowiem dnia 3 Marca r. 1149 stolica gnieźnieńska jeszcze nie była obsadzona, jak to wynika z bulli Eugeniusza III¹. Walter zatem najwcześniej r. 1149 mógł zasiadać na tronie biskupim wrocławskim.

Różnorodność tych dat jest najlepszym dowodem, że w A. ich wcale nie było; natomiast znajdowała się w nim już data śmierci Waltera r. 1169 zaszłej, rok bowiem MCLIX katalogu henrykowskiego jest niewątpliwie

¹) Grünhagen Regesten nr. 31.

tylko zwykłą — trzecią już z rzędu — pomyłką pisarza henrykowskiego zamiast MCLXIX.

I rok ordynacyi Żyrosława nie mieścił się w A., albowiem B. podaje r. 1171, C. zaś 1170. Rok jednak śmierci jego 1198 był w niem zapisany, gdyż w B. i C. się powtarza, choć C. go przypisuje nie Żyrosławowi, lecz Frankowi; na jakiej to się stało podstawie, wyjaśnię poniżej, inówiąc o katalogu C.; tutaj tylko należy stwierdzić, że imię Franka w pierwotnym katalogu, gdy z niego źródło katalogu henrykowskiego korzystało, jeszcze się nie znajdowało.

Co się tyczy Jarosława, to w A. był zapisany już rok ordynacyi i śmierci jego.

Tak daleko sięgało A., wspólne źródło katalogów B. i C.; ten pierwotny katalog wyglądał więc tak:

Ieronimus episcopus Wratislaviensis obiit anno Domini 1066.

Ioannes episcopus Wratislaviensis obiit anno Domini 1072.

Petrus episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. 1074, obiit A. D. 1111.

Ziroslaus episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. 1112, obiit A. D. 1120.

Heymo episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. 1120, obiit A. D. 1126.

Robertus episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. 1127, obiit A. D. 1140.

Kontynuacya.

(Brak dwóch biskupów Roberta II, 1140—1143 i Konrada, 1143—1146).

Ioannes al. Ianik episcopus Wratislaviensis; qui translatus fuit in archiepiscopum.

Walterus episcopus Wratislaviensis obiit A. D. 1169.

Ziroslaus episcopus Wratislaviensis obiit A. D. 1198.

Iaroslaus episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. 1199; obiit A. D. 1201.

V.

Katalog B.

Około r. 1232 opracował katalog pierwotny i doprowadził go do swoich czasów autor katalogu B. mniej więcej w tym kształcie, w jakim go nam przechował zakonnik henrykowski. Brak niektórych dat w A. nie zadowolnił go, starał się zatem go usunąć i dat dopełnić. Pod tym względem był mu przydatny rocznik kamieniecki tak zwany, który jednak musiał być wówczas obszerniejszym aniżeli jest dzisiaj. Że z niego korzystał, przytoczyliśmy już dowód powyżej.

Jak w roczniku krakowskim pod r. 1046 znajduje się wiadomość: »Aaron... in episcopum (Cracoviensem) assumitur«, tak mógł znaleźć w swoim roczniku zapisę: »1046 Hieronimus in episcopum assumitur«, lub »ordinatur«; nie sędzę bowiem, aby tę datę autor na chybił trafił położył. Za tą datą przemawiają i względy dziejowe. Wiadomo bowiem, że po śmierci Mieszka II i po wypędzeniu Ryksy i jej syna Kazimierza wybuchły w Polsce rozruchy, które po części skierowane przeciw religii chrześcijańskiej i duchowieństwu katolickiemu, zburzyły nowy porządek. Temu losowi uległy w większej lub mniejszej mierze wszystkie biskupstwa w Polsce. Gdy Kazimierz powróciwszy do kraju z grubszego się uporał z zagranicznymi i wewnętrznymi nieprzyjaciółmi, przywrócenie biskupstw musiało być pierwszym jego zadaniem. Roku 1046 porządek w kraju był już tak dalece ustalony, że w Krakowie Aaron mógł zająć tron biskupi; nie byłoby więc nic dziwnego, gdyby książę i dla Szlązka już wówczas wyznaczył biskupa. Jeronim jednak r. 1046 nie mógł rezydować w Wrocławiu, albowiem Wrocław był wówczas jeszcze w ręku Czechów, którym to miasto dopiero r. 1150 odebrano. Dzieje r. 1050, o których poniżej jeszcze mówić będziemy, tudzież tradycya, która podaje, że biskupi wrocławscy niegdyś w Ryczynie i Smogorzewie mieszkali, zdają się na to wskazywać, że r. 1046 większa część prawego brzegu Odry już była w posiadaniu Polaków i że Jeronim pozbawiony właściwej stolicy biskupiej tymczasowo sprawował swe rządy w jednym z miast wspomnianych. Tradycya bowiem tylko do lat 1046—1050 ściągać się może, bo r. 1000 Wrocław już był stolicą biskupią a przed 1146—1050 ani po tych latach nie były warunki tego rodzaju, aby podobna tradycya mogła powstać.

Skoro Jeronim umarł r. 1066, roku ordynacyi następcy jego (1066) łatwo się było można domysleć, gdyż sprawy tego rodzaju zwykle w przeciągu roku się załatwiały.

Późniejsze zapiski do Roberta włącznie znalazł autor już gotowe w A. Robert umarł r. 1140; autor katalogu B. zatem nie wiedząc nic o tem, że po nim nastąpili Robert II i Konrad, połączył zwyczajnym sposobem rządy Janika z Robertem, odnosząc jego ordynację do r. 1141.

Na jakiej podstawie obliczył lata 1146 i 1171, do których przenosi ordynacją Waltera i Żyrośława, niewiadomo; tyle tylko jest pewna, że r. 1146 jest mylnym, jak to już widzieliśmy, a rok 1171 jest wątpliwym, gdyż inne katalogi mają r. 1170, która data tembardziej zasługuje na uwagę, że biskup Walter umarł dnia 28 Stycznia r. 1169.

Oprócz tych liczb dodało B. do katalogu A. jeszcze trzy zapiski, z których dwie, wiadomość o męczeństwie ś. Stanisława za czasów Piotra i notatkę o przeniesieniu Roberta II z Wrocławia do Krakowa wyjęło z rocznika kamienieckiego. Wiadomość ostatnią połączyło mylnie z Robertem I, choć A. opiewało wyraźnie, że tenże r. 1140 umarł biskupem wrocławskim a rocznik kamieniecki przeniesienie zapisuje pod r. 1143, ale nad tem się B. wcale nie zastanowiło.

O Janiku wiedział autor B., że tylko krótki czas był biskupem wrocławskim i dlatego zapiskę oryginału »qui translatus fuit in archiepiscopum« zamienił na »Hic pauco tempore exacto in Wratizlaviensi ecclesia translatus est in archiepiscopatum Gnezinensem, in quo honorabiliter dies suos exegit«.

VI.

Katalog C.

Pierwotny katalog A. jest również podstawą C., który to katalog jest wspólnym źródłem wszystkich członków rodziny drugiej. Tekst C. wyłuszczyliśmy już przedtem; dochodzi jak i A. tylko do Jarosława włącznie. Od Cypryana już obydwa oddziały rodziny drugiej mają samodzielne kontynuacje. Czy zatem katalog C. powstał bezpośrednio w kilku tygodniach lub miesiącach po A.? Przypuszczenie takie jest niemożliwe, bo autor żyjący i piszący około r. 1201 nie mógłby pomieścić biskupa Franka w latach 1181—1198, w którym to czasie, jak to znać musiał, diecezyą wrocławską rządził Żyrosław.

Nie można także przypuścić, aby ktoś późniejszy opracował A. nie doprowadziwszy katalogu do swego czasu albo dodawszy przynajmniej jednego lub kilku biskupów.

Skoro tak jest, pozostaje tylko jedno przypuszczenie, że najwcześniejszy kontynuator drugiej rodziny zarazem opracował i pierwotny katalog; tymże zaś jest zakonnik lubiąski żyjący około r. 1270, który jak to już widzieliśmy, wiele okazywał zamięłowania historycznego. Jeżeli zaś tak, to powinien katalog lubiąski do Tomasza II być wspólnym źródłem wszystkich innych katalogów rodziny drugiej, co jednak nie ma miejsca, gdyż pokrewieństwo wszystkich sięga tylko do r. 1201.

Okoliczność ta pozornie bardzo dziwna da się jednak łatwo objaśnić.

Wykazaliśmy już przedtem, że w Lubiążu jeszcze w XIV wieku znajdowała się obok katalogu lubiąskiego kopia katalogu wrocławskiego, który w gruncie rzeczy niczem innym nie był jak tylko pierwotny katalog A., a który autorowi lubiąskiemu służył za źródło. Przypuśćmy zatem, że tenże, zanim na oddzielnych kartach ułożył swój katalog, źródła swego dopełniał w odpisie, który miał przed sobą, dodając daty brakujące i że ten egzemplarz z poprawkami jego własnoręcznymi lub odpis jego służył potem innym za źródło, to w takim razie zagadka jest rozwiązana i zrozumiemy, jakim sposobem nie całość, lecz część katalogu lubiąskiego stała się źródłem drugich.

Gdy zaś po dopełnieniu źródła coraz więcej mu się zbierało materiałów, których w pierwotnym katalogu już nie było gdzie pomieścić, postanowił zakonnik lubiąski ułożyć oddzielny katalog, który się nam z krótką kontynuacją przechował w rękopisie lubiąskim. Przypatrzmy się teraz jego pracy nieco bliżej.

Autor lubiąski pisze, że Jeronim został ordynowany r. 1051, podczas gdy katalog henrykowski podaje r. 1046. Rok 1046 staraliśmy się uzasadnić

poprzednio, ale i dacie katalogu lubiąskiego nie możemy odmówić znaczenia i wagi. Autor był człowiekiem ciekawym, który skrzętnie poszukiwał wiadomości, a w owym czasie można było jeszcze znaleźć takowe. Wiersze, które dziś na czele katalogu lubiąskiego stoją, choć prawdopodobnie nie przechowały się w pierwotnej postaci, wskazują nam źródło owej daty. Istniał bowiem w XIII wieku wiersz utrwalający w pamięci ludzkiej rok ponownego założenia stolicy biskupiej w Wrocławiu, który prawdopodobnie brzmiał jak następuje:

Quondam per monarcham dictum Kazimirum
Est institutus Wratislaus pontificatus
Anno post Christum natum milleno decies quino.

Wiersz ten przerobił nasz autor, chcąc w nim pomieścić Jeronima i zarazem dać wyraz tradycji o mnichostwie Kazimierza, w ten sposób:

Quondam per monachum regem dictum Kazimirum
Est institutus Wratislaus pontificatus.
Primus Ieronimus episcopus estque creatus,
Post Christum natum suscepit pontificatum
Annos post mille decies quinosque vir ille.

Według tradycji w tym wierszu przechowanej przywrócenie biskupstwa wrocławskiego miało miejsce r. 1050; jeżeli zaś Jeronim według C. r. 1051 został ordynowany biskupem wrocławskim, według B. zaś r. 1046, to należy rozumieć, że r. 1051 zajął stolicę wrocławską, podczas gdy przedtem gdzieś indziej rezydował.

Jeżeli zatem data w wierszu powyższem przytoczona jest rzeczywiście starożytna, powinna nie tylko nie sprzeciwiać się innym wiadomościom, lecz raczej je objaśnić i przez nie być objaśnioną. Krajowych źródeł z owych czasów nie mamy niestety, ale roczniki obce, od nich wcale niezależne a mianowicie *Annales Altahenses maiores*¹ i *Annales Herimanni Augiensis*² objaśniają nam nieco dzieje r. 1050, albowiem *Annales Altahenses* podają: Tum accusatur Kazemer dux Bolaniorum, quod vi sibi usurpavit provinciam datam ab imperatore Boiemorum duci. In villa regia Gosolarae ad imperatorem venit et obiectum iureiurando excusavit; in quibus culpabilis fuit, hoc iuxta placitum imperatoris correxit, accepta gratia domum rediit. Heriman zaś opowiada: 1050. Imperator contra Gazmerum ducem Bolanorum rebellionem molientem expeditionem parat gravique infirmitate detentus pacem eum pactumque petentem suscipiens discessit etc.

Z tych źródeł wynika, że r. 1050 Kazimierz odebrał Czechom prowincję, którą cesarz Henryk tymże niegdyś był przyznał. Cesarz zamierzał wskutek

¹) Mon. Germ. hist. SS. XX, str. 805.

²) Mon. Germ. hist. SS. V, str. 129.

tego przeciw księciu polskiemu wyruszyć z wojskiem, ale choroba jego i przybycie Kazimierza na dwór cesarski w Goslarze załagodziły sprawę; przyszło pomiędzy nimi do porozumienia, którego szczegóły jednak nie są znane. Tą prowincją, o której tu mowa, może być tylko Szląsk, na to wskazuje już położenie jej między Polską a Czechami; tego dowodzi także wiersz powyżej przytoczony, bo jeżeli r. 1050 Kazimierz na nowo urządził biskupstwo wrocławskie, t. j. jeżeli Wrocław jako stolicę przeznaczył Jeronimowi, wtedy Wrocław i Szląsk cały musiały się znajdować w jego ręku. Tak więc data w wierszu podana zgadza się zupełnie z innymi źródłami.

Roku 1050 Kazimierz, który dnia 24 Listopada bawił u cesarza w Goslarze, ułożył z nim swoje stosunki. Czesi jednak poniosłszy tak wielką stratę nie uspokoili się i dopiero r. 1054 przyszło do ugody pomiędzy nimi a Polską. Zawarto ją niewątpliwie na Zielone świątki w Kwedlinburgu, gdzie cesarz Henryk wówczas bawił i gdzie także książęta Kazimierz i Brzeczisław się znajdowali. Brzeczisław drogo sprzedał swe prawa i pretensje do Wrocławia i innych miast szląskich, które roku 1038 zdobył i z łaski cesarza do r. 1050 trzymał, albowiem Kosmas donosi: »Anno dominicae incarnationis 1054 urbs Wratizlav et aliae civitates a duce Bracizlao redditae sunt Poloniis ea conditione, ut quam sibi tam suis successoribus quingentas marcas argenti et 30 auri annuatim solverent.

Nie Wrocław zatem, jak Kosmas donosi, i inne miasta, odstąpił Brzeczisław Polakom, bo ich już nie posiadał, lecz swe prawa do nich za haracz wysoki, na który Kazimierz zgodzić się musiał, chcąc sobie i krajowi swemu zapewnić spokój po zaszłych burzach tak bardzo potrzebny.

Ponieważ autor lubiąski mylnie zamiast r. MLXVI, w którym Jeronim umarł, wyczytał MLXII, więc rzeczą było dla niego naturalną, że i ordynację Jana przeniósł do tegoż roku¹.

O Janiku miał lepszą wiadomość, aniżeli B., bo wiedział, że po śmierci Roberta I Janik dopiero r. 1146 nastąpił a zapiska ta zasługuje na zupełną wiarę. Niewiadomo mu było jednak, w którym roku Janik się przeniósł na stolicę arcybiskupią w Gnieźnie, bo jako rok ordynacji jego następcy Waltera podaje rok 1148, podczas gdy to miało miejsce najwcześniej r. 1149².

Czy rok ordynacji Żyrosława 1170 polega na zapisce, czy jest prostą kombinacją z daty śmierci poprzednika, nie da się dziś już rozstrzygnąć. Rok śmierci jego 1198 znalazł już w pierwotnym katalogu, ale znalazł tam jeszcze co innego, co około r. 1232 nie było, imię biskupa Franka

Zapiska katalogu A. brzmiała pierwotnie:

Žyroslaus episcopus Wratislaviensis obiit A. D. 1198.

Po roku 1232 dopisał ktoś imię Franka na podstawie wiadomości, jak przypuszczamy, że wybór Żyrosława nie był zgodny, że miał współzawodnika

¹) Ob. str. 547.

²) Ob. str. 549.

w osobie Franka, który czas jakiś obok niego rządził dyecezyą wrocławską; autor lubiąski znalazłszy zatem taką wiadomość:

Zyroslaus ep. Wrat. obiit A. D. 1198.

Franko.

Iaroslaus ep. Wrat. ordinatus est A. D. 1199; obiit A. D. 1201 musiał z góry przypuścić, że Franko był następcą Żyrośława, oraz że Żyrośław, jeżeli Franko po nim nastąpił a Jarosław r. 1199 został biskupem, nie mógł umrzeć r. 1198; sądził zatem, że datę śmierci mylnie dopisano przy Żyrośławie zamiast przy Franku. Chodziło więc jeszcze o to wysledzić rok, w którym Franko mógł rozpocząć swe rządy.

Autorowi były niewątpliwie znane uchwały synodu łęczyckiego z r. 1180, wiedział zatem, że Żyrośław w nim brał udział, a że więcej o nim nie miał wiadomości, przypuścił, że tegoż roku jeszcze umarł i dlatego przenosi na rok 1081 ordynację Franka.

Dopełniwszy w ten sposób dat w kopii katalogu katedralnego, opracował cały katalog oddzielnie, zbogacając go wiadomościami skądinąd zebranymi.

Na czele nowego katalogu położył wiersz powyżej wspomniany a pod Walterem i Jarosławem dodał ciekawe wiadomości skądinąd nieznane, oraz zapiski odnoszące się do klasztoru lubiąskiego, o których przedtem już mówiliśmy. Od Cypryana poczynawszy prowadził już samodzielnie katalog aż do roku 1270.

Kopia katalogu katedry wrocławskiej, która jeszcze około r. 1319 w Lubiążu się przechowywała, dostała się potem, w postaci przez zakonnika lubiąskiego jej nadanej, innemu duchownemu, który około r. 1342 przepisał go, katalog aż do swych czasów doprowadził. On to pierwszy podał wiadomość o relikwiach przez Jeronima z Rzymu przywiezionych i uczynił go rzymskim szlachcicem.

Imię Franka było w jego tekście już trochę niewyraźne a że małe »s« i »f«, oraz »v« i »r« w dawnych rękopisach są dość do siebie podobne, odczytał je mylnie »Swanko«, z czego jeden z późniejszych kontynuatorów zrobił znów »Swantko« t. j. Świętek czyli Świętosław. Że praca jego sięgająca do roku 1342 jest wspólnem źródłem katalogów krzesoborskiego i Stenzłowskiego, oraz Series, wykazaliśmy już powyżej¹.

VII.

Późniejsze kompilacje i ich stosunek do katalogów obydwóch familii.

Autor kroniki principum Polonorum, który w końcu XIV wieku pisał, dołączył do niej historią biskupów wrocławskich, nadając jej napis: »De insti-

¹) Ob. str. 538—540.

tutione ecclesiae Wratislaviensis, i doprowadził ją aż do swoich czasów t. j. do czasów biskupa Wacława 1382—1417.

Głównem źródłem jego jest katalog lubiąski a obok niego korzysta jeszcze z katalogu henrykowskiego; ma jednak wiadomości, których w obydwóch nie ma. Dzieje biskupów XIV wieku opowiada jako świadek współczesny; biskup Przeclaw z Pogorzeli był mu osobiście dobrze znany i na jego świadectwo się powołuje.

Institutio miała dwie kontynuacje; jedna obejmuje oprócz luźnych zapisk historycznych z lat 1335, 1341, 1338 i 1501¹ szereg biskupów od Węcysława aż do Jakóba de Salza i zawdzięcza swój początek dwom autorom; druga znajduje się w rękopisie biblioteki ks. Czartoryskich l. 1336 i zawiera tylko krótką zapiskę o biskupie Konradzie i nieco obszerniejszą o elekcji Piotra Nowaka. Podajemy ją poniżej pod l. VIII.

Zygmunta Rożyca Cronica et numerus episcoporum Wratislaviensium czerpie przedewszystkiem z Instytucji, ale obok niej korzysta jeszcze z Series i z katalogu Stenzlowskiego. Wiadomość o założeniu kolegiaty głogowskiej za biskupa Imisława wyjął Rożyc nie z katalogu głogowskiego, który jest późniejszym od niego, lecz z innego nieznanego nam źródła.

Rożyca opracował na nowo około r. 1482 nieznany autor, który z lepszego korzystał tekstu aniżeli druk dzisiejszy i katalog doprowadził do r. 1482. Pracę jego ogłaszamy poniżej, a źródła, z których Rożyc korzystał, podajemy na marginesie.

Długosz kreśląc dzieje Szląska² korzystał w swojej historii z kroniki principum Polonorum, stąd już samo przez się wynika, że i »Institutio« musiała być mu znana; i rzeczywiście dla jego katalogu biskupów wrocławskich była ona głównym źródłem³. Nie kontentował się jednak Długosz nią samą, lecz wypisał także inne katalogi, które mu się udało odszukać.

Katalog lubiąski, który stanowi główną podstawę Instytucji, przeglądał osobiście, jak tego dowodzi wiadomość o śmierci biskupa Wawrzyńca, nie znajdującą się w dodatku powyżej wymierzonym kroniki principum Polonorum:

Długosz.

Qui (Laurentius)... *in villa sua episcopali Przychów constitutus, dum nimium odori rosarum indulgeret, in morbum rheumaticum, a quo studio physicorum liberari non poterat, incidit et morte non vulgari septimo Idus Iunii anno Domini 1232 moritur...*

Katalog lubiąski.

Obiit anno Domini 1232 7 Idus Iulii, incurrens morbum reumatis odoratu novarum rosarum in Pzichaw.

¹) Mon. Pol. hist. III, str. 554—556.
polskich Jana Długosza str. 35.

²) Semkowicz: Krytyczny rozbiór Dziejów
³) Tenże str. 38.

Że zaś i katalog Stenzlowski mu był znanym, wypływa z wiadomości o Przecławie z Pogorzeli nie mieszczącej się również w Instytucji:

Długosz.

Hic a Boleslao Lignicensi et
Bregensi duce castrum et oppidum
Grothkow cum suo districtu in sortem
Wratislaviensis ecclesiae pro certa
summa pecuniarum coemit.

Katalog Stenzlowski.

Hic episcopus emit pro ecclesia
Wratislaviensi ducatum Grotkovien-
sem.

Wiadomą jest rzeczą, że Długosz bawił w Wrocławiu r. 1468; nie ulega wątpliwości, że korzystał z sposobności, aby zwiedzić tamtejsze archiwum katedralne i że tam widział »Liber niger«, w którym katalog Stenzlowski się mieści.

Wydając tutaj na nowo katalogi biskupów wrocławskich korzystaliśmy z druków dawniejszych i tylko Series porównaliśmy z rękopisem; tekst zaś katalogu krzesoborskiego dotąd niewydanego otrzymaliśmy, jak już nadmieniliśmy, za pośrednictwem prof. Grünhagena, który łaskawie go kazał dla nas przepisać i odpis skolacyonował, za co uprzejme składam mu dzięki.

I.

CATALOGUS HEINRICHOWIENSIS.^a

[*Primus episcopus Wratislaviensis in initio conversionis ad fidem Christi.*]

[*Fuit itaque huius Wratislaviensis dyocesis*] *primus* episcopus Ieronimus. *Hic ordinatus est anno Domini MXLVI.* Obiit anno Domini MLXIII¹.

Secundus episcopus Iohannes *ordinatus est anno Domini MLXVI.* Obiit anno Domini MLXXII.

Tertius episcopus Petrus *ordinatus est anno Domini MLXXIII.* Obiit anno Domini MCXI². *Istius tempore passus est beatus Stanezlaus anno Domini MLXXIX.*

Quartus episcopus Ziroslaus *primus* *ordinatus est anno Domini MCXII.* Obiit anno Domini MCXX.

Quintus episcopus Haymo *ordinatus est anno Domini MCXX.* Obiit anno Domini MCXXVI.

Sextus episcopus Robertus *ordinatus est anno Domini MCXXVII.* *Iste translatus est in episcopatum Cracoviensem et idem dicitur consecrasse ecclesiam sancti Wenczelai in Cracovia.* Obiit anno Domini MCXL.^b

Septimus episcopus Iohannes *secundus*, qui vocatus est Ianyc, *ordinatus est anno Domini MCXLI.* *Hic pauco tempore exacto in Wratislaviensi ecclesia translatus est in archiepiscopatum Gnezinensem, in quo honorabiliter dies suos exegit.*

Octavus episcopus Waltherus *ordinatus est anno Domini MCXLVI.* Obiit anno Domini MCLXIX³.

¹) Data zapewne mylna zamiast MLXVI. Ob. str. 547. ²) W rękop. mylnie MCII. ³) W rękop. mylnie MCLIX.

^a) W części katalogu sięgającej do roku 1201 mamy dodatki dwóch autorów. Dodatki pierwszego żyjącego około r. 1232 drukujemy kursywą, drugiego zaś t. j. zakonnika henrykowskiego kursywą i w klamrach. Ob. str. 536—537 i 550—552. ^b) W tem miejscu opuszczono dwóch biskupów Roberta II (1140—1143 i Konrada 1143—1146). Ob. str. 548—549.

IXus episcopus Zyroslaus *II ordinatus est anno Domini MCLXXI*. Obiit anno Domini MCXCVIII.

Decimus episcopus Iaroslaus *dux ordinatus est anno Domini MCXCIX*. Obiit anno Domini MCCI.

* * *

Undecimus episcopus Cyprianus assumptus est de episcopatu Lubucensi anno Domini MCCI. Obiit anno Domini MCCVII.

Duodecimus episcopus Laurentius ordinatus est anno Domini MCCVII. Obiit anno Domini MCCXXXII.

* * *

Huius domini Laurentii episcopi tempore fundatum est claustrum nostrum de Heinrichow anno Domini MCCXXVII sub pio duce Heinricho cognomine Barbato. Eodem anno quinto Kalendas Iunii^a intravit conventus huc in Heinrichow. Et notandum, quod idem dominus venerande memorie Laurentius episcopus huic claustru sua pietate quasdam decimas donavit, sed non ea diligentia vel plenitudine sicut successor suus, cuius benefacta suo in loco scribemus.

Prescripto domino Laurentio successit in episcopatu vir nobilis sancte memorie magister Thomas. Hic ordinatus est anno Domini MCCXXXII. Obiit anno Domini MCCLXVIII in nocte Cantianorum.^b

Hic idem magister Thomas erat huius provincie ex stirpe nobilissima natus, litteratura et honestate morum tam decenter ornatus, ut eius virtutum fama in curia Romana et multis aliis in locis diebus suis apud magnificos viros lucidissime fulgeret. Huius gloriosi patris beneficia huic claustru facta scribendo debemus suo in loco nostris successoribus notificare

.....
Sciendum, quod dominus Thomas erat in ecclesia sancti Iohannis episcopus XIII, sed hoc nomine Thoma primus.

.....

Dominus Thomas tertius decimus Wratizlaviensis episcopus, hoc nomine Thoma in eadem ecclesia primus, obiit anno Domini MCCLXVIII in nocte Cancianorum.^b Quia hic sua largitate isto in claustru divinum stabilivit officium, suademus et rogamus dominos et fratres nostros, presentes et futuros, ut eius anniversarium prescripta die in vigiliis et missis sollempnibus perpetuo studeant celebrare.

^{a)} 28 Maja.

^{b)} Święto Kancyusza, Kancyana i Kancyanilli przypada na dzień 31 Maja.

II.

Catalogus Lubensis.^a

*Quondam per monachum regem dictum Kazimirum
Est institutus Wratislaus pontificatus.*

*Primus Ieronimus episcopus estque creatus,
Post Christum natum suscepit pontificatum
Annos post mille decies quinosque vir ille.*

*Anno Domini 1051 ordinatus est¹
Ieronimus primus episcopus Wratislavien-
sis et obiit anno 1062².*

*Anno Domini 1062³ ordinatur
Iohannes secundus episcopus Wratisla-
viensis et obiit anno 1072.*

*Anno Domini 1074 ordinatus est
Petrus tercius episcopus Wratislaviensis et
obiit anno 1111.*

*Anno Domini 1112 ordinatus est Si-
rozlaus quartus episcopus Wratislaviensis
et obiit anno 1120.*

III.

Catalogus Glogoviensis.^b

*Anno Domini 1051 ordinatus est
Hieronymus primus episcopus Wrat-
slaviensis et obiit anno 1062.*

*Anno Domini 1062 ordinatus est
Ioannes secundus episcopus Wrat-
slaviensis et obiit anno 1072.*

*Anno Domini 1074 ordinatus est
Petrus tercius episcopus Wratislaviensis
et obiit anno 1111. Eodem tempore pas-
sus est sanctus Stanislaus episcopus Cra-
coviensis anno 1079.*

*Anno Domini 1112 ordinatus est
Sirozlaus quartus episcopus Wrat-
slaviensis et obiit anno 1120.*

¹) W tekście nie ma.
na str. 547.

²) Skąd rok-1062 się wziął zamiast r. 1066, starałem się wyjaśnić

^a) W pierwszej części sięgającej do r. 1201 a polegającej na pierwotnym katalogu mamy dopełnienia dwojakiego rodzaju. Pierwsze, należące do zakonika lubiąskiego żyjącego około r. 1270, drukujemy kursywą; drugie, należące do kontynuatora z r. 1319, kursywą i w klamrach. Ob. str. 540—544 i 552—555.

^b) Kursywą drukujemy wszystko, co autor żyjący około r. 1341 wyjął z katalogu lubiąskiego. Dodatki kontynuatora żyjącego około r. 1493 zamykamy klamrami.

II.

Anno Domini 1120 ordinatus est Heymo *quintus* episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1126.

Anno Domini 1127 ordinatus est Rubertus *sextus* episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1140^a

[Nota, quod secundum cronicas dicitur quidam episcopus fuisse in Wratislavia nomine Magnus ante Ianicum, quod etiam monstrant ibi sex anni vacantes tempore Wladislai patris Boleszlavi curvi. Iste ergo fuit unus in numero].

Anno Domini 1146 ordinatus est Ianicus [octavus]¹ episcopus Wratislaviensis, qui translatus fuit in archiepiscopum.

Anno Domini 1148 ordinatus est Waltherus episcopus [nonus] Wratislaviensis. Usque ad hunc dicuntur quidam episcoporum totius Polonie uxorati fuisse et maxime canonici et omnes sacerdotes facti generi ac soceri nobilium terre. Huius tempore edificata est lapidea ecclesia antiqua sancti Iohannis Wratislaviensis et officium Laudunense cum cantu ab eo est ibi institutum et con-

III.

Anno Domini 1120 ordinatus est Hayman *quintus* episcopus Wratislaviensis. [Qui fundavit collegium seu ecclesiam Glogoviae beatae virginis cum duce Woyslao^b Glogoviensi] et obiit anno 1126.

Anno Domini 1127 ordinatus est Robertus *sextus* episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1140.

Anno Domini 1141 ordinatus est septimus episcopus Wratislaviensis Magnus tempore Wladislai, obiit anno 1146.

Anno Domini 1146 ordinatus est Iohannes episcopus Wratislaviensis octavus alias dictus Ianick, qui translatus fuit in archiepiscopum Gnesnensem.

Anno Domini 1148 ordinatus est Walterus nonus episcopus Wratislaviensis et tempore huius adhuc episcopi totius Poloniae, canonici et sacerdotes adhuc habuerunt uxores et facti sunt generi et soceri nobilium. Huius tempore aedificata est et murata ecclesia lapidea antiqua sancti Ioannis Wratislaviensis, quae prius erat lignea. Et obiit anno 1169.

¹) Pierwotnie było »septimus«; kontynuator z r. 1319 dodawszy wzmiankę o Magnusie zmienił wskutek tego dalsze liczbowanie.

^a) W tem miejscu opuszczono dwóch biskupów: Roberta II 1140—1143 i Konrada 1143—1146. Ob. str. 548—549. ^b) Mowa tu zapewne o znanym komesie Wojławie, który służył w końcu XI i w początku XII wieku.

II.

ventus primus huc in Lubens adductus. Waltherus episcopus obiit anno Domini 1169 6 Kal. Februarii^a.

Anno Domini 1170 ordinatus est Cyrizlaus [decimus] episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1180 3 Nonas Aprilis^b

Anno Domini 1181 ordinatus est Franco undecimus episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1198. [Hic videtur falli chorus Wratislaviensis, quia Franco episcopus in cronica dicitur fuisse ante Magnum].

Anno Domini 1199 ordinatus est Iarozlaus [duodecimus] episcopus Wratislaviensis filius primus fundatoris, dux de Opol, per¹ quem terra Nyzensis accessit episcopatu. Qui donationem decimarum novalium de toto districtu Legenicensi per dominum Cyrizlaum episcopum Lubensi domui factam in dedicatione ecclesie, profugato patre, violenter irritans, mortuus est anno Domini 1201 10 Kal. Februarii^c anno ante patrem.

* * *

Huic successit decimus [tercius] dominus Ciprianus Lubusensis episcopus, qui prius fuerat abbas albi ordinis ad sanctum Vincentium in Wratislavia. Qui obiit anno Domini 1207 11 Kal. Decembris^d.

Anno Domini 1207 ordinatus est Laurentius decimus [quartus] episcopus Wra-

¹⁾ W rkp. »propter«. Ob. katalog glogowski.

^{a)} 27 Stycznia.

^{b)} 3 Kwietnia.

III.

Anno Domini 1170 ordinatus est Sirislaus decimus episcopus Wratislaviensis. Obiit anno 1180^a.

Anno Domini 1181 ordinatus est Franko undecimus episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1198.

Anno Domini 1199 ordinatus est Iarislau duodecimus episcopus Wratislaviensis, filius ducis de Opil, dominus Nissensis, per quem terra Nissensis primo accessit ad episcopatum Wratislaviensem cum suo toto dominio et civitatibus et dominiis. Obiit anno 1201.

Anno Domini 1201 ordinatus est Cyprianus Lubucensis episcopus, qui prius fuit abbas albi ordinis ad sanctum Vincentium, tredecimus episcopus Wratislaviensis. Et obiit anno 1207.

Anno Domini 1207 ordinatus est Laurentius decimus quartus episcopus

^{a)} W tekście mylnie 1174. Ob. Katalog lubiąski.

^{c)} 23 Stycznia. ^{d)} 21 Listopada.

II.

tislaviensis et obiit anno Domini 1232 7 Idus Iulii^a incurrens morbum reumatis odoratu novarum rosarum in Pzichaw.

Anno Domini 1232 ordinatus est Thomas decimus [*quintus*] episcopus Wratislaviensis. Qui Lubens et Trebnitz in multis rebus dampnificavit, irritans donationes et ordinationes antecessorum suorum, sed episcopatum valde extulit et ditavit, et obiit anno Domini 1267 3 Kal. Iunii^b.

Huic successit filius sororis eius Thomas secundus, decimus [*sextus*] episcopus Wratislaviensis anno Domini 1270. Et vacaverat duobus annis, quia dominus dux Wladizlaus factus archiepiscopus Saltzburgensis impetraverat a papa istum episcopatum in subsidium per sexennium.

*

*

*

Iste Thomas multa adversa usque ad mortem sustinuit a principibus. Primus etiam Thomas de consilio principum captus fuit per Boleslaum Legnicensem ducem et sine consensu prelatorum ecclesie permisit fieri permutationem decimarum de campis in maldratas et argentum in ecclesie dam-

III.

Wratislaviensis et obiit anno Domini 1232.

Anno Domini 1232 ordinatus est Thomas quindecimus episcopus Wratislaviensis, qui monasteria Lenbus et Trebenicz in multis dampnificavit, sed episcopatum valde extulit et ditavit. Et obiit anno 1267. Hic Thomas primus de consilio principum captus fuit per Boleslaum Legnicensem ducem et sine consensu praelatorum ecclesiae permisit fieri permutationem decimarum de campis in maldrata[s] et pecunia[m] argentea[m] ecclesiae in magnum damnum et aeternum et non modicum.

[Anno Domini 1250 sub isto episcopo Thoma et sub duce Conrado domino huius terrae primo Glogovia facta et privilegiata est civitas. Collegium autem fundatum est anno Domini 1120]. Eodem tempore dominus dux Wladislaus factus est archiepiscopus Salzburgensis, impetraverat a papa istum episcopatum in subsidium per sexennium. Ideo vacaverat illud episcopatum per aliquos annos.

Anno Domini 1273 ordinatus est Thomas secundus, decimus sextus episcopus Wratislaviensis, filius sororis primi Thomae episcopi Wratislaviensis. Hic Thomas secundus multa adversa sustinuit a principibus Slesiae usque ad mortem. Obiit anno 1292.

^a) 9 Lipca.

^b) 29 Maja.

II.

pnum eternum. Secundus Thomas obiit anno Domini 1292.

Anno Domini 1292 ordinatus est dominus Iohannes dictus Romca, decimus septimus episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1301.

Anno Domini 1302 ordinatus est Heynricus de Wirbna decimus octavus episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1319.

III.

Anno Domini 1292 ordinatus est Ioannes dictus Romca, decimus septimus episcopus Wratislaviensis. Obiit anno Domini 1301.

Anno Domini 1302 ordinatus est Henricus de Wirbna decimus ostavus episcopus Wratislaviensis et obiit anno 1319.

Anno Domini 1327¹ ordinatus est Nenkerus decimus nonus episcopus Wratislaviensis, qui translatus est de episcopatu Cracoviensi in episcopatum Wratislaviensem. Obiit anno Domini 1341.

* * *

Hic desunt duo [vel] aliquot episcopi.

Anno Domini Millesimo quadringentesimo ordinatus est Conradus episcopus Wratislaviensis, qui fuit dux Alznensis; qui multas retributiones recepit et caritativa subsidia tempore suo. Obiit autem anno 1447.

Anno Domini 1447 ordinatus est episcopus Petrus Novagk et fuit episcopus Wratislaviensis, qui etiam multas contributiones recepit. Ab una contributione appellavit sedes Glogoviensis scilicet anno 51. Paulus Snocke et Iohannes Hammer fuerunt electi in collectores, qui receperunt per totam sedem 8 denarios de marca taxata, 4 nummos de marca non taxata; et nihil profecerunt nec assecuti sunt appellationem. Obiit autem dictus Petrus anno 1456 in die sanctae Dorotheae.

Anno Domini 1457 ordinatus est Iodocus Bohemus et crucifer ordinis sancti Ioannis et nobilis dictus de Rosinberg, episcopus Wratislaviensis. Qui etiam multas contributiones recepit et sedes Glogoviensis appellavit, sed nihil profecit. Et obiit eodem anno scilicet 67 in adventu, quo anno Ioannem Duster praepositum Wratislaviensem in summo captivavit.

6 Lutego

11 Grudnia

¹⁾ W tekście 1325, co zapewne jest pomyłką zamiast 1327, gdyż 5 a 7 w dawnych rękopisach bardzo podobne do siebie.

III.

Anno Domini 1467 dux Henricus de Freystad circa festum assumptionis Mariae recepit contributionem a clero sub suo dominio de marca 2 grossos, 15 Sierpnia quae¹ fuit contra haereticos.

Anno Domini 1468 ordinatus est Rudolphus episcopus Wratislaviensis, legatus a latere papae, qui erat episcopus Laventinensis, qui etiam multas contributiones recepit et anno 70 habuit unam bullam a Paulo papa secundo et extorsit per totam Slesiam decimam marcam, decimum grossum, decimum denarium. Collatores erant doctor Waner et doctor Fabianus canonici Wratislavienses. Obiit anno 1482.

Eodem anno dux Przemislaus² extorsit contributionem in districtu Gorensi a clero de marca 4 grossos Gorenses, exceptis tribus plebanis, qui noluerunt dare.

Anno Domini 1482 ordinatus est Ioannes episcopus Wratislaviensis, qui prius episcopus Laventinensis erat. Idem Ioannes episcopus anno 89 induxit unam grandem contributionem per totam diocesim pro rege, tantum ad census reemptionis, ut omnes deberent dare medios census et deponere registra sub poena excommunicationis et censiti deberent deponere census ad praetoria scilicet Wratislaviae, Nissae, Swednitz, Legenitz etc. Quod aliqui fecerunt. Et sic omnis clerus per totam diocesim appellavit ad sedem apostolicam, excepto capitulo Glogoviensi, quod maxime damnificatum fuerat. Interim rex mortuus est et sic nihil dederunt et quorum census depositus fuerat ad praetoria, illi receperunt suum censum.

¹) W tekście »quia«.

²) W tekście Przibislaus.

IV.

Series
episcoporum Wratislaviensium^a.

Ieronimus primus episcopus Wratislaviensis seu in Slezia, nobilis Romanus ordinatus est anno Domini M^oLI. Qui et attulit reliquias secum scilicet caput sancti Vincencii levite et martiris et caput sancti Canciani martiris et brachia sanctorum Clementis, Georgii et Sebastiani martirum. Obiit autem anno Domini M^oLXII.

Iohannes secundus episcopus ordinatus est anno Domini M^oLXIII. Obiit anno Domini M^oLXXII.

Petrus tercius episcopus ordinatus est anno Domini M^oLXXIII. Obiit anno Domini M^oC.XI.

V.

Catalogus Grussaviensis^a.
(Katalog krzesoborski).

Ieronimus primus episcopus Wratislaviensis, qui et attulit de Roma reliquias sanctorum, nobilis Romanus genere; ordinatus est anno Domini M^o quinquagesimo primo. Obiit anno Domini M^oLXII^o.

Secundus episcopus Iohannes ordinatus est anno Domini M^oLXIII. Obiit anno Domini MLXXI^o.

Petrus tercius episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. M^oLXXIII^o. Obiit anno Domini M^oCXI.

VI.

Catalogus
episcoporum Wratislaviensium
e »libro nigro« descriptus^a.
(Katalog Stenzlowski).

Anno Domini ML primo dominus Ieronimus nobilis genere Romanus et primus episcopus Wratislaviensis ordinatus est, qui et attulit reliquias sancti Vincencii levite et martiris et caput sancti Canciani martiris et brachia sanctorum Clementis, Georgii et Sebastiani martirum. Obiit autem anno Domini MLXII.

Dominus Iohannes episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MLXIII. Obiit autem anno Domini MLXX primo.

Dominus Petrus episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MLXXIII. Obiit autem anno Domini MCXI.

^a) Kursywą drukujemy wszystko, co wyjęto z katalogu C. Ob. str. 545.

IV.

Syroslaus quartus episcopus ordinatus est anno Domini M^oC.XII. Obiit anno Domini M^oC.XX.

Heymo quintus episcopus ordinatus est anno Domini M^oC.XX. Obiit anno Domini M^oC.XXVI.

*Ropertus*¹ sextus episcopus ordinatus est anno Domini M^oCXXVII. Obiit anno Domini M^oC.XL

Iohannes secundus, septimus episcopus, qui vocatur² *Ianek*, ordinatus est anno Domini M^oC.XLVII. Hic translatus est in archiepiscopum Gnyznensem.

Walterus octavus episcopus ordinatus est anno Domini M^oC.XLVIII. Obiit anno Domini M^oC.LXIX.

Syroslaus secundus, nonus episcopus ordinatus est anno Domini M^oCLXX. Obiit anno D. M^oC.LXXX.

Swantko decimus episcopus ordinatus fuit anno

V.

Item *Seroslaus* episcopus quartus ordinatus est anno Domini M^oCXII^o. Obiit anno Domini M^oCXX^o.

Item *Haymo* episcopus quintus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini M^oCXX^o. Obiit anno Domini M^oCXXVI^o.

Item *Ropertus* episcopus sextus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini M^oCXXVII^o. Obiit anno Domini M^oCXL^o.

Item *Iohannes* secundus, qui vocatus est *Ianek*, episcopus septimus ordinatus est anno Domini M^oCXLVI. Hic translatus est in archiepiscopum.

Item octavus episcopus Wratislaviensis *Walterus* ordinatus est anno Domini M^oCXLVII^o. Obiit anno Domini M^oCLXIX^o.

Item *Syroslaus*⁴ secundus episcopus nonus ordinatus est anno Domini M^oCLXX^o. Obiit anno Domini M^oCLXXX^o.

Item *Swanko* decimus episcopus Wratislaviensis

VI.

Dominus *Syroslaus* episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCXI. Obiit autem anno Domini MCXX.

Dominus *Heymo* episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCXX. Obiit autem anno Domini MCXXVI.

Dominus *Ropertus* episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCXXVII. Obiit autem anno Domini MCXL.

Dominus *Iohannes* secundus ordinatus est in episcopum Wratislaviensem anno Domini MCXLVII. Hic translatus est in archiepiscopum Gnezenensem.

Dominus *Walterus* episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCXLVIII. Obiit autem anno Domini MCLXIX.

Dominus *Syroslaus* secundus ordinatus est in episcopum Wratislaviensem anno D. MCLXX. Obiit autem anno D. MCLXXX.

Dominus *Swanko* episcopus Wratislaviensis or-

¹⁾ W tekście mylnie *Ropcius* zamiast *Ropertus*.

²⁾ *Garoslaus*. ³⁾ W tekście *»Gyroslaus*.

⁴⁾ W tekście *»vocatus*.

⁵⁾ W tekście

IV.

Domini M^oC.LXXXI. Obiit anno Domini M^oC.XCVIII.

Iaroslauſ undecimus episcopus ordinatus fuit anno Domini M^oC.XCIX. Obiit anno Domini M^oCC. primo. Iste fuit dux Slezie.

Cyprianus duodecimus episcopus assumptus est de ecclesia Lubucensi, ubi erat episcopus, anno Domini M^o.CC primo. Obiit anno Domini M^oCC sexto¹.

Laurencius tredecimus episcopus ordinatus est anno Domini M^oCC.VII. Obiit anno Domini M^oCC.XXXII.

Thomas XIIIus episcopus ordinatus fuit anno Domini M^oCC.XXXII. Obiit anno Domini M^oCCLXVII^o Kalendas Iunii^a. Hic dedit capitulo Wratislaviensi pro cottidianis refectionibus decimas in XVII villis circa Aureum montem et Lemberg et Hyrsberg et in districtibus Bytinensi et Cruczburg.

V.

ordinatus est anno Domini MCLXXXI. Obiit anno Domini MCXOVIII^o.

Item Iaruslaus undecimus episcopus ordinatus est A. D. M^oCXCIX². Obiit anno Domini M^oCCI^o.

Item Cyprianus duodecimus episcopus assumptus est de ecclesia Lubucensi et translatus est anno Domini M^oCCI^o. Obiit anno Domini M^oCCVI^o³.

Item Laurencius tredecimus episcopus fuit ordinatus anno Domini MCCVII. Obiit A. D. MCCXXXI^o.

Item Thomas XIII episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini M^oCCXXXII^o, qui edificavit chorum cum duce usque ad tectum et capitulo dedit omnes decimas in districtu Byczynensi et fertones in XVII villas circa Aureum montem, Lemberg, Hyrsberg; obiit anno Domini MCCLXVII Kalendis Iunii^a.

VI.

dinatus est anno Domini MCLXXX primo. Obiit autem A. D. MCXCVIII.

Dominus Iarozlaus dux Oppoliensis, episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. MCXCIX. Obiit autem anno Domini MCC primo.

Dominus Cyprianus episcopus assumptus est de ecclesia Lubucensi, ubi erat episcopus, anno Domini MCC primo. Obiit autem anno Domini MCC sexto⁴.

Dominus Laurentius episcopus Wratislaviensis ordinatus est A. D. MCCVII. Obiit autem anno Domini MCCXXXII.

Dominus Thomas episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCCXXXII. Hic edificavit chorum Wratislaviensem cum duce Heynrico usque ad tectum. Hic eciam dedit omnes decimas in districtu Biczinensi et fertones in villis circa Aureum montem et Lemberg pro refectionibus dominis canonicis; tunc valentes huiusmodi de-

¹) W tekście mylnie »secundo«; że pierwotnie stało »sexto«, wynika także z Różyca, który ze Series korzystał. ²) W tekście mylnie »M^oCXC«.

³) W tekście mylnie M^oCCII.

⁴) W tekście mylnie »secundo«.

^a) 1 Czerwca nie r. 1267, lecz r. 1268.

IV.

Thomas secundus, XVus episcopus ordinatus est anno Domini M^o.CC.LXXI. Obiit anno Domini M^o.CC.XCII.

Iohannes tercius, XVIus episcopus, dictus Romka, ordinatus fuit anno Domini M^o.CC.XCII. Obiit anno Domini M^o.CCCI^o.

Henricus de Wirberg, XVIIus episcopus ordinatus fuit anno Domini M^o.CCCI^o. Obiit M^o.CCCXIX anno Domini.

Nenkerus, XVIIIus episcopus translatus fuit de episcopatu Cracoviensi anno Domini M^o.CCC.XXVII. Obiit M^o.CCCXLI^o.

Preczlaus de Pogrella XIXus episcopus ordinatus est anno Domini M^o.CCCXLII^o. Electus in ecclesia sancti Iacobi in Nysa per triginta voces tempore expulsionis cleri, absens in studio Bono-

V.

Item Thomas secundus XV episcopus ordinatus est anno Domini M^o.CCLXXII^o. Obiit anno Domini MCCXCII^o.

Item Iohannes tercius dictus Romka, XVI episcopus ordinatus A. D. M^o.CCXCII. Obiit anno Domini M^o.CCC^o primo.

Item Henricus XVII episcopus ordinatus est anno Domini M^o.CCCI. Obiit anno Domini M^o.CCCXIX^o Kalendis Octobris^a, de Wirbina dictus.

Item XVIII episcopus Wratislaviensis Nenkerus translatus est de episcopatu Cracoviensi Wratislaviam anno Domini M^o.CCCXXVII. Obiit A. D. M^o.CCCXLI^o.

Item Preczczelaus de Pogrella episcopus Wratislaviensis XIX electus in civitate Nisa tempore expulsionis cleri in die sancti Gothardi^b absens in studio Bononiensi^a per triginta voces in ecclesia

VI.

cime CCC marcas. Obiit autem predictus reverendus pater A. D. MCCLXVII.

Dominus Thomas secundus, episcopus Wratislaviensis ordinatus est anno Domini MCCLXXII. Obiit autem anno Domini MCCXCII.

Dominus Iohannes tercius in Wratislaviensem episcopum ordinatus est anno Domini MCCXCII. Obiit autem anno Domini MCCC primo.

Dominus Henricus de Wyrbena ordinatus est in episcopum Wratislaviensem anno Domini MCCC primo. Obiit autem MCCCXIX.

Dominus Nenkerus episcopus Cracoviensis translatus fuit de ecclesia sua ad ecclesiam Wratislaviensem anno Domini MCCCXXVII. Obiit autem anno Domini MCCCXL primo.

Dominus Preczlaus episcopus Wratislaviensis electus est absens in studio Bononiensi anno Domini MCCCXL primo.

* * *

^a) W tekście mylnie MCCLX Kalendis Iunii VII.

^a) W tekście »Banoniensi«.

^a) 1 Października, według innych 23 Września. ^b) 5 Maja.

IV.

niensi consecratus et confirmatus rediit de Avinonia

* * *

et susceptus est cum magno gaudio. Hic fecit concordiam cum Karolo tunc imperatore et multum augmentavit episcopatum. Obiit anno Domini M^oCCC^oLXXVI^o VII die mensis Aprilis.

Wenczeslaus dux' Slesie et dominus Legnicensis, XXus episcopus assumptus est de ecclesia Lubucensi, ubi erat episcopus.

W rękopisie biblioteki uniwersyteckiej IV fol. 175 na stronicy poprzedzającej powyższy katalog znajdują się następujące dwie zapiski niewiedzieć skąd zaczerpnięte:

Iaroslaus undecimus episcopus in Slezia fuit dux Slesie et dedit terram Nysensem et Othmachoviensem ecclesie Wratislaviensi, sed non dicebatur tunc temporis ecclesia Wratislaviensis, sed aliud nomen habuit.

V.

sancti Iacobi concorditer anno Domini MCCCXLI^o et consecratus rediit de Avinonia¹

* * *

anno revoluto in Othmachaw in vigilia penthecostes^a. Obiit A. D. M^oCCCLXXVI^o in vigilia palmarum^b.

Item Wenczeslaus XX episcopus et dux Legnicensis translatus de ecclesia Lubucensi ad Wratislaviensem anno domini M^oCCCLXXXII^o die XIX mensis Aprilis.

* * *

VI.

Hic episcopus emit pro ecclesia Wratislaviensi ductum Grotkoviensem et multa alia bona operatus est pro ecclesia Wratislaviensi. Obiit autem anno D. MCCCLXXVI.

Dominus Wenczeslaus episcopus Lubucensis, dux Slezie et dominus Legnicensis etc. translatus est de ecclesia Lubucensi ad ecclesiam Wratislaviensem anno Domini MCCCLXXXII, provissus per dominum Urbanum quintum. Hic multas persecuciones a rege Bohemorum Wenczeslao sustinuit pro eo, quod sine suo consensu promotus extitit. Hic cessit ecclesie sue anno Domini MCCCCXVII. Obiit autem anno Domini MCCCCXX. Vacavit autem ecclesia Wratislaviensis carens pastore post mortem domini Preczlai ferme per VI annos.

¹) W tekście mylnie »Banonia«.

^a) 18 Maja 1342. ^b) 5 Kwietnia.

V.

Thomas primus, XIIIus
episcopus in Slezia transtulit
ecclesiam Wratislaviam et
est tercius locus ecclesie.

Item anno D. M^oCCCCXVII
coronatus fuit illustris prin-
ceps Conradus in episcopum,
frater albi principis et obiit
idem dominus in vigilia
Laurencii^a anno Domini
M^oCCCCXLVII^o.

Item anno Domini
M^oCCCCXLVII^o coronatus est
reverendus dominus Petrus
secundus in episcopum in die
dominica seu in octava
Hedvigis^b.

VI.

Dominus Conradus epi-
scopus Wratislaviensis et dux
Slezie dictus senior, dominus
Olsniczensis, cui provisum
fuit de episcopatu Wratisla-
viensi in vigilia beati Thome
apostoli^c per liberam resi-
gnacionem domini Wencze-
slai episcopi Wratislaviensis
suprascripti anno etc. XVII.
Obiit autem anno Domini
MCCCCXLVII in vigilia sancti
Laurencii^d.

Dominus Petrus secun-
dus, episcopus Wratisla-
viensis, dictus Nowag, electus
et confirmatus est per domi-
num Vincencium archiepi-
scopum Gnezenensem anno
Domini MCCCCXLVII. Obiit
autem A. D. MCCCCLVI ipso
die sancte Dorothee^e.

* * *

Dominus Iodocus de Ro-
zinberg prior Bohemie ordinis sancti Iohannis Iherusolomitani, electus fuit
in episcopum Wratislaviensem anno Domini MCCCCLVI.

* * *

Virtutum et vite sanctimonia conspicuus, tandem gwerrarum Slezie con-
sternatus turbulencia obdormivit feliciter in Domino anno Domini MCCCCLXVIII
XV Decembris, sepultus honorifice in choro Wratislaviensi.

^a) 9 Sierpnia.

^b) 22 Października.

^c) 20 Grudnia.

^d) 9 Sierpnia.

^e) 6 Lutego.

VII.

CRONICA ET NUMERUS EPISCOPORUM WRATISLAVIENSIIUM.

Zygmunt Rożyc, podkustoszy i wikary wrocławski, który umarł r. 1471, zostawił po sobie dwa dziełka: *Gesta diversa transactis temporibus facta in Silesia et alibi* i *Cronica et numerus episcoporum Wratislaviensium*. Wydał je Dr. Franciszek Wachter r. 1883 w XII tomie *Scriptores rerum Silesiacarum*, pierwsze na str. 37—92, drugie na str. 31—36; o Rożycu zaś i rękopisach jego podał obszerniejszą wiadomość w wstępie do tegoż dzieła na str. XII—XVIII.

Wydawca miał do dyspozycji tylko liche odpisy późniejsze; dlatego sądzę, że wydanie *Cronica et numerus episcoporum Wratislaviensium* w naszych Monumentach jest rzeczą pożądaną, zwłaszcza, że mamy do dyspozycji tekst pochodzący z roku 1482, o wiele lepszy od wszystkich dotąd znanych.

Tekst ten znajduje się w rękopisie biblioteki uniwersyteckiej wrocławskiej I. Q. 171 na k. 110—113 i pisany jest ręką XV wieku; taż sama ręka powtarza się także na k. 84—97' i 109.

Pisarz jednak nie kontentował się powtórzeniem tekstu Rożycy, lecz prowadził go dalej do r. 1482, w którym Jan IV został biskupem; datę uroczystego przyjęcia go przez kler i miasto, które miało miejsce dnia 17 Lipca, dopisał autor nieco później na marginesie bledszym atramentem.

Tekst, który pod powyższym tytułem: »*Cronica et numerus episcoporum Wratislaviensium*« kontynuator przechował, różni się jednak w niektórych miejscach znacznie od tekstu drukowanego, n. p.:

Druk.	Rękopis nasz.	Institutio.
Decimus quartus episcopus Wratislaviensis Laurentius ordinatus est A. D. 1207, cuius temporibus fundatum est monasterium Henrichaw A. D. 1222. Item monasterium Camenzense fundatum	Decimus quartus episcopus Wratislaviensis Laurentius ordinatus est A. D. 1207. Eius temporibus fundatum est monasterium Heynrichaw A. D. 1222. Item eiusdem temporibus fundatum est mona-	Item A. D. 1207 ordinatus est Laurentius XIV episcopus Wratislaviensis, cuius temporibus fundatum est monasterium Cisterciensis ordinis Heinrichaw... A. D. 1222 V. Kal. Iunii. Item eiusdem

est eius temporibus; fuerunt ibidem canonici regulares de monasterio sancte Marie.

sterium Camentcz; fuerunt ibidem canonici regulares de monasterio sancte Marie *de Wratislavia, sed successivis temporibus monachi Cisterciensis ordinis introducti tempore Thome primi episcopi Wratislaviensis A. D. 1246 VII Idus Ianuarii, tempore Innocencii quarti. Obiit A. D. 1231.*

episcopi temporibus fundatum est monasterium in Camentcz... fuerunt ibi positi regulares canonici de monasterio sancte Marie *Wratislaviensi, sed successivis temporibus monachi Cisterciensis ordinis sunt introducti tempore domini primi Thome episcopi Wratislaviensis A. D. 1246, VII Idus Ianuarii, temporibus domini Innocencii pape quarti. Obiit autem dictus dominus Laurencius A. D. 1232.*

Że druk nie zawiera całkowitego tekstu, wynika już ztąd, że się urywa w środku zdania i nie podaje wiadomości o śmierci biskupa Wawrzyńca, tudzież z tej okoliczności, że Institutio, która była głównym źródłem Rożyca, zgadza się zupełnie z naszym rękopisem. Nie może zatem ulegać wątpliwości, że rękopis nasz zawiera lepszy, dokładniejszy tekst Rożyca.

Podobny zachodzi stosunek w następujących miejscach:

Druk.	Rękopis nasz.	Institutio
Tandem reversus (Nankerus) Nissam, nudis pedibus ecclesias visitavit.	Tandem reversus Nissam <i>bona feria sexta</i> nudis pedibus ecclesias visitavit.	reversus Nissam postea <i>bona sexta feria</i> ex devocione nudis pedibus discurrens per ecclesias.

Kat. Stenzl.

... Wenceslaus dux Silesie et dominus Legnicensis translatus est de ecclesia Lubucensi ad ecclesiam Wratislaviensem A. D. 1382. Hic multas persecutiones etc.

... Wenczeslaus, dux Slesie et dominus Legnicensis etc. translatus de ecclesia Lubucensi ad ecclesiam Wratislaviensem A. D. 1382, *provisus per dominum Urbanum quintum*. Hic multas persecuciones etc.

... Wenczeslaus episcopus Lubucensis, dux Slesie et dominus Legnicensis, translatus est de ecclesia Lubucensi ad ecclesiam Wratislaviensem A. D. 1382, *provisus per dominum Urbanum quintum*. Hic multas persecuciones etc.

... Conradus dux senior Silesie et dominus Olsnicensis, cui provisum fuit de

... Conradus *dictus „senior dux“*, dux Slesie et dominus Olssnicensis, cui

... Conradus... dux Slesia *dictus „senior“*, dominus Olsnicensis, cui provisum

episcopatu Wratislaviensi in vigilia s. Thome apostoli A. D. 1417. Hic intravit etc.	provisum fuit de episcopatu Wratislaviensi in vigilia beati Thome apostoli <i>per libe-</i> <i>ram resignacionem domini</i> <i>Wenczeslai suprascripti</i> A. D. 1417. Hic intravit etc.	fuit de episcopatu Wratisla- viensi in vigilia beati Thome apostoli <i>per liberam resi-</i> <i>gnacionem domini Wen-</i> <i>czeslai</i> episcopi Wratisla- viensis <i>suprascripti</i> anno etc. XVII.
--	---	---

Jak w tych miejscach porównanie źródła, z którego Rożyc korzystał, pokazuje, że nasz rękopism oddaje wierniej tekst autora aniżeli druk, tak niewątpliwie i tam, gdzie drobne są różnice, których kontrolować nie można, zawiera druk tekst gorszy n. p.

Druk.

Interim episcopus (Conradus) monuit prelatos, canonicos et alios, inter quos aliqui eidem adhererunt, alii dissenserunt.

Rękopis.

Interim monuit episcopus prelatos et canonicos et alios *beneficiatos super adhesionem*, inter quos aliqui ei adhererunt, aliqui dissenserunt.

Jest jednak dużo ustępów takich, co do których zachodzi wątpliwość, czy są pióra Rożycy czyli jego kontynuatora. Ustępy te odnoszą się głównie do XV wieku i zawierają ciekawe przyczynki do historii ówczesnych biskupów. Nie sądzę, aby pochodziły od Rożycy, lecz raczej przypuszczam, że są dziełem kontynuatora, którego czynną rękę tu i owdzie w tekście Rożycowym zauważyć można. Tak n. p. dodał kontynuator nad linią uwagę odnoszącą się do kolegiaty głogowskiej, »quod est primum in ordine post ecclesiam cathedrallem beati Iohannis«.

Inny przypis jego ściąga się do śmierci Wacława: Obiit anno Domini MCCCC vicesimo — tak daleko sięga druk — *in Otmuchaw, sepultus ibidem, nunc vero translatus ad Nissam tempore Rudolphi*.

Rudolf był biskupem w latach 1468—1482, Rożyc zaś umarł r. 1471; pomimo to, że jeszcze żył za Rudolfa, Rożyc tych wyrazów pisać nie mógł, bo odnoszą się do r. 1477, jak to z następującego wywodu wynika.

Kontynuacja kroniki principum Polonorum (Mon. III, str. 556) podaje o Węcesławie taką wiadomość: »Moritur tandem MCCCCLIX in Otmuchaw, moritur et in illo templo, quod de novo erexerat, est sepultus et postea cum ipso collegio Nissam translatus MCCCXVIII«. Że data przeniesienia, jest niemożliwą, każdy widzi; ale też nie o nią chodzi, lecz o fakt, że razem z translokacją kolegiaty odmuchowskiej nastąpiło przeniesienie zwłók biskupa. Translokacja miała miejsce r. 1477, jak o tem świadczy dokument Rudolfa drukowany w drugim tomie Jana Heynego Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau str. 931 etc. Ustęp ten zatem pisał nie Rożyc, lecz jego kontynuator.

Skoro zaś kontynuator nie tylko dokończył żywota Rudolfa rozpoczętego przez Rożycy i obiór następcy jego opowiedział, lecz także w tekście Rożycy uczynił dodatki, nie mamy żadnej słusznej przyczyny odmówić mu autorstwa tych większych ustępów, których druk Rożycy nie zawiera. Nie mamy zatem przed sobą dzieła Rożycy, lecz raczej opra-

cowanie jego przez kontynuatora, który tu i owdzie także poczynił drobne zmiany stylistyczne i tekstowe, które, jak to porównanie z źródłami pokazuje, nie zawsze były szczęśliwe. Zachowaliśmy je jednak w druku, gdyż wydając niniejsze dziełko nie zamierzamy wydać na nowo Rożyca, lecz kontynuatora, który całą pracę tamtego do swojej wcielił a to tem bardziej, że rękopis wrocławski zawiera niewątpliwie autograf kontynuatora.

Kto był tym kontynuatorem, nie wiadomo; być może, że nim był Andrzej Beroldt, następca Rożyca w podkustodyi, który i niektóre inne pisma tegoż posiadał i przepisał. Stwierdzić dałoby się, czy tak jest, gdyby się z rękopisem I, Q. 171 porównało »Registrum reddituum succustodie dextri chori ecclesie Wratislaviensis ex libro capitulari per Sigismundum Rosicz A. D. 1465 in die sancti Urbani, quod ego Andreas Beroldt immediatus successor eius in eodem officio ex predicti domini Sigismundi registro de verbo ad verbum rescripsi nichil penitus addendo A. D. 1477 in die sancti Damasii confessoris, który to rejestr przechowuje się w archiwum państwowem wrocławskiem (Script. rer. Sil. XII, str. XVI).

W odmiankach oznacza litera W. wydanie Różyca przez Wachtera; ustępy zaś i wyrazy, których druk nie zawiera, drukujemy pismem odmiennem. O źródłach Rożyca wspomnieliśmy już na str. 556.

CRONICA ET NUMERUS EPISCOPORUM WRATISLAVIENSIIUM.

Instit. Wratislaviensem, ut in principum Polonorum reperitur historiis, Kazimirus primus monachus, diaconus¹ Cluniacensis monasterii et ad Polonie [regnum] reductus, fundavit ecclesiam. De quo eciam sunt hii versus:

Instit. Quondam per monachum regem dictum² Kazimirum
Est institutus Wratislaus pontificatus.

Instit. Hec siquidem ecclesia iam in tercio loco sita est; fuit enim primo in Smograw Wratislaviensis³ districtus, secundo iu Ritzen Bregensis *districtus*⁴, nunc autem in Wratislavia⁵ est locata.

Series i kat. Huius ecclesie primus episcopus fuit Ieronimus⁶ nobilis Romanus, Stenzl. ordinatus⁷ anno Domini M^o quinquagesimo primo. Qui et attulit⁸ capita sanctorum⁹ Vincencii levite et martiris *Canciani*¹⁰ et brachia sanctorum Clementis, Georgii, Sebastiani martirum. Obiit anno Domini M^oLXII.

Series. Secundus episcopus fuit¹¹ Iohannes ordinatus¹² anno Domini M^oLXIII. Obiit¹³ anno Domini¹⁴ M^oLXXII.

Instit. Tercius fuit¹⁵ Petrus; ordinatus est anno Domini M^oLXXIII. Obiit anno Domini¹⁶ M^o centesimo undecimo. Tempore ipsius passus est sanctus¹⁷ Stanislaus episcopus Cracoviensis anno Domini M^oLXXIX.

¹) W rękopisie było pierwotnie »subdiaconus«, lecz »sub« wyskrobano. W. ma subdiaconus. ²) W. dominum. ³) W. Namslaviensis. ⁴) W. nie ma. ⁵) W. Wratislaviam.
⁶) W. Hieronimus. ⁷) W. nie ma. ⁸) W. attulit reliquias, sancta (ma być »scilicet«). ⁹) W. sancti. ¹⁰) W. nie ma. ¹¹) W. ep. Wratislaviensis.
¹²) W. ordinatus est. ¹³) W. et obiit, tak zawsze. ¹⁴) W. nie ma A. D.
¹⁵) W. episcopus Wratislaviensis. ¹⁶) W. nie ma. ¹⁷) W. nie ma.

Quartus episcopus fuit¹ Syroslaus, ordinatus² anno Domini M^o centesimo XII. Obiit anno Domini³ M^o centesimo vicesimo.

Instit.

Quintus episcopus Wratislaviensis fuit⁴ Haymo comes Hulsane. Ordinatus est anno Domini⁵ M^o centesimo vicesimo. Qui fundavit collegium Glogovie maioris, *quod est primum in ordine post ecclesiam kathedralem beati Iohannis*⁶. Obiit anno Domini MCXXVI.

Sextus episcopus Wratislaviensis Robertus alias Rupecius ordinatus est anno Domini⁷ M^oCXXVII. Hic translatus est de ecclesia Wratislaviensi ad Cracoviensem et ibidem ecclesiam sancti Wenczeslai⁸ consecravit. Obiit anno Domini⁹ M^oCXL^{mo}.

Series.

Instit.

Septimus episcopus Wratislaviensis secundum aliquas cronicas Magnus ordinatus est anno Domini¹⁰ M^oCXLI. Qui fuit tempore Wladislai patris Boleslai Curvi, sicut in illis cronicis reperitur. Obiit anno Domini M^oC quadragesimo quinto.

Instit.

Octavus episcopus Wratislaviensis fuit¹¹ Iohannes secundus, qui vocatus fuit Ianeck¹², ordinatus¹³ anno Domini MCXLVII. Hic propter clara eius meritorum insignia translatus est in archiepiscopum Gnesnensem et ibidem defunctus, cuius obitus dies *incertus est et ignoratur*¹⁴.

Series
i Kat. Stenzl.

Instit.

Nonus episcopus¹⁵ [fuit] Walterus, ordinatus¹⁶ anno¹⁷ millesimo centesimo XLVIII. Huius temporibus ecclesia Wratislaviensis murata¹⁸ est, que lignea fuit. Usque¹⁹ ad eius tempora, *ut dicitur*²⁰, multi episcoporum Polonie et²¹ canonici uxorati fuerunt similiter et sacerdotes²². Per eundem episcopum institutum est officium Lugdunensis²³ ecclesie in ecclesia Wratislaviensi servandum cum cantu et ordine²⁴, quia in Lugduno²⁵ sanctus²⁶ Iohannes baptista est patronus et ad instar²⁶ ecclesie Wratislaviensis canonici Lugdunenses de-

Instit.

1) W. Wratislaviensis.

2) W. ordinatus est.

3) W. nie ma A. D.

4) W. nie ma.

5) W. nie ma.

6) quod — b. Iohannis dodał pisarz nad

linią; W. nie ma.

7) W. nie ma.

8) W. sancti Wenceslai ecclesiam.

9) W. nie ma.

10) W. nie ma.

11) W. nie ma.

12) W. Ianech.

13) W. ordinatus est.

14) W. eius mortis dies ignoratur.

15) W. ep. Wra-

tislaviensis.

16) W. ordinatus est.

17) W. anno Domini.

18) W.

mutata.

19) W. et usque.

20) W. nie ma >ut dicitur<.

21) W. ac.

22) W. canonici et sacerdotes uxorati fuerunt.

23) W. ecclesie cantu et ordine

in ecclesia Wratislaviensi.

24) W. Lugdunensi.

25) W. nie ma.

26) W.

administrator.

27) Ma być Laudunensis, ob. kat. lubiąski.

ferunt¹ rubeas capas et de ecclesia Lugdunensi arma ecclesie Wratislaviensis² scilicet³ sex liliorum⁴ in campo rubeo sunt recepta⁵. Hic episcopus primo introduxit conventum monachorum in Lubens⁶ ordinis⁷ sancti⁸ Benedicti.

Instit. Decimus episcopus Wratislaviensis Syroslaus [secundus] ordinatus est
3 Kwietnia anno Domini MC septuagesimo. Obiit anno Domini MC octuagesimo, tercio nonas Aprilis⁹.

Series Undecimus episcopus Wratislaviensis Swantko¹⁰, Franco alias Fran-
Kat. Stenzl. ciscus ordinatus [est] anno Domini M^oC octuagesimo primo. Obiit anno Do-
Instit. mini MCLXXXVIII¹¹, quamvis quedam¹² cronica dicit hunc Franconem fuisse ante Magnum prescriptum. Qui Magnus in aliquibus cronicis et episcoporum designacionibus non reperitur.

Instit. Duodecimus episcopus Iaroslau¹³ dux et filius Boleslai alti¹⁴ ordinatus est anno Domini M^oC nonagesimo nono. Hic dedit terram Nissensem ecclesie Wratislaviensi, sed donacionem novalium¹⁵ in toto territorio Legnicensi per dominum Zyroslaum factam¹⁶ Lubensi monasterio¹⁷ irritavit. Obiit anno Do-
28 Stycznia. mini¹⁸ M^o ducentesimo primo, quinto Kalendas Februarii^a.

Tredecimus episcopus Wratislaviensis Ciprianus postulatus de ecclesia Lubucensi, ubi tunc¹⁹ fuit episcopus, anno Domini M^o ducentesimo primo. Hic antequam esset episcopus Lubucensis, fuit abbas monasterii sancti Vincencii prope Wratislaviam. Obiit anno Domini M^o ducentesimo sexto XI Kalendas Decembris^b.
Series
Kat. Stenzl.
19 Listopada.

Instit. Decimus quartus episcopus Wratislaviensis Laurencius ordinatus est anno Domini M^oCC septimo. Eius²⁰ temporibus fundatum est monasterium Heynrichaw anno Domini M^oCCXXII^c. Item eiusdem temporibus fundatum est monasterium Camentcz²¹; fuerunt ibidem canonici regulares de monasterio

¹) W. habent. ²) W. Wratislaviam. ³) W. nie ma. ⁴) Rkp. liliorum.

⁵) Rkp. recepte. ⁶) W. Leubus. ⁷) Rkp. ordine. ⁸) W. nie ma.

⁹) W. A. D. 1183 non. Aprilis. ¹⁰) W. Suantho. ¹¹) Rkp. mylnie MCLXXXVIII.

¹²) W. nie ma »quamvis quedam«. ¹³) W. Wratislaviensis Iaroslau.

¹⁴) W. dux Boleslai albi filius. ¹⁵) Rkp. nonalium. ¹⁶) W. episcopum.

¹⁷) W. monasterio factam. ¹⁸) W. nie ma A. D. ¹⁹) W. nunc. ²⁰) W.

cuius. ²¹) W. Item monasterium Camenzense fundatum est eius temporibus.

^a) Katalog lubiąski i Institutio mają X Kal. Febr. ^b) Druk Instytucyi w Mon. Pol. hist. III, str. 547, ma XVI Cal. Dec.; rękopis zaś Czartoryskich l. 1336 ma XI, jak i katalog lubiąski. ^c) Ma być r. 1227; ob. kat. henrykowski.

sancte Marie de Wratislavia; sed successivis temporibus monachi Cisterciensis ordinis introducti tempore Thome primi episcopi Wratislaviensis anno Domini M^oCC quadragesimo sexto VII Idus Ianuarii tempore Innocentii quarti. Obiit anno Domini MCCXXXI^{1a}.

7 Stycznia

Decimus quintus episcopus Wratislaviensis Thomas de nobili progenie Polonorum natus, ordinatus est anno Domini MCCXXXII. Qui edificavit chorum ecclesie Wratislaviensis et dedit capitulo decimas in districtu Cruczburgensi et Pitschensi; episcopatum² suum extulit plurimum ac ditavit. Hic dicitur captus per ducem³ Boleslaum ducem Legnicensem et sine consensu capituli permutationem decimarum et maldratarum in pecunias fieri permisit. Obiit anno Domini M^oCC^o sexagesimo septimo in nocte Cancianorum.

Instit.

Kat. Stenzl.

Series

Instit.

30 Maja.

Decimus sextus episcopus Wratislaviensis Thomas secundus⁴ fuit filius sororis prescripti Thome. Ordinatus fuit anno Domini M^oCC septuagesimo primo XII Kalendas Aprilis et⁵ vacavit⁶ ecclesia pluribus annis intermediis post obitum domini Thome primi pro eo, quod dux Wladislaus factus archiepiscopus Salzburgensis a domino papa impetraverat sibi in subsidium episcopatum Wratislaviensem. Hic Thomas secundus plurimas persecuciones sustinuit a principibus⁷ et precipue⁸ a domino Henrico quarto »Probus« cognominato⁹, qui postea penitencia ductus ecclesiam sancte Crucis *Wratislavie*¹⁰ fundavit. Idem Thomas obiit anno Domini MCC nonagesimo secundo, quinto Idus Marcii^b.

Instit.

21 Marca

11 Marca

Decimus septimus episcopus Wratislaviensis Iohannes *tercius dictus Romka*¹¹ ordinatus fuit anno Domini M^oCC^o nonagesimo secundo, nonas Augusti. Obiit anno Domini millesimo tricentesimo primo, tredecima Kalendas Decembris.

5 Sierpnia

Instit.

19 Listopada

Decimus octavus episcopus Wratislaviensis Henricus de Wirbna¹² ordinatus fuit anno Domini M^oCCC primo. Hic castrum Kaldenstenense¹³ cum multis villis ecclesie obligavit. Obiit anno Domini¹⁴ M^oCCC decimo nono, Kalendas Octobris^c.

1 Października

¹⁾ W W. opuszczono cały ustęp od »de Wratislavia« począwszy aż do końca. ²⁾ W. episcopatumque. ³⁾ W. nie ma. ⁴⁾ W. Thomas II episcopus Wratislaviensis.

⁵⁾ W. nie ma. ⁶⁾ W. vacat. ⁷⁾ W. a principibus sustinuit. ⁸⁾ W. precipue.

⁹⁾ Rkp. cognominatus. ¹⁰⁾ W. nie ma. ¹¹⁾ W. nie ma »tercius dictus Romka«.

¹²⁾ W. Wrbna. ¹³⁾ W. Kaldenstein. ¹⁴⁾ W. nie ma A. D.

^{a)} Inne katalogi podają r. 1232.

^{b)} Druk Instytucyi w Mon. III, str. 549 ma mylnie II Id. Martii, bo rękopis Czartoryskich l. 1336 i inne podają V.

^{c)} Tę samą datę ma także kat. krzesoborski, Instit. ma IX Kal. Oct.

- Instit.** Decimus nonus episcopus Wratislaviensis Nenkerus¹ translatus de episcopatu Cracoviensi ad episcopatum Wratislaviensem anno Domini M^oCCC vicesimo septimo et vacavit² ecclesia Wratislaviensis³ annis intermediis propter duos in discordia electos scilicet⁴ Vitum et Lutoldum. Hic Nenkerus¹ homo constans propter castrum Melitz excommunicavit Iohannem regem Bohemie⁵. Devotus homo fuit et simplex, multum ieunavit; missas, quotquot legi poterant⁶ per suos capellanos, audivit et ad quamlibet specialem⁷ oblacionem fecit. Tandem reversus
- 6 Kwietnia. Nissam *bona feria sexta*⁸ nudis pedibus ecclesiam⁹ visitavit; breviter defunctus est anno Domini M^oCCCXLI, ductus Wratislaviam ibidem¹⁰ traditur sepulture.
- Instit. i Series.** Vicesimus episcopus Wratislaviensis Pritezlaus¹¹ de Pogrella¹² electus
- 5 Maja. fuit in Nissa in die sancti Gothardi anno Domini millesimo CCC quadragésimo primo tempore expulsionis cleri de Wratislavia et confirmatus¹³ fuit anno Domini M^oCCCXLII *hoc est anno sequenti per papam Benedictum. Venit de*
- Instit.** *Avinione in Otmuchaw*¹⁴ faciens¹⁵ concordiam cum Iohanne rege Bohemie et Karulo¹⁶ filio eius¹⁷ ac novam ecclesiam Wratislaviensem dudum inceptam confirmavit atque capellam pulcram¹⁸ retro chorum ecclesie Wratislaviensis fundavit et alia¹⁹ bona fecit. Obiit *in Othmuchaw*²⁰ anno Domini²¹ M^oCCC septuagesimo sexto in nocte dominice palmarum²²; ductus Wratislaviam in capella prescripta solenniter est sepultus. De quo sunt versus:
1376. MCCC seno²³ sub et anno septuageno
- 13 Kwietnia. Idibus Aprilis decrepitus atque senilis
Presul honoratus est mortuus et tumultus²⁴.
Regem de celis oret coram²⁴ quisque fidelis,
Ut propter merita detur sibi²⁵ celica vita.

1) W. Nankerus.

2) W. vacat.

3) W. nie ma.

4) W. nie ma.

5) W. Melicz Iohannem regem Boemie in faciem excommunicavit.

6) W.

potuerunt.

7) W. specialem missam.

8) W. nie ma »bona feria sexta«.

9) W. ecclesias.

10) W. ecclesie.

11) W. Preczlaus.

12) W. Pogarella.

13) W. A. D. 1341, ductus Wratislaviam tempore expulsionis cleri de Wratislavia confirmatus.

14) W. nie ma: hoc est . . . Othmuchaw.

15) W. fecit.

16) W. nie ma.

17) W. nie ma.

18) W. pulchram in honorem Marie virginis.

19) W. et alia multa.

20) W. nie ma »in Othmuchaw«.

21) W. nie ma.

22) W. tertia nocte post dominicam palmarum.

23) W. senio;

Rkp. ter seno; ponieważ Przecław umarł r. 1376, więc było pierwotnie albo »ter bino«, albo tylko »seno«.

24) Rkp. cor; W. nunc.

25) W. sibi detur.

26) Skoro Przecław umarł dnia 7 kwietnia lub 6go, dzień 13 kwietnia w wierszu podany należy odnieść do jego pogrzebu.

Vicesimus primus [episcopus Wratislaviensis] fuit¹ Wenczeslaus dux Slesie et dominus Legnicensis, translatus² de ecclesia Lubucensi ad ecclesiam Wratislaviensem anno Domini MCCC octuagesimo secundo, *provisus per dominum Urbanum quintum*³. Hic multas persecuciones a Wenczeslao rege Bohemie [sustinuit] pro eo, quod sine consensu suo⁴ promotus extitit. Hic cessit ecclesie⁵ anno Domini M^o quadringentesimo decimo septimo. Obiit anno Domini⁶ M^oCCCC vicesimo *in Otmuchaw, sepultus ibidem, nunc vero translatus ad Nissam tempore Rudolphi*⁷. Kat. Stenzl.

Vicesimus secundus episcopus Wratislaviensis Conradus dictus »Senior dux, dux Slesie⁸ et dominus Olesnicensis, cui provisum fuit de episcopatu Wratislaviensi in vigilia beati⁹ Thome apostoli *per liberam resignacionem domini Wenczeslai suprascripti*¹⁰ anno Domini M^oCCCCXVII. Kat. Stenzl. 20 Grudnia.

Hic intravit Wratislaviam dominica Letare et susceptus fuit cum reverencia, *qua decuit; consecratus in Otmuchaw ipso die sancti Vincencii episcopi et martiris anno Domini ut supra XVIII. Cessit episcopatu in crastino sancti Laurencii anno etc. XLIII in Nissa ita, quod capitulum Wratislaviense eidem provideat de octingentis florenis Ungaricis annuatim revocavitque eandem cessionem ipso die sancti Rufi in Auras. Item cessit secundo die VIII° mensis Octobris ita, quod capitulum sibi providere habeat et debeat de mille florenis Ungaricis annuatim, de habitacione libera in castro Wratislaviensi ac de fortalicio Ielitz, quod et factum est. Item*¹¹ anno Domini MCCCCXLV spoliari fecit bona capituli videlicet¹² Oltatschin, Eckerssdorff, Radlowitz et dominica sequenti affixa fuit valvis ecclesie Wratislaviensis restitutionis bulla¹³ episcopatus sui et venit Wratislaviam in profesto sancte Hedwigis intravitque¹⁴ *curiam episcopalem et in vespere stallum episcopi protestando de possessione pacifica*¹⁵. Quare dominus Petrus Nowag *prepositus*¹⁶, Franciscus Woyczdorf scolasticus, Casper Weigel cancellarius in die Symonis et Iude apostolorum recesserunt¹⁷ de Wratislavia suspendentes iurisdictionem¹⁸ et appellatum fuit per capitulum¹⁹. 6 Marca. 6 Czerwca. 11 Sierpnia. 27 Sierpnia. 8 Października. 15 Paździer. 28 Paździer.

1) W. nie ma. 2) W. translatus est. 3) W. nie ma »provisus . . . quintum.
4) W. suo consensu. 5) W. Cessit ecclesia. 6) W. nie ma A. D. 7) W.
nie ma »in Otmuchaw . . . Rudolphi. 8) W. Conradus dux senior Silesie.
9) W. sancti. 10) W. nie ma »per liberam . . . suprascripti. 11) W. nie
ma: qua decuit — factum est. Item. 12) W. vicos. 13) W. bulla restitutionis.
14) W. introivitque. 15) Zamiast curiam . . . pacifica ma W. ecclesiam.
16) W. nie ma. 17) W. decesserunt. 18) W. iurisdictionem. 19) W. a capitulo.

- ad sedem apostolicam contra dominum episcopum. Interim monuit episcopus¹ prelatos et² canonicos et alios *beneficiatos super adhesione*³, inter quos aliqui ei⁴ adhererunt, aliqui⁵ dissenserunt. Tandem habitis pluribus tractatibus receptus est in episcopum Wratislaviensem et prestita fuit sibi obediencia a dominis prelati et capitulo *et omagium a Nissensibus et omagialibus ecclesie et cantatum fuit „Te Deum laudamus“ et „Ante laudem dicite Deo etc.“*
- 13 Stycznia. *ante vespervas et pulsate fuerunt omnes campane in octava epiphanie Domini*⁶ anno Domini MCCCCXLVI. Obiit autem⁷ anno Domini etc. XLVII⁸
- 9 Sierpnia. in vigilia sancti Laurencii *in castro Ieltcz, sepultus in choro Wratislaviensis ecclesie in crastino sancti Laurencii*⁹.

- Vicesimus tercius¹⁰ episcopus Wratislaviensis Petrus secundus *dictus*
- 5 Września. *Novag, electus in ecclesia Wratislaviensi*¹¹ die quinta mensis Septembris
- Kat. Stenzl. anno Domini¹² MCCCCXLVII, confirmatus per dominum Vincentium archiepi-
- 7 Paździer. scopum Gnesnensem die septimo¹³ mensis Octobris, consecratus per dominum Iohannem episcopum *Naturensem*¹⁴, *suffraganeum ecclesie Gnessnensis do-*
- 22 Paździer. *minica die in octava sancte Hedwigis, assistantibus eisdem dominis Iohanne Gardensi et Bernhardo Symbaliensi episcopis*¹⁵. Obiit anno Do-
- 6 Lutego. mini M^oCCCC quinquagesimo sexto in castro Otmuchaw ipso die sancte Do-
- 9 Lutego. *rothee virginis, sepultus in choro ecclesie Wratislaviensis in die sancte*¹⁶ *Apollonie virginis, que fuit feria secunda post dominicam Esto mihi*¹⁷.

- Vicesimus quartus episcopus Wratislaviensis Iodocus¹⁸, de Rosenberg do-
- 8 Marca. minus¹⁹, electus fuit in ecclesia Wratislaviensi *per inspiracionem*²⁰ die octava²¹
- 2 Czerwca. mensis Marcii, que fuit feria secunda post dominicam Letare anno Domini M^oCCCC quinquagesimo sexto, *confirmatus per dominum Kalixtum papam eodem*
- anno quinto *Nonas*²² *Iunii*²³; venit Wratislaviam die tredecima²³ mensis Iunii

¹) W. episcopus monuit.

²) W. nie ma.

³) W. nie ma »beneficiatos super

adhesionem«.

⁴) W. eidem.

⁵) W. alii.

⁶) W. nie ma »et omagium . . .

epiphanie Domini.

⁷) W. nie ma.

⁸) W. 1447.

⁹) W. zamiast »in

castro . . . sancti Laurentii« ma »Requiescat in pace; do leit der hund begraben.

¹⁰) Rkp. quintus.

¹¹) W. nie ma »dictus . . . Wratislaviensi.

¹²) W. anni.

¹³) W. septima.

¹⁴) Rkp. Naturensem.

¹⁵) W. nie ma: Naturensem . . .

Symbaliensi episcopis.

¹⁶) W. nie ma.

¹⁷) W. nie ma »virginis . . .

Esto mihi«.

¹⁸) W. dominus Iodocus.

¹⁹) W. nie ma.

²⁰) W. nie

ma »per inspiracionem«.

²¹) Rkp. octavo.

²²) W. nie ma: confirmatus . . .

Iunii. ²³) W. undecima.

²⁴) Może pomyłono zamiast »quarto Nonas«, bo »quinto Nonas« przypada na same »Kalendas«.

anno sequenti¹ et fuit susceptus a capitulo, clero, consulatu² die septima 7 Listopada.
 mensis Novembris pulsatis campanis omnibus et³ »Te Deum laudamus« can-
 tato⁴ accessit ad summum altare, osculatis⁵ reverenter sanctorum reliquiis⁶
 obtulit quatuor florenos Ungaricos. Consecratus⁷ per dominum Casparum⁸
 episcopum Misnensem die dominica »Gaudete in Domino semper«, que fuit die⁹ 11 Grudnia.
 undecima mensis Decembris *assistentibus eidem domino Iohanne¹⁰ Gardensi*
et Iohanne¹⁰ Symbaliensi episcopis et die octavo sue coronacionis imposuit 18 Grudnia.
clero suo contribucionem satis exactam. Multiplicasti gentem, non magni-
ficasti leticiam! Fuit tamen et¹¹ clero et suis graciosus¹². Obiit in Nissa
 anno Domini¹³ MCCCCLXVII *feria tertia post dominicam „Gaudete in Do-* 15 Grudnia.
mino semper“, ductus Wratislaviam in *curiam¹⁴ episcopalem, sepultus in die*
sancti Lazari episcopi et martiris¹⁵. 17 Grudnia.

Vicesimus quintus episcopus Wratislaviensis dominus Rudolphus¹⁶ *legatus,*
episcopus ecclesie Lavantine¹⁷, electus fuit *concorditer per viam scrutinii*
in ecclesia Wratislaviensi in die sanctorum Fabiani et Sebastiani marti- 20 Stycznia
rum¹⁸ anno Domini¹⁹ M^oCCCCLXVIII, confirmatus per dominum Paulum *papam*
secundum²⁰ eodem anno die XXVII mensis Aprilis, que²¹ confirmacio publica 27 Kwietnia.
 fuit in die Iohannis²² baptiste in ecclesia Wratislaviensi [coram] dominis epi- 24 Czerwca.
 scopo, prelatis, canonicis, clero, consulatu ac communitate²³ *civitatis Wra-*
tislaviensis. His igitur peractis²⁴ cantatum fuit »Te Deum laudamus«; dominus
 episcopus accessit ad altare et obtulit sex florenos Ungaricos dando benediccionem.
 Tandem ivit versus Nissam ad suscipiendum omagium etc.²⁵; revenit in die
 Udalrici et fuit reverenter susceptus a clero et populo civitatis circa sanctum 4 Lipca.
 Mauricium et a prelatis et²⁶ canonicis, a²⁷ clero ambarum ecclesiarum in pede
 pontis prope sanctum Petrum, ubi sua vestimenta *videlicet suum capucium*
et pallium²⁸ exuit, que suscepta a *succustodibus²⁹, sacristianis et swantnico-*

1) W. anni sequentis. 2) W. et consulatu. 3) W. nie ma. 4) W.
 cantatur, episcopus. 5) W. osculatusque. 6) W. reliquias. 7) W. con-
 secratus fuit. 8) Rkp. Caspar. 9) W. nie ma. 10) Rkp. Iohanni.
 11) Rkp. ex. 12) W. nie ma: assistantibus — graciosus. 13) W. nie ma
 A. D. 14) W. ecclesiam. 15) W. sepultus fuit in choro. 16) Rkp. Ru-
 dolphus. 17) W. nie ma »legatus — Lavantine«. 18) W. nie ma »concor-
 diter . . . martirum. 19) W. nie ma. 20) W. nie ma »papam secundum«.
 21) W. nie ma. 22) W. sancti Iohannis. 23) W. communitate cuncta.
 24) W. nie ma »civitatis . . . peractis. 25) W. nie ma. 26) W. nie ma.
 27) W. ac. 28) W. nie ma »videlicet . . . pallium«. 29) W. custodibus.

*nibus ecclesie Wratislaviensis*¹, dominus episcopus indutus fuit cappa choralis, *infula*² et baculo pastoralis, introductus in ecclesiam more solito³; *expost redemit vestimenta sua pro sex florenis Ungaricis, qui ita divisi sunt, videlicet duobus succustodibus duo, duobus sacristanis duo, duobus swantniconibus duo. Obiit anno Domini M^oCCCC octuagesimo secundo ipso die*
 13 Czerwca. *Anthonii post officium misse lectum, eo iam cogitante iter facere versus Nissam. Sepultus Wratislaviæ in choro.*

Vicesimus sextus episcopus Wratislaviensis Ioannes quartus. Hic
 17 Lipca. *fuit susceptus anno Domini MCCCCLXXXII in die sancti Alexii⁴ ab omni clero et tota communitate civitatis Wratislaviensis sub valva Sweydnicensi, in cuius aditu ad summum [altare] tonitrum validum insonuit cum satis notabili pluvia. Ipse imposuit aliquantulum gravem eodem anno contributionem suo clero scilicet de marca taxata VI grossos, de non taxata III. In publico exhibuit se sicut defensorem sui cleri. Det Deus in hoc facere eum prosecutionem sanctam, cuius oppositum facile sustinetur.*

¹) et swantniconibus . . . Wratislaviensis nie ma W.

²) W. nie ma.

³) Po

»more solito«, następuje u W. »Sit nomen Domini benedictum. Amen« i na tem kończy u W. tekst Rożyca.

⁴) Wyrazy »anno Domini . . . Alexii« dopisał autor nieco później.

VIII.
DE CONRADO ET PETRO
EPISCOPIS VRATISLAVIENSIBUS.

W rękopisach kroniki principum Polonorum następuje na jej końcu kilka kontynuacyi podających różne wiadomości i doprowadzających historię biskupów wrocławskich do XVI wieku; kontynuacje te są drukowane w III tomie Mon. na str. 554—578. Inaczej ma się rzecz w rękopisie biblioteki ks. Czartoryskich l. 1336 fol., str. 168, pochodzącym z XVII wieku, w którym »Chronica Polonorum et Sleziae« tylko pierwszą zawiera kontynuację obejmującą zapiski różne z lat 1335, 1341 i 1348 (Mon. III, str. 554—556). Podczas gdy w innych rękopisach następuje po nich wiadomość z r. 1501, kodeks Czartoryskich ma inną kontynuację krótką zawierającą zapiski o biskupach Konradzie i Piotrze Nowaku, które poniżej drukujemy. Na niej kończy się tekst kroniki, z którego dotąd nikt jeszcze nie korzystał.

Item anno Domini millesimo CCCCXVII ordinatus est illustris princeps et dux Conradus dictus senior, episcopus Wratislaviensis et obiit anno Domini millesimo CCCCXLVII et qualiter rexit episcopatum et dominium suum, patet.

Item anno Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo septimo, quarta die mensis Septembris electus est egregius vir et doctor Petrus Nowag 4 Września. in episcopum Wratislaviensem.

Item vicesima secunda die mensis Octobris confirmatus eodem anno, de 22 Paźdz. quo sunt versus:

Annis elapsis M. post C. bis atque binis	1447.
Ast X quadrino, tunc V cum I quoque bino,	
Septembris quarta mensis die hec perpetrata:	4 Września.
Presul electus Petrus Nowag quoque dictus,	
Hicque infulatur solis die atque gradatur,	
Octobris presto huius facti memor esto	
Mente letabunda die vicesimaque secunda.	22 Paźdz.

VARIA E CODICIBUS VRATISLAVIENSIBUS.

ZEBRAŁ I WYDAŁ

DR. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

1.

Taxa episcopatus Wratislaviensis.

W rękopisie I. Q. 171 biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu napisała taż sama ręka, której zawdzięczamy »Cronica et numerus episcoporum Wratislaviensium« powyżej wydrukowane, i następującą takse biskupstwa wrocławskiego, która i dla nas nie będzie bez interesu.

Ecclesia Wratislaviensis taxata est anno Domini MCCCCLVI post canonicam electionem domini Iodoci de Rosinberg in episcopum Wratislaviensem et post assecucionem confirmationis.

Ecclesia Wratislaviensis taxata est ad 4^{or} milia florenorum; fuerunt protunc X cardinales tempore promocionis.

Patrocinium pape florenorum duo milia.

Pro communi collegio cardinalium florenorum II milia.

Pro sacra floreni CC.

Pro subdiacono floreni LXVI, solidi XXXIII, IIII d[enarii].

Pro minuto camere floreni CC.

Pro tribus minutis floreni CCCCCC.

Pro quitancia camere, pro obligacione et sigillo [floreni] XIII, solidi X.

Pro uno minuto collegio floreni CC.

Pro quitancia collegii floreni X, solidi V.

Summa quinque milia florenorum CCLXXXIX floreni, solidi XLVIII, denarii quatuor.

2.

Brevis descriptio Slavoniæ.

W rękopisie I. Fol. 327 biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu, pochodzącym z początków XV wieku i mieszczącym w sobie pomiędzy innymi notatki wrocławskie z lat 1417, 1431, 1435 i 1441 na kartach 110, 144 i ostatniej, oraz rocznik czeski 1366—1434 na karcie 144', znajduje się także na karcie 148' i nast. znana *Vita sancti Adalberti*: Est locus in partibus, przypisana t. z. Kanaparyuszowi. Żywot ten poprzedza opis krótki ziem i narodów słowiańskich, który nie jest bez interesu. Autor tegoż opisu żył zapewne w XIV wieku.

Ut evidencius et clarius possit intelligi legenda sequens de vita gloriosi martiris Adalberti, est notandum, quod Bartholomeus autor libri, qui dicitur »de proprietatibus rerum«, dicit, quod differentia est inter Slavum sine »c« et Sclavum cum »c«. Slavus enim populus de Slavonia patria dicitur; Sclavus vero servus empticius est, licet in antiquis codicibus sepius unum pro reliquo positum reperiatur.

Est autem Slavonia patria maxima, que est pars Missie sive Germanie a multitudine germinum. Slavonia itaque incipit a mari mediterraneo, in quod magnus fluvius Danubius, alias Ister in veteribus codicibus nuncupatus, in quatuordecim rivos divisus fluit. Sunt quoque gentes Slavonie predictæ Vulgari, Iassi, Cuni, Rassi, Bossi; regna eciam Croacie et Dalmacie in eadem Slavonia sita. Sunt eiusdem eciam linguagii populi, [qui] in Pannonia et inter Italiam commorantur. Bohemi eciam, Moravi, Poloni et Russi Slavi sunt. Et eadem lingua protenditur usque ad Saxones. Item Iohannes Ianuensis dicit, quod Slavia est pars Missie multas continens regiones. Nam Slavi sunt Bohemi, Poloni, Moravi, Wandali, Rutheni, Dalmati et Croati, qui omnes mutuo se intelligunt et in multis similes quoad linguam et quoad mores, dispares tamen sunt quoad ritum. Nam quidam adhuc tenent cultum paganorum, quidam vero retinent ritum Grecorum, quidam vero Latinorum. Omnes autem iste regiones sunt et glebe optime, mellifere et vinifere in multis locis. Omnes eciam isti pro maiori parte sunt accensi, exceptis Ruthenis et illis, qui mixti sunt Theutunicis et Latinis.

Et est Slavia duplex, maior videlicet, que habet Dalmaciam, Syrmiam, Croaciam et continet multas regiones et istius terre incole quidam maritima¹

¹) Rkp. maritimam.

occupant, quidam iuga moncium et condensa nemorum inhabitant, quidam campestria excolunt et exarant¹. Gens seria, aspera et inculta. Circa divinum cultum minus est pia, piraticam vitam ducens et maxime illi, qui habitant iuxta mare.

Alia Slavia est minor, que a finibus Saxonie protenditur, lacualis sive stagnalis²; lingue sue populos habet conterminos Bohemos. Et hec Slavia dividitur a Pruthenis diversis ampnibus, secluditur et a Gothis atque Danis quodam promunctorio maris, quo mare eciam³ dividitur; ad eius littus terminatur minor Slavia et finitur. Est autem hec regio valde frugifera, fluminibus et stagnis irrigua et nemorosa et pascuosa, melle abundans et lacte. Gens fortis corpore et agriculture dedita et pascuis, magis pia [quo]ad Deum et quoad proximum quam illi, qui habitant in maiori Slavia et hoc propter mixtionem et societatem, quam quotidie contrahunt cum Germanis, ut dicit Erodotos.

3.

Historia de abbate recepto a dyabolo.

Auctore Michaelae fratre ordinis s. Benedicti nec non abbate
coenobii sanctæ Crucis in monte Calvo.

Historia ta znajduje się w rękopisie I. Q. 130 biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu, pochodzącym z XV wieku, na k. 330—333' i zawiera właściwie kazanie opata Michała o tria peccata scilicet avaritia, negligentia, quæ est occupatio circa mundana et luxuria. Jako ilustracyą dodaje autor na końcu swą opowieść o Mikołaju, opacie klasztoru cysterskiego w Wąchocku, porwanym przez djabła, którą poniżej umieszczamy. Kazanie samo opuszczamy.

Hec est historia conscripta per magistrum Michaellem abbatem Calvimontis sancte crucis, in qua scribitur, quomodo quidam abbas ordinis Cisterciensis est nunc receptus a dyabolo vivus cum corpore et hora prandii in die sancti Iacobi anno MCCCCLXI in diocesi Cracoviensi videntibus hominibus multis.

25 Lipca.

Erat quidam abbas Nicolaus nomine, Besiga cognominatus, frater ordinis Cisterciensis in cenobio dicto Wanchaczko diocesis Cracoviensis, plenus desperatione maxime in hoc peccato luxurie et presertim adulterii manifesti sine timore et sine rubore. Hic totus apparuit secularis, solum vestis modica reddebat illum monachialem. Hic fuit impius, impudicus, incestuosus, effrenus, dissolutus, garrulosus, ebriosus, clamorosus, inebriatus assidue. Hic pauperes

¹) Rkp. excavant.

²) Rkp. lacuales sive stagnales.

³) Rkp. quod mare cum.

intrantes pro elemosina more solito per se baculabat dicens: mallet dyabolos videre quam latrones hos miseros. Fratres autem, qui occulte reliquias cene vel prandii pauperibus dabant, ferociter incarcerabat vel expellebat foras; bona cenobii cum meretricibus et nobilibus exponebat large et cum garriionibus aut histrionibus; fratribus autem modica aut nulla aliquando necessaria dabat. Canes venaticos plus quam homines egenos amabat et ita infinita mala pertinaciter semper faciebat. Modo accidit uno tempore, ut ipso die sancti Iacobi Zebedei anno Domini millesimo CCCCLXI^o fecit grande convivium in cenobio cunctis vicinis dominis et amicis suis nobilibus, quoniam nobilis genere, sed virtute detestabilis fuit et incorrigibilis et nec arguibilis, quod signum est in homine reprobacionis eterne. Ad quod convivium vocavit viros cum citharis et preludiis diversis, ut domini et domine nobiles pro amore sui vocitati iocundarentur, epularentur et tripudiarent in soli loco Deo dedicato et non vanitati seculari, quia domus prelatorum, plebanorum, abbatum, episcoporum, eciam presbiterorum sunt altere ecclesie. Et quid emisit ex illo alacri tripudio, loco incongruo? Dum itaque prefatus epularetur abbas N. Polonus, cinctus feminis nobilibus in medio sui, acsi pre ardore amoris oblitus totus et pre gaudio nimio, et ecce! a casu permittente Deo altissimo, nolente¹ quoque locum eius sibi ad honorem dispositum contaminari², intravit dyabolus horridi aspectus in forma Ethiopis teterrimi et pergendo audacter ad abbatem dixit illi: »Tibi, maledicte, dico, surge et sequere me socium tuum tenebrarum eternarum« et ita, eo obmutescente et omnibus sedentibus, traxit illum dyabolus per collum et eo extracto elevavit illum in aera, abbate clamante: »Succurrite, succurrite, peto, fratres et amici mei. Ecce peribo«. Non clamavit ad Deum et ad sanctos eius, quoniam numquam in vita forte oravit illum nec servivit illi, sed vocavit amicos suos in periculo, quos plus dilexit quam Deum et sanctos eius et ita dyabolo eum proiciente ut cyrothecam per aera, amicis infra dolorose intuentibus illum amasiis eius, usque dum nubes veniens grandis, acsi tota flammi-gera, ambos mox devoravit eadem hora et ita de illo spes nulla redeundi restat.

25 Lipca

¹) Rkp. volente.²) Rkp. contaminare.

4.

Notæ.

I. Fol. 379 biblioteki uniwersyteckiej wrocławskiej; kodex pergaminowy; tamże na k. 11 znajduje się następująca notatka ręką XIV wieku skreślona:

6 Maja

Dedicacio ecclesie nostre in Claratumba semper agitur dominica proxima post festum sancti Iohannis ante portam Latinam^a.

W rękopisie 1191 biblioteki miejskiej w Wrocławiu, pochodzącym z r. 1426. mieści się na karcie 1 wiersz następujący:

Anno M. duo CC. trigin[ta] quatuor atque
Ecce Thorun vetus fundatur in arbore quarcus.

Rękopis 1752 tejże biblioteki pochodzący z XV wieku, fol., ma w środku następujący roczniczek:

Anno Domini M^oCCC^oXVI^o incepit tempus magne caristie per mundum.

Anno Domini M^oCCC^oXXXV^o fuit magnus ventus.

Anno Domini M^oCCC^oXLVIII^o fuit terre motus maximus per mundum.

Anno Domini M^oCCC^oXLIX^o incepit pestilencia, venerunt flagellatores; Iudei occisi sunt; Woldemarus surrexit^b.

Anno Domini M^oCCC^oLIX fuit grandis inundacio aquarum infra assumptionis festum et nativitatis Marie, que edificia destruxerunt.

15 Sierpnia.
8 Września.

Rękopis 166 tejże biblioteki, mszał w XIV wieku pisany i pięknymi malaturami ozdobiony, zawiera na początku kalendarz, gdzie na karcie obejmującej miesiąc Lipiec następująca zapiska:

30 Lipca.

Tempore Nenkeri fuit expulsio cleri
Abdon et Sennes; hoc vindica, sancte Iohannes.

W kodeksie IV fol. 175 biblioteki uniwersyteckiej, znajduje się na karcie 107 rocznik obcy w XV wieku pisany, z którego wyjmujemy następujące zapiski do Polski się odnoszące:

^a) Dzień zatem niestały; jeżeli dzień 6 Maja przypada na niedzielę, wtedy obchodzi się dedykację dnia 13 Maja. ^b) Ob. str. 344—348.

Anno Domini 1388 in octava circumcisionis Domini, que fuit 8 Stycznia. quarta feria, de nocte versus quintam feriam ceciderunt a sub [cœlo] seu stelle cadentes sine numero versus Cracoviam in regno Polonie et duraverunt quasi per unam integram horam vel amplius et tunc fuit magna humiditas in aere per totum mundum usque ad mensem Februarium. Post hec in anno 1391 fuit magna siccitas aquarum et rex Polonie vastavit magnam partem regni cum exercitu, quam partem tenuit dux Opoliensis.

Tamże na k. 118 resztki jakiegoś rocznika bardzo nieczytelnem pismem w XV wieku skreślonego, z którego nas interesować może następująca wiadomość:

1418 11 Iunii archiepiscopus Gneznensis et episcopus Plocensis cum multa manutenencia intraverunt Vratislaviam et fuit nix et pluvia p...; exiverunt 16 Iunii.

W rękopisie 390 biblioteki miejskiej w Wrocławiu znajduje się następująca zapiska:

Anno Domini 1398 12 die mensis Decembris obiit reverendus in Christo pater dominus Henricus Dei gratia episcopus Wladislaviensis, dux Slesie, dominus Lignicensis. Orate pro eo.

W znanym rękopisie 290 tejże biblioteki, pochodzącym z XV wieku, który zawiera kroniki i roczniki polskie, mieści się na karcie 1' następująca zapiska:

Anno Domini 1469 in oppido Pyotrkowo, convencione generali ibidem celebrata, magister novus Prussie iuravit de fidelitate sub hac forma:

Ego Henricus magister generalis ordinis sancte Marie Theutonicorum, princeps et consiliarius regni Polonie iuro, quod ab hac hora et deinceps fidelis ero serenissimo principi domino Kazimiro regi Polonie et successoribus suis regibus et regno Polonie et profectum illorum fideliter procurabo, in negociis regiis et regni fideliter consulam et secreta, que michi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam, pacem insuper presentem in omnibus suis condicionibus observabo et custodiam. Sic me Deus adiuvet et hec sancta crux.

IOANNIS DLUGOSSII
VITÆ EPISCOPORUM PLOCENSII ABBREVIATÆ
CUM CONTINUATIONE LAURENTII DE WSZERECZ.

WYDAŁ

DR. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Bawiąc w roku 1885 w Płocku, odwiedziłem także czcigodnego księdza kanonika Ignacego Smoleńskiego w Sikorzu. Pomiedzy wielu ciekawemi rzeczami, które koło siebie nagromadził ksiądz Smoleński, zwrócił na siebie moją uwagę rękopis in folio, oprawny w ciemną skórę, pisany w końcu XVI, lub w samym początku XVII wieku i mieszczący w sobie Notitia Masoviae. Liczy zaś stronic 171.

Na okładce i karcie 1 znajdują się różne sentencye: na karcie 2 różne notatki późniejsze; na k. 3 znajduje się rodzaj przedmowy autora oraz ręką XVII wieku skreślona notatka: Manuscripta Laurentii doctoris dicti Lauryn poenitentiarii cathedralis Plocensis, viri pietate, zelo et literis clarissimi, optime de ecclesia Plocensi in officio poenitentiarii meriti.

Na str. 1—13 znajduje się notitia Masoviae; na str. 13—19 de sermone Masovitarum; na str. 19—21 de moribus; na str. 21—26 de vestitu; na str. 26—31 de fide Masovitarum; na str. 31—35 de religione Masovitarum; na str. 35—38 de ritu ædificandi; na str. 38—41 de iustitia et iure; na str. 41—59 Tabula episcoporum Plocensium; na str. 60—79 Plocia [ecclesiæ Plocenses et viri clari Masovitæ]; ciekawem jest co tu podaje o Stanisławie Górskim: Stanislaus Boguria de Gora Gorski canonicus Cracoviensis et Plocensis archidiaconus; vixit primo in matrimonio, fuit iudex terrestris Plocensis, reliquit prolem; qui studiis annos multos dedit insenuitque libris et curis. Coegit noster in unum recondita quædam regum consilia et acta inter eos et alios monarchas gesta, quæ in libros concinnata archivo regio intulit in posterum rememoranda, probanda, sequenda; na str. 79—96 Epidemia Plocensis; na str. 96—98 Confectio pro salute animarum. Zakończenie str. 98—100. Na str 100—124 Euthanasia sive ars bene moriendi per R. P. D. Petrum Lucanum canonicum regularem,

theologum clarissimum Italice scripta cum explicatione quaestionum antea indefinitarum, Latine versa per sacerdotem ad metam propinquantem; na-str. 138—145: Examen memoriae t. j. rodzaj autobiografii. Od innej już ręki pochodzi co następuje na str. 148—160: Vita b. Thomae Zielenski Poloni de Zieleniec; na str. 161—167: Laudum województwa poznańskiego i kaliskiego sub actu feriae VI ante festum s. Mariae 1557; na str. 168—169: Wypisy z historyi Długosza; na str. 170—171: Oświadczenie rycerstwa wszystkiego wojska koronnego ekspedycyi tureckiej. Actum in castro inferiori Leopoliensi sabbatho ante dominicam Invocavit quadragesimalem prox. anno Domini 1622; na str. 171: Epitaphium Ioannis Kochanowski.

W swojej autobiografii podaje autor tylko niektóre szczegóły z swoich lat dziecinnych. Treściwy zaś rys życia, podaje nagrobek jego w katedrze plockiej, temi słowy:

Conditur hoc tristi doctor Laurentius antro,
 Quem Wszerecz genuit, Plocia culta fovit;
 Ingenio exiguus nec claris ortus avitis,
 At meruit virtus praeside fulta Deo,
 Ut sua sit requies cunctorum hic meta laborum
 Colere cum magnis socia voce Deum.

Ruri artibus, Plociae iure imbutus, Romae laurea et protonotarii accolytique titulo ornatus, ex canonia Pultoviensi primus post unitam praebendam ad confessarii munus hic vocatus quiescit. Obiit anno Domini MDCXIV die V mensis Mai, aetatis LXXVI.

Urodził się zatem około roku 1538.

Rękopis powyższy, który do str. 145 jest autografem Wawrzyńca, znajdował się dawniej w Pułtusk, znany był już Gawareckiemu, który z niego korzystał, a nawet kilka ustępów wydrukował.

Cała praca p. Wawrzyńca małej jest wartości, choć w niej złożył dowody wielkiej erudycji. Widać, że hardzo ocytany był w klasykach łacińskich, ale ze smutkiem konstatować musimy, że biblioteka i archiwum katedry plockiej, które wówczas niewątpliwie posiadały jeszcze wiele źródeł dziś zaginionych, były mu prawie zupełnie nieznane. Jego głównymi źródłami są Długosz i Kromer, ale właśnie ta okoliczność, że miał pod ręką jedno dzieło Długosza, którego dzisiaj jeszcze nie odszukano, nadaje jego pracy niejaką wartość. Wiadomo bowiem, że z Vitae episcoporum Plocensium Długosza, znana jest dziś tylko przedmowa, którą także wydrukowano w pierwszym tomie dzieł Długosza, wydanych staraniem hr. Przezdzieckich. Katalog ów biskupów plockich znany nam był dotychczas tylko z opracowania ks. Stanisława Łubieńskiego (1642), który tekst Długosza znakomicie rozwodził, mało co własnego a nieomal nic ważnego od siebie nie dodawszy; przechował także jedyną przedmowę Długosza w swem dziele. Niektóre cytaty przekazali nam w brzmieniu dosłownem Paprocki w Herbarzu i Nakielski w Miechowie. To co ks. Wawrzyniec nam przechował,

niestety nie jest również oryginalnym tekstem Długosza, lecz skróceniem. Sam go jako taki charakteryzuje, mówiąc na k. 41: Quod tabula (episcoporum Plocensium) sequens ex Dlugoso abbreviata et ad recentiore pontificum Romanorum praesidentiae supputationem accommodata, lectori avido declarabit. Wyciąg z Długosza sam dalej aż do swoich czasów doprowadził a tą robotą zajęty był w bardzo sędziwym wieku, bo około r. 1608, bo już było mu wiadomo, że Wojciech Baranowski, biskup włocławski a przedtem plocki, dostąpił godności arcybiskupa gnieźnieńskiego.

Nadmieniliśmy już przedtem, że wspomniany rękopis Wawrzyńca, zawiera jego autograf, co poznać można z licznych bardzo zmian stylistycznych, zachodzących w tekście. I tabula episcoporum Plocensium liczy ich bardzo wiele. Ponieważ nam tutaj chodzi o tekst Długosza, a nie Wawrzyńca, sądziliśmy, że należy uwzględnić pierwotny sposób wyrażenia a nie późniejsze poprawki, a to z powodu, że skracając tekst Długosza, musiał się trzymać przeważnie i słów jego; że odrazu styl jego nie był eleganckim, dlatego go potem poprawiał i zmieniał; ulegać jednak nie może wątpliwości, że tego rodzaju poprawki oddalają się bardziej od słów Długosza, aniżeli pierwotna dykcja.

W kontynuacyi zaś, która jest już osobistem dziełem Wawrzyńca, nie uwzględniliśmy nigdy pierwotnej stylizacyi, lecz przyjęliśmy wszędzie do tekstu jego późniejsze poprawki.

Nakielski w swojej Miechowii przechował obszerniejszy fragment o biskupie Gedku z Długosza »Vitae episcoporum Plocensium«; aby wykazać, że Wawrzyniec rzeczywiście czerpał z Długosza »Vitae« a nie z jego »Historii«, oraz aby każdy miał jasne wyobrażenie o tem, w jaki sposób Wawrzyniec skracał swoje źródło, zestawiam tu wszystkie trzy teksty razem.

VITA GEDEONIS DŁUGOSZA

WEDŁUG NAKIELSKIEGO MIECHOWII str. 28.

Goslaus . . . vulgo Giedka, de Grifonum prosapia, scholasticus in episcopum electus, ab Innocentio III pontifice maximo evectus fuit, Conrado Masoviae et Cuiaviae duce assentiente, Gneznae ab Henrico metropolitano consecratur. Decem et septem annis rexit ecclesiam. Quam et perfusa lacrimis oratione multoties ab incursionibus Prutenorum nutu divino protexit. Mortuus tandem anno salu-

In locum Viti episcopi Plocensis demortui magno omnium favore et gracia, electione capitulari uniformi, per viam compromissi, die prima Augusti A. D. 1206 eligitur vir nobilis de armis et familia Gryphorum stirpem suam ducens, Gedko scholasticus Plocensis, gravibus et honestis moribus plenus, electionis suae petito et obtento a principe Conrado duce Masoviae et Cu-

DŁUGOSZA HISTORIA T. II, 216.

1223

Goslaus alias Getbka Plocensis episcopus, cum annis decem et septem sedisset, moritur et in Plocensi ecclesia sepelitur.

II, 205

1217

Plocensis ecclesia casuali incendio in castro Plocensi exorto, gravem percepit in rebus suis et suppellectili conflagrationem.

tis 1223 ad primos appositus quiescit in Domino. Post funera eius orto a tectis castri incendio, ipsa basilica episcopalis cathedrae magnam in suppellectili, vasis, vestibus et ornamentis aureis et argenteis, sericis lineisque accepit exustione iacturam. Huius etiam tempore beatus Hiacyntus ordinis praedicatorum sanctimonia vitae et doctrina in Polonia et Masovia claruit.

iaviae consensu, in quo concedendo aliquantulum se difficilem ob simultates, quas in fratres et patruos sui generis gerebat, praebuilt. Hic *ab Henrico* eius nominis primo *Gnesnensi archiepiscopo* munus *consecrationis accipiens*, *ecclesiam* suam Plocensem *annis decem et septem* diligenti cura et custodia *gubernavit*. Grassabantur pro illo tempore, delictis Polonorum Deum provocantibus, gravius et durius solito in terras Masoviae *Prutheni* barbari, faciendo in illas frequentes furtivas et nocturnas *incursiones*, quibus Masoviae milites *ab ipso* Gedkone episcopo *animati* viriliter resistebant. Dabatque Dominus pontificis Gedkonis *precibus et lacrimis* placatus Masoviae militibus de barbaris Pruthenis triumphos frequentes

[Tandem A. D. 1223 moritur et in ecclesia Plocensi sepelitur].

W tekście Długosza przez Nakielskiego przechowanym, który niestety nie obejmuje całego żywota Gedka, odróżniliśmy wszystkie wyrazy, które Wawrzyńiec dosłownie lub w przeróbce przejął do swojej pracy.

Ponieważ Długosz swą pracę dnia 1 Stycznia r. 1478 dedykował biskupowi Kazimierzowi, stąd wynika, że w niej nie mogło być jeszcze mowy o śmierci tegoż, że zatem ustęp zaczynający się od słów »Cromerus nihili hominem vocat, nobis ex hoc aliquid fuisse videtur«, oraz cały dalszy ciąg aż do końca, są już dziełem samego doktora Wawrzyńca. Dla pierwszej części własnej pracy korzystał autor przeważnie z nagrobków, z Bernarda Wapowskiego i Kromera, a że około r. 1538 się urodził, mógł się posługiwać tu i ówdzie żywą tradycją. Czasy zaś od biskupa Andrzeja Noskowskiego do Wojciecha Baranowskiego, które obejmował własną pamięcią, skreśla już przeważnie jako świadek współczesny.

W pracy zatem Wawrzyńca posiadamy wyciąg z »Vitae episcoporum Plocensium« Długosza, obejmujący czas od r. 966 do r. 1478, z wyjątkiem jednak przedmowy. Aby wyrobić sobie zdanie o wartości tej pracy, trzeba przedewszystkiem dowiedzieć się, na jakich źródłach się opierał Długosz.

Jak w żywotach biskupów krakowskich, kujawskich i wrocławskich, oraz arcybiskupów gnieźnieńskich służyły mu za podstawę katalogi biskupów, tak i przy pracy niniejszej z tego rodzaju źródła korzystał. Katalogi te — krakowskie i wrocławskie wyjąwszy — zawdzięczają Długoszowi swój początek, bo zostały dla niego, według danego szematyzmu na prędko układane. Zawierają w sobie zatem to, co o przeszłości według tradycji, w danej chwili wiadano na miejscu. Tego rodzaju było także źródło Długosza t. j. »Katalog biskupów plockich«, z którego

Paprocki w swoich »Herbach« obficie korzystał, przytaczając tu i ówdzie kilka wyrazów w brzmieniu dosłownem. Że się te wyrazy tu i ówdzie w Długoszu powtarzają, jest rzeczą naturalną; stąd jednak jeszcze nie wynika, jakoby Paprocki korzystał z samego Długosza a nie z katalogu samodzielnego. Przekona nas o tem następujący ustęp Paprockiego, porównany z tekstem Wawrzynca.

PAPROCKI str. 360

Lupus primus, filius comitis Derslai, de domo Godzamba, ex custode Plocensi tempore Boleslai Crispi a Petro archiepiscopo confirmatus, vir frugi, temperatus, in bilem et iracundiam proclivus. Sedit annis novem; assumptus 1170, mortuus 1179, ibidem in Plock sepultus. Cały rok chorował.

WAWRZYNIEC

Lupus Godzambiorum familia nobilis ab eodem Alexandro pontifice ordinatus episcopus Plocensis, ex custode pastor factus, postulante Boleslao Crispo rege Poloniae, ab Petro II archiepiscopo Gneznensi, ut mos fuit ante, in Uneiovo pontificalia capessit. Vir frugi, temperans ac modestus, in bilem nonnihil proclivis et vindictae appetens; interfuit synodo Lanciciensi cum aliis septem episcopis, in qua oppressores etc. . . . Cum sedisset annis novem, in extremo tandem toto prope anno paralysi iactatus, fatis concessit inque sua basilica humatus quiescit.

Pokrewieństwo pomiędzy katalogiem Paprockiego a tekstem skróconym Długosza jest widoczne, ale wiadomość, że Lupus był »filius comitis Derslai«, nie mógł Paprocki brać z Długosza, bo Długosz jej nie miał, jak tego dowodzą nie tylko Wawrzyniec, lecz także Łubieński i »Historya« Długosza, którzy tego dodatku nie posiadają. Długosz zapewne go przeoczył.

Ponieważ katalogi tego rodzaju, dorywczo układane, nie mogą rościć pretensyi do ścisłej dokładności, przeto starajmy się na podstawie dokumentów i innych wiadomości, przynajmniej z grubszego oznaczyć czas, w którym który biskup żył.

Na innem miejscu już wykazaliśmy, że pierwszych pięciu biskupów jako niehistorycznych, należy wykreślić z katalogu, i że biskupstwo plockie zostało założone prawdopodobnie około r. 1076, zatem pierwszym biskupem około tego czasu był Stefan^a. Według katalogu Długosza miał rządzić lat 11, od roku 1088—1099, ale daty te nie mają żadnego znaczenia, bo są jeszcze w XIII wieku zupełnie dowolne. Tak n. p. miał Piotr II rządzić kościołem plockim 5 lat, od 1249—1254, był zaś biskupem już r. 1245 t. j. lat 9;

^a) Mon. Pol. hist. V, 430—431.

Tomasz miał rządzić 8 lat, od 1263—1270, w dokumentach zaś występuje w latach 1280—1294, rządził zatem swoją dyecezyą przynajmniej przez lat 14 a prawdopodobnie dłużej jeszcze.

Drugim biskupem był Filip, około roku 1102; po nim nastąpili: Szymon około 1112, który umarł 6 lub 7 Maja 1129; Alexander 1129—1156 † 9 Marca; Werner 1156—1170 † 5 Lutego; Lupus zaś umarł 1186 lub w początku 1187; Wit zaś zachodzi w latach 1187—1207^a.

Późniejszymi biskupami szczegółowo zajmować się musimy.

Gedko rządził biskupstwem według Długosza od r. 1206—1223; w dokumentach spotykamy go roku 1207 (Ulanowski w Archiwum kom. hist. IV, str. 151, nr. 2) a ostatni raz r. 1223 (Preussisches Urkundenbuch nr. 44).

O jego następcy Janie (1223—1227) niema nigdzie żadnej wzmianki; pomimo to, zdają się być daty Długosza dokładnemi, bo jego następca

Gunter (1227—1232) występuje dnia 23 Kwietnia r. 1228 jako »electus« (Pr. Urkundenbuch nr. 64); ostatnia wzmianka o nim pochodzi z Września r. 1231 (Kodeks Mazowiecki nr. 8).

Piotr I (1232—1238) zachodzi w dokumentach tylko r. 1237 i 1239 (Kod. Mazowiecki nr. 11 i 13).

Andrzeja I (1238—1249) spotykamy po raz pierwszy w dokumencie z dnia 17 Września r. 1240 (Cod. Pol. II, 27. Ob. także Ulanowski str. 291, nr. 6), po raz ostatni w dokumencie z dnia 13 Września r. 1245 (Ulanowski str. 153, nr. 5).

Po Andrzeju I nastąpił Piotr II (1249—1254), który roku 1245 od papieża został zatwierdzony (Theiner, Mon. Pol. I, str. 39). Umarł r. 1254, jak o tem donosi kronika wielkopolska (Mon. Pol. hist. II, str. 572) a jego następcą był według tejże kroniki

Andrzej II (1254—1260); w dokumentach spotykamy go do r. 1259; według kroniki wielkopolskiej umarł r. 1261, post octavas paschae t. j. około 1 Maja (Mon. Pol. hist. II, str. 587).

Jego następcą był Piotr III (1260—1263), który żył jeszcze roku 1270. (Cod. dipl. Pol. II, nr. 97).

Po nim nastąpił Tomasz (1263—1270); w dokumentach spotykamy go pierwszy raz r. 1275 (Ulanowski str. 161, nr. 15) a r. 1294 raz ostatni (Triginta documenta ecclesiae Plocensis nr. 17).

Gosław (1270—1296) znany jest tylko z Długosza.

Jan II (1296—1310) był r. 1298 już biskupem płockim (Kod. Wielkop. nr. 803); kiedy umarł, nie można wiedzieć, gdyż w dokumentach nie podobno

^a) Zestawienie to podałem na podstawie moich badań w Studiach nad dokumentami XII wieku str. 112, gdzie jednak zaszła pomyłka, albowiem zamiast »Filip (około 1076)« powinno być »Stefan (około 1076)«, »Filip (około 1102)«.

go odróżnić od jego następcy Jana (1310—1318), który umarł r. 1317 krótko po św. Michale (Triginta documenta eccl. Pl. nr. 29).

Po nim został biskupem Floryan (Kod. Maz. nr. 54). Floryan (1318—1333) występuje w dokumentach po raz ostatni r. 1326 (Kod. Wielkop. nr. 1061); umarł prawdopodobnie dnia 21 Czerwca r. 1333.

Klemensa (1333—1357) spotykamy w dokumentach od roku 1335 do r. 1357. Według *Spominek płockich* umarł r. 1357 (Mon. Pol. hist. III, 120).

Po śmierci Klemensa, kapituła płocka wybrała Imisława, papież zaś Innocenty VI narzucił jej Bernarda, biskupa miłkowskiego (Theiner Mon. Pol. nr. 801, 802, 805, 827). Na usilne naleganie króla Kazimierza, usunięto około r. 1360 Bernarda; Imisław jednak dopiero r. 1363 został zatwierdzony (Theiner Mon. Pol. nr. 828) i umarł dnia 4 Lipca r. 1365.

Mikołaja (1365—1367) zatwierdził w godności biskupiej Urban V dnia 10 Grudnia 1365; niedługo potem umarł Mikołaj, bo dnia 23 Czerwca r. 1366 wystawia już Stanisław, jego następcę, przywilej na młyn dla Jakusza, mieszczanina pułtuskiego (Kod. Maz. nr. 84).

Stanisław (1367—1368) zachodzi w dokumentach od r. 1366 do r. 1375. Umarł zaś r. 1375, gdyż jego następcę

Dobiesław (1368—1371) został dnia 27 Czerwca r. 1375 przez Grzegorza XI zatwierdzony (Theiner Mon. Pol. I, nr. 976); żył jeszcze w początku r. 1382 (Mon. Pol. hist. II, str. 709). Według Łubieńskiego umarł Dobiesław dnia 3 Września, t. j. r. 1382, albowiem

Ścibor (1371—1391 lub 1390), jego następcę, był biskupem już dnia 6 Grudnia 1383, a nie elektem, co by zapewne miało miejsce, gdyby śmierć poprzednika była zaszła tegoż właśnie roku. Umarł Ścibor prawdopodobnie w końcu r. 1390, albowiem jego następcę

Henryk pisze się już dnia 3 Lutego r. 1391 *»Dei et apostolice sedis gracia electus confirmatus ecclesie Plocensis* (Kod. Maz. nr. 121).

Dalsze daty zawarte w *»Vitae episcoporum Plocensium«* nie nasuwają już żadnych ważnych wątpliwości lub trudności.

IOANNIS DLUGOSSII VITAE EPISCOPORUM PLOCENSII ABBREVIATAE.

Anno Domini Iesu Christi Dei filii nati ex Maria virgine immaculata 966 summus Romanus pontifex Ioannes XIII^a ad postulationem regis Poloniae Mezlai Angelotum Romanum primum ecclesiae Plocensi episcopum ordinavit ac misit. Qui laete a populo acceptus, pastoris simul ac doctoris munus aggressus, ingenuos gentis adolescentes liberaliter apud se nutrit eosque per suos familiares erudiens ad gradus clericorum culmenque sacerdotii cum timore Dei provexit. Nutantem fidem neophytorum firmavit, pietatem verbo et opere asseruit, ritus erroresque gentilium exterminavit, feros emollivit mores, multas instituit et distinxit paroecias, quas cum salutaribus erudivisset praeceptis, Deo amabilis gregique suo desideratus anno praesidentiae XV mortuus ad cathedram suam est conditus.

Huius tempore Suiradus et Benedictus Poloni^b monachi sanctitate enituerunt et sanctus Adalbertus^c martyrio est coronatus.

Martialis item Romanus a sede apostolica, quam sedit interea Benedictus VI^d, Boleslao Chabri Poloniae rege postulante^e, ecclesiae Plocensi legatus, imprimis linguam popularem magno studio conatus est ediscere. Qua utcunque percepta plantationem praedecessoris catechizando, contionando sacramentaque administrando ubertim rigavit et disciplina bene vivendi pie instruxit; duobus et viginti annis in eo munere actis, tandem impetigine squalidus decessit ac collegae praefato appositus est.

^a) 965—972.

^b) Długosz wspomina o nich w swojej historyi pod r. 998.

^c) Św. Wojciech poniósł śmierć męczeńską r. 997.

^d) Benedykt VI był papieżem 972—974; Benedykt VII 974—983; Jan XIV 983—984. Zamiast Benedykta VI, podaje Długosz w swojej historyi Jana XII.

^e) Bolesław wtedy jeszcze nie panował, lecz Mieczysław I.

Martinus Gallus Plocensi ecclesiae a Ioanne XVIII^a interventu antedicti regis destinatus, laetus etiam excipitur. Clerum ad castitatem, plebem ad sobrietatem manu duxit; bonos et modestos amore complexus, improbos et discholos obsecrando et arguendo, in omni patientia et doctrina increpans, cunctis aequae suadens de regno Dei, anno sui pontificatus XVIII annua quartanae periodo exhaustus obiit et ad praedecessores collectus est.

Albinus Romanus, iurisconsultus^b, ab Ioanne XIX^c Romano pontifice, rege Mezlao II rogante, Plocensibus episcopus missus, a populo moribus iam mitiore honorifice accipitur. Protinus ergo ad destructionem pythorum residuasque daemoniorum superstitiones, quibus adhuc nonnulli dementabantur, studio adhibito, non adeo multa mora et opera, quod cupivit, auxilio divino perfecit atque in bona senectute consummatus, animam et sponsam Deo commendavit et cum primis inhumatus est, cum sedisset annos XVI^d.

Paschalis Hetruscus anno Christi MXLII a Benedicto IXe papa, Casimiro rege instante, Plocensi ecclesiae praeficitur. Qui cum prudentia, bonitate ac modestia praefulgeret, mire sedulus ac diligens et reliquias paganismi expurgavit et satraparum temeritatem distractione ecclesiastica compescuit et Maslai perduellis audaciam, invocato brachio regali, fregit. Aliis etiam non paucis, quae tum paci ecclesiae adversabantur, sapienter repressis, alvi torminibus excruciatu obijt patienter anno suae sedis XXVI.

Marcus Lucanus, Italus, regis Boleslai intercessionem ab Alexandro II^f papa ecclesiae Plocensi datus episcopus; iuribus eruditus, idioma nationis commissae diligenti studio discere nixus, minime assequi valuit. Nihilominus tamen, populares per sacerdotes domesticos, nobiliores vero, qui Latinum iam perceperant, per se ipsum non poenitendo profectu docuit, fidem bonis operibus decorare. Caeteraque, quae boni pastoris sunt, sedulo accurans, undevigesimo anno praesidentiae expleto, scabie scaber fati concessit; in ecclesia, cui praefuit, sepultus^g.

^a) Jan XVIII był papieżem 1003—1009. W tekście było naprzód VIII, co poprawiono na brzegu na XIII; zdaje się, że w tekście stało pierwotnie XVIII. W *Historyi* swojej podaje Długosz Benedykta VII.

^b) Długosz w *Historyi* i Lubieński mianują go »decretorum doctor«.

^c) Jan XIX był papieżem od r. 1024—1033.

^d) Długosz w swojej *Historyi* ma »sedecim«.

^e) Benedykt IX od r. 1033—1048.

^f) Alexander II od r. 1061—1073.

^g) Długosz w swojej *Historyi* wie nawet, że śmierć nastąpiła dnia 8 Sierpnia.

Stephanus Polonus, archipresbyter a collegio canonicorum eruditione et consilio ac divini humanique iuris prudentia illustri legitime electus in episcopum, a Victore III^a pontifice maximo aegre sane et cum multa Wladislai ducis populique dissidentis instantia confirmationem obtinuit. Indigne etenim tulerunt Romani ad tam opimam et optimam provinciam aditum sibi praecludi. Nostri contra [ut Długosus refert] illud Ovidii mussitabant:

Quis furor auditos, inquit, praeponere visis
tarditatem ingenii ardore discendi compensantes, fiebant ex discipulis magistri
et eligere pariter ac eligi idonei; non amplius cedere virtute et ingenio exteris
nec honores concedere alienigenis contendebant. Fuit autem is praesul non
minus patriae, quam ecclesiae amans, pietate, modestia et sapientia clarus,
religionis propagator, charitatis zelator, indigentium benefactor, orphanorum
tutor, afflictorum patronus^b, qui ad extremum acerbo calculi cruciatu confectus
in aliam vitam anno suae sedis XI transiit, corpus autem eius ad cathedram
conditum expectat misericordiam¹ iudicis summi.

Philippus Doliva ex indigenis, cum esset decanus, in episcopum cano-
nice lectus, a Paschali papa eius nominis II^c, agente per literas nunciosque
praenominato Wladislao, confirmatus et Martini archiepiscopi Gnesnensis^d ma-
num impositione consecratus est, congratulante clero et cuncto populo dioe-
cesis huius. Hic etiam pietate et beneficentia amabilis pupillos, viduas et
peregrinos continuo aluit ac fovit, sacerdotum beneficia auxit, mensae suae
adhibuit pauperes. Anno salutis MCII Wladislaum suum promotorem regio appa-
ratu in sua cathedrali ecclesia sepelivit. Ipse tandem septimo pontificii sui anno
pene toto tertiana febre concussus obdormivit in Domino ibidemque sepultus.

Simon de gente Gozdova Polonus, Plocensis ecclesiae archidiaconus,
invitus et multum renitens unanimi collegarum consensu episcopus renunciatus,
ab eodem Martino archiepiscopo, ut superior, confirmatus est et consecratus.
Hunc prae caeteris loci antistitibus Vincentius Cadlubecus [ac Długos toties
nominatus] eruditione, prudentia, pietate, ieiuniis, vigiliis ac multiiugi oratione
et sanctitate devotum Moysi duci et legislatori Hebraeorum aequiparare non
dubitarunt. Sicut enim is Amalechitas, ita ille Pomeranios et Prutenos barbaros

¹) W tekście »cumi«; u Długosza stało zapewne skrócone »iudicium« lub »misericordiam«.

^a) Wiktor IV 1086—1087.

^b) Według Paprockiego, Katalog wyraził się o nim, że to był »vir modestus, vitae castae et pudicitiae amans«.

^c) Paschal II 1099—1118.

^d) Marcin był arcybiskupem gnieźnieńskim w latach 1102 i 1112.

virtute orationis ab infestatione sui gregis fugavit, deterruit et obtrivit. Cum sedisset annos XXI, epatis affectione exhaustus mortuus et in eadem ecclesia sepultus est anno 1129^a.

1129—1156

Alexander Masovita, contribulis Dolengarum, clero ac populo postulante, cum Boleslai principis consensum in electionem percepisset, incunctanter delatum munus acceptavit. Mox a Iacobo Gneznensi archiepiscopo^b vigore legationis natae sacrum ordinem et pontificalia accepit. Vincentius Masoviam consilio fortem et flore militiae vernantissimam describens, Alexandrum hunc mirifice extollit, agnum et leonem vocans, pontificem aequae ac imperatorem, Simoni praedecessori pietate, Alexandro Macedoni magnanimitate parem. Is porro Boleslaum regem, Crivoustum nuncupatum, multis victoriis memorabilem, ad suam cathedram solenni pompa ac regio tantoque triumphatore digno apparatu anno sui pontificatus X sepelivit; quem et ipse sequutus post annos fere XVII ibidem est conditus^c, ut in eius gremio requiescat, cuius corpus a fundamentis exegisse traditur^d.

1158

1156—1170

Vernerus etiam indigena de armis Rosae¹. In episcopalem sedem de scholastica dignitate a sacro collegio evector, Alexandro IIIe Romano pontifice annuente, ab Ianislao^f regni primate in Lovicz consecratur. Confestim ut adiit cathedram, usitatum fuit illi, viros religiosos adhibere sodales, quibuscum preces et laudes Deo persolvebat, cilicio flagisque corpus castigando, eleemosinas largiendo, indigentibus opitulando, oppressos partim consilio partimque impensis ab iniuriis vindicando, summae humilitatis et pietatis exemplum de se praebuit spiritualibus. Itaque cum pro libertate bonorum ecclesiae causam adversus Bolestam castellanum Voznensem occasione villae Karsko obtinuisset, a vipereo genimine parricidarum sancti Stanislai parique ex contumelia cum socio fratre ordinis divi Benedicti in pago Biskupice trucidatus, in sua ecclesia sepultus, martyr miraculorum gloria refulsit^g. Quo etiam anno nempe MCLXX

5 Lutego 1170

¹) Tak mają Długosz w swojej *Historyi* i Łubieński, nasz rękopis ma mylnie »Rochi«.

^a) Umarł dnia 7 Maja według kalendarza krakowskiego.

^b) Jakób był

arcybiskupem według dokumentów w r. 1136 i później; dnia 3 Maja roku 1149 już nie żył.

^c) Umarł r. 1156 według rocznika kapitulnego.

^d) Konsekracya

kościół nastąpiła r. 1144. ^e) Alexander III był papieżem r. 1159—1181. ^f) Jani-

sław był arcybiskupem, według dokumentów, w latach 1149; około roku 1174—1176 jeszcze żył.

^g) Ob. »Mors et miracula b. Veneri episcopi Plocensis« w *Mon. Pol. hist.* IV, str. 748—754, gdzie rok śmierci według nowo odkrytego rękopisu petersburgskiego poprawić należy na 1170.

sanctus Thomas episcopus Cantuariensis in Anglia pro honore ecclesiae Dei passus est.

Lupus Gozambiorum familia nobilis, ab eodem Alexandro pontifice ordi-¹¹⁷⁰
natus episcopus Plocensis, ex custode pastor factus, postulante Boleslao crispo^{† 1186 lub 1187}
rege Poloniae, ab Petro II archiepiscopo Gneznensi^a, ut mos fuit ante, in
Uneiovo pontificalia capessit. Vir frugi, temperans ac modestus, in bilem non-
nihil proclivis et vindictae appetens, interfuit synodo Lanciciensi^b cum aliis
septem episcopis, in qua oppressores colonorum et civium ac invasores direpto-
resque bonorum ecclesiae excommunicationis mucrone, praesente rege Casimiro
et audiente consentienteque universo conventu ea propter convocato, strati et
execrati sunt; lege etiam promulgata communi contra eos, qui talia auderent,
perpetuo duratura. Cum sedisset annis novem, in extremo tandem toto prope
anno paralysi iactatus fatis concessit inque sua basilica humatus quiescit.

Vitus Ianina Polonus, Calisto III papa^c, episcopus electus, confirmatusque^{1187 . 1207}
est, Casimiro rege suffragante. Egregie literis eruditus, modestus, castus et
prudens, pietate tamen longe praestantior. Ex patrimonio quippe suo tria insti-
tuit et dotavit partim viris, partim puellis sectae Praemonstratensis monasteria,
Vitoviense ex nomine suo in Gnesnensi dioecesi et Busconense in Cracoviensi
atque in Plocensi suburbio. Praebendam etiam condidit in Chotel. Quum multa
praeterea in rem divinam contulisset, consummatis in regimine pervigili fere
XXVII annis, transiit in aliam vitam relicta carne in ecclesia, cui ministravit
pastor bonus.

Goslaus^d [Cromero Gedeon] vulgo Giedka, de Grifonum prosapia, scho-^{1207 . 1223}
lasticus in episcopum electus, ab Innocentio IIIe pontifice maximo evectus fuit,
Conrado Masoviae et Cuiaviae duce assentiente, Gneznae ab Henrico metropo-
litano^f consecratur. Decem et septem annis rexit ecclesiam. Quam et perfusa
lacrimis oratione multoties ab incursionibus Prutenorum nutu divino protexit^g.
Mortuus tandem anno salutis MCCXXIII ad primos appositus quiescit in Domino.¹²²³
Post funera eius orto a tectis castri incendio, ipsa basilica episcopalis cathedrae

^a) Piotr był arcybiskupem gnieźnieńskim prawdopodobnie już około roku 1187
i umarł 20 lub 21 Sierpnia 1199.

^b) Według Długosza odbył się synod łączycki
roku 1180.

^c) Kalixt III 1168—1178.

^d) W dokumentach nazywa się Gedko

t. j. Gedeon.

^e) Innocenty III 1198—1216.

^f) Henryk był arcybiskupem

gnieźnieńskim 1199—1219.

^g) Paprocki w Herbach rycerstwa polskiego podaje,
że według Katalogu biskupów plockich, był »gravibus et honestis moribus plenus«.

magnam in suppellectili, vasis, vestibus et ornamentis aureis et argenteis, sericis lineisque accepit exustione iacturam^a. Huius etiam tempore beatus Hiacyntus ordinis praedicatorum sanctimonia vitae et doctrina in Polonia et Masovia claruit.

[1223—1227]

Ioannes nobilis Polonus Rosarum stemmate insignis, Honorio^b Romano pontifice universae catholicae ecclesiae habenas regente, in magna de episcopatu Plocensi contentione, cum vix post biennium cedente iuri suo Gunthero coelecto schisma sedatum fuisset, caeteris nequicquam obstrepentibus, ab Vincentio archiepiscopo^c consecratus, Conrado principe memorato consentiente, cathedram conscendit seditque animosus. Vir quidem sublimis, prudens, cordatus et tenax, at vero ingenti podagrae cruciatu frequenter adeoque vehementer afflictus plerumque in discernendo pueriliter desipuit; unde et morbo et aetate confectus anno Domini MCCXXVII, sumpto alimoniae coelestis viatico, sacrique olei unguine delibutus migravit a corpore, quod praemortuis eodem loco appositum est.

1227

1228 . 1231

Gunterus, defuncto Ioanne, cui suum ius cesserat, in opus ministerii episcopalis surrogatus, ab eodem illo archiepiscopo insignia pontificalia, Conrado ipso favente, accepit. Prudentia egregie atque fortitudine praeditus rura, homines iuraque ecclesiae non minus corporis quam ingenii viribus defendit. Impetus enim Prutenorum fortiter avertit, castrum Dzirgow recuperavit, captivos vi eripuit et reduxit, cohortes barbarorum fudit fugavitque. Enimvero pertaesus proeliorum auctor fuit principi accersendorum Teutonum de nigra cruce nuncupatorum ad propulsandas incursiones illorum iisque terram Culmensensem in feudum concedendam, hypocrisi eorum deceptus, consensit. Quinque autem annis et sex mensibus in munere pastoralis exactis Romam petens, Viennae Vindelicorum infirmatus, viam universae carnis ingressus est ibidemque sepultus anno Domini supra millesimum CCXXXII.

1232

1237 . 1239

Petrus nobilis Polonus, gente Pulcozius, a frequenti urbis visitatione Romanus vocatus, Gregorio IX^d pontifice maximo, ex collegio canonicorum, ipso Conrado duce interveniente, paribus omnium votis electus, ab illo archipraesule, quo et duo superiores, ordinatus et pontificalibus redimitus fuit. Vir pietate, eruditione ac vitae integritate clarus, clero venerabilis, populo reverendus, principibus amabilis. Quibus virtutibus [pollens]¹, homines ecclesiae

¹) Później dopisano.

^a) Długosz w swojej Historii umieścił tę wiadomość pod r. 1217. ^b) Honoriusz III 1216—1227. ^c) Wincenty był arcybiskupem 1220—1233. ^d) Grzegorz IX 1227—1241.

subiectos ab servitiis et praestationibus, quibus gravabantur a dominis alienis, immunes reddidit et liberos. Alia insuper a principibus ecclesiae utilia impetravit, quae longum esset per singula recensere, quibus et in praesens fruitur posteritas. Post haec asthmate ex vitiato pulmone lassatus vitam expiravit et ad cathedram merito funere conditus est anno nati cunctorum redemptoris MCCXXXVIII.

Andreas Grifius, nuncupatus Cracoviensis, quod non procul a Cracovia in pago Brzeznicza ad Bochniam, Marco palatino patre, fuit natus, Gregorii IX gratia anno pontificatus eius XI regimen Plocensis ecclesiae capessens a metropolitano Fulco^a consecratur. Fuit liberalis in presbyteros et in clericos quosque, pauperibus benignus, in rem divinam large profusus^b. In Staniątka namque monasterium antea quidem pro sanctimonialibus erectum multis agris ac praediis redditibusque et censibus dotavit copiose ac providit. Ingenio, prudentia et meritis usurpatam de castellania Pultoviensi pensionem a ducibus vendicavit extinxitque. Multis aliis beneficiis utilis ovili suo exindeque carus universis ex hac valle miseriae ad gaudia migravit aeterna anno verbi incarnati MCCXLIX, sepultus in eadem Plocensi ecclesia.

1240 . 1245

1238

17 Stycznia

Petrus II dictus brevis, genere nobilis, at virtute vitaeque nobilior, ex numero canonicorum canonicè electus, Innocentio IV^c annuente et Semovito ac Casimiro ducibus Masoviae suffragantibus, a Fulco, qui vulgo Pelca, sacratus est. Statura quidem pusillus erat, sed animo prompto et alacri ad res gerendas, acri ingenio competentique literatura. Quinque annis munere sacro perfunctus colica passione moritur et gleba contextus ad sedem suam.

1245—1254

Andreas II Ciolcorum familia gloriosus, quoniam praeposituram eius ecclesiae solerter ac utiliter administravit, in assecutione etiam episcopae caeteris candidatis facile est praelatus. Benedictione igitur sacra ab illo archiepiscopo, iisdem ducibus postulantibus, in ecclesia metropolitana accepta sex annis Plocensem rexit et protexit. In finem apoplexia convulsus moritur et praemortuis est consepultus.

1254—1261

Petrus III a respirandi difficultate Niedich cognominatus; mansuetus is erat, pudicus et temperans; Urbano IV papa^d, ex canonico episcopus, clero postulante et Semovito Masoviae duce curante, Gneznae a Ioanne archiepiscopo^e

1261 . 1270

^a) Pelka alias Fulko był arcybiskupem 1232—1258. ^b) Według Paprockiego pisał o nim Katalog, że był »singularis devotus«. ^c) Innocenty IV 1243—1254.

^d) Urban IV 1261—1264. ^e) Jan, arcybiskup gnieźnieński 1259—1271.

ordinatus est. Multa in clero vitia emendavit, luxum praecipue refrenavit, comessationes ebrietatemque temperavit. Sicut autem tempestate illa maxime erat ecclesiae utilis et necessarius, ita summo omnium dolore vita decessit, triennio duntaxat pastoralis functus officio. In gremium sponsae depositus quiescit securus.

1270 . 1294 Thomas Polonus canonicus existens optime se virtute, eruditione et humanitate clero populoque commendavit, unde caeterorum, qui bonum opus desiderabant, ambitum concordi electione collegarum facile exclusit. Apud Conradum enim Masoviae ducem cancellarii functus officio, eo mortuo ab eius etiam filiis Semovito et Casimiro in honore habitus, iisdem intervenientibus a Ianussio legato nato confirmatus est et consecratus. At enim inter varias plurium ducum de principatu contentiones annis VIII munere suo sancte administrato, quum de decimis in terra Culmensi cum episcopo loci, accepto ab eo in compensam Orzechovo pago, transegisset^a, Dei inscrutabili iudicio apoplexia elisus anno Christi MCCLXX mortuus est et sepultus.

1296 Goslaus II equestri Grifonum familia genitus, canonicus in episcopum electus. Suis in ecclesiam suorumque in patriam meritis praecedentibus, Martino IV^b pontifice maximo, a patronis ducibus commendatus vacante tunc sede primatiali confirmationem obtinuit ab eodem. Quum XVI annos ecclesiam pervigili studio administrasset eamque altaribus, calicibus aureis et argenteis atque candelabris ac vestimentis pretiosis librisque ad rem divinam necessariis ornavisset et ditavisset, calculi scrupulis afflictus et exanimatus est anno salutis MCCXCVI, in eadem basilica primis consepultus regressum ad habitum expectat.

1298 . 1310 Iohannes II altus cognominatus, gente Pravdicia^c nobilis. Cum esset per viam scrutinii ex scholastico electus in episcopum, a Bonifacio VIII^d confirmatur. Elegancia morum, comitate et mansuetudine emicuit. Hisque inprimis ac aliis virtutibus principibus dilectus, consecrationem Gneznae ab archiepiscopo Iacobo¹ Swinka^e obtinuit factusque est ex bono optimus. In oratione pervigil, beneficentiae semper propensus exhibitor, bonis munificum et hilarem, improbis asperum se praestare solitus fuit. In quibus exercendis cum in tota vita sua

¹) W tekście było mylnie »Ioanne«.

^a) Woelky: Urkundenbuch des Bisthums Culm. nr. 121 i 132.
(w tekście było mylnie III, bo i Łubieński ma IV) 1281—1285.

^b) Marcin IV

w swojej Historyi nadaje mu herb Sulima.

^d) Bonifacy VIII 1294—1303.

^c) Długosz

^e) Jakób

Świnka był arcybiskupem 1283—1314.

adlaborasset, anno tandem humanae salutis MCCCX, praesidentiae vero suae XIV in aliam vitam concessit victurus perenniter.

Ioannes III de domo seu familia Nałecz, Clemente V^a pontifice maximo, — sedes apostolica Avinione fixa erat — qua¹ Dei genitrix virgo Maria in coelum assumpta celebratur, eadem ipse die per viam scrutinii electus cathedram ecclesiae Plocensis ascendit, faventibus Semovito, Casimiro et Boleslao ducibus Masoviae, per Ianislaum archiepiscopum Gneznenzem^b Lovicii consecrationem sortitus fuit. Praefulgebat nimirum eruditione, industria ac iuris civilis peritia, in voluptates paulo effusior, caeteroqui recti et honesti amator. Lue pestilentiae, quae tunc per totam Poloniam saeviit, infectus condito testamento ac animae viatico devote percepto, VIII anno praesidentiae spiritum Deo reddidit et cum primis est sepultus.

MCCCXX Martinus Polonus archiepiscopus Consentinus ac summi pontificis poenitentiarius vixit sub pontifice Ioanne 21, quem 22 alii nominant^c.

Florianus de Koscielec nobilis Polonus ex tribu tecto acervi pro stemmate utentium, cum esset Wladislaviensis et Plocensis canonicus, concordii electorum sententia episcopus renuntiatus, duce Venceslao postulante, Callisii est ab Ianislao archiepiscopo^b consecratus. Praedicationis et sanctitatis officio XV annis inserviens, in extremo pleuritide afflictus Pultoviae obiit anno Christi MCCCXXXIII undecimo Calendas Iulii. Ad cathedram reductus ibique depositus quiescit a laboribus suis, opera enim eius sequuntur illum.

Clemens Pirzchala Rochi tessera insignis, praepositus in episcopum, Ioanne XXI^d Romano pontifice, rite fuit electus, cui licet rex Casimirus, dux Masoviae, initio contradixerat, tamen capitulo et amicis eius rogantibus, consensit non invitus. Itaque et electio ab Ianislao^b archiepiscopo probata et ordinatio in ecclesia Gneznensi solenniter est illi impertita. Quo in munere cum XXIV annos exegisset, tandem sicut Domino placuit, ad cathedram mortuus humatus est.

Bernardus frater ex ordine praedicatorum, Masovita. Contra Imislaum^a Wronscium a capitulo legitime electum ab Innocentio VIe, in cuius curia Avinione fixa poenitentiariae inservivit, episcopatum Plocensem sibi conferendum

¹) W tekście »quo«. ²) Rękopis nasz ma »Ionislaus«.

^a) Klemens V, 1305—1314.

^b) Janisław był arcybiskupem 1317—1341.

^c) Marcin Polak umarł r. 1278; żył zatem za czasów papieża Jana XXI, 1276—1277.

^d) Jan XXI lub także XXII, 1316—1334.

^e) Innocenty VI, 1352—1362.

impetraverat. Verum tamen iustae proscriptionis a regno ob crimen laesae maiestatis per Casimirum II Poloniae regem in sacro pontificis auditorio convictus, iure merito cum sua arrogantia et ambitione repulsam accepit, ut neque inter antistites censendus esse videatur, nisi quatenus huius improbitas exemplum sit posteris vitium obreptionis cavendi^a.

1357—1365 Imislaus¹ Wronski, Bernardo reiecto, tandem post annos VII quietam episcopae adeptus est possessionem. Vir generosus, magnanimis et constans cum pro libertate ecclesiasticorum bonorum multum decertans molestos patienter toleravisset labores, mensibus duntaxat XVIII officio administrato, quarta die 4 Lipca 1365 Iulii^b anno MCCCLXV occubuit et a pio clero funebri obsequio sponsae gremio est traditus.

1365—1366 Nicolaus de Gulcevo genere, virtute eruditioneque clarus, cum esset archicantor in ecclesia Plocensi, fausto omnium consensu et canonice fuit in episcopum electus. Exemplo tamen praedecessoris cautior, recta Urbanum V papam^c adiit pro confirmatione ibique a cardinali Ostiensi consecratus est faventibus praelatis curiae. Inde autem reversus, cum biennio tantum sedisset, podagra fractus, vita cessit et ad collegas appositus.

1366—1375 Stanislaus germanus Nicolai praedicti, praepositus Wladislaviensis et canonicus Plocensis, paribus votis electorum in officium fratris est surrogatus. Quem etiam Urbanus V confirmavit et Iaroslaus metropolites^d consecravit. Fuit hic clero plebique carus et imprimis ducibus Semovito et Ianusio bene meritus. Continentia et pietate clarus, liberalis et artibus ingenuis excultus. Cumque Deo et gregi suo se bonum exhibuisset ministrum, altero pontificatus anno apoplexia percussus, repente moritur et fratri ac aliis praemortuis collegis consepultus est.

1375—1382 Dobeslaus ex eodem germine utroque tertius frater in cathedram Plocensem, faventibus nominatis ducibus, immediate successit. A Gregorio XIe probatus et a Ianusio^f legato nato consecratus, usurpata a saecularibus bona

¹) Tak mają Długosza Historya, dokumenta i bulle papiezske; rękopis nasz ma »Ioni-slaus«, Łubieński zaś »Ianislaus«.

^a) Bernard właściwie nie powinien być umieszczonym w katalogu biskupów plockich, gdyż będąc kontrkandydatem, nigdy nie osiadł rzeczywiście na stolicy biskupiej. Ob. Długosza Historyę pod r. 1357 i Theinera Mon. Pol. 801, 802 i 827 pod latami 1360 i 1363. ^b) Długosz w Historyi ma »Iunii«.

^c) Urban V, 1362—1370. ^d) Jarosław był arcybiskupem gnieźnieńskim 1342—1372. ^e) Grzegorz XI, 1370—1378.

^f) Janusz Suchywilk był arcybiskupem 1372—1382.

ecclesiae recuperavit, terram Dobrinensem ob decimas negatas interdicto ecclesiastico supposuit. Ad mensam denique recumbentem paralysis allisit et extinxit et est ad fratres appositus.

Beatus venter, qui tres genuit episcopos, qui super uno altari meruerunt offerre sacrificia pro parentibus; visitur et induitur ad praesens in eadem ecclesia planeta serici rubri auro filato ad instar foliorum buglossae intexta habens crucem a tergo bullis et literis argenteis inauratis distinctam cum lemmate ex margaritis affabre picto his verbis: Hoc opus fecit Dobeslaus episcopus MCCCLXXX in usum ecclesiae Plocensis.

Stiborius Radziminski de gente Ostoia, archidiaconus in episcopum, 1382—1390
accelerata Semoviti et Ianusii principum instantia, eligitur. Qui etsi a Ioanne Suchivilchio archiepiscopo fuit confirmatus, providens tamen, ne unquam promotio sua ex aliqua causa infirmaretur, ab apostolico etiam approbari curavit. Cupidior erat et pusillanimis. Interdictum praedecessoris Dobrinensibus gratuito relaxavit. Atqui pietate ex munere flagrans templum in natali rure latericium condidit illudque redivitibus et utensilibus necessariis dotavit et decoravit ac tandem pro conditione humana anno MCCCXC in aliam vitam migravit et in 1390
loco residentiae sacrae positus resurrectionem expectat mortuorum.

Henricus Semoviti ducis Masoviae filius, patre et Ianusio patruo sagentibus, episcopus renuntiatus, a Bonifacio IX^a summo pontifice confirmatur. 1391—1392
Ordine diaconatus, quo erat initiatus, et claritudine natalium omnibus bonam spem erigente, quam tamen is non modo improbe fefellit, sed etiam leviticum honorem clandestinis foedavit nuptiis, unde et iustam truci nece ex veneno nequitiae luit poenam vitamque finivit.

Mamphiolus Romanus, Bonifacii praelibati affinis, apostolicae sedis 1392—1396
potestate ab eo est Plocensis episcopus designatus, quem tamen neque duces patroni neque plebs universa, licet pro eo curia tum blande tum districte institerit, admittere voluit; quare nomine solo contentus, Plociam non vidit, Romae quidem soluto naturae debito, in ara coeli tradunt esse terrae mandatum.

Iacobus Sirocomla praepositus Wratislaviensis, quondam ecclesiae 1396—1425
Albae non procul a Cracovia existens presbyter, studiorum semper anhelabat desiderio, cui, cum obsisteret studiis inimica pauperies, a Dei matre virgine opem petiit. Cum ergo frequentans preces quadam meridie ante imaginem beatissimae virginis demisso vultu orasset ac non multo post spe erectus oculos

^a) Bonifacy IX, 1389—1404.

sublevasset, conspexit in altari sacculum pecuniae, [Długos assertit centum marcarum], quam tulit¹ gaudens. Ea itaque pecunia modice usus in scientia tantum profecit, ut in academia Bononiensi doctoratum utriusque iuris, tandemque in curia Romana auditoris rotae praerogativam fuerit adeptus. E vestigio item a Bonifacio supranominato Plocensi ecclesiae designatus, initio quidem recusabatur, enimvero cognitus nobilitate et eruditione eminere, susceptus est reverenter. Auream salvatoris effigiem et XII apostolorum ac LXXII discipulorum argenteas ecclesiae obtulit donavitque, decimas a prophanis occupatas vindicavit et ex propriis clero compensavit ademptas, duos ultra antiquum ordinem ad iudicia et actiones ecclesiae expediendas canonicos creavit².

Aliis insuper meritis et virtutibus Deo placens et hominibus a mortali transiit ad immortalem vitam anno Christi supra millesimum et quatuor centesimum XXV³, die dominico XXVII Mai⁴, sedis vero suae anno XXIX⁵.

1425

27 Maja

1425—1439

18 Grudnia
1425

Stanislaus II dictus Pawlowski de Gnatowice, archidiaconus Plocensis, ab Alberto archiepiscopo^a, probata electione, Gneznae pontificalibus investitus anno 1425 XVIII Decembris, Semovito duce Masoviae natu maiore consentiente, iunioribus Semovito item, Wladislao et Casimiro refragantibus. Eum etenim patre defuncto, recollecta invidia, non solum episcopatu eiecerunt, verum etiam adeo iniuria fatigaverunt, ut ad sui iuris defensionem coactus sit imagines, quas antecessor comparavit, distrahere et quamvis, a Martino V^b Romano pontifice absolutus ab instantia ipsorum ducum ac sedi suae fuit restitutus, ad eam tamen per multa rerum discrimina — fuit enim Frisachi sub custodia ab Alexandro cardinali dictorum ducum germano detentus — pervenit semperque anxie annis XIV rerum est potitus. Ad extremumque angina strangulatus Torunii sub manu medici mortuus apud Dominicanos vili sepultura tumulatus quiescit.

1439—1463

Paulus Giziczki Cracoviensis ac Plocensis scholasticus, Eugenio IV^c summo pontifice, ad episcopatum postulatus, per Vincentium archiepiscopum

¹) »tulit« przekreślone, i dlatego niewyraźne; natomiast napisał autor »accipiens laetus obiit«.

²) Wawrzyniec dodaje na marginesie następujące wyrazy: »Quadrat cum statutis ecclesiae cathedralis, que in membrana scripta anno Domini 1398 facta sunt per eum prudentissime.

³) W rękopisie mylnie XXVII.

⁴) W rękopisie mylnie VII;

prawdziwą datę mają Historia Długosza i Łubieński.

⁵) Długosz w swojej Historii

liczy »triginta tres«.

^a) Wojciech arcybiskup gnieźnieński, 1423—1436.

^b) Marcin V, 1417—1431.

^c) Eugeniusz IV, 1431—1447.

Gneznensem^a, Wladislao rege multisque senatoribus et proceribus praesentibus Cracoviae consecratur. Vir eruditione quidem mediocri, ingenio tamen acri et animo excelso, ad iram pronus, sed ad res gerendas prudenti. Universam Masoviam rogatu procerum, quoniam Semovitus et Wladislaus duces tutoribus necesse habuerunt, magnifice gubernavit, statuta depravata correxit, iudicia exactionibus gravata relevavit, munia nobilium et rusticorum atque municipum exaequavit, basilicam¹ Pultoviae ex latere et cemento construxit et ex parochiali collegiatam fecit^b; multis aliis beneficiis et officiis clero carus populoque venerabilis anno praesidentiae XXIII² scabiosus obiit; in eadem collegiata sepultus epitaphio claro demonstratur.

Stiborius II Gosciancius nuncupatus, patre dapifero Cernensi natus, 1463—1471 a pontifice Romano Pio II^c, Friderico imperatore pro eo intercedente, creatus episcopus Plocensis, regis Casimiri primo pro Iacobo de Sienno, deinde pro Petro de Pniow supplicantis precibus obauditis. Quia enim ipse rex Iacobum hunc sede Cracoviensi contra voluntatem et ordinationem sedis apostolicae deiecerat, iure quoque merito etiamnum repelli debuit eius rogatio. Stiborius itaque confirmatus, Pultoviae consecratione a Nicolao Moldaviae episcopo, suffraganeo Plocensi accepta, cum VII annos gregi commisso praefuisset, anno MCCCCLXXI Pultoviae defunctus est et ad cathedram deductum corpus eius 1471 ibi est ad collegas appositum.

Casimirus Boleslai Masoviae ducis filius, canonicus, diaconus, contra 1471—1480 regis antedicti pro Andrea de Oporow a quibusdam ex capitulo electo solliciti voluntatem episcopus renunciatus, imperatore illo pro affine suo interpellante, confirmationem cum dispensatione super defectu aetatis a Sixto IV^d per Nicolaum Mniszewski canonicum eiusdem ecclesiae in curia tunc agentem impetravit, qua tamen non est usus gratia, nam post quadriennium usque consecrationem ab Andrea Poznaniensi episcopo accepit³. 1475

* * *

¹) Wawrzyniec uczynił na marginesie następującą uwagę: »Vidi et legi in literis erectionis Zambscensis ecclesiae Pultowskum pertinuisse iure parochiali ad ecclesiam in Zambska«.

²) W rękopisie XXIV; Historia Długosza i Łubieński jednak mają XXIII.

³) Na końcu tegoż rozdziału, uczyniła późniejsza ręka taką uwagę: »Hucusque Długossus scripsit, sub quo etiam Casimiro episcopo Plocensi mortuus; ii tamen, qui sequuntur, a recentioribus sunt notati«.

^a) Wincenty arcybiskup gnieźnieński, 1437—1448.

^b) Roku 1443. Ob. Kod.

Mazowiecki nr. 189.

^c) Pius II, 1458—1464.

^d) Syxtus IV, 1471—1484.

CONTINUATIO LAURENTII DE WSZERECZ.

Cromerus nihili hominem vocat, nobis ex hoc aliquid fuisse videtur, quod sanguine illustri genitus, a summis orbis monarchis probatus et promotus fuit et quod sacris constitutionibus maturando tempus consecrationi parere maluit quam favorabili dispensatione tremendum opus accelerare. Mortuus in Iuniecz, in basilica Poltoviensi pone sacrarium humo tectus quiescit consummato anno salutis MCCCCLXXX, aetatis 31.

1480

1480—1497

Petrus IV in Chodcovo, rure episcopae Plocensis, honestis parentibus natus, ingenio solerti et placido, eruditione varia, nam medici pariter atque cancellarii apud duces functus est praerogativa, quorum commendatione et cleri optimatumque consensione, Deo inprimis favente, ac de apostolicae sedis gratia factus est episcopus nihil ambiens, aliquando tamen cupiens. Fertur enim, cum adolescens in studio literarum versaretur et a coquo divitis cuiusdam stipem peteret, isque non recusaret, si nunquam ad episcopatum aspiraturum se promitteret, maluisse tum esurire quam tanti spem vendere. Interfuit synodo provinciali Petricoviensi sub Innocentio VIII^a anno Domini MCCCCLXXXV celebratae; subscriptus est statutis regis Alberti in comitiis Petricoviensibus. In ecclesia quippe talenti sibi crediti dignam faciens usuram, Viscovii nonagesimo septimo supra quadringentesimum et millesimum anno in die assumptionis virginis Mariae solenni obdormivit in Domino Plociaeque in sacello suo conditus recubat.

1485

1496

1497

15 Sierpnia

1497—1498

Ioannes IV Lubranski illustri parentela Polonus, simplex et rectus et prudens, ingenio miti, vere nobilis, liberalis et benignus; uno saltem anno praefuit ecclesiae Plocensi; translatus enim ad Poznaniensem ibi requievit^b. De quo Bernardus Vapovius in Sigismundo primo anno salutis MDXX.

1499—1503

Vincentius Przerembski antiqua prosapia Poloniae clarus, Alexandro Casimiri scepra regni tenente, procancellarius. Ioanni praefato Poznaniam translato, in cathedram Plocensem surrogatus. Statutis, quae post coronationem

^a) Innocentio VIII, 1484—1492.

^b) Umarł r. 1520.

eiusdem Alexandri consilarii cum terrarum ordinumque nuntiis promulgaverunt, in loco Plocensi est subscriptus; illis vero, quae in Radom ipse rex sancivit, in loco Wladislaviensi^a. Unde qualis fuerit et quando quamdiuque eas sederit sedes, facile quisque colligere potest.

1505

Erasmus Ciolek regis Alexandri intimus. Eius commendatione ad officium praesulatus ecclesiae Plocensis a sacro collegio postulatus, laetus annuit. Pietatis amans et disciplinae spiritualis restituendae cupidus, praelatis ecclesiae et imprimis hominibus claris bonam spem de cultu divino augendo ac iuribus rebusque ecclesiae tuendis initio dederat. Quae cum confestim praestare coepisset, legationibus ad Leonem X^b summum pontificem atque ad imperatorem semel atque iterum praepeditus, perficere non potuit. Multa tamen clero utilia ac necessaria impetravit; sanctum Casimirum inter sanctos referendum accuravit. Magna et varia ad rem divinam vasorum, vestimentorum ac ornamentorum sacrati suppellectilis copia Plocensem ecclesiam ditavit et ornavit. Ad quam reditum parans, Romae anno Domini MDXXII rebus exemptus humanis, ad sanctam Mariam de populo sepultus esse perhibetur. Cuius tamen depositi nullam notam, frequentatis per triennium vicibus, invenire ibi potuimus, sive quod nullum forsitan positum ei fuit epitaphium sive quod pavementum et parietes toties reparati, ut fratres Augustiniani illic instituti nobis referebant, antiqua amoverunt aboleveruntque monumenta. Praefuit ecclesiae Plocensi annis undeviginti¹.

1503—1522

1522

Raphael Lescinski caesari Friderico III antea familiaris et inter intimos ob arduas legationes, quas dextere obivit, dilectus. Vir navus, prudens et consultus, a Sigismundo primo Poloniae rege pro Ludovico Ungariae et Boemiae monarcha ad imperium Romanum morte Maximiliani vacans promovendo, Mathiae Drevicio collega, Francofortum missus fuit. Tandem vero anno Christi Iesu MDXXIII ab Hadriano VI^c pontifice maximo Plocensi ecclesiae praefectus annis quatuor rexit eam irreprehensibilis ac iugi negotiorum molestia senioque confectus, Pultoviae mortuus et sepultus ad sacrarium.

1523—1527

1523

¹) Późniejsza nieco ręka dodała na marginesie następującą uwagę: »In cathedrali Plocensi ad latus sinistrum ab ingressu in altari s. Sebastiani sic legi antiquitus scriptum: *Erasmus episcopus Plocensis ad sedem apostolicam et caesarem Maximilianum regni Poloniae orator*,^{*} *Romae obiit 9 Septembris 1522, aetatis L, ad Mariam de populo sepultus.*

^a) Był biskupem kujawskim od r. 1503—1513.

^b) Leon X, 1513—1521.

^c) Hadryan VI, 1522—1523.

- 1527—1535 Andreas III Cricius vocatus, artibus bonis literisque sacris et humanis doctus, prudens, iucundus, affabilis, mundus et elegans, regi Sigismundo bene meritus et proceribus carus. Ex Premisliensi cathedra ad Plocensem evectus fuit indeque ad componendas inter Ferdinandum imperatorem et Ioannem Ungariae regem de eodem regno inimicias a suo rege missus egregie gessit negotium. Reversus vero Sigismundum Augustum paterno regno inauguravit; basilicam Plocensem fulmine anno Domini MDXXX adustam restauravit, arcem Pultoviensem amplificavit. Opuscula quaedam metro et prosa oratione rythmosque lepidos scripsit. Translatus est tandem ad metropolitanam sedem anno salutis MDXXXV.
- 1530
- 1535
- 1535—1537 Ioannes V Choienski, Paulo papa III^a sedente, eadem via Cricio, qua is Lescinio, in sedem Plocensem successit. In qua duobus tantum annis immoratus ad Cracoviensem ovans transiit. Cuius virtutes et facta egregia Cromerus libro V, ubi agit de origine Habdanciorum succincte, sed luculenter commemorat.
- 1537—1538
- 1537
- 1540
- Petrus de Gamratis anno Christi supra quindecies centesimum XXXVII, diebus mensis Iulii de praepositura in episcopatum evectus, inde tandem non integro anno hic exacto ad Cracoviensem, Domino favente, transiit. Postea anno MDXL¹ etiam archiepiscopa dignatus utramque simul possedit. Tot igitur infulis refulgens, pietate colendus, osor mundi, irrisor fortunae, splendidus, crastini negligens, praesentium prodigus fuisse usque modo laudatur. Caetera magnifica gestorum eius ibi, ubi diutius vixit, quaerenti patefient.
- 1539—1541
- 1539
- Iacobus II Buczaccki illustri familia in terris Podoliae ortus, anno Domini MDXXXIX mense Ianuario electus, biennio Plocensem rexit ecclesiam. Obiit in arce Brodnicensi, ad quam ex Zlоторia rediens diverterat aegrotans. Reductus ad sedem, ibi ad sacrarium saxeo tectus monumento requiescit, iudicem vivorum expectans atque mortuorum, cuius certissimi adventus incertam esse horam nemo nescit.
- 1542—1545
- Samuel Macieiowski procancellarius regni, de Chelmensi cathedra ad Plocensem anno Domini MDXLII translatus, cum triennium eam sedisset, ad Cracoviensem Dei et apostolicae sedis gratia regisque Sigismundi I favore assumptus est. Digna meritis praemia hic adeptum, etiam aeternis munerari misericordia Dei pie sperare iubet.

¹⁾ W rękopisie MDXLIV.

²⁾ Paweł IV, 1534—1549.

Ioannes VI Bilinski de Cexino, in [aula] regia splendide versatus, anno verbi Dei incarnati MDXLVI pontifex Plocensis legitime renuntiatus fuit. Dum Cracoviae confirmationem a sede apostolica praestolatur, valetudine¹ alteratus decessit ibique sepultus est.

1546

Andreas IV Noskowski Masovita dioecesanus, de Ladarum familia, vir consilio maturo, temperantia ac vigilantia aliisque virtutibus spectabilis. Cum esset canonicus Pultoviensis et Ioannem antedictum ad assequendam episcopam aere et re iuvaret, eo mortuo, oblatum sibi a rege Sigismundo regendae ecclesiae Plocensis officium non ambiens et nec invitus capessit consensu inclyti capituli. Confestim ergo expeditis iuribus ad quietam possessionem necessariis, inprimis pietatis studio fervens Plocensem basilicam Pultoviensemque ac Brocensem partim excitavit, partim instauravit et ornavit; Cracoviae spudotrophium, quam bursam vocant philosophorum, pro dioecesanis artium liberalium candidatis Pultoviaeque collegium insigne pro societate Iesu sacrarum literarum artiumque politicarum docendarum gratia ingenti sumptu condidit. In pauperes munificus, agrestium simplicitate delectabatur, quorum inopiam occulte sublevabat, modestiae, providentiae ac urbanitatis actionibus iucundus, regi reginaeque Bonae percommodus, ecclesiae et Reipublicae venerabilis atque carus multis egregiis. Adoptato, quem aetas munusque requirebat, sollicitudinis coadiutore, bene curata ecclesia per totam dioecesim, anno salutis MDLXVIII^a, aetatis vero LXXVIII², praecocium prunorum esu febrem incitavit, qua assidue saeviente, acrius quassatus die 24 Octobris cum peroptima in sacramentis praeparatione viam universae carnis ingressus, desiit vivere; in monumento, quod cum capella ad basilicam Pultoviensem posuit sibi vivens, quiescit.

1547—1567

Petrus VI Myskowski de Mirow procancellarii regni dignitate simulque praepositura Plocensi functus est. Post obitum Noscovii mox episcopatum adiit, quem ad annum MDLXXV administravit, quo ad Cracoviensem divina vocatione translatus est. Erat is ingenio excelso, sed sedato, sermone parcus, prudens consilio, pietate recondita, ad rem attentus, at retinendae negligens. Aliorum gestorum eius non succurrit memoria. Illic gestorum, quae honor

1567—1575

¹) W rękopisie »valetudinem«. ²) Pierwotnie było w rękopisie LXXV, jak i Łubieński ma; potem autor daty poprawił, czyniąc na marginesie uwagę: »Alibi vidi scriptum manu mihi nota fuisse aetatis annorum LXXVIII«.

^a) Łubieński ma r. 1567.

alere et aetas maturare solet, habet encomiastas, sicut mortuo prohibere gratiam, sic incerta affingere vetat religio.

1575—1590

Petrus VII Dunin Volski prisci illius e Dania in Poloniam advenae nomen et genus referens, Miscovio suffectus a sede Premisliensi; patrem, a quo genitus, cancellarii regni celsitudine ac viduum Poznaniensi infula illustrem^a, non modo paribus assequutus est gradibus, verum etiam caelibatu, eruditione et linguarum Graecae notitia, Latinae, Italicae, Hispanicae ac Germanicae peritia, legationibusque apud Philippum Hispaniarum regem ac apud Gregorium XIII^b pontificem Romanum sapienter et efficaciter gestis longe superavit. Italice quidem sic diserte loquebatur, ut nonnullis etiam ibi natis incitamento fuerit ad Tuscanae eloquentiae studium. Quocunque autem sermone loquebatur, eum subinde apophthegmatibus ornare solebat. Unde cum perfunctus legatione, papae et cardinalibus valediceret Vincentiumque Monte alto, quo familiaris fuit usus, convenisset isque inter caetera, quae abeunti precatus est, cupere se eum collegio purpuratorum aggregatum iri testaretur: Deus, inquit antistes noster, faxit, ut tu is sis, qui id praestare possis, nam fuisse et potuisse nemo nescit. Immediate etenim Gregorio praelibato suffectus, quinti Sixti nomine^c nuncupatus fuit et praestare potuit, quod ominatus est, si voluisset et noster accessum oraculum expediisset. Omitto hic per singula referre, quam verecunda libertate eundo Romam a rege Stephano legatus Viennae cum caesare Rudolpho, praesentibus Maximiliano et Ernesto archiducibus, egit: qualiter Ferrariae a duce Alphonso, Anconae a cardinali Guastavillano gubernatore, Nepe a procuratore Pharnesii cardinalis protectoris Poloniae hospitatus, amabilem excipientibus, munificum ministris se exhibuit hospitem. Longum esset edisserendo commemorare, quam splendide in urbe integro vixit triennio; qua benevolentia Gregorius XIII ex pristina nimirum in studiis Bononiensibus familiaritate adhibuit eum ad secreta colloquia; quam devote templa divorum frequentans reliquias eorum inspiciebat; quam benigne quottidie sacerdotes omnifariae religionis in mensa habuit; quam liberaliter pauperes et peregrinos obiter ac domi pavit, fovit et muneravit. In reditu tamen Senis ab Hippolyto Bali equite Melitensi aurato laute, in Florentia vero a Cosmo Medices magno Hetruriae duce cum omni famulatu magnificentissime fuit exceptus, per urbem, quam solam pulchram aliquis putavit — scilicet in Italia — rheda superbe strata secum vectus, eademque pompa tertio die animi gratia in villam Pratolino ad insignes aqua-

^a) Paweł Wolski biskup poznański 1544—1546. ^b) 1572—1585. ^c) 1585—1590.

rum salientium fontes et artificiosos aquae ductus inter tophos murmurantium undarum atque ad viridaria opere topiario intexta deductus fuit. Quibus tamen omnibus ita delectatum videres, ut animo tantum hospitis excipientis candido iucundaretur, caetera vana mundi solatia miti tegeret supercilio. Taceo reliqua itineris in Germania et Polonia etc., quando iam ubique gentium inclaruerit eorum splendida hospitalitas. Ad cathedram porro reversus, totum se pietati et sponsae ornandae dedit. Officia ordinis et iurisdictionis per se, nisi quid arduum impediret, exequebatur. Temporis parcus, nullum abire sinebat, quod non lectioni aut scriptioni impertiret; otii impatiens longiores avebat noctes; breves propter negotia prophana primo mane afferri solita aversabatur. In precibus horariis ad recitationem psalmorum pausationes dimidiantes versus et ipse servavit accurate, utque sui idem facerent, monendo exposcebant observabilia exempla devoti antistitis. Stephani regis, cuius antea electionem promovit et probavit, etiam funeri Cracoviam efferendo a senatu designatus, inagna cum reverentia sumptuque non exiguo non solum adfuit, sed etiam praefuit. Pro Sigismundo III in schismate contra Maximilianum Austriacum stetit intrepidus eumque Cracoviam, minaces adversantium terrores nihil veritus, familiari comitatu auxit et perduxit. Et ut caetera brevius comprehendam eximia clari pontificis gesta: vir erat animo excellenti, sapienti consilio, in rebus gerendis lenta destinatione, matura properantia, in victu et cultu corporis sobria castitate ornatissimus, in asserenda iustitia et deprimenda iniquitate constantia et libertate ingenua. Testamentaria dispositione, quam manu sua describere coeperat, vasa argentea ad rem divinam pertinentia, partim inaurata, non pauca, utpote maluvium maius et minus guttosque pares, candelabra sex altitudinis fere cubiti et palmi, calices duos, ampulas, torques, cruces annulosque aureos cum gemmis pretiosis, thuribulum cum acerra, lampada, thecam reliquiariam affabre concinnatam cum sanctorum pignoribus diversis; vestimenta etiam holoserica et holobryssa auro filato intexta colorum ad rem divinam necessariorum; Attalica aulaea, Ostiorum velamenta acu picta aliaque ornamenta plurimi comparata; multam praeterea suppellectilem librorum praecipuorum theologorum egregie concinnatam et exornatam ecclesiae suae reliquit; plurimam in sacris et humanis litteris Graecorum, Latinorum, Italicorum, Hispanicorumque authorum academiae Cracoviensi legavit. Altare privilegiatum pro defunctis autoritate apostolica concessum erexit; missam de annuntiatione virgini Deiparae facta et officium defunctorum in basilica cathedrali fundandum disposuit, quod reverendissimus dominus, de quo infra, successor ordinavit et ad effectum salutariter

1590
10 Sierpnia

perduxit. Quorum omnium pretium, sumptum et censum ex apparentibus cuique pensandum relinquimus. Annis XV quum praesideret, ad mensam singultiendo vehementius concussus, os naresque manu obturans a mensa se subduxit et triclinium solitae habitationis ingressus, compresso singultu litteras tardo praeter morem observantibus nobis pennae ductu subscripsit, inde ad penitus cubiculum se recipiens resedit subitoque apoplexia elisus cecidit et expiravit die 20 Augusti anno Domini MDXC, aetatis LIX, in eadem basilica Plocensi sepultus, marmureo monumento ad latus meridianum opera piissimi successoris extructo tegitur.

Albertus Baranowski clara Iastrembeciorum familia Polonus, qui prius antistes Premisliensis et regni procancellarius proindeque Stephano regi domi bellicae assiduus comes, praedecessori defuncto episcopus Plocensis surrogatus. Quem gratia Dei salvum etsi ante mortem laudare sapientis¹ oraculo prohibemur, tamen gestis ipsius, quae videmus et experimur fruentes, loquentibus, non potuimus calamum, quin ex eis aliqua posteritati enarremus, cohibere. Is namque cum in synodis, quarum alteram in anno MDXCIII, alteram anno MDCIII Plociae celebravit, multa salutaria clero et ecclesiae constituisset, et in eis dux ipse gregis formam se sequentibus exhibuisset, seminarium clericorum ex decreto concilii Tridentini Pultoviae instituit, poenitentiarium in sacro Plocensi collegio perpetuum cum assignatione opimae praebendae designavit. Visitationibus, quas per se aut per archidiaconos obivit, pietatem frigescentem recalfecit; devotionem et castitatem in clero et populo languentem excitavit; ebrietatem et comessationes temperavit, divina officia confusa aut intermissa instauravit, iudicia spiritualia correxit, proventus episcopae empto amplo territorio pro modicis villulis de consensu sedis apostolicae divenditis, addita ex peculio fere aequali summa, auxit copiose. Ultimam praedecessoris voluntatem, segnius id agentibus fidei commissariis, ipse pie, celeriter et utiliter exequutus est. Apostolicae sedi cum alias per nuntios debitum cultum, tum anno 1595, sedente tunc Clemente VIII^a, religionis causa amplectendae suam exhibuit praesentiam. Maiora altaria Plociae et Pultoviae splendide adornavit imaginibus summa et antiquissima religione praeditis, quas Romae multo pretio emptas basibus sustinentibus et verticibus affabre sculptis coloribusque variis rutilantibus, tum etiam alis tabulatis circumquaque structis ac columnis, epistiliis, bullis, annulis atque capitellis miro caelatis artificio et iconibus pictura coruscantibus

¹) Na marginesie; Eccl. II.

^a) Klemens VIII, 1592—1605.

sua ipsius ratiocinatione et symmetria suffulciri fecit hisque praedictas basilicas antea etiam contemplantibus stupendas mirum in modum illustravit. Qua etiam pietate et magnificentia extruxit et dedicavit in eadem Plocensi ecclesia altare ex marmore porphyrite, divinissimo eucharistiae sacramento custodiendo arcam decentissimam et priore longe augustiorem, firmiorem tutioremque. Caetera, quae pollicebatur desiderantibus, divina ordinatione evocatus ad Wladislaviensem cathedram^a prospere transiit, quod ita felix faustumque fuit, ut non amplius XVII menses in ea demoratus archiepiscopi culmen conscendit^b nominatus, postulatus. Utinam vivat et valeat ubique salvus et incolumis ac Servatii superet Tungrensis praesulis annos¹.

¹) Pierwotnie brzmiało to zakończenie: Feliciter superet longaevi Nestoris annos.

^a) Biskupem był kujawskim 1607—1608. ^b) Był arcybiskupem gnieźnieńskim 1608—1615.

IOANNIS DLUGOSSII ARTICULI DE INCORPORATIONE MASOVIAE.

WYDAŁ

DR. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Gdy dnia 4 Stycznia r. 1462 Ziemowit, książę płocki, zeszedł bezdzietnie ze świata, dziedzictwo po nim pozostałe, poruszało silnie wszystkie umysły w Polsce, roszczącej do niego pretensye. Aby je poprzeć i słuszność tychże wykazać, powstało kilka memoriałów, rozpatrujących przeważnie stosunki genealogiczne książąt mazowieckich. Jeden z nich mieści się w III t. Monumentów str. 202—204, jako rocznik mazowiecki (Caro, Geschichte Polens V, 260), inne, przerobione jednak, w VIII tomie Tomicyanów a mianowicie »Articuli de incorporatione Mazoviae« (str. 168—169) oraz »Arbor altera« etc. (str. 170—172).

Autorowie tych broszur nie byli dotychczas znani. Caro domyśla się, że autorem t. z. rocznika mazowieckiego był Sędziwoj z Czechla. Co się zaś tyczy autora artykułów »De incorporatione Mazoviae«, to dziś mamy dowód, że nim był Jan Długosz, który, choć roku 1462 w niełasce u króla i wygnany z Krakowa bawił w Melsztynie, jednak jako dobry patriota, przesłał królowi Kazimierzowi swoje uwagi, mające wykazać, że król uprawniony jest wcielić księstwo płockie do korony. Wspomina o tem wyraźnie list pisany do Dzierżysława Rytwiańskiego, wojewody krakowskiego, temi słowy: »Dirigo insuper Magnificentiae Vestrae certos articulos super terras Mazoviae, qui alias serenissimo domino nostro regi per dominum Dlugosium canonicum Cracoviensem ex castro Melstbyn fuerunt directi«. Ta wiadomość jest powodem, że ten memoriał obecnie pod nazwiskiem Długosza wydajemy, aby wielkiemu historykowi oddać to, co było jego.

Tekst artykułów znajduje się w nieoprawnym rękopisie in folio, z XVI wieku pochodzącym, który jest własnością chlubnie znanej biblioteki Wiktora hr. Baworowskiego. Treść rękopisu jest różnorodna, odnosi się jednak przeważnie do Mazowsza; w rękopisie mieszczą się:

1. Articuli prawa Maydeburgensis. k. 1—6. Po k. 4' brak czegoś.
2. Formularz nadania Zygmunta Augusta. k. 6'—8.
3. Konstytucye sejmu warszawskiego r. p. 1557. k. 8—10'. Brak końca. (Vol. leg. II, 605).
4. Opinie prawne sędziego Oborskiego. k. 11—12'. Brak początku.
5. Dotalicium ducissae Annae: Conradus d. gr. dux Mazoviae et Russiae etc. Dat. in Varschoviae feria sexta ante dominicam quasi modo geniti anno Domini 1495. k. 11'—12'.
6. Ugoda króla Alexandra z księżną Anną i jej synami co do księstw mazowieckich. Actum et datum in conventionem generali Pyotrcoviensi feria quinta ante dominicam Laetare prox. A. D. 1504. k. 12'—14.
7. Dokument księżnej Anny w tej sprawie. Actum et datum in conventionem generali Pyotrcoviensi feria quinta ante dominicam Laetare A. D. 1504. k. 14—15.
8. Król Alexander mianuje księżnę Annę opiekunką nieletnich książąt mazowieckich. Dat. in conventionem generali Radomiensi die dominico prox. post octavas corporis Christi A. D. 1505. k. 15—16.
9. Tractatus de iure Polonico. Bez początku i końca. k. 17—23'.
10. Postulata nobilitatis. Bez początku. k. 24—29'.
11. Constitutiones conventus Cracoviensis pro festo ss. trium regum indicti editae A. D. 1540. k. 29'.
12. Obligatio domini ducis Conradi Ioanni Alberto regi Poloniae. Dat. in conventu generali Pyotrcoviensi pro dominica Laetare feria quarta prox. post Valeriani celebrato A. D. 1496. k. 30—31. (Kod. Maz. nr. 268).
13. Privilegium super terram Czernensem. Dat. ut supra. k. 31—32'. (Kod. Maz. nr. 263).
14. Articuli Polonorum super oppositione ducatus et terrarum Mazoviae directi magnifico Derslao de Rythphyani, palatino Cracoviensi etc. k. 32'—34.
15. Arbor altera est a Gracco usque ad rusticum mellicidam Evosinsko. k. 34'—35'. Brak końca.

Artykuły Długosza przechowały się w liście pisanym widocznie z kancelaryi królewskiej do Dzierżysława Rytwiańskiego, wojewody krakowskiego, który tę godność piastował od jesieni r. 1472 do r. 1477. List ten, którego początek się tylko przechował, był niewątpliwie rodzajem instrukcyi danej Rytwiańskiemu w sprawie mazowieckiej, o której roku 1476 na nowo się układało (Caro V, 261—262).

Z listu tego korzystano, gdy w końcu XV wieku (roku 1496) kwestya mazowiecka znów się wysunęła na porządek dzienny; wtedy wtrącono do niego niektóre ustępy, sprawę dalej objaśniające. Dalszy ciąg listu bowiem umieszczony po memoryale Długosza zapowiada, że bezpośrednio umieszcza drzewo genealogiczne książąt polskich i mazowieckich, tymczasem pomiędzy niem a owym ustępem listu, wsunięto w naszym tekście »Articulus novus«, któremu w To-

micyanach nadano już napis »Articulus sextus«, jak gdyby do memoriału Długosza należał.

To samo ma miejsce z końcem t. z. »Arbor altera« w Tomicyanach, gdyż zawiera daty, nie zgadzające się z czasem, w którym list do Rytwiańskiego został pisany.

Tekst w rękopisie Baworowskiego jest niewątpliwie lepszy, aniżeli w Tomicyanach, pomimo to zostawia jeszcze wiele do życzenia. W odmiankach oznacza litera »B.« rękopis Baworowskiego, litera »T.« zaś Tomicyana.

ARTICULI POLONORUM SUPER OPPOSITIONE
DUCATUS ET TERRARUM MASOVIAE DIRECTI
MAGNIFICO DERSLAO DE RYTHPHYANI PALATINO
CRACOVIENSI ETC.^a

Dirigo insuper Magnificentiae Vestrae certos articulos super terras Mazoviae, qui alias serenissimo domino nostro Regi per dominum Długosium canonicum Cracoviensem ex castro Melstbyn fuerunt directi, quorum credo diu tenorem habuistis, ex quibus intelliget ad liquidum, serenissimum dominum nostrum regem iustissimo titulo et iure aequissimo terras Mazoviae recepisse et ex toto Magnificentia Vestra¹ propter speramen pro eis Vestrum perpetuum decus et laudem immortalem apud posteram aetatem habebit et iam² hec res pro terris ipsis non nisi laudabili ingenio Magnificentiae Vestrae coronae attulit iustissimum triumphum. Quorum articulorum tenor sequitur in hunc modum:

1462

Ad ostendum et declarandum, quod in Mazoviae ducatu Plocensi per obitum Vladislai immediati³ ducis Mazoviae vacante⁴ nullus possit⁵ aut debeat, nisi⁶ serenissimus princeps dominus Kazimirus rex Poloniae et regnum Poloniae, succedere iuxta articulos infranotatos⁷.

Primus articulus. Quod terra Mazoviae et omnes ducatus sui in Poloniae regno consistunt et sunt fueruntque et esse debent de corpore regni Poloniae et omnes reges Poloniae superiores et antiqui videlicet Boleslaus, Mesko⁸, Kazimirus eas velut dominium certum et mixtum possidebant et quando

^a) T. Articuli de incorporatione Mazoviae regno Poloniae domino Derslao Ritfienski missi.

¹) B. Magnificentiae Vestrae.

²) B. cum.

³) T. immediate.

⁴) T. vacantis.

⁵) T. posset.

⁶) T. nisi de iure.

⁷) T. infrascriptos.

⁸) T. Myesko tak zawsze.

Otto tertius imperator, qui venerat in Gneznam ad visitandum limina sancti Adalberti, primus¹ dedit coronam Polonis principalem² et Boleslaum Chabry ducem protunc Polonorum in regem sublimavit et coronavit, protunc ducatus Mazoviae erat unum corpus et una natio cum Polonia, quia solum regibus gaudebant et non ducibus a³ primordio³, prout et hodie sunt. Et Plocensis ecclesia per Meskonem primum principem catholicum fundata est et diocesis Plocensis et in solutione denarii sancti Petri et in creandis magistratibus, in moribus et iuribus, in⁴ consuetudinibus servat⁵ ritus et observantias regni Poloniae et [sedi] metropolitanae⁶ subiecta etc.

Secundus articulus. Quod subductis seu amotis regibus in Polonia propter occisionem sancti Stanislai episcopi Cracoviensis, nihilominus ducatus Mazoviae adhaerebant⁷ aliis terris Poloniae et per monarchas Polonorum videlicet Vladislaum germanum Boleslai sceleratissimi sancti Stanislai interfectoris et per filium suum Boleslaum Krzywousty et per alios monarchas obtinebantur usque ad scissionem regni Poloniae per filios dicti Boleslai Krzywousty⁸ in diversos ducatus; quae quidem scissio causata fuit ex eo, quod reges in Polonia non coronabantur post⁹ interfectionem sancti Stanislai, quia sedes apostolica inhibuerat reges coronari propter scelus Boleslai interfectoris et ex eo sui nepotes regnum eis dividerunt Poloniae in sortes, quae tales fuerunt: prima sors fuit Gnezna cum Posnania, quae cesserat duci Meskoni; altera sors fuit Cracovia, Sandomiria, Cuyavia et Mazovia, quae cesserat duci Kazymiro. Qui quidem Kazimirus genuit ex se¹⁰ Lesthkonem Album et Conradum; et hanc iterum sortem dividerunt defuncto patre eorum Kazymiro: videlicet Lestkoni Albo cessit Cracovia, Sandomiria, Syradia; Conrado vero tota Mazovia et¹¹ Cuyavia. Et iste Conradus¹² fuit post patrem suum Kazimirum¹³ primus dux Mazoviae anno Domini 1206 et huius¹⁴ hodie sunt superstites in Mazovia; quibus demum sine prole masculina decedentibus¹⁵, terrae praedictae ad coronam Poloniae devolvebantur¹⁶. Alteri vero Vladislao cesserat tota Slęzya¹⁷; quae¹⁸ Slęzia tota est de corpore regni Poloniae et de isto Władislao etiam superstites sunt adhuc moderni duces Slesiae; quarto¹⁹ Boleslao Lancziczia, Dobrzin. Verum

¹) T. i B. qui primus.

²) T. principaliter.

³) T. nie ma »a primordio«.

⁴) T. nie ma.

⁵) B. servatis; T. servantes.

⁶) B. in metropolitana; T. metropolitanae.

⁷) T. adhaerebat.

⁸) B. nie ma ustępu: »et per alios . . . Boleslai Krzywousty«.

⁹) T. propter.

¹⁰) B. ex se Vladislaum.

¹¹) B. nie ma.

¹²) B. fuit Conradus.

¹³) T. post mortem patris sui.

¹⁴) B. cuius.

¹⁵) B. decedentibus.

¹⁶) T. devolvuntur.

¹⁷) T. Slesia tak zawsze.

¹⁸) B. zamiast »quae« ma »et quia«.

¹⁹) B. nie ma.

quia fuerunt veri fratres, qui eis regnum diviserant; quomodo autem Slezia a corpore regni sit abstracta et scissa, tempore suo videbitur; hic ommitto etc¹.

Tertius articulus. Quod postquam in² regno subductum³ decus⁴ et ius regni per apostolicam sedem Polonis est restitutum⁵, reges⁶ viceversa videlicet⁷ Przemislaus⁸, Venceslaus, Wladislaus Lokietko⁹ et Kazimirus esse coeperunt principes Mazoviae, Lanciciae, Cuyaviae, Siradiae et maioris Poloniae, Pomoraniae¹⁰ et quicumque alii coacti sunt illis¹¹ facere omagium et subiectionem feudalem¹², ex quo processu temporis fere omnes ducatus praefati¹³, decedentibus principibus praefatis¹⁴ sine prole masculina, fuere ad coronam devoluti, quacunque propinquitate ad alios omnes non obstante, de quo et adhuc memoria hominum existit et annales¹⁵ nostri testantur¹⁶. Wladislaus et Kazimirus duo germani, duces¹⁷ Lancicienses¹⁸, licet fuerint¹⁹ Troideno²⁰ et Semovito ducibus Mazoviae prope germani fratres, tamen ducatus ipse, ut ceteri²¹, non ad eos, sed ad regnum fuit devolutus²² et quae dico, probatione efficaci demonstravi²³. Semovitus senior, qui ducem Mazoviae et dominum Czernensem²⁴ se intitulabat, protavus modernorum principum Mazoviae, et defunctorum et superstitum²⁵, fecit publicum et solenne²⁶ omagium regi Kazimiro²⁷ Poloniae et obligavit se et successores suos ad²⁸ omagium et feodum²⁹ regibus Poloniae, de quo ha-^{27 Grudnia 1355} bentur efficacissimae literae sub maiori³⁰ sigillo.

Quartus articulus. Quod decedente³¹ Kazimiro rege Poloniae et³² Ludovico³³ Ungariae rege, nepote ex sorore, succedente in regnum Poloniae, dum unus filius³⁴ Semoviti praefati, Semovitus minor natus, subesse sibi retractaret et altero vero³⁵ videlicet Ianussio maiore³⁶ natus, ex quo Varschovienses procedunt³⁷, subiectionem praestante, tunc³⁸ missus fuit per Ludovicum regem

1) T. nie ma: »Verum quia fuerunt . . . ommitto etc.«. 2) T. decus in. 3) B. subducto; T. nie ma. 4) T. nie ma. 5) T. restituta. 6) B. et reges. 7) T. videlicet viceversa. 8) T. Premislaus. 9) B. Lokthel. 10) T. Pomeraniae. 11) B. illi. 12) T. feudalem. 13) T. praefati ducatus. 14) T. praefatis principibus. 15) B. annales. 16) T. nie ma: »quacunque . . . testantur«. 17) T. fratres. 18) T. nie ma. 19) T. fuerunt. 20) T. Troidzeno. 21) Zamiast: »prope germani . . . ut ceteri« ma T. »illis decedentibus ducatus praefati«. 22) T. fuerunt devoluti. 23) T. nie ma: »et quae dico . . . demonstravi«. 24) T. nie ma: »et dominum Czernensem«. 25) T. nie ma: »et defunctorum et superstitum«. 26) Zamiast »et solenne« ma T. »solvere«. 27) T. Kazimiro regi. 28) B. et. 29) Zamiast »et feodum« ma T. »feodale«. 30) B. mediocri. 31) B. decedente. 32) T. nie ma. 33) T. »Ludvigo« i tak zawsze. 34) B. nie ma. 35) T. nie ma. 36) T. maiori. 37) Zamiast »ex quo . . . procedunt« ma T. Varsoviae. 38) B. nie ma.

1383 Sigismundus marchio, qui¹ cum exercitu Ungarico et Polonico terras suas igne tamdiu² vastavit³, quousque obedientiam praestitit.

Quintus articulus. Quod Ludovico rege Poloniae et Ungariae protunc mortuo⁴ et Wladislao patre moderni regis succedente, qui Iagielo nominabatur, magnus dux Litwaniae, quem Poloni pro augmento fidei catholicae et etiam pro incremento et pace regni⁵ Poloniae in regem susceperunt et quia Ruthenus fuit, reverendissimus dominus Bodzotha archiepiscopus Gneznensis in ecclesia Cracoviensi baptisavit⁶, nomen⁷ sibi gloriosum Wladislai⁸ imposuit et eodem anno in eadem ecclesia⁹ in regem coronavit; eidem regi Semovitus primum¹⁰ subiectionem et obedientiam fecit et ad omnes expeditiones suo iussu¹¹ ambulavit. Quo mortuo omnes tres¹² filii sui videlicet¹³ Semovitus, Wladizlaus et 1426 Cazimirus publicum illi Sandomiriae praestiterunt omagium una cum omnibus 1428 vasallis¹⁴ suis et fidelitatis iuramentum. Quibus absque filiis decedentibus iure feodali plenissimo ducatus eorum ad coronam Poloniae censeantur devoluti neque possunt duces Varschovienses¹⁵ tertiam lineam continentes¹⁶ neque filia Semoviti [neque] neptis ex fratre¹⁷ iam dudum emancipata, ius aliquod vendicare¹⁸.

Deinde mortuo Iagielo dicto Wladislao¹⁹ circa annum Domini 1434, regnicolae Wladislaum seniore natum Wladislai dicti Yagielo in regem Poloniae elegerunt, quem reverendissimus pater Albertus archiepiscopus Gneznensis²⁰, dictus Yastrzābiecz²¹, coronavit, qui demum in proximo regnum Ungariae adeptus est et ibi magnifice, pie ac strenuissime regnum gubernando Turcos de regno longe propellavit et terruit et ibi²² amissus est in conflictu Turcorum 10 Listopada circa annum Domini 1444 in vigilia sancti Martini et iste²³ praefatus dominus Wladislaus Poloniae et Ungariae rex nihil de omagio et²⁴ feodo in magnificis ducibus Mazoviae attentavit. Concludens²⁵ praemissa omnia breviter²⁶, regnum Poloniae viceversa ex iure feodali et naturali taliter est recolletum²⁷ post scissionem praemissam ita, quod [per] omnes principes principales Mazoviae,

1) T. per Ludvigum regem missus fuit marchio. 2) T. qui terras eiusdem Semoviti tamdiu igne. 3) B. vastat. 4) T. Quo Ludvigo mortuo. B. nie ma »mortuo«. 5) B. magne. 6) T. baptismavit. 7) T. nomenque. 8) B. Wladislaus. 9) T. ecclesia eadem. 10) T. primam. 11) T. iussu suo. 12) T. heredes. 13) B. nie ma: »sui videlicet«. 14) T. nie ma. 15) T. Varsovienses. 16) T. attingendo. 17) B. nie ma: »neptis ex fratre«. 18) B. vendicant; T. emancipare. 19) B. Wladislaus. 20) B. nie ma: »arch. Gnesn.«. 21) T. Giestrzembiecz. 22) T. nie ma: »magnifice, pie . . . et ibi«. 23) B. nie ma. 24) T. et de. 25) T. concludendo. 26) T. quod. 27) T. collectum.

Lanciciae, Cuyaviae, Sandomiriae et Syradiae etc. sine prole masculina decedentes ducatus eorum ad coronam regni Poloniae devolvebantur successive, prout et hodie ducatus Plocensis iustissima aequitate et plenissimo iure feodali est devolutus¹ ad regnum Poloniae.

Postremo ut ad plenum intelligere possitis originem² et prothoplasta magnificorum ducum Mazoviae, qui a quibusdam imperitis et quibus scripta temporum³ sunt incognita⁴ et cathalogus inscius est, et quos⁵ de principibus Romanis originem traxisse dicunt, quod per omnia aliter reperitur, prout ex arbore eorum inferius⁶ hic annotata⁷ ad plenum intelliget [Magnificentia Vestra]⁸ etc.

¹) B. sunt devoluti.

²) W B. wolne miejsce.

³) T. intelligi poterit originem.

⁴) B. temporis.

⁵) B. nie ma.

⁶) Zamiast »et quos« ma T. »quo«.

⁷) T. superius.

⁸) B. nie ma.

⁹) T. quilibet; B. nie ma; ponieważ to jest dalszy ciąg

listu, więc sędzę, że należy tu dodać »Magnificentia Vestra«.

ARTICULI VLADISLAO REGI POLONIAE A DUCIBUS MASOVIAE TRADITI A. D. 1426 ET 1428.

WYDAŁ

DR. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Niejasne były dotychczas stosunki łączące książąt mazowieckich Ziemowita IV i jego synów: Ziemowita V, Trojdnia^a, Kazimierza i Władysława z Władysławem Jagiełłą. Liber cancellariae Stanislai Ciołek, wydana przez prof. Jakóba Caro, rzuca wprawdzie na nie wiele nowego światła (ob. I, nr. 91, 92 i 103), ale pomimo to, pozostało wiele rzeczy zbyt ciemnych i nie wytłómaczonych, a to głównie dlatego, że nie znamy głównych powodów niesnasek, które wywołały owo dla Jagiełły i korony polskiej nieprzyjazne usposobienie książąt. Było ich sporo, a na zjeździe sandomierskim r. 1426, gdzie po śmierci Ziemowita IV, synowie jego: Ziemowit V, Trojdzien i Władysław, po długich pertraktacjach składali hołd królowi i koronie polskiej, książęta przedstawili swe, lub raczej ojca swego skargi i żale królowi, o których tenże w liście swym do Witolda pisanym wspomina: *et tunc statim articulos dederunt in scriptis, quorum copiam Vestrae Fraternitati dirigemus, quos in praesenti propter prolixitatem ipsorum et multis nobis occupatis dirigere nequivimus* (Liber cancell. I, str. 183).

Te artykuły właśnie nieznane dotychczas, odkryliśmy w rękopiśmie biblioteki Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego we Lwowie i ogłaszamy je poniżej pod literą »A« jako »*Articuli Vladislao regi Poloniae a ducibus Masoviae traditi Sandomiriae A. D. 1426*«. Są one, jak to inaczej być nie może, bardzo ciekawe i wyświetlają dosadnie politykę, której się Jagiełło od chwili przyjęcia korony polskiej wobec książąt mazowieckich trzymał.

Długosz w swojej »Historyi« (IV, str. 335) wspomina, że Ziemowitowi IV r. 1425 w Brześciu wyznaczono termin składania hołdu w Sandomierzu, lecz

^a) Forma łacińska »Trojdenus« zachodząca w Tomicyanach i w niektórych rękopisach, dowodzi, że to imię brzmiało po polsku »Trojdzien« a nie »Trojden« jak zwykle piszą.

o zjeździe roku 1426 tamże odbytym już po śmierci tegoż księcia, nie podaje wiadomości. Dopiero pod rokiem 1428 donosi, że król Władysław przepędzał dzień Wniebowzięcia Najśw. Panny (15 Sierpnia) w Wiślicy; i że stamtąd udał się do Sandomierza, gdzie święto Narodzenia Najśw. Panny (8 Września) obchodził, i powiada: »Ibi duces Masoviae Semovitus, Kazimirus et Boleslaus Wladislao regi et regno Poloniae fecerunt publicum fidelitatis et subiectionis homagium (IV, str. 359).

Caro odrzuca tę wiadomość Długosza, odnosząc jego opowieść, jako mylnie pod r. 1428 umieszczoną, do r. 1426, i pod pewnym względem ma słuszość, bo miejsce i dzień zjazdu ściągają się niewątpliwie do roku 1426. Ale skoro Długosz zjazd ten pod r. 1428 umieścił, to miał zapewne inną jeszcze wiadomość o zjeździe w tymże roku i w temże miejscu odbytym, którą z tamtą pomieszał. Że tak rzeczywiście było, wynika z następujących uwag:

W roku 1426 składali hołd: Ziemowit V, Trojdzien i Władysław; nie stawiał się zaś Kazimierz, książę bełski; w roku zaś 1428 składają go według Długosza: Kazimierz i Bolesław, wnuk Janusza. Ziemowit V także tam był obecnym. Zdaje się zatem, że Długosz pod rokiem 1428 o zupełnie innym fakcie mówi, aniżeli list Jagiełły do Witolda z roku 1426. Ze tak było rzeczywiście, o tem przekonują nas »Articuli« pod »B« podane, które z tegosamego kodeksu wyjęliśmy co tamte, albowiem w nich występują książęta mazowieccy w obronie księcia Kazimierza, wyłuszczając powody, dlaczego tenże dotychczas królowi nie oddał homagium, choć bracia jego to już uczynili w Sandomierzu, przy której to sposobności także się odwołują do artykułów sandomierskich z roku 1426, i niektóre okoliczności z nich przytaczają.

Jak zatem r. 1426 Ziemowit V, Trojdzien i Władysław nie bez oporu i bez żalów i skarg przeciw królowi, przystąpili do składania hołdu, tak poprzedziły skargi na piśmie podane i hołd księcia Kazimierza, który, jak Długosz podaje, mógł mieć miejsce r. 1428, albowiem według B. stało się to już po śmierci Trojdnia, zmarłego dnia 24 Lipca r. 1427.

Wspomniane dwa memoryały czyli artykuły, znajdują się, jak się przedtem już mówiło, w bibliotece Włodzimierza hr. Dzieduszyckiego. Jest to rękopis in folio, z końca XV wieku pochodzący i stron 20 liczący, nieoprawny, który zawiera same rzeczy do Mazowsza się odnoszące, po większej części już drukiem ogłoszone, a mianowicie:

1. Privilegium Vladislai regis ducibus Mazoviae super terra Belzensi datum. Actum Cracoviae in crastino epiphaniae Domini A. D. 1396. str. 1—2.

2. Literae Kazimiri regis confirmantes privilegia data Semovito homagiali duci Mazoviae et Czernensi. Actum in Lovicz in die beati Valentini martyris A. D. 1359. str. 3—4.

3. Ad informandum animum ser. principis domini Vladislai regis Poloniae nec non ecclesiasticorum et saecularium principum et magnatum, procerum, baronum et consiliariorum totius regni Poloniae (B). str. 4—7.

4. Notantur iniuriae, praeiudicia ac dampna infrascripta, quae illustribus principibus dominis videlicet Semovito seniori divae memoriae cum filiis ipsius Semovito iuveni, Kazimiro et Wladislao ducibus Masoviae per ser. principem dominum Wladislaum Dei gr. regem Poloniae et ipsius coronam sunt facta et illata. (A). str. 7—10.

5. Literae Kazimiri regis de terra Warschaviensi etc., de castris Czechanow, Sochaczew etc. Actum in Kalisz in die beati Iohannis apostoli et evangelistae A. D. 1355. str. 10—11.

6. Semovitus dux Mazoviae et dominus Czernensis testatur, se terras et castra praedicta recepisse. Actum ut supra. str. 11—12.

7. Semovitus dux Mazoviae et dominus Czernensis testatur, se a Wladislao rege recepisse Zakrocym et Wiznam. Datum ut supra. str. 12.

8. Concordia inter Iohannem regem Bohemiae et Poloniae et dominum Wenzell ducem Mazoviensem et dominum Plocensem. Datum in Ploczsk 1329 feria IV post dominicam Oculi mei semper ad Dominum. str. 13.

9. Literae Semoviti ducis Mazoviae et domini Czernensis de homicidio quondam palatini Mazoviae et filii eius. Actum et datum in Kalisz in octava epiphaniae A. D. 1365. str. 14.

10. Semoviti ducis Mazoviae et domini Czirnensis concordia cum Elisabeth ducissa Wissegradensi. Actum et datum in Brzesk feria 3 prox. post diem b. Scholasticae virginis A. D. 1359. str. 15—16.

11. Fragmentum concordiae inter regem Poloniae Kazimirum et [Elizabeth] relictam Wankonis: Actum et datum in Kalisz in die s. Iohannis apostoli et evangelistae A. D. 1355. str. 17.

12. Semovitus dux Masoviae testatur, se a Wladislao rege Poloniae recepisse Belz, Lubaczow, Busko, Grabowiec, Hrodło, Szewolsch et Lopathin. Datum Cracoviae feria V in crastino cinerum A. D. 1395. str. 17—18.

13. Semovitus dux Mazoviae et dominus Czernensis testatur, se a Wladislao rege recepisse Zakrocym et Wisznam. Datum in Calisch in die b. Iohannis evangelistae tertio die nativitatis Domini nostri A. D. 1355. str. 18.

14. Quittatio X millium sexagenarum super terra Cuiaviensi inscriptarum: Semovitus dux Mazoviae etc. Datum Ravae in die pentecostes A. D. 1398. str. 19.

A.

ARTICULI VLADISLAO REGI POLONIAE A DUCIBUS MASOVIAE TRADITI SANDOMIRIAE A. D. 1426.

Notantur iniuriae, praeiudicia ac dampna infrascripta, que illustribus principibus dominis videlicet Semovito^a seniori dive memorie cum filiis ipsius Semovito iuveni, Kazimiro et Wladislao ducibus Masovie per serenissimum principem dominum Wladislaum Dei gratia regem Polonie et ipsius coronam sunt facta et illata.

Et primo ipse dominus rex dum per dominos regni Polonie de unanimi consensu et voluntate in regem Polonie fuisset postulatus^b, necdum ad possessionem ipsius regni admissus adhuc in Lithwania¹ manens, per certos nuncios suos una cum fratribus suis videlicet Scargello et Wytowdo moderno magno duce Lithwannie ipsi domino Semovito seniori intimavit, ut ad ipsos gressu celeri veniret. Ipse vero laboribus et expensis non parcens, ad dominos supradictos venit et pro ipsorum utilitate et profectu speciali consuluit et fideliter laboravit, quibus tunc attentis prefati domini videlicet rex, Skergello et Wytowdus dictum dominum Semovitem specialibus praerogativa, gracia et favore prosequi promiserunt.

Item prefatus dominus rex, attentis et consideratis fidissimis serviciis ipsius domini ducis Semoviti senioris, omnes et singulas terras Russie, que tunc ad ipsum spectabant, nichil in eisdem pro se reservando, dedit et

¹) Rkp. Lithwania.

^a) Ziemowit IV umarł r. 1426. ^b) To miało miejsce 12 Stycznia r. 1386; dnia zaś 12 Lutego odbył już Jagiełło swój wjazd do Krakowa. Ob. Caro, Geschichte Polens II, str. 503—508.

imperpetuum donavit et literas patentes super huiusmodi donacione dedit et assignavit et promissis suis . . .¹⁾

1388—1389

Item quando dominus rex regni sui Polonie realem apprehendit possessionem et in ipso regno suo quiete et sine impedimento per duos aut per tres annos permansit, supradictus dominus dux Semovitus senior ipsum dominum regem de dictis terris Russie, quas sibi donaverat, monere cepit, ut earum possessionem iuxta promissa domini regis obtineret. Ipse vero dominus rex respondit, quod vellet litteras sui promissi videre; quas dominus dux Semovitus senior in medium dominorum consilii sui, ipso domino rege praesente, attulit et ad manus domini regis ipsas tradidit ex confidencia speciali. Qui dominus recipiens dictas litteras de manu domini ducis Semoviti senioris ipsas ad legendum domino Nicolao de Curowa, qui tunc vicecancellarius^a regni Polonie erat, tradidit et dedit. Quibus sic receptis, ipse dominus Nicolaus vicecancellarius supradictus ipsas cultello perforavit laniavitque contra Deum et iusticiam et destruxit in maximum dicti domini Semoviti ducis senioris preiudicium et gravamen etc., ipso domino rege et suis dominis presentibus et non contradicentibus, de quo tunc fuit et nunc est publica vox et fama.

Item supradictus dominus dux Semovitus senior volens prefato domino regi in assecucione corone sue fideliter assistere, prout et fecit, certos dominos non in parvo numero in oppido Szawychost, qui sibi domino duci Semovito seniori ad omagium fidelitatis [se] inscripserant, prout in ipsorum literis clarius patet, adduxit et ipsos dominos, tamquam suos veros omagiales, sibi domino regi presentavit omagiumque fidelitatis per ipsos dominos regnicolas sibi prestitum in ipsum dominum regem transfundi, transponi mandavit et ad transponendum maiori, qua poterat, opera ipsos dominos adduxit.

Item supradictus dominus rex, attentis et consideratis fidelibus serviciis ac sincere fidei constantia dicti domini ducis Semoviti senioris, sibi et suis successoribus quandam partem terre Russie vulgariter dictam Podolye²⁾ et quoddam oppidum Rubyeschow imperpetuum dedit et assignavit. Tunc postea,

¹⁾ W rkp. brak tu czegoś. ²⁾ Rkp. Podoraye.

^{a)} Podkanclerzym był wówczas Klemens Moskorzewski; skoro jednak od 15 Sierpnia roku 1389 przez rok cały w kancelaryi królewskiej nie bierze udziału, gdyż bawił na Litwie, broniąc zamku wileńskiego przeciw Krzyżakom, być zatem może, że Mikołaj Kurowski tymczasowo go zastępował. Ob. Maurera, Urzędnicy kancel. Władysława Jagiełły str. 17.

nulla causa meritorum ipsius domini ducis Semoviti senioris exigente, recepit, quamvis idem dominus dux Semovitus senior dictorum terre et oppidi multo tempore fuit in possessione.

Item quando supradictus dominus rex Polonie ipsum dominum ducem Semovitum seniore, ducem Mazovie et suos successores, principes corone sue, cum terris, bonis et dominiis ipsorum tueri, defensare et iuvare spondit, obligatus est et promisit bona fide et sincera ac iuramento corporali confirmavit, promisitque ipse dominus rex dicto domino duci Semovito seniori et suis successoribus in nullo preiudicare, sed ipsum in libertatibus ducalibus, quibus ex suis antecessoribus potitus est et gaudebat, conservare. Tamen ex post certa terra et dominium vulgariter dictum Gonancz^a suum patrimonium perpetuum est sibi receptum et ab eo alienatum, nescitur qua re, contra Deum et iusticiam, pro quorum restitutione ipse dominus dux Semovitus senior apud supradictum dominum regem cum amicis suis institit, petivit et rogavit ipsum dominum regem et pro huiusmodi receptione bonorum et iniuria sibi facta et illata lugubriter flendo, ut velit ipse dominus rex pro iniuria ipsius consurgere, prout obligatus est et promisit. Ipse vero dominus rex, quamvis pluries per predictum dominum ducem seniore et suos amicos fuisset rogatus et requisitus, ut auxilium suum tanquam dominus tutor specialissimus, prout promisit et iuramento corporali, ut prefertur, confirmavit, daret consurgeretque, quomodo supradictum patrimonium, terra et dominium videlicet Gonancz cum suo districtu, foret dicto domino duci Semovito seniori restitutum, ipse vero dominus rex, quamvis de iure debuit, tamen ad tempus nichil fecit nec facere curavit, pro quo et ex eo prefatus dominus dux Semovitus senior cum suis successoribus in maximam summam pecuniarum dampna percepit et tolleravit et nunc successores ipsius percipiunt et tollerant ex eo, quod patrimonium suum per tantum tempus habere non possunt.

Item quamvis alii domini reges Polonie et signanter rex Hungarie legasset certa solaria atque dacias annuales videlicet noningentas marcas mōnete et numeri Cracoviensis antecessoribus dicti domini ducis Semoviti senioris, videlicet avo et patri et demum ipse dominus dux Semovitus senior, tanquam legitimus successor suorum antecessorum, prefatos census pro suis serviciis, que supradictis dominis regibus et moderno exhibuit, percepit per aliquot tempora et levavit, tamen dominus rex modernus CCCC marcas grossorum

^a) Goniądz nad Biebrzą na północ od Białegostoku.

et numeri supradictorum amputavit, solummodo CCCC marcas ipsi domino duci Semovito seniori dandas pro serviciis ipsius reliquit.

1409 Item cum dominus rex Polonie una cum fratre suo carissimo domino Alexandro alias Wytowdo magno duce Lithwanie gwerras hostibus suis, videlicet Cruciferis de Prussia, movissent et tandem contra eosdem cum exercitibus suis per terras antedicti domini ducis Semoviti senioris transeuntes, incendio ignis, violenciis, rapinis et recepcione huiusmodi de terris ipsius utriusque sexus maxima dampna et insolubilia fecerunt, pro quibus dicto domino duci Semovito nec ipsius successoribus nulla satisfactio est impensa.

1409 Item [quando] supradictus dominus rex Polonie castrum et civitatem suam¹ videlicet Bidgoszcza a dictis hostibus suis redimendo convallaverat et ibidem in plano campi cum suis exercitibus stetit et per aliquod tempus demorabatur, dominus dux Semovitus senior per dictum dominum regem petitus et requisitus propriis suis stipendiis centum hastas hominum armatorum in subsidium dicto domino regi destinavit, pro quo, ut supradictum est, ipse dominus dux Semovitus senior nullam satisfactionem recepit.

1410 Item secundo cum dominus rex Polonie cum maximo et ingenti strepitu hominum diversorum et armatorum contra et adversus supradictos Cruciferos hostes suos de Prussia transivisset² et demum in terris dicti domini ducis Semoviti senioris ad libitum sue voluntatis una cum domino Alexandro alias Wytowdo magno duce Lithwanie, fratre suo, stetisset, per suos exercitus maxima dampna committentes et quamvis ipse dominus dux Semovitus senior in bonis suis ita lesus, ad extremum offensus [esset], nichilominus supradictus dominus dux Semovitus senior natum suum Semovitum iuniorem cum CLXX hastis seu lanceis hominum armatorum contra et adversus emulos iamdictos in subsidium destinavit, ubi tunc dominus rex et frater suus dominus Wytowdus supradicti conflictum, congressum commiserunt, habuerunt et fecerunt ac feliciter et cum effectum negocia ipsorum deduxerunt et terminaverunt, pro quibus tamen dampnis solvendis et satisfactione ipsorum ipse dominus rex suis patentibus literis ipsi domino duci Semovito seniori se inscripserat³, hucusque per ipsum dominum regem nichil est factum.

1411 Item tercio quando dominus rex in borra ville vulgariter dicte Sluszewo^a et prope Thorun cum suis exercitibus stetit diversos cum suis hostibus actus

¹) Rkp. suos.

²) Rkp. transmisisset.

³) Rkp. inscripserit.

^a) Służewo nad granicą pruską niedaleko Alexandrowa.

et concordias committendo, dominus dux Semovitus senior per dictum dominum regem requisitus sibi in subsidium cum CC hastis seu lanceis hominum armatorum venit et eidem, prout decuit, cum suo exercitu propriis stipendiis famulatum prestitit condignum, pro quo satisfactio nulla ipsum est secuta.

Item quarto quando dominus rex cum suis exercitibus et diversa multitudine hospitem ad eum tunc confluencium terras Prussie ingressus una cum fratre suo domino Alexandro alias Wytowdo magno duce Lithwanie etc. perambulabant et maxima incendia et ulciones in eisdem committentes et demum circa civitatem et castrum Brodnycza steterunt et exercitus suos applicuerunt, ibi cum ipso domino rege perambulans dominus dux Semovitus senior et circa castrum Brodnycza stans¹ CCC hastis sive lanceis hominum armatorum propriis stipendiis, quos tunc expedit, propria in persona famulabatur.

1414

Item postquam dominus rex obtento triumpho et victoria in hostibus suis et terras ipsorum sibi subiugando, de dictis terris cum exercitibus suis recessit, solum pro tutela et custodia dictarum terrarum certas gentes armatorum reliquit; cum autem post discessum domini regis de terris Prussie ipsi Cruciferi conabantur hostili incursu terras et castra in eis obtenta rehabere, dominus dux Semovitus senior per ipsum dominum regem petitus et requisitus propriis stipendiis totam potenciam suam omnium gencium armatarum² ac maximam congeriem hominum peditum ad civitatem et ad castrum Brodnycza destinavit, qui tunc aliquot septimanis ante dictum castrum Brodnycza et civitatem in plano campi iacuerunt cum hostibus, qui tunc castrum vallaverant, realem conflictum faciendo et ipsos fortiter a castro fugando.

1410/11

Item dominus rex sua potestate regali et manu forti sepius iurisdiccione domini ducis Semoviti et suorum subditorum infregit et violavit, personas certas, milites et nobiles, ad iurisdiccione domini ducis Semoviti spectantes, videlicet Iohannem de Czwicklino tunc capitaneum Belzensem^a, Andream de Kozlow^s tunc castellanum Gostinensem^b et alios plures subditos dicti domini ducis Semoviti nullo iure convictos ad libitum suum mancipio compedum tradi et carceribus deputari mandavit; quod dominus dux Semovitus moleste gerens et invitus fecit, timens sibi maius periculum imminere, quia dominus rex

¹) Rkp. stantes. ²) Rkp. armatorum. ³) Rkp. Kyeczkw.

^a) Jan Ćwikliński był starostą rawskim jeszcze około roku 1427. ^b) W latach 1424—1426 był kasztelanem gostyńskim Andrzej z Ciechomic czyli z Kozłowa.

ipsum sepius per suas patentes literas et nuncios certos hostiliter diffidavit diversas minas ei imponendo, asserens omnino¹ in suis literis hec verba: »nisi feceris ea, que precipimus tibi et mandamus, nullomodo indignacionem nostram cum tuo detrimento et periculo evades, quia alias in tuam et tuorum bonorum destructionem vellemus machinari«.

Item dum dominus rex pridem in Langonicze^a bonis hereditariis mense archiepiscopalis Gneznensis sub ducatu et dominio ac limitibus dicti domini ducis Semoviti senioris iacentibus fuisset et esset constitutus, tandem inter limites terrarum Masovie ipsum dominum regem progredi et transire cum sua curia contigit, ex quo transitu ad quandam villam Czechynye vulgariter dictam, spectantem ad Michaellem dapiferum Ravensem et intra limites terrarum Masovie iacentem ac a tanto tempore ad ducatum Mazovie spectantem, ita quod memoria hominum in contrarium non existit, venit, ipsam villam ignis incendio exussit et consumi mandavit, pro limitibus suis inter² regnum Polonie et ducatum Mazovie nullam iusticiam faciendo, in maximum preiudicium dicti domini ducis Semoviti senioris et gravamen.

1396

Item dominus rex perpendens clare fidei merita ac crebrorum obsequiorum constanciam domini ducis Semoviti senioris etc. certas terras Russie eidem et successoribus suis imperpetuum dedit et gratiose donavit, quam donacionem suis literis patentibus confirmavit. Tandem non obstantibus litteris supradictis et donacione perpetua quoddam oppidum vulgariter dictum Rodlo^b, nullis causis rationabilibus exigentibus, prefato domino Semovito duci seniori est receptum sub tuicione et protectione domini regis, pro cuius oppidi restitutione humiliter supplicans per se et suos nuncios institit, ut eidem foret restitutum, tamen ad tempus hoc nulla restitucio est facta.

Similiter et alia bona hereditaria in partibus Russie iacencia videlicet ville Zamiech et Psye dicto domino duci Semovito seniori pro suis serviciis donata, in quarum possessione ipse dominus dux Semovitus senior a XXIII annis et ultra fuit, sunt sibi nullis meritis exigentibus recepta.

Item oppidum Crzeschow^c in partibus Russie situm et locatum cum certis villis ad ipsum spectantibus, pro serviciis dicti domini ducis senioris et suis

¹) Rkp. omnia.

²) Rkp. in.

^a) Łęgonice nad lewym brzegiem Pilicy na południe od Rawy. ^b) To jest Horodło nad Bugiem, niedaleko Hrubieszowa. ^c) Krzeszow nad Sanem niedaleko Tarnogrodu.

successoribus donatum imperpetuum, nullo iuris ordine est receptum de voluntate et mandato prefati domini regis.

Item etiam alia bona hereditaria in partibus Russie et in districtu Belzensi iacencia videlicet ville Miculino, Malonisch, Pukarzewo¹, Vischnewo, Mirczye et medietas² ville Modriny^a similiter pro serviciis prefati domini ducis Semoviti senioris et suis successoribus imperpetuum donata, sunt sibi nullis suis demeritis recepta, quamvis ipse dominus dux Semovitus senior dictorum bonorum hereditariorum multo tempore fuit in possessione.

¹) Rkp. Pakorzewo.

²) Rkp. medietatem.

^a) Wszystkie te miejscowości leżą niedaleko Hrubieszowa.

B.

ARTICULI VLADISLAO REGI POLONIAE A DUCIBUS MASOVIAE TRADITI [SANDOMIRIAE A. D. 1428].

Ad informandum animum serenissimi principis domini Wladislai regis Polonie necnon ecclesiasticorum et secularium principum et magnatum, procerum, baronum et consiliariorum totius regni Polonie.

Semovitus, Kazimirus et Wladislaus duces Mazovie etc. pro exaudicione clariori et iusticia ipsis exhibenda dant, ponunt et exhibent infrascripta et protestantur realiter, quod ex infrascriptis non querunt nec volunt nec intendunt aliquid¹ incommodi, iacturam ac dampnum dicti domini regis et corone sue nec suorum subditorum, sed solum pacem et iusticiam, ut eis exhibeatur, querunt et petunt maiori, qua possunt, affectione. Et primo de omagio fidelitatis alias old ipsi domino regi per predictum dominum Kazimirum ducem Mazovie etc. prestando allegantur² et exponuntur cause infrascripte, et pro iusticia meliori petuntur exaudiri et admitti.

Quarum prima est: quod ipse dominus dux Kazimirus allegat et ponit pro sua racione potissima, quantum in legibus et quocunque iure alio pro sua defensione et innocencie sue allegacione sufficit, quod non tenetur nec obligatur ex aliquo debito vel obligacione dicto domino regi neque sue corone, prout monitus est per ipsum dominum regem, ad aliquod omagium fidelitatis alias old parandum ex eo, quod serenissimus princeps dominus Kazimirus bone memorie rex et verus ac legitimus heres regni Polonie preclarum principem dominum Semovitum antiquum, filium Troydeni, avum modernorum principum, ducem totius Mazovie etc. et successores suos legitimos imperpetuum a dicto fidelitatis omagio, si ipsum ab

¹) Rkp. aliquod.

²) Rkp. allegatur.

hac luce contingeret decedere non habita prole masculina, etiam habita feminea, liberavit et absolvit et demum consciencia tactus et in animo deliberatus, tanquam verus christianus timens sibi periculum sue salutis imminere, quasdam possessiones, castra, civitates, oppida et villas, quas non de iure, sed de facto occupaverat, dicto domino Semovito [filio] Troydeni, antiquo duci tocius Mazovie etc. et suis successoribus restituit et restitui mandavit successoresque suos dominos reges pro tempore existentes et nonminus regnum suum Polonie ad premissa obligavit firmiter, prout clarius patet in privilegiis ipsius domini regis Kazimiri^a sigillo sue maiestatis roboratis, que privilegia in convencione maxima tocius regni Polonie dominique ducis magni Lithwanie et aliorum ecclesiasticorum et secularium principum in Brzeszcze Ruthenico celebrata coram dominis rege et magno duce Lithwanie sunt producta, exhibita et presentata et eorum tenor clare et evidenter tunc fuit per omnes intellectus, quod nulla ambiguitas fuit subsecuta.

1425

Item si obiciatur dicto domino Kazimiro duci Mazovie, quod fratres sui germani videlicet Semovitus, Troydenus bone memorie et Wladislaus non minus duces Masovie etc., quam ipse dominus Kazimirus, omagium fidelitatis alias old dicto domino regi prestiterunt, prout de iure debuerunt, fecerunt; ad hoc breviter respondeatur, quod supradicti domini Troydenus, Semovitus et Wladislaus non ex debito nec aliquo iure convicti prefato domino regi omagium fidelitatis alias old prestiterunt, sed ad vota ipsius domini regis tum, quia avunculus et consanguineitatis propinquitate iunctus, tum quia multa beneficia ipsis impendere promittebat asserens ipse dominus rex, quod, quamdiu vixisset in humanis, ipsos dominos duces vellet et deberet sublimare honoribus et favoribus prosequi et in bonis temporalibus iuxta promissa sua favorose consolari et ea bona ipsis adaugeri et ex hac sola causa domini duces suprascripti prefato domino regi omagium fidelitatis alias old prestiterunt et non aliter nec ultra, de quo, si necesse fuerit, lacius verbo exponetur.

† 1427

1426

Item supradictus dominus rex Polonie in Sandomiria civitate regni sui, ut supra dictum est, in solio et in habitu maiestatis sue sedens verbis ponderosis, iuramentum in se continentibus promisit et se per expressum obligavit predictos dominos duces ab omnibus et singulis iniuriis, dampnis, vexacionibus et perturbacionibus et ab impetu quorumcunque inimicorum et hostium tueri et defensare et manutenere hostesque eorum in dominiis et regno suo non

1426
8 Września

^a) Kodeks Mazowiecki nr. 77.

fovere. Ipseque dominus rex sepius petitus et rogatus cum maxima instancia, ut pro restitutione bonorum hereditariorum, immo patrimonii videlicet Gonancz^a cum suo districtu ac etiam Hirdle^b et aliarum possessionum ipsis receptarum instaret et operam daret restitutionis ipseque dominus rex sic multipliciter petitus et rogatus hucusque nichil fecit nec facere curavit, prout in articulis in Sandomiria datis clarius est deductum.

1426

Item postremo dum ipse dominus rex Polonie in apparatu regali et in solio sue maiestatis tunc sedens, quando a dictis ducibus Mazovie in Sandomiria omagium fidelitatis alias old recepit, dictus dominus rex et[iam non] minus viceversa verbis regalibus firmitatem iuramenti in se continentibus promisit et obligatus est ipsos dominos duces in iuribus et libertatibus ducalibus, quibus ex antiquo ita, quod memoria hominum in contrarium non existit, potiti fuerunt et gaudebant, absque omni impedimento et violacione libertatum et iurium suorum conservare et si in aliquo ipsis ducibus sive antecessoribus ipsorum iura ipsorum lesisset, vel ipsis contravenisset aut in aliquo preiudicasset, et se coram prelatis tocius regni ecclesiasticis et secularibus iustificari et suam innocenciam, in quibus tunc per ipsos principes fuisset inculpatus, expurgare, prout in articulis tunc contra ipsum dominum regem datis et receptis et clare in facie ipsius domini regis et prelatorum ac baronum suorum lectis et vulgarizatis et pro clariori ipsius domini regis cancellariis suis ad observandum traditis [est deductum], ad quos articulos dicti domini duces se offerunt et, si necesse fuerit, lacius verbo exponetur.

Item quamvis tunc dominus rex expressisset finaliter, quod semper ipsos dominos duces ab insultibus inimicorum ipsorum protegere et manutenisse debuisset nec aliquem inimicum in regno et dominio suis fovere et observare debuisset, tamen ipse dominus rex quendam filium iniquitatis Stanislaum Pawlowsky archifalsarium et traditorem ipsorum dominorum ducum, cuius operatione traditoria prefati domini duces impensas graves fecerunt in bonis suis et iacturam gravem et dampna receperunt, in regno suo fovet et tenet, ex quo ipse traditor querit modis et coloribus exquisitis ledere et offendere non solum in bonis, sed etiam in honore ipsos dominos duces consanguineos et sororios ipsius domini regis, in non minus personam domini regis quam ipsos dominos duces dehonestando et vilipendendo false et mendose, cum tamen dicti principes tanta propinquitate et consanguineitate dicto domino

^a) Ob. str. 633.

^b) To jest Horodło. Ob. str. 636.

regi sunt iuncti, eorum infamia et dehonestacio directe tangit personam et non solum personam, sed totam genealogiam domini regis, quia ipse Stanislaus Pawłowsky traditor in curia domini nostri pape et coram toto collegio dominorum cardinalium ad extremum modo inaudito et inexplicabili ipsos dominos duces, modo occulto et alias publice, dehonestavit et infamavit ac dehonestare et infamare per suos procuratores et sollicitatores procuravit contra Deum et iusticiam.

Item prescriptus dominus rex malicias et falsitates ipsius Stanislai Pawlowsky perpendens, dominum Semovitum antiquum, genitorem modernorum ducum Masovie, sepius litteris et nunciis suis seriose avisavit, ut ipsum Stanislaum Pawlowsky propter supradicta scelera ac falsitates et nequicias diversas reverendissimo in Christo patri domino Nicolao sancte memorie archiepiscopo Gnesnensi carceribus, tanquam in talibus delictis repertum, ad castrum Lowycz destinaret. Qui dominus Semovitus votis dicti domini regis, tanquam sui domini gratiosi, obtemperans ipsum tradidit dicti domini Nicolai archiepiscopi manibus ad castrum Lowycz puniendum. Qui sic dicto domino Nicolao archiepiscopo per dictum dominum Semovitum ducem traditus in castro Lowycz per unum annum cum medio detinebatur vinculatus et quamvis propter sua maleficia publica et manifesta ad vota domini regis fuerit sic per dictum ducem Semovitum traditus et per ipsum dominum regem punitus, tamen ipse dominus rex sciens eum sic male egisse et suos nepotes duces Masovie dehonestasse et [in] ipsorum gravem iacturam atque damnum processisse, ipsum et suos complices in regno et dominiis suis fovet et tenet, ex quo principes multipliciter sunt et fuerunt gravati.

† 1422

VARIA.

Ex actis capituli Plocensis 1438—1502 ^a.

k. 46'.

9 Grudnia Anno Domini M^oCCCCXLVI in crastino conceptionis beate Marie obiit Stanislaus Bogel canonicus Plocensis, cui successit in prebenda Ianussius Hinkonis.

12 Grudnia Item tertia die post Andreas de Canigowo canonicus Plocensis obiit, cui in canonicatu successit Ioannes de Kuchari alias Scolathowsky, in ecclesiam parochialem in Plonsko Petrus de Ianczewo alias de Mlothcowo per institutionem domini Pauli Plocensis episcopi, cuius institutioni dominus Wladislaus Dei gracia Mazovie [dux] se opposuerat, volens habere ius patronatus dicte ecclesie et causa fuit commissa domino Stiborio de Belsko archidiacono et officiali Plocensi, qui in eadem processit ad testium receptionem et demum sopita per concordiam.

23 Kwietnia Anno eodem ipso die sancti Alberti obiit Iacobus Iaszoldi prepositus Plocensis hic in Ploczko, cui in prepositura Stragomirus et in prebenda Gumnino Dolanga ex provisione prefati domini Pauli episcopi successerunt.

k. 136'.

(1474) Campana fusa Cazimir.

k. 156.

(1478) Graywi ecclesia erigitur.

^a) Z rękopisu niniejszego korzystał także p. prof. Ulanowski w swem dziele: »Acta Capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta«. Ob. Archiwum komisji historycznej t. VI. Wydrukowane tamże zapiski opuściliśmy z wyjątkiem jednej, którą dla związku powtórzyć należało.

E libro, cui titulus est: Excerpta varia de metrica ecclesie Plocensis per reverendum in Christo patrem dominum Erasmum episcopum Plocensem 1427—1517.

1462. Eodem anno mortuus est dominus Paulus episcopus Plocensis.

1471. Eodem anno mortuus est dominus Stiborius Plocensis episcopus.

1480. Eodem anno mortuus est dominus Kazimirus episcopus Plocensis.

1481. Eodem tempore electus est in episcopum dominus Petrus cancellarius ducum Mazovie.

1497. Eodem anno mortuus est dominus Petrus episcopus Plocensis.

1497. Eodem tempore electus fuit reverendus pater dominus Iohannes Lubranyszky in episcopum.

1499. Anno Domini 1499 die septima mensis Ianuarii in capitulo Plocensis ecclesie cathedralis capitula infrascripta reverendissimus in Christo pater dominus Vincencius Dei gracia episcopus Plocensis omnia et singula promisit bona fide, consuetudinem suorum antecessorum imitando, tenere et observare et ad ea exhibuit se servaturum, excepto quod bona mense sue episcopalis regantur ad arbitrium sue Reverendissime Paternitatis, de et super quibus idem dominus episcopus cum suo capitulo Plocensi ad futurum instans generale capitulum purificationis Marie conclusionem illorum prorogavit.

7 Stycznia

In recepcione episcopi iurabit quatuor infrascripta tenere: Bona ecclesie et personas defendere et ea ampliare, privilegia, statuta et consuetudines ecclesie observare, nullum ex prelati vel canonicis de capitulo in factis ecclesie et suis privatis extra illud evocare nec eosdem absque maiorum et seniorum consensu partis capituli captivare, bona ecclesie non per alios quam per fratres de capitulo gubernare etc.

Recepcio domini Erasmi Vitellii episcopi ad ecclesiam Plocensem
anno quo supra 1504.

Dominus episcopus capitula infrascripta iuravit tenere. Anno et die eodem (26 Ianuarii) ante maius altare reverendus vir dominus Nicolaus de Zukowo canonicus Vlnensis, procurator et nuncius reverendissimi in Christo patris et domini Erasmi Dei gracia electi confirmati Plocensis . . . , de cuius procuracionis mandato et ostensione per instrumentum publicum de manu et signo legali Fabiani de Cleparz clerici Cracoviensis diocesis, publici imperiali auctoritate notarii, plena fides constabat, et omnia et singula promisit bona fide et

iuravit in manibus magistri David canonici Plocensis, consuetudinem suorum antecessorum imitando, tenere et observare, videlicet ista: Bona ecclesie et personas defendere et ea ampliare, privilegia, statuta et consuetudines ecclesie observare, nullum ex prelatis vel canonicis de capitulo in factis ecclesie et suis privatis et ad aliarum personarum instanciam extra evocare nec eosdem absque maioris et senioris consensu partis capituli captivare, bona ecclesie non per alios quam per fratres de capitulo gubernare.

7 Czerwca

Iuramentum domini Erasmi episcopi Plocensis anno, quo supra, die septima mensis Iunii in ecclesia cathedrali Plocensi ante maius altare in presencia omnium prelatorum et canonicorum corporaliter prestitum sub forma immediate subscripta.

CALENDARIII CRACOVIENSIS
NOTAE HISTORICAE
AD ANNORUM DIERUMQUE ORDINEM REDACTAE.
WYDAŁ
WILHELM BRUCHNALSKI.

Kalendarz krakowski, stanowiący część wielką kodeksu pergaminowego krakowskiej kapituły, opisał już zasłużony wydawca pomników dziejowych, A. Bielowski¹⁾, po nim zaś bardzo dokładnie choć krótko prof. Piekosiński²⁾. Pierwszy przedruk »Kalendarza« wraz z »Rocznikami« dał w r. 1853 ks. Ludwik Łętowski w »Katalogu biskupów i prałatów«³⁾ i wyświadczył swą publikacją tej ważnej, a w swoim rodzaju jedynej księgi zapisków, niemałą dla badaczy przeszłości polskiej przysługę. Oprócz tej jednak zalety, którą słusznie z prawa pierwszeństwa przyznano przedrukowi ks. Łętowskiego, innych zalet zresztą wobec samych stron ujemnych dopatrzeć się w nim trudno. Pomijając bowiem rzeczy drobniejsze, zaznaczyć należy, że ks. Łętowski nie zwrócił w przedruku swoim uwagi na paleograficzne znamiona i cechy rękopisu, szczególnie co do zapisków XIII wieku, i nie rozróżnił rąk, które je pisały, a temsamem spuścił zupełnie z oczu kwestyę dla historii powstania »Kalendarza« pierwszorzędnej wagi. Jeżeli do tego zasadniczego błędu przedruku doda się jeszcze inne jego usterki i braki, będące wynikiem jużto błędnego odczytania oryginału, jużto kolacyonowania nietroskliwego, wskutek czego opuszczono nie tylko słowa poszczególne ale także całe nieraz zdania, łatwo zrozumieć, że nowe, poprawniejsze i staranniejsze wydanie »Kalendarza« było usprawiedliwionem wymaganiem nauki. Jakoż spełnił to wymaganie ś. p. A. Bielowski, który, uznając znaczenie »Kalendarza« wśród annalistycznych zabytków polskich i ważność jego jako historycznego materiału, wydał go po raz wtóry w II tomie »Monumenta Poloniae« str. 906—941. W edycji swojej usunął on

¹⁾ Monumenta Pol. t. II, str. 780 i 905—6.
t. I, str. XIV.

²⁾ Kodeks dyplomat. katedry krak.

³⁾ t. IV.

prawie zupełnie niedostatki Łętowskiego a wiedząc, że do należytego użytkowania z zapisków potrzeba uwzględnić paleograficzną ich stronę i podać wiek, w którym zostały do Kalendarza wpisane, wyróżnił czas ich powstania odmiennymi typami drukarskimi. Mimo to jednak i Bielowski nie zaradził zupełnie trudności, która nastroczała się przy każdorazowej potrzebie korzystania z Kalendarza: zapiski zostały przedrukowane w tym porządku, jak idą w kalendarzu, dzień po dniu i miesiąc po miesiącu, a temsamem zagubiły się i utonęły w kilkuset dniach roku. Ta okoliczność właśnie, utrudniająca poszukiwania w chaotycznym zestawieniu zapisków, potęgowanem jeszcze przez to, że często wpisano zdarzenia pod miesiąc i dzień im nie należący, jest przyczyną obecnego a trzeciego z rzędu wydania »Kalendarza«.

Pierwszą kwestyą, jaka się nasuwa w studiach nad Kalendarzem, jest kwestya jego powstania, t. j. czas, w którym zaczęto go pisać w ciągu XIII wieku.

Bielowski we wstępie, dodanym do swego przedruku (Mon. Pol. II, str. 906), twierdzi, że Kalendarz niniejszy sporządzono w r. 1253 z powodu kanonizacyi św. Stanisława i to w tym celu, aby zastąpić nim dawniejsze tego rodzaju księgi, które, jak naturalna, wzmianki o uroczystości tego świętego mieć nie mogły. Po hurtownem tedy, żeby się tak wyrazić, wciągnięciu zapisek nekrologicznych z początku XI wieku do r. 1253 w odpowiednie rubrykiienne świeżo sporządzonego Kalendarza, zaczęto z r. 1254 dodawać zapiski nowe, które z kolejną lat doszły aż do drugiej połowy XV wieku.

Takiegosamego zapatrywania na czas powstania »Kalendarza« jest i prof. Wojciechowski w pracy swej »O rocznikach polskich X—XIV wieku« (Pam. Ak. Um. Wydz. filolog i hist.-fil. t. IV str. 173). Twierdzenie swoje opiera on także na kanonizacyi św. Stanisława i zmianach, jakie fakt ten koniecznie wywołać musiał w Kalendarzu, wprowadzając doń nowe uroczystości, a oprócz tego na tem, że na ostatniej karcie kodeksu tąsamą ręką, która pisała Kalendarz, wpisała też: »Ciclus magnus Paschae quingentorum triginta duorum annorum«, poczynający się w r. 1254. Gdy tedy wielki ten cyklus paschalny, umieszczony na końcu Kalendarza, poczyną właśnie w r. 1254, i gdy nie można wątpić, że żmudną pracę obliczania znamion cyklicznych podejmowano jedynie dla potrzeb bieżących t. j. dla następnych lat, a nie dla minionych, jest więc pewną rzeczą, że Kalendarz był napisany w roku 1253.

Zapatrywania te Bielowskiego i prof. Wojciechowskiego można uzupełnić jeszcze następującymi szczegółami co do pisarzy, którzy w XIII w. Kalendarz bądź zaczęli bądź dalej prowadzili. Biorąc mianowicie pod uwagę charakter pisma poszczególnych zapisków, odróżnić można trzy jego rodzaje a temsamem trzy ręce, z pod których pióra wyszło. Ręka pisarza najstarszego, autora niniejszego zabytku i pierwszego kontynuatora jego co do wypadków, zaszłych po roku 1253, sporządziła kalendarz właściwy, dała na końcu tablicę cyklu

paschalnego i katalog biskupów krakowskich, zaczynający się od Prohoriusa a kończący na Prandocie (zmarłym 1266)¹, a wreszcie wciągnęła pod dnie imiona prawie wszystkich świętych i przeszło 120 zapisków XI do XIII w., z wyjątkiem jednym nieopatrzonych datą roku. Najpóźniejszym z tych zapisków, które można dokładnie oznaczyć rokiem, jest zanotowana pod dniem 20 września śmierć Alberta kanonika, zmarłego, jak wskazuje Rocznik Kapitulny, w r. 1260 — najpóźniejszym zaś z tych, które można oznaczyć w przybliżeniu, jest zapisek pod dniem 22 sierpnia: Albertus archidiaconus obiit, i pod dniem 12 grudnia: Fulco decanus obiit. Albert jak wskazują źródła, umarł najwcześniej 1260, najpóźniej 1263²; Fulco najwcześniej 1255, najpóźniej 1263 r.³. Śmierć biskupa Prandoty zaszła 1266 r., tudzież pod dniem 15 października »Hedvigis ducisse«, kanonizowanej przez papieża Klemensa IV 26 marca 1267 r. wpisała z pewnością ręka pisarza drugiego; — do pisarza trzeciego należą zapiski pod r. 1278 i 1287. Na tej podstawie można w przybliżeniu powiedzieć, że pisarz pierwszy mógł pisać jeszcze w r. 1263 — drugi pisał już w roku 1266 i 67, trzeci już w roku 1278 w przybliżeniu, gdyż z jednej strony jest niewiadomem o zmarłych, zapisanych bez daty, na który rok przed lub po zaznaczonych wyżej granicach przypada ich zejście — z drugiej zaś możliwem jest, że dwaj lub trzej nawet pisarze w pewnym czasie mogli pisać równocześnie.

Jedna jeszcze uwaga. Bielowski we wstępie do swego wydania mówiąc o napisach nad miesiącami, powiada, że napisów łacińskich w dawnym Kalendarzu nie było, a gdy ich w nowym także nie dano, zastąpiono je innym sposobem oznaczania. Oto »dwuwiersz rymowy, mistycznie nieco ułożony, składał się z dwunastu słów, z których każde nad jednym miesiącem wypisane stanowiło jakby jego godło, a wszystkie razem wzięte tworzyły zdanie odnoszące się widocznie do jakiejś znakomitej zapewne w swoim czasie, a dla nas zagadkowej dziś osobistości«. Dwuwiersz ten według Bielowskiego opiewał pierwotnie tak:

Dominus. Yathen. divina. gerens. bonus. exstat.
gratuito. celi. fert. aurea. dona. fideli.

Bielowski omylił się jednak w tem tłumaczeniu. Uwzględniając bowiem tę okoliczność, że koło stycznia stoi napis: Altitonans Prosinech, który Bielowski przeoczył, że w napisie nad lutym: Dominus Yathen (Yachen?) sive Sechen nie łączy się Dominus ani z Yathen ani z Sechen, gdyż

¹) Następnego biskupa Pawła napisała inna ręka późniejsza. ²) Patrz Kod. Kap. krak. T. I. str. 70, gdzie Albertus jest wymieniony jako archidyakon pod r. 1260, i T. I. str. 89, gdzie pod r. 1263 wymieniony jest jako archidyakon Mgr. Salomon.
³) Patrz Kod. kap. krak. T. I. str. 62, gdzie pod r. 1255 wymieniony jest Fulco decanus, i T. I. str. 89, gdzie pod r. 1263 dziekanem jest Ivo.

są to słowiańskie nazwy lutego⁴ — należy zatem dwuwiersz ten czytać jak następuje:

Altitonans Dominus divina gerens bonus extat,
Gratuito coeli fert aurea dona fideli.

Co się tyczy wydania niniejszego, to ułożono w niem, jak tytuł wskazuje, zapiski kalendarzowe chronologicznie według lat a w obrębie lat według miesięcy i dni bieżących. Daty zapisek, nie znajdujące się w oryginale, o ile oznaczyć się dały, pisano w nawiasach, z zacytowaniem źródeł, z których je zaczerpnięto. Zapiski lub dodatki, pochodzące z rąk późniejszych, drukowano kursywą. Omyłki przedruku Bielowskiego i inne uwagi umieszczono w przypiskach na dolnym marginesie.

⁴) Patrz Miklosich: »Die slavischen Monatsnamen. (Denkschr. d. Wien. Ak. d. Wiss. XVII B.)«. gdzie wyjaśniono znaczenie Prosinech, Sechen i VVnor, z wyjątkiem Yathen, która jest z pewnością zaginioną nazwą czeską lub polską lutego.

CALENDARIII CRACOVIENSIS
NOTAE HISTORICAE
AD ANNORUM DIERUMQUE ORDINEM REDACTAE.

- [1025] 3 Aprilis. Bolezlaus rex Polonie, qui constituit episcopatus per Poloniam, obiit¹.
[1038] 20 Octobris. Translatio sancti Adalberti.
[1079] 11 Aprilis. Sanctus Stanyzlaus Cracoviensis episcopus interfectus obiit.
[1086] 24 Decembris. Iudith regina Polonie, que contulit Chropi, obiit.
[1101] 25 Novembris. Lambertus episcopus obiit *Cracoviensis*.
[1109] 7 Septembris. Baldvinus episcopus obiit.
[1118] 5 Martii. Maurus *Cracoviensis* episcopus obiit.
[1129] 7 Mai. Simon episcopus *Ploczensis* obiit. Robertus canonicus obiit *Ploczensis*
MC vicesimo nono.
[1138] 30 Octobris. Bolezlaus dux obiit².
[1142] 19 Ianuarii. Radost episcopus Cracoviensis obiit.
[1165] 18 Octobris. Matheus *Cracoviensis* episcopus obiit.
[1173] 26 Mai. Hannibal custos obiit.
[1177] 21 Novembris. Valentinus canonicus obiit.
[1179] 22 Octobris. Bogdanus prepositus obiit.
[1182] 16 Aprilis. Bolezlaus filius Kazimiri ducis obiit.
[1185] 20 Septembris. Gedco episcopus obiit.
[1199] 19 Augusti. Petrus archiepiscopus obiit *Gnesnensis*³.
1205 19 Iunii. *M^o ducentesimo quinto Lestco et Cunradus Polonorum duces vincunt*
*Romanum et maximum exercitum Ruthenorum circa Zavichost*³.
[1207] 11 Septembris. Fulco episcopus Cracoviensis obiit.

¹) Wszystkie daty. ujęte w nawias, jeśli nie mają innej uwagi, wzięte są z Rocznika kapitulnego, p. Mon. Pol. II str. 784—816.

²) Późniejsza ręka XIV w dopisała mylnie M centesimo septuagesimo tercio. ³) Ręką XV w.

^a) Patrz Kętrzyński W. Studya nad dokumentami XII w. str. 111.

- [1211] 15 Ianuarii. Arnoldus episcopus Boznaniensis obiit *MCC nono*^a.
- [1219] 22 Martii. Henricus archiepiscopus obiit *Gneznensis*.
- [1223] 8 Martii. Vincentius episcopus Cracoviensis, qui capitulo contulit decimas in Schow, obiit et in Morimundo requiescit, *id est in Andrzeyow*.
- [1224] 25 Februarii. Magister Benedictus, qui contulit villam super Vilkam cum molendino, obiit.
- „ 6 Decembris. Micul archidiaconus, qui contulit Thane, obiit.
- [1227] 24 Novembris. Dux Lestco, quem filius Odonis interfecit, obiit.
- [1229] 21 Iulii. Ivo Cracoviensis episcopus obiit.
- [1236] 21 Mai. Salomon decanus Cracoviensis obiit.
- [1237] 19 Ianuarii. Magister Radulfus cantor obiit.
- [1241] 9 Aprilis. Henricus dux Cracovie et Slezie cum multo exercitu in Legniz est interemptus *a Thartaris, filius sancte Hedvigis et Henrici cum barba, ducis Wratislaviensis*.
- [1242] 14 Martii. Wislaus episcopus Cracoviensis obiit.
- 1248 3 Mai. MCCXLVIII anno Domini Witus prepositus Cracoviensis obiit, qui contulit Prudnik, de quo et de duabus sortibus de Marsowicy, que sunt tertia pars eiusdem totius ville Marsowicy, solvitur dimidia altera marca denariati argenti.
- [1249] 17 Ianuarii. Andreas episcopus Mazovie obiit.
- [1253] 8 Mai. Canonizatio sancti Stanyzlai.
- [1258] 5 Aprilis. Fulco Gneznensis archiepiscopus obiit.^b
- [1260] 11 Februarii. Albertus canonicus obiit.
- [1266] 20 Septembris. Venerabilis pater dominus Prandota episcopus ecclesie Cracoviensis, qui multas hereditates, libertates et alia bona ecclesie sue procuravit, sub quo sanctus Stanyzlaus de tumulo levatur, canonizatur et katalogo sanctorum ascribitur, obiit.
- [1278] 7 Decembris. Dux Boleslaus *Pudicus*, filius Lestconis, obiit.
- 1287 24 Decembris. Anno Domini MCCLXXXVII Telebuga et Nogay principes Tartarienses ante Cracoviam veniunt¹.
- 1305 9 Mai. Anno Domini M^o trecentesimo V^o dum arsit civitas apud omnes sanctos, de illo igne ventus portavit super ecclesiam Cracoviensem et exussit totam in crastino sancti Stanislai.

¹⁾ Na dolnym marginesie rękopisu dwa wiersze, opuszczone w przedruku Łętowskiego i Bielowskiego. z których pierwszy nieczytelny. drugi zaś brzmi: Noagus Cracoviam incenderat Tartarus urbem.

^{a)} Patrz Annales Lubinenses, Mon. Pol. T. V str. 867, skąd wynika, że data dopisana *MCC nono* jest mylna. ^{b)} Długosz: Opera I, str. 548.

1318 15 Aprilis. Prandotha filius Warsii, castellanus Cracoviensis, obiit anno Domini MCCCXVIII pugnando pro gente Polonica usque ad mortem.

1320 20 Ianuarii. Dux Wladizlaus dictus Loketcho coronatur in regem Polonie in ecclesia Cracoviensi cathedrali per Ianizlaum archiepiscopum Gneznensem [apostolica auctoritate]¹ anno Domini MCCCXX.

Eodem anno ecclesia cathedralis per episcopum Nankerum et capitulum incipit reedificari.

„ 7 Februarii. M^o trecentesimo vicesimo, die septima Februarii, dominus Iohannes dictus Muskata, episcopus Cracoviensis, Cracovie moritur et in monasterio Clare Tumbe, in choro, in parte sinistra sepelitur, qui deferebat pro insigniis in campo celestino novem lilia.

1325 16 Octobris. Anno Domini MCCCXXV Kazimirus filius Wladislai regis Polonie ducit Annam in uxorem, filiam Gedemini Litvani, et nupcie celebrantur sollempniter in Cracovia, quibus interfuerunt omnes duces Polonie.

1333 2 Martii. Anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo tercio serenissimus princeps dominus Wladislaus rex obiit, Loctek vocatus, vir bellicosus et strenuus Polonie defensor, in ecclesia Cracoviensi sepultus.

„ 25 Aprilis. Kazimirus filius Wladislai Loktek Polonie regis anno Domini M^o tricentesimo tricesimo tercio in ecclesia Cracoviensi per dominum Ianislaum Gneznensem archiepiscopum, Ioannem Cracoviensem, Iohannem Poznaniensem, Mathiam Wladislaviensem, Stephanum Lubuczensem [episcopos] in Polonie regem et consors sua domina Anna filia Gedimini Lithvanorum ducis, in reginam inunguntur et coronantur.

1335 17 Martii. Anno Domini MCCCXXXV Iohannes Doliva episcopus Poznaniensis moritur et Iohannes Lyodzia succedit.

1340 7 Iulii. Anno Domini MCCCXL hora nona eclipsis solis facta est.

Iohannes dictus Lucywko vicarius Cracoviensis obiit.

1341 10 Aprilis. Anno Domini MCCCXL primo obiit dominus Nankerus episcopus Wratislaviensis, benefactor vicariorum, *olim episcopus Cracoviensis*.

1345 12 Iulii. Anno Domini MCCCXLV rex Bohemie *Iohannes* cum suo exercitu valido stetit ante civitatem Cracoviensem, volens eandem devastare, *sed victus et confusus duplici clade, Bohemiam se trepidus recepit*.

1346 22 Decembris. Anno Domini MCCCXLVI dedicatio altaris maioris ecclesie cathedralis.

1347 5 Augusti. Anno Domini MCCCXLVII obiit Iohannes Grotkonis episcopus famosus Cracoviensis, qui multa bona ecclesie Cracoviensi fecit, et rationale, quod

¹) Słowa nieczytelne,

vocatur alio nomine palium beati Petri a sede apostolica impetravit.
Oretur pro eo.

- 1348 6 Iunii. Anno Domini MCCCXLVIII dominus Petrus dictus Szirik, episcopus Cracoviensis, obiit *in Avinione*.
- 1349 13 Decembris. Anno Domini MCCC quadragesimo nono Martinus Bariczka vicarius ecclesie Cracoviensis mandato domini Kazimiri regis Polonie capitur et sequenti nocte in flumine Visla submergitur pro eo, quod processibus regem monuerit apostolicis, ut pellicibus reiectis in continencia viveret coniugali et bona ecclesie Cracoviensis non gravaret.
- 1353 12 Mai. Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo tercio, ipso die Penthecostes, nives inaudite domino cooperante provenerunt, que ex anno desperato et sterili per frugum multiplicationem fertilem reddiderunt, que divino miraculo minime caruerunt.
- „ 11 Iulii. Anno Domini MCCCLIII dominus Iohannes Gerlaci canonicus Cracoviensis obiit.
- „ 1 Octobris. Anno Domini MCCCLIII Franciscus dictus Dur, canonicus Cracoviensis, obiit.
- 1354 23 Februarii. Anno Domini MCCCLIV dominus Prandotha prepositus Scarbimiriensis et canonicus Cracoviensis obiit.
- 1355 22 Novembris. Anno Domini MCCCLV Petrus dictus Miles¹, de altari sancti Vincencii scolasticus Cracoviensis, obiit. Oretur pro eo.
- 1356 16 Decembris. Anno Domini MCCCLVI dominus Sbigneus decanus Cracoviensis obiit. Oretur pro eo.
- 1357 26 Februarii. Dominus Iacobus custos Gneznensis et canonicus Cracoviensis, dictus Szirik, obiit sub anno Domini MCCCLVII.
- 1359 18 Martii. Anno Domini MCCCLIX Thomislaus vicecancellarius et canonicus Cracoviensis obiit.
- 1360 4 Septembris. Petrus vicarius obiit et vicecustos Cracoviensis et canonicus sancti Egidii ecclesiarum, qui dotavit duo altaria, videlicet conceptionis beate virginis ac sancti Leonardi, et in morte sua legavit vicariis eiusdem ecclesie viginti marcas. Oretur pro eo. MCCCLX.
- „ 7 Septembris. Obiit Stanislaus vicecustos, frater noster. Oretur pro eo. MCCCLX.
- 1363 22 Aprilis. Dominus Hermanus canonicus Cracoviensis, prepositus sancti Floriani, procurator generalis domini regis, obiit sub anno Domini MCCCLXIII. Oretur pro eo, qui multa bona fecit huic ecclesie.

¹) U Bielowskiego mylnie Milosz.

- 1363 19 Decembris. Dominus, [strenuus] miles, Iohannes Iura castellanus Cracoviensis, magnus fautor vicariorum et promotor, obiit sub anno Domini MCCCLXIII. Oretur pro eo.
- 1364 28 Martii. Sub anno nativitatis Domini MCCCLXIII facta est dedicatio maioris ecclesie Cracoviensis, feria quinta infra conductum Pasche, per venerabilem in Christo patrem et dominum dominum Iaroslaum divina providencia archiepiscopum sancte Gneznensis ecclesie et dilata est ad diem dominicam octave Pasche, ³¹ Mart. quo *quasi modo Geniti* in dicta ecclesia decantatur.
- Hec dedicatio est translata per reverendum in Christo patrem dominum Florianum episcopum et capitulum Cracoviense prima dominica post octavas ² Iunii. corporis Christi.
- 1366 17 Octobris. Strenuus miles dominus Nicolaus dictus Penassek, heres de Wanchadlow, obiit anno Domini MCCCLXVI. Oretur pro eo.
- „ 12 Decembris. Sub anno Domini MCCCLXVI Bodzatha episcopus Cracoviensis obiit.
- 1368 18 Februarii. Sub anno nativitatis Domini MCCCLXVIII strenuus miles Andreas palatinus Cracoviensis, heres de Thanczin, obiit. Oretur pro eo.
- „ 27 Aprilis. Obiit Kenna uxor Kazimiri ducis Saxonie, filia Olgeri ducis Lithuanie, anno Domini MCCCLXVIII.
- „ 14 Iulii. Magister Petrus cantor et canonicus ecclesie cathedralis obiit, qui multa bona fecit, oretur pro eo, anno Domini MCCCLXVIII.
- 1369 28 Ianuarii. Hec est ratio de lapidibus preciosis, qui sunt in cruce magna, quam fecit fieri illustris princeps Kazimirus rex Polonie, et ipsam crucem donavit ecclesie Cracoviensi, sub anno Domini MCCCLXIX. Primo in parte superiori, in qua de ligno Domini est, ibi sunt III rubini, item VII ballassi, item XXVII saphiri. Item in secunda crucis ibi sunt VIII rubini, item XXXI saphiri, item I ballassus, item I smaragdus et I crizolitus. Item super coronam et super duas curvaturas sub imaginibus et super pedem ibi sunt XXI ballassi, item XLIII saphiri, item III crizoliti. Item super istas duas curvaturas XXXII perle. Item super istis duabus imaginibus sunt XLIII perle. Summa totalis de lapidibus preciosis: Item XXII rubini, item XXXI ballassi, item CII saphiri, item I smaragdus, item III crizoliti.
- 1370 5 Novembris. Obiit excellentissimus princeps Kazimirus rex Polonie V die Novembris, anno Domini MCCCLXX.
- „ 19 Novembris. Anno Domini MCCCLXX Lodovigus rex Hungarie coronatur in regem Polonie per domium Iaroslaum archiepiscopum Gneznensem in ecclesia Cracoviensi.
- 1371 30 Mai. Anno Domini MCCCLXXI Petrus dictus Hermanus, vicarius ecclesie Cracoviensis, obiit. Oretur pro eo.

- 1371 3 Iunii. Anno Domini MCCCLXXI Daniel canonicus Cracoviensis obiit.
- „ 8 Septembris. Obiit Dominicus vicarius et vicecustos ecclesie Cracoviensis, frater noster, anno Domini MCCCLXXI.
- „ 15 Octobris. Hanca institrix, uxor Iurziconis, soror nostra, anno Domini MCCCLXXII obiit. Oretur pro eius anima.
- „ 23 Decembris. Anno nativitatis Domini MCCCLXXI obiit Stanislaus canonicus Cracoviensis et plebanus ad omnes sanctos, frater communitatis.
- 1372 2 Martii. Sub anno Domini MCCCLXXII obiit Iurzik institor¹, frater noster, qui dedit pro fraternitate XX marcas.
- „ 11 Iulii. Thomco altarista sancti Wladislai et frater noster obiit anno Domini MCCCLXXII. Oretur pro eo.
- „ 22 Septembris. Obiit Iohannes Bartolomei de Zawichost, magister in artibus et licenciatus in iure canonico, canonicus Scarbimiriensis, sub anno Domini MCCCLXX secundo.
- „ 28 Septembris. Andreas vicarius domini Bodzathe procuratoris, frater noster, sub anno Domini MCCCLXXII.
- „ 28 Octobris. Obiit Petrus Talpisz vicarius anno Domini MCCCLXXII. Oretur pro eo.
- „ 29 Octobris. Obiit Arnoldus scolasticus ecclesie Cracoviensis et nuncius sedis apostolice anno Domini MCCCLXXII², qui domum pro capitulo muro erexit et censum eius reliquit.
- „ 5 Novembris. Stanislaus de Skrzin canonicus Cracoviensis obiit sub anno Domini MCCCLXXII.
- „ 6 Novembris. Segneus Wloszczegii cononicus Cracoviensis obiit sub anno Domini MCCCLXXII.
- „ 16 Novembris. Obiit Iacobus plebanus de Coniusa anno Domini MCCCLXXII. Oretur pro eo.
- 1373 9 Mai. Dominus Sangneus canonicus huius ecclesie, benefactor vicariorum, obiit anno Domini MCCCLXXIII, frater noster. Oretur pro eo, ut Deus dignetur ipsum perducere in vitam eternam.
- 1374 24 Martii. Obiit Iohannes canonicus ecclesie Cracoviensis, frater noster, anno Domini MCCCLXXIII, ac rector ecclesie de Dczerasna. Oretur pro eo, qui existens sanus dedit vicariis X marcas.
- „ 2 Aprilis. Obiit Sweczslaus canonicus et officialis Cracoviensis anno Domini MCCCLXXIII.

¹) W rękop. »institutor«. Ob. r. 1371 pod dniem 15 paźdz. ²) U Bielowskiego mylnie MCCCLXXI.

- 1374 11 Septembris. Obiit Iohannes Polska frater noster XI die mensis Septembris, vicarius honorabilis viri domini Iohannis de Bresc, anno Domini MCCCLXXIII.
- „ 4 Octobris. Iacobus rector ecclesie de Gorzicz, quondam canonicus Cracoviensis, obiit frater noster anno Domini MCCCLXXIII, de domo Parstek.
- „ 22 Novembris. Obiit dominus Nicolaus dictus Cozuch anno Domini MCCCLXXIII, qui fuit Gnezdzensis prepositus et canonicus Cracoviensis.
- 1375 26 Ianuarii. Anno Domini MCCCLXXV obiit Iacobus canonicus Kyelciensis, frater noster. Oretur pro eo.
- „ 1 Octobris. Anno Domini MCCCLXXV obiit Iohannes Iarandi canonicus Cracoviensis et scolasticus Lanciciensis. Oretur pro eo.
- 1376 16 Aprilis. Anno a nativitate Domini millesimo CCCLXXVI obiit venerabilis vir dominus Nicolaus Govorconis custos ecclesie Cracoviensis die XVI mensis Aprilis, in die beatorum Marcialis et Calixti martyrum. Oretur pro eo.
- „ 5 Novembris. Obiit dominus Nicolaus Scalca officialis Cracoviensis, qui donavit aream suam vicariis ecclesie Cracoviensis in plathea castri Cracoviensis. Oretur pro eo. Obiit sub anno Domini MCCCLXXVI. Oretur pro eo.
- Hic agitur anniversarium Stanislai vitriatoris de domo Drasin um.
- „ 25 Novembris. Obiit dominus Iohannes dictus de Brest, canonicus Cracoviensis, sub anno Domini MCCCLXXVI. Oretur pro eo, qui cuncta bona fratribus et ecclesie sancte fecit necnon pauperibus etc.
- „ 7 Decembris. Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto obiit strenuus miles dominus Iohannes dictus Kmitha, heres de Wysznece, capitaneus Cracoviensis, sagittatus per Ungaros, qui fuit maximus pacis amator et iusticie. Oretur pro eo.
- 1377 2 Septembris. Anno Domini MCCCLXXVII obiit Sebastianus rector ecclesie de Slavcovia. Oretur pro eo.
- 1378 16 Februarii. Sub anno Domini MCCCLXXVIII obiit Nicolaus dictus Caput, vicarius et altarista ecclesie cathedralis Cracoviensis.
- „ 6 Martii. Obiit Mathias vicecustos Cracoviensis, frater noster, sub anno Domini MCCCLXXVIII.
- „ 7 Aprilis. Obiit Zegotha canonicus Cracoviensis et scolasticus Scarbimiriensis, magnus amicus vicariorum, obiit anno Domini MCCCLXXVIII.
- „ 18 Iulii. Petrus dictus Sanoczsky obiit frater noster sub anno Domini millesimo CCCLXXVIII. Oretur pro eo, qui domum contulit vicariis ecclesie Cracoviensis.
- „ 12 Novembris. Obiit Nicolaus claudus, vicarius ecclesie Cracoviensis, frater noster, sub anno Domini MCCCLXXVIII. Oretur pro eo.

- 1379 14 Septembris. Iohannes de Tarszek canonicus, frater noster, obiit anno Domini MCCCLXXIX.
- „ 20 Octobris. Obiit strenuus miles Clemens heres de Nassenchowicz, amicus vicariorum, sub anno Domini MCCCLXXIX. Oretur pro eo.
- 1380 6 Februarii. Reverendus in Christo pater dominus Florianus episcopus Cracoviensis, filius Petri de Mokrsko castellani Sandomiriensis, obiit anno Domini MCCCLXXX.
- ⁷
Febr. Oretur pro eo. Anniversarium suum celebratur *feria tertia die sancte Dorothee proxima ante Cineres*^a. Fuit magnus defensor ecclesie sue et cleri, gaudet anniversario de domo, quam edificavit et construxit in platea castrensi duarum marcarum singulis annis.
- 1381 12 Ianuarii. Reverendus in Christo pater dominus Zawissius episcopus Cracoviensis obiit sub anno Domini MCCCLXXX primo. Oretur pro eo.
- „ 27 Augusti. Georgius vicarius ecclesie Cracoviensis obiit sub anno Domini MCCCLXXX primo. Oretur pro eo.
- „ 28 Augusti. Iohannes de Gardlicza canonicus Cracoviensis obiit sub anno nativitatis Domini MCCCLXXX primo.
- „ 1 Septembris. Anno Domini MCCCLXXXI Petrus vicarius olim de omnibus sanctis obiit.
- „ 5 Novembris. Iohannes Ruszca canonicus Gneznensis obiit sub anno Domini MCCCLXXX primo. Oretur pro eo.
- 1382 5 Aprilis. Iohannes archiepiscopus sancte Gneznensis ecclesie obiit sub anno Domini millesimo trecentesimo LXXX secundo. Oretur pro eo.
- „ 5 Septembris. Anno Domini MCCC octuagesimo secundo Lodovicus rex Ungarie et Polonie obiit in Ungaria sine prole masculina, cui senior filia nomine Maria in Ungarie regno successit, alia filia nomine Hedvigis in Polonie regnum successit, ob defectum sexus masculini.
- „ 15 Septembris. Anno Domini MCCCLXXX secundo Semovitus dictus Semco, dux Maszovie, post obitum Lodovici regis Ungarie et Polonie, terram Cuyavie per quandam tradicionem subintravit et castrum civitatis in possessionem recepit.
- „ 17 Septembris. Mathias Laurencii decretorum doctor, canonicus Cracoviensis, sub anno Domini MCCCLXXX secundo obiit, benefactor scholarium.
- Item Albertus de Slomniki vicarius Cracoviensis obiit eodem die.
- „ 23 Septembris. Abraham vicarius et vicecustos ecclesie Cracoviensis obiit anno Domini MCCCLXXX secundo; iste fuit sedulus servitor in ecclesia Cracoviensi.

^a) Data »feria tertia« i »proxima ante cineres« niezgodna z »die s. Dorothee«, gdyż »feria tertia« i »proxima ante cineres« przypada na 7 lutego, św. Dorota na 6.

- 1382 24 Septembris. Iacobus Gassava vicarius et altarista ecclesie Cracoviensis obiit anno Domini MCCCLXXX secundo.
- „ 24 Septembris. Obiit honorabilis vir dominus Derslaus prepositus Wysliciensis, canonicus ac cancellarius Cracoviensis, sub anno Domini millesimo trecentesimo octuagesimo secundo.
- „ 28 Septembris. Obiit Bartholdus Bartossii vicarius et signator ecclesie Cracoviensis anno Domini MCCCLXXXII.
- „ 18 Octobris. Obiit Paulus Smolen vicarius anno Domini millesimo CCCLXXX secundo.
- „ 11 Novembris. Anno Domini MCCCLXXX secundo Blasius vicarius ecclesie Cracoviensis, frater noster et altarista, migravit ad Dominum. Orate pro eo.
- 1383 26 Ianuarii. Anno Domini MCCCLXXXIII obiit Paulus de Pawlowicze vicarius ecclesie Cracoviensis. Oretur pro eo etc.
- „ 25 Mai. Anno Domini millesimo CCC octuagesimo tercio obiit Swantko pater domini Petri Strelicz . . . in die sancti Urbani¹
- „ 31 Mai. Anno Domini millesimo CCCLXXXIII dominus Iohannes Szadi² vir religiosus de ordine ecclesie katedralis Cracoviensis, frater noster, obiit. Oretur pro eo.
- „ 1 Augusti. Iohannes Kalinski canonicus Cracoviensis et plebanus in Luborzyczie, in curia Romana obiit anno Domini MCCCLXXXIII.
- „ 15 Septembris. Item anno Domini MCCCLXXX tercio Demetrius tituli³ quatuor coronatorum cardinalis presbiter, episcopus⁴ Strigonensis et Sigismundus marchio Brandenburgensis cum multo exercitu Ungarorum, Walachorum et laszorum Cracoviam intraverunt; dicto⁵ cardinali ad Ungariam revertente, memoratus marchio cum exercitu predicto et cum multis Polonis contra ducem Semconem exeuntes, oppida et villas devastarunt et igne consumpserunt.
- „ 21 Novembris. Obiit magister Wenceslaus medicus, canonicus Cracoviensis, prebendarius beate Marie Magdalene et rector ecclesie de Gorzicze, benefactor vicariorum, sub anno Domini MCCCLXXXIII.
- „ 15 Decembris. Albertus Cristini de Turba canonicus Cracoviensis, frater noster, qui multa bona fecit vicariis ecclesie eiusdem, obiit sub anno Domini MCCCLXXXIII. Oretur pro eo.
- „ 28 Decembris. Obiit Nicolaus Calvus vicarius, frater noster, sub anno Domini MCCCLXXXIII.

¹) Dalszy ciąg tego zapiska pod r. 1398, 25 maja.

²) U Biel. mylnie Czadi.

³) Trzy następne słowa u Biel. opuszczone.

⁴) U Biel. opuszczone.

⁵) U Biel. mylnie »domino«.

- 1384 21 Martii. Anno Domini MCCCLXXX quarto obiit reverendus vir dominus Georgius precentor mansionariorum temp[oralis] s. Marie capelle, tempore ieiunali. Oretur pro eo etc.
- „ 22 Martii. Martinus vicarius obiit anno Domini MCCCLXXXIII, frater vicariorum. Oretur pro eo.
- „ 15 Octobris. Anno Domini millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, die dominico¹, Hedvigis filia regis Lodovici Ungarie et Polonie in ecclesia Cracoviensi per dominum Bodzantham archiepiscopum Gneznensem, presente Demitrio cardinali Strigoniensi, Iohanne Cracoviensi, Iohanne Cenadiensi episcopis, est in regem Polonie coronata ob defectum sexus masculini domini regis Lodovici.
- 1385 18 Ianuarii. Anno Domini MCCCLXXX quinto Sgergelo, Olgemont et Borizszo duces Lithwanie cum multo comitatu Cracoviam intrantes, Hedvigi regine² Polonie in regem coronate munera non modica obtulerunt et a nobilibus regni Polonie ipsam Hedvigim Iageloni magno duci Lithwanie in uxorem postularunt, fidem Christi assumere cum eorum subditis promittentes, antequam huius modi contractus celebraretur. Sed nobiles terre Polonie ad Ungariam pro consensu et voluntate domine Elizabeth matris eius legatos et nuncios proprios cum nunciis Lithwanorum remiserunt.
- „ 28 Novembris. Anno Domini millesimo tricentesimo octuagesimo quinto obiit honorabilis vir dominus Radomirus custos ecclesie sancti Michaelis castri Cracoviensis necnon canonicus Visliciensis, frater noster. Oretur pro eo sudorose.
- 1386 7 Februarii. Mathias canonicus Cracoviensis et rector ecclesie de Sarnovecz obiit anno Domini MCCCLXXXVI in crastino Dorothee virginis et martyris gloriose.
- „ 12 Februarii. Anno Domini MCCCLXXX sexto, die duodecima mensis Februarii, Iagello dux magnus Lythwanorum in civitatem Cracoviensem cum multa sollempnitate suscipitur, cum quo Wytholdus, Sgergello, Georgius, Borzisso et alii quam plures duces Lythwanorum intrarunt.
- „ 14 Februarii. Anno Domini MCCCLXXX sexto, in crastino sancti Valentini, die Iovis, mensis Februarii XIII³, predictus dominus Iagalo cum fratre uterino Wyganth per dominum Bodzantham archiepiscopum in ecclesia Cracoviensi sunt baptizati, Iagelloni Vladislaus et Wyganth Alexander nomen imponitur.

¹) Zapisek pod rubryką 15 października niezgodny z »die dominico«, który przypada w roku 1384 na 16; Długosz taksamo oznacza »die solis XV Octobris«. ²) U Biel. opuszczone. ³) W zapisku tym pod rubryką 14 lutego niezgodne »in crastino s. Valentini« i »die Iovis« z »XIII mensis Febr.«, gdyż XIV Febr. w r. 1386 przypadał na środę i w sam dzień św. Walentyna. Długosz ma także mylnie »die Iovis XIV Febr. festo sancti Valentini«.

- ¹⁷
Febr. Item anno et mense predictis, die solis, XVII¹ mensis iam dicti, cum domina Hedvigi regina Polonie predictus dux Wladislaus matrimonio cum multa sollempnitate sunt copulati. Et licet predicta Hedvigis, ut asserebatur, in annis puerilibus fuisset Wylhelmo duci de Austria per parentes desponsata, tamen tunc existens in annis maturitatis publice in ecclesia predicta ipsa sponsalia, si qua fuerunt, irritavit et revocavit.
- 1386 20 Februarii. Iohannes Zepolak vicarius et altarista, frater noster, obiit anno Domini MCCCLXXXVI.
- „ 4 Martii. Anno Domini MCCCLXXX sexto in die dominica Esto michi Wladislaus alias Iagalo per dominum Bodzantham archiepiscopum Gneznensem coronatur hic in ecclesia Cracoviensi.
- „ 10 Iunii. Dominus Msczugius Swotopelconis canonicus ecclesie Cracoviensis et plebanus de Golcza, magnus amicus et fautor vicariorum, obiit sub anno Domini MCCCLXXX sexto. Oretur pro eo.
- „ 13 Septembris. Obiit Iohannes, dictus Malpa, altarista ecclesie Cracoviensis, frater noster — oretur pro eo — anno Domini MCCCLXXXVI.
- „ 20 Septembris. Obiit Bartko rector ecclesie sancti Michaelis de Rupella sub anno Domini MCCCLXXXVI. Oretur pro eo.
- „ 16 Decembris. Iohannes Sadowski vicecustos, qui fundavit altare sancti Iohannis evangeliste ante portam latinam, frater noster, obiit sub anno Domini MCCCLXXX sexto. Oretur pro eo.
- Et de eodem
- 1387 3 Septembris. Stanislaus, dictus Patriarcha, vicarius ecclesie cathedralis necnon prebendarius sanctorum Thadei, Felicis et Adaucti in castello Cracoviensi, sub anno Domini MCCCLXXXVII obiit infra octavas s. Egidii, tertia feria. Oretur pro eo.
- „ 24 Novembris. Michael Bronisii canonicus Cracoviensis et rector ecclesie de Woynicz obiit anno Domini MCCCLXXXVII.
- 1388 25 Ianuarii. Swanthoslaus decretorum doctor, custos et canonicus Cracoviensis, benefactor universitatis vicariorum, obiit anno Domini MCCCLXXXVIII. Oretur pro eo etc.
- „ 29 Ianuarii. Mathias vicarius necnon rector ecclesie de Polednik obiit anno Domini MCCC octuagesimo octavo.
- „ 13 Aprilis. Stanislaus, dictus Babka, vicarius et altarista ecclesie Cracoviensis, obiit, frater noster — oretur pro eo — sub anno Domini MCCCLXXXVIII².

¹) Data niezgodna, gdyż XVII Febr. przypadał w r. 1386 na sobotę.
mylnie odniesiony do następującego po nim zapiska.

²) R. 1388 u Bielowskiego

- 1389 21 Iunii. Anno Domini MCCCLXXX nono obiit dominus Simon cancellarius ecclesie Cracoviensis.
- „ 13 Iulii. Anno Domini MCCCLXXX nono obiit Abraham Gregorii de Cracovia vicarius ecclesie Cracoviensis.
- „ 26 Decembris. Reverendissimus pater dominus Bodzatha archiepiscopus sancte Gneznensis ecclesie obiit sub anno Domini MCCCLXXX nono — oretur pro eo — dum annis septem in sede Gneznensi sedisset, genere nobilis de villa Scheligy prope Cunow, de domo et familia Scheligarum medium orbem lune cruce in medio superposita in campo rubeo deferencium, in Gneznensi ecclesia in capella sumptibus suis fabricata sepultus.
- 1390 10 Februarii. Marcus Boxe de Tursko canonicus Cracoviensis, benefactor vicariorum, frater noster, obiit sub anno Domini MCCCLXXXX, qui legavit vicariis pro anima sua XXX marcas et ortum cum domo in Kazimiria.
- „ 28 Augusti. Sub anno Domini MCCC nonagesimo in vigilia sancti Iohannis baptiste decollacionis, ipso die sancti Augustini episcopi, cruciferi tam de Prussia quam de Liffant ante Vilnam cum Witoldo duce terre Litwannie accesserunt impetuose et dictam civitatem et castrum Vilnense circumvallaverunt ac castrum dictum
- „ 25 Novembris. Mathias rector ecclesie de Rupella et altarista altaris corporis Christi nostra in ecclesia cathedrali anno Domini MCCCLXXXX obiit.
- 1391 12 Ianuarii. Iohannes, dictus Radlicza, episcopus Cracoviensis, qui adversitates paciencia vincebat, obiit sub anno Domini MCCCLXXXX primo, duodecima Ianuarii. Oretur pro eo. Cui Petrus Visch de Radolina, quamvis Sethegius de Chmielik cantor Visliciensis et canonicus Cracoviensis fuisset canonice electus, succedit per suffragia Wladislai Polonie regis et Hedvigis regine.
- „ 22 Martii. Sub anno Domini MCCC nonagesimo primo obiit Bartholomeus vicarius et frater noster, qui donavit et legavit vicariis XIII marcas et communitati¹ eorum, ipsi quoque vicarii ob respectum earundem XIII marcarum assignaverunt XL scotos in anniversarium ipsius Bartholomei defuncti, singulis annis de domo ipsorum videlicet Sanoczki. Oretur pro eo.
- „ 12 Aprilis. Strenuus miles Stanislaus, dictus Wloszco, heres de Golena, obiit — oretur pro eo — sub anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo primo.
- „ 3 Septembris. Anno Domini MCCC nonagesimo primo, tercio die mensis Septembris, obiit magister Nicolaus Dytkonis de Coszocicze, vicarius et altarista huius

¹) W rkp. communitas.

ecclesie, qui legavit libros decretales sextum et duas summas Pisani vicariis. Oretur pro eo.

1391 15 Septembris. Anno Domini MCCC nonagesimo primo obiit magister Iohannes Pomeranus, canonicus Cracoviensis. Oretur pro eo.

1392 28 Iunii. Anno Domini MCCC nonagesimo secundo inclitus dux Alexander frater germanus domini regis Wladislai Polonie obiit in castro Wilnensi.

1394 22 Ianuarii. Obiit venerabilis vir dominus Navogius Andree de Tanczin, decanus et canonicus huius ecclesie, anno Domini MCCC nonagesimo quarto, qui fuit nutritor pauperum et orphanorum ac benefactor vicariorum necnon defensor iniuriarum huius ecclesie et aliarum. Oretur pro eo.

„ 17 Mai. Sub anno nativitatis Domini MCCCLXXXX quarto Wladislaus alias Iagelo rex Polonie, heres Russie, princeps supremus Lutwanie etc, menia circa totum castrum Cracoviense fieri effecit.

„ 5 Iulii. Sub anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quarto Venczeslaus frater vicariorum obiit.

„ 16 Novembris. Anno domini MCCCXCIV Marcus de Slawcovia vicarius obiit, frater noster. Oretur pro eo.

1395 17 Mai. Item anno ut supra LXXXX quinto, die lune, decima septima mensis Maii, Maria regina Ungarie, uxor Sigismundi Bohemi, filia olim Ludovici regis Ungarie, soror uterina Hedvigis regine Polonie, uxoris Wladislai predicti, suum diem ibidem in Ungaria clausit extremum.

„ 17 Augusti. Dominus Swenthoslaus vicarius, vicecustos et altarista ecclesie Cracoviensis ac rector parochialis ecclesie in Cirznychow, frater fraternitatis vicariorum dicte Cracoviensis ecclesie, anno Domini MCCCLXXXX quinto obiit.

„ 4 Septembris. Dominus Nicolaus, dictus Gethca, vicarius et frater fraternitatis vicariorum ecclesie Cracoviensis, anno Domini MCCC nonagesimo quinto obiit.

„ 12 Octobris. Anno Domini MCCC nonagesimo quinto obiit Marcus Marci de Pilchowicze, dictus Slodziey, canonicus Cracoviensis et plebanus in Przimancowo¹.

1396 27 Februarii. Anno Domini MCCC nonagesimo sexto Iohannes Gualus frater fraternitatis vicariorum obiit; habet unam marcam pro anniversario de domo lapidea inter domos Navogii et Mathie Quaschenyne.

„ 26 Octobris. Mathias de Swoschowicze cancellarius Dobrinensis, cantor Sandomiensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum, obiit anno Domini MCCC nonagesimo sexto. Oretur pro eo in anniversario suo. De domo, quam edificavit cum

¹) U Bielowskiego mylnie Przimantow.

Swanschcone fratre germano, quilibet ipsorum habet per tres fertones, in postico edicule sancti Petri sita, nobilis de domo Sirocomlya et de villa Swanszkowicze prope Oppathow.

1397 5 Aprilis. Martinus vicarius, frater noster, obiit sub anno Domini MCCCXCVII. Oretur pro eo.

„ 8 Augusti. Anno Domini MCCCXCVII Sulislaus archidyaconus Sandomiriensis, benefactor vicariorum, obiit. Oretur pro eo.

„ 12 Septembris. Franciscus vicarius et altarista ecclesie Cracoviensis obiit anno Domini MCCCLXXXVII.

„ 27 Septembris. Item sub anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Sigismundus rector et tutor regni Ungarie, congregans diversarum nacionum et gencium multitudinem, fecit belli congressum in metis regni predicti cum Berzud rege Turcarum, de quo bello ipse Sigismundus cum paucis vix evasit, et dictarum nacionum quasi innumerabilis multitudo sub gladio Turcorum cecidit predictorum.

„ 5 Novembris. Obiit Laurencius vicarius ecclesie Cracoviensis, frater vicariorum, anno MCCCLXXXVII.

1398 17 Ianuarii. Michael preceptor clericorum obiit anno Domini MCCCXCVIII. Oretur pro eo.

„ 18 Martii. Anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo obiit honorabilis vir dominus Wlostiborius Cristini canonicus Cracoviensis et rector ecclesie in Podgrodzyce.

„ 25 Mai. Subsequenter¹ anno nonagesimo octavo Stanislaus frater eiusdem (Petri Strelicz) in die sancti Urbani et Woyczecha mater predicti domini Petri mortui sunt. Oretur pro eis².

„ 8 Decembris. Obiit Laurencius Andree de Gorzkow baccalaureus iuris canonici, altarista altaris sancti Ladislai ecclesie Cracoviensis, sub anno nativitatis Domini MCCC nonagesimo octavo; in studio Pragensi obiit. Oretur pro eo.

„ 25 Decembris. Anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo Petrus vicecustos, vicarius et altarista ecclesie cathedralis Cracoviensis obiit. Oretur pro eo.

1399 22 Ianuarii. Item dominus Nicolaus Michaelis de Comorniki canonicus ecclesie cathedralis, prebendarius sancti Martini et plebanus ad omnes sanctos, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo nono obiit. Oretur pro eo.

„ 22 Iunii. Hedvigis Dei gracia regina Polonie etc. peperit filiam anno Domini MCCC nonagesimo nono.

¹) U Biel. mylnie subsequenti.

²) Patrz zapissek pod r. 1383, 25 maja.

- 1399 17 Iulii. Anno Domini MCCCLXXXX nono serenissima princeps domina Hedvigis regina Polonie et heres Ungarie etc., procreata filia primogenita Elizabeth Boni-
^{23 Iun.}
^{13 Iul.} facia die solis XXII Iunii¹, et ea² ipso die sancte Margarethe tunc sequenti defuncta, exposit ipsamet, que fuit auctrix indefessa cultuum divinorum, protectrix ecclesie, ministra iusticie; omnium virtutum pedissequa, humilis et benigna mater orphanorum, et cui tunc similis in orbe terrarum secundum propaginem homo de stirpe regia non est visus, die presenti hora meridiei expiravit.
- 1400 21 Februarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo obiit dominus Demetrius de Goray regni Polonie marschalcus, sepultus in Zawichost, [in] monasterio fratrum minorum. Oretur pro eo.
- „ 9 Aprilis. Anno Domini millesimo quadringentesimo obiit Katherina soror nostra, familiaris illustrissime domine Hedvigis Polonie regine, que habet anniversarium de domo sita in Florencia prope valvam.
- „ 6 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo obiit nobilis domina Anna uxor
^{7 Nov.} domini Iohannis de Thanczyn, cuius anniversarium agitur in crastino beati Leonardi.
- 1401 19 Mai. Anno Domini M quadringentesimo primo obiit Paulus vicarius ecclesie Cracoviensis, frater vicariorum. Oretur pro eo.
- „ 16 Iulii. Anno Dominini MCCCC primo, die Saturni, sextadecima mensis Iulii, revolutis integre duobus annis obitus domine Hedvigis bone memorie olim regine Polonie etc., insignis virgo Anna nata Anne, olim filie regis Kazimiri, ex Wilhelmo comite de Czilo progenita, per prelatos et clerum multum necnon per nobiles milites et cives multitudine populi copiosa, cum processionibus honorifice suscepta, pro legitima consorte incliti principis regis Wladislai etc. civitatem Cracoviensem, ut creditur, feliciter intravit. Et sic licet aquila exteris ad partes tempore non modico evolasset, nunc gracia suffragante divina, ad Polonie regnum miro modo est reversa. Et O. revolavit ad A. dictaque virgo Anna ipsiusque aquile penna preciosa in castro Cracoviensi loco preinsigni collocatur.
- „ 16 Septembris. Nicolaus rector ecclesie de Gdow, frater noster, sagittatus per patronum ipsius ecclesie, obiit anno Domini MCCCC primo.
- „ 11 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo primo obiit Iohannes filius domini Iohannis de Thanczyn castellani Cracoviensis.
- 1402 23 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo secundo honorabilis vir dominus Gregorius cantor Opatoviensis et canonicus Cracoviensis, obiit, frater canonicorum. Oretur pro eo studiose.

¹) W rękopisie mylnie XII Iunii.²) U Biel. mylnie eo.

- 1403 13 Ianuarii. Honorabilis dominus Meczslaus Ade canonicus Cracoviensis, Vratislaviensis ecclesiarum et altarista sancti Iohannis baptiste ac rector parochialis ecclesie in Pelczincza, anno Domini millesimo quadringentesimo tercio diem clausit extremum. Oretur pro eo.
- „ 20 Martii. Anno Domini millesimo quadringentesimo tercio illustris princeps et religiosa abbatissa monasterii sancti Andree in Cracovia, soror fraternitatis vicariorum Cracoviensium, obiit, cuius anniversarium agitur singulis quatuor temporibus perpetuis propter multa bona, que fecit eisdem vicariis etc.
- „ 22 Septembris. Albertus de Clobuczsko altarista beatorum Koszme et Damiani martyrum et plebanus de antiqua Brzeszko obiit sub anno Domini MCCCCIII.
- 1405 28 Octobris. Iohannes heres de Thanczyn, dominus Cracoviensis et castellanus, benefactor vicariorum ecclesie Cracoviensis, obiit sub anno Domini MCCCC quinto. Oretur pro eo.
- 1406 21 Aprilis. Anno Domini MCCCC sexto Iohannes, dictus Sorotha, altarista altaris sancti Stanislai in medio ecclesie necnon vicarius eiusdem ecclesie, obiit. Oretur pro eo.
- „ 23 Iulii. Iohannes de Wynary obiit anno Domini MCCCCVI et habet unam marcam pro anniversario de domo vicariorum in plathea legati.
- 1409 14 Ianuarii. Anno Domini millesimo CCCCIX honorabilis dominus Nowko canonicus Sandomiriensis pro anniversario genitorum ipsius XXX marcas dominis vicariis ecclesie Cracoviensis legavit ita, quod post decessum ipsius domini Nowkonis pro ambobus fieret anniversarium, et super isto postea in testamento suo prefatis dominis vicariis ultra predictas XXX marcas decem legavit et assignavit.
- 1410 11 Aprilis. Anno Domini MCCCCX, ipso die sancti Stanislai in vere, obiit Nicolaus altarista ecclesie katedralis Cracoviensis et, ut melius memoretur, nuncupabatur Beno alias Nogoya.
- „ 15 Iulii. Anno MCCCC decimo, ipso die divisionis apostolorum, serenissimi principes domini Wladislaus rex Polonie et Wytholdus magnus dux Lythvanie, cum ingenti exercitu ipsorum in terra Prutenorum existencium et iam aliquibus diebus ante terram Prutenorum vastancium, eodem die conflictum crudelem adversus emulos ipsorum Prutenos habuerunt, in quo magister Prutenorum cum ingenti suo exercitu sunt prostrati, fere centum milia Prutenorum una cum hospitibus ipsorum ex diversis regionibus ad ipsos Prutenos confluentibus crudeliter perierunt, prout ex vexillis in ecclesia cathedrali Cracoviensi pendentibus, que in numero fuerunt XXXXVIII et intercedentibus, cum prefatis principibus et gente Polonorum magnam misericordiam dignatus est ostendere, sic quod vix

de eadem gente Polonorum quatuor viri vere notabiles in eodem exercitu perierunt. Quare dominus Deus cum sanctis suis laudetur et glorificetur per infinita secula seculorum amen; per Clementem Drzewyczsky.

1410 10 Octobris. Anno Domini millesimo quadringentesimo decimo factum fuit prelium prope oppidum Coronow inter gentes Wladislai regis Polonie et ordinis cruciferorum de Prussia, in quo captus fuit Michael Kuchmeister crucifer, qui postea electus fuit in magistrum generalem. Et multi milites regis Hungarie, Boemi, Slezite, Bavari, Rynenses, Suevi, Saxones et alie gentes Theutonice nacionis, et multi ex eis notabiles interfecti, de parte regis predicti duobus tantummodo interfectis, pars¹ regis mirabiliter Dei suffulta auxilio de hostibus predictis victoriose triumphavit² die Gereonis.

„ 29 Octobris. Anno Domini millesimo CCCC decimo, feria quarta, ipso die Narcissi episcopi, gentes regis Polonie Wladislai, facto prelio et congressu campestri cum gentibus ordinis cruciferorum de Prussia ante oppidum Thuchol, conversas in fugam plaga mirabili prostraverunt, ex quibus multi in lacu et paludine ac fossatis civitatis fugiendo sunt submersi, multi vero notabiles ex Boemis et Theutonicis ac Slezitis, qui cruciferis predictis in subsidium venerunt, fuerunt captivati.

1411 20 Aprilis. Anniversarium Sbignei archidyaconi Cracoviensis feria secunda post conductum Pasche, CCCCXI.

„ 7 Septembris. Anno Domini MCCCC undecimo reverendissimus pater dominus Nicolaus Curowsky archiepiscopus Gneznensis, de armis Srzenyewa, in Ropczicze moritur et reductus in Gneznensi ecclesia sepelitur. Huic dominus Nicolaus de Sandomiria, de domo Tramby, tunc archiepiscopus Halicziensis et regni Polonie vicecancellarius succedit, in Haliczensensem vero, que tunc in Leopolim fuit translata, dominus Iohannes Rzeszowski prepositus sancti Michaelis in castro Cracoviensi promovetur.

1412 29 Septembris. Anno Domini M quadringentesimo duodecimo reverendus pater dominus Petrus Wisch episcopus Cracoviensis per Iohannem vicesimum tercium, quasi delirus esset, ab episcopatu Cracoviensi in Poznaniensem transfertur, domino Alberto episcopo Poznaniensi in eius locum surrogato.

1413 21 Ianuarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo obiit dominus Iohannes de Oleschnicza iudex Cracoviensis, pater domini Sbignei Cracoviensis episcopi, qui fuit generalis capitaneus terre Lythwannie tempore, quo cruciferi de Prussia, post recepcionem domini Wladislai de Lythwania in regem Polonie, terram ipsam

¹) U Biel. mylnie persona.

²) W rękop. nieczytelne, prawdopodobnie feria VI.

Lythwanie acquirere et castrum Wylnense recipere nitebantur. Sepultus in sepulcro patrum suorum in monasterio Calvimontis sancte crucis. Oretur pro eo.

1416 20 Martii. Obitus serenissime principis domine Anne regine Polonie, feria sexta post dominicam Reminiscere, in vigilia Benedicti, hora XVI, in castro Cracoviensi anno Domini millesimo CCCC decimo sexto.

„ 21 Martii. Anno Domini MCCCC sexto decimo domina Anna regina Polonie moritur et in Cracoviensi ecclesia sepelitur, consors domini Wladislai regis et filia comitis Czilie.

1417 2 Augusti. Anno Domini MCCCC decimo septimo de licencia speciali sacri concilii Constanciensis, sede tunc vacante, fundata et erecta est ecclesia cathedralis Medniczensis in Samagicia cum aliis ecclesiis parochialibus ibidem, per illustres principes dominos Wladislaum regem Polonie et Alexandrum alias Wytawdum magnum ducem Lythvanie, plantata vero per dominos Iohannem Leopoliensem archiepiscopum et Petrum Wylnensem episcopum in honorem apostolorum beatorum Petri et Pauli atque Alexandri martyris, cui primus episcopus dominus Mathias nacione Lythwanus presidebat et hic postmodum translatus fuit de ecclesia Medniczensi ad Wylnensem.

„ 19 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, in die sancte Elizabeth, domina Elizabeth Granowska in ecclesia Cracoviensi per dominum Iohannem Rzeszowski archiepiscopum Leopoliensem coronatur in reginam Polonie.

1418 17 Iunii. Anno Domini millesimo quadringentesimo decimo octavo obiit domina Dobrochna de Rosznaw mater domini Sbignei episcopi Cracoviensis, sepulta in monasterio Calvimontis sancte crucis, pia pauperum mater. Oretur pro ea.

„ 22 Iulii. Venerabilis vir dominus Donyń de Sczryn huius ecclesie Cracoviensis decanus, regni Polonie vicecancellarius, diem clausit suum extremum anno Domini MCCCC decimo octavo. Oretur pro eo.

„ 1 Augusti. Anno Domini MCCCC decimo octavo obiit inclita princeps domina Anna consors domini Wytawdi magni ducis Lythvanie, pia pauperum mater et ecclesiarum sustentatrix, sepulta in choro ecclesie cathedralis Wylnensis. Oretur pro ea.

1420 13 Octobris. Anno Domini millesimo CCCC vicesimo venerabilis vir dominus Der-slaus scolasticus Vladislaviensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum clausit diem suum extremum, frater et specialis benefactor vicariorum. Oretur pro eo.

1422 1 Decembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo secundo defunctus est reverendissimus pater dominus Nicolaus archiepiscopus Gneznensis in convencione habita inter prelatos et barones regnorum Polonie et Hungarie in terra

Czipsiensi, in villa Lubicza, qui in concilio Constanciensi regnum et famam Polonie nimia sua liberalitate et virtutibus, quibus pollebat, ultra multos decoravit, oretur pro eo; et in Parisiis magnam fecit solemnitatem toti universitati studii sumptus magnificos faciendo, invitata tota predicta universitate ad prandium solemne pro regni honore.

1422 21 Decembris. Anno Domini MCCCCXXII honorabilis vir dominus Stanislaus de Uscze rector et benefactor ecclesie in Moravicza moriebatur. Oretur pro eo studiose.

1423 9 Iulii. Anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo tercio provisum est domino Sbigneo de Olesznicza tunc sancti Floriani preposito de ecclesia Cracoviensi per dominum Martinum papam quintum in curia Romana.

„ 19 Decembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo tercio, die dominica ante festum sancti Thome apostoli, consecratus est dominus Sbigneus in episcopum Cracoviensem in ecclesia cathedrali per dominum Ioannem de Rzeschow archiepiscopum Leopoliensem, de mandato et licencia sedis apostolice speciali, qui postea ipso die nativitatis Domini primam missam suam in predicta ecclesia celebravit.

1424 30 Aprilis. Anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo quarto obiit domina Beata relictā domini Demetrii regni Polonie marschalci. Oretur pro ea.

„ 31 Octobris. Anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo quarto natus est Wladislaus filius Wladislai regis Polonie de matre Sophia regina, nata de Russie principibus, baptizatus anno Domini MCCCCXXV in ecclesia cathedrali, in dominica die Carnisprivii.

1425 17 Iulii. Ioannes cantor, vicarius Wyroskonis ecclesie¹ Cracoviensis, anno Domini MCCCCXXV tempore pestis obiit.

„ 1 Augusti. Iacobus Hynczonis vicarius Cracoviensis anno Domini MCCCCXXV obiit tempore pestis.

„ 13 Augusti. Stanislaus de Mechovia magistri Stanislai doctoris in decretis vicarius ecclesie Cracoviensis anno Domini MCCCCXXV obiit tempore pestis.

„ 22 Septembris. Reverendus Petrus vicarius Cracoviensis anno Domini MCCCCXXV obiit tempore pestis.

„ 3 Octobris. Paulus Schaffrann² anno Domini MCCCCXXV tempore pestis obiit.

1426 16 Mai. MCCCCXXVI natus est Kazimirus rex iuvenis de Zophia regina, consorte Wladislai regis Polonie infrascripti, baptisatusque est dominico die infra octavas corporis Christi eodem anno.

¹) U Biel. szyk słów rękop. zmieniony.

²) U Biel. mylnie Schaffranecz.

- 1426 24 Augusti. Anno Domini MCCCC vicesimo sexto in die sancti Bartholomei pater optimus et venerandus dominus Andreas Lyaskary episcopus Poznaniensis in castro patrimonii sui Goslavicze, quod ipse muris erexerat, moritur et in ecclesia sua Poznaniensi sepelitur. Nobilis Polonus de domo Godzaba.
- „ 16 Octobris. Sub anno Domini MCCCCXXVI Pelka vicecustos ecclesie cathedralis obiit in die s. Galli. Oretur pro eo.
- 1427 10 Februarii. Petrus Byskupek vicarius Nemerze canonici Cracoviensis anno Domini MCCCCXXVII obiit — oretur pro eo — qui multa legavit vicariis castri Cracoviensis.
- „ 2 Martii. MCCCCXXVII Kazimirus natus Wladislai regis Polonie, quem habuit de Zophia regina, est defunctus.
- „ 30 Novembris. MCCCCXXVII in festo sancti Andree apostoli, que fuit dies dominica, natus est Kazimirus filius Wladislai regis Polonie de Zophia regina predicta secundus, et baptizatus in die beati Thome apostoli.
- 1430 27 Octobris. Millesimo quadringentesimo tricesimo Alexander alias Wytholdus dux magnus Lithvanie diem suum extremum clausit.
- 1431 9 Ianuarii. Anno Domini MCCCCXXXI infra missarum solemnias obiit venerabilis vir magister Stanislaus de Scarhimiria decretorum doctor et canonicus Cracoviensis etc. Orphanorum et pauperum pater piissimus, iurista et theologus maximus. Hic in sacra scriptura se usque in diem vite sue extremum exercitando, multa et laudabilia fecit opera, que in ecclesia Cracoviensi post mortem suam deponere fecit etc.
- 1433 4 Octobris. Anno Domini MCCCCXXXIII magnificus dominus Ioannes de Szczecoczini castellanus Lublinensis et capitaneus Dobrinensis obiit, qui fuit vir mansuetus, modestus et timens Deum. Dimisit tres filios: Petrum Vada regni Polonie vicecancellarium, Dobeslaum et Ioannem.
- „ 17 Decembris. Anno Domini MCCCC tricesimo tercio obiit dominus Ninogneus¹ Strzeskonis de Dobra cantor Visliciensis.
- 1434 7 Martii. Anno Domini MCCCC tricesimo quarto in Dominica Letare obiit dominus Bartholomeus plebanus in Clobuczsko, vir honorabilis et maturus, sepultus in Clobuczsko.
- „ 31 Mai. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto dominus Wladislaus alias Iagelno rex Polonie diem suum clausit extremum, qui fuit coronatus anno Domini millesimo CCCLXXXVI in dominica Esto michi.
- ¹³⁸⁶
4 Martii

¹) U Bielowskiego mylnie Nivogneus.

- 1434 25 Iulii. Anno Domini MCCCCXXXIII dominus Wladislaus filius domini Wladislai condam regis Polonie suprascripti per dominum Albertum Iastrambecz archiepiscopum et primate[m] Gneznensem in regem Polonie in ecclesia Cracoviensi est coronatus.
- 1435 23 Martii. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto reverendus pater dominus Iohannes Szlyedz episcopus Premisliensis moritur et in ecclesia castri Premisliensis sepelitur, nobilis de domo Doliwa. Huic successit dominus Petrus Chranstowski nobilis de domo Strzegomya, quamvis Franciscus de Orzek decanus Premisliensis fuisset canonice electus.
- 1436 12 Augusti. Anno Domini MCCCC tricesimo sexto, XII Augusti, reverendissimus pater dominus Iohannes Rzeszowsky archiepiscopus Leopoliensis, nobilis de domo Polukosza, in villa Pirkow moritur et in monasterio sancte crucis Calvi montis prope maius altare chori antiqui sepelitur. Huic dominus Iohannes Odrowansch nobilis succedit.
- „ 2 Septembris. MCCCCXXXVI, die solis, dominus Albertus Iastrzámbyecz Derslai de Lubnicza, [qui] primo in Poznaniensi, deinde Cracoviensi episcopus, et ultimo in Gneznensi archiepiscopus ecclesiis fuerat, obiit et in eadem Gneznensi sepultus ecclesia requiescit in Domino. Oretur pro eo.
- 1438 10 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo reverendus pater dominus Stanislaus Czyolek episcopus Poznaniensis, nobilis de domo Czolkonum, Poznanie moritur et in Poznaniensi ecclesia sepelitur. Huic per electionem canonicam succedit dominus Andreas de Bbyn nobilis de domo Lyodzja.
- „ 8 Decembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo dominus Sigismundus Romanorum imperator, Hungarie et Bohemie rex, moritur et in Varadino sepelitur. Cui succedit in omnia regna dominus Albertus dux Austrie, gener suus.
- 1439 8 Februarii. Anno Domini MCCCCXXXIX honorabilis vir dominus Iohannes Makocicz prepositus in Stobnicza, canonicus Cracoviensis, diem extremum sui exitus clausit.
- 1440 9 Septembris. Anno Domini MCCCC quadragesimo, feria secunda infra octavas nativitatis sancte Marie, magnificus dominus Dobeslaus de Oleschnicza palatinus Sandomiriensis obiit et undecim filios videlicet Iohannem subcamerarium Premisliensem, Petrum venatorem Sandomiriensem, Iacobum canonicum Cracoviensem, Paulum, Nicolaum, Andream, Sigismundum, Demetrium, Victorinum, Sbigneum et Martinum vivos reliquit.

- 1441 10 Martii. Anno Domini MCCCCXXXI venerabilis vir dominus Sigismundus de Iacubcowicz custos Kylczyensis et canonicus Cracoviensis, deposita carnali sarcina, ad Dominum migravit.
- 1442 15 Novembris. Anno Domini MCCCCXL secundo, XV Novembris, obiit venerabilis dominus Sandivogius custos Cracoviensis, canonicus Poznaniensis.
- 1443 3 Ianuarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo tercio reverendissimus in Christo pater dominus Sbigneus cardinalis et episcopus Cracoviensis emit pro ecclesia Cracoviensi perpetuo ducatum Schyewyeriensem pro sex millibus marcarum latorum grossorum Pragensium ab illustri principe domino Wenczeslao duce Theschnensi.
- „ 5 Iunii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragésimo tercio, sacri Basiliensis concilii anno currente XIII, die Mercurii, quinta mensis Iunii, hora tredecima, tremor et motus terre factus fuit magnus et terribilis et in terra tonitru grande ita, ut in civitate Cracoviensi muri omnes facto magno motu, acsi in terram corruere voluissent, maximum fecerunt strepitum et sonum et in multis locis murorum et testudinum scissure magne facte sunt et lapides ac lateres deorsum corruerunt multi. Homines autem propter huiusmodi novum et a seculis in partibus Polonie inauditum miraculum maximo terrore concussi et stupefacti, de domibus ad plateas hincinde discurrentes, unus alium diligentissime, quidnam factum fuisset, querebant. Sed humano intellectu hoc capere non valentes, iudicio tandem divine maiestatis commiserunt, communiter tamen futuri mali presagium dicebant. Eodem tempore apud sanctam Katherinam testudo corruit.
- 1444 25 Ianuarii. Anno Domini MCCCCXLIII, die solis, XXV mensis Ianuarii, obiit nobilis et insignis miles dominus Iohannes Dlugosch heres de Nyedzelsko, sepultus in ecclesia sancti Michaelis Wyelyunensi, in uno sepulchro cum consorte sua, nobili domina Beata filia Marcissii de Borowno, ante sacrarium. Quorum et filiorum eorundem videlicet Iohannis Dlugosch senioris custodis Vysliciensis et Iohannis Dlugosch iunioris canonicorum Cracoviensium, item domini Bartholomei rectoris ecclesie parochialis in Clobuczsko, eorum patrui, prefati domini Iohannis germani, et omnium predecessorum suorumque, fratrum, cognatorum et affinium suorum universitas vicariorum canonicalium ecclesie Cracoviensis tenetur propter donacionem centum marcarum ipsi universitati vicariorum per eosdem dominos
- 1463 canonicos, fratres germanos, MCCCCLXIII factam, singulis annis perpetuum agere anniversarium, vigiliis IX lectionum et missam defunctorum vocalem, et duas tricesimas cum horis legere. Pro quo anniversario et tricesimis pro divisione habentur V marce de censu apud dominum Tharnowsky Iohannem minorem empto.

1444 10 Novembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto Wladislaus tercius Hungarie et Polonie rex, decima Novembris prope castrum Kaw[arna]¹ in Bulgaria cum Turcis certamine inito, maxima in Turcos strage edita et pene optenta victoria, Iohanne de Hunyad Hungarie gubernatore cum Hungaris ab eo fugiente, vincitur et cum Polonis quam plurimis occiditur: Iohannes maior Tarnowski, Spitko Iaroslowski, Paulus Woyniczki de Senno, Martinus Zawischi de Garbow, Derslaus Wlostowski, Iohannes Pleszowski etc.

1447 24 Iunii. Anno Domini MCCCC quadragesimo septimo serenissimus princeps dominus Kaszimirus dux magnus Lithvanie in ecclesia Cracoviensi per dominum Vincencium archiepiscopum Gneznensem in Polonie regem inungitur et coronatur, filius domini Wladislai regis Lithvani.

„ 9 Augusti. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo reverendus pater dominus Wenczeslaus episcopus Wratislaviensis, dux Oleschniczensis, moritur et in Wratislaviensi ecclesia sepelitur. Huic successit dominus Petrus Nowak decretorum doctor, de nova villa prope Nissam oriundus. Cuius electio fuit per dominum Wincencium archiepiscopum et primate[m] Gneznensem confirmata.

[1447—1448] 29 Ianuarii (?). Sacro durante concilio Basiliensi exorta fuit differentia inter sacrum concilium et Eugenium papam, et propter inobedienciam Eugenii pape, qui nitebatur dissolvere concilium, sacrum concilium eundem Eugenium a papatu deposuit; totus fere mundus adherebat concilio preter Ytalicos. Eo autem mortuo in papatum Nicolaus quartus successit. Tunc anno Domini MCCCXLVII serenissimus dominus rex Kazimirus una cum prelatis spiritualibus et dominis secularibus ac baronibus obedienciam prestabant domino Nicolao pape. Magistri et doctores universitatis Cracoviensis accesserunt regiam maiestatem petentes, ut non precipitaret in obedienciam, sed in suspenso maneret ad unum annum, quod nullo modo efficere poterant. Sequenti autem anno quasi eodem tempore venit quidam nuncius pape aut legatus, sed non a latere, Iohannes Baptista nomine, qui apud regiam maiestatem laborabat, ut universitas eciam obedienciam prestaret. Rex autem et domini spirituales et seculares, advocatis magistris et doctoribus universitatis. querebant ab eis, quare se dividerent a regno, cum rex et totum regnum obedirent pape et universitas nollet obedire, sed staret cum concilio Basiliensi. Magistri autem et doctores universitatis stantes ante regiam maiestatem responsionem optimam fecerunt dantes responsum pro prima vice; secunda vice iterum stantes ante regiam maiestatem et concilium regis, presente

¹) W rkp. czytelne tylko pierwsze litery.

eodem legato iterum responderunt, se non posse facere, sed petebant dominum regem, ut ad alias universitates vellent dirigere et informare ab eisdem; si melioribus rationibus et forcioribus possent adduci ad obedienciam pape, vellent sequi alias universitates, si vero rationes eorum essent efficaciores, pro obediencia sacri concilii iuxta tractatum ipsorum compilatum et toti mundo notificatum, ad obedienciam pape nollent consentire, durante sacro concilio. Iterum tertia et quarta vice vocati ad regem, an vellent obedienciam pape praestare, ipsi bene deliberantes, cum magna mansuetudine et pietate protestantes coram Deo et beata virgine Maria et beato Stanislao patrono et omnibus sanctis, non posse hoc facere. Rex autem precepit eos abire. Nuncius autem pape petebat regem et dominos, ut magistri incarcerarentur et ipse recipere vellet eis beneficia spiritualia et eos inhabilitare, quod rex cum dominis nullo modo permittere voluerunt. Nicolaus autem papa audiens talia non bene stetit contentus de nuncio suo, qui talia cum universitate egit; veniens Romam papam adire non bene poterat et pre tristicia nimia extinctus est et mortuus.

1448 14 Augusti. Anno Domini MCCCC quadragesimo octavo, feria quarta in vigilia assumptionis sancte Marie, reverendissimus pater dominus Wincencius Koth de Dambno, nobilis Polonus de domo Dolywa, archiepiscopus Gneznensis, in castro suo archiepiscopali Unyeow moritur et sabbatho subsequenti in Gneznensi ecclesia sepelitur. Cui dominus Wladislaus episcopus Wladislaviensis successit.

17 Augu-
sti

1449 1 Octobris. Anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono reverendissimus pater dominus Sbigneus episcopus Cracoviensis in ecclesia sua Cracoviensi cum magna solemnitate et maxima baronum clerique et populi frequentia cardinalatus suscipit insignia, sibi ex parte sanctissimi patris domini Nicolai pape quinti per Iohannem Dlugosch canonicum Cracoviensem delata, quibus ante uti nolebat, licet esset anno millesimo quadringentesimo quadragesimo per dominum Eugenium quartum et Felicem quintum cardinalis creatus.

1450 16 Septembris. Anno Domini MCCCC quinquagesimo, decima sexta die Septembris, reverendus pater dominus Nicolaus Lyaszoczsky episcopus Wladislaviensis, nobilis de domo Dolanga, in villa dicta plebs Turini prope Camerinum in Italia moritur et in ecclesia kathedrali Camerinensi sepelitur; huic successit dominus Iohannes Gruszczinsky de domo Rose.

1452 19 Ianuarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo, decima nona mensis Ianuarii, reverendus pater dominus Petrus Chranstowsky episcopus Przemygliensis, nobilis de domo Strzegonya, in oppido suo Brzozowo moritur et in ecclesia Premysliensi sepelitur. Cui succedit dominus Nicolaus de

Blaszeyovicze nobilis de domo Odrowansch, Sleszita nacione, suffragio Casimiri regis.

1452 22 Aprilis. Anno Domini M^o quadringentesimo quinquagesimo secundo, vicesima secunda Aprilis, reverendus Pater dominus Iohannes episcopus Chelmensis, magister theologie et frater ordinis Predicatorum, nobilis de domo Cholewa, in Chelm moritur et in ecclesia sua sepelitur. Cui succedit dominus Ioannes Craszka nobilis de domo Bilina.

„ 24 Augusti. Anno Domini MCCCC quinquagesimo secundo, vicesima quarta Augusti, clarissimus et venerandus pater dominus Iohannes de Elgoth decretorum doctor, insignis scholasticus et canonicus Cracoviensis, nobilis de domo Wyenyewa, regressus ex Iherusalem moritur et tumulatur in ecclesia Cracoviensi. Hic caput sancte Cordule argento ornavit in ecclesia Cracoviensi.

1453 11 Martii. Anno Domini M^o quadringentesimo quinquagesimo tercio, undecima die Marcii, reverendissimus pater dominus Wladislaus de Opporow Gneznensis archiepiscopus, tactus paralisi, in castro suo Opporow, quod muraverat, moritur et in monasterio fratrum heremitarum beati Pauli, quod ipse fundaverat, sepelitur, et dominus Iohannes de Sprowa Sandomirita de domo Odrowansch preficitur in archiepiscopum. Sedit dominus Wladislaus in sede Gneznensi annis tribus, mensibus octo.

„ 18 Martii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, decima octava mensis Marcii, reverendus pater dominus Paulus episcopus Camyenyeczensis in Podolia, nobilis opere et virtute, moritur et in ecclesia Camyenyeczensi sepelitur. Cui successit dominus Iohannes Labunski nobilis de domo Zagroba.

„ 9 Mai. Anno Domini M^o quadringentesimo quinquagesimo tercio, nona mensis Maii, reverendus pater dominus Mathias episcopus Vilnensis moritur Vilne et in ecclesia Vilnensi sepelitur, qui primum Samogittie, deinde Vilnensis episcopus, quadraginta annos in pontificatu exegerat; huic successit dominus Nicolaus Polonus, nobilis de domo Wyenyawa.

„ 29 Mai. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, vicesima nona Maii, civitas Constantinopolis oppugnata aliquot mensibus, tandem vi et potencia per imperatorem Turcorum Machmet capitur et magna multitudo Christianorum aut occiditur illic aut captivatur.

„ 28 Augusti. Anno Domini MCCCCL tercio venerandus pater dominus Iohannes de Capistrano ordinis Minorum, vir mire sanctitatis, Siculus nacione, invitatus litteris domini Sbignei cardinalis Cracoviensis, intrat Cracoviam, ubi octo mensibus

prope quolibet die predicavit et multos languidos curans et multis virtutibus ac prodigiis clarescens.

1453 8 Septembris. Anno Domini MCCCC quinquagesimo tercio fundatur monasterium fratrum Minorum de observancia per dominum Zbigneum cardinalem et episcopum Cracoviensem in area domini Iohannis de Oleschnicza palatini Sandomiriensis in Stradomya, et eodem die dedicatur ecclesia conventualis in loco eodem in honore sancti Bernhardini confessoris.

1454 10 Februarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, decima Februarii, illustrissima virgo Elizabeth nata domini Alberti Romanorum Hungarie et Bohemie regis, desponsata in consortem in ecclesia Cracoviensi serenissimo domino Kazimiro Polonie regi et magno duci Lithwanie per reverendissimum patrem dominum Sbigneum cardinalem et episcopum Cracoviensem et eodem die coronatur in reginam Polonie per reverendissimum patrem dominum Iohannem archiepiscopum Gnesnensem.

„ 5 Martii. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto nuncii duodecim terrarum Prussye, Pomeranie et Chelmensis, inter quos erant dominus Iohannes de Bayszen, Augustinus de Schewe, Gabriel de Bayszen et Nicolaus de Vulcowa¹ principales, venerunt Cracoviam et nomine omnium militarium et civitatum terrarum predictarum fecerunt plenam dedicionem serenissimo domino Kazimiro Polonie regi, et dedicio ipsa acceptata est et firmata litteris, et terre ipse regno Polonie perpetuo reunite et reincorporate sunt atque in formam provincie redacte: Quatuorque palatinatus creati, videlicet in Gdansk, in Elbyang, in Crolowgrad et in Thorn. Castra omnia cruciferis adempta, Marienburg vallatum.

„ 18 Septembris. Anno Domini MCCCC quinquagesimo quarto dominus Kazimirus III rex Polonie et magnus dux Lithvanie circa oppidum Choynicza cum Bohemis et Almanis, qui magistro et ordini cruciferorum veniebant in auxilium, prelio decertans, quamvis omnes hostium acies agminaque prostravisset, pro victo se reputantes ex prelio cum militibus suis discessit, et hostes tam victoria quam tabernaculis Polonorum magna tunc opulencia² reffectis pociuntur.

1455 1 Aprilis. Anno Domini M quadringentesimo quinquagesimo quinto, prima die Aprilis, reverendissimus pater dominus Sbigneus tituli sancte Prisce, sancte Romane ecclesie presbyter cardinalis et episcopus Cracoviensis, omnibus sacramentis procuratus, devote et religiose apud Sandomiriam obiit et in Cracoviensi ecclesia sub urna erea tumulatus, exactis in pontificio annis triginta duobus, in

¹) U Biel. mylnie Valcowa.

²) U Biel. mylnie potencia.

cardinalatu sedecim et in vita sexaginta sex, magnus pugil tam ecclesie quam fidei et in pauperes ecclesias liberalis largitor.

- 1455 1 Aprilis. Anno Domini MCCCCLV, prima die Aprilis hoc est feria tertia post Palmarum, Sbigneus cardinalis et episcopus Cracoviensis debitum carnis solvit in Sandomiria et die nona eiusdem mensis sepelitur in ecclesia Cracoviensi.

⁹
Apr.

²⁵
Mai.

Item eodem anno 25 mensis Maii, que erat in die Penthecostes videlicet in die Urbani, electus est per inspirationem una voce et uno animo per omnes canonicos venerabilis vir Thomas de Strzampino magister theologie et doctor iuris et arcium in episcopum Cracoviensem, canonicus Cracoviensis, nobilis de domo Prussorum.

- „ 26 Mai. Item eodem anno, quo supra, sequenti die electionis, feria secunda post Penthecostes, hora vigesima prima, venit ignis prope omnes sanctos et combussit totam plateam versus castrum usque post ecclesiam sancti Martini, usque ad muros et versus castrum omnes domus canonicorum funditus exussit; similiter et collegium iuristarum et medicorum; similiter ecclesiam sancte Andree funditus combussit et monasterium totaliter consumpsit. Domus quoque in platea castrensi funditus ignis consumpsit, homines fere centum et ultra in illo igne interierunt et consumpti, sola domo Iohannis Dlugosch canonici Cracoviensis in arce supra Rudawam sita, que balneum regale appellabatur, tantummodo excepta.

- 1456 1 Martii. Anno Domini MCCCCLVI, prima die mensis Marcii, hora noctis secunda, natus est Wladislaus filius Kazimiri regis Polonie, quem genuit Elizabeth illustris Alberti ducis Austrie et electi Romanorum filia.

- „ 2 Decembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto altare sancti Martini in capitolio (?)¹ est extructum². In quo capitulum ecclesie Cracoviensis notariatum sibi procuravit, dando ipsum in officium manuale honorabili domino Nicolao de Przywyeczierzino de armis Nalancz, baccalaureo in decretis, notario ipsorum primo.

- 1457 23 Novembris. Anno Domini MCCCCLVII, in die sancti Clementis, dominus Ladislaus Bohemie et Hungarie rex et Austrie dux Prage de peste epidemie moritur et in ecclesia Pragensi in sepulcro proavi sui Karoli sepelitur.

- 1459 5 Martii. Millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono, V Marcii et duobus diebus sequentibus, validissimus ventus per universum regnum Polonie coortus, dum sine intermissione nocte et interdiu flaret, ingencia edificia, turres et robustissimas arbores, in muris et lignis disiecit, prostravit et ruinavit et maximorum dampnorum intulit dispendia.

¹) W rękopisie nieczytelne, Bielowski czyta *in titulo* (?).

²) Bielowski »extinctum«.

- 1460 22 Septembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo, vicesima secunda Septembris, obiit reverendissimus in Christo pater dominus Thomas de Strzampino episcopus Cracoviensis in suo castro Iszlsza et in ecclesia Cracoviensi prope hostium sacristie sepelitur.
- 1463 27 Ianuarii. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio, vicesima septima mensis Ianuarii, reverendus pater dominus Paulus de Giszicze episcopus Ploczensis in Poltowsko obiit et ibidem in ecclesia collegiata in Poltowsko est tumulatus. Cui dominus Stiborius de Gosczyenycze canonicus Ploczensis per viam compromissi electus, nobilis de domo Prussorum, successit, a papa Pio secundo
3 Octob. tertia Octobris provisus.
- „ 9 Decembris. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio venerabilis pater dominus magister Paulus de Zathor decretorum doctor, canonicus Cracoviensis, obiit. Qui quadraginta annis officium predicationis in eadem ecclesia Cracoviensi fructuose et assidue gessit. Qui duas ecclesias parochiales videlicet in Golaczovo et in Dzerżasna ex integro a fundamentis inicians, item in Raciborowicze chorum pulcherrimo muro consummavit. Vir celebris et in vulgari sermone ad populum in etate sua nulli secundus.
- 1467 15 Decembris. Anno Domini M quadringentesimo sexagesimo septimo, die Martis, quinta decima Decembris, Iodocus episcopus Wratislaviensis, frater ordinis sancti Iohannis Iherosolimitani, annis decem, mensibus sex in pontificatu exactis, in oppido Nissza moritur et Wratislaviam relatus in ecclesia maiori sepelitur, vir nobilis, doctus et eloquens, de domo Rosarum. Cui per postulacionem canonicam Rudolphus episcopus Lavantinus, apostolice sedis in regno Polonie legatus, succedit, a Paulo papa secundo confirmatus.
- 1468 1 Septembris. Venerabilis dominus Iohannes Rey de Shumsko prepositus sancti Michaelis et canonicus Cracoviensis obiit MCCCCLXVIII.
- 1469 30 Aprilis. Venerandus pater dominus Raphael de Skawina prepositus Kelciensis, canonicus et officialis et interdum et usque ad mortem vicarius in spiritualibus Cracoviensis generalis, de armis Dolyva, corpore mediocris quidem, vir tamen et facundissimus et practicatissimus, defensor intrepidus, pugil egregius atque iusticie ecclesiasticeque immunitatis, pius pater et patronus constantissimus, septuagenarius vel ultra, anno Domini MCCCCLX nono, ultima Aprilis, Cracovie infra processionem cum fidei optimis signis mortuus. In ipsa ecclesia ex opposito¹ fere capelle beati Iohannis baptiste versus altare annunciacionis virginis Marie,

¹) Biel. exornato.

sub lapide marmorato, desuper et cruciato in Domino requiescit, baiulacione dominica supra ostium chori affixa, perque dominum suffraganeum Craccoviensem Pau[lum]¹ benedicta et XL diebus indulgenciarum donata epithafigiatus.

1480 8 Mai. Dominus Iohannes, dictus Wasny², canonicus Cracoviensis, benefactor vicariorum, obiit sub anno Domini MCCCCLXXX³.

1491 6 Ianuarii. Katherina uxor Petri Safranecz dapiferi domini regis Polonie, soror nostra, obiit sub anno MCCCXCI. Oretur pro ea.

¹) W rkp. Pau.
mylnie MLXXXVIII.

²) U Biel. mylnie Wacay.

³) W rękopisie mylnie MLXXX, u Biel.

ANNALIUM POLONORUM FRAGMENTUM.

WYDAŁ

Dr. WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

Na okładce wydania Miechowity »Chronicon Polonorum« z r. 1521, będącego własnością biblioteki Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie, znajduje się fragment roczników polskich obejmujący lata 965—1013. Wypisano go tam krótko po wydaniu i oprawie kroniki, jak tego charakter pisma dowodzi. Rocznik ten wprawdzie nie zawiera nic nowego, jest jednak o tyle ciekawy, że przedstawia inny nieco tekst rocznika kamienieckiego, który również fragmentarycznie tylko i w przerobieniu się przechował.

- 965 Anno Dominice incarnationis noningentesimo sexagesimo quinto, Ioanne XIII
19 Marca sedi apostolice presulente, domina Dubrovka filia ducis Boemie venit ad Me-
conem dominica palmarum causa matrimonii cum eo contrahendi, quam viri
magnifici et religiosi sunt secuti.
- 966 Anno DCCCCLXVI Mezco dux baptisatur cum suis omnibus et suscepit
religionem cristianam.
- 967 Anno DCCCCLXVII Boleslaus Magnus natus est.
- 975 Anno DCCCCLXXV Stephanus rex Ungarie nascitur; eius vita claruit
sanctitate et miraculis.
- 981 DCCCCLXXXI Slawnik pater sancti Adalberti obiit; et [9]87 anno Strces-
987 lava mater ipsius obiit.
- 997 Anno DCCCCLXXXVII passio sancti Adalberti in Prussia peracta, qui
in domo cuiusdam Prutheni baptisati liberaliter receptus divinum frequenter
celebrabat officium. Infelices autem Pruteni estimantes eum maleficiis deser-

vire, quibus velut clade pestifera eorum corpora morbitare aut statum terre eorum subvertere venerit, clamosis vocibus invicem concitati ad locum officii celebrati et peracti accurrerunt et eum arreptum inhumaniter pertractant et capite ipsius sacro absciso, corpus eius frustratim incidentes in quadam arbore densa suspendunt, ad spectaculum transeuntibus illud exponentes; sequente vero die hospes eius, membris ipsius cum capite collectis, in loco secreto abscondit.

Anno M^otercio quinque fratres heremite in Polonia martirio coronantur
pridie idus Novembris.

1003

12 Listopada

M^o XIII Mesco filius Boleslai duxit uxorem sororem imperatoris Ottonis tercii.

1013

INDICEM NOMINUM
QUÆ OCCURRUNT IN VI. VOLUME
MONUMENTORUM POLONIÆ
ADIUNXIT
GUILIELMUS BRUCHNALSKI

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS

500 MADISON AVENUE, NEW YORK 17, N. Y.

1964

LIBRARY OF THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

A.

Abdon 590 Abraham Gregorii de Cracovia, vicarius Cracoviensis 660 Abraham, vicarius et vicecustos Cracoviensis 656 Achatius vide Czema Achilles 226 Accon (Acconensis) civitas 291, 352 s. Adalbertus 391, 394, 398, 404, 406, 413, 587, 599, 624, 649, 678 Adam vide de Cracovia, Meczslaus, Opatovius Adam Adrianus, abbas Olivensis 382 Adriaticus sinus 194, 227 Aegeum mare 103, 189 Aegyptii 245 Aesculapius 245 Africa 204 Agnes vide de Casimiria Agnes s. Agnetis moniales extra muros Cracoviae 489 Agneta, filia Bernhardi de Wszoczce 524 Agria 42, 86, 88 Agriensis episcopus 58, 73, 74, 92, 151, 154—156 Agriensis 89, 92, 93, 96, 102 Alamania, Alamani vide Alemania, Alemanni Alani montes 21 Alba Regalis 42, 57 Alba 609 Albertus Jastrzambecz (Jastrzamyecz), archiepiscopus et primas Gnesnensis 626, 668, 669. Albertus, canonicus Cracoviensis 650	Albertus Franciscus, cardinalis Florentinus 126 Albertus, commendator in Gdanczk, frater 330 Albertus, dux Austriae et electus Romanorum 24, 669, 675 Albertus, episcopus Plocencis 610 Albertus Baranowski, episcopus Plocensis 618 Albertus, episcopus Posnaniensis 665 Albertus, marchio de Brandenburg 377—380 Albertus Monoculus, Romanorum rex 317 Albertus Romanorum, Hungariae et Bohemiae rex 19, 26, 29, 31, 32, 47, 59, 100, 674 Albertus, Poloniae rex 612 Albertus vide Hagen, Roden Albertus Albertus vide de Clobuczsko, Dobschycze, de Słomniki, de Turba Albertus Albinus Romanus, iurisconsultus, episcopus Plocensis 600 Albis, 179 Alemania 290, 300, 323, 329, 343, 347, 373; de Alemania principes 291; Alemaniae praeceptores 326, 337, 339 Alemanni 674 de Aldenburk Theodericus, frater, magister 333 Aletheus Scytharum rex 227 Alexander, abbas Olivensis 322, 324 Alexander, abbas Claraetumbensis 439 Alexander cardinalis 610 Alexander dux, frater Vladislai, regis Poloniae 661

- Alexander, episcopus Tridentinus 93
 Alexander Macedonus 193, 226, 227, 602
 Alexander papa 603; II papa 600; III papa 484, 602; IV papa 301
 Alexander, rex Polonie 376, 466, 474, 612, 613
 Alexander vide Masovita Alexander
 Alexander vide Vitoldus
 Alexander vide Wyganth
 Alexandri praeceptiones 185
 Alexius sacerdos 522
 Alexius, lector missarum ad s. Annam 524
 Algart 360
 Alibeus 115
 Alicium civitas 229
 Alies 228, 229
 Allant marchio 304
 Almania, Almani vide Alemania, Alemani
 de Alnes Ioannes, iudex terrae Sweczensis et Dyrsoviensis 332
 de Alnes Michael, iudex terrae Sweczensis et Dyrsoviensis 332
 Alpes 396, 397
 Alphonsus dux 616
 Amalechitas 601
 Amoratus, Turcorum imperator 29, 32, 111, 129, 145, 149, 155
 Anacharsis 229
 Ancona 478, 616
 Andreas 84
 s. Andreas 485
 Andreas, episcopus Posnaniensis 611
 Andreas II, Ciołkorum familia, episcopus Plocensis 605
 Andreas III Cricius, episcopus Plocensis 614
 Andreas IV Noskowski, Masovita episcopus Plocensis 615
 Andreas, episcopus Masoviae 650
 Andreas, familiaris Cristophori Szafranecz de Peschkowa skala 507
 Andreas, filius Dobeslai de Olesznicza 669
 Andreas frater 422, 423
 Andreas, heres de Thanczin, palatinus Cracoviensis 653
 Andreas Lyaskary de domo Godzaba, episcopus Posnaniensis 668
 Andreas, palatinus Leopoliensis 461
 Andreas, rex Ciciliae, frater regis Ungariae 343
 Andreas, servitor ecclesie ad s. Annam 527
 Andreas vicarius 654
 Andreas vide de Bnyn, de Canigovo, Gri-fius, de Gorra, de Labissyn, Odrowansz, de Oporow, de Russia, Tanciniensis Andreas.
 Andrzejow 650
 Andrzejoviense monasterium 438
 Angelotus Romanus 599
 Angleria 478
 Anglia 341, 603; Angliae rex 343
 s. Anna 532; s. Annae capella 337; ecclesia 361, 362, 482, 486, 488—502, 504—506, 508—513, 515, 516, 519—522, 524—533; parochia 491, 531; platea in Cracovia 491, 526; ad s. Annam notarius 529, 530; ad s. Annam scholae 514
 Anna, consors Vitoldi 666
 Anna, filia Wilhelmi comitis de Czilo 663
 Anna, regina Poloniae 666
 Anna, uxor domini Ioannis de Tanczyn 663
 Anna, uxor Kazimiri, filia Gedimini Lithvani 651
 Anna vide de Cracovia, de Stanąthky, de Szydłow Anna.
 Antes 228
 s. Antonii cymiterium in Avinione 346
 Antonius frater 424
 Aperiascium 40, 41, 68, 79, 90, 91
 Apia alias Ceres 230
 Aprovianus vide Lucius
 de Aquino vide Thomas

- Ardensele priorissa 364
 Ariminum 403, 478
 Ariopagita Dionyzius 415
 Aristoteles 211
 Armenia 342
 Armenus Stephanus, Nycenensis archiepiscopus 342
 Arnoldus, episcopus Pomisaniensis 349
 Arnoldus, episcopus Posnaniensis 650
 Arnoldus, scholasticus Cracoviensis 654
 Arnoldus vide Hecht
 Arragoniae rex 343
 Arrius 395
 Asia 21, 62, 69, 111, 120, 121, 126, 134, 135, 152, 157, 189, 204, 226, 230
 Asiaticum bellum 136
 Athenaeus 235
 Auctarius 226
 Augustiniani fratres 613
 Augustinus 208
 Augustinus vide de Schewe Augustinus
 Augustus vide Gallienus
 Aurelianus caesar 235
 Aureus Mons 539, 568
 Australis 59, 73, 88
 Austria 26, 50, 59, 68, 73, 80, 81, 88, 100, 303, 309, 659
 Avinion (Avinionia) 345, 346, 538, 580, 607, 652
 Axiacus amnis 21

B.

- Babka Stanislaus, vicarius et altarista ecclesie Cracoviensis 659
 Babilonia 479
 Bachowicz 441
 Badon, plebanus in Hollandia 360
 Baldvinus episcopus 649
 Balga 297—299, 301, 306, 307, 366
 Balke Hermannus, frater, magister provincialis 294, 300
 Balus Hipolytus, eques Melitensis 616
 Baptista Iohannes, nuncius papae 671
 Baran Martinus, vicarius 529
 Baranowski vide Albertus
 Bariczka Martinus, vicarius Cracoviensis 652
 Barczicza 311
 Bardaiovium 85
 Bardeionum civitas 33
 Barłog 452, 456
 Barnewitz, Barnowytz 313, 322, 333
 Barsitza 322
 Bart vide Hermannus Bart
 Bartenses 299
 Bartensis terra 299, 300
 Bartensteyn castrum 300
 Bartoldus Bartossii, vicarius et signator 657
 s. Bartholomaei ecclesia 455, 458, 460, 464, 465
 Bartholomaeus, abbas Olivensis 382
 Bartholomaeus, abbas Claretumbae, de Kazimiria nacione, Remir cognomento 469
 Bartholomaeus abbas 470
 Bartholomaeus, autor libri »de proprietatibus rerum« 587
 Bartholomaeus, magister, dr. iuris, canonicus, plebanus ad s. Annam 526, 527
 Bartholomaeus, plebanus in Clobuczsko 668, 670
 Bartholomaeus vicarius 660
 Bartholomaeus vide de Kawior, de Żnyn Bartholomaeus
 Bartossius, vide Bartholdus
 Barti gentes 297
 Bartko, rector ecclesiae s. Michaelis de Rupella 659

- Bartones gentes 338
 Basiliensis synodus (concilium) 93, 457, 458, 670, 671
 Batta oppidum 75
 Bavaria 475
 Bavari 665
 Bavarus 343
 de Bayszen Gabriel 674
 de Bayszen Georgius, palatinus Marienburgensis 382
 de Bayszen Iohannes 674
 Beata filia Demetrii 667
 Beata filia Marcissi de Borowno 670
 Bela struga rivulus 315, 317
 Belgradum 60, 67, 68, 72, 101, 118
 de Belsko Stiborius, archidiaconus et officialis Plocensis 642
 Belzensis districtus 637
 Beno alias Nogoya 664
 s. Benedictus, legislator ordinis Cisterciensis 388—391, 393—398, 401—409, 411, 412, 415—419, 422, 425, 427, 428, 434, 436
 s. Benedicti ordinis conventus in Lubens 578
 s. Benedicti ordo 588, 602; regula 461
 Benedictus, Strigoniensis archiepiscopus 42
 Benedictus magister 650
 Benedictus papa 580; VI papa 599; IX papa 600
 Benedictus Polonus, monachus 599
 Beneventum 389
 Benignus 392
 Bentlergasz, Gedani platea 362
 s. Bernhardi capella 470, 471; ecclesia 475, 505
 Bernhardinorum ecclesia 256
 s. Bernhardus 434, 449, 469
 Bernhardus, abbas Olivensis 363
 Bernhardus, frater ex ordine Praedicatorum, Masovita, episcopus Plocensis 607, 608
 Bernhardus vide de Bethym, de Czyneberg, Karszy, Wszocze Bernhardus
 de Bernheim Theodoricus, frater 301
 Beroldt Andreas 575
 Bertholdus, canonicus ecclesiae Pomisaniensis, episcopus ibidem 325
 Berzud, rex Turcorum 662
 Besiga Nicolaus, abbas, frater ordinis Cisterciensis in cenobio dicto Wanchaczko, dioecesis Cracoviensis 588
 Bessi 229
 de Bethym Bernhardus, frater 336
 Beyrsburk dux 333
 Beyerse Henricus 322
 Biała vide Byala
 Bidgoszcza, civitas 634
 Bidinum 143
 Biecz vide Byecz
 de Bilina Craszka Iohannes 673
 Biliński vide Ioannes VI, episcopus Plocensis
 Biskupice pagus 602
 Bistonia palus 143, 189
 Bithynia 127, 235
 de Blandzkow Stephanus 360
 Blasius, vicarius Cracoviensis 657
 Blasius vide de Casimiria Blasius
 de Blaszeyowicze Nicolaus, episcopus Premisliensis 673
 de Blogye Iacobus 481
 de Blogie Iohannes Nicolai, clericus 515
 de Bnyn Andreas de Lyodzja 669
 de Bnyn Ieronymus, filius palatini 523
 de Bnyn Mathias, palatinus Posnaniensis 523
 de Bnino Petrus, episcopus Vladislaviensis 19
 de Bnino Petrus 38
 Bobritius Lesco 39, 41, 50, 51, 149, 154, 156
 Bochnia (Bochna, Bochnya) 442, 443, 446, 448, 450, 452, 453, 455, 500, 512, 605; Bochnensis zuppa 464

- de Bochnia Martinus, vicarius 528
 Boemia, Boemi vide Bohemia, Bohemi
 Bodzanta, episcopus Cracoviensis 653
 Bodzanta, archiepiscopus Gnesnensis 626,
 658—660
 Bogdanus praepositus 649
 Bogel Stanislaus, canonicus Plocensis 642
 Bogetini generatio 298
 Bogiczyn 439
 Bogucino 442
 Boguzaus miles 318
 Bohemia 22, 26, 29, 50, 61, 73, 81;
 104, 317, 358, 405, 406, 571, 651,
 Bohemiae dux 678; regnum 206, 317;
 reges 333, 470
 Bohemi, Bohemus 24, 59, 73, 80, 82,
 83, 85, 86, 88, 91, 93, 101, 123,
 162 215, 317, 356, 587, 588, 665,
 674; Bohemica bella 206
 Bolco, Teschinensis dux 456
 Boleslaus Altus, dux 578
 Boleslaus, Cracoviensis et Sandomiriensis
 dux 440
 Boleslaus Curvus 561, 577
 Boleslaus, filius ducis Casimiri 649
 Boleslaus, filius Conradi 293
 Boleslaus, Legnicensis dux 563, 579
 Boleslaus, Legnicensis et Bregensis dux 557
 Boleslaus, Masoviae dux 35, 37, 607, 611
 Boleslaus, Opoliae dux 122
 Boleslaus dux, princeps 141, 142, 602,
 rex 623
 Boleslaus I Magnus (Chabry, Chrobry) Po-
 loniae rex 397, 401, 406, 407, 410,
 412, 423, 599, 624, 649, 678
 Boleslaus II, Poloniae rex, interfector sancti
 Stanislai 600, 624
 Boleslaus III Crivoustus, rex 602, 624,
 649
 Boleslaus IV Crispus, rex 603
 Boleslaus V Pudicus 232, 233, 438—440
 Bolesta, Viznensis castellanus 602
 Bolezlaus, Bolezlavus vide Boleslaus
 Bombardista Iohannes de Leopoli 520
 Bona regina Poloniae 615
 Bondini montes 21
 Bonifacius vide Bruno
 Bonifacius 457, 610
 Bonifacius VIII papa 348, 606
 Bonifacius IX papa 375, 609
 Bononia 184, 538; bononiensis academia
 (bononiensia studia) 538, 569, 616;
 civitas 476
 de Bonsdorf Otto, frater, magnus commen-
 dator 330
 Borcow 453
 Boreslaus, prior heremi in Swornogatz 316
 Borizszus, dux Lithwanie 658
 de Borowno Marcissus 670
 Borysthenes fluvius 21
 Bossina 22, 23, 45; Bossinae reges 44, 68
 Bossinenses 44, 45
 Bosporana origo 245
 Bosporanus 244, 245
 Bosporus 244
 Boxa vide de Tursko Marcius
 Brachowa Katherina de Mystrzowycze 522
 de Brandenburg marchio 305
 de Brandenburg marchio vide Albertus,
 Otto, Sigismundus, Woldemirus
 Brandenburgus 378
 Bregensis dictictus 576
 de Brema cives 291
 de Brese Iohannes 655
 de Brest Iohannes, canonicus Cracovien-
 sis 655
 de Bresco Nicolaus, abbas 455
 Bresnov 335
 Briger Nicolaus 454
 Briscia 478
 Brist, civitas 330
 Brocensis ecclesia 615
 Brodnycza, civitas et castrum 635
 Brodnicensis arx 614

- Bronisii Michael, canonicus Cracoviensis 659
 de Bronswalde Gerhardus, frater, prior 336
 Brozovitia 90, 91
 Bruno, Moraviae episcopus 307
 Bruno, episcopus dictus Bonifacius 388
 Brunsberga 378
 Brunysberg castrum 300
 Brzeszcze Ruthenicum 639
 de Brzeziny Stanislaus, magister, s. Theologie professor, canonicus s. Floriani 519
 Brzeznicza pagus 605
 Brzozowo oppidum 672
 de Buchholcz Henricus, commendator de Ginewa 325
 Buczaccki vide Jacobus II episcopus Plocensis
 Buda 23, 24, 30, 41, 44, 46, 51, 55, 57, 68, 73, 75, 80, 81, 84, 88, 100, 103, 104, 118, 122. 124
 Bulgara mulier vide Fecusa
 Bulgaria 22, 27, 63, 64, 104, 105, 109, 130, 131, 140, 143, 671
 Bulgari 109, 148
 Burgenses 354
 Burgundia 132
 Burgundus 131, 145, 146
 Burhawszyn 475
 Buscianus Theodericus 38
 Buscovense monasterium Praemonstratensium 603
 Butiri mons 304
 Byala fluvius 524
 Byecz 463
 de Byecz vide Petrus III abbas
 Byczynensis districtus 539, 568
 Byskupek Petrus 668
 Byssekir villa 315, 317
 Bystin castrum 327
 Bytinensis districtus 539, 568
 Bytom 443
 Byzantii 235

C, Ch, Cz.

- Caesarinus Iulianus, cardinalis 94
 Celtae 244
 Celtoscythae 244
 Celtus 226
 Censorini 235, 236
 Cerdonum platea 491
 Ceres vide Apia
 Cernensis dapifer 611
 Chalcedon 95
 Chalcedonense consilium 95
 Charondae leges 194, 195
 Chelm 673
 Chelmensis cathedra 614
 Chelmensis ecclesia 673
 Chelmensis episcopus 247
 Chelmensis terra 674
 de Chelm Hanco 450
 Chersinicus fluvius 21
 Chersonesus Thracius 149
 Chesmarcum 39, 40, 41, 81 — 83
 de Chmielik Sethegius, cantor Visliciensis et canonicus Cracoviensis 660
 Chodcovo, rus episcopiae Plocensis 612
 Choieński vide Iohannes V, episcopus Plocensis
 Choynicza oppidum 674
 de Choleva Iohannes 673
 Choryn 344
 Chotel 603
 Chranstowski vide Ioannes, Petrus Chranstowski
 Christianus ordinis Cisterciensis, primus Culmensis episcopus 293
 Christophorus, presbiter 423

- Christophorus vide Koleder, Schaffranetz
 Christophorus
 Chroppi villa 649
 Cicilia 345
 Czilia 663
 Ciliae (Czilie) comes 24, 33, 42, 49, 50,
 55, 56, 68, 100, 666
 Ciołek vide Erasmus Ciołek
 Czyolek vide Stanislaus Czyolek
 Czyolkonum domus 669
 Ciolkorum familia vide Andreas II
 Cimbri 244
 Cimmericus aut Bosporus 244
 Cirznychow villa 661
 Cisena 478
 Cisovensio Ioannes 30, 35, 36, 38
 Cystercii ordo 461
 Cystercium 466, 473
 Cisterciensis ordo 293, 316, 333, 434, 435,
 436—7, 458, 459, 462, 470, 475,
 572, 573, 588
 Cistercienses fratres 442
 Cyabrus amnis 109, 188
 Cyborius Czyborowicz de Selestrin 360
 Cyclops 226
 Ciprianus, episcopus Lubenensis 545, 562,
 568
 Ciprianus, episcopus Vratislaviensis 559,
 578; olim episcopus Lubenensis 568
 Cyprium litus 195
 Cyprius 195
 Cyprus 192
 Cyrizlaus, episcopus Vratislaviensis 562
 Czamborius frater 304
 Czancir castrum 304
 Czansthochowa 488
 Czechynyc villa 636
 Czema Achatius, Gedanensis castellanus
 382
 Czeslyna Anna de sub castro 505
 Czipsiensis terra 667
 Czudecz oppidum 510
 de Czwicliano Ioannes, Capitaneus Belzensis
 635
 Czyeschyanowszky Nicolaus nobilis 524
 de Czyneberg Bernardus 367
 Czyrzyn 438, 439, 441, 442, 455
 Czyryny 488

D.

- Dacia 22, 194, 235
 Daerta 226
 Dakan Michael, frater conversus, grangia-
 rus Grabinensis 370
 Dalmatia 74, 78, 194, 226, 228, 587;
 Dalmacie regnum 587
 Dalmati 587
 Dalmatica regio 228
 de Dambno vide de Dębno
 Dambrowa 442
 Dambrowka doctor 183, 465
 Dambrowka scultetia 440, 441, 443, 444,
 452, 456, 458, 678
 Dambzensky 468
 Dania 616
 Dani 588
 Daniel, canonicus Cracoviensis 653
 Daniel propheta 479
 Danubiolus 199, 215
 Danubius 22, 23, 43, 50, 60, 104, 105,
 109, 143, 144, 147, 161, 162, 190,
 226, 235, 587
 Dardania 23
 Dardanus 226
 Darebii 226
 Darsollub 333
 Dasareta 226
 Dasentae 226

- David, canonicus Plocensis 644
David, commendator 322, 323, 325, 326
Dembnigenae 234, 238, 249
de Dembno vide de Dębno
Dembyenszky vide de Dębno
Demetrius, episcopus et cardinalis Strigonensis 657, 658
Demetrius, filius Dobeslai de Oleschnicza 669
Demetrius, regni Polonie marschalcus 667
Demetrius vide de Goray Demetrius
Deombrotus, filius Theris 229 — 232
Dersavia 379
Derslaus Ritifianus, capitaneus Lublinensis 37
Derslaus, prepositus Wysliciensis, canonicus ac cancellarius Cracoviensis 657
Derslaus, scholasticus Vladislaviensis et canonicus Cracoviensis 666
Derslaus vide Lubnicza, de Rythvyany, Wlostowski Derslaus
Dexippus Atheniensis 235
de Dębno Sbigneus, archiepiscopus et primas Gnesnensis 225
de Dębno Iacobus castellanus et capitaneus Cracoviensis 467, 468, 470
de Dębno familia 231
de Dębno Petrus 232
de Dębno vide Wincentius Koth
Dionisius archiepiscopus 39
Dithardus abbas 359
Dirsaviensis districtus 376
Dyrsoviensis terra 332
Dirsavia vide Dersavia
Dischlergasz platea 377
Dlubina 438
Dlubna fluvius 445
Dlugossius Ioannes, canonicus Cracoviensis 592, 599, 601, 610, 623, 670, 672, 675
Dlugossius, senior custos Wysliciensis 670
Dlugossius, heres de Nyedzyelsko 670
Dlugosch vide Dlugosius
Dlugos (Dlugosus) vide Dlugosius
Dobeslaus 668
Dobeslaus, episcopus Plocensis 608, 609
Dobeslaus filius Sbignei 238
Dobeslaus vide de Oleschnicza Dobeslaus
de Dobra Ninogneus Strzeskonis, cantor Vislicensis 668
Dobrinenses 247
Dobrinensis terra 328, 609
Dobryn castrum 292
Dobrzin 624
Dobrochna uxor, Griffonum familia 239
Dobrochna vide de Rosznau
Dobrogostius vide Ostrorogeus
Dobrzyków 517, 518
de Dobrzykow Nicolaus, iudex terrae Plocensis 517
Dobschicze (Dopschicze) 439, 443, 444, 445, 446, 454, 455, 457 oppidum 501
de Dobschycze Albertus 501
Dolanga 642
de Dolanga vide Nicolaus Lyaszoczsky
a Dolen Conradus 366
Dolengarum contribulis vide Masovita
Dołęga vide Dolanga, Dolenga
Doliva vide Iohannes
Doliva vide Iohannes Sleydz, episcopus Premisliensis
Doliva vide Philippus episcopus Plocensis
de Dolywa vide Wincentius Koth de Dam-bno, archiepiscopus Gnesnensis
Domatow 333
Dominicanes 610
S. Dominici Gedani ecclesia 372
Dominicus, abbas Claretumbe 457, 458
Dominicus, vicarius et vicecustos Cracoviensis 654
Dominicus vide de Swarosyn Dominicus
Domitianus 235
Donin vide de Scrzyn Donin
Dorbeke dominus 362

<p>Dracula Vladislaus, Valachiae princeps 144, 145, 146
 de Drasin Stanislaus vitriator 655
 Drevicius Mathias 613
 Drogyna 444
 Droicinum 35
 Drohicinum 141
 Druidae 244
 Drusilla 178
 Drzewyczsky Clemens 665
 Drywancza 328, 330</p> | <p>Dubrovka vide Dambrowka
 Dunin Volski vide Petrus VII, episcopus Plocensis
 Dur Franciscus, canonicus Cracoviensis 652
 Dusmer Henricus, frater, magister generalis 349
 Duster Ioannes, praepositus Vratislaviensis 564
 Dczerasna villa 654, 676
 Dzirgow castrum 604
 Dzyslawicze 442, 446</p> |
|---|--|

E.

<p>Eberhardus, abbas de Polplyn (Poplyn, poplynensis) 334, 335, 349
 Eckerssdorf 581
 Ederer vide Nicolaus III abbas Ederer
 Edvigis vide Hedvigis
 Elbinga, Elbingum, Elbyang, 297, 379, 674
 Elbingenses 368
 Elbingus 313, 335, 355
 Elbyang vide Elbinga
 de Elgoth Iohannes de domo Wyenyewa, scholasticus et canonicus Cracoviensis 673
 Elizabeth 658, 663
 Elizabeth, regina Ungarie et Polonie 449
 Elizabeth, nata Alberti, regis Hungarie et Bohemie 674
 Elizabeth, filia Alberti ducis Austrie 675
 Elizabeth vide Granowska Elisabeth, regina Poloniae
 Elizabeth vide de Valbram Elisabeth
 Eleusch 502
 Emericus Amalus, Gotorum rex 227
 Emericus Marcellus 26
 Engelsberk 339, 340
 Engelsburgum 362</p> | <p>Engilbertus, abbas Claretumbe 441
 Ephesinum consilium 95
 Ephesus 95
 Epicurus 211, 212
 Erasmus Ciołek, episcopus Plocensis 613, 643, 644
 Erfordia 458
 de Erlichhausen Conradus, magister 364, 365
 de Erlichhausen Lodovicus, magister 365, 369
 Ernestus archidux 616
 Erodotos vide Herodotus
 Etruscus vide Paschalis
 Eugenius 93, 94, 95, 96
 Eugenius, papa 120, 184, 449; IV papa 249, 610, 671, 672
 Europa 20, 21, 62, 63, 69, 71, 110, 120, 121, 132, 134, 135, 136, 139, 149, 152, 157, 158, 189, 244
 Eustachius, notarius civitatis Cracoviensis 485
 Euthiches 95
 Euxinum mare 21, 23, 147
 Eystones gentes 338
 Ezibon Nicolaus, miles 331</p> |
|--|--|

F.

- Fabianus dr., canonicus Vratislaviensis, collator contributionis 565
 Fabianus vide de Cleparz Fabianus
 Falko Stephanus, doctor medicinae et Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae approbatus physicus 376
 Fannia 39, 216
 Fannia vide Lesco
 Fanniella 178, 205
 Fanniolla vide Fanniella
 Fecusa, mulier Bulgara 146
 Felix 93
 Felix V papa 249, 672
 Ferdinandus imperator 614
 Ferraria 478, 616
 Finkenblok Iacobus 380
 Firmanus, episcopus legatus 314
 Fischergasz, Gedani platea 367
 Florentia 60, 184, 616, 663
 Florentini 184
 Florentinum 143
 s. Floriani praepositus 445
 s. Florianus (ecclesia Cracoviensis) 519
 Florianus, episcopus Cracoviensis 653, 656
 Florianus de Koscielec, nobilis Polonus, episcopus Plocensis 607
 Florianus vide de Koscielec Florianus
 Francia 341, 342
 Francie rex 343
 s. Francisci ecclesia Gedani 375
 b. Francisci regulam observantes 210
 s. Francisci religiosi 380
 Franciscus cardinalis 134, 139, 141, 149
 Franciscus, episcopus Vratislaviensis vide Franco, Swantko
 Franciscus, vicarius et altarista Cracoviensis 662
 Franciscus, dictus Dur, canonicus Cracoviensis 652
 Franciscus vide de Orzek, Rugenege, Woyczdorf Franciscus
 Franco banus 151, 154, 155, 156, 159
 Franco, episcopus Vratislaviensis 545, 555, 562, 578
 Franckfordia 378
 Francofortum 613
 Frauengass, platea vulgo dicta 377
 de Freystad vide Henricus
 Fredericus vide Fridericus
 Fridericus, archiepiscopus Gnesnensis 474
 Fridericus cardinalis 474
 Fridericus, Ciliae comes 41
 Fridericus, Austriae dux 291, 321
 Fridericus, Saxoniae dux, magister generalis 374
 Fridericus, de Suevia dux 290
 Fridericus, episcopus Cracoviensis 474
 Fridericus imperator 59, 80, 81, 100, 292, 611
 Fridericus III caesar 613
 Fridericus, magister generalis 377
 Frisones 344
 Fristarsky Nicolaus 42, 75
 de Fulby Stanislaus, notarius 522
 Fulco, archiepiscopus Gnesnensis 650
 Fulco, episcopus Cracoviensis 649
 Fulco vide Pelca
 Funarius vide Gratianus
 Fursta fluvius 21

G.

- Gabryel vide de Bayszen
 Galata 150
 Galatea 226
 Galerius 81
 Gallia 71
 Galli 132, 204, 244
 Gallica origo 244
 Gallienus Augustus 235
 Gallus Martinus 600
 Gallus filius Stanislai Naroszny de Radymno 527
 Gallus 226
 de Gambicze Clemens, magister collegiatus collegi artistarum 493
 de Gamratis vide Petrus
 Gara Iohannes 191
 Gara Ladislaus banus 39, 40, 46, 56, 73, 75, 77, 78, 80
 de Garbow Martinus Zawischi 671
 de Gardlicza Ioannes, canonicus Cracoviensis 656
 Gardolfus, episcopus Halverstadensis et episcopus Cricensis 290
 Gassava Iacobus, vicarius et altarista 657
 s. Gaudencius 403
 de Gawrony Nicolaus 522
 Gazalina domina 473
 Gdancz, Gdanczk, Gdantzig, Gdansk vide Gedanum
 de Gdow ecclesia 663
 Geboltow (Gebeltow) 445, 452
 Geburg Mathias, notarius 521
 Gedane Michael, Olivae abbas 374
 Gedanum (Gedanensis civitas) 310, 315, 318, 322, 324, 325, 334, 342, 354, 356, 357, 366, 375, 379, 381, 674;
 Gedanus 362, 363, 364, 365, 369, 376, 379, 380, 382; Gedanenses 363, 366, 367, 368, 376, 380, 381; Gedanensis arx 362, 365; Gdanze castrum 319, 333, 368; Gdanenses cives 317, 365, 373; Gedanensis commendator 362; consules 364, 368; Gedani ecclesia: s. Dominici 372; s. Francisci 375; Gedanensia horrea 363; Gedani antiquum (vetus) oppidum 370, 371, 377; Gedanenses piscatores 372; Gedani platea: Bentlergasz 362; Fischergasz 367; Gedani senatus 381
 Gedco, episcopus Cracoviensis 649
 Gedeminus Litvanus 651;
 Georgica 181
 s. Georgii martyris brachium 566, 576
 s. Georgii ecclesia 367
 Georgius, dux Lythoanorum 658
 Georgius, praeceptor mansionariorum s. Marie capelle 658
 Georgius, vicarius Cracoviensis 656
 Georgius vide de Bayszen, Krokow, Rottegisser de Sambor, Stemberg, Stolzefut, Sylvanus Georgius
 Gerhardus, abbas Claretumbe 438, 439
 Gerhardus vide de Bronswalde, de Stegyn
 Gerhardus
 Gerlacus, advocatus Bochnensis 446
 Gerlacus vide Ioannes Gerlaci
 Germania 22, 71, 93, 179, 193, 204, 232, 240, 347, 378, 398, 587, 617;
 Germaniae principes 378; Germani 116, 234, 378, 379, 588; Germanicus exercitus 379
 Germow villa 306
 Geroslaus, archiepiscopus Gnesnensis 327
 Getae 226
 Gethca Nicolaus, vicarius Cracoviensis 661
 Giedka vide Goslaus
 Ginewa 313, 314; Ginewensis terra 340
 de Giszicze vide Paulus
 Gitze villula 371

- Giziczki vide Paulus Cracoviensis ac Plocensis scholasticus, episcopus Plocensis
 de Giszicze vide Paulus de Giszicze
 Glewów 440
 Glewów maior, villa 443
 Glewów minor, villa 443
 Głębokie lacus 376
 Glogovia 561, 563; Glogoviae ecclesia 561; maioris collegium 577; capitulum 565
 de Gnatoŭice vide Pawłowski de Gnatoŭice, vide Stanislaus II
 Gnesna 610, 624; Gnesnensis archiepiscopus 246, 249, 253, 326, 337, 356, 591, 603; Gnesnensis dioecesis 515, 603; ecclesia 582, 607, 653, 660, 672; sedes 660, 673
 de Gnezne Samuel, notarius 510
 Gnurus, pater Gratiani 229
 de Godzaba vide Andreas Lyaskary
 Godzambiarum familia vide Gozambiorum
 Golaczovo villa 676
 Goleza villa 659
 Goliczów 326, 335
 Golubensis commendator 341
 Gonancz terra et dominium 633
 Gonancz 640
 de Goray Demetrius, regni Polonie marschalcus 663
 Gorensis districtus 565
 Gorenses grossi 565
 Gorensis Lucas 38, 61
 de Gorka Mathias alias Slyzases, doctor 472
 de Gorra Andreas, magister 489
 Gorsky Stanislaus, civis Cracoviensis 532
 Gorzicze (Gorzicz) villa 655, 657
 de Gorzków Laurencius Andree, baccalarius iuris 662
 de Gosczyenyce vide Stiborius, episcopus Plocensis
 Goslaus (Cromero Gedeon) vulgo Giedka, de Grifonum prosapia, scholasticus et episcopus Plocensis 603
 Goslaus II equestri Grifonum familia, episcopus Plocensis 606
 Goslavicze villa 668
 Gosvynus abbas Colbacensis, visitator 349
 Gothi 27, 227, 588
 de Gotków Martinus, magister, notarius 492, 496
 Govorco vide Nicolaus, custos Cracoviensis
 Gozambiorum familia vide Lupus
 de Gozdava Simon, Polonus, Plocensis ecclesie archidiaconus et episcopus 601
 Gracchus Romanus 193
 Graecia 71, 178, 229, 345
 Graeci 94, 121, 135, 145, 148, 229, 244, 245; scriptores 230
 Graecorum ritus 587
 Graecus 134, 135
 Graecus imperator 139, 141
 Granowska Elizabeth, regina Poloniae 666
 Gransov 310
 Gransyn 317
 Gratianus cogn. Funarius, filius Gnuri, tribunus militum et praetor 229
 Graywi 642
 Grebow oppidum 503
 de Grebow Margaretha 503
 Grębyn curia 322, 340
 Gregorius, abbas Olivensis 376, 379
 Gregorius Sanoceus, Leopoliensis archiepiscopus 67, 78, 108, 132, 136, 162, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 187—193, 195—198, 200, 206, 210
 Gregorius, cantor Opatoviensis et canonicus Cracoviensis 663
 Gregorius papa 479; beatus papa 477; VII papa 443; IX papa 604, 605; XI papa 608; XIII papa 616
 Gregorius vide de Cleparz, de Cracovia, de Mydlnyk, Stoleczufut, de Tarnów
 Gregorius
 Grifius Andreas, nuncupatus Cracoviensis, Plocensis episcopus 605

Griffonum familia vide Dobrochna
 de Griffonum prosapia vide Goslaus
 Grosse Bartholomaeus, consul civitatis Gedanensis 362
 Grotko vide Ioannes episcopus Cracoviensis
 Grothkow castrum et oppidum 557
 Grotkoviensis ducatus 557, 570
 Gruscinensis Iohannes 141
 Gruszczinsky vide Ioannes, episcopus Wladi-slaviensis

Grzyffinyky domus 456
 Guilhelmus, Mutinensis episcopus 301
 de Gulcevo Nicolaus, archicantor, episcopus Plocensis 608
 Gumnino 642
 Guntherus 604
 Guntherus, episcopus Plocensis 604
 Guntherus de Swarczbuk, frater 319
 Gvastillano, cardinalis, Anconae gubernator 616
 Gyvotis serpens 245

H.

Habdanciorum origo 614
 Hadrianus, vide Haelius
 Hadrianus VI papa 613
 Hadrianopolis 151
 Haelius Hadrianus, praefectus inferiori Mysiae 235
 Haemus mons 23, 109, 143, 147, 149, 188, 189
 Hagelsberg mons 380
 Hagen Albertus 366
 Hammer Ioannes 564
 Hanca, institrix, uxor Iurziconis 654
 Hanco vide de Chelm, de Prandoczyn Hanco
 Hannibal, custos 649
 Hartlippus, abbas Claretumbe 439, 440
 Haymo (Heymo), episcopus Vratislaviensis 545, 547, 550, 558, 561, 567; comes Hulsanae et episcopus Vratislaviensis 577
 Hebraei 209, 601
 Hebrus amnis 189
 Hecht Arnoldus, consul civitatis Gedanensis 362
 Hedvigis sancta 650
 Hedvigis, filia Lodovici, regis Ungarie et Polonie 656, 658; regina Polonie 659, 660, 662, 663

Hedvigis ancilla 528
 Hedvigis vide de Pylcza Hedvigis
 Heilsberg (Heilsberga), castrum 300, 378, 379
 Heinrichow monasterium 440, 442, 572, 578; claustrum 559
 Henricus vide Henricus
 Hela 366
 Hellespontus 103, 120, 126, 131, 134, 135, 139, 143, 145, 149, 189
 Hendrevera Laurentius, praefectus arcis 41, 42
 Henricus, abbas Claretumbe 438
 Henricus, abbas Olivae 367
 Henricus Koning, canonicus, abbas Olivae 365
 Henricus, archiepiscopus Gnesnensis 650
 Henricus de Buchholcz, commendator de Ginewa 325
 Henricus Ruthenus, frater, magnus commendator 436
 Henricus dictus Stange, frater, commendator de Hirsburg 306
 Henricus dominus 368
 Henricus dux 568
 Henricus, dux de Brunswik 290
 Henricus, dux Cracoviensis et Slezie 438, 650

- Henricus, dux de Freystad 565
 Henricus, Semoviti ducis Masovie filius, episcopus Plocensis 609
 Henricus, dux de Slezia 437
 Henricus, cum barba (Barbatus), dux Vratislaviensis 559, 650
 Henricus, episcopus Wladislaviensis, dux Slezie, dominus Lignicensis 591
 Henricus de Wirbna, episcopus Vratislaviensis 564, 569, 579
 Henricus Dusmer, frater, magister generalis 349
 Henricus de Plauen, magister generalis 362
 Henricus Rechenberger, magister generalis 372
 Henricus Reuse de Plauen, magister generalis 369
 Henricus de Richtenberg, magister generalis 369
 Henricus Walbote, magister ordinis 291
 Henricus de Wildenburg, frater, magister provincialis 325, 326
 Henricus, magister generalis ordinis s. Marie Theutonicorum, princeps et consiliarius regni Polonie 372, 591
 Henricus, Misnensis marchio 296
 Henricus, Gneznae metropolitanus 603
 Henricus IV, cognominatus Probus 379
 Henricus, quidam Theutonicus 487
 Henricus vide Renekeu, de Schenigen Henricus
 Hermannus, abbas Claretumbe 440
 Hermannus dictus Balke, frater 294
 Hermannus Bart, frater 291
 Hermannus, canonicus Cracoviensis, prepositus s. Floriani, procurator regis 652
 Hermannus, frater, commendator de Elbingo 330
 Hermannus, episcopus Warmiensis 338
 Hermannus, frater 296
 Hermannus de Zalcza, frater, magister 292—294, 300
 Hermannus, Culmensis prepositus 325
 Hermannus dictus Petrus, vicarius Cracoviensis 654
 Hermannus vide Matha
 Herodotus 230, 588
 Hersch Anna, coniunx lutifiguli 499
 Heruli 227
 Hetruscus vide Etruscus
 Heymo vide Haymo
 Heynrichow vide Heinrichow
 Heynricus vide Henricus
 Hieronymus 208
 Hieronymus vide Ieronymus
 Hierosolymitani milites 378
 Hyerosolima 94
 b. Hildegardis 348
 Hincō vide Ianussius, canonicus Plocensis
 Hirdle 640
 Hirsegnyn molendinum 332
 Hispania 71, 204, 345
 b. Hiacyntus, ordinis praedicatorum 604
 Hollandia 360
 de Hollandia comes 338, 344
 Hollandi 363, 365
 Holchssadel Ludeke 377
 Honorius III papa 292
 Honorius, Romanus papa 604
 Hostricza 311
 de Hugwitz Ulricus, frater 331
 Hungaria 19, 22, 23, 25—27, 30, 32—37, 39, 40, 42, 45, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 67—70, 72, 80, 81, 98, 100—103, 125, 126, 128, 130, 131, 141, 142, 147, 162, 191, 197, 198, 213, 215, 248, 249, 328, 656—658
 Hungariae barones 666; corona 100; optimates 24; regnum 31, 55, 69, 187, 216, 226, 256; rex 45, 58, 334, 338, 343, 470, 633, 653; regis milites 665
 Hungari 19, 22, 24, 25, 29, 31—33, 35, 36, 41, 52, 59, 65, 67, 68, 73, 80,

- 84—86, 88, 93, 96—99, 102, 116, 120, 122, 124, 127, 131, 140, 148, 151, 154, 196—198, 288, 404, 655, 671; Hungarorum exercitus 626, 657; floreni 583, 584; legati 36; primores 40; terra 424
- Hungaria res 25, 29, 33, 67
- Huniadianus 25, 50, 54, 75—78, 99, 101, 102, 107—112, 115, 118, 124, 128, 129, 131, 136, 138, 140, 148, 151, 153, 156—158, 162
- de Huniad Ioannes 44, 190; Hungarie gubernator 671
- Hunyrianus Nicolaus, Transilvanie dux 78
- Hussitani haeretici 363
- Hussiti 358
- Hyperborei 21
- Hyrberg Petrus 462
- Hyrberg 539, 568
- Hystria vide Istria
- Hystula vide Vistula

I, J.

- Iasde alias Iupiter 230
- Iagalo, Iagelo, Iagello, Iagelno, Iagelus, vide Iagiello
- Iagiello 360, 659; dux (princeps) Lithuaniae 658, 661; heres Russiae 661; Poloniae rex 362, 668; vide Vladislaus Iagiello
- b. Iacobi cimiterium 319, 357
- b. Iacobi ecclesia 538
- b. Iacobi ecclesia in Nysa 569
- Iacobus 468
- Iacobus, Olivae abbas 361
- Iacobus, Leodiensis archidiaconus, legatus apostolicus 305, 353
- Iacobus, archiepiscopus Gnesnensis 602
- Iacobus, canonicus Kyelciensis 655
- Iacobus, canonicus Cracoviensis 669
- Iacobus, custos Gnesnensis et canonicus Cracoviensis 652
- Iacobus, doctor 457
- Iacobus, episcopus Colmensis 349
- Iacobus II Buczaccki, episcopus Plocensis 614
- Iacobus Sirocomla, episcopus Plocensis 609
- Iacobus, episcopus Sambiensis 349
- Iacobus, frater ordinis Cisterciensis Clarembensis 453
- Iacobus, mensifex 487
- Iacobus, plebanus 654
- Iacobus Hynczonis, vicarius Cracoviensis 667
- Iacobus, vide de Blogye, de Dambno (Dembyenszky), Gassava, de Lubeschitz, de Parstek, de Pyotrkow, de Sienno, Swinka, de Wolborz Iacobus de Iacubcowicz Sigismundus, custos Kilyczyensis et canonicus Cracoviensis 670
- Iamnow 316, 326
- de Ianczewo Petrus, alias de Mlothcovo 642
- Ianek (Ianik, Ianiek), episcopus Vratislaviensis vide Ioannes II
- Ianina Vitus, Polonus, episcopus Plocensis 603
- Ianislavus, archiepiscopus Gnesnensis, regni primas 602, 607, 651
- Ianizari 157, 158
- Ianuensis portus 344, 345
- Ianussius Hincanis, canonicus Plocensis 642
- Ianussius, dux Osswencimensis et dominus Zathoriensis 474
- Ianussius dux 608, 609
- Ianussius maior 625
- Ianussius, legatus natus 606
- Ianuschovicz 452

- Iarandus vide Ioannes Iarandi
 Iaristlaus, episcopus Vratislaviensis vide Iaroslavus
 Iaroslavus dux, episcopus Vratislaviensis 545, 550, 559; filius ducis de Opil, dominus Nissensis 562; dux Oppoliensis 568; dux Slezie 570; episcopus Vratislaviensis, dux et filius Boleslai Alti 578; metropolitae 608
 Iaroslavus, archiepiscopus Gnesnensis 653
 Iaroslaviensis Ioannes 41
 Iaroslowski vide Spitko
 Iaruslaus vide Iaroslavus
 Iaszoldus Iacobus, prepositus Plocensis 642
 Iassi 587
 Iastrzębiec (Iastrambecz) vide Albertus
 Iaszorum exercitus 657
 Iaurinum 42, 50, 69, 73—75, 100, 124
 Iazyges Metanastae 22
 Idanthyrus, Scytharum rex 228, 231
 Ielitz fortalicium 581; castrum 582
 Ierassus amnis 23
 Ieronimus, episcopus Vratislaviensis 545, 547, 550, 553, 558, 560, 566, 576
 Ieronimus vide de Bnyn, Morsthyne
 Ierosolima, Iherosolima vide Hierosolyma
 Ierusalem collegium 256; bursa 502
 Iesco (Iescho) vide de Slava, de Sprowa
 Iesco
 Iesse 230
 Iesu societas 615
 Illyrii 226, 236
 Illyricum 194, 226, 235, 236
 Illyrius 226
 Imislaus Wronscius (Wroński), episcopus Plocensis 607, 608
 Innocentius III, papa 603
 Innocentius IV, papa 301, 353, 439, 443, 573, 579, 605
 Innocentius VI, papa 446, 607
 Innocetius VIII, papa 612
 Insulenses canonici 349
 s. Ioannes 308, 389, 391, 395, 396, 401, 405, 407, 409, 412, 415—419, 422, 425, 427—428; baptista 577; s. Ioannis ecclesia 559; ecclesia Vratislaviensis 561
 Ioannes Hierosolimitanus 676
 b. Ioannis ecclesia 577
 s. Ioannis ordo fratrum hospitalis 291
 s. Ioannis Hierosolimitani ordo 571
 Ioannes, abbas Cistercii 372
 Ioannes de Cracovia, abbas Claretumbe XXIV 435
 Ioannes I, abbas Claretumbe 445
 Ioannes II, Stechir, Ruthenus, abbas Claretumbe 451
 Ioannes, abbas Claretumbe 454, 472—475
 Ioannes, abbas Colbacensis, visitator ac commissarius 369, 373, 375
 Ioannes, abbas Dobranensis 365
 Ioannes Albertus, Polonie rex 373, 471, 474
 Ioannes, archiepiscopus Gnesnensis 567, 605, 656, 674
 Ioannes de Sprowa, Sandomirita, de domo Odrowansch, archiepiscopus Gnesnensis 673
 Ioannes campanator 503, 506
 Ioannes, canonicus Cracoviensis 654
 Ioannes Gerlaci, canonicus Cracoviensis 652
 Ioannes Iarandi, canonicus Cracoviensis et scholasticus Lanciciensis 655
 Ioannes Pomeranus, canonicus Cracoviensis 661
 Ioannes cantor 667
 Ioannes Capistranus 252, 673
 Ioannes, de castro s. Marie frater 331, 336
 Ioannes Cognespolensis 32
 Ioannes, frater commendator, magister piscaturae in Kunigisberk 326
 Ioannes, presbyter ecclesie Warmiensis 349
 Ioannes Cenadiensis, episcopus 658

- Ioannes Craszka de domo Bilina, episcopus Chelmensis 673
- Ioannes de domo Choleva, episcopus Chelmensis 673
- Ioannes, episcopus Cracoviensis 422, 423, 446, 658
- Ioannes Grotco, episcopus Cracoviensis 651
- Ioannes, dictus Muscata, episcopus Cracoviensis 651
- Ioannes, dictus Radlicza, episcopus Cracoviensis 660
- Ioannes, episcopus Gardensis 582, 583
- Ioannes Rzeszowski, archiepiscopus Leopoliensis 666, 667; de Polukosza 669
- Ioannes, episcopus Naturensis, suffraganeus Gnesnensis 582
- Ioannes, nobilis Polonus Rosarum, episcopus Plocensis 604
- Ioannes II, Altus cognominatus, de gente Pravdicia nobilis, episcopus Plocensis 606
- Ioannes III de domo Nałęcz, episcopus Plocensis 607
- Ioannes IV Lubransky, episcopus Plocensis 612, 643
- Ioannes V Choleński, episcopus Plocensis 614
- Ioannes VI Biliński, episcopus Plocensis 615
- Ioannes Doliva, episcopus Posnaniensis 651
- Ioannes Lyodzia, episcopus Posnaniensis 651
- Ioannes Szlyedz, de domo Doliva, episcopus Premisliensis 669
- Ioannes Gruszczinsky de domo Rose, episcopus Vladislaviensis 672
- Ioannes, episcopus Vratislaviensis 545, 550, 558, 560, 561, 566, 567, 576; prius episcopus Laventinensis 565
- Ioannes II, episcopus Vratislaviensis, vocatus Ianek 577
- Ioannes vocatus Ianyc, archiepiscopus Gnesnensis 558, 577
- Ioannes III, dictus Romka, episcopus Vratislaviensis 564, 569, 579
- Ioannes IV, episcopus Vratislaviensis 584
- Ioannes frater 371
- Ioannes, frater thesaurarius 340
- Ioannes Iherosolimitanus 676
- Ioannes Palaeologus, Graecorum imperator 120
- Ioannes, Sandomiriensis palatinus 239
- Ioannes papa 321
- Ioannes XIII, papa 599, 678
- Ioannes XVIII, XIX, papa 600
- Ioannes XXI, papa 607
- Ioannes XXII, papa 321, 323, 327, 342, 444
- Ioannes XXIII, papa 665
- Ioannes Perenus, Chesmarchi praefectus 26, 74
- Ioannes, praepositus Warmiensis 334
- Ioannes, institor praepositus 349
- Ioannes, presbiter, vicarius ad s. Annam 526, 527
- Ioannes, Bohemie rex 580, 651
- Ioannes de Lucziluberc, filius Henrici imperatoris, Bohemiae rex 327, 338, 343
- Ioannes, Hungarie rex 614
- Ioannes, subcamerarius Premisliensis 669
- Ioannes Urrigena 506
- Ioannes vicarius 530
- Ioannes dictus Lucywko, vicarius Cracoviensis 651
- Ioannes quidam 81, 390, 488
- Ioannes, vide de Alnes, de Bayszen, de Blogye, Bresc (Brest), de Brese, de Choleva, Cisovens, de Czwiklino, Duster, de Elgoth, de Gardlicza, de Hunyad, Iskra, Iura, Kalinski, de Canty, Kmitha, de Colbatz, Konitzer, de Costen, de Crobya, de Kuchary, de Leopoli, Makocicz, Malpa, de Oleschnicza, de Osswaczym, de Paczanow, de Pylcza, de Rathibor, de

- Rdzydze, Ruszcza, de Schadech, de
Szecocziny, Sorota, Suchyvilchius,
Szadi, de Tarszek, de Thanczyn
(Tancinensis), de Tiffen, Vranus, de
Valbram, Wartynberg, Wasny, a Wer-
den, de Wynarý, de Zavichost Ioannes
Iodocus Bohemus de Rosinberg, episcopus
Vratislaviensis 564, 571, 576, 582,
586
Iodocus, episcopus Vratislaviensis, de domo
Rosarum 676
Iordanus, abbas in Polplin 325
Iordanus, Warmiensis prepositus et episco-
pus 325
Iordanus abbas 334, 335
Iovinianus 229
Irsegnyn 316
Isaac frater 409, 413, 415
Isaias 213
Iskra Iohannes 73, 79, 81, 91—93, 96,
102, 123—125
Isidorus frater 336
Ister 587
Isthmus 149, 150
Istria 395
- Istula vide Vistula
Iszlsza castrum 676
Italia 71, 93, 94, 120, 132, 178, 183,
192, 244, 248, 345, 476—478, 480,
587, 616, 672
Itali (Italici) 127, 145, 146, 204, 236, 671
Iudei 347, 348, 479, 590
Iudeorum odium 347
Iudith, regina Polonie 649
Iulianus 96, 102—104, 112, 116, 121,
123—125, 131, 136, 140, 142, 145,
151, 156, 159
Iulianus cardinalis 188
Iulianus Augustus 229
Iungelstadt vel Gedani civitas 366
de Iungingen Conradus, magister genera-
lis 361, 362
de Iungingen Ulricus, magister generalis 362
Iuniecz 612
Iupiter 230
Iura Iohannes, castellanus Cracoviensis 652
Iurzik institor 654
Iuschkow (Iuskow) 313, 320
Iuvenalis satyrae 182
Ivo, episcopus Cracoviensis 435—437, 650

K, C.

- Kaczycze (Caczieze, Cacziez) 436, 439,
440, 442, 452, 453, 457
Cadlubecus Vincentius 601
Caica 90, 91, 93
Caieta 126
Kaystut vide Kiejstut
Kaldenstenense castrum 579
Kalinski Iohannes, canonicus Cracoviensis
657
Calissium (Kalys) 329, 607
Kalis vide Nova Kalis
Kalisiensis dux 302
Calixtus, papa 582; III papa 603
- Callacrium 150
Callimachus Philippus 19, 177, 179
Callipolis 149
Calvus mons 588
Calvimontis monasterium 666, 669
Calvus Nicolaus, vicarius 657
Camencz (Camenecense) monasterium 572,
573, 578
Camerinum 672
Camerinensis ecclesia 672
Kamien oppidum 379
Kamieniec vide Camencz, Camyeneczyensis
Camyeneczyensis ecclesia 673

Camik 443, 444
 Kamyk vide Camik
 s. Canciani, martyr caput 566, 576
 de Canigowo Andreas, canonicus Plocensis 642
 Canonici regulares 573
 Canthorowicze villa 448, 450, 452, 460, 464
 de Canthy (Canthi, Kanthi, Cąthy, Kanti, Kanty, Canti, Canthus) Ioannes 481, 482, 484—85, 489, 495—96, 497, 501—4, 506—10, 515—31
 Capistranus (de Capistrano) vide Ioannes
 Capostete castrum 309
 Caput Nicolaus, vicarius et altaris Cracoviensis 655
 Carambus, Phrigiae dux 111, 113—15, 118, 121, 127, 128
 Carbo Stanislaus, presbiter, arcium baccharius, prepositus hospitalis in Tharnow 519
 Karintia 342
 Carmanus, Ciliciae rex 127, 134, 145
 Carmelitae 380; patres 381
 Carmelitani Gedani monasterium 367
 Carolus imperator 538, 570, 675
 Carolus, filius Iohannis de Lucziluburk, regis Bohemie 337; Moravie marchio, recenter electus in imperatorem 343, 580
 Carolus frater 233, 234
 Carolus magister 325, 326
 Carolus vide de Treveri
 Carpatius mons 22
 Karsko villa 602
 de Karszy Bernardus 523
 Carthusiense monasterium 380
 Carthusiani patres 361
 Carthusianus quidam 363
 Carthusiensis ordo 458
 Cascovia civitas 33, 50, 73—4, 79—83, 85—7, 92, 102

Cascovianus 72
 Casparus, Misnensis episcopus 583
 Caspium mare 229
 Caspuscanum oppidum 85
 Castrensis platea 532
 s. Casimirus 613
 Casimirus dux 624
 Casimirus, dux Bythomensis 441
 Casimirus, dux de Cuiavia 304
 Casimirus, dux Lanciciensis 625
 Casimirus, Masoviae dux 605, 606, 607, 638, 639
 Casimirus, dux Osswencimensis 455
 Casimirus, dux Saxoniae 653
 Casimirus, Boleslai Masoviae ducis filius, canonicus diaconus 611
 Casimirus, filius Conradi 293
 Casimirus, filius Semoviti 626
 Casimirus, Semoviti sen. 631
 Casimirus divus, filius Casimiri regis 19
 Casimirus, filius Wladislai (Jagellonis) regis Polonie 651, 668
 Casimirus, episcopus Plocensis 611, 643
 Casimirus, frater Wladislai regis, rex 26, 29, 35—38, 40, 98, 122, 141, 195, 376, 610, 671
 Casimirus, rex monachus 553, 560, 576
 Casimirus II, Polonie rex 608
 Casimirus III, rex Polonie et magnus dux Lithuanie 674
 Casimirus, Poloniae rex 19, 182, 240, 358, 366, 368, 369, 372, 445, 446, 448, 452, 460, 463, 464, 465, 470, 471, 474, 591, 600, 603, 611, 623, 625, 638, 639, 652, 653, 667, 673; et magnus dux Lithuanie 674, 675
 Casimira (Kazimira) 485, 488, 660
 de Casimira Agnes 529
 de Casimira Blassius magister 526
 de Casimira Martinus magister 485
 de Casimira Zophia 522
 de Casimira vide Bartholomaeus

- s. Catharinae ecclesia 381
 s. Catharinae ecclesia in Kazimiria 488
 Catharina portaria 364
 Katherina servilis 526, 663
 Katherina, uxor Petri Safranecz 677
 Katherina vide de Czudecz, Brachowa, de Raysko, de Sandomiria Catharina Cavarna 149
 Kawyori, suburbium Cracoviense 505
 de Kawyori Bartholomeus 505
 de Kawyory Mathias 516
 de Kavyori Petrus 514
 Cazimiria vide Casimiria
 Kenna, uxor Kazimiri ducis Saxoniae, filia Olgerti ducis Lithuanie 653
 Kernterorum familia vide de Rosdorf
 Kesemark 366
 Kiejstut 341, 360
 Kirsburg, antiquum castrum Prutenorum 304, 305
 Kirske Prutenus 309
 Kirsmemil castrum 321
 Clambui 310
 Claudius 235
 Claratumba alias Mogila (abbacia, coenobium, domus, monasterium) 434—442, 444—445, 448—454, 456—459, 461—464, 467—469, 471, 474, 651; Claretumbae abbas 372, 433, 444, 465; ecclesia 590; ecclesia maior 439
 Clemenczicz 442
 s. Clementis brachium 566, 576
 Clemens, heres de Nassenchowicz 656
 Clemens, papa 445; V papa 607; VI papa 348; VII papa 249; VIII papa 618
 Clemens vide Pirzchala Clemens, episcopus Plocensis
 Cleodamus 235
 Clemens vide de Gambicze Clemens
 Cleparz 488, 493
 de Cleparz Fabianus, clericus Cracoviensis 643
 de Cleparz Gregorius 505
 de Cleparz Martinus 499
 de Cleparz vide Racziborsky
 Clistichium 79
 Clobuczsko villa 668, 670
 de Clobuszco Albertus, altarista et plebanus de Brzeszko 664
 Clodava 322
 Cloddava aqua 340
 Cliuniacense monasterium 576
 Kmitha Ioannes, capitaneus Cracoviensis 655
 Knaden, praedicator Lutheranus 381
 Kniprode vide Winricus
 Koch Gregorius 366
 Kochmeister Michael vide de Sternberg
 Kochava 313
 Codrus, Atheniensium rex 183
 Cognespolensis vide Ioannes
 Colbacensis abbas 373
 Colbacensis dominus 323
 de Colbatz Ioannes, magister, s. theologiae doctor, monachus Colbacensis 334
 Koleder Christophorus, Pomesaniensis presbyter 377
 Colocensis archiepiscopus 44
 Colowicz 438
 Comarnum 40, 41
 de Comorniki Nicolaus Michaelis, canonicus Cracoviensis 662
 Comorocensis Nicolaus, regii praesidii caput 83, 90, 91, 93
 Koning Henricus, canonicus, Olivae abbas 365
 Conynska Clara de Cracovia 512
 Conynski Martinus, ad s. Mariam Magdalenam altarista et lector 513
 Konitzer Ioannes, prior 380
 Coniusa villa 654
 Conradus, abbas Coprovnicensis 450
 Conradus, dominus terrae Legnicensis 563
 Conradus, dux 292, 294, 309, 649

- Conradus, Masoviae et Cuyavie dux 603, 606
 Conradus, primus dux Masoviae 624
 Conradus, episcopus Herbipolensis 290
 Conradus, archiepiscopus Moguntinensis 290
 Conradus, episcopus Vratislaviensis dux Alznensis 564; dux Slezie dictus senior, dux Olsniczensis 571; princeps 571, 573, 574, 581, 585
 Conradus, filius Kazymiri 624
 Conradus, princeps 604
 Conradus vide a Dolen, de Erlichhausen de Jungingen, de Landisberg, de Rottenstein, Wallenrode Conradus
 Constanciense concilium 666, 667
 Constantinopolis 95, 120
 Constantinopolis civitas 673
 Constantinopolitanum consilium 95
 Constantinopolitanus imperator 126
 Constantinus rex 390
 Koprzywnyca 520
 de Coprivnicia abbas 456
 de Coprivnicia conventus 456
 Coprivnicensis conventus 456
 de Koprzywnyca Nicolaus, civis 520
 Corcinum 68
 Korczyn vide Nova civitas Scortzyn
 Cornelia gens 244
 Coronow oppidum 665
 de Corzocicze Nicolaus Ditkonis, vicarius et altarista 660
 Coszycze oppidum 496
 de Costen Ioannes, magister arcium, rector scholarum ad s. Annam 514; doctor s. canonum 520
 de Costen Nicolaus, presbiter et vicarius 492
 de Costen Nicolaus, baccalarius 521
 de Koscielec Florianus, Wladislaviensis et Plocensis canonicus 607
 de Koscielec Florianus, nobilis Polonus episcopus Plocensis 607
 Cosmo Medices, magnus dux Hetruriae 616
 de Cothkowycze Martinus, magister 504, 506
 Koth vide Wincentius de Dambno
 Cozuch Nicolaus, prepositus Gnesdnensis et canonicus Cracoviensis 655
 Cracovia (Cracoviensis civitas) 23, 26, 30, 38, 61, 179—181, 184, 203, 238, 240, 254—256, 317, 318, 356, 357, 379, 442, 445, 448, 450, 454, 457, 459, 463, 470, 471, 472, 474, 475, 488; 489, 491, 492, 498, 499, 501—504, 508, 510—518, 525, 526, 528, 531—533, 537, 558, 591, 605, 609, 611, 615, 617, 624, 651, 657, 658, 663, 670, 673, 674, 676; Cracoviensis academia (universitas, studium) 373, 457, 463, 482, 617, 672; universitatis rector 530; arx 31; bursa pauperum 516; capitulum 439, 653; castellum 659; castrum 446, 453, 454, 465, 474, 655, 658, 661, 663, 665, 666, 668; cathedra 255, 614; cives 510, 511, 532; consules 461; dioecesis 510, 514, 516; ecclesia 247, 626, 650—653, 655—662, 664, 666, 668—676; ecclesia cathedralis 520; s. Floriani 519; episcopatus 537, 558, 580, 614, 615, 665; curia episcopalis 246; episcopus 246, 457; macellum 438, 439; moneta 457; negotiatores 126; plateae: Castrensis 487, 490; Fratrum Minorum 485; sutorum 486; s. Annae 491; scholae ad s. Annam 514; sedes 614; suburbium alias piscaria 499, 503, 530, 603; vicarii 664
 de Cracovia Adam 529
 de Cracovia Anna, mulier quedam 495
 de Cracovia Gregorius vide Abraham
 de Cracovia Helena 504
 de Cracovia Ioannes IV, abbas Claraetumbae cognomine Weynrich 474

- de Cracovia Ioannes, abbas Claraetumbae
XXIV, 435
- de Cracovia Ioannes, gracialis ad s. Annam
513
- de Cracovia Clemens vide Opoczka
- de Cracovia Margaretha 526
- de Cracovia Martinus, Matispazske 467
- de Cracovia Nicolaus 462; magister 524
- de Cracovia Petrus vide Lubart
- de Cracovia Ursula 485
- Crampa vicus 231, 234
- Craszka vide Ioannes Craszka
- Crepnicza civitas 33, 81
- Creslaus Curosvancheus 36
- Creslaus, episcopus Vladislaviensis 374, 375
- Cricius vide Andreas III Cricius
- Cristannus, abbas Claraetumbae 443
- Cristinnus, coqus 414, 415
- Croatia 78, 587; Croati 587
- de Crobya Ioannes, notarius 527
- Krokow Georgius, Olivae abbas 374, 375
- Crolowgrad 674
- Cromerus 612, 614
- Crosna 494
- Cruciferi 472, 634, 635
- s. Crucis coenobium 588
- s. Crucis ecclesia Vratislaviensis 579
- Crucke villa 305
- Cruczburg districtus 539, 568, 579
- Cruczburg castrum 300
- Krügeler Casper 446, 453
- Cruycebure vide Cruczburg, castrum
- Crzeschow oppidum 636
- de Kszyasz Simon vicarius 520
- de Kuchari Ioannes, alias Scolathowsky,
canonicus Plocensis 642
- Kuchmeister Michael, crucifer 665
- Kudorff Hermannus, frater hospitalarius
340
- Cuiavia 293, 303, 330, 337, 603, 624;
Cuiaviensis terra 292, 327, 656; du-
cissa 314; dux 302; episcopus 337;
nobiles 247; principes 295, 625, 627
- Kulka Iacobus de Scarbymyria, sartor 526
- Culmen 301—304; antiquum 294; castrum
295, civitas 304; Culmensis terra 292,
293, 301—303, 309, 327, 428, 330,
604, 606
- Cumae 478
- Cuni 587
- Kunig Ludolfus, frater magnus thesaura-
rius 336
- Kungisberch (Kunigisberg) 309, 333
- Kungisberch, castrum 308, 309
- Cunow, villa 660
- Curosvancheus vide Creslaus
- de Curowa Nicolaus, vicecancelarius regni
Poloniae 632
- Curowsky vide Nicolaus Curowsky
- de Kwyeczychow Petrus 523
- Kynth, vicezupparius 486
- Kynth Anna, relicta vicezupparii 486
- Kynstot vide Kiejstut
- Kyriacus, abbas de ordine s. Basilii 342

L, Ł.

- de Labissyn Andreas 485
- Labiti alias Vesta 230
- Lada 230
- Ladislaus divus 154, 156, 191
- Ladislaus, Bohemie et Hungarie rex 675
- Ladislaus Polonus 26
- Lambertus, episcopus Cracoviensis 649
- Lancza 441, 446
- Lanczicia 624
- Lancicienses duces 625; principes 625, 627;
synodus 603
- de Landisberg Conradus, frater 293

- Lang 456
 Langa 444, 450, 457
 Langonicze, bonum archiepiscopale Gnes-
 nense 636
 Langow 317, 322, 340
 de Lapide Henricus, plebanus in Gdanczk
 340
 Lapis Salsus 105
 Lassovianus Nicolaus 38, 78
 Lastadia 363
 Latina terra 403, 410, 414, 427
 Latini 135, 587
 Laudunense officium 561
 Laurentius, Olivae abbas 381, 382
 Laurentius episcopus Vratislaviensis 556,
 559, 562, 568, 572, 573, 578
 Laurentius filius Swenczae 317
 Laurentius, vicarius Cracoviensis 662
 Laurentius, vide Hendrevera, de Gorzkow,
 de Magna Opatow, de Ruynwalde, de
 Wszerecz Laurentius
 Lyasoczsky vide Nicolaus
 Legenitz 565; Legnitz 650
 Legenitzensis districtus 562; dominus 570,
 573; territorium 578
 Lelow 524
 Lemberga (Lemberg) 379, 539, 568
 Lemonius dux 244
 Leo, episcopus de palacio 403
 Leo X, papa 613
 Leopoli 197, 201, 513, 520, 665
 de Leopoli Iohannes Bombardista 520
 Leopoliensis palatinus 87; archiepiscopus
 197
 Lepuscula 478
 Lescinium 614
 Lescinski vide Raphael Lescinski
 Lescho, dux Cracoviensis 441
 Lesco, avus divae Fanniae 39
 Lesthko Albus 624
 Lestcon, Cuyavie dux 315
 Lestko (Lesco), Polonie dux 441 649, 650
 Letvini vide Lithuani
 Letzkow Conradus, consul civitatis Geda-
 nensis 362
 Lewbus monasterium 563
 Łęczyce vide Lanczicza
 Liffiant 660
 Lignitza vide Legnitz
 Liguria 478
 Lipczka Wola 452
 Lipko vide Petrus II, abbas Claraetumbae
 Litifa 244
 Lithvania (Litifania, Lithwania) 21—23,
 30, 34—37, 40, 49, 52, 72, 98,
 122, 141, 246, 631, 666; Lithuaniae
 duces 658; terra 665; Lithuani (Leth-
 wini, Litifani, Lituani) 35, 36, 38,
 141, 143, 243—246, 320, 333, 338,
 339, 344; Litwynorum gens 338; le-
 gatio 40; nuncii 658; rex 320, 341;
 terra 227, 333, 338, 341; Litifana
 gens 343; Litifani oratores 37; Liti-
 fana res 35, 40, 54, 125
 Livonia (Lyvonia) 21, 244, 329, 339;
 Livoniae magister 338; praeceptores
 337, 339
 Lodovicus (Ludovigus) vide Ludovicus
 Łodzia vide Lyodzia
 Loket (Loctek) vide Wladislaus
 Lokietko vide Wladislaus
 Lonchstete 306
 Lotharius III, Romanorum imperator 232
 Lowicz (Lowicium) 602, 607; castrum 641
 de Lowicz Stanislaus, baccalarius s. theo-
 logie, concionator ac lector ad s. An-
 nam 531
 Lubarth Petrus de Cracovia, professor pa-
 ginae sacrae, plebanus ad s. Annam
 in Cracovia, suffraganeus Plocensis et
 canonicus 531
 Lubaviensis terra 292, 293
 Lubeczka Wola, villa 456
 Lubeka 363

in Lubens conventus vide s. Benedicti conventus
 Lubens 562, 563
 Lubense monasterium 436, 578; cenobium 442
 de Lubeschitz Iacobus, magister 334
 Lubicza villa 667
 Lublinum 247
 de Lublyn Mathias, civis 523
 de Lublin Nicolaus Martini 516
 Lublinensis ager 247; ecclesia 545, 568, 570, 573, 578, 581; episcopatus 559
 de Lubnicza Derslaus 669
 Lubolia civitas 33, 92
 Luborzycza (Luborzycie) villa 592, 657
 Lubranski vide Ioannes IV Lubranski
 Lucanus Marcus Italus, episcopus Plocensis 600
 Lucas vide Gorensis, Tessen Lucas
 s. Lucardis coniux Primislii 315
 Lucardis coniux Woldemirii 356
 Lucius Arovianus 236, 237
 Lucullus M. 235
 Lucywko vide Ioannes Lucywko
 de Lucziluburk Henricus, imperator 320
 de Lucziluberc vide Ioannes de Lucziluberc
 Luderus, dux de Brunswyk, praeceptor postea magister 329—331
 Ludolfus Kunig (Kuning) frater, magnus thesaurarius, magnus commendator 336, 337
 Ludovicus Bavarus 342

Ludovicus, Bavariae dux 321
 Ludovicus, filius Bavari imperatoris 344
 Ludovicus rex 450
 Ludovicus, Ungarie et Bohemie monarcha 613, 625; rex Polonie et Ungarie 626, 656, 658; rex Hungarie 653, 661
 Ludovicus, frater ordinis Cisterciensis 440
 Ludovicus vide de Erlichhausen
 Lugdun 577
 Lugdunenses canonici 577; ecclesia 578; ecclesiae officium 577
 Lupavsko lacus 331
 Lupus Gozambiorum familia nobilis, episcopus Plocensis 603
 Lutherus Martinus 380, 381
 Lutherana haeresis 379—381; haeretici 380; secta 380, 381
 de Lutirberk commendator 323
 de Lutirberk Otto, frater commendator in Gdanczk 325, 329
 Lutoldus electus 580
 de Luybic civis 291
 Luybz 328
 de Lwow Vincentius, magister 519
 Lyaskary vide Andreas
 Lyaszoczsky vide Nicolaus de Dolanga
 Lyebenhoff Curia 332
 de Lyodzia vide de Bnyn Ioannes; vide Ioannes Lyodzia, episcopus
 de Lyra Nicolaus 464
 Lyssek Mathias, cives de Cracovia 510

M.

Macedonia 120, 126, 143, 150, 235
 Macedonius 95, 111
 Machmet, Turcorum imperator 673
 de Machwicz Otto, Pomeraniae palatinus 371
 Macieiowski Bernardus, antistes Plocensis 382

Macieiowski Samuel, episcopus Plocensis 614
 Maeotis 21, 227
 de Magdeburc burcgravius 295
 Magdeburgensis dux 344
 Magnipolensis dux 344

- Magnus, episcopus Vratislaviensis 561, 562, 577
 Maioricarum rex 343
 Makocicz Ioannes, praepositus in Stobnica, canonicus Cracoviensis 669
 Makropolis 150
 de Malagoscza Nicolaus 497
 Malonisch villa 637
 Malpa Ioannes, altarista ecclesiae Cracoviensis 659
 Mamacus sacerdos 108
 Mamphiolus Romanus, episcopus Plocensis 609
 Mantua 478
 s. Marci ecclesia Cracoviensis 511
 Marcissius vide de Borowno
 Marcius vide de Tursko
 Margareta ancilla 528
 Margaretha vide de Cracovia, de Pylcza, Rzanczyna, de Sandecz Margaretha de Margonino Nicolaus 523
 s. Mariae castrum 320, 322, 327—329, 331, 337, 339
 de s. Mariae castro Ioannes vide Ioannes
 s. Mariae ecclesia Cracovie 489
 b. Mariae virginis hospitale 291
 s. Mariae Insula 295, 340
 b. Mariae virginis ecclesia Gedani 375
 s. Mariae monasterium 573
 Mariae monasterium de Wratislava 578
 b. Mariae virginis parochia in Cracovia 489, 495, 506
 s. Mariae Magdaleneae ecclesia Cracoviae 519
 Marienburg 361, 362, 364, 365, 368, 373, 376, 674
 Maria, filia Lodovici 656; uxor Sigismundi Bohemi, filia Lodovici, regis Hungarie 661; regina Hungarie 661
 Marcomani 22
 Marcus palatinus 605
 Marcus vide Lucanus, de Pilchowicze, de Slawcovia Marcus
 Mars 95, 348
 Marsylia 345, 346
 Marsilienses 345
 Marsowicy villa 650
 Martha vide de Niessechowicze Martha
 Martialis Romanus, ecclesie Plocensis legatus 599
 d. Martini aedes 58
 Martinus 425, 457
 Martinus, abbas Claraetumbae 468, 469
 Martinus, cognomento Matispazke, de Cracovia, abbas Claraetumbae 467
 Martinus Polonus, archiepiscopus Consentinus 607
 Martinus, archiepiscopus Gnesnensis 601
 Martinus, filius Dobeslai de Oleschnicza 669
 Martinus Gallus 600
 Martinus, magister, baccalaureus in decretis, de minori Collegio 492, 503, 506
 Martinus mercator 526
 Martinus V, papa 248, 610, 667
 Martinus vicarius 658, 662
 Martinus visitator 371
 Martinus quidam 322
 Martinus vide Baran, Bariczka, de Bochnia, de Garbow, de Gothcow, de Casimiria, de Cleparz, de Cothkowycze, de Cracovia, Truckses Martinus
 Maslaus 600
 Masovia 22, 141, 328, 602, 604, 611, 623, 624; de Masovia principum lapidea 485; Masovia ducatus 623, 624, 636; duces (principes) 93, 295, 378, 625—627, 631, 635, 638—641, 643; Masoviensis episcopus 338; terra 292, 330, 630; Masovii 125—141
 Masovita Alexander, contribulis Dolengarum 602
 Masovita vide Andreas IV, Bernhardus de Maszosze Valentinus 524
 Materne Gregorius 374
 Matha vel Hermannus, filius Pipini 295

- Matheus evangelista 489
 Matheus, episcopus Cracoviensis 548, 649
 Matheus frater 410, 413, 415
 Mathias 191
 Mathias, abbas Novicampi 365
 Mathias Laurencii, canonicus Cracoviensis 656; rector ecclesiae de Sarnowecz 658
 Mathias, episcopus Lythwanus 666
 Mathias, episcopus Wylnensis 673
 Mathias, episcopus Wladislaviensis 330, 349, 651
 Mathias iuvenis 528
 Mathias, plebanus de Drogina 458
 Mathias Quaschenyne 661
 Mathias, rector ecclesiae ad s. Annam 516
 Mathias, rector ecclesiae de Rupella 660
 Mathias, vicecustos Cracoviensis et scholasticus Scarbimiriensis 655
 Mathias vide de Bnyn, Geburg, de Gorka, de Kawyory, de Lublin, de Miechovia, de Poznania, de Schidlow, de Slupcza, de Swoschowicze, Wylkowicz Mathias
 Mathico Talancius 26
 Matispazske vide Martinus
 Maulbrun alias Mulebrune monasterium 475
 Maurus, episcopus Cracoviensis 649
 Maximilianus 613
 Maximilianus archidux 616
 Maydenburg vide Magdeburg
 Meczslaus Ade, canonicus Cracoviensis et Vratislaviensis, rector ecclesiae in Pelczincza 664
 Medices Cosmo, dux Hetruriae 616
 Mediolanum 478
 Mediterraneum mare 587
 Medniczensis ecclesia 666
 Medovense territorium 307
 Medus 226
 Melitecz castrum 580
 Melsacus 378
 Melsthyn castrum 623
 Menna 425
 Merginwerdir 329
 de Merseburg episcopus 305
 Mersina 310
 Mesco dux 624
 Mesco, dux Teschinensis 441
 Mesco, filius Boleslai 678
 Mesco (Mezco), rex Polonorum 599, 623, 678
 Mesco I, rex Polonorum 624
 Mesco (Mezlaus) II 600
 Messembria 147, 150
 Mestwinus vide Mistuogius, Mistwinus, Mistwuyus, Mistvoius, Msczugius
 Michael, frater ordinis s. Benedicti, abbas coenobii s. Crucis in Montecalvo 588
 Michael, dapifer Ravensis 636
 Michael, filius Sigismundi, ducis Lithuanie 35, 141
 Michael, preceptor clericorum 662
 Michael Kuchmeister, crucifer 665
 Michael vide de Alnes, Bronissii, Dakan, Gedane, Parisiensis, de Raysko, de Wilkow Michael
 Michiloviensis terra 327
 Miechowita 482
 de Miechovia Mathias, decretorum doctor 481, 482, 484
 de Miechovia Stanislaus, vicarius Cracoviensis 667
 Miia 230
 Micolowicz 438, 442
 Micosch, civis de Cracovia 510
 de Mikrow Wyslaus miles 331
 Micul, archidiaconus Cracoviensis 650
 Miculinum villa 637
 Miles Petrus, scholasticus Cracoviensis 652
 Minda 380
 Miscovius 616
 Misis 109
 Mislynycze 488

- Misnia 374
 Mistvinus, Pomeraniae dux 351, 356
 Mistvinus, filius Subislai, Pomeranorum ducis 310, 351
 Mistvoius filius 312
 Mistvugius dux 309, 324
 Mistvugius, frater Zamborii, dux 311, 314
 Mistvugius vide Racziborius, Samborius, Sulca, Swantopolcus Mistvugii
 Mistvuyus (Mistvugius), filius Swantopolci 302, 303, 313, 315, 355
 Missia vide Mysia
 de Mistrowycze Catherina 522
 Mizczye villa 637
 de Mlothcowo vide de Ianczewo Petrus
 Mniszewski Nicolaus, canonicus Plocensis 611
 Modla pratum 324
 Modrinŷ villa 637
 Mogila 435, 439, 442, 455
 de Mogila abbas 327
 de Mogila seu Claretumba domus 446
 Mogilenses Kmethones 473
 de Mokrsko Petrus, castellanus Sandomiriensis 656
 Moldavia 23
 Moniakowicze 448, 449
 Moniakowicz 456
 Montana 144
 Monte Cassino 390, 391
 Montisferrati marchium 478
 Morabandus rex 22
 Morava Anna mulier 485
 Morava fluvius 105
 Moravia 22, 73
 Moraviae marchio 337, 338
 Moravi 587
 Morimundum 650
 Morsthyn Ieronimi relictā 486
 Most curia 313
 Motlava (Motlaw) 322, 363
 Moyses presbiter 421
 Moyses, dux et legislator Hebraeorum 601
 Moysis lex 348
 Msczugius Swotopelconis, canonicus Cracoviensis 659
 Muchars 450
 Mulebrunne monasterium vide Maulbrun
 Muskata vide Ioannes Muskata
 Muskenbeke Wolfgangus Gedanensis 382
 Muskendorf Nicolaus abbas 369; visitator 371
 Musomani 108, 120, 129
 Musomanica impietas 109
 Mutina 478
 Mydlnyk villa 500
 de Mydlnyk Gregorius 500
 Mysi 193
 Mysia (Missia) 194, 587
 Mysia inferior 23, 188, 235, 236; superior 22, 150
 de Mysna nobiles 307
 Mysterwicze 460
 Myszkowski de Mirow vide Petrus VI, episcopus Plocensis

N.

- Nadrowini, inferiores Pruteni 309
 Nakil castrum 302, 329
 Nałęcz vide Ioannes III, episcopus Plocensis
 Nankerus, episcopus Cracoviensis 444, 446, 651
 Nankerus, episcopus Vratislaviensis 564, 569, 573, 580, 590, 651
 Nantz 335
 Naroszny Stanislaus de Radymno 527
 de Nassenchowicz heres vide Clemens

- Natangenses 299
 Natangi gentes 297, 305
 Natangia terra 299, 300
 Natangorum terra 305
 Nattler civis 381
 Nawarrae rex 343
 Nawogius vide de Tanczin
 Neczecza (Neczecze) 444, 456
 Nemerza, canonicus Cracoviensis 668
 Nenkerus vide Nankerus
 Nepe 616
 Neria 322, 326, 336
 Nessoria castrum 294
 Nestorius 95
 Nicea 95
 Nicenum consilium 95
 Nicolaus abbas 455
 Nicolaus I, abbas Claraetumbae 444, 445
 Nicolaus II, abbas Claraetumbae 445, 448
 Nicolaus III, abbas Claraetumbae, cognomento Ederer, de Cracovia 456, 457
 Nicolaus, abbas Novicampi 369
 Nicolaus, abbas Olivae 361, 365
 Nicolaus, altarista ecclesiae Cracoviensis 664
 Nicolaus, archiepiscopus Gnesnensis 641, 666
 Nicolaus Curowsky de armis Srzenyewa, archiepiscopus Gnesnensis 665
 Nicolaus de Sandomiria, de domo Tramby, archiepiscopus Halicziensis, regni Poloniae vicecancellarius 665
 Nicolaus, episcopus Calipoliensis 369
 Nicolaus, Moldaviae episcopus, suffraganeus Plocensis 611
 Nicolaus de Golcewo, archicantor, episcopus Plocensis 608
 Nicolaus de Blaszeyouicze, de domo Odrowansch, episcopus Premisliensis 673
 Nicolaus de Tungen, episcopus Warmiensis 373
 Nicolaus Polonus de domo Wyenyawa, episcopus Wilnensis 613
 Nicolaus Lyasoczsky de domo Dolanga, episcopus Wladislaviensis 672
 Nicolaus Goworconis, custos Cracoviensis 655
 Nicolaus, filius Dobeslai de Oleschnicza 669
 Nicolaus, frater ordinis Cisterciensis 435, 443
 Nicolaus IV, papa 671
 Nicolaus V, papa 249, 460, 462, 473, 474, 672
 Nicolaus, pictor et illuminator 463
 Nicolai pileatoris uxor 490
 Nicolaus Cozuch, praepositus Gnesnensis et canonicus Cracoviensis 655
 Nicolaus, presbiter in Gdanczk 372
 Nicolaus, presbiter, ad s. Marcum praedicator 511
 Nicolaus, rector ecclesiae de Gdow 663
 Nicolaus Scalca, officialis Cracoviensis 655
 Niculus supparius 454
 Nicolaus Calvus, vicarius 657
 Nicolaus Caput, vicarius et altarista Cracoviensis 655
 Nicolaus, vicarius Cracoviensis 655
 Nicolaus 77
 Nicolaus vide Besiga, de Bresco, Briger, Czyeszyanowsky, de Dobrzykow, de Gawrony, Gethko, Hunyad, Calvus, Caput, de Comorniki, Comorocensis, de Koprzywnycza, de Corzocicze, de Costen, Cozuch, de Cracovia, de Curova, Lassovianus, de Lublin, de Lyra, de Malagoscza, de Margonino, Mniszewski, Muskendorf, Penassek, Perenus, Pollex, de Posnania, de Przywyczerzino, de Sandomiria, Unger, de Vulcowa, de Zarnowiecz, Zatorsky, Zuder, de Zukowa Nicolaus
 Nicopolis, Bulgarorum metropolis 144
 Niderhof 366

Niedich vide Petrus III
 Nyedzyelsko villa 670
 de Nyedzelsko vide Dlugossius
 Nyepołomicze castrum 522
 de Niessechowycze Martha, nobilis 506
 Nigra villa 503
 Ninogneus vide de Dobra Ninogneus
 Nissa (Nisa, Nysa) civitas 538, 565, 569,
 573, 574, 580, 581, 583, 584, 671,
 676
 Nissenses 582
 Nissensis dominus 562; terra 562, 570, 578
 Nissus amnis 189

Nitriensis episcopus 44
 Nogai, Tartarorum dux 232, 650
 Nogatus 333
 Nogoya vide Beno
 Normania 343
 Noskowski Masovita vide Andreas IV
 Nova civitas dicta Scortzyn 491
 Nowa (Nowo) Kalis 319, 357
 Novaria 478
 Nowak Petrus, praepositus 581
 Nowag (Nowak) vide Petrus
 Nowko, canonicus Sandomiriensis 664
 Numa rex 244

O.

Obranczka Nicolaus de Piotrcovia, pellifex
 514
 Oceanus 193, 194, 227, 244, 345
 Oceanus Boreus 228, 244
 Oceanus glacialis 227
 Oceanus septentrionalis 227
 Octomasdes 231
 Odera amnis 378
 Odessum 147
 Odonis filius 650
 Odra vide Odera
 Odrowansanus Petrus 85—87
 Odrowanszs 464, 468
 Odrowanszs (Odrowansch) Andreas 461
 Odrowanszs Ioannes, frater Andreae 461,
 669
 Odrowanszs vide Ioannes de Sprowa
 Odrowanszs Petrus de Sprowa, palatinus
 Leopoliensis 455, 461
 de Oleschnicza Dobeslaus, palatinus San-
 domiriensis 669
 de Oleschnicza Ioannes, iudex Cracovien-
 sis 665
 de Oleschnicza Ioannes, palatinus Sando-
 miriensis 674

de Oleschnicza Sbigneus vide Sbigneus de
 de Oleschnicza
 de Oleschnicza Sbigneus, praepositus Cra-
 coviensis 667
 Olesznyca pagus 239
 Olgemont, dux Lithvaniae 658
 Olgertus, dux Lithwaniae 653
 Oliva 296, 306, 310, 313, 315, 316,
 319, 324—326, 334, 349, 352—355,
 357, 359, 364, 366, 370, 377, 380,
 382; Olyvensis abbas 319, 325, 334;
 conventus' 314, 324; de Olyva fra-
 tres 336, 350, 353, 361, 372, 374,
 377; monachi 352; monachium 306;
 monasterium 304, 312, 316—319,
 321, 334, 355—358, 360, 363, 369,
 372, 373, 376, 377, 379
 Olmuncz, Olmutz 317, 356
 Olsniczensis dominus (Olsnicensis, Olssni-
 censis) 571, 573
 Oltatschin 581
 Olutz silva 335
 Ombrones 21
 Opatkowicze (Opatkowicz) 448—450, 445,
 464

- de Opatkowicze Preczslaus 449
 Opatovius Adamus 482
 Oppathow villa 662
 Opatow de Magna Laurencius, informator Ieronimi de Bnyn 523
 Ophion deus 245
 Opoczka Clemens de Cracovia 528
 de Opol dux 562
 Opoliensis dux 126, 568, 591
 Opporow castrum 673
 de Oporow Andreas 611
 de Opporow vide Wladislaus, archiepiscopus Gnesnensis
 Orlow 456
 Orsava 141
 Orzechovus pagus 606
 de Orzek Franciscus, decanus Premisliensis 669
 de Orzla Wernerus, frater, magister ordinis generalis 327
 Osolienses gentes 338
 Ostiensis cardinalis 608
 Ostrorogeus Dobrogostius 30, 38, 61
 Ostrorogeus Sandivogius 32, 38, 50
 Ostrow rubetum 456
 Osswaczym (Oswanczym) 517, 518
 Oswanczym, monasterium ordinis praedicatorum 496
 de Oswanczym (Osvaczym) Ioannes, magister, baccalaureus s. Theologiae, collegiatus de maiori collegio 492; collegiatus de minori collegio 508; magister in artibus 517
 Oswencimensis dux 442, 444—446, 448
 Oswencimensis terra 446
 Otakorus, Bohemiae rex 307, 309
 Othimach (Othimachaw) 538, 570
 Othmachoviensis terra 570
 Otmuchaw 574, 580, 581; castrum 582
 Otto, dux de Brunswig 299
 Otto frater 291
 Otto imperator 390—392, 398, 400, 401, 678
 Otto III, imperator 624
 Otto, marchio de Brandenburg, dux Austriae et marchio Moraviae 304, 307
 Otto vide de Bonsdorf, de Luttirberk, de Machvicz Otto
 Ottokar vide Otakorus
 Oxivia 313, 324, 379

P.

- de Paczanow Ioannes, vicarius ad s. Annam 526, 527
 Pades monasterium 338
 Paeon 226
 Paeones 228
 Paeonius 226
 Paichbirner vide Paulus
 Palaeologus Ioannes, Graecorum imperator 120
 de Paloucz Vladislaus 32
 Pancratius, haereticus Lutheranus 382
 Pangracius de s. Nicolao 124
 Panisus amnis 147
 Pannonia 22, 193, 197, 229, 232, 587; Pannonicum regnum 187
 Pannonones 234
 Pannonius 226
 Papienses 478
 Paradisi monasterium 457
 Parisia 667
 Parisiensis Michael, professor s. Theologiae, rector Universitatis Cracoviensis 530
 de Parstek Iacobus, rector ecclesiae de Gorzicz, canonicus Cracoviensis 655
 Partha 226

- Parthenii 226
 Parthi 193
 Paschalis Hetruscus, praefectus Plocensis
 ecclesiae 600
 Paschalis II, papa 601
 Paska 450
 Patriarcha vide Stanislaus Patriarcha
 Paulus cognomine Paichbirner, abbas Cla-
 raetumbae 454, 455
 Paulus, abbas Claraetumbae 457
 Paulus, abbas Olivae 367
 Paulus, antiquus abbas 331
 Paulus dominus 370
 Paulus, magister, Burgensis episcopus 464
 Paulus, episcopus Camyenyeczensis 675
 Paulus de Giszicze (Giziczki), Cracovien-
 sis ac Plocensis scholasticus, episco-
 pus Plocensis 610, 676
 Paulus, episcopus Plocensis 642, 643
 Paulus, filius Dobeslai de Oleschnicza
 669
 Paulus, frater, custos ecclesiae 424
 Paulus murator 527
 Paulus II, papa 565, 583
 Paulus III, papa 614
 Paulus, suffraganeus Cracoviensis 677
 Paulus, vicarius ecclesiae Cracoviensis 663
 Paulus Schaffran 667
 Paulus vide de Pawlowycze, de Rosdorf,
 de Senno, Smolen, Snocke, de Zathor
 Paulus
 Pausanias 231
 de Pawlowicze Paulus, vicarius Cracovien-
 sis 657
 Pawlowsky Stanislaus 641
 Pawlowsky de Gnatowice vide Stanislaus II
 Pavsky sacerdos, nobilis 495
 Paychbirner vide Paulus
 Pechwinkel, civis Gedanensis 370
 Pelczinca villa 664
 Pelka, vicecustos ecclesiae cathedralis 668
 Pelca vel Fulco 605
 Penassek Nicolaus, heres de Wanchadlow
 653
 Perennus Ioanaes 26, 43, 74, 79
 Perennus Nicolaus 41, 83
 Pergamum 478
 Persae 229, 230, 245
 Persis 229
 Pesechium 148—150
 Peschkova skala 507
 Pesta 43
 Petrasius (Petrachius) nobilis 449, 451
 Petricoviensia comitia 612; provincialis sy-
 nodus 612
 s. Petrus 394
 s. Petrus apostolus 389, 398
 s. Petrus et Paulus 94
 s. Petri castellum 399
 divi Petri et Pauli templum 58
 Petri ecclesia Romae 348
 Petrus abbas 464
 Petrus, abbas Claraetumbae 437, 466, 468
 Petrus II Lipko, abbas Claraetumbae 448,
 449—451
 Petrus III, abbas Claraetumbae de Byecz,
 cognomento Hyrsberg 451, 462, 463
 Petrus Smitzingius, abbas Olivae 374
 Petrus, abbas Lubensis 436
 Petrus, archiepiscopus Gnesnensis 649
 Petrus II, archiepiscopus Gnesnensis 603
 Petrus, campanator ecclesiae s. Annae 519
 Petrus, magister, canonicus 441
 Petrus, cantor et canonicus 653
 Petrus dictus Szirik, episcopus Cracovien-
 sis 652
 Petrus Wisch, episcopus Cracoviensis 665
 Petrus Pulcosius, nobilis, Polonus, vocatus
 Romanus, episcopus Plocensis 604
 Petrus II, dictus Brevis, nobilis, episcopus
 Plocensis 605
 Petrus III, cognominatus Niedich, episco-
 pus Plocensis 605
 Petrus IV, episcopus Plocensis 612

- Petrus VI Mýskowski de Mirow, episcopus Plocensis 615
 Petrus VII Dunin Volski, episcopus Plocensis 616
 Petrus de Gamratis, episcopus Plocensis 614
 Petrus, cancellarius ducum Masovie, episcopus Plocensis 643
 Petrus Chranstowsky de domo Strzegonya, episcopus Premisliensis 669, 672
 s. Petrus, Tharantaniensis episcopus 467
 Petrus de Bnino, episcopus Vladislaviensis 19
 Petrus, episcopus Vylnensis 666
 Petrus, episcopus Vratislaviensis 545, 547, 550, 558, 560, 566, 576
 Petrus II, dictus Nowag (Nowak), episcopus Vratislaviensis 564, 571, 582, 585, 671
 Petrus, plebanus ad s. Annam 529
 Petrus, sacristanus ad s. Annam 524
 Petrus, venator Sandomiriensis 669
 Petrus, vicarius Cracoviensis 667
 Petrus vicarius 656
 Petrus, vicarius et vicecustos Gnesnensis et canonicus s. Egidii 652
 Petrus, vicecustos, vicarius et altarista Cracoviensis 662
 Petrus sutor 491
 Petrus 233
 Petrus vide de Bnino, Byskupek, de Dębno, de Janczewo, de Kavyory, de Kwyeczychow, Lubarth, Miles, de Mokrsko, Odrovansanus, de Polnow, Safranecz, Schocha, Strelitz, Talpiz, Tessen
 Petrus
 Peucini 193
 Pharnesius procurator 616
 Pherecydes Scyrus 245
 Philippus, Alexandri pater 227
 Philippus Doliva, episcopus Plocensis 601
 Philippus, Burgundiorum dux 120
 Philippus, Hispaniarum rex 616
 Philippus vide Podachatherus
 Phoenices 245
 Pyetrkowicze 464
 de Pilchowicze Marcus, Slodziey dictus, canonicus Cracoviensis 661
 Piops, Warmiensis terrae capitaneus 298
 Piotricovia 141
 Pyotriowia 514
 Piotrkowo oppidum 591
 de Pyotrkow Iacobus sacerdos, lector missarum ad s. Annam 532
 Pipini lacus 294
 Pipinus Prutenus, nobilis 294, 295
 Pirkow villa 669
 Pirzchala Clemens, Rochi tessera insignis, episcopus Plocensis 607
 Pisanum 661
 Piśia 378
 Pistorum platea 531
 Pitschensis districtus 579
 Pius II, papa 460, 611, 676
 Pithagorica littera 400
 Plabanow 324
 Plaszow 444
 de Plauen (Plawen) vide Henricus de Plauen
 Plauti comediae 183
 de Plawen vide Reuse
 Plesschow 465
 Plocia 609, 612, 618
 Ploczko 642
 Plocensis basilica 614, 615, 618; canonicus 531; capitulum 642, 643; cathedra 608, 612, 614; collegium 618; dioecesia 622; ducatus 623, 627; ecclesia 599, 600, 605, 607, 609, 610, 612, 613, 614, 615, 619, 624, 643, 644; episcopus 591; episcopi 592, 599; episcopatus 604, 607; sedes 614; suburbium 603; terra 517
 Plonsko 642

- Pobiednik villa 468, 470
 Podachatherus Philippus 192, 195
 Podgrodyce villa 662
 Podlantzany 495
 Podole villa 315
 Podolia 21, 30, 86, 98, 122, 471, 472,
 673; Podolye, pars terrae Rusiae 632;
 praetura 38
 Podolinum 83, 90, 92
 Pogorania 297
 Pogorani 297
 de Pogrella vide Preczlaus
 Polednik villa 659
 Polkow villa 335
 Pollex Nicolaus, plebanus de Brunsberk 334
 de Polnow Petrus, filius Swenczae 317, 318
 Polonia 23, 27, 30, 33, 39, 40, 67, 74,
 80, 86, 98, 102, 121, 125, 129,
 141, 142, 195, 227, 232, 233, 248,
 249, 326, 331, 332, 347, 378, 439,
 604, 607, 616, 617, 624, 625, 649,
 651, 660, 670; Polonie barones 666;
 corona 626; duces 651, episcopi uxo-
 rati 561; episcopi 577; equitatus 378;
 exercitus 626; gens 651; ius 454; le-
 gati 34; Polonicalis numerus 449;
 principes 295, 312, 352, 625, 638;
 regio 195; regina 666, 674; regnum
 248, 315, 316, 317, 326, 327, 357,
 372, 377, 591, 623, 624, 625, 626,
 627, 631, 632, 636, 638, 639, 651,
 656, 658, 663, 667, 674, 675, 676;
 res 33, 63, 74, 121, 228; rex (reges)
 196, 327, 328, 329, 330, 337, 365,
 367—369, 373, 374, 379, 455, 466,
 470, 471, 473, 474, 591, 623, 625,
 626, 633, 634, 640, 653, 658; sta-
 tus 234; terra 405, 472, 624, 658
 Poloni 22, 25, 29, 32, 33, 35, 36, 40,
 41, 42, 44, 45, 50, 51, 55, 59, 63,
 68, 73, 74, 78, 83, 84, 85, 86, 88,
 91, 92, 93, 96, 104, 109, 113,
 120—22, 124, 125—27, 140—42,
 151, 154, 187, 191, 193, 205, 206,
 226, 227, 228, 229, 230—33,
 236—39, 241—43, 249, 327, 334,
 362, 366, 368, 372, 378, 379, 587,
 624, 625, 626, 657, 671, 674; Polo-
 norum acies 241; duces 649; gens
 664; historiae 183; monarchae 624;
 principes 576; provincia 397; res 229,
 234
 Polska Iohannes 655
 Poltowsko 676; in P. ecclesia 676
 de Polukosza vide Ioannes Rzeszowsky de
 Polukosza
 Poluschaw villa 460
 Polusscha villa 474
 Polyphemus 226
 Pölplinensis abbas 373
 de Pölplin monasterium 372
 Pomande, nobilis Pruthenus 299
 Pomerania 21, 296, 301, 302, 304,
 313—316, 318, 320, 327, 335, 342,
 347, 351, 353, 355, 356, 357, 358,
 379; Pomeranie ducatus 311, 316,
 318, 356, 357; dux 318; principes
 625; terra 319, 371, 674
 Pomerani (Pomorani) 296, 304, 313, 317,
 319, 355, 356, 380, 601; de Olyva
 292
 Pomeranus Ioannes, canonicus Cracoviensis
 661
 Pomerellia 368
 Ponnisk 319
 Pons 370
 Pontus 21, 127, 143, 147, 149, 150
 Poppo, magister provincialis 300
 Poramba 494
 Portegal castrum 298
 Posnania 612, 624, 669; Poznaniensis
 dioecesis 14, 15; ecclesia 612, 668;
 episcopus 337; episcopatus 665; prae-
 tura 38

- de Posnania Mathias 521
 de Poznania Nicolaus 510
 Posonium 50
 Posthumus 25, 31, 33, 40, 46, 54, 58,
 59, 74, 81, 92, 97, 100
 Praczw 444
 Praemonstratensium monasteria 603
 Praester Nicolaus, abbas Olyvae 361
 Praester vide Unger
 Praga urbs 405, 675
 Pragensis ecclesia 675, marcae 449, 456;
 grossi 450, 670; studium 662
 Prandnyk villa 488, 508
 de Prandnyk Siffler 508
 Prandoczyn villa 436, 437, 439, 440—442,
 445, 455, 456, 457
 de Prandoczyn Hanco 442
 Prandota, episcopus Cracoviensis 436—439,
 650
 Prandota, praepositus Scarbimiriensis et ca-
 nonicus Cracoviensis 652
 Prandota, filius Warsii, castellanus Craco-
 viensis 651
 Pratolinum villa 616
 Pravdicia gens vide Ioannes II Altus
 Preczlaus de Pogrella, episcopus Vratista-
 viensis 538, 569, 570, 580
 Preczlaus vide de Opatkovicz Precz-
 slaus
 Premisliensis cathedra 614; ecclesia 669,
 672; sedes 616
 Premislius rex 316
 Premislius vide Primislius
 Presburgensis ager 84
 Presburgum 83
 Primislius, Poloniae dux 315, 355, 356
 Primislī filia 356
 Probianus exercitus 236
 Probus Augustus 236
 Proschoviensis via 502
 de Proschowycze Stanislaus, collegiatus
 de maiori collegio, sacerdos 508;
- ad s. Annam vicarius Cracoviensis
 510—513
 Prosnow villa 335
 Prudnik 650
 Prusmarcum 378
 Prussi 404, 413
 Prussia 21, 248, 249, 295, 296, 300,
 301, 304, 305, 307, 309, 320, 324,
 326, 327, 329, 333, 337, 338, 344,
 346, 353, 361, 362, 365, 368, 369,
 372, 373, 378, 660; Prussiae civi-
 tates 205; cruciferorum ordo 665;
 domini 331; fratres 301, 302, 304;
 magister novus 591; militia 377; op-
 pida 377; praeceptores 327, 337; terra
 301, 312, 318, 635, 674
 Prust 366
 Pruteni (Prutheni) 104, 125, 241, 247,
 292, 293, 294, 296, 297, 298, 301,
 302, 303, 305, 306, 307, 309, 319,
 353, 588, 601, 603, 604, 664, 678;
 P. Warmienses 296, 353; Prutenorum
 insultes 292; magister 664; pugna 241;
 terra 664; marcae Prutenicales 349,
 377
 Pruzae vide Prussi
 Przerembski vide Vincentius
 Przemislaus dux 565
 Przemislaus 625
 Przeslaus dominus 456
 Przimancowo villa 661
 Przymislaus vide Premislaus
 Przymislaus, dux Oppoliensis 441
 Przychow, villa episcopalis 556
 de Przywyeczierzino Nicolaus, de armis
 Nalancs, baccalaureus 675
 Psichow 556, 563
 Psyse villa 636
 Pugil Casparus, Gedanensis 382
 Pukarzewo villa 637
 Pulkosius vide Petrus
 Pultovia 607, 611, 613, 618

Pultoviensis arx 614; basilica 611, 612,
615; castellania 605
Puyczk, Putzk 311, 313, 367
Pucenses piscatores 372
Putzense territorium 333
Pyandiciovium arx 256

Pylcza oppidum 501
de Pylcza Hedvigis, mulier civis 527
de Pylcza Ioannes, magister, collegiatus col-
legii artistarum 493
de Pylcza Margaretha 501
Pyotrkow vide Piotrkow

Q.

Quadi 22
Quaschenyne Mathias 661
Quednow territorium 308.

Quezin castrum 295
Quinqueecclesiensis episcopus 44

R.

Racziborowicze 676
Racziborius, filius Mistvugii 311
Racziborius vide Ratiborius
Racziborsky de Cleparz 492
Rada 313, 333
Rade fluvius 360
Radestow 313, 318, 335; praedium 374
Radim castrum 296
Radius 301
Radostow 370
Radix-bona vide Reinesburch
Radlicza vide Ioannes Radlicza, episcopus
Cracoviensis
Radlowitz 581
de Radolina Visch Petrus 660
in Radom hospitalis 530
Radomirus, custos ecclesiae s. Michaelis
castri Cracoviensis, canonicus Visli-
ciensis 658
Radost, episcopus Cracoviensis 548, 649
Radulfus cantor 650
Radun fluvius 366, 375
Radymno 527
Radzimiński vide Stiborius
Raphael Lescinski, episcopus Plocensis 613

Raphael vide de Skawina Raphael
Rascia 22, 25, 27, 63, 64, 67; despo-
tes 24
Raskow villa 441
Rassi 587
de Rathibor Ioannes III, abbas Claretum-
bensis, cognomento Taczel, doctor
utriusque iuris 471
Ratiborius 352
Ravenna 392, 396
Ravus fluvius 50
Raykow 313
de Raysko Catherina, nobilis 518
de Raysko Michael, nobilis 518
Raytenhasloch monasterium 475
de Rdzydze Ioannes, notarius 520
Rechenberger vide Henricus
Rede taberna 364
Redzk 310, 313, 355
Regalis Alba 42, 57
Regalis Pons 486
Regillianus 235
Regiomontum 368, 369, 378
Regiomontanus commendator 378; dux
379, 380

- Regium 478
 Regula, doctor medicinae 526
 Reinesburch vocata Radix-bona 404
 Remir vide Bartholomaeus
 Reni patres 323
 Rennekeu Henricus 325
 de Reno nobiles 307
 Rensin lacus 303
 Reselia 378
 Resil castrum 300
 Resin territorium 296
 Retdze 333
 Reuse vide Henricus
 Rey Ioannes de Shumsko, praepositus et
 canonicus Cracoviensis 676
 Reynico vide de Scarpovia
 Rhipaei montes 21
 Rhodops 143, 149
 Rhodope 189
 Richnowa 91, 92
 de Richtenberg vide Henricus
 Rigensis archiepiscopus 324
 Ritzen 576
 Ritifianeus vide Derslaus
 Robertus, canonicus Plocensis 649
 Robertus, (Rubertus) episcopus Cracovien-
 sis 537, 548
 Robertus (Rubertus), episcopus Vratista-
 viensis 537, 545, 547, 548, 550, 558,
 561, 567
 Robertus alias Rupecius, episcopus Wratia-
 slaviensis 577
 Rochi tessera vide Pirzchała
 Roddys insulae 342
 Roden Albertus, Olivae abbas 360
 Rogoy castrum 294
 de Rogoszno Simon, servitor 521; campa-
 nator 525
 Romaldus abbas 391—395, 427
 Romaldus magister 390, 391
 Roma 94, 184, 244, 249, 311, 325,
 390—392, 398—400, 402, 404,
 406, 408, 409, 419, 451, 473, 478,
 566, 604, 609, 613, 616, 618, 672
 Romana arma 235; curia 324, 375, 452,
 531, 610, 657, 667; ecclesia 342;
 imperium 236, 613; origo 244; ponti-
 fex 58, 123; populus 235, 398; prin-
 cipes 627; res 235; sedes 95
 Romani 132, 235, 244, 394, 399, 476;
 Romanorum provinciae 235; rex 478
 Romaniola 478
 Romka vide Ioannes
 Romulea urbs 398
 Ropezice 665
 de Rosdorf Paulus, magister generalis, ex
 familia Kernterorum 363, 364
 de Rose vide Ioannes Gruszczinsky
 Rosgonius Simon, Agriensis episcopus 40, 41
 Rosgonius Stephanus 42, 43
 Rosgonius Stephanus, praefectus 83
 Rosinberg 322
 de Rosinberg vide Iodocus
 Rosomerski Stanislaus, negociator, civis
 Cracoviensis 511
 de Rosznau Dobrochna 666
 Rothgisser Georgii uxor 487
 Rothulfus monachus 403
 de Rottenstein Conradus vide Zolner
 Roxolani 227
 Rubertus vide Robertus
 Rubo amnis 196
 Rubyeschow oppidum 632
 Rudawa fluvius 500
 Rudingerus, abbas Olyvensis 319, 321, 357
 Rudnik 443, 444
 Rudolphus 581
 Rudolphus, episcopus Vratislaviensis, olim
 episcopus Laventinensis 565, 574; le-
 gatus 583, 676
 Rudolphus, Romanorum rex 309
 Rudolphus caesar 616
 Rugenege Franciscus 366
 Rugia 316

Runge Nicolaus, abbas Olyvae 361
 Rupecius vide Robertus
 Rupella 495, 518
 de Rusza Stanislaus, presbyter 512
 Rusza Ioannes, canonicus Gnesnensis 656
 Russia 21, 30, 35, 122, 636, 667; palatini Russiae 468; terra 471, 472, 631, 632, 636
 de Russia Andreas 529
 de Russia Zophia 513
 Russi 587
 Ruthenus vide Henricus
 Ruthenus (Rutenus, Rutheni) 35, 227, 341, 491, 587; Ruthenorum exercitus 649; litterae 254

Ruydoviense territorium 307
 de Ruynwalde Laurencius 318
 Rybitwi 442, 450, 452,
 Rycow silva 441
 Ryczow villa 441, 442, 446, 467, 469
 Rynenses 665
 de Rythvyani Derslaus, palatinus Cracoviensis 621
 Rzanczyna Margaretha de Cracovia 504
 de Rzeszow (Rzeszowsky) vide Ioannes archiepiscopus
 Rzeszowski Ioannes, praepositus Cracoviensis 665

S.

Saboci 22
 Sadowski Ioannes, vicecustos 659
 Safranecz Petrus, dapifer regis Poloniae 677
 Salczburgensis episcopus vide Wladislaus dux
 Salinarum ecclesia 201
 Salomon, decanus Cracoviensis 650
 Salsus Lapis 105
 s. Salvatoris monasterium 389
 Samagicia vide Samogithia
 Sambiensis episcopi advocatus 341
 Sambiensis terra 338, 341
 de Sambor Georgius 464
 Samborius 352
 Samborius, filius Mistvugii 311, 314
 Samborius, filius Subislai, Pomoranorum ducis 351
 Samborius vide Subislaus, Zamborius
 Samladensis episcopus 369
 Samogithia (Samagicia) 666, 673
 Samuel Macieiowski, episcopus Plocensis 614
 Samuel vide de Gnezne
 Sandeciae conventus 34
 Sandecium Novum 256

de Sandecz Margaretha 494
 Sandivogius, custos Cracoviensis, canonicus Posnaniensis 670
 Sandivogius Ostrorogus 32, 38, 50
 Sandomiria 240, 255, 624, 626, 631, 638, 639, 640, 674, 675; Sandomiriensis ager 232; principes 627
 de Sandomiria Andreas, civis 525
 de Sandomiria Catherina 529
 de Sandomiria Nicolaus, magister, cantor 334
 de Sandomiria Nicolaus vide Nicolaus archiepiscopus Halicziensis
 Sandowicze (Sandowicz) villa 438, 442, 456
 Sangneus canonicus 655
 Saniscia 51
 Sanoceus vide Gregorius Sanoceus
 Sanoczki villa 660
 Sanoczsky Petrus 655
 Sanus amnis 226
 Sarmatha 193, 195
 Sarmathae Hippophagi 21

- Sarmatia 21, 22, 179, 194, 196, 226, 228, 244
 Sarmaticus Oceanus 21; montes 22
 Sarnovecz villa 658
 Sarnowitz 335; claustrum 321
 Sarow 335
 Sartowitz 353
 Saturninus, praefectus Scythicis finibus 235
 Saturnus 348
 Savus 60
 Saxones 587, 665; Saxonum rex 417, 419
 Saxonia 329, 588; Saxoniae dux 344
 Sbigneus, archidyaconus Cracoviensis 665
 Sbigneus, filius Dobeslai de Oleschnicza, cardinalis et episcopus Cracoviensis 197, 225, 237, 239—243, 246, 274, 249, 252, 256, 455, 457, 458, 460, 461, 665, 666, 667, 669, 670, 672, 673, 674, 675
 Sbigneus de Oleschnicza, episcopus Vladislaviensis 177, 235, 236
 Sbigneus de Oleschnicza, praepositus Cracoviensis 667
 Sbigneus vide Szirik Sbigneus
 Scepusium 22, 93; Scepusiensis ager 79, 98
 Schaffrann Paulus 667
 Schaffranecz Cristophorus vide Andreas familiaris
 Schalbini, inferiores Pruteni 308
 Scharudo propugnaculum 298
 Scharuscium 79
 Schelangowa mulier 487
 Scheligarum familia 660
 Scheligy villa 660
 de Schenighen Henricus, advocatus Dyrsoviensis 332
 de Schewe Augustinus 674
 de Schidlow Mathias, magister collegiatus collegii artistarum 493
 Schmelna 311
 Schocha Petrus de Regali Ponte 486
 Schow 650
 Schyewyeriensis ducatus 670
 Sciamatuleus vide Scamatuleus
 Sciborowicz 441
 Scilurus 231, 232
 Scythae 193, 229, 230, 231, 235, 236
 Scythia 232, 234
 Scythicum bellum 235; vocabula 230
 de Szczecoczini Ioannes, castellanus Lublinensis et capitaneus Dobrinensis 668
 Sdysslawicze 452, 460
 s. Sebastyani martyris brachium 566, 576
 Sebastianus, rector ecclesiae de Slavcovia 655
 Segedinum 67, 129, 142
 Segneus Wlozczegii, canonicus Cracoviensis 654
 Segniensis episcopus 26, 32
 Segodowicz vide Socenhaw
 de Selestrin vide Cyborius
 Semana silva 22
 Semco dux 657
 Semovitus 626; Masoviae dux 605, 606, 607, 608, 625, 638, 639; dictus Semco M. dux 656; dux 611; princeps 609
 Semovitus, filius Conradi 293
 Semovitus, filius Semoviti 626
 Semovitus, filius Troydeni, Poloniae princeps 638, Masoviae dux 639
 Semovitus Senior, dux Masoviae 610, 631, 632—637, 641; et dominus Czernensis 625
 Semovitus Iunior 610, 625; princeps 631
 Senacteis 389
 Senae 616
 Sendomiria vide Sandomiria
 Seneca 348, 351
 Sennes 590
 de Senno Paulus Woyniczki 671
 Sequer quidam 508
 Serisno 324
 Seroslaus vide Syroslaus

- Sertowicz castrum 302, 304
 Serwathczyna mulier de Cleparz 493
 Servatius, praesul Tungrensis 619
 Servia 22, 63, 130
 Sethegius vide de Chmielik Sethegius
 Severiensis ducatus 247
 Sgergelo vide Skirgiello
 de Shumsko vide Rey de Shumsko
 Sibilla Cymana 401
 Sicilia 226, 343
 Sidones 22
 Sienna oppidum 239
 Sienna vide Senno
 de Sienna Iacobus 611
 Siewierensis vide Schyewyeriensis, Seve-
 riensis
 Siffler de Prandnyk 508
 Siffridus, abbas Olyvae 360
 Sigismundus 26, 29, 461
 Sigismundus Augustus 614
 Sigismundus dux 141
 Sigismundus, dux Lithuanie 34, 35, 458
 Sigismundus, filius Dobeslai de Oleschnicza
 659
 Sigismundus, marchio Brandenburgensis 626,
 657
 Sigismundus rex 43, 48, 49, 379, 614,
 615
 Sigismundus, Hungariae rex 24, 25; Bohe-
 mus 661; rector et tutor regni Hunga-
 riae 652; imperator Romanorum, Hun-
 gariae et Bohemiae rex 669
 Sigismundus, Poloniae rex 382
 Sigismundus I, Poloniae rex 612, 613, 614
 Sigismundus III 617
 Silezia vide Slesia
 Silvester I, papa 390
 Simon 94, 602
 Simon, cancellarius ecclesiae Cracoviensis
 660
 Simon, episcopus Ploczensis 649
 Simon presbiter, vicarius 514
 Simon vide de Gozdawa, de Kszyasz, de
 Rogosino, Rosgonius, de Slethow, de
 Xansch Simon
 Siradia (Syradia) 624; Siradiae principes
 625, 627
 Sirislaus vide Syroslaus
 Sirmiensis episcopus 44
 Sirocomla Iacobus, praepositus Vratista-
 viensis 609
 Sirocomla vide Iacobus episcopus Plocensis
 Sirocomlya 662
 Siroslaus vide Syroslaus
 Sitalx, Tartarorum dux 233, 234
 Sixtus IV, papa 611
 Sixtus V, papa 466, 616
 Scala 494
 Scalka Nicolaus, officialis Cracoviensis 655
 Scamotuleus Vincentius 41, 56
 Scarbimirz 501
 de Scarbimiria Stanislaus, canonicus Cra-
 coviensis 668
 de Scarbimiria Stanislaus decretorum doctor
 483
 Scargellus vide Skirgiello
 de Scarpovia Reynico, frater, magister
 piscaturae 321
 Scawa 444, 452
 de Skawina Raphael, de armis Dolyva, ca-
 nonicus et vicarius Cracoviensis 676
 Skirgiello (Sgergelo Scargellus, Skergellus),
 631, 658
 Sclavi, Sclavones vide Slavi
 Sclavonia vide Slavia
 Scolathowsky vide de Kuchari Joannes
 Scora Nicolaus 83
 Scortzyn Nova Civitas 491
 Scotenow 448
 Scowernic (Skowernik) 311, 322
 Scropharum platea 448
 Serzydlowa Margaretha, domina 491, 492
 de Scrzin Donyń, decanus Cracoviensis,
 vicecancellarius Regni Poloniae 666

- de Skrzin Stanislaus, canonicus Cracoviensis 654
- Serzynka (Scrinka, Crzynka) 443, 444, 446
- Slanczyn 451, 455, 461
- de Slawa Iesko 318
- Slavia (Slavonia, Sclavonia) 228, 392, 394, 395, 396, 587; maior 587, 588; minor 588; Slavoniae gentes 587; lingua 397, 405, 409; Slavicales marcae 331, 349
- Slavi (Sclavi, Sclavones) 228, 354, 395, 587; Sclavorum terra 397, 404, 408, 410
- de Slawcovia Marcus, vicarius 661
- Slavcoviensis platea 511
- Slawnik, pater s. Adalberti 678
- Slavonia vide Slavia
- Slesia (Silezya, Slezia, Slezya, Słēzya) 22, 98, 125, 506, 521, 565, 566, 624, 625; Slesiae dux 568, 570, 571, 572, 573, 624; principes 563
- Sleszita (Slezite) 665, 673
- de Slethow Simon, notarius 523
- Sleydz vide Ioannes
- Slodziey vide de Pilchowicze
- de Słomniki Albertus, vicarius Cracoviensis 656
- Sluchowia 382
- Slunitz 470
- de Slupcza Mathias, notarius 520
- Sluszewo villa 634
- Slyzases vide de Gorka Mathias
- Smitzingius Petrus, Olivae abbas 374
- Smograw 576
- Smolen Paulus, vicarius 657
- Smollin (Smollyn) 322, 333
- Snocke Paulus 564
- Sobeslaus, filius Zamborii 311
- Sobeslaus, monasterii Olivensis fundator 310
- Sobeslaus vide Mistvinus
- Sobentzicz 321
- Soboci 229
- Socenhaw alias Segodowicz 442, 443
- Soloma 87, 88
- s. Sophiae capella 470
- Sophia 105
- Sophia regina, mater Vladislai 35
- Sophia regina 667
- Sophia vide Zophia
- Soppod 326
- Sorota Ioannes, altarista 664
- Spitko Iaroslowski 671
- Spitkowicze 441, 446
- Sprowa villa 441, 451, 461, 464
- de Sprowa Iescho 451
- de Sprowa vide Ioannes
- de Sprowa vide Ioannes Sandomirita, vide Odrowansz Petrus de Sprowa
- de Srzenyewa vide Nicolaus Curowsky
- Stades Margaretha, soror 364
- Stanąthky (Stanatki) 456, 519
- de Stanądky moniales 493
- de Stanąthky Anna, monacha 519
- Stange vide Henricus commendator
- b. Stanislai, ecclesia in Rupella 518
- b. Stanislai passio 558, 560
- s. Stanislaus 256, 467, 602, 650; episcopus Cracoviensis 439, 576, 624, 629; patronus 501, 510
- Stanislaus, abbas Olivensis 310
- Stanislaus II Pawlowsky, in Gnatowice, archidiaconus et episcopus Cracoviensis 610, 640
- Stanislaus Czyołek, episcopus Posnanien-sis 669
- Stanislaus, campanator ad s. Annam 532
- Stanislaus, canonicus Cracoviensis et plebanus ad Omnes Sanctos 654
- Stanislaus, doctor 667
- Stanislaus Wloszko, heres de Golena 660
- Stanislaus, plebanus de Poramba 494
- Stanislaus, praepositus Wladislaviensis et canonicus, Plocensis episcopus 608

- Stanislaus, scriptor universitatis 521
 Stanislaus, Patriarcha dictus, vicarius cathedralis 659
 Stanislaus, vicecustos 652
 Stanislaus, viceplebanus et praedicator ad s. Annam 532
 Stanislaus, zacristianus ad s. Annam 532
 Stanislaus vide Bogel, de Brzeziny, de Drasen, de Fulby, Carbo, de Lovicz, de Mechowia, Pawlowsky, de Proschowyce, Rosembersky, de Ruscza, de Scarbimiria, de Skrzin, de Uscze, de Zator Stanislaus
 Stanne 310
 Staradczyn 335
 Starcow 310
 Stargardia 379
 Staryn 313, 335
 Stenberg Georgius, bonarum artium magister 377
 s. Stephani corona 57, 58; parochia 487, 508; platea 485
 Stephanus, abbas Claraetumbae 443, 444
 Stephanus, frater 418
 Stephanus Polonus, Plocensis episcopus 651
 Stephanus, episcopus Lubuczensis 651
 Stephanus rex 616—618; rex Ungariae 678; Stephanus I, Hungariae rex 56, 57
 Stephanus vide de Blandzkow, Falco, Rosgonius Stephanus
 de Sternberg Kochmeister Michael, magister generalis 362
 Stiborius, episcopus Plocensis 643
 Stiborius de Gosczyenycze, de domo Prusorum, episcopus Plocensis 676
 Stiborius II Gruscianus, episcopus Plocensis 611
 Stiborius Radzimiński, episcopus Plocensis 609
 Stiborius vide de Belsko Stiborius
 Stille Ioannes, frater 328
 Stochow 335
 Stolpense coenobium 315; terra 219, 331, 357
 Stolzefut Georgius, Colbacensis abbas 375
 Stolzefut Gregorius, Olivae abbas 381
 Stradomya 674
 Stragomirus, praepositus Plocensis 642
 Strava fluvius 342
 Strceslava, mater s. Adalberti 678
 Streliez Petrus, filius Swantkonis 657
 Strepaw 376
 Striz rivulus 315, 317, 334, 340
 Strigonium 73, 74, 78
 Strigoniensis 56; archiepiscopus 46; diocesis 529; metropolis 191
 Strigalus 360
 Stronszow 450
 Stronyschow villa 460
 de Strzampino vide Thomas de Strzampino
 Strzegonya vide Petrus Chranstowsky
 Strzessowa Barbara 485
 Subislaus, filius Samborii 351
 Subislaus, Pomoranorum dux, monasterii in Oliva fundator 310, 358
 Subislaus vide Mistvinus, Sobeslaus
 Suchyvilchius Ioannes, archiepiscopus 609
 Sudetae montes 22
 Sudovini, inferiores Prutheni 308
 Sudovienses 302
 Suecza castrum 304
 Suevi 665
 Suiradus Polonus, monachus 599
 Sucoczin (Succoczyn) curia 322, 335
 de Sucovia praepositus et moniales 324
 Succoviense monasterium 379
 Sulca, sanctimonialis de coenobio Stolpensi 355
 Sulca, uxor illegitima Mystvugii 315
 Sulislaus, archidyaconus Sandomiriensis 662
 Sullonum vicus 146
 Sumium 148—150
 Sunderovium oppidum 25, 62
 Sutorum platea 508

- Swanko, Swaneko vide Swantko
 Swanschco 661
 Swanszkowicze villa 662
 Swantko 657
 Swantko Franco alias Franciscus, episcopus Vratislaviensis 567, 578
 Swantopolcus 352
 Swantopolcus dux 313, 320, 353, 354, 355; Pomeraniae dux 295, 296, 300, 302, 303
 Swantopolcus, filius Mistvugii 311, 314
 Swantopolcus vide Mistwuyus, Msczugius, Wardslaus, Wratisslaus
 Swanthoslaus vide Swenthoslaus
 de Swarczburg vide Guntherus
 de Svarczenburg comes 305
 de Swarosyn Dominicus 332
 Sweczensis terra 332
 Sweczlaus, canonicus et officialis Cracoviensis 654
 Swednitz 565
 Swencza palatinus 317, 318, 357
 Swencza vide Laurencius
 Swenthoslaus, doctor decretorum, canonicus et custos Cracoviensis 659
 Swenthoslaus presbiter 499
 Swenthoslaus vicarius, vicecustos et altaris Cracoviensis 661
 de Swerzynecz praepositus 494
 Swetze castrum 333
 Sweydnicensis valva 584
 Swinka Iacobus, Gneznae archiepiscopus 606
 Sworinogatz (Swornogatz) 326, 332
 in Swornogatz eremus 316
 Svidrigal 35
 de Swoschowicze Mathias, cancellarius Dobrinensis, cantor Sandomirensis, canonicus Cracoviensis 661
 Swotopelco vide Swantopelcus
 Swymerow 324
 Sydow 322, 335
 Sylvanus Georgius, Olivensis frater 382
 Symbaliensis episcopus Bernhardus 582, 583
 Symon vide Simon
 Syradia vide Siradia
 Syrmia 587
 Syrmus rex 226
 Syroslaus (Siroslaus, Sirozlaus, Sirislaus, Seroslaus) episcopus Vratislaviensis 545, 560, 562, 567, 577, 578
 de Szadecz (Szadecz) Joannes 525, 526
 Szadi Ioannes 657
 Szadomiria vide Sandomiria
 Szafraniec vide Safranecz, Schafranecz
 Szafran vide Schaffrann
 de Szandecz Sophia 522
 Szawychost oppidum 632
 Szczekociny vide Scecoczini
 Szegedowicz (Szegedowicze) 459
 Szegotha nobilis 455
 Szeligae, Szeligi vide Scheligae, Scheligy
 Szidlitz 366
 Szirik Sbigneus, decanus Cracoviensis 652
 Szirik vide Petrus Szirik
 Szlyedz (Szleydz) vide Ioannes Szlyedz
 Szhukowska Margaretha 525
 Szhukowska Katherina 525
 Szumsko vide Shumsko
 Szydłow vide Schidlow
 de Szydłow Anna 529
 Szydłowyecz 525
 Szythowa Katherina 522

T.

- Taczel vide de Rathibor Ioannes
 Talancius Mathico 26
 Talpiz Petrus vicarius 654
 Tanais 21
 Tancinensis vide de Tanczin
 de Tanczin (Thanczin, Thanczyn) Andreas,
 heres, palatinus Cracoviensis 38, 41,
 84, 653
 de Tanczin Ioannes, dominus Cracoviensis
 et castellanus 664
 de Tanczin Ioannes vide Anna
 de Tanczin Navogius Andreae, decanus et
 canonicus 661
 Tannenberg 362
 Tapia 360
 Tapio territorium 308
 Tartari (Thartari) 21, 27, 29—31, 86,
 122, 232, 233, 234, 471, 472, 650;
 Tartarienses principes 650
 in Tarnow hospitalis 519
 de Tarnow Gregorius, civis, lanifex 528
 Tarnowia 84; Tarnowiensis ager 83; do-
 minus 181
 Tarnovienses 84
 Tarnowensis Ioannes 149
 Tarnowsky Ioannes 670
 Tarnowsky Ioannes Maior 671
 de Tarszek Ioannes, canonicus 656
 Taulantius 226
 Tauroscythae 200, 201
 Telebuga, Tartarorum dux, princeps Tarta-
 riensis 232, 650
 Telephus, praesidii caput in Casovia
 86—88, 90
 Teres 228, 229
 Terrebus 226
 Teschinensis dux 452
 Tessen Lucas, nobilis 371
 Tessen Petrus, nobilis 371
 Teutonici (Teutunici) 354, 587, 665;
 Teutonica domus 300; de Teutonica
 domo fratres (ordo fratrum) 293,
 352, 353; Teutonicae gentes 665; Teu-
 tonicum ius 440—443, 445, 450,
 452, 454
 de Thanczyn vide de Tanczin.
 Thane 650
 Thanie villa 489
 Theodoricus, abbas Claretumbe 441, 442
 Theodoricus vide de Aldenburg, de Bern-
 heym Theodoricus
 Theris vide Deombrotus
 b. Thomas 462
 Thomas abbas 460, 461
 Thomas abbas Claretumbe 459, 462, 463
 Thomas de Aquino 462
 Thomas, episcopus Cantuariensis 603
 Thomas, episcopus Cracoviensis 460
 Thomas de Strzampino, de domo Prusso-
 rum, episcopus Cracoviensis 392, 579,
 675, 676
 Thomas Polonus, episcopus Plocensis 606
 Thomas, episcopus Vratislaviensis 559, 563,
 573, 579
 Thomas I, episcopus Vratislaviensis 571,
 579
 Thomas II, episcopus Vratislaviensis 563,
 568, 569, 579
 Thomas vide Zarwechtir Thomas
 Thorunium (Thorn, Thorun) 196, 293,
 294, 301, 314, 330, 337, 365, 590,
 610, 634, 674; Thorun municio 294;
 Torunenses 368; Thorunensis com-
 mendator 327
 Thracia 109, 110, 111, 126, 132, 143,
 147, 189, 235

Tibiscus aranis 22, 105
 de Tiffen Ioannes, magister generalis 373
 Tobisgass, Gedani platea 367
 Tomco, altarista s. Wladislai 654
 de Tramby vide Nicolaus de Sandomiria
 Transilvania 22; Transilvanensis episcopus 44
 Trebnitz 563
 Trebnicz monasterium 563
 Trenergasz, Gedani platea 365
 Trever 323, 326; Treverensis conventus 323
 de Treveri (Trevery) Carolus, frater, magister 320, 321
 Triballi (Triballus) 23, 109, 226, 227
 Tridentinum consilium 618
 s. Trinitatis monasterium 487
 Tristicia 311
 Troidenus, dux Masoviae 625, 638, 639
 Truckses Martinus, magister generalis 372
 Truskiewicz 437
 Truszczyn 437
 Trusszinow villa 437

Trysky 438
 Tuchis 370
 Tuchol oppidum 665
 de Tungen vide Nicolaus
 de Turba Albertus Cristini, canonicus Cracoviensis 657
 Turci 19, 20, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 44—47, 55, 60, 61, 62, 66—72, 78, 80, 99, 101—103, 105—108, 113—115, 117, 120—122, 126, 128, 129—131, 134—138, 140—149, 151, 152, 155—160, 188, 189, 216, 342, 626, 662, 671, 673; Turcicum bellum 125
 Turinum urbs 672
 de Tursko Marcius Boxae, canonicus Cracoviensis 660
 Tuscia 345
 Tussia 478
 de Tyncia abbas 326, abbates 444
 Thynecense monasterium 444
 Tyras amnis 21, 23, 193, 194, 236
 Tyres 228

U.

Ulricus vide de Hugwitz, de Iungingen
 Ulricus
 Unyeow castrum 672
 Ungaria vide Hungaria
 Ungari (Ungri) vide Hungari
 Unger Nicolaus, prior 371
 Unger Nicolaus alias Praester, Olivensis abbas 373
 Ungerus vide Vungerus
 Ungri vide Ungari

Urbanus IV, papa 305, 353, 605; V papa 570, 573, 581, 608; VI papa 249, 443
 Uranus Ioannes 60
 Urrigena vide Joannes
 Ursula vide de Cracovia, de Wieliczka
 Ursula
 de Uszcze Stanislaus, rector ecclesiae in Morawicza 667

V. W.

- Vacciensis episcopus 44
 Vada Petrus, vicecancellarius regni Poloniae 668
 Wadowicz 444, 446, 450, 455
 Wadsino 324
 Wadzicza 311
 Vagus fluvius 124
 Wajsilus Prutenus 318
 Valachia (Walachia) 23, 98, 162, 235, 236, 373; terra 473; Montana 22, 23
 Valachi (Walachi) 104, 142, 148, 154, 158, 161, 236, 237, 238, 461; Walachorum exercitus 657
 Walbote vide Henricus Walbote
 Walbram oppidum 521
 de Walbram Elizabeth 521
 de Walbram Ioannes 521
 Waldow territorium 308
 Valens 229
 Valentianus imperator 229
 Valentinus canonicus 649
 Valentinus vide de Maszozze
 Wallenrode Conradus, magister generalis 361
 Walterus, episcopus Vratislaviensis 545, 550, 558, 561, 567, 577
 Waltszassen 475
 Wanchaczko coenobium 588
 Wanchadlow villa 653
 Wancko, Masoviae dux 327
 Vanda regina 193
 Vandali 27, 193, 587
 Waner Dr., collator contributionis 565
 Wangercze 494
 Wanzyrow 456
 Vapovius Bernardus 612
 Varadinum urbs 669
 Varadinensis (Varadiensis) episcopus 44, 154, 155, 156
 Wardslaus, filius Swantopolci 313
 Wardslaus, filius Mistvugii 311
 Varisium 478
 Warmia 298, 299, 300
 Warmienses 299
 Warmiensis terra 297
 Warmi gentes 297
 Varna 150, 154
 Varodinensis ecclesia 191
 Varschovienses duces 626
 Varschoviensis 625
 Warsius vide Prandota
 Warsno lacus 315
 Vartha 240
 Wartislaus 352
 Wartynberg Ioannes, frater ordinis Cisterciensis 449
 Wasny Joannes, cononicus Cracoviensis 677
 Weigel Casper, cancellarius 581
 Weliczka vide Wieliczka
 Wellyn 333
 Velopole vide Wielopole
 s. Wenceslai martyris ecclesia 449, 475; in Cracovia 537, 538
 Wenceslaus, canonicus Cracoviensis 657
 Wenceslaus dux 607, 625
 Wenceslaus, dux Osswencimensis 460
 Wenceslaus, dux Theschnensis 670
 Wenceslaus, dux Zathoriensis 459, 460
 Wenceslaus, episcopus Lubuczensis 570; dux Slesie et dominus Legnicensis, episcopus Vratislaviensis, olim Lubucensis 570, 573, 581; episcopus Vratislaviensis 571, 574; dux Olesniczensis 671
 Venczeslaus, frater vicariorum 661

- Venczeslaus, rex Bohemiae dux Cracoviae et
 Sandomiriae 441, 442; et marchio Mo-
 raviae 442
 Venczeslaus, Bohemiae rex 570, 571
 Venczeslaus II, Bohemiae rex 316, 356
 Venczeslaus III, Bohemiae rex 317, 356
 Venedici montes 21
 Veneti 120, 131, 145, 193, 227, 228;
 Veneticorum dux 390
 Wentizlavus martyr 406
 Venus 195
 Vergèrius Paulus 192, 194
 a Werden Ioannes, proconsul Gedanensis
 et capitaneus Novensis 382
 Vernerus indigena de armis Rosae, episco-
 pus Plocensis 602
 Wernerus frater vide de Orzla Wernerus
 Werder insula 363
 Vesprimensis episcopus 44
 Wesselus, abbas monasterii de Olyva 360
 Vesta 230
 Weynrich vide de Cracovia Ioannes IV
 de Wida advocatus 304
 de Wida Henricus, frater, magister 304
 Wieliczka, (Welycza zuppa, Weliczka,
 Wyelyczka, Wyeliczka) 450, 453,
 487, 491, 511, 525
 de Wieliczka Ursula 492
 Wielopole pratum 452
 Wielunensis ecclesia 670
 Wienyawa, (Wyenyewa) vide de Elgoth,
 vide Nicolaus
 Vienna 85, 604, 616
 Wiganth 658
 Victor III, papa 601
 Victorinus, filius Dobeslai de Oleschnicza 669
 Wictorowicze 450
 de Wildenberg vide Henricus
 Wilhelmus, comes de Czilo 663
 Wilhelmus, dux de Austria 659
 Wilhelmus frater 457
 Vilka villa 650
 Wilkim Ioannes 365
 Wilkowycz Mathias de Wyelyczka 525
 Villach civitas 342
 Vilna 23, 30, 243; urbs 660, 673; Vil-
 nesis civitas et castrum 660; castrum
 661, 666, ecclesia 666, 673
 Vinari 439, 448
 de Winary Ioannes 664
 Winarska Magdalena 486
 Vincentii s. Levitae et Martyris caput 566,
 576
 s. Vincentii albus ordo 545
 s. Vincentii monasterii abbas 578
 Vincentius archiepiscopus 604
 Vincentius, archiepiscopus Gnesnensis 571,
 582, 610, 671
 Vincentius Koth de Dambno, de domo Do-
 lywa, archiepiscopus Gnesnensis 672
 Vincentius, episcopus Cracoviensis 650
 Vincentius Przerembski, episcopus Plo-
 censis, procancellarius 612, 643
 Vincentius, magister in artibus 517
 Vincentius Monte alto 616
 Vincentius 193, 226, 227, 602
 Vincentius vide Cadlubecus, de Lwow,
 Sciamatuleus Vincentius
 Vindelicorum Vienna 604.
 Vinricus frater, magnus commendator 340,
 349
 Vinricus Kniprode, magister 357
 de Wirberg vide de Wirbna
 de Wirbna vide Henricus, episcopus Vra-
 tislaviensis
 Virgilii Bucolicon 180, 181
 Visburgi 22
 Vischnewo villa 637
 Wisch vide Ioannes
 Wisch vide de Radolina
 Viscovium 612
 Visla vide Vistula
 Wislaus comes 442
 Wislaus, episcopus Cracoviensis 438, 650

- Wislaus vide de Mikrow Wislaus
 Vislicensis (Vislna, Vislensis) platea Cracoviae 486, 490, 495
 Vissegradum 40, 56, 57
 Vistula (Visla) fluvius 22, 179, 194, 226, 239, 293, 294, 301, 304, 313, 314, 315, 322, 323, 327, 335, 336, 340, 363, 450, 497, 652; Wyslae portus 334
 Wiszniewo vide Vischnewo
 Wiszniecz (Wyschnecz) villa 655
 Vitellius vide Erasmus
 Witen (Vyten), Litwinorum dux 320, 327, 358
 Vitoldus dux 241, 242, 243, 246, 254, 360, 361; magnus dux Litwanorum 362, 631, 634, 635, 658, 660, 664, 666, 668
 Vitoviense monasterium Praemonstratensium 603
 Vitus electus 580
 Vitus Ianina, Polonus, episcopus Plocensis 603
 Vitus, praepositus Cracoviensis 650
 Wladislaus de Opporow, archiepiscopus Gnesnensis 673
 Wladislaus dux, archiepiscopus Salzburgergensis 563, 579
 Wladislaus, episcopus Wladislaviensis 672
 Wladislaus, dux Bythomiensis 444
 Wladislaus, dux Cracoviae 326
 Wladislaus, dux Cracoviae, Sandomiriae, Syradiae, Lanciciae, Cuyaviae 443
 Wladislaus, dux Lanciciensis 625
 Wladislaus, dux Masoviae 601, 610, 611, 623, 638, 639, 642
 Wladislaus, dux Opoliensis 440
 Wladislaus, dux Pomoraniae 316, 317, 318, 356, 357
 Wladislaus, dux Sleziae 624
 Wladislaus, filius Semoviti 626, 631
 Wladislaus I (Hermannus), Poloniae rex 624
 Wladislaus I (Lokietko, Loket) 331, 358, 625, 651
 Wladislaus II Iagiello, dux Lituaniae, rex Poloniae 238, 240, 450—457, 626, 631, 638, 659, 660, 661, 663—666, 668, 669, 671, vide Jagiello
 Wladislaus III (Warnęczyk), Poloniae et Hungariae rex 19, 20, 25, 26, 29, 31—46, 48—52, 54, 55, 57—59, 61, 63, 67, 73, 74, 76, 78, 79—81, 83, 85, 86, 88, 93, 97—100, 102, 103, 107, 111, 116, 119—121, 124—130, 135, 140, 142, 146—148, 151, 158, 182, 187, 191, 196, 201, 216, 248, 364, 458, 611, 626, 667, 669, 671
 Wladislaus, rex Bohemiae et Ungariae 466
 Wladislaus, filius Kazimiri, regis Poloniae 675
 Wladislaus rex 460
 Wladislaus de Paloucz 32
 Wladislaus vide Ladislaus
 Wladislaus vide Dracula Vladislaus
 Vladislavia 330, 333, 337
 Wladislaviensis dux, pater Boleslai Curvi 561, 577
 Wladislaviensis cathedra 619; episcopus 141, 376, 382
 Vlodeslaus vide Vladislaus
 Wlodislaus vide Vladislaus
 Wlodzimir 452
 Wloszegius vide Segneus
 Wlostowski Derslaus 671
 Wloszco vide Stanislaus
 Vogilsank praesidium 293, 294
 Volberus, episcopus Pathoviensis 290
 de Wolborz Iacobus, vicarius 521, 522, 523
 Woldemarus 590
 Woldemirus, marchio de Brandenburg 315, 318, 319, 344, 356, 357
 de Wolkow Michaelis miles 331

Volquinus, magister ordinis fratrum militum Christi 300
 Wolski vide Petrus VII Dunin
 Wonsdorf territorium 309
 Wormitta 378
 Vosczyńska Dorothea de Slezya, nobilis 521
 Wosniky (Woszniky, Wosenik, Woseniky, Wosznik, Woszyk, Woszniky) 443, 444—446, 448, 450, 552, 457, 459
 Woycech miles 318
 Woyczdorf Franciscus, scholasticus 581
 Woynycz oppidum 514; villa 659
 de Woynycz Helena 514
 Woyniczki vide de Senno Paulus
 Woyslaus, dux Glogoviensis 561
 Woyslaus miles 318
 Vratislavia 126, 545, 561, 562, 565, 571, 576, 578, 580, 581, 583, 584, 676; Vratislaviense capitulum 539, 568, 581; castrum 581; chorus 568, 571; civitas 240; dioecesis 558; districtus 576; ecclesia 557, 569, 570, 573, 576, 577, 578, 579,

580—584, 586, 671; episcopatus 571, 574, 579, 580, 581, 586; episcopi 572; episcopus 558, 582; monasterium 573; pontificatus 553, 560, 576; principes 295
 Vratislavienses 442
 Wratislaus, filius Svantopolci ducis 355
 Wronski vide Imislaus, episcopus Plocensis
 Wronscius vide Wronski
 Wrosznicza 440, 442
 Wrozyneck villa 442, 443
 de Wszerecz Laurentius 592
 de Wszocze Bernardus, molendinator 320
 Vuechtewange, generalis magister ordinis 320
 de Vulcowa Nicolaus 674
 Vulgari, gentes Slavonicae 587
 Vungerus episcopus 416, 419
 Wyeliczka vide Wieliczka
 Wyenywa vide Wienyawa
 Wyganth vide Wigant
 Vylow 308
 Wylowense territorium 341
 Wysilburc castrum 300
 Wyslaus vide Wislaus

X.

de Xansch Symon, collegiatus de maiori collegio, sacerdos 508; vide de Ksyzasz Simon

Z, Ż.

Zajancze 441
 Zalcovitz 310
 de Zalcza vide Hermannus de Zalcza
 Zambia 307.
 Zambienses 306, 307, 308
 Zamiech villa 636

Zamborius dux 313
 Zamborius, filius Sobeslai 310
 Zamborius vide Mistvugius, Samborius
 Zamis 307
 Zaramba Laurentius 83
 Zarnoviciensis ecclesia 361

Zarnowicz 311, 366; monasterium 376
 de Zarnowicz sorores 363
 de Zarnowycz Nicolaus, presbyter et vicarius 492
 Zarogowska domina 484
 Zarwechtir Thomas, civis Cracoviensis 459
 de Zathor Paulus, canonicus Cracoviensis 676
 de Zator Stanislaus dr. 489
 Zathoriensis districtus 460; terra 446
 Zatorsky Nicolaus, pannicida 532
 Zawada 444
 de Zawada Stanislaus, s. theolog. dr. 496, 499; professor 502; magister 517
 Zawissius, episcopus Plocensis 656
 Zavichost 649, 663
 Zawichost vide Szawychost
 de Zavichost Ioannes Bartholomaei, canonicus Scarbimiriensis 654
 Zayancze vide Zajancze
 Zbigneus vide Sbigneus
 Żegota vide Szegotha
 Zimnawoda villa 513
 Zinzinus 310

Ziroslaus (Zyroslaus), episcopus Vratislaviensis 550, 554, 555, 558, 559
 Ziroslaus dominus 578
 Ziroslaus vide Syroslaus
 Zlоторia 614
 de Znyenya (Sznyena, Szneya, Sznynya, Sznyneo) Bartholomaeus, dr. iuris canonici, plebanus ad s. Annam 521, 522—524, 526, 528, 360, 361
 Zolner Conradus de Rottenstein, magister 360
 Zophia regina 668
 Zophia de Casimiria 522
 Zophia vide Sophia
 Zrazowa 437
 Zuder Nicolaus 88
 de Zukowo Nicolaus, canonicus Vilnensis 643
 Zwierzyniec vide Swerzynecz
 Zydek Ioannes, civis de Bochnia 512
 Zydek Katharina, uxor Ioannis 512
 Zydkowa mulier 485
 de Zygortowicz Sando 449.

POMYŁKI WAŻNIEJSZE.

Str.	2. w.	6	z dołu zam. w rozdz.	LXII.	czytaj: w rozdz.	LXI.
„	8.	„	5	z góry „ „	LXII.	„ „ LXI.
„	9.	„	19	„ „ „	LXI.	„ „ LIX.
„	10.	„	16	„ „ „	LXIV.	„ „ LXIII.
„	13.	„	17	„ „ „	LXVIII.	„ „ LXVII.
„	43.	„	26	„ „ consultari	„	consultaturi
„	54.	„	3	„ „ afureo	„	afuero
„	60.	„	2	„ „ occupari ratus	„	occupari posse ratus
„	83.	„	4	„ „ recuperari. Forte	„	recuperari - forte
„	93.	„	18	„ „ taque	„	itaque
„	108.	„	14	„ „ que aut	„	quae aut
„	128.	„	3	„ „ opprobium	„	opprobrium
„	159.	„	11	„ „ ad eos	„	ad eas
„	172.	„	6	z dołu „ AGZ. XVI.	„	AGZ. XIV.
„	„	„	3	„ „ „	„	„
„	173.	„	8	z góry „ „	„	„
„	„	„	10	„ „ „	„	„
„	„	„	17	z dołu „ „	„	„
„	„	„	14	„ „ „	„	„
„	174.	„	11	z góry „ „	„	„
„	„	„	16	„ „ „	„	„
„	„	„	18 i 19	„ „ „	„	„
„	175.	„	2, 3, 4, 5, 9, 16	z dołu „ „	„	„
„	181.	„	5	z góry „ detegere	„	detergere
„	186.	„	17	„ „ exprobandi	„	exprobranti
„	„	„	2	„ „ nutrir	„	nutriti
„	187.	„	5	„ „ solum	„	solem
„	193.	„	15	„ „ nescio, quam	„	nescio quam
„	194.	„	11 i 12	„ „ vero, si similis	„	vero similis
„	201.	„	10	z dołu „ proprio	„	propiores
„	210.	„	15	z góry „ circumexulantes	„	circumexsultantes
„	653.	„	8	„ słowa »quasi modo Geniti«	zwykłym drukiem nie kursywą.	
„	656.	„	7 i 8	„ słowa »feria tertia . . . cineres«	zwykłym drukiem nie kurs.	

